

อภิธรรมมกุฎกถา ปญจปกรณวณฺณา (ปรมตฺถทีปนี) - หน้าที่ 1
*เล่มที่ 48 หน้า 1

ปรมตฺถทีปนี นาม อภิธรรมมกุฎกถา
ปญจปกรณวณฺณา
ชาตฺถกถาปกรณวณฺณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อารมฺภกถา

อภฺจฺจารสฺหิ เกเทหิ วิภงฺกํ มारภณฺชโน
เทสยิตฺวา มหาวิโร ยํ ตสฺเสว อนนฺตรํ ฯ
อเทสยิ ชาตฺถกถํ ชาตฺถเกทปฺปกาสโน
ตสฺสตฺถํ ทีปยิสฺสามิ ตํ สฺสณฺณํ สมฺมาหิตาติ ฯ

มาติกาวณฺณนา

สงฺคโห อสงฺคโหติอาทีนญฺหิ วเสน อิทํ ปกรณํ
จฺจฺทสฺสวิเรน วิภคฺตฺตฺถํ วุคฺตํ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ อฺทฺทฺเทสนิทฺทฺเทสโต
ทฺวิธา จิตฺตํ ฯ ตสฺส (๑) มาติกา อฺทฺทฺเทโส ฯ สฺวา ปญฺจธา (๒) จิตฺตา (๓)
นยมาติกา อพฺภนฺตรมาติกา นยฺมุขมาติกา ลกฺขณมาติกา
พาหิรมาติกาติ ฯ ตตฺถ สงฺคโห อสงฺคโห ฯเปฯ วิปฺปยุตฺเตน
สงฺคหิตํ อสงฺคหิตนฺตํ อยํ จฺจฺทสฺหิ ปเทหิ นิกฺขิตฺตา นยมาติกา
นาม ฯ อยญฺหิ อิมินา สงฺคหาทีเกน นเยน ชาตฺถกถายํ (๔) ฐมฺมา
๑. ม. ตตฺถ ฯ ๒. ม. สฺวา ปญฺจวิธา ฯ ๓. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๔. ม. ชาตฺถกถา ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณฺณนา หน้า 2

วิภตฺตาติ ทสฺเสตฺถุ จปิตฺตฺตา นยมาตีกาติ วุจฺจติ ฯ เอเตสํ

ปทานํ มุลกฺกตฺตฺตา มุลมาตีกาติปิ วตฺถุ วฏฺฏติ ฯ

ปณฺจกฺขนฺธา ฯเปฯ มนสิกาโรติ อัย ปณฺจวิสาธิกน
ปทสฺเตน นิกฺขิตฺตา อพฺกนฺตรมาตีกา นาม ฯ อยฺยหิ สพฺพปิ
ธมฺมสงฺคณฺี ธาตุกถาย มาตีกาติ เอวํ อวตฺวา สงฺคหาทีนํ
นยฺน วิภชิตฺตฺเพ ขนฺธาติธมฺเม สรฺูปโต ทสฺเสตฺวา ธาตุกถาย
อพฺกนฺตรเรยว จปิตฺตฺตา อพฺกนฺตรมาตีกาติ วุจฺจติ ฯ ขนฺธาทีนํ
ปทานํ ธมฺมสงฺคณฺีมาตีกาย อสงฺคหิตฺตฺตา ปกฺกณฺกมาตีกาติปิ
วตฺถุ วฏฺฏติ ฯ

ตีหิ สงฺคโห ฯ ตีหิ อสงฺคโห ฯ จตฺตฺหิ สมฺปโยโค ฯ จตฺตฺหิ
วิปฺปโยโคติ อัย จตฺตฺหิ ปเทหิ นิกฺขิตฺตา นยฺมฺขมาตีกา นาม ฯ
อยฺยหิ สพฺพเพสุปิ ปณฺจกฺขนฺธาทีสุ เจว กุสลตฺตฺกาทีสุ จ
มาตีกาธมฺเมสุ ตีหิ ขนฺธายตฺนธาตฺปเทหฺว สงฺคโห จ อสงฺคโห
จ โยเชตฺตฺพุโป ฯ ตถา จตฺตฺหิ อรูปกฺขนฺธเรหิ สมฺปโยโค จ
วิปฺปโยโค จ ฯ เอตานิ อิมํสํ สงฺคหาทีนํ (๑) นยฺนํ มฺขานีติ
ทสฺเสตฺถุ จปิตฺตฺตา นยฺมฺขมาตีกาติ วุจฺจติ ฯ

สภากโค ฯ วิสภากโคติ อัย ทฺวีหิ ปเทหิ นิกฺขิตฺตา
ลกฺขณมาตีกา นาม ฯ อยฺยหิ สภากลฺกฺขณฺเหหิ ธมฺเมหิ สงฺคหนโย
วิสภากลฺกฺขณฺเหหิ อสงฺคหนโย ตถา สมฺปโยควิปฺปโยคนโย

๑. ม. สงฺคหาสงฺคหาทีนํ ฯ

*เล่มที่ 48 มาติกาवณฺณา หน้า 3

โยเชตพุโพติ ตํ (๑) สภาควิสภาคตฺถกฺขณวเสน สงฺคหาทิลกฺขณํ
ทสฺเสตฺถุ จปีตตฺตฺตา ตกฺขณมาติกาติ วุจฺจติ ฯ

สพฺพปาปี ฌมฺมสงฺคณฺนี ชาตฺถกฺกถาย มาติกาติ อัยฺย ฉสฺสฺสุจฺจํ
ติกฺกปทานิ เทว จ ทฺกปทสฺตานิ สงฺขิปิตฺวา นิกฺขิตฺตฺตา พาหิร-
มาติกา นาม ฯ อยฺยหิ ปณฺจกฺกขณฺธา ฯเปฯ มนสิกาโรติ เหวํ
ชาตฺถกฺกถาย อพฺภนฺตฺเร อวตฺวา สพฺพปาปี ฌมฺมสงฺคณฺนีติ เหวํ
ชาตฺถกฺกถาย มาติกาโต พหิ จปีตตฺตฺตา พาหิรมาติกาติ วุจฺจติ ฯ

เอวํ มาติกาถ ปณฺจธา จิตฺภาวํ วิทิตฺวา อิทานิ สงฺคโห
อสงฺคโหติอาทิสฺส
จตฺต
สพฺพเพ เวสฺสฺสา สพฺพเพ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สมฺมวาทา จ โย จ สมฺมกมฺมมฺนฺโต โย จ สมฺมาอาชีโว ฯ
อิม ฌมฺมา สีสฺส
เอกชาตฺติกา อากฺกจฺจณฺตฺตฺติ วุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ชาตฺติยา เอกสงฺคหํ คตฺตา ฯ สพฺพเพ โกสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มาคฺชกา อากฺกจฺจณฺตฺตฺ (๓) สพฺพเพ อารุจฺจณฺกา (๔) อากฺกจฺจณฺตฺตฺ โย
จาวุโส วิสาข สมฺมวาทาโม ยา จ สมฺมาสฺติ โย จ
สมฺมาสมฺมาธิ ฯ อิม ฌมฺมา สมาสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๑. ม. อัยฺย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๔๕-๕๐ ฯ

๑. ม. อัยฺย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ม. อัยฺย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๔. อารุจฺจณฺตฺตฺ ชาตฺตา อารุจฺจณฺกาติ โยชฺนา ฯ ม. ภารุจฺจณฺกา ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณณา หน้า 4

สยชาติสงคโห นาม ฯ เอกภูจฺจฺจเน ชาตีสมพฺพธา (๑) อากจฺจนฺตฺตติ
วฺตฺตฺตฺจฺจเน วิย หิ อธิ สพฺเพปิ สยชาติภูจฺจฺจเนน นิฏฺฏโฆกาเสน
เอกสงคหํ กตฺตา ฯ สพฺเพ หตฺถาโรหา อากจฺจนฺตฺตฺ สพฺเพ
อสฺสาโรหา อากจฺจนฺตฺ สพฺเพ รติกา อากจฺจนฺตฺ ยา จาวุโส
วิสาข สมฺมาทีฏฺฐิ โย จ สมฺมาสงคปโป ฯ อิม ฆมฺมา
ปฺลยฺวากฺขนฺเรน สงคหิตฺตติ อัย กิริยาสงคโห นาม ฯ สพฺเพปิ (๒)
เหตฺ (๓) อตฺตโน กิริยากรณฺเนน เอกสงคหํ กตฺตา ฯ จกฺขฺวายตฺนํ(๔)
กตฺมํ ขนฺธกณฺนํ กจฺจตีติ ฯ จกฺขฺวายตฺนํ รุปฺกฺขนฺธกณฺนํ
กจฺจตีติ ฯ หลฺลิจิ จกฺขฺวายตฺนํ รุปฺกฺขนฺธกณฺนํ กจฺจตีเตน
วต เร วตฺตฺตฺสพฺเพ จกฺขฺวายตฺนํ รุปฺกฺขนฺธกณฺนํ สงคหิตฺตฺตติ (๕) อัย
กณฺนสงคโห นาม ฯ อยมิธาธิปฺเปโต ฯ ตปฺปฏฺธิปฺกฺเขน อสงคโห
เวทิตฺตฺตโป ฯ เตสํ วิกปฺปโต สงคหิตฺเตน อสงคหิตฺตาทินิ ฯ
เอกฺปฺปาเทกนิโรธเอกวตฺตฺตฺกเอการมฺมณฺตาวเสน สมฺปโยโค ฯ
ตปฺปฏฺธิปฺกฺขโต วิปฺปโยโค ฯ เตสํ วิกปฺปโต สมฺปยุตฺเตน
วิปฺปยุตฺตาทินิ ฯ ตทฺทฺยสํสคฺควิกปฺปโต สงคหิตฺเตน สมฺปยุตฺตํ
วิปฺปยุตฺตตฺนฺตฺตาทินิ ฯ ปฺลยฺวากฺขนฺธาตฺตาทินิ ปน ขนฺธวิกงฺคาคาทิสฺ
วฺตฺตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตฺตพฺพานิ ฯ ผสฺสาทโย ปเนตฺถ สนนฺนิฏฺฏจฺจเน-
วเสน วฺตฺตฺตฺสพฺเพจิตฺตฺตปฺปาทสาธาธมฺโต วฺตฺตฺตฺตติ ฯ

มาติกาวณณา นิฏฺฏิตฺตา ฯ

๑. ม. เอกภูจฺจฺจเน ชาตา สํวทฺตฺตภา ฯ ๒. ม. สพฺเพ ฯ

๓. สี่. หิ เต ฯ ๔. ม. จกฺขฺวายตฺนํ ฯ เอวมฺปฺริปิ ฯ

๕. อภิ. ก. ๓๓/๑๑๒๘/๓๖๓ ฯ

นิตฺเทศวณฺณา

สงฺคหาสงฺคหปทวณฺณา

อิทานิ ปญฺจกฺขนฺธาทีวเสน นิกฺขิตฺตมาตักฺกํ สงฺคโห
สงฺคโหติอาทีหิ นยมาติกาปเทหิ สทฺฐี โยเชตฺวา ทสฺเสตฺถุ
รูปฺกฺขนฺโห กตฺตีหิ ขนฺุเชหิตีอาทีนา นเยน นิตฺเทศวาโร
อารทฺโห ๑ ตตฺถ ยสฺมา สงฺคโห อสงฺคโหติอาทีกาย นยมาติกาย
ตีหิ สงฺคโห ๑ ตีหิ อสงฺคโหติ นยมุขมาติกา จปีตา ตสฺมา
รูปฺกฺขนฺธาทีนํ สงฺคหํ ทสฺเสตฺถุ กตฺตีหิ ขนฺุเชหิ กตฺติหายตเนหิ
กตฺตีหิ ธาตุหิตี ตีณิ ขนฺุชทายตนาธาตฺปทานเว อุทฺทฺธิฏฺฐานิ ๑ (๑)
จตฺตาริ สจฺจานีตีอาทีสุ เอกมฺปิ น ปรามญฺจ ๑ ยสฺมา จ
สภากา ๑ วิสภากาติ เหวํ ลกฺขณมาติกา จปีตา ตสฺมา อิมสฺส
ปญฺหสฺส วิสฺสชฺชเน รูปฺกฺขนฺโห เอเกน ขนฺุเชนาตีอาที วุตฺติ ๑
สภากา หิ ตสฺส เอเต ขนฺุชาทโยติ ๑ ตตฺถ เอเกน ขนฺุเชนาตี
รูปฺกฺขนฺุเชเนว ๑ ยลฺลหิ กิลฺลจฺจิ รูปิ รูปฺกฺขนฺุชสภากตฺตา
รูปฺกฺขนฺโหเตวว สงฺคหํ คจฺจนตีติ รูปฺกฺขนฺุเชเนว กหิตฺติ ๑ (๒) ตํ
รูปฺกฺขนฺุเชเนว ปริจฺฉินฺนํ ๑ เอกาทสหายตเนหิตี มนายตนา-
วชฺเชหิ ๑ สพุโพปี หิ รูปฺกฺขนฺโห ทสายตนาณิ ฐมฺมายตเนกเทโส
จ โหติ ตสฺมา เอกาทสหายตเนหิ คณฺโถ ปริจฺฉินฺโน ๑
เอกาทสหิ ธาตุหิตี สตฺตวิญฺญาณธาตฺวชฺชาหิ เอกาทสหิ
ธาตฺหิ ๑ (๓) เอตาสุ หิ อปรียาปนฺนํ รูปิ นาม นตฺถิ ๑
๑. ม. อุทฺทฺธิฏฺฐานิ ๑ ๒. ม. คณฺโถ ๑ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 สงคหาสงคหปทวณณา หน้า 7

อสงขัตติ ฌมมายตน์ นาม นิพพานัน ตยจ ขนุชสงคหิ น
คจจติ ตสฺมา ขนุชโต จเปตฺวาติ วุตฺตํ ๑ จตุหิ ขนุเชหิตี
รูปเวทนาสญฺญาสงขารกฺขนุเชหิ ๑ นิพพานวชฺชํ หิ ฌมมายตน์
เอเตหิ สงคหิตํ ๑ วิญฺญาณกฺขนุเชน ปน จเปตฺวา ฌมมา-
ยตฺนฌมมชาตฺตโย เสสายตฺนชาตฺตหิ จ ตํ น สงคยฺหติ ๑ เตน
วุตฺตํ เอเกน ขนุเชน เอกาทสหายตฺเนหิ สตฺตฺรสฺหิ ชาตฺตหิ
อสงคหิตนฺติ ๑ ยถา จ เต เหฏฺฐา รูปกฺขนุชมูลกา เอวมิชาปี
จกฺขฺวายตฺนมูลกา นยา เวทิตพฺพา ๑ ทฺกมตฺตเมว ปน ปาลีย
ทสฺเสตฺวา ทฺวาทสายนานีติ อภทโตว ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนํ กตํ ๑
ชาตฺตนิทฺเทสปี เอเสว นโย ๑

สจฺจนินทฺเทเส สพฺเพปี ทฺกตฺติจตฺตฺกกา ปาลียํ ทสฺสิตา ๑
ยสฺมา จ ทฺกตฺติเกสฺ สมฺมทฺยสจฺจสทิสเมว มคฺคสจฺเจปี วิสฺสชฺชนํ
ตสฺมา ตํ สมฺมทฺยานนฺตรํ วุตฺตํ ๑

อินฺทฺริยนิทฺเทเส ชีวิตฺตินฺทฺริยํ ทฺวีหิ ขนุเชหิตี รูปชีวิตฺตินฺทฺริยํ
รูปกฺขนุเชน อรูปชีวิตฺตินฺทฺริยํ สงขารกฺขนุเชน สงคหิตํ ๑ เสลฺลํ
วุตฺตฺนยานุสारेเนว เวทิตพฺพํ ๑ ปาลีววตฺถานํ ปเนตฺถ อายตฺน-
ชาตฺตนิทฺเทสสทิสเมว ๑

ปฏฺิจฺจสมฺบุปฺปาทนิทฺเทเส อวิชฺชา กตฺตีหิ ขนุเชหิตี ปุจฺฉํ
อนารภิตฺวา(๑)อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา(๑) เอเกน ขนุเชนาติ เอว
วิสฺสชฺชนเมว ทสฺสิตํ ๑ ตตฺถ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ ปฏฺิสนฺธิย
๑. ม. อวิชฺชา ๑

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณวณณา หน้า 8

ปวตฺเต จ สพุพฺปิ วิปากวิญญาณํ ฯ เตเนวาท สตุตฺรสฺหิ
ธาตฺวฺหิ สงฺกฺหิตนฺติ ฯ นามรูปมฺปิ ปฏฺฐิสฺนฺธิปวตฺติวเสเนว
เวทิตพฺพิ ฯ เตเนเวตฺถ สพุทฺทายตฺนมฺปิ สงฺกฺเหตฺวา เอกาทสฺหยาตฺเนหิ
สงฺกฺโห ทสฺสึโต ฯ ผสฺสชาติสุ ขนฺธฺเกโท เวทิตพฺพิ ฯ อญฺเณเนว
หิ เอเกน ขนฺธฺเชน ผสฺโส สงฺกฺหิตฺโต อญฺเณน เวทนา ฯ
ตฺนฺนุปาทานกมฺมกฺวา ปน สงฺขารกฺขนฺธฺเนว สงฺกฺหิตา ฯ
ภวปทฺถเจตฺถ กมฺมกฺวาทีนํ วเสน เอกาทสฺสา วิภตฺติ ฯ ตตฺถ
กมฺมกฺโว ผสฺสชาติหิ สทิสฺวิสุสฺซขฺนตฺตา เตหิ สพุธี เอกโต
ทสฺสึโต ฯ อุปฺปตฺติภวกามภวสฺสญฺภวปญฺจโวการภว อญฺณ-
มญฺณสทิสฺวิสุสฺซขฺนตฺตา เอกโต ทสฺสึตา ฯ ยสฺมา เจเต
อุปาทินฺนกฺรฺมมาว ตสฺมา เอกาทสฺหยาตฺเนหิ สตุตฺรสฺหิ ธาตฺวฺหิติ
วตฺติ ฯ สพุทฺทายตฺนญฺหิ อนุปาทินฺนํ ตํ เอตฺถ น คหิตํ ฯ

รูปภวนิทฺเทเส ปญฺจหายตฺเนหิติ จกฺขุโสตฺมฺนรูป-
ธมฺมายตฺเนหิ ฯ อญฺฺจหิ ธาตฺวฺหิติ จกฺขุโสตฺจกฺขุวิญญาณโสต-
วิญญาณรูปธมฺมโนธาตฺมโนวิญญาณธาตฺวฺหิ ฯ อรูปภวาทโยปี
ตโย สทิสฺวิสุสฺซขฺนตฺตาว เอกโต ทสฺสึตา ฯ ตถา อสฺสญฺญิ-
ภวเอกโวการภว ฯ ตตฺถ ทฺวิหายตฺเนหิติ รูปายตฺน-
ธมฺมายตฺเนหิ ฯ ธาตฺวฺสฺปิ เอเสว นโย ฯ เอกตฺลวาสิกานญฺหิ
เสสพุรฺหฺมานํ จกฺขุสมฺภวโต (๑) ตสฺสสารมฺมตฺตา ตตฺถ รูปายตฺนํ
อุทฺธฺมํ ฯ

๑. ม. จกฺขุสพุภวโต ฯ

*เล่มที่ 48 สงคหาสงคหปทวณณา หน้า 9

ชาติ ทวีหิ ขนฺเธหิตี รูปชาติ รูปกฺขนฺเรน อรูปชาติ
สงฺขารกฺขนฺเรน ฯ ชรามรณสุปี เอสฺว นโย ฯ โสกาทีสุปี
เอเกน ขนฺธนาติ โสกทฺกฺขโทมนฺสุสานิ เวทนากฺขนฺเรน ปรีเทโว
รูปกฺขนฺเรน อุปายาสาทโย สงฺขารกฺขนฺธนาติ เอวํ ขนฺธวิเสโส
เวทิตฺตฺโพ ฯ

(๑)อิทฺธิปาโท ทวีหิ ขนฺเธหิตี (๑) สงฺขารวิญฺญาณกฺขนฺเธหิ
มฺนายตฺนธฺมฺมายตฺเนหิ ธฺมฺมธฺตฺตฺมโนวิญฺญาณธฺตฺตฺหิ จ(๒) ฯ (๓) ฌานํ
ทฺวีหิ ขนฺเธหิตี (๓) เวทนากฺขนฺธสงฺขารกฺขนฺธฺหิ ฯ อปฺปมฺลฺลาทโย
สทิสฺวิสุตฺตฺชนฺตฺตา เอกโต นิทฺทฺธิฏฺฐา ฯ จิตฺตํ ปน เจตฺนानนฺตรํ
นิกฺขิตฺตฺมฺปิ อสทิสฺวิสุตฺตฺชนฺตฺตา ปจฺจกฺกหิตํ ฯ ตตฺถ
อปฺปมฺลฺลาทีสุ เอเกน ขนฺธนาติ เวทนา เวทนากฺขนฺธ
สญฺญา สญฺญากฺขนฺธ เสนา สงฺขารกฺขนฺธ สงฺคหิตาติ
เอวํ ขนฺธวิเสโส เวทิตฺตฺโพ ฯ

เอวํ อพฺกนฺตรมาติกา ย สงฺคหาสงฺคหํ (๔) ทสฺเสตฺวา อิทานิ
พาหิรมาติกา ย สงฺคหํ ทสฺเสตฺตํ กุสลา ธฺมฺมาติอาทิ อารทฺธํ ฯ
ตตฺถ เวทนาตฺติเก ตีหิ ธฺตฺตฺหิตี กายวิญฺญาณมโนวิญฺญาณ-
ธฺมฺมธฺตฺตฺหิ ฯ สตฺตฺหิ ธฺตฺตฺหิตี จกฺขุโสตฺตฺมานชิวฺหาวิญฺญาณธฺตฺตฺหิ
เจว มโนธฺตฺตฺธฺมฺมธฺตฺตฺมโนวิญฺญาณธฺตฺตฺหิ จ ฯ วิปากตฺติเก
อฏฺฐหิ ธฺตฺตฺหิตี กายวิญฺญาณธฺตฺตฺยา สทฺธิ ตาหิเยว วิปาก-
ธฺมฺมธฺมฺมา ปน สงฺกิลิฏฺฐสงฺกิลิเกหิ สทฺธิ สทิสฺวิสุตฺตฺชนฺตฺตา
๑. ม. อิทฺธิปาโท ทฺวีหิตี ฯ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ
๓. ม. ฌานํ ทฺวีหิตี ฯ ๔. ม. สงฺคหํ ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณฺณนา หน้า 10

เอกโต คหิตา ฯ ยถา เจเต เอวํ สพฺพตฺตฺติกทุกปฺเทศุ ยํ ยํ
ปทํ เยน เยน ปเทน สทฺธิํ สทิสวิสฺสชฺชนํ โหติ ตํ ตํ
อุปฺปฏิปฺภาณียาปี เตน เตน สทฺธิํ คเหตุวา วิสฺสชฺชิตํ ฯ ตตฺถ
วฺตุตฺตานุสฺสเรเนว สงฺกหาสงฺกหนโย เวทิตพฺโพติ ฯ
สงฺกหาสงฺกหนปทวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สงฺกหิตฺเตนอสฺกหิตปทวณฺณนา

อิทานิ สงฺกหิตฺเตนอสฺกหิตปทํ ภาเชตุ จกฺขฺวายตเนนาติ-
อาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺริทํ ลกฺขณํ อิมสฺสมิณฺหิ วาเร ยํ
ขนฺธรูปเทน สงฺกหิตํ หุตฺวา อายตฺนธาตูปเทหิ อสงฺกหิตํ
ขนฺธายตฺนปเทหิ วา สงฺกหิตํ หุตฺวา ธาตูปเทน อสงฺกหิตํ
ตสฺส ขนฺธาทิหิ อสงฺกหิตํ (๑) ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ ตมฺปน
รูปกฺขณฺธาทีสุ น ยฺยชฺชติ ฯ รูปกฺขณฺเชน หิ รูปกฺขณฺโชร
สงฺกหิตโต โส จ อทฺตฺเตกาทสฺหิ อายตฺนธาตฺวหิ อสงฺกหิตโต
นาม นตฺถิ ฯ เวทฺนากฺขณฺเชน จ เวทฺนากฺขณฺโชร สงฺกหิตโต
โสปี ฐมฺมายตฺนฐมฺมธาตฺวหิ อสงฺกหิตโต นาม นตฺถิ ฯ เอวํ
อสฺกหิตตฺตาย อภาวโต เอตานิ อณฺณานิ จ เอวรูปานิ
มฺนายตฺนฐมฺมายตฺนาทีนํ ปทานิ อิมสฺมี วาเร น คหิตานิ ฯ
ยานิ ปน ปทานิ รูปกฺเทสํ อรูปเณ อสมฺมิสฺสํ วิญฺญาณก-
๑. ม. อสงฺกหิตํ ฯ

*เล่มที่ 48 สงฺคหิตนอสงฺคหิตปทวณณา หน้า 11

เทศณจ อณฺเณน อสมฺมิตฺตํ ทีเปนฺติ ตานี อิท คหิตานี ฯ

ตานี(๑) ปรีโยสานเ จ

ทสายตนา สตฺตรส ชาติโย

สตฺตินฺทฺริยา อสณฺณากโว เอกโวการกโว

ปรีเทโว สนิทฺสสนสฺปฺปฏิหฺม

อนิทฺสสนํ ปฺนเรว (๒) สฺปฺปฏิหฺม อฺปาทาติ(๓)

เอวํ อุกฺกทานกาถาย ทสฺสิตานเว ฯ ตสฺมา เตถํ วเสนเว สงฺคหา-
สงฺคโห เวทิตฺตพฺโพ ฯ ปณฺหวเสน หิ อิมสฺมี วาเร อายตฺน-
ชาตฺวเสนเว สทิสฺวิสฺสชฺชเน วิสฺตริชฺมเม สโมชานตฺวา เอโก
ปโยห กโต สตฺต วิณฺณณชาติโย สโมชานตฺวา เอโก
สตฺตินฺทฺริยานี สโมชานตฺวา เอโก เทว ภเว สโมชานตฺวา
เอโก ปรีเทเวณ จ สนิทฺสสนสฺปฺปฏิหฺเมหิ จ เอโก อนิทฺสสน-
สฺปฺปฏิหฺเมหิ เอโก สนิทฺสสนเหิ เอโก สฺปฺปฏิหฺเมหิ จ อฺปาทา-
ชฺมเมหิ จ เอโกติ อญฺจ ปณฺหา กตา ฯ เตสุ ขนฺธาที-
วิภาโค เอวํ เวทิตฺตพฺโพ ฯ เสยฺยถิํ ปจฺมปญฺเห ตาว จตฺตฺหิ
ขนฺเธหิตี อรูปฺกขนฺเธหิ ฯ ทฺวิหายตฺเนหิตี จกฺขฺวายตฺนาทีสุ
เอเกเกน สทฺธิ มฺนายตฺเนน ฯ อญฺจหิ ชาติฺหิตี จกฺขฺวชาติฺวาทีสุ
เอเกกาย สทฺธิ สตฺตฺหิ วิณฺณณชาติฺหิ ฯ

ตฺตรายํ นโย จกฺขฺวายตฺเนน หิ ขนฺธสงฺคเหน รูปฺกขนฺโธ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปฺนเทว ฯ

๓. อยฺยหิ กาถา ชฺมมฺสงฺคาหเกหิ ทสฺสิตา ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณฺณนา หน้า 12

สงฺคหิโต ๑ ตสฺมี สงฺคหิตะ รูปกฺขณเช อายตนสงฺคเหน จกฺขวาย-
ตนเมวํกํ สงฺคหิตํ ๑ เสสานิ ทสยตนาณิ อสงฺคหิตาณิ ๑

ธาตุสงฺคเหนปี เตน จกฺขุธาตุเยเวกา สงฺคหิตา ๑ เสสา ทส
ธาตุโย อสงฺคหิตา ๑ อิติ ยานิ เตน อสงฺคหิตาณิ ทสยตนาณิ
ตานิ จกฺขวายตนมนายตเนหิ ทวีหิ อสงฺคหิตาณิ ๑ ยายิ เตน
อสงฺคหิตา ทส ธาตุโย ตา จกฺขุธาตุยา เจว สคฺคหิ จ
วิญฺญาณธาตฺหิ อสงฺคหิตาติ ๑ รูปายตนาทีสุปี เอเสว นโย ๑

ทฺคฺคิยปฺญะห ยสฺมา ยาย กายจิ วิญฺญาณธาตฺยา

สงฺคหิโต วิญฺญาณกฺขณฺโระ มนายตเนน อสงฺคหิโต นาม
นคฺคิ ตสฺมา อายตนสงฺคเหน สงฺคหิตาติ วุคฺคํ ๑ เอตถ ปน
จคฺคหิ ขนฺเชหิติ รูปาทิหิ จคฺคหิ ๑ เอกาทสหิ อายตเนหิติ
มนายตนวชฺเชหิ ๑ ทฺวาทสหิ ธาตฺหิติ ยถานูรูปา ฉ วิญฺญาณ-
ธาตฺโย อปเนตฺวา เสสาหิ ทฺวาทสหิ ๑ จกฺขุวิญฺญาณธาตฺยา
หิ จกฺขุวิญฺญาณธาตฺเยว สงฺคหิตา ๑ อิตธา อสงฺคหิตา ๑
โสคฺควิญฺญาณธาตฺวาทีสุปี เอเสว นโย ๑

ตคฺคิยปฺญะห จกฺขุนฺทฺริยาทีนํ วิสฺสชฺชนํ จกฺขวายตนาที-
สทิสเมว ๑ อิตฺถินฺทฺริยปฺริสินฺทฺริเยสุ ปน ฌมฺมายตเนน สทฺธิ
เทว อายตนาณิ ฌมฺมธาตฺยา จ สทฺธิ สคฺค วิญฺญาณธาตฺโย (๑)

อภฺจ ธาตฺโย จ เวทิตพฺพา ๑

๑. ม. อิม ปาจา นคฺคิ ๑

*เล่มที่ 48 สงฺกหิตนอสงฺกหิตปทวณฺณนา หน้า 13

จตุตฺตปญฺเห ตีหยาตเนหีติ รุปรายตฺนธฺมฺมายตฺน-
มฺนายตเนหี ฯ เตสุ หี ภเวสุ รุปรายตฺนธฺมฺมายตฺนวเสน เทว
อายุตฺนानी เตหี อสงฺกहितานี ฯ (๑) เสตานี นว รุปรายตฺนानी
เตเหว ทวีหี มฺนายตเนน จาติ ตีหี อสงฺกहितานี นาม
โหนติ ฯ นวหี ชาตุหีติ รูปชาตุธฺมฺชาตุหี สทฺธิ สตฺตหี
วิญฺญาณชาตุหี ฯ

ปญฺจมปญฺเห ทวีหยาตเนหีติ ปจฺมปทํ สนฺชาย สทฺทาย-
ตฺนมฺนายตเนหี ฯ ทุตฺตปทํ สนฺชาย รุปรายตฺนมฺนายตเนหี ฯ
ชาตุโยปี เตสฺสเยว เอเกเกน สทฺธิ สตฺต วิญฺญาณชาตุโย
เวทิตพฺพา ฯ

นฏฺฐปญฺเห ทสฺหยาตเนหีติ รุปรายตฺนธฺมฺมายตฺนวชฺเชหี ฯ
โสฬสหี ชาตุหีติ รูปชาตุธฺมฺชาตุวชฺเชเหว ฯ กถํ อนิทฺสฺสน-
สปรปฺภีจฺมา หี ธฺมฺมา นาม นว โอพาริกายตฺนानी ฯ เตหี
อิมฺสฺมี (๒) ขนฺธสงฺกเหน สงฺกहिते รูปฺกฺขนฺธเ อายุตฺนสงฺกเห
ตानวายตฺนानी(๓) สงฺกहितานี ฯ รุปรายตฺนธฺมฺมายตฺนानी อสงฺกहि-
ตานี ฯ ชาตุสงฺกเหนปี ตาเยว นว โอพาริกชาตุโย (๔) สงฺกहितา ฯ
รูปฺชาตุธฺมฺชาตุโย อสงฺกहितา ฯ อิติ ยานี เตหี อสงฺกहितานี
เทว อายุตฺนानी ตานี รุปรายตฺนธฺมฺมายตฺนวชฺเชหี (๕) นวหี
๑. ม. สงฺกहितานี ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ตาเนว นวายตฺนानी ฯ ๔. ม. ชาตุโย ฯ
๕. ม. รุปรายตฺนวชฺเชหี ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปลูกปรกณวณณา หน้า 14

โอฬาริกายตเนหิ มนายตเนน จาติ ทสหิ อสงฺกหิตานี ฯ ยปิ
เตหิ อสงฺกหิตา เทว ธาตุโย ตา รูปธาตฺฐมฺมธาตฺวชฺชาหิ (๑)
นวหิ โอฬาริกธาตฺวหิ สตฺตหิ จ วิญญานธาตฺวหิติ โสฬสหิ
อสงฺกหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ

สตฺตมฺปฺลฺเห ทฺวีหยาตเนหิติ รูปายตนมนายตเนหิ ฯ
อฏฺฐหิ ธาตฺวหิติ รูปธาตฺวยา สทฺฐี สตฺตหิ วิญญานธาตฺวหิ ฯ

อฏฺฐมฺปฺลฺเห เอกาทสหายตเนหิติ สປฺปฏิมฺมมฺเม สนฺชาย
มฺมมายตนวชฺเชหิ อุปาทาธมฺมมฺเม สนฺชาย โฝฏฺฐพฺพายตนวชฺเชหิ ฯ
ธาตฺวสุปี เอเสว นโย ฯ อตฺถโยชฺนา ปเนตฺถ เหนฺจฺจา วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพาทิ ฯ

สงฺกหิตฺเตนอสงฺกหิตปทวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อสงฺกหิตฺเตนสงฺกหิตปทวณณา

อิทานิ อสงฺกหิตฺเตนสงฺกหิตปทํ ภาเชตฺถ เวทนาภฺขณฺเณนาติ-
อาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺตริทํ ลภฺขณฺํ อิมสฺมึ หิ วาเร ยํ ขนฺธปฺแทน
อสงฺกหิตํ หุตฺวา आयตฺนธาตฺวปเทหิ สงฺกหิตํ ตสฺส ขนฺธาทิหิ
สงฺกหํ ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ ตมฺปน รูปภฺขณฺธวิญญานภฺ-
ขณฺธภฺขณฺวายนาทิสฺส น ยฺชชฺติ ฯ รูปภฺขณฺเณน หิ จตฺตาโร
ขนฺธธา ขนฺธสงฺกฺเคน อสงฺกหิตา ฯ เตสฺส เตน เอกธมฺโมปี
๑. ม. รูปธาตฺวชฺเชหิ ฯ

*เล่มที่ 48 อสงฺกหิตนสงฺกหิตปทวณฺณนา หน้า 15

อายตฺนธาตฺตฺสฺกฺเหฺน สงฺกฺหิตฺโต นาม นตฺถิ ฯ นนฺ จ เวทฺนาทโย
ชฺมฺมาตฺเนน สงฺกฺหิตาติ ฯ สงฺกฺหิตา ฯ น ปน รฺูปกฺขนฺโรว
ชฺมฺมาตฺนํ ฯ รฺูปกฺขนฺธฺโต หิ สฺขุมรฺูปมคฺคํ ชฺมฺมาตฺนํ ภชฺติ
ตสฺมา เย ชฺมฺมา (๑) ชฺมฺมาตฺเนน สงฺกฺหิตา น เต รฺูปกฺขนฺธฺเนน
สงฺกฺหิตา นาม ฯ วิญฺญาณกฺขนฺธฺเนปี อิตฺเร จตฺตฺวาริ ขนฺธา
อสงฺกฺหิตา ฯ เตสฺส เตน เอโกปี อายตฺนธาตฺตฺสฺกฺเหฺน สงฺกฺหิตฺโต
นาม นตฺถิ ฯ เอวํ สงฺกฺหิตตฺตาย อภาวโต เอตานิ อญฺญานิ
จ เอวรฺูปานิ จกฺขฺวายตฺนาทีนํ ปทานิ อิมสฺมี วาเร น
สงฺกฺหิตานิ ฯ (๒) ยานิ ปน ปทานิ วิญฺญาณน วา โอปาริก-
รฺูปน วา อสมฺมิสฺสํ ชฺมฺมาตฺเนกเทสํ ทีเปนฺติ ตานิ อิช
กฺหิตานิ ฯ

เตสํ อิทฺมฺมฺทฺทานํ

ตโย ขนฺธา ตถา สจฺจา อินฺทฺริยานิ ปน(๓) โสฬส
ปทานิ ปจฺจยาการเ จุทฺทสฺสุปริ จุทฺทส ฯ
สมคฺคตฺส ปทา โหนฺติ โคจฺฉเกสฺส ทสสฺวถ
ทฺเว จุพฺพนฺตรทฺกกา อญฺจ โหนฺติ มหนฺตรราติ ฯ

เอเตสฺส ปน ปเทสฺส สทิสฺวิสฺสชฺชนานิ จ (๔) ปทานิ เอกโต กตฺวา
สพฺเพปี ทฺวาทส ปญฺหา วุตฺตา ฯ เตสฺส เอวํ ขนฺธวิภาโค
เวทิตฺตฺโพ ฯ อายตฺนธาตฺตฺสฺ ปน เกโท นตฺถิ ฯ ตตฺถ ปจฺมปญฺเห

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. น กฺหิตานิ ฯ

๓. ม. อินฺทฺริยานิ จ ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณณา หน้า 16

ดาว ตีหิ ขนฺธเหตีติ รูปสณฺหาสงฺขารกฺขนฺธเหตี ฯ आयตฺนธาตุโย
ปน ฌมฺมายตฺนฌมฺมธาคฺวเสณ เวทิตพฺโพ ฯ

ตฺตฺรายํ นโย เวทฺนากฺขนฺธเหตี หิ นิพฺพานญฺจ สุขุม-
รูปสณฺหาสงฺขารา จ ขนฺธสงฺกเหณ อสงฺกหิตา หุตฺวา
อายตฺนธาตุสงฺกเหณ สงฺกหิตา ฯ เตสุ นิพฺพานํ ขนฺธสงฺกหํ น
กจฺฉติ เสสา รูปสณฺหาสงฺขารกฺขนฺธเหตี สงฺกหํ กจฺฉนฺติ ฯ
อายตฺนธาตุสงฺกหํ ปน นิพฺพานมฺปิ กจฺฉเตว ฯ เตน วุตฺตํ
อสงฺขตํ ขนฺธโต จเปตฺวา ตีหิ ขนฺธเหตี เอเกนายตฺเนน
เอกาย ธาตุยา สงฺกหิตาติ ฯ สณฺหากฺขนฺธปกฺเข ปเนตฺถ
สณฺธํ อปเนตฺวา เวทฺนาย สทฺธี ตโย ขนฺธา สงฺขาราทีสุ
สงฺขารกฺขนฺธํ อปเนตฺวา รูปเวทฺนาสณฺหาเวเสณ ตโย ขนฺธา
เวทิตพฺพา ฯ

ทฺตฺติเย จตฺตฺติ ขนฺธเหตีติ วิญฺญาณวชฺเชตี ฯ เต หิ
นิโรเชน ขนฺธสงฺกเหณ อสงฺกหิตา หุตฺวา आयตฺนธาตุสงฺกเหณ
สงฺกหิตา ฯ

ตฺตฺติเย ทฺตฺติเหตี เวทฺนาสณฺหากฺขนฺธเหตี ฯ รูปารูป-
ชีวิตฺตฺตฺติเหตี หิ เวทฺนาสณฺหาวิญฺญาณกฺขนฺธา ว (๑) ขนฺธสงฺกเหณ
อสงฺกหิตา ฯ เตสุ ปน เวทฺนาสณฺหาเว आयตฺนธาตุสงฺกเหณ
สงฺกหิตา ฯ เตน วุตฺตํ เวทฺนาสณฺหากฺขนฺธเหตี ฯ อิมินา
๑. ม. ...ขนฺธา ฯ

สงฺคหิตฺเตนสงฺคหิตฺตปทวณฺณนา

อิทานิ สงฺคหิตฺเตนสงฺคหิตฺตปทํ ภาเชตุํ สมุทฺยสจฺเจนาติอาทิ
อารทฺธํ ๑ ตตฺถ ยํ ขนฺธาทิหิ สงฺคหิตฺเตน ขนฺธาทิวเสน สงฺคหิตฺตํ
ปฺน ตสฺเสว ขนฺธาทิหิ สงฺคหํ ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชนํ กตฺติ
ตํ ขนฺธายตฺนธาคฺคสุ เอกมฺปิ สกฺลโกฏฺฐาสํ คเหตฺวา จิตฺตปเทสุ
น ยฺชชฺติ ๑ สกฺเลน หิ ขนฺธาทิปเทน อณฺณํ ขนฺธาทิวเสน
สงฺคหิตฺตํ นาม นตฺถิ ยํ อตฺตโน สงฺคาหํ สงฺคณฺหิตฺวา
ปฺน เตเนว ขนฺธาทิวเสน (๑) สงฺคหํ คจฺเจยฺย ตสฺมา ตถารูปาณิ
ปทานิ อิมสฺมี วาเร น คหิตานิ ๑ ยานิ ปน ปทานิ
สงฺขารเรกเทสํ วา อณฺณเณน อสมฺมิตฺสํ ทีเปนฺติ เวทเนกเทสํ
วา สจฺจมฺรูปํ วา สจฺเจกเทสํ (๒) วา ตานิ อิธ คหิตานิ ๑ เตสํ
อิทฺมทฺทานํ

เทว สจฺจา ปณฺณรสิฺนทฺริยา เอกาทส ปฏฺิจฺจปทา
อุทฺธํ ปน (๓) เอกาทส โคจฺฉกฺปทเมตฺถ (๔) ตีสฺวิธาติ(๕) ๑
ปญฺหา ปเนตฺถ เทวเยว โหนฺติ ๑ ตตฺถ ยํ ปุจฺฉาย อุทฺธํ
ปทํ ตเทว เยหิ ฐมฺเมหิ ขนฺธาทิวเสน สงฺคหิตฺตํ เต ฐมฺเม
สนฺธาย สพฺพตฺถ เอนน ขนฺธเณนาติอาทิ วุตฺตํ ๑ ตตฺถรายํ นโย
สมุทฺยสจฺเจน หิ ตณฺหาวชฺชสา เสสสงฺขารา ขนฺธาทิสงฺคเณน
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. สทฺเทกเทสํ ๑
๓. ม. ปฺน ๑ ๔. โคจฺฉกฺปทา เอตฺถาติ ปทฺจเฉโทติ โยชนา ๑
๕. ม. ตีสฺวิธฺนฺติ ๑

*เล่มที่ 48 อสงฺกหิตนอสงฺกหิตปทวณณา หน้า 19

สงฺกหิตาฯ ปุณ เตหิ ตณฺหาว สงฺกหิตา สฺวา ตณฺหา
ปุณ สงฺขารเรหฺว ขนฺธาทิสงฺกเหฺน สงฺกหิตาติฯ เอเสว นโย
สพฺพคฺคตฯ อรูปชฺมมฺปุจฺฉาสฺส ปเนตฺถ สงฺขารกฺขณฺโห วา
เวทนา กฺขณฺโห วา เอโก ขนฺโห นาม รูปชฺมมฺปุจฺฉาสฺส เอโก
รูปกฺขณฺโหฯ ปริเทวปุจฺฉาย สทฺททายตฺนํ เอกํ आयตฺนํ นาม
สทฺทธาตฺตฺเวว(๑) เอกา ธาตฺตฺว นาม เสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ชฺมมฺธาตฺตฺวเสน (๒) อตฺถ โถ เวทิตฺตฺวโปติฯ

สงฺกหิตนสงฺกหิตปทวณณา นิฏฺฐิตาฯ

อสงฺกหิตนอสงฺกหิตปทวณณา

อิทานิ อสงฺกหิตนอสงฺกหิตปทํ ภาเชตฺตํ รูปกฺขณฺเรนาติ-
อาทิ อารทฺธํฯ ตตฺถ ยํ ขนฺธาทีหิ อสงฺกหิตน ขนฺธาทีวเสน
อสงฺกหิตํ ปุณ ตสฺเสว ขนฺธาทีหิ อสงฺกหํ ปุจฺฉิตฺตฺวา วิสฺสชฺชนํ
กตฺตํ ตํ ปญฺจกฺขณฺชฺคคาหเกสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สทฺธี สฺขุมรูปคฺคาหเกสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ยฺชฺชติฯ ตาทิสฺเสน หิ ปเทน นิพฺพานํ ขนฺธสงฺกหมตฺตํ น
คจฺเจยฺยฯ เสสา ขนฺธาทีหิ อสงฺกหิตชฺมมา นาม นคฺคิ ตสฺมา
ตถารูปานิ ปทานิ อิมสฺมี วาเร น คหิตานิฯ ยานิ ปน
ปญฺจกฺขณฺเช วิญฺญาณญจ สฺขุมรูปเนน สทฺธี เอกโต น ทีเปนฺติ
๑. ม. สทฺทธาตฺตฺวฯ ๒. ม. ม. ...วเสเนวฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณวณฺณนา หน้า 20

ตานี อธิ คหิตานี ฯ เตสํ อิทมุตฺตทานํ

สพฺเพ ขนฺธา ตถายตน- ธาตุโย สจฺจโต ตโย

อินฺทุริยานิปี สพฺพานิ เตวีสติ ปฏฺิจฺจโต ฯ

ปรโต โสฬส ปทา เตจฺจตาฬีสกคฺคตฺติเก (๑)

โกลฺลเก สคฺคตฺติ เทว จ สคฺค จฺพนฺตเร ปทา ฯ

มหนฺตเร ปทา วุตฺตา อฏฺุจฺจารส ตโต ปรํ

อฏฺุจฺจารเสว ฅาตพฺพา เสสา อธิ น ภาสิตาติ ฯ

ปฺลหา ปเนตฺถ สทิสวิสุสฺซชฺชนานํ วเสน สโมชานเนตฺวา

กเตหิ สทฺธิ สพฺเพปิ จคฺคตฺติส โหนฺติ ฯ ตตฺถ ยํ ปุจฺฉาย

อฏฺุจฺจํ ปทํ ตเทว เยหิ ขนฺธาทีหิ อสงฺกหิตํ เต ฃมฺเม

สนฺธาย เอเกน ขนฺธเณนาติอาทิ วุตฺติ ฯ

ตตฺตฺรา ยํ นโย รุปฺกขนฺธเณ หิ จคฺคตาโร ขนฺธา

นิพฺพานญฺจ ขนฺธสงฺกเหเน อสงฺกหิตา ฯ อายตนธาทฺสงฺกเหเน

ปน จเปตฺวา วิญฺญาณํ อวเสสา สงฺกหิตาติ วิญฺญาณเมว

ตีหิปี ขนฺธสงฺกหาทีหิ อสงฺกหิตํ นาม ฯ ปุณฺ เตเน วิญฺญาณเณน

สทฺธิ นิพฺพานเณน จคฺคตาโร ขนฺธา ขนฺธาทีสงฺกเหเน อสงฺกหิตา ฯ

เต สพฺเพปิ ปุณฺ วิญฺญาณเณว ขนฺธาทีสงฺกเหเน อสงฺกหิตาติ

เอเกน ขนฺธเณ เอเกนายตเนน สคฺคตฺติ ธาตุหิ อสงฺกหิตา นาม

โหนฺติ ฯ อถว ยเทตฺติ รุปฺกขนฺธเณ วิญฺญาณเมว ตีหิ ขนฺธาที-

๑. ม. เตจฺจตาฬีสกํ คฺคตฺติเก ฯ

*เล่มที่ 48 อสงฺกหิตฺเตนอสงฺกหิตปทวณฺณนา หน้า 21

สงฺกเหหิ อสงฺกหิตํ เตหิปี วิญฺญาณชฺมเมหิ เต รุปชฺมมา ว
ตีหิ สงฺกเหหิ อสงฺกหิตาฯ ปุณ เต รุปชฺมมา (๑)วิญฺญาณน
ตีหิ สงฺกเหหิ อสงฺกหิตาฯ วิญฺญาณญจ ขนฺธโต เอโก
วิญฺญาณกฺขนฺโธ โหติ อายตฺนโต เอกํ มนายตฺนํ ชาติโต
สตุตฺต วิญฺญาณชาติโย ตสฺมา เอเกน ขนฺธเณนาติอาทิ วุตฺตํฯ
อิมินา อุปาเยน สพฺพคฺคตฺต ยํ ปุจฺจาย อุตฺตมฺมํ ปทํ ตทฺเว
เยหิ ชฺมเมหิ ขนฺธชาติวเสน อสงฺกหิตํ เตสํ ชฺมมานํ วเสน
ขนฺธชาติโย เวทิตพฺพาฯ ตตฺต ทฺตฺติยปฺปโยห (๒) ตาว รุปวิญฺญาณานํ
วเสน เวทิตพฺโพฯ (๓) เวทนาทโย หิ รุปวิญฺญาณเฬว ขนฺธชาติ-
สงฺกเหเนน อสงฺกหิตา เต จ ทฺเวว ขนฺธธา เอกาทสายนานํ
สตุตฺตรส ชาติโย โหนฺติฯ

ตฺตฺติยปฺปโยห วิญฺญาณํ รุปาทิหิ จตฺตฺติ อสงฺกหิตนฺติ เตสํ
วเสน ขนฺธชาติโย เวทิตพฺพาฯ

จตฺตฺตฺตปฺปโยห จกฺขวายนฺตํ เวทนาทิหิ จตฺตฺติ อิมินา
นเยน สพฺพคฺคตฺต ขนฺธชาติโย เวทิตพฺพาฯ ปรีโยसानเณ รุปญจ
ชฺมมายตฺนนฺติ อุตฺตทานกาถาย ทสฺสิตชฺมมาเยว อญฺเณนากาเรน
สงฺกขิปิตฺวา ทสฺสิตาติฯ

อสงฺกหิตฺเตนอสงฺกหิตปทวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑. ม. วิญฺญาณเณว ตีหิฯ ๒. ม. ทฺตฺติยปฺปโยหฯ

๓. ม. เวทิตพฺพาฯ

สมปโยควิปโยคปทวณฺณนา

อิทานิ สมปโยควิปโยคปทํ ภาเชตุํ รูปกฺขนฺโรตฺติอาทิ
อารทฺธํ ๑ ตตฺถ ยํ ลพฺภติ ยถจ น ลพฺภติ ตํ สพฺพํ
ปฺจญา ย คหิตํ ๑ วิสฺสชฺชเน ปน ยํ น ลพฺภติ ตํ นตฺถิตฺติ
ปฏิกฺกขิตฺตํ ๑ จตฺถิ สมปโยโค ๑ จตฺถิ วิปโยโค ๑ สภาโค
วิสภาโคติ วจฺนโต หิ จตฺถิ อรูปกฺขนฺเรหฺเว สภาคานํ
เอกสนฺदानสฺมี เอกกฺขณฺ อูปฺปนฺนํ อรูปกฺขนฺธานํยฺเว อณฺณ-
มณฺณสมปโยโค ลพฺภติ ๑ รูปชฺมมํ ปน รูปเณ นิพฺพานน
วา นิพฺพานสฺส จ รูปเณ สทฺธี สมปโยโค นาม นตฺถิ ๑
ตถา รูปนิพฺพานํ อรูปกฺขนฺเรหิ ๑ วิสภากา หิ เต เตสํ ๑
ยถา จ อรูปกฺขนฺธานํ รูปนิพฺพานหิ เอวํ ภินฺนสนฺदानหิ
นानากฺขณิกหิ อรูปชฺมเมหิปี สทฺธี นตฺถิยฺเว ๑ เตปี หิ เตสํ
สนฺदानกฺขณ- วิสภากตฺยา วิสภากายฺเว ๑ อยมฺปน วิสภากตา
สงฺกหฺญฺเจน วิรุชฺฌนโต สงฺกหนฺเย นตฺถิ ๑ คณฺฐปคฺมตฺตลฺลหิ
สงฺกหฺญฺโ ๑ สมปโยคนฺเย ปน อตฺถิ เอกฺอุปฺปาตฺตาทิลกฺขโณ (๑)
หิ สมปโยคญฺโ ๑ เอวเมตฺถ ยสฺส เอกชฺมเมนาปี สมปโยคลกฺขณํ
น ยฺชชฺติ ตสฺส ปฺจญา ย สงฺกหํ กตฺวาปี นตฺถิตฺติ ปฏิกฺกขเโป
กโต ๑ ยสฺส วิปโยคลกฺขณํ ยฺชชฺติ ตสฺส วิปโยโค ทสฺสิโต ๑
ยานิ ปน ปทานิ สตฺตสฺส วิญฺญาณธาตฺสฺส เอกายปี ธาตฺยา (๒)
๑. ม. ...ลกฺขณํ ๑ ๒. ม. อัย ปาโ ๑ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณวณฺณนา หน้า 24

อิตเรปี อุตฺตานิ จเปตฺวา อิเตรหิ ฯ เกหิจิ วิปฺปยุตฺโตติ
รูปนิพฺพานหิ ฯ เอวํ สพฺพตฺถ รูปสฺส วิปฺปโยเค ชมฺมาตฺต-
ชมฺมธาคฺคสฺส อรูปํ อรูปสฺส วิปฺปโยเค รูปํ ทฎฺฐพฺพํ ฯ
ตฺตฺตฺยปฺปโยห อุตฺตานตฺถโถว ฯ

จตุตฺถเก กตฺตีหิ ขนฺนเรหิตฺตฺตฺวาที อวตฺวา สมฺปยุตฺตฺตฺตฺติ
นตฺถิตฺติ วุตฺตํ ตมฺปน ขนฺนธาทีนํเยว วเสน เวทิตฺตฺตฺตฺติ ฯ
ปรโตปิ เอวรฺุเปสฺส ปณฺเฬสฺส เอเสว นโย ฯ อาทิปณฺหสฺสมิณฺหิ
สรูปโต ทสฺเสตฺตฺวา ปรโต ปาลี สงฺฆิตฺตฺตฺตา ฯ อิมินา นเยน
สพฺพตฺถ อตฺถโยชนา เวทิตฺตฺตฺตฺตา ฯ ยตฺถ ปน นาติปากฏา
ภวิสฺสติ ตตฺถ นํ ปากฏํ กตฺตฺวาว กมิสฺสสาม ฯ

โสฬสหิ ธาคฺคหิตฺติ จกฺขฺวิณฺณธาคฺค ตาว อุตฺตานิ
จเปตฺวา นหิ วิณฺณธาคฺคหิ ทสฺหิ จ รูปธาคฺคหิ ฯ เสสาสฺสปี
เอเสว นโย ฯ

ตฺตีหิ ขนฺนเรหิตฺติ สงฺขารกฺขนฺธํ จเปตฺวา เสเสหิ ฯ เอกาย
ธาคฺคยาติ มโนวิณฺณธาคฺคยา ฯ (๑) สมฺมทฺมกฺคานนฺหิ อณฺณาย
ธาคฺคยา สมฺปโยโค นตฺถิ ฯ เอเกน ขนฺนเรนาติ สงฺขารกฺขนฺธเณ ฯ
เอเกนายตฺตเนนาติ ชมฺมาตฺตเนน ฯ เอกาย ธาคฺคยาติ ชมฺมธาคฺคยา ฯ
เอเตสฺส หิ ตํ สจฺจทฺวํเย เกหิจิ สมฺปยุตฺตํ ฯ

สฺสูชินฺนทฺริยาทฺปิปณฺเฬห ตฺตีหิตฺติ สลฺลณาสงฺขารวิณฺณธาคฺคหิ ฯ

๑. สี่. เอกาย วิณฺณธาคฺคยา ฯ

*เล่มที่ 48 สมฺปโยควิปโยคปทวณฺณา หน้า 25

เอกาย ชาติฺยาคี กายวิญญาณชาติฺยยา มโนวิญญาณชาติฺยยา จ ฯ

ฉนฺทึ ชาติฺยาคี กายวิญญาณชาติฺยวชฺชาหิ ฯ

รูปภวปฺลเยห สพฺเพสมฺปิ อรูปกฺขนฺธานํ อรูปายตนาณฺจ
อตฺถิตาย น เกหิจฺฉิตี วุคฺคํ ฯ อรูปภวปฺลเยห (๑) ฆานชิวฺหากาย-
วิญญาณชาติฺยํ ปน นตฺถิตาย ตีหิ ชาติฺยหิ วิปฺยฺยฺจฺจโตติ วุคฺคํ ฯ

อธิมอกฺขปฺลเยห ทฺวีหิ ชาติฺยาคี มโนชาติฺยมโนวิญญาณ-
ชาติฺยหิ ฯ ปณฺณรสฺหิตี เสสฺสาคี ทสฺสหิ รูปชาติฺยหิ ปณฺจหิ จ
จกฺขุวิญญาณาทีหิ ฯ

กฺสฺสปฺลเยห กฺสฺสเลหิ จตฺตุนนฺมฺปิ ขนฺธานํ กหิตตฺตา
สมฺปโยโค ปฏิกฺขิตฺโต ฯ

เวทนาตฺถิกปฺลเยห เอเกน ขนฺธเณนาติ เวทนากฺขนฺธเเนว ฯ
ปณฺณรสฺหิตี จกฺขุโสตฆานชิวฺหาวิญญาณ(๒)ชาติฺยมโนชาติฺยหิ เจว
รูปชาติฺยหิ จ ฯ เอกาทสฺหิตี กายวิญญาณชาติฺยยา สทฺฐี
รูปชาติฺยหิ ฯ

เนววิปាកนวิปាកมฺมมฺมปฺลเยห ปณฺจหิตี จกฺขุ-
วิญญาณาทีหิ ฯ อนฺุปาทินฺุปาทานิยปฺลเยห ฉนฺทึ มโน-
วิญญาณชาติฺยวชฺชาหิ ฯ สวิตกฺกสฺวจารปฺลเยห ปณฺณรสฺหิตี
ปณฺจหิ วิญญาณฺเหหิ สทฺฐี รูปชาติฺยหิ ฯ อวิตกฺกวิจารมตฺต-
ปฺลเยห เอเกน ขนฺธเณนาติอาทิ สงฺขารกฺขนฺธวเสน(๓) เวทิตพฺพิ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ...ชิวฺหาวิญญาณ... ฯ

๓. ม. ...วเสเนว ฯ

*เล่มที่ 48 ชาติกถาปรณวณณา หน้า 26

ทุตยชฌานวิจาร์ณหิ จเปตฺวาเสสา อวิตกฺกวิจาร์มตฺตา นาม ฯ
ปีตี จเปตฺวา เสสา ปีตีสหคตา ฯ ตตฺถ วิจาร์โร วิจาร์เรน
ปีตี จ ปีตียา น สมฺปยุตฺตาทิ สงฺขารกฺขนฺธมฺมายตฺน-
มฺมชาตฺตฺส เกหิจิ สมฺปยุตฺตาทิ นาม ฯ โสฬสหีติ ฌมฺมชาตฺ-
มโนวิญญานชาตฺตฺสชาหฺว ฯ อวิตกฺกวิจาร์ปฺญฺเห เอกาย
ชาตฺตฺยาทิ มโนชาตฺตฺยา ฯ สุขสหคตา อุเปกฺกฺขาสหคตา จ เวทนาตฺตฺติเก
วตฺตฺตาว ฯ ทสฺสเนนปฺหาคพฺพาทโย กุสลสฺทิสาว ฯ

ปริตฺตตารมฺมณฺ์ วิปាកมฺมสฺทิสฺ์ ฯ เอกาย ชาตฺตฺยาทิ ฌมฺม-
ชาตฺตฺยา ฯ เกหิจิตี เย ตตฺถ ปริตฺตตารมฺมณฺา น โหนฺติ เตหิ ฯ
ฌมฺมชาตฺ ปน ปริตฺตตารมฺมณฺานฺ์ ฉนฺนํ จิตฺตฺตฺปฺปาทานํ วเสน
จตฺตฺหิ ขนฺธฺเหหิ สงฺกฺหิตตฺตฺตา ปจฺมปฏิกฺกฺเขปเมว ภชฺติ ฯ มหคฺคตฺตา-
รฺมฺมณาทโยปี กุสลสฺทิสาว ว ฯ

อนฺุปฺปนฺเนสุ ปล่อยหิ ชาตฺตฺหีติ จกฺขุวิญญานาทิหิ ฯ ตานิ
หิ เอกนฺุเตน อนฺุปฺปาทิฌมฺมฏฺฏานเว อนฺุปฺปนฺนโกฏฺฏจาสมฺปิ ปน
ภชฺนฺติ ฯ ปจฺจอนฺุปฺปนฺนารมฺมณาทโย ปริตฺตตารมฺมณฺสทิสาว ฯ
เหตุอาทโย สมฺมทฺยสทิสาว ฯ สเหตุกา เจว น จ เหตุปี
ปีตีสหคตสทิสาว ฯ ตถา ปรามาสสมฺปยุตฺตาทิ อนฺุปฺปาทินฺนา
อนฺุปฺปนฺนสทิสาว ฯ เสสฺ์ สพฺพตฺถ อนฺุตฺตฺนตฺถเมวาทิ ฯ

สมฺปโยควิปฺโยคปทวณฺณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมฺปยุตฺเตนวิปฺปยุตฺตปทวณฺณนา

อิทานิ สมฺปยุตฺเตนวิปฺปยุตฺตปทํ ภาเชตฺตํ เวทนาภฺขณฺเณนาติ-
อาทิ อารทฺธํ ๑ ตตฺตริทํ ลกฺขณํ อิมสฺสมิณฺหิ วาเร ปุจฺจาย
อุทฺทฐฺฏปเทน เย ชฺมมา สมฺปยุตฺตา เตหิ เย ชฺมมา วิปฺปยุตฺตา
เตสํ ขนฺธาทีหิ วิปฺปโยคํ ปุจฺจจิตฺวา วิสฺสชฺชนํ กตฺตํ ๑ ตมฺปน
รูปภฺขณฺธาทีสุ น ยฺชชฺติ ๑ รูปภฺขณฺเณน หิ สมฺปยุตฺตา นาม
นตฺถิ ตสฺมา ตลฺลจ อลฺลณานิ จ เอวรूपานิ ปทานิ อิมสฺมี
วาเร น คหิตานิ ๑ ยานิ ปน ปทานิ ชฺมมฺชาตฺยา สมฺปยุตฺเต
ชฺมเม วิลฺลณณฺณจ อลฺลเณน อสมฺมิสฺสํ ทีเปนฺติ ตานิ อิธ
คหิตานิ ๑ เตสํ อิทมฺมูทฺทานํ

จตุตฺตารो ขนฺธายตฺนลฺลจ เอกํ
เทว อินฺทฺริยา ธาตฺตปทานิ สตฺต
ตโย ปฏฺิจฺจาถ(๑) อถ ผสฺสสฺตฺตํ
ติเก ตโย สตฺต มหฺนฺตเร จ
เอกํ สฺวิตกฺกํ สฺวิจารเมกํ
ยฺตุตฺตํ อุเปภฺขาย จ เอกเมวาทิ ๑

ปริโยसानเ ขนฺธา จตุโรติอาทินาปี อยเมวตฺโต สงฺกหิโต ๑
ตตฺถ ยานิ ปทานิ สทิสฺสชฺชนานิ ตานิ อุปฺปฏฺิปาฎฺิยาปี
สโมธานเตฺวา ตตฺถ เวทนาภฺขณฺธาทีกา ปณฺหา กตา ๑ เตสฺ
๑. ม. ปฏฺิจฺจา อถ ๑

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณฺณนา หน้า 28

เอวํ ขนฺธาทีวิกาโก เวทิตฺตํโพ เวทนาถุขนฺธาทีปญฺเห ตาว
เอเกนาตี มนายตเนน ฯ สตฺตหีตี สตฺตหี(๑) วิญฺญาณธาตฺวหี ฯ
เกหิจีตี ธมฺมาตเน เวทนาทีหี ฯ วิญฺญาณธาตฺุปญฺเห เต
ธมฺมา น เกหิจีตี เต ปุจฺจาย อุทฺธฏฺ์(๒) วิญฺญาณธาตฺุ จเปตฺวา
เสสา จ วิญฺญาณธาตฺุธมฺมา รูปี นีพฺพานญฺจ ฯ เตหี สพฺเพสํ
ขนฺธายตนาณํ สงฺกหิตตฺตนา น เกหิจิ ขนฺธเหหี อายตเนหี วา
วิปฺปยุตฺตนา ฯ เอกาย ธาตฺุยาตี ยา ยา ปุจฺจาย อุทฺธฏฺา
โหตี ตาย ตาย ฯ

อุเปกฺขินฺทริยปญฺเห ปณฺจหีตี อุเปกฺขายตฺตนาหี(๓) จกฺขุ-
วิญฺญาณธาตฺุอาทีหี ฯ อิมินา นเยน สพฺพคฺคฺค ปุจฺจาย
อุทฺธฏฺุปเทเนว สทฺธี วิปฺปยุตฺตนาณํ วเสน อตฺโถ เวทิตฺตํโพตี ฯ
สมฺปยุตฺตเตนวิปฺปยุตฺตปทวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

วิปฺปยุตฺตเตนสมฺปยุตฺตปทวณฺณนา

อิทานิ วิปฺปยุตฺตเตนสมฺปยุตฺตปทํ ภาเชตฺุ รูปฺกฺขนฺธนาตี-
อาที อารทฺธํ ฯ คคฺคฺค สพฺพปาปี ปุจฺจนา โมฆมฺปุจฺจนา ว ฯ
รูปฺกฺขนฺธเนน หี วิปฺปยุตฺตนา นาม จตฺตนาโร ขนฺธา เตสํ
อญฺเณหี สมฺปโยโค นตฺถิ ฯ เวทนาถุขนฺธเนน วิปฺปยุตฺตํ รูปี
นีพฺพานญฺจ ตสฺส จ เกนจิ สมฺปโยโค นตฺถิ ฯ เอวํ สพฺพปเทสุ ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อุทฺธฏฺุปทํ ฯ
๓. ม. อุเปกฺขาสมฺปยุตฺตนาหี ฯ

*เล่มที่ 48 สมฺปยุตฺเตนสมฺปยุตฺตปทวณฺณนา หน้า 29

วิปฺปยุตฺตานมฺปน สมฺปโยคาภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อิติ ปุจฺจนาย
โมฆคฺคตา สพฺพคฺคต วิสฺสชฺชเนสุ (๑) นคฺคฺติ นคฺคฺติอิจฺเจว (๒) วุคฺคตฺตฺติ ฯ
วิปฺปยุตฺเตนสมฺปยุตฺตปทวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สมฺปยุตฺเตนสมฺปยุตฺตปทวณฺณนา

อิทานิ สมฺปยุตฺเตนสมฺปยุตฺตปทํ ภาเชตฺถ เวทนากุขนฺธนาติ-
อาทิ อารทฺธํ ฯ คคฺคต ยํ ขนฺธาทิวเสน สมฺปยุตฺตํ ปฺน คคฺคเสว
ขนฺธาทิหิ สมฺปโยคํ ปุจฺจิตฺวา วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ ตํ รุเปณ
วา รุปฺมิสฺสเกหิ วา สพฺพารุปกฺขนฺธสงฺคาหเกหิ วา ปเทหิ
สทฺธิ น ยุชฺชติ ฯ รุเปณ หิ รุปฺมิสฺสเกน วา อณฺเณสํ
สมฺปโยโค นคฺคฺติ สพฺพารุปกฺขนฺธสงฺคาหเกหิ สพฺเพสํ
สมฺปโยคารหานํ ขนฺธาทินํ คคฺคิตคฺคตา อณฺณเยว นคฺคฺติ ขนฺธเตน
สทฺธ สมฺปโยคํ คจฺเจยฺย คคฺคมา คคฺคารุปานิ ปทานิ อิท น
คคฺคิตานิ ฯ ยานิ ปน ปทานิ รุเปณ อสมฺมิสฺสํ อรุเปกเทสํ
ทีเปนฺติ ตานิ อิท คคฺคิตานิ ฯ เตสํ อิทมฺพุทฺธานํ

- อรุปกฺขนฺธา จคฺคตาโร มนายตฺนเมว จ
- วิญฺญาณธาตุโย สคฺคต เทว สจฺจา จุทฺทลีนฺทฺริยา ฯ
- ปจฺจเย ทฺวาทส ปทา คโต อูปริ โสฬส
- ติเกสุ อฏฺฐ โคจฺจนเก เตจคฺคตาพีสเมว จ ฯ

๑. ม. สพฺพวิสฺสชฺชเนสุ ฯ ๒. ม. ...อจฺเจว ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปกรณ์วณฺณนา หน้า 30

มหนฺตรทฺถเก สตฺต ปทา ปิฎฺฐิจฺฐเกสุ ฉ
นวมสฺส ปทสฺเสเต นิตฺเตเส สงฺคหํ คตาคี ฯ

สพฺพปญฺเฬสุ ปน เย ฐมา ปุจฺฉาย อุทฺธฺวา เต
เยหิ สมฺปยุตฺตา โหนฺติ เตสํ วเสน ขนฺธาภิเวทโ เวทิตฺตฺวา ฯ
เวทนากฺขนฺธเน หิ อิตฺเร ตโย ขนฺธา สมฺปยุตฺตา ปฺน เตหิ
เวทนากฺขนฺโธ สมฺปยุตฺโต โส เตหิ สลฺลาทํหิ ตีหิ ขนฺธเหหิ
เอเกน มนายตเนน สตฺตหิ วิญฺญาณธาคฺคหิ เอกสฺมี ฐมมายตเน
ฐมฺมธาคฺคยา จ เกหิจิ สลฺลาสงฺขาเรหฺว สมฺปยุตฺโต ฯ เอเสว
นโย สพฺพตฺถาคี ฯ

สมฺปยุตฺเตนสมฺปยุตฺตปทวณฺณนา นิฎฺฐิตา ฯ

วิปฺปยุตฺเตนวิปฺปยุตฺตปทวณฺณนา

อิทานิ วิปฺปยุตฺเตนวิปฺปยุตฺตปทํ ภาเชตฺถํ รูปกฺขนฺธนาตฺถาภิ
อารทฺธํ ฯ ตตฺถ เย สมฺปโยควิปฺปโยคปทนิตฺเตเส รูปกฺขนฺธาทโย
ฐมา อุทฺธฺวา สพฺพปุจฺฉาสฺส เตเยว อุทฺธฺวา ฯ สทิส-
วิสฺสชฺชนานมฺปน เอกโต คหิตตฺตา ปทานิ อลฺลวย ปฏฺฐิปาฏิยา
อาคตานิ ฯ ตตฺถ ยํ ปทํ ปุจฺฉาย อุทฺธฺวํ ตํ เยหิ ฐมฺเมหิ
วิปฺปยุตฺตํ เตสํ วเสน ขนฺธาภิเวทโ เวทิตฺตฺวา ฯ รูปกฺขนฺธเน
หิ เวทนาทโย วิปฺปยุตฺตา เตหิ จ รูปกฺขนฺโธ วิปฺปยุตฺโต ฯ
นิพฺพานมฺปน สฺขุมรูปคตฺถิกเมว ฯ โส รูปกฺขนฺโธ จตฺถหิ ขนฺธเหหิ

*เล่มที่ 48 สงคหิตนสมปยุตตวิปยุตตปทวณณา หน้า 31

เอเคน มนายตเนน สตุตหิ วิญญาณชาตฺหิ ฌมมายตนฌมม-
ชาตฺสู เกหิจิ เวทนาทีหิ ฌมเมเหว วิปยุตฺโต ฯ เอส(๑) นโย
สพฺพตฺถาติ ฯ

วิปยุตฺเตนวิปยุตฺตปทวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สงคหิตนสมปยุตตวิปยุตตปทวณณา

อิทานิ สงคหิตนสมปยุตตวิปยุตตปท ภาเชตฺถุ สมุทฺทย-
สจฺเจนาติอาทิ อารทฺธฺ ฯ ตตฺถ เย สงคหิตนสงคหิตปทนิทฺเทเส
สมุทฺทยสจฺจาทโยว ฌมมา อุตฺตฺถา สพฺพปฺจุณาสุ เตเยว อุตฺตฺถา ฯ
สทิสฺวิสุสซฺชนานมฺปน เอกโต คหิตตฺตา ปทานิ อญฺญา
ปฏฺธิปาฎฺฐิยา อาคตานิ ฯ ตตฺถ เย ฌมมา ปฺจุณา ย อุตฺตฺถปเทน
ขนฺธาติสงคฺเคน สงคหิตา เตสฺสฺ ยหิ สมปโยโค วา วิปโยโค
วา โหติ เตสฺสฺ วเสน ขนฺธาติวิภาโค เวทิตพฺโพ ฯ

ตฺตรายํ นโย สมุทฺทยสจฺเจน ตาว สงฺขารกฺขนฺธ-
ปริยาปฺนฺนา ฌมมา ขนฺธาติสงคฺเคน สงคหิตา เต จ
เสเสหิ ตีหิ ขนฺเธหิ เอเคน มนายตเนน สตุตหิ วิญญาณชาตฺหิ
สงฺขารกฺขนฺเธ ฌมมายตนฌมมชาตฺสู จ จเปตฺวา ตณฺหิ เสเสหิ
สมปยุตฺตตฺตา เกหิจิ สมปยุตฺตา นาม ฯ เอเคน ปน รูปกฺขนฺเธน
ทสฺหิ รูปายตเนหิ รูปชาตฺหิ จ วิปยุตฺตา เอกสฺมี ฌมมายตเน
๑. ม. เอเสว ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุกถาปรกรรมวณณา หน้า 32

ธมฺมธาคฺคยา จ รูปนินฺิพฺพานเหหิ วิปฺปยุตฺตคฺคตา เกหิจิ วิปฺปยุตฺตา
นาม ฯ อิมินา นเยน (๑) สพฺพคฺคต อคฺคโถ เวทิตพฺโพติ ฯ
สงฺคหิตฺเตนสมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตปทวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมฺปยุตฺเตนสงฺคหิตาสงฺคหิตปทวณฺณา

อิทานิ สมฺปยุตฺเตนสงฺคหิตาสงฺคหิตปทํ ภาเชตฺติ เวทนาถ-
ขณฺเณนาติอาทิ อารทฺธํ ฯ คคฺคตฺเต เย สมฺปยุตฺเตนสมฺปยุตฺตปท-
นินฺิพฺพานเหหิ เวทนาถขณฺธาโย ธมฺมา อุตฺตธฺมา สพฺพปฺจญาสุ เตเยว
อุตฺตธฺมา ฯ คคฺคตฺเต เย ธมฺมา ปฺจญาเย อุตฺตธฺมฺนฺนํ สทฺธิ(๒)
สมฺปยุตฺตา เตสํ เยหิ สงฺคโห วา อสงฺคโห วา โหติ เตสํ
วเสน ขณฺธาทิเกโถ เวทิตพฺโพติ ฯ

ตคฺครายํ นโย เวทนาถขณฺโธ หิ สลฺยาทิหิ สมฺปยุตฺโต
เต สลฺยาทโย ตีหิ สลฺยาทิถขณฺเณหิ ทฺวิหิ ธมฺมายตฺน-
มฺนายตฺเนหิ ธมฺมธาคฺคยา เจว สคฺคตฺติ จ วิญฺญาณธาคฺคหิติ
อฏฺฐหิ ธาคฺคหิ สงฺคหิตา เสสาหิ ขณฺธาตฺนธาคฺคหิ อสงฺคหิตา ฯ
อิมินา อูปาเยน สพฺพคฺคต อคฺคโถ เวทิตพฺโพติ ฯ

สมฺปยุตฺเตนสงฺคหิตาสงฺคหิตปทวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม.อูปาเยน ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นคฺคฺติ ฯ

อสงฺคหิเตนสมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตปทวณฺณา

อิทานิ อสงฺคหิเตนสมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตปทํ ภาเชตุํ รูปกฺ-
ขณฺเณนาติอาทิจ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ เย ปณฺจเม อสงฺคหิเตน-
อสงฺคหิตปทนิทฺเทเส รูปกฺขณฺเณ สทิสปฺลหา ฃมฺมา เย จ
อรุปรเวณ สทิสสา เตเยว อฺทฺธฏฺฐา ฯ เสสา ปน น รุหนฺตฺติ (๑)
น อฺทฺธฏฺฐา ฯ เวทนา กฺขณฺเณ หิ ขนฺธาทิวเสณ รูปารุปรฃมฺมา
อสงฺคหิตา โหนฺติ เตสญฺจ สมฺปโยโค นาม นตฺถิ ตสฺมา
ยานิ ปน ปทานิ น รุหนฺติ (๒) ตาเนว สทิสวิสุตฺตชฺชเนหิ สทฺธิ
สโมชานตฺวา อฺทฺธฏฺฐานิ ฯ ตตฺถ เย ฃมฺมา ปุจฺฉาย อฺทฺธฏฺฐ-
ฃมฺเมหิ ขนฺธาทิวเสณ อสงฺคหิตา เต เยหิ สมฺปยุตฺตา จ
วิปฺปยุตฺตา จ เตสํ วเสณ ขนฺธาทิวิกาโล เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺตรายํ นโย รูปกฺขณฺเณ ตาว วิญฺญาณเมว ตีหิ
สฺงคฺเหหิ อสงฺคหิตํ ตํ เวทนาทีหิ ตีหิ ขนฺเเหหิ ฃมฺมายตฺน-
ฃมฺมธาสฺสุ จ เวทนาทีเหว สมฺปยุตฺตํ เอเกณ รูปกฺขณฺเณ
ทสฺหิ รูปายตฺนรูปธาสฺสุหิ ฃมฺมายตฺนฃมฺมธาสฺสุ จ รูปนิพฺพาน-
ฃมฺเมหิ วิปฺปยุตฺตํ ฯ ตํ สนฺธาย เต ฃมฺมา ตีหิ ขนฺเเหหิติ-
อาทิจ วุตฺตํ ฯ อิมินา นเยน สพฺพตฺถ อตฺถโถ เวทิตพฺโพติ ฯ

อสงฺคหิเตนสมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตปทวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. รุหนฺตฺติ ฯ ๒. ม. ยานิ ปทานิ รุหนฺติ ฯ

วิปฺปยุตฺเตนสงฺกหิตาสงฺกหิตปทวณฺณา

อิทานิ วิปฺปยุตฺเตนสงฺกหิตาสงฺกหิตปทํ ภาเชตุํ รูปก-
ขณฺเณนาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ เยสํ ปทานํ วิปฺปโยโค น
รฺูหติ ตานิ อิมสฺมี วาเร น คหิตานิ ฯ (๑)กานิ ปน ตานีติ (๑)
ธมฺมาตนาทีนํ ฯ ธมฺมาตนสฺส หิ ขนฺธาทิสฺส เอเกนาปี
วิปฺปโยโค น รฺูหติ ฯ ธมฺมธาคฺคาทีสฺสปี เอเสว นโย ฯ เตสํ
อิทฺมทฺทานํ

ธมฺมาตนํ ธมฺมธาคฺคา ชีวิตินทฺริยเมว จ
นามรูปปทญฺเจว สพฺพยตนเมว จ ฯ
ชาติอาทิตฺตยํ เอกํ ปทํ วิสตีเม ติกเก
ติกาตฺวาสนิกํ เอกํ สตฺต จฺุพฺพนฺตเร ปทา ฯ
ทเสว โคจฺจนเก โหนฺติ มหนฺตฺรมฺหิ จฺุทฺทส
น ปทานิ ตโต อฺุทฺธํ สพฺพทานิปี สมาสโต
ปทานิ จ น ลพฺพนฺติ จตฺตาพีสฺสจ สตฺต จาติ ฯ

ปริโยसानเ จ ธมฺมาตนํ ธมฺมธาคฺคาตี คากาปี อิมเมวคฺคํ
ทีเปตฺตุํ วุตฺตา ฯ อิมานิ ปน จเปตฺวา เสสานิ สพฺพทานิปี ลพฺพนฺติ
เตสฺส ขนฺธาทิวินาโย วุตฺตฺนยฺานูสาเรเนว เวทิตพฺโพติ ฯ

วิปฺปยุตฺเตนสงฺกหิตาสงฺกหิตปทวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สี. ตานิ ปน กานีติ ฯ

นิกมนกถา

เอตฺตาวตา จ

(๑)ธาตฺปฺเภทกฺสโล ยิ ธาตฺกถิ ตถาคโต อหา
ตสฺสา นยฺมฺเภทป- ปกาสนํ นิฏฺจิติ โหติ ฯ
อิมินา นยฺมฺเภทป- ปกาสเนน หิ วิภาวึนา สกฺกา
ถาคฺุ สพฺเพปี นยา สงฺเขปถาว อิติ วุตฺตา ฯ
เอเกกสฺส ปน สเจ ปทสฺส วิตุถารเมว ภาเสยฺยิ
วจนนฺจ อติวึย พหุํ ภเวยฺย อตฺโต จ อวิเสโส ฯ
อิติ อุณภาณวาร- ทวยาย ยิ ตนฺตึยา มยา เอตฺติ
กฺรฺรฺตา (๒) ปตฺติ ปฺณณํ สฺขาย ตํ โหตุ โลกสฺสาติ ฯ

ธาตฺกถาปกรณภูจกถา นิฏฺจิตา ฯ

๑. อริยาสามณฺณํ นาม กถาติ โยชฺนา ฯ

๒. ม. กฺรฺรฺนา ฯ

ปุคฺคฺลปญฺจตฺติปฺปรกณวณณา

อารมฺภกถา

นิปฺลตฺถํ ปกรณํ ชาติเกทปฺปกาสโน
สตฺถา ชาติกถํ นาม เทสยิตฺวา สุราลเย ฯ
อนนฺตรํ ตสฺส ชีโน ปญฺจตฺติเกททีปนี
อาห ปุคฺคฺลปญฺจตฺติ ยํ โลกํ อคฺคปุคฺคโล ฯ
ตสฺสา สํวณฺณโนกาโส ยสมาทานิ อฺปาโคโต
ตสฺมา นํ วณฺณยิสฺสามิ ตํ สุณฺณถ สมหาตีตาติ ฯ

มาติกาวณณา

น ปญฺจตฺติโย ขนฺธปญฺจตฺติ ฯเปฯ ปุคฺคฺลปญฺจตฺติตี
อัยฺ ตาว ปุคฺคฺลปญฺจตฺติยา อฺทฺเทโส ฯ ตตฺถ ฉาติ คณน-
ปริจฺเฉโท ฯ เตนฺ เย ฆมฺเม อีธ ปญฺจเปตฺกานิ เตสํ คณน-
วเสนฺ สงฺเขปโต ปญฺจตฺติปริจฺเฉทํ ทสฺเสติ ฯ ปญฺจตฺติโยตี
ปริจฺจिनฺนฆมฺมนิทสฺสนํ ฯ ตตฺถ อจฺจิกฺขติ เทเสติ ปญฺจเปตี
ปญฺจเปตีติ (๑) อากตฺถฺจฺจเน ปญฺญาปนา ทสฺสนา ปกาสนา
ปญฺจตฺติ นาม ฯ สฺปญฺจตฺตํ มลฺลจปีจฺนติ (๒) อากตฺถฺจฺจเน จปนา
นิกฺขิปนา ปญฺจตฺติ นาม ฯ อีธ อฺภยมฺปิ วญฺญตี ฯ น
๑. สํ. นี. ๑๖/๖๑/๓๐ ฯ ๒. วิ. มหาวิ. ๑/๓๗๗/๒๕๑ ฯ

*เล่มที่ 48 มาติกาวณฺณนา หน้ 37

ปณฺจคฺคทีโยติ หี ฉ ปณฺญาปนา ฉ ทสฺสนา ฉ (๑) ปกาสนาติปี
ฉ จปนา ฉ(๑) นิกฺขิปนาติปี อิธาธิปฺเปตเมว ฯ (๒)นามปณฺจคฺคที-
สหิตเต เต ฐมฺเม ทสฺเสติปี เตน เตน โกฎฺจาเสน จเปติปี ฯ

ขนฺธปณฺจคฺคทีอาทิ ปน สงฺเขปโต ตาสํ ปณฺจคฺคตินํ
สรูปทสฺสนํ ฯ ตตฺถ ขนฺธานํ ขนฺธาติ ปณฺญาปนา ทสฺสนา
ปกาสนา จปนา นิกฺขิปนา ขนฺธปณฺจคฺคที นาม ฯ आयตนาํ
आयตनानीति चात्तुं चाตุโยति सज्जानं सज्जानीति อินฺทุริยานํ
อินฺทุริยานीति ปุคฺคลานํ ปุคฺคลาติ ปณฺญาปนา ทสฺสนา ปกาสนา
จปนา นิกฺขิปนา ปุคฺคลปณฺจคฺคที นาม ฯ

पालิมุตฺตเคน ปน อฏฺฐกถานเยน อปราปี ฉ ปณฺจคฺคทีโย
วิขฺขมานปณฺจคฺคที อวิขฺขมานปณฺจคฺคที วิขฺขมานเนน อวิขฺขมาน-
ปณฺจคฺคที อวิขฺขมานเนน วิขฺขมานปณฺจคฺคที วิขฺขมานเนน วิขฺขมาน-
ปณฺจคฺคที อวิขฺขมานเนน อวิขฺขมานปณฺจคฺคทีติ ฯ ตตฺถ กุสลากุสลสฺเสว
สจฺจิกกฎฺจปรมคฺคตฺวเสน (๓) วิขฺขมานสฺส สโต สมฺภูตสฺส ฐมฺมสฺส
ปณฺญาปนา วิขฺขมานปณฺจคฺคที นาม ฯ ตถา อวิขฺขมานสฺส
โลกนिरुคฺคติมคฺคตฺสิทุสฺส อิตฺถิปุริสาทิกสฺส ปณฺญาปนา อวิขฺขมาน-
ปณฺจคฺคที นาม ฯ สพฺพากาเรนปี อนฺุปลพุกเนยฺยวาวาจวตฺถ-
มคฺคตฺสฺเสว ปณฺจมสจฺจาทิกสฺส ติตฺถियานํ อนฺุปกติปุริสาทิกสฺส
๑. ม. ฉสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. นามปณฺจคฺคที หี เต เต ฐมฺเม ฯ
๓. ม. สจฺจิกกฎฺจ... ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺณคฺคทีปฺปกรณวณฺณนา หน้า 38

วา ปณฺณปนาปี อวิชฺชมานปณฺณคฺคทีเยว สทา ปน สาสนา-
 วจฺรา น โหตีติ อิทฺ น คหิตาฯ อิติ อิมํ วิชฺชมานา-
 วิชฺชมานานํ วิกฺปฺปนวเสน เสสา เวทิตพฺพาฯ เตวิชฺโช
 ฉพฺภิลฺลโณติอาทิสฺส หิ ติสฺโส วิชฺชา ฉ อภิลฺลนา จ วิชฺชมานา
 ปุคฺคฺโล อวิชฺชมานโน ตสฺมา ติสฺโส วิชฺชา อสฺสาติ เตวิชฺโช
 ฉ อภิลฺลนา อสฺสาติ ฉพฺภิลฺลโณติ เอวํ วิชฺชมานเนน อวิชฺชมานสฺส
 ปณฺณปนาโต เอวรูปา วิชฺชมานเนน อวิชฺชมานปณฺณคฺคที นาม ฯ
 อิตฺถิรूपํ ปุริสฺสรูปนฺติอาทิสฺส ปน อิตฺถิปุริสา อวิชฺชมานา รૂปํ
 วิชฺชมานํ ตสฺมา อิตฺถิยา รૂปํ อิตฺถิรूपํ ปุริสฺส รૂปํ
 ปุริสฺสรูปนฺติ เอวํ อวิชฺชมานเนน วิชฺชมานสฺส ปณฺณปนาโต
 เอวรูปา อวิชฺชมานเนน วิชฺชมานปณฺณคฺคที นาม ฯ จกฺขุสมฺผลฺโส
 โสตสมฺผลฺโสติอาทิสฺส จกฺขุโสตาทโยปี ผลฺโสปี วิชฺชมานโนเยว
 ตสฺมา จกฺขุมฺหิ สมฺผลฺโส จกฺขุโต ชาโต สมฺผลฺโส จกฺขุสฺส
 วา ผลฺภูโต สมฺผลฺโส จกฺขุสมฺผลฺโสติ เอวํ วิชฺชมานเนน วิชฺชมานสฺส
 ปณฺณปนาโต เอวรูปา วิชฺชมานเนน วิชฺชมานปณฺณคฺคที นาม ฯ
 ขตฺติยปฺปฺโต พุราหฺมณปฺปฺโต เสฏฺฐิปฺปฺโตติอาทิสฺส ขตฺติยาทโยปี
 อวิชฺชมานา ปฺปฺโตปี อวิชฺชมานโน(๑) ตสฺมา ขตฺติยสฺส ปฺปฺโต
 ขตฺติยปฺปฺโตติ เอวํ อวิชฺชมานเนน อวิชฺชมานสฺส ปณฺณป-
 นาโต เอวรูปา อวิชฺชมานเนน อวิชฺชมานปณฺณคฺคที นาม ฯ ตาสฺ(๒)

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ตาสฺ ฯ

*เล่มที่ 48 มาติกาวณฺณนา หน้ 39

อิมสฺมี ปกรณฺ ปุริมา ติสฺโสว ปณฺคตฺติโย ลพฺกนฺติ ฯ
ขนฺธปณฺคตฺติ ฯเปฯ อินฺทฺริยปณฺคตฺตีติ อิมสฺมิณฺหิ จาเน
วิขฺชมานสฺเสว ปณฺญาปีตตฺตา วิขฺชมานปณฺคตฺติ ลพฺกติ
ปฺกคฺคตปณฺคตฺตีติ ปเท อวิขฺชมานปณฺคตฺติ ปฺรโต ปน เตวิขฺโ
ณฺพทฺธิโยติอาทิสฺ วิขฺชมานเนน อวิขฺชมานปณฺคตฺติ ลพฺกตีติ ฯ

อฏฺฐกถามุตฺตเคน ปน อจฺริยนฺเยน อปฺราปี ฉ
ปณฺคตฺติโย อุปาทาปณฺคตฺติ อุปนิธปาปณฺคตฺติ สโมชานปณฺคตฺติ
อุปนิกฺขิตฺตปณฺคตฺติ (๑) ตชฺชาปณฺคตฺติ สนฺตติปณฺคตฺตีติ ฯ ตตฺถ
โย รุปรเวทนาทฺธิ เอกตฺเตน วา อณฺคตฺเตน วา รุปรเวทนาทโย
วีย สจฺฉิกฺกฏฺฐปรมคฺคเณน อนฺุปลพฺกสฺภาโวปี รุปรเวทนาทฺเท
ขนฺธฺ อุปาทาย นิสฺสาย การณฺ กตฺวา สมฺมโต สตฺโต
ตานิ ตานิ องฺคานิ อุปาทาย รโธ เกหฺ มุฏฺฐิ อุทฺชนฺนฺติ
จ เต เตเยว รุปรสาทโย อุปาทาย ฃฏฺฐปฺภา (๒) จนฺทสฺริย-
ปฺริวณฺฎฺฐาทโย อุปาทาย กาโล ทิสฺา ตตฺตฺกฺตนิมิตฺตณฺเจว
ภาวนาณิสฺสณฺจ อุปาทาย นิสฺสาย การณฺ กตฺวา สมฺมตฺ
เตน เตนาการเนน อุปฺภูจฺติ อุกฺคหนิมิตฺตํ ปฏฺฐากณิมิตฺตณฺติ อຍ
เอวรูปรฯ อุปาทาปณฺคตฺติ นาม ฯ ปณฺคตฺเตนပုပ္ဖုပ္ပဏ္ဍေနေတ
ပဏ္ဍေတိ နာမ န ပဏ္ဍေပဏ္ဍေနေတံ ဟံ ပဏ္ဍေတုတ္တုတ္တု
အယံ အဘိဓမ္မာပဏ္ဍေတိဗေဝံ

๑. อุปฺปรိက္ခิตฺตปณฺคตฺตีติปิ อตฺถိติ โยชฺนา ฯ

๒. ม. ฃฏฺฐ ป္ပဏ္ဍေ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺยตฺตทีปปกรณวณฺณนา หน้า 40

ยา ปรมทฺตียาทินี อุปนิชาย ทฺตฺตียํ ตตฺตียนฺตฺติ อาทิกกา
อณฺยณณณณณ อุปนิชาย ทีฆํ รสฺสํ ทฺวํ สนนฺตีกนฺตฺติ อาทิกกา
ปณฺยณปนา อัย อุปนิชานปณฺยตฺตฺติ นาม ฯ อปีเจสา อุปนิชาน-
ปณฺยตฺตฺติ ตทณฺยณเปกฺขุปนิชาน หตฺตคฺคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สมาโรปีตฺต
อวิทฺทฺรคฺคฺต
ปฏฺทิกากุปนิชาน ตพฺพหฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
ตพฺพิสฺสีกฺก
เกเทณ อนนฺกปฺปการา ฯ

ตตฺต
ทฺต
วฺวตฺตตฺต
ตทณฺยณเปกฺขุปนิชาน นาม ฯ ฉตฺตฺตปณฺณิ สตฺตฺตปณฺณิ
อาทิกกา หตฺตคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
อุปนิชาย วฺวตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นํ กุณฺนทลฺลํ สิชฺชํ กิริฎฺทิตฺตฺตฺตฺต
สมปฺยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อุปนิชาย วฺวตฺตตฺต
นํ สมปฺยตฺตฺตฺตฺตฺต
นํ ฯ ฐณฺยสกฺกฺกฺกฺก
สปฺปิกุมฺภโภติ อาทิกกา
สมาโรปีตฺต
อุปนิชาย วฺวตฺตตฺต
สมาโรปีตฺต
นํ ฯ
อินฺนทสาณคฺคฺคฺคฺคฺค
ปียงฺกคฺคฺคฺคฺค
เสริสกนฺตฺตฺตฺต
อาทิกกา อวิทฺทฺรคฺค
อุปนิชาย
วฺวตฺตตฺต
อวิทฺทฺรคฺค
นํ ฯ สฺวณฺณวณฺณ
อุสสกาวิตฺตฺต
อาทิกกา ปฏฺทิกากํ
อุปนิชาย
วฺวตฺตตฺต
ปฏฺทิกากุปนิชาน
นํ ฯ ปทฺตมสโร
พฺรณามณฺณคาโมตฺต
อาทิกกา ตพฺพหฺลฺล
อุปนิชาย
วฺวตฺตตฺต
ตพฺพหฺลฺล
นํ ฯ มณฺณิกฺก
วชฺชิตฺต
อาทิกกา
ตพฺพิสฺสีก
อุปนิชาย
วฺวตฺตตฺต
ตพฺพิสฺสีก
นํ ฯ

ยา ปน เตลฺลํ เตลฺลํ สโมชานนเปกฺขิตฺตฺต
ตฺตฺต
อณฺยณปนา อัย

*เล่มที่ 48 มาติกาवณณา หน้า 41

สโมธานปลยตติ นาม ฯ ยา ปุริมสฺส ปุริมสฺส อุปนิกฺขิปิตฺวา
เทว ตีณิ จตฺตาริตฺตาทิกา ปลยทาปนา อัย อุปนิกฺขิตฺต-
ปลยตติ นาม ฯ ยา ตนฺตํ ฌมฺมสภาวํ อเปกฺขิตฺวา ปจฺวี เตโช
กกุขพฺตา อุณหตฺตาทิกา ปลยทาปนา อัย ตชฺชาปลยตติ
นาม ฯ ยา ปน สนฺตติวิจฺเฌทาภาวํ อเปกฺขิตฺวา อาสีติโก
นาวุติโกตฺตาทิกา ปลยทาปนา อัย สนฺตติปลยตติ นาม ฯ
เอตาสฺ ปน ตชฺชาปลยตติ วิชฺชมานปลยตติเยว เสสา
อวิชฺชมานปกฺขณฺเจว อวิชฺชมานเนน อวิชฺชมานปกฺขณฺจ ภขฺนฺติ ฯ
อฏฺฐกถามตฺตเคน อาจริยนเยเนว อปราปี ฉ ปลยตติโย
กิจฺจปลยตติ สณฺจานปลยตติ ลิงฺคปลยตติ ภูมิลยตติ
ปจฺจตฺตปลยตติ อสงฺขตปลยตติตีติ ฯ ตตฺถ ภาณโก ฌมฺมกถิโกตฺติ
าทิกา กิจฺจวเสน ปลยทาปนา กิจฺจปลยตติ นาม ฯ กิโส
ณฺโถ ปริมณฺฑโล จตฺรสุโสตฺตาทิกา สณฺจานวเสน ปลยทาปนา
สณฺจานปลยตติ นาม ฯ อิตฺถิ ปุริโสตฺตาทิกา ลิงฺควเสน
ปลยทาปนา ลิงฺคปลยตติ นาม ฯ กามาวจรา รุปาวจรา
อรุปาวจรา โกสลกา มาธฺรธาตฺตาทิกา ภูมิลยเสน ปลยทาปนา
ภูมิลยตติ นาม ฯ ติสฺโส นาโค สุมโนตฺตาทิกา ปจฺจตฺต-
นามกรณมตฺตวเสน ปลยทาปนา ปจฺจตฺตปลยตติ นาม ฯ
นิโรโร นินฺพพานนฺตฺตาทิกา อสงฺขตฌมฺมสฺส ปลยทาปนา
อสงฺขตปลยตติ นาม ฯ ตตฺถ เอกจฺจา ภูมิลยตติ อสงฺขต-

*เล่มที่ 48 ปุคคอปุณตติปุปกรณ์วณณา หน้า 42

ปณตติ จ วิชฺชมานปณตติเยว กิจฺจปณตติ วิชฺชมานน-
อวิชฺชมานปกฺขํ ภชติ เสสา อวิชฺชมานปณตติโย นาม ฯ

อิทานิ ยาสํ ปณตตฺตํ อุตฺตเสวเร สงฺเขปโต สรูป-
ทสฺสนํ กตํ สงฺเขปโตเยว ตาว ตาสํ วตฺถุํ วิภชิตฺวา ทสฺสนวเสน
ตา ทสฺเสตฺถุํ กิตฺตาวตาทิอาทิมานห ฯ ตตฺถ ปุจฺจาย ตาว
เอวมตฺโต เวทิตฺพุโพ ยา อัยฺ ขนฺธานํ ขนฺธชาติ ปณฺธปาปนา
ทสฺสนา ฐปนา สา กิตฺตเกณ โหตีติ กเถตฺถกมฺยตาปุจฺจนา ฯ
ปรโต กิตฺตาวตา आयตฺนानนฺตีอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ
วิสุสฺชเนปี เอวมตฺโต เวทิตฺพุโพ ยตฺตเกณ ปณฺธปาปน
สงฺเขปโต ปณฺธจฺจนฺธชาติ วา ปเภทโต รูปฺจฺจนฺธโร ฯเปฯ
วิญฺญาณจฺจนฺธโรติ วา ตตฺตราปี รูปฺจฺจนฺธโร กามาวจโร เสสา
จตฺถุมิกาทิ วา เอวรूपํ ปณฺธปาปนํ โหติ เอตฺตเกณ ขนฺธานํ
ขนฺธชาติ ปณฺธตติ โหติ ฯ

ตถา ยตฺตเกณ ปณฺธปาปน สงฺเขปโต ทฺวาทสายตฺนानीติ
วา ปเภทโต จกฺขุวยตฺนํ ฯเปฯ ฐมฺมายตฺนนฺตี วา ตตฺตราปี
ทสายตฺนา กามาวจรา ทฺวายตฺนา จตฺถุมิกาทิ วา เอวรूपํ
ปณฺธปาปนํ โหติ เอตฺตเกณ आयตฺนानํ आयตฺนानीติ ปณฺธตติ
โหติ ฯ

ยตฺตเกณ ปณฺธปาปน สงฺเขปโต อฏฺฐารส ธาตุโยติ
วา ปเภทโต จกฺขุธาตุ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณธาตุติ วา ตตฺตราปี

*เล่มที่ 48 มาติกาवณฺณนา หน้า 43

โสฬส ชาติโย กามาวจรา เทว ชาติโย จตุฏฺฐิมิกาคี วา
เอวรูปี ปณฺญาปนํ โหติ เอตฺตเคน ชาตินํ ชาติตฺติ ปณฺญตฺติ
โหติ ฯ

ยตฺตเคน ปณฺญาปนเนน สงฺเขปโต จตฺตารี สจฺจानीติ วา
ปเภทโต ทุกฺขสจฺจํ ฯเปฯ นิโรธสจฺจนฺติ วา ตตฺตราบี เทว
สจฺจา โลเกีย เทว สจฺจา โลกุตฺตราติ วา เอวรูปี ปณฺญาปนํ
โหติ เอตฺตเคน สจฺจันํ สจฺจानीติ ปณฺญตฺติ โหติ ฯ

ยตฺตเคน ปณฺญาปนเนน สงฺเขปโต พาวีสตินุทฺตริยานีติ
วา ปเภทโต จกฺขุณฺทฺตริยํ ฯเปฯ อณฺญาตาวินุทฺตริยนฺติ วา
ตตฺตราบี ทสฺสินุทฺตริยานิ กามาวจรานิ นวินุทฺตริยานิ มิสฺสกา
นินุทฺตริยานิ โลกุตฺตรานีติ วา เอวรูปี ปณฺญาปนํ โหติ
เอตฺตเคน อินุทฺตริยานํ อินุทฺตริยานีติ ปณฺญตฺติ โหติ ฯ เอตฺตาวตา
สงฺเขปโต วตฺถุํ วิภิชิตฺวา ทสฺสนวเสน ปณฺจ ปณฺญตฺติโย
ทสฺสิตา โหนฺติ ฯ

อิทานิ วิตฺถารโต วตฺถุํ วิภิชิตฺวา ทสฺสนวเสน ปุคฺคล-
ปณฺญตฺตี ทสฺเสตฺถุํ สมยวิมุตฺโต ฯ อสมยวิมุตฺโตติอาทิมาห ฯ
สมฺมาสมฺพุทฺเทน หิ อตีวีสาริยมาเนน วิย หิริยมาเนน วิย จ (๑)
เหฏฺฐา วิภงฺกปฺปกรณเณ อิมาสํ ปณฺจนํ ปณฺญตฺตํ วตฺถุญฺจ
ขนฺธาทโย นิปฺปเทเสน กถิตาติ เตน เต อิธ เอกเทเสเนว
๑. ม. ตีเล วิสาร์ยมาเนน วิย วาเก หิริยมาเนน วิย จ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคผลปญฺจคฺคทีปปกรณวณฺณา หน้า 44

กเถสี ฯ ฦจฺญา ปุคฺคผลปญฺจคฺคที เหฏฺฐา อกถิตาว ฯ อีธาปี
อุทฺทเสวเร เอกทเสเนว กถิตา ตสฺมา ตํ วิตุถารโต กเถตุ-
กาโม สมยวิมุตฺโต อสมยวิมุตฺโตติ เอกกโต ปุฏฺฐาย ยาว ทสกา
มาตีกํ จเปตีติ ฯ

มาติกาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นิทฺทเสวณฺณา

เอกกนิทฺทเสวณฺณา

อิทานิ ยถาปิ ตํ มาตีกํ อาทิตฺโต ปุฏฺฐาย วิภิชิตฺวา
ทสฺเสตฺถ กตโม จ ปุคฺคโล สมยวิมุตฺโตติอาทิมาย ฯ ตตถ
อิธาติ อิมสฺมี สตฺตโลเก ฯ เอกจฺโจ ปุคฺคโลติ เอโก ปุคฺคโล ฯ
กาเลน กาลนฺติ เอตถ ภูมฺมวเสน อตฺถโล เวทิตพฺโพ
เอเอกสฺมี กาลเอติ วุตฺตํ โหติ ฯ สมเยน สมยนฺติ อิํ ปุริมฺสฺเสว
เววจนํ ฯ อญฺฐ วิโมกฺขเอติ รูปาวจรารูปาวจรา อญฺฐ สฺมา-
ปคฺคตฺติโย ฯ ตาสถฺหิ ปจฺจนีกธฺมเมหิ วิมุจฺจนโต วิโมกฺโขติ
นามํ ฯ กาเยนาติ วิโมกฺขสฺหชาเตน นามกาเยน ฯ สฺสฺสิตฺวา
วิหฺรตฺติติ ปุฏฺฐิตฺวา อิริยติ ฯ กตมสฺมี ปเนส กาลเอ วิโมกฺข
สฺสฺสิตฺวา วิหฺรตฺติติ สฺมาปคฺคตฺติ สฺมาปชฺชิตฺกามสฺส หิ กาลโล นาม
อตฺถิ อกาลโล นาม อตฺถิ ฯ ตตถ ปาโตว สฺรโรปฏฺฐคฺคณกกาลโล
วตฺตคฺคณกกาลโล จ สฺมาปชฺชนสฺส อกาลโล นาม ฯ สฺรโรปน

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 45

ปฏฺิษคฺคิตฺวา วตฺตํ กตฺวา วสณฺญจันํ ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส
ยาว ปิณฺฑทาย คมนกาโล นาคจฺจติ เอตสฺมี อนฺตเร
สมาปชฺชนสฺส กาโล นาม ฯ

ปิณฺฑทาย คมนกาลํ ปน สลฺลทฺเทตฺวา นิกฺขนฺตสฺส
เจตฺยวณฺทนกาโล ภิกฺขุสงฺฆปริวฺตสฺส วิตฺกฺกมาพฺเก จานกาโล
ปิณฺฑทาย คมนกาโล คามे จรณกาโล อาสนสาลา ยาคู-
ปิวณกาโล (๑) วตฺตกรณกาโลติ อยมฺปิ สมาปชฺชนสฺส อกาโล
นาม ฯ อาสนสาลา ปน วิวิตฺเต โอกาเส สติ ยาว
ภตฺตกาโล นาคจฺจติ เอตสฺมีปิ อนฺตเร สมาปชฺชนสฺส กาโล
นาม ฯ ภตฺตํ ปน ญฺญชฺชนกาโล วิหารคมนกาโล ปตฺตจิวร-
ปฏฺิสามนกาโล ทิวาวตฺตกรณกาโล ปริปุจฺจาทานกาโลติ
อยมฺปิ สมาปชฺชนสฺส อกาโล นาม ฯ โย อกาโล เสว
อสมโย ตํ สพฺพมฺปิ จเปตฺวา อวเสเส (๒) กาลे อวเสเส สมเย (๒)
วตฺตปฺปการे อญฺฺจ วิโมกฺเข สหชาตนามกาเยน ปฏฺิลภิตฺวา
วิหรนฺโต อีเชกฺจโจ ปุคฺคโล ฯเปฯ วิหรตีติ วุจฺจติ ฯ

อปีเจส สผสฺสเกหิ สหชาตนามธมฺเมหิ สหชาตธมฺเม
มุเสตฺยิว (๓) นาม อูปจาเรน อูปปํ มุเสตฺยิว นาม ปุริมาย
อูปปนาย อปริ อูปปํ มุเสตฺยิว ฯ येन हि สทฺธิ ये
ธมฺมา สหชาตา เตन เต ปฏฺิลทฺธา นาม โหนฺติ ฯ ผสฺเสนาปี
๑. ม. ยาคูปานกาโล ฯ ๒. ม. กาลे กาลे สมเย สมเย ฯ
๓. ม. มุเสตฺยิว ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 47

โส น กหิตโต ฯ อฏฺฐสมาปตฺติตลาภี จีณาสโวปี เตน นามกาเยน
มุสฺสิตฺวา วิหฺรตฺตี วตฺตํ ฏฺฐนฺติ ฯ ตสฺส ปน อปริกุจีณา อาสวา
นาม นตฺถิ ตสฺมา โส น กหิตโต ฯ สมยวิมฺตฺโตติ ปน ตินฺณํ
โสตาปนฺนสกทาคามีอนาคามีนฺเยเวตํ นามนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อสมยวิมฺตฺโตติ นิทฺเทเส(๑) ปน ปุริมสทิสฺส วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพํ ฯ อสมยวิมฺตฺโตติ ปเนตฺถ สุกฺขวิปสฺสกกจีณาสวเสตํ
นามํ ฯ สุกฺขวิปสฺสกา ปน โสตาปนฺนสกทาคามีอนาคามีโน
อฏฺฐสมาปตฺติตลาภีโน จ จีณาสวา ปุณฺธุชฺชนา จ อิมสฺมี ทฺวเก
น ลพฺภนฺติ ทฺวมุตฺตกปฺกุกฺลา นาม โหนฺติ ตสฺมา สตฺถา
อตฺตโน พุทฺธสุทฺธตฺตาย เหฏฺฐา กหิตฺเต จ อกฺกหิตฺเต จ
สงฺกทมุสฺสิตฺวา สทฺธี ปิฏฺฐจิวฏฺฐเกหิ ตนฺตี อาโรเปนฺโต สพฺเพปี
อริยปฺกุกฺลาติอาทิมาย ฯ ตตฺถ อริเย วิโมกฺเขติ กิเลเสหิ อารกตฺตา
อริเยติ สงฺขมฺ (๒) กเต โลกุตฺตรวิโมกฺเข ฯ อิํ วุตฺตํ โหติ
พาหิรานณฺหิ อฏฺฐนฺนํ สมาปตฺตินํ สมาปชฺชนตฺสส สมโยปี
อตฺถิ อสมโยปี อตฺถิ ฯ มกฺควิโมกฺเขน วิมฺจจนตฺสส สมโย
วา อสมโย วา นตฺถิ ฯ ยสฺส สทฺธา พลวตี วิปสฺสนา
จ อารทฺธา ตสฺส กจฺจนตฺสส ติฏฺฐนตฺสส นิสฺสินตฺสส
นิปชฺชนตฺสส ขาทนตฺสส ญฺญชฺชนตฺสส มกฺกผลปฺปฏิเวโธ นาม น โหติติ
นตฺถิ ฯ อิติ มกฺควิโมกฺเขน วิมฺจจนตฺสส สมโย วา อสมโย
๑. ม. อสมยวิมฺตฺตนิทฺเทเส ฯ ๒. ม. สงฺขมฺ ฯ

*เล่มที่ 48 ปลูกปรกปลูกตติปลูกปรกรณวณณา หน้า 48

วา นตถิติ เหฏฐา คหิตะ จ อคคหิตะ จ สงกขุตติตวา
อิมิ ปญฺจิวฏฺฐกํ ตนฺตี อารโหเสตี ฆมฺมราชาฯ สฺมาปตฺตลาภี
ปลูกชฺชโน อิมายปี ตนฺติยา อคคหิตฺวาฯ ตํ ภาษาปิยมาโน
ปน สฺมาปตฺตวิภฺกขมฺภิตานํ กิเลสํ วเสน สมยวิมุตฺตภาวํ
ภเชยฺย ฯ

ปลูกปรมฺมาทินิทฺเตเสสุ (๑) ยสฺส อธิคโต สฺมาปตฺติมฺโม
ปลูกปติ นสฺสตีติ (๒) โส ปลูกปรมฺโมฯ รูปสทฺททานนฺติ รูป-
นิมิตฺตสงฺขาเตน รูปเณ สทฺททานํ เตน สทฺธี ปวตฺตทานํ น
วินา รูปารมฺมณานํ จตฺตุนํ รูปาวจรชฺฌานานนฺติ อตฺถโถ ฯ
อรูปสทฺททานนฺติ รูปโต อณฺณํ น รูปนฺติ อรูปํ อรูปเณ
สทฺททานํ เตน สทฺธี ปวตฺตทานํ น วินา อรูปารมฺมณานํ
จตฺตุนํ อรูปาวจรชฺฌานานนฺติ อตฺถโถ ฯ น นิกามลาภีติ
ปลูกหาการหิ อัจฉินฺนวสิตาย อิจฺฉิตากาเรน อลทฺทชฺชตฺตา น
นิกามลาภี ปลูกปลูกสฺมาปตฺตโกติ อตฺถโถ ฯ น อกิจฺจลาภีติ
กิจฺจลาภี ปลูกปลูกลาภีฯ โย อากมฺนมุหิ กิเลส วิภฺกขมฺภเณโต
ปลูกจาร์ ปาเปนฺโต ปลูกปนิ ปาเปนฺโต จิตฺตมณฺชฺฐสํ ลกฺขณฺโต
ปลูกเคน กิจฺจเณ สสงฺขาเรน สปลูกปลูกโยเคน กิลมฺนฺโต ตํ สปลูกปลูก
ปลูกปลูกตฺถุ สกฺโกติ โส น อกิจฺจลาภี นาม ฯ น อกสิรลาภีติ
อวิปลลาภี สฺมาปตฺตี ปลูกปลูกตฺวา อทฺธานํ ปลูกปลูก น สกฺโกติ
เอกํ เทว จิตฺตวาเร วตฺเตตฺวา สทฺสาว วุฏฺฐาตีติ อตฺถโถ ฯ

- # ๑. ม. ปลูกปรมฺมากปลูกปรมฺมนิทฺเตเสสุ ฯ
- # ๒. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 49

ยตฺถิจฺจนฺตฺติ ยสฺมึ โยกาเส สฺมาปตฺตี อปฺเปตฺวา นิสฺสิทฺตุ
อิจฺจนฺตฺติ ฯ ยทิจฺจนฺตฺติ กสฺสิจฺจนฺตฺติ วา อานาปานิจฺจนฺตฺติ วา
พฺรหฺมวิหาริจฺจนฺตฺติ วา อสฺสกิจฺจนฺตฺติ วาติ ยํ ยํ สฺมาปตฺตี
อปฺเปตฺวา นิสฺสิทฺตุ อิจฺจนฺตฺติ ฯ ยาวตฺติจฺจนฺตฺติ อทฺธานปริจฺเจเทน
ยตฺตํ กาลํ อิจฺจนฺตฺติ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ยตฺถ ยตฺถ ยํ
ยํ สฺมาปตฺตี ยตฺตํ อทฺธานํ สฺมาปชฺชิตฺตุมฺปิ วุจฺจามฺปิ อิจฺจนฺตฺติ
ตตฺถ ตตฺถ ตํ ตํ สฺมาปตฺตี ตตฺตํ อทฺธานํ สฺมาปชฺชิตฺตุมฺปิ
วุจฺจามฺปิ น สกฺโกติ ฯ จนฺทํ วา สฺริยํ วา อุลฺลเกตฺวา
อิมสฺมึ จนฺเท วา สฺริเย วาเอตฺตํ จานํ คเต วุจฺจาสฺมิทฺติ
ปริจฺจินฺทิตฺวา ฉานํ สฺมาปนฺโน ยถาปริจฺเจเทน วุจฺจามฺปิ น
สกฺโกติ อนฺตราว วุจฺจามฺปิ สฺมาปตฺติยา อปฺปคฺคตฺตาติ ฯ

ปฺมาทฺมกมฺมาติ ปฺมาทํ ปฺมิจฺจ ฯ อยํ วุจฺจามฺปิ อยเมว
ตฺติวิโร (๑) ปุคฺคโล กุปฺปชฺชโมติ วุจฺจามฺปิ อิทมฺปน อญฺจสฺมาปตฺติ-
ลาภินฺ ปุคฺคชนฺสฺส สฺตธาปนฺนสฺส สกฺทาคามินฺติ ตินฺณํ
ปุคฺคลาณํ นามํ เอเตสฺสทฺติ สฺมาธิปาริปนฺนิกา วิปฺสฺสนา-
ปาริปนฺนิกา (๒) จ ชฺมมา น สฺวิกฺขมฺภิตา น สฺวิกฺขาลิตา เตน
เตสํ สฺมาปตฺติ นสฺสติ ปฺริหายติ ฯ สฺวา จ โย เนว สฺสิลเกเทน
นาปตฺติวิตฺติกฺกเมน ฯ นาคริกโปกฺขชฺชโม (๓) ปเนส อปฺปมตฺตเคนปี
กิจฺจกรณฺเณน วา วตฺตเกทฺมตฺตเคน วา นสฺสติ ฯ
๑. ม. อยํ เอว วิโร ฯ ๒. สฺ. วิปฺสฺสนาปาริปนฺนิกา ฯ
ม. วิปฺสฺสนาปาริพฺนชฺชกา ฯ ๓. ม. น ครุกโมกฺขชฺชโม ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺดตฺติปฺปกรณวณฺณนา หน้ 50

ตฺตฺริทํ วตฺถถ เอโก กิร เถโร สฺมาปตฺตี วลฺยเชติ ฯ
ตฺสมี ปิณฺฑทาย คามํ ปวิญฺเฐ ทารกา ปรีเวณฺเณ กิพิตฺวา
ปฺกุกมิตฺสุ ฯ เถโร อากนฺตฺวา ปรีเวณฺ สมนฺมชฺชิตฺตพฺพนฺติ จินฺตฺเตตฺวา
อสมฺมชฺชิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา สฺมาปตฺตี อปฺเปตฺตสํมิตฺติ นิสิตฺติ ฯ
โส อปฺเปตฺตํ อสฺสโกนฺโต กิณฺนุ โข อวฺวณฺนตฺติ สีสํ อวฺวชฺเชนฺโต
อปฺปมตฺตกมฺปิ วิตฺติกมฺ อทิสฺวา วตฺตเกโท นฺ โข อตฺถิตฺติ
โอโลเกนฺโต ปรีเวณฺสฺส อสมฺมชฺชนภาวํ (๑) ญตฺวา สมนฺมชฺชิตฺวา
ปวิสิตฺวา นิสิตฺตฺนฺโต สฺมาปตฺตี อปฺเปนฺโตว นิสิตฺติ ฯ

อกุปฺปชฺมมฺนิทฺเทโส วตฺตปฺปฏฺิปฺกฺขวเสเนว เวทิตฺตฺโพ ฯ
อกุปฺปชฺมโมติ อิทฺมฺปนฺ อฏฺจสฺมาปตฺติลาภิโน อนากามิสฺส เจว
ชีณาสวสฺส จาติ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ นามํ ฯ เตสญฺหิ สฺมาธิ-
ปาริปนฺนิกา วิปฺสฺสนาปาริปนฺนิกา จ ชฺมมา สุวิกฺขมฺภิตา
สุวิกฺขาลิตา ฯ เตนฺ เตสํ (๒) ภสฺสสฺสจฺฉณิการามตาทิกิจฺเจน วา
อญฺเณน วา เยน เกนจิ อตฺตโน อนฺรูเปน ปมาเทน วิตฺตินา-
เมนฺตฺตานมฺปิ สฺมาปตฺติ น กุปฺปติ น นสฺสติ ฯ สุกฺขวิปฺสฺสกา
ปนฺ โสตาปนฺนสฺสทากามิอนากามิชีณาสวา อิมสฺมี ทฺเก น
ลพฺภนฺติ ทฺกมฺตฺตกปฺคฺคลา นาม โหนฺติ ตฺสฺมา สตฺถา
อตฺตโน พุทฺธสฺสพฺพชฺชตฺตาย เหฏฺฐา คหิตฺเต จ อคฺคหิตฺเต จ สฺงกทฺตฺติตฺวา
อิมสฺมีมฺปิ ทฺเก สทฺธี ปิฏฺจิวฏฺฏเกหิ ตนฺตี อโรเปนฺโต สพฺเพปิ
๑. ม. อสมฺมฏฺจภาวํ ฯ ๒. ภสฺสสนฺติ สทฺทํ กโรนฺติ เอตฺถาติ
ภสฺโสติ โยชฺนา ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณา หน้ 51

อริยปฺคฺคลาติอาทิมาห ฯ อฏฺฐนฺนณฺหิ สฺมาปตฺตึนํ กุปฺปนํ นสฺสนํ
ภเวยฺย โลกุตฺตรชฺมมสฺส ปน สกึ ปฏฺวิทฺฐสฺส กุปฺปนํ นสฺสนํ
นาม นตฺถิ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ

ปริหานชฺมมาปริหานชฺมมนิทฺเทสปิ กุปฺปชฺมมากุปฺปชฺมม-
นิทฺเทสวเสเนว เวทิตพฺพา ฯ เกวลณฺหิ อิธ ปฺคฺคสฺส ปมาทํ
ปฏฺิจฺจ ชฺมมานํ ปริหานมฺปิ อปริหานมฺปิ คหิตนฺติ อิทํ ปริยา-
เทสนามตฺตเมว นานํ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ ตาทิสเมว ฯ

เจตนาภพฺพนิทฺเทเส เจตนาภพฺโพิติ เจตนาย อปริหานึ
อาปชฺชิตฺตุ ภพฺโพิ ฯ สเจ อนุสณฺเจเตตฺติติ สเจ สฺมาปชฺชติ ฯ
สฺมาปตฺตึณฺหิ สฺมาปชฺชนฺโต อนุสณฺเจเตติ นาม โส น
ปริหายติ อิตโร ปริหายติ ฯ

อนุรกฺขนภพฺพนิทฺเทเส อนุรกฺขนภพฺโพิติ อนุรกฺขนาย
อปริหานึ อาปชฺชิตฺตุ ภพฺโพิ ฯ สเจ อนุรกฺขตีติ สเจ อนุปรกาเร
ชฺมเม ปหาย อปรกาเรชฺมเม เสวณฺโต สฺมาปชฺชติ ฯ เอวณฺหิ
ปฏฺิปชฺชนฺโต อนุรกฺขติ นาม โส น ปริหายติ อิตโร
ปริหายติ ฯ

อิเม เทวปี สฺมาปตฺตี จเปตฺตุ ถาวริ กาคฺตุ ปฏฺิพลา
เจตนาภพฺโพิ ปน อนุรกฺขนภพฺโพิว พลวตโร ฯ เจตนาภพฺโพิ
หิ อปรกาเรชฺมเม น ชานาติ อชานนฺโต อปรกา-
เรชฺมเม นฺทติ นีหริติ อปรกาเรชฺมเม เสวติ โส เต เสวณฺโต

*เล่มที่ 48 ปุคคตปญจตติปุปกรณวณณา หน้า 52

สมาปตติโต ปรีหายติ ฯ อนุรกขนาภพุโพ ปน อุปการานุปกการ
ชมเม ชานาติ ชานนุโต อนุปการชมเม นุหติ นีหริติ อุปการ-
ชมเม เสวติ โส เต เสวนุโต สมาปตติโต น ปรีหายติ ฯ

ยถา หิ เทว เขตตปาตา เอโก ปญทุโรเคน สโรโค
อกุขโม สีตาทีนํ เอโก อโรโค สีตาทีนํ สโห ฯ สโรโค
เหฏฐา กุฎี น โอตริติ รตตารกัขํ ทิวารกัขํ วิชหติ
ตสฺส ทิวา สุวกโปตโมราทโย (๑) เขตตํ โอตริตฺวา
สาลีสีตํ ขาทนุติ รตฺตี มิคสูกราทโย ปวิสิตฺวา ขลํ ตจฺฉิตฺติ
วिय ตจฺเจตฺวา (๒) กจฺฉนฺติ ฯ โส อตฺตโน ปมตฺตการณา ปฺน
พีชมตฺตมฺปิ น ลภติ ฯ อิตโร รตตารกัขํ ทิวารกัขํ น
วิชหติ โส อตฺตโน อปฺปมตฺตการณา เอกกรีสโต จตฺตาริปี
อฏฺฐปี สกฺขานํ ลภติ ฯ

ตตฺถ สโรคเขตตปาโต วिय เจตนาภพุโพ อโรโค วिय
อนุรกขนาภพุโพ ทฏฺฐพุโพ ฯ สโรคสฺส อตฺตโน ปมาเทน ปฺน
พีชมตฺตสฺสาปี อลภนํ วिय เจตนาภพุพสฺส อุปการานุปกการชมเม
อชานิตฺวา อุปการเ ปหาย อนุปการเ เสวนุตสฺส สมาปตฺติยา
ปรีหानํ อิตฺรสฺส อตฺตโน อปฺปมาเทน เอกกรีสมตฺตโต จตฺ-
อฏฺฐสกฺขอุทฺธรณํ วिय อนุรกขนาภพุพสฺส อุปการานุปกการชมเม
ชานิตฺวา อนุปการเ ปหาย อุปการเ เสวนุตสฺส สมาปตฺติยา
๑. สี. สุวกโมราทโย ฯ ม. สุวกโมราทโย ฯ ๒. ม. เจตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 53

อปริหานํ เวทิตพฺพํ เอวํ เจตนาภพฺพโต อนุรฺกฺขนภพฺพโ พุ
สมาปตฺตํ ภาวํ กาคํ พลวตโรติ เวทิตพฺพโ พุ ๕

ปฺกฺกฺชชนนิตฺเทเส ตีณิ สลฺยโลชนานีติ ทิฏฺฐิสลฺยโลชน-
สึลฺลพฺพตปรามาตสลฺยโลชนวิจิกิจฺจาสลฺยโลชนานิ ๕ เอตานิ หิ
ผลกฺขณฺ ปหีนานิ นาม โหนฺติ ๕ อยมฺปนฺ ผลกฺขณฺปิ น
โหตีติ ทสฺเสตี ๕ เตสฺยจ(๑) ฌมฺมานนฺติ เตสํ สลฺยโลชนฌมฺมานํ ๕
มกฺกกฺขณฺสมฺมิตฺติ เตสํ ปหานาย ปฏฺิปนฺโน นาม โหตี ๕
อยมฺปนฺ มกฺกกฺขณฺปิ น โหตี ๕ เอตฺตาวตฺตา วิสฺสฏฺฐกมฺมฏฺฐาโน
ถฺลพาลปฺกฺกฺชชนโนว อิทฺ กถิตฺติ เวทิตพฺพโ พุ ๕

โคตฺตรกฺกนิตฺเทเส เยสํ ฌมฺมานนฺติ เยสํ โคตฺตรกฺกนาณน
สทฺธิ อฺปนฺนํ ปโรปนฺนํ ปโรปนฺนํ สกฺกสฺสทฺธมฺมานํ ๕ อริยฌมฺมสฺสชาติ
โลกฺกตฺตรมกฺกสฺส ๕ อวกฺกนฺติ โหตีติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ ปาตฺ-
ภาโว โหตี ๕ อโย วุจฺจตีติ อโย นิพฺพานารมฺมณนฺน ฌาณน
สพฺพํ ปฺกฺกฺชชนสงฺขํ ปฺกฺกฺชชนโคตฺตํ ปฺกฺกฺชชนมณฺฑลํ ปฺกฺกฺชชน-
ปฺกฺกฺชชนํ อตฺติกกมิตฺวา อริยสงฺขํ อริยโคตฺตํ อริยมณฺฑลํ อริย-
ปฺกฺกฺชชนํ โอกฺกมฺนโต โคตฺตรกฺกปฺกฺกโล นาม วุจฺจตี ๕

ภยฺยปรตฺตนิทฺเทเส ภยฺย อฺปรโตติ ภยฺยปรโต ๕ สตฺต(๒) หิ
เสกฺขา ปฺกฺกฺชชนา จ ภายิตฺวา ปาปโต โอรมนฺติ ปาป
น กโรนฺติ ๕ ตตฺถ ปฺกฺกฺชชนา ทฺกคฺคิตฺถโย วุฏฺฐกฺกโย กิเลตฺถโย
๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๕ ๒. ม. สตฺตปี ๕

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺตฺตปิปกรณวณณา หน้า 54

อุปฺวาทภยฺนฺติ จตฺตาริ ภยานิ ภายฺนฺติ ฯ เตสุ ภายิตฺตพฺพตฺถน
ทฺถคฺคฺติเอว ภยํ ทฺถคฺคฺติภยํ ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ ตตฺถ
ปฺลฺลชฺชโน สเจ ตฺวํ ปาปํ กริสฺสตี จตฺตาริ อปายา มุขํ
วิวิริตฺวา จิตฺตจฺจาทอชฺครสฺทิสฺสา เตสุ ทฺถกฺขํ อนุภวฺนฺโต กถํ
ภวิสฺสตีติ ทฺถคฺคฺติภยํ ภายิตฺตฺวา ปาปํ น กโรติ ฯ อนมตคฺคฺตํ
ปนํ ตํสํารวภูฏฺเฆว ภูฏฺเฆภยํ นาม ฯ สพฺพมฺปิ อกฺุสฺสํ กิเลสภยํ
นาม ฯ ครหา ปน อุปฺวาทภยํ นาม ฯ ตานปิ ภายิตฺตฺวา
ปฺลฺลชฺชโน ปาปํ น กโรติ ฯ โสตาปนฺนสฺกทาทคามิอนาคามิโน
ปนํ ตโย เสกฺขา ทฺถคฺคฺตี อตฺติตตฺตา เสสํานิ ตีณิ ภยานิ
ภายิตฺตฺวา ปาปํ น กโรนฺติ ฯ มคฺคฺกฺกุจฺจเสกฺขา อากมฺนวเสน
วา อสมฺมุจฺฉินฺนภยตฺตฺวา วา ภยฺปรตฺตา นาม โหนฺติ ฯ จิณฺสาสโว
อิเมสุ จตฺตฺสฺกเยสุ เอกมฺปิ น ภายติ ฯ โส หิ สพฺพโส
สมฺมุจฺฉินฺนภโย ตสฺมา อภยฺปรโตติ วุจฺจติ ฯ กิมฺปน โส
อุปฺวาทมฺปิ น ภายตีติ ฯ น ภายติ อุปฺวาทํ ปน รกฺขตีติ
วตฺตํ วุจฺจติ โทณฺุปฺปฺลวาทปิกามิ จิณฺสาสวตฺถโร วิย ฯ

อภฺพฺพาคมนนิทฺเทเส สมฺมุตฺตนิยามากมฺนสฺส อภฺพฺพโพิติ
อภฺพฺพาคมนโน ฯ กมฺมวาร์ณนาติ ปญฺจวิเชน อนนฺตริยกมฺเมน ฯ
กิเลสวาร์ณนาติ นียตฺมิจฺฉาทิฏฺฐิยา ฯ วิปាកวาร์ณนาติ อเหตุก-
ทฺถเหตุกปฺปฏิสนฺธิยา ฯ อสฺสทฺธาติ พุทฺธมฺมสฺงฺฆเมสุ สทฺธารหิตา ฯ
อจฺฉนฺนทิกาทิ กตฺตฺตฺกมฺยตาทฺกสฺตจฺฉนฺนทริหิตา ฯ เต จเปตฺวา ชมฺพฺพทึปํ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้ํ 55

อิตรทีปตฺตยวาลีโน เวทิตพฺพา ฯ เตสุ หิ มนุสฺสา อจฺจนฺตีกภาวํ
ปวิญฺจา นาม ฯ ทฺวปฺปญฺจวาทิ ภวฺงคปฺปญฺจวาทิตา ฯ อภพฺพวาทิ
อปฺปปฏิทฺตมคฺคผลฺลูปนีสฺสยา ฯ นิยามนฺตฺติ มคฺคนियามํ โอกฺกมิตฺตฺตฺติ
เอตํ กุสเลสุ ฆมฺเมสุ สมฺมตฺตสงฺฆาตํ นิยามํ โอกฺกมิตฺตํ ปวิสิตฺตํ
ตตฺตฺต ปตฺติญฺจาตฺตํ อภพฺพา ฯ

ภพฺพวาทกมณินิทฺเทโส วุตฺตปฺปปฏิปฺกฺจนเยน เวทิตพฺโพ ฯ
เอวมิมสฺมี ทฺวเก เย จ ปุคฺคฺลลา ปณฺจจฺานนฺตฺตริกา เย จ นียต-
มิจฺจวาทิญฺจิกกา เยหิ จ อเหตุกทฺวเหตุกปฺปฏิสนฺธิโย (๑) คหิตา เย จ
พฺพทฺธาทีนํ น สทฺทหนฺตฺติ เยสฺลจ กตฺตฺตมฺยตฺตจฺานนฺโท นตฺติ
เย จ อปฺริปฺญฺณภวฺงคปฺปญฺจวาทิ เยสฺลจ มคฺคผลฺลานํ อฺปนีสฺสโย
นตฺติ เต สพฺเพปิ สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิตฺตํ อภพฺพา วิปฺริตฺตา
ภพฺพวาทิ วุตฺตา ฯ

นียตานิยตนิทฺเทเส อนนฺตฺตริกาติ อนนฺตฺตริยกมฺมสมฺงฺคิโน ฯ
มิจฺจวาทิญฺจิกกาติ นียตมิจฺจวาทิญฺจิสมฺงฺคิโน ฯ สพฺเพปิ เหตุ นิรยสฺส
อตฺตถาย นียตตฺตฺตานิยตานิ นาม ฯ อญฺจ ปน อริยปุคฺคฺลลา สมฺมา-
ภวาย อฺปฺรฺฐปฺริมคฺคผลฺลตฺตถาย เจว อนฺนปาทาปฺรินิพฺพานตฺตถาย
จ นียตตฺตฺตานิยตานิ นาม ฯ อวเสสา ปน ปุคฺคฺลลา อนิพฺพทฺธ-
คตฺติกา ฯ ยถา อากาเส จิตฺตทณฺโฑ ปจฺวิยํ ปตฺนฺโตะ อคฺเคน
วา มชฺเฌน วา มฺุเลน วา ปตฺติสฺสตีตฺติ น ฌายติ เอวเมว
๑. ม. ...ปฺปฏิสนฺธิโย ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺจคฺคทีปปกรณวณฺณนา หน้า 56

อสุกคฺคตฺยา นาม นีพฺพตฺตีสฺสนฺตฺตี นียมาภาวา อนฺยตา นามาคี
เวทิตพฺพา ฯ ยา ปน อุตฺตรกฺรฺรฺกานํ นียตคคิกตา วุตฺตา น
สา นียตฺตมฺมวเสน ฯ มิจฺจคฺคตฺตสมฺมตฺตนียตฺตมฺมาเยว หิ นียตา
นาม เตสญฺจ วเสนายํ ปุคฺคฺลนียโม กถิตฺติ ฯ

ปฏฺฐิปนฺนกันฺนิตฺเตส มคฺคสมงฺกิโนติ มคฺคญฺจปุคฺคฺลา ฯ เต
หิ ผลตฺถาย ปฏฺฐิปนฺนตฺตา ปฏฺฐิปนฺนกา นาม ฯ ผลสมงฺกิโนติ
ผลปฏฺฐิลาภสมงฺกิตาย ผลสมงฺกิโน ฯ ผลปฏฺฐิลาภโต ปฏฺฐาย หิ
เต ผลสมปตฺตี อสมปนฺนาปี ผล จิตฺตาเยว นาม ฯ

สมสฺสึนฺนิตฺเตส อปฺพุพฺพิ อจฺริมนฺติ อปุเร อปฺจฺฉา ฯ
เอกปฺปหารเนวาคี อตฺโถ ฯ ปฺริยาทานนฺติ ปฺริกฺขโย ฯ อยนฺติ(๑)
อัยํ ปุคฺคฺโล สมสฺสึ นาม วุจฺจติ ฯ โส ปเนส ติวโร
โหติ อิริยาปถสมสฺสึ โรคสมสฺสึ ชิวิตสมสฺสึติ ฯ ตตฺถ โย
จฺงกมนฺโตว วิปฺสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา จฺงกมนฺโต ว
ปฺรินิพฺพาคี (๑) ปทุมตฺเถโร วิย จิตฺโกว วิปฺสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา
อรหตฺตํ ปตฺวา จิตฺโกว ปฺรินิพฺพาคี โกญฺปพฺพตฺตวiharาวาสี
ตีสฺสตฺเถโร วิย ฯ นิสฺสินฺโนว วิปฺสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ
ปตฺวา นิสฺสินฺโนว ปฺรินิพฺพาคี ฯ นิปฺนฺโนว วิปฺสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา
อรหตฺตํ ปตฺวา นิปฺนฺโนว ปฺรินิพฺพาคี อัยํ อิริยาปถสมสฺสึติ
นาม ฯ

๑. ม. อัยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. สฺ. ปฺรินิพฺพายติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทเทศวณณา หน้า 57

โย ปน เอกัง โรคัง ปตฺวา อนฺโตโรเคเยว วิปสฺสนัน
ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา เตเนว โรเคนน ปรินิพฺพาทิ อัย
โรคสมสฺสี นาม ฯ

กตโร ชีวิตสมสฺสี นาม สีสฺสนติ เทรส สีสฺสนิ ฯ
ปฺลิวชฺชีสฺสจฺจ ตณฺหา พนฺชณีสฺสจฺจ (๑) มาโน ปรามาสฺสจฺจ
ทิกฺขุจิ วิกุเขปฺสฺสจฺจ อุทฺทจฺจ กิเลสฺสจฺจ (๒) อวิชฺชา อธิโมกฺข-
สฺสจฺจ สทฺธา ปกฺคหฺสฺสจฺจ วิริยํ อุปฏฺฐานีสฺสจฺจ สติ
อวิกฺเขปฺสฺสจฺจ สมาธิ ทสฺสนีสฺสจฺจ ปญฺญา ปวตฺตีสฺสจฺจ
ชีวิตินฺทฺริยํ โคจรฺสฺสจฺจ วิโมกฺโข สงฺขารฺสฺสจฺจ นิโรโรติ ฯ(๓)
ตตฺถ กิเลสฺสฺสํ อวิชฺชํ อรหตฺตมฺกุโค ปริยาทียติ ฯ ปวตฺตีสฺสํ
ชีวิตินฺทฺริยํ จุตฺตจฺจ ตฺตํ ปริยาทียติ ฯ อวิชฺชาปริยาทายกํ จิตฺตํ
ชีวิตินฺทฺริยํ ปริยาทาทํ น สกฺโกติ ฯ ชีวิตินฺทฺริยํ ปริยาทายกํ
จิตฺตํ อวิชฺชํ ปริยาทาทํ น สกฺโกติ ฯ อวิชฺชาปริยาทายกํ จิตฺตํ
อญฺณํ ชีวิตินฺทฺริยปริยาทายกํ จิตฺตํ อญฺณํ ฯ ยสฺส เจตฺ
ตฺสทวํ สมนํ ปริยาทานํ คจฺจติ โส ชีวิตสมสฺสี นาม ฯ

กถมิทํ สมนํ โหตีติ ฯ วารสมตฺตาย ฯ ยสฺมิณฺหิ วาเร
มคฺคควุฏฺฐานํ โหตี ฯ โสตาปตฺติมคฺเค ปญฺจ ปจฺจเวกฺขณานิ
สทฺทาคามิมคฺเค ปญฺจ อนาคามิมคฺเค ปญฺจ อรหตฺตมคฺเค
จตฺตาริตี เอกฺกนวิสตฺติยา ปจฺจเวกฺขณณฺวเณ ปตฺติฏฺฐาย ภาวํกํ
๑. ม. วินิพฺพนฺชฺสฺสจฺจ ฯ ๒. ม. สงฺกิเลสฺสฺสจฺจ ฯ

๓. บ. ปฎิ. ๓๑/๒๓๒/๑๕๐ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺจคฺคทีปปกรณวณฺณา หน้า 58

โธตริตฺวา (๑) ปรีนึพฺพายติ ฯ อิมาย วารสมตฺตาย อิทํ อุภยสีส-
ปรียาทานมฺปิ (๒) สมนํ โหติ นาม ฯ เตนายํ ปุคฺคฺโล จีวิตสมสีสึติ
วฺจฺจติ ฯ อยมฺว จ อธิราชิปฺเปโต ฯ

จิตกปฺปীনึพฺพเทเส จิตฺ กปฺโปติ จิตกปฺโป จิตกปฺโป
อสฺส อตฺถึติ จิตกปฺปิ กปฺปิ จเปตฺตํ สมตฺถิโถติ อตฺถิโถ ฯ
ทฺยฺหนเวลา(๓) อสฺสาติ ฌายนกาโล ภเวยฺย ฯ เนว ตาวาติ
ยาว เอส มคฺคสมงฺคิปุคฺคฺโล โสตาปตฺติผลํ น สจฺฉิกโรติ
เนว ตาว กปฺโป ฌายเยยฺย ฌายมาโนปิ อชฺฌายิตฺวา ว
ติฏฺฐเยยฺย ฯ กปฺปวินาโส หิ นาม มหาวิกาโร มหาปโยโค
โกฏฺฐิตสทฺสจกฺกวาฬสฺส ฌายนวเสน มหาโลกวินาโส ฯ อยมฺปิ
เอวํ มหาวินาโส ติฏฺฐเยยฺย วาติ วทติ สาสเน ปน ธรรมาน
อํยํ กปฺปวินาโส นาม นตฺถิ ฯ กปฺปวินาเส สาสนํ นตฺถิ ฯ
คตโกฏฺฐิเก หิ กาลे กปฺปวินาโส นาม โหติ ฯ เอวํ สนฺเตปิ
สคฺคฺลา อนตฺตรายาภาวํ ทีเปตฺตํ อิทํ การณํ อหาริ อิทมฺปิ
ภเวยฺย มคฺคสมงฺคิโน ปน ผลสฺส อนตฺตราโย น สกฺกา
กาตฺตุนฺติ ฯ อยมฺปนํ ปุคฺคฺโล กปฺปิ จเปนฺโตปิ (๔) กิตฺตํ กาลํ
จเปยฺยติ ฯ ยสฺมี วาเร มคฺควุฏฺฐานํ โหติ อถ ภวํกํ
อาวชฺเชนฺตํ (๕) มโนทฺวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชติ ตโต ตีณิ อนฺโลมานิ
๑. ภวํกํ โธตริตฺวา ปรีนึพฺพายโตติปิ ปาโธ อตฺถึติ โยชนา ฯ
๒.ม. อุภยสีสปรียาทานํ ฯ ๓. ม. อุทฺทฺยฺหนเวลา ฯ
๔. ม. ปีสทฺโท นตฺถิ ฯ ๕. ม. อวฏฺฐเณตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 59

เอกํ โคตฺรภูจิตฺตํ เอกํ มคฺคจิตฺตํ เทว ผลิตฺตทานิ ปณฺจ
ปจฺจเวกฺขณณณานันฺติ เอตฺตํ กาลํ จเปยฺย ฯ อิมมฺปน อตฺถํ
พาหิราย อาคณฺตุกฺุปมายปี เอวํ ทีปยีสฺสุ ฯ สเจ หิ โสตาปตฺติ-
มคฺคสมงฺคิสฺส มตฺตกฺุปรี โยชนิกํ เอกมณเสถํ ติวภฺญาयरชชฺยา
พณฺธิตฺวา โอลมฺเพยฺย เอกสฺมี วภฺเญ นินฺเน ทฺวีหิ โอลมฺเพยฺย
ทฺวีสฺสุ นินฺเนสฺสุ เอเกน โอลมฺเพเวว ฯ (๑) ตสฺมิมฺปิ นินฺเน อพฺภกฺุ
วีย อากาเส ตฺวิญฺเจยฺย ฯ น เตวว ตสฺส ปุคฺคตสฺส มคฺคา-
นนฺตรสฺส (๒) อนฺตรายํ กรยฺยชาติ ฯ อยมฺปน ทีปนา ปรีตฺตา ฯ
ปุริมาว มหนฺตา ฯ น เกวถํ ปน โสตาปตฺติมคฺคภฺุจิว กปฺปํ
จเปติ อิตฺเร มคฺคสมงฺคิโนปี จเปนฺติเยว ฯ เตน ภควา
เหภฺุจา คหิตฺตญฺจ อคฺคหิตฺตญฺจ สพฺพิ สงฺกทฺติตฺวา สทฺธิ ปฺภุจि-
วภฺุคฺคปฺคฺคเลหิ อิมํ ตนฺตี อารोเปสฺสิ สพฺเพปี มคฺคสมงฺคิโน
ปุคฺคลา จิตกปฺปิโนติ ฯ

อริยนิทฺเทเส กิเลสฺหิ อารกตฺตา อริยา ฯ สเทวเกน
โลเกน อรณฺิยตฺตา อริยา อริยภฺุจิว นาม ปรีสฺุทฺทภฺุจิวติ
ปรีสฺุทฺทตฺตาปี อริยา ฯ เสสา อปรีสฺุทฺทตฺตาย อนริยา ฯ

เสกฺขนิทฺเทเส มคฺคสมงฺคิโน มคฺคกฺุขณฺเน ผลิตฺตมงฺคิโน จ
ผลิตฺตกฺุขณฺเน อธิสฺสิลสิกฺขาทิกา ติสฺโสปี สิกฺขา สิกฺขนฺติเยวาติ
เสกฺขา ฯ อรหฺตา ปน อรหฺตฺผลิตฺตกฺุขณฺเน ติสฺโส สิกฺขา
๑. ม. โอลมฺเพยฺยเวว ฯ ๒. ม. มคฺคานนฺตรผลิตฺตสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺยตฺติปฺปกรณวณฺณนา หน้า 60

สีกฺขิตา ปฺน คสฺส สีกฺขนกิจฺจํ นตฺถิตฺติ อเสกฺขา ฯ อิติ สตฺต
อริยา สีกฺขนตฺติติ เสกฺขา ฯ ชีณาสวา อณฺยสฺส สนนฺติเก
สีลาทีนํ สีกฺขิตตฺตา สีกฺขิตาเสกฺขา นาม ฯ พุทฺธปฺจเจกพุทฺธา
สยมฺภูตตาย อสีกฺขิตาเสกฺขา นาม ฯ เสสา ปุคฺคลา เนว สีกฺขนฺติ
น สีกฺขิตาติ เนวเสกฺขานาเสกฺขา นาม ฯ (๑)

เตวฺชฺชนิทฺเทเส ปจฺมํ ปุพฺเพนิวาสทิวพฺพจกฺขุณาณานิ
นิพฺพตฺเตตฺวา ปจฺฉา อรหตฺตํ ปตฺโตปิ ปจฺมํ อรหตฺตํ ปตฺวา
ปจฺฉา ปุพฺเพนิวาสทิวพฺพจกฺขุณาณานิ นิพฺพตฺตโกปี (๒) เตวฺชฺไชเยว
นาม ฯ สุตฺตนฺตคฺคา ปน ปริยายเทสฺนา อภิธมฺมคฺคา
นิปฺปริยายเทสฺนาติ อิมสฺมี จาเน อากมฺนียเมว ชฺฐํ คสฺมา
ปจฺมํ เทว วิชฺชา นิพฺพตฺเตตฺวา ปจฺฉา อรหตฺตํ ปตฺโต ว
อิธาทิปฺเปโต ฯ ฉพฺภิกฺขุเลปี เอเสว นโย ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺธนิทฺเทเส ปุพฺเพ อนนฺนสฺสฺเตสฺสฺติ ปจฺฉิมภเว
สจฺจปฺภิวเรโต ปุพฺเพ อณฺยสฺส กสฺสจฺจ สนนฺติเก อสฺสฺตปุพฺเพสฺสุ ฯ
ตโต ปฺริมปฺริเมสฺสุ ปน ภเวสฺสุ สพฺพพญฺญโพธิสฺตฺตา พุทฺธสาสเน
ปพฺพชิตฺวา ตีณิ ปิฎฺฎกาณิ อุกฺคเหตฺวา คตฺตปจฺจาคตฺตตฺตํ
อารุยฺห กมฺมฏฺฐาณํ อนฺนโลมโคตฺตรภภ อหาจฺจ จเปนนฺติ คสฺมา
ปจฺฉิมภวสฺมีเยว อนาจริยภภาวํ สนนฺธาเยตฺตํ วุตฺตํ ฯ ตถา (๓) หิ
ตถาคโต ปฺริตปารมิตฺตา อณฺยสฺส สนนฺติเก สามี อนนฺนสฺสฺเตสฺสุ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ...ณานนิพฺพตฺตโกปี ฯ

๓. ม. ตทา ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 61

สงฺขตฺตมฺเมตฺถ (๑) อิทํ ทุกฺขํ ฯเปฯ อัยํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ

อตุตฺตปฺจกฺเขน ฌาณฺเนน สามํ (๒) จตฺตารี สจฺจจาณี อภิสมฺพุชฺฌติ ฯ

ตตฺถาติ ตสฺมี (๒) จตฺตจฺจสมฺโพธิสฺงฺขาเต อรหตฺตมกฺเค ฯ

สพฺพณฺณตฺตํ ปาปฺณาติ พลฺลสุ จ วสฺสีภาวนฺติ สพฺพณฺณตฺตฌาณฺ

เจว (๔) พลฺลสุ จ จินฺณวสฺสีภาวํ ปาปฺณาติ ฯ พุทฺธานณฺหิ

สพฺพณฺณตฺตฌาณฺสฺส เจว ทสฺพลฌาณฺสฺส จ อธิคฺมนโต

ปฏฺจาย อณฺณํ กาทพฺพิ นาม นตฺถิ ฯ ยถา ปน อุกฺโต-

สฺสาตฺสฺส ขตฺตยิกฺมารสฺส อภิสฺสกปฺปตฺติโต ปฏฺจาย อิทํ

นามิสฺสสรียํ อนาคตฺนตฺติ น วตฺตพฺพิ สพฺพิ อากตฺเมว โหติ

เอวเมว พุทฺธานํ อรหตฺตมกฺคฺสฺส อากมฺนโต อยฺนฺนาม กฺุโณ

น อากโต น ปฏฺวิทฺโธ น ปจฺจกฺโขติ น วตฺตพฺโพ สพฺเพปี

สพฺพณฺณคฺคฺคา อากตา ปฏฺวิทฺธา ปจฺจกฺขกตา โหณฺติ ฯ

อัยํ วุจฺจตีติ อัยํ เอวํ ปารมฺปิปรณฺสิทฺธานุภาเวน อริยมกฺเคน

ปฏฺวิทฺธสพฺพณฺณคฺุโณ ปุคฺคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธติ วุจฺจติ ฯ

ปจฺเจกพุทฺธนิทฺเทสปี ปุพฺเพ อนนฺนุสฺสฺเตสฺสุติ ปทสฺส

ปุพฺเพ(๕) วุตฺตฺนเยเนว อตฺถิโต เวทิตพฺโพ ฯ ปจฺเจกพุทฺโธ หิ

ปจฺจิมภเว อนาจรียโก อตฺตคฺกํกสิกฌาณฺเนว ปฏฺวิทฺธสจฺโจ

สพฺพณฺณตฺตฌาณฺ(๖) เจว พลฺลสุ จ จินฺณวสฺสีภาวํ น ปาปฺณาติ ฯ

๑. ม. สงฺขตาสงฺขตฺตมฺเมตฺถ ฯ ๒. ม. อัยํ ปาโง นตฺถิ ฯ

๓. ม. ตตฺถ จาติ ตสฺมีณฺจ ฯ ๔. ม. สพฺพณฺณตฺตฌาณฺณเจว ฯ

๕. ม. ปเท ฯ ๖. ม. ...ฌาณฺณเจว ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจคฺคทีปปกรณวณฺณา หน้า 62

อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺตนิทฺเทเส อญฺฺช วิโมกฺกฺเข กายเณ สฺสตีตฺวา
วิหฺรตีติ อญฺฺช สฺมาปฺตฺติโย สหชาตฺนามกายเณ ปฏฺฐีถฺติตฺวา
วิหฺรตี ๑ ปญฺญา ย จตฺส ทิสฺวาติ วิปฺสฺสนาปญฺญา ย สงฺขารคฺคํ
มคฺคปญฺญา ย จตฺตาริ สจฺจานิ ปสฺสตีตฺวา จตฺตาริปี อาสฺวา
จึณฺหา โหนฺติ ๑ อัย วุจฺจตีติ อัย เหวรุโป ปุคฺคฺโล อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺโต
นามาติ วุจฺจติ ๑ อยฺยหิ ทฺวีหิ ภาเคหิ เทว วาเร
วิมุตฺโตติ อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺโต ๑ ตตฺตฺรํ ย เถรวาทิ ติปิฏฺกจฺจุพ-
นาคตฺเถโร ตาว อาห สฺมาปฺตฺติยา วิกฺขมฺภนวิโมกฺกฺเขน มคฺเคน
สมฺมุจฺเจทวิโมกฺกฺเขน วิมุตฺโตติ อุกฺโกตฺถภาเคหิ ติปิฏฺกมฺหา-
ธมฺมฺรกฺขิตฺตฺเถโร นามนีสฺสตีโก เอโสติ วตฺวา

อจฺจุยฺถา วาตเวเคน จิตฺตา (อุปฺสึวาติ ภควา)

อตฺถํ ปเลติ น อฺเปติ สงฺขํ

เอวํ มฺหึ นามกฺายา วิมุตฺโต

อตฺถํ ปเลติ น อฺเปติ สงฺขนฺติ (๑)

วตฺวา สฺตฺตํ อหฺริตฺวา นามกฺายโต จ รูปกฺายโต จ
วิมุตฺตตฺตา (๒) อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺโตติ อาห ๑ ติปิฏฺกจฺจุพากฺยตฺเถโร
ปนาห สฺมาปฺตฺติยา วิกฺขมฺภนวิโมกฺกฺเขน เอกวารํ วิมุตฺโต มคฺเคน
สมฺมุจฺเจทวิโมกฺกฺเขน เอกวารํ วิมุตฺโตติ อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺโตติ ๑ อิมเ
ปน ตโยปี เถรา ปญฺชิตฺตา ตินฺณมฺปิ วาเท การณํ ทิสฺสตีติ

๑. พุ. ส. ๒๕/๔๓๐/๕๓๕ ๑ ๒. ม. สฺวิมุตฺตตฺตา ๑

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 63

ติณฺณมฺปิ วาทํ ตฺนตี กตฺวา จปยีสุ ฯ

สงฺเขปโต ปน อรูปสฺมาปตฺติยา รูปกายโต วิมุตฺโต
มคฺเคน นามกายโต วิมุตฺโตติ อุโภหิ ภากฺเห วิมุตฺตตฺตา อุภโต-
ภากวิมุตฺโต ฯ โส จตฺนุนํ อรูปสฺมาปตฺตินํ เอเกกโต วุฏฺจาย
สงฺขารํ สมมตฺติวา อรหตฺตปฺปตฺตานํ จตฺนุนํ นิโรธา วุฏฺจาย
อรหตฺตปฺปตฺตสฺส อนาคามีโน จ วเสน ปณฺจวิโร โหติ ฯ
ตตฺถ ปรีมา จตฺตาริ สฺมาปตฺติสึ นโรธํ น สฺมาปชฺชนฺตีติ
ปรียาเยน อุภโตภากวิมุตฺโต(๑) นาม ฯ อุฏฺจสฺมาปตฺติลาภี อนาคามี
ติ สฺมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺจาย วิปสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา อรหตฺติ
ปตฺติ(๒) นิปฺปรียาเยน อุภโตภากวิมุตฺตเสฏฺฐิ(๓) นาม ฯ นนฺ จ
อรุปาวจรชฺฆานมฺปิ อุเปกฺขาจิตฺเตกคฺคตาหิ ทฺวงฺกิกํ รูปาจฺว-
รจตฺตชฺฆานมฺปิ ตสฺมา ตมฺปิ ปทฺฐจฺานํ กตฺวา อรหตฺตป-
ปตฺเตน อุภโตภากวิมุตฺเตน ภวิตพฺพนฺติ ฯ น ภวิตพฺพิ ฯ
กสฺมา รูปกายโต อวิมุตฺตตฺตา ฯ ตลฺยหิ กิเลสฺกายโตวิมุตฺติ
น รูปกายโต ตสฺมา ตโต วุฏฺจาย อรหตฺตปฺปตฺโต อุภโต-
ภากวิมุตฺโต นาม น โหติ ฯ อรุปาวจรมฺปน นามกายโต จ
วิมุตฺติ รูปกายโต จาติ ตเทว ปาทกํ กตฺวา อรหตฺตปฺปตฺโต
อุภโตภากวิมุตฺโต นาม (๔) โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

๑. ม. อุภโตภากวิมุตฺตา ฯ ๒. ม. ปตฺตา ฯ

๓. ม. อุภโตภากวิมุตฺตเสฏฺฐา ฯ ๔. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคผลปญฺจตฺติปฺปกรณ์วณณา หน้า 64

ปญฺญาวิมุตตนิทฺเทเส ปญฺญา ยิมุตฺโตติ ปญฺญา-
วิมุตฺโต ๑ โส สุกฺขวิปสฺสโก จตฺตฺติ ฆานนฺนํ ฐฏฺฐาย อรหตฺตป-
ปตฺตา จตฺตฺตารอ จาติ ปญฺจวิโร โหติ ๑ เอเตสุ หิ เอโกปี
อฏฺฐวิโมกฺขลาภี น โหติ ๑ เตเนว น เหว โข อฏฺฐ
วิโมกฺขเขตฺติอาทิมาย ๑ อรูปาวจรชฺชฆานนฺนํ ปน เอกสฺมี สติ
อภโตภาควิมุตฺโตเยว นาม โหติติ ๑

กายสกฺขินิทฺเทเส เอกจฺเจ อาสวาทิ เหฏฺฐิมมกฺคตฺตย-
วชฺชมา ๑ อัย ฐฏฺฐจฺติติ อัย เอวรูป ปุคฺคโล กายสกฺขินิ
ฐฏฺฐจติ ๑ โส หิ สุกฺขนฺนํ สจฺฉิกโรตฺติติ กายสกฺขินิ ๑ ฆานนฺนํ (๑)
ปจฺจํ สุตฺติ ปจฺจนา นิโรธนิพฺพานํ สจฺฉิกโรตฺติติปี กายสกฺขินิ ๑
โส โสตาปตฺติผลญฺจ อาทิ กตฺวา ยาว อรหตฺตมกฺคญฺจา ฉพฺพิโร
โหติติ ๑

ทิฏฺฐิปปตฺตนิทฺเทเส อิทํ ฐฏฺฐนฺนํ อิทํ ฐฏฺฐํ เอตฺตํ ฐฏฺฐํ น
อิตฺโต อูทฺธ (๒) ฐฏฺฐํ ๑ ฐฏฺฐสมฺมทฺยาทีสุปี เอเสว น โย ๑ ยถาญฺจ
ปชานาตีติ จเปตฺวา ตณฺหํ ปญฺจูปาทานกฺขนฺนํ ฐฏฺฐํ สจฺฉนฺนํ
ยถาวสฺสโต ปชานาติ ๑ ตณฺหา ปน ฐฏฺฐํ สมฺมเทติ (๓) ชเนติ
นิพฺพตฺเตติ ปภาเวติ ตโต ตํ ฐฏฺฐํ สมฺมเทติ ตสฺมา น
อัย ฐฏฺฐสมฺมทโยติ ยถาญฺจ ปชานาติ ๑ ยสฺมา ปน อิทํ
ฐฏฺฐญฺจ สมฺมทโย จ นิพฺพานํ ปตฺวา นินฺรชฺฉนฺนํ ฐฏฺฐสมฺมทโย

๑. ม. ฆานนฺนํ ๑ ๒. ม. อูทฺธ ฐฏฺฐํ ๑

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 เอกกนิทเทสวณฺณนา หน้ 65

อปฺปวตฺตํ คจฺจนฺตํ ตสฺมา นํ อัยํ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ ยถาภูตํ
 ปชานาติ ฯ อริโย ปน อฏฺฐจฺงฺคิโก มคฺโค ตํ ทฺกฺขํ
 นิโรจฺ คจฺจนฺตํ เตนํ ตํ อัยํ ทฺกฺขณฺนิโรจฺคามินีปฺปฏิปทาติ ยถาภูตํ
 ปชานาติ ฯ เอตฺตาวตฺตา นานาทฺกฺขณฺเน สจฺจววตฺถานํ ทสฺสํ
 โหติ ฯ (๑) อิทานิ เอกกฺขณฺเน ทสฺสํ ตถาคตฺตปฺปเวทิตาติอาทิมายํ ฯ
 ตตฺถ ตถาคตฺตปฺปเวทิตาติ มหาโพธิมณฺเฑ นิสํทิตฺวา ตถาคเตน
 ปฏฺวิทฺธา วิทิตา ปากฺกํ กตา ฯ (๒) ชมฺมาติ จตฺตสจฺจชมฺมา ฯ
 โวทฺธิจฺจา โหนฺตํ สจฺจํ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ ฯ โวจริตาติ สจฺจํ
 จริตา (๓) เตสฺ อเนน ปณฺญา สจฺจํ จราปีตา โหติ อตฺถโธ ฯ
 อัยํ วุจฺจติ อัยํ เอรุโป ปุคฺคโธ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ วุจฺจติ ฯ
 อยณฺหิ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ ปตฺตโธ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ ฯ ทฺกฺขา สงฺขารา
 สฺโข นิโรจฺติ ฉานฺนํ โหติ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ วิทิตํ สจฺจํ สฺสํ (๔)
 ปณฺญาตฺติ ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ ฯ อยมฺปิ กายสจฺจํ วิย ฉพฺพิโธ ว
 โหติ ฯ

สทฺธาวิมุตตนิทเทเส โน จ โข ยถา ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ
 ยถา ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ อาสวา ปริกฺขณฺนา น เอรุ สทฺธา-
 วิมุตตสฺสํ อตฺถโธ ฯ กิมฺปน เนสํ กิลสฺสปฺปหานเ นานตฺตํ
 อตฺถิ นตฺถิ ฯ อถ กสฺมา สทฺธาวิมุตโต ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ น
 ปาปฺณาตฺติ ฯ อากมนฺนิตฺเตน ทฺกฺขณฺนิโรจฺติ หิ อากมนฺนํ
 # ๑. ม. อัยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. มง ปากฺกํ กตา ฯ
 # ๓. ม. สจฺจริตา ฯ ๔. ม. ปสฺสํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺยตฺตทปฺนปกรณวณฺณนา หน้ํ 66

กิลเส วิขมฺเภนุโต อปฺปทฺทุกฺเขน อปฺปทฺกสิเรน อกิลมฺนุโต ว
วิขมฺเภคฺคํ สกฺโกติ สทฺธาวิมฺตฺโต ปน ทฺทุกฺเขน กสิเรน กิลมฺนุโต
หฺตฺวา วิขมฺเภคฺคํ สกฺโกติ ตสฺมา ทิฏฺฐิปปตฺตํ น ปาปฺณาติ ฯ
อปฺปิจ เนสํ ปณฺญาปิ นานตฺตํ อตฺถิเยว ฯ ทิฏฺฐิปปตฺตสฺส
หิ อฺปริ ติณฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนาณานํ ติกฺขํ สุรํ ปสฺนุนํ
หฺตฺวา วหฺติ สทฺธาวิมฺตฺตสฺส วิปสฺสนาณานํ โน ติกฺขํ
สุรํ ปสฺนุนํ หฺตฺวา วหฺติ ตสฺมา โส ทิฏฺฐิปปตฺตํ น
ปาปฺณาติ ฯ

ยถา หิ ทฺวิสุ ตฺรเณสุ สิปปํ ทสฺเสนฺเตสุ เอกสฺส
หฺตฺเถ ติขิโณ อสิ เอกสฺส กุณฺโฆ(๑) ติขิเณน อสิเนา กทฺธิ
นิชฺชมานา สทฺทํ น กโรติ กุณฺเชน อสิเนา นิชฺชมานา
กฏกฏาติ สทฺทํ กโรติ ฯ ตตฺถ ติขิเณน อสิเนา สทฺทํ
อกโรนฺตฺติยาเอว กทฺลียา เณนํ วิย ทิฏฺฐิปปตฺตสฺส ติณฺณํ
มคฺคานํ วิปสฺสนาณานสฺส ติขิณฺสุรวิปสฺนุนภาโว กุณฺเชน
อสิเนา สทฺทํ กโรนฺตฺติยาปิ กทฺลียา เณนํ วิย สทฺธาวิมฺตฺตสฺส
ติณฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนาณานสฺส อตฺติขิณฺสุรวิปสฺนุนภาโว
เวทิตฺพุโพ ฯ อิมํ ปน นยํ โนติ ปฏิกฺขิปปิตฺวา อากมฺนีย-
นानตฺเตเนว สทฺธาวิมฺตฺโต ทิฏฺฐิปปตฺตํ น ปาปฺณาตีติ
สฺนุนิฏฺฐานํ กตํ ฯ

อากมฺมฏฺกถาสฺ ปน วตฺตํ เอเตสุ หิ สทฺธาวิมฺตฺตสฺส
๑. ม. กุณฺโฆ ฯ เอวมฺปริปิ ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทเทสวณฺณนา หน้า 67

ปุพฺพภากมคฺคกฺขณฺณ สทฺทหนฺตสฺส วิย โยกปฺเปนฺตสฺส วิย
 อธิมฺจจนฺตสฺส วิย จ กิเลตฺกฺขโย โหติ ทิฏฺฐิปฺปตฺตสฺส
 ปุพฺพภากมคฺคกฺขณฺณ กิเลตฺจฺเจทกณฺณํ อทฺนฺธํ ตฺติขิณฺณํ สุวฺริ
 หุตฺวา วหฺติ ตสฺมา ยถา นาม อติขิณฺณ อสิเนนา กทฺถี
 ฉินฺนทฺนตฺสฺส ฉินฺนญฺจานํ น มญฺจํ โหติ อสิ น สีมํ
 วหฺติ สทฺโท สุขฺยติ พลวตโร วายาโม กาทพฺโพ โหติ ฯ
 เอวฺรุปา สทฺธาวิมฺตตฺสฺส ปุพฺพภากมคฺคกฺขณฺณ ฯ ยถา ปน
 ตฺติขิณฺณิสฺสตีเตน (๑) อสิเนนา กทฺถี ฉินฺนทฺนตฺสฺส ฉินฺนญฺจานํ มญฺจํ
 โหติ อสิ สีมํ วหฺติ สทฺโท น สุขฺยติ พลววายามกิจฺจํ
 น โหติ ฯ เอวฺรุปา ทิฏฺฐิปฺปตฺตสฺส ปุพฺพภากมคฺคกฺขณฺณ
 เวทิตพฺพาทิ ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวฺรุโป ปุคฺคโล สทฺธา-
 วิมฺตโตติ วุจฺจติ ฯ อยฺยหิ สทฺทหนฺโต วิมฺตโตติ สทฺธา-
 วิมฺตโต ฯ อยฺมปี กายสกฺขิ วิย ฉพฺพิโธว โหติ ฯ

ฐมฺมานุสารีนิทฺเทเส ปฏฺธิปฺนฺนสฺสาติ อิมิเนนา โสตาปตฺติ-
 มคฺคกฺกุโจ ทสฺสตีโต ฯ อธิมคฺคตฺนฺติ พลวํ ฯ ปณฺณํ วาเหตีติ
 ปณฺณวาหิ ฯ ปณฺณา อิมํ ปุคฺคลํ วหฺตีติ ปณฺณวาหิตีปี
 วุตฺตํ โหติ ฯ ปณฺณาปุพฺพกฺกมฺนฺติ ปณฺณํ ปุเรจาริกํ กตฺวา ฯ
 อัย วุจฺจตีติ อัย เอวฺรุโป ปุคฺคโล ฐมฺมานุสาริตฺติ วุจฺจติ ฯ โส
 หิ ปณฺณาสงฺขาเตน ฐมฺเมเนน สรติ อนุสฺสรตีติ ฐมฺมานุสาริ ฯ
 โสตาปตฺติมคฺคกฺกุสฺเสตฺติ (๒) นามํ ฯ ผลํ ปน ปตฺเตท ทิฏฺฐิปฺปตฺโต
 # ๑. ม. สุนิสฺสตีเตเนว ฯ ๒. ม. โสตาปตฺติมคฺคกฺกุสฺเสตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺจคฺคทีปปกรณวณฺณนา หน้า 68

นาม โหติ ฯ

สทฺธานุสาร์ณิทฺเตเส สทฺธํ วาหตีติ สทฺธาวาหี ฯ
สทฺธา อิมํ ปุคฺคํ วาหตีติ สทฺธาวาหีตีปี วุคฺคเมว ฯ สทฺธา-
ปุพฺพพจนฺตติ สทฺธํ ปุเรจาริกํ กตฺวา ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย
เอวฺวโร ปุคฺคโล สทฺธานุสาร์ณิตี วุจฺจตี ฯ โส หิ สทฺธาย สรตติ
อนุสฺสรตตีติ สทฺธานุสาร์ณี ฯ โสตาปตฺติมคฺคกฺกุสเสตฺติ นามํ ฯ ผล
ปน ปตฺเต สทฺธาวิมุคฺโต นาม โหติ ฯ โลกุตฺตรชฺชมณฺหิ
นิพฺพตฺเตนฺตานิ เทว ชฺชรานิ นาม เทว อภินิเวสํ นาม
เทว สีสานิ นาม ฯ ตตฺถ สทฺธาชฺชรํ ปณฺญาชฺชรนฺตติ เทว
ชฺชรานิ นาม ฯ เอโก ปน ภิกฺขุ สมถาภินิเวสวเสน (๑) อภินิเวสตี
เอโก วิปสฺสนาภินิเวสวเสนาตี (๒) อิม เทว อภินิเวสํ นาม ฯ
เอโก จ มตฺถกํ ปาปุณฺนโต อุกฺโตภาควิมุคฺโต โหติ เอโก
ปณฺญาวิมุคฺโตติ อิมานิ เทว สีสานิ นาม ฯ เย เกหิ หิ
โลกุตฺตรชฺชมมํ นิพฺพตฺเตนฺตติ สพฺเพ เต อิม เทว ชฺชมเม ชฺชรํ
กตฺวา อิมสฺสุ ทฺวีสฺสุ จาเนสฺสุ อภินิเวสิตฺวา อิมหิ ทฺวีหิ
สีเสหิ (๓) วิมุจฺจนฺตติ ฯ เตสฺสุ โย ภิกฺขุ อญฺจสมาปตฺติลาภี ปณฺณํ
ชฺชรํ กตฺวา สมถวเสน อภินิเวจฺจโ อญฺจตรํ อรูปสมาปตฺตี
ปทฺญจัน กตฺวา วิปสฺสนํ ปญฺจเปตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนตี
โส โสตาปตฺติมคฺคกฺกุสเสตฺติ ชฺชมมานุสาร์ณี นาม ปรโต ปน
๑. ม. สมถาภินิเวสเน ฯ # ๒. ม. วิปสฺสนาภินิเวสเนตี ฯ
๓. ม. จาเนหิ ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทเทสวณฺณนา หน้า 69

ณฺสฺ จาเนสฺ กายสฺกฺชี นาม อรหตฺตผลเต ปตฺเต อุกฺโต-
ภาควิมุตฺโต นาม ฯ

อปโร ปณฺณเมว ชฺฐิ กตฺวา วิปสฺสนาวเสน อภินิวิญฺโจะ
สฺทฺทฺสงฺขารे वा รูปาวจรชฺฌาเนสฺ วา อณฺณตฺริ สมฺมสฺสิตฺวา
อรหตฺตํ ปาปุณาติ อยมฺปิ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณฺเวยว ชฺมฺมานุสारी
นาม ปรโต ปน ณฺสฺ จาเนสฺ ทิฏฺฐิปปตฺโต นาม อรหตฺเต
ปตฺเต ปณฺณาวิมุตฺโต นาม ฯ อิธ เทว นามานิ อปุพฺพานิ
ตานิ ปุริเมหิ สทฺธิ ปณฺจ โหนฺติ ฯ อปโร อฏฺฐสมาปตฺติลาภี
สทฺธิ ชฺฐิ กตฺวา สมาปตฺติวเสน (๑) อภินิวิญฺโจะ อณฺณตฺริ อรูป-
สมาปตฺตี ปทฺฐจानํ กตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ
ปาปุณาติ อยํ โสตาปตฺติมคฺคกฺขณฺ สทฺธานุสारी นาม ฯ
ปรโต ณฺสฺ จาเนสฺ กายสฺกฺชีเวยว นาม อรหตฺเต ปตฺเต
อุกฺโตภาควิมุตฺโตเวยว นาม ฯ อิธ เอกเมว นามํ อปุพฺพิ เตน
สทฺธิ ปุริมานิ ปณฺจ น โหนฺติ ฯ อปโร สทฺทฺเมว ชฺฐิ กตฺวา
วิปสฺสนาวเสน อภินิวิญฺโจะ สฺทฺทฺสงฺขารे वा รูปาวจรชฺฌาเนสฺ
วา อณฺณตฺริ สมฺมสฺสิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณาติ อยมฺปิ
โสตาปตฺติมคฺคกฺขณฺ สทฺธานุสारी นาม ปรโต ณฺสฺ จาเนสฺ
สทฺธาวิมุตฺโต นาม อรหตฺเต ปตฺเต ปณฺณาวิมุตฺโต นาม ฯ
อิทาปี เอกเมว นามํ อปุพฺพิ เตน สทฺธิ ปุริมานิ น สตฺต
๑. ม. สมาริวเสน ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคตปุณฺณคตทีปปุณฺณกถา หน้า 70

โหนติ ฯ อิม สตฺต ปุคฺคตา โลก อคฺคทกฺขิณฺเวยยานาม

โหนติ ฯ (๑)

สตฺตกฺขตฺตปุณฺณนิทฺเทเส สตฺตกฺขตฺตุนฺติ สตฺต วาเร ฯ
สตฺตกฺขตฺตปุณฺณา ภูวปฺตติ อตฺตภาวคฺคหณฺ อสฺส ตโต ปรี
อฏฺฐมฺ ภวฺ นาทิยตีติ สตฺตกฺขตฺตปุณฺโ ม ฯ โสตาปนฺโน โหตีติ
เอตฺถ โสโตติ อริยมคฺโค ฯ เตน สมฺนฺนาคโต โสตาปนฺโน
นาม ฯ ยถาห

โสโต โสโตติ หิํ สารีปฺตฺต วุจฺจติ กตโม นฺ โข ฯ
สารีปฺตฺต โสโตติ ฯ อยมฺเว หิ ภาเน อริโย อฏฺฐงฺกิกโก มคฺโค
โสโต ฯ เสยฺยถิํ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาริตี ฯ โสตาปนฺโน
โสตาปนฺโนติ หิํ สารีปฺตฺต วุจฺจติ กตโม นฺ โข สารีปฺตฺต โสตาปนฺโนติ ฯ โย
หิ ภาเน อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺกิกเกน มคฺเคน สมฺนฺนาคโต
อัย วุจฺจติ โสตาปนฺโน สุวํ อายสุมา เอวฺนาโม เอวฺโคตฺโต อิติ วาติ ฯ (๒) เอวํ
มคฺคกฺขณฺเป โสตาปนฺโน นาม โหติ ฯ อิธ ปน มคฺเคน
ผลสฺส นามฺ ทินฺนุนฺติ ผลกฺขณฺ โสตาปนฺโน อธิปฺเปโต ฯ

อวิปาตฺตมฺโมติ วิปาตฺตสงฺขาตํ อปายํ อุปฺปตฺติวเสน
อคมฺนภาโว ฯ (๓) นียโตติ มคฺคนิยามเณ นียโต ฯ สมฺโพธิปฺรายโนติ
พฺุชฺฌนภาวปฺรายโน ฯ โส หิ ปฏฺิฏฺทมคฺเคน พฺุชฺฌตีติ
สมฺโพธิปฺรายโน อุปฺริ ตีหิ มคฺเคหิ อวสฺสํ พฺุชฺฌิสฺสตีติ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๑๔๓๓/๔๓๕ ฯ

๓. ส. อนาคมนภาโว ฯ ม. อนาคมนสภาโว ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทศวณฺณนา หน้า 71

วา สมฺโพธิปรายโน ๗ เทเว จ มนุสฺเส จาติ เทวโลกณฺจ
มนุสฺสโลกณฺจ ๗ สนนฺชาวิตฺวา สํสริตฺวาติ ปฏฺิสนฺธิวเสน อปรารฺปริ
คณฺตฺวา ๗ ทฺกฺขสฺสณฺตํ กโรตฺตีติ วฏฺฏทฺกฺขสฺส ปรียนฺตํ ปริวฏฺฏมํ
กโรติ ๗ อํย วุจฺจตีติ อํย เหวรุโป ปุคฺคโล สตฺตทฺกฺขตฺตฺปรโม
นาม วุจฺจติ ๗ อยมฺปน กาลน เทวโลกสฺส กาลน มนุสฺส-
โลกสฺส วเสน มิสฺสทกฺกเวณ กถิตฺติ เวทิตฺตฺโพ ๗

โกลํโกลนิตฺตฺเทศ กุลโต กุลํ คจฺจตีติ โกลํโกลโต ๗
โสตาปตฺตติผลสจฺฉนิกิริยโต หิ ปฏฺุจาย นีเจ กุเล อุปฺปตฺติ นาม
นตฺถิ มหาโภกกุเลสุเยว นีพฺพตฺตตีติ อตฺถโต ๗ เทว วา ตีณิ
วา กุลานีติ เทวมนุสฺสวเสน เทว วาตโย วา ภเว ๗
อติ อยมฺปิ มิสฺสทกฺกเวเนว กถิตฺติ เทสนามตฺตเมว เจตํ เทว
วา ตีณิ วาติ ๗ ยาว ฉฏฺุจภาวา สํสรนฺโต ปน โกลํโกลโต
โหติ (๑) วฏฺฏทฺกฺขสฺส ปรียนฺตํ ปริวฏฺฏมํ กโรติ ๗ (๑)

เอกพีชิตฺตฺเทศ ขนฺธพีชํ นาม กถิตํ ๗ ยสฺส หิ โสตา-
ปนฺนสฺส เอกํเยว ขนฺธพีชํ อตฺถิ เอกํ อตฺตทภาวคฺคหณิ โส
เอกพีชํ นาม ๗ มานุสํกํ ภวานฺติ อิทํ ปนตฺถ เทสนา-
มตฺตเมว เทวภวํ นีพฺพตฺตตีตีปี ปน วตฺตํ วฏฺฏตีเยว ๗
ภควตา คหิตนามวเสนเว เจตานี เอเตสํ นามานี ๗ เอตฺตกณฺหิ (๒)
จันํ คโต สตฺตทฺกฺขตฺตฺปรโม นาม โหติ เอตฺตํกํ โกลํโกลโต
เอตฺตํกํ เอกพีชิตฺติ ภควตา เอเตสํ นามํ คหิตํ ๗ นียมโต
๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๗ ๒. ม. หิสทฺตฺโท นตฺถิ ๗

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปุณฺณคฺคทีปการณวณฺณนา หน้า 72

ปน อัย สคฺคกฺขคฺคตฺตฺปรโม อัย โกลฺโลโกโล อัย เอกพีซีตี นคฺคตี ฯ

โก ปน เตสํ เอตํ ปเกทํ นียเมตฺตี เกจิ ตาว

เถรา ปุพฺพเหตุ นียเมตฺตี วทนฺตี ฯ เกจิ ปจฺจมคฺคโค เกจิ

อุปริ ตโย มคฺคา เกจิ ตินฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนาตี ฯ

ตคฺคตฺต ปุพฺพเหตุ นียเมตฺตี วาเท ปจฺจมคฺคคฺคตฺต อุปนิสฺสโย กโต

นาม โหตี ฯ อุปริ ตโย มคฺคา นิรฺูปนิสฺสยา อุปฺปนฺนาตี

วจนํ อาปชฺชตี ฯ ปจฺจมคฺคโค นียเมตฺตี วาเท อุปริ ตินฺณํ

มคฺคานํ นิรตฺตกตา อาปชฺชตี ฯ อุปริ ตโย มคฺคา นียเมตฺตี

วาเท ปจฺจมคฺคเก อุปฺปนฺเนเยว อุปริ ตโย มคฺคา อุปฺปนฺนาตี

อาปชฺชตี ฯ ตินฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนา นียเมตฺตี วาโท ปน

ยชฺชตี ฯ สเจ หิ อุปริ ตินฺณํ มคฺคานํ วิปสฺสนา พลวตี โหตี

เอกพีซี นาม โหตี ตโต มนฺทตฺตราย โกลฺโลโกโล ตโต มนฺทตฺตราย

สคฺคกฺขคฺคตฺตฺปรโมตี ฯ

เอกจฺโจ หิ โสตาปนฺโน วฏฺฏชฺฆาตโย โหตี วฏฺฏาภีรโต

ปุณฺณปุณฺณ วฏฺฏสฺมีเยว วิจฺรตี สนฺทิสฺสตี อนาถปิณฺฑิกเสฏฺฐี

วิสาขา อุปาสิกา จูพรธมหารถเทวปฺตฺตา อนกฺวณฺโณ เทวปฺตฺโต

สกุโก เทวราชา นาคทตฺโต เทวปฺตฺโตตี อิเม หิ เอตฺตกา ชนา

วฏฺฏชฺฆาตยา วฏฺฏาภีรตา อาทิตฺโต ปฏฺจาย (๑) ฉสฺ เทวโลเกสฺ

นิพฺพตฺตา เทเวสฺสเยว โสเชตฺวา (๑) อกนิฏฺเฐ จตฺวา ปรีนิพฺพายิสฺสนตี

อิเม อีธ น คหิตา ฯ น เกวลณฺจิเม โยปี มนฺสฺเสสฺสเยว

๑. ม. ฉ เทวโลเก โสเชตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทเทสวณฺณนา หน้า 73

สตฺตกฺขตฺตํ สํสริตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺปณาติ โยปี เทวโลเก
นิพฺพตฺโต เทวสุเยว สตฺตกฺขตฺตํ อปราปรี สํสริตฺวา อรหตฺตํ
ปาปฺปณาติ อิมปี อีช น คหิตาฯ มิสฺสกกาวเสเนว ปเนตฺถ
สตฺตกฺขตฺตฺปรมโกล์โกลา มานุสฺสกกาวนิพฺพตฺตโกเยว จ เอกพีชี
คหิโตติ เวทิตฺพุโพฯ ตตฺถ เอกโก ทุกฺขาปฺปฏิปทาทิวเสน
จตฺพุพิชฺภาวํ อापชฺชติฯ สทฺธราชฺเรเนว จตฺตารโ สตฺตกฺขตฺต-
ปรมา จตฺตารโ โกล์โกลา จตฺตารโ เอกพีชีโนติ ทฺวาทส
โหนติฯ สเจ ปณฺญาเย สกฺกา นิพฺพตฺเตตฺตํ อหํ โลกุตฺตรธมฺมํ
นิพฺพตฺเตสฺสามีติ เอวํ ปณฺณํ ชฺฐิ กตฺวา สตฺตกฺขตฺตฺปรมาทิกาวํ
ปตฺตยาปี ปฺปฏิปทาเวเสน ทฺวาทเสวาติ อิม จตฺวิสติ โสตาปฺนฺนา
อิหฺมฺจกฺกนิชฺฌานิกวเสเนว อิมสฺมึ จานเ กถิตาติ เวทิตฺพุพาฯ

สกฺทาคามินิทฺเทเส ปฺปฏิสนฺธิวเสน สกึ อากจฺฉตีติ
สกฺทาคามีฯ สกิทฺเววาติ เอกวารฺเยวฯ อิมํ โลกํ อากนฺตฺวาติ
อิมินา ปณฺจสุ สกฺทาคามีสุ จตฺตารโ วชฺเชตฺวา เอโกว คหิโตฯ เอกจฺโจ
หิ อีช สกฺทาคามีผลํ ปตฺวา อีเชว ปรีนิพฺพายติ เอกจฺโจ
อีช ปตฺวา เทวโลเก ปรีนิพฺพายติ เอกจฺโจ เทวโลเก ปตฺวา
ตตฺถเอว ปรีนิพฺพายติ เอกจฺโจ เทวโลเก ปตฺวา อีธฺฐปฺปชฺชิตฺวา
ปรีนิพฺพายติฯ อิม จตฺตารโปี อีช น คหิตาฯ โย ปน
อีช ปตฺวา เทวโลเก ยาวตฺยาถํ วสิตฺวา ปฺน อีธฺฐปฺปชฺชิตฺวา
ปรีนิพฺพายติ อัย เอโกว อีช คหิโตติ เวทิตฺพุโพฯ เสสเมตฺถ
ยํ วตฺตพฺพํ สียา ตํ สพฺพํ เหมจฺจา ธมฺมสงฺคหฺมฺจกฺกเถ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคปลยฺลตฺติปฺปกรณวณฺณนา หน้า 74

โลกุตฺตรกฺุสลนิตฺุเทเส วุตฺตเมว ฯ อิมสฺส ปน สกทาคามินฺโ
เอกพีชินา สทุธิ์ กิ์ นานากรณนฺติ ฯ เอกพีชิสฺส เอกาว
ปฏิสนฺธิ สกทาคามิสฺส เทว ปฏิสนฺธิโย ฯ อิํ เตสํ
นานากรณนฺติ ฯ

อนาคามินิตฺุเทเส โอรมภาคิยานํ สลฺยโลชนานนฺติ โอร
วฺจจติ กามธาตฺุ ฯ ยสฺส อิมานิ ปณฺจ พนฺธนานิ อปฺปหีนานิ
โหนติ โส ภวฺกฺุเล นิตฺุพฺตฺุโตปี คิลิตฺุพลิสฺส มจฺุจ ุวีย ทิม-
สฺสุตฺตเกน ปาทะ พทฺุทกาโก ุวีย จ (๑) เตหิ พนฺธเนหิ อากขฺุฉิ-
ยมาโน กามธาตฺุยเมว ปตฺุตีติ (๒) ปณฺจ พนฺธนานิ โอรมภาคิยานีติ
วฺจจนฺติ เหาฐาภาคิยานิ เหาฐาโกฐฐาสิกานีติ อตฺุโถ ฯ
ปริกฺุขยาติ เตสํ พนฺธนานํ ปริกฺุขเยน ฯ โอปปาทิโกติ อุปปาท-
โยนิโก ฯ อิมินาสฺส กพฺุทเสยฺยา ปฏิกฺุขิตฺุตา โหนติ ฯ ตตฺุถ
ปรินิพฺุพายีติ ตตฺุถ สฺุทฐาวาสเทวโลเก (๓) ปรินิพฺุพายิตา ฯ
อนาวตฺุตฺุทมฺุโม ตสฺุมา โลกาติ ปฏิสนฺธิคฺุคฺุททวเสน ตสฺุมา
โลกา อิธ อนาวตฺุตฺุคนสฺุภาโว ฯ พุทฺุททสฺุสนฺเถรทสฺุสนฺธมฺุสฺุส-
วานนํ ปนตฺุถายสฺุส อากมนํ อนิวาริตํ ฯ อยํ วฺจจตีติ อยํ
เอวํวิโร ปุคฺุคโล ปฏิสนฺธิวเสน ปุณฺ อนาคมนโต อนาคามิ
นาม วฺจจติ ฯ

อนุตฺุราปรินิพฺุพายินิตฺุเทเส อุปฺปนฺนํ วา สมนนฺตฺุราติ
อุปฺปนฺนสมนนฺตฺุรา วา หุตฺุวา ฯ อุปฺปตฺุติ วา เวมชฺุณ
๑. ม. จสฺุทโท นตฺุถิ ฯ ๒. ม. ปวตฺุตฺุตีติ ฯ
๓. ม. สฺุทฐาวาสโลเก ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 75

อายุปฺปมาณนฺติ อายุปฺปมาณํ เวมชฺฉํ อปฺปคฺคํ วา หุตฺวา
อริยมคฺคํ สลฺยชนตฺตี อคฺคโธ ฯ วาสทฺทวิกปฺปโต ปน เวมชฺฉํ
ปคฺคตฺตนิปี อคฺคโธ เวทิตฺตฺโพ ฯ เอวํ ตโย อนฺตรปฺปรินิพฺพายีโน
สิทฺธา โหนตฺติ ฯ อุปริฏฺฐิमानํ สลฺยโลชนานนฺติ อุปริ ปณฺจนํ
อุทฺทมภากิยานํ สลฺยโลชนานํ อฏฺฐนํ วา กิเลสานํ ฯ
ปหานายาตี เอเตสํ ปชฺชนตฺถาย มคฺคํ สลฺยชนตฺติ ฯ อโย วุจฺจตฺตี
อโย เอวรฺูโป ปุคฺคโล อายุเวมชฺฉสฺส อนฺตรายเว ปฺปรินิพฺพายนโต
อนฺตรปฺปรินิพฺพายีตี วุจฺจตี ฯ

อุปฺพจฺจปฺปรินิพฺพายินีทฺเทเส อติกฺกมิตฺวา เวมชฺฉํ อายุปฺป-
มาณนฺติ อายุปฺปมาณํ เวมชฺฉํ อติกฺกมิตฺวา ฯ อุปฺพจฺจ วา
กาลกิริยนฺติ อุปฺกนฺตฺวา กาลกิริยํ आयุกฺขยสฺส อาสนนํ (๑)
จตฺวาตี อคฺคโธ ฯ อโย วุจฺจตฺตี อโย เอวรฺูโป ปุคฺคโล อวิหฺสุ
ตาว กปฺปสฺสสฺสปฺปมาณสฺส आयุนํ ปณฺจกปฺปสฺสตฺตสฺสขาตํ
เวมชฺฉํ อติกฺกมิตฺวา ญฺญฺเจ วา กปฺปสฺสเต สตฺตคฺคมฏฺฐมนวมานํ
วา อณฺุตรสฺสมิ ทสฺเมยเว วา กปฺปสฺสเต จตฺวา อรหฺตฺตํ
ปคฺคฺวา กิเลสปฺปรินิพฺพานนํ ปฺปรินิพฺพายนโต อุปฺพจฺจปฺปรินิพฺพายีตี
วุจฺจตี ฯ

อสฺสงฺขารสฺสงฺขารปฺปรินิพฺพายินีทฺเทเสสฺส อสฺสงฺขารนํ อปฺป-
ทฺทฺเขน อธิมคฺคตฺตปฺปโยคํ อคฺคฺวาว กิเลสปฺปรินิพฺพานนํ ปฺปรินิพฺพาน-
ธมฺโมติ อสฺสงฺขารปฺปรินิพฺพายี ฯ สสฺสงฺขารนํ ทฺทฺเขน กสิเรน

๑. ม. อาสนนํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺตปฺปกรณวณณา หน้า 76

อธมตฺตปฺปโยคํ กตฺวา ว กิลสฺปริณิพฺพานนฺ ปริณิพฺพานธฺมโมติ
สสงฺขารปริณิพฺพายี ฯ

อุทฺธฺโรสฺตนิทฺเทเส อุทฺธฺรวาหิภาเวน อุทฺธฺรมสฺส ตณฺหาโสตํ
วฏฺฐโสตํ วาติ อุทฺธฺโรสฺโต ฯ อุทฺธฺโร วา คนฺตฺวา ปฏฺธิกิตฺตพฺพโต
อุทฺธฺรมสฺส มคฺคโสตนฺติ อุทฺธฺโรสฺโต ฯ อกฺนิฏฺฐํ คจฺจนฺตฺติ อกฺนิฏฺฐ-
คามิ ฯ อวิหาโต จูโต อตฺตปฺปํ คจฺจนฺตฺติอาทิสฺสู อวิเห
กปฺปสฺสทฺสํ วสนฺโต อรหฺตฺตํ ปตฺตํ อสฺสกฺกณฺนิตฺวา สฺทสฺสํ
คจฺจนฺติ ฯ ตตฺตฺราปี จตฺตฺราโร กปฺปสฺสทฺสานิ วสนฺโต อรหฺตฺตํ ปตฺตํ
อสฺสกฺกณฺนิตฺวา สฺทสฺสํ คจฺจนฺติ ฯ ตตฺตฺราปี อญฺจ กปฺปสฺสทฺสานิ วสนฺโต อริยมคฺคํ
สฺสยฺชนตฺติ อตฺตํ โย ฯ

อิเมสมฺปนฺน อนาคามิณํ ปภทฺชานนตฺถํ อุทฺธฺโรสฺโตอกฺนิฏฺฐ-
คามิณํ จตฺตํ กํ เวทิตฺตพฺพํ ตตฺถ โย อวิหาโต ปญฺจาย จตฺตฺราโร
เทวโลเก โสเชตฺตฺวา อกฺนิฏฺฐํ คนฺตฺวา ปริณิพฺพายติ อญฺ
อุทฺธฺโรสฺโตอกฺนิฏฺฐคามิ นาม ฯ โย ปนฺน เหนฺจฺจา ตโย เทวโลเก
โสเชตฺตฺวา สฺทสฺสํเทวโลเก จตฺตฺวา ปริณิพฺพายติ อญฺ อุทฺธฺโรสฺโต
น อกฺนิฏฺฐคามิ นาม ฯ โย ปนฺน อิตฺโต อกฺนิฏฺฐเมว คนฺตฺวา
ปริณิพฺพายติ อญฺ น อุทฺธฺโรสฺโต อกฺนิฏฺฐคามิ นาม ฯ โย ปนฺน
เหนฺจฺจา จตฺตฺสฺส เทวโลเกสุ ตตฺถ ตตฺถเวย ปริณิพฺพายติ อญ
น อุทฺธฺโรสฺโต น อกฺนิฏฺฐคามิ นามาคิ เวยเมเต อญฺจจตฺตฺราพี
อนาคามิโน โหนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 77

กถํ อวิหเส (๑) ตาว ตโย อนฺตรปรนินฺพพายินฺ อเอโก
อุปฺพจฺจปรนินฺพพายี อเอโก อุทฺธํโสโต เต อสงฺขารปรนินฺพพายินฺ
ปณฺจ สสงฺขารปรนินฺพพายินฺ ปณฺจจติ ทส โหนฺติ ฯ ตถา
อตฺตปฺปาสฺสทสฺสทสฺสทสฺสํสูติ จตฺตารอ ทสกา จตฺตารอ อกฺกนิฏฺเฐ
ปนฺน อุทฺธํโสโต นตฺถิ ตโย ปนฺน อนฺตรปรนินฺพพายินฺ อเอโก
อุปฺพจฺจปรนินฺพพายี เต อสงฺขารปรนินฺพพายินฺ จตฺตารอ
สสงฺขารปรนินฺพพายินฺ จตฺตารอติ อฏฺฐจ ฯ เอวํ อฏฺฐจจตฺตารอ
โหนฺติ ฯ

เต สพฺเพปิ อยฺยปฺปฏฺฐโกปฺมาย (๑) ทีปิตา ทิวสํ
สนฺตตฺตณฺนํปิ หิ อารกณฺณกปฺปํผลิกนฺนจฺเจตฺถนํ อโยมฺมุเข
หฺลณฺณมาเน ปฺปฏฺฐิกา อุปฺปชฺชิตฺตวาว ปฺรนินฺพพายติ (๒) เอวรฺฐโป ปจฺจโม
อนฺตรปรนินฺพพายี เวทิตฺตพฺโพ ฯ กสฺมา อุปฺปนฺนสมนฺนตฺตวาว
กิลฺลสปรนินฺพพายนฺโต ฯ (๓) ตโต มหฺนตฺตเร อโยมฺมุเข หฺลณฺณมาเน
ปฺปฏฺฐิกา อากาสํ อุลลฺลงฺกิตฺตวาว ปฺรนินฺพพายติ (๒) เอวรฺฐโป ทฺตติโย
อนฺตรปรนินฺพพายี เวทิตฺตพฺโพ ฯ (๔) กสฺมา เวมฺมุชฺฉํ อุปฺปตฺตวาว
ปฺรนินฺพพายนฺโต ฯ ตโต มหฺนตฺตเร อโยมฺมุเข หฺลณฺณมาเน
ปฺปฏฺฐิกา อากาสํ อุลลฺลงฺกิตฺตวาว นินฺนตฺตมาเน ปจฺจวียํ อนฺนฺนอุปฺพจ
ตลา หฺลณฺณมาเน ปฺรนินฺพพายติ เอวรฺฐโป ตติโย อนฺตรปรนินฺพพายี
๑. ม. อวิเห ฯ ๒. มง ปฏฺฐโกปฺมาย ฯ ๓. ม. นินฺพพายติ ฯ
เอวรฺฐปฺริปิ ฯ ๔. ม. กิลฺลสปรนินฺพพานเนน ปฺรนินฺพพายนฺโต ฯ
๕. ม. ทฏฺฐพฺโพ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคตปญจตติปปกรณวณณนา หน้า 78

เวทิตพุโพ ฯ (๑) กสฺมา เวมฺชณฺ์ ปตฺวา อนุปฺหจฺจ ปรีนินฺพุพา-
ยฺนโต ฯ ตโต มหนฺตฺตเร อโยมฺฺเข หลฺลฺมฺมานเ ปปฺปฏิกา
อากาสํ อุลฺลฺงฺฆิตฺวา ปจฺวิยํ ปตฺติตฺวา อฺุปฺหจฺจตฺลา หุตฺวา
ปรีนินฺพุพายติ เอวฺรูโป อฺุปฺหจฺจปรีนินฺพุพายี เวทิตพุโพ ฯ กสฺมา
กาลกิริยํ อฺุปกฺนตฺวา อายุคฺตี เขเปตฺวา ปรีนินฺพุพายนโต ฯ
ตโต มหนฺตฺตเร อโยมฺฺเข หลฺลฺมฺมานเ ปปฺปฏิกา ปรีตฺเต
ติณฺณกฺกุญฺเจ ปตฺติตฺวา ตํ ปรีตฺตํ ตินฺณกฺกุญฺจํ ฌาเปตฺวา ปรีนินฺพุพายติ เอวฺรูโป
อสฺงฺขารปรีนินฺพุพายี เวทิตพุโพ ฯ กสฺมา อปฺปโยเคน ลหฺุสาย
คตฺติยา ปรีนินฺพุพายนโต ฯ ตโต มหนฺตฺตเร อโยมฺฺเข หลฺลฺมฺมานเ
ปปฺปฏิกา วิปฺุเล ตินฺณกฺกุญฺจปฺุญฺเช ปตฺติตฺวา ตํ วิปฺุลํ ตินฺณกฺกุญฺจ-
ปฺุญฺชํ ฌาเปตฺวา ปรีนินฺพุพายติ เอวฺรูโป สสฺงฺขารปรีนินฺพุพายี
เวทิตพุโพ ฯ กสฺมา สปฺปโยเคน(๒) อลหฺุสาย คตฺติยา ปรีนินฺพุพา-
ยฺนโต ฯ อปฺรา มหนฺเตสฺสุ ตินฺณกฺกุญฺจปฺุญฺเชสฺสุ ปตฺติ ตตฺถ
มหนฺเตสฺสุ ตินฺณกฺกุญฺจปฺุญฺเชสฺสุ ฌายฺมาเนสฺสุ วิตฺตจฺจิตฺตงฺกาโร วา ชาลา
วา อฺุปฺปชฺชิตฺวา(๓) กมฺมารสาถิ ฌาเปตฺวา คามนิกฺคมนฺคฺรฺรณฺุจํ
ฌาเปตฺวา สมฺมุตฺตํ ปตฺวา ปรีนินฺพุพายติ (๒) เอวฺรูโป อฺุทฺธโรโสโต-
อกนินฺุจคามิ ทฺุญฺจพุโพ ฯ กสฺมา อนเกภวพิชฺวิปฺุฬาริ สฺุสฺสฺุสฺส-
พฺุยนฺตีกตฺวา ปรีนินฺพุพายนโต ฯ ยสฺมา ปน อารกณฺุฎกาภิเกทํ
ขุทฺทกมฺปิ มหนฺตมฺปิ อโยกปฺลลเมว(๔) ตสฺมา สฺุตฺเต สพฺุพฺวาเรสฺสุ
๑. ม. ทฺุญฺจพุโพ ฯ ๒. ม. สปฺปโยเคน ฯ ๓. ม. อฺุปฺปตฺติตฺวา ฯ
๔. ม.อโยกปาล... ฯ เอวฺมฺปรีปี ฯ

*เล่มที่ 48 เอกกนิทเทศวณณา หน้า 79

อโยกपालนเตว วุตติ ฯ (๑) ยถาห

อิช ภิกขเว ภิกขุ เอว ปฏิปนฺโน โหติ โน

จสฺส โน จ เม สียา น ภวิสฺสติ น เม ภวิสฺสติ ยทตฺถิ

ยฺ ภูตํ ตํ ปชหามิตฺติ อูปেকฺขํ ปฏิลภติ ฯ โส ภเว น รชชติ

สมภเว น สชชติ ฯ อตฺตตฺตฺตริ สนฺตํ สมมปฺปณฺณาย ปสฺสตี ฯ

ตลฺลจ ขวสฺส ปทํ น สพฺเพน สพฺพํ สจฺจนิคฺคํ โหติ ตสฺส น

สพฺเพน สพฺพํ มานานุสโย ปหีนฺโน โหติ น สพฺเพน สพฺพํ

ภวราคานุสโย ปหีนฺโน โหติ น สพฺเพน สพฺพํ อวิชฺชานุสโย

ปหีนฺโน โหติ ฯ โส ปณฺจนฺนํ โอรมภากิยานํ สลฺลโชนานํ

ปริกฺขยา อนฺตรปฺรินิพฺพายี โหติ ฯ เสยฺยถาปี ภิกขเว ทิวสํ

สนตฺตเต อโยกปาเล หลฺลมาเน ปปฺปฏิกิภา นิพฺพตฺติตฺวา

นิพฺพายเยยฺย เอวเมว โช ภิกขเว ภิกขุ เอว ปฏิปนฺโน โหติ

โน จสฺส ฯเปฯ อนฺตรปฺรินิพฺพายี โหติ ฯ

อิช ปน ภิกขเว ภิกขุ เอว ปฏิปนฺโน โหติ

โน จสฺส ฯเปฯ อนฺตรปฺรินิพฺพายี โหติ ฯ เสยฺยถาปี

ภิกขเว ทิวสสนตฺตเต อโยกปาเล หลฺลมาเน ปปฺปฏิกิภา

นิพฺพตฺติตฺวา อฺปปตฺติตฺวา นิพฺพายเยยฺย เอวเมว โช ภิกขเว

ภิกขุ เอว ปฏิปนฺโน โหติ โน จสฺส ฯเปฯ อนฺตรปฺรินิพฺพายี

โหติ ฯ

อิช ปน ภิกขเว ภิกขุ เอว ปฏิปนฺโน โหติ โน

๑. อัง. สุตตถ. ๒๓/๕๓/๗๑ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปญฺจตฺติปฺปรกณวณฺณา หน้า 80

จสฺส ฯเปฯ อนุตฺตราปฺริณิพฺพายี โหติ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว
ทิวสฺสนฺตตฺเต อโยกปาเล หลฺลฺลมาเน ปฺปปฏิกา นิพฺพตฺติตฺวา
อุปฺปตฺติตฺวา อนุปฺพจฺจตฺถํ นิพฺพทาเยยฺย เอวเมว โข ภิกฺขเว
ภิกฺขุ เอวํ ปฏฺิปนฺโน โหติ โน จสฺส ฯเปฯ อนุตฺตราปฺริณิพฺพายี
โหติ ฯ

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ ปฏฺิปนฺโน โหติ โน
จสฺส ฯเปฯ อุปฺพจฺจปฺริณิพฺพายี โหติ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว
ทิวสฺสนฺตตฺเต อโยกปาเล หลฺลฺลมาเน ปฺปปฏิกา นิพฺพตฺติตฺวา
อุปฺปตฺติตฺวา อุปฺพจฺจ ตฺถา(๑) นิพฺพทาเยยฺย เอวเมว โข ภิกฺขเว
ภิกฺขุ เอวํ ปฏฺิปนฺโน โหติ โน จสฺส ฯเปฯ อุปฺพจฺจปฺริณิพฺพายี
โหติ ฯ

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ ปฏฺิปนฺโน โหติ โน
จสฺส ฯเปฯ ปฺริกฺขยา อสฺงฺขารปฺริณิพฺพายี โหติ ฯ เสยฺยถาปี
ภิกฺขเว ทิวสฺสนฺตตฺเต อโยกปาเล หลฺลฺลมาเน ปฺปปฏิกา
นิพฺพตฺติตฺวา อุปฺปตฺติตฺวา ปฺริตฺเต ติณฺปุณฺเช วา กฺกุฏฺปุณฺเช
วา นิปฺเตยฺย สฺวา ตตฺถ อคฺคิมฺปิ ชเนยฺย ชุมฺมปิ ชเนยฺย
อคฺคิมฺปิ ชเนตฺวา ชุมฺมปิ ชเนตฺวา ตเมว ปฺริตฺตํ ติณฺปุณฺชํ
วา กฺกุฏฺปุณฺชํ วา ปฺริยาทียิตฺวา อนาหารา นิพฺพทาเยยฺย
เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ ปฏฺิปนฺโน โหติ โน

๑. ม. ตลฺลี ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคผลปญฺจตฺติปฺการณวณฺณา หน้ 82

โหติ อกนิฏฺฐคามิตี ฯ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏฺิปปนฺนาทินิทฺเตสา อุตฺตา-
นตฺถาว ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวฺรุโป ปุคฺคโล อรหฺาติ วุจฺจตี(๑)
เอตฺถ ปน ทฺวาทส อรหฺนฺโต เวทิตฺตพฺพา ฯ กถํ ตโย หิ
วิโมกฺขา สฺสยฺวโต อนิมิตฺโต อปฺปณฺหิตฺติ ฯ ตตฺถ สฺสยฺวต-
วิโมกฺเขน วิมุตฺโต ชีณาสโว ปฏฺิปปทาวเสน จตฺตพฺพิโธ โหติ
ตถา อนิมิตฺตอปฺปณฺหิตฺติวิโมกฺเขหิตี เอวํ ทฺวาทส อรหฺนฺโต
เวทิตฺตพฺพา ฯ อิติ อิมํ ทฺวาทส อรหฺนฺโต วีย ทฺวาทเสว
สททาคามินิ จตฺวีสตี โสตาปนฺนา อฏฺฐจตฺตาพีลํ อนาคามินิตี
เอตฺตกา ปุคฺคลา อิตฺ มุจฺจิตฺวา พหิทฺธา นุปฺปชฺชนฺติ อิมสฺมีเยว
สพฺพญฺญพฺพุทฺธสาสเน อปฺปชฺชนฺตีติ ฯ

เอกกนิทฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทฺกนิตฺเตสวณฺณา

ทฺกนิตฺเตเส โกธโนติ กุชฺฉนสฺสีโล มหาโกโธ ฯ เอวํ
ปุคฺคลํ ปุจฺจิตฺวาปี ฐมเมเนว ปุคฺคลํ ทสฺเสตฺถํ ตตฺถ กตโม
โกโธติอาทิมานํ ฯ อุปฺนาหีนิตฺเตสทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ โกโธ
กุชฺฉนาติอาทินิ เหฏฺฐา วุตฺตตฺถาเนว ฯ ตถา อุปฺนาหี-
นิตฺเตสทิสฺส ปุพฺพกาลํ โกโธติอาทินิ ฯ อัย โกโธ อปฺปหีนโนติ
๑. ม. อัย วุจฺจตี ปุคฺคโล อรหฺาติ ฯ

*เล่มที่ 48 ทุกนิตฺตเสวณฺณนา หน้า 83

อัยฺยเอตฺตโก โภโก วิภฺขมฺภนปฺปหานเนน วา ตทฺชคฺคปฺปหานเนน
วา สมฺมจฺเจทฺตปฺปหานเนน วา อปฺปหีนโน ๑ ปรโต อุปนาหาทีสุปี
เอเสว นโย ๑

อหิริกนิตฺตเสวณฺณนา อมฺมินา อหิริเกนาติ อมฺมินา เอวมฺปกาเรน
อหิริกมฺเมเนน สมฺนฺนาคโต ๑ อมฺมินา อนฺนคฺคตฺตปฺปนาติอาทีสุปี เอเสว
นโย ๑

อชฺชคฺคตฺตสฺสโลชฺชนฺติ อชฺชคฺคตฺตพฺนฺชโน ๑ พหิตฺทฺธา-
สฺสโลชฺชนฺติ พหิตฺทฺธาพฺนฺชโน ๑ เต อุภิปี วจฺจกฺกสาธูปฺมาย
ทีเปตฺตพฺพา วจฺจกฺกสาธายญฺหิ อนฺนโต พทฺโธ(๑) อนฺนโตเยว สยิต-
วจฺจโก วิย อธิ จิตฺตโสตาปฺนฺนสฺกทาคามีนฺ(๒) ๑ เตสฺสฺหิ
พฺนฺชนฺมฺปิ อธิเชว สยมฺปิ อธิเชว ๑ อนฺนโต พทฺโธ ปน
พหิ สยิตวจฺจโก วิย รูปรารูปกเว สโตตาปฺนฺนสฺกทาคามีนฺ ๑
เตสฺสฺหิ พฺนฺชนฺเมว อธิ สยมฺปนฺน พุรฺหมฺโลเก จิตฺตา ๑ พหิ
พทฺโธ พหิ สยิตวจฺจโก วิย รูปรารูปกเว อนาคามีนฺ ๑ ตฺสฺส
หิ พฺนฺชนฺมฺปิ พหิตฺทฺธา สยมฺปิ พหิตฺทฺธาว ๑ พหิ พทฺโธ
ปนฺน อนฺนโต สยิตวจฺจโก วิย อธิญฺจฺจิตฺตานาคามีนฺ ๑ (๓) ตฺสฺส หิ
พฺนฺชนฺนํ รูปรารูปกเวสุ สยมฺปนฺน อธิ จิตฺโต ๑

อกุโธรณนิตฺตเสวณฺณนา ปหีนฺติ วิภฺขมฺภนปฺปหานเนน

๑. ม. พทฺโธ ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๒. ม. อธิญฺจฺจิตฺตโสตาปฺนฺนสฺกทาคามีนฺ ๑

๓. ม. อธิญฺจฺจิตฺตอนาคามีนฺ ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกปณฺณคฺคทีปการณวณฺณา หน้า 84

ตทงคฺคปฺปหาเนน สมุจฺเจทปฺปหาเนน วา ปหีนो ฯ

ทูลลภนิตฺเตส ทูลลภาคี น สฺสกา ฯ ปุพฺพการีตี ปจฺจเมว
การโก ฯ กตเวทิตี กตฺ เวเทตี วิทิตฺ ปากฺกฺ กโรตี ฯ เต
อาคาริยานาคาริเยหิ ทีเปตพฺพา อาคาริเยสุ หิ มาตาปิตโร
ปุพฺพการีโน นาม ปุคฺคตธีตโร ปน มาตาปิตโร ปฏฺิขคฺคนฺดา
อภิวาทนาทีนํ จ (๑) เตสํ กุรฺมานา กตเวทีโน นาม ฯ
อนาคาริเยสุ อาจริยฺพชฺฌายา ปุพฺพการีโน นาม อนฺเดวาลิก-
สทฺธิวิหาริกา อาจริยฺพชฺฌายเ ปฏฺิขคฺคนฺดา อภิวาทนาทีนํ จ (๑)
เตสํ กุรฺมานา กตเวทีโน นาม ฯ เตสํ อาวิภาวนตฺถาย (๒)
อุชฺฌายโปสกโสณตฺถเธาทีนํ วตฺถุนิ กเถตพฺพานิ ฯ

อุปโร นโย ปเรน อกเตเยว อุปการเ อตฺตนิ กตฺ
อุปการี อนเปกฺขิตฺวา การโก ปุพฺพการี เสยฺยถาปี มาตา-
ปิตโร เจว อาจริยฺพชฺฌายา จ โส ทูลลโก สคฺคตानํ
คณฺหาภิกฺขตฺตทา ฯ ปเรน กตฺสฺส อุปการสฺส อนฺรูปปฺปวตฺตี
อตฺตนิ กตฺ อุปการี อุปการโต ชานนฺโต เวทียนฺโต กตฺถญฺญ-
กตเวที เสยฺยถาปี มาตาปิตฺตอาจริยฺพชฺฌายเสุ สมฺมา-
ปฏฺิปนฺโน โสปี ทูลลโก สคฺคตानํ อวิชฺชาภิกฺขตฺตทา ฯ

อปีจ อการณวจฺจโล ปุพฺพการี สการณวจฺจโล กตฺถญฺญ-
กตเวที ฯ กริสฺสตี เมตี เอวมาทิการณนिरเปกฺขกิริโย ปุพฺพการี ฯ

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อาวิภาวนตฺถาย ฯ

*เล่มที่ 48 ทุกนิตฺตทสวณฺณนา หน้ 85

กริสฺสตี เมตี เอวมาทิการณสาเปกฺขกิริโย กตฺตญฺญกตเวที ฯ
ตโมโชติปรายโน ปุพฺพการี โชติโชติปรายโน กตฺตญฺญกตเวที ฯ
เทเสตา ปุพฺพการี ปฏิปชฺชิตา กตฺตญฺญกตเวที ฯ สเทเวเก
โลเก อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปุพฺพการี อริยสาวโก กตฺตญฺญ-
กตเวทิตี ฯ ทุกนิตฺตทสวณฺณนํ ปุพฺพการิตี ปจฺมํ อุปการสฺส
การโก กตฺตญฺญกตเวทิตี เตน กตํ กตฺวา ปจฺจนา การโก ฯ เตสฺ
ปุพฺพการี อธิมํ เทมิตี สลฺลํ กโรตี ปจฺจนา การโก อธิมํ
ชีราเปมิตี สลฺลํ กโรตีตี เอตฺตกเมว วุตฺตํ ฯ

ทฺตฺตปฺปนิทฺตทเส ทฺตฺตปฺปยาตี อตฺตปฺปยา น สกฺกา
เกนจิ ตปฺเปตฺตํ ฯ โย หิ อุปฺนฺจจากฺกฺลํ วา ฌาตีกฺกฺลํ วา
นิตฺสสาย วสฺมาโน จีวเร ชินฺณเณ เตหิ ทินฺนํ จีวรํ นิกฺขิปตี
น ปริภุชฺชตี ปฺนปฺปฺนํ ทินฺนํมฺปิ คเหตุวา นิกฺขิปเตว ฯ
โย จ เตเนว นเยน ลทฺธํ ลทฺธํ วิสฺสชฺชเตตี ปฺรสฺส เทตี
ปฺนปฺปฺนํ ลทฺธมฺปิ ตเถว กโรตี ฯ อิเม เทว ปุคฺคลา สกฺกฺเหตี
ปจฺจเย อุปเนนฺเตน ตปฺเปตฺตํ น สกฺกาตี ทฺตฺตปฺปยา นาม ฯ

สฺตฺตปฺปนิทฺตทเส น วิสฺสชฺชเตตีตี อตฺตโน กตฺวา(๑)
ปฺรสฺส น เทตี อติเรเก ปน สตี น นิกฺขิปตี ปฺรสฺส
เทตี ฯ อิทํ วุตฺตํ โหตี โย ปน ภิกฺขุ อุปฺนฺจจากฺกฺลา
วา ฌาตีกฺกฺลา วา ชินฺณจิวโร สากฺกํ ลภิตฺวา จีวรํ กตฺวา
๑. ม. อกตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคตปณฺญตฺตทปกรณวณฺณา หน้ 86

ปริกฺขชติ น นิกฺขิปติ อคฺคพฺ ทตฺวา ปารุปนฺโตปิ ปุณ
ทียฺมาเน สหสฺน ปฏิกฺคณฺหาติ โย จ ลทฺธํ ลทฺธํ
อตฺตนา ปริกฺขชติ ปเรสํ น เทติ อิม เทวปี สุเขน
สกุกา ตปฺเปตฺตฺตติ สุตฺตปฺปยา นาม ฯ (๑)

อาสวาติ กิเลสา ฯ น กุกฺกฺจายิตพฺพํ กุกฺกฺจายิตฺติ
น กุกฺกฺจายิตพฺพตฺตํ กุกฺกฺจายติ สฺวกรมฺมํ ลภิตฺวา
อจฺจนมฺสนฺติ กุกฺกฺจายติ มิคมฺมํ ลภิตฺวา ทิปิมฺสนฺติ กุกฺกฺจายติ
กาเล สนฺเตเยว กาโล นตฺถิติ อปฺปวาเรตฺตวาว ปวารีโตสมฺมิตฺติ
ปตฺเต รชสฺมี อปฺติเตเยว ปตฺติตฺตติ อตฺตนาํ อุทฺทิสฺส มจฺจนมฺเส
อกเตเยว มํ อุทฺทิสฺส กตฺตติ กุกฺกฺจายติ ฯ กุกฺกฺจายิตพฺพํ
น กุกฺกฺจายิตฺติ กุกฺกฺจายิตพฺพตฺตํ น กุกฺกฺจายติ อจฺจนมฺมํ
ลภิตฺวา สฺวกรมฺมฺสนฺติ น กุกฺกฺจายติ ฯเปฯ อตฺตนาํ อุทฺทิสฺส
มจฺจนมฺเส กเต มํ อุทฺทิสฺส กตฺตติ น กุกฺกฺจายติ ฯ อํจฺจตฺตรฏฺจ-
กถายมฺปน น กุกฺกฺจายิตพฺพตฺตติ สํฆมฺภาคฺสฺส (๒) อปฺปฏฺจปฺนํ
อวิจาร์ณํ น กุกฺกฺจายิตพฺพํ นาม ตํ กุกฺกฺจายติ ฯ
กุกฺกฺจายิตพฺพตฺตติ ตสฺเสว ปฏฺจปฺนํ วิจาร์ณํ ตํ น กุกฺกฺจายิตฺติ
เอตฺตตฺกเมว วุตฺตํ ฯ อิมฺสนฺติ อิมฺสํ ทฺวินนํ ปุคฺคถานํ สฺวณฺมียํ
ติณฺลตาทินิ วิย รตฺติมฺปิ ทิวาปี อาสวา วทฺตฺตฺตติเยว ฯ
สฺวทฺทปฺกฺเข กปฺปียมฺมํ ลภิตฺวา กปฺปียมฺมฺสนฺเตว คณฺหนฺโต น
๑. ม.นนานาติ ฯ ๒. ม.สํฆมฺโภคฺสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ทุกนิตฺทเทสวณฺณา หน้ 87

กุกุกุจายิตพฺพํ น กุกุกุจายติ นามาติ อิมินา นเยน อตุโถ
เวทิตพฺโพ ๑

หีนาริมุตฺโตติ หีนชฺฆาสาโย ๑ ทุสฺสีโลติ นิสฺสีโล ๑ ปาป-
ธมฺโมติ ลามกธมฺโม ๑

ปณฺิตาริมุตฺโตติ ปณฺิตชฺฆาสาโย ๑ กุลยาณธมฺโมติ ภาทก-
ธมฺโม สฺจิชฺมฺโม สฺนุทฺธธมฺโม ๑

ติตฺโตติ สฺหิตฺโต ปรีโยสิโต ๑ ตปฺเปตาติ อญฺเฐสมฺปิ
ติตฺติกโร ๑ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา เย จ ตถาคตสาวกาติ เอตฺถ
ปจฺเจกพุทฺธานวหิ โลกุตฺตรธมฺเมหิ สยํ ติตฺตา ปรีปฺณณา
อญฺเฐ ปน ตปฺเปตฺตํ น สกฺโกนฺติ ๑ เตสญฺหิ ธมฺมกถาย อภิ-
สมโย น โหติ สาวกานํ ปน ธมฺมกถาย อปริมาณนฺปิ
เทวมนุสฺसानํ อภิสมโย โหติ เอวํ สนฺเตปี ยสฺมา ปน
เต ธมฺมํ เทเสนฺตान อตฺตโน วจนํ กตฺวา กเถนฺติ พุทฺธานํ
วจนํ กตฺวา กเถนฺติ ๑ โสตุํ นิสินฺนปรีสาปี อัยํ ภิกฺขุ น
อตฺตนา ปฏฺวีทฺธธมฺมํ กเถติ พุทฺเธหิ ปฏฺวีทฺธธมฺมํ กเถตีติ
จิตฺตีการํ กโรติ ๑ อิติ โส จิตฺตีกาโร พุทฺธานํเยว โหติ ๑ เอวํ
ตตฺถ สมฺมาสมฺพุทฺโธว ตปฺเปตา นาม ๑ ยถา หิ อสฺกสฺส
นาม อิทฺถจิทฺถจ เทถาติ รณฺธา อาณตฺเต(๑) กิณฺจาปี อาเนตฺวา
เทนฺติ อถโข ราชาว ตตฺถ ทายโก ๑ เยหิปี ลทฺธํ โหติ
๑. ม. อาณตฺตา ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคตปุณฺณตฺติปุกรณวณฺณนา หน้า 88

เต รณฺณา อมฺหากํ จานนฺตฺริ ทินฺนํ อิตฺตฺริยวิภโว ทินฺนโนเตว
คณฺหนฺติ น ราชนฺริเสหีติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ เสถิ
สพฺพตฺต อุตฺตตานตฺตเมวาทิ ฯ

ทุกฺกนิทฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ตฺกนิทฺเตสวณฺณนา

ตฺกนิทฺเตเส ทฺสฺสึโลติ นิสฺสึโล ฯ ปาปฺชฺมโมติ ลามก-
ชฺมโม ฯ สึตฺวิปตฺติยา วา ทฺสฺสึโล ทิฏฺฐิวิปตฺติยา ปาปฺชฺมโม ฯ
กายวชิสฺสวเรเทน วา ทฺสฺสึโล เสสฺสวเรเทน ปาปฺชฺมโม ฯ
อสุทฺชฺปโยคตฺย ทฺสฺสึโล อสุทฺชฺตฺยตฺย ปาปฺชฺมโม ฯ กุสฺลสึล-
วิเรน ทฺสฺสึโล อกุสฺลสึลสมฺนฺนาคมนฺน(๑) ปาปฺชฺมโม ฯ อสุจฺติ
อสุจฺติ กายกมฺมาทฺธิ สมฺนฺนาคโต ฯ สงฺกสฺสรสมฺมาจาโรติ สงฺกาหิ(๒)
ปเรหิ สฺริตพฺพสมฺมาจาโร ฯ กิณฺจิทฺเว อสฺารุปฺปํ ทิสฺวา อิทํ
อิมินา กตํ ภวิสฺสตีติ เอวํ ปเรหิ อาสฺงกนฺิยสมฺมาจาโร
อตฺตโนเชว วา สงฺกาย สฺริตพฺพสมฺมาจาโร สาสฺงกสมฺมาจาโรติ
อตฺโต ฯ ตสฺส หิ ทิวาฏฺฐจฺานาทิสฺสุ สมนฺนิปตฺติวา กิณฺจิทฺเว
มนฺตยฺนฺเต ภิกฺขุ ทิสฺวา อิมเ อเอกโต หุตฺวา มนฺตยฺนฺติ กจฺจ
นุ โข มยา กตํ กมฺมํ จานิตฺวา มนฺตยฺนฺตีติ เอวํ
สาสฺงกสมฺมาจาโร โหติ ฯ

๑. ม. อกุสฺลสึลสมฺนฺนาคมนฺน ฯ ๒. ม. สงฺกาย ฯ

*เล่มที่ 48 ดิกนิตฺตเทสวณฺณนา หน้า 89

ปฏิจฺจนนฺกมฺมนฺโตติ ปฏิจฺจาทตฺตพฺพยุตฺตเกน ปาปกมฺเมน
สมนฺนาคโต ฯ อสฺสโม สมนฺปฏฺยโลติ อสฺสโม หุตฺวา
สมณฺปฏฺฐูปกตฺย สมนฺ อหนฺติ เอวํปฏฺยโล ฯ อพฺรหฺมจารี
พฺรหฺมจารีปฏฺยโลติ อญฺเญ พฺรหฺมจารีโน สฺนินฺวตฺเต สฺปารุเต
สฺกกปตฺตฺตเร (๑) กามนิกมฺชนปทฺราชนานีสฺส ปิณฺฑทฺย จริตฺวา ชีวิตฺ
กปฺเปเนเต ทิสฺวา สยมฺปิ ตาทิสฺเสน อากาเรน ตถา ปฏฺธิปชฺชนโต
อหํ พฺรหฺมจารีติ ปฏฺยลฺมฺ เหนฺโต วิย โหติ ฯ อหํ ภิกฺขุติ
วตฺวา อุปฺสถคฺคาทินิ ปวิสฺนฺโต ปน พฺรหฺมจารีปฏฺยโล
โหติเยว ฯ ตถา สงฺฆิกํ ลากํ คณฺหนฺโต ฯ อนฺโตปฺตฺติติ ปุตินา
กมฺเมน อนฺโต อนฺตฺวิญฺโจะ นิกฺคณฺตฺย วา คณฺสาร์วิริทตฺตา
อนฺโตปฺตฺติ ฯ อวสฺสโตติ ราคาทีหิ ตินฺโต ฯ กสมฺพฺชาโตติ
สยฺชาตฺราคาทิกจวโร ฯ อถวา กสมฺพฺ วุจฺจติ ตินฺตฺกณฺปกตฺ
สกฺกอุทกํ อิมฺสฺมิณฺจ สาสเน ทฺสฺสึโล นาม ชิกฺขุจฺฉนียตฺตา
ตินฺตฺกณฺปกสฺกอุทกสฺทิสฺโส ฯ ตสฺมา กสมฺพฺ วิย ชาโตติ
กสมฺพฺชาโต ฯ

ตสฺส น เอวํ โหติติ กสฺมา น โหติ ยตฺถ ปตฺติญฺจิตฺเตน
สฺกกา ภเวยฺย อรหฺตฺตํ ลทฺธํ ตสฺสา ปตฺติญฺจาย ภินฺนตฺตา ฯ
ยถา หิ จณฺฑาทกฺมารสฺส อสุโก นาม ขตฺติยกฺมารโร รชเช
อภิสฺสโตติ สฺตฺวาปี ยสฺมี กุเล ปจฺจนาชตา อภิสฺสํ ปาปฺณนฺติ
๑. ม. สฺมกฺกปตฺตฺตเร ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคตปญจตติปปกรณวณณา หน้า 90

ตสฺมี กุเล อปจฺจชาตตตฺตา น เหวํ โหติ กุทาสฺสุ นามาหฺมปิ
โส ขตฺตियกฺุมาโร วีย อภิเสกํ ปาปุณฺเณยฺยนฺติ เหวเมว ทฺุสฺสีลสฺส
อสุโก นาม ภิกฺุ อรหตฺตํ ปตฺโตติ สฺตุวาวปี ยสฺมี สีเล
ปตฺติญฺจิตฺเตน อรหตฺตํ ปตฺตพฺพิ ตสฺส อภาวโต กุทาสฺสุ
นามาหฺมปิ โส สีลวา วีย อรหตฺตํ ปาปุณฺเณยฺยนฺติ น เหวํ
โหติ ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เหวรูโป ปุคฺคโล อรหตฺตาสาย
อภาวา นิราโสตติ วุจฺจติ ฯ

ตสฺส เหวํ โหตีติ กสฺมา โหติ ยสฺมี สีเล(๑) ปตฺติญฺจิตฺเตน สกฺกา
ภเวยฺย อรหตฺตํ ปาปุณฺณิ ตสฺสา ปตฺติญฺจาย ธิรตฺตา ฯ ยถา
หิ สฺุชาตสฺส กุมารสฺส (๒) อสุโก นาม ขตฺตियกฺุมาโร รชฺเช
อภิสิตฺโตติ สฺตุวาว ยสฺมี กุเล ปจฺจชาตฺตา อภิเสกํ ปาปุณฺณนฺติ
ตสฺมี ปจฺจชาตตตฺตา (๓) เหวํ โหติ กุทาสฺสุ นามาหฺมปิ โส
กฺุมาโร วีย อภิเสกํ ปาปุณฺเณยฺยนฺติ เหวเมว สีลวโต อสุโก
นาม ภิกฺุ อรหตฺตํ ปตฺโตติ สฺตุวาว ยสฺมี สีเล ปตฺติญฺจิตฺเตน
อรหตฺตํ ปตฺตพฺพิ ตสฺสา ปตฺติญฺจาย ธิรตฺตา กุทาสฺสุ นามาหฺมปิ
โส ภิกฺุ วีย อรหตฺตํ ปาปุณฺเณยฺยนฺติ เหวํ โหติ ฯ อัย
วุจฺจตีติ อัย เหวรูโป ปุคฺคโล อาสฺโส นาม วุจฺจติ ฯ โส
หิ อรหตฺตํ อาสฺสตีติ ปตฺเตตีติ อาสฺโส ฯ

ยา หิสฺส ปุพฺเพ อวิมุตฺตสฺสาตี ยา ตสฺส จีณาสวสฺส

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ขตฺตियกฺุมารสฺส ฯ

๓. ม. ปจฺจชาตสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ดิกนิตฺเทศวณฺณนา หน้า 91

ปุพฺเพ อรหตฺตวิมุตฺติยา อวิมุตฺตสฺส วิมุตฺตาสา (๑) อโหสิฺ สทา
ปฏฺิปสฺสทฺธาตสฺमानเควฺ โหติ ฯ ยถา หิ อภิสิตฺตสฺส
ขตฺติยสฺส อสุโก นาม ขตฺติยกุมารโ รชเช อภิสิตฺโตติ สุตฺวา
เอกสฺส รณฺโณ ทฺวินฺนํ รชชากิเสกานํ ทฺวินฺนํ เสตจฺจตฺตानํ
อภาวา น เควฺ โหติ กุทาสฺสุ นามามหปฺปี โส กุมารโ
วีย อภิสกํ ปาปฺญณฺยณฺติ เอวเมว จีณาสวสฺส อสุโก นาม
ภิกขุ อรหตฺตํ ปตฺโตติ สุตฺวา ทฺวินฺนํ อรหตฺตानํ อภาวา
กุทาสฺสุ นามามหปฺปี โส ภิกขุ วีย อรหตฺตํ ปาปฺญณฺยณฺติ น
เควฺ โหติ ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวรูปุ ปุคฺคโล อรหตฺตาสาย
วิกตฺตตา วิกตาสตี วุจฺจติ ฯ

กิลานุปมนิตฺเทศส ยาย อุปฺมาย เต กิลานุปมาติ วุจฺจนฺติ
ตํ ตาว อุปฺมํ ทสฺเสตฺตํ ตโย กิลานาติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ
สปฺปายานีติ หิตานิ วุทฺถิกฺกรานิ ฯ ปฏฺิรูปฺนติ อนฺจฺจวีกํ ฯ
เนว วุฏฺฐาติ ตมฺหา อาพาธาติ อิมินา อเตกฺิจฺเณ วาตา-
ปมาราทินา โรเคน สมฺนฺนาคโต นิฏฺฐปฺปตฺโต กิลานो
กถิตโ ฯ วุฏฺฐาติ ตมฺหา อาพาธาติ อิมินา จิปิตกจฺจฺจฺจฺจ-
ปฺปฺพคฺชราทิเกโท (๒) อุปฺปมคฺคโต อาพาโธ กถิตโ ฯ

ลภฺนฺโต สปฺปายานิ โภชนานิ โน อลภฺนฺโตติ อิมินา
ปนฺ เยสิ ปฏฺิขคฺคเนน ผาสฺกํ โหติ สพฺเพปิ เต อาพาธา
๑. สี. วิมุตฺติยาสา ฯ ๒. สี. ...ติลปฺปคฺชราทิปฺปเกโท ฯ
ม. ...ติณปฺปคฺชราทิปฺปเกโท ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคตปณฺยตฺตปิปกรณวณฺณนา หน้า 92

กิตฺตาฯ เอตฺถ จ ปฏฺฐิโง โอุปฏฺฐาโก นาม กิตฺตานุปฏฺฐาโก
องฺเคหิ สมนฺนาคโต ปณฺฑิตโต ทกฺโข อนลโส เวทิตพฺโพฯ
กิตฺตานุปฏฺฐาโก อนฺนุณฺวาโตติ ภิกฺขุสงฺฆเณ ทาทพฺโพติ
อนฺนุณฺวาโตฯ ตสฺมิณฺหิ กิตฺตเน อตฺตโน ฆมฺมตาย ยาเปตฺตุ
อสกฺโกนฺเต ภิกฺขุสงฺฆเณ ตสฺส ภิกฺขุโน เอโก ภิกฺขุ จ สามเณโร จ อิมํ
ปฏฺฐิขคฺคตฺติ อปฺโลเกตฺวา ทาทพฺพาฯ ยาว ปน เต ตํ
ปฏฺฐิขคฺคนฺติ ตาว กิตฺตนสฺส จ เตสฺสจ ทฺวินฺนํ เยนตฺถ สพฺพิ
ภิกฺขุสงฺฆสฺเสว ภาริฯ อณฺเณปี กิตฺตนา อุปฏฺฐาตพฺพาติ
อิตเรปี เทว กิตฺตนา อุปฏฺฐาตพฺพาฯ กิการณา โยปี หิ
นิฏฺฐปฺปตฺตกิตฺตโน โส อนฺนุณฺยจฺจมาโน สเจ มํ ปฏฺฐิขคฺเคยฺยํ
ผาสฺกํ เม ภเวยฺย น โข ปน มํ ปฏฺฐิขคฺคนฺตฺติ มโน-
ปโทสํ กตฺวา อปาเย นีพฺพตฺเตยฺย ปฏฺฐิขคฺคิยมาณสฺส ปนสฺส
เอวํ โหติ ภิกฺขุสงฺฆเณ ยํ กตฺตพฺพิ ตํ สพฺพิ กตํ มยฺหํ
ปน กมฺมวิปาโก อีทิสฺสติฯ โส ภิกฺขุสงฺฆเณ เมตฺตจิจฺจํ (๑)
ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา สกฺเค นีพฺพตฺตติฯ โย ปน อปฺปมตฺตเกณ
พฺยาธินา สมนฺนาคโต ลภฺนฺโตปี อลภฺนฺโตปี วุฏฺฐาติเยว ตสฺส
วินาปี เกสฺซฺเชน วุปฺสมนฺกพฺยาธิ เกสฺซฺเช กเต ชิปฺปตฺโร
วุปฺสมติ ตโต โส พุทฺธวณฺนํ วา อุกฺคณฺหิตฺตุ สมนฺนทฺมมํ
วา กาคฺตุ สกฺขิสฺสติ อิมินา การเณน อณฺเณปี กิตฺตนา
๑. ม. เมตฺตํฯ

*เล่มที่ 48 ติกนิตุเทสวณณา หน้า 93

อุปลูกฐาตพพาติ วุคตฺ ๑

เนว โอกกมตฺตีติ เนว ปวิสติ ๑ นิยามํ กุสเลสุ ฐมเมสุ
สมมตฺตุนฺติ กุสเลสุ ฐมเมสุ มกฺคนิยามสงฺขาตํ สมมตฺ(๑) ๑ อิมินา
ปทปรโม ปุคฺคโล กถิตฺ ๑ ทุตติวารเนน อุคฺคฆฏิตฺตฺตฺตฺ กหิตฺ
สาสเน นาทกตฺเตรสทิสฺส พุทฺชนฺตเร เอกวารํ ปจฺเจกพฺพุทฺธานํ
สนฺติเก โอวาทํ ลกิตฺวา ปฏฺวิทฺชปจฺเจกโพธิชาโณ จ ๑ ตติย-
วารเนน วิปจิตฺตฺตฺตฺ (๒) ปุคฺคโล กถิตฺ ๑ เนยฺโย ปน ตนฺนินฺตฺสฺสิตฺวา
โหติ ๑

ฐมฺมเทสฺนา อนฺนุณฺดาตาติ มาสฺสฺส อุจฺจ วาเร ฐมฺมเทสฺนา (๓)
อนฺนุณฺดาตา ๑ อณฺเณสมฺปิ ฐมฺโม เทเสตพฺโพติ อิตเรสมฺปิ ฐมฺโม
กเถตพฺโพ ๑ กิการณา ปทปรมฺสฺส หิ อิมฺสฺมี อตฺตภาเว ฐมฺมํ
ปฏฺวิชฺฉิตฺตุ อสฺกโกนฺตฺสฺสาปี อนาคเต ปจฺจโย ภวิสฺสฺติ ๑ โย
ปน ตถาคตฺสฺส รุปทฺสฺสนํ ลกฺนฺโตปี อลฺกนฺโตปี ฐมฺมวินยฺยจ
สวานาย ลกฺนฺโตปี อลฺกนฺโตปี ฐมฺมํ อภิสเมติ โส อลฺกนฺโต น ตาว
อภิสเมติ ลกฺนฺโต ปน ขิปฺปเมว อภิสเมสฺสฺสฺสฺสฺส อิมินา การณฺน
เตลฺลํ ฐมฺโม เทเสตพฺโพ ๑ ตติยฺสฺส ปน ปุณฺนปฺปุนํ เทเสตพฺโพว ๑
กายสฺกขิทธิกฺุจิปฺตฺตฺตฺสทฺธาวิมฺตฺตาเหฏฺฐา กถิตาเยว ๑

คฺุณฺภาณิอาทิสฺส สภคฺคโตติ สภายํ จิตฺ ๑ ปริสคฺคโตติ
คามปริสาย จิตฺ ๑ ฅาติมชฺฉคฺคโตติ ทายาทานํ มชฺฉเณ จิตฺ(๔) ๑

๑. ม. สมมตฺ ๑ ๒. ม. วิปจิตฺตฺตฺตฺ ๑

๓.ม. ฐมฺมกถา ๑ ๔. ม. อิมฺ ปาจา นตฺติ ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปฺนตฺตปฺนการณวณฺณนา หน้า 94

ฅาตมชฺฅมคฺคโตตติ ทายาทานํ มชฺฅเม จิโต ฯ ปุคฺคมชฺฅมคฺคโตตติ
เสนินํ มชฺฅเม จิโต ฯ ราชกฺุลมชฺฅมคฺคโตตติ ราชกฺุลสฺส มชฺฅเม
มหาวิญฺญเย จิโต ฯ อภินิโตตติ ปุจฺจนตฺถาย นีโต ฯ สกฺุขิ-
ปุจฺจฺจโจติ สกฺุขี กตฺวา ปุจฺจฺจโจโต ฯ เอหฺมโภ ปฺริสชาติ อาลปน-
เมตฺตํ ฯ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วาติ อตฺตโน วา ปรสฺส วา
หตฺถปาทาเทเหตุ วา ฅนเหตุ วา ฯ อามิสฺกิลฺลจิกฺขเหตุ วาติ
เอตฺถ อามิสฺนติ ลาภอธิปฺเปโต ฯ กิลฺลจิกฺขนฺติ ยํ วา ตํ วา
อปฺปมตฺตกํ อนตฺมโส ติตฺตฺติรวิญฺญกสฺส ปฺปิปฺนตฺตทวนนิตฺตปฺนทาเท-
อปฺปมตฺตสฺสาปํ ลลฺลจฺส เหตุติ อตฺถโธ ฯ สมนฺปชานมฺสาภาสิตา
โหตฺติ ฅานนฺโตยว มฺสาวาเท กตฺตา โหติ ฯ อยํ วุจฺจตีติ
อยํ เอวฺรูโป ปุคฺคโล กฺุณสฺทิสวจนตฺตา กฺุณภานิติ วุจฺจติ ฯ
ยถา หิ กฺุณนฺนาม มหาฅนสฺส อนิฏฺจํ โหติ อกนฺตํ เอวเมว อิมสฺส
ปุคฺคลสฺส วจัน ทเวมนฺสฺสานํ อนิฏฺจํ โหติ ฯ

อยํ วุจฺจตีติ อยํ เอวฺรูโป ปุคฺคโล ปุปฺสทิสวจนตฺตา
ปุปฺสภานิติ วุจฺจติ ฯ ยถา หิ สฺลลลานํ วสฺสิกานํ วา
อธิมุตฺตกานํ (๑) วา มหาฅนสฺส อิกฺุณฺจานํ กนฺตานิ โหนฺติ เอวเมว
อิมสฺส ปุคฺคลสฺส วจัน ทเวมนฺสฺสานํ อิกฺุณฺจํ โหติ กนฺตํ ฯ

เนลาติ เอลํ วุจฺจติ โทโส นาสฺสา เอลนฺติ เนลา ฯ
นินฺทฺโทสชาติ อตฺถโธ เนลฺงฺโก เสตปฺจฺฉาโหติ (๒) เอตฺถ วุตฺตเนลํ
๑. ม. อติมุตฺตกานํ ฯ ๒. พ. อ. ๒๕/๑๕๑/๒๐๑ ฯ

*เล่มที่ 48 ติกนิตฺเทศวณฺณนา หน้ 95

วีย ๑ กณฺณสุขาติ พุณฺณชนมรฺรตาย กณฺณนํ สุขา สุจีหิ
วิษณฺณํ วีย กณฺณสุถํ น ชเนตีติ อตุโถ ๑ อตุณมรฺรตาย
สกลสรฺเร โกปี อชเนตฺวา เปมฺ ชเนตีติ เปมนียา ๑ หทยํ
คจฺจติ อปฺปฏิหณฺณมานา สุเชน จิตฺตํ ปวิสตีติ หทยงฺคมา ๑
คฺคณฺปรีปฺปณฺณตาย ปฺเร ภวติ โปรี ปฺเร สํวทฺตณนารี วีย
สุกฺุมาราคีปี โปรี ปฺรสฺส เอสาคีปี โปรี นครวาลีนํ
กถาคี อตุโถ ๑ นครวาลีโน หิ ยุตฺตกถา โหนฺติ ปิติมตฺตํ
ปีตาคี มาติมตฺตํ มาตาคี ภาคิมตฺตํ ภาคาคี วทฺนฺติ ๑
เอวรฺูปปี (๑) กถา พุชฺชนสฺส กนฺตา โหตีติ พุชฺชนกนฺตา ๑
พุชฺชนสฺส กนฺตภาเวเนว พุชฺชน ชนสฺส มนฺปา จิตฺต-
วฺุทฺตนิกราคี พุชฺชนมนฺปา ๑ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวรฺูโป
ปฺุคฺคโล มรฺรภานฺตีติ วุจฺจติ ๑ มรฺรภานฺตีปี ปาโธ อุกฺยตฺถาปี
มรฺรวจโนตี อตุโถ ๑ ยถา หิ จคฺคมรฺรณฺนาม มรฺรํ ปณฺตีติ เอวเมว
อิมสฺส ปฺุคฺคลสฺส วจันฺ เทวมนฺสฺสถานํ มรฺรํ โหตี ๑

อรฺุณฺปมจิตฺตาคีสุ อภิสชฺชตีติ ลคฺคติ ๑ กุปฺปตีติ โกธ-
วเสน (๒) กุปฺปตี ๑ พุยาปชฺชตีติ ปกตฺถาวํ ชหตี ปฺุตีโก โหตี ๑
ปตฺตติยตีติ ถินภาวํ ถทฺชภาวญจ อापชฺชตี ๑ โกปนฺติ
ทฺุพฺพลโกปี ๑ โทสนฺติ ทฺุสนวเสน ตโต พลวตฺรํ ๑ อปฺปจฺจยฺนฺติ
อตุฏฺฐาการิ โทมนสฺสํ ๑ ทฺุฏฺฐารุโกตี ปฺุราณวโณ ๑ กณฺุเจนาตี
๑. ม. เอวรฺูปี ๑ ๒. ม. โกปวเสน ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจคฺคทีปฺปกรณวณฺณนา หน้า 96

ทณฺฑทกโกฏฺฐิยา ฯ กจฺจลายาติ กปาเลน ฯ อาสวํ เทตฺตีติ อปราปริ
 สวติ ฯ ปุราณวโณ หิ อตฺตโน ฌมฺมตายนฺน เอว ปุพฺพํ โลหิตํ
 ยูสนฺหิตํ อิมานิ ตีณิ สวติ ฯ ฌมฺมภูโต ปน ตานิ อธิกตริ
 สวติ ฯ เอวเมว โขติ เอตถ อิทํ โอบมฺมสํสฺนทนํ ทุฏฺฐารุโก
 วีย หิ โภจโน ปุคฺคฺโล ตสฺส อตฺตโน ฌมฺมตายนฺน สวณํ
 วีย โภจนสฺสปิ อตฺตโน ฌมฺมตายนฺน อุตฺตมาตกสฺส วีย
 จณฺฑกตสฺส จรณํ กภูเจน วา กจฺจลา ยว ฌมฺมภูณํ วีย
 อปฺปมคฺคกมฺปิ วจันํ กิยฺโยโส มตฺตายนฺน สวณํ วีย มาทิสํ
 นาม เอส เอวํ วทสฺสตีติ กิยฺโยโส มตฺตายนฺน อุตฺตมาณภาโว
 ทุฏฺฐพฺโพ ฯ อโย วุจฺจตีติ อโย เอวรูปุ ปุคฺคฺโล อรูปุปมฺจิตฺโตติ
 วุจฺจติ ปุราณวณฺสทิสจฺจิตฺโตติ อตฺโต โย ฯ

รตฺตคฺคการตฺติมิสายาติ รตฺตี จกฺขุวิญญานูปฺปตฺตนิวารณน
 อนฺธการวณฺณ พหฺลตเม ฯ วิชฺชนฺตริกาयाติ วิชฺชปฺปตฺตติกฺขณเณ ฯ (๑)
 อิทาปี อิทํ โอบมฺมสํสฺนทนํ จกฺขุมา ปุริโส วีย หิ โยคาวจโร
 ทุฏฺฐพฺโพ อนฺธการํ วีย โสตาปตฺตติมคฺควชฺฐา กิลเสสา วิชฺช-
 สลฺยจฺจณฺ(๒) วีย โสตาปตฺตติมคฺควณฺสสุ อปฺปตฺตติกาโล วิชฺชนฺตริกา
 จกฺขุมา ปุริสสฺส สามนฺตา รูปทสฺสนํ วีย โสตาปตฺตติมคฺคกฺขณเณ
 นิพฺพานทสฺสนํ ปุณฺณ อนฺธการาวตฺตจฺจณฺ วีย สกทาคามิมคฺค-
 วชฺฐา กิลเสสา ปุณฺณ วิชฺชสลฺยจฺจณฺ วีย สกทาคามิมคฺควณฺสสุ
 # ๑. ม. วิชฺชปฺปตฺตติกฺขณเณ ฯ ๒. ม. วิชฺชสลฺยจฺจณฺ ฯ
 # เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 48 ติกนิตฺตเทสวณฺณนา หน้า 97

อุปฺปาโท วิชฺชนฺตริกาย จกฺขุมโต ปฺริสสฺส สามนฺตา รูปทสฺสนํ
วีย สกทาคามิมคฺคกฺขณฺเน นิพฺพานทสฺสนํ ปฺน อนุชการา-
วตฺตฺรณํ วีย อนาคามิมคฺควชฺฌา กิเลสา ปฺน วิชฺชุตฺตจฺรณํ
วีย อนาคามิมคฺคฌานสฺส อุปฺปาโท วิชฺชนฺตริกาย จกฺขุมโต
ปฺริสสฺส สามนฺตา รูปทสฺสนํ วีย อนาคามิมคฺคกฺขณฺเน นิพฺพาน-
ทสฺสนํ เวทิตพฺพํ ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวฺรูโป ปฺกฺคโล วิชฺชูปม-
จิตฺโตติ วุจฺจติ อิตฺตฺรกาโลภาเสน (๑) วิชฺชุตฺตจิตฺโตติ อตฺโต ฯ

วชิรฺอุปมจิตฺตตายปี อิทํ โอปมฺมสฺสนฺทนนํ วชิรํ วีย หิ
อรหตฺตมคฺคฌานํ ทฏฺฐพฺพํ มณฺนิคณฺจิปาสาณคณฺจํ วีย วชิรฺสฺส
มณฺนิคณฺจํ วา ปาสาณคณฺจํ วา วินิวิชฺฌิตฺวา อคมนภาวสฺส
นตฺถิกาโว วีย อรหตฺตมคฺคฌาณฺเนน อจฺเจชฺชานํ กิเลสานํ นตฺถิ-
กาโว วชิเรน นิพฺพิทฺทเวธสฺส ปฺน อปฺริปฺรณํ (๒) วีย อรหตฺต-
มคฺคเณ ฉินฺนํ กิเลสานํ ปน อนุปฺปาโท ทฏฺฐพฺพโ ๑ อัย
วุจฺจตีติ อัย เอวฺรูโป ปฺกฺคโล วชิรฺอุปมจิตฺโตติ วุจฺจติ กิเลสานํ
สมฺภุชฺฌาตกรณสมตฺถตาย (๓) วชิเรน สทิสจิตฺโตติ อตฺโต ฯ

อนฺธาทิสฺส ตถารูปํ จกฺขุ น โหตีติ ตถาชาตํ ตถาสภาวํ
ปญฺญาจกฺขุ น โหติ ฯ ผาตี กเรยฺยาติ ผิตํ
วทฺถิตํ กเรยฺย ฯ สาวชฺชานวชฺเชติ สโทสนิทฺตโทเส ฯ หินฺนปฺปณฺตีเตติ

๑. อิตฺตฺร อิติ ปทํ นิหีน อิติ ปทสฺส เววจนํ ฯ

๒. ม. อปฺปฏิปฺรณํ ๑ ๓. ม. มฺลฆาตกรณ... ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคตปญจตติปปกรณ์วณณา หน้า 98

อนธิมุตตเม (๑) กณฺหสฺสกุสฺสปฺปฏิภาเคติ กณฺหสฺสกุสฺสกาเยว อณฺณมณฺณณํ
 ปฏิพาหนโต ปฏิปกฺขวเสน สปฺปฏิภาคาติ วุจฺจติ ฯ อยมฺปเนตฺถ
 สงฺเขโป กุสฺเส ฐมฺเม กุสฺลา ฐมฺมาติ เยน ปญฺญาจกฺขุณา
 ชานเยยฺย อกุสฺเส ฐมฺเม อกุสฺลา ฐมฺมาติ สาวชฺชาทีสุ
 เอเสว นโย ฯ กณฺหสฺสกุสฺสปฺปฏิภาเคสุ ปน กณฺหฐมฺเม สุกฺก-
 สปฺปฏิภาคาติ สุกฺกฐมฺเม กณฺหสปฺปฏิภาคาติ เยน ปญฺญา-
 จกฺขุณา ชานเยยฺย ตถารูปมฺปิสุส จกฺขุ น โหตีติ ฯ อิมินา
 นเยน เสสวาเรสุปี (๒) อตฺโถ เวทิตฺตํโพ ฯ อโย วุจฺจตีติ อโย
 เอวรูปุ ปุคฺคโล ทิฏฺฐฐมฺมิกโกคฺคสฺหระณฺณปญฺญาจกฺขุโน จ
 สมฺปรายิกตฺถโสทรณฺณปญฺญาจกฺขุโน จ อภาวา อนฺโธติ วุจฺจติ ฯ
 ทฺติโย ทิฏฺฐฐมฺมิกโกคฺคสฺหระณฺณปญฺญาจกฺขุโน ภาวา สมฺปรายิ-
 กตฺถโสทรณฺณปญฺญาจกฺขุโน ปน อภาวา เอกจกฺขุติ วุจฺจติ ฯ
 ตติโย ทฺวินฺนํมฺปิ ภาวา ทฺวิจกฺขุติ วุจฺจติ ฯ

อวฺกฺขชฺปญฺญาทีสุ ฐมฺมํ เทเสนฺตีติ อฺปาสโก ฐมฺมสฺส-
 วนตฺถาย อากโตติ อตฺตโน กมฺมํ ปหาย ฐมฺมํ เทเสนฺติ ฯ
 อาทิกฺลฺยาณฺนติ อาทิมฺหิ กฺลฺยาณํ ภาทฺทกํ อนวชฺชํ นินฺทโทสํ
 กตฺวา เทเสนฺติ ฯ เสสฺสเทสุปี เอเสว นโย ฯ เอตฺถ ปน
 อาทีติ ปุพฺพปญฺจปนา ฯ มชฺชนฺติ กถาเวมชฺฉํ ฯ ปริโยसानฺนติ
 สนนฺนิฏฺฐานํ ฯ อิติสุส ฐมฺมํ กเถนฺตา ปุพฺพปญฺจปเนปี กฺลฺยาณํ
 # ๑. ม. อธิมุตตเม ฯ ๒. ม. เสสสุฏฺฐาเนสุปี ฯ

*เล่มที่ 48 ติกนิตฺตเทสวณฺณนา หน้า 99

ภทฺทกั อนวชฺชเมว กตฺวา กถนฺนติ เวมชฺเชปิ ปรีโยसानปี ฯ
เอตฺถ จ อตฺถิ เทสนาย อาทิมชฺชปรีโยसानานิ อตฺถิ
สาสนสฺส ฯ ตตฺถ เทสนาย ตาว จคฺคฺปฏิกาย คากาย ปจฺม-
ปทํ อาทิ เทว ปทานิ มชฺฌํ อวसानปทํ ปรีโยसानํ ฯ
เอกานุสนฺธิกสฺส สุตฺตสฺส นีทานํ อาทิ อนุสนฺธิ มชฺฌํ
อิทมวโจติ อปฺปนา ปรีโยसानํ อนเกานุสนฺธิกสฺส ปจฺโม
อนุสนฺธิ อาทิ ตโต ปรี เอโก วา อนเโก(๑) วา มชฺฌํ
ปจฺฉิมิ ปรีโยसानํ ฯ อัย ตาว เทสนาย นโย ฯ

สาสนสฺส ปน สิลฺลํ อาทิ สมาริ มชฺฌํ วิปสฺสนา
ปรีโยसानํ ฯ สมาริ วา อาทิ วิปสฺสนา มชฺฌํ มคฺโค
ปรีโยसानํ ฯ วิปสฺสนา วา อาทิ มคฺโค มชฺฌํ ผลํ
ปรีโยसानํ ฯ มคฺโค วา อาทิ ผลํ มชฺฌํ นิพฺพานํ
ปรีโยसानํ ฯ เทว เทว วา กรียมานเ สิลสมารโย อาทิ
วิปสฺสนามคฺคา (๒) มชฺฌํ ผลนิพฺพานานิ ปรีโยसानํ ฯ สาตฺถนฺติ
สาตฺถกั กตฺวา เทเสนฺติ ฯ สพฺยญฺชนนฺติ อกฺขรปารีปฺวี กตฺวา
เทเสนฺติ ฯ เกวลปรีปฺณณฺติ สกฺลปรีปฺณณํ อนฺนํ กตฺวา
เทเสนฺติ ฯ ปรีสุทฺธนฺติ ปรีสุทฺธํ นิชฺชกฺกํ นิคฺคณฺสี กตฺวา
เทเสนฺติ ฯ พุรหฺมจริยํ ปกาเสนฺตีติ เอว เทเสนฺตา จ เสฏฺฐ-
จริยภูตํ สิกฺขตฺตยสงฺคหิตํ อริยํ อฏฺฐจฺจกิกํ มคฺคํ ปกาเสนฺติ ฯ
๑. ม. อนเกา ฯ ๒. สี. วิปสฺสนามคฺโค ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคผลปญญตติปปกรณวณณา หน้า 100

เนว อาทิ มนสิ กโรตติ เนว ปุพพปญฺจนํ มนสิ กโรติ ฯ
กมุโภติ ฆโฏ ฯ นิกฺกฺชฺโชติ(๑) อโฆมุโข จปีโต ฯ เอวเมวาทิ เอตถ
กมุโภ นิกฺกฺชฺโช วิย อวฺกฺชฺชฺปนฺนํ ปุคฺคโล ทฏฺจพฺโพ
อุทกาสิณฺจนกาโล วิย ฆมฺมเทสนาย ลทฺธกาโล อุทกสฺส
วิฏฺฏฺณกาโล วิย ตสฺมี อาสเน นิสินฺนสฺส อุคฺคเหตุ อสมตถ-
กาโล อุทกสฺส อสณฺจานกาโล วิย อุฏฺฐหิตฺวา อสฺลลภฺขณ-
กาโล เวทิตพฺโพ ฯ อํ วุจฺจตีติ อํ เอวรูโป ปุคฺคโล
อวฺกฺชฺชฺปนฺนํ วิย วุจฺจติ อโฆมุขปนฺนํ อตฺถโล ฯ

อาภิณฺณานีติ ปกฺขิตฺตานิ ฯ สติสมฺโมสา ปกิเรยฺยาคิ
มฺภูจฺจสฺสตีตย วิกิเรยฺย ฯ เอวเมวาทิ เอตถ อุจฺจนฺโกล วิย
อุจฺจนฺคปนฺนํ ปุคฺคโล ทฏฺจพฺโพ นานาขชฺชฺกานิ วิย
นानปฺปการิ พุทฺทวณฺํ อุจฺจนฺเค นานาขชฺชฺกานิ ขาทนฺตสฺส
นิสินฺนกาโล วิย ตสฺมี อาสเน นิสินฺนสฺส อุคฺคหนฺกาโล
วุฏฺฐหนฺตสฺส สติสมฺโมสา วิกิรณฺกาโล วิย ตสฺมา อาสนา
วุฏฺฐาย คจฺจนฺตสฺส อสฺลลภฺขณกาโล เวทิตพฺโพ ฯ อํ วุจฺจตีติ
อํ เอวรูโป ปุคฺคโล อุจฺจนฺคปนฺนํ วิย วุจฺจติ อุจฺจนฺคสทิส-
ปนฺนํ อตฺถโล ฯ

อุกฺกฺชฺโชติ อุปริมฺโข จปีโต ฯ สณฺจาคีติ ปติฏฺฐหติ ฯ
เอวเมว โขติ เอตถ อุปริมฺโข จปีโต กมุโภ วิย ปุณฺนปฺนํ
๑. ม. นิกฺกฺชฺโชติ ฯ

*เล่มที่ 48 ดิกนิตฺเทศวณณา หน้า 101

ปุคฺคโล ทฏฺฐพฺโ พุทฺทสฺส อสิตฺตกาโล วีย เทสนาย
ลทฺฐกาโล อุทฺทสฺส สณฺจานกาโล วีย ตตฺถ นิสินฺนสฺส
อุคฺคหณกาโล โน วิวฏฺฐนกาโล(๑) วีย อุฏฺฐาย กจฺจนฺตสฺส
สลฺลกฺขณกาโล เวทิตฺพฺโ พุ อยํ วุจฺจตีติ อยํ เอวฺรูโป ปุคฺคโล
ปุฏฺฐปฺปโยติ วุจฺจติ วิตุฏฺฐาริกปฺปโยติ อตฺถโล ๑

อวิทฺราคาทีสุ ยถา โสตาปนฺนสทฺทาคามีโน เอวํ
ปุฏฺฐชฺชโนปี ปณฺจสุ กามกฺุณฺนสุ तीสุ จ ภเวสุ อวิทฺราคो ๑
อทฺทพฺพตฺตาย ปน น คหิตฺโต ๑ ยถา หิ เณโก วทฺธกฺกิ
ทพฺพสมฺภารตฺถํ วณฺํ ปวิฏฺฐโ จ น อาทิตฺโต ปฏฺฐาย สมฺปตฺต-
สมฺปตฺตรุกฺเข ฉินฺนทฺติ ๑ ยะ ปนสฺส ทพฺพสมฺภารูปกา โหนฺติ
เตยฺเว ฉินฺนทฺติ เอวมิธปิ ภควตา ทพฺพชาตिका อริยสาวกา (๒)
คหิตา ๑ ปุฏฺฐชฺชโน ปน อทฺทพฺพตฺตาย น คหิตฺติ เวทิตฺพฺโ พุ ๑
กามสฺสุ วิตฺราคิตฺติ ปณฺจสุ กามกฺุณฺนสุ วิตฺราคो ๑ ภเวสุ
อวิทฺราคิตฺติ รูปรูปรภเวสุ อวิทฺราคो ๑

ปาสาณเลขุปมาทีสุ อนฺุเสตีติ อปฺปหีนตฺตาย อนฺุเสตี ๑
น ชิปฺปํ ลุชฺชตีติ น อนฺุตรา นสฺสตี กปฺปฏฺฐจาเนนฺว
นสฺสตี ๑ เอวเมวาทิ เอวํ ตสฺสาปี ปุคฺคลสฺส โกโร น
อนฺุตรา ปฺนทิวเส วา อปรทิวเส วา นิพฺพายตี (๓) อทฺฐนฺิโย
ปน โหตี มรณฺเนนฺว นิพฺพายตีติ อตฺถโล ๑ อยํ วุจฺจตีติ อยํ
๑. ม. วิวฏฺฐนกาโล ๑ ๒. ม. อริยว ๑ ๓. ม. นิพฺพาทิ ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺติปฺปกรณวณฺณา หน้า 102

เอวฺรุโป ปุคฺคฺโล ปาสาณเลขา วิย กุชฺฌนภาเวน จิรฺภูจฺติกโต
ปาสาณเลขุโปโมติ วุจฺจติ ฯ

โธ จ ขุสฺส โโกโรติ โธ อปฺปมตฺตเกปี การณฺ สหสา
กุทฺทสฺส โโกโร ฯ น จิรฺนฺติ อจิริ อปฺปหีนตฺย อนุเสติ ฯ ยถา
ปนฺ ปจฺวิย อากทฺตฺติตฺวา กตฺเลขา วาตาทีหิ จิปฺปี นสฺสติ
เอวฺเมวสฺส (๑) สหสา อุปฺปนฺโนปี โโกโร จิปฺปเมว นิพฺพายตีติ
อตุโถ ฯ อยฺ วุจฺจตีติ อยฺ เอวฺรุโป ปุคฺคฺโล ปจฺวิย เลขา
วิย กุชฺฌนภาเวน อจิริภูจฺติกโต ปจฺวีเลขุโปโมติ วุจฺจติ ฯ

อากาเพฺหฺนาติ อติคาเพฺहन มมฺมจฺเจทฺเคน ถทฺทวจฺเนน ฯ
พรฺเสนาติ น โสตฺสฺเขน ฯ อมฺนาเปนาติ น จิตฺตฺสฺเขน ฯ
สํสฺนทฺตีติ เอกีกาวฺติ ฯ สนฺธิยตีติ ฆญฺญิตฺติ ฯ (๒) สมฺโมทตีติ นีรฺนฺตโร
โหติ ฯ อถฺวา สํสฺนทฺตีติ จิตฺตฺกิริยาทีสุ จิตฺเตน สโมชานํ
คจฺจติ จิโรทกํ วิย เอกีกาวํ อุเปตีติ อตุโถ ฯ สนฺธิยตีติ
จฺานคฺมฺนาทีสุ กายกิริยาทีสุ กายเณ สโมชานํ คจฺจติ
ติลคฺณฺฑลา วิย มิสฺสีกาวํ อุเปตีติ อตุโถ ฯ สมฺโมทตีติ
อุทฺทสฺสปริปฺจุจฺจาทิสฺสุ วจีกิริยาสุ วาจาย สโมชานํ คจฺจติ
วิปฺปวาสคโต ปียสฺหายโก วิย ปียตฺรภาวํ อุเปตีติ อตุโถ ฯ
อปีจ กิจฺจกรณฺเญสฺส เตหิ สทฺธี อาทิโตว เอกกิริยภาวํ
อุปคจฺจนฺโต สํสฺนทฺติ ยาว มชฺฌมา ปวตฺตฺนฺโต สนฺธิยตี
๑. ม. เอวฺเมวสฺส ฯ ๒. ม. ฆญฺญิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 ดิกนิทุเทศวณณา หน้า 103

ยาว ปรีโยसानา อนิวตฺตฺนโต สมฺโมทตีติ เวทิตฺตฺโพ ๑ อัย
วฺจจตีติ อัย เอวรฺวโป ปุคฺคโล อุกฺกเลขา วิย จิปฺปํ สํสนฺทฺนโต
อุกฺกเลขฺยปโมติ วฺจจติ ๑

โปตฺตฺกฺกฺปเมสุ ยาย อฺปมาย เต โปตฺตฺกฺกฺปมาติ วฺจจฺนฺติ
ตํ ตาว อฺปมํ ทสฺเสตฺตํ ตโย โปตฺตฺกาทิอาทิ วฺจจฺตํ ๑ ตตฺถ
นโวติ นววายิม ๑ โปตฺตฺโกติ สาณวากสาณฺโก ๑ ทฺพฺพณฺโณติ
วิวณฺโณ ๑ ทฺกฺขสมฺพฺสฺโสติ ขรสมฺพฺสฺโส ๑ อปฺปคฺโขติ อพฺหุ-
อฺคฺโข กหาปณฺคณฺนโก โหติ ๑ มชฺฌิมฺโมติ ปรีโภคมชฺฌิม ๑
โส หิ นวภาวํ อติกฺกมิตฺวา ชินฺณภาวํ อปฺปตฺโต มชฺฌเ ปรีโภค-
กาเลปี ทฺพฺพณฺโณ จ ทฺกฺขสมฺพฺสฺโส จ อปฺปคฺโขเยว จ
โหติ อติพฺหุํ อฺกณฺนโต อพฺตฺมํ อฺกณฺติ ชินฺณกาเล ปน
อพฺตฺมมาสกํ วา กากณฺกํ วา อฺกณฺติ ๑ อฺกณฺลิตฺปรีมชฺชนนฺติ
กาพฺกณฺลิตฺปรีปฺญจฺนํ ๑

นโวติ อฺปสมฺปทาย ปณฺจวสฺสกาลโต เหฏฺฐา ชาตฺยา
สณฺฺจิวสฺโสปี นโวเยว ๑ ทฺพฺพณฺณตฺยาติ สรีรวณฺณนปี คณฺ-
วณฺณนปี ทฺพฺพณฺณตฺยา ๑ ทฺสฺสึลลสฺส หิ ปรีสมชฺฌเ นิสินฺนสฺส
นิตฺเตชตฺยา สรีรวณฺโณปี น สมฺปชฺชติ คณฺวณฺณเ วตฺตพฺพเมว
นตฺถิ ๑ เย โข ปนสฺสาติ เย โข ปน ตสฺส อฺปฏฺฐากา
วา ภาตฺมิตฺตาทโย วา เอตํ ปุคฺคลํ เสวณฺติ ๑ เตสนฺตฺนฺติ
เตสํ ปุคฺคลानํ จ ตตฺถาเร เสวณฺตานํ มิจฺฉาทีฏฺฐิกานํ วิย

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปญฺจตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 104

เทวทตฺตํ เสวณฺดานํ โภกาลีกาทึนํ วยิ จ ตํ เสวณํ ทีฆรตฺตํ
อหิตาย ทุกฺขาย โหติ ฯ มชฺฌิมโมติ ปญฺจวสุสกาลโต ปญฺจาย
ยาว นววสุสกาลา มชฺฌิมโ นาม ฯ เถโรติ ทสวสุสกาลโต
ปญฺจาย เถโร นาม ฯ เอวมาหํสูติ เอวํ วทนฺติ ฯ กีนฺนุ
โโข ตฺยहनฺติ ตฺยหํ พาลสุส ภาณิเตน โภ อตฺโถติ วุตฺตํ
โหติ ฯ ตถารูปนฺติ ตถาชาตึถํ ตถาสภาวํ อุกฺเขปณียกมฺมสุส
การณญฺถํ ฯ

กาสีทวตฺถุปเมสุ กาสีทวตฺถอนฺนาม ตโย กปฺปาสฺสู
คเหตุวา กนฺติตฺตฺตฺเตน วายิตํ สุขุมวตฺถํ ตํ นววายิมํ อนคฺฆํ
โหติ ปรึโภกมชฺฌิมํ วิสมปี ตีสมปี สหสฺसानิ อคฺฆติ ฯ
ชินฺณกาเล ปน อญฺจปี ทสปี สหสฺसानิ อคฺฆติ ฯ เตสนฺตํ
โหตีติ เตสํ สมฺมาสมฺพุทฺธาทโย เสวณฺदानํ วยิ ตํ เสวณํ
ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหติ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธญฺหิ เอกํ นิสฺสาย
ยาวชฺชกาลา มุจฺจนกสฺตฺตานํ ปมาณํ นตฺถิ ฯ ตถา สารี-
ปุคฺคตฺตฺเถรมาโหมคฺคฺคฺลลानตฺเถเร อวเสเส จ อตีติมหาสาวเก
นิสฺสาย สคฺคํ คตฺตฺตฺตานํ ปมาณํ นตฺถิ ฯ ยาวชฺชกาลา
เตสํ ทิฏฺฐาญฺจตี ปฏฺฐิปนฺนสฺตฺตานมฺปี ปมาณํ นตฺถิเยว ฯ
อาเรยฺยํ กจฺจนตีติ ตฺสฺส มหาเถรสุส ตํ อตฺถนินฺสฺสิตํ วจฺนํ ยถา
คณฺธกรณฺฑเก กาสีทวตฺถํ อาชาตฺพุพฺตํ จเปตฺพุพฺตํ กจฺจนติ
เอวํ อุตฺตมฺงฺเก สิริสุมี หทยे จ อาชาตฺพุพฺตํ จเปตฺพุพฺตมฺปี

*เล่มที่ 48 ดิกนิทเทศวณณา หน้า 105

คจจติ ฯ เสสเมตถ เหมจจา วุตตนยานุสาเรเนว (๑) เวทิตัพพี ฯ

สุปปเมยยาทีสุ สุเขน ปเมตพุโพติ สุปปเมยโย ฯ อิธาติ
อิมสมิ สุตตโลเก ฯ อุทฐโตติ อุทฐจเจเน สมนนาคโต ฯ
อนุนโพติ อุคคตนิโพ ตุจจมานัน อุคคปิตวา จิตติ อตโต ฯ
จปโลติ ปตตมณฑนาทีนา จาปลุเลน สมนนาคโต ฯ มุขโรติ
มุขโร ฯ วิกิตถวาจติ อสงเกตวจโน ฯ (๒) อสมาคีโตติ
จิตเตกคคตารหิตโต ฯ วิพุกนตจิตโตติ กนตจิตโต กนตคาวี-
กนตมคีสปปฏิภาโล ฯ ปากกัณฐโรติ วิวักกัณฐโร ฯ อัย
วุจจตีติ อัย เอวรูโป ปุคคโล สุปปเมยโยติ วุจจติ ฯ ยถา
หิ ปรีตตสส อุทกสส สุเขน ปมาณัน คยหติ เอวเมว อิมหิ
อคจจเกหิ สมนนาคตสส สุเขน ปมาณัน คยหติ เตเนส
สุปปเมยโยติ วุตโต ฯ

ทุกุเขน ปเมตพุโพติ ทุปปเมยโย ฯ อนุกุทธาทีนิ วุตตปฏี-
ปกุขวเสน เวทิตัพพานิ ฯ อัย วุจจตีติ อัย เอวรูโป ปุคคโล
หุปปเมยโยติ วุจจติ ฯ ยถา หิ มหาสมุททสส ทุกุเขน ปมาณัน
คยหติ เอวเมว อิมหิ คจจเกหิ สมนนาคตสส ทุกุเขน ปมาณัน
คยหติ ตาทีโส อนาคามี นุ โข จีณาสโว นุ โขติ วุตตพุดัน
คจจติ เตเนส ทุปปเมยโยติ วุตโต ฯ

น สกกา ปเมตุนติ อปปเมยโย ฯ ยถา หิ อากาสสส

๑. ม. วุตตยานุสาเรเนว ฯ ๒. ม. อลัยตวจโน ฯ

*เล่มที่ 48 ติกนิตุเทศวณณา หน้า 107

กถิตเ อิตโร อนุโมทติ เตน เตสํ กถา ผาสุ เจว โหติ
ปวตฺตินี จ ฯ เอกสฺมี ปน ทุสฺสีเต สติ ทุสฺสีลสฺส สีสกถา
ทุกฺกถาติ เนว สีสกถา โหติ น ผาสุ โหติ นปวตฺตินี ฯ
สมาธิปญฺญาภาสฺสปีเอเสว นโย ฯ เทว หิ สมาธิลาภิโน
สมาธิกถํ สปฺปญฺญา จ ปญฺญาภกถํ กถเณตฺติ (๑) รตฺตี วา ทิวสํ
วา อติกฺกนตฺตมปี น ชานนฺติ ฯ

สทกตฺวา กรุกตฺวาติ สกฺการณจ กรุกการณจ
กริตฺวา ฯ อธิโก โหตีติ อติเรโก โหติ ฯ สีสกฺขนฺนฺตติ
สีลราสี ฯ ปริปุเรสฺสามิตี ตํ อติเรกสีลํ ปุคฺคํ นิสฺสาย อตฺตโน
อปริปุริ สีลราสี ปริปุริ กริสฺสามิ ฯ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญา
อนุคฺคเหตุสฺสามิตี เอตฺถ สีสลสฺส อสฺปฺปาเย อนุปการชฺมเม
วชฺเขตฺวา สปฺปาเย อุปการชฺมเม เสวนฺโต ตสฺมี ตสฺมี จาเน
สีลกฺขนฺธิ ปญฺญา อนุคฺคณฺหาติ นาม ฯ สมาธิปญฺญา-
กฺขนฺเชสฺสปีเอเสว นโย ฯ

ชิจฺจุนฺติทฺพพาทีสุ ชิจฺจุนฺติทฺโพติ กฺถํ วีย ชิจฺจุนฺติทฺโพ ฯ
อถโข นนฺติ อถโข อสฺส ฯ กิตฺตีสทฺโทติ กถาสทฺโท ฯ
เอวเมวาทิ เอตฺถ กฺถกฺวโป วีย ทุสฺสีลยํ ทญฺจทฺพิ กฺถกฺวเป
ปตฺติว จิตฺ ฌมฺนโหหิ วีย ทุสฺสีลปุคฺคโล กฺถกฺวปโต อุตฺทริย-
มานเนน เตน อหิณา ปุริสสฺส สรีริ อารุเพฺหนาติ อทญฺจภาโว
๑. ม. กถเณตา ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคตปลยตติปปกรณวณณา หน้า 108

วีย ทุสฺสึลฺลํ (๑) เสวมานสฺสาปี ตสฺส กิริยาย อกรณภาโว
สรีริ คุเถน มกฺเขตฺวา อหิโน คตกาโล วีย ทุสฺสึลฺลํ เสวมานสฺส
ปาปกิตฺติสทฺทอพฺภูคฺคมนกาโล เวทิตฺตํ ๑

ตินฺทุกาลาตฺนฺติ ตินฺทุกรุกฺขอลาตํ ๑ กิโยโยโส มตฺตาย
จิจฺจิกฺขายตีติ ตลฺหิ ฌายมานํ ปกตฺยาปี ปปฺปฏิกฺกาโย มฺญจฺนตํ
จิจฺจิกฺขายตีติ (๒) สทฺทํ กโรติ ฌฏฺฏิตํ ปน อธิมตฺตํ กโรตีติ
อตุโล ๑ เอวมฺวาติ เอวมฺว โภชโน อตฺตโน ฐมฺมตฺตายปี อุตฺตโต
จณฺฑิกโต หุตฺวา จรติ อปฺปมตฺตํ ปน วจฺนํ วุตฺตกาเล
มาทิสฺนฺนาม เอวํ เอส (๓) วทตีติ อติเรกตฺรํ อุตฺตโต จณฺฑิกโต
หุตฺวา จรติ ๑ คุถฺวโปติ คุถฺวปฺณณฺวโป คุถฺวราสีเยว วา ๑
โอปมฺมสฺสฺสนฺทํ ปเนตฺถ ปฺริมนเยเนว เวทิตฺตํ ๑ ตสฺมา
เอวฺวโรโป ปุคฺคโล อชฺชฺชฺเพกฺขิตฺตํ ๑ น เสวิตฺตํ ๑ ยสฺมา
โภชโน ปุคฺคโล อติเสวียมาโนปี อติอุปฺสงฺกมียมาโนปี กุชฺชฺติเยว
กึ อิมินาติ ปฏิกฺกมฺนฺโตปี กุชฺชฺติเยว ตสฺมา ปลาตฺคฺคิ (๔) วีย
อชฺชฺชฺเพกฺขิตฺตํ ๑ น เสวิตฺตํ ๑ กึ วุตฺตํ โหติ โย หิ
ปลาตฺคฺคิ อติอุปฺสงฺกมิตฺวา ตปฺปติ ตสฺส สรีริ ฌายติ ๑
โย อติปฏิกฺกมิตฺวา ตปฺปติ ตสฺส สิตํ น วุปฺสมติ ๑
อนฺอุปฺสงฺกมิตฺวา อปฏิกฺกมิตฺวา ปน มชฺชฺตฺตภาเวน ตปฺเปเนตฺสฺส สิตํ
วุปฺสมติ กาโยปี น ๑ ยหฺติ ๑ ตสฺมา ปลาตฺคฺคิ วีย โภชโน
๑. ม. ทุสฺสึลฺลํ ๑ ๒. ม. จิจฺจิกฺขายติ จิจฺจิกฺขายติ ๑
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๔. ม. ปลาตฺคฺคิ ๑

*เล่มที่ 48 ติกนิตุเทศวณณา หน้า 109

ปุคฺคโล มชฺชตฺตภาเวน อชฺฌเปกฺขิตฺตํ โน เสวิตฺตํ โน
ภชิตฺตํ โน ปยิริปาสิตฺตํ โน ฯ

กฺลฺยาณมิตฺตํ โตติ สฺวจิมิตฺตํ ฯ กฺลฺยาณสหาโยติ สฺวจิสหาโย ฯ
สหาโยติ สหคามิ สทฺธิจโร ฯ กฺลฺยาณสมปฺวงฺโกติ กฺลฺยาณสฺ
สฺวจิปุคฺคเลสฺ สมปฺวงฺโก ตนฺนินฺนตปฺโปณตปฺปพฺการมานโสติ
อตุโธ ฯ

สีเลสุ ปริปุรการิ(๑)อาทิสฺ สีเลสุ ปริปุรการิโนติ เอเต
อริยสาวกา ยานิ ตานิ มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส อาทิฏฺฏทานิ
อาทิพฺรหฺมจริยทานิ ปาราชิกสงฺฆาตานิ จตฺตาริ มหาสีล-
สิกฺขาปทานิ เตสฺ อวิตฺติกมฺนโต ยานิ ชุทฺททานุชฺททานิ
อาปชฺชนฺติ เตหิ จ วุฏฺฏจฺานโต สีเลสุ ยํ กตฺตพฺพํ ตํ ปริปุริ
สมตฺตํ กโรนฺตีติ สีเลสุ ปริปุรการิโนติ วุจฺจนฺติ ฯ สมာธิปาริ-
ปนฺธิกานมฺปน (๒) กามราคพฺยาปาทานํ ปญฺญาปาริปนฺธิกสฺส จ
สจฺจปฏฺิจฺฉาทกสฺส โมหสฺส อสมฺมุหตฺตฺตา สมာธิยจฺ ปญฺฉนฺจ
ภาเวนฺตปิ สมာธิปญฺฉาสฺ ยํ กตฺตพฺพํ ตํ มตฺตโส ปมาณน
ปเทสมตฺตเมว กโรนฺตีติ สมာธิสฺมี ปญฺฉาย จ มตฺตโส การิโนติ
วุจฺจนฺติ ฯ อิมินา อุปาเยน อิตเรสุปี ทฺวิสฺ นเยสุ อตุโธ
เวทิตฺตํ โน ฯ

ตฺตฺราชมฺปิ อปโร สฺตฺตฺนฺตฺนโย ฯ

๑. ม. ปริปุรการิ ฯ เอวมฺปริปิ ฯ ๒. สี. ...ปนฺธิกานํ ฯ

ม. สมာธิปาริพฺนฺชกานํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปญฺจตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 110

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีเลสุ ปรีปฺรการี โหติ สมာธิสฺมี
มตฺตโสการี ปญฺญา มตฺตโสการี ฯ โส ยานิ ตานิ
ขุทฺทานุขุทฺทานิ สิกฺขาปทานิ ตานิ อาปชฺชติปี วุจฺจติปี ฯ
ตํ กิสุสฺ เหตุ น หิ เมตฺถ ภิกฺขเว อภพฺพตา วุตฺตา ฯ
ยานิ จ โข ตานิ ปเนตานิ(๑) สิกฺขาปทานิ อาทิพฺรหฺมจริยทานิ
พฺรหฺมจริยสารูปานิ ตตฺถ (๒) ชฺวสีโล จ โหติ จิตฺสีโล จ (๒)
สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ ฯ โส ติณฺณํ สลฺโลชนานํ
ปรีกฺขยา โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิ-
ปฺรายนฺโน ฯ อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีเลสุ ปรีปฺรการี ฯเปฯ
โส ติณฺณํ สลฺโลชนานํ ปรีกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺตฺตา
สททาคามิ โหติ สกิเทว อิมํ โลกํ อากนฺตฺวา กุญฺชสฺสนฺตํ
กโรติ ฯ อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีเลสุ ปรีปฺรการี โหติ
สมာธิสฺมี ปรีปฺรการี ปญฺญา มตฺตโสการี ฯ โส ยานิ
ตานิ ฯเปฯ สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ ฯ โส ปญฺจนฺนํ โอรมฺภากิยานํ
สลฺโลชนานํ ปรีกฺขยา อนาคามิ โหติ อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา
โลกา ฯ อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีเลสุ ปรีปฺรการี โหติ (๓)
สมာธิสฺมี ปรีปฺรการี ปญฺญา ปรีปฺรการี ฯ โส ยานิ ตานิ
ขุทฺทานุขุทฺทานิ ฯเปฯ สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ ฯ โส อาสวานํ
ขยา ฯเปฯ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ ฯ (๔)
๑. ม. ตานิ ฯ ๒. ม. ชฺวสีโล จ โหติ จิตฺสีโล จ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. อญฺ. ติก. ๒๐/๕๒๖/๒๕๓ ฯ

*เล่มที่ 48 ดิกนิทเทสวณณา หน้า 111

สตุถารนิทเทเส ปริณฺณํ ปณฺณเปตฺติ ปหานํ สมตฺติกมฺ
 ปณฺณเปตฺติ ๑ ตตุรตฺติ เตสฺส ตีสฺส ชเนสฺส ๑ เตน ทฏฺฐพฺโพตฺติ
 เตน ปณฺณปาเนน โส สตุถา รูปาจรสมปาตฺตติยา ลากฺกิตฺติ
 ทฏฺฐพฺโพตฺติ อตฺถโธ ๑ ทุตฺติวาเรปี เอเสว นโย ๑ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
 สตุถา เตน ทฏฺฐพฺโพตฺติ เตน ติตฺถิเยหิ อสาธารณฺเนน ปณฺณปา-
 ปเนน อโย ตติโย สตุถา สพฺพพณฺณพฺพุทฺโธ ทฏฺฐพฺโพ ๑ ติตฺถิยา
 หิ กามานํ ปริณฺณํ ปณฺณเปนฺตา รูปรกัวํ วกฺขณฺติ รูปานํ
 ปริณฺณํ ปณฺณเปนฺตา อรูปกัวํ วกฺขณฺติ เวทนานํ ปริณฺณํ
 ปณฺณเปนฺตา อสณฺณกัวํ วกฺขณฺติ สมฺมา ปณฺณเปนฺตา เอวํ
 ปณฺณเปยฺยํ โน จ สมฺมา ปณฺณเปตฺตุ สกฺโกณฺติ ๑ สมฺมา-
 สมฺพุทฺโธ ปน กามานํ ปริณฺณํ ปหานํ อนาคามิมฺคฺเคน
 ปณฺณเปตฺติ รูปเวทนานํ ปริณฺณํ ปหานํ อรหตฺตมฺคฺเคน
 ปณฺณเปตฺติ ๑ อิมํ ตโย สตุถาโรตฺติ อิมํ เทว ชนา พาทิรกา
 เอโก สมฺมาสมฺพุทฺโธตฺติ อิมสฺมี โลเก ตโย สตุถาโร นาม ๑

ทุตฺติเย สตุถารนิทเทเส ทิฏฺฐเช เจว ฐมฺเมตฺติ อิมสฺมีเยว(๑)
 อตฺตภาเว ๑ อตฺตคานํ สจฺจโต เถตฺโต ปณฺณเปตฺติ อตฺตา นามโก
 อตฺถิ นิจฺโจ ฐโว สสฺสโตตฺติ ภูตฺโต ธิรโต ปณฺณเปตฺติ ๑
 อภิสมฺปฺราयญฺจาติ อปรสฺมีมฺปี (๒) อตฺตภาเว เอวเมว ปณฺณเปตฺติ ๑
 เสสเมตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพฺพนฺติ ๑

ดิกนิทเทสวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. อิมสฺมี ๑ ๒. ม. อปรสฺมี ๑

จตุกกนิทเทสวณณา

จตุกกนิทเทเส อสปุริโสติ ตามกปุริโส อธมปุริโส ฯ (๑)

ปาณ อติปาเตตตีติ ปาณาติปาตี ฯ อทินัน อาทียตีติ

อทินนทาทยี ฯ กามเส มิจจา จรตีติ กามเสมิจจาจารี ฯ มุสา
วทตีติ มุสาวาที ฯ สุราเมรยมชชปมาเท ตัญจตีติ สุราเมรย-
มชชปมาทัญจายี ฯ

ปาณาติปาเต สมาทเปตีติ ยถา ปาณ อติปาเตติ ตถา
นํ ตตฺถ กณฺณํ คณฺหาเปติ ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ อัย
วุจฺจตีติ อัย เอวรูปุ ปุคฺคโล ยสฺมา สยํ กเตน จ สฺวสีเลยน
สมนฺนาคโต ยถจ สมาทปีเตน กตํ ตโต อุปฺทฺตสฺส ทายาโท
ตสฺมา อสปุริเสน อสปุริสตรโรติ วุจฺจติ ฯ สปุริโสติ
อตุตฺตมปุริโส ฯ

สปุริเสน สปุริสตรโรติ อตุตฺตนาถ กเตน สฺวสีเลยน
สมนฺนาคตตฺตา ยถจ สมาทปีโต กโรติ ตโต อุปฺทฺตสฺส
ทายาทตฺตา อตุตฺตมปุริเสน อตุตฺตมปุริสตรโร ฯ

ปาโปติ อุกฺสลกมฺมปถสงฺขาเตน ทสฺวิเรน ปาเปณ
สมนฺนาคโต ฯ

กฺลฺยาณฺติ อุกฺสลกมฺมปถสงฺขาเตน ทสฺวิเรน กฺลฺยาณ-
ธมฺเมณ สมนฺนาคโต สฺวทฺธโก ภทฺธโก ฯ เสสเมตฺถ เหนฺจ
วุตฺตณยตฺตา อตุตฺตานตฺถเมว ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺตสวณณา หน้า 113

ปาปชฺฌมาทีสุ ปาโป ชฺฌโม อสฺสาติ ปาปชฺฌโม ฯ
กลุยาโณ ชฺฌโม อสฺสาติ กลุยาณชฺฌโม ฯ เสสเมตฺถ
อุตฺตทานตฺถเมว ฯ

สาวชฺชชาติสุ สาวชฺชโชติ สโทโส ฯ สาวชฺชเชน กาย-
กมฺเมนาติ สโทเสน ปาณาติปาตาทีนา กายกมฺเมน ฯ อิตเรสุปี
เอเสว นโย ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวรูโป ปุคฺคโล ตีหิ
ทฺวารเอหิ อายุหนกมฺเมสุส สโทสตฺตา कुณฺณปาทีภริโต ปเทโส
วिय สาวชฺชโชติ วุจฺจติ ฯ

สาวชฺชเชน พหุลนฺติ ยสุส สาวชฺชเมว กายกมฺมํ พหุลํ (๑)
โหติ อปฺปํ อนวชฺชํ โส สาวชฺชเชน พหุลํ กายกมฺเมน
สมนฺนาคโต อปฺปํ อนวชฺชเชนาติ วุจฺจติ ฯ อิตเรสุ เอเสว
นโย ฯ โก ปน เอวรูโป โหตีติ โย कामชฺชมฺตาย วา
นิกมชฺชมฺตาย วา กทาจิ กรหจิ อุโปสถํ สมากิยติ
สีลานิ ปุเรตีติ ฯ อัย วุจฺจตีติ อัย เอวรูโป ปุคฺคโล ตีหิ
ทฺวารเอหิ อายุหนกมฺเมน (๒) สาวชฺชชฺเสว พหุลตฺตา [๓] วชฺช-
พหุโลติ วุจฺจติ ฯ

ยถา หิ เอกสฺมี ปเทเส ทฺพพฺพณฺณานิ ทฺกคฺคฺคฺชานิ
ปฺปฺพฺพานิ ราสิกตฺตานสุเตสํ อุปริ ตํหํ ตํหํ อชฺฌมฺตฺตก-
วสุสิกปาฏฺถาทินิ (๔) ปตฺตฺตานิ ภเวยฺยํ เอวรูโป อัย ปุคฺคโล
๑. ม. พหุ ฯ ๒. ม. อายุหนกมฺเมสุ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
อนวชฺชชฺส อปฺปตฺตฺยาติ ทิสฺสตีติ ฯ ๔. ม. ...ปาฏฺถานิ ฯ

เวทิตฺตโพ ๑ ยถา ปน เอกสุมี ปเทเส อธิมุตตกตวสุสิก-
ปาฏลาทีนราสิกตานสุสุ เตสํ อุปริ ตหํ ตหํ ทุพฺพณณ-
ทุกุณฺธานิ พทรปฺปฬาทินิ ปติตานิ ภเวยฺยฺ เอวรูปุ คติโย
ปุคฺคโล เวทิตฺตโพ ๑ จตุตฺโต ปน ตีหิ ทวารเหติ อายุหน-
กมฺมสุส นินฺทโทสตฺตา จตฺมธฺรกริตฺตฺวณฺณปติ วีย ทฏฺฐโพ ๑
เตสุ ปจฺจิม อนฺธพาลปฺปชฺชโน ๑ ทฺติโย อนฺตรนฺตรา กุสล-
การโก(๑) โลกียปฺปชฺชโน ๑ คติโย โสตาปฺนโน ๑ สกทาคามิ-
อนาคามิโนปิ เอเตเนว สงฺกหิตา ๑ จตุตฺโต จินฺตสโว ๑ โส
หิ เอกนฺเตน อนวชฺไชยวาติ (๒) อัย อญฺจตุตฺตรฏฺฐกถานโย ๑

อุคฺฆมฺภูตฺตณฺณวาทีสุ อุคฺฆมฺภูตฺตณฺณติ เอตฺถ อุคฺฆมฺภูตฺ นาม
ฌานุคฺฆมาฏฺเณ ฌาณน (๓) อุคฺฆมฺภูตฺตเตเยว ชานาตีติ อตฺโต ๑
สท อุททาหฺเวลาเยติ อุททาหารเ อุททาหฺมตฺเตเยว ๑ ชมฺมาภิ-
สมโยติ จตฺตจจฺจรมฺมสุส ฌาณน สทฺธิ อภิสมโย ๑ อัย วุจฺจตีติ
อัย จตฺตวโร สติปฺปญฺจานาติอาทินา นเยน สงฺขิตฺเตน มาติกาย
จปียมานาย เทสนานฺนุสारेณ ฌาณํ เปเสตฺวา อรหตฺตํ คณฺหิตุํ
สมตฺโต ปุคฺคโล อุคฺฆมฺภูตฺตณฺณติ วุจฺจติ ๑

วิปฺจิตฺ(๔) วิตฺถาริตเมว อตฺถิ ชานาตีติ วิปฺจิตฺตณฺณ ๑ อัย
วุจฺจตีติ อัย สงฺขิตฺเตน มาติกํ จเปตฺวา วิตฺถาเรน อตฺเถ

๑. ม. กุสลสุส การโก ๑ ๒. ม. อติสทฺโท นตฺถิ ๑

๓. ม. ฌาณ ๑ ๔. ม. วิปฺยจิตฺ ๑ เอวมฺปริปี ๑

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตุททสวณณา หน้า 115

ภานิชยมาเน อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺตํ สมตฺโถ ปุคฺคโถ วิปจิตฺตญฺจติ
วฺจฺจติ ฯ

อุทฺทเสทาทีหิ เนตฺตฺตฺโพติ เนยฺโย ฯ อนุปฺพุเพน ฐมฺมาภิ-
สมโยติ(๑) โหตีติ อนุกกเมเน อรหตฺตปฺปตฺติ ฯ

พฺยลฺลชนปทเมว ปรมํ อสฺสชาติ ปทปรโม ฯ น ตาย
ชาติยา ฐมฺมาภิสมโย โหตีติ เตน อตฺตภาเวเน ฌานํ वा
วิปสฺสนํ वा มคฺคํ वा ผลํ वा นิพฺพตฺเตตฺตํ น สกฺโกตีติ
อตฺโถ ฯ

ยฺยตฺตปฺปฏิภาณาทิสฺส ปฺปฏิภาณํ วฺจฺจติ ฌาณมฺปิ ฌาณสฺส
อุปฺภูจิตฺตวจนมฺปิ ตํ อธิราชิปฺเปตฺติ ฯ อตฺตยฺยตฺตํ การณยฺยตฺตลฺลจ
ปฺปฏิภาณมฺสฺสชาติ ยฺยตฺตปฺปฏิภาโณ ฯ ปุจฺจนิทานนฺตรเมว สีนํ
พฺยกาถํ อสมตฺตตาย โน มุคฺตํ ปฺปฏิภาณมฺสฺสชาติ โนมุคฺต-
ปฺปฏิภาโณ ฯ อิมินา นเยเน เสสา เวทิตฺตพฺพา ฯ ๑. เตุถ ปน
ปจฺจโม กณฺจิจิ กาลํ วิมฺมิตฺตวา ยฺยตฺตเมว เปกฺขติ ติปฺปฏิก-
จฺจนาคตฺเตโร วีย ฯ โส กิร ปญฺหํ ปุญฺโจ ปรีกฺขเหตฺวา
ยฺยตฺตปฺยฺยตฺตการณเมว กเถติ ฯ

ทฺตฺติโย ปุจฺจณานนฺตรเมว เยเน वा เตน वा วจฺเจเน
ปฺปฏิพาหติ ฯ วิมฺมิตฺตวาปิ จ ยฺยตฺตํ น เปกฺขติ จตฺตนิกายิกปญฺจทิต-
ติสฺสตฺเตโร วีย ฯ โส กิร ปญฺหํ ปุญฺโจ ปญฺหาปริโยสานมฺปิ
๑. ม. ฐมฺมาภิสมโย โหตีติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคตปณตติปุปกรณวณณา หน้า 116

นาคเมติ ยัม วา ตัม วา กเถติเยว วจนตถัม ปนสฺส วิมฺลียมานํ
กตฺตจฺจ น ลกฺคตฺติ ฯ

ตติโย ปุจฺจาสมกาลเมว ยุตฺตัม เปกฺขตฺติ ตังขณฺณเยว วจนํ
พฺยากโรตฺติ ติปิฏฺฐกฺกุพฺพาทฺตเถโร วีย ฯ โส กิร ปณฺหํ ปุฏฺฐโจ
สึฆเมว กเถติ ยุตฺตปฺยุตฺตการโณ จ โหติ ฯ

จตุตฺโถ ปณฺหํ (๑) ปุฏฺฐโจ สมนโน เนว ยุตฺตัม เปกฺขตฺติ
น เยน วา เตน วา ปฏฺฐิพาทิตฺถุ สกโกตฺติ ติพฺพนฺนุชการ-
นิมฺมุคฺโค วีย โหติ โลกฺุพาทิตฺเถโร (๒) วีย ฯ

ธมฺมกถิกสฺส อปฺปณฺจ ภาสตีติ สมฺปตฺตปริสาย โถกเมว
กเถติ ฯ อสทิตฺตยจาทิ กเถนฺโต จ ปน น อคฺคตฺตการณฺยุตฺตัม
กเถติ ฯ ปริสยา จสฺส อกฺุสลา โหตีติ โสตฺถุ นิสินฺนปริสยา
จสฺส ยุตฺตายุตฺตัม การณการณํ สิลิฏฺฐจาสิลิฏฺฐํ น ชานาตีติ
อตุโถ ฯ เอวรฺูโปตฺติ อยํ เอวํชาติโก พาลธมฺมกถิกโก เอวํชาติกาย
พาลปริสาย ธมฺมกถิกโกเตว นามํ ลกฺคตฺติ ฯ อิมินา นเยน
สพฺพตฺต อตุโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ เอกฺคตฺ จ เทวเยว ชนา สภาว-
ธมฺมกถิกา อิตเร ปน ธมฺมกถิกานํ อนฺตเร ปวิฏฺฐตฺตา
เอวํ วุตฺตา ฯ

พลาหฺกุปฺเมสฺส วลาหกาติ เมฆา ฯ กชฺชิตาติ ถนิตา ฯ
ตตฺถ กชฺชิตฺวา โน วสฺสนภาโว นาม ปापโก ฯ มนฺุสฺสา
๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ลาพฺุพาทิตฺเถโร ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิทเทสวณณา หน้า 117

หิ ยทา เทโว คชชติ สุวญฺญิกา ภวิสฺสตีติ พิชานี นีหริตฺวา
วปฺนฺติ อถ เทเว อวสฺสนฺเต เขตฺเต พิชานี เขตฺเตเยว นสฺสนฺติ
เคเห พิชานี เคเหเยว นสฺสนฺตีติ ทฺพฺภิกฺขํ โหติ ฯ โน คชชิตฺวา
วสฺสนภาโวปี ปาปโกว ฯ มนุสฺสา หิ อิมสฺมี กाले ทฺพฺพญฺญิกา
ภวิสฺสตีติ นินฺนญฺจาเนสุเยว วปฺปํ กโรนฺติ อถ เทโว วสฺสิตฺวา
พิชานี (๑) มหาสมุทฺทํ ปาเปติ ทฺพฺภิกฺขเมว โหติ ฯ คชชิตฺวา
วสฺสนภาโว ปน ภทฺทโก(๒) ตทาหิ สฺวภิกฺขํ โหติ ฯ โน คชชิตฺวา โน
วสฺสนภาโว เอกนตฺปาปโก ว ฯ

ภาสิตา โหติ โน กตฺตาคิ อิทานี คนฺถรฺรํ ปุเรสฺสามีติ
วา วิปฺสฺสนาจรฺร(๓) ปุเรสฺสามีติ วา กเถติเยว น จ ปน
อุทฺเทสํ คณฺหาติ น กมฺมญฺจานํ ภาเวติ ฯ

กตฺตาคิ โหติ โน ภาสิตาคิ อิทานี (๔)คนฺถรฺรํ วา
ปุเรสฺสามีติ วิปฺสฺสนาจรฺร วา ปุเรสฺสามีติ น ภาสติ (๔) สมฺปตฺเต
ปน กाले ตมตฺถํ สมฺปาเทติ ฯ อิมินา นเยน อิตเรปี
เวทิตฺพฺพา ฯ สพฺพมฺปนฺเต ปจฺจยทายเกเนว กถิตํ ฯ เอโก หิ
อสุกทิวเส นาม ทานํ ทสฺสามีติ สงฺฆํ นิมฺนเตติ สมฺปตฺเต
กाले โน กโรติ อัยํ ปุคฺคโล ปุณฺเณน ปริหายติ ภิกฺขุสงฺโฆปี
ลาเกน ปริหายติ ฯ อปโร สงฺฆํ อนิมฺนเตตฺตวาว สกฺกาโร
๑. ม. สพฺพพิชานี ฯ ๒. ม. ภทฺทโก ฯ ๓. ม. วาจรฺร ฯ
๔. ม. คนฺถรฺรํ วา ปุเรสฺสามิ วาจรฺร วาติ น ภาสติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺยตฺตึปฺปกรณวณฺณา หน้า 118

กตฺวา ภิกฺขุ อานสฺสามิตี น ลภติ สพฺเพ อณฺยตฺถ นิมฺนตฺตา
โหนติ อยฺมปิ ปุณฺณน ปริหายติ สงฺโฆปิ เตน ลาภน
ปริหายติ ฯ อปฺโรปิ ปจฺมํ สงฺฆํ นิมฺนเตตฺวา ปจฺฉา สกฺกา­
รึ
กตฺวา ทานํ เทติ อโย ภิกฺขุการี โหติ ฯ อปฺโร เนว สงฺฆํ
นิมฺนเตติ น ทานํ เทติ อโย ปาปปุคฺคฺลโลติ เวทิตฺตฺวโป ฯ

มุสิกฺุปเมสุ คาริ กตฺตา โน วสิตาติ อตฺตโน อาสโย
พิลล ฎุปี ขนติ โน ตตฺถ วสติ กิสฺมิญฺจิวหา จาเน วสติ
เอวํ พิพาราทีอมิตฺตวสํ กจฺจติ ฯ ขตฺตาติปิ ปาโฆ ฯ วสติ
โน คาริ กตฺตาติ สโย น ขนติ ปเรน ขเต พิลล วสติ
เอวํ ซีวิตํ รกฺขติ ฯ ตติยา เทวปี กโรนฺตี ซีวิตํ รกฺขติ ฯ
จตฺตฺตา เทวปี อโรนฺตี อมิตฺตวสํ กจฺจติ ฯ อิมาย ปน
อุปมาย อุปเมตฺสุ ปุคฺคฺลลสุ ปจฺโม ยถา सा मुसिका कारि
ขนति เอวํ นวํศตฺตฺตฺตฺสสนํ อุกฺคฺคฺนหาติ ฯ ยถา ปน सा
ตตฺถ น วสติ กิสฺมิญฺจิวหา จาเน วสนฺตี อมิตฺตวสํ กจฺจติ
ตถา อยฺมปิ ปริยตฺตฺวเสน ฌาณํ เปเสตฺวา จตฺตฺจจฺจรมํ น
ปฏิวิชฺฉติ โลกามีสฺสฺจฺจาเนสุ เอวํ (๑) จรฺนฺโต มจฺจุมารกิลเสมาร-
เทวปฺตฺตฺมารสงฺขาตานํ อมิตฺตานํ วสํ กจฺจติ ฯ ทุติโย ยถา
सा मुसिका कारि न खनति एवํ नवंशतस्तत्सन्नं न
अुकुकुण्हाति यथा पन सा (२) परेन खते पिल्ल वस्सन्ती सीवितं
๑. ม. โลกามีสฺสฺจฺจาเนสุเยว ฯ ๒. ม. อโย ปาโฆ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺเทศวณณา หน้า 119

รกขติ เอวํ ปรสฺส กถํ สุตฺวา จตุสจฺจรมมํ ปฏฺวีชฺฉิตฺวา
ติณฺณํ มารานํ วสํ อติกกมตฺติ ฯ อิมินา นเยน ตตฺยจตุตฺเตสุปี
โอปมฺมสํสฺนทฺนํ เวทิตพฺพํ ฯ

อมฺพฺพเมสุ อามํ ปกฺกวณฺณิตฺติ อนฺโตอามํ พหิปกฺก-
สทิสํ ฯ ปกฺกํ อามวณฺณิตฺติ อนฺโตปกฺกํ พหิอามสทิสํ ฯ
เสสทฺวเยสุปี เอเสว นโย ฯ ตตฺถ ยถา อมฺเพ อปฺกฺกภาโว
อามตา โหติ เอวํ ปุคฺคเลปี ปุคฺชฺชนภาโว อามตา อริยภาโว
ปฺกฺกตา ฯ ยถา จ ตตฺถ ปกฺกสทิสตา ปกฺกวณฺณิตฺตา เอวํ
ปุคฺคเลปี อริยานํ อภิกฺกมฺนาทิสทิสตา ปกฺกวณฺณิตฺตาติ อิมินา
นเยน อุปมิตฺปุคฺคเลสุ โอปมฺมสํสฺนทฺนํ เวทิตพฺพํ ฯ

กฺมฺพฺพเมสุ กฺมฺภโถติ ฆโณ ฯ ตฺวจฺโชนติ อนฺโต วิตฺโต ฯ
ปีหิตฺติ ปีหิตฺวา จปีโต ฯ ปุโรติ อนฺโต ปุณฺโณ ฯ วิวโณติ
วิวิทฺวา จปีโต ฯ อุปมิตฺปุคฺคเลสุ ปเนตฺถ อนฺโต กุณฺสาร์-
วิวิทฺโต ตฺวจฺโณ พาทฺโรสภณตฺยา ย ปีหิตฺโต ปุคฺคโลติ (๑) เวทิตพฺพโโป ฯ
เสสสุปี เอเสว นโย ฯ

อุทฺทกรหฺพเมสุ อุทฺทรหฺโ ทาว ชานุมตฺเตปี(๒) อุทฺเท
สตี ปน รัสสมฺภินฺนวณฺณตฺตา(๓) วา พหฺลตฺตา วา อุทฺทสฺส
อปฺลณฺยมาตโล อุตฺตานิ คมฺภีโรภาโส นาม โหติ ฯ ติปฺริส-
จตุปฺริเส ปน อุทฺเทปี สตี อจฺจตฺตา อุทฺทสฺส ปฺลณฺยมาตโล
๑. ม. อิตฺสทฺโ ท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ชณฺณมตฺเตปี ฯ
๓. ม. ปฺลณฺรตฺสมฺภินฺน... ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคอปญตติปุปรกษาวณณนา หน้า 120

คณฺภีโร อุตฺตนาโนภาโส นาม โหติ ฯ อุภยการณสพฺภาวโต(๑)
 ปน อิตเร เทว เวทิตพฺพา ฯ ปุคฺคโลปี กิเลสุสฺสทภาวโต
 คุณคณฺภีรตายน จ อภาวโต คุณคณฺภีรานํ สทิสฺสหา อภิกุภมาทิสฺส
 ยุคฺตโต อุตฺตนาโน คณฺภีโรภาโส นาม ฯ อิมินา นเยน เสสาปี
 เวทิตพฺพา ฯ

พลิตพฺพุปเมสุ พลิตพฺพุโท ตาว โย อตฺตโน โคคณฺ
 มณฺเฏติ อุพฺเพเชติ ปรโคคณ ปน โสโรโต สุขสฺสิโล โหติ
 อโย สกคฺวณฺโง โน ปรคคฺวณฺโง นาม ฯ ปุคฺคโลปี อตฺตโน
 ปริสฺส มณฺเฏนฺโต วิขณฺนโต ทรฺเสน สมุทาจฺรณฺโต ปริสาย (๒) ปน
 โสโรจฺจํ นินฺวาตฺตติตฺติ อปาชฺชนฺโต สกคคฺวณฺโง โหติ โน
 ปรคคฺวณฺโง นามาติ อิมินา นเยน เสสาปี เวทิตพฺพา ฯ
 นิตฺเทสวเร ปเนตฺถ อุพฺเพชิตา โหติตติ มณฺเฏตฺวา วิขณฺนิตฺวา
 อุพฺเพคปฺปตฺตํ กโรติเยวาติ (๓) อตฺถ โย ฯ

อาสฺสึวิสุปเมสุ อาสฺสึวิโส ตาว ยสุส วิสฺสึ อาสฺสึ อากจฺฉติ
 สิสฺมฺ ทรฺสฺสึ โฆรฺ ปน น โหติ จิรกาลํ น ปิเพติ อโย
 อากตฺวิโส โน โฆรวิโส ฯ เสสปเทสุปี เอเสวน โย ฯ ปุคฺค-
 วิภาชนํ ปน อุตฺตนาโนคฺคเมว ฯ

อนนฺวิจฺจ อปรโยคาเหตุวา อวณฺณารหฺสฺส วณฺณํ ภาสิตา
 โหติตติอาทิสฺส อนนฺวิจฺจาติ อตฺถยิตฺวา อปรคคณฺหิตฺวา ฯ

๑. ม. ...สพฺภาวโต ฯ ๒. ม. ปรปริสาย ฯ ๓. ม. กโรติจฺเจวา ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกณิททสวณณา หน้า 121

อปริโยคาเหตุวาทิ ปณณาย คฺเณ อโนคาเหตุวา ฯ

ภฺตฺ ตจฺจนฺตฺ วิชฺชมาโนโต ภฺตฺ อวิปริตฺโต ตจฺจฺ ฯ
กาเลนาติ ยุตฺตปฺยุตฺตกาเลน ฯ ตฺตฺร กาลณฺญ โหตีติ ยมฺิทํ
กาเลนาติ วุตฺตํ ตฺตฺร โย ปุคฺคโล กาลณฺญ โหติ กาลํ
ชานาติ ตฺสฺส ปณฺหสฺส เวຍยากรณฺตฺถาย อิมสฺมํ กาล
ปฺจฺจฺจิตฺตนาปี มยา น กเถตฺตฺโพ (๑) อิมสฺมํ กาล กเถตฺตฺโพติ
อຍံ กาเลน ภาณฺติ นาม ฯ อุเปกฺขโก วิหฺรตีติ มชฺฌตฺต-
ภฺตฺถาย อุเปกฺขาย จิโต หุตฺวา วิหฺรติ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ
อุตฺตฺตฺนตฺถเมว ฯ

อุฏฺฐานผลฺปชีวิตฺตาทีสุ โย อุฏฺฐานวิริเยเนว ทิวสํ
วิตฺตนาเมตฺวา ตฺสฺส นิสฺสนฺทผลฺมตฺตํ กิลฺยจิเทว ลภิตฺวา ชีวิตํ
กปฺเปติ ตมฺปน อุฏฺฐานํ อากมฺม กิลฺยจิ ปุณฺณผลํ น ปฏฺิภฺตฺติ
ตํ สฺนฺชาย ยสฺส ปุคฺคตฺสฺส อุฏฺฐทโตติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺตฺตฺปริเทวาทิ
ตโต อุปริ พุทฺหมกาธิกาทโย เทวา ฯ เตสฺสนฺหิ อุฏฺฐานวิริเยน
กิลฺยจํ นาม นตฺถิ ปุณฺณผลฺเมว อุปชีวนฺตฺติ ฯ ปุณฺณวโต(๒) จาติ
อิทํ ปุณฺณวเนเต ขตฺติยพฺุราหฺมณฺมหาสาธาทโย (๓) เจว ภูมฺมเทเว
อาทิ กตฺวา นิมฺมานรติปริโยसानเ เทเว จ สฺนฺชาย วุตฺตํ ฯ
สพฺเพปี เหตุ วายามผลฺลเจว ปุณฺณผลฺลจ อฺนุภวณฺตฺติ ฯ เนรยิกา
ปน เเนว อุฏฺฐานเเนน อาชีวํ อุปฺปาเทตฺถ สกฺโกณฺตฺติ นานปี
๑. ม. กเถตฺตฺพวา ฯ ๒. ม. ปุณฺณวโต ฯ ๓. ม. ขตฺติยพฺุราหฺมณาทโย ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 122

เตสํ ปุญฺญผลน โกจิ อาชีโว อูปฺปชฺชติ ฯ

ตมาทิสฺสุ นีเจ กุเล ปจฺจณาชาโตติอาทิกน ตเมน ยุตฺโตติ
ตโม ฯ กายทฺวจริตาทีหิ ปุณฺ นิริยตฺมฺปคฺมนโต ตมปรายโน ฯ
เนสาทฺกุเลติ มิคฺคฺททฺกาทินํ กุเล ฯ เวณฺกุเลติ วิถีวการฺกุเล ฯ
รตการฺกุเลติ จมฺมการฺกุเล ฯ ปุคฺคฺกุสฺกุเลติ ปุคฺคฺผลทฺทกฺกุเล ฯ
กสิรวุตฺติเกติ ทฺกขวุตฺติเก ฯ ทฺพพณฺโณติ ปัสฺสปีสาจโก วิย
ณามขานฺณวณฺโณ ฯ ทฺพทฺสโกติ วิชาตมาตฺยาปี อมฺนา-
ปทฺสฺสโน ฯ โอโกฏฺมิโกติ ลกฺขณฺโก ฯ กาณฺโณติ เอกกฺขิกานฺโณ
วา อุกฺขกฺขิกานฺโณ วา ฯ กุณฺณิติ เอกหตฺตฺกฺกฺณิ วา อุกฺข-
หตฺตฺกฺกฺณิ วา ฯ ขณฺโชติ เอกปาทขณฺโช วา อุกฺขปาทขณฺโช
วา ฯ ปกฺขหโตติ หตฺปกฺโข ปิจฺสปฺปิ ฯ ปทฺธิเปยฺยสฺสาติ
เตลกปฺลลาทีโน ปทฺธิปฺปกรณฺสฺส ฯ เอวํ ปุคฺคฺโล ตโม โหติ
ตมปรายโนติ เอตฺถ เอโก ปุคฺคฺโล พหิทฺธา อาโลกํ อทิสฺวา
มาตฺตฺกฺกฺขณฺณิสมิเยว กาลํ กตฺวา อปาเยสฺสุ นิพฺพตฺโต (๑) สกฺเลปี กปฺเป
สฺสริติ (๒) โสปี ตโม ตมปรายโนว ฯ โส ปน กุหกฺปุคฺคฺโล ภาเวยฺย
กุหกฺสฺส หิ เอวรูปา นิพฺพตฺติ โหติติ วุตฺตํ ฯ

เอตฺถ จ นีเจ กุเล ปจฺจณาชาโต โหติ จณฺฑาลกฺุเล
วาติอาทีหิ อากฺมนวิปฺตฺติ เจว ปุคฺคฺปุปฺปนฺนปจฺจยวิปฺตฺติ จ
ทฺสฺสิตา ทฺลิตฺตฺเทติอาทีหิ ปจฺจยวิปฺตฺติ (๓) กสิรวุตฺติเกติอาทีหิ
๑. ม. นิพฺพตฺตฺนโต ฯ ๒. ม. สฺสริติ ฯ ๓. ปวตฺติปจฺจยวิปฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิทเทศวณณา หน้า 123

อาชีวิปายวิปตติ ทุพฺพณฺโณติอาทีหิ รูปวิปตติ พุหฺวาพาโชติ-
อาทีหิ ทุกฺขการณสมายโโค น ลาภิตีอาทีหิ สุขการณวิปตติ
เจว อุปฺภอกวิปตติ จ กาเยน ทฺวจฺจริตฺตฺนุติอาทีหิ ตมฺปฺรายน-
ภาวสุส การณสมายโโค กายสุส เกทาติอาทีหิ สมฺปฺรายิก-
ตมฺบุคฺโค มฯ สุกฺกปกฺโข วุคฺตฺตฺปฏิปกฺขณเยน เวทิตฺตฺโพ ฯ

อปีเจตฺถ ตีวฺริชช กฺลสมฺปตฺตฺติยา ปจฺจชาชาติอาทีเกน(๑)
โชติณา ยุตฺตโต โชติ อาโลกฺภูโตติ วุคฺตฺ ्हิตี ฯ กายสุจฺจริตาทีหิ
ปน สกฺกูปตฺตฺติโชติภาวูปคมนโต โชติปฺรายนโน ฯ ขตฺติยมหา-
ศาลกฺุเล วาติอาทีสุ ขตฺติยมหาศาลาติ ขตฺติยา มหาสารา
มหาสารปฺตฺตา ขตฺติยา ฯ เยสฺสฺหิ ขตฺติยานํ เหฏฺฐิมฺนฺเตน
โกฏฺฐิตํ นิชานคตํ ्हิตี ตโย กหาปณฺกมฺภา วลฺลฺชนตฺถาย
เคหฺมชฺเช ราสี กตฺวา จปีตา โหนฺติ เต ขตฺติยมหาศาลา
นาม ฯ เยสํ พุราหฺมณฺนํ อสีติโกฏฺฐนํ นิหิตํ ्हิตี ทิยฺยฺโต
กหาปณฺกมฺโก วลฺลฺชนตฺถาย เคหฺมชฺเช ราสี กตฺวา จปีโต
्हิตี เต พุราหฺมณฺมหาศาลา นาม ฯ เยสํ คหปฺตีนํ จตฺตาพีส-
โกฏฺฐนํ นิหิตํ ्हิตี กหาปณฺกมฺโก วลฺลฺชนตฺถาย เคหฺมชฺเช
ราสี กตฺวา จปีโต ्हิตี เต คหปฺติมหาศาลา นาม เตสํ
กฺุเลติ อตฺถโต ฯ อทฺตฺเตติ อีสฺสเร ฯ นิชานคตฺชนฺสุส มหฺนตฺถาย
มทฺทฺชเน ฯ สุวณฺณรชตฺภาชนาทีนํ อุปฺภอกฺกณฺทานํ มหฺนตฺถาย
๑. ม. ปจฺจชาชาติอาทีเกน ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 124

มหาโกเถ ๑ นิชานคตฺสฺส ชาตฺรฺพฺรชตฺสฺส ปฺหุตตฺย ปฺหุตชาต-
รฺพฺรชเต ๑ วิตฺตฺวปฺกรณฺสฺส ตฺถุจฺจิการณฺสฺส ปฺหุตตฺย ปฺหุต-
วิตฺตฺวปฺกรณ ๑ โคธนาทีนญฺจ สตฺตฺตวิธชฺฌณานญฺจ ปฺหุตตฺย
ปฺหุตชนชฺฌณ ๑ อภิรฺฐโปตี สุนฺทรฺรฺฐโป ๑ ทสฺสณียตี อญฺญํ
กมฺมํ ปฺหาย ทิวสฺมปิ ปสฺสิตฺตพฺพยุตฺโต ๑ ปาสาทิกอติ ทสฺสเนเนว
จิตฺตปฺปสาทาวโห ๑ ปรมายาตี อุตฺตมา ๑ วณฺณโปกฺขรตฺยาตี
โปกฺขรวณฺณตฺย ๑ โปกฺขริ วุจฺจตี สรีริ ตสฺส วณฺณ-
สมปฺตฺติยาตี อตฺโถ ๑ สมฺนฺนาคโตตี อฺเปโต ๑

โณณโตณตาทิสฺส ทิฏฺฐชฺฌมฺมิกาย วา สมฺปฺราโยกาย วา
สมปฺตฺติยา วิรฺหิตโต โณณโต นีโจ ลามโกตี อตฺโถ ๑
ตพฺพิปกฺขโต อฺณฺณโต อฺจฺจโ อฺจฺจคฺคโตตี อตฺโถ ๑ เสสเมตฺถ
ตมาทิสฺส วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ๑ อฺปิจ โณณโตณโตตี อิทานิ
นีโจ อายตฺติมฺปิ นีโจว ภวิสฺสตี ๑ โณณตฺตฺตฺตโตตี อิทานิ นีโจ
อายตี อฺจฺจโ ภวิสฺสตี ๑ อฺณฺณโตณโตตี อิทานิ อฺจฺจโ อายตี
นีโจ ภวิสฺสตี ๑ อฺณฺณตฺตฺตฺตโตตี อิทานิ อฺจฺจโ อายตฺติมฺปิ
อฺจฺจโ ภวิสฺสตี(๑) ๑

รฺกฺขุชฺฌเมสฺส รฺกฺโข ตาว เฝคฺคฺสสารปฺริวาโรตี วนชฺฌุจฺจ-
รฺกฺโข สยฺ เฝคฺคฺ โหตี ปฺริวารรฺกฺขา ปนสฺส สารา โหนตี ๑
อิมินา นเยน เสสา เวทิตพฺพา ๑ ปุคฺคฺลเสสฺส ปน สีสฺสสารวิรฺเห (๒)
๑. ม. อฺจฺจโ ภวิสฺสตีตี ๑ ๒. ม. สีสฺสสารวิรฺหโต ๑

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตุเทศวณณา หน้า 125

เผคคุดา สีลาจารสมนุณากเมน(๑) จ สารตาเวทิตพพา ฯ

รูปุปมาณาทิสฺ สมุปตฺตียุตฺตรูปํ ปมาณํ กโรตฺติ
รูปุปมาโณ ฯ ตตฺถ ปสทํ ชเนตฺติ รูปุปสนฺโน ฯ กิตฺติสทฺท-
ภูตํ โฆสํ ปมาณํ กโรตฺติ โฆสปุปมาโณ ฯ อารโหํ วาติ-
อาทิสฺ ปน อารโหนติ อัจจตฺตํ ฯ ปริณานฺติ กิสฺสทฺทวาปคตํ
ปริกฺเขปสมุปตฺตํ ฯ สณฺจานนฺติ องฺคปจฺจกานํ ทิฆรฺสฺสวภูตาทิ-
ยุตฺตภูจฺจเนสฺ ตถากาวิ ฯ ปาริปฺรินฺติ ยถาวุตฺตปฺปการานํ อนฺนตํ
ลกฺขณปรีปฺณณกาวิ วา ฯ ปรวณฺณนายาติ ปเรหิ ปรมฺมุขา
นิจฺจาริตาย คุณฺวณฺณนาย ฯ ปโรมฺมณายาติ ปเรหิ ฤติวเสน
กาถาทิอุปนิพฺนฺชเนน วุตฺตตาย โถมฺมณาย ฯ ปโรปฺสฺสนายาติ ปเรหิ
สมฺมุขา วุตฺตตาย ปฺสฺสตาย ฯ ปรวณฺณหาริกายาติ ปรมฺปฺรายน
ฤติวเสน(๒) ปเรหิ ปวตฺติตาย วณฺณหรณฺนาย ฯ

จิวรฺลูชนฺติ จิวรฺสฺส ทฺพพฺพณฺณาทิกาวเณ ลูชนํ ฯ ปตฺต-
ลูชนฺติ ภาชนฺสฺส วณฺณสณฺจานวตฺตฺถิ ลูชนํ ฯ เสนาสน-
ลูชนฺติ นาฏกาทิสมฺุปตฺติวिरฺहेเน เสนาสนฺสฺส ลูชนํ ฯ วิวิชนฺติ
อเจลกาทิกาวเณ อนเกปฺปการํ ฯ ทฺกฺกรการิกนฺติ สรีรฺตปฺนํ ฯ

อปโร นโย อิมฺสฺส หิ จตฺตฺส ปุคฺคเลสฺส รูปे ปมาณํ
คเหตุวา ปสนฺโน รูปุปมาโณ นาม รูปุปสนฺโนติ ตสฺเสว
อตุถวจฺนํ ฯ โฆเส ปมาณํ คเหตุวา ปสนฺโน โฆสปุปมาโณ
๑. ม. สีลาจารสมนุณากเมน ฯ ๒. ม. ปรมฺปฺรฤติวเสน ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 126

นาม ฯ จีวรลฺหฺยปตฺตลฺหฺยเชสฺส ปมาณํ กเหตุวา ปสนฺโน ลฺหฺยปฺปมาโณ
 นาม ฯ ฐมฺเม ปมาณํ กเหตุวา ปสนฺโน ฐมฺมปฺปมาโณ
 นาม ฯ อิตฺรานิ เตสํเยว อตฺถวจนานิ ฯ สพฺพสฺสตฺเต จ ตโย
 โภจฺจาสฺส กตฺวา เทว โภจฺจาสฺส รุปรูปฺปมาณา เอโก น
 รุปรูปฺปมาโณ ฯ ปญฺจ โภจฺจาสฺส กตฺวา จตฺตาริ โภจฺจาสฺส
 โฆสฺสปฺปมาณา เอโก น โฆสฺสปฺปมาโณ ฯ ทส โภจฺจาสฺส กตฺวา
 นว โภจฺจาสฺส ลฺหฺยปฺปมาณา เอโก น ลฺหฺยปฺปมาโณ ฯ สตฺสทฺสเส(๑)
 โภจฺจาสฺส กตฺวา ปน เอโก โภจฺจาสฺส ฐมฺมปฺปมาโณ เสสา
 น ฐมฺมปฺปมาณาติ เอวมยํ จตฺตปฺปมาโณ โลกสนฺนินฺวาโส ฯ

เอตฺสมี จตฺตปฺปมาณเ โลกสนฺนินฺวาเส พุทฺเธสฺส อปฺปสนฺนา
 มนฺทา ปสนฺนาว พหุกาติ ฯ (๒) รุปรูปฺปมาณสฺส ทิ พุทฺธรูปโต
 อุตฺตริปฺสาทาวหิ รุปรูป นาม นตฺถิ ฯ โฆสฺสปฺปมาณสฺส พุทฺธานํ
 กิตฺติโฆสโต อุตฺตริปฺสาทาวโห โฆสโต นาม นตฺถิ ฯ ลฺหฺยป-
 ปมาณสฺส กาสิกานิ วตฺถานิ มหารหานิ กญฺจนภาชนานิ
 ตินฺณํ อตฺถนํ อนุจฺจวิเก สพฺพสฺมปฺตฺติยฺตฺเต ปาสาทวเร ปหาย
 ปฺสฺสกุณฺณจิวรเสถมยปตฺตรุกฺขมฺมุลาทิสฺนาสนเสวิโน พุทฺธสฺส ภควโต
 ลฺหฺยโต อุตฺตริปฺสาทาวหิ อญฺญํ ลฺหฺยํ นาม นตฺถิ ฯ ฐมฺมป-
 ปมาณสฺส สทฺเวเก โลเก อสาธาณสึลาทิกุณฺณสฺส ตถาคตฺส
 สึลาทิกุณฺโณ อุตฺตริปฺสาทาวโห อญฺญโณ สึลาทิกุโณ นาม
 นตฺถิ ฯ อิติ ภควา อิมํ จตฺตปฺปมาณํกํ โลกสนฺนินฺวาสํ มุจฺจนา
 # ๑. ม. สตฺสทฺสเส ฯ ๒. ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺเทศวณณา หน้า 127

คเหตุวา วีย จิตฺติ ฯ

อตุตฺหิตาย ปฏฺิปนฺนาทิสฺสู สีสฺสมฺปนฺโนติ สีสฺเลน สฺมฺปนฺโน
สมฺนฺนาคโต ฯ สฺมาธิสมฺปนฺโนติอาทิสฺสู เอเสว นโย ฯ เอตุถ จ
สีลํ โลกียโลกุตฺตรํ กถิตํ ฯ ตถา สฺมาธิปฺลฺลา จ ฯ วิมุตฺติ
อรหตฺตผลวิมุตฺติ(๑) ฯ วิมุตฺติฅาณทสฺสนํ (๒) เอญฺนวิสตีวึชํ ปจฺจเวกฺขณ-
ฅาณํ ฯ โน ปฺรณฺติอาทิสฺสู ปน (๓) ปฺรปฺกคฺคํ ตยาปี สีสฺสมฺปนฺเนน
ภวึตุ วุญฺญตีติ วตฺวา ยถา สีลํ สฺมาทียติ เอวํ น สฺมาทเปตี
น คณฺหาเปตี ฯ เอเสว นโย สพฺพตฺถ ฯ เอเตสุ ปน จตฺตฺ
ปจฺจโม พกฺกตฺถเรสทิสฺสู (๔) โหติ ทฺุติโย อุปนฺนทสฺกยปฺตฺตสทิสฺสู
ตฺุติโย สารีปฺตฺตโมคฺคกฺลฺลาณตฺถเรสทิสฺสู จตฺตฺโต เทวทตฺตสทิสฺสูติ
เวทิตพฺโพ ฯ

อตุตฺตฺนตฺปาทิสฺสู อตุตฺตฺนํ ตปตี ทฺุทฺขาเปตีติ อตุตฺตฺนตฺโป ฯ
อตุตฺตฺโน ปฺริตาปนาณฺุโยคํ อตุตฺตฺปฺริตาปนาณฺุโยคํ ฯ อเจลโกติ
นิจฺเจโล นคฺโค ฯ มุตฺตาจาโรติ วิสฺฐฺจาจาโร อุจฺจาร์กมฺมาทิสฺสู
โลกียกฺลฺปฺตฺตาจาเรน วิรหึโต จิตฺโกว (๕) อุจฺจาร์ ปสฺสาวํ วา
กโรติ ขาทติ ปฺริกฺุชติ ฯ หตฺถาพลฺเลขโนติ (๖) หตฺถे ปิณฺฑมฺหิ
นิจฺุจึเต ชิวฺหาย หตฺถํ อวเลขติ อุจฺจาร์ วา กตฺวา หตฺถสฺมีเยว
ทณฺฑทกสฺลฺลึ หตฺวา หตฺถेณ อวเลขตีติ ทสฺเสติ ฯ เต กิร

- # ๑. ม. ...วิมุตฺติเยว ฯ ๒. ม. ฅาณทสฺสนํ ฯ
- # ๓. ม. ปนสทฺุโท นตฺถิ ฯ ๔. ม.วกฺกตฺถเรสทิสฺสู ฯ
- # ๕. ม. อุจฺจาร์ กโรติ ปสฺสาวํ กโรติ ขาทติ กฺุชติ จ ฯ
- # ๖. ม. หตฺถาพลฺเลขโนติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคผลปณตฤทธีปกรณวณณา หน้า 128

ทณฺฑกั สตุโตติ ปณฺณเปนฺติ ฯ ตสฺมา เตสั ปฏฺิปปํ ปุเรนฺโต
เอวํ กโรติ ฯ ภิกฺขวาคหณฺตถํ เอหิ ภทฺทนฺเตติ วุตฺโต น เอตฺติ
นเอหิภทฺทนฺติโก ฯ เตนฺหิ ติฏฺฐ ภทฺทนฺเตติ วุตฺโตปิ น ติฏฺฐตฺติ
นติฏฺฐภทฺทนฺติโก ฯ ตทฺทกฺขมฺปิ เหนฺตํ ติตฺถิยา เอตฺตสฺส วจฺนํ กตํ
ภวิสฺสตฺติ น กโรนฺติ ฯ อภิหฺนฺติ ปุเรตฺรํ คเหตุวา อาหฺน-
ภิกฺขํ ฯ อุทฺทิสฺส กตฺนฺติ อิทํ(๑) ตฺเมห อุทฺทิสฺส กตฺนฺติ เอวํ
อาโรจิตฺทภิกฺขํ ฯ น นิมนฺตฺนฺติ อสฺกนฺนาม กุลํ วา วีถิํ วา
คามํ วา ปวีเสยฺยถาติ เอวํ นิมนฺตฺติภิกฺขมฺปิ น สาทิยติ
น คณฺหาติ ฯ

น กุมฺภิมฺขาคิ กุมฺภิโต อุทฺทริตฺวา ทิยฺยมาณํ ภิกฺขํ
น คณฺหาติ ฯ น กโปปิมาฺขาคิ กโปปีติ อุกฺขลิ วา ปจฺฉิ
วา ตโตปี น คณฺหาติ ฯ กสฺมา กุมฺภิกโปปิโย กญฺจฺจฺนา
ปหาริํ ลกฺขณฺตฺติ ฯ น เอพกมฺนฺตฺรนฺติ อุมฺมาริํ อนฺตฺรํ กตฺวา
ทิยฺยมาณํ น คณฺหาติ ฯ กสฺมา อยํ มํ นิสฺสาย อนฺตฺรกรณฺ
ลภตฺติ ฯ ทณฺฑทฺมสฺเสสฺสปี เอเสว นโย ฯ ทฺวินฺนฺติ ทฺวิสฺ
ภุญฺชมาเนสฺส เอกสฺมี อญฺจาย เทนฺเต น คณฺหาติ ฯ กสฺมา
กพฺพนฺตฺราโย โหตฺติ ฯ น คพฺภินิยาตฺวาทิสฺส ปน คพฺภินิยา
กฺจฺฉิยิ ทารโก กิลมฺติ ฯ ปายนฺติยา ทารกสฺส ชีรฺนฺตฺราโย
โหติ ฯ ปฺริสฺนฺตฺรคตฺย รติอนฺตฺราโย โหตฺติ น คณฺหาติ ฯ
๑. ม. อิมิ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺเทศวณณา หน้า 129

น สงฺกิตฺตีสฺสูติ สงฺกิตฺเตตฺตฺวา กตฺตฺเตตฺตฺ ๑ ทฺพฺภิกฺขสมเย กิร
อเจลกสวกา อเจลกานํ อตฺถาย ตโต ตโต ตณฺหฺลลาทีนํ
สมาทเปตฺวา กตฺตํ ปจฺนติ อุกฺกฏฺฐาเจลกโก ตโต น
ปฏิกฺคณฺหาติ ๑ น ยตฺถ สาทิ ยตฺถ สุนฺโข ปิณฺฑํ ลภิสฺสามิตี
อฺปฏฺฐิตฺ โหติ ตตฺถ ตสฺส อทฺตฺวา อหฺมํ น คณฺหาติ ๑
กสฺมา เอตฺตฺส ปิณฺฑนฺตฺราโย โหตีตี ๑

สณฺทสณฺทจารินิตี สมฺมสมฺมจารินิ ๑ สเจ หิ อเจลกํ
ทิสฺวา อิมสฺส ภิกฺขํ ทสฺสามาติ มานุสฺสกา กตฺตฺเตหํ ปวิสฺนฺติ
เตสฺ จ ปวิสฺนฺเตสฺ กโปกฺขาทิสฺ นิลินา มกฺขิกา อฺปฺปติตฺวา
สณฺทสณฺทา จรฺนฺติ ตโต อหฺมํ ภิกฺขํ น คณฺหาติ ๑
กสฺมา มํ นิสฺสาย มกฺขิกานํ โภจฺรฺนฺตฺราโย ชาโตตี ๑
อฺโสทกนฺติ สทฺทสฺสสฺสภฺวาริ กตฺ สฺวีริกํ ๑ เอตฺถ จ
สุรฺาปานเมว สวชฺชํ อยมฺปนฺ เอตฺตฺมิมฺปิ สวชฺชสฺสณฺธิ ๑
เอกาคาริโกตี โย เอกสฺมีเยว เกเห ภิกฺขํ ลภิตฺวา นีวตฺตติ ๑
เอกาโลปโกตี โย เอกเนว อาโลเปน ยาเปตี ๑ ทฺวาคาริกาทิสฺปิ
เอเสว นโย ๑ เอกิสฺสาปี ทตฺติยาตี เอกาย ทตฺติยา ๑ ทตฺติ
นาม เอกา ชฺพฺทกปาตี โหติ ยตฺถ อคฺคภิกฺขํ ปกฺขิปิตฺวา
จเปนฺติ ๑

เอกาหิกนฺติ เอกทิวสนฺตฺริกํ ๑ อจฺจตฺตมาสิกนฺติ อจฺจตฺตมา-
สนฺตฺริกํ ๑ ปริยายกตฺตโกชนนฺติ วารกตฺตโกชนํ เอกาหฺวาเรน

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺตทสวณณา หน้า 131

วาทกมุพลนฺติ อสฺสวาพาทิหิ กตกมุพลํ ฯ อุลูกปกฺขนฺติ(๑) อุลูก-
ปตฺตานี คนฺเถตฺวา กตนิวาสนํ ฯ อุกฺกุฏจโกติ อุกฺกุฏจโกติ ฯ

อูกฺกุฏิกปฺปธานมนุยฺตุโตติ อูกฺกุฏิกวิริยํ อนุยฺตุโต คจฺจนฺโตปิ
อูกฺกุฏิกโกว หุตฺวา อูปฺปติตฺวา อูปฺปติตฺวา คจฺจนฺติ ฯ กณฺฐกา-
ปสฺสยโกติ อยฺกณฺฐเก วา ปกตฺติกณฺฐเก วา ภูมียํ โกฏฺฐตฺวา
ตตฺถ จมฺมํ อตฺถริตฺวา จานจฺงกมาทีนํ กโรติ ฯ เสยฺยนฺติ
สยฺนฺโตปิ ตตฺถเว เสยฺยํ กปฺเปติ ฯ สายํ ตตฺถิมสฺสชาติ
สายตฺถียํ(๒) ฯ ปาโต มชฺฌนฺติเก(๓) สยฺนฺติ ทิวสฺสสฺส ติกฺขตฺตํ
ปาปํ ปวาหสฺสสามิตฺติ อุกฺกุฏโรหนานุโยคํ อนุยฺตุโต วิหริติ ฯ

ปริ ตปฺปิตฺติ ปรนฺตโป ฯ ปเรลํ ปริตฺวาปนาณุโยคํ ปรปริตฺวา-
ปนาณุโยคํ ฯ โอรพฺภิกาทิสฺสุ อฺรพฺภกา วุจฺจนฺติ เอพฺภา อฺรพฺภ
หนตฺติติ โอรพฺภิกโก ฯ สฺวกริกาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ ลฺลทฺโทติ
ทารุโณ กกฺขโพ ฯ มจฺจฆาตโกติ มจฺจฆนฺโธ เกวณฺโณ ฯ
พฺนุชฺฌนาคาริโกติ พฺนุชฺฌนาคาร โคปโก ฯ กุรฺรกกมฺมฺนฺตาทิ ทารุณ-
กมฺมฺนฺตา ฯ

มฺุทฺธาภิสิตฺโตติ (๔) ขตฺติยาภิเสเคน มฺุทฺธนิ อภิสิตฺโตติ ฯ
ปฺุรตฺถิเมน นครสฺสชาติ นครโต ปฺุรตฺถิมทิสาย ฯ สฺนฺถาคารนฺติ
ยลฺลสฺสาลํ ฯ ชุราชนํ นิวาเสตฺวาติ สชฺุริ อชินจมฺมํ
นิวาเสตฺวา ฯ สปฺปิเตเลนฺนาติ สปฺปิเนา จ เตเลน จ ฯ จเปตฺวา

๑. ม. อุลูกปกฺขนฺติ ฯ ๒. ม. สายตฺถียํ ฯ

๓. ม. มชฺฌนฺติเก ฯ ๔. ม. มฺุทฺธาภิสิตฺโตติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺยตฺติปฺปกรณวณฺณา หน้า 132

หิ สปฺปี อวเสโส โย โกจิ เสฺนโห เตลนฺติ วุจฺจติ ฯ
 กณฺฑวฺมาโนติ นฆานํ ฉินฺนตฺตา กณฺฑวฺทิตพฺพกาเล เตน
 กณฺฑวฺมาโน ฯ อนนฺตรหิตายาติ อสนฺนตฺตาย ฯ สฺรวุจฺจายาติ
 สทิสวฺจฺจาย ฯ สเจ คาวิฺ เสตา โหติ วุจฺจโณปี เสตโก ว ฯ
 สเจ กปีลา (๑) วา รตฺตา วา วุจฺจโณปี ตาทิสฺวาติเอวํ
 สฺรวุจฺจาย ฯ โส เอวมาหฺาติ โส ราชา เอวํ วเทติ ฯ
 วจฺจตฺราติ ตฺรณวฺจฺจกภาวํ อติกฺกนฺตา พลววฺจฺจาย ฯ วจฺจตฺริสฺสุปี
 เอเสว นโย ฯ ปริหีสฺตฺถายาติ (๒) ปฺริกฺเขปกรณตฺถาย เจว
 ยณฺณภูมียํ อตฺถรณตฺถาย จ ฯ

ทิกฺกุเจว ฆมฺเมติ อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ฯ นิจฺจนาโตติ ฉาตํ
 วุจฺจติ ตณฺหา สวา อสฺส นตฺถิติ นิจฺจนาโต ฯ สพฺพกิลฺเลसानํ
 นิพฺพุตตฺตา นิพฺพุโต ฯ อนฺโต ตาปนกิลฺเลसानํ อภาวา สีสฺโต
 ชาโตติ สีสฺติกฺโกโต ฯ ฉานมกฺคผลนิพฺพานสฺขานิ ปฺฏิสฺสเวเทตฺติ
 สฺขปฺฏิสฺสเวเทติ ฯ พุรหฺมภูเตน อตฺตนาติ เสฏฺฐจฺจภูเตน อตฺตนา ฯ

อิมมฺปน ปุคฺคลํ พุทฺธรूपาทโต ปฺญาย ทสฺเสตฺถํ อธิ
 ตถาคโตติอาทิมหา ตตฺถ ตถาคโตติ อฏฺฐหิ การณฺเหหิ
 ภควา ตถาคโต ตถา อากโตติ ตถาคโต ตถา คโตติ
 ตถาคโต ตถลกฺขณํ อากโตติ ตถาคโต ตถฆมฺเม ยถาวาโต
 อภิสมฺพุทฺโธติ ตถาคโต ตถทสฺสิตาย ตถาคโต ตถาวาทิตาย(๑)
 # ๑. ม. กพฺรา ฯ ๒. ปริหีสฺตฺถายาติ ฯ ๓. ม. ตถาวาทิตาย ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตุเทสวณณา หน้า 133

ตถาคโต ตถการิตาย(๑) ตถาคโต อภิภวนภูเจน ตถาคโตติ ฯ
 อรหิ สมนาสมพุทฺโธธาทีนึ วิสุทฺธิมคฺเค วิตุถาริตาเนว ฯ ตํ
 ฌมฺมนฺติ ตํ วุตฺตปฺปการสมฺปทํ ฌมฺมํ ฯ สฺสูณฺติ คหปฺติ วาติ
 กสฺมา ปจฺมํ คหปฺตี นินฺทิตฺติ นินฺทมานตฺตา จ อุตฺตฺนฺนตฺตา
 จ เขภฺยฺเยน หิ ขตฺตฺยฺกฺลฺลา(๒) ปพฺพชิตา ชาตี นิสฺสาย มานํ
 กโรนฺติ พฺราหฺมณฺกฺลฺลา ปพฺพชิตา มนฺเต นิสฺสาย มานํ
 กโรนฺติ นินฺชจฺกฺลฺลา ปพฺพชิตา อตฺตโน อวชฺชาตฺตาย (๓)
 ปตฺติจฺจํ น สกฺโกนฺติ ฯ คหปฺติทารกา ปน กจฺเจหิ เสทํ
 มฺลจฺจนฺเตหิ ปิฏฺฐิยา โลณํ ปุํพฺมานาย ภูมึ กสิตฺวา ตาทิสฺส
 มานสฺส อภาวโต นินฺทมานทปฺปา โหนฺติ เต ปพฺพชิตา (๔)
 มานํ วา ทปฺปํ วา อกตฺวา ยถาพลํ พุทฺทวณฺณํ อุกฺคเหตฺวา
 วิปฺสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตา สกฺโกนฺติ อรหตฺเต ปตฺติจฺจํ ฯ
 อิตเรหิ จ กฺลฺเลหิ นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตา นาม น พหฺกกา
 คหปฺติกา ว พหฺกกา ฯ อิติ นินฺทมานตฺตา อุตฺตฺนฺนตฺตา จ
 ปจฺมํ คหปฺตี นินฺทิตฺติ ฯ

อณฺณตรสฺมี วาติ อิตเรสํ วา กฺลฺลานํ อณฺณตรสฺมี
 ชาโต ฯ (๕) ตถาคเต สทฺธํ ปฏฺฐิภตฺติ ปรีสุทฺธํ ฌมฺมํ สุตฺวา
 ฌมฺมสฺสามิมฺหิ ตถาคเต สมนาสมพุทฺโธ วต โส ภควาติ สทฺธํ
 # ๑. ม. ตถการิตาย ฯ ๒. ม. ขตฺตฺยฺกฺลฺโต ฯ
 # ๓. ม. วิชิตฺตาย ฯ ๔. ม. ปพฺพชิตฺวา ฯ ๕. ม. ปจฺจชาโตติ
 # ปตฺติชาโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 134

ปฏฺธิภตฺติ ฯ อิติ ปฏฺธิสญฺจิกฺขตฺติ เอวํ ปัจจเวกฺขตฺติ ฯ สมฺพทาโธ
ฃรราวาโสติ สเจ หิ(๑) สญฺจิสหฺตฺเต ฃเร โยชนสตนฺตฺเรปี วา เทว
ชายมฺปติกา วสนฺติ ตถาปี เนลฺลํ สกฺธิญจนสปลิโธธนฺนุเจน(๒)
ฃรราวาโส สมฺพทาโธว ฯ รชปโถติ (๓) ราครชาทีนํ อญฺ्ञานญฺ्ञานนฺติ
มหาอญฺ्ञกถายํ วุตฺตํ ฯ อาคมนปโถติปี วตฺตํ วญฺ्ञตฺติ ฯ
อลคฺคนญฺ्ञเณ อพฺุโภกาโส วิทยาติ อพฺุโภกาโส ฯ ปพฺุพฺุชิตฺติ หิ
ญฺ्ञญฺ्ञการรตนปาสาทฺเต จ เทววิมานาทีสุ จ สุปีหิตทวารวาท-
ปานิสฺสุ สุปฺุฏฺฐิจฺจนฺเนสฺสุ วสนฺติปี เนว ลคฺคฺคฺติ น สชฺชตฺติ
น พชฺชตฺติ ฯ เตน วุตฺตํ อพฺุโภกาโส ปพฺุพฺุชชาติ ฯ

อปีจ สมฺพทาโธ ฃรราวาโส กุสลกิริยาย ฆถาสุขํ (๔)
โอกาสภาวโต ฯ รชปโถ อลฺลํวตฺตสญฺจการญฺ्ञานํ วิทยา รชานํ
กิลสฺสรชานํ สนนฺนิปาทญฺ्ञานโต ฯ อพฺุโภกาโส ปพฺุพฺุชชา
กุสลกิริยาย ฆถาสุขํ โอกาสภาวโต ฯ (๕) นยิทํ สุกรํ ฯ เปฯ
ปพฺุพฺุชเยยฺยนฺติ เอตฺถ อยํ สญฺเจปคถายเทตฺถํ สิกฺขตฺตยพฺุรหฺมจริยํ
เอกมฺปี ทิวลฺลํ อขณฺฑํ กตฺวา จริมกจิตฺตํ ปาเปตพฺุพฺุตตาย
เอกนฺตฺตปฺุริญฺ्ञนํ เอกทิวสมฺปี จ กิลสฺสมเลน อมลีนํ กตฺวา
จริมกจิตฺตํ ปาเปตพฺุพฺุตตาย เอกนฺตฺตปฺุริสุทฺธํ สญฺเจลิจิตนฺติ (๖) ลิจิต-
สญฺเจสทิลลํ โธตสญฺเจสปลิปฏิภาคํ จริตพฺุพฺุ ฯ อิทํ น สุกรํ อการํ

- # ๑. ม. สเจปี ฯ ๒. ม. ...ปฺลิวโธธนฺนุเจน ฯ
- # ๓. ม. รชปโถติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๔. ม. อยํ ปาโโจ นตฺติ ฯ
- # ๕. ม. โอกาสสพฺุภาวโต ฯ ๖. ม. สญฺเจลิจิตํ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิทเทสวณณา หน้า 135

อชฌาวสตา อคารมชฌเณ วสนุเตน เอกนุตปริปุณณั ๑เป๑
จริตุ น สกกา(๑) ยนุณนาหิ เกเส จ มสฺสยจ โอหารเตควา
กาสาयरสปิตตาย กาสายานิ พุรหุมจริยิ จรฺนตานิ อนุจฺจ-
วิกานิ วตฺถานิ อจฺจาทเตควา ปฺริทเหตุวา อคารสฺมา นิกฺขมิตฺวา
อนคาริยิ ปฺพพเชยฺยนฺติ ๑ เอตฺถ จ ยสฺมา อคารสฺส หิตฺ
กสิวานิชฺชาทิกมมํ อคาริยนฺติ วุจฺจติ ตถจ ปฺพพชฺชาย นตฺถิ
ตสฺมา ปฺพพชฺชา อนคาริยนฺติ ฉาตพฺพา ตํ อนคาริยิ ๑
ปฺพพเชยฺยนฺติ ปฺฏิปชฺเชยฺย ๑ อปฺปํ วาติ สหสฺสโต เหฏฺฐา
โกภกฺขนุโร อปฺโป นาม โหติ สหสฺสโต ปฺญฺจาย มหา ๑
อาพนฺชนญฺเจน ฉาติเยว ฉาติปริวญฺโฏ โส วิสฺตียา
เหฏฺฐา อปฺโป นาม(๒) โหติ วิสฺตียา ปฺญฺจาย มหา ๑
ภิกฺขุณฺ สิกฺขาสาชีวสฺมาปนฺโนติ ยา ภิกฺขุณฺ อธิสฺสีล-
สงฺฆาตา สิกฺขา ตถจ ยตฺถ เจเต สห ชีวนฺติ เอกชีวิกา
สภากวตฺติโน โหหนฺติ ตํ ภควตา ปณฺตตฺตสิกฺขาปทสงฺฆาตํ
สาชีว จ ตตฺถ สิกฺขณภาเวน สฺมาปนฺโนติ ภิกฺขุณฺ สิกฺขา-
สาชีวสฺมาปนฺโน ๑ สฺมาปนฺโนติ สิกฺขํ ปฺริปุเรนฺโต สาชีวญจ
อวิตฺถกมฺนุโต หุตฺวา ตทฺภยิ อฺปคฺโตติ อตฺถโ ๑ ปาณาติปาตํ
ปฺหายติอาทิสฺส ปาณาติปาตาทิกถาเหฏฺฐา วิตฺถาริตา เอว ๑
ปฺหายติ อิมํ ปาณาติปาตเจตนาสงฺฆาตํ ทุสฺสึลฺลํ ปชฺหิตฺวา ๑
๑. ม. น สกกาติ นตฺถิ ๑ ๒. ม. อยิ ปาโธ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 บุคคลปณฺตฺตฺติปฺกกรณวณณา หน้า 136

ปฏิวิโรโต โหตีติ ปหีนกาลโต ปฏฺจาย ตโต ทุสฺสึลฺยโต โอรโต
วิโรโตว โหติ ฯ นินิตทณฺโท นินิตสฺตฺโถติ ปฺรฺูปฆาตฺตฺถาย
ทณฺฑํ วา สฺตฺถํ วา อาทาย อปวตฺตฺนโต(๑) นิกฺขิตฺตทณฺโท
เจว นิกฺขิตฺตสฺตฺโถ จาติ อตฺโถ ฯ เอตฺถ จ สฺเปตฺวา ทณฺฑํ
สพฺพมฺปิ อวเสสํ อฺปกรณํ สฺตฺตฺนํ วิหีสฺนภาวโต (๒) สฺตฺถนฺติ
เวทิตฺตพฺพิ ฯ ยมฺปน ภิက္ขุ กตฺตรทณฺฑํ วา ทนฺตกฏฺฐวาสี
วา ปิปลฺลิกิ วา คเหตุวา วิจฺรนฺติ น ตํ ปฺรฺูปฆาตฺตฺถาย ฯ
ตสฺมา นินิตทณฺฑา นินิตสฺตฺถาเตวว สงฺขยฺ คจฺจนฺติ ฯ ลชฺชิตฺติ
ปาปชฺชิจฺจนฺตกฺขณาย ลชฺชชย สมนฺนาคโต ฯ ทยาปนฺโนติ ทย
เมตฺตจิตฺตํ อาปนฺโน ฯ สพฺพปาณฺณุตฺตฺตฺถานุกมฺปิติ สพฺเพ
ปาณฺณเต หิตฺเตน อฺนุกมฺปโก ตาย ทยาปนฺนตาย สพฺเพสํ
ปาณฺณตฺนํ หิตฺจิตฺตโถติ อตฺโถ ฯ วิหฺรตีติ อิริยติ ปาเลติ ฯ
ทินฺนเมว อาทียตีติ ทินฺนาทายี ฯ จิตฺเตนปี ทินฺนเมว
ปฏฺิกงฺขตีติ ทินฺนปาฏฺิกงฺขี ฯ เถเนตีติ เถโน น เถเนน
อเถเนน อเถนตฺตฺถายเวว สฺวจิณฺเตน ฯ อตฺตนาติ อตฺตภาเวน ฯ
อเถนํ สฺวจิณฺตํ อตฺตภาวํ กตฺวา วิหฺรตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อพฺรหฺมจฺริยนฺติ อเสฏฺฐจฺริยํ ฯ พฺรหฺมํ เสฏฺฐํ อจฺจาริ
จฺรตีติ พฺรหฺมจฺริ ฯ อาราจฺริตี อพฺรหฺมจฺริยโต พฺรหฺมาจฺริ ฯ (๓)
เมถฺนาคี รากปฺริยฺภูจฺจานวเสน สทิสฺตฺถา เมถฺนาคี ลทฺธวโหเรหิ
๑. ม. อวตฺตโน ฯ ๒. ม. วินาสฺนภาวโต ฯ ๓. ม. พฺรหฺมาจฺริ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนินทเทสวณณา หน้า 137

ปฏิเสวิตพุโธ เมธุนาติ สจฺขุยฺ คตา อสทฺฐมฺมา ฯ คามธมฺมาติ
คามวาสินํ ฐมฺมา ฯ

สจฺจํ วทตีติ สจฺจวาที ฯ สจฺจเณ สจฺจํ สนฺทหติ ฆมฺมฏฺเฐตีติ
สจฺจสนฺโธ น อนฺตรนฺตฺรา มุสา วทตีติ อตุโธ ฯ โย หิ
ปริโส กทาจิ มุสา วทติ กทาจิ สจฺจํ ตสฺส มุสาวาเทน
อนฺตริตตฺตา สจฺจํ สจฺจเณ น ฆมฺมฏฺเฐตีติ ตสฺมา น โส
สจฺจสนฺโธ ฯ อยมฺปน น ตาทีโส ชีวิตเหตุปี มุสา อวตฺวา
สจฺจเณ สจฺจํ สนฺทหติเยวาติ สจฺจสนฺโธ ฯ เถโตติ ธิโร
จิตกโถติ (๑) อตุโธ ฯ เอโก หิ ปุคฺคโล หลิทฺทิตฺราโค(๒) วีย อนุสฺราสีมฺหิ
นิขาตขานฺโก วีย อสฺสปีฏฺเฐ จปีตกฺมฺภณฺจมิว จ น
จิตกโถ โหติ เอโก ปาสาณเลขา วีย อินฺทฺจิลो วีย จ
จิตกโถ โหติ อสีนา สีเส ฉิษฺชนฺเตปี (๓) เทว กถา น กเถติ
อัย วุจฺจติ เถโต ฯ ปจฺจยโกติ ปตฺติยายิตฺพุพฺโก (๔) สทฺฐายโกติ
อตุโธ ฯ เอกจฺโจ หิ ปุคฺคโล น ปจฺจยโก โหติ อิทํ
เกน วุตฺตํ อสุเกนาติ วุตฺเต มา ตสฺส วจฺนํ สทฺฐทฺถาติ
วตฺตพฺพตํ อาปฺชฺชติ ฯ เอโก ปจฺจยโก โหติ อิทํ เกน
วุตฺตํ อสุเกนาติ วุตฺเต ยทิเตน วุตฺตํ อิทเมว ปมาณํ
อิทานิ อูปปริกฺขิตพฺพํ นตฺถิ เอวเมว อิทนฺติ วตฺตพฺพตํ
๑. ม. ธิรโกโถติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. หลิทฺทิตฺราโค ฯ
๓. ม. ฉินฺทฺชนฺเตปี ฯ ๔. สී. ปจฺจยายิตฺพุพฺโก ฯ
ม. ปตฺติยายิตฺพุพฺโก ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคตปณฺยตฺตปิปกรณวณฺณา หน้า 138

อาปชฺชติ อัย วุจฺจติ ปจฺจยโก ๑ อวิสฺวาทโก โลกสุสฺสาคิ ตาย
สจฺจวาทีตาย โลกํ น วิสฺวาเทตฺตี อตฺตโธ ๑

อิเมสํ เกพฺยาตติ เยสํ อิตฺโต สุตฺตฺวาตี วุตฺตฺตานํ สนฺตฺติเก
สฺตฺตี เตสํ เกพฺยา ๑ กิณฺณานํ วา สนฺธาตฺตาตี ทฺวินฺนํ มิตฺตฺตานํ
วา สฺมานุปชฺชฎายกาทีนํ วา เกนจิทฺเวว การณฺน กิณฺณานํ
เอกเมกํ อุปสงฺกมิตฺวา ตุมฺหากํ อีทิสฺเส กฺกุเล ชาตฺตานํ เอวํ
พหุสฺสุตฺตานํ อิทํ น ยุตฺตฺตฺนตฺติอาทีนํ วจฺวา สนฺธานํ กตฺตฺตา ๑
อนุปรปฺทาตฺตาตี สนฺธานํ อนุปรปฺทาตา เทว ชนฺน สฺมกฺเค
ทิสฺวา ตุมฺหากํ เอวฺรฺูเป กฺกุเล ชาตฺตานํ เอวฺรฺูเปหิ กฺุณฺเหิ
สฺมนฺนาคตฺตานํ อนุจฺจนฺนวิกเมตฺตฺนตฺติอาทีนํ วจฺวา ทพฺพีกมฺมํ กตฺตฺตาตี
อตฺตโธ ๑ สฺมกฺเคสฺสุ (๑) อาราโม อสุสฺสาคิ สฺมกฺคาราโม ยตฺถ
สฺมกฺกา นตฺถิ ตตฺถ วสิตฺตุมฺปิ น กจฺจนฺตฺตีติ (๒) อตฺตโธ ๑
สฺมกฺคราโมติปิ ปาลี อยเมว อตฺตโธ ๑ สฺมกฺครโตติ สฺมกฺเคสฺสุ
รโต เต ปหาย อณฺยตฺตร คณฺตุมฺปิ น อิจฺจนฺตฺตีติ อตฺตโธ ๑
สฺมกฺเค ทิสฺวาปี สุตฺตฺวาปี นนฺทตฺตีติ สฺมกฺคณฺนที ๑ สฺมกฺคกรณฺี
วาจํ ภาสีตฺตาตี ยา วาจา สตฺเต สฺมกฺเคเยว กโรตี ตํ
สฺมกฺคคีคฺคณฺปรีทีปกเมว วาจํ ภาสตี น อิตฺรณฺตฺติ ๑

กาลล(๓) วทตฺตีติ กาลวาทิ วตฺตพฺพยุตฺตํ กาลํ สลฺลทฺทฺเขตฺตฺวา
วทตฺตีติ อตฺตโธ ๑ ภูตํ ตถิ ตจฺจนํ สภาวเมว วทตฺตีติ ภูตฺวาที ๑
๑. ม. สฺมกฺโค ๑ ๒. ม. น อิจฺจนฺตฺตีติ ๑ ๓. ม. กาลน ๑

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตุทสวณณา หน้า 139

ทิกุชรมมิกสมปรายิกคฤตสนุนิสฺสิตเมว กตฺวา วทตฺติ อตฺถวาที ฯ
 นวโลกุตฺตรชมฺสนุนิสฺสิตํ กตฺวา วทตฺติ ชมฺมวาที ฯ สํว-
 วินยปหานวินยสนุนิสฺสิตํ กตฺวา วทตฺติ วินยวาที ฯ นิธานํ
 วุจฺจติ จปโนกาโส นิธานมสฺสา อตฺถิตฺติ นิธานวตี หทย
 นิเชตพฺพยฺตุตฺถํ (๑) วาจํ ภาสิตาติ อตฺโถ ฯ กาลเณนาติ เอวรูปี
 วาจํ ภาสมาโนปิ จ อหํ นิธานวตี วาจํ ภาสิตฺตํ น
 อกาเลน ภาสตี ยุตฺตกาลมฺปน อเวกฺขิตฺวา(๒) ว ภาสตีติ อตฺโถ ฯ
 สาปเทสนนฺติ สอุปมํ สการณนฺติ อตฺโถ ฯ ปริยนตฺวตฺตินฺติ
 ปริจฺเฉทํ ทสฺเสตฺวา ยถาสฺสา ปริจฺเฉโท ปณฺณายติ เอว
 ภาสตีติ อตฺโถ ฯ อตฺถสณฺหิตนฺติ อนนฺเกหิปี นนฺยหิ วิภชฺชเตน
 ปริยาทาตุํ (๓) อสกฺกุณฺเอยฺยํ อตฺถสมฺปนฺนํ ฯ (๓) ยํ วา โส อตฺถวาที
 อตฺถํ วทตี เตน อตฺถเณน สํหิตตฺตา อตฺถสณฺหิตํ วาจํ
 ภาสตี น อนฺถํ นิกฺขิปิตฺวา อนฺถํ ภาสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

พีชคามภูตคามสมารมฺภาติ มฺลพีชํ ขนฺธพีชํ ผลพีชํ (๔)
 อคฺคพีชํ พีชพีชนฺติ ปณฺจวิธสฺส พีชคามสฺส เจว ยสฺสกสฺสจ
 นีลตฺถินรูกฺขาทิกสฺส ภูตคามสฺส จ สมารมฺภา เจทนปจฺนาทิก-
 ภาเวน (๕) วิโกปนา ปฏฺวิโรตฺติ อตฺโถ ฯ เอกภคฺตฺติโกติ ปาตฺราส-
 ภคฺตํ สายมาสภคฺตฺนฺติ เทว ภคฺตานิ เตสฺส ปาตฺราสภคฺตํ

- # ๑. ม. นิธานพฺพยฺตุตฺถํ ฯ ๒. ม. สลฺลภฺกฺเขตฺวา ว ฯ
- # ๓. ม. อสกฺกุณฺเอยฺยตฺยา อตฺถสมฺปนฺนํ ภาสตี ฯ
- # ๔. ม. ผลพีชํ ฯ ๕. ม. เจทนภทฺนปจฺนาทิกภาเวน ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปญฺญตฺติปฺปกรณวณฺณา หน้า 140

อนฺโตมชฺฌนฺตฺติเกน ปรีจฺฉินฺนํ อิตฺรํ มชฺฌนฺตฺติโกโต (๑) อุทฺธํ อนฺโต-
อรฺุณฺณ ๑ ตสฺมา มชฺฌนฺตฺติเก(๒) ทสฺสทฺตํ ภูฏชฺมาโนปี เอก-
ภตฺติโกว โหติ ๑ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ เอกภตฺติโกติ ๑ รตฺตี
โกชนํ (๓) รตฺติ ตโต อุปฺรโตติ รตฺตฺตฺปฺรโต ๑ อติกฺกนฺเต มชฺฌนฺตฺติเก
ยาว สฺริยตฺถกฺมมา โภชนํ วิกาลโภชนํ นาม ตโต วิรตฺตตา
วิโร วิกาลโภชนา ๑ สาสนสฺส อนฺนฺโลมตฺตตา วิสฺสุกํ ปฺภานฺนีภูตํ
ทสฺสนนฺติ วิสฺสุกทสฺสนํ ๑ อตฺตนา นจฺจนนจฺจาปนาทิวเสน
นจฺจา จ คีตา จ วาฑิตา จ อนฺตมโส มยฺรณจฺจนาทิ-
วเสนาปี ปวตฺตานํ นจฺจาทีนํ วิสฺสุกฺกฺตา ทสฺสนา จาติ
นจฺจจิตฺตวาฑิตวิสฺสุกทสฺสนา ๑ นจฺจาทีนํ หิ อตฺตนา ปโยเชตฺตุ
วา ปเรหิ ปโยชาเปตฺตุ วา ปยฺตฺตานิ ปสฺสิตฺตุ วา เนว
ภิกฺขุณฺ น ภิกฺขุณฺนํ วฏฺฏนฺติ ๑ (๔) มาลาทีสุ มาลาติ ยงฺกิลฺยจิ
ปฺปฬํ ๑ คณฺฐนฺติ ยงฺกิลฺยจิ คณฺฐชาตํ ๑ วิลปนนฺติ ฉวีราค-
กรณฺ ๑ ตตฺถ ปิลนฺฐนฺโต ชาเรติ นาม อุนฺนฺจฺจํ ปฺปรนฺโต
มณฺฑเทติ นาม คณฺฐวเสน ฉวีราควเสน จ สาทิยฺนฺโต
วิฏฺเฐติ นาม ๑ จานํ วุจฺจติ การณฺ ๑ ตสฺมา ยาย ทสฺสึลฺย-
เจตนาถ ตานํ มาลาธารณาทีนํ มหาชโน กโรติ ตโต
ปฏฺวิโรติ อตฺถโถ ๑ อจฺจาตฺยํ วุจฺจติ ปมาณาติกฺกนฺตํ ๑
๑. ม. มชฺฌนฺตฺติโกโต ๑ ๒. ม. อนฺโตมชฺฌนฺตฺติเก ๑
๓. สී. รตฺติโกชนํ ๑ ม. รตฺติยา โภชนํ ๑ ๔. ม. วฏฺฏนฺติ ๑

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺเทศวณณา หน้า 141

มหาสนํ อกปฺปิยตฺถธณํ (๑) ตโต ปฏฺวิโรตฺติ อตฺโถ ๑ ชาตฺรูปนฺติ
สฺวณฺณํ ๑ รชตฺนฺติ กหาปโณ โลหมาสโก ชตฺมาสโก
ทารุมาสโกติ ย โวหารํ กจฺจนฺติ ตสฺส(๒) อุภยสฺสาปี
ปฏฺิคุคฺคหฺมา ปฏฺิวิโรตฺ เนว นํ อุกฺคณฺหาติ น อุกฺคณฺหาเปติ
น อุปนิกฺขิตฺตํ สาทิยตฺตี อตฺโถ ๑

อามกฺชณฺณปฏฺิคุคฺคหฺมาติ สาลิวีหิยวโชรฺมกงฺควรรกฺกทฺฐสฺก-
สงฺขาตสฺส สตฺตฺวิธสฺสาปี อามกฺชณฺณสฺส ปฏฺิคุคฺคหฺมา ๑ น
เกวลณฺจ เอเตสํ ปฏฺิคุคฺคหฺเมว อามสนฺมฺปี กิกฺขุณฺ น
วฏฺฏฺติยฺเว ๑ อามกมฺสปฏฺิคุคฺคหฺมาติ เอตฺถ ปน อณฺณตฺร อุทฺทิสฺส
อนฺนลฺลวตา อามกมฺจจฺมฺสํ ปฏฺิคุคฺคหฺเมว กิกฺขุณฺ น
วฏฺฏฺติ โน อามสนํ ๑ อิตฺถิกฺมารีปฏฺิคุคฺคหฺมาติ เอตฺถ อิตฺถิตฺติ
ปฺริสนฺตรคฺคา อิตฺรา กุมาริกา นาม ตาสํ ปฏฺิคุคฺคหฺมฺปี
อามสนฺมฺปี อกปฺปิยเมว ๑ ทาสีทาสปฏฺิคุคฺคหฺมาติ เอตฺถ ทาสี-
ทาสวเสเนว เตสํ ปฏฺิคุคฺคหฺณํ น วฏฺฏฺติ ๑ กปฺปิยการฺกํ ทมฺมิ
อารามิกํ ทมฺมิตฺติ เอวํ วุตฺเต ปน วฏฺฏฺติ ๑ อเชพฺกาทีสุปี
เขตฺตวตฺตฺอุปฺริโยसानฺนสฺส กปฺปิยอกปฺปิยนโย วินยวเสน อุปฺปrik-
จิตฺพุโพ ๑ ตตฺถ เขตฺตํ นาม ยสฺมี ปุพฺพณฺณํ รุหฺติ ๑
วตฺถุ นาม ยสฺมี อปรณฺณํ รุหฺติ ๑ ยตฺถ วา อุภยํ (๓) รุหฺติ
ตํ เขตฺตํ ๑ ตทตฺถาย กตฺถุมิภาโก (๔) วตฺถุ ๑ เขตฺตวตฺตฺถีสีเสน
๑. ม. อกปฺปิยสนฺนตฺตํ ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑
๓. ม. อุภยมฺปี ๑ ๔. ม. อกตฺถุมิภาโก ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺยตฺติปฺปกรณวณฺณา หน้า 142

เจตฺถ วาปีตพาทาทินิปี สงฺคหิตาเนว ฯ

ทฺุเตยฺยํ วุจฺจติ ทฺุตกมฺมํ กิหิณํ ปหิตํ ปณฺณํ วา สาสนํ
 วา คเหตุวา ตตฺถ ตตฺถ กมฺนํ ฯ ปหิณกมฺนํ วุจฺจติ ปรมฺมํ (๑)
 เปตีสสฺส ชุทฺทกมฺนํ ฯ อนุโยโค นาม ตทฺุภยกรณํ ฯ ตสฺมา
 ทฺุเตยฺยปหิณกมฺนํ อนุโยโคติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ (๒)
 กยวิกฺกยติ กยา จ วิกฺกย จ ฯ ตฺุลาภฺญาทีสุ ญฺญนฺติ
 วณฺจนํ ฯ ตตฺถ ตฺุลาภฺญํ ตาว(๓) รฺูปญฺญํ องฺกญฺญํ กหณญฺญํ
 ปฏฺิจฺจนฺนญฺญนฺติ จตฺุพฺพิธํ โหติ ฯ ตตฺถ รฺูปญฺญํ นาม เทว
 ตฺุลา สมานรฺู(๔)ปํ กตฺุวา คณฺหนฺโต มหติยา คณฺหาติ ททฺุโนโต
 ชุทฺุทิกาย เทติ ฯ องฺกญฺญํ นาม คณฺหนฺโต ปจฺจภาเก
 หตฺุเถน ตฺุถํ อกฺกมฺติ ททฺุโนโต ปุพฺพภาเก ฯ กหณญฺญํ นาม
 คณฺหนฺโต มฺุเล รชฺชํ คณฺหาติ ททฺุโนโต อกฺกํ ฯ ปฏฺิจฺจนฺนญฺญํ
 นาม ตฺุถํ สฺุสิริ กตฺุวา อนุโต อโยจฺจณฺณํ(๕) ปกฺขิปิตฺุวา ว
 คณฺหนฺโต ตํ ปจฺจภาเก กโรติ ททฺุโนโต อกฺกภาเก ฯ

กํโส วุจฺจติ สฺุวณฺณปาทิ ตาย วณฺจนํ กํสฺุญฺญํ ฯ กถํ
 เอกํ สฺุวณฺณปาทิ กตฺุวา อณฺญา เทว ติสฺุโส โลหปาทิโย
 สฺุวณฺณวณฺณา กโรนฺติ ตโต ชนปทํ คนฺตฺุวา กิณฺจิทฺุเว
 อทฺุตฺุทกฺลํ ปวิสิตฺุวา สฺุวณฺณภาชนานิ กิณฺจาทิ วตฺุวา อกฺกเม

๑. สฺุวมงฺกฺล. ๑ ฯ มฺุรา มฺุริ ฯ ๒. ม. ทฺุภฺยพฺโพ ฯ

๓. ม. นาม ฯ ๔. ม. สมรฺูปํ ฯ ๕. ม. อโยจฺจณฺณํ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตฺตเสวณณา หน้า 143

ปุจฺฉิตฺเต สมกฺขมตรํ ทาตุกามา โหนฺติ ฯ ตโต เตหิ กถํ
อิเมสํ สุวณฺณาโว ชานิตพุโพติ วุตฺเต วิมฺสิตฺวา กณฺหาติ
สุวณฺณปาตี ปาสาณํ ฆมฺสิตฺวา สพฺพปาติโย ทตุวา คจฺจนฺติ ฯ
มานกฺุญฺญํ นาม หทยเกทสฺสชาเกทรรชฺชเกทวเสน ติวริธํ
โหติ ฯ ตตฺถ หทยเกโท สปริเตลาทิมินนกาเล ลพฺภติ ฯ ตานิ
หิ สยํ (๑) กณฺหนโต ญฺเฐจฺจา นิตฺตฺเตน มาเนน สณฺฑิโก อสฺสิจฺจาติ
วตุวา อนฺโตกาชเน พหุํ ปกฺขราเปตุวา กณฺหาติ ททฺนโต
นิตฺตํ ปิชาย สิมํ ปุเรตุวา เทติ ฯ สฺสชาเกโท ติลตตฺตฺตฺลา-
ทิมินนกาเล ลพฺภติ ฯ ตานิ หิ สยํ (๑) กณฺหนโต สณฺฑิโก สิมํ
อุสฺสาเปตุวา กณฺหาติ ททฺนโต เวเคน ปุเรตุวา สิมํ ภิณฺทฺนโต (๒)
เทติ ฯ รชฺชเกโท เขตฺตวตฺตฺตฺมิมินนกาเล ลพฺภติ ฯ ลยฺจํ อลภฺนฺตา
หิ เขตฺตํ อมฺहनฺตฺมปิ มฺहनฺตํ กตุวา มินฺนฺติ ฯ

อุกฺโกณฺณาทิสฺสุ อุกฺโกณฺณนฺติ อสฺสามิเก สามีเก กาคุํ
ลยฺจํกฺกฺกณฺณํ ฯ วณฺจนฺนฺติ เตหิ เตหิ อุปาเยหิ ปเรสํ วณฺจณํ ฯ
ตฺตฺตฺริทเมกํ วตฺตฺตฺ เอโก กิร ลฺลทฺทโก มิคฺลยฺจ มิคฺโปตฺกณฺจ
คเหตุวา อากจฺจฺติ ตเมโก ชฺชุตฺโต ก็ โภ มิโค อกฺขมฺติ
ก็ มิคฺโปตฺโกติ อหา ฯ มิโค เทว กหาปณฺเน มิคฺโปตฺโก เอกนฺติ
จ วุตฺเต กหาปณฺณํ ทตุวา มิคฺโปตฺกํ คเหตุวา โถกํ คณฺตุวา
นิวตฺโต น เม โภ มิคฺโปตฺเคน อตฺโต มิโค เม เทหิตี
๑. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ภิณฺทฺนโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺยตฺตฺติปฺปกรณวณฺณา หน้า 144

อาห ๑ เตนหิ เทว กหาปเณ เทหิตี ๑ โส อาห นนุ
เต โภ มยา ปจมี เอโก กหาปโณ ทินฺโนติ ๑
อิมฺปิ (๑) มิคโปตํ คณฺห เอว โส จ กหาปโณ อยญจ
กหาปณฺคณฺโก มิคโปตโกติ เทว กหาปณา ภวิสฺสนฺตฺติ ๑
โส การณํ วทฺตีติ สลฺลกฺเขตฺวา มิคโปตํ กเหตุวา มิค
อทาสีติ ๑

นิกตฺติ โยควเสน วา มายาวเสน วา อปามงฺค
ปามงฺคนฺติ อมณฺี มณฺีติ อสุวณฺณํ สุวณฺณนฺติ กตฺวา
ปฏฺีรูปเณน วณฺจณํ ๑ สาทฺวิโยโคติ(๒) กุฏฺิลโยโค เอเตสํเยว
อฺกโกฏฺณาทีนเมตํ นามํ ๑ ตสฺมา อฺกโกฏฺณาสาทฺวิโยโค วณฺจณ-
สาทฺวิโยโค นิกตฺสาทฺวิโยโคติ เอวเมตฺถ อตฺถ โธ เวทิตฺพุโพ ๑ (๓) เกจิ
อณฺณํ ทสฺเสตฺวา อณฺณสฺส ปรีวตฺตณํ สาทฺวิโยโคติ วทฺนฺติ ตํ
ปน วณฺจเนเนว สงฺคหิตํ ๑

เจทนาทีสุ เจทนนฺติ หตฺถจฺเจทนาที ๑ วโรติ มารณํ ๑
พนฺุโรติ รชฺชพนฺุรนาทีหิ พนฺุรณํ ๑ วิปฺราโมโสติ หิม-
วิปฺราโมโส คุมฺพวิปฺราโมโสติ ทฺุวิโร ๑ ยลฺหิ หิมปาดสมเย
หิเมน ปฏฺิจฺจนฺนา หตฺวา มคฺคปฏฺีปนฺนํ ชนฺํ มุสนฺติ อຍ
หิมวิปฺราโมโส ๑ ยํ คุมฺพาทීหิ ปฏฺิจฺจนฺนา มุสนฺติ อຍ คุมฺพ-
วิปฺราโมโส ๑ อาโลโป วุจฺติ คามนิกมาทีนํ วิโลปกรณํ ๑

๑. ม. อิทฺมฺปิ ๑ ๒. ม. สาทฺวิโยโค ๑ เอวมฺปฺริปี ๑
๓. ม. ทฏฺุพฺุโพ ๑

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตุททสวณณา หน้า 145

สหสาการโรติ สาหสิกิริยา(๑) เคหิ ปวิสิตฺวา มนุสฺसानิ อูเร สตุถิ
จเปตฺวา อิจฺฉิตภณฺฑทฺถคฺคหณฺ ๑ เอวมตฺตฺมา เจทนาทิสหสาการา (๒)
ปฏิวีโรโต โหติ ๑

โส สนฺตฺตฺจ โหตีติ โส จตฺตฺส ปจฺจเยสุ ทฺวาทสฺวิเชน
อิตริตฺตฺรปจฺจยสนฺโตเสน สมฺนฺนาคโต โหติ ๑ กายปฺริหาริเกนาติ
กายปฺริหฺรณมตฺตเกน ๑ กุจฺฉิปฺริหาริเกนาติ กุจฺฉิปฺริหฺรณมตฺตเกน ๑
สมาทาเยว ปกฺกมตีติ อฏฺฐวิธิ ภิกฺขุ ปฺริกฺขารมตฺตํ สพฺพิ
คเหตุวาว กายปฏฺธิพฺพิทฺธิ กตฺวาว คจฺฉติ มม วิหาโร
ปฺริเวณฺ อฺปฏฺฐจาโกติ (๓) สงฺโกล วา พนฺโธ วา น โหติ ๑
โส ชฺยา มตฺตฺสโร วิย ชฺยา ปกฺกนฺโต มตฺตฺหตฺถิ วิย
อิจฺฉิติจฺฉิติ เสนาสนิ วนสนฺฑํ รุกฺขมฺมูลิ วนปถิ ปพฺพการิ (๔)
ปฺริภฺรณฺชนฺโต เอโก ติฏฺฐติ เอโก นิสีหติ สพฺพิริยาปเถสุ
เอโกว อทฺติโย ๑

จาทฺตฺทฺทิสฺส อปฺปฏฺธิโม จ โหติ

สนฺตฺตฺสฺมาโน อิตริตฺตฺเรน

ปฺริสฺสยฺยานิ สหิตา อณฺมภิ

เอโก จเร ขคฺคฺวิสาณกปฺโปติ (๕)

เอวํ วณฺณิตขคฺคฺวิสาณกปฺปติ อปชฺชติ ๑

๑. ม. สาหสิกิริยา ๑ ๒. ม. เจทนา ๑ เป ๑ สหสาการา ๑

๓. ม. อฺปฏฺฐจาโกติ ๑ ๔. ม. วนปถิ ปพฺพการิ ๑

๕. พ. ศ. ๒๕/๒๕๖/๓๓๓ ๑

*เล่มที่ 48 ปุคคตปณตติปฺปกรณวณณา หน้า 146

อิทานิ ตมตถํ อูปมาย สาเชนุโต เสยฺยถาปีติอาทิมาย ๑
ตตฺถ ปกฺขี สกฺโกณฺติ ปกฺขยฺยฺยโต สกฺโกณ ๑ เทตฺตีติ อูปฺตติ ๑
อยมฺปนฺตฺถ สจฺเจปฺตฺถ สกฺกนา นาม อสฺสสฺมี ปเทเส รุกฺโข
ปฺริปกฺกผลฺลิตฺติ ญตฺวา นานาทิสาหิ อากฺนฺตฺวา นขปฺกฺข-
ตฺถทาทิหิ ตสฺส ผลานิ วิชฺฌนฺตฺวา วิชฺฌนฺตฺวา (๑) ขาทนฺติ ๑
อิทํ อชฺชตฺนายนํ อิทํ สุวตฺนายนํ ภาวิสฺสตีติ เตตฺถ น โหติ ๑
ผลฺล ปน จิณฺเณ นนฺว รุกฺขสฺส อารกฺขํ จเปนฺติ ๑ น
ตตฺถ ปตฺตํ วา นขํ วา ตฺถนํ วา จเปนฺติ ๑ อถ
โฆ ตสฺมี รุกฺเข อนเปกฺขา(๑) หุตฺวา โย ยํ ทิสากาถิ
อิจฺจติ โส เตน สปตฺตภาโรว อูปฺตติตฺวา กจฺจติ ๑ เอวเมว
อัยํ ภิกฺขุ นิสฺสจฺโก นิสฺสจฺโกเยว ปกฺกมฺติ ๑ เตน วุตฺตํ
สมาทาเยว ปกฺกมฺตีติ ๑ อริเยนาติ นินฺทฺโทเสน ๑ อชฺชตฺตฺนฺติ
สเก อตฺตภาเว ๑ อนนฺวชฺชสฺสุนฺติ นินฺทฺโทสฺสขํ ๑

โส จกฺขุณา รูปี ทิสฺวาติ โส อิมินา อริเยน สิลกฺขนฺเชน
สมนฺนาคโต ภิกฺขุ จกฺขุวิญญาณฺน รูปี ปสฺสิตฺวาติ อตฺถโถ ๑
เสสฺสฺปเทสฺสปี ยํ วตฺตพฺพํ สฺยิยา (๔) ตํ สพฺพํ เหฏฺฐา วุตฺตเมว ๑
อพฺยาเสกฺสฺสุนฺติ กิลฺลเสหิ อนนฺวสฺตฺตฺสฺสขํ ๑ อวิกิณฺณสฺสุนฺติปี วุตฺตํ ๑
อินฺทฺริยสํวรฺสฺสขฺยหิ ทิฏฺฐาทิสฺส ทิฏฺฐมตฺตาทิวเสน ปวตฺตตฺตาย
อวิกิณฺณํ โหติ ๑

๑. สี. วิตุทฺนฺตฺวา ๑ ๒. ม. ปตฺตํ ๑ ๓. ม. อนเปกฺโข ๑

๔. ม. อัยํ ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 จตุกกนิตุททสวณณา หน้า 147

โส อภิกุณเต ปฏิกุณเตติ โส มนจกุกุจัน อินุทริยานัน
สัวเรน สมนุณาคโต ภิกุ อิมสุ อภิกุณตปฏิกุณตาทิสุ สตตตสุ
จानนุ สติสมุขลลวเสน สมุขานการี โหติ ฯ ตตถ ย
วตตพพิ สिया ตั ฉานวิภงุเค วุตตเมว ฯ

โส อิมินา จาติอาทินา ก็ ทสเสติ อรณลวาตสส
ปจยสมปตตี ทสเสติ ฯ ยสส หิ อิเม จตตาริ ปจยยา
นตติ ตตส อรณลวาโส น อิชตติ ฯ ตริจกานคเตหิ
วา วนจรเกหิ वा सथि वत्तपुत्त अपचुत्ति ฯ อรณล
อริวตถาเทวตา ก็ เอวรुปสส ปาปภิกุโน อรณลวาเสนาติ
เกรวสทพิ สาเวนติ หตถेहि สีสั ปรามสิตวา (๑) ปลายนการี
กโรนติ ฯ อสุโก นาม ภิกุ อรณลัม ปวิสิตวา อิทลจิทลจ
ปาปกम्म อกาสิติ อยโส ปตถรติ ฯ ยสส ปเนเต จตตาริ
ปจยยา อตติ ตตส อรณลวาโส อิชตติ ฯ โส หิ อตตโน
สีลั ปจเวกขนุโต กิลจิก กापकि वा तिलकि वा अपसुसनुโต
ปีตี อุปปาเทตวา ตัมขยโต วยโต สมุสสनुโต (๒) อริขภูมิ
โออกมตติ ฯ อรณล อริวตถา เทวตา อตตมना वण्णं
ภาสนติ ฯ อิติสส อุทเก ปกขิตตเตลพิनुท วियยโส วิตถาริโต
โหติ ฯ วิวิตตनुติอาทีนิ हेणुजा वुत्तत्तुणानेव ฯ โส เอव समाहिते
จิตเต ฯ पेय यथागम्मूपके स्तत्ते पचानात्ति ऐत्तके जाने
๑. ม. ปหริตวา ฯ ๒. ม. สมมสนุโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปญฺจตฺตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 148

ยํ วตฺตพฺพํ สฺยํ ตํ สพฺพํ วิสุทฺธิมคฺเค วตฺตเมว ฯ

ตฺตฺยวิชฺชาเย โส เอวํ สฺมาหิตฺเต จิตฺเตติ วิปฺสฺสนาปาทกํ
จตฺตฺถชฺฌานจิตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ อาสวานํ ขยถาณายาติ อรหตฺต-
มคฺคฺถาณตฺถาย ฯ อรหตฺตมคฺโค หิ อาสววินาสนโก(๑) อาสวานํ
ขโยติ วุจฺจติ ตฺตฺร เจตํ ฌาณํ ตตฺถ ปฺริยาปนฺนตฺตาติ(๒) ฯ
จิตฺตํ อภินินฺนาเมตฺติ วิปฺสฺสนาจิตฺตํ อภินิหรติ ฯ โส อิทํ
ทฺถกฺขนฺติ เอวมาทิสฺสุ เอตฺตํ ทฺถกฺขํ น อิตฺถ กฺริยโยติ สพฺพมฺปิ
ทฺถกฺขสจฺจํ สรสลกฺขณปฺฏิเวเรน ยถาภูตํ ปฺชานาติ ปฺฏิวิชฺฌติ ฯ
ตสฺส จ ทฺถกฺขสฺส นิสฺสํสํกํ ตณฺหํ อยํ ทฺถกฺขสมฺมทโยติ
ตทฺถกฺขมฺปิ ยํ ฌานํ ปตฺวา นิสฺสํสํ ตํ เตสํ อปฺปวตฺตี
นินฺพฺพานํ อยํ ทฺถกฺขนิโรธติ ตสฺส จ สมฺปาปํ อริยมคฺคํ
อยํ ทฺถกฺขนิโรธคามินีปฺฏิปฺทาติ สรสลกฺขณปฺฏิเวเรน ยถาภูตํ
ปฺชานาติ ปฺฏิวิชฺฌตฺติ เอวมตฺถ โส เวทิตพฺโพ ฯ

เอวํ สรฺูปโต สจฺจจฺานิ ทสฺเสตฺวา อิทานิ กิเลสวเสน
ปฺริยายโต ทสฺเสนฺโต อิมํ อาสวาติอาทิมานํ ฯ ตสฺส เอวํ
ชานโต เอวํ ปสฺสโตติ ตสฺส เอวํ ชานนตฺสฺส เอวํ
ปสฺสนตฺสฺส สห วิปฺสฺสนาย โสปฏิปฺตตฺตมตฺถํ กเถติ ฯ (๓) กามา-
สวาติ กามาสวโต ฯ วิมุจฺจตฺติ อิมินา มคฺคกฺขณํ ทสฺเสติ ฯ
๑. ม. อาสวานํ วินาสนโต ฯ ๒. ม. ตปฺปฺริยาปนฺนตฺตาติ ฯ
๓. ม. โสปฏิปฺตตฺตํ มคฺคํ กเถติ ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนิทเทสวณณา หน้า 149

วิมุตตสมินฺตฺติ อิมินา ผลกฺขณํ ทสฺเสตฺติ ฯ มคฺคกฺขณเณ หิ จิตฺตํ
วิมฺจฺจติ ผลกฺขณเณ วิมุตฺตํ โหติ ฯ วิมุตฺตสมิํ วิมุตฺตมิตฺติ ฅาณนฺติ
อิมินา ปจฺจเวกฺขณณณณํ ทสฺเสตฺติ ฯ ชีณา ชาตฺติอาทิหิ ตสฺส
ภฺมึ ฯ เตน หิ ฅาณน โส ปจฺจเวกฺขนฺโต ชีณา ชาตฺติอาทินิ
ปชานาติ ฯ วุสิตนฺติ วุฏฺจํ ปริวุฏฺจํ กตํ จริตํ นิฏฺจิตนฺติ
อตุโธ ฯ พุรหฺมจฺริยนฺติ มคฺคพุรหฺมจฺริยํ ฯ ปุณฺชชนกลฺยาณเกน
หิ สทฺฐี สตฺต เสกฺขา พุรหฺมจฺริยวาลํ วสนฺติ นาม ชีณาสโว
วุฏฺจวาโส ฯ ตสฺมา โส อตฺตโน พุรหฺมจฺริยวาลํ ปจฺจเวกฺขนฺโต
วุสิตํ พุรหฺมจฺริยนฺติ ปชานาติ ฯ กตํ ฅรณียนฺติ จตฺตฺสฺส จจฺเจตฺต
จตฺตฺหิ มคฺเคหิ ปริณฺญาปหฺนสจฺฉนิกิริยาภาวนาวเสน โสพส-
วิธมฺปิ กิจฺจํ นิฏฺจาปิตนฺติ อตุโธ ฯ ปุณฺชชนกลฺยาณกาทโย
หิ ตํ กิจฺจํ กโรนฺติ ชีณาสโว กตฅรณียโย ฯ ตสฺมา โส
อตฺตโน ฅรณียํ ปจฺจเวกฺขนฺโต กตํ ฅรณียนฺติ ปชานาติ ฯ
นาปริ อิตฺถตฺต
ภาวาย กิเลสกฺขยว วา อปริ (๑) มคฺคภาวนากิจฺจํ นตฺถิตฺติ
ปชานาติ ฯ

สราคาทิสฺส อปฺปหิโนติ วิกฺขมฺภนปฺปหฺนเนน วา
ตทฺจคปฺปหฺนเนน วา สมฺจฺเจทปฺปหฺนเนน วา อปฺปหิโน ฯ

ลาภิ โหตฺติอาทิสฺส ลาภิตฺติ ลาภวา ปฏฺธิลภิตฺตฺวา จิโต ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺยตฺติปฺปกรณวณฺณา หน้า 150

อชฺมตฺตํ เจโตสมถสฺสชาติ นียกชฺมตฺตตฺตสฺงขาเต อตฺตโน จิตฺเต
อุปฺปนฺนสฺส เจโตสมถสฺส ฯ อธิปณฺยวาทมฺมวิปสฺสนายาติ อธิ-
ปณฺยวาทสฺงขาตาย ขนฺธมฺเมสฺส อนิจฺจาทิวเสน ปวตฺตตาย
วิปสฺสนาย ฯ รุปสทคตानนฺติ รุปนิमितฺตารมฺมณานํ รุปาวจร-
สมาปตฺตินํ ฯ อรูปสทคตानนฺติ น รุปนิमितฺตารมฺมณานํ อรูป-
สมาปตฺตินํ ฯ เอตถ จ ปจฺโม อญฺญสฺมาปตฺตिलाภี ปุณฺธุชฺชโน
ทฺถิโย สุกฺขวิปสฺสกอรียสวโก ตฺถิโย อญฺญสฺมาปตฺตिलाภี
อรียสวโก จตฺตฺโต โลกียปุณฺธุชฺชโนติ (๑) เวทิตพฺโพ ฯ

อนุโสตคามิอาทิสฺส อนุโสตคามิตี วญฺญโสตํ อนุคโต
วญฺญโสเต นิมฺมุคฺโค ปุณฺธุชฺชโน เวทิตพฺโพ ฯ ปญฺญโสตคามิตี
ปญฺญโสตคฺมโน อนุโสตํ อคฺนตฺวา ปญฺญโสตํ กจฺจนตฺตสฺเสตํ
อริวจฺนํ ฯ ปาปณฺจ กมฺมํ น กโรตีติ ปณฺยตฺตตี วิตฺถกฺกนฺโต (๒)
น กโรตี ฯ สหาปี ทฺถุขเณ สหาปี โทมนสฺสเสนาติ กิเลส-
ปริยญฺญาเน สติ อุปฺปนฺเนน ทฺถุขโทมนสฺสเสน สทฺธิมฺปิ ฯ
ปริยญฺณนฺติ ติสฺสนนฺํ สิกฺขานํ เอกายปี อนฺนํ ฯ ปริสฺสทฺถนฺติ
นินฺรูปกฺกิลลํ ฯ พุรหฺมจฺริยนฺติ เสฏฺฐจฺริยํ ฯ อิมินา วาเรน
โสตาปฺปนฺนสทคตคามิโน กถิตา ฯ กิมฺปนฺเต รุทฺถนฺตา พุรหฺมจฺริย
จฺรณฺตีติ อาม กิเลสโรทเนน รุทฺถนฺตา จฺรณฺติ นาม ฯ
สึลสมฺปนฺโน ปุณฺธุชฺชนกิกฺขุปี เอตฺถเว สจฺจหิโต ฯ
๑. ม. โลกียมหาชฺชโน ฯ ๒. ม. ปณฺยตฺตํ วิตฺถกฺกนฺโต ฯ

*เล่มที่ 48 จตุกกนินทุเทสวณณา หน้า 151

จิตตโตติ จิตสกาโว ๗ อนาคามี หิ กามราคพยาปาเทหิ
อกมฺปนียจิตตตาย จ ตมฺหา โลกา อนาวตฺติชฺมมตาย จ
จิตสกาโว นาม ๗ ตินฺโนติ ตณฺหาโสถํ โอตินฺโน ๗ (๑) ปารคโตติ (๒)
นิพฺพานปาริ คโต ๗ เถล ตินฺนุจตีติ อรหตฺตผลสฺมาปตฺติเถล
ตินฺนุจตี ๗ เจโตวิมุตฺตินฺนุติ ผลสฺมาธี ๗ ปญฺญาวิมุตฺตินฺนุติ ผลญานํ ๗
อัย วุจจตีติ อัย จินฺนาสโว ตินฺโน ปารจฺคโต เถล ตินฺนุจตี
พฺรหฺมโนติ วุจจตี ๗ พหิตปาปตาย หิ เอส พฺรหฺมโน
นาม ๗

อฺปฺปสฺสตาทีสุ อฺปฺปกํ สุตํ โหตีติ นวฺงเค สตฺถุสฺสเน
กิญฺจิวท โธกํ สุตํ โหตี ๗ น อตฺถมญฺญา น ชฺมมมญฺญา
ชฺมฺมานชฺมฺมปฺปฺปนฺโน โหตีติ อฺภูจกถญฺจ ปาลีญฺจ ชานิตฺวา
โลกุตฺตรชฺมฺมสฺส อฺนุรูปชฺมฺมํ ปุพฺพภากปฺปฺปํ ปฺปฺปนฺโน น
โหตี (๓) ๗ อิมินา นเยน สพฺพตฺถ อคฺโถ เวทิตฺพุโพ ๗

สมณมจลาทีสุ สมณมจโลติ สมณอจโล มกาโร
ปทสนฺธิโร นิจฺจลสมฺโน ธิรสมฺโนติ อคฺโถ ๗ อัย วุจจตีติ
อัย โสตาปนฺโน สาสเน มฺลชาตาย สทฺธาย ปตฺติจฺจิตตฺตา
สมณมจโลติ วุจจตี ๗ สกทากามี ปน รชฺชนกิลสฺส อตฺถิตาย
สมณปทุโมติ วุคฺโต ๗ รตฺตญฺโฆ หิ อิชฺ ปทุมญฺโฆ นามาติ
วุคฺตํ ๗ อนาคามี กามราคสงฺฆาตฺสฺส รชฺชนกิลสฺส นตฺถิตาย
๑. ม. อุตฺตินฺโน ๗ ๒. ม. ปารจฺคโตติ ๗ ๓. ม. อิตฺสทฺโท
น ทิสฺสติ ๗

*เล่มที 48 ปุคฺคลปณฺตฺตตีปฺปกรณวณณา หน้า 152

สมณปุณฺทรีโกตี วุตฺโต ๑ ปณฺทรรุโ จ หี อีธ ปุณฺทรีกฺกุโ
นามาตี วุตฺตี ๑ จีณาสโว จ ถทฺธภาวกรานํ กิลีสานํ อภาเวน
สมณฺเสสุ สมณฺสุขุมาโล นามาตี วุตฺโต ๑ อปฺปทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท
เจส สมณฺสุขุมาโลเยวาตี ๑

จตุกฺกนิตฺตเสวณณา นิกฺกุจฺจตา ๑

ปณฺจกนิตฺตเสวณณา

ปณฺจก ตตรราตี เตสุ อารภตี จ วิปฺปฏิสาร์

จ โหตีตีอาทีนา นเยน เหนฺจจา อุทฺทิกฺกุจฺจปุคฺคเสสุ ๑ ยฺวาเยนตี
โย อัย ๑ อารภตีตี เตตุถ อารมฺภสทฺโท กมฺมกิริยาหีสเน-
วิริยโกปนปาปฺตตีวตีตฺทกเมสุ วุตฺตตี ๑ ตธาเฮส ยงฺกิลฺยจึ ทฺทกํ
สมฺภอตี สพฺพํ อารมฺภปจฺจยาตี (๑) กมฺเม อาคโต มหายณฺณา
มหารมฺภา น เต โหนฺตตี มหปฺผลาตี (๒) กิริยาเย ๑ สมณฺ โคตมํ
อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺตตีตี (๓) หีสเน อารพฺภถ นิกฺกมถ ยฺลชถ
พฺทฺทฺทฺทฺสเนตี วิริเย (๔) พิชคามภฺตคามสมารมฺภา ปฏฺทิวีโร โหตีตี (๕)
วิโกปนเ อารภตี จ วิปฺปฏิสาร์ จ โหตีตี (๖) อเยมฺปน อาปฺตตีวตีตฺทกเม
อาคโต ตสฺมา อาปฺตตีวตีตฺทกเมวเสน อารภตี เจว ตปฺปจฺจยา

๑. พุ. ส. ๒๕/๔๐๐/๔๗๘ ๑ ๒. อง. จตุก. ๒๑/๓๕/๕๔ ๑

๓. ม. ม. ๑๓/๕๖-๕๗/๔๘ ๑ ๔. ส. ส. ๑๕/๖๑๗/๒๓๐ ๑

๕. ที. ส. ๕/๕/๖ ๑ ม. ม. ๑๒/๓๓๓/๓๔๓ ๑

๖. อง. ปณฺจก. ๒๒/๑๔๒/๑๘๕ ๑

*เล่มที่ 48 ปญจกนิทุเทสวณณา หน้า 153

วิปปฏิสารี จ โหตีติ อยเมตถ อตุโถ ฯ

(๑)เจโตวิมุตตินฺติ ผลสมาริ ฯ ปญญาวิมุตตินฺติ ผลถาณํ ฯ (๑)

ยถาภูตํ นปฺปชานาตีติ อนนฺทิตตฺตา ยถาสภาวโต นปฺปชานาติ ฯ

ยตฺถสฺสาติ ยสฺมี อสฺส ยํ จานํ ปตฺวา เอตฺสส ปุคฺคสฺส

อุปฺปนฺนา ปาปกฺกา อกุสลา ฆมฺมา อปริเสสา นินฺรุชฺฌนฺตีติ

อตุโถ ฯ กิम्ปน ปตฺวา เต นินฺรุชฺฌนฺตีติ ฯ อรหตฺตมกฺกํ ฯ

ผลปฺปตฺตสฺส ปน นินฺรุชฺชา นาม โหนฺติ ฯ เอวํ สนฺเตปี

อิธ มกฺกกิจฺจวเสน ผลเมว วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ อารมฺภชาติ

อาปตฺตีวิตฺติกมฺสมฺภวา ฯ วิปฺปฏิสารชาติ วิปฺปฏิสารโต ชาตา ฯ

ปวทฺธนฺตีติ ปฺนปฺปฺนํ อุปฺปชฺชเนน วทฺธนฺติ ฯ สาธฺติ อายาจน-

สาธฺ ฯ อิํ วุตฺตํ โหติ ยาว อปรทฺธลฺจ วต อายสฺมตา

เอวํ สนฺเตปี มยํ อายสฺมนฺตํ ยาจาม เทเสตพฺพยฺตฺตกสฺส

เทสนาย วุฏฺฐาตพฺพยฺตฺตกสฺส วุฏฺฐาเนน อาวิกาตพฺพยฺตฺตกสฺส

อาวิกิริยาย อารมฺภเช อาสเว ปหาย สฺทฺธนฺเต จิตฺทาว-

ปจฺจเวกฺขณฺเนน วิปฺปฏิสารเช อาสเว ปญฺีวิโนเทตฺวา นินฺรุชฺชา

วิปฺสฺสนาจิตฺตยฺเจว วิปฺสฺสนาปญฺญลฺลจ ภาเวตฺติ ฯ อมฺนา

ปญฺจเมน ปุคฺคเลนาคิ เอเตน ปญฺจเมน จินฺนาสวปุคฺคเลน ฯ

สมสโม ภวิสฺสตีติ โลกุตฺตรคฺเชหิ สมภาเวเนว สโม ภวิสฺสตีติ

เอวํ จินฺนาสเวน โววิทฺตพฺโพติ อตุโถ ฯ

๑. ม. อิม ปาจา น ทิสฺสนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปญจกนิทุเทศวณณา หน้า 155

อถสฺส อิตโร โถกั กุปีโต หุตฺวา มงฺกุภาวํ อุปฺปาเตตฺถกาโม
วทติ อัย อตฺตโน ฆมฺมตาย จีวราทินี น ลภติ อเมห
นิสฺสาย ลภตฺติ ฯ เอวํ ปุคฺคโล ทตฺวา อวชานาติ นาม ฯ
เอโก ปน เอเกน สทฺธิ เทว ตีณิ วสฺसानิ วสนฺโต ปุพฺเพ
ตํ ปุคฺคํ คุรุ กตฺวา ปจฺจมา คจฺจนฺเต กาเล
จิตฺตีการิ น กโรติ อาสนาปี น วุฏฺฐาติ อุปฺภูจฺจานมฺปี
น คจฺจติ ฯ เอวํ ปุคฺคโล สํวาเสน อวชานาติ นาม ฯ

อาเรยฺยมุโขติ อาทิโต เรยฺยมุโข ปจฺมวจนฺสุมิเยว จปีต-
มุโขติ อตฺโต ฯ อธิมุจฺจिता โหติติ สทฺธาตา โหติ ฯ ตตฺราयํ
นโย เอโก ปุคฺคโล สารุปฺปีเยว ภิกฺขุ อสารุปฺโป เอโสติ
กเถติ ตํ สุตฺวา เอส นิฏฺฐํ คจฺจติ ฯ ปุณ อณฺเณน
สภากเนน ภิกฺขุณา สารุปฺโป อยฺนติ วุตฺโตปี (๑) ตสฺส วจฺนํ
น คณฺหาติ ฯ อสุเกน นาม อสารุปฺโป อยฺนติ อมฺหากํ
กถิตฺนติ ปุริมภิกฺขุโนว กถํ คณฺหาติ ฯ อปโรปีสฺส ทุสฺสีลํ
สีลวาทิ กเถติ ตสฺส วจฺนํ สทฺทฺหิตฺวา ปุณ อณฺเณน
อสารุปฺโป เอส ภิกฺขุ นาขํ ตุมฺหากํ สนฺตีกํ อุปฺสงฺกมิตฺตุ
ยฺตุโตติ วุตฺโตปี ตสฺส วจฺนํ อคฺคเหตฺวา ปุริมสุเสว กถํ
คณฺหาติ ฯ อปโร วณฺณมฺปี กถิตํ คณฺหาติ อวณฺณมฺปี กถิตํ
คณฺหาติเยว อยฺมปี อาเรยฺยมุโขเยว นาม อาชาตพฺพมุโข
๑. ม. วุตฺเตปี ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺณตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 156

ยํ ยํ สฺสูณฺณตํ ตตฺถ ตตฺถ จปิตมฺโขติ อตฺโถ ฯ

โลโลติ สทฺธาทีนํ อิตฺตรกาลญฺจิตฺกตฺตา อสฺสทฺธิยาทีหิ
ลฺลิตฺถาเวน โลโล ฯ อิตฺตรสทฺโหติ ปฺริตฺตสทฺโห อปฺริปฺณณ-
สทฺโห ฯ เสเสสฺสุปี เอสฺว นโย ฯ เอตฺถ ปน ปฺนปฺปฺนํ ฆชน-
วเสน วตฺตติ(๑) ฯ เปมํ สทฺธาเปมมฺปิ เคหสิตเปมมฺปิ วญฺญติ ฯ
ปฺสทาโท สทฺธาปฺสทาโท ฯ เอวํ ปุคฺคฺโล โลโล โหตีติ เอวํ
อิตฺตรสทฺธาตีตยา ปุคฺคฺโล โลโล นาม โหติ หลิฑฺฑิราโค
วีย อฺสูรราสีมฺหิ โกญฺญิตฺขานฺนโก วีย อฺสูสปีญฺจีย จปิตกมฺภณฺฑํ
วีย จ อนิพฺนธฺญฺจานโน มฺหุตฺเตน ปฺสึทฺติ มฺหุตฺเตน กุปฺปติ ฯ

มนฺโห โมมฺมุโหติ อณฺณวณณภาเวน มนฺโห อวิสทฺตาย
โมมฺมุโห มหามฺมุโหติ อตฺโถ ฯ

โยธาชีวูปเมสฺสุ โยธาชีวติ ยฺยทฺฐปฺชีวินโน ฯ รัชกฺคฺนฺติ
หตฺถิอฺสูสชาตินํ ปาทปฺปหารณินฺนาย ญฺมียา อุกฺคตํ รัชกฺขณฺธิ ฯ
น สนฺถมฺภตฺตีติ สนฺถมฺภิตฺวา จาตุํ น สกฺโกติ ฯ สหติ
รัชกฺคฺนฺติ รัชกฺขณฺธิ ทิสฺวาปี อธิวเสติ ฯ รัชกฺคฺนฺติ หตฺถิ-
อฺสูสปีญฺเจสฺสุ(๒) วา รเถสฺสุ วา อฺสูสชาติตานิ ฐชานํ อคฺคํ ฯ
อฺสูสชาตินฺติ (๓) หตฺถิอฺสูสชาตินฺนญฺเจว พฺลกายสฺส จ อฺจุจาสทฺทํ
มหาสทฺทํ ฯ สมฺปหารเถติ สมากเต อปฺปมตฺตเกปี ปหารเ ฯ
หณฺณตฺตี วิหณฺณตฺติ วิฆาตํ อาปฺชชติ ฯ พฺยาปฺชชตฺตีติ วิปฺตฺตี
อาปฺชชติ ปกฺคิตฺถาวํ ปชฺหติ ฯ สหติ สมฺปหารนฺติ เทว ตโย
๑. ม. สทฺธาว ภตฺติ ฯ ๒. ม. หตฺถิอฺสูสชาติปีญฺเจสฺสุ ฯ
๓. ม. อฺสูสชาตินฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปญจกนิทุเทสวณณา หน้า 157

ปหารเ ปตุวาปี สหติ อธิวาเสติ ฯ ตเมว สงฺคามสีสนฺติ ตฺยเว
ชยขนฺธาวารฎฺฐานํ ฯ อชฺฌาวสตีติ สตุตฺตาทมตฺตํ อภิภูติวา
อาวสตี ฯ กิการณา ลทฺฐปฺปหารานํ ปหารชฺคฺคนตฺตลฺยเจว
กตกมฺมานํ วิเสสํ ญตฺวา จานนฺตรทานตฺตลฺยจ อีสฺสรีย-
สุขานฺนุภวตฺตลฺยจ ฯ

อิทานิ ยสฺมา สตุฏฺ โยชาชีเวหิ กิจฺจํ นตฺถิ อิมสฺมี
ปนฺ สาสเน ตถารูเป ปญจ ปุคฺคเล ทสฺเสตฺถุ อิํ โอปมฺมํ
อภกฺติ ตสฺมา เต ปุคฺคเล ทสฺเสนฺโต เอวเมวณฺติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ สีสฺตีติ มิจฺฉาวิตกฺกสฺมี วิสฺตีติ อนุปฺวิสตี ฯ น
สกุโกติ พุรฺหมจฺริยํ สนนฺตานุตฺติ(๑) พุรฺหมจฺริยวาสํ อนุปฺจฺฉิ-
ชฺมานํ โภเปตฺถุ น สกุโกติ ฯ สิกฺขาทุพฺพลยํ อาวิกตฺวาติ
สิกฺขาเย ทุพฺพลภาวํ ปกาเสตฺวา ฯ

กิมสฺส รชฺคฺคสฺมินฺติ กินฺตสฺส ปุคฺคลสฺส รชฺคฺคณฺนามาติ
วทตี ฯ อภิรูปาติ รูปวตี(๒) ฯ ทสฺสนียาติ ทสฺสนโยคฺคา ฯ
ปาสาทิกาทิ ทสฺสเนเนว จิตฺตสฺส ปสาทาวหา ฯ ปรมายาติ
อุตฺตมาเย ฯ วณฺณโปกฺขรตฺยาติ สรีรวณฺณเนน เจว องฺก-
สณฺจานเนน จ ฯ

อุสฺหตีติ อวสฺหตี ฯ อุลฺลปฺตีติ กเถติ ฯ อุชฺชกฺขมตีติ
ปาณิ ปหริตฺวา มหาหฺสตี หสตี ฯ อุปฺผณฺเตตีติ อุปฺผณฺทนกถิ(๓)
กเถติ ฯ

๑. ม. สนนฺตานุตฺติ ฯ ๒. ม. อภิรูปวตี ฯ

๓. ม. อุปฺผณฺเตตีติ อุปฺผณฺทนกถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปญจกนิทุเทสวณณา หน้า 159

กลุยาณาย ปฏิปตฺติยา อตฺถิกภาวํ อิมินา วา ปิณฺฑปาต-
มตฺเตน อตฺถิกภาวํ ยํ ยํ ลทฺธิ์ เตน เตนว ยาปนภาวํ
นิสฺสายาติ อตฺโถ ฯ อคฺคโคติ เชฏฺฐโก ฯ เสธานี ตสฺเสว
เววจนานิ ฯ

ควา จีรนฺติ คาวิโต จีริ นาม โหติ น วินา
คาเวีย ฯ จีรมฺหา ทธิตฺถาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ เอวเมวาติ (๑)
ยถา เอเตสฺส ปญฺจสฺส โครเสสฺส สบฺปมณฺโฑ อคฺคโค เอวเมว
อิมสฺส ปญฺจสฺส ปิณฺฑปาตฺติเกสฺส ยวายํ อปฺปิจฺจตาทินิ นิสฺสาย
ปิณฺฑปาตฺติโก โหติ อยํ อคฺคโค จ เชฏฺฐโจ (๒) จ ปาโมกฺโข
จ อุตฺตโม จ ปวโร จ ฯ อิมสฺส ปน ปญฺจสฺส ปิณฺฑปาตฺติเกสฺส
เทว ชนา ปิณฺฑปาตฺติกา ตโย น ปิณฺฑปาตฺติกา ฯ
นามมตฺเตน ปน ปิณฺฑปาตฺติกาติ เวทิตพฺพา ฯ ขลุปจฺจนา-
ภตฺติกาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ

ปญจกนิทุเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. เอวเมวานฺติ ฯ ๒. ม. เสฏฺฐโจ ฯ

นกกนิตุเทสวณณนา

นกกเก ตตฺรชาติ เตสฺ จสฺ ปุคฺคเลสฺฯ สมนาสมฺพุทฺโธ
เตน ทฏฺฐพฺโพติ โส ปุคฺคโล เตน อนาจรียเกน อตฺตนา
อุปฺปาติเตน สพฺพณฺณตฺตนาณน สพฺพณฺณพุทฺโธ ทฏฺฐพฺโพฯ

ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เตนาติอาทีสุปี เตน ปจฺเจกสมฺโพธิ-
นาณน โส ปุคฺคโล ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ เตน สาวกปารมี-
นาณน เต ปุคฺคลา สาริปุตฺตโมคฺคกฺคณานา เตน ทุกฺขสฺส
อนุตฺตรณน เต ปุคฺคลา อวเสสา อรหนฺโต เตน อิตฺถตฺตํ
อนาคมนน โส ปุคฺคโล อนาคามี เตน อิตฺถตฺตํ อากมนน
เต ปุคฺคลา โสตาปนฺนสกทาคามินอ ทฏฺฐพฺพาทิฯ

นกกนิตุเทสวณณนา นิฏฺฐิตาฯ

สตฺตกนิตุเทสวณณนา

สตฺตเก สกึ นิมฺกุโลติ เอกวาริ นิมฺกุโลฯ
เอกนฺตกาพเกหีติ เอกนฺเตเนว กาพเกหิ นตฺถิกวาทอเหตุกวาท-
อกิริยวาทสงฺขาเตหิ นียตฺมิจฺฉาทิฏฺฐิธมฺเมหิฯ เอวํ ปุคฺคโลติ อิมินา
การณน ปุคฺคโล เอกวาริ นิมฺกุโล ตถา นิมฺกุโลว โหติฯ
เอตสฺส หิ ปฺน ภวโต วุฏฺฐจันํ นาม นตฺถิติ วทนฺติฯ
มกฺขลิกอสาลาทโย วิย เหญฺจ นรกกฺคีนฺยเอว อาหาโร
โหติฯ

*เล่มที่ 48 สุตตคณิหุเทสวณณนา หน้า 161

สาหุ สทฐา กุสเลสุ ฐมเมสุติ กุสเลสุ ฐมเมสุ สทฐา
นาม สาธุทฐิกาทิ อุมมุขชติ ฯ โส ตาวตเกเนว กุสเลน
อุมมุขชติ นาม ฯ สาธุ หิริตืออาทิสูปิ เอเสว นโย ฯ หายติเยวาทิ
ปงฺกวาเร (๑) อาสิตฺตูกทัก วีย เอกนฺเตน ปรีหายเตว ฯ เอวํ ปุคฺคโลติ
เอวํ สาหุ สทฐาติ อิมลั สทฐาทินํ วเสน เอกวาริ
อุมมุขชติวา เตลั ปรีหานิยา ปุณ นิมุขชติเยว เทวตฺตาทโย
วีย ฯ เทวตฺโต หิ อฏฺฐ สมาเป็นติโย ปัจจ จ อภิณฺณาย
นิพฺพตฺเตตฺวาปี ปุณ พุทฺธานํ ปฏิกณฺฏกตฺยา เตหิ กุณฺเห
ปรีหิโน รุหิรูปฺปาทกมมํ สงฺฆเมทกมฺมณฺจ กตฺวา กายสุส เกทา
ทฺถยจิตฺตวาเรน นีรเย นิพฺพตฺติ ฯ โกกาลิโก เทว อคฺคสาวเก
อุปวทิตฺวา ปทุมฺนีรเย นิพฺพตฺโต ฯ

เนว หายติ โน วฑฺฒเตตีติ อปฺโปโหนกกาเลปี น หายติ
ปโหนกกาเลปี น วฑฺฒเตตีติ อุกฺขมฺปิ ปเนตฺติ อคาริเกนปี
อนคาริเกนปี ทีเปตฺตพฺพิ ฯ เอกจฺโจ หิ อคาริโก อปฺโปโหนก-
กาเล ปกฺขิกกตฺตํ วา สลาภกตฺตํ วา วสุสาวาสิกํ วา
อุปนิพฺพธาเปตี ฯ โส ปจฺจนา ปโหนกกาเลปี ปกฺขิกกตฺตาทิ-
มตฺตเมว ปวตฺเตตีติ ฯ อนคาริโกปี อาทิมฺหิ อปฺโปโหนกกาเล
อุทฺเทลั วา ฐตฺตงฺกํ วา คณฺหาตี ฯ เมธาพลวิริยสมฺปตฺติยา
ปโหนกกาเลปี ตโต อุตฺตรี น กโรตี ฯ เอวํ ปุคฺคโลติ เอวํ
๑. ม. จงฺกวาเร ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคลปณฺตติปฺปกรณวณณา หน้า 162

อิมาย สทฺธาทีนํ จิตฺติยา ปุคฺคโล อุมฺมุชฺชิตฺวา จิตฺโต นาม

โหติ ฯ

อุมฺมุชฺชิตฺวา วิปสฺสติ วิโลเกตฺติ โสตาปนฺโน อญฺจหิตฺวา

อหฺรึ คมนนํคํ (๑) คนฺตพฺพทิสฺส วา โอลิเกติ นาม ฯ

อุมฺมุชฺชิตฺวา ปตฺรตฺติ สกทาคามิปุคฺคโล กิเลตฺตนฺตตาย

อญฺจหิตฺวา คนฺตพฺพทิสากิมฺโข ปตฺรติ นาม ฯ

ปฏฺิคารปฺปตฺโต โหตฺติ อนาคามิปุคฺคโล อญฺจาย วิโลเกตฺวา

ปตฺริตฺวา คนฺตฺวา เอกสฺมี จานเ ปตฺฏิจาปตฺโต นาม โหติ

ติฏฺจติ น ปุณากจฺจติ ฯ

ติณฺโณ ปารจฺกโต ธเล ติฏฺจตฺติ สพฺพกิเลโสณฺม ปตฺริตฺวา

ปรตฺริ คนฺตฺวา นิพฺพานธเล จิตฺโต นาม โหติ ฯ อิมเ ปน

สคฺต ปุคฺคลา อหฺรึปเมน ทิปิตา ฯ

สคฺต กิร ชงฺฆวณฺนิชา อหฺรึชานมคฺคปฏฺิปนฺนา

อนฺตรามคฺเค เอกํ ปุณฺณนทึ ปาปฺณิสฺสุ ฯ เตสฺส ปจฺมํ โอลิณฺโณ

อหฺรึทริโก ปุริโส โอลิณฺณญฺจานเเยว นิมุชฺชิตฺวา ปุณ

อญฺจาคฺคํ นาสกฺขิ อนฺโตเยว มจฺจกจฺจปภกฺโข ชาโต ฯ ทุตฺติโย

โอลิณฺณญฺจานเ นิมุชฺชิตฺวา สกึ อญฺจหิตฺวา ปุณ นิมุคฺโค

อญฺจาคฺคํ นาสกฺขิ อนฺโตเยว มจฺจกจฺจปภกฺโข ชาโต ฯ ตติโย

นิมุชฺชิตฺวา อญฺจิจฺโต (๒) โส มชฺเณ นทฺิยา จตฺวาเนว โอรโต

๑. ม. โสตาปนฺโน ปุคฺคโล อญฺจหิตฺวา คมนนํคํ ฯ

๒. ม. อญฺจหิ ฯ

*เล่มที่ 48 สุตตคณิหุเทสวณฺณา หน้า 163

อาคนตุํ น ปรโต คนตุํ อสกุขิ ฯ จตุตฺโถ อฏฺฐาย จิโต
อตุตฺตรณตฺตํ โอลเกสิ ฯ ปณฺจโม โอลตรณตฺตํ โอลเกตฺวา
ปตฺริ ฯ ฉฏฺฐโ จ ปตฺริตฺวา ปาริมตีริ คนฺตฺวา กฏฺฐปฺปมาเณ
อุทเก จิโต ฯ สตฺตโม ปาริมตีริ คนฺตฺวา คนฺธจฺจณฺณาทีนิ
นฺหาตฺวา วรตฺถานิ นีวาเสตฺวา สุรภิวีเลปนํ วิลิมุปีตฺวา
นีลุปฺปลาทีนิ ปิลนฺธิตฺวา นานาลงฺการปฏฺฐิมณฺฑีโต มหานครี
ปวิสิตฺวา ปาสาทมารุยฺห (๑) อุตฺตมโกชนํ ภูณฺชิ ฯ
ตตฺถ สตฺต ชงฺฆวณฺนิชา วิย อิม สตฺต ปุคฺคตา นที
วิย วฏฺฐุํ ปฺริสสฺส ปจฺมสฺส อุทกภีรฺกสฺส ปฺริสสฺส โอลติณฺณภูจฺาเนยฺว
นิมุชฺชนํ วิย นียตฺมิจฺจนาทิกฺกุจิกฺกสฺส(๒) วฏฺฐเณ นิมุชฺชนํ
อุมมุชฺชิตฺวา นิมุคฺคปฺริโส วิย สทฺธาทีนํ อุปฺปตฺติมตฺตเกน
อุมมุชฺชิตฺวา เตสํ ปฺริหานิยา นิมุคฺคปฺุคฺคโล มชฺเฒ นทียา
จิโต วิย สทฺธาทีนํ จิตฺยา จิตฺปฺุคฺคโล อตุตฺตรณตฺตํ
โอลเกนฺโต วิย คนฺตฺพพฺมคฺคํ คนฺตฺพพฺพิสํ วา โอลเกนฺโต
โสตาปนฺโน ปตฺริตฺปฺริโส วิย กิเลตฺตนฺตฺยา ปตฺรนฺโต
สทฺทาคามี ปตฺริตฺวา กฏฺฐิมตฺเต อุทเก จิตฺปฺริโส วิย
อนาวตฺติตฺตมฺมตฺยา จิโต อนาคามี นฺหาตฺวา ปาริมตีริ
อตุตฺตริตฺวา เถล จิตฺปฺริโส วิย จตฺตารโ ओเขม อติกฺกมิตฺวา
นิพฺพานเถล จิโต จีณาสวพฺุราหุมนฺโณ เถล จิตฺปฺริสสฺส นครี
๑. ม. ปาสาทวรมารุยฺห ฯ ๒. ม. มิจฺจนาทิกฺกุจิกฺกสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคฺลปณฺณตฺติปฺปกรณวณณา หน้า 164

ปวิสิตฺวา ปาสาทวรี อารุหฺ อุตฺตมโกชนภฺยชนํ วิย
จีณาสวสฺส นินฺพพานารมฺมณํ ผลสฺมาปตฺตี อปฺเปตฺวา วิตฺนํ
เวทิตฺพฺพํ ฯ อุกฺโถภาควิมฺตฺตาทโย เหฏฺฐา ปกาสิตาเยวาทิ ฯ
สตฺตกนินฺทเทสวณฺณา นินฺทิตฺตา ฯ
อฏฺฐกนวกนินฺทเทสปี เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพฺพา ฯ

ทสกนินฺทเทสวณฺณา

ทสกนินฺทเทส อธิชาติ กามาวจรภูมิมิ ฯ กามาวจรภูมि-
ยลฺลหิ สตฺตกขตฺตฺปรมาทีนํ กามาวจรภูมิมิยลฺลเวว นินฺทิตฺตา โหติ ฯ
กามาวจรตฺตภาเวเนว อรหตฺตปฺปตฺติ จ อนฺุปาทีเสสนินฺพพา-
นปฺปตฺติ จ โหตีติ อตฺถโธ ฯ

อิธ วิหยาติ อิธ กามาวจเร อตฺตภาเว วิหยา
สฺวทฺธาเวสตฺตภาเว จิตานํ นินฺทิตฺตา โหตีติ อตฺถโธ ฯ อนฺุตรา-
ปรีนินฺพพายีอาทโย หิ อิธ อนาคามิผลํ ปตฺวา อิตฺถ จุตฺตา
สฺวทฺธาเวสสฺส อฺุปฺปชฺชิตฺวา เตน อตฺตภาเวเนว อรหตฺตลฺลเจว
อนฺุปาทีเสสนินฺพพานธาตฺลลจ ปาปฺณนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ อิมลํ
ปณฺจณฺนํ อิธ วิหยา นินฺทิตฺตาติ ฯ

ทสกนินฺทเทสวณฺณา นินฺทิตฺตา ฯ

นินฺทเทสวณฺณา นินฺทิตฺตา ฯ

นิกมนกถา

เอตตาวตา จ

ยิ เว ปุคฺคฺลปญฺจตฺตึ โลกํ อปฺปญฺญิปุคฺคฺโล
นาติสงฺเขปโต สตฺถา เทเสสิ ติทฺถาเส ๑
ตฺสฺสา อญฺจกถญฺเจว ทีปภาสาย สงฺขตํ
อาคมญฺจกถาโย จ โอคาทฺตฺวา อเสสโต ๑
สุวิทฺโต อสงฺกิณฺโณ โย โย อตฺโต ยหึ ยหึ
ตโต ตโต ตํ คเหตุวา ปหาย อตฺตฺวาทาริ ๑
วิสุทฺธิมคฺเค ยิ วุตฺตํ ตํ อนาทาย สงฺขตา
นาติสงฺเขปวิทฺถาร- นเยนญฺจกถา อยิ ๑
ตํ เอตํ สตฺตมตฺเตหิ ภาณวาเรหิ ตฺนฺตฺยา
จิรญฺจิตตฺถํ ฐมฺมสฺส สงฺขโรนฺเตน ยิ มยา ๑
สฺมฺปตฺตํ กุสฺลํ เตน สทฺฐมฺมํ สฺขมฺมํ สิวํ
โอโลเกนฺตุ วิสุทฺเธน ปาณโย ฐมฺมจกฺขุณาติ ๑
ปุคฺคฺลปญฺจตฺติปฺปกรณญฺจกถา นิญฺจิตา ๑

กถาวตถวณณา

อารมภกถา

นินฺนโน เทวโลกสุมี เทวสงฺฆปุรุษโ
สเทวกสฺส โลกสฺส สตถา อปฺปฏิปุคฺคโล ฯ
สพฺพปฺลยตฺตีกุสโล ปฺลยตฺติปรีตีปฺน
วตฺวา ปุคฺคปฺลยตฺตี โลก อุตฺตมปุคฺคโล ฯ
ยํ ปุคฺคกถาทินํ กถานํ วตฺถวาท
กถาวตฺถุปรกณํ สงฺเขเปน อเทสยิ ฯ
มาติกาสฺเพเนเนว จปีตสฺส สุรालเย
ตสฺส โมคฺคลิปฺตเตน วิภตฺตสฺส มหิตเต ฯ
อิทานิ ยสฺมา สมฺปตฺโต อตฺถสํวณฺณากุโม
ตสฺมา ตํ วณฺณยิสฺสามิ ตํ สุณฺณถ สฺมาหิตาติ ฯ

นิตานกถา

ยมกปาฏิหาราวसानสุมิณฺหิ ภควา ติทสฺปุเร ปาริจฺจตฺตก-
มุเต ปญฺชุกมฺพลสิลาหํ วสุสํ อูปคนฺตฺวา มาตริ กายสฺกขี
กตฺวา เทวปรีสาช อภิธมฺมกถํ กถนฺโต ธมฺมสงฺคณีวิงฺก-
ชาตฺถกถาปุคฺคปฺลยตฺติปฺปรกณานิ เทสยิตฺวา กถาวตฺถุเทสนาย
วาระ สมฺปตฺเต อนาคเต มม สวโก มหาปฺลโย โมคฺคลิ-

*เล่มที่ 48 นิทานกถา หน้า 167

ปุตตติสฺสเถโร นาม อุปปนฺนํ สาสนम्मํ โสเชตฺวา ตติย-
สงฺคีตี กโรนฺโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส มชฺเฌ นิสินฺโน สกฺวาเท ปณฺจ
สุตฺตสฺตานี ปรวาทฺ ปณฺจ สุตฺตสฺตานีติ สุตฺตสฺสฺตานี (๑)
สโมธานตฺวา อิมํ ปกรณํ ภาเชตฺสตีติ ตสฺโสกาถํ กโรนฺโต
ยา เจสา ปุคฺคฺลวาทฺ ตาว จจฺจุสฺส ปญฺเฬสฺส ทฺวินฺนํ ปณฺจกานํ
วเสน อฏฺฐมฺขวา วาทฺยตฺติ ตํ อาที กตฺวา สพฺพกถามกฺเคสฺส
อสมฺปญฺณภาณวารมตฺตาย ตนฺตฺติยา มาตีกํ จเปตี ฯ อถาวเสถํ
อภิธรรมมกถํ วิตฺถารนเยเนว กเถตฺวา วุตฺถวสฺโส สุวณฺณ-
รชตโสปานานํ มชฺเฌ (๒) มณฺนิมเยน โสปาเนน เทวโลกโต
สงฺกสฺสนนฺเร โอริยฺห สตฺตฺหิตํ สมฺปาเทนฺโต ยาวตฺตํ จตฺวา
อนฺุปาทีเสสฺยา นิพฺพานชาตฺยา ปรีนิพฺพายี ฯ

อถสฺส มหาสฺสปฺปมฺุโข วสีคโณ อชาตสตฺตฺรราชานํ
สหายํ คเหตุวา ฐมฺมวินยสฺสรีริ สงฺคหํ อาโรเปตี ฯ ตโต
วสฺสสฺตสฺส อจฺจเยน วชฺชิปุตฺตกา ภิกฺขุ ทส วตฺถุณี ทีปยีสฺส
ตานี สุตฺวา กากณฺทกพฺุราหฺมณฺสฺส ปุตฺโต ยสฺสเถโร สฺสฺ-
นาคปุตฺตํ อโสถํ (๓) นาม ราชานํ สหายํ คเหตุวา ทฺวาทสนฺนํ
ภิกฺขุสฺตสฺสฺตานํ อนฺุตเร สตฺต เถรสฺตานี อฺุจฺจินิตฺวา ตานี
ทส วตฺถุณี มทฺทิตฺวา ฐมฺมวินยสฺสรีริ สงฺคหํ อาโรเปตี ฯ

เดหิ ปน ฐมฺมสงฺคาหคฺคฺเถเรหิ นิคฺคฺหิตา ทสฺสสฺสฺสา
๑. ม. สุตฺตสฺสฺตานี ฯ # ๒. ม. สุวณฺณรชตโสปานมชฺเฌ ฯ
๓. ม. กาลาโสถํ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 168

วชฺชิปฺตฺตกา ภิกฺขุ ปกฺขํ ปรีเยสฺमानา อตฺตโน อนฺรูปํ
ทฺพฺพลปกฺขํ ลภิตฺวา วิสุํ มหาสงฺฆิกาจริยกุลํ นาม อํกํสุ ฯ
ตโต ภิชฺชิตฺวา อปรานี เทว อจริยกุลานี ชาตานี โคกุลิกา
จ เอกโพยหาริกา จ ฯ โคกุลิกนิกายโต ภิชฺชิตฺวา อปรานี
เทว อจริยกุลานี ชาตานี ปณฺณตฺติวาทา จ พหุลียา (๑) จ ฯ
พหุสฺสุตฺติกาตีปํ เตสํเยว นามํ ฯ เตสํเยว อนฺตเร เจตियวาทา
นาม อปฺเร อจริยวาทา อุปฺปนฺนา ฯ เอวํ มหาสงฺฆิกา-
จริยกุลโต ทฺติเย วสฺสเสเต ปณฺจจริยกุลานี อุปฺปนฺนानี
ตานี มหาสงฺฆิกเกหิ สทฺธิ ฌ โหนฺติ ฯ

ตสฺมีเยว ทฺติเย วสฺสเสเต เถรวาทโต ภิชฺชิตฺวา เทว
อจริยวาทา อุปฺปนฺนา มหีสาสกา (๒) จ วชฺชิปฺตฺตกา จ ฯ
ตตฺถ วชฺชิปฺตฺตกาทโต ภิชฺชิตฺวา อปฺเร จตฺตาโร อจริยวาทา
อุปฺปนฺนา ฌมฺมุตฺตริยา ภทฺรยานิกา ฉนฺนาคาริกา สมิตฺยาคี ฯ
ปฺน ตสฺมีเยว ทฺติเย วสฺสเสเต มหีสาสกาทโต ภิชฺชิตฺวา
สพฺพตฺตฺติกาธา (๓) ฌมฺมคฺตฺติกาตี เทว อจริยวาทา อุปฺปนฺนา ฯ
ปฺน สพฺพตฺตฺติกาทกุลโต ภิชฺชิตฺวา กสฺสปีกา นาม ชาตา ฯ
กสฺสปีเกสฺส ภินฺเนสฺส อปฺเร สงฺกนฺติกา นาม ชาตา ฯ สงฺกนฺตีกเกสฺส
ภินฺเนสฺส สุตฺตวาทา นาม ชาตาคี เถรวาทโต ภิชฺชิตฺวา อิม
เอกาทส อจริยวาทา อุปฺปนฺนา เต เถรวาทเหหิ สทฺธิ
๑. ม. พหุลียา ฯ ๒. สී. มหีสาสกา ฯ ๓. ม. สพฺพตฺตฺติกาธา ฯ

*เล่มที่ 48 นิทานกถา หน้า 169

ทวารทส โหนติ ฯ อิติ อิเม จ ทวารทส มหาสงฆิกานณจ
ณ อจริยวาทาติ สพฺเพว อฏฺฐารส อจริยวาทา ทุตฺติเย
วสุสเสเต อุปฺปนฺนา ฯ อฏฺฐารสนิกายาติปิ อฏฺฐารสาจริยกุลลา-
นิตฺติปิ เอเตสฺสเยว นามํ ฯ เอเตสุ ปน สตฺตรส วาทา ภินฺนกา
เถรวาทิ อสมฺภินฺนโกติ เวทิตพฺโพ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ทีปฺวเส

นิกกขุตฺติตา ปาปภิกฺขุ เถเรหิ วชฺชิปฺตฺตกา
อณฺณํ ปกฺขํ ลภิตฺวาน อธฺมมวาทิ พหุ ชนา ฯ
ทสสทฺสสา สมากนฺตฺวา อํกฺสุ ธฺมมสงฺคหํ
ตฺสุมายํ ธฺมมสงฺคิติ มหาสงฺคิติ วุจฺจติ ฯ
มหาสงฺคิติกา ภิกฺขุ วิโลมํ อํกฺสุ สาสเน
ภินฺนิตฺวา มฺลตฺสงฺคหํ อณฺณํ อํกฺสุ สงฺคหํ ฯ
อณฺณตฺร สงฺคหิตํ (๑)สุตฺตํ อณฺณตฺร อกริสุ เต
อตุลฺลํ ธฺมมณฺจ ภินฺนิตฺสุ วินเย นิกายेषุ จ ปณฺจสุ ฯ
ปริยายเทสิตฺตจาปิ อโถ นินฺนปริยายเทสิตํ
นิตฺตฺตณฺเจว เนยฺยตุลฺลํ อชานิตฺวาน ภิกฺขโว ฯ
อณฺณํ สนฺธาย ภาณิตํ อณฺณํ อตุลฺลํ จปฺยีสฺสุ เต
พฺยณฺชนจฺฉายาย เต ภิกฺขุ พหุ อตุลฺลํ วินาสยฺม ฯ
จฺจาทฺเตตฺวาน เอกเทสํ สุตฺตํ วินยคมฺภริ
ปฏฺฐูปํ สุตฺตํ วินยํ ตณฺจ อณฺณํ กริสุ เต ฯ

๑. ม. สงฺคหิตา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณฺณา หน้า 170

ปริวาริ อตฺถุทฺธาริ อภิธมฺมิ นปฺปกรณํ
ปฏิสมฺภิตฺถจ นิทฺเทสํ เอกทฺสณฺจ ชาตํ กํ ฯ
เอตฺตํ วิชิตฺวาน (๑) อณฺณานิ อกริสุ เต
นามํ ลิงฺคํ ปริกฺขาริ อากปฺปกรณยานิ จ ฯ (๒)
ปกฺคิภาวํ วิชิตฺวา (๓) ตณฺจ อณฺณํ อํกุสุ เต
ปฺพุพฺพคฺมา ภินฺนวาทา มหาสงฺคีติการกา ฯ
เตสณฺจ อนฺนกาเรน ภินฺนวาทา พหุ อหุ
ตโต อปรกาลมฺหิ ตสฺมี เภโท อชายถ ฯ
โคกฺกุลิกา เอกโพยหาริ ทฺวิธา ภิชฺชิตฺถ ภิกฺขโว
โคกฺกุลินํ เทว เภทา อปรกาลมฺหิ ชายถ ฯ
พหุสฺสุตฺติกา จ ปณฺณตฺติ ทฺวิธา ภิชฺชิตฺถ ภิกฺขโว
เจตฺยา จ ปฺนวาที มหาสงฺคีติเกทกา ฯ
ปณฺจวาทา อิมํ สพฺเพ มหาสงฺคีติมฺูลกา
อตฺถํ ธมฺมณฺจ ภินฺนํ อภิธมฺมจ สงฺคหํ ฯ
คณฺถณฺจ เอกทฺสณฺหิ จทฺเทตฺวา อณฺณํ อํกุสุ เต
นามํ ลิงฺคํ ปริกฺขาริ อากปฺปกรณยานิ จ ฯ
ปกฺคิภาวํ วิชิตฺวา ตณฺจ อณฺณํ อํกุสุ เต
วิสุทฺตฺถเรรวาทมฺหิ ปฺน เภโท อชายถ ฯ

๑. ส. วิสฺสชฺเชตฺวาน ฯ ม. วิสฺสชฺชิตฺวาน ฯ

๒. ม. อากปฺปกรณยานิ จ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๓. ม. ชหิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 นิทานกถา หน้า 171

มหัสาสกา วชฺชิปุตฺตกา ทูริชา ภิชฺชิตฺถ ภิกฺขโว
วชฺชิปุตฺตกาทมฺหิ จตุธา เกโท อชายถ ๑
ธมฺมุตฺตริกา ภทฺรยานิกา จนนาคาริกา จ สมิติ
มหัสาสกานํ เทว เกทา อปรกาลมฺหิ ชายถ(๑) ๑
สพฺพตฺถิวาทา ธมฺมคฺคตฺตา ทูริชา ภิชฺชิตฺถ ภิกฺขโว
สพฺพตฺถิวาทานํ กสฺสปีกา สงฺกนฺตีกสฺสปีเกน จ ๑
สงฺกนฺตีกานํ สุตฺตวาที อนุปฺพเพน ภิชฺชถ
อิม เอกาทส วาทา สมภินฺนา เถรวาทโต ๑
อตุลฺล ธมฺมณฺจ ภินฺทีสุ เอกเทสณฺจ สงฺคหํ
กนฺถณฺจ เอกเทสณฺหิ จทฺเทตฺวา อณฺณํ อํกฺสุ เต ๑
นามํ ลิงฺคํ ปริกฺขาริ อากปฺปกรณฺยานิ จ
ปกตฺติภาวํ วิชฺหิตฺวา ตณฺจ อณฺณํ อํกฺสุ เต ๑
สตุตฺตรส ภินฺนวาทา เอกวาโท อภินฺนโก
สพฺเพวภูจฺจารส โหนฺติ ภินฺนวาทน เต สห ๑
นิโครฺชโร มหารุกฺโข เถรวาทานมุตฺตโม
อนฺนํ อนธฺกณฺจ เกวลํ ชินฺสาสนํ ๑
สนฺตกา วิย รุกฺขมฺหิ นิพฺพตฺตา วาทเสสกา
ปจฺเจม วสฺสสเต นตฺถิ ทฺติเย วสฺสสตนฺตเร
ภินฺนา สตุตฺตรส วาทา อุปฺปนฺนา ชินฺสาสเนติ ๑

๑. ม. อชายถ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 172

อปฺราปรึ ปน เหมวตฺติกา ราชคฺิริกา สิทฺทตฺติกา
ปฺพุพเสลฺเลีย อปรเสลฺเลีย วาชีรียาติ อญฺเณปี ฌ อจฺริยวาทา
อุปฺปนฺนา เต อิทฺ อนุธิปฺเปตาฯ ปฺริมกานมฺปน อญฺจารสนฺนํ
อจฺริยวาทานํ วเสน ปวตฺตมานเณ สาสเน ปฏฺิถทฺทสทฺโท
อโสโก ฌมฺมราชา ทิวเส ทิวเส พุทฺทปฺุชาย สตฺสทฺสํ
ฌมฺมปฺุชาย สตฺสทฺสํ สงฺฆปฺุชาย สตฺสทฺสํ อตฺตโน อจฺริยสฺส
นิโครตฺตเถรสฺส สตฺสทฺสํ จตฺตสฺ ทฺวารสฺ ฆေชชตฺถาย
สตฺสทฺสสนฺติ ปณฺจสตฺสทฺสานิ ปฺริจฺจชฺนโต สาสเน อุพาริ
ลาภสฺกการิ ปวตฺเตสิ ฯ

ติตฺติยา รหิตลาภสฺกการา (๑) อนุตฺมโส ฆาสจฺฉาทนฺมปี (๒)
อลภนฺตา ลาภสฺกการิ ปตฺถยมาณา ภิกฺขุสฺ ปพฺพชิตฺวา สกานิ
สกานิ ทิฏฺฐิจิตฺตานิ อยฺ ฌมฺโม่ อยฺ วินโย อิทฺ สตฺตฺสาสนนฺติ
ทีเปนฺติ ฯ ปพฺพชฺชํ อลภมาณาปี สยเมว เกเส ฉินฺทิตฺวา
กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาทเตจฺวา วิหารสฺ วิจฺจรฺนตา อุโปสถ-
กมฺมาทิกฺรณกาเล สงฺฆมฺชฺฉํ ปวิสฺนฺติ เต ภิกฺขุสงฺฆเณ ฌมฺเมเน
วินเยเน สตฺตฺสาสเนเน นิคฺคยฺหมาณาปี ฌมฺมวินยานุโลมาย
ปฏฺิปปตฺติยา อสณฺจหนฺตา อเนกรูปี สาสนสฺส อพฺพุทฺถจ
มลฺลจ กณฺฏกณฺจ สมฺภูจฺาเปนฺติ ฯ เกจิ อคฺคิ ปฺริจฺจรฺนติ
เกจิ ปณฺจาทเป ตปฺนฺติ เกจิ อาทิจฺจํ อนุปฺริวตฺตนฺติ เกจิ
๑. ม. หตฺลาภสฺกการาฯ ๒. ม. ฆาสจฺฉาทนฺมตฺตมฺปี ฯ

*เล่มที่ 48 นิทานกถา หน้า 173

ธรรมณจ วินยณจ โวภินุทิสสามาติ ตถา ตถา ปคฺคณหีสุ ฯ
 ตทา ภิกฺขุสงฺโฆ น เตหิ สหฺมึ อุโปสถํ วา ปวารณํ วา
 อกาสิ อโสการาเม สตฺต วสุธานี อุโปสโถ อุปจฺฉิขฺชิ ฯ
 ราชา อาณาย การเสฐสามีติ วายมนฺโตปี การตุ
 นาสกฺขิ อณฺทตฺตฺถุ ทฺถกฺกิตฺตคาหิณา พาเลน อมจฺเจน อนนฺเกสุ
 ภิกฺขุสฺส ชีวิตา โวโรปีเตสุ วิปฺปฏิสาร์ อโหสิ โส ตณฺจ
 วิปฺปฏิสาร์ ตณฺจ สาสเน อุปฺปนฺนํ อพฺพุทํ วุสฺสเมตฺตกาโม
 โก นฺ ฺจ อิมสฺมี อตฺเต ปฏฺิพฺโถติ สงฺฆํ ปุจฺฉิตฺวา โมคฺคฺลิ-
 ปฺคตฺติสฺสตฺเตโร มหาราชาติ สุตฺวา สงฺฆสฺส วจเนน อโธ-
 กฺกาปฺพุตฺโต (๑) เถโร ปกฺโกสาเปตฺวา อิทฺธิปาฏฺิหาริยทฺสฺสเนน
 เถรสฺส (๒) อานฺุภาเวน นิพฺพิจฺจิกฺโข (๒) อตฺตโน กุฏฺุจฺจํ ปุจฺฉิตฺวา
 วิปฺปฏิสาร์ วุสฺสเมสิ ฯ เถโรปี ตํ ราชฺยุยานเนยว วสนฺโต
 สตฺต ทิวธานี สมฺมํ อุกฺคณฺหาเปสิ โส อุกฺคฺกิตฺตสมฺมโย สตฺตเม
 ทิวเส อโสการาเม ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา สาณฺิปาการํ
 ปรีกฺขิปาเปตฺวา สาณฺิปาการนฺตเร นิสินฺโน เอกลทฺธิเก
 เอกลทฺธิเก ภิกฺขุ เอกโต เอกโต การเตว เอกเมกํ ภิกฺขุสมฺมํ
 ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ ฆนฺเต กิฺวาที สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ
 ตโต สฺสสฺตวาทิโน สฺสสฺตวาทิตีอาหํสุ ฯ เอกจฺจสฺสสฺติกา
 อนฺตानนฺตिका อมราวิกฺเขปิกา อธิจฺจสมฺบุปฺปนฺนิกา สณฺุณีวาทา
 # ๑. ม. อโหคฺกาปฺพุตฺโต ฯ ๒. ม. อานฺุภาเว นิพฺพิจฺจิกฺโข ฯ

*เล่มที่ 48 นิทานกถา หน้า 175

ยถา มหาทสฺสปลฺลเตโร จ ยสฺสเตโร จ ฐมฺมณฺจ วินยณฺจ
สฺงคายีสุ เอวเมว สฺงคายนฺโต สาสนมถิ วิโสเชตฺวา ตตฺยสฺงคิตี
อกาสีฯ ตตฺถ อภิฐมฺมํ สฺงคายนฺโต อิมํ ยถาภาสิตํ ปกฺรณํ
สฺงคหิ อารोเปสิฯ เตน วุคฺคํ

ยํ ปุคฺคกถาทินํ	กถานํ วตฺถุภาวโต
กถาวตฺถุปฺปกฺรณํ	สฺงเขเปน อเทสยิฯ
มาติกาชปเนเนว	จปีตสฺส สุรालเย
ตสฺส โมคฺคทิลปฺปเตน	วิกตฺตสฺส มหิตเตฯ
อิทานิ ยสุมา สมปฺปโต	อตฺถสํวณฺณนากฺโม
ตสุมา นํ วณฺณยิสฺสามิ	ตํ สุณฺณถ สฺมาหิตาติฯ

นิทานกถา นิฎฺฐิตาฯ

ปุคฺคลกถาวณฺณา

สจฺฉิกกฺขจวณฺณา ตาว วุจฺเจเต ฯ

ตตฺถ ปุคฺคโล อุปฺลพฺภติ สจฺฉิกกฺขปรมตฺถเณนาติ อัย
ปุจฺฉา ฯ อามนฺตาคิ อัย ปุชฺชานนา ฯ กสฺส ปนํยํ ปุจฺฉา
กสฺส ปุชฺชานนาติ ฯ อสฺสูกสฺสาติ น วตฺตพฺพา ฯ ภควตา
หิ อิมสฺมี ปกรฺเณ นานปฺปการานํ ลทฺธินํ วิโสชนตฺถํ
ตณฺฑิวเสน มาติกา จปีตา สว เถเรณ สตฺถารา ทินฺนเนเย
จตฺวา ตณฺฑิวเสเนว วิภตฺตา ฯ น หิ เถโร ยตฺตกา เอตฺถ
วาทมกฺกา ทสฺสีตา ตตฺตเกหิ วาทฺหิ (๑) สทฺธิ วาทเน วิคฺคาหิก-
กถํ กเถสิ ฯ เอวํ สนฺเตปี ปน ตาสํ ตาสํ กถานํ อตฺถสฺส
สุขาวารณตฺถํ สกฺวาทีปุจฺฉา ปรวาทีปฺปญฺญา ปรวาทีปุจฺฉา
สกฺวาทีปฺปญฺญาติ เอวํ วิภาคํ ทสฺเสตฺวา ว อตฺถวณฺณนํ
กริสฺสาม ฯ

ปุคฺคโล อุปฺลพฺภติ สจฺฉิกกฺขปรมตฺถเณนาติ หิ อัย สกฺวาที-
ปุจฺฉา ฯ ตาย ये อตฺถิ ปุคฺคโลติ เอวํลทฺธิกา ปุคฺคลวาทินो
เต เอวํ ปุจฺฉิตพฺพาติ ทีเปติ ฯ เก ปน ปุคฺคลวาทินอติ
สาสเน วชฺชิปฺตตฺตา เจว สมิตฺติยา จ พหิทฺธา จ พหุ
อณฺณตฺตติยา ฯ ตตฺถ ปุคฺคโลติ อตฺตา สตฺโต ชีโว ฯ อุปฺลพฺภตฺติ
ปญฺญาเย อุปฺกนฺตฺวา ลพฺภติ ญาเยตฺติ อตฺโต ฯ สจฺฉิกกฺข-
๑. ม. วาทิหิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณฺณา หน้า 177

ปรมตฺถนาถิ เอตฺถ สจฺฉิกกฺขโวจิตฺติ มายามริจิจาทยโย วีย อภูตา-
 การณ อคฺคเหตุพฺโพ ภูตฺถโวจ โย ปรมตฺถโถติ อนุสฺสวาทิวเสน
 อคฺคเหตุพฺโพ อุตฺตมตฺถโถ โย อุกฺเขนาปี โย ปฺรโต ปุคฺคโถ
 อฺปลพฺภตฺติ สจฺฉิกกฺขปรมตฺถเนน รูปลญฺจ อฺปลพฺภตฺติอาทินา
 ขนฺุชยตฺนชาตฺตอินฺุทริยวเสน สตฺตปฺลลวาสวิโร ชมฺมปฺปเกโท
 ทสฺสีโต ยถา โส ภูเตน สภาวภูเตน อฺปลพฺภตฺติ กิ(๑) เอว
 ตว ปุคฺคโถ อฺปลพฺภตฺติ ปุจฺฉตฺติ โย ปฺรวาทิ อามนฺตาคิ
 ปฏฺิขานาคิ โย ปฏฺิขานนฺนตฺติ กตฺถจฺจ อาม กนฺุเตตฺติ อากจฺฉตฺติ
 กตฺถจฺจ อามิตฺติ ปฏฺิขานนฺ (๒) อากจฺฉตฺติ อิช ปน อามนฺตาคิ
 อากตฺติ โย ตฺตฺรยํ อธิปฺปาโย โส ทิ ขนฺุตฺติ ปฺรโต วุคฺคตฺติ
 ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโถ อตฺถตฺทิตาย ปฏฺิปนฺโนตฺติ (๓) สุตฺตํ อากตฺติ
 ตํ คเหตุวา ขสฺมา ปน ภควตา สจฺฉวาทิ น วิสฺวาทน-
 ปุเรกฺขาโร วาจํ ภาสตี นาปี อนุสฺสวาทิวเสน ชมฺมํ เทเสตี
 สเทวกํ ปน โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกกฺควา ปเวเทตี ตสฺมา
 โย เตน ภควตา วุคฺคโถ อตฺถิ ปุคฺคโถ อตฺถตฺทิตาย ปฏฺิปนฺโนตฺติ
 โส สจฺฉิกกฺขปรม(๔)ตฺถเนน อตฺถิตฺติ ลทฺฐิ คเหตุวา อามนฺตาคิ
 ปฏฺิขานาคิ โย

- อถสฺส ตาทิสสฺส เลสวจนสฺส จลวาทสฺส โอกาถํ
 # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ โย ๒. ส. ปฏฺิขานนฺนตฺติ โย
 # ๓. อจฺ. จตฺถก. ๒๑/๕๕/๑๒๕ โย ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ โย

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปปรกณวณณา หน้า 178

อททมาโน สกวาที โย สจฺฉิกฺกฺโขติอาทิมาห ฯ ตตฺรราย-
มาธิปฺปาโย ยฺวายํ ปฺรโต สปฺปจฺจโย อปฺปจฺจโย สจฺจโต
อสจฺจโต สสฺสโต อสสฺสโต สนิมิตฺโต อนิมิตฺโตติ เอวํ ปฺริทีปิตฺโต
รฺูปาทิสตฺตปฺลยฺวาสวิโร ฌมฺมปฺปเกโท อากฺโข น สมฺมตฺติสจฺจ-
วเสนาปี อนุสฺสวาทิวเสน (๑) คเหตุพฺโพ อตฺตโน ปน ภูตตาย
เอว สจฺฉิกฺกฺโข อตฺตปฺจฺจกฺขตาย จ ปรมตฺโต ตํ สนฺชายาห
โย สจฺฉิกฺกฺโข ปรมตฺโต ตโต โส ปุคฺคโล อฺปลพฺภติ
สจฺฉิกฺกฺจปรมตฺถเณนาติ ฯ

ตโตติ กรณวณเมตํ ตสฺมา เตน สจฺฉิกฺกฺจปรมตฺถเณ
โส ปุคฺคโล อฺปลพฺภตฺติ อยเมตฺถ อตฺโต ฯ อิํ ภูตํ โหติ
รฺูปนาทิกฺเขเทน วา สปฺปจฺจยาทิกฺเขเทน วา อากาเรน โย
สจฺฉิกฺกฺโข ปรมตฺโต อฺปลพฺภติ กิณฺเต โส (๒) ปุคฺคโลปี เตนากาเรน
อฺปลพฺภตฺติ ฯ น เหวํ วตฺตพฺเพติ อวชานนา ปฺรวาทิสฺส ฯ
โส หิ ตถารูปํ ปุคฺคํ อนิจฺจนฺโต อวชานาติ ฯ ตตฺรรายํ
ปทจฺเจโท น หิ เอวํ วตฺตพฺเพติ น ห เอวนฺติปี
วฏฺฏติ ฯ ทฺวินฺนมฺปิ เอวํ น วตฺตพฺโพติ อตฺโต ฯ

อาชานาหิ นิกฺคหนฺติ สกวาทีวณฺํ ฯ ยสฺมา เต ปุริมา
วตฺตพฺพปฏิญฺญา ปจฺฉิมา นวตฺตพฺพปฏิญฺญา ปจฺฉิมา จ
ปุริมา น สนฺชียติ ตสฺมาปี นิกฺคหํ ปตฺโต ตํ นิกฺคหํ โทสํ
๑. ม. น สมฺมตฺติสจฺจวเสน นาปี อนุสฺสวาทิวเสน ฯ
๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 179

อปราธิ สมปฏิจจาหิติ อตุโถ ๑ เอวิ นิคคหิ อาชานาเปตวา
อิทานิ ตัง จปนาย เจว อนุโลมปฏิโลมโต ปาปนาโรปนानญจ
วเสน ปากัญ โกโรนุโต หลยจิ ปุคคโลตยาทิมาห ๑

ตตถ หลยจิ ปุคคโล อุปลพทตีติ ยทิ ปุคคโล อุปลพทติ
สเจ ปุคคโล อุปลพทติ สจจนิกฎปรมตถเณนาติ อตุโถ ๑ อัย
ดาว ปรวาทิปกขสฺส จปนโต นิคคหปาปนาโรปนानัน ลกขณ-
ภูตา อนุโลมจปนา นาม ๑ เตน วต เรติอาทิ อนุโลม-
ปกฺเข นิคคหสฺส ปาปิตตฺตา อนุโลมปาปนา นาม ๑ ตตถ
เตนาติ การณวณัน ๑ วตาคิ โอกปฺปนวณัน ๑ เรติ อามนต-
วณัน ๑ อิทิ วุตฺตํ โหติ เตน วต เร วตฺตพฺเพติ วต
เร (๑) หมฺโก ภทรมฺข เตน การณน วตฺตพฺโพเววาทิ ๑ ยี
ตตถ วเทสีติ อนุโลมปกฺเข นิคคหสฺส อาโรปิตตฺตา
อนุโลมโรปนา นาม ๑ ยญจสฺส (๒) ปรโยसानเ มิจฺฉาติ ปทํ
ตสฺส ปฺรโต อิทฺนเตติ อหริตพฺพํ ๑ อิทฺนเต มิจฺฉาติ อยญเจตฺถ (๓)
อตุโถ ปฺรโต จ ปาลิยฺ เอตํ อากตเมว ๑

โน เจ ปน วตฺตพฺเพติอาทิ น เหว วตฺตพฺเพติ
ปฏิกฺขิตฺตปกฺขสฺส จปิตตฺตา ปฏฺิโลมโต นิคคหปาปนาโรปนानัน
ลกขณภูตา ปฏฺิโลมจปนา นาม ๑ โน จ วต เรติอาทิ ปฏฺิโลมปกฺเข
นิคคหสฺส ปาปิตตฺตา ปฏฺิโลมปาปนา นาม ๑ ปฺน ยี ตตถ

- # ๑. ม. เตน เร วตฺตพฺเพ วต เร ๑
- # ๒. ม. ยี ตสฺส ๑ ๓. ม. อยญเหตฺถ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปกรณ์วณณา หน้า 180

วทสฺสิตฺตอทาถิ ปฏฺฐิลอมปฺกฺเข นิคฺคหสฺส อาริปิตตฺตทา ปฏฺฐิลอม-
โรปนานาม ฯ อธิราปี ปริโยसानเน มิจฺฉาติ ปทสฺส ปุโรโต
อิทฺทเนตฺติ อหริตฺตพฺพเมว ฯ ปฺรโตปี เอวฺรุเปสฺสุ จานเนสฺสุ เอเสว
นโย ฯ

ตฺตรายํ อาทิตฺโต ปฏฺฐาย สงฺเขปตฺโต ยถิ ปุคฺคโล
อุปลพฺภตฺติ สจฺฉนิกฺกุจฺปรมตฺถเนน เตน วตฺ เร (๑) โส อุปลพฺภตฺตี
วตฺตพฺโพ ฯ ยํ ปน ตตฺถ วทสฺสิ วตฺตพฺโพ โข ปุริมฺปญฺเห
สจฺฉนิกฺกุจฺปรมตฺถเนน อุปลพฺภตฺตี โน จ วตฺตพฺโพ ทฺตฺติยปญฺเห
ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภตฺตี อิทฺทเนตฺติ มิจฺฉาติ เอวํ ตาว
อนฺุโลมโต จปนาปาปนาโรปนา โหนฺติ ฯ อถ น วตฺตพฺโพ
ทฺตฺติยปญฺเห ตโต โส ปุคฺคโล (๒) อุปลพฺภตฺตี ปุริมฺปญฺเหปี น
วตฺตพฺโพว ฯ ยํ ปน ตตฺถ (๓) วทสฺสิ วตฺตพฺโพ โข ปุริมฺปญฺเห
สจฺฉนิกฺกุจฺปรมตฺถเนน อุปลพฺภตฺตี โน จ วตฺตพฺโพ ทฺตฺติยปญฺเห
ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภตฺตี อิทฺทเนตฺติ มิจฺฉาติ เอวํ ปฏฺฐิลอมโต
จปนาปาปนาโรปนา โหนฺติ ฯ เอวเมตฺติ นิคฺคหสฺส จ อนฺุโลม-
ปฏฺฐิลอมโต จตฺตุนฺนํ ปาปนาโรปนानนฺจ วุตฺตตฺตทา อุปลพฺภตฺตี-
อาทิกํ อนฺุโลมปญฺจกํ นาม ฯ เอตฺถ จ กิณฺจาปี อนฺุโลมโต
ปาปนาโรปนาหิ เอโก ปฏฺฐิลอมโต ปาปนาโรปนาหิ เอโกติ เทว
นิคฺคหา กตา อาชานาหิ นิคฺคหฺนฺติ เอตฺตฺเสว ปเนตฺถ
๑. ม. โภ ฯ ๒. ม. เรสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. ม. ยํ ปเนตฺถ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณฺณา หน้า 181

ปุคฺคโล อุปลพฺภตฺติ ปจฺมํ วาท์ นิสฺสาย ปจฺมสฺส นิกฺคหสฺส
ทฺวิหากาเรหิ อาริปิตตฺตา เอโกวายํ นิกฺคโหติ ปจฺโม
นิกฺคโห ๑

อิทานิ ปจฺจนิกฺกนโย โหติ ๑ ตตฺถ ปุจฺจนา ปรวาทีสฺส ๑
โส หิ อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺถหิตาย ปฏฺธิปนฺโนติ กหิตตฺตา
นุปลพฺภตฺติ อสมฺปฏฺธิจฺจนฺโต เอวํ ปุจฺจติ ๑ สกฺวาที ยถา
รฺupaทีริมฺมา อุปลพฺภนฺติ เอวํ อนุปลพฺภนฺนียโต อามนฺตาคิ
ปฏฺธิชานาติ ๑ ปฺน อิตโร ปรวาที (๑) อตฺตนา อธิปฺเปตฺติ สจฺฉิ-
กฏฺฐึเยว สนฺธาย โย สจฺฉิกฏฺฐโจติอาทิมาย ๑ สมฺมตฺติสจฺจ-
ปรมตฺถสจฺจานิ วา เอกโต กตฺวาปี เอวมาย ๑ สกฺวาที
ปุคฺคโลติ อุปาทาปญฺญตฺติสพฺภาวโตปี ทฺวินฺนํ สจฺจานํ เอกโต
กตฺวา ปุจฺฉิตตฺตาปี น เหวนฺติ ปฏฺธิกฺขิปติ ๑

อิทานิ กิลฺยาปี เตน ปจฺมํ ปรมตฺถสจฺจวเสน นุปลพฺภ-
นฺนียตา สมฺปฏฺธิจฺจิตฺวา (๒) ปุจฺจนา สมฺมตฺติสจฺจวเสน วา (๓) โวมิสฺสก-
วเสน วา ปฏฺธิกฺขิตฺตา ๑ ปรวาที ปฺน นุปลพฺภตฺติ วจน-
สามญฺญมตฺตํ ฉลวาทํ นิสฺสาย ยํ ตยา ปจฺมํ ปฏฺธิญฺญาคํ
ตํ ปุจฺจนา ปฏฺธิกฺขิตฺตฺนฺติ ภาณฺชนสฺส ปฏฺธิภาณฺชนํ วิย อตฺตโน
กตฺสส นิกฺคหกมฺมสฺส ปฏฺธิกมฺมํ กโรนฺโต อาชานาหิ ปฏฺธิกมฺมนฺติ
อาห ๑ อิทานิ ยถาสฺส อนฺุโลมปญฺจเก สกฺวาทีนา วาทฺฐุสฺสนํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. สมฺปฏฺธิจฺจิตฺตา ๑
๓. ม. วาสทฺุโท นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตถุปปรกณวณณา หน้า 182

กตุวา อนุโลมปฏิโลมโต ปาปนาโรปนาหิ นิคฺคโห ปากโฏ กโต
เอวํ ปฏิภมฺมํ ปากภูํ กโรนฺโต หญฺจิ ปุคฺคโลติอาทิมาห ฯ
ตํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว อตฺถโต เวทิตพฺพํ ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ
จปนา นาม ปรวาทิปฺกขสฺส จปนโต อัยฺยํ ทว โทโสติ
ทสฺเสตฺถ จปนมตฺตเมว โหติ น นิคฺคหสฺส วา ปฏิภมฺมสฺส
วา ปากภูภาวกรณํ ปาปนาโรปนาหิ ปนสฺส ปากภูกรณํ
โหติ ตสฺมา อิํ อนุโลมปฏิโลมโต ปาปนาโรปนาหิ วเสน
จตุหาคารเหติ ปฏิภมฺมสฺส กตตฺตา ปฏิภมฺมจตุกฺกํ นามาติ
เอวํ (๑) จตุกฺกํ เวทิตพฺพํ ฯ

เอวํ ปฏิภมฺมํ กตุวา อิทานิ ยฺวาสฺส อนุโลมปณฺจเก
สกวาทินา นิคฺคโห กโต ตสฺส ตเมว จลวาทิ นิสฺสาย
ทูกกภูภาวํ ทสฺเสนฺโต ตฺวญฺเจ ปน มลฺลยสีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ
ตฺวญฺเจ ปน มลฺลยสีติ ยทิ ตฺวํ มลฺลยสี ฯ วตฺตพฺเพ โขติ
อิํ ปจฺจนีเก อามนฺตาคิ ปฏฺิยฺยํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ โน จ
วตฺตพฺเพติ อิํ ปน น เหวนฺติ (๒) อวชานนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ
เตน ตฺวํ (๓) ตตฺถาคิ เตน การณฺน ตฺวํเยว ตสฺมี นฺปลพฺกตฺติ
ปฺกฺเข เหวํ ปฏฺิขานนฺตฺนฺติ อามนฺตาคิ เอวํ ปฏฺิขานนฺโต ฯ เอวํ
นิคฺคเหตุพฺเพติ ปฺน น เหวนฺติ อวชานนฺโต เอวํ
นิคฺคเหตุพฺโพ ฯ อถ ตํ นิคฺคณฺหามาติ อเถวํ นิคฺคหารหํ ตํ
๑. ม. เอกิ ฯ ๒. ม. น เหวาติ ฯ ๓. ม. ตว ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 183

นิกฺคณฺหาม ฯ สุนิกฺคหิโต จ โหสีติ สเกน มเตน นิกฺคหิตตฺตา
สุนิกฺคหิโตว ภวสี ฯ

เอวํ ปนสฺส (๑) นิกฺคเหตุพฺพภาวํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตํ
นิกฺคณฺหนโต หลฺจฺจิติอาทิมานฺห ฯ ตตฺถ จปนาปาปนาโรปนา
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ ปรีโยसानเ ปน อิทนฺเต
มิจฺฉาติ อิทํ ตว วจันํ มิจฺฉา โหสีติ อตฺถโถ ฯ อิทํ ฉลวาเทน
จตฺถหิ อากาเรหิ นิกฺคหสฺส กตตฺตา นิกฺคหจตฺถกํ นาม ฯ

เอวํ นิกฺคหํ กตฺวาปี อิทานิ ยถิ อัย มยา ตว มเตน
กโต นิกฺคโห ทฺนฺนิกฺคโห โย มม ตยา เหฏฺฐา อนฺุโลม-
ปณฺจเก กโต นิกฺคโห โสปี ทฺนฺนิกฺคโหติ ทสฺเสนฺโต เอสเ เจ
ทฺนฺนิกฺคหิตเตติอาทิมานฺห ฯ ตตฺถ เอสเ เจ ทฺนฺนิกฺคหิตเตติ เอสเ
เจ ตว วาโท มยา ทฺนฺนิกฺคหิโต อถวา เอสเ เจ ตว
มยา กโต นิกฺคโห ทฺนฺนิกฺคโห ฯ เหวเมวํ ตตฺถ ทกฺขาติ
ตตฺราปี (๒) ตยา มม เหฏฺฐา กเต นิกฺคเห เอวเมวํ ปสฺส ฯ
อิทานิ ยฺวาสฺส เหฏฺฐา สกฺวาทีนา นิกฺคโห กโต ตํ วุตฺตพฺเพ
โฆติอาทิวจเนน ทสฺเสตฺวา ปฺน ตํ นิกฺคหํ อนิกฺคหภาวํ
อุปเนนฺโต โน จ มยํ ตยาติอาทิมานฺห ฯ ตตฺถ โน จ มยํ
ตยา ตตฺถ เหนตาย ปฏฺิณฺณายาติอาทิสฺส อยมตฺถโถ ยสฺมา โส
ตยา มม กโต นิกฺคโห ทฺนฺนิกฺคโห ตสฺมา มยํ ตยา ตตฺถ
๑. ม. เอวมสฺส ฯ ๒. ม. ตตฺถาปี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 184

อนฺุโลมปณฺจเก อามนฺุตาติ เอตาย ปณฺุณฺาย เอวํ ปณฺุชานนฺุตา
ปฺุณ น เหวนฺุติ ปณฺุฏฺเฆเป กเตปี อาชานาหิ นิกฺคหนฺุติ
เอวํ น นิกฺคเหตุพฺุพาเยว (๑) เอวํ อนิกฺคเหตุพฺุพฺุมปี มํ นิกฺคณฺุหาสิ
อิทิสฺเสน ปน นิกฺคเหน ทฺุณฺุณิกฺคหิตา มยํ โหมา ฯ

อิทานิ ยํ นิกฺคหํ สนฺุชาย ทฺุณฺุณิกฺคหิตา จ โหมาติ
อโวจ ตํ ทสฺุเสตฺุหฺุญฺุจ ปฺุคฺคโล ฯเปฯ อิทํ เต มิจฺุฉาติ-
อาทิมาย ฯ เอวมิทํ อนฺุโลมปณฺุโลมโต จตฺุหิ ปาปนาโรปนนาหิ
นิกฺคหสฺุส อฺุปนิตตฺุตา อฺุปนยนจตฺุกํ นาม โหติ ฯ

อิทานิ น เหวํ นิกฺคเหตุพฺุเพติอาทิกํ นิกฺคมจตฺุกํ (๒)
นาม โหติ ฯ ตตฺุถ น เหวํ นิกฺคเหตุพฺุเพติ ยถาหํ ตยา
นิกฺคหิตโต น หิ เอวํ นิกฺคเหตุพฺุโพ ฯเอตสฺุส หิ นิกฺคหสฺุส
ทฺุณฺุณิกฺคหภาโว มยา สาธิตโต ฯ เตน หีติ เตน การณฺเณน ยสฺุมา
เอส นิกฺคโห ทฺุณฺุณิกฺคโห ตสฺุมา ยํ มํ นิกฺคณฺุหาสิ หฺุญฺุจ
ปฺุคฺคโล ฯเปฯ อิทนฺุเต มิจฺุฉาติ อิทํ นิกฺคณฺุหนํ ตว มิจฺุฉาติ
อตฺุถ ฯ เตน หิ เย กเต นิกฺคเหตุติ เยน การณฺเณน
อิทํ มิจฺุฉา เตน การณฺเณน โย ตยา นิกฺคโห กโต โส
ทฺุกฺกโฏ ฯ ยํ มยา ปณฺุฏฺมมํ กตํ ตเทว สุกตํ ฯ ยายี
เจสา ปณฺุฏฺมมจตฺุกกาทิวเสน กถามคฺุคสมฺุปณฺุปาทนา กตา
สาปี สุกตาคี ฯ (๓) เอวเมตํ ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺุภตฺิตีอาทิกสฺุส
๑. ม. น นิกฺคเหตุพฺุโพเยว ฯ ๒. สี. นิกฺคมจตฺุกํ ฯ
ม. นิกฺคมจตฺุกํ ฯ ๓. ม. สุกตา ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 185

อนุโลมปณจกสฺส นุปลพทตฺตีอาทิกานํ ปฏิกมฺมนิคฺคโหปนยน-
นิกฺคหจตุกกานณจ(๑) วเสน อนุโลมปจฺจนิกปณจกํ นาม
นินฺททิกฺกฺจนฺตฺติ เวทิตพฺโพ ๑ (๒)ทฺตฺติโย นิคฺคโห(๒) เอตฺตวาทา สกฺวาทีโน
ปฺพพปกฺเข สติ ปรวาทีโน วจนสามณฺณมตฺเตน ฉลวาทน
ชโย โหติ ๑

อิทานิ ยถา ปรวาทีโน ปฺพพปกฺเข สติ สกฺวาทีโน
ธมฺเมเนว ตเถว ภูเตน ชโย (๓) โหติ ตถา วาทุปฺปตฺตี ทสฺเสตฺถ
ปุคฺคโล นุปลพทตฺตี ปจฺจนิกานุโลมปณจกํ อารทฺธํ ๑ ตตฺถ
ปจฺจนิก ปุจฺจา ปรวาทิสฺส รุปาทีเกทํ สจฺฉิกกฺกฺจปรมตฺถํ
สนฺธาย ปฏฺิณฺญา สกฺวาทีสฺส ๑ สฺพทฺธสมฺมตฺติสจฺจํ วา ปรมตฺถ-
มิสฺสทํ วา สมฺมตฺติสจฺจํ สนฺธาย โย สจฺฉิกกฺกฺจโจติ ปฺน อนฺนโยโค
ปรวาทิสฺส สมฺมตฺติวเสน นุปลพทตฺตี นวตฺตพฺพตฺตา มิสฺสท-
วเสน วา อนฺนโยคสฺส สงฺกิณฺณตฺตา น เหวนฺตฺติ ปฏฺิกฺเขโป
สกฺวาทีสฺส ๑ ปฏฺิณฺญาตํ ปฏฺิกฺขิปตฺตี วจนสามณฺณมตฺเตน
อาชานาหิ นิคฺคหนฺตฺติอาทิกานํ ปรวาทิสฺส ๑ เอวมยํ ปุคฺคโล
นุปลพทตฺตี ทฺตฺติยวาทํ นิสฺสาย ทฺตฺติโย นิคฺคโห โหตฺตีติ เวทิตพฺโพ ๑
เอวํ เตน ฉเลน นิคฺคโห อารโหปีโต ๑

อิทานิ ตสฺเสว ปฏฺิณฺญาต (๔) ธมฺเมน สเมน อตฺตโน วาท
๑. ม. ...นิกฺคมนจตุกกานํ ๑ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๑
๓. ม. ธมฺเมเนว ตเถน สฺชโย ๑ ๔. ม. ตสฺเสว
ปฏฺิณฺญาต นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 186

ชยฺ ทสฺเสตฺตํ อนุโลมนเย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส อตฺตโน ลทฺธิ
นิสฺสาย ปฏฺิณฺณา ปฺรวาทิสฺส ฯ ลทฺธิยา โือกาสํ อทตฺวา
ปรมตฺถวเสน ปุณฺ อนุโยโค สกฺวาทิสฺส ปรมตฺถวเสน
ปุคฺคตฺส อภาวโต ปฏฺิกฺโขโป ปฺรวาทิสฺส ฯ ตโต ปรี ฌมฺเมน
สเมน อตฺตโน ชยทสฺสนตฺถํ อาชานาหิ ปฏฺิกมฺมนฺตฺอิอาทิ สพฺพิ
สกฺวาทิวจนเมว โหติ ฯ ตตฺถ สพฺเพสํ ปฏฺิกมฺมนิคฺคโหปนยน-
นิคฺคหจตฺตูกานํ(๑) เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว อตฺโถ เวทิตฺตฺโพ ฯ เอวมิทํ
ปุคฺคโล นฺุปลพฺภตฺติอิอาทิกสฺส ปจฺจนีกปญฺจกสฺส อฺุปลพฺภตฺติ-
อาทินิ ปฏฺิกมฺมนิคฺคโหปนยนนิคฺคมจตฺตูกานญฺจ วเสน ปจฺจ-
นิกานฺุโลมปญฺจกํ นาม นิตฺตฺทิฏฺฐํ โหติ ฯ เอวมตฺตานิ ปจฺม-
สจฺฉิกฺกฺเจ เทว ปญฺจกานิ นิตฺตฺทิฏฺฐานิ ฯ ตตฺถ ปฺริมปญฺจเก
ปฺรวาทิสฺส สกฺวาทินา กโต นิคฺคโห สฺุณนิคฺคโห สกฺวาทิสฺส
ปน ปฺรวาทินา ฉลฺวาทิ นิสฺสาย ปฏฺิกมฺมํ กตฺวา อตฺตนา
สาธิตฺ ชโย ทฺุชชโย ฯ ทฺุติยปญฺจเก สกฺวาทิสฺส ปฺรวาทินา กโต
นิคฺคโห ทฺุณฺุณนิคฺคโห ปฺรวาทิสฺส ปน สกฺวาทินา ฌมฺมวาทิ
นิสฺสาย ปฏฺิกมฺมํ ตตฺถตฺถํ วุจฺจติ

นิคฺคโห ปฺรวาทิสฺส สฺุทฺุโ ปรจฺมปญฺจเก

อสฺุทฺุโ ปน ตสฺเสว ปฏฺิกมฺมชโย ตฺหิ ฯ

๑. ม. ...นิคฺคมจตฺตูกานํ ฯ เอวมฺุปรีปี ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 187

นิกคโห สกวาทิสฺส	อสุทฺโธ ทุตฺติยปณฺจเก
วิสฺสุทฺโธ ปน ตสฺเสว	ปฏิกมฺมชโย ตีหี ฯ
ตสฺมา ทฺวิสฺสุปี จานฺเนสุ	ชโยว สกวาทีโน
ธมฺเมเน หิ ชโย นาม	อธมฺเมเน กุโธ ชโย ฯ
สจฺฉนิกฺกุเจ ยถา เจตฺถ	ปณฺจกทฺวยมณฺฑทีเต
ธมฺมาธมฺมวเสเนว	วุตฺโต ชยปราชโย ฯ
อิโต ปเรสุ สพฺเพสุ	สจฺฉนิกฺกุเจสุ ปณฺฑีโต
เอวเมว วิภาเวยฺย	อุโภ ชยปราชเยติ ฯ

เหวํ สฺพุทฺธิสจฺฉนิกฺกุจฺฉํ วิตฺถาเรตฺวา อิทานี ตเมว อปเรหิ
 โอกาสาทีหิ นเยหิ วิตฺถาเรตฺตุํ ปุณฺ ปุคฺคโล อฺปลพฺภตฺตีอาทิ
 อารทฺธํ ฯ ตตฺถ ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ปฏินฺญา ปรวาทิสฺส ฯ
 ปุณฺ สพฺพตฺถาติ สรฺริํ สนฺชาย อนฺุโยโค สกวาทิสฺส รฺูปสมฺมึ
 อตฺตानํ สมฺนุสฺสนาโทสณฺจ อณฺฺณํ ชีวํ อณฺฺณํ สรฺรินฺตึ
 อาปชฺชนโทสณฺจ ทิสฺวา ปฏิกฺเขโป ปรวาทิสฺส ฯ เสสเมตฺถ
 อนฺุโลมปจฺฉนิกปณฺจเก เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ ปาโจ
 ปนฺ สงฺขิตฺโต ฯ ตตฺถ ยสฺมา สรฺริํ สนฺชาย สพฺพตฺถ นฺุปลพฺภตฺตี
 วุตฺเต สรฺริโต พหิ อฺปลพฺภตฺตี อาปชฺชติ ตสฺมา ปจฺฉนึเก
 ปฏิกฺเขโป สกวาทิสฺส ปจฺฉมํ อนฺุชานิตฺวา ปจฺฉา อวชานาตฺตี
 ฉลวาทวเสน (๑) ปฏิกมฺมํ ปรวาทิสฺส ฯ เสสํ ปากฺกเมว ฯ
 # ๑. ม. ฉลวาทสฺส วเสน ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณฺณนา หน้า 188

ทฺตฺยนเย สพฺพทาทิ ปุริมปจฺฉิมชาติกาลณฺจ ธรรมาน-
ปรีนิตฺตพฺพตฺถกกาลณฺจ สนฺชทาย อนุโยโค สกฺวาทิสฺส เสฺว ขตฺติโย
โส พุราหฺมโณตฺตอทฺนํ อापตฺติทิสฺสณฺจ ธรรมานปรีนิตฺตพฺพตฺถานํ
วิเสสภಾವทิสฺสณฺจ ทิสฺสวา ปฏฺกฺเขโป ปรวาทิสฺส ฯ เสถํ
ปจฺฉมนเย วุตฺตสทิสฺสเมว ฯ

ตฺตฺยนเย สพฺพเสฺวติ ขนฺชทายตนาทฺนํ สนฺชทาย อนุโยโค
สกฺวาทิสฺส ฐปฺสมี อตฺตทา จกฺขุสฺมี อตฺตตาทิอาทิตฺสภเยน
ปฏฺกฺเขโป ปรวาทิสฺส ฯ เสถํ ตาทิสฺสเมวาทิ ฯ

เอวมตฺตานํ ตีณํ มุขานํ (๑) อนุโลมปจฺฉนิกปณฺจเก อนุโลม-
มตฺตวเสเนว ตาว ปฏฺกฺปิฎฺกฺยา ภาเชตฺวา ปุณ ปจฺฉนิกานุโลม-
ปณฺจเก ปจฺฉนิกมตฺตวเสเนว ภาเชตฺวํ ปุคฺคโล นุปลพฺกตฺติตฺตาทิ
อารทฺธํ ฯ ตตฺถ อนุโลมปณฺจกสฺส ปาลียํ สงฺขิปิตฺวา อากเต
ปจฺฉนิกเก วุตฺตนเยเนว ปจฺฉนิกสฺส จ ปาลียํ สงฺขิปิตฺวา อากเต
อนุโลเม วุตฺตนเยเนว อตฺถโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ เอตฺตาวตฺตา
สฺสทฺธกสฺส เจว อิมสฺสณฺจ ตินฺณนฺนํ จตฺตุนํ สจฺฉนิกภูจฺฉนํ
เอเกกสฺมี สจฺฉนิกภูเจ อนุโลมปจฺฉนิกสฺส ปจฺฉนิกานุโลมสฺส จาติ
ทฺวินนํ ทฺวินนํ ปจฺฉนิกานํ วเสน อัย อญฺจมุขานาม วาทฺยตฺตติ
นิตฺตทฺธิจฺฉา โหตฺตติ เวทิตฺตพฺพา ฯ ยา เอเกกสฺมี ปกฺเข (๒) เอเกกสฺส
นิกคฺคหสฺส วเสน อญฺจกนิกคฺคโหติ ปาลียํ ลิกฺขิตฺติ ตตฺถเอตํ วุจฺจติ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. มุเข ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 190

ทสฺสีตานิ ฯ ปฏิกมฺมจตฺถกาทีนํ สงฺขิตฺตานิ ฯ ตตฺถ วุตฺตํ
ภควตฺตํ วจนมตฺเตน ปุคฺคตสฺส อตฺถิตํ รูปสฺส จ สจฺฉิ-
ภฺจปรมตฺถวเสน อุปฺลพฺภนียตํ ทสฺเสตฺวา อุภินฺนํ อลฺยตฺตํ
ปฏฺิจานาปนตฺถํ วุตฺตํ ภควตฺตํ อนฺุโยโค ปรวาทิสฺส
สมฺมตฺติปรมตฺถานํ เอกตฺตนาตฺตปฺลยสฺส จปฺนียตฺตา ปฏฺิกฺเขโป
สกวาทิสฺส ฯ เสสมิธาปี อตฺถโต ปากฺกเมวาทิ ฯ
สฺวทฺธิกตฺสฺสนทฺทวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

โอปมฺมตฺสฺสนทฺทวณณา

อิทานิ รุปาทีหเว สทฺธิ โอปมฺมวเสน สจฺฉนิกภฺจตฺสฺสนทฺทํ
โหติ ฯ ตตฺถ รูปเวทฺธานํ อุปฺลทฺธิสํมณฺเณน อลฺยตฺต-
ปฺจฺฉา จ ปุคฺคตรูปานํ อุปฺลทฺธิสํมณฺเณปฺจฺฉา จาติ ปฺจฺฉา-
ทฺวยมฺปิ สกวาทิสฺส อุโภปิ ปฏฺิณฺเณ ปรวาทิสฺส ฯ ปรวาทินา
อนฺุณฺเณเตน อุปฺลทฺธิสํมณฺเณน รูปเวทฺธานํ วิย รูปปุคฺคลานํ
อลฺยตฺตนาฺุโยโค สกวาทิสฺส ปฏฺิกฺเขโป อิตฺรสฺส ฯ เสสมิธาปี
อตฺถโต ปากฺกเมว ฯ ฐมฺมโต ปเนตฺถ รูปมฺลกาทีนํ จกฺกานณฺจ
วเสน สกวาทิปฺกฺเข วิสาธิกานิ นว นิคฺคหปฺลยจกฺกตฺตานิ
ทสฺสีตานิ ฯ กถิ ขนฺุเชสฺส ตาว รูปมฺลเก จกฺเก จตฺตารี
ตถา เวทฺธนาทิมฺลเกสฺสุติ วิสฺติ ฯ आयตเนสฺส จกฺกขฺวายตฺนมฺลเก
จกฺเก เอกาทสฺ ตถา เสเสสฺสุติ ทฺวตฺตีสฺสตํ ฯ ฐาตฺถสฺส จกฺกขฺ-

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 191

ธาตุมูลเก จกเก สตุตรส ตถา เสเสสูติ ฉาธิกานี ตีณิ
สทานิ ฯ อินฺทริเยสุ จกฺขุณฺทริยมูลเก จกฺเก เอกวิสติ ตถา
เสเสสูติ ทฺวาสภูจกถิกานี จตุตาริ สทานิ ฯ เอวํ สพฺพานิปี
วิสาธิกานี นว นิคฺคหปณฺจกสทานิ โหนฺติ ฯ

ปรวาทิปกฺเขปี รูปี อุปลพฺภตฺตีติ อนุโลมวเสนว รูปี-
เวทนาทีนํ อณฺณตฺตปฏฺิณฺณํ กาทเรตฺวา ปฺน อตฺถิ ปุคฺคโลติ
สฺสฺตํ นิสฺสาย ฉลวเสน ปุคฺคสฺส รูปาทีหิ อุปลทฺธิสามณฺณํ
อาโรเปตฺวา อณฺณตฺตานุโยโค กโต ฯ เสสมิชาปี อตฺถโต
อฺตฺตานเมว ฯ ฐมฺมโตปี สกฺวาทิปกฺเข วุตฺตนเยน วิสาธิกานี
นว ปฏฺิกมฺมปณฺจกสทานิ ฯ

รูปาทีหิ สทฺธิ โอปมฺมวเสน สจฺฉิกภูจสฺสนุทฺนํ ฯ

จตุกฺกนยสฺสนุทฺนวณณา

อิทานิ ยํ สจฺฉิกภูจปรมตฺเถน อุปลพฺภติ เตน ยสฺมา
รูปาทีสุ สตฺตปณฺณาสาย สจฺฉิกภูจปรมตฺเถสุ อณฺณตเรณ
ภวิตพฺพํ รูปาทีนิสฺสิตฺเตน วา อณฺณตฺร วา รูปาทีหิ รูปาทีนํ
วา นิสฺสเยน ตสฺมา อิมินา จตุกฺกนเยน สจฺฉิกภูจสฺสนุทฺนํ
อารทฺธํ ฯ ตตฺถ รูปี ปุคฺคโลติ อนุโยโค สกฺวาทิสฺส อฺจฺเจท-
ทฺธิภูจิกเยน น เหวณฺติ ปฏฺิกฺเขโป ปรวาทิสฺส นิคฺคหาโรปนํ
สกฺวาทิสฺส ฯ ที ปเนตํ ยุตฺตํ นนฺ รูปี เวทนาติ วุตฺตมฺปี

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 192

ปฏิภขิปิตพพเมวาทิ อาม ปฏิภขิปิตพพิ ตํ ปน รูปโต เวทนาย
อณฺณสภาวสพภาวโต น อณฺณตฺตภาวโต ฯ อยณฺจ รูปาทิสฺ
เอกธมฺมโตปี ปุคฺคตสฺส อณฺณตฺตํ น อิจฺฉติ ตสฺมา ยุตฺตํ ฯ
อยณฺจ อนฺุโยโค รูปํ ปุคฺคํ ๗เปฯ อณฺณตาวินฺุทริยํ ปุคฺคโลติ
สกลํ ปรมตฺตสจฺจํ สนฺุชาย อารทฺุโธ สกลํ ปน ปจฺจตฺต-
ลกฺขณวเสน เอกโต วตฺตํ น สกฺกาติ ตนฺุติวเสน อนฺุโยค-
ลกฺขณมตฺตเมตฺติ จปีติ ๗ เตเนตฺติ (๑) วิณฺญฺ อตฺถํ วิภาเวนฺุติ ๗
วาทกामเนน ปน อิมํ ลกฺขณํ กเหตุวา ยถา ยถา ปรวาทิสฺส
โอกาโส น โหติ ตถา ตถา วตฺตพพิ ฯ อิติ ตนฺุติวเสน
อนฺุโยคลกฺขณสฺส จปีตฺตตฺตปิ ยุตฺตเมว ๗ อิมินา นเยน
สพฺพานฺุโยเกสฺส อตฺุโธ เวทิตพฺโพ ๗

อยมฺปน วิเสโส รูปสฺมี ปุคฺคโลติอาทิสฺส ยถา เอกํ
มหาภูตํ นิสฺสาย ตโย มหาภูตา วตฺตฺตรูปํ นิสฺสาย วิณฺญาณํ
รูปสฺมินฺุติ วตฺตํ วฏฺฏติ กิณฺุเต เอวํ รูปสฺมี ปุคฺคโล ๗ ยถา
จ สภาววินฺุพฺโภกโต (๒) เวทนายโย สพฺเพ ธมฺมา อรูปา वा
ปน จตฺตารो ขนฺุธา นินฺุพฺพานเมว वा อณฺณตฺตร รูปาติ
วตฺตํ วฏฺฏติ กิณฺุเต เอวํ ปุคฺคโล ๗ ยถา จ จิตฺตสมฺภูจฺานานํ
รูปานํ นิสฺสยวเสน เวทนาย รูปํ ๗เปฯ วิณฺญาณสฺมี รูปนฺุติ
วตฺตํ วฏฺฏติ กิณฺุเต เอวํ ปุคฺคโลติ ๗ สพฺพานฺุโยเกสฺส ปน
๑. ม. เตน ๗ ๒. ม. สภากวินฺุพฺโภกโต ๗

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 193

อุจฺเจททีฏฺฐิจฺเณ เจว สมยวิโรเชน จ ปฏฺฐิเกโป ปรวาทิสฺส ฯ
เสสเมตฺถ อตฺถโต ปากฺกเมว ฯ ฌมฺมโต ปเนตฺถ สตฺตปณฺณาสาย
สจฺฉิกฺกุสฺสฺสฺ เอเกกสฺมี อตฺถ (๑) จตฺตารี จตฺตารี กตฺวา
นิกฺคหเสน อฏฺฐวีสาธิกานี เทว ปณฺจกสฺตานี ทสฺสิตานี ฯ
ปรวาทิปฺกฺเขปิ ปฏฺฐิกมฺวเสน ตตฺตกาเนว ฯ ยา ปเนตฺถ
อตฺถิ ปุคฺคโลติ วุตฺเต สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิณฺวา สว สุตฺเต
อากเตน สมมตฺตวเสน ฯ โย รูปํ ปุคฺคโลติอาทิสฺส ปฏฺฐิเกโป
โส สกฺกายทีฏฺฐิปลฺหสฺส จปณฺียตฺตา ฯ ปรวาทิสฺส ปฏฺฐิกมฺม
ฉลวเสเนวาทิ ฯ

จตุกฺกนยสฺสํสนฺทนณฺจ สํสนฺทนกถา จ นิฏฺฐิตา(๒) ฯ

ลกฺขณยฺตุตฺตวณณา

อิทานิ ลกฺขณยฺตุตฺติ นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา จเปตฺวา
นิพฺพานํ เสโส สจฺฉิกฺกุสฺสปรมตฺโต ปจฺจยปฏฺฐิพฺพทฺธตฺตาย สปฺปจฺจโย
ปจฺจเยหิ สมากมฺม กตฺตฺตา สงฺขโต อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนโต
สทา อภาวโต อสฺสฺสโต อุปฺปตฺติการณสงฺฆาตฺสฺส นิमितฺตสฺส
อตฺถิตาย สนิมิตฺโต นิพฺพานํ วุตฺตปฺปการาภาวโต อปฺปจฺจยํ
อสงฺขตํ สสฺสํ อนิมิตฺตนฺติ อิํ สจฺฉิกฺกุสฺส ลกฺขณํ ตสฺมา
ยที ปุคฺคโลปิ สจฺฉิกฺกุสฺสปรมตฺโตว ตสฺสาปี อิมินา ลกฺขณณ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. จตุกฺกนยสฺสํสนฺทนา นิฏฺฐิตา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปรกณฺวณฺณา หน้า 194

ภวิตพฺพนฺติ สนฺธาย ปุคฺคโล สปรฺปจฺโยติอาทโย อฏฺฐปี อนุโยคา
สกวาทิสฺส ปฏฺิกฺเขโป ปรวาทิสฺส ฯ อาชานาหิ นิกฺคหนฺติ-
อาทิ ปเนตฺถ สงฺฆิตฺตํ ฯ เอวมตานิ สกวาทิปฺกฺเข อนุโลม-
ปจฺจนีเก อนุโลมมตฺตวเสน อฏฺฐ ปณฺจกานิ เวทิตพฺพานิ ฯ

ปรวาทิปฺกฺเขปี ปจฺจนีกานูโลเม ปจฺจนีกมตฺตวเสนว (๑)
อฏฺฐเจว ฯ ตตฺถ ยสฺมา ปรวาทินา สุตฺตวเสน สมฺมตฺติสจฺจ
สาธิตํ สมฺมตฺติยา จ สปรฺปจฺจยาทิภาโว นตฺถิ ตสฺมา ยถา-
สมฺภวโต (๒) จ ปฏฺิกฺเขโป สกวาทิสฺส ฯ ฉลวเสน ปน วตฺตพฺพํ
อาชานาหิ ปฏฺิกฺกมฺมนฺติอาทิ สพฺพํ อิธาปี สงฺฆิตฺตเมว ฯ

ลกฺขณยฺตุตฺติกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

วจนโสธฺนวณฺณา

อิทานิ วจนโสธฺนํ โหติ ฯ ตตฺถ ยเทตํ ปุคฺคโล อฺปลพฺภตฺติ
วจนํ ตํ โสธฺตํ ปุคฺคโล อฺปลพฺภตฺติ อฺปลพฺภตฺติ ปุคฺคโลติ
ปุจฺจนา สกวาทิสฺส ฯ ตสฺสจฺจโต ยเทตํ ปุคฺคโล อฺปลพฺภตฺติ
ปทพฺพยํ ตํ เอกตฺถํ วา ภเวยฺย นานตฺถํ วา ฯ ยทิ ตาว
นानตฺถํ ยถา อณฺณํ รูปี อณฺณา เวทนา เอว
อณฺโณ ปุคฺคโล อณฺโณ อฺปลพฺภตฺติ อาปฺชชฺติ ฯ อเถกตฺถํ
ยถา ยํ จิตฺตํ ตํ มโน เอวํ เสวว ปุคฺคโล โส อฺปลพฺภตฺติ
๑. ม. ปจฺจนีกมตฺตวเสน ฯ ๒. ม. ยถาวโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 195

อาปชฺชติ ฯ เตน ตํ วทามิ ยถิ เต โย ปุคฺคโล โส
 อุปฺลพฺภติ เอวํ สนฺเต โย โย อุปฺลพฺภติ โส โส ปุคฺคโลติ
 อาปชฺชติ ก็ สมฺปญฺจิณฺสี เอตฺถติ ฯ ตโต สกฺวาที (๑) ยสฺมา
 ปุคฺคลสฺส อุปฺลพฺภติ อิจฺฉติ น อุปฺลพฺภมานานมฺปิ รูปาทีนํ
 ปุคฺคลภาวํ ตสฺมา ปุคฺคโล อุปฺลพฺภติ อุปฺลพฺภติ เกหิจิ
 ปุคฺคโล เก หิ จิ น ปุคฺคโลติอาทิมาย ฯ ตสฺสตุโถ มม ปุคฺคโล
 อตุถิ ปุคฺคโลติ สตุถุ วจนโต อุปฺลพฺภติ ฯ โย ปน อุปฺลพฺภติ
 น โส สพุโฬ ปุคฺคโล อถโข เก หิ จิ ปุคฺคโล เกหิจิ น
 ปุคฺคโลติ ฯ ตตุถ โกการตุโถ (๒) เกกาโร หิกาโร จ จิกาโร
 จ (๓) นิปาตมตุโต โกจิ ปุคฺคโล โกจิ น ปุคฺคโลติ อยมฺปนตฺถ
 อตุโถ ฯ อิํ ํ วุตฺตํ โหติ ปุคฺคโลปิ หิ รูปาทีสุปี โย โกจิ
 รมฺโม อุปฺลพฺภติเยว ตตุถ ปุคฺคโลว โก โก(๔) ว ปุคฺคโล ฯ
 รูปาทีสุ ปน โกจิปิ น ปุคฺคโลติ ฯ ตโต ตํ สกฺวาที อาย
 ปุคฺคโล เก หิ จิ อุปฺลพฺภติ เก หิ จิ น อุปฺลพฺภตฺตีติ ฯ ตสฺสตุโถ
 ปุคฺคโล อุปฺลพฺภตฺตีติ ปทพฺพยสฺส อตุถโต เอกตุเถ ยถิ อุปฺลพฺภตฺตีติ
 อนฺนฺณวาโต รมฺโม ปุคฺคลโต อนฺนฺณโยปิ โกจิ ปุคฺคโล
 โกจิ น ปุคฺคโล ปุคฺคโลปิ เต โกจิ อุปฺลพฺภติ โกจิ น
 อุปฺลพฺภตฺตีติ อาปชฺชติ ก็ สมฺปญฺจิณฺสี เอตฺถติ ฯ โส ปุคฺคลสฺส
 # ๑. ม. ปุคฺคลวาที ฯ ๒. ม. โกการตุเถ ฯ
 # ๓. ม. จิกาโร จาติ นตฺถิ ฯ ๔. ม. โก โกวาติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตุฎุปกรณวณณา หน้า 196

อนุปลทฐี อนิจจนุโต น เหวนุติ ปฎิกุขิปติ ฯ อิตโต ปรี
อาชานาหิ นิคฺคหนุติอาทิ สพุพฺ สงฺขิตฺตํ ฯ วิตถารโต ปน
เวทิตพุพฺ ฯ ปุคฺคโล สจฺฉนิกฺกุโจติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ สพุพานิ
ເຫຕານີ ອຸປລພຸດທິຕິ ເວຈນານເວ (๑)

อปีจ ยสฺมา ปุคฺคโล อຸປລພຸດທິ สจฺฉนิกฺกุสปรมตເຕນາຕິ
ອຍິ ປຸກຸລວາທິໂນ ປຸໄນຸຣາ ທສຸມາສຸສ ຍເຄວ ປຸກຸລ ອຸປລພຸດທິຕິ
ລທຸຫິ ເອວເມວ ປຸກຸລ ສຈຸນິກຸໂຈຕິປິ ອາປະຊັຕິ ฯ ຍາ ປນສຸສ
ປຸກຸລ ອຕຸຕິຕິ ລທຸຫິ ທສຸສາ ວິຊຸມາໂນຕິ ເວຈນເມວ ທສຸມາ
ສຸພານີເປຕານີ ເວຈນານີ (๒) ໂສ໌ຫານີ ฯ

ตตฺถ ยໍ ອວສານ ປຸກຸລ ອຕຸຕິ ອຕຸຕິ ນ ສຸໂພ
ປຸກຸລໂຕຕິອາຫິ ວຸຕຸຕໍ ຕຕຸຣາຍມຣິປຸປາໂຍ ຍເຄເທຕໍ ປຣວາທິນາ
ປຸກຸລ ອຕຸຕິ ອຕຸຕິ ເກຫິຈິ ປຸກຸລ ເກຫິຈິ ນ ປຸກຸລໂຕຕິ
ວຸຕຸຕໍ ຕໍ ຍສຸມາ ອຕຸຕໂຕ ປຸກຸລ ອຕຸຕິ ອຕຸຕິ ນ ສຸໂພ
ປຸກຸລໂຕຕິ ເອຕຸຕກໍ ໂຫຕິ ທສຸມາ ນໍ ສກວາທິ ສມປຸໄນຸຣາເປຕວາ
ອິຫານີ ນໍ ເອວໍ ອນຸຍຸລະຊັຕິ ທຍາ ຫິ ອຕຸຕິ ປຸກຸລ ອຕຸຕຫິຕາຍ
ປຸໄນຸຣາໂນຕິ ວຈນມຕຸຕໍ ນິສຸສາຍ ປຸກຸລ ອຕຸຕິຕິ ລທຸຫິ ຄຫິຕາ
ຍຄາ ຈ ກຄວຕາ ເອຕໍ ວຸຕຸຕໍ ຕຄາ ສຸລຸຍໂຕ ໂລກໍ ອເວກຸຂສຸສຸ
ໂມໝຣາຊ ສຫາ ສໂຕຕິ(๓) ອາທິນາ ນເຍນ ນຕຸຕິຕິປິ ວຸຕຸຕໍ
ທສຸມາ ຍເຄວ ເຕ ປຸກຸລ ອຕຸຕິ ອຕຸຕິ ນ ສຸໂພ ປຸກຸລໂຕຕິ

๑. ม. ອຸປລພຸຕິເວຈນານເວ ฯ ๒. ม. ວຈນານີ ฯ
๓. พ. ส. ๒๕/๔๓๕/๕๔๕ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 197

ลทฺธิ ตถา ปุคฺคโล นตฺถิ นตฺถิ น สพฺโพ ปุคฺคโลตฺธิปี
อาปชฺชติ ก็ เอตํ สมฺปญฺจิสฺสีติ ฯ อถ นํ อสมฺปญฺจันนโต
น เหวนฺตฺติ ปญฺญิขิปติ ฯ เสสเมตถ นิคฺคหาทิวิธานํ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพนฺติ ฯ

วจนโสธนวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณฺตตฺตานุโยควณณา

อิทานิ ปณฺตตฺตานุโยโค นาม โหติ ฯ รูปรชาตฺยา หิ
ปุคฺคลวาทิ รุปี ปุคฺคํ ปณฺตเปติ ตถา อรูปรชาตฺยา อรูปี ฯ
ตสฺส ตํ ลทฺธิ ภินฺทิตุํ สพฺพปิ ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ปญฺญินฺนา
จ ปญฺญิขเใบ จ อิตฺรสฺส ฯ โส หิ รุปีติ วุตฺเต รุปกายสพฺพาวโต
เจว ตถารูปาย จ ปณฺตตฺติยา อตฺถิตาย ปญฺชานาติ
กามีติ วุตฺเต วิตรากสพฺพาวโต เจว ตถารูปาย จ ปณฺตตฺติยา
นตฺถิตาย ปญฺญิขิปติ อรูปีติ วุตฺเตปี อรูปกฺขนฺธสพฺพาวโต
เจว ตถารูปาย จ ปณฺตตฺติยา อตฺถิตาย ปญฺชานาติ ฯ ทฺวิสุปี
นเยสุ สตฺโตติ ปุคฺคลสฺส เวจฺจนวเสน วุตฺตํ ฯ

อิทานิ ยสฺมา โส กายเ กายานุปสฺสีติ อากตฺถฺจฺจเน อญฺโฆ
กายเ อญฺโฆ ปุคฺคโลติ อิจฺฉติ ตสฺมา ตํ ลทฺธิ ภินฺทิตุํ
กายเติ वा สรีรฺนฺติ วาติอาหิ สกวาทิปุจฺฉา โหติ ฯ ตตฺถ
กายเ อปฺเปยฺยํ กริตฺวาติ กายเ อปฺเปตพฺพํ อลฺลียาเปตพฺพํ เอกีกาว

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปรกณวณณา หน้า 198

อุปเนตพฺพํ อวิกขิตพฺพํ กตฺวา ปุจฺจามิตฺติ อตฺถโธ ๑ เอเส เสติ
เอโส โสเยว ๑ เอเส เอเสติปิ ปาโธ เอโส เอโสเยวาทิ
อตฺถโธ ๑ เอกฺกุเจติ เอกฺกุโธ ๑ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ สโม
สมภาโก ตชฺชาติโก ๑ วจนมตฺเตเยเวตฺถ เกโท อตฺถโต ปน
กาโยว เอโสติ ปุจฺจติ ๑ ปรวาทิ นานตฺตํ อปสฺสนุโต
อามนฺตาทิ ปฏฺิขานาทิ ๑ ปุคฺคโลติ วา ชิโวติ วาติ ปุจฺจายปี
เอเสว นโย ๑ อญฺโโล กาโยติ ปุฏฺุโธ ปน กายานุสฺสนาย
เอวฺลทฺธิกตฺตา ปฏฺิขานาทิ ๑ อญฺฉํ ชีวนฺติ ปุฏฺุโธ ปน
อาหจฺจ ภาสีตํ สุตฺตํ ปฏฺิภฺิปิตฺตํ อสฺกโกนุโต อวชานาทิ ๑
ตโต ปริ อาชานาหิ นิกฺคหนฺติอาหิ อุตฺตานตฺถเมว ๑

ปรวาทิปกฺเข ปน อญฺโโล กาโย อญฺโโล ปุคฺคโลติ
ปุฏฺุโธ สกฺวาทิ จปณียปญฺหตฺตา ปฏฺิภฺิปิติ ปรวาทิ ฉลวเสน
ปฏฺิภฺิมํ กโรติ ตมฺปิ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ๑

ปญฺจตฺตานุโยควณณา นิฏฺุจิตา ๑

กตฺติอนุโยควณณา

อิทานิ กตฺติปริวตฺตตฺนมุเขน จตฺติปฏฺิสนฺธิอนุโยโค โหติ ๑ ตตฺถ
ยสฺมา ปุคฺคลวาทิ ส ตตฺถกฺขตฺตฺตฺปรมํ สนฺธาวิตฺวาน ปุคฺคโลติอาทีนํ (๑)
สุตฺตานํ นิสฺสาย ปุคฺคโล สนฺธาวตฺตีติ ลทฺธิ กเหตฺวา โวหฺรติ
๑. สํ. นี. ๑๖/๔๔๒/๒๒๐ ๑ พุ. อิติ. ๒๕/๒๐๒/๒๔๓ ๑

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 199

ตสฺมาสฺส ตํ ลทฺธิ ภูณฺทิตฺตํ สนฺชวตฺตีติ ปุจฺฉา(๑) สกฺวาทิสฺส ฯ
ตตฺถ สนฺชวตฺตีติ สํสฺรติ คมฺนาคมนํ กโรติ ฯ อตฺตโน ลทฺธิ-
วเสน ปฏฺิณฺญา ปฺรวาทิสฺส ฯ โส ปุคฺคโลติอาทโย อนุโยคาปี
สกฺวาทิสฺส ปฏฺิกฺเขโป ปฺรวาทิสฺส(๒) ฯ ตตฺถ โสติ โสเยวติ
อตุโถ ฯ เอวํ ปน อนุยฺตุโต สสฺสตทฺธิภูจฺภิเยน ปฏฺิกฺขิปติ ฯ
อณฺโလติ ปุญฺโจ อจฺเจททฺธิภูจฺภิเยน ฯ โส จณฺโလ จาติ ปุญฺโจ
เอกจฺจสสฺสตทฺธิภูจฺภิเยน ฯ เนว โส น อณฺโลติ ปุญฺโจ อมฺรา-
วิกฺเขปทฺธิภูจฺภิเยน ฯ ปุณ จตฺตารोปี ปฺเณห เอกโต ปุญฺโจ
จตฺนุนมฺปิ ทฺธิภูจฺฉินํ ภเยน ปฏฺิกฺขิปิตฺวา ปุณ ยานิสฺส สุตฺตานิ
นินฺสสาย ลทฺธิ อฺปฺปนฺนา ตานิ ทสฺเสนฺโต เตน หิ ปุคฺคโล
สนฺชวตฺตีติอาทิมาย ฯ

ปุณ สกฺวาทินา ยวายํ ทว ลทฺธิยา สนฺชวตฺตี กิ
โส อสฺมิณฺจ ปฺรสฺมิณฺจ โลเก เอโกเยวติ อธิปฺปาเยน เสฺววติ
นियเมตฺวา ปุญฺโจ สสฺสตทฺถยา ปฏฺิกฺขิปิตฺวา ปุณ ทพฺหํ กตฺวา
ตเถว ปุญฺโจ ยสฺมา โส ปุคฺคโลว น อณฺโล ภาโว โส ตโต
จฺจโต อธิฐฺปฺปนฺโนติอาทิสฺส สุตฺตมฺปิ(๓) อตฺถิ ตสฺมา ปฏฺิษานาติ ฯ
เสฺวว มนุสฺสโสติ ปุญฺโจ มนุสฺสสฺเสว เทวตาภาวโต ปฏฺิกฺขิปติ ฯ

ปุณ ปุญฺโจ อหํ เตน สมเยน สฺเสนฺโต นาม สตฺถา
๑. ม. ปุจฺฉา ฯ ๒. ม. อิตฺรสุตฺต ฯ ๓. วิ. มหาวิ. ๑/๓/๗ ฯ
ที. สී. ๕/๑๓๕/๑๐๗ ฯ ม. มุ. ๑๒/๔๘/๓๕ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตฺถปฺปกรณวณฺณา หน้า 200

อโหสิณฺติอาทึ สุตฺตวเสน (๑) ปฏฺิฆานาติ ฯ อถสฺส สกฺวาที
เทวมนุสฺส
มนุสฺส

ตตฺถ เหวํ มรณํ น เหหิตีตี เหวํ สนฺเต มรณํ น
ภวิสฺสตีตี อตฺถโล ฯ อีโต ปรี ชกฺโข เปโตตี อตฺถภาวานานตฺต-
วเสน อนฺุโยคนานตฺตํ เวทิตพฺพิ ฯ

ขตฺติโยตีอาทึนิ ชาตีวเสน เจว องฺกเวกฺลลาตีวเสน จ
วตฺตฺตานี ฯ

ปฺน น วตฺตพฺพนฺติ (๑)ปรวาทินา ปฺภูเจน อธิ จิตฺตฺส (๓)
อุปตฺตตีวเสน ปรโลกสฺส กมนากาวโต ปฏฺิณฺณา สกฺวาทีสฺส ฯ
ปฺน โสตาปนฺนสฺส ภวนฺตเรปี โสตาปนฺนภาวาวิชหนโต ทฺตฺติย-
ปฏฺิณฺณาปี ตสฺเสว ฯ หลยฺจตีอาทิวจณํ ปรวาทิสฺส ฯ

ปฺน เทวโลก อุปปนฺนสฺส มนุสฺสตฺตภาวทสฺสเนน
อนฺุโยโค สกฺวาทีสฺส ฯ

ตโต ปรี อนฺุโย อวิกโตตี เอตฺถ อนฺุโยตี สพฺพากาเรน
เอกสทิสฺส ฯ อวิกโตตี เอเกนปี อากาเรน อวิกโตตี อตฺถโล ฯ
น เหวนฺติ เทวโลก อุปปนฺนสฺส มนุสฺสภาวโต (๔)เอวมาห ฯ

ปฺน ทพฺพิ กตฺวา อนฺุยฺตฺโต เสว ปฺคฺคโล สนฺชาวตีตี

๑. องฺ. สตฺตฺถ. ๒๓/๖๓-๖๐/๑๐๕,๑๓๗ ฯ

๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๓. ม. ปรวาทินา ปฺภูโจ อธิภูจกสฺส ฯ

๔. ม. มนุสฺสภาวาทโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 201

ลทุธิยา อนุชานาติ ฯ หตฺถจฺฉินฺโนติอาทิ อาการวิคมนทสฺสเนน
อวิคโต สนฺชวาทิตฺติ ลทุธิภินฺนทนต์ถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อพจฺฉินฺโนติ
ยสฺส อํกุฏจฺจกา ฉินฺนา ฯ กณฺฑรจฺฉินฺโนติ ยสฺส มหानุหารู
ฉินฺนา ฯ

สรูโปติอาทิสฺส ปจฺเม ปญฺเฬห อิมินา รุปกายเนน สทฺธิ
อคมน์ สนฺชาย ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทฺติเย อนฺตรากวปุคคถํ สนฺชาย
ปฏฺิขานาติ ฯ โส หิ ตสฺส ลทุธิยา สรูโปว คนฺตฺวา มาตุ-
กฺจฺฉี ปวิสฺติ ฯ อถสฺส ตํ รุปี ภิชฺชติ ฯ ตํ ชีวนฺติ เยน
รูปสงฺขาเตน สรีเรเนน สทฺธิ กจฺฉติ กิมสฺส ตเทว ชีวํ ตํ
สรีเรนฺติ ปุจฺฉติ ฯ ปรวาทิ อธิ สรีเรนฺนิเกชฺปา สุตฺตวิโรธา จ
ปฏิกฺขิปปติ ฯ

สเวทโนติอาทิสฺส อสฺสญฺปปตฺติ สนฺชาย ปฏิกฺขิปปติ ฯ
ตทฺถญฺปปตฺติ สนฺชาย ปฏฺิขานาติ ฯ ตํ ชีวนฺติ เยน เวทนาทิ-
สงฺขาเตน สรีเรเนน สทฺธิ กจฺฉติ ฯ กิมสฺส ตเทว ชีวํ ตํ
สรีเรนฺติ ปุจฺฉติ ฯ ตํ ชีวํ ตํ สรีริ อญฺณํ ชีวํ อญฺณํ
สรีเรนฺติ เอตฺตฺสสา หิ ลทุธิยา ปณฺจปี ขนฺธา สรีเรนฺติ
อธิปฺเปตา ฯ ปรวาทิ สุตฺตวิโรธา ปฏิกฺขิปปติ ฯ

อรูโปติอาทิสฺส ปจฺเม ปญฺเฬห อนฺตรากวํ สนฺชาย
ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทฺติเย อรุปรูปี(๑)อุปฺปชฺชมานํ สนฺชาย ปฏฺิขานาติ ฯ
๑. สี. ม. อารุปรูปา อารุปรูปี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 202

อณฺณํ ชีวนฺตํ ยํ รูปสงฺขาตํ สรীরํ ปหาย อรูปํ สนฺชวตฺติ
กิญฺเต ตํ สรীরํ อณฺณํ อณฺณํ ชีวนฺตํ ปุจฺจติ ฯ อิตโร สุตฺตวิโรธา
ปฏิกฺขิปปติ ฯ

อเวทโนตฺถิอาทิสฺส สณฺณิภวํ สนฺชชาย ปฏิกฺขิปปติ ตทณฺณํ
อุปฺปตฺตติภวํ (๑) สนฺชชาย ปฏิกฺขานาติ ฯ อณฺณํ ชีวนฺตํ ยํ เวทนาทฺติ-
สงฺขาตํ (๒) สรীরํ ปหาย อเวทโน อวิณฺณวณฺโณ สนฺชชวตฺติ กิญฺเต
ตํ อณฺณํ สรীরํ อณฺณํ ชีวนฺตํ ปุจฺจติ ฯ อิตโร สุตฺตวิโรธา
ปฏิกฺขิปปติ ฯ

รูปํ สนฺชชวตฺติอาทิสฺส เย รูปาทโย ขนฺธเย อุปาทาย
ปุคฺคํ ปณฺณเปติ กิญฺเต ตสฺมี ปุคฺคเเต สนฺชชวตฺเต ตมฺปิ
รูปํ สนฺชชวตฺติ ปุจฺจติ ฯ ปรวาทิ อวิชฺชานีวณฺณํ สุตฺตํ
ตณฺหาสณฺโณชานํ สนฺชชวตฺติ สฺสรตฺตนิ สุตฺตสฺเสว สนฺชชวตฺโต (๓)
ปฏิกฺขิปปติ ฯ ปุณฺ ปุณฺโณ ยสฺมา รูปาทิธมฺเม วินา ปุคฺคโล
นตฺถิ ตสฺมา ตสฺมี สนฺชชวตฺเต เตนฺปิ รูปेณ สนฺชชวตฺตพฺพนฺตํ
สณฺณาย ปฏิกฺขานาติ ฯ เวทนาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

รูปํ น สนฺชชวตฺติอาทิสฺส ยสฺมา เต รูปํ ปุคฺคโล
น โหติ เสว จ สนฺชชวตฺติ เวทสิ ตสฺมา ตํ ปุจฺจามิ
กิญฺเต รูปํ น สนฺชชวตฺติ อตฺถิ ฯ อิตโร ปุคฺคเเตน สนฺชชว-
ตฺเตน (๔) น สกฺกา ตสฺส อุปาทานภูเตน รูปेณ สนฺชชวตฺตุนฺตํ
๑. ม. อุปฺปตฺตํ ฯ ๒. ส. ม. เวทนาสงฺขาตํ ฯ
๓. ม. สนฺชชวตฺตวณฺโณ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๔. ม. ปุคฺคเเต สนฺชชวตฺเต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคโลกาวณณา หน้า 203

สณฺญา ย ปฏิกุขิปติ ฯ ปุณ ปุญฺโจ สตฺตทานญฺเจว (๑) สนฺธาวนโต
ปฏิขานาติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานเมว ฯ

คานัน ปน อยมตฺโถ อายสฺมโต มเตน รุกฺขํ อุปาทาย
ฉายา วีย อินฺธนฺมูปาทาย อคฺคิ วีย จ ขนฺธฺเร อุปาทาย
ปุคฺคโล รุปาทีนํ สนฺธาวเน อสฺติ เตสุ ขนฺธฺเรสุ ภิชฺชมาเนสุ
โส ตว ปุคฺคโล ภิชฺชติ เจ เอวํ สนฺเต อฺจุเจทา ภาวติ
ทิกฺกุจฺจ อฺจุเจททิกฺกุจฺจ เต อาปฺชชติ ฯ กตฺรา ยา พุทฺเธน
วิวชฺชิตา อฺกุสฺสทิกฺกุจฺจ ฯ ยา ปน อฺจุเจทวาที สมนฺโณ โคตโมติ
ปริยายภาสิตา น ตํ วทามาติ ทสฺเสติ ฯ อถาปี เตสุ ขนฺธฺเรสุ
ภิชฺชมาเนสุ โส ปุคฺคโล น ภิชฺชติ เอวํ สนฺเต สสฺสโต
ปุคฺคโล โหติ ฯ ตโต โส นิพฺพานน สมนฺโโม อาปฺชชติ ฯ
สมนฺโโมติ อตีวีย สโม สเมน วา สโม สมนฺภาเวเนว
สโม ฯ ยถา จ (๒) นิพฺพานํ น อฺปฺชชติ น ภิชฺชติ (๓) เอวํ
โส ปุคฺคโลปี น ภิชฺชเต ปุคฺคโล เตน (๓) สมนฺโโมติ ฯ

กตฺติอนฺุโยควณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. สตฺตทานญฺเจว ฯ ๒. ม. ยถา ฯ ๓. ม. เอวํ เต ปุคฺคโลปี เตน ฯ

อุปาทาปณตฺตทานุโยควณณา

อิทานิ อุปาทาปณตฺตทานุโยโค โหติ ฯ ตตฺถ

ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญาปฏฺิเกวโป ปฺรฺวาทิสฺส ฯ โส หิ รุกฺขํ
อุปาทาย ฉายาย วีย อินฺทฺนํ(๑) อุปาทาย อคฺคิสฺส วีย จ จกฺขุ-
รฺูปาทีนํ (๒) อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปณตฺตตี(๓) ปณฺญาปณฺ อวโพรณํ
อิจฺฉติ ตสฺมา รฺูปี อุปาทายาตี ปุญฺโโจ ปฏฺิษานาตี ฯ ปุณ
ยถา รุกฺขุปาทานา ฉายา รุกฺโข วีย อินฺทฺนุปาทานอ จ
อคฺคิ อินฺทฺนํ วีย อนิจฺจาทิสฺสมโ อวํ เต รฺูปาทีอุปาทาโน
ปุคฺคโล รฺูปาทโย วีย อนิจฺโจติ อิมมตฺถํ ปุญฺโโจ อตฺตโน ลทฺธิยํ
จตฺวา ปฏฺิเกวโปตี ฯ

นํลํ รฺูปี อุปาทาย นํโลตีอาทิสฺส นํลรฺูเปณ สทฺธิ

ปุคฺคลสฺส เอกตฺถํ เอกสรีเร นํลาทีนํ พหุณํ วเสน พหุภาวญจ
อนิจฺฉนฺโต ปฏฺิเกวโปตี ฯ

กฺุสลํ เวทนนฺติ เอตฺถาปี เวทนาย สทฺธิ เอกตฺถํ

เอกสนฺตฺตานเ พหุณํ กฺุสลเวทนานํ วเสน พหุภาวญจ อนิจฺฉนฺโต
ปฏฺิเกวโปตี ฯ ทฺุติยนเย มคฺคกฺุสลโลตีอาทิวจนสพฺภาวโต เมถญฺจ
สนฺธาย ปฏฺิษานาตี ฯ สฬโลตีอาทีนํ ปุญฺโโจ ตถารฺูปสฺส โวหารสฺส
อภาวโต ปฏฺิเกวโปตี ฯ

อกฺุสฺสปกฺุเข อเมถญฺจ สนฺธาย ปฏฺิษานาตี ฯ

๑. ม. อินฺทฺนํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. รฺูปาทีนํ ฯ

๓. ม. ปณตฺตตี ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 205

อพฺยาคตปฺกฺเข สสฺสตาทิวเสณ อพฺยาคตภาวํ สนฺธาย
ปฺภีชานาติ ฯ เสสเมตฺถ เหนฺจฺจา วุตฺตณฺเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ
จกฺขุ อฺปาทายาติอาทิสฺส จกฺขุมา วิสฺมานีว ฯเปฯ ปาปาณิ
ปฺริวชฺชเยติ(๑) อาทิวหารสพฺภาวโต ปฺภีชานาติ ฯ จกฺขุมตฺตาทิ-
นโรเรน ปุคฺคสฺส นโรธํ อนิจฺจนฺโต ปฺภีชฺชปฺติ ฯ
รูปํ อฺปาทาย เวทณํ อฺปาทายาติ เอตฺถ อณฺเณปี
รูปมฺลกา ทุกฺกิตฺจตฺตฺกกา เวทิตพฺพา ฯ ยสฺมา ปน ขนฺนฺเช
อฺปาทาย ปุคฺคสฺส ปณฺณตฺติ ตสฺมา เทวปี ตโยปี จตฺตาโรปี
ปณฺจปี อฺปาทาย ปณฺณตฺตี ปฺภีชานาติ ฯ เอกสนฺตฺตานํ ปน
ทฺวินนํ ปณฺจนฺนํ วา อภาวา ปฺภีชฺชปฺติ ฯ อายตนาทิสฺสปี
เอเสว นโย ฯ

อิทานิ ยํ อฺปาทาย ยสฺส ปณฺณตฺติ ยถา ตสฺส
อนิจฺจตาย ตสฺสาปี อนิจฺจตา ตโต จ อณฺณตฺตํ สิทฺธิ เอวํ
ตสฺส ปุคฺคสฺสาปี อापชฺชตีติ ทสฺเสตฺถ ยถา รุกฺขนฺนฺติอาทิมาย ฯ
ตตฺถ อฺปาทายาติ ปฺภีชฺช อากมฺม น วินา ตนฺนฺติ อตฺถโถ ฯ
ปรวาทิ ปน ตถา อนิจฺจนฺโต ลทฺธิยํ จตฺวา ปฺภีชฺชปฺติ ฯ

นิกโผติ สขฺยลิกพนฺธนํ ฯ เนคพิโกติ เตน พนฺธเนน (๒)
พนฺธโก ฯ ยสฺส รูปํ โส รูปวาทิ ยสฺมา ยสฺส รูปํ โส รูปวา
โหติ ตสฺมา ยถา น นิกโผ ฯเปฯ อณฺโณ รูปวาทิ อตฺถโถ ฯ
๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๑๔/๑๔๕ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตุฎุปรภควณณา หน้าที่ 206

จิตเต จิตเตตธาทีสุ สรคาคาหิจิตตวเสน สรคาคาหิตัง สนุชชาย
จิตตานุปรสุสนาวเสน ปฏีชานาติ ฯ ชยตีตธาทีนา นเยน ปุฎุโจ
ปุคคตสสุ ชณิกภาวัง อนิจจनुโต ปฏีกุขิปติ ฯ โสตี วา อญโณติ
วา ปุฎุโจ สสุสตุจเจตทยา (๑) ปฏีกุขิปติ ฯ ปุน น วตตพพิ
กุมารโกตี วา กุมารีกาติ วา ปุฎุโจ โลกโวหารสมุจเจตทยา
วตตพพนุตติ ปฏีชานาติ ฯ เสสมตถ ปากฎเมว ฯ

อิทานิ ปรวาทิ อญเณนากาเรน ลหุธี ปติฎุจาเปตุ-
กาโม น วตตพพิ ปุคคโล อุลลพภตีตธาทีมาห ฯ ตตถ น
วตตพพนุตติ กิनुเต อิมินาเอวัง พหุณา อุปาทาปญญตตานุ-
โยเคน อิทนุตาว วเทหิ กีน วตตพพิ ปุคคโล อุลลพภตี
สจจิกฏฐปรภคเณนาติ ฯ ตโต สกวาทีนา อามนุตาคี วุตเต
นनु โย ปสสุตีตธาทีมาห ฯ ตตถ โยติ ปุคคโล ฯ ยนุตติ
รูปัง ฯ येनाติ จกขุณา ฯ โสตี ปุคคโล ฯ ตนุตติ รูปัง ฯ เตนาติ
จกขุณา ฯ อิทิ วุตตัง โหตินนุ โยยัมรูปัง येन จกขุณา
ปสสุตี โส ตัง รูปัง เตน จกขุณา ปสฺสนุโต ปุคคโลติ ฯ สกวาที
กิลฺลจาปี จกขุวิญญานสฺส นิสฺสยภาวัง คจจนุตัง จกขุเมว รูปัง
ปสฺสตี ตถา โสตमेว สททิ สฺสนาติ ฯ เปฯ มโนวิญญานเมว (๒)
ธम्मัม วิชานาติ อตฺถิ อรหโต จกขุ ปสฺสตี อรหา จกขุณา
รูปนุตติอาหิสम्मตฺตวเสน ปน อามนุตาคี ปฏีชานาติ ฯ
๑. ม. สสุสตุจเจตทยา ฯ ๒. ม. วิญญานเมว ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 207

ตโต ฉลวาทํ นิสฺสาย ปรวาทินา ปุคฺคสฺส วตฺตพฺพตฺตย
สวชิตาย ตเมว วาทํ ปรวิตฺเตตฺตวา ปุคฺคโล อฺปลพฺภตฺติ-
อาทิมหา ฯ ตตฺถ โย น ปสฺสตีติ อนฺโธ อสฺสณีสฺสโต (๑)
อรูปี อฺปนฺโน นโรธสมาปนฺโน อนนฺโธปี จ อญฺญตฺร
ทสฺสนสมฺยา น ปสฺสตีติ นาม ฯ เสสวาเรสุปี เอเสว นโย ฯ
เสถํ ปาลิวเสเนว อตฺถโต เวทิตพฺพํ ฯ

สฺสตฺตํสนฺทนํ ทิพฺพสฺส จกฺขุโน รฺูปโกจรตฺตา รฺูป
ปสฺสตีติ อาห ฯ ทฺตยวาทเร สฺสเต ปสฺสามีติ วจนโต ปุคฺคํ
ปสฺสตีติ อาห ฯ ตตฺตยวาทเร รฺูปํ ทิสฺวา ปุคฺคํ วิภาเวตีติ
ลทฺฐีโต อุกฺขํ(๒) ปสฺสตีติ อาห ฯ ยสฺมา ปน ปสฺสตีตพฺพํ นาม
ทิฏฺฐิํ สฺสํ มุตํ วิญฺญาตฺตนฺติ จตฺตพฺพิเช รฺูปสํกฺเข รฺูปายตฺนเมว
สํกฺขหิตํ ตสฺมา สกฺวาที รฺูปํ ปุคฺคโล ปุคฺคโล รฺูปํ อฺโก
รฺูปนฺติ อนฺโธคํ กโรตี ฯ ตสฺสตฺโต ปากโฏเยวาทิ ฯ

อฺปาทาปญฺญตฺตานุโยควณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฺริสการานุโยควณณา

อิทานิ ปฺริสการานุโยโค โหตี ฯ ตตฺถ กมฺเม สตี
นियมโต ตสฺส การเกนาปี ภวิตพฺพนฺติ ลทฺฐียา ปุจฺฉา
ปรวาทิสฺส ตถารูปานํ กมฺมานํ อตฺถิตาย ปฏฺิญฺญา
๑. ม. อนฺโธ อสฺสณีสฺสโต ฯ ๒. ม. อฺโก ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณฺณา หน้า 208

สกวาทิสฺส ฯ ปุณ กตฺตา การเตตติ ปุจฺจนา สกวาทิสฺส ฯ
ตตฺถ กตฺตาติ เตสํ กมฺมานํ การโก ฯ การเตตติ อาณตฺติ-
เทศนาทีหิ อุปาเยหิ การาปโก ฯ อิทานิ ยสฺมา ปรวาทิ
ปุคฺคํ สนฺชาย กตฺตาติ ปุจฺจติ น กรณมตฺตํ ตสฺมา
ปฏิกฺขเยโป สกวาทิสฺส ฯ

ตสฺส กตฺตา การเตตติ เอตฺถ ยทิ ยํ ยํ อุปลพฺภติ
ตสฺส ตสฺส กตฺตา (๑) ปุคฺคโล อุปลพฺภติ ปุคฺคโล ตเว
อุปลพฺภติ (๒) ก็ ตสฺสาปี การโก จ การาปโก จ อญฺโณ
ปุคฺคโล อุปลพฺภติ อตฺถโ ๑ ปรวาทิ ตถา อนิจฺจนฺโต
อิสฺสรนิมฺมานวาทกฺเขน ปฏิกฺขิปปติ ฯ ปุณ ปุญฺโจ ยสฺมา ปุคฺคํ
มาตาปิตโร ชเนนฺติ นามํ กโรนฺติ โปเสนฺติ ตสฺมาสฺส
เต การกา ฯ เย จ ปน ตํ กลฺยาณมิตฺตา วา อจฺริยา
วา ตานิ ตานิ วิชฺชาภูจฺจานสิปปายตฺตานิ สิกฺขาเปนฺติ เต
การาปกา นามาติ อิมมตฺถํ สนฺชาย ปฏิกฺขานาติ ฯ ปุริม-
กมฺมเมว ตสฺส กตฺตา เจว การาเปตา จาติ อธิปฺเปตํ ฯ

ตสฺส ตสฺเสวาทิ อิมินา อิทํ วุจฺจติ (๒) ยทิ กมฺมานํ
การกสฺส กตฺตา ตสฺสาปี กตฺตา ตสฺสาปี กตฺตา อตฺถเว
เอวํ สนฺเต ปุริเมน ปุริเมน อวสฺสํ ปจฺจนา ปจฺจนา ปุคฺคโล
กาตพฺโพติ อิมินาปี เตสํ (๓) กมฺมานํ การเกน ปุคฺคเลน आयตี
๑. ม. ปุคฺคโล เต อุปลพฺภติ ฯ ๒. ม. ปุจฺจติ ฯ

๓. ม. เต ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคฺคกถาวณณา หน้า 209

อญฺโฆ ปุคฺคโล กาทพุโพ เตนาปี อญฺโฆติ นตฺถิ ทฺกฺขสฺส
อนตฺถิกริยา นตฺถิ วฏฺฏสฺส อฺปฺจฺเจโท นตฺถิ อฺปฺปฺจฺจยํ
ปรินิพฺพานํ ๑ ปฺจฺจยาภาเวน ปฺจฺจยปฏิพทฺสฺส ทฺกฺขสฺส อภาวา
ยํ นิพฺพานํ วุตฺตํ นตฺถิ เต ตฺนฺติ ๑ อถฺวา ตสฺส ตสฺเสวาทิ
ยฺหิ กมฺมํ กมฺมมตฺตํ น โหติ ตสฺส ปน การโก ปุคฺคโล
ตสฺสาปี การโก ตสฺสาปี การโกติ เอวํ ปุคฺคลปรมฺปฺรา อตฺถิ
เอวํ สนฺเต ยา เอสา กมฺมวฏฺฏสฺส อปฺปวตฺติกรณฺน ทฺกฺขสฺส
อนตฺถิกริยา วุตฺตา สฺวา นตฺถิตฺติ อตฺถิ ๑ ปรฺวาทิ ตํ อนิจฺจนฺโต
ปฏฺธิกฺขิปติ ๑ อิตฺโต อปฺราสุปี อฺปลพฺกตีสามณฺเณน การกปฺจฺจนาสุ
ปุคฺคกฺลฺยฺว สนฺธฺราย กตฺตา การเรตฺติ วุตฺตํ น ปฺจฺจเย ๑
น หิ มหาปจฺจวิอาทินํ ปฺจฺจโย (๑) นตฺถิ ๑

อญฺโฆ กฺลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตาติ ปโยห
สจฺจฺวารวฺนตํ วา อตฺตฺตานนฺตฺติอาทิตฺติฏฺฐิกริยา ปฏฺธิกฺขิตฺโต ๑

วิปาโก อฺปลพฺกตีสฺติอาทิตฺติ วิปากปฏฺฐิสฺสเวทิวเสน ปุคฺคกฺล
ทสฺเสนตสฺส ลทฺฐิกริยนฺทนตฺถํ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ วิปากปฏฺฐิสฺสเวทิตฺติ
อนฺนโยโค ปรฺวาทิสฺส วิปากปฺปวตฺติโต อญฺญสฺส เวทกสฺส
อภาวา ปฏฺธิกฺขเโข สกฺวาทิสฺส ๑ ปฺน ปฺจฺจนา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺธิญา อิตฺรสฺส ๑

ตสฺส ปฏฺฐิสฺสเวทิตฺติ ตสฺส ตสฺส (๒) วิปากปฏฺฐิสฺสเวทกสฺส
๑. ม. ปฺจฺจยา ๑ ๒. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 211

กตฺตา การเตตา วิปากปฏิสัเวทีติอาทิ โวมิสฺสกนยวเสน
อารทฺธฺ ๑ ตตฺถ โส กโรตีติ ยํ ตฺวํ กตฺตาติ จ ปฏิสัเวทีติ
จ วเทสิ ที โสเยว กโรติ โส ปฏิสัเวเตติ ๑ อัย โอนุโยโค
สกวาทิสฺส สุตฺตวิโรธกเยน ปฏิกฺเขโป ปรวาทิสฺส ๑

ปุณ ปุณฺโง อิชฺ นนฺหติ เปจฺจ นนฺหตีติอาทิสุตฺตวเสน (๑)
ปฏิขานาติ ๑ (๒) อตฺสว วจโนกาถํ ปฏิพาหนุโต สกวาทิ สยํกตํ
สุขทฺกขณฺติ อาห ๑

ตตฺถ อณฺโณ กโรตีติ การกเวทกานํ อณฺณตฺตปุจฺฉาวเสน
วุตฺตํ ๑ ฉ ตโต ปรวาทิ สุตฺตวิโรธกเยน วจโนกาถํ (๓) ปฏิกฺขิปีตฺวา
ปุณ ปุณฺโง มนุสฺสญฺโต กตฺวา เทวญฺโต ปฏิสัเวเตตีติ มณฺณมาโน
ปฏิขานาติ ๑ เอวฺวาทิโน ปณ ปรีกตํ สุขทฺกขํ อาปชฺชตีติ
ตสฺส วเสน ปุณฺโง ปุณ ปฏิกฺขิปีติ ๑

โส จ อณฺโณ จาติ การกเวทกานํ เอกตฺตอณฺณตฺตปุจฺฉา-
วเสน วุตฺตํ ๑ ตโต ปรวาทิ สุตฺตวิโรธกเยเนว ปฏิกฺขิปีตฺวา
ปุณ ปุณฺโง ปุริเม เทวปี นเย เอกโต กตฺวา ปฏิขานาติ ๑
เอวฺวาทิโน ปณ สยํกตณฺจ ปรีกตณฺจ สุขทฺกขํ อาปชฺชตีติ
ตสฺส วเสน ปุณฺโง ปุณ ปฏิกฺขิปีติ ๑

เนว โส กโรตีติ การกเวทกานํ เอกตฺตอณฺณตฺต-
ปฏิกฺเขปวเสน วุตฺตํ ๑ ตโต ปรวาทิ สุตฺตวิโรธวเสน

๑. ขุ. ฐ. ๒๕/๑๑/๑๗ ๑ ๒. ม. ปฏฺิณฺณา ตสฺเสว ๑

๓. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ๑

อภิธานุโยควณฺณา

อิโต ปรี อภิธานุโยคาคิวเสณ อรหตฺตสาธนา โหติ ฯ
ตตฺถ อามนฺตาคี สกฺวาทีนา ปฏฺยึณฺณาเต ปรวาที พหิทฺธา
อนินฺทริยพฺทฺธรูเป อิทฺธิวาทิวีสสาธคโม นตฺถิ อชฺฉตฺตํ อตฺถิ
ตสฺมา อิทฺธาทีนินฺทิตฺถเกณ ปุคฺคเลน ภวิตพฺพนฺติ มลฺลมาโน
นนฺ อตฺถิ โกจฺจ อิทฺธี วิภูพฺพตีตฺถิอาทิมาน ๑ ตํ สพฺพํ
อฺตุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

อภิธานุโยควณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฅาตกานุโยคาคิวณฺณา

อิทานิ มาตาคีอาทิกอ ฅาตกานุโยโค ฯ ขตฺติโยคิอาทิกอ
ชาตฺถิอนุโยโค ฯ กหนฺจฺจ ปพฺพชฺชิตฺติ ปฏฺยึตฺถิอนุโยโค ฯ เทโว
มนุสฺสโตติ อฺปฺปตฺถิอนุโยโค ฯ สโตปนฺโนติอาทิกอ ปฏฺยึเวชานุ-
โยโค อริยานุโยคิตฺถิปี วุจฺจติ ฯ เต สพฺเพ อฺตุตฺตานตฺถาย ๑
อรหา หุตฺวา น อรหาคี ปเนตฺถ โมฆปฺลหตฺถาน วุจฺจติ ฯ

จตฺตารอ ปฺริสยฺยาคีอาทิกอ สจฺจมานุโยโค สโตปี อฺตุตฺตา-
นตฺถิโถเอว ฯ

สจฺจโตคิอาทิกอ สจฺจนิคฺคฺกสภาวานุโยโค ฯ ตตฺถ ตตฺติยา
โกฏฺฐิตี ปุจฺจนา สกฺวาทีสฺส ฯ ตถารุปฺสฺส สจฺจนิคฺคฺกสฺส อภาวโต
ปฏฺยึเขโป ปรวาทิสฺส ฯ ปฺน ปุจฺจสฺส (๑) ปุคฺคลํ สนฺธาย
๑. ม. ปุจฺจโ จ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปรกณวณณา หน้า 214

ปฏินฺญา ตสฺเสว ฯ

อญฺโฆ ปุคฺคโลติ ปญฺหปี สงฺขเตหิ ขนฺฺเชหิ อญฺตตํ
อนิจฺจนฺโต ปฏิกฺเขโป ตสฺเสว ฯ

ขนฺฺธา สงฺขตาติอาทิ สงฺขตาสงฺขตานิ สรฺูปเนน ทสฺเสตฺวา
อญฺตตปฺจฺจนฺตํ วุตฺตํ ฯ

รฺูปํ สงฺขตฺนฺติอาทิ ขนฺฺเช วิภาคโต ทสฺเสตฺวา อญฺตตํ
ปฺจฺจนฺตํ วุตฺตํ ฯ

ปุคฺคลสฺส อุปฺปาโทติ ปฺจฺจนา สกฺวาทิสฺส ชาติธมฺมา
ชฺรธาธมฺมา อโถ มรณธมฺมิโนติอาทิสฺส วุตฺตวเสน (๑) ปฏินฺญา
ปรวาทิสฺส ฯ สงฺขตภาวํ ปนสฺส โส น อิจฺจติ ตสฺมา
ปฏิกฺขิปปติ ฯ

ปุณฺ น อุปฺปาโท ปญฺญาตติอาทินา นเยน ปุญฺโง
ทฺกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทฺกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จาติอาทิวจนฺโต (๒)
ปุคฺคลสฺส อุปฺปาทาทย นาม น ยฺชฺชนฺตติ ปฏิกฺษานาติ ฯ

อตฺถตฺถมฺหิติ อตฺถํ วุจฺจติ นิพฺพานํ ตตฺถ อตฺถิตติ
ปฺจฺจติ ฯ ตสฺส อตฺถิตาย สสฺสํ นตฺถิตาย อฺจฺเจโท
อาปชฺชติ ฯ ตทฺกฺขมฺปิ อนิจฺจนฺโต ปฺจฺจนา ปฏิกฺขิปปติ ฯ

ฅาตฺกานฺ โยคาทิวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ...อาทิสฺสวเสน ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๕๕๔/๑๕๕ ฯ

ภวนิสฺสายปญฺหาทิวณฺณา

ภวํ นิสฺสาย ปญฺเห ภวนฺติ อุปฺปตฺติภวํ ฯ

เวทน์ เวทียมานปญฺเห เวทน์ เวทียมาโน ปริคฺคหิต-
เวทโน โยคาวจโรว ปชานาติ พาลปฺถุชฺชโน นปฺปชานาติ ฯ
กายานุสฺสหนาทีปญฺโห (๑) อุตฺตทานตฺถเวย ฯ (๒)

ปารายนคถาย (๓) สฺสณฺโตะ โลกํ อเวกฺขสฺสฺสูติ สตฺต-
สฺสณฺตาวเสน ขนฺธโลกํ โอลเกหีติ อตฺถโ ฯ

ปฺกฺคโล อเวกฺขตีติ สกฺวาทีปฺจฺจมา ฯ ปรวาทิสฺส หิ
สฺสณฺโตะ โลกํ อเวกฺขสฺสฺสูติ คถาย โย อเวกฺขติ โส ปฺกฺคโลติ
ลทฺฐิ ตสฺมา นํ เหวํ ปฺจฺจติ ฯ สห รฺูเปนาติ รฺูปกายน
สทฺฐี ตโต อนิสฺสโต (๔) หุตฺวาติ อตฺถโ ฯ อิํ ปญฺจโวการวเสน
อนฺุชานิตฺวา ปฺน ตํ ชีวนฺติ ปฺกฺกฺจ สฺสฺตฺตวิโรธกเยเนว ปฺกฺกฺ-
จิปติ ฯ วินา รฺูเปนาติ อิํ จตฺถโวการวเสน อนฺุชานิตฺวา ปฺน
อณฺฺณ ชีวนฺติ ปฺกฺกฺจ สฺสฺตฺตวิโรธกเยเนว ปฺกฺกฺจิปติ ฯ อพฺกนฺตร-
คโตติ จ พหิทฺธา นิกฺขมิตฺวาติ จ อิํ สห รฺูเปน วินา
รฺูเปนาติ เหฏฺฐา วุตฺตสฺส ลกฺขณวจัน ฯ ตตฺถ อพฺกนฺตร-
คโตติ รฺูปสฺส อนฺุคโตติ อิตฺ วา เอโต(๕) วา อนิกฺขมิตฺวา
รฺูปปริจฺเจทวเสนเนว จปีโต (๖) หุตฺวาติ อตฺถโ ฯ นิกฺขมิตฺวาติ
รฺูปปริจฺเจทํ อตฺถกมิตฺวา รฺูปํ อนิสฺสโต หุตฺวาติ อตฺถโ ฯ

๑. ม. ...ปญฺหา ฯ ๒. ม. อุตฺตทานตฺถเวย ฯ

๓. ม. ปารายนคถาย ฯ ๔. ม. อนิสฺสโต ฯ

๕. ม. เอตฺโต ฯ ๖. ม. จีโต ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณฺณา หน้า 216

อนตฺตาทิ อตฺตนา ชีเวน ปุคฺคเลน รหิโต เอกธมฺเมปิ
ปุคฺคโล นตฺถิติ อตฺโต ฯ เอวํ สพฺพสุตฺตानํ อากมฺภูจกถาสู
วตฺตฺนเยเนว อตฺโต เวทิตพฺโพ ฯ อิทํ (๑) ปน สนฺธาย ภาสิต-
มตฺตเมว วกฺขาม ฯ

วุตฺตํ ภควตา สปฺปิกุมฺภโกตฺติอาทิ สพฺพาว เทสฺนา
ยถาวตฺตวเสเนว (๒) อตฺตโต น คเหตุพฺพาติ ทสฺสฺนตฺถิ อากตฺติ ฯ
ยถา หิ สุวณฺณํ คเหตุวา กโต สุวณฺณวิกาโร กุมฺภโก
สุวณฺณกุมฺภโกติ วุจฺจติ น เอวํ สปฺปิ คเหตุวา กโต
สปฺปิสุส วิกาโร สปฺปิกุมฺภโก นาม อตฺติ ฯ ยสฺมี ปน กุมฺภ
ปกฺกิตฺตํ โส สปฺปิกุมฺภโก นามาติ อยเมตฺถ อตฺโต ฯ
เตลฺกมฺภาทิสฺปิ เอสฺว นโย ฯ ยถา จ นิพฺพานํ นิจฺจํ ชฺฐํ
น เอวํ ภคฺตํ วา ยาคู วา อตฺติ ฯ กาลปฺริจฺเฉทํ ปน
อกฺควา ทิวเส ทิวเส ทสฺสามาติ ปญฺญตฺติวเสน (๓) นิจฺจภคฺตํ
ชฺฐยาคูติ วุจฺจตีติ อยเมตฺถ อตฺโต ฯ

อตฺติ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฺฏิปนฺโนตฺติอาทิสฺปิ ยถา
รูปาทโย ธมฺมา ปจฺจตฺตลกฺขณฺสามญฺญลกฺขณฺวเสน อตฺติ น
เอวํ ปุคฺคโล ฯ รูปาทิสฺ ปน สติ เอวํนาโม เอวํ โคตฺโตติ
โวหาโรติ ฯ (๔) อิติ อิมินา โลกโวหาเรน โลกสมฺมตฺติยา โลก-
นिरุตฺติยา อตฺติ ปุคฺคโลติ อยเมตฺถ อตฺโต ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ
๑. ม. อิท ฯ ๒. ม. ยถารุต... ฯ ๓. ม. ปญฺญตฺตวเสน ฯ
๔. ม. โวหาโร โหติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปุคคกถาวณณา หน้า 217

ภควดา อีมา โข จิตฺต โลกสมณฺญา โลกนินฺรุตฺติโย โลกโวหารา
โลกปณฺณตฺติโยติ ฯ (๑) รุปาทิมฺมา ปน วินาปี โลกสมมตี
ปจฺจตฺตสามณฺณลกฺขณวเสน ปณฺญาปนโต อตฺถีติ อยเมตฺถ
อตฺถโถ ฯ

พฺพุธานํ ปน เทว กถา สมฺมตฺติกา จ ปรมตฺถกถา
จ ฯ ตตฺถ สตฺโต ปุคฺคโถ เทโว พุรฺหฺมาตฺติอาทิกา สมฺมตฺติกา
นาม ฯ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ขนฺธา ธาตุโย อายตฺตานิ
สตีปฺภูจฺจนา สมฺมปฺปชานาตฺติอาทิกา ปรมตฺถกถา นาม ฯ

ตตฺถ โย สมฺมตฺติยา เทสฺนวย สตฺโตติ วา ฯเปฯ
พุรฺหฺมาตฺติ วาตี วุตฺเต ชานิตฺตุํ ปฏฺวีชฺฉิตฺตุํ นิชฺยาตฺตุํ อรหตฺต-
ชยฺคฺคาหํ คเหตฺตุํ สกฺโกติ ตสฺส ภควา อาทิตฺวา สตฺโตติ
วา ปุคฺคโถติ วา โปโสติ วา เทโวติ วา พุรฺหฺมาตฺติ วา
กเถติ ฯ โย ปรมตฺถเทสฺนวย อนิจฺจนฺติ วา ทุกฺขนฺติ วาตีอาทิสฺสุ
อณฺณตฺริ สุตฺตวาว ชานิตฺตุํ ปฏฺวีชฺฉิตฺตุํ นิชฺยาตฺตุํ อรหตฺตชยฺคฺคาหํ
คเหตฺตุํ สกฺโกติ ตสฺส อนิจฺจนฺตีอาทิสฺสุ อณฺณตฺริ กเถติ ฯ ตถา
สมฺมตฺติกาเย พุชฺฉนฺน กสฺตฺตสฺส น ปจฺฉมํ ปรมตฺถกถํ กเถติ
สมฺมตฺติกาเย ปน โโพเชตฺวา ปจฺฉนา ปรมตฺถกถํ กเถติ ฯ
ปรมตฺถกาเย พุชฺฉนฺน กสฺตฺตสฺสปี น ปจฺฉมํ สมฺมตฺติกถํ กเถติ
ปรมตฺถกาเย ปน โโพเชตฺวา ปจฺฉนา สมฺมตฺติกถํ กเถติ ฯ ปกตฺติยา

๑. ที. ที. ๕/๓๑๒/๒๔๘-๒๔๙ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 218

ปน ปจฺจเมว (๑) สมฺมตฺตีกถํ กถตฺวา ปจฺจ (๑) ปรมตฺตีกถํ กถนฺตสฺส
เทสฺนา สุขาการา (๒) โหติ ตสฺมา พุทฺธา ปจฺจํ สมฺมตฺตีกถํ
กถตฺวา ปจฺจ ปรมตฺตีกถํ กถนฺติ ฯ เต สมฺมตฺตีกถํ กถนฺตปิ
สจฺจเมว สภาวเมว อมุสว กถนฺติ ปรมตฺตีกถํ กถนฺตปิ
สจฺจเมว สภาวเมว อมุสว กถนฺติ ฯ อยญฺหิ

ทฺเว สจฺจานิ อภฺขาสี สมฺพุทฺโธ วทตฺ วโร
สมฺมตฺตี ปรมตฺตถจฺจ ตติยํ นฺนูปลพฺภติ ฯ

ตตฺถ

สงฺเกตวจฺนํ สจฺจํ โลกสมฺมตฺติการณํ
ปรมตฺตวจฺนํ สจฺจํ ฌมฺมานํ ตถลภฺขณนฺติ ฯ

อปโร นโย เทว ภควโต เทสฺนา ปรมตฺตเทสฺนา จ
ขนฺธาทิวเสน สมฺมตฺติเทสฺนา จ สปิฏิกุมฺภาทิวเสน ฯ น หิ
ภควา สมญฺญํ อติชวติ ฯ ตสฺมา อตฺถิ ปุคฺคโลติ วจฺนมตฺตโต
อภินิเวโส น กาทพุโธ ฯ สตฺถารา หิ

ปญฺญตฺตํ อนตฺตีกุมฺม ปรมตฺตโต ปกาสิโต
สมญฺญํ นาติชวเวยฺย ตสฺมา อญฺโหลปิ ปญฺฑิติโต
ปรมตฺตํ ปกาเสนฺโต สมญฺญํ นาติชวเย ฯ

เสสฺสิ สพุพตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

ภวฺนิสฺสายปญฺหาทิวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปุคฺคลกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. สุขาการา ฯ

ปริหานิกถาวณณา

วาทยุตติปริหานิวณณา

อิทานิ ปริหานิกถา นาม (๑) โหติ ฯ ปริหานิธมฺโม

อปริหานิธมฺโม เทวเม ภิกฺขเว ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน

ปริหานาย สํวตฺตฺนฺติ (๒) ปญฺจิเม ภิกฺขเว ธมฺมา สมยวิมุตฺตสฺส

ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตฺนฺตฺติ (๓) เอวมาทีนํ หิ สุตฺตานิ นิสฺสาย

สมิตฺติยา วชฺชิปฺตฺตกา สพฺพตฺถิวาทีโน เอกจฺเจ จ มหาสงฺฆิกา

อรหโตปิ ปริหานี อิจฺฉนฺติ ตสฺมา เต วา โหนฺตุ อญฺเญเยว

วา เยสํ อํยํ ลทฺธิเตสํ ลทฺธิภินฺนทฺตํ ปริหายติ อรหา

อรหตฺตาทิ ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส ฯ ตตฺถ (๔) ปริหายตีติ เทว

ปริหานิโย ปตฺตปริหานิ จ อปฺปตฺตปริหานิ จ ฯ ตตฺถ

ทฺถิมฺปิ โข อายสฺมา โภชิโก ตมฺหา สามายิกาย เจโต-

วิมุตฺติยา ปริหายีติ (๕) อํยํ ปตฺตปริหานิ นาม ฯ มา โว

สามญฺจตฺถิกานํ สตํ สามญฺจตฺถิโก ปริหายีติ (๖) อํยํ อปฺปตฺต-

ปริหานิ ฯ ตาสฺ อธิ ปตฺตปริหานิ อธิปฺเปตา ฯ ตลฺหิ

สนฺธาย อามนฺตาทิ ปฺฏิญฺญา ปรวาทิสฺส ฯ สกฺสมเย ปน

อํมํ ปตฺตปริหานี นาม โลกียสฺมาปตฺติยาวิ อิจฺฉนฺติ น

อรหตฺตาทิหิ สามญฺจผลฺลหิ ฯ ปรสมเยปิ นํ สพฺพสามญฺจผลฺลสุ

สพฺพภเวสุ สพฺพกาเลสุ สพฺพเสณฺจ ปุคฺคสถานํ น อิจฺฉนฺติ

๑. ม. อํยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. อจฺ. ทฺก. ๒๐/๔๒๕-๔๓๐/๑๒๑ ฯ

อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๔๕/๑๕๓ ฯ ๔. ม. ตตฺถ ฯ

๕. ตี. ส. ๑๕/๔๘๕/๑๗๖ ฯ ๖. ม. มฺ. ๑๒/๔๖๑/๔๕๗ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณฺณนา หน้า 220

ตํ ปน เตสํ ลทฺธิมตฺตเมวาทิ สพฺพํ ลทฺธิชาลํ ภินฺทิตฺตํ ปุณ
สพฺพตฺถาติอาทินา นเยน เทสฺนา วทฺธิตา ฯ

ตตฺถ ยสฺมา ปรวาทิ กมฺเมน (๑) ปรีหายิตฺวา โสตาปตฺติผล
จิตฺตสฺส อรหโต ปรีหานี น อิจฺฉติ อฺอุปริ ผลสฺส จิตฺตเสว
อิจฺฉติ ฯ ยสฺมา จ รูปรูปรกเวสฺส จิตฺตสฺส น อิจฺฉติ
กมฺมารามตาทีนํ ปน ปรีหานิยธฺมมานํ ภาวโต กามภเว
จิตฺตเสว อิจฺฉติ ตสฺมา สพฺพตฺถาติ ปุณฺโณ ปฏิกฺขิปปติ ฯ ปุณ
ทพฺพํ กตฺวา ปุณฺโณ กามภวํ สนฺธาย ปฏิกฺขานาติ ฯ สพฺพสฺมิมฺปิ
หิ กามภเว ปรีหานิกฺรา กามคฺคฺชา อตฺถิ ตสฺมา ตตฺถ
ปรีหายิตฺติ ตสฺส ลทฺธิ ฯ

ตตฺถิยฺปุจฺฉาย ปรีหานิตฺติ ปรีหานิกฺเร ธมฺเม ปุจฺฉติ ฯ
ตตฺถ ยสฺมา ปรีหานิ นาม กมฺมารามตาธิธฺมมา วิเสสโต
วา กามราคพฺยาปาทาเอว เต จ รูปรูปรกเว นตฺถิ
ตสฺมา น เหวนฺนติ ปฏิกฺขเชโป ปรวาทิสฺส ฯ

สพฺพทาทิ กาลปุจฺฉา ฯ ตตฺถ ปจฺมปญฺเฑห โยนิโสมนสิ-
การกาเล อปรีหายนโต ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทฺถิเย อโยนิโสมนสิ-
กโรโต รตฺติภาเล วา ทิวสฺภาเล วา สพฺพทา ปรีหายนโต
ปฏิกฺขานาติ ฯ ตตฺถิเย ปรีหานิกรธฺมสมายเเค สติ มฺหุตฺตเมว
ปรีหานิ นาม โหติ ตโต ปุพฺเพ อปรีหีนสฺส ปุจฺฉา
ปรีหีนสฺส จ ปรีหานิ นาม นตฺถิตฺติ ปฏิกฺขิปปติ ฯ

๑. กเมน ฯ

*เล่มที่ 48 ปริหานิกถาวณฺณา หน้า 221

สพฺเพว อรหฺนฺโตติ ปญฺหานํ ปจฺมสฺมี ติกฺขิณฺทฺริเย สนฺชาย
ปฏฺิขานาติ ฯ (๑) ทฺติยสฺมี มุทฺติณฺทฺริเย สนฺชาย ปฏฺิขานาติ ฯ
ตฺติยสฺมีมฺปี ติกฺขิณฺทฺริยาว อธิปฺเปตา ฯ เตสฺสฺหิ สพฺเพสฺมปี
ปริหานิ น โหตีติ ตสฺส ลทฺธิ ฯ

เสฏฺฐิจูทาทฺรเณ ปจฺมปฺจฺฉา ปฺรวาทีสฺส ทฺติยา สก-
วาทีสฺส ฯ ตตฺรยมฺธิปฺปาโย ยํ มํ ตฺมฺเมห ปฺจฺฉถ อรหา
อรหฺตฺตา ปริหายนฺโต จตฺตฺหิ ผลฺลหิ ปริหายตีติ ตตฺร โว
ปฏฺิปฺจฺฉามิ จตฺตฺหิ สตสฺสฺเสหิ เสฏฺฐิจิ เสฏฺฐิจิตฺตํ กาทฺเรนฺโต (๒)
สตสฺสฺเสหิ ปริหีโน (๓) เสฏฺฐิจิ เสฏฺฐิจิตฺตา ปริหีโน โหตีติ ฯ
ตโต สกฺวาทีนา เอกเทเสน ปริหานี สนฺชาย อามนฺตฺตาติ
วุดฺเต สพฺพสาปเตยฺยา ปริหีโน โหตีติ ปฺจฺฉติ ฯ ตถา
อปริหีนฺตฺตา สกฺวาที น เหวนฺติ วตฺวา อถ นํ เอวเมว
อรหาปี ปริหายติ จ น จ จตฺตฺหิ ผลฺลหิตี อฺปฺปนฺนลทฺธิกํ
ทฺติยํ ภาพฺพปฺลยํ ปฺจฺฉติ ฯ ปฺรวาที เสฏฺฐิจิโน อภพฺพตฺตาย
นियมํ อปฺสฺสนฺโต ปฏฺิขานิตฺวา อรหฺโต จตฺตฺหิ ผลฺลหิ ปริหานิ-
ภพฺพตํ ปฺญฺุโจ นียโต สมฺโพธิปฺรายนฺติ (๔) วจนฺสฺส อโยนิโส
อตุถํ กเหตุวา ลทฺธิยํ จิตฺโต โสตาปฺตฺติผลโต ปริหายิตฺตํ อภพฺพตํ
สนฺชาย ปฏฺิภฺจิปฺตี ตํ ปนฺสฺส ลทฺธิมตฺตเมวาติ ฯ

เอตฺตฺวาตฺตา วาทฺยตฺติ นาม นิฏฺฐิตฺตา โหติ ฯ

๑. ม. ปฏฺิภฺจิปฺตี ฯ ๒. ม. กโรนฺโต ฯ ๓. ม. ปริหีเน ฯ

๔. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๘๘/๑๑๖ ฯ

อริยปุคฺคตสํสนฺทนปริหานิวณฺณา

อิทานิ อริยปุคฺคตสํสนฺทนา อารทฺธาฯ ตตฺถ ยสฺมา
เกจิ อรหโตว ปริหานี อิจฺฉนฺติ เกจิ อนาคามีโนปี เกจิ
สกทาคามีโนปี ฯ (๑) โสตาปนฺนสฺส ปน สพฺเพปี น อิจฺฉนฺติเยว ฯ
เย อรหตฺตา ปริหายิตฺวา อนาคามีสกทาคามีภูมิกาว (๒) จิตา
เตสํ ปริหานี อิจฺฉนฺติ น อิตเรสํ อนาคามีสกทาคามีนํ ฯ
โสตาปนฺนสฺส ปน เตปี สพฺพทาปี (๓) น อิจฺฉนฺติเยว ตสฺมา
เปยฺยาลมฺเขน ปุจฺฉากตาฯ ตตฺถ เตสํ ลทฺธิวเสน ปฏิญฺญา
จ ปฏิกฺเขโป จ เวทิตพฺพาฯ ปริหายติ อนาคามี อนาคามี-
ผลาติ หิ ปญฺหสฺมี เย อนาคามีโน ปริหานี น อิจฺฉนฺติ
เตสํ วเสน ปฏิกฺเขโปฯ เย ปกฺคิอนาคามีโน วา อรหตฺตา
ปริหายิตฺวา จิตอนาคามีโน วา ปริหานี อิจฺฉนฺติ เตสํ วเสน
ปฏิญฺญาติ อิทเมตฺถ นยฺมฺขํฯ ตสฺसानุสारेณ สพฺพเปยฺยาลา
อตุลโต เวทิตพฺพาฯ

ยํ ปเนตฺถ โสตาปคฺคตฺตผลสฺส อนนฺตรา อรหตฺตฺเยว
สจฺฉิกโรตฺตี วุคฺคํ ตํ ปริหีนสฺส ปฺน วายมโต อรหตฺตฺปุปฺตฺตี (๔)
สนฺธาย วุคฺคํฯ อิตโร ตํ (๕) โสตาปคฺคตฺตผลานนฺตรํ อรหตฺตสฺส
อภาวา ปฏิกฺขิปติ ฯ

๑. ม. สกทาคามีสุตฺปี ฯ ๒. ม. อนาคามีสกทาคามีภาเว ฯ

๓. ม. สพฺพตฺถาปี ฯ ๔. ม. อรหตฺตฺปุปฺตฺตี ฯ

๕. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปริหานิกถาวณณา หน้า 223

ตโต ปริ ปริหานิ นามเสา กิเลสปปหानสฺส วา
มนุทตาย ภเวยฺย มคฺคภาวนาทินํ วา อนริคมตฺตาย (๑) สจฺจจัน
วา อทสฺสเนนาติ เอวมาทินํ วเสน อนฺนุญฺชิตฺตํ กสฺส พหุตรา
กิเลสา ปหีนาคิอาทิจ วุตฺตํ ฯ ตํ สพฺพํ อุตฺตทานาธิปฺปายเมว
สุตฺตจัน ปนตฺตโถ อากมฺมกุฎกถาสฺส วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ

สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ เอตถ มุทินฺทริโย
สมยวิมุตฺโต ติกฺขินฺทริโย อสมยวิมุตฺโตติ เตสํ ลทฺธิ ฯ สกสมเย
ปน อวตีปฺปตฺโต ฉานลาภี สมยวิมุตฺโต วตีปฺปตฺโต ฉานลาภี
เจว สพฺเพ จ อริยปฺกคฺคา อริเย วิโมกฺখে อสมยวิมุตฺตาติ
สนฺนิฏฺจจัน ฯ โส ปน ตํ อตฺตโน ลทฺธิ คเหตุวา สมย-
วิมุตฺโต ปริหายติ อิตโร น ปริหายตีติ อาห ฯ เสสเมตถ
อุตฺตทานตฺถเมวาติ ฯ (๒)

อริยปฺกคฺคสฺสสนฺทนปริหานิวณณา นิฏฺจिता ฯ

สุตฺตสาธนปริหานิวณณา

อิทานิ สุตฺตสาธนา โหติ ฯ ตตฺถ อจฺจาวจาติ อุตฺตม-
หีนเกทโต อจฺจา จ อวจา จ ฯ ปฏฺธิปาทาติ ปฏฺธิปทา ฯ
สมณฺเณน ปกาสิตาติ พุทฺธสมณฺเณน โชติตา ฯ สุขา ปฏฺธิปทา
หิ ขิปฺปาภิลฺลวา อจฺจา ทุกฺขาปฏฺธิปทา ทนฺธาภิลฺลวา
๑. ม. อนริคมตฺตาย ฯ ๒. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 224

อวจาฯ อิตราเทว เอเกน อนฺเตน(๑) อุจฺจา เอเกน อวจาฯ
ปจฺมํ วุตฺตาเอว วา อุจฺจา อิตรา ติสฺโสปี อวจาฯ
ตาย เจตาย อุจฺจาวจาย ปฏฺิพฺทาย น ปารี ทิกฺขณฺติ ยนฺติ
เอเกน มคฺเคน ทฺวิกฺขตฺตํ นิพฺพานํ น คจฺจนฺตฺติ อตฺโถฯ
กสฺมา เยน มคฺเคน เย กิเลสฺ ปาหิณา เตน เตสํ ปฺน
อปฺปหฺตพฺพโตฯ เอเตน ปรีหานิคมฺมาภาวํ ทีเปติฯ นยิทํ
เอกฺกณฺติ มฺตฺนติ ตยจ อิทํ ปารี เอกวาริเยว สฺสนนารหฺมปี (๒) น
โหติฯ กสฺมาเอเกน มคฺเคน สพฺพกิเลสํ อปฺปหฺนโตฯ
เอเตน เอกมคฺเคนว อรหฺตฺตาภาวํ ทีเปติฯ

อตฺถิ ฉินฺนสฺส เมทียนฺติ ฉินฺนสฺส กิเลสวณฺณสฺส ปฺน
ฉินฺนิตพฺพํ กิณฺจ อตฺถิตี ปุจฺจติฯ อิตโร ติกฺขินฺทริยํ สนฺชาย
ปฏฺิกฺขิปฺตฺวา ปฺน ปุณฺโณ มุทินฺทริยํ สนฺชาย ปฏฺิขานาติฯ
สกวาทิ สุตฺตํ อหริตฺวา นตฺถิภาวํ ทสฺเสตีฯ ตตฺถ
โอมฺปาโสติ กิเลสโสมฺ เจว กิเลสปาโส จฯ

กตฺสฺส ปฏฺิจโยติ ภาวิตมคฺคสฺส ปฺน ภาวนาฯ อีธาปี
ปฏฺิกฺเขปปฏฺิขานนานิ ปฺริมฺนเยเนว เวทิตพฺพานิฯ

ปรีหานาย สํวตฺตฺนตฺติตี ปรีวาทีนา อากตฺสฺสเต ปญฺจ
ธมฺมา อปฺปตฺตปรีหานาย เจว โลกียสฺมาปตฺติปรีหานาย จ
สํวตฺตฺนตฺติฯ น (๑) โส ปน ปตฺตสฺส อรหฺตฺตผลสฺส ปรีหานาย
๑. ม. เอเกนญฺเคนฯ ๒. ม. สฺสนนารหฺฯ ๓. ม. นสทฺโถ นตฺถิฯ

*เล่มที่ 48 ปริหานิกถาวณณา หน้า 225

สลลฺกฺเขติ ฯ เตเนว นํ (๑) อตฺถิ อรหโต กมฺมารามตาติ อาห ฯ
อิติโรปี อสมยวิมุตฺตํ สนฺชาย ปฏิกฺขิปีตฺวา อิตรํ สนฺชาย
ปฏิชานาติ ฯ กามราควเสน วา ปวตฺตมานํ ตํ ปฏิกฺขิปีตฺวา
อิตรถา ปวตฺตมานํ ปฏิชานาติ ฯ ราคาทีนํ ปน อตฺถิตํ
ปฺญฺโจ ปฏิชานิตฺตํ น สกฺโกติ ฯ

ก็ ปริยฺญูจฺจิตฺติ เกน ปริยฺญูจฺจิตฺ อนฺุพทฺโธ อชฺโฆตฺถริโต(๒)
วา หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ อนฺุสยปฺจฺฉายปี ติกฺขินฺุทฺริยมฺุทินฺุทฺริย-
วเสนว ปฏิกฺเขปปฏิชานนานิ เวทิตพฺพานิ ฯ กลฺยณานฺุสโยติ
วจนมตฺตสามณฺเณน วา ปฏิชานาติ ฯ ราโค อุปจฺยํ กจฺจตีติ
ภาวนาย ปหีนํ สนฺชายาห ฯ ปรโต โทสโมหฺสุปี เอเสว
นโย ฯ สกฺกายทิกฺุจาทินํ ปน ทสฺสเนน ปหีนตฺตา อุปจฺยํ
น กจฺจติ ฯ (๓) เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตทานเมวาติ ฯ

สุตฺตสาธนปริหานิวณณา นิฏฺุจิตฺตา ฯ

ปริหานิกถาวณณา นิฏฺุจิตฺตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อชฺโฆตฺถริโต ฯ

๓. ม. อิจฺจติ ฯ

พฺรหฺมจฺริยกถาวณณา

อิทานิ พฺรหฺมจฺริยกถา นาม (๑) โหติ ฯ ตตฺถ เทว
พฺรหฺมจฺริยวาสา มคฺคภาวนา จ ปพฺพชฺชา จ ฯ ปพฺพชฺชา
สพฺพเทเวสุ นตฺถิ มคฺคภาวนา จเปตฺวา อสณฺณีสตฺเต (๒) เสเสสุ
อปฺปฏิสฺสิทฺธา ฯ ตตฺถ เย ปรนินฺมิตฺตวสฺสวตฺตเทเว อุปาทาย
ตทฺฐปริเทเวสุ มคฺคภาวนมฺปิ น อิจฺฉนฺติ เสยฺยถาปิ สมิตฺติยา
เต สนฺธาย นตฺถิ เทเวสุตฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ ตีหิ
ภิกฺขเว จานเห นิ ชมฺพุทฺธิปกา มนุสฺสา อุตฺตรกฺกุเร จ มนุสฺเส
อธฺคฺคณฺหนฺติ เทเว จ ตาวตฺตีเส ฯ กตฺเมหิ ตีหิ ฯ สุรา
สตีมนฺโต อิธ พฺรหฺมจฺริยวาโสติ (๓) อิทฺ สุตฺตํ นิสฺสาย เทวปี
พฺรหฺมจฺริยวาसानตฺถิ เทเวสุตฺติ อุปฺปนฺนลทฺธิวเสน ปฺฏิญฺญา
ปรวาทิสฺส ฯ ปฺน ทฺวินฺนมฺปิ พฺรหฺมจฺริยานํ อนฺตรายิกชฺมม-
วเสน สพฺเพ เทวา ชฺฟาติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ ตตฺถ
หตฺถสฺวจิกาคี มฺภา วีย หตฺถมฺพุทฺธา ยวตฺตาโร ฯ ปรโต อตฺถิ
เทเวสุตฺติ ปุจฺฉา ปรวาทิสฺส มคฺคภาวนํ สนฺธาย ปฺฏิญฺญา
สกฺวาทิสฺส ฯ ปฺฏิญฺญาย อธิปฺปายํ อสฺลลฺกฺเขตฺวา ปพฺพชฺชา-
วเสน อนฺนโยโค ปรวาทิสฺส ฯ

ยตฺถ นตฺถิ ปพฺพชฺชาติ ปญฺเฬห กิหีนฺนญฺเจว เอกจฺจานญจ

๑. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อสณฺณีสตฺเต ฯ

เอวมฺปิปรีปี ฯ ๓. อจฺ. นวก. ๒๓/๒๒๕/๔๐๕ ฯ

*เล่มที่ 48 พุทฺทมจฺริยกถาวณฺณา หน้า 227

เทวานํ มคฺคปฏฺฐิลาภํ สนฺธาย ปฏฺฐิกฺเขโป ตสฺเสว ฯ ปุณ
ปฏฺฐโจ ปจฺจนตฺวาสิโน เจว อสณฺณีสตฺเต จ สนฺธาย ปฏฺฐิณฺณา
ตสฺเสว ฯ โย ปพฺพชฺชิตฺติอาทิสฺส ปุจฺจมาสุปีเอเสว นโย ฯ
ปุณ อตฺถิ เทเวสุตฺติ ปญฺเฬหิปี มคฺคภาวนํ สนฺธายเอว ปฏฺฐิณฺณา
สกวาทิสฺส สพฺพเทเวสุตฺติ วุตฺเต อสณฺณีสตฺเต สนฺธาย
ปฏฺฐิกฺเขโป ตสฺเสว ฯ

มนุสฺเสสุตฺติ ปญฺหทฺเวเย ชมฺพฺพุทฺธิปเก สนฺธาย ปฏฺฐิณฺณา
ปจฺจนตฺวาสิโน สนฺธาย ปฏฺฐิกฺเขโป เวทิตฺตพฺโพ ฯ

อตฺถิ ยตฺถ อตฺถิตฺติ อตฺถิ เต เทวา อตฺถิ วา โส
ปเทโส ยตฺถ อตฺถิตฺติ เอวํ สตฺตปเทสฺวิภาคฺคมุขเณ วิสฺสชฺชนํ
สกวาทิสฺส ฯ อิมินา นเยน สพฺเพ เอกนฺตริกปญฺหา
เวทิตฺตพฺพา ฯ

สุตฺตทานุโยเก กุหิ ผลุปฺปตฺติตฺติ ตสฺส อนาคามิโน อรหตฺต-
ผลุปฺปตฺติ กุหินฺติ ปุจฺจมา สกวาทิสฺส ฯ ตตฺถเววาทิ สุตฺตทฺธาเวเสสุตฺติ
อตฺถิโต ฯ

หนุท หิตี การณตฺถे นินฺปาโต ฯ อิํ วุตฺตํ โหติ
ยสฺมา อนาคามิปฺปคฺคโล อธิ โลเก ภาวเตน มคฺเคน ตตฺถ
สุทฺตทฺธาเวเสสุ ผลํ สจฺฉิกโรติ น ตตฺถ อณฺณํ มคฺคํ ภาเวติ
ตสฺมา นตฺถิ เทเวสุ พุทฺทมจฺริยวาโสติ ฯ

อิทานิ ยถิ อณฺณตฺถ ภาวเตน มคฺเคน อณฺณตฺถ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณณา หน้า 228

ผลสจฺจนิกิริยา โหติ ตสฺมา (๑) โสตาปนฺนาทีนฺมปิ สียาติเอตมตฺถํ
ทสฺเสตฺถํ ปุณฺ อํนาคามีตฺถาทีนํ สํสฺนฺทนฺปฺจุจฺจ สกฺวาทีสฺส ฯ
ตตฺถ อํนาคามีสฺส ผลสจฺจนิกิริยา ย ปฺปฏิญฺญา เสตฺถานํ ผลสจ-
จนิกิริยา ย ปฺปฏิกฺเขโป ปฺรวาทีสฺส ฯ อีช ภาวิตมคฺโค หิ
อํนาคามี อีชวิหายนฺนิฏฺโฐ นาม โหติ ฯ โส อีช อํนาคามี-
มคฺคํ ภาเวตฺวา โอปปาตโก ตตฺถ ปฺริณีพฺพายีติ วจฺนโต ปน(๒)
มคฺคภาวนํ วินา อุปฺปตฺติวเสเนว อรหตฺตผลํ สจฺจนิกโรตฺติติ ตสฺส
ลทฺธิ ฯ โสตาปนฺนสทฺทาคามีโน ปน ตตฺถ มคฺคํ ภาเวตฺวา
ตตฺถรูปฺตตฺติกา นาม โหนฺตฺติติ เตสํ อีชกมฺนญฺเวย นตฺถิ ฯ
อิตฺติ โส อํนาคามีสฺส ผลสจฺจนิกิริยํ ปฺฏิญฺโฐ ปฺฏิชานาติ อิตเรสํ
ปฺฏิกฺขิปติ ฯ

อํนาคามี ปฺคฺคโล ตตฺถ ภาวิตน มคฺคเณนาติ ปฺญฺเห
อํนาคามีโน ตตฺถ มคฺคภาวนาว นตฺถิตฺติ ลทฺธิยา ปฺฏิกฺขิปติ ฯ
มคฺคโล จ ภาวียติ น จ กิเลสํ ปฺหิยฺนฺตฺติติ ปฺจุจฺจ
สกฺวาทีสฺส รูปาวจรมคฺคํ สนฺธาย ปฺปฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ
รูปาวจรมคฺเคน หิ โส อีชวิหายนฺนิฏฺโฐ นาม ชาโต ฯ

อํนาคามี ปฺคฺคโล กตฺถกรณฺิโยติ ปฺญฺเห โอปปาตโก โหติ(๓)
ตตฺถ ปฺริณีพฺพายีติ วจฺนโต อุปฺปตฺติยวสฺส กตฺถกรณฺิยาทีภาวํ
สนฺธาย ปฺฏิชานาติ ฯ อรหาติ ปฺญฺเห อีช ปฺริณีพฺพายีโน
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปุณฺ ฯ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 โอฐิสกถาวณฺณนา หน้า 229

อรหโต วเสน(๑) ปฏิกฺขิปติ ปุณฺ ปรุญฺโฐ ตตฺถ ปรีนินฺพพายีโน
วเสน ปฏฺิษานาติ ฯ

อตุถิ อรหโต ปุณฺพภวโตอาทีสุปี ตตฺถปรีนินฺพพายีอิธ-
ปรีนินฺพพายีนํ วเสนว อตุถโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ อปฺปฏิวิทฺตทากุโปโป ว
ตตฺถ ปรีนินฺพพายตีติ ปุญฺโฐ อิเชว ภาวิตฺเตน มคฺเคน อรหตฺตตฺส (๒)
อกุโปปปฏิเวธํ อิจฺฉนฺโต ปฏิกฺขิปติ ฯ

ยถา มิโคติ ปจฺมํ อุทาทรรณํ ปรวาทิสฺส ทฺุติยํ
สกวาทิสฺส ฯ เสถํ สพฺพตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ
พฺรหฺมจริยกถา นิฏฺฐิตา ฯ

โอฐิสกถาวณฺณนา

อิทานิ โอฐิสกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เย โสตาปนฺนาทีนํ
นानาภิสฺมยวเสน ทฺุขทสฺสนาทีหิ โอฐิส โอฐิส เอกเทเสน
เอกเทเสน กิเลสฺปฺพานํ อิจฺฉนฺติ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ
สฺมิตฺติยาทโย เตสํ ตํ ทฺุธี ภินฺนํ โอฐิสติ ปุจฺฉา สกวาทิสฺส
ปฏฺิณฺญา ปรวาทิสฺส ฯ ปุณฺ อนฺุโยโค สกวาทิสฺส เอกเทเสน
โสตาปนฺนาทีภวตฺส อภาวโต ปฏิกฺขเโป ปรวาทิสฺส ฯ อิมินา
อุปาเยน สพฺพวาทิสฺส อตุถโถ เวทิตฺตพฺโพติ ฯ

โอฐิสกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. วเสนว ฯ ๒. ม. ตตฺส ฯ

ชหติ(๑)กถาวณฺณา

อิทานิ ชหติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสญฺจ (๒)

ฉานลาภีปฺปฺพุชฺชโน สห สจฺจาภิสฺสมยา อนาคามี นาม โหติ
ตสฺส ปฺปฺพุชฺชชกาเลเยว กามราคพฺยาปาทา ปหีนาคิ ลทฺฐิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ สมิติยานิ (๓) เตสํ ตํ ลทฺฐิ ภิณฺหิตุํ ปชหติ
ปฺปฺพุชฺชโนติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฉานวิกฺขมฺภิตานํ ปน เตสํ
ปริยฺยจฺ्ञานํ อปสฺสนตสฺส ปฏฺิณฺญา ปรวาทิสฺส ฯ ยสฺมา ปน
เตสํ ฉานวิกฺขมฺภิตานมฺปิ อนาคามีมคฺเคนเนว อจฺจนฺตํ ปหानํ
โหติ ตสฺมา ปฺน อจฺจนฺตฺนฺติอาทิสฺส โยโค สกฺวาทิสฺส
ตถารุปสฺส ปหานสฺส อภาวโต ปฏฺิภฺเจโป อิตฺรสฺส ฯ วิกฺขมฺภตฺติ
อจฺจนฺตวิกฺขมฺภนเมว สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ ตโต
ปริ อนาคามีมคฺคญฺเจเน สทฺฐิ ปฺปฺพุชฺชนสฺสสนฺทํ โหติ ฯ ตํ
อจฺจนฺตฺนฺตฺถเมว ฯ

ตโต ปริ อนาคามีผลे สจฺจชาติติ ปุจฺฉโ จ ฉานานาคามีตํ
สนฺธาย ปฏฺิษานาคิ ฯ อรหตฺเต สจฺจชาติติ ปุจฺฉโ ทสฺสนมคฺเคน
อุทฺทมภาคิยานํ ปหานาภาวโต ปฏฺิภฺจิปติ ฯ

อปฺพุพฺพิ อจฺริมํ ตโย มคฺเคติ ปุจฺฉโ ตถารุปาย ภาวนาย
อภาวา ปฏฺิภฺจิปติ ฯ ปฺน ปุจฺฉโ ตินฺณํ มคฺคานํ กิจฺจสภาวํ
สนฺธาย ปฏฺิษานาคิ ฯ สามณฺณผลปุจฺฉาสฺปิ เอเสว นโย ฯ
๑. ม. ชหติ... ฯ ๒. ม. เยสํ ฯ ๓. ม. สมิติยานํ ฯ

*เล่มที่ 48 สัพพมตฺถิติกถาวณฺณา หน้า 231

กตเมน มกุเคนาติ ปุญฺโโจ อนาคามิมกุเคนาติ ฉานานาคามิตํ
สนุชชาย วทติ ฯ ปุณฺ สลฺโยชนปฺปหานํ ปุญฺโโจ ตินฺณํ
อนาคามิมกุเคน เตสํ กิเลสํ อปฺปหีนตฺตา (๑) ปฏิกุชฺปิติ ฯ
ทฺติยํ ปุญฺโโจ ปจฺมมกุคฺสเสว ฉานานาคามิมกุคฺภาวํ สนุชชาย
ปฏฺิขานาติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาติ ฯ
ชหตฺติกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สัพพมตฺถิติกถาวณฺณา

วาทยฺตุตฺตวณฺณา

อิทานิ สัพพมตฺถิติวาทกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ
ยงฺกิลฺลิจิ รูปี อตีตนาทคปฺจฺจปฺปนฺนํ ฯเปฯ อัยํ วุจฺจติ
รูปกฺขนโรตฺติอาทิวจฺจนโต (๒) สพฺเพปิ อตีตาทิกถา ฐมา ขนฺธ-
สภาวํ น วิชฺหนฺติ ตสฺมา สพฺพิ อตฺถิเยว นามาติ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ สัพพมตฺถิติวาทานํ เตสํ ลทฺธิ วิโสชนตฺถํ
สัพพมตฺถิติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส วุตฺตปฺปการาย ทิฏฺฐิยา (๓) จตฺวา
ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ

สพฺพตฺถาติ สพฺพสฺมี สรีเร สัพพมตฺถิติ ปุจฺจติ ฯ

สพฺพทาติ สพฺพสฺมี กาเล สัพพมตฺถิติ ปุจฺจติ ฯ สพฺเพนสพฺพนฺติ

สพฺเพนาการเณ สัพพมตฺถิติ ปุจฺจติ ฯ สพฺเพสุติ สพฺพฐมเมสุ

๑. ม. อปฺปเหยฺยตา ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๒/๑ ฯ

๓. ม. ลทฺธิยา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 232

สพฺพมตฺถิติ ปุจฺจติ ฯ อโยคนฺติ อยุตฺตํ ฯ นานาสภาวานนฺหิ
 โยโค โหติ น เอกสภาวสฺส ฯ อิติ อิมสฺมี ปญฺเห รุปํ
 เวทนาย เวทนี วา รุปเณ อนนํ เอกํสทกฺขณเมว(๑) กตฺวา
 สพฺพมตฺถิติ ปุจฺจติ ฯ ยมฺปิ นตฺถิ ตมฺปิ อตฺถิติ ยมฺปิ
 ฉกฺขจฺจนฺธาทิกํ สสวิสาณาทิกํ วา กิณฺจ นตฺถิติ สิทฺธํ ตมฺปิ
 เต อตฺถิติ ปุจฺจติ ฯ สพฺพมตฺถิติ ยา ทิฏฺฐิ สาทิฏฺฐิ
 มิจฺจนาทิฏฺฐิจฺฉิ ยา ทิฏฺฐิ สาทิฏฺฐิ สมฺมาทิฏฺฐิจฺฉิ เหวมตฺถิติ
 อิมินา อิทํ ปุจฺจติยา เต เอสา สพฺพมตฺถิติ ทิฏฺฐิ สาทิ
 ทิฏฺฐิ อยาดาวกตฺตา มิจฺจนาทิฏฺฐิจฺฉิ เอวํ ยา จ (๒) อมฺหากํ ทิฏฺฐิ
 สาทิฏฺฐิ ยาดาวกตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิจฺฉิ เอวํ ตว สมฺเย อตฺถิติ
 ปุจฺจติ ฯ อิตโร สพฺเพสุปิ เอเตสุ นเยสุ วุตฺตปฺปการาย อตฺถิตาย
 อภาวโต ปฏิกฺขิปปติ ฯ อิมेषุ ปน สพฺเพสุปิ นเยสุ อาชานาหิ
 นิคฺคหนฺติ อาทิกํ กตฺวา สพฺโพ กถามกฺกเกโท วิตุถารโต
 เวทิตฺตพฺโพติ อัยฺ ตาเวตฺถ วาทยฺตุตฺติ ฯ

กาลสัสนทนวณณา

อิทานิ อตีตํ อตฺถิติ กาลสัสนทนนํ โหติ ฯ ตตฺถ อตีตํ
 อตฺถิติอาทิกํ สุตฺถิสัสนทนนํ ฯ อตีตํ รุปํ อตฺถิติอาทิกํ ขนฺธาที-
 วเสน กาลสัสนทนนํ ฯ

ปจฺจุปฺปนํ รุปํ อปฺปิยํ กริตฺวาติ อตีตานาคตํ ปหาย
 # ๑. ม. เอกกฺขณเมว ฯ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 สัพพมตฺถทีปนีกถาวณณา หน้า 233

ปัจจุปปนฺนรูปเมว อปฺปิยํ อวิกชิตพฺพํ กริตฺวา ฯ รูปภาวํ
ชหตีติ ปฺลعه นินฺรุทฺทสฺสาปํ รูปสฺส รูปกฺขนฺธสงฺคหิตตฺตา
ปฏิกฺขิปปติ ฯ รูปภาวํ น ชหตีติ(๑) ปฏฺโถมปฺลعهหิ รูปกฺขนฺธเณ
สงฺคหิตตฺตา ปฏฺชีฆานาติ ฯ โอทาทํ วตฺถํ อปฺปิยํ กริตฺวาติ
เอตฺถ กิณฺจาปี น สพฺพํ วตฺถํ โอทาทํ อิมินา ปน วตฺถนฺติ
อวตฺวา โอทาทํ วตฺถํ อปฺปิยํ กริตฺวาติ วุตฺเต สกฺวาทีนา
เอกตฺตฺตา อนฺนฺณวตฺตา ฯ โอทาทภาวํ ชหตีติ ปฺลعه
วณฺณวิกรมํ สนฺธาย ปฏฺชีฆณา สกฺวาทีสฺส วตฺถภาวํ ชหตีติ
เอตฺถ ปน ปฺลนฺตฺตฺติยา อวิกตฺตฺตา ปฏิกฺขเโป ตสฺเสว ฯ
ปฏฺโถเมหิ เอเสว นโย ฯ

อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ ปฏฺโฐ ปน (๑) ยถิ ชหฺเยย(๓)
อนาคตํ วา ปัจจุปปนฺนํ วา สียาติ มณฺณมาโน ปฏฺชีฆานาติ ฯ
อนาคตํ อนาคตภาวํ น ชหตีติ ปฏฺโฐ ปน ยถิ ชหฺเยย
อนาคตเมว (๔) ปัจจุปปนฺนภาวํ น ปาปฺลนฺตฺตฺติยาติ มณฺณมาโน
ปฏิกฺขิปปติ ฯ ปัจจุปปนฺนปฺลعهหิ อตีตภาวํ อนาปชฺชนโทโส
สียาติ ปฏิกฺขิปปติ ฯ อนฺนฺโถมปฺลعهหฺสฺสึ อิมินาว นเณ อตฺถโถ
เวทิตฺตโพ ฯ เอวํ สฺวทฺธิกนฺยํ วตฺวา ปฺน ขนฺธวเสน ทสฺเสตฺถํ
อตีตํ รูปนฺตฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตํ สพฺพํ ปาลีอนฺนฺสาเรเนว สกฺกา
ชานิตฺถํ ฯ

- # ๑. ม. โอทาทภาวํ ชหตีติ ฯ ๒. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ
- # ๓. ม. น ชหฺเยย ฯ ๔. ม. อนาคตเมวสฺส ฯ

วจนโสรณวณฺณา

อิทานิ อตีตํ นวตฺถิตีอาทิวจนโต โสรณา (๑) โหตี ฯ ตตฺถ
หฺลยฺจ อตีตํ นวตฺถิตี ยที อตีตํ โน อตฺถิตี อตฺถโ ๗ อตีตํ
อตฺถิตี มิจฺฉาติ อตีตฺถยฺจ ตํ อตฺถิ จาติ มิจฺฉา เอว ๗
ตฺถยฺเวว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ปุญฺโ จ อนาคตฺถยฺเววสฺส
ปจฺจุปฺปนฺนํตา ย อภาวํ สนฺธาย กาลนํนตฺเตน ปฏิกฺขิปปตี ๗

หฺลยฺยํ ปุญฺโ ย อฺปฺปาทโต ปุพฺเพ อนาคตํ อโหตี
ตสฺส อฺปฺปนฺนํกาเล ปจฺจุปฺปนฺนํตฺตา ปฏิกฺขานาติ ๗ หฺลฺวา โหตี
หฺลฺวา โหตีติ ยเทตํ ตยา อนาคตํ หฺลฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ โหตีติ
วตฺตา ตฺถยฺเวว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ลทฺธิวเสน อนาคตํ
วา ปจฺจุปฺปนฺนํ วา หฺลฺวา โหตีติ วุตตํ กิณฺเต ตมฺปิ หฺลฺวา
โหตีติ ๗ อิตโร หฺลฺวา ภูตสฺส ปฺน หฺลฺวา อภาวโต น
เหวนฺนํติ ปฏิกฺขิปปตี ๗

หฺลยฺยํ ปุญฺโ ยสฺมา ตํ อนาคตํ หฺลฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ
โหนตํ หฺลฺวา โหตีติ สงฺขยฺ คตํ ตสฺมา ปฏิกฺขานาติ ๗ อถ
นํ สกฺวาที ยที เต ตํ อนาคตํ หฺลฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ โหนตํ
หฺลฺวา โหตีติ สงฺขยฺ คตํ ปฺน หฺลฺวา โหตี ยํ อนาคตํ
น หฺลฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ น โหนตํ น หฺลฺวา น โหตีติ
สงฺขยฺ คตํ สสฺวิสาณํ กิณฺเต ตมฺปิ ปฺน น หฺลฺวา น
๑. ม. วจนโสรณา ๗

*เล่มที่ 48 สัพพมตฤทธีกถาวณณา หน้า 235

โหตีติ อธิปฺปาเยน น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวา น
โหตีติ ปญฺหํ ปุจฺจติ ฯ อิตโร ยํ นตฺถิ ตํ นตฺถิตาย เอว
อนาคตํ น หุตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ น โหตีติ น หุตฺวา น
โหติ นาม ตาว โหตุ ปฺน น หุตฺวา น โหติภาโว
ปนสฺส กุโธติ มลฺลมาโน ปฏิกฺขิปปติ ฯ ตลฺลเวยว ปจฺจุปฺปนฺนํ
ตํ อตีตฺตฺนติ ปญฺเหปี ปจฺจุปฺปนฺนลกฺขณเวยวสฺส (๑) อตีตฺตาย อภาวํ
สนฺธาย กาลนानตฺตา ปฏิกฺขิปปติ ฯ

ทฺหิตฺยปญฺเห ปุญฺโง ยํ อตีตภาวโต ปุพฺเพ ปจฺจุปฺปนฺนํ
อโหสิ ตสฺสเวยว อตีตตฺตา ปฏิกฺขานาติ ฯ หุตฺวา โหติ หุตฺวา
โหตีติ ยเทตฺติ ตยา ปจฺจุปฺปนฺนํ หุตฺวา อตีตํ โหตีติ วทตา
ตลฺลเวยว ปจฺจุปฺปนฺนํ ตํ อตีตฺตฺนติ ลทฺธิวเสน ปจฺจุปฺปนฺนํ วา
อตีตํ วา หุตฺวา โหตีติ วุตฺตํ กิณฺเต ตมฺปิ หุตฺวา โหตีติ ฯ
อิตโร หุตฺวา ภูตสฺส ปฺน หุตฺวา อภาวโต น เหวนฺติ
ปฏิกฺขิปปติ ฯ

ทฺหิตฺยปญฺเห ยสฺมา ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ หุตฺวา อตีตํ โหนฺติ
หุตฺวา โหตีติ สฺงฺขุยํ กตํ ตสฺมา ปฏิกฺขานาติ ฯ อถ นํ
สกาเวทึ ยถิ เต ตลฺลเวยว ปจฺจุปฺปนฺนํ หุตฺวา อตีตํ โหนฺติ
หุตฺวา โหตีติ สฺงฺขุยํ กตํ ปฺน หุตฺวา โหติ ยํ ปจฺจุปฺปนฺนํ
หุตฺวา อตีตํ น โหนฺติ น หุตฺวา น โหตีติ สฺงฺขุยํ
๑. ม. ปจฺจุปฺปนฺนลกฺขณเวยวสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 236

คตฺ สสวีสานํ กิณฺเต ตมฺปิ ปุณฺ น หุตฺวา น โหตีติ
อธิปฺปาเยน น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวา น โหตีติ
ปฺลยฺหิ ปุจฺจติ ฯ อิตโร ยํ นตฺถิ ตํ นตฺถิตายเอว ปจฺจุปฺปนฺนํ
น หุตฺวา อตีตํ น โหตีติ นหุตฺวานโหติ นาม
ตาว โหตุ ปุณฺ นหุตฺวานโหติภาโว ปนฺสส กุโตีติ
มณฺเฑมาโน ปฏิกฺกฺขิปปิตี ฯ อุกฺกั ยํ เอกโต กตฺวา อากเต
ตฺถิยปฺลเยหิ อิมินา อุปาเยน (๑) โยชนา กาทพฺพา ฯ
อปโร นโย ยถิ ตลฺยเณว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ
อนาคตสฺส ปจฺจุปฺปนฺเน วุตฺโต โหติภาโว ปจฺจุปฺปนฺนสฺส จ
อนาคเต วุตฺโต หุตฺวาภาโว อาปชฺชติ เอวํ สนฺเต อนาคตมฺปิ
หุตฺวาโหติ นาม ปจฺจุปฺปนฺนมฺปิ หุตฺวาโหติเยว นาม ฯ
เตน ตํ ปุจฺจามิ (๒) กิณฺเต เอเตสฺส เอเกกํ หุตฺวา
โหติ หุตฺวา โหตีติ ฯ อิตโร ตลฺยเณว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺนฺติ ปฺลเยห
ปฏิกฺกฺขิตฺตฺนเยเนว ปฏิกฺกฺขิปปิตฺวา ปุณฺ ปุญฺโจ ทฺถิยปฺลเยห ปฏิกฺกฺขิตฺต-
ตฺนเยเนว ปฏิกฺกฺขานาติ ฯ อถ นํ สกฺวาที ตลฺยเณว อนาคตํ
ตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺนฺติ ปฺลยฺหาเวเนว เตสฺส เอเกกํ หุตฺวา โหติ
หุตฺวา โหตีติ ปฏิกฺกฺขานนฺตํ ปุริมํ ปฏิกฺกฺขิตฺตปฺลยฺหิ ปรีวตฺเตตฺวา
ปุจฺจนฺนฺโต น หุตฺวาน โหติ น หุตฺวา น โหตีติ ปุจฺจติ ฯ
ตสฺสสฺสโต นนฺนฺ ตยา ตลฺยเณว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺนฺติ
๑. ม. อิมินา อุปาเยน ฯ ๒. ม. ปุจฺจาม ฯ

*เล่มที่ 48 สัพพมตฺติติกถาวณณา หน้า 237

วุดเต ปจฺมปฺลหํ ปฏิกฺขิปปนฺเตน อนาคตฺสฺส โหติภาโว
ปจฺจุปปนฺนสฺส จ หุตฺวาภาโว ปฏิกฺขิตฺโตตฺติ ฯ เตน อนาคตฺ
น โหติ นาม ปจฺจุปปนฺนํ น หุตฺวานาม ฯ

ทฺติยปฺลฺลห จ ตลฺลฺลเวว อนาคตฺ ตํ ปจฺจุปปนฺนนฺติ
ปฏฺธิลฺลวตํ เอวํ สนฺเต อนาคตมฺปี น หุตฺวา น โหติ
นาม ปจฺจุปปนฺนมฺปี น หุตฺวา น โหติเยว นาม ฯ เตน
ตํ ปุจฺฉามิ กิณฺเต เอเตสฺส เอเกกํ น หุตฺวาน โหตีตฺติ ฯ
ปรวาทิ สพฺพโต อนฺธกาเรน ปรีโยนทฺุโธ วิยเตลฺลํ น หุตฺวา
น โหติภาวํ อปฺสฺสนฺโต น หเวนฺนติ ปฏิกฺขิปปติ ฯ

ทฺติยวาระปิ ยถิ ตลฺลฺลเวว ปจฺจุปปนฺนํ ตํ อตีตํ
ปจฺจุปปนฺนสฺส อตีเต วุดโต โหติภาโว อตีตฺสฺส จ ปจฺจุปปนฺเน
วุดโต หุตฺวาภาโว อาปฺชชติ เอวํ สนฺเต ปจฺจุปปนฺนมฺปี
หุตฺวาโหติ นาม อตีตมฺปี หุตฺวาโหติเยว นาม เตน
ตํ ปุจฺฉามิ กิณฺเต เอเตสฺส เอเกกํ หุตฺวา โหติ หุตฺวา
โหตีตฺติ ฯ อิตโร ตลฺลฺลเวว ปจฺจุปปนฺนํ ตํ อตีตฺนฺติ ปฺลฺลห
ปฏิกฺขิตฺตฺนเยเนว ปฏิกฺขิปปิตฺวา ปฺน ปุญฺโง ทฺติยปฺลฺลห
ปฏฺธิลฺลวตฺนเยเนว ปฏฺธิชานาติ ฯ อถ นํ สกฺวาทิ ตลฺลฺลเวว
ปจฺจุปปนฺนํ ตํ อตีตฺนฺติ ปฺลฺลหาวเสน เตสฺส เอเกกํ หุตฺวา
โหติ หุตฺวา โหตีตฺติ ปฏฺธิชานนฺตํ ปฺริมํ ปฏิกฺขิตฺตฺปฺลฺลหํ
ปรีวตฺเตตฺวา ปุจฺฉนฺโต น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวาน

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณณา หน้า 238

โหตีติ ปุจฺจติ ฯ ตสฺส ตฺถ โถ นนุ ตยา ตถฺยเวย ปจฺจปฺปนฺนํ
ตํ อตีตฺตฺตํ วุคฺชเต ปจฺจปฺปนํ ปฏิกฺขิปปนฺเตน ปจฺจปฺปนฺนสฺส
โหตีภาโว อตีตสฺส จ หุตฺวาภาโว ปฏิกฺขิตฺตฺตํ ฯ เตน
ปจฺจปฺปนฺนํ นโหตี นาม อตีตํ นหุตฺวา นาม ฯ

ทฺติยปฺเปลฺห จ เต ตถฺยเวย ปจฺจปฺปนฺนํ ตํ อตีตฺตฺตํ
ปฏฺธิลฺลวตํ เอวํ สนฺเต ปจฺจปฺปนฺนํ น หุตฺวา น โหตี
นาม อตีตมฺปี น หุตฺวา น โหตีเวย นาม เตน ตํ
ปุจฺจามิ กิณฺเต เอเตสฺส เอเกกํ น หุตฺวา น โหตี น
หุตฺวา น โหตีติ ฯ ปรวาทิ สพฺพโต อนฺธกาเรน ปรีโยนทฺโธ
วีย เตสํ นหุตฺวานโหตีภาวํ อปฺสฺสนฺโต น เหวณฺติ
ปฏิกฺขิปปติ ฯ

ตฺติยวาระปิ ยถิ ตถฺยเวย อนาคตํ ตํ ปจฺจปฺปนฺนํ ตํ
อตีตํ อนาคตปจฺจปฺปนฺนํ ปจฺจปฺปนฺนาตีเตสฺส วุคฺชโต โหตีภาโว
ปจฺจปฺปนฺนาตีตानญฺจ อนาคตปจฺจปฺปนฺเนสฺส วุคฺชโต หุตฺวาภาโว
อาปชฺชติ เอวํ สนฺเต อนาคตมฺปี หุตฺวาโหตี นาม
ปจฺจปฺปนฺนํ อตีตํ(๑) หุตฺวา โหตีเวย นาม เตน ตํ ปุจฺจามิ (๒)
กิณฺเต ตีสุปี เอเตสฺส เอเกกํ หุตฺวา โหตี หุตฺวา โหตีติ ฯ
อิตโร ตถฺยเวย อนาคตํ ตํ ปจฺจปฺปนฺนํ ตํ อตีตฺตฺตํ ปฺเปลฺห
ปฏิกฺขิตฺตฺตํ เยนเนว ปฏิกฺขิปปิตฺวา ปฺน ปุจฺจโหตี ทฺติยปฺเปลฺห
๑. ม. อตีตมฺปี ฯ ๒. ม. ปุจฺจาม ฯ

*เล่มที่ 48 สัพพมตฺติติกถาวณณา หน้า 239

ปฏิญญาตนเยเนว ปฏิชานาติ ฯ อถ นํ สกฺวาที ตถฺยเณว
อนาคตํ ตํ ปัจฺจูปฺปนํ ตํ อตีตฺนฺติ ปญฺหาวเสณ เตสฺส เอเกกํ
หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ ปฏิชานนฺตํ ปุริมํ ปฏิกฺขิตฺตปญฺหํ
ปรีวตฺเตตฺวา(๑) ปุจฺจนฺโต น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวา น
โหตีติ ปุจฺจติ ฯ ตสฺสสตฺถุโธ นนฺ ตยา ตถฺยเณว อนาคตํ ตํ
ปัจฺจูปฺปนํ ตํ อตีตฺนฺติ วุตฺเต ปสมฺปญฺหํ ปฏิกฺขิปปนฺเตน
อนาคตปัจฺจูปฺปนํ โหติภาโว ปัจฺจูปฺปนํ นานํ หุตฺวา-
ภาโว ปฏิกฺขิตฺโตติ ฯ เตน อนาคตํ ปัจฺจูปฺปนํ น โหติ
นาม ปัจฺจูปฺปนํ อตีตฺนฺติ น หุตฺวา นาม ฯ

หุตฺยปฺเปห จ เต ตถฺยเณว อนาคตํ ตํ ปัจฺจูปฺปนํ
ตํ อตีตฺนฺติ ปฏิญฺญาตํ เอวํ สนฺเต อนาคตมฺปิ น หุตฺวา
น โหติ นาม ปัจฺจูปฺปนํ อตีตมฺปิ น หุตฺวา น โหติเยว
นาม เตน ตํ ปุจฺจามิ กิณฺเต เอเตสฺส เอเกกํ น หุตฺวา
น โหติ น หุตฺวา น โหตีติ ฯ ปรวาที สพฺพโต อนุชกาเรน
ปรีโยนทฺโร วีย เตสํ น หุตฺวา น โหติภาโว อปฺสฺสนฺโต
น หเวนฺติ ปฏิกฺขิปปติ ฯ นิกฺคหาทีนํ ปเนตฺถ เภฏฺฐา
วุตฺตนเยเนว โยเชตพฺพานิ ฯ

วจน โสธนวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ปรีวตฺติตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณฺณา หน้า 240

อตีตฺ จกฺขุ อตฺถิตฺติอาทีสุปี จกฺขฺวาทิกาวาวิขหนเนนฺว

อตีตฺ (๑) ปฏฺิจานาติ ฯ ปสฺสตีตฺติอาทีนึ ปุญฺโจ ปฺน (๒) เตสํ วิญฺญาณานํ
กิจฺจภาวเวสน ปฏฺิจฺชิปฺติ ฯ

เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ ปญฺเฬห ตสฺส ญาณสฺส
นिरุทฺตตฺตา กิจฺจภาวมสฺส อปสฺสนฺโต ปฏฺิจฺชิปฺติ ฯ ปฺน ปุญฺโจ
อตีตารมฺมณํ ปจฺจุปฺนฺนํ ญาณํ อตีตารมฺมณมฺมานํ (๓) ชานนโต
อตีตญาณสฺส (๔) เสน ปจฺจุปฺนฺนเมว อตีตํ ญาณนฺติ กตฺวา
เตน ญาเณน ญาณกรณียสฺส อตฺถิตาย ปฏฺิจานาติ ฯ อถสฺส
สกวาที เลโสกาสํ อทตฺวา เตน ญาเณน ทฺกฺขํ ปรีชานาตีติ-
อาทิมาย อิตโร อตีตารมฺมณเนน ญาเณน อิมสํ จตฺนํ
กิจฺจจํ อภาวา ปฏฺิจฺชิปฺติ ฯ อนาคตฺปญฺเฬหึ เอเสว นโย ฯ
ปจฺจุปฺนฺนปโยห เจว สฺสนฺทนปโยห จ อุตฺตทานตฺถายเว ฯ

อรหโต อตีโต ราโค อตฺถิตฺติอาทีสุปี รากาติภาวา-
วิขหนโต เอวํ ปฏฺิจานาติ ฯ สราโคติอาทีสุ สุตฺตวิโรธฺภเยน
จ(๕) วจนฺยุตฺตวิโรธฺภเยน (๕) จ ปฏฺิจฺชิปฺติ ฯ

เอวํ สพฺพมฺปิ ปาลีอนุสารเนน(๖) วิทิตฺวา ปฺรโต อตฺถิ
สียา อตีตํ สียา นฺวาคีตฺนฺติ เอตฺถ เอวมตฺถโย เวทิตฺพฺโพ ยํ
อตีตเมว อตฺถิ ตํ อตีตํ ฯ ยํ ปจฺจุปฺนฺนนานาคตํ อตฺถิ ตํ
๑. ม. อตฺถิตํ ฯ ๒. ม. ปฺน ฯ ๓. ม. อตีตานํ รมฺมานํ ฯ
๔. ม. อตีตํ ญาณนฺติ ฯ ๕. ม. เจว ยุตฺตวิโรธฺภเยน ฯ
๖. ม. ปาลีอนุสารเนน ฯ

*เล่มที่ 48 สัพพมคฺคิตฺติกาณฺณนา หน้า 241

โน อตฺถิ ตํ โน อตฺถิ ตํ ๑ เตนาคีตํ นฺวาคีตํ นฺวาคีตํ อตฺถินฺนฺติ

เตน การณฺน อตฺถิ ตํ โน อตฺถิ ตํ โน อตฺถิ ตํ อตฺถินฺนฺติ ๑

อนาคตปจฺจุปฺปนฺนปฺจฺจุมาสุปี เอเสว นโย ๑

น วคฺคตพฺพิ อตฺถิ ตํ อตฺถิ อนาคตํ อตฺถิตฺติ สุตฺตสาธนา

ปฺจฺจุมา ปรวาทิสฺส ปฏฺฐินฺนฺนา สกฺวาทิสฺส ๑ ปฺปนฺน อคฺคตโน ลทฺธิ

นินฺนฺสหาย ยงฺกิลฺลจฺจ ภิกฺขเว รุปนฺนฺติ อนฺนโยโค ปรวาทิสฺส ๑

ทฺหิตฺยนเย ปฺจฺจุมา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐินฺนฺนา อิตฺตสฺส ๑ เอวํ สพฺพคฺค

ปฺจฺจุมา จ ปฏฺฐินฺนฺนา จ เวทิตพฺพา ๑ ยมฺปนฺนํ ปรวาทินา

อนาคตสฺส อตฺถิภาวสาธนคฺคํ นนฺน วคฺคตํ ภกฺวตา กวพฺพิกาโร (๑)

เจ ภิกฺขเวติ สุตฺตสฺส ปรีโยสาเน อตฺถิ คคฺค อายตี

ปฺปนฺนพฺภาวณินฺนพฺพคฺคิตฺติอาทิ ทสฺสิตํ น ตํ อนาคตสฺส อตฺถิ-

ภาวสาธกํ ๑ คคฺคหิ เหตุํ ปรีนฺนฺนิจิตคฺคตา อวสฺสํ ภาวิตํ

สนฺนฺชาย คคฺค วคฺคตํ ๑ อยํ สุตฺตคาธิปฺปาโย ๑ เสสํ สพฺพคฺค

อฺคฺคตฺตํคคฺคเมวาทิ ๑

สพฺพมคฺคิตฺติกาณฺณนา นินฺนฺนิจิตา ๑

๑. ม. กพฺพิกาเร ๑

อดีตกฺขนฺธาติอาทิกถาวณฺณา

อิทานิ อตีตํ ขนฺธาติอาทิกถา นาม (๑) โหติ ฯ ตตฺถ
ขนฺธาติภาววิขหนโต อตีตนาถคานํ อตฺถิตํ อิจฺจนฺตสฺส
อตีตํ ขนฺธาติอาทิจฺจมา ปรวาทิสฺส อตีตสฺส ขนฺธ-
สงฺกहितตฺตา อามนฺตาคิ ปฏฺยญา สกฺวาทิสฺส ฯ ปฺน อตีตํ
อตฺถิติ (๒) ปฺจมา ปรวาทิสฺส ตสฺส นฺริตฺติปถสฺสฺเตน อตฺถิตาย
วาริตตฺตา ปฏฺยเขโป สกฺวาทิสฺส ฯ อายตฺนธาตฺสปฺจมาสุปี
อนาคตฺพลฺหสุปี ปฺจจฺปฺนเนน สทฺธิ สํสฺนฺทิตฺวา อนฺุโลม-
ปฏฺยโลมโต อากตฺพลฺหสุปี อตีตํ รฺูปนฺติอาทิจฺจมา (๓) อิมินาว
อุปาเยน อตฺถิโต เวทิตฺพุโป ฯ

สฺสฺสฺสฺสฺส (๔) ปน น วตฺตพฺพนฺติ ปฺจมา สกฺวาทิสฺส ฯ
ตตฺถ นตฺถิ เจเตติ นตฺถิ จ เอเต ชฺมฺมาติ อตฺถิโต ฯ
ขนฺธาติภาเว สติ นตฺถิตํ อนิจฺจนฺตสฺส อามนฺตาคิ ปฏฺยญา
ปรวาทิสฺส อถ เนลํ นตฺถิภาวสาชนตฺถํ สฺสฺสฺสฺสฺส สก-
วาทิสฺส ฯ พุตฺติยฺปฺจมาปี ปรวาทิสฺส ปฏฺยญา สกฺวาทิสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺส ปรวาทิสฺส ฯ ตมฺปน เนลํ ขนฺธาติภาวเมว สาเชติ
น อตฺถิภาวนฺติ อาหฺมฺปิ อนาหฺมฺสทิสฺสเมวาทิ ฯ

อตีตกฺขนฺธาติอาทิกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. นตฺถิติ ฯ

๓. ม. ...อาทิจฺจมาสุปี ฯ ๔. ส. สฺสฺสฺสฺสฺส ฯ

เอกจวมตฺถิติกถาวณณา

อิทานิ เอกจวมตฺถิติกถา นาม โหติ ฯ (๑) ตตฺถ เย
 เอกจํ อตฺถิตํ อตฺถิตํ มณฺณนํ เสยฺยถาปี กสฺสปีกา เตสํ
 ลทฺธิณฺนทนต์ํ อตฺถิตํ อตฺถิตํ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส เอกจํ
 อตฺถิตํ วิสฺสชฺชนํ ปรฺวาทิสฺส ฯ อยฺยหิสฺส (๒) อธิปฺปาโย อวิปฺก-
 วิปากา อตฺถิ วิปฺกวิปากา (๓) นตฺถิตํ ฯ เอกจํ นิรุทฺชนํ
 อนฺุโยโก สกฺวาทิสฺส ฯ ตสฺสตฺโต ยถิ เต อตฺถิตํ เอกจํ อตฺถิ
 เอกจํ นตฺถิ เอวํ สนฺเต เอกจํ อตฺถิตํ นิรุทฺธํ เอกจํ
 อตฺถิตํ อนิรุทฺธํ ตเถว จิตฺตํ อาปชฺชติ ฯ วิคตฺตํอาทิสฺสปี
 เอเสว นโย ฯ

อวิปฺกวิปากมฺมา เอกจฺเจติ อิํ ยสฺมา [๔] เยสํ โส อวิปฺก-
 วิปากานํ อตฺถิตํ อิจฺฉติ เตปี อตฺถิตาเยว ฐมฺมา ฯ (๕) ตสฺมา
 ยถา เต อตฺถิตํ เอกจํ อตฺถิ กิํ ตถา อวิปฺกวิปากาปี
 ฐมฺมา เอกจฺเจ อตฺถิ เอกจฺเจ นตฺถิตํ โจเทตฺถํ วุตฺตํ ฯ
 วิปฺกวิปากาติ อิํ เยสํ โส นตฺถิตํ อิจฺฉติ เตสํ วเสน
 โจเทตฺถํ วุตฺตํ ฯ อวิปากาติ อิํ อพฺยาคตานํ วเสน โจเทตฺถํ
 วุตฺตํ ฯ อติ อิมสํ คินฺณํ ราสีนํ วเสน สพฺเพสุ อนฺุโลม-
 ปฏฺิโธเมสุ ปฏฺิณฺณา จ ปฏฺิเกวโป จ เวทิตพฺพา ฯ อตฺถิตา

- # ๑. ม. เอกจํ อตฺถิตํ กถา โหติ ฯ ๒. ม. อยฺยหิ ฯ
- # ๓. ม. วิปฺกวิปากํ ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร เยสนฺติ ทิสฺสติ ฯ
- # ๕. ม. อธิ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถูปกกรณวณณา หน้า 244

เอกเทส วิปกถวิปาภา เอกเทส อวิปกถวิปาภาติ วิปกถวิปาภา
ววจนุตติ ๑ เยน หิ กมฺเมน ปฏิสนฺธิ นิพพตฺติตา ภวํคมฺปิ
จฺติปิ ตสฺเสว วิปาโก ๑ ตสฺมา ปฏิสนฺธิโต ยาว จฺติ ตาว
ตํ วิปกถวิปากํ นาม โหติ ๑ ตถารูเป ฌมฺเม สฺนฺชาเยตํ
วตฺตํ ๑

วิปจฺจิสฺสนฺตีติ กตฺวา เต อตฺถิติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ๑
ยถา ฌมฺมชฺรสฺส ปุคฺคตฺสฺส นินฺทายนตฺสฺสาปี พหุปวตฺติโน
ฌมฺมา อตฺถิติ ววจนุตติ เอว โลกโฆหารวเสน อตฺถิตํ สฺนฺชาเย
ปฏฺธิญฺญา ปรวาทิสฺส ๑ วิปจฺจิสฺสนฺตีติ กตฺวา ปจฺจูปฺปนฺนาติ
ทฺุคฺคิยฺปะนฺเห กมฺมานํ อวินาสสงฺขาโต กมฺมปฺปจฺจโย (๑) นามโก
อตฺถิติ ลทฺธิยํ จตฺวา ปฏฺธิญฺญา ปรวาทิสฺส ๑

อนาคตํ อตฺถิตีอาทิสฺสปี เอกจฺจํ อตฺถิติ อฺุปฺปาทีโน
ฌมฺเม สฺนฺชาเย วทตี ๑ เสสํ สพฺพตฺถ เหนฺจฺจา วตฺตนยตฺตา
อฺุตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ๑

เอกจฺจมตฺถิติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. กมฺมปฺปจฺจโย ๑

สติปญฺจานกถาวณฺณา

อิทานิ สติปญฺจานกถา นาม (๑) โหติ ฯ ตตฺถ จตฺตุนัน
ภิกฺขเว สติปญฺจานานัน สมุทฺยณฺจ อตฺตงฺกมณฺจ เทสิสฺสามิตี
สติปญฺจานสํยุตฺเต (๒) วุคฺตฺนเยเนว เยสิ กายาทโย สติยา
อารมฺมณฺชเม กเหตุวา สพฺเพ ฐมฺมา สติปญฺจานาติ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนุชกานัน อนุชกา นาม ปุพฺพเสลียา
อปรเสลียา ราชกิริยา สิทฺชตฺถิกาทิ อิมे ปจฺจา อุปฺปนฺน-
นิกายา เตสิ ลทฺธิวิเวจนตฺถิ ปจฺจา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา
ปรวาทิสฺส ฯ ตตฺถ ยสฺมา ปตฺติญฺจาทิ เอเตสุตี ปญฺจานา ฯ
กา ปตฺติญฺจาทิ สติ ฯ สติยา ปญฺจานา สติปญฺจานาติ อิมินา
อตฺถเณ สติโกจฺรอาปี สติปญฺจานา ฯ ปตฺติญฺจหนฺตฺติ ปญฺจานา ฯ
กา ปตฺติญฺจหนฺติ สติโย ฯ สติโยว ปญฺจานา สติปญฺจานาติ
อิมินา อตฺถเณ (๓) สติโย เอว ปญฺจานา สติปญฺจานาติ (๓) ตสฺมา
เทวปี วาธา ปรียาเยน ยฺยฺยหนฺติ ฯ ยเ ปเนตฺ (๔) ปรียาโย
ปหาย เอกนฺเตเนว สพฺเพ ฐมฺมา สติปญฺจานาติ วทฺนติ ฯ
เต สนฺธาย ปุจฺจา สกฺวาทิสฺส อารมฺมณฺวเสน ปฏฺิณฺญา
ปรวาทิสฺส ฯ สพฺเพ ฐมฺมา สติตี อนุยฺยตฺตสฺส ปน สพฺเพสิ
สติสภาวาทโต ปฏฺิณฺเฆโป ตสฺเสว ฯ ตตฺถ ขยคามิตฺตาทินิ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๘๑๕/๒๔๖ ฯ
๓. ม. สติโยว สติปญฺจานา ฯ ๔. ม. ปน ตํ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 246

มคฺควิเสสนามานี ฯ (๑) เอกายนฺมคฺโค หิ กิเลสํ ขยฺภูตํ
นิพฺพานํ คจฺจตีติ ขยคามิ ฯ จตฺตารี สจฺจานิ พุชฺฌนฺโต
คจฺจตีติ โพธคามิ ฯ วฏฺฐํ อปฺจินฺนฺโต คจฺจตีติ อปฺจยคามิ ฯ
เอวเมเตหิ ปเทหิ กิณฺเต สพฺเพ ฌมฺมา เอวฺรูปฺโป เต
เอกายโน มคฺโค โหตีติ ปุจฺจติ ฯ อนาสวา อสฺสโยชฺฌนียาติ-
อาทีนึปี โลกุตฺตรภาวปุจฺจนฺตถาย วุตฺตานิ ฯ พุทฺธานุสฺสตีติ-
อาทีนึ ปเภทปุจฺจาวเสน วุตฺตานิ ฯ จกฺขายตฺนํ สติ-
ปฏฺจानนฺตฺอาทีนึ (๒) สพฺพฌมฺมานํ ปเภทปุจฺจาวเสน วุตฺตานิ ฯ (๓)
ตตฺถาปี สติวเสน ปฏฺธิกฺเขโป อารมฺมณฺวเสน ปฏฺธิยฺถาติ เอว
สพฺพปฺญฺหสฺส อตฺถโถ เวทิตฺตฺโพ ฯ สุตฺตสาธนํ อุตฺตานตฺถ-
เมวาทิ ฯ (๔)

สติปฏฺจานกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

เหวตฺถิตฺติกถาวณณา

อิทานิ เหวตฺถิตฺติกา นาม โหตี ฯ ตตฺถ เยสํ สพฺเพปิ
อตีตาภิเกทา ฌมฺมา รุปาทิวเสน อตฺถิ อตีตํ อนาคต-
ปจฺจูปฺปนฺนวเสน อนาคตปจฺจูปฺปนฺนานิ วา อตีตาทิวเสน นตฺถิ
ตสฺมา สพฺพเมวิทํ เอว อตฺถิ เอว นตฺถิตฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
๑. ม. มคฺควิเสสนานี ฯ ๒. ม. ...อาที ฯ ๓. ม. วุตฺตํ ฯ
๔. ม. สุตฺตสาธนา อุตฺตานตฺถาเยวาทิ ฯ

*เล่มที่ 48 เหวตฺถิติกถาวณฺณา หน้า 247

เอตฺรหิ วุคฺตปฺปเกทานํ อนุชกานํ เต สนฺธาย อตีตํ อตฺถิตี
ปฺจุจฺจา สกฺวาทิสฺส ฯ เหวตฺถิตี เหว นตฺถิตี วิสฺสชฺชนํ
ปรวาทิสฺส ฯ ตตฺถ เหวตฺติ เอวํ ฯ อถ นํ สกฺวาที ยทึ
อตีโตว เอวํ อตฺถิตี เอวํ นตฺถิตี ลทฺฐิ เอวํ สนฺเต โสเยว อตฺถิตี
โสเยว นตฺถิตี นามาทิ ปฺจุจฺจนฺโต เสวตฺถิตีเสว นตฺถิตี
อาห ฯ อิตโร เตเนว สภาเวน อตฺถิตํ เตเนว นตฺถิตํ
สนฺธาย ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทฺถิตยํ ปฏฺโฐ สกฺภาเวเนว อตฺถิตํ
ปรภาเวเนว นตฺถิตํ สนฺธาย ปฏฺษานาติ ฯ ตโต ปริ อตฺถิตฺโฐ
นตฺถิตฺโฐติ อตฺถิตี สกฺภาโว นตฺถิตี สกฺภาโว นาม โหตีติ
ปฺจุจฺจติ ฯ อิมินาว อุปาเยน(๑) สพฺพวาเรสุ อตฺถิตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ
ปริโยसाने ปน เตน หิ อตีตํ เหวตฺถิตี เหว นตฺถิตี จ เตน
หิ รูปี เหวตฺถิตี เหว นตฺถิตี จาติอาทีนํ วตฺวา กิณฺจาปี
ปรวาทินา ลทฺฐิ ปตฺติจฺจาปีตา อโยนิโส ปตฺติจฺจาปีตตฺตา ปเนสา
อปฺปตฺติจฺจาปีตาเยวติ ฯ

เหวตฺถิติกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺโม มหาวคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม. อิมินาวุปาเยน ฯ

ปรูปหารกถาวณณา(๑)

อิทานิ ปรูปหารกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เย อรหตฺตํ
ปฏิจชานนฺตานํ อปฺปตฺเต ปตฺตสณฺณินํ อธิมานิกานํ กุหกานํ
วา อรหตฺตํ ปฏิจชานนฺตานํ อสุจิ สุกฺกวิสสุจํ ทิสฺวา
मारกาयิกา เทวตา อรหโต อสุจํ อุปสํหฺรณฺตีติ มลฺลนฺติ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ ปุพฺพเสลिया จ อปรเสลिया จ เต สนฺชาย
อตุถิ อรหโต (๒) อสุจิ สุกฺกวิสสุจํ (๒) ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺฐึณฺวา อิตฺรสฺส ฯ อิทานิ ยสฺมา สุกฺกวิสสุจํ นาม ราค-
สมฺภูจฺจานา โหติ ตสฺมา อตุถิ อรหโต ราโคติ อนฺนุโยโค
อารทฺโธ ฯ โส สพฺโพปี อุตฺตานคฺโคเยว ฯ

मारกาयิกา เทวตา อตุตฺตโนติอาทิปฺลฺเยห ยสฺมา ตาสํ
เทวตานํ สุกฺกวิสสุจํ นาม นตุถิ อณฺเณสมฺปิ สุกฺกํ คเหตุวา
น อุปสํหฺรณฺติ อรหโต ปน สุกฺกเมว นตุถิ ตสฺมา น
เหวนฺติ ปฏฺฐึขิปฺติ ฯ

เนว อตุตฺตโนติ ปฺลฺเยห ปน นิมนฺนิตฺวา อุปสํหฺรณฺตีติ
ลทฺฐิยา ปฏฺฐึชานาติ ฯ

โลมกฺุเปหิตี ปฺลฺเยห สปฺปีเตตานํ วิย โลมกฺุเปหิ
อุปสํหฺรณฺทาวํ ทิสฺวา ปฏฺฐึขิปฺติ ฯ

หนนฺท หิตี พฺยวสายตุเถ (๓) นิปาโต ฯ อรหา นฺ โข
๑. ม. ปรูปหารวณณา ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตุถิ ฯ
๓. ม. วจฺสายกฺุเจ ฯ

*เล่มที่ 48 อณฺวณฺณกฺขาปรวิตารณกถาวณฺณา หน้า 249

อหํ โนติ เอวํ วิมตี คหาหิสฺสามาติ เอวํ พุยวสาย์ (๑) กตฺวา
อุปสัหฺรณฺตีติ อตฺโถ ๑ อตฺถิ อรหโต วิมตีติ ปุญฺโง อญฺจวตฺถุกํ
วิจิกิจฺจํ สนฺชาย ปฏิกฺขิปปติ ทฺตยํ ปุญฺโง อิตฺถิปุริสาทินํ
นามโคตฺตาทิสฺส สนฺนิฏฺจนาภาวํ สนฺชาย ปฏิกฺขานาติ ๑

อตฺถิ ตสฺส อาสโยติ ตสฺส สุกฺกสฺส อจฺจารปสฺสาวานํ
วिय ปตฺติฏฺจาโนกาโส อตฺถิติ ปุจฺจติ ๑ สธมฺมกฺสฺสสฺสาติ อตฺตโน (๒)
อรหตฺตธมฺมตฺเตยว กฺสฺสสฺส ๑ ปณฺวณฺวิมฺตฺตํ สนฺชายเวยํ
วทติ ๑ ปรธมฺมกฺสฺสสฺสาติ สธมฺมโต ปรสฺมี อญฺจสฺมาปตฺติธมฺเมปิ
กฺสฺสสฺส ๑ อุกฺโกตฺถากวิมฺตฺตํ สนฺชายเวยํ วทติ ๑ เสสเมตฺถ
ปาลีอนุสฺสारेเนว เวทิตพฺพนฺติ ๑

ปรุปรหารกถาวณฺณา นิฏฺจिता ๑

อณฺวณฺณกฺขาปรวิตารณกถาวณฺณา(๓)

อิทานิ อณฺวณฺณกฺขาปรวิตารณาติ (๔) ติสฺโส กถา นาม
โหนฺติ ๑ ตตฺถ เยสํ อรหโต อิตฺถิปุริสาทินํ นามโคตฺตาทิสฺส
ณฺวณฺณปฺปตฺติยา (๕) อภาเวน อตฺถิ อณฺวณฺณํ ตตฺถเวย สนฺนิฏฺจนา-
ภาเวน อตฺถิ กฺงฺขา ๑ ยสฺมา จ เนสํ ตานิ วตฺถุณี ปเร
วิตฺรณฺติ ปกาเสนฺติ อจิกฺขณฺติ ตสฺมา เนสํ อตฺถิ ปรวิตารณาติ
๑. ม. วจสาย์ ๑ ๒. ส. อตฺตโนปิ ๑ ๓. ม. อณฺวณฺณาทีกถาวณฺณา ๑
๔. ม. อณฺวณฺณํ กฺงฺขา ปรวิตารณาติ ๑ ๕. ม. ณฺวณฺณปฺปตฺติยา ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตถุปปรกณวณณา หน้า 250

อิมา ลหุธิโย เสยฺยถาปี เอตฺรหิ ปุพฺพเสลียาทีนํ เตสํ [๑]
ตา ลหุธิโย ภินฺหิตฺตํ ตีสุปี กถาสฺว ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺยญา
จ ปฏฺยฺเขโป จ อิตฺรสุส ฯ ตตฺถ สพฺเพสุปี ปญฺเฬสุ เจว
วิสุสชฺชเนสุ จ ปาลี อนุกฺคนฺตวาว อตฺถ โถ เวทิตฺตพฺโพติ ฯ
อณฺณณกฺงฺขาปรวิตารณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วจีเภทกถาวณณา

อิทานิ วจีเภทกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ โสตา-
ปคฺคติมคฺคกฺขณเ ปจฺมชฺฌมานํ สฺมาปฺนฺนํสุส ทฺวขฺนฺติ วาจา
ภิชฺชตีติ ลหุธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ ปุพฺพเสลียาทีนํ เต สฺนฺธาย
มาปฺนฺนํสุส อตฺถิ วจีเภทโหติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ลหุธิยํ
จตฺวา ปฏฺยญา ปฺรวาทีสุส ฯ ปฺนฺ สพฺพตฺถาติ ตโย ภเว
สฺนฺธาย ปุญฺโฆ อรูปํ สฺนฺธาย ปฏฺยฺกฺขิปติ ฯ สพฺพทาติ กาลวเสน
ปุญฺโฆ ปจฺมมคฺคกฺขณเ ปจฺมชฺฌมานิกสฺมาปคฺคิตโต อณฺณํ สพฺพิ
สฺมาปคฺคิตกัลลํ สฺนฺธาย ปฏฺยฺกฺขิปติ ฯ สพฺเพสํ สฺมาปฺนฺนํนฺนฺติ
ปุญฺโฆ โลกียสฺมาปคฺคิตโย สฺมาปฺนฺเน สฺนฺธาย ปฏฺยฺกฺขิปติ ฯ
สพฺพสฺมาปคฺคิตีสุติ ปุญฺโฆ ทฺติยชฺฌานิกํ (๒) โลกุตฺตรํ สพฺพญฺจ
โลกียสฺมาปคฺคิตี สฺนฺธาย ปฏฺยฺกฺขิปติ ฯ

กายเภทโหติ อภิกฺกมาทิวเสน ปวตฺตา กายวิญฺญตฺติ ฯ อิํ
ยานิ จิตฺตานิ วจีวิญฺญตฺติ สฺมฺภูจฺาเปนฺติ ตาเนว กายวิญฺญตฺติ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม งทฺติยชฺฌานาทิกํ ฯ

*เล่มที่ 48 วชิเภทถาวณณา หน้า 251

เอวํ สนฺเต กสฺมา กายเภโทปี น โหตีติ โจทนต์ถํ ปุจฺจติ
อิตโร ลทฺธิวเสน ปฏิกฺขิปติ เจว ปฏิชานาติ จ ๆ อิทานิ
ยถิ โส มคฺคกฺขณฺเ ทฺกฺขณฺติ วาจํ ภาสติ สมฺทโยติอาทิกมฺปิ
ภาเสยฺย ๆ ยถิ วา ตํ น ภาสติ อิตรมฺปิ น ภาเสยฺยติ
โจทนต์ถํ ทฺกฺขณฺติ ชานนฺโตติอาทโย ปญฺหา วุตฺตา อิตโร ปน
อตุตฺตโน ลทฺธิวเสนว ปฏิชานาติ เจว ปฏิกฺขิปติ จ ๆ
โลกุตฺตรํ ปรมชฺฌานํ समाปนฺโน ทฺกฺขํ ทฺกฺขณฺติ วิปสฺสตีติ
หิสุส ลทฺธิ ๆ

ณานฺติ โลกุตฺตรํ จตุสจฺจณานํ ๆ โสตนฺติ โสตฺวิญฺณานํ
อธิปฺเปตฺตฺย เยน ตํ สทฺทํ สุณาติ ๆ ทฺวินฺนํ ผสฺसानนฺติ
โสตฺตสมฺผสฺสมโนสมฺผสฺसानํ ๆ

โน วต เร วตฺตพฺเพติ ยถิ อวิเสเสน ยงฺกิลฺยจิ
สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วชิเภทโท น อวิเสเสน วตฺตพฺพํ
สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วชิเภทโทติ ๆ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมว
สทฺธี สุตฺตสาธนาถ ๆ ยมฺปนเนตฺตํ (๑) สิชิสฺส อานนฺท ภควโตติ
ปริโยसानเ สุตฺตํ อากตฺต ตตฺถ เยน สมาปตฺติจิตฺเตน โส
วชิเภทโท สมฺภูจฺจิตฺโต กายเภโทปี เตน สมฺภูจฺจติเยว น จ
ตํ โลกุตฺตรํ ปรมชฺฌานจิตฺตํ ตสฺมา อสาธกนฺติ ๆ

วชิเภทถาวณณา นิฏฺฐิตา ๆ

๑. ม. ยํ ปเนเตน ๆ

ทุกฺขอาหารกถาวณณา

อิทานิ ทุกฺขอาหารกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ทุกฺข์ ทุกฺขนฺติ
วาทํ ภาสฺนุโต ทุกฺเข ฌานํ อหฺรติ ตํ ทุกฺขหาโร นาม
วุจฺจติ ตลฺลจ ปเนตํ มคฺคํ มคฺคปริยาปนฺนํ ยสฺส ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ ปุพฺพเสลฺยानํ เต สนฺธาย ทุกฺขหาโรติ
ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสุส ฯ (๑) เย เกจฺติ ปจฺม-
ปญฺเห อวิปฺสฺสเก สนฺธาย ปฏฺิภฺิจิปีติ ฯ ทฺุติยปญฺเหปี วิปฺสฺสเก
สนฺธาย ปฏฺิขานาติ ตํ ปนฺสฺส ลทฺธิมตฺตเมว ตสฺมา สพฺเพ
เตติ วาทฺสฺส ภินฺทนฺตํ พาลปุถุชฺชนาติอาทิมาย ฯ ตํ
อตุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ

ทุกฺขอาหารกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

จิตฺตภูจฺติกถาวณณา

อิทานิ จิตฺตภูจฺติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺส
สมาปตฺติจิตฺตลฺลเจว ภวํจจิตฺตลฺลจ อญฺุปฺปพฺนฺเรน ปวตฺตมานํ
ทิสฺวา เอกเมว จิตฺตํ จิรํ ติฏฺฐตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ
เหฏฺฐา วุตฺตปฺปเกทานํ อนฺธกานํ ตํลทฺธิวิโสธนฺตํ (๒)เอกจิตฺตํ
ทิวสฺมปี (๒) ติฏฺฐตีติ ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสุส ฯ (๓)
อฺุปฺทตฺตทิวโส อฺุปฺปาทกฺขโณติ เอตฺถ จิตฺทิภฺณํ อนามสฺติว
๑. ม. ปรวาทิสฺส ฯ ๒. ม. เอกํ จิตฺตํ ทิวสฺส ฯ
๓. ม. ปรวาทิสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 กุกกุพกถาวณณา หน้า 253

อนิจจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโนติ (๑) เทสนานเณ

อุปฺปาทวยวเสเนว ปุจฺฉา กตา ฯ

เต ธมฺมา จิตฺเตน ลหุปริวตฺตาคี ปุญฺโฆ จิตฺตโต

ลหุตรปริวตฺติโน ธมฺเม อปฺสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปปตี ฯ ทุตฺติยฺ ปุญฺโฆ

ยสฺส จิตฺตสฺส ทิฆฺฏจฺฉิตฺตี อิจฺฉติ ตํ สนฺธาย ปฏฺิขานาตี ฯ

ยวตฺตายุกํ ติฆฺฏจฺฉิตฺตี ปฺเณหฺสฺ จุฬาสีตีสหฺสฺसानิ กปฺปานิ(๒) ติฆฺฏจฺฉนฺตี

เย มรฺตฺติอาทิวจฺฉนฺวเสณ (๓) อรฺูปโต (๔) อณฺณตฺร ปฏิกฺขิปปตี อรฺูปเป(๕)

ปฏฺิขานาตี ฯ มฺหุคฺคํ มฺหุคฺคํ อุปฺปชฺชตฺตีตี ปฺเณหฺ ปรวาทิสฺส

อุปฺปาทวยธมฺมิโนติอาทิสฺสคฺคฺวิโรธกเณน ปฏฺิขานาตี ฯ จิตฺตี

ปนฺสฺส ลทฺธิวเสณ อิจฺฉติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานคฺคฺถเมวาคี ฯ

จิตฺตภูจฺฉิตฺกถาวณณา นิฏฺิฉิตา ฯ

กุกกุพกถาวณณา

อิทานิ กุกกุพกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ สพฺพํ

ภิกฺขเว อาทิตฺตํ (๖) สพฺเพ สงฺขารา ทฺกฺขาติอาทินิ (๗) สฺสคฺคานิ

อโยนิโส คเหตุวานิ ปฺปฺริยาเณเนว สพฺเพ สงฺขารา กุกกุพา

วิตฺตจฺฉิตฺตการสมฺมิสฺสา ฉาริกนिरยสฺทิสฺสาตี ลทฺธิเสยฺยถาปี เอตฺรหิ

๑. ส. ส. ๑๕/๖๒๒/๒๓๒ ฯ ๒. ม. กปฺปา ฯ

๓. พุ. มหา. ๒๕/๔๕/๔๕ ฯ ๔. ม. อารูปโต ฯ

๕. ม. อารูปเป ฯ ๖. วิ. มหา. ๔/๕๔/๔๔ ฯ

ส. สฺฟา. ๑๘/๓๑/๒๓ ฯ ๗. พุ. ฐ. ๒๕/๒๐/๕๑ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถุฎปรุญจวณณนา หน้ 254

โคกุกถิกถัน เตสั นนปรุญการสุขสนุทสุสนน ตั ลทฐี วิเวเจตุ
ปรุญจ สกวาทิสสุ ปรุญญา ปรุญจทิสสุ ๑ ตตถ อโนธิกตวาทิ
โอธี มรียาทั โกฎฐาสั อกริตวอ อวิเสเสน สพุเพเววาทิ
อตุโธ ๑ เสสั สพุพิ ปาลินเยเนว เวทิตพุพิ สทฐี สุตต-
สาธนายาติ ๑

กุกุกพกถาวณณนา นิฎฐิตา ๑

อนุปรุพุพาทิสมยกถาวณณนา

อิทานิ อนุปรุพุพาทิสมยกถา นาม โหติ ๑ ตตถ เยสั

อนุปรุพุเพน เมธาวิ โธกั โธกั ขณณ ขณณ

กมฺมาโร รรชตสุเสว นิตุชเม มลมตตโนติ(๑)-

อาทินิ สุตตานิ อโยนิโส คเหตุวา โสตาปรุตุติผลสจฺจิกิริยา
ปรุญปนุโน เอกจฺเจ กิเลส ทุกขสสุ ทสุสนน ปชหติ เอกจฺเจ
สมุทฺยนิโรธมกุกทสุสนน ตถา เสสาติ (๒) เอว โสพสสิ
โกฎฐาสสิ อนุปรุพุเพน กิเลสปรุพหัน กตวอ อรหตตปรุฎฐิตาโก
โหติติ เอวรูปา นนนาทิสมยลทฐิ อปรุปนุนา เสยฺยถาปี เอตฺรหิ
อนุชกสพุตฺถิกวาทสมิตฺยภทฺรยานิกถัน (๓) เตสั ลทฐิวิเวจนตฺถิ
อนุปรุพุพาทิสมโยติ ปรุญจ สกวาทิสสุ ปรุญญา อิตฺรสุส ๑
อนุปรุพุเพน โสตาปรุตุติมกุกนุติ ปรุญุโจ ปน เอกสุส มกุกสุส

๑. ขุ. ฐ. ๒๕/๑๘/๔๓ ๑ ๒. ม. เสสาปีติ ๑

๓. ม. ...สพุตฺถิกสมมิตฺยเอ... ๑

*เล่มที่ 48 อนุப்புพาทิสมยกถาวณฺณนา หน้า 255

พหุภาวาปตฺตติภเยน ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทุตฺติยํ ปุญฺโจ ทุกฺขทสฺสนาที-
วเสน ปฏฺิษานาติ ฯ ตานิ วา จตฺตาริปี ฌานานิ เอโก
โสตาปตฺตติมคฺโคเยวาทิ ปฏฺิษานาติ ผลํ ปน เอกเมว อิจฺฉติ
ตสฺมา ปฏิกฺขิปปติ ฯ สกทาคามิมคฺคาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ

มคฺเค ทิฏฺฐเ จ ฌเ จิตฺติ ปญฺเห ยสฺมา ทุกฺขทสฺสนาทีหิ
ทสฺสนํ อปรินิฏฺฐจิตฺตํ มคฺคทสฺสเนน ปรินิฏฺฐจิตฺตํ นาม โหติ ตทา
โส ฌเ จิตฺติ สงฺขมฺยํ กจฺฉติ ตสฺมา ปฏฺิษานาติ ฯ

ทุกฺขเ ทิฏฺฐเ จตฺตาริ สจฺจานีติ ปุจฺฉนา ปรวาทิสฺส
เอกาทิสฺสมยวเสน ปฏฺิณฺญา สกฺวาทิสฺส ฯ ปุณฺ ทุกฺขสจฺจํ จตฺตาริ
สจฺจานีติ อนุโยเค จตฺตุนนฺมปี นานาสภาวตฺตา ปฏฺิฏฺเฐโป
ตสฺเสว ฯ

รูปกฺขนฺเช อนิจฺจโต ทิฏฺฐเจติ ปุจฺฉนา สกฺวาทิสฺส ฯ
สมฺมทฺทโต เอกพินฺทสฺส รเส ปฏฺิวิทฺฐเ เสตฺตทกฺกสฺส ปฏฺิเวโร
วีย เอกธมฺเม อนิจฺจาทิโต ปฏฺิวิทฺฐเ สพฺเพปิ ปฏฺิเวธา(๑) โหนฺตีติ
ลทฺฐิยา ปฏฺิณฺญา ปรวาทิสฺส ฯ

จตฺตฺหิ ฌาเณหีติ ทุกฺขเ ฌาณาทีหิ ฯ อญฺฺจหิ ฌาเณหีติ
สาวกานํ สาธารเณหิ สจฺจฌาเณหิ เจว ปฏฺิสมฺภิทาฌาเณหิ
จ ฯ ทฺวาทสฺหิ ฌาเณหีติ ทฺวาทสฺงคฺคปฏฺิจฺจสมฺบุปาทฌาเณหิ ฯ
จตฺตจตฺตาลีสา ย ฌาเณหีติ ชรามรเณ ฌาณํ ชรามรณสมฺมทฺเย
๑. ม. ปฏฺิวิทฺฐา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณฺณา หน้า 256

ฌาณนฺติ เอวํ นินฺทานวคฺเค วุตฺตฌาณเหหิ ฯ สตฺตสตฺตตฺติยา
ฌาณเหหิตฺติ ชรามรรณํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ
ขยฺชมฺมํ วิราคชมฺมํ นโรจฺจมนฺนํ (๑) เอวํ ตตฺตเถว วุตฺตฌาณเหหิ ฯ
เสสเมตฺถ ปาลินฺเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธิํ สุตฺตสาธเนนาติ ฯ
อนุปฺพพาทิสมยกถาวณฺณา นิกฺคิตา ฯ

โวหารกถาวณฺณา

อิทานิ โวหารกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ พุทฺโธ ภควา
โลกุตฺตเรน โวหารเณ โวหริตฺติ เยสํ ทฺทฺธิํ เสยฺยถาปํ เอตฺรหิ
อนุชฌานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ทฺทฺธิวเสน
ปฏฺิจฺฉา ปรวาทิสฺส ฯ โลกุตฺตเร โสเตติอาทินิ ตสฺส อยฺตฺตวาที-
ภาวทสฺสนคฺคํ (๒) วุตฺตานิ ฯ อยเมตฺถ (๓) อธิปฺปาโย สทฺททายตนเมว
เต โลกุตฺตรํ อูทาทุ โสตาทีนํปฺปติ ฯ

หณฺจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิเย โสเต
ปฏฺิจฺฉหณฺจิตฺติ เอตฺถ ยทิ โส โลกุตฺตเร ปฏฺิจฺฉหณฺเจยฺย ฯ
โลกุตฺตรโร สียาติ เอวมตฺถนํ น คเหตุพฺโพ ฯ โลกิเย ปฏฺิจฺฉหณฺ-
มานสฺส ปน โลกุตฺตรตา นาม นคฺคิตฺติ อยเมตฺถาธิปฺปาโย ฯ
โลกิเยน วิญฺญาณนาติ เอตฺถาปํ โลกิเยเนวาติ อตฺถนํ ฯ
อิตรถา อนกนฺตตา สียา ฯ โลกุตฺตรญฺหิ โลกิเยนาปํ ฌาณน
๑. ส. นี. ๑๖/๖๒/๓๑ ฯ ๒. ม. อยฺตฺตวาทีภาวทีปนคฺคํ ฯ
๓. ม. อยญฺเฑตฺถ ฯ

*เล่มที่ 48 นิโรธกถาวณฺณา หน้า 257

ฌายตี ๑ เอวํ สพฺพํ ยถานูรูปโต เวทิตพฺพํ ๑ สพฺเพ เต
มคฺคํ ภาวณฺตีติ ปญฺเฬหสุ เย มคฺคํ น ปฏิลภนฺตี เต สนฺธาย
ปฏิกุขิปตี ๑ เย ปฏิลภนฺตี เต สนฺธาย ปฏิชานาตี ๑

โสวณฺณมยยาตี สุวณฺณมยย ๑ อิทํ ปรวาทิสฺส
อุททาหรณฺ ๑

เอตถนฺทียยาตี เอตถนฺทมยย ๑ อิทํ สกฺวาทิสฺส
อุททาหรณฺ ๑ โลกิยํ โวหฺรนฺตสฺส โลกิโยติ อยมฺปิ เอกา
ลทฺธิ ๑ สว เอตฺรหิ เอกจฺจํ อฺนุชกานํ อตฺถิ(๑) ๑ เสสเมตฺถ
อุตฺตทานตฺถเมวาตี ๑

โวหารกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

นิโรธกถาวณฺณา

อิทานิ นิโรธกถา นาม โหตี ๑ ตตฺถ เยสํ อปฺปฏิ-
สงฺขานิโรธญฺจ ปฏิสงฺขานิโรธญฺจ เทวํปิ เอกโต กตฺวา
นิโรธสงฺจฺจนฺตี ลทฺธิ เสยฺยถาปีเอตฺรหิ มหิสาสกานญฺเจว
อนฺุชกานญฺจ เต สนฺธาย เทว นิโรธาตี ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฏินฺญา ปรวาทิสฺส ๑ เทวํ ทุกฺขนิโรธาตี ปญฺเฬหสุ ยสฺมา
เทวํ ทุกฺขสงฺจํ น อิจฺฉตี ตสฺมา ปฏิกุขิปตี ๑ ยสฺมา
ทฺวิหากาเรหิ ทุกฺขํ นินฺรุชฺฉตีติ อิจฺฉตี ตสฺมา ปฏิชานาตี ๑
๑. ม. ลทฺธิ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปรกณวณณา หน้า 258

เทว นโรธสจฺจานีติ ปญฺเฬสุ ทฺวินฺนํ ทฺกฺขสจฺจานํ นโรธวเสน
อนิจฺจนฺโต ปฏิกฺขิปติ ฯ ทฺวิหากาเรหิ ทฺกฺขสฺส นโรชฺฉนฺโต
ปฏฺิขานาติ ฯ เทว ตาณานีติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

อตุถิ ทฺวินฺนํ นินฺพพานานนฺตฺอาทิสฺส ปุจฺฉาสฺ อจฺจนฺจตาทีนํ
อปสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปติ ฯ

อปฺปฏิสงฺขานนโรทฺธาติ เอ ปฏฺิสงฺขาย โลกุตฺตเรน ฌาณน
อนโรทฺธา สฺทฺทฺชปคตฺกคฺคตา วา อฺทฺทฺทสปรฺิปุจฺฉาทีนํ วา วเสน
น สมฺทาจฺรณฺโต นโรทฺธาติ วุจฺจนฺติ เต สงฺขารे ฯ ปฏฺิสงฺขา
นโรเชนฺตฺติ โลกุตฺตรฌาณน นโรเชนฺติ อนฺุปรตฺตฺกาวํ คเมนฺติ ฯ
นฺนุ อปฺปฏิสงฺขานนโรทฺธา สงฺขาราติ ปุจฺฉา ปรวาทิสฺส ฯ (๑)

ตตฺถ ภกฺคานํ ปฺน ภาวฺชนฺโต (๒) อปฺปฏิสงฺขานนโรทฺธานํ วา
อริยมคฺเค อปฺปนฺเน ตถา นโรชฺฉนฺโตว สกวาที อจฺจนฺตภกฺคคฺค
ปฏฺิขานาติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

นโรธกถาวณณา นินฺุจิตา ฯ

ทฺติโย วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. สฺ. สกวาทิสฺส ฯ ๒. ม. อภวฺชนฺโต ฯ

พลกถาวณฺณา

อิทานิ พลกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ เยสิ อนุรุตฺท-
ลํยฺคฺเต อิมสฺลยฺจ ปนาหิ อวฺุโส จตฺตุนํ สติปฺญจानานํ
ภาวิตตฺตา พหุลิกตตฺตา จานลฺยฺจ จานโต อฏฺจจานลฺยฺจ อฏฺจจานโต
ยถาภฺตํ ปชานามิตีอาทีนํ (๑) ทสฺ สุตฺตานิ อโยนีสฺส คเหตุวา
ตถาคตพลํ สวากสาธาธณฺนติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ
อนุชกานํ เต สนุชาย ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ลทฺธิยํ จตฺวา
ปฏฺิณฺญา ปรวาทิสฺส ๑ ตถาคตพลลฺยฺจ นามตํ สวเกหิ
สาธาธณฺมปี อคฺคิ อสาธาธณฺมปี สาธาธณฺสาธาธณฺมปี ๑
ตตฺถ อาสวานํ ขเย ฉานํ สาธาธณํ อินฺทฺริยปโรปฺริยคฺคิ-
ฉานํ อสาธาธณํ เสสิ สาธาธณลฺยฺจ อสาธาธณลฺยฺจ ๑
จानาจानาทีนํ หิ สวากา ปเทเสน ชานนฺติ ตถาคตา
นิปฺปเทเสน ๑ อิติ ตานิ อุทฺเทสโต สาธาธณานิ น
นิทฺเทสโต ๑ อยมฺปน อวิเสเสน สพฺพมฺปิ สาธาธณฺนติ อาห ๑
ตเมनํ ตโต วิเวเจตุํ ตถาคตพลํ สวากพลนฺติ ปฺน อนฺุโยโค
อารทฺุโร ๑ ตตฺถ ปจฺมปฺญฺห นินฺทฺเทสโต สพฺพาการวิสยตํ
สนุชาย ปฏฺิกฺขิปติ ทฺุติยปฺญฺห อุทฺเทสโต จานาจानมตฺตาที-
ชานนฺวเสน ปฏฺิกฺขานาติ ๑ ตณฺเฎวาทิอาทีปฺญฺหสฺสุ สพฺพากาเรน
นानาภณฺตตาย (๒) อภาเวน ปฏฺิกฺขิปติ ๑ ปุพฺพโยโค จ ปุพฺพจฺริยา
๑. สํ. มหา. ๑๕/๑๒๕๐/๓๘๕ ๑ ๒. ม. นินฺนนานาภณฺตตาย ๑

*เล่มที่ 48 กถาวคฤฎุปรกณวณณา หน้า 260

จ อตุลโต เอกิ ตถา ชมมกฺขานญจ ชมมเทสนา จ ฯ

อินุทริยปโรปริยตฺติปญฺเห เอกเทเสน สาธารณตํ สนฺชาย
สาวกวิสเย ปฏิจานาติ ฯ

อิทานิ ยสฺมา อุตฺเทศโต จานาจानาทีนึ สาวโก
ชานาติ ตสฺมา สาวกสฺส อตุลชานนํ (๑) ปกาเสตฺวา เตน
ชานนมตฺตสามญฺเณน เตลํ สาวกสาธารณตํ ปตฺติจฺจาเปตฺตุ
สาวโก จานาจานํ ชานาตีตฺติอาทโย ปรวาทิปญฺหา โหนฺติ ฯ
ตตฺถ อินุทริยปโรปริยตฺติฌานํ ฉนฺนํ อสาธารณฌานานํ
อญฺจตรนฺติ น คหิตํ ฯ อาสวกฺขเยน วา อาสวกฺขยฺนฺติ ยํ
ตถาคตสฺส อาสวกฺขเยน สทฺธิํ สาวกสฺส อาสวกฺขยํ ปฏิจจ
วตฺตพฺพํ สียา นานากรรมํ ตํ นตฺถิ ฯ วิมุตฺติยา วา วิมุตฺตีตฺติ (๒)
ปเทปีเอเสว นโย ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ (๓)

อิทานิ ยํ สกฺวาทีนา อาสวานํ ขเย ฌานํ สาธารณนฺติ
อนฺุญฺจาทํ เตน สทฺธิํ ลํสนฺเทตฺวา เสสานมฺปิ สาธารณภาวํ
ปฺุจฺฉิตฺตุํ ปฺุณ อาสวานํ ขยตฺติอาทโย ปรวาทิปญฺหา ว โหนฺติ ฯ
เตลํ วิสฺสชฺชเนน (๔) สกฺวาทีนา อาสวกฺขเย วิเสสภาเวน ตํ
ฌานํ สาธารณนฺติ อนฺุญฺจาทํ ฯ อิตเรสุปี วิเสสภาเวน
สาธารณตฺตา ปฏิจฺฉิตฺตา ฯ ปฺุณ จานาจานาทีนึ (๕) อาสวกฺขเยเนว
๑. ม. ตถา ชานนํ ฯ ๒. ม. วิมุตฺตินฺติ ฯ ๓. ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ
๔. ม. วิสฺสชฺชเน ฯ ๕. ม. จานาญจานาทีนึ ฯ

*เล่มที่ 48 อริยอนุตติกถาวณณนา หน้า 261

สทฐี สัสนเหตุวา อสาธารณปุจฺฉา ปรวาทิสฺเสว ฯ ตตฺถ
อาสวกุขยฆาณเฒ ปฏิกฺเขโป เสเสสุปี จ(๑) ปฏฺิณฺญา สกฺวาทิสฺส ฯ
ตโต อินฺทฺริยปโรปรียตฺเตน สทฐี สัสนเหตุวา อสาธารณปุจฺฉา
ปรวาทิสฺส ฯ สว สงฺขิปิตฺวา ว(๒) ทสฺสีตา ฯ ตตฺรปิ (๓) อินฺทฺริย-
ปโรปรียตฺเต ปฏฺิณฺญา เสเสสุ จ ปฏิกฺเขโป สกฺวาทิสฺส ฯ
ตโต จานาจานาทีหิ(๔) สทฐี สัสนเหตุวา อินฺทฺริยปโรปรียตฺตสฺส
สาธารณปุจฺฉา ปรวาทิสฺส ฯ สวปี สงฺขิปิตฺวาว ทสฺสีตา ฯ
ตตฺถ อินฺทฺริยปโรปรียตฺเต ปฏิกฺเขโป เสเสสุ จ ปฏฺิณฺญา
สกฺวาทิสฺสาติ ฯ

พลกถาวณณนา นิฏฺจิตา ฯ

อริยอนุตติกถาวณณนา

อิทานิ อริยอนุตติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ น เกวลํ
อาสวกุขยฆาณเฒ อริยํ อถโข ปุริมานิปี นว พลานิ
อริยานิเขวติ (๕) ลทฺฐิ เสยฺยถาปีเอตฺรหิ อนฺธกานํ เต สนฺธาย
อริยฺนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ ปุณฺ ยทิตฺถ
อริยมคฺคาทีสุ (๖) เตน อณฺณตเรณ ภาวิตพฺพนฺติ มคฺคาทิวเสน
ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏิกฺเขโป อิตฺรสฺส ฯ
๑. ม.เสเสสุ จ ฯ ๒. ม. วสทฺโท ฯ ๓. ม. ตถาปี ฯ
๔. ม. จานาญจานาทีหิ ฯ ๕. ม. อริยานิจฺเจว ฯ
๖. ม. ปุณฺ ยทิตฺถ อริยํ มคฺคาทีสุ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 262

ปฺน สฺลฺลตารมฺมณาทิวเสณ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ ตตฺถ
เทฺว สฺลฺลตฺตา สตฺตสฺลฺลตฺตา จ สงฺขารสฺลฺลตฺตา จ ฯ
สตฺตสฺลฺลตฺตา นาม ทิฏฺฐิยา ปริกฺกปิตฺตพฺเพณ (๑) สตฺเตน สฺลฺลตา
ปฺลยฺจกฺขนฺธา ฯ สงฺขารสฺลฺลตฺตา นาม สพฺพสงฺขารเอหิ สฺลฺลํ
วิวิตฺตํ นิสฺสํ ํ นินฺพฺพานํ ฯ ตตฺถ ปฺรวาที นินฺพฺพานารมฺมณฺตํ
สนฺธาย ปฏิกฺกชิปฺติ สงฺขารารมฺมณฺตํ สนฺธาย ปฏิกฺกชานาติ ฯ
มนฺตี กโรตฺติ ปุฏฺโฐปิ นินฺพฺพานเมว สนฺธาย ปฏิกฺกชิปฺติ สงฺขาร
สนฺธาย ปฏิกฺกชานาติ ฯ ตโต สกฺวาทีนา จานาจานาติมฺนสฺสิกาโร
สงฺขารารมฺมโณ สฺลฺลตฺตมนฺสฺสิกาโร นินฺพฺพานารมฺมโณติ อิมํ
นยฺมํ กเหตุวา ทฺวินฺนํ ผสฺसानํ ทฺวินฺนํ จิตฺตํ สโมชานํ
โหตฺติ ปุฏฺโฐ เลโสกาถํ อลภฺนโต ปฏิกฺกชิปฺติ ฯ อนิมิตฺตา
ปณฺหิตฺเตสุปี เอเสว นโย ฯ สตฺตนิมิตฺตภาวโต หิ ขฺนฺธา
อนิมิตฺตา สงฺขารนิมิตฺตภาวโต นินฺพฺพานํ ฯ เอกมฺมสมฺมปิ
อาโรเปตฺวา จเปตฺตพฺพสงฺขาเตน จ ปณฺหิตฺตพฺพคฺเชน (๒) ปณฺหิตฺติ
สงฺขคฺเตน (๓) สตฺตปณฺหิตฺติ (๔) อปฺปณฺหิตฺตา ขฺนฺธา ตณฺหาปณฺหิตฺติ
วา ตณฺหาหยา วา อารมฺมณฺณเตน สพฺพสงฺขารปณฺหิตฺติ
อปฺปณฺหิตฺตํ นินฺพฺพานํ ฯ ตสฺมา อธิชาปี ปฏิกฺกเขโป จ ปฏฺฐึถา
จ ปุริมฺนเยเนว เวทิตฺตพฺพา ฯ
๑. ม. ปริกฺกปิเตน ฯ ๒. ม. ปณฺหิตฺตพฺพคฺเชน ฯ
๓. ม. ปณฺหิตฺตสงฺขํ คเตน ฯ ๔. ส. สตฺตปณฺหิตฺติ จ ฯ

*เล่มที่ 48 วิมุตติกถาวณณา หน้า 263

ยถา สติปญฺจนาทโย โลกุตฺตรธมฺมา อริยา เจว
สุยฺยตาทิอารมฺมณา จ กิณฺเต เอวํ จานาจानถาณนฺติ
อนฺุโลมปฺปฏิโลมปฺจฺจนา โหนฺติ ฯ ตตฺถ สพฺพาปิ ปฺปฏิยฺยนา
สพฺเพ จ ปฺปฏิกฺเขปา ปรวาทิสฺเสว ฯ อิมินาว อุปาเยน
เสสสาณฺเสุปี ปฺจฺจนาวิสุตฺตชนฺ์ เวทิตพฺพํ ฯ ปาติยมฺปนฺ เสสานิ
สงฺขิปีตฺวา อวसानฺ จุตฺตฺวาปตถาณเมว วิภตฺตํ ฯ ตโต ปริ
สทสมเยปี อริยฺยนฺติ สิทฺเชน อาสวานํ ขยถาณฺเนน สทฺธี
ลํสนฺนฺเตตฺวา เสสสาณานํ อนฺุโลมโต จ ปฺปฏิโลมโต จ อริย-
กาวปฺจฺจนา โหนฺติ ฯ ตา สพฺพา ปรวาทิสฺส ปฺปฏิยฺยนา
จ ปฺปฏิกฺเขโป จ สกฺวาทิสฺส ฯ เต อุตฺตฺตานตฺถาเยว ฯ ปาติยํ
ปนฺเนตฺถ ปจฺจมนเยเนว (๑) ทสฺเสตฺวา สตฺตถ ถาณานิ สงฺขิจิตฺตานีติ ฯ
อริยฺยนฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิมุตติกถาวณณา

อิทานิ วิมุตติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ วิตฺตฺรา-
จิตฺตฺตานํ วิมุตฺติปฺปโยชนํ นาม นตฺถิ ฯ ยถา ปน มลีนํ
วตฺถํ โธวียมานํ มลา วิมฺจฺจติ เอวํ สฺรากลํ จิตฺตํ รากโต
วิมฺจฺจตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนฺุชกานํ เต สนฺุชาย
สฺรากนฺติ ปฺจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฺปฏิยฺยนา อิตฺรสุตฺตํ ฯ ตโต
๑. ม. ปจฺจมนวมาเนว ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปรกณวณฺณา หน้ 264

รคศหคตฺนตฺติอาทินา นเยน ปุญฺโจ ตํ (๑) มคฺคกฺขณฺเจ จิตฺตํ
วิมฺจฺจติ นาม ตทา จ เอวรूपํ จิตฺตํ นตฺถิตฺติ ปฏิกฺขิปปติ ฯ
สพฺสสนฺตฺติอาทินา นเยน ปุญฺโจปี ยถา ผสฺโส จ
จิตฺตยจ อโภ รคโต วิมฺจฺจนฺตฺติ เอวํ รคสฺส วิมฺตฺติ
อปฺสฺสมาโน ปฏิกฺขิปปติ ฯ สโทสาทิสฺวปี อิมินาว อฺปาเยน อตฺโถ
เวทิตฺพุโพติ ฯ (๒)

วิมฺตฺติกถาวณฺณา นิฏฺจิตา ฯ

วิมฺจฺจมานกถาวณฺณา

อิทานิ วิมฺจฺจมานกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ ฉานเนน
วิกฺขมฺภนวิมฺตฺติยา วิมฺตฺตํ จิตฺตํ (๓) มคฺคกฺขณฺเจ สมฺจฺเจทวิมฺตฺติยา
วิมฺจฺจมานํ นาม โหตีติ ลทฺธิ เต สนฺชาย วิมฺตฺตํ วิมฺจฺจ-
มานนฺตฺติ ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ปฏฺญฺณา อิตฺรสฺส ฯ

ปุณฺ เอกเทสนฺตฺติ ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ฯ ตตฺถ เอกเทสนฺตฺติ
ภาวนปฺปสํ ฯ ยถา วิมฺตฺตํ เอกเทเสน วา เอกเทเสน(๔) วา
อวิมฺตฺตํ โหติ ก็ เอวํ เอกเทสํ วิมฺตฺตํ เอกเทสํ อวิมฺตฺตฺนตฺติ
ปุจฺฉติ ฯ ก็การณฺา เอวํ ปุจฺฉตีติ ฯ วิมฺตฺตํ วิมฺจฺจมานนฺตฺติ
วิปฺปกตฺภาเวน วุตฺตตฺตา ฯ ยถา หิ กรียมานา กฏฺฐาทโย(๕)

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. เวทิตฺพุโพ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. เอกเทเส ฯ ๕. ม. กฏฺฐาทโย ฯ

*เล่มที่ 48 วิมฺจฺจมานกถาวณฺณา หน้า 265

วิปฺปกตฺตฺตา เอกเทเสณ กตฺตา เอกเทเสณ อกตฺตา โหนฺติ ตถา
อิทฺมฺปิ เอกเทสํ วิมฺตฺตํ เอกเทสํ อวิมฺตฺตฺนฺติ อาปฺชฺชติ ฯ ตโต
ปรวาทิ กฏาทีนํ วิย จิตฺตฺสฺส เอกเทสากฺวาวา ปจฺมปฺเลห
ปฏิกฺขิปปิตฺวา ทฺติเย วิมฺจฺจมานสฺส อปฺริณฺญฺจิตฺตวิมฺตฺติตาย
ปฏิกฺขานาติ ฯ โลกียชฺฌมานกฺขณํ วา สฺนฺชฺชาย ปฏิกฺขิปปติ ฯ
น หิ ตํ ตทา สฺมฺจฺเจทวิมฺตฺติยา วิมฺจฺจมานํ ฯ โลกุตฺตรชฺฌมาน-
กฺขณํ สฺนฺชฺชาย ปฏิกฺขานาติ ฯ ตถฺยฺหิ ตทา สฺมฺจฺเจทวิมฺตฺติยา
วิมฺตฺเตกเทเสณ วิมฺจฺจมานนฺติ ตสฺส ลทฺธิ ฯ ตโต สกฺวาทิ
ยฺหิ เต เอกเมว จิตฺตํ เอกเทสํ วิมฺตฺตํ เอกเทสํ อวิมฺตฺตํ
เอวํ สฺนฺชฺชเต โย เอกเนว (๑) จิตฺเตน โสตาปฺนฺโน โหติ โสปี
เตน (๒) เอกเทสํ โสตาปฺนฺโน เอกเทสํ น โสตาปฺนฺโน อาปฺชฺชตีติ
โจทฺนตฺถํ เอกเทสํ โสตาปฺนฺโนติอาทิมฺหา ฯ อิตโร ตํ วิชานํ
อปฺสฺสฺสฺนฺโต ปฏิกฺขิปปติ ฯ เสสฺวาเรสุปี เอเสว น โย ฯ

อุปฺปาทกฺกฺขณปฺเลห ยฺหิ เอกเมว จิตฺตํ วิมฺตฺตฺตฺถ
วิมฺจฺจมานญฺจ เอกสฺมี ขณฺเณ วิมฺตฺตํ เอกสฺมี วิมฺจฺจมานํ
อาปฺชฺชติ ฯ กิณฺเต เอวรูปํ จิตฺตฺนฺติ อคฺคฺโถ ฯ

สฺตฺตฺตฺสาธเน ปจฺมสฺตฺตํ ปรวาทิสฺส ฯ ตตฺตรสฺสายมฺธิปฺปาโย(๓)
วิมฺจฺจตีติ วิปฺปกตฺตฺนิตฺเตโส ตสฺมา ยํ ตสฺส โยคิโน เอวํ
ชานโต เอวํ ปสฺสโต เอเตหิ อาสเวหิ จิตฺตํ วิมฺจฺจตีติ

๑. สี. เอกเทเสเนว ฯ ๒. ม. เต ฯ ๓. ม. ตตฺตราสฺสายมฺธิปฺปาโย ฯ

เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺกกรณวณณา หน้า 266

วิมุจฺจมานํ นาม โหตีตี ฯ พุตฺติยสุตฺตํ สกฺวาทิสฺส ฯ ตตฺตรสฺสา-
ยมธิปฺปาโยยฺหิ เต วิมุจฺจตีตี วจฺนโต วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานํ อธิ
วิมุจฺจตีตี วจฺนาภาวโต วิมุตฺตเมว สียา น วิมุจฺจมานนฺติ ฯ
อิทานิ ยถา เต วิปฺปกตฺตวิมุตฺติตาย วิมุจฺจมานํ ก็
เอวํ วิปฺปกตฺตราคาทิตาย รชฺชมานาทีนึปิ อตฺถิตี โจทฺนตฺถํ
ปฺน อตฺถิ จิตฺตฺนตฺติอาทิ อารทฺธํ ฯ ปรวาทีนาปิ ตถารूपํ
จิตฺตํ อปฺสฺสฺนฺเตน สพฺพํ ปฏฺกฺกฺจิตฺตํ ฯ อถ นํ สกฺวาทิ
เทวฺยเว โกฏฺโถย ตตฺติยา นตฺถิตี อนุโพนฺเณโต นนฺ รตฺตลฺเจว
อรตฺตลฺเจวาทิตีมาห ฯ ตสฺสฺสฺตฺโต นนฺ ภาทฺรมฺข รากสฺมปฺยตฺตํ
จิตฺตํ รตฺตํ วิปฺปยฺตฺตํ อรตฺตนฺติ เทวฺยเว(๑) โกฏฺโถย รชฺชมานํ
นาม ตตฺติยา โกฏฺ โนตฺถิตี ฯ พุทฺฐจาทิสฺส เอเสว นโย ฯ
อถ นํ อามนฺตฺตติ ปฏฺกฺกฺชานิตฺวา จิตฺตวิมุตฺติปกฺกฺเขปิ (๒) เทวฺยเว
โกฏฺโถย ทสฺเสตฺถํ หลฺลจิ รตฺตลฺเจวาทิตีมาห ฯ ตสฺสฺสฺตฺโต ยทิ
เอตา เทว โกฏฺโถย สมนฺปฏฺกฺกฺจฺจสฺส อวิมุตฺตลฺเจว วิมุตฺตลฺเจว
อิมานิปิ (๓) สมนฺปฏฺกฺกฺจฺจ ฯ กิเลสฺสฺมปฺยตฺตลฺลฺหิ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ วิปฺปยฺตฺตํ
วิมุตฺตํ ฯ วิมุจฺจมานํ นามาทิ ปรมตฺถโต ตตฺติยา โกฏฺ โนตฺถิตี ฯ

วิมุจฺจมานกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. เทว ฯ ๒. ม. จิตฺตํ วิมุตฺติปกฺกฺเขปิ ฯ ๓. ม. อิมานิปิ ฯ

อฏฺฐมกถาวณฺณา

อิทานิ อฏฺฐมกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ อณุโลม-
โคตรภูมคฺคกฺขณฺเณ กิเลสานํ สมุทาจาราภาวโต อฏฺฐมกสฺส
โสตาปตฺติมคฺคกฺขณฺปุคฺคกสฺส เทว ปริยฺญูจฺจนา ปหีนํติ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนุชกานณฺเจว สมิตฺติยานณฺจ เตสํ อณฺณตฺร
สนุชฺชาย ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ฯ มคฺคกฺขณฺโต ปญฺจาย ทิฏฺฐิจฺยา
อนุปฺปตฺตี สนุชฺชาย ปฏฺฐิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ ตโต ยสฺมา ทิฏฺฐิ
นามเสทา โสตาปนฺนสฺส(๑) ปหีนํ น มคฺคกฺขณฺสฺส ตสฺมา อฏฺฐมโก
ปุคฺคกโล โสตาปนฺโนติ อณุโยโค สกฺวาทิสฺส ฯ วิจิจฺจนาปญฺเหปี
เอเสว นโย ฯ อณุสยปญฺเห ปริยฺญูจฺจนาโต อณฺโณ อณุสโยติ
เตสํ ลทฺธิ ตสฺมา น เหวณฺติ ปฏฺฐิกฺขิตฺตํ ฯ

สีลพฺพตฺปรามาสปญฺเหปี สีลพฺพตฺปรามาสปริยฺญูจฺจนาณฺติ
โวหารํ น ปสฺสตี ตสฺมา ปฏฺฐิกฺขิปตี ฯ ปริยฺญูจฺจนาเมวสฺส
ปหีนฺนฺติ ลทฺธิ ฯ

มคฺคโค ภาวโตติ ปญฺเห ตสฺมี ขณฺ ภาเวติ น
ภาวโต ฯ ตสฺมา ปฏฺฐิกฺขิปตี ฯ อมคฺเคนาติอาทิอณุโยเค ปจฺม-
มคฺเคนเว ปหีนํภาวํ (๒) สนุชฺชาย ปฏฺฐิกฺขิปตี ฯ ยทิ หิ อมคฺเคน
ปหฺยเยถ โคตรภูปุคฺคกถาทินมฺปิ (๓) ปหฺยเยถาติ ตสฺส ลทฺธิ ฯ (๔)

๑. ม. โสตาปนฺนสฺสเวว ฯ ๒. สී. ปหานํภาวํ ฯ

๓. ม. โคตรภูปุคฺคกถานมฺปิ ฯ ๔. ม. อาปชฺชนโต ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปรกณวณณา หน้า 268

อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส วิสฺสชฺชนํ สกฺวาทิสฺส ฯ

เสถํ สพฺพตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

อภฺจฺมกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อภฺจฺมกสฺส อินฺทฺริยกถาวณณา

อิทานิ อภฺจฺมกสฺส อินฺทฺริยกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ

เยถํ อภฺจฺมโก ปุคฺคโล (๑) มคฺคกฺขณฺเน อินฺทฺริยานิ ปฏฺฐิตฺติ(๒) โน

จสฺส ปฏฺฐิตฺถานิ โหนฺตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนุชฺชานํ

เต สนฺธาย นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิตฺวา

อิตรสฺส นตฺถิ สทฺธาติ ปุญฺโจ ปน สทฺธินฺทฺริยโต สทฺธาย

นानตฺถํ สลฺลกฺเขตฺวา ปฏฺฐิกฺขิปติ ฯ เสเสสฺสปี เอเสว นโย ฯ

ยถา ปน ยสฺส อตฺถิ มโน ตสฺส มนินฺทฺริยมฺปิ อตฺถิ เอว

ยสฺส สทฺธาทโย อตฺถิ ตสฺส อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยาทีนํปีติ ทีปนตฺถํ

อตฺถิ มโน อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติอาทิ(๓) อารทฺธํ ฯ ตํ สพฺพํ

อุตฺตทานตฺถเมว สทฺธี สุตฺตสาธเนนาติ ฯ

อภฺจฺมกสฺส อินฺทฺริยกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปฏฺฐิตฺติ นาม ฯ

๓. ม. อตฺถิ มโน อตฺถิ มนินฺทฺริยนฺติอาทิ ฯ

ทิพฺพจกฺขุกถาวณณา

อิทานิ ทิพฺพจกฺขุกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ

จตุตฺถชฺฌานชฺมมุปฺตฺถทฺธิ มํสจกฺขุเมว ทิพฺพจกฺขุ นาม โหตีติ

ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนุชกานณฺเจว สมิติยานณฺจ เต

สนฺธาย มํสจกฺขุนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺเฒา อิตฺรสุส ฯ

ปฺน (๑) มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ มํสจกฺขุนฺติ (๑) ปุฏฺิโง

ตมฺมตฺตเมว ตํ น โหตีติ ปฏฺิณฺเฒาปฺติ ฯ ยาทิสฺนฺติอาทิ

ปุจฺฉาสฺสปี อุภินฺนํ เอกสภาวภาเวเนว ปฏฺิณฺเฒาปฺติ ฯ

วิสโยคฺคาทิสฺสปี (๒) อุภินฺนมฺปี รุปรายตฺนเมว วิสโย มํสจกฺขุ

ปฺน อาปาตคตฺตเมว (๓) ปสฺสตี อิตฺริ อนาปาตคตฺ (๔) ติโรปฺพตฺทาที-

คตฺมฺปี ฯ ทิพฺพจกฺขุสุส จ อติสุชฺมมฺปี รูปํ โคจโร น ตาทิสฺ

อิตฺรสุสชาติ เอวเมเตสิ อานุภาวโคจฺรา อสทิสฺสา ฯ

อุปาทินฺนํ หุตฺวา อนุปาทินฺนํ โหตีติ ปุฏฺิโง ยสฺมา

มํสจกฺขุ อุปาทินฺนํ ทิพฺพจกฺขุ อนุปาทินฺนํ น จ มํสจกฺขุเมว

ทิพฺพจกฺขุนฺติ (๕) อิจฺฉตี ตสฺมา ปฏฺิณฺเฒาปฺติ ฯ ทฺติยํ ปุฏฺิโง ยสฺมา

มํสจกฺขุสุส อุปฺปาโท มคฺโค ทิพฺพสุส จกฺขุโนติ วจฺนํ นิสฺสาย

มํสจกฺขุปุจฺฉยา ทิพฺพจกฺขุ อุปฺปชฺชตี ตณฺจ รูปาวจฺริกาณํ จตฺนุนํ

มหาญฺตานํ ปสาโทติ อิจฺฉตี ตสฺมา ปฏฺิณฺเฒาปฺติ ฯ กามาวจฺริ

๑. ม. มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ มํสจกฺขุติ ฯ

๒. ม. ปิสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. สී. อาปาตคตฺตเมว ฯ

๔. สී. อนาปาตคตฺ ฯ ๕. ม. ทิพฺพจกฺขุติ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถุปรกณวณณา หน้า 270

หุตวาติ ปุญฺโงปี ยสฺมา น มํสจกฺขเมว ทิพฺพจกฺขนฺติ อิจฺฉติ
ตสฺมา ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทุตฺติยํ ปุญฺโง รุปาวจรชฺฌมานปฺจเจเนน
อุปฺปนฺนตฺตา รุปาวจรํ นาม ชาตฺนฺติ ปฏฺิขานาติ ฯ

รูปาวจรํ หุตฺวา อรูปาวจรนฺติ ปุญฺโงปี ตโต ปรี
ภาวนาย อรูปาวจรกฺขณฺเ รุปาวจรจิตฺตสฺส อภาวา ปฏิกฺขิปปติ
ทุตฺติยํ ปุญฺโง อรูปาวจริกานํ จตฺนํ มหาวุตฺตานิ ปสาโท หุตฺวา
อุปฺปชฺชตีติ ลทฺธิยา ปฏฺิขานาติ ฯ อปรียาปฺนฺนภาวํ ปนสฺส
น อิจฺฉติ ตสฺมา ปฏิกฺขิปปติเยว ฯ

ทิพฺพจกฺขํ ฌมฺมุปรตถทฺชนฺติ กามาวจรฌมฺเมน อุปรตถมฺภิตฺติ
หุตฺวา ฯ ปฺน ฌมฺมุปรตถทฺชนฺติ โลกุตฺตรฌมฺเมน อุปรตถทฺธํ ฯ
เทว จกฺขณฺตีติ ปุญฺโง กิลฺยจาปี ทิพฺพจกฺขโน ฌมฺมุปรตถทฺธสฺส
ปญฺญาจกฺขภาวํ น อิจฺฉติ ปญฺญาจกฺขสฺส ปน อคฺคิตาย
ปฏิกฺขิปปติ ฯ ปฺน ปุญฺโง มํสจกฺข ฌมฺมุปรตถทฺธํ ทิพฺพจกฺข
โหตีติ ลทฺธิวเสน ปฏฺิขานาติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาติ ฯ

ทิพฺพจกฺขกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทิพฺพโสตกถาวณณา

อิทานิ ทิพฺพโสตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เอกํเยว
โสตนฺติ ปุณฺโณ ทูวินฺนํ อตฺถิตาย ปฏิกฺขิปปิตฺวา(๑) ฯ ปุณฺ ปุณฺโณ
ยสฺมา ตเทว ฆมฺมุปรตฺถทฺธํ ทิพฺพโสตํ นาม โหติ ตสฺมา
ปฏฺชีฆานาติ ฯ เสถิ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวาทิ ฯ
ทิพฺพโสตกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ยถากมฺมุปรคตถาวณณา

อิทานิ ยถากมฺมุปรคตถาวณณา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยถิ
อิติ ทิพฺพเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน ฯเปฯ ยถากมฺมุปรค(๒) สตฺเต
ปรชานาตีติ (๓) สุตฺตํ อโยนิโส คเหตุวา ยถากมฺมุปรคถาวณเภา(๔)
ทิพฺพจกฺขุณฺติ ลทฺธิ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺชีฆณา อิตฺรสุส ฯ ปุณฺ ยถากมฺมุปรคตถจ มนสิ กโรตีติ ปุณฺโณ
เอกจิตฺตสุส อารมฺมณทฺวยายาภาวา ปฏิกฺขิปปิตฺวา ฯ ทฺติยํ ปุณฺโณ
นानาจิตฺตวเสน ปฏฺชีฆานาติ ฯ ปุณฺ เลโสกาสิ อทฺตฺวา ทูวินฺนํ
ผสฺसानนฺติ ปุณฺโณ ปฏิกฺขิปปิตฺวา ฯ อิติ ยถา อิมินา ยถา-
กมฺมุปรคตปรเทน เอวเมว อิมे วต โภณฺโต สตฺตฺตาตีอาทิ-
ปรเทนาปิ(๕) สทฺธิ โยชนาสฺ อตฺถิโธ เวทิตฺพุโป ฯ
๑. ม. ปฏิกฺขิปปิตฺวา ฯ ๒. ม. ยถากมฺมุปรค ฯ
๓. ที. ส. ๕/๒๔๖/๘๓ ฯ ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๒๕๗/๑๖๕ ฯ
๔. ม. ...กมฺมุปรคถาวณเภา ฯ ๕. ม. ...อาทิปรเทนาปิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 272

อายุสฺมา สาริปฺตุโต ยถากมฺมุปกตํ ฌาณํ ชานาตีติ
อิทํ สกฺวาที ยสฺมา เถโร อปฺปิจุตฺตาย อภิญญาฌานานิ
น วลฺลยเชตีติ เอกฺจุเจ น ชานนฺติ ตานิ ปนสฺส เนว
อตุถิติ มลฺลยนฺติ ตสฺมา ตํ ทิพฺพจกฺขุโน อลาภี เถโรติ
มลฺลยมานํ ปุจฺจติ ฯ เตนฺว การเณน อตฺถายสฺมโต สารี-
ปฺตุตตสฺส ทิพฺพจกฺขุติ ปรโต ปุณฺโณ ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทุตฺติยํ ปุณฺโณ
ยงฺกิญฺจิ สวาทนํ ปตฺตพฺพํ สพฺพนฺตํ เถเรณ อนุปฺปตฺตนฺติ
ปฏฺฐิชาณาติ ฯ อิทานิ สฺส วิกฺเขปํ กโรนฺโต สกฺวาที นนฺ อายุสฺมา
สาริปฺตุโตติอาทิมานํ ฯ อิมญฺหิ คาคํ เถโร วลฺลยชนปณฺธิรียา
เอว อภาเวน อาห น อภิญญาฌานํ (๑) อภาเวน ฯ ปรวาทิ
ปน อภาเวนเนวาคิ อตุถํ สลฺลยเชตีติ ฯ ตสฺมา ตสฺส ลทฺธิรียา
เถรสฺส ยถากมฺมุปกตฺตวณฺณเมว อตุถิ โน ทิพฺพจกฺขุ ฯ เตน
วตฺตํ เตน หิ น วตฺตพฺพํ ยถากมฺมุปกตฺตวณฺณํ ทิพฺพจกฺขุติ ฯ
ยถากมฺมุปกตฺตวณฺณกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อภิญญาฌานสฺส ฯ

สํวรกถาวณฺณา

อิทานิ สํวรกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ ตาวตีเส
เทเว อุปาทาย ตพฺพตฺตริเทเวสุ(๑) ยสฺมา เต ปณฺจ เวรานิ น
สมาจรนฺติ ตสฺมา สํวโร อตฺถิติ ลทฺธิ เต สนฺชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส เวรสมฺมทาจาร์ อปฺสฺสโต ปฏฺิญญา อิตฺรสฺส ฯ
ตโต ยสฺมา สํวโร นาม สํวริตพฺเพ อํวเร สติ โหติ
ตสฺมา อํวเรปุจฺฉา สกวาทิสฺส เทเวสุ ปาณาติปาตาทีนํ
อภาเวน ปน (๒) ปฏฺิกฺเขโป อิตฺรสฺส ฯ

อตฺถิ มนุสฺเสสุตฺติอาทิ สํวเร สติ อํวเรสฺส อํวเร จ
สติสํวเรสฺส ปวตฺติทสฺสนตฺถิ วุตฺติ ฯ

ปาณาติปาตา เวรมณฺีตฺติอาทิปญฺเฬสุ ปาณาติปาตาทีนํ
อสมัจจวเสน ปฏฺิญญา ปาณาติปาตาทีนํ นตฺถิตาย ปฏฺิกฺเขโป
เวทิตพฺโพ ฯ ปฏฺิโลมปญฺหา อุตฺตทานตฺถาเยว ฯ

อวसानนตฺถิ เทเวสุ สํวโรติ ปญฺเฬ ปาณาติปาตาทีนํ
อสมัจจวเสน ปฏฺิญญา ปาณาติปาตาทีนํ นตฺถิตาย ปฏฺิกฺเขโป
เวทิตพฺโพ ฯ ปฏฺิโลมปญฺหา อุตฺตทานตฺถาเยว ฯ อวसानนตฺถิ
เทเวสุ สํวโรติ ปญฺเฬสุ(๓) ปาณาติปาตาทีนํ กตฺวา ปฺน ตโต
สํวราภาวํ สนฺชาย ปฏฺิญญา สกวาทิสฺส ฯ ตโต ฉลวเสน
ยที สํวโร นตฺถิ สพฺเพ เทวา ปาณาติปาติโนตฺติอาทิปุจฺฉา

๑. ม. ตตฺตตฺตริ เทเวสุ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 274

ปรวาทิสฺส ฯ เทวานํ เวรสมุททจารสฺส อภาเวน ปฏิกฺเขโป
สกวาทิสฺส ฯ น เหวนฺตํ วจนมคฺตํ คเหตุวา ลทฺธิปตฺติจฺจาปนํ
ปรวาทิสฺส ฯ เอวํ ปตฺติจฺจिता ปน ลทฺธิ อปฺปตฺติจฺจิตาว
โหตีตี ฯ

สํวรกถาวณณา นิฏฺจिता ฯ

อสลฺยถกถาวณณา

อิทานิ อสลฺยถกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ เยสํ สงฺขาร-
ปจฺจยา วิลฺยถาณนฺตํ วจนโต วินา วิลฺยถาณน ปฏิสนฺธิ
นาม นตฺถิ ฯ สลฺยถูปาทา จ ปน เต เทวา ตมฺหา
กายา ปวคฺตฺนตฺตีตี (๑) วจนโต อสลฺยถสฺตฺตานมฺปิ จตฺติปฏิสนฺธิกฺขณ
สลฺยถา อคฺถิตี ลทฺธิ เสยฺยถาปิ เอตฺรหิ อนฺธกานํ เต
สนฺธาย ปุจฺจมา สกวาทิสฺส ปฏฺยถา อิตฺรสฺส ฯ ตโต นํ
สกวาที กิณฺเต ตํ จานํ สลฺยถากวอติอาทีหิ โจเทตฺถํ สลฺยถากโว
สลฺยถาคตฺตีอาทีมาห ฯ ตํ สพฺพํ ตโต ปรณฺจ ปาลินฺเยเนว
เวทิตพฺพนฺตํ ฯ

อสลฺยถกถาวณณา นิฏฺจिता ฯ

๑. ม. จวนฺตฺตีตี ฯ

เนวสณฺณานาสณฺณายตนกถาวณฺณา

อิทานิ เนวสณฺณานาสณฺณายตนกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
เยสํ เนวสณฺณานาสณฺณายตนนฺติ วจนฺโต น วตฺตพฺพํ ตสฺมี
ภเว สณฺณา อตฺถิติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนุชกานํ
เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐึณฺณา อิตฺรสฺส ฯ
เสสเมตฺถ สพฺพํ ปาลินฺเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

เนวสณฺณานาสณฺณายตนกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ตติโย วคฺโค สมตฺโต ฯ

คิหิสฺสอรหาคิถาวณฺณา

อิทานิ คิหิสฺส อรหาคิถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ
ยสฺสกุปฺตฺตาทินํ คิหิพฺยณฺชเน จิตานํ อรหตฺตฺปฺตฺตี (๑) ทิสฺวา
คิหิ อสฺส อรหาคิ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อุตฺตราปถกานํ
เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ ตตฺถ คิหิสฺสาติ โย คิหิ-
สณฺโฆชนสมฺปยุตฺตคฺคาย คิหิ โส อรหํ อสฺสาติ อตฺถโธ ฯ ปฺรวาที
ปน อธิปฺปาโย อสฺสลลฺกเขตฺวา คิหิพฺยณฺชนมตฺตเมว ปสฺสนฺโต
ปฏฺฐานาติ ฯ อิทานิสฺส คิหิ นาม คิหิสณฺโฆชนเนน โหติ
น พฺยณฺชนมตฺเตน ฯ ยถาห ภควา

อลงฺกโต เจปี สมนํ จเรยฺย

สนฺโต ทนฺโต นียโต พุรหุมจาริ

๑. ม อรหตฺตฺปฺตฺตี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถูปกกรณวณณา หน้า 276

สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ

โส พฺราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขุติ (๑)

อิมํ นยํ ทสฺเสตฺถํ อตฺถิ อรหโตติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตํ สพฺพํ

อตุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

คิหิสฺสอรหตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อุปฺปตฺติกถาวณณา

อิทานิ อุปฺปตฺติกา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ อุปฺปาติโก(๒)

โหติ ตตฺถ ปฺรินิพฺพายีติอาทิ (๓) วจนานิ อโยนิโส กเหตุวา

สฺทฺธาเวเส (๔) อุปฺปนฺโน สห อุปฺปตฺติยา อรหา โหตีติ ลทฺธิ

เยสํ วา (๕) อุปฺพจฺจปฺรินิพฺพายีติ ปทํ ปฺริวตฺเตตฺถวา อุปฺปชฺช-

ปฺรินิพฺพายีติ ปฺริยาปฺนฺนฺตานํ สห อุปฺปตฺติยา อรหา โหตีติ

ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา

สกวาทิสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสฺส ตตฺถ ยสฺมา อุปฺปตฺติ-

จิตฺตํ นาม โลกียํ เตน โสตาปฺนฺนาทโยปี น โหนฺติ ปเคว

อรหา ตสฺมา ตสฺส อิมํ นยํ ทสฺเสตฺถํ สห อุปฺปตฺติยา

โสตาปฺนฺโนติอาทิ อารทฺธํ ฯ

สทฺริปฺตุโตติอาทิ อิมฺเสสุ มหาเถเรสุ โโก เอโกปี สห อุปฺปตฺติยา

อรหา โหติ(๖) นามาทิ โจทฺหนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อุปฺปตฺเตสิเยนาติ

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๑๐/๓๓ ฯ ๒. ม. โอปฺปาติโก ฯ

๓. อภิ. ปุ. ๓๖/๕๑/๑๔๘ ฯ ๔. ม. สฺทฺธาเวเส อุปฺปตฺติยา

อรหตฺติ ลทฺธิ ฯ ๕. สී. เยสํ ฯ ๖. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 อนาสวกถาวณณา หน้า 277

ปฏิสนธิจิตเตน ฯ ตณฺหิ อุปฺปตฺตี เอสติ คเวสตี
ตสฺมา อุปฺปตฺเตสฺยินฺนฺติ วุจฺจติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ
อุปฺปตฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนาสวกถาวณณา

อิทานิ อนาสวกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ เย ชมฺมา
อนาสวสฺส อรฺหโต สพฺเพ เต อนาสวาทิ เยสํ ลทฺธิ
เสขฺยถาปี เอตฺรหิ อุตฺตรธาปถกานํ เต สนฺธาย อรฺหโตติ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ อนาสวา นาม
มคฺคาทโย ก็ ตสฺส เตเยว อุปฺปชฺชนฺตฺติ โจทฺนตฺถํ มคฺโค
ผลนฺตฺติอาทิ อารทฺธํ ฯ จกฺขุ (๑) อนาสวนฺตฺติ ปุญฺโจ ตสฺส สาสวตฺตา
ปฏิกฺขิปปตี ฯ ทฺติยํ ปุญฺโจ อนาสวสฺสเสตฺนฺตฺติ ปฏิชานาติ ฯ

จิวฺรปญฺเห เอโกว ชมฺโม อนาสโว จ สาสโว จ
โหตีติ ตสฺส (๒) ลกฺขณวิโรธภยา ปฏิกฺขิปปตี ฯ ทฺติยํ ปุญฺโจ
อนาสวสฺส หุตฺวา สาสวสฺส โหตีติ ปฏิชานาติ ฯ ตณฺเฆว
อนาสวนฺตฺติ ปญฺหทฺเวยฺปิ เอสฺว นโย ฯ สกวาทิ ปน ตณฺเฆวาทิ
อนุญฺญาตตฺตา มคฺโค อนาสโว หุตฺวาตฺติอาทฺธิ โจเทติ ฯ อิมินา
อุปาเยน สพฺพตฺถ อตฺถ โถ เวทิตฺวา โปตี ฯ

อนาสวกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. จกฺขุ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

สมนุณาคตถาวณณา

อิทานิ สมนุณาคตถา นาม โหติ ฯ ตตถ เทว
สมนุณาคมา ปจจุปนุณุกขณเ สมงฺกัถาวสมนุณาคโม จ
รูปาวจราทีสุ อณฺณตรณฺมิปฺปตฺติโต ปฏฺฐิลาภสมนุณาคโม จ ฯ
โส ยาว อธิคตวิเสสา น ปริหายติ ดาวเทว ลพฺภติ ฯ เยสํ
ปน จเปตฺวา อิม เทว สมนุณาคเม อณฺโณ ปตฺติชฺมฺมวเสน (๑)
เอโก สมนุณาคโม นาม โหตีติ ลพฺภติ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ
อตุตฺตราปถกานํ เตสํ ปตฺติชฺมฺโม นาม โกจิ นตฺถิติ
อนฺุโพชนตฺถํ อรหา จตฺตฺหิ ผลเอหิ สมนุณาคโตติ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปตฺติ สนฺุชาย ปฏฺฐิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ อถสฺส ยถิ
เต อรหา จตฺตฺหิ ขนฺุเชหิ วิย จตฺตฺหิ ผลเอหิ สมนุณาคโต
เอวํ สนฺุเต ये จตฺตฺส ผลเอสุ จตฺตาโร ผลสฺสาทโย เตหิ เต
อรหโต สมนุณาคตฺตา ปาปฺณาตีติ โจอทฺนตฺถํ อรหา จตฺตฺหิ
ผลเสหิตีอาทิ อารทฺธํ ฯ ตํ สพฺพํ ปรวาทินา เอกกฺขณเ
จตฺนุณํ ผลสฺสาทินํ อภาวา ปฏฺฐิกฺขิตฺตํ ฯ อนาคามิปญฺเฬหฺสฺปิ (๒)
เอเสว นโย ฯ

โสตาปตฺติผลํ วิตฺตวตฺโตติ น ปจฺมชฺชานํ วิย
ทฺตฺติชฺชานลาภิ ปุณฺ อณฺุปฺปตฺติยา ปน วิตฺตวตฺโตติ ปุจฺฉติ ฯ
โสตาปตฺติมคฺคณฺุติอาทิ ยํ วิตฺตวตฺโตเตนสฺส ปุณฺ อสมนุณาคมํ
๑. ม. อุปฺปตฺติชฺมฺมวเสน ฯ ๒. ม. อนาคามิปญฺเฬหฺสฺปิ ฯ

*เล่มที่ 48 อุเปกฺขาสมฺนฺนาคตถาวณฺณา หน้า 279

ทสฺเสตฺถ อารทฺธํ ฯ

เตหิ จ อปริหิโนติ ปฺลฺเยห ยสฺมา ยถา ปจฺจนีกสมฺมา-
จาเรนม โลกิชฺชฌานธมฺมา ปรีหายนฺติ น เหวํ โลกุตฺตฺรา ฯ
มคฺเคน หิ เย กิเลสา ปหิยฺนฺติ ผลฺเลน จ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ
เต ตถา ปหีนาว ตถา ปฏิปฺปสฺสทฺธาเยว จ โหนฺติ
ตสฺมา สกฺวาทีนา อามนฺตาติ ปฏิญฺญาตํ ฯ สุวายมตฺโถ ปรโต
อรหฺตา จตฺตารอ มคฺคา ปฏิลทฺธาติอาทีสุ ปกาสิโตเยว ฯ
เสถํ อุตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

สมฺนฺนาคตถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อุเปกฺขาสมฺนฺนาคตถาวณฺณา

อรหา จหิ อุเปกฺขาหิตี กถายปี อิมินาว นเยน อตฺโถ
เวทิตพฺโพ ฯ อรหา หิ จสุ ทฺวารสฺสุ อุเปกฺขานํ อุปฺปตฺติ-
ภพฺพตฺตาย ตาหิ สมฺนฺนาคโตติ วุจฺจติ น เอกกฺขณฺเ สพฺพาสํ
อุปฺปตฺติภาเวนาติ ฯ

อุเปกฺขาสมฺนฺนาคตถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

โพธิยาพทุชโตติกถาวณณา

อิทานิ โพธิยา พทุชโตติกถา นาม โหติฯ ตตถ โพธิติ
จตุมคคณาสสาปี สพพณณุตถาณสสาปี อธิวงนํฯ ตสฺมา เยสํ
ยถา โอทาทน วณณน โอทาทโต สามีน วณณน สามี เอว
โพธิยา พทุชโตติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อุตฺตราปถกานํเยว
เต สนฺธาย ปุจฺฉา จ อนฺุโยโค จ สกฺวาทีสฺส ปฏฺิณฺณา
จ ปฏฺิณฺเฆโป จ อิตฺรสฺสฯ

อติตยาติ ปณฺเห ตสฺมี ขณฺ อภาวโต ปฏฺิณฺขิปติฯ
ทฺติยํ ปุณฺุโจ ปฏฺิณฺภํ สนฺธาย ปฏฺิณฺขานาติฯ ปุณฺ กิจฺจวเสน
ปุณฺุโจ กิจฺจภาวโต ปฏฺิณฺขิปติฯ ทฺติยํ ปุณฺุโจ ยํ เตน ตาย
กฺรณฺิยํ กตํ ตตถ สมิโมหาภาวํ ปฏฺิณฺขานาติฯ เลโสกาสํ ปน
อทฺตฺวา ทุกํ ปรินฺขานาตีตฺติอาทินา นเยน ปุณฺุโจ ตสฺส กิจฺจสฺส
อภาวา ปฏฺิณฺขิปติฯ

อนาคตปณฺเห ตสฺมี ขณฺ มคคณาสฺส อภาวา
ปฏฺิณฺขิปติฯ ทฺติยํ ปุณฺุโจ อคฺมา ราชคหํ พทุชโตติ (๑) อนาคตยา
โพธิยา พทุชทภาวํ มณฺณมาโน ปฏฺิณฺขานาติฯ โพธิกรณฺิยํ
กโรตีติ ปุณฺุโจ ตสฺมี ขณฺ กิจฺจภาวาเนน ปฏฺิณฺขิปติฯ ทฺติยํ
ปุณฺุโจ ยทฺธิ น กเรยฺย พทุชโตติ น วุจฺเจยฺยฯ ยสฺมา
อวสฺสํ กโรตีตฺติ ตสฺมา กโรตีเยว นามาติ ปฏฺิณฺขานาติฯ ปุณฺ
เลโสกาสํ อทฺตฺวา ปุณฺุโจ ปฏฺิณฺขิปติฯ ปจฺจุปฺปนฺนปโยห สทฺธิ
๑. พุ. ส. ๒๕/๓๕๔/๔๐๖ฯ

*เล่มที่ 48 โพธิยาพุทโธติถาวณณา หน้ 281

ถ้สนทนาย อุตตณตโถว ๗

ติสโส โพธิยา เอกโต กตว ปุญโธ สพพณตณณณ
สนธาย ตีหิปี พุทโธติ วตตพพทวโต ปุญชานาติ ๗ ปุน
ตีหิติ ปุญโธ สพพาส์ เอกกขณ อทว ปุญชปิติ ๗ ทุติย
ปุญโธ อตีตณาคตปจจุปปนนสส สพพณตณณณสส วเสน
ปุญชานาติ ๗ ปุน เลโสกาถ์ อทตว สตต สมิตนติ ปุญโธ
ปุญชปิติ ๗

น วตตพพ โพธิยาติ ปุจณา ปรวาทิสส โพธิยา
อทวทกขณ อพทททวทปตติโต ปุญณว สทวาทิสส ๗ นน
โพธิปฏิลาภาติ ปณห ปน ยสมี สนตเน โพธิสงขาค
มคคณณ อูปปนน ตตถ พุทโธติ สมนตีสพทวโต ปุญณว
ตสเสว ๗ ตสส อธิปาย อชานิตว หนจิติ ลททธิจปนา
ปรวาทิสส ๗ อิทนิตส อสลลทกขณ ปากภู กาคู โพธิปฏิลาภา
พุทโธติ โพธิยา พุทโธติ ปุจณา สทวาทิสส ๗ ตสสตุโถ กิณเต
ยสมา โพธิปฏิลาภา พุทโธ ตสมา โพธิยา พุทโธติ ๗ อิตโร
โพธิปฏิลาโก นาม โพธิยา อูปชชิตว นินุททชยปี สนตเน
อูปปนนทวเวว โพธิ นาม มคคทกขณ ณาณนติ อิม วิภาค
อสลลทกขณโตว ปุน ปุญชานาติ ๗ ตโต สทวาทินา โพธิ-
ปฏิลาภา โพธิติ ปุญโธ วจโนกาถ์ อลทนโต ปุญชปิติติ ๗

โพธิยาพุทโธติถาวณณา นิญจिता ๗

อติ อิม ติสโสปิ ทถา อุตตราปถกานเเว ๗

ลกขณกถาวณณา

อิทานิ ลกขณกถา นาม โหติ ฯ ตตถ เยหิ
สมนุณาคตสฺส มหาปฺริสฺสฺส เทวว คติโย ภวนฺตฺติ (๑) อิมิ สุตฺตํ
อโยนิโส คเหตุวา ลกขณสมนุณาคโต โโพธิสฺสโตว โหตีติ เยสํ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ

จกฺกวตฺติสฺสโตติ ปญฺเฬสฺส ยสฺมา จกฺกวตฺติ สฺสโตปี จ โโพธิ-
สฺสโตปี (๒) อตฺถิ อโพธิสฺสโตปี (๒) สนฺชาย ปฏฺิภฺจิปตี ฯ โโพธิสฺสโต สนฺชาย
ปฏฺิษานาติ ฯ

ทวตฺตฺติสิมานิตี สุตฺตํ โโพธิสฺสโตเมว สนฺชาย วุตฺตํ ฯ โส
หิ ปจฺฉิเม ภเว พุทฺโธ โหติ อิตฺเรสฺส จกฺกวตฺติ ตสฺมา
อาคตฺมปี อนาคตสทิสเมวาติ ฯ (๓)

ลกขณกถาวณณา นิฏฺิจิตา ฯ

นียาโมกฺกนฺตฺติกถาวณณา

อิทานิ นียาโมกฺกนฺตฺติกถา นาม โหติ ฯ ตตถ เยสํ
ฉมฺภิการสฺสฺส เต โชติปาลสฺส ปพฺพชฺชํ สนฺชาย โโพธิสฺสโต
กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตฺตินียาโม จริตฺพฺรหฺมจริโยติ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนฺชกานํ เต สนฺชาย โโพธิสฺสโตติ
ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ลทฺธิยํ จตฺวา ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ

๑. ที. สี. ๕/๑๔๓/๑๖๖ ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

๓. ม. อาคตฺมปี อนากต... ฯ

*เล่มที่ 48 นียาโมกฺกนฺตีกถาวณณา หน้า 283

ตโต ยสุมา นียาโมติ วา พุรหุมจริยฺนฺติ วา อริยมคฺคสฺส
นามํ โปธิสฺสฺตฺตานญฺจ จเปตฺวา ปารมีปฺปฺรณํ อญฺญา
นียาโมกฺกนฺตฺติ นาม นตฺถิ ฯ ยถิ ภเวยฺย โปธิสฺสฺตฺโต โสตาปนฺโน
สาวโก ภเวยฺย น เจตเมวํ ฯ เกวลญฺหิ ตํ พุทฺธา อตฺตโน
ณานพฺเล จตฺวา อยํ พุทฺโธ ภวิสฺสฺตีติ พฺยากรโณนฺติ ตสฺมา
ปฺปน โปธิสฺสฺตฺโตติ อนุโยโค สกฺวาทิสฺสฺส ฯ ปจฺฉิมภวํ สนฺธาย
ปฏิกฺเขโป อิตฺรสฺส ฯ

ทฺถุติยปฺลฺเห ไซฺติปาลกาลี สนฺธาย ปฏฺธิญฺญา ตสฺเสว ฯ
สาวโก หุตฺวาติอาทิสฺสฺปิ เอเสว นโย ฯ อนุสฺสฺสวิโกติ(๑) อนุสฺสฺสเวน
ปฏฺธิวิทฺธมฺโม ฯ ปจฺฉิมภวํ สนฺธาย ปฏิกฺขิปีตฺวา ไซฺติปาลกาเล
อนุสฺสฺสํ สนฺธาย ปฏฺธิขานาติ ฯ

อญฺณํ สตฺถารนฺตฺติ อาพารญฺจ รามปฺปฺตฺตญฺจ สนฺธาย
วฺตุตฺตํ ฯ อายสุมา อานนฺโทติอาทิ โอกฺกนฺตฺนียามา สาวกา
โหนนฺติ น อิตฺเร โอกฺกนฺตฺนียามา เอวฺรุปา โหนนฺตีติ
ทสฺเสตฺถํ วฺตุตฺตํ ฯ

สาวโก ชาตี วิตฺตฺวตฺตฺติ ยาย ชาตฺยา สาวโก
ตํ วิตฺตฺวตฺตฺติ อญฺณสฺสมิ ภเว อสาวโก โหตีติ ปุจฺจติ
อิตฺโร (๒) โสตาปนฺนาทินํ สาวกภาวโต (๒) ปฏิกฺขิปีติ ฯ เสสเมตฺถ
อฺตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

นียาโมกฺกนฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อนุสฺสฺสฺวิโยติ ฯ ๒. ม. โสตาปนฺนาทิสาวกภาวโต ฯ

อปฺราปีสมนฺนาคตฺถาวณฺณา

อิทาณี อปฺราปี สมนฺนาคตฺถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
เยสํ จตฺตมฺกคฺคฺกุโจ ปุคฺคโล ปตฺติชฺมมวเสน ตีหิ ผลฺลหิ
สมนฺนาคโตติ ลทฺธิเสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนฺธกานํ เต สนฺธาย
ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺภีณฺวา อิตฺรสุส ฯ เสสเมตฺถ เหนฺจฺจา
จตฺถหิ ผลฺลหิ สมนฺนาคตฺถาย วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพพฺพนฺติ ฯ

อปฺราปีสมนฺนาคตฺถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สพฺพสฺสโลชนปฺปหานกถาวณฺณา

อิทาณี สพฺพสฺสโลชนปฺปหานกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
เยสํ นิปฺปริยาเยเนว สพฺพสฺสโลชนปฺปหานํ อรหตฺตนฺติ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฺภีณฺวา อิตฺรสุส ฯ ปฺน สพฺเพ สฺสโลชนาติ ปุญฺโจ เหนฺจฺจา
วุตฺตมฺกคฺคฺคฺตเยน ปหีนํ (๑) สนฺธาย ปฺภิกฺขิปปติ ฯ ทฺติยํ ปุญฺโจ
เตน มคฺเคน อปฺปหีนสุส อภาวา ปฺภีชานาติ ฯ สกฺกาย-
ทิกฺขิอาทิสฺสปี ปจฺมมคฺเคน ปหีนภาวํ สนฺธาย ปฺภิกฺขิปปติ
จตฺตมฺกคฺเคน อนฺวเสสปฺปหานํ สนฺธาย ปฺภีชานาติ ฯ เอเสว
นโย สพฺพตฺถาติ ฯ

สพฺพสฺสโลชนปฺปหานกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

จตฺตฺโต วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม. ปหีนเ ฯ

วิมุตติกถาวณณา

อิทานิ วิมุตติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ วิปัสสนา มคฺโค
ผลํ ปัจจเวกฺขณณานนฺติ (๑) จตฺตุนํ ฅานานํ วิมุตติฅานนฺติ นามํ ฯ
เตสุ วิปัสสนาฅานํ นิจฺจนิมิตฺตารมฺมณาทีหิ (๒) วา วิมุตฺตตฺตา
ตทฺทวิมุตฺติภาเวน วา วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติฅานํ (๓) ฯ มคฺโค สมฺมูเจทวิมุตฺติ ผลํ
ปฏฺธิปฺปัสสทฺทวิมุตฺติ ปัจจเวกฺขณณามฺปน วิมุตฺตี ชานาตีติ
วิมุตฺติฅานํ ฯ เอวํ จตฺตุนิเช วิมุตฺติฅานเณ นิปฺปรียาเยน
ผลฅานเมว วิมุตฺตํ (๔) เสสานิ วิมุตฺตานิตี วา อวิมุตฺตานิตี วา
น วตฺตพฺพานิ ฯ ตสฺมา อิทนฺนาม วิมุตฺติฅานํ วิมุตฺตนฺติ
อวตฺวา อวิเสเสนว วิมุตฺติฅานํ วิมุตฺตนฺติ เยสํ ททฺธิ
เสยฺยถาปิ อนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺธิณฺวา
อิตรสฺส ฯ (๕) ปฺน ยงฺกิลฺลจิตฺติ ปุญฺโจ ปัจจเวกฺขณาทีนิ สนฺธาย
ปฏฺธิขิปฺติ ฯ ปฏฺธิปฺนฺนสฺสาติ ปุญฺโจ มกฺกฅานสฺส อนาสวตํ
สนฺธาย ปฏฺธิชานาติ ฯ ยสฺมา ปเนตํ (๖) โสตาปฺนฺนสฺส ผลเณ จิตฺตสฺส
ฅานํ น โหติ ตสฺมา วิมุตฺติ (๗) นาม น โหตีติ โจทฺนตฺถํ ปฺน
สกฺวาที โสตาปฺนฺนสฺสาติอาทิมาย ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพตฺถ
อตุโถ เวทิตฺตพฺโพติ ฯ

วิมุตติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

- # ๑. ม. ปัจจเวกฺขณนฺติ ฯ ๒. ม. นิจฺจนิมิตฺตาทีหิ ฯ
- # ๓. ม. วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติฅานํ ฯ ๔. ม. วิมุตฺติ ฯ
- # ๕. ม. ปฺรวาทิสฺส ฯ ๖. ม. ปเนตํ ฯ ๗. ม. วิมุตฺตํ ฯ

อเสกขณณกถาวณณา(๑)

อิทานิ อเสกขกถา(๑) นาม โหติ ฯ ตตถ ยสุมา อานนทต-
เถราทโย เสกขา อุพาโร ภควาติอาทีนา นเยน อเสกข
ชานนุติ ตสุมา เสกขสฺส อเสกขณณํ อตฺถิติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺจนา สกฺวาทีสฺส
ปฏฺยึถวา อิตฺรสฺส ฯ ชานาติ ปสฺสตีติ อิํ อตฺตนา อธิคตสฺส
ชานนวเสน วุตฺตํ ฯ โคตฺรภูโนติอาที เหฏฺฐิมาย ภูมิมํ จิตฺส
อุปรูปริวณสฺส อภาวทสฺสสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ นนฺ อายสุมา
อานนฺโท เสกฺโข อุพาโร ภควาติ ชานาตีติ ปฺรวาที อเสกฺโข
ภควาติ (๒) ปวตฺตตฺตา ตํ อเสกขณณนฺติ อิจฺฉนฺติ น ปเนตฺ
อเสกขํ ตสุมา เอวํ ปตฺติฏฺฐาปีตาปี ลทฺธิ อปฺปตฺติฏฺฐาปีตา
โหตีติ ฯ

อเสกขณณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิปริตถาวณณา

อิทานิ วิปริตถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยวามํ ปจฺวีกสิเณ
ปจฺวีสณฺณิ สฺมาปชฺชติ ตสฺส ตํ ฌานํ วิปริตถาณนฺติ เยสํ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี อุนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺจนา สกฺวาทีสฺส
ปฏฺยึถวา อิตฺรสฺส ปจฺวี นิสฺสาเย อุปรนฺนนิมิตฺตณฺหิ น
๑. ม. อเสกขณณกถาวณณา ฯ ๒. ม. อเสกข... ฯ
เอวมุปริปิ ฯ ๓. ม. อเสกข ภควาติ ฯ

*เล่มที่ 48 วิปริตถาวณณา หน้า 287

ปรวิยเยว(๑) ตตฺร จายิ ปรวิสณฺณี สฺมาปชฺชติ ฯ (๒) ตตฺรมา วิปริตฺ
ตํ ฅาณนฺติ (๓) อยเมตตฺส อธิปฺปาโย ฯ ตโต สกฺวาที ลกฺขณ-
ปรวิปี สตฺมการปรวิปี นิมิตฺตปรวิปี ปรวิทฺเวตฺตาปี สพฺพา
ปรวิเยว ตาสุ ปรวิทฺติ ฅาณํ วิปริตํ น โหติ ฯ อนิจฺเจ
นิจฺจนฺติอาทิวปริเยโส ปน วิปริตฅาณํ นาม กิณฺเต อิทํ
เอตฺตเกสุ (๔) อณฺตฺรนฺติ โจเทตฺถ อนิจฺเจ นิจฺจนฺติอาทิมาย ฯ
อิตโร วิปลฺลทาสลฺกขณภาวํ สนฺชาย ปฏิกฺกขิปติ ปรวินิมิตฺตํ
สนฺชาย ปฏฺิขานาติ ฯ

กฺุสฺลนฺติ เสกฺขปฺลฺกฺขณานํ ฅาณํ สนฺชาย วุตฺตํ ฯ อตฺถิ
อรหฺโตติ ปญฺเหสุปี วิปลฺลทาสลฺกขณภาเวเนว (๕) ปฏิกฺกขิปติ
ปรวินิมิตฺตํ สนฺชาย ปฏฺิขานาติ ฯ สพฺเพว ปรวิ โหตีติ (๖)
สพฺพนฺตํ ปรวิกสฺนิํ ลกฺขณปรวิเยว โหตีติ ปฺจฺจนฺติ ฯ สกฺวาที
ตถา อภาวโต ปฏิกฺกขิปติ ฯ นนฺ ปรวิ อตฺถิ อตฺถิ จ
โกจิ ปรวิ ปรวิโต สฺมาปชฺชตีติ ปฺจฺจนา สกฺวาทีสุตฺ ฯ
ตตฺสฺสฺสโต นนฺ นิมิตฺตปรวิ อตฺถิ อตฺถิ จ โกจิ ตํ ปรวิ ปรวิโตเยว
สฺมาปชฺชติ น อापโต วา น เตชโต วาติ ฯ ปรวิ อตฺถิตฺติ-
อาทึ ยิ (๗) ยถา อตฺถิ ตํ ตถา สฺมาปชฺชนฺตตฺส ฅาณํ
วิปริตํ โหติ นินฺพฺพานํ อตฺถิ ตมฺปิ สฺมาปชฺชนฺตตฺส สพฺพ-

๑. ม. ปรวิเยว ฯ ๒. ม. อยิ ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ม. วิปริตฅาณนฺติ ฯ ๔. ม. เอเตสุ ฯ

๕. ม. ...ลกฺขณภาเวเนว ฯ ๖. ม. สพฺเพว ปรวิทฺติ ฯ

๗. ม. ยทิ ยิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 288

วิปริยตสมุทฺทมาตํ มคฺคณามปิ เต วิปริตํ โหตุติ ทสฺสนตฺถํ
วตฺตุนฺติ ฯ

วิปริตกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

นียมกถาวณณา

อิทานิ นียมกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ โย ปุคฺคโล
สมมตฺตนิยามํ โอกมิตฺตติ ตํ ภพฺโพ เอส รมมํ อภิสเมตฺตุนฺติ
ยสฺมา ภควา ชานาติ ตสฺมา อนียตฺตสฺส ปุณฺณชฺชนสฺเสว สโต
ปุคฺคตสฺส นียมกมฺนาย ฅาณํ อตฺถิติติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ
เอตฺรหิ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย อนียตฺตสฺสชาติ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ฯ ตตฺถ นียมกมฺนายาติ นียาโม วุจฺจติ มคฺโค
มคฺคกมฺนาย มคฺโคกมฺนายาติ อตฺถโถ ฯ ยมฺปนฺนสฺส ฅาณํ
ทิสฺวา ภควา ภพฺโพ อยฺนฺติ ชานาติ ตํ สนฺธาย ปฏฺิณฺญา
ปรวาทิสฺส ฯ

อถสฺส สกวาทิ อยฺตฺตุนฺติ(๑) ทีเปตฺตุ นียตฺตสฺสชาติ วิปริตานุ-
โยคมาห ฯ ตตฺถ ปจฺมปญฺเฬห มคฺเคน นียตฺตสฺส นียมกมฺนาย (๒)
ฅาณํ นาม นตฺถิติติ ปฏฺิณฺขิปติ ทฺติเย นตฺถิภาเวน
ปฏฺิณฺชานาติ ตตฺติเย อนียตฺตสฺส นตฺถิติติ ปุณฺณจฺจตฺตา ลทฺธิวิโรเชน
ปฏฺิณฺขิปติ ฯ ปุณฺ ปจฺมปญฺเฬหเมว จตฺตตฺถํ กตฺวา นียตฺตสฺส
๑. ม. อยฺตฺตวาทีติ ฯ ๒. ม. อนียมกมฺนาย ฯ

*เล่มที่ 48 นิยามกถาวณฺณา หน้า 289

นิยามคมนาทิวเสณ ตโย ปญฺหา กตาฯ เตสุ ปจฺเม ยสุมา
อาทิมคฺเคน นียตฺตฺส ปฺน ตทตฺถาย ฌาณํ นตฺถิ ตฺสฺมา
ปฏิกฺขิปปติฯ ทฺตฺติเย นตฺถิภาเวเนว ปฏฺิชานาติฯ ตตฺติเย ลทฺธิ-
วิโรเชน (๑) ปฏิกฺขิปปติฯ ปฺน ปจฺมปญฺหํ อฏฺฺจมํ กตฺวา อนียตฺตฺส
อนิยามคมนาทิวเสณ ตโย ปญฺหา กตา เตสํ อตฺถโถ
วฺตุตฺนเยเนว เวทิตฺตฺโพฯ ปฺน ปจฺมปญฺหเมว ทฺวาทสมํ กตฺวา
คัมฺมลกฺกา อตฺถติ นียาโมติอาทโย ปญฺหา กตาฯ ตตฺถ
ยสุมา นิยามคมนาเย ฌาณํ นาม มคฺคฌาณเมว โหติ ตฺสฺมา
คํ สนฺชาย อตฺถติ นียาโมติ วฺตุตฺตํฯ อิตโร ปน นียาโมติ วฺตุตฺเต
ปฏิกฺขิปปติ ฌาณนฺติ วฺตุตฺเต ปฏฺิชานาติฯ สติปฏฺุจนาทิสฺสปี
เอเสว นโยฯ ปจฺจนีกํ อุตฺตฺตฺนตฺถเมวฯ โคตฺตรกฺุโนติอาทิ เยน
ยํ อปฺปตฺตํ ตฺสฺส คํ นตฺถิตฺติ ทสฺสสนตฺถํ วฺตุตฺตํฯ ภกฺวา
ชานาตีติ อตฺตโน ฌาณพฺเลน ชานาติ น ตฺสฺส นิยาม-
คมนาตฺสพฺภาวโตฯ (๒) ตฺสฺมา อิมินา การณฺเนน ปตฺติฏฺุจิตาปีตฺส ลทฺธิ
อปฺปตฺติฏฺุจิตาเยวาติฯ

นิยามกถาวณฺณา นิฏฺุจิตาฯ

๑. ม. ลทฺธิวิโรเชเนวฯ ๒. ม. นิยามคมนาตฺสพฺภาวโตฯ

ปฏิสมภิทากถาวณณา

อิทานิ ปฏิสมภิทากถา นาม โหติ ฯ ตตถ เยสิ ยงฺกิญฺจิ
อริยานํ ฌานํ สพฺพํ โลกุตฺตรเมวาทิ คเหตุวา สพฺพํ ฌานํ
ปฏิสมภิทาทิ ลหุธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนุชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏิญฺญา อิตฺรสุตฺต ฯ สมฺมตติฌานปฺญฺเหสุ ปจฺวี-
กสิณสมฺมตฺติยํ समाปตฺติฌานํ สนุชาย ปฏิกฺขิปปติ นิรุตฺติ-
ฌานํ สนุชาย ปฏิชานาติ ฯ ये เกจิ สมฺมตฺตินฺติ ปฺญฺเหสุ (๑)
ปุชฺชชเน สนุชาย ปฏิกฺขิปปติ ฯ เจโตปริยายปฺญฺเหสุ ปุชฺชชนสุต
ฌานํ สนุชาย ปฏิกฺขิปปติ อริยสุต ฌานํ สนุชาย
ปฏิชานาติ ฯ สพฺพา ปญฺญาติ ปฺญฺเหสุ กสิณสมฺมาปตฺติปญฺญํ(๒)
สนุชาย ปฏิกฺขิปปติ โลกุตฺตรํ สนุชาย ปฏิชานาติ ฯ ปจฺวี-
กสิณสมฺมาปตฺตินฺติอาทิยา เอเตสุ เอตฺตเกสุ จาเนสุ ปญฺญา
กึ สพฺพา सा ปฏิสมภิทาทิ ปุจฺฉนตฺถํ วุตฺตํ ฯ เตน हि
सपुष्पं ฌานนฺติ ยสุมา สพฺพา โลกุตฺตรปญฺญา ปฏิสมภิทา
ตสุมา สพฺพนฺติ วจันํ สามญฺยผลเน (๒) สทฺธี ปติญฺจาเปสึติ ฯ

ปฏิสมภิทากถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ปญฺเห ฯ ๒. ม. ...ปญฺหํ ฯ

สมมติฅาณกถาวณณา

อิทานิ สมมติฅาณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สมมติ-
ตฺสจฺจํ ปรมตฺถตฺสจฺจนฺตฺติ เทว สจฺจานิ ฯ เย ปน เหว วิภาคํ
อกตฺวา ตฺสจฺจนฺตฺติ วจนฺตฺตามณฺเณน สมมติฅาณมฺปิ สจฺจา-
รมฺมณฺเมวาทิ วทฺนฺตฺติ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ (๑) เต อยฺยตฺตฺวาทีโนติ
เตลํ วาทํ วิโสธฺนตฺถํ อยํ กถา อารทฺธา ฯ ตตฺถ น
วตฺตพฺพนฺตฺติ ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส ปรมตฺถตฺสจฺจํ สนฺชาย
ปฏฺฐิตฺวา สกฺวาทิสฺส ฯ สมมติตฺสจฺจมฺหีติ สมมติ อนฺุปวิญฺเฐ
ตฺสจฺจมฺหิ ฯ ปจฺจตฺเต วา ภูมฺมวจนํ ฯ สมมติตฺสจฺจนฺตฺติ อตฺโถ ฯ
สมมติฅาณํ สจฺจอารมฺมณฺเณวาทิ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺฐิตฺวา อิตฺรตฺส ฯ ตโต นํ ยทิ ตํ อวิเสเสน สจฺจา-
รมฺมณฺเณว เตน ฅาณฺเณน ทฺกฺขปฺริยฺฅาทีนํ กเรยฺยชาติ
โจเทตฺถ เตน ฅาณฺเณนาติอาทิมาท ฯ

สมมติฅาณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อนฺธกา ฯ เหวมฺุปรีปี ฯ

จิตตารมมณกถาวณณา

อิทานิ จิตตารมมณกถา นาม โหติ ๑ ตตถ เจโตปริยาเย
ฅาณนุติ วจนมตฺตเมว คเหตุวา ตํ ฅาณํ จิตตารมมณเมวาทิ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ อนุชกานํ เต สนุชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปุณฺณิยา อิตฺรสุส ๑ อถสุส โย สรคาคาทิวเสน
จิตฺตํ ชานาติ ตสุส รคาคาทโยปี อารมฺมณา โหนฺติ ตสุมา
น วตฺตพฺพํ ตํ จิตตารมมณญเเววาทิ โจอฺทนต์ถํ นนุ อตฺถิ
โกจิติอาทิ อารทฺธํ ๑ ผสฺสสารมมณฺเติ ผสฺสสงฺขาเต อารมฺมณฺ ๑
เวทนารมมณฺเติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ๑ ปุณฺ ผสฺสสารมมณฺ ฅาณํ
น วตฺตพฺพนฺติ ปุณฺโจ ผสฺสสุส ผุสนลกฺขณํ มนสิกโรโต
ผสฺสสารมมณฺ (๑) โหติติ ปุณฺชานาติ ๑ กิมฺปนฺตํ ผสฺสปริยาเย
ฅาณนุติ ปุณฺโจ ปน ตาทิสฺสสุส สุตฺตปทฺสสุส อภาวา
ปฺปฏิทฺธิปติ ๑ เวทนาทิสฺสปี เอเสว นโย ๑ อิทานิ ยํ นิสฺสายสุส(๒)
ลทฺธิ ตเทว ทสุเสตฺตวา ลทฺธิ ปติฏฺฐาเปตฺตํ นนุ เจโต-
ปริยาเย ฅาณนุติอาทิมหา ๑ สวา ปเนสา วจนมตฺตาทินิเวเสน
ปติฏฺฐาปีตาปี อปฺปติฏฺฐาปีตาว โหติติ ๑

จิตตารมมณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม.ผสฺโสวารมมณฺ ๑ ๒. ม. นิสฺสาย ๑

*เล่มที่ 48 นิยามกถาวณฺณา หน้า 293

อนาคตญาณกถาวณฺณา

อิทานิ อนาคตญาณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อนาคตํ
นาม อนนฺตรมฺปี อตฺถิ อนนฺตรมฺปี ฯ เตสุ อนนฺตเร เอกนฺตเนว
ญาณํ อตฺถิ(๑) ฯ ยถา จ อนนฺตเร ตถา เอกวีธิเอกชวณ-
ปริยาปนฺเนปี ฯ ตตฺถ ยะ สพฺพสมฺมิมฺปี อนาคตญาณํ อิจฺจนฺติ
เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺจมา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา
อิตรสุส ฯ อถ นํ ยนฺเต อนาคเต ญาณํ กิณฺเตน อนนฺตราน-
นาคตํ มฺลาทิวเสน ชานาตีติ โจเทตุํ อนาคตํ มฺลโตตฺติอาทิมาย ฯ
ตตฺถ มฺลโตตฺติอาทีนิ สพฺพานิ การณเวจฺจนาเนว ฯ การณญฺหิ
ยํ อตฺตโน ผลํ กโรติ ตํ ตตฺถ มฺลยติ ปตฺติจฺจาทิตฺติ มฺลํ ฯ ตโต
จ ตํ หิโนติ ปวตฺตยตีติ เหตุ ฯ ตเทว ตํ นิเทติ หนฺท
นํ คณฺหถาติ นิยฺยาเทติ วิทยาติ นิตานํ ฯ ตโต ตํ สมฺภวตีติ
สมฺภโว ฯ ปภวตีติ ปภโว ฯ ตตฺถ จ ตํ สมฺภูจฺจาทิตํ วา นํ
สมฺภูจฺจาเปตีติ สมฺภูจฺจानํ ฯ ตเทว นํ อahrtตีติ อahrtโร ฯ
ตถจ ตสฺส อปริจฺจชิตพฺพญฺเณน อารมฺมณํ ฯ ตเทว เจตํ ปฏฺิจฺจ
เอตีติ ปจฺจโย ฯ ตโต นํ สมฺพเทตีติ สมฺพโยติ วุจฺจติ ฯ
ยสฺมา ปน อนนฺตรํ จิตฺตํ เอเตหากาเรหิ น สกฺกา ชานิตฺตุ
ตสฺมา น เหวณฺติ ปฏฺิกฺขิปติ ฯ อนาคตํ เหตุปจฺจยตฺนฺติ ยา
อนนฺตรานาคเต จิตฺเต เหตุปจฺจยตา ตํ ชานาติ ฯ ยะ ตตฺถ
๑. ม. นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปรกณวณฺณา หน้า 294

ธมฺมา เหตุปฺจฺยา โหณฺติ เต ชานาตีติ อตฺถโ ๑ เสสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เอเสว นโย ๑

โคตรฺก
สรุปรโ ๑ ทสฺเสตฺถุ วุตฺตํ ๑ ปาณฺณตีปฺตฺตฺตฺสฺสฺสฺสฺส
ธมฺมํ อฺปฺปชฺชตี ตํ ทสฺเสตฺถุ อหํ ๑ ยสฺมา ปเนตฺ น
สพฺพสฺส

อนาคตวณฺณกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

ปจฺจุปฺปนฺนวณฺณกถาวณฺณา

อิทาณิ ปจฺจุปฺปนฺนวณฺณกถา (๒) นาม โหตี ๑ ตตฺถ เยตฺ
สพฺพสฺงฺขารสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ทิฏฺฐิํ โหตีตี วณฺณํ นิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ธมฺมํ อตฺถตีตี ลทฺธิ เสยฺยธฺมาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย
ปจฺจุปฺปนฺนเนตี (๓) ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺสฺส ปฏฺฐิตฺวา อิตฺรสฺส ๑ อถ
นํ ยตี อวิเสสฺสน ปจฺจุปฺปนฺนเน ธมฺมํ อตฺถตี ขณฺณ ปจฺจุป-
ปนฺนเนปี เตน ภาวิตฺตฺตฺต ๑ เอวํ สนฺธเต ทฺวินฺนํ ภาณานํ
เอกโต อภาโว (๔) เตเนว ภาณณํ ตํ ชานิตฺตฺตฺต โหตีตี โจเทตฺ
เตนาตี อนฺนโยโก สกฺวาทีสฺส ๑ ตตฺถ ปจฺจุปฺปนฺนเนเตเนว ตํ
ชานิตฺตํ น สกฺกาตี ปฏฺฐิตฺเวปี อิตฺรสฺส ทฺตฺติยปฺปนฺนเน สนฺธตี
สนฺธาย ปฏฺฐิตฺวา ตสฺสฺส ๑ ปฏฺฐิตฺวา โท กงฺกํ ปสฺสฺสฺส
๑. ม. อนาหฺนฺนเมวตี ๑ ๒. ม. ปจฺจุปฺปนฺนวณฺณกถา ๑
๓. ม. ปจฺจุปฺปนฺนเนตี ๑ ๔. ม. อภาวา ๑

*เล่มที่ 48 ผลวณณกถาวณณา หน้า 295

ภงฺกานุปฺสฺสนาณาณเนว (๑) ภงฺกานุปฺสฺสนาณาณํ ปสฺสตีติ ตสฺส (๒)
อธิปฺปาโย ฯ เตน ณาณน ณาณํ ตํ ชานาตีติอาทิสฺปิ เอเสว
นโย ฯ เตน ผสฺเสน ตํ ผสฺสนฺติอาทินิสฺส เถโสกาถํ นิวารณฺตถํ
วุตฺตานิ ฯ ยมฺปนฺเตน ลทฺธิปฺตฺธิจฺจาปนฺตถํ นนฺ สพฺพสงฺขาเรติ-
อาทิ วุตฺตํ ตตฺถ นยฺโต ตํ ณาณํ ทิฏฺฐิ โหติ น อารมฺมณฺโตติ
อธิปฺปาเยน ปฏฺิณฺญา สกฺวาทิสฺส ฯ ตสฺมาเอวํ ปตฺธิจฺจิตาปฺสฺส
ลทฺธิ อปฺปตฺธิจฺจิตาว โหตีติ ฯ

ปจฺจูปฺปนฺนวณณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ผลวณณกถาวณณา

อิทานิ ผล ณาณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ พุทฺธาปิ
สฺตฺตฺตานํ อริยผลปฺปตฺติยา(๓) ฃมฺมํ เทเสนฺติ สวากาปีติ อิมินา
สามณฺเณน พุทฺธานํ วีย สวากานมฺปิ เตน เตน สฺตฺเตน
ปตฺตพฺเพ ผล ณาณํ อตฺถิตี เยถ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ อนฺธกานํ
เต สนฺธาย สวากสฺสาติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ฯ อถ นํ ยทฺธิ สวากสฺส ผล ณาณํ อตฺถิ ยถา
พุทฺธา สมานนฺปิ โสตาปตฺติผล อตฺตโน ณาณพฺเลน อัย
เอกพีชี อัย โกลํโกโล อัย สฺตฺตกฺขตฺตฺตฺปรโมติ ผลสฺสกตํ
ปณฺญาเปนฺติ กิณฺเต เอวํ สวากาปีติ โจเทตฺถํ สวากิ ผลสฺสกตํ
ปณฺญาเปตีติ อาห อิตโร ปฏฺิณฺขิปติ ฯ

๑. ม. ภงฺกานุปฺสฺสเนเนว ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ม. อริยผลปฺปตฺติยา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณฺณา หน้า 296

อตุถิ สวากฺขสฺส ผลปโรปรียตฺตึตฺติอาทึ ผลธ ฅวณฺสฺส
อตุถิตาย ปจฺจยปฺจฺจนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อยฺเยหตฺถถาธิปฺปาโย พุทฺธานํ
อิทํ ผลํ ปรี อิทํ โอปฺรนฺตึเอวํ ผลานํ อฺจฺจววจฺจวชานน-
ตฺสงฺขาตา ผลา (๑) ปโรปรียตฺตึ นาม อตุถิ ฯ ตถา อินฺทฺริยปฺกฺกฺล-
ปโรปรียตฺตึโย ตาสํ อตุถิตาย ตสฺส ตสฺส ปฺกฺกฺลตฺสฺส วา
เตสํ เตสํ อินฺทฺริยานํ วเสเนว(๒) ตํ ตํ ผลํ ชานนฺตึ กิณฺเต
สวากฺขสฺสาปิ เอตา ปโรปรียตฺตึโย อตุถิตึ ฯ

อตุถิ สวากฺขสฺส ขนฺธปฺลณตฺตึตฺติอาทึนึปี ยทึ เต สวากฺขสฺส
พุทฺธานํ วยฺยผล ฅวณฺ อตุถิ อิมาทึปฺสฺส ปฺลณตฺตึทึ
ภวิตพุทฺ ภิมฺสฺส ตา อตุถิ สกฺโกตฺติ โส เอตา ปฺลณตฺตึโย
อตุตฺตโน พฺเลน ชานิตฺตุ วา ปฺลณฺวาเปตฺตุ วาติ โจทฺนตฺถํ
วุตฺตทานิ ฯ สวากฺโก ชิโนตฺติอาทึ ยทึ สวากฺขสฺส พุทฺธานํ วยฺย
ผล ฅวณฺ อตุถิ เอวํ สนฺเต เสวว ชิโนตฺติ โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ
สวากฺโก อนฺุปฺปนฺนสฺสาตึ ปฺลณฺหึปี อยฺเมว นโย ฯ อณฺุณณฺณิตึ
ปฺลณฺห อวิชฺชาตฺสงฺขาตฺสฺส อณฺุณณฺณสฺส วิหตฺตฺตา ปฏิกฺขิตฺโต น
ปฺนสฺส พุทฺธานํ วยฺย ผล ฅวณฺ อตุถิ ฯ ตสฺมา อปฺปตฺติฏฺฐิตฺวา
ปฺรวาทึวาโทติ ฯ

ผลฅวณฺกถาวณฺณา นึฏฺฐิตฺตา ฯ

ปฺลณฺโฆ วคฺโค นึฏฺฐิตฺโต ฯ มหาปฺลณฺณาสโก สมตฺโต ฯ

๑. ม. ผล ฯ ๒. ม. วเสน ฯ

นियามกถาวณณา

อิทานิ नियामกถा नाम โหति च तत्तु नियाโมति गृह्णा
नियामं ओकुगमित्तु कुसलेसु च्ममेसु सम्मत्तनुत्ति (๑) वज्जतो อริยมकुโค
วृจจติ च यस्मा पन तस्मि उपपञ्चित्वा निरुทุचेपी ปุคคโล
อนियโต नाम न โหति तस्मा सो नियामो निज्जणฺเณ
อสงฺขโตติ เยสํ ททฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนุชาย
ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺเณ อิตฺรตฺส च ตโต ยทิ โส
อสงฺขโต เอวรูปเณ เตน กวิตพฺพนฺติ ทีเปนโต นิพฺพานนฺติ-
อาทิมาย च สํสนฺทนปุจฺจนา อุตฺตानตฺถายเว च

อตุถิ เกจฺติอาทิ नियามสฺส สงฺขตภาวทีปนตฺถิ วุคฺตํ च
มकुโค อสงฺขโตติ ปญฺเฬห ตสฺส อุปฺปาทนิโรธภาวโต ปฏฺิภฺยิปตี च (๒)
นियามอ สงฺขโตติ ปญฺเฬห นีรुทุचेपी มकुเค नियามสฺส อตุถิตํ
สนุชาย ปฏฺิภฺยิปตี च โสตาปตฺตินิยาโมติอาทิปญฺเฬหสุปี(๓) อนฺุโลมโต จ
ปฏฺิโลมโต จ อิมินาว นเยน อตุถิโถ เวทิตพฺโพ च ปญฺจ
อสงฺขตานีติ ปุฏฺุโจ ปญฺจณฺุณํ อสงฺขตानํ อากตฺถุจฺจานํ อปฺสสนฺุโต
ปฏฺิภฺยิปตี च ทฺุติยํ ปุฏฺุโจ จตฺุณฺุณํ सम्มत्ตนิยามานํ नियามวจฺจโต
นิพฺพานสฺส จ อสงฺขตภาวโต ปฏฺิขานาติ च มิจฺจตฺตนิยามปฺโยห
นियามวจฺจนมตฺเตน อสงฺขตตาย อยฺยตฺตภาวทีปนตฺถิ วุคฺโตติ च

นियามกถาวณณา นิฏฺุจฺจิตา च

๑. อภิ. ธา. ๓๖/๒๕/๑๔๓ ๑ ๒. ม. ปฏฺิภฺยิปตีติ ๑

๓. ม. ...นियามอติอาทิปญฺเฬหสุปี ๑

ปฏิจฺจสมุปฺปาตกถาวณฺณา

อิทานิ ปฏิจฺจสมุปฺปาตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ
นิตานวคฺเค อุปฺปาทา วา ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา
ตถาคตานํ จิตฺตว สฺวา ธาตุ ฆมฺมภูจิตฺตาคฺคิ วจฺนโต (๑) ปฏิจฺจ-
สมุปฺปาโท อสงฺขโตติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนนฺจ
มหิสาสกานนฺจ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏินฺณา
อิตรสฺส ฯ

อวิชฺชา อสงฺขตาคิอาทโย ปณฺหา อวิชฺชาทีนฺเยว ปฏิจฺจ-
สมุปฺปาตภาวทสฺสนตฺถิ วุตฺตา ฯ เยน ปนฺตเถน ตตฺถ เอเกกํ
องฺคํ ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ วุจฺจติ โส ปฏิจฺจสมุปฺปาตวิกงฺเก
วุตฺโตเยว ฯ

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา ตตฺถ ฆมฺมภูจิตฺตาคิ-
อาทิ เยน สฺตฺเตน ลทฺธิ ปตฺติจฺจาปีตา ตสฺเสว อคฺคทสฺสเนน
ภินฺนทนต์ถิ(๒) วุตฺติ ฯ อยฺเยหตฺถ อตฺโถ ยา อยฺย เหนฺจฺจา จิตฺตว
สฺวา ธาตุ ฆมฺมภูจิตฺตา ฆมฺมนิยามคาคฺคิ วุตฺตา น สฺวา อณฺยตฺร
อวิชฺชาทีหิ วิสิฺ อเกา อตฺถิ อวิชฺชาทีนฺมฺปน ปจฺจยानฺนฺเยวตํ
นํ ฯ อุปฺปนฺเนปี หิ ตถาคเต อนุปฺปนฺเนปี อวิชฺชาโต
สงฺขารา สมฺภวฺนฺติ สงฺขาราทีหิ จ วิญฺญาณาทีนํ ตสฺมา
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา เอตฺสฺมี ปเท สงฺขารฆมฺมานํ
๑. สํ. นี. ๑๖/๖๑/๓๐ ฯ ม. ฆมฺมภูจิตฺตาคิอาทิวจฺนโต ฯ
๒. ม. ลทฺธิภินฺนทนต์ถิ ฯ

*เล่มที่ 48 สจจกถาวณณา หน้า 299

การณญฺเจเน จิตตาคี ฌมฺมญฺจิตตา เตสํเยว จ ฌมฺมานํ
การณญฺเจเนว นียามตาคี ฌมฺมนียามตาคี อวิชฺชา วุจฺจติ ส
จ อสงฺขตา นิพฺพานญจ อสงฺขตฺตํ วุจฺจติ(๑) ฯ ปรวาทิ
ลทฺธิวเสน ปฏฺิขานิตฺวา ปฺน เทว อสงฺขตานีติ ปุญฺโจ สุตฺตา-
ภาเวน ปฏฺิขีปิตฺวา ลทฺธิวเสน (๒) ปฏฺิขานาติ ฯ เสสฺสเปตฺสุปี เอเสว
นโย ฯ เหญฺจ วุตฺตสทิสํ ปเนตฺถ วุตฺตนเยน (๓) เวทิตพฺพนฺติ ฯ
ปฏฺิจฺจสมฺปฺปาทกถาวณณา นิญฺจิตา ฯ

สจจกถาวณณา

อิทานิ สจจกถา นาม โหติ ฯ ตคฺถ เยสํ จตฺตาริมาณี
ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานีติ (๔) สุตฺตํ นิสฺสาย จตฺตารี สจจานิ [๕]
นิจฺจานิ อสงฺขตานีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสลียานํ เต สนฺชาย ปุจฺจนา
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ อยฺยหิสฺส อธิปฺปาโย ทฺกฺข-
สมฺภวมกฺเคสุ วตฺตฺสจฺจํ สจฺจํ ลกฺขณฺสจฺจํ อสงฺขตํ ฯ นิโรเช
วตฺตฺสจฺจํ นาม นคฺคิ อสงฺขตเมว ตฺนฺติ ฯ ตสฺมา อามนฺตาคี
อาห ฯ ตมฺปฺนสฺส ลทฺธิมคฺคเมว ฯ โส หิ ทฺกฺขํ วตฺตฺสจฺจํ
อิจฺจติ ตถา สมฺภอํ มกฺคณฺจ ฯ ยานิ ปฺน เนสํ พาชนปภว-
นियยานิกลกฺขณานิ ตานิ ลกฺขณฺสจฺจํ นามาติ น จ
๑. ม. ปุจฺจติ ฯ ๒. ม. ลทฺธิวเสนว ฯ ๓. ม. วุตฺตนเยเนว ฯ
๔. ส. มหา. ๑๕/๑๖๕๗/๕๓๕ ฯ
๕. ม. เอตฺถนฺตเร นิจฺจานีติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณณา หน้า 300

พาชนลกฺขณาทีหิ อญฺญานิ ทุกฺขาทีนิ นาม อตฺถิติ ฯ
ตณณานีตฺถิอาทีสุ อธิปฺปาโย วุตฺตณฺเยนเนว เวทิตฺตฺโพ ฯ
ทุกฺขสจฺจนฺติ ปญฺเฬห ลทฺธิวเสน ลกฺขณํ สนฺธาย
ปฏฺิจานาติ ฯ ทุกฺขนฺติ ปญฺเฬห วตฺถุ สนฺธาย ปฏฺิกฺกฺขิปติ ฯ
อิโต ปรี สฺสทฺธิกปฺลหา จ สฺสทฺทฺนปฺลหา จ สพฺเพ ปาลี-
อนฺุสारेเนว เวทิตฺตฺพา ฯ อวसानเน ลทฺธิปติฏฺฐาปนตฺถิ อาหฺว-
สฺสตฺถิ อตฺถตฺส มิจฺฉา กหิตตฺตฺตา อนาหฺวสฺสทฺธิสเมวาติ ฯ
สจฺจกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อารุปฺปกถาวณณา

อิทานิ อารุปฺปกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ จตฺตาโร
อารุปฺปา อาเนลฺลชาติ วจันฺนิ นิสฺสาย สพฺเพปิ เต ชมฺมา
อสงฺขตาติ ลทฺธิเต สนฺธาย อากาसानญฺจายตฺนนฺติ ปุจฺฉา
สทฺทวาทิสฺส ปฏฺิจญฺญา อิตฺรสฺส ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาติ ฯ
สาธกสฺสตฺตมฺปิ อตฺถิ อชานิตฺวา อาหฺวตฺตฺตา อนาหฺวสฺสทฺธิ-
สเมวาติ ฯ

อารุปฺปกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

นิโรธสมาปตฺตีกถาวณฺณา

อิทานิ นิโรธสมาปตฺตีกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ นิโรธ-
สมาปตฺตึติ จคฺชนันฺ ขนฺธานันฺ อปฺปวตฺติ ฯ ยสฺมา ปน สา
กริยมาณา กริยติ สสมาปชฺชียมาณา สสมาปชฺชียติ ตสฺมา
นिरูทฺธาติ (๑) วุจฺจติ ฯ สงฺขตาสงฺขตลกฺขณานันฺ ปน อภาเว
น วตฺตพฺพา สงฺขตาติ วา อสงฺขตาติ วา ฯ ตตฺถ เยถ
ยสฺมา สงฺขตา น โหติ ตสฺมา อสงฺขตาติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
อนุชกานณฺเจว อุตฺตราปถกานณฺจ เต สนฺธาย นิโรธสมาปตฺตึติ
ปฺจุจฺจ สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณวา อิตฺรฺสฺส ฯ อฺปฺปาเทนฺตึติอาทึ
สสมาปชฺชนปฏฺิลาภวเสเนว วุคฺคตฺ ฯ ยถา ปน รุปาทโย
สงฺขตฺตมฺเม (๒) อฺปฺปาเทนฺติ ฯ น ตถา ตํ เกจึ อฺปฺปาเทนฺติ
นาม ฯ นิโรธา โวทานันฺ วุจฺจฺจานนฺติ ผลสฺมาปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ
อสงฺขตา ปน ตํ นตฺถิเยว ตสฺมา ตํ (๓) ปฏฺิภุจิปตี ฯ เตน
หึติ ยสฺมา สงฺขตา น โหติ ตสฺมา อสงฺขตาติ ลทฺธิ ฯ อิทมฺปน
อสงฺขตภาเว การณฺ น โหตีติ วุคฺตมฺปิ อวุคฺตสทิสเมวาติ ฯ

นิโรธสมาปตฺตีกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. นิปฺพนฺนาติ ฯ ๒. ม. อสงฺขตฺตมฺเม ฯ

๓. ม. อโย ปาโง นตฺถิ ฯ

อากาสกถาวณฺณา

อิทานิ อากาสกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ติวโร อากาโส
ปริจฺเจทาโกโส กสิณฺคฺขมาภูมิกากาโส อชฺฐากาโสติ ฯ ตฺวจฺฉา-
กาโสติปิ ตสฺเสว นามํ ฯ เตสุ ปริจฺเจทาโกโส สงฺขโต
อิตฺเร ปน เทวปี (๑) ปณฺยตฺติมตฺตา ฯ เยสมฺปนฺน ทูโรปิ ยสฺมา
สงฺขโต น โหติ ตสฺมา อสงฺขโตติ ลหฺวึ เสยฺยถาปี อุตฺตรา-
ปถกานณฺจ มหิสาสกานณฺจ เต สนฺธาย อากาโสติ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺยณฺวา อิตฺรสุสฺส ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ
อากาสกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อากาโสสนิทฺสฺสโนติกถาวณฺณา

อิทานิ อากาโส สนิทฺสฺสโนติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ
ตาพจฺฉิทฺทาทีสุ ฃาณปฺปวตฺตี นิสฺสาย สพฺโพปิ อชฺฐากาโส
สนิทฺสฺสโนติ ลหฺวึ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย อากาโส
สนิทฺสฺสโนติ ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ปฏฺยณฺวา อิตฺรสุสฺส ฯ อถ
นํ ยถิ สนิทฺสฺสโน เอวโรปิ ภาเวยฺยติ โจอทนตฺถํ รูปนฺตฺติอาทิ
วตฺตํ ฯ จกฺขณฺจ ปฏฺยจฺฉาติ ปณฺยหฺสฺส เอวรฺรูปสฺส สุตฺตสฺส อภาเวน
ปฏฺยจฺฉิปีตฺวา ฤสนฺตฺริกาทีนํ (๒) อฺปลทฺธิ นิสฺสาย ปฏฺยจฺฉานาติ ฯ
ทฺวินนํ ฤกฺขานํ อนฺตฺรนฺตฺติ เอตฺถ ฤกฺขรฺรูปํ จกฺขุณา ทิสฺวา
๑. ม. อิตฺเร เทว ฯ ๒. ม. ตฺถานนฺตฺริกาทีนํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปจวีธาคุสนิทสนนาคยาทิกถาวณณา หน้า 303

อนุตเร รุปาภาวโต อากาสนติ มโนทวารวิญญาณ อูปปชชติ
น จกขุวิญญาณ ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ ตสุมา อสารก-
เมตตุนติ ฯ

อากาโสสนิทสนนาคิกถาวณณา นิฏฐิตา ฯ

ปจวีธาคุสนิทสนนาคยาทิกถาวณณา

อิทานิ ปจวีธาคู สนิทสนนาคิอาทิกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
เยสํ ปาสาณอุทกชาลรูกขจลนानญเจว ปณจินุทริยปติญโจ-
กาสานญจ วณณายตน์ กายวิญญตติกาเล หตถปาทาทิจูปลญจ
ทิสฺวา ปจวีธาคูอาทโย สนิทสนนาคิ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ
เต สนุชาย สพพกถาสู อาทิจุจณา สกวาทิสฺส ปญฺญิญา
อิตรสฺส ฯ เสสํ สพพตถ ปาติอนุสาเรน เจว เหฏฐา วุตตนเยน
จ เวทิตพพนฺติ ฯ ปจวีธาคู สนิทสนนาคิ อาที กตฺวา กายกมฺมํ
สนิทสนนาคิ ปรีโยसानกถา ฯ

ปจวีธาคุสนิทสนนาคยาทิกถาวณณา นิฏฐิตา ฯ

ณฺญโจ วกุโศ สมตฺโต ฯ

สงฺคหิตกถาวณฺณา

อิทานิ สงฺคหิตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา ทามาทีหิ
พลีพทุทาทโย วิย เกจิ ฌมฺมา เกหิจิ ฌมฺเมหิ สงฺคหิตา
นาม นตฺถิ ตสฺมา นตฺถิ เกจิ ฌมฺมา เกหิจิ ฌมฺเมหิ สงฺคหิตา
เอวํ สนฺเต เอกวิเชน รูปสงฺคโหติอาที นีรตฺถกนฺติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี ราชคฺิริกานณฺเจว สิทฺฐตฺถิกานณฺเจ เต สนฺชาย
อณฺเณนตฺถเณ สงฺคหทาวํ ทสฺเสตฺถํ ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส อตฺตโน
ลทฺธิวเสน ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ อิทานิ เยนตฺถเณ สงฺคโห
ลพฺภติ ตํ ทสฺเสตฺถํ นนฺ อตฺถิ เกจิ ฌมฺมาติอาที อารทฺธิ ฯ
ตํ สพฺพิ์ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมว ฯ ยา ปเนสา
ปรวาทินา อตฺตโน (๑) ลทฺธิปติฏฺฐาปนตฺถํ ยถา ทาเมน วาติอาทีกา
อุปฺมา อาหฺฐา สกฺวาทีนา ตํ อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกสิตฺวา
หฺลยฺจิทาเมน วาติ ตสฺส ลทฺธิ ภินฺนาติ เวทิตพฺพา ฯ
อยฺเยหตฺถ อตฺถโถ ยที เต ทามาทีหิ พลีพทุทาทโย สงฺคหิตา
นาม อตฺถิ เกจิ ฌมฺมา เกหิจิ ฌมฺเมหิ สงฺคหิตาติ ฯ

สงฺคหิตกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ

สมฺปยุตฺตกถาวณฺณา

อิทานิ สมฺปยุตฺตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา ติลมฺหิ
เตลํ วิย น เวทนาทโย สลฺยาทีสุ อนุปวิญฺจา ตสฺมา นตฺถิ
เกจิ ฐมฺมา เกหิจิ ฐมฺเมหิ สมฺปยุตฺตา เอวํ สนฺเต ฉาณ-
สมฺปยุตฺตุนฺตีอาทิ นีรตฺถกํ โหตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
ราชคิริกานณฺเจว สิทฺฐตฺถิกานณฺเจ (๑) เต สนฺธาย อณฺเณเนวตฺเถน
สมฺปยุตฺตตํ ทสฺเสตฺถํ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส อตฺตโน ลทฺธิวเสน
ปฏฺธิลฺลา อิตฺรสุส ฯ เสสมิธาปี เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตา-
นตฺถเมว ฯ โย ปเนส (๒) ปรวาทินา ยถา ติลมฺหิ เตลนฺตี-
อาทิโก อุปฺมาปโลห อากฺโข โส ยสฺมา เวทนาสลฺยานํ
วिय ติลเตลนํ ลกฺขณฺโต นานตฺตวตฺถานํ นตฺถิ ฯ สพฺเพสุปี
หิ ติลอญฺจิตฺเตสุ ตีโลติ โวหารมตฺตํ เตเนว ติลํ นิพฺพตฺเตตฺวา
คหิตํ(๓) ปุริมสณฺจาเนน ตีโล นาม น ปญฺญาติ ตสฺมา
อนาหฺฐสทิสฺสว โหตีติ ฯ

สมฺปยุตฺตกถาวณฺณา นิญฺจिता ฯ

๑. ม. ราชคิริกลีทฺฐตฺถิกานณฺเจว ฯ ๒. ม. ปเนส ฯ

๓. ม. คหิตฺเต ฯ

เจตสิกกถาวณณา

อิทานิ เจตสิกกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยสุมา ผสฺสีกาทโย
นาม นตฺถิ ตสุมา เจตสีเกนาปี น ภวิตพฺพํ อิติ นตฺถิ เจตสีโก
ธมฺโมติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ราชคฺิริกสิทฺฐตฺถิกานํ เต สนฺธาย
ปฺจุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺภูณฺณา อิตฺรสุส ฯ สหฺชาโตติ สมฺปยุตฺต-
สหฺชาตํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ผสฺสีกาติ ตาทิสํ โวหารํ อปฺสฺสนตฺส
ปฺจุจฺฉา สกฺวาทิสฺส(๑) ที โวหารเณ ยถา จิตฺตนิสฺสิตโกติ เจตสีโก
เอวํ โสปี ผสฺสนนิสฺสิตตฺตา ผสฺสีกอติ วุตฺเต โทโส นตฺถิติ
ปฺภูณฺณา สกฺวาทิสฺส ฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

เจตสิกกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทานกถาวณณา

อิทานิ ทานกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ทานํ นาม
ตีวริชํ จากเจตนาปี วิรติปี เทยฺยธมฺโมปี ฯ สทฺธา หิริยํ
กุสลญฺจ ทานนฺติ (๒) อากตฺถุจฺฉาเน จากเจตนา ทานํ ฯ อภยํ
เทตีติ (๓) อากตฺถุจฺฉาเน วิรติ ฯ ทานํ เทติ อนนฺนํ ปานนฺติ
อากตฺถุจฺฉาเน เทยฺยธมฺโม ฯ ตตถ จากเจตนา เทติ วา เทยฺยธมฺมํ
เทนฺติ วา เอตาย เทยฺยธมฺมนฺติ ทานํ ฯ วิรติ อวณฺฑทนตฺถเณ
ถวนญฺเจเน วา ทานํ ฯ สาทิ อฺปฺปชฺชมาณา ภยภฺรวาที-
๑. ม. ปรวาทิสฺส ฯ ๒. อจฺ. อญฺจก. ๒๓/๑๒๒/๒๔๐ ฯ
๓. อจฺ. อญฺจก. ๒๓/๑๒๕/๒๕๐ ฯ

*เล่มที่ 48 ทานกถาวณณา หน้า 307

สงขาคัด ทุสสีลยเจตนัน ทาติ ขณฺเฑติ ลุณาติ วาติ ทานัน ฯ เทยฺยชฺรมโม
ทียฺยตีติ ทานัน ฯ เอวเมตํ ติวิชฺมปี อตุถโต เจตสีโก เจว
ชฺรมโม เทยฺยชฺรมโม จาติ ทิวิชฺ โหติ ฯ ตตุถ เยสํ เจตสีโกว
ชฺรมโม ทานัน น เทยฺยชฺรมโมติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ราชคิริก-
สีทฺฐตฺถิกานัน เต สนฺชาย เจตสีโกติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺฐิณฺวา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ เทยฺยชฺรมฺมวเสน โจเทตฺถุ ลพฺภาติ
ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส อนฺนาทีนินิ วีย โส น สกฺกา ทาตฺตุนฺติ
ปฏฺฐิกฺเขโป อิตฺรสฺส ฯ ปุณ ทพฺหิ กตฺวา ปุณฺเฐ อภยํ เทตีติ
สฺสฺสฺสวเสน ปฏฺฐิณฺวา ตสฺเสว ฯ สสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เทตีติอาทิวาหารํ อปฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

อนิฏฺฐผลนฺติอาทิวาหารํ อเจตสีกสฺส ชฺรมฺมสฺส ทานภาวทีปนคฺถ
วฺจฺจํ ฯ น หิ อเจตสีโก อนฺนาทิชฺรมโม आयตี วิปากํ เทติ
อิฏฺฐผลภาวนิยามคฺถํ ปเนตํ วฺจฺจตฺตุนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ อยฺมปี
เทตฺถ อธิปฺปาโย ยทฺธิ อเจตสีโก อนฺนาทิชฺรมโม ทานัน ภเวยฺย
หิตจิตฺเตน อนิฏฺฐํ อกนฺตํ เกสชฺชํ เทนตสฺส นิมฺพพิชาทีหิ
วีย นิมฺพาทโย อนิฏฺฐเมว ผลํ นิพฺพตฺเตยฺย ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ
(๑)หิตผลํ ททาติ จากเจตนาทานัน(๑) ตสฺมา อนิฏฺฐเจปี เทยฺยชฺรมเม
ทานัน อิฏฺฐผลเมว โหตีติ ฯ

เอวํ ปรวาทินา เจตสีกชฺรมฺมสฺส ทานภาเว ปตฺติฏฺฐาปีเต
๑. ม. หิตผรณจากเจตนา ทานัน ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถูปปรกณวณณา หน้า 308

สกวาที อิตเรน ปริยาเขน เทยฺยธมฺมสฺส ทานภาวํ สาเชตฺถํ
ทานํ อิกฺกุสผลํ วุตฺตํ ภควตฺตาทิมาห ฯ ปรวาทิ ปน จีวราทินํ
อิกฺกุสวิปากตํ อปสฺสนนฺโต ปฏิกฺขิปติ ฯ สุตตฺสาธนํ ปรวาทิวาทเปปี
ยฺชชติ สกวาทีวาทเปปี น ปน เอเกนตฺเถน ฯ เทยฺยธมฺโม
อิกฺกุสผลโลติ อิกฺกุสผลภาวมตฺตเมว ปฏิกฺขิตฺตํ ฯ ตสฺมา เตน หิน
วตฺตพฺพนฺติ เอตฺถ อิกฺกุสผลภาวเนว น วตฺตพฺพตา ยฺชชติ
ทาทพฺพภูเจน ปน เทยฺยธมฺโม ทานเมว ฯ ทฺวินฺนลฺหิ ทานานํ
สงฺกรภาวโมจนตฺถเมว อຍံ กถาติ ฯ

ทานกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริโภคมยปฺลฺลณกถาวณณา

อิทานิ ปริโภคมยปฺลฺลณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เตสํ
ทิวา จ รตฺโต จ สทา ปฺลฺลณํ ปวทฺตตีติ (๑) จ ยสฺส ภิกฺขเว
ภิกฺขุ จีวรํ ปริภุญฺชมาโนติ (๒) จ เอวมาทีนํ สุตฺตานํ อโยนิโส
คเหตฺวา เยสํ ปริโภคมยํ นาม ปฺลฺลณํ อตฺถีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
ราชคิริกสิทฺทชฺตฺถิกสมิตฺถยานํ เต สนฺนชาย ปริโภคมยนฺติ ปฺลฺลณา
สกวาทีสฺส ปฺลฺลณฺวา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ปฺลฺลณํ นาม
ผสฺสทาโย กุสลา ธมฺมา น ตโต อลฺลณํ (๓) ตสฺมา ผสฺสทาทีหิ
เต วทฺติตพฺพนฺติ โจเทตตฺส ปริโภคมโย ผสฺสโตติอาทิ อารทฺธิ ฯ
๑. ส. ส. ๑๕/๑๔๕/๔๖ ฯ ๒. อัง. จตุกก. ๒๑/๕๑/๓๑ ฯ
๓. ม. ปรี ฯ

*เล่มที่ 48 ปรีโกคมยปฺลยถกถาวณฺณา หน้า 309

ตํ สพฺพํ อิตเรณ เตสํ อวทฺตมนโต ปฏิกฺขิตฺตํ ๑ ลตา วียาติ-
อาทีนึ กิริยาย วา ภาวนาย วา วินาปี ยถา ลตาทีนึ สยเมว
วทฺตมนฺติ กิณฺเต เอวํ วทฺตมนฺตฺติ โจทฺนตฺถํ วุตฺตานิ ๑ ตถา
ปนสฺส อวทฺตมนโต น เหวนฺติ (๑) ปฏิกฺขิตฺตํ ๑

น สมฺมุนาหฺรตฺติ ปญฺเห ปฏิกฺคาหกานํ ปรีโกเคน
ปฺริมเจตนา วทฺตติ เอวนตฺตํ โหติ ปฺลยณฺติ ลทฺธิวเสน
ปฏฺิขานาติ ๑ ตโต อนาวชฺชนตฺสฺสาติ(๒)อาทีนึ ปฺญฺโจ ทายกสฺส
จากเจตน์ สนฺชาย ปฏิกฺขิปติ ๑ ตตฺถ อนาวชฺชนตฺสฺสาติ
ทานเจตนาย ปฺรจาริเกน อวชฺชนน ภาวฺกมฺนาวชฺชนตฺสฺส
อปฺริวชฺชนตฺสฺส ๑ (๓) อนาโกกสฺสาติ นีราโกกสฺส ๑ อสมฺมุนา-
หฺรณตฺสฺสาติ น สมฺมุนาหฺรณตฺสฺส ๑ อวชฺชนนฺหิ ภาวฺกํ
วิจฺฉินฺทิตฺวา อตฺตโน คตฺมกฺเค อฺปฺปชฺชมานํ ทานเจตน์
สมฺมุนาหฺรติ นาม ๑ เอวํ กิจฺเจน อิมินา จิตฺเตน อสมฺมุนา-
หฺรณตฺสฺส ปฺลยณฺติ โหตฺติ ปฺจฺจติ ๑ อมนสิกโรนฺตฺสฺสาติ มนํ
อกโรนฺตฺสฺส ๑ อวชฺชนนฺหิ (๔) ตทฺนนฺตรํ อฺปฺปชฺชมานํ มนํ
กโรติ นาม เอวํ อกโรนฺตฺสฺสาติ อตฺถโถ ๑ อฺปฺโยควจฺนสฺมิณฺหิ
เอตํ ภูมมํ ๑ อเจตยณฺตฺสฺสาติ เจตฺนมนฺุปาทนตฺสฺส ๑
อปฺตฺถยณฺตฺสฺสาติ (๕) ปตฺถนาสงฺขาตํ กุสฺลจฺจนฺทํ อกโรนฺตฺสฺส ๑
๑. ม. น เหวาติ ๑ ๒. ม. อนาวภูญฺเณตฺสฺสาติ ๑
เอวมฺปฺริปี ๑ ๓. ม. อปฺริวภูญฺเณตฺสฺส ๑ ๔. ม. อวชฺชนน หิ ๑
๕. ม. อปฺตฺถเณตฺสฺสาติ ๑

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 310

อฺปฺปณฺธิหนตฺตฺสชาติ ทานเจตนาเวสณ จิตฺตํ อฏฺฐเปนตฺตฺสชาติ
อตุโถ ๑ นนฺ อวชฺชนตฺตฺสชาติ วาเร อาโภกตฺตฺสชาติ อาโภกวโต ๑
อถวาอาโภโค(๑) อสฺส อาโภกตฺตฺส วา อนนฺตฺรํ ตํ ปฺลยณฺ
โหตีติ อตุโถ ๑

ทฺวินนํ ผสฺสทานนฺติอาทีสุปี เอกกฺขณฺ ทายกตฺส ทฺวินนํ
ผสฺสชาตินํ อภาวา ปฏฺิกฺขิปปติ ทายกตฺส จ ปรีกฺขณฺชนตฺตฺส
จาทิ อุกฺกนฺนํ ผสฺสชาติโย สนฺชาย ปฏฺิกฺขานาติ ๑ อปฺิจตฺส
ปฺลยจฺจนฺ วิญฺญาณานํ สโมธานํ โหตีติ ลทฺธิ ตฺตฺสชาติ วเสณ
ปฏฺิกฺขานาติ ๑ อถ นํ สกฺวาที ปรียายตฺส ทฺวารํ ปีทหิตฺวา
อฺชฺชวิปจฺจณีกฺวเสณ โจเทตฺถ กุสลาทีปฺลยหํ ปฺจฺจตฺติ ๑ ตตฺตราปี
กุสลากุสลาณํ เอกกฺขณฺ (๒) สมฺปโยคาภาวํ สนฺชาย ปฏฺิกฺขิปปติ ๑
ปรีโภคมยฺ ปน จิตฺตฺวิปฺปยุตฺตํ อฺปฺปชฺชตีติ ลทฺธิยา
ปฏฺิกฺขานาติ ๑ อถ นํ สกฺวาที สุตฺเตน นิกฺกณฺหาติ ๑

สฺส-
วเสณ อนฺตฺรณฺตฺตรา อฺปฺปชฺชมานํ ปฺลยณฺ สนฺชาย สทา ปฺลยณฺ
ปวทฺตฺตีติ วุตฺตํ ๑ อฺปฺปมาโณ ตตฺส ปฺลยณฺภาสิณฺโทติ อิทฺมปี (๓)
อฺปฺปมาณฺวหาริโน ทินฺนปฺจฺจยตฺตา จ เหวรุโป เม จิวริ
ปรีกฺขณฺชตีติ อนฺนโมทฺนเวสณ จ วุตฺตํ ตํ โส ปรีโภคมยฺนฺติ
สฺลลฺกฺกฺเขตฺติ ๑ ยสฺมา ปน ปฏฺิกฺคาหเกณ ปฏฺิกฺคฺเขตฺวา อปฺริกฺตฺเตปี
๑. ม. อาโภกา ๑ ๒. ม. เอกสฺเสกฺกฺขณฺ ๑ ๓. ม. อิทํ ๑

*เล่มที่ 48 อิติทินฺนกถาวณฺณา หน้า 311

เทยฺยชฺรมเม ปุณฺณํ โหติเยว ตสฺมา สกฺวาทีวาโทว พลฺวา ฯ

ตตฺถ (๑) ปฏิกุคฺคาหเกณ ปฏิกุคฺคหิตฺติ ปทสฺส(๑) ปฏิกุคฺคาหเกณ ทฏฺฐพฺโพ ฯ

เสถํ อุตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

ปริโกคมยฺปุณฺณกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิติทินฺนกถาวณฺณา

อิทานิ อิติ ทินฺนกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยถํ อิติ

ทินฺนเนน ยาเปณฺติ เปตา กาลกฺตา (๒) ตหฺนฺติ (๓) วจันํ นิสฺสาย

ยํ อิติ จีวรฺวาทิ ทินฺนํ เตเนว ยาเปณฺตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี

ราชกิริกสิทฺตฺตฺถิกานํ เต สนฺธาย อิติ ทินฺนเนนาติ ปุจฺฉา

สกฺวาทิสฺส ปฏฺญึณฺวา อิตฺรสฺส ฯ ปุณ จีวรฺวาทิวเสน อนฺนุยฺตุโต

ปฏิกุคฺชิปฺติ ฯ อณฺโณ อณฺณสฺส การโกติ อณฺณสฺส วิปากทายกานํ

กมฺมานํ อณฺโณ การโก น อตฺตนาว อตฺตโน กมฺมํ

กโรตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ ปุณฺโณ ปน อิตโร สุตฺตวิโรชฺภเยน

ปฏิกุคฺชิปฺติ ฯ ทานํ เทนฺตฺนฺติ ทานํ ททฺมานํ ทิสฺวาติ อตฺถิ ฯ

ตตฺถ ยสฺมา อตฺตโน อนฺนุโมทิตตฺตา จ เตถํ ตตฺถ โภกา

อฺปฺปชฺชนฺติ ตสฺมาสฺส อิมินา การณฺเนน ลทฺธี ปตฺติฏฺจ-

เปณฺตสฺสาปี อปฺปตฺติฏฺจิตาว โหติ ฯ น หิ เต อิติ ทินฺนเนน (๔)

๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. กาลงฺกตา ฯ

๓. พ. เปต. ๒๖/๕๐/๑๖๐ ฯ ๔. ม. ทินฺนเนน ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปกรณวณณา หน้า 312

วตฺตุนา ยาเปนฺตฺติ ๑ (๑) เสเสสุปี สุตตสาธเนสุ เอเสว นโยติ ๑

อิโตทินฺนถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

ปจฺวีกมฺมวิปาโกติกถาวณณา

อิทานิ ปจฺวี กมฺมวิปาโกติกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ ยสฺมา
อตุถิ อิศฺสรียสํวตฺตนิยํ กมฺมํ อธิปจฺจสํวตฺตนิยํ กมฺมนฺติ เอตฺถ
(๒) อิศฺสรานํ ภาโว อิศฺสรียํ นาม อธิปตฺตีนญฺจ ภาโว อธิปจฺจํ
นาม (๒) ปจฺวิสฺสรียาธิปจฺจสํวตฺตนิถญฺจ กมฺมํ อตุถิตฺติ วุตฺตํ ตสฺมา
เยสํ ปจฺวี กมฺมวิปาโกติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต
สนฺธาย ปจฺวีติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิตฺวา อิตฺรสฺส ๑
สุขเวทนียาติอาทิกมฺมวิปากสภาวทิสฺสนวเสน วุตฺตํ ๑ ผสฺโส
โหติติอาทินา นเยน นิตฺทิกฺกุเจสฺ วิปาเกสฺ ผสฺโส สุข-
เวทนียาทิกะโท โหติ ๑ โส จ สลฺยนาทโย จ สุขเวทนาทึหิ
สมฺปยุตฺตา เวทนาทโย สลฺยนาทึหิ สพฺเพปี สารมฺมณา อตุถิ
จ เนสํ ปุเรจาริกาวชฺชนาทิสงฺขาคํ (๓) อาวชฺชนํ กมฺมปจฺจยญฺจตา
เจตนา โย ตตฺถ อิกฺกุจฺวิปาโก ตสฺส ปตฺถนา ปณฺธิชานวเสน
ปวตฺตา มฺลตฺตญฺหา กิณฺเต เอวรูปา ปจฺวีติ ปุจฺฉติ ๑ อิตโร
ปฏฺฐิกฺขิปติ ๑ ปฏฺฐิโลมปุจฺฉาทินิ อุตฺตานตฺถาเนว ๑
๑. ม. ยาเปนฺติ ๑ ๒. ส. อิศฺสรานํ อิศฺสรียํ นาม อธิปตฺตีนญฺจ
อธิปจฺจํ นาม ๑ ๓. ม. ปุเรจาริกอวญฺจนาทิสงฺขาคํ ๑

*เล่มที่ 48 ปจฺวีกมฺมวិปาโกติกถาวณฺณา หน้า 313

กมฺมวិปาโก ปเรสฺส สาธารโณติ ปญฺเห ผสฺสาทโย สนฺชาย
ปฏิกฺขิปปติ กมฺมสมฺภูจฺจํ รูปญฺจ ปจฺวีอาทีนฺยเว
จ สาธารณภาวํ สนฺชาย ปฏิกฺษานาติ ฯ อสาธารณ-
มญฺเณสนฺติ สุตฺตํ ปรสมยโต อหริตฺวา ทสฺสตีติ ฯ สพฺเพ
สตุตา ปจฺวี ปริภุญฺชนตีติ ปญฺเห ปจฺวี อนิสฺสตีเต สนฺชาย
ปฏิกฺขิปปติ นิสฺสตีเต สนฺชาย ปฏิกฺษานาติ ฯ ปจฺวี อปริ-
ภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพายนตีติ ปญฺเห อารุเป ปฺรินิพฺพายนฺตํ
วเสน ปฏิกฺษานาติ ฯ กมฺมวិปากํ อเขเปตฺวาติ อิทํ ปรสมย-
วเสน วุตฺตํ ฯ กมฺมวិปากญฺหิ เขเปตฺวาว ปฺรินิพฺพายนตีติ เตสํ
ลทฺธิ ฯ สกสมฺเย ปน กโตกาสสฺส กมฺมสฺส อฺปฺปนฺนวิปากํ
อเขเปตฺวา ปฺรินิพฺพานํ นตฺถิ ฯ เตสญฺจ ลทฺธิยา ปจฺวี
สาธารณวิปากตฺตา อฺปฺปนฺนวิปาโกเยว โหติ ตํ วิปากภาเวน
จิตฺตํ อเขเปตฺวา ปฺรินิพฺพานํ น ยุชฺชตีติ โจอฺเทตฺถุ วญฺญตีติ ฯ
อิตโร ลทฺธิวเสน ปฏิกฺขิปปติ ฯ จกฺกวัตฺตีสตฺตสฺส กมฺมวิปากนฺติ
ปญฺเห อสาธารณผสฺสาทึ สนฺชาย ปฏิกฺขิปปติ สาธารณํ
สนฺชาย ปฏิกฺษานาติ ฯ ปจฺวีสมฺมทฺทจนฺทสุริยาทโย หิ สพฺเพสํ
สาธารณกมฺมวิปาโกติ เตสํ ลทฺธิ ฯ

อิสฺสรียสํวตฺตนิยฺนตี เอตฺถ อิสฺสรียํ นาม พหุชนตา
อาธิปจฺจํ นาม เสสฺชเน อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา เตหิ
ครุกาตพฺพญฺเณ อธิปติภาโว ฯ ตตฺถ กมฺมํ ปฏฺฐิตาภวเสน

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 314

ตํสํวตฺตนิคํ นาม โหติ น ชนกวเสน ตสฺมา กम्म-
วิปากภาเว (๑) อสากเมตฺตนิ ๕

ปจฺวิกรมวิปาโกติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๕

ชรามรณฺวิปาโกติกถาวณณา

อิทานิ ชรามรณฺ วิปาโกติกถา นาม โหติ ๕ ตตฺถ เยสํ
อตฺถิ ทุพฺพณฺตํวตฺตนิยํ กम्मํ อปฺปายุกํวตฺตนิยํ กम्मมฺตฺติ
เอตฺถ ทุพฺพณฺตํวตฺตนิยํ นาม ชรา อปฺปายุกถา นาม มรณฺ
ตํสํวตฺตนิยญจ กम्मํ อตฺถิ ๕ ตสฺมา ชรามรณฺ วิปาโกติ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส
ปฏฺฐิณฺวา อิตฺรสุส ๕ ปฏฺฐิโณมฺปญฺเห อนารมฺมณฺตฺติ รุปรมฺมานํ
ตาว อนารมฺมณฺเมว อรูปานํ ปน ชรามรณฺ สมฺปโยค-
ลกฺขณาภาวา อนารมฺมณฺเมว ๕

อกุสลานํ รมฺมานํ ชรามรณฺ อกุสลานํ รมฺมานํ วิปาโกติ
ปญฺเห ชรามรณฺ นาม อนิฏฺฐวิปาเกน ภวิตฺตพฺพนฺตฺติ ลทฺธิยา
ปฏฺฐิขานาติ ๕ เตเนว การณฺน กุสลานํ รมฺมานํ ชรามรณฺสุส
กุสลวิปากตํ ปฏฺฐิกุขิปติ ปรีโต จสุส อกุสลวิปากตญฺเหว
ปฏฺฐิขานาติ ๕

กุสลานญจ อกุสลานญจาติ ปุจฺฉาวเสน เอกโต กตํ
๑. ม.วิปากภาเว ๕

*เล่มที่ 48 อริยธรรมวิปากกถาวณณา หน้า 315

เอกกขณ ปเนตฺ (๑) นคฺติ ฯ อพฺยาคทานํ อวิปากานํ ชรามรณํ
วิปากโกติ วตฺตพฺพตาย ปริยาโย นคฺติ ตสฺมา อพฺยาคตวเสน
ปฺจุจฺจํ น กตฺวา ฯ

ทพฺพณฺณสํวตฺตนิยฺนติ เอตฺถ ทพฺพณฺณณิยํ นาม อปริ-
สุทฺทวณฺณตา อปฺปายุกตฺวา นาม आयฺโน จิริ ปวตฺตติตฺถ
อสมตฺถตฺวา ฯ ตตฺถ อกฺขลกมมํ กมฺมสมฺภูจฺจานสฺส ทพฺพณฺณ-
รูปสฺส กมฺมปจฺจโย โหติ อสทิสตฺตา ปนสฺส ตํวิปากโก น
โหติ ฯ อุตฺตสมฺภูจฺจานาทิโน (๒) ปน ตํปฏฺฐิตาภวเสน आयฺโน จ
อฺปจฺเจทกวเสน ปจฺจโย โหติ ฯ เอวเมตํ ปริยาเยน ตํสํวตฺตนิกํ
นาม โหติ น วิปากผลฺลสาทีนํ วिय ชนกวเสน ตสฺมา
วิปากภาเว อสารกํ ฯ เสสเมตฺถ เหฏฺฐจฺจ วตฺตสทิสเมวาทิ ฯ
ชรามรณํวิปากโกติกถาวณณา นิฏฺฐิตฺวา ฯ

อริยธรรมวิปากกถาวณณา

อิทานิ อริยธรรมวิปากกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ
กิลเลสฺปฺปหานมตฺตเมว สามญฺญผลํ น จิตฺตเจตฺตสิกา ฐมฺมาติ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย นคฺติ อริยธรรม-
วิปากโกติ ปฺจุจฺจํ สกฺวาทิสฺส ฯ ตตฺถ อริยธรรมวิปากโกติ มคฺค-
สงฺขาตสฺส อริยธรรมสฺส วิปากโก ฯ กิลเลสฺกฺขยมตฺตํ อริยผลนฺติ
๑. ม. ปน ตํ ฯ ๒. สී. ม. อุตฺตสมฺภูจฺจานาทิเกเทน ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตุฎุปปรกณวณณา หน้า 316

ลทฐิยา ปฏินญา อิตรสสุต ๑ สามณณนุติ สมณภาโว มคฺคสุเสตํ
นามํ ๑ สามณณญจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ สามณณผลญจาติ (๑)
หิ วุตฺตํ ๑ พุรหุมนฺเญปี เอเสว นโย ๑

โสตปาตฺตติผลํ น วิปาโกติอาทิสฺ โสตปาตฺตติมคฺคาทินํ
อปจยคามิตํ สนฺชาย อริยผลานํ นวิปากภาวํ ปฏิจฺชานาติ
ทานผลาทินํ ปฏิกฺขิปปติ ๑ โส หิ อัจยคามิติกสฺส (๒) เอวํ อตฺถํ
วารเตติ (๓) วิปากสงฺฆาตํ อัจยํ คจฺจนฺติ ตํ วา อัจฉินฺนตา(๔)
คจฺจนฺตีติ อัจยคามิโน วิปากํ อปฉินฺนตา คจฺจนฺตีติ อปจย-
คามิโนติ ๑ ตสฺมา เอวํ ปฏิจฺชานาติ จ ปฏิกฺขิปปติ จ ๑

กามาวจรํ กุสลํ สวิปากํ อัจยคามิติอาทิกา ปุจฺฉา
ปรวาทิสฺส ปฏินญา จ ปฏิกฺเขโป จ สกวาทิสฺส ๑ โลกียญฺหิ
กุสลวิปากํ จุตฺติปฏิสฺสนฺธิโย (๕) เจว วฏฺฏญฺจ อัจฉินฺนตํ คจฺจนฺตีติ
อัจยคามิ โลกุตฺตรกุสลํ จุตฺติปฏิสฺสนฺธิโย เจว วฏฺฏญฺจ อปฉินฺนตํ
คจฺจนฺตีติ อปจยคามิ ๑ เอวเมตํ สวิปากเมว โหติ น อปจย-
คามิติ วจฺนมตฺเตน (๖) อวิปากํ ๑ อิมมตฺถํ สนฺชายเวคฺคตฺถ สกวาทีโน
ปฏินญา จ ปฏิกฺเขโป จ เวทิตพฺพาติ ๑

อริยธมฺมวิปากกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

- # ๑. สํ. มหา. ๑๕/๕๕,๑๐๒/๓๐ ๑ ๒. ม. อัจยคามิตติกสฺส ๑
- # ๓. ม. ฐาเรติ ๑ ๔. ม. ตํ วา อัจฉินฺนตา ๑ ๕. ม. กุสลํ
- # วิปากจุตฺติปฏิสฺสนฺธิโย ๑ ๖. ม. อปจยคามิวจฺนมตฺเตน ๑

วิปาโกวิปากธมมธมโมตติกถาวณณา

อิทานิ วิปาโก วิปากธมมธมโมตติกถา นาม โหติ ฯ
 ตตฺถ ยสฺมา วิปาโก วิปากสฺส อณฺณมณฺเณทีปจฺจยวเสน
 ปจฺจโย โหติ ตสฺมา วิปาโกปิ วิปากธมมธมโมติ เยสํ ลทฺธิ
 เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส
 ปฏฺิณฺเณ อิตฺรสฺส ฯ ตสฺส วิปาโกติ ตสฺส วิปากธมมธมมสฺส
 วิปากสฺส โย วิปาโก โสปี เต วิปากธมมธมโม โหตีตี ปุจฺฉติ ฯ
 อิตโร อายตี วิปากทานาภาวํ สนฺชาย ปฏฺิภุจิปตี ฯ
 ทฺุคฺคิยํ ปุณฺโณ (๑) สมยวิโรธกเยน ปฏฺิภุจิปตี (๑) ฯ ตปฺปจฺจยาปี อณฺณสฺส
 วิปากสฺส อฺุปฺปตฺตี สนฺชาย ปฏฺิษานาติ ฯ เอวํ สนฺเต ปนฺสฺส
 กุสลาकुสลสฺส วิย ตสฺสาปี วิปากสฺส วิปาโก ตสฺสาปี
 วิปาโกติ วฏฺฺฏานุปฺเจโท (๒) อาปชฺชติ ฯ ตํ ปุณฺโณ (๒) สมยวิโรธ-
 กเยน ปฏฺิภุจิปตี ฯ

วิปาโกติ วาตีอาทิมฺหิ วจนสาธเน ปน ยที วิปากสฺส
 วิปากธมมธมเมน เอกตฺถตา ภเวยฺย กุสลาकुสลาพฺุยกถานํ
 เอกตฺถตํ อาปชฺชเยยฺยตี ปฏฺิภุจิปตี ฯ วิปาโก จ วิปาก-
 ธมมธมโม จาติ เอกตฺถ อยมธิปฺปาโย โหติ (๓) จตฺุสฺ วิปากก-
 ขนฺุเรสุ เอเกกํ อณฺณมณฺเณปจฺจยาทีสุ ปจฺจยภฺุเจเน วิปาก-
 ธมมธมมตํ ปจฺจยปฺปนฺุณฺเณน จ วิปากํ มณฺเณมาโน วิปาโก
 # ๑. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. อาปชฺชตีตี ปุณฺโณ ฯ
 # ๓. ม. โส หิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถุปรกณวณณา หน้า 318

วิปากธมฺมธมฺโมติ ปุญฺโโจ อามนฺตาติ ปญฺชานาติ ฯ อถ นํ
สกวาทิ ยสฺมา ตยา เอกกฺขณฺเ จตุสฺ ขนฺเชสฺ วิปาโกปี (๑)
วิปากธมฺมธมฺโมปี อนฺนฺลาโตะ ตสฺมา เตสํ สหคตาทีภาโว
อาปชฺชตีติ โจเทตฺ อเวมาห ฯ อิตโร กุสลสงฺขาตํ (๒) วิปาก-
ธมฺมธมฺมํ สนฺชาย ปญฺจิปติ ฯ ตถฺเวยว อกฺุสลนฺติ ยที
เต วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโม โย อกฺุสลวิปาโก โส อกฺุสลํ
อาปชฺชติ ฯ กสฺมา วิปากธมฺมธมฺเมน เอกตฺตา ฯ ตถฺเวยว
กุสลนฺติอาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

อณฺณมณฺณปจฺจยาติ อิทํ สหชาตานิ ปจฺจยมตฺตวเสน
วตฺตํ ตสฺมา อสารกํ ฯ มหาภูตานิ จ อณฺณมณฺณปจฺจยตา
วตฺตานิ น จ ตานิ วิปากานิ น จ วิปากธมฺมธมฺมานีติ ฯ

วิปาโกวิปากธมฺมธมฺโมติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สตุตฺโต วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม.วิปาโก ฯ ๒. ม. กุสลาอกุสลสงฺขาตํ ฯ

ฉคตฺถิกถาวณณา

อิทานิ ฉคตฺถิกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อสุรกายเณ สทฺธิ
ฉ คติโยติ เยสํ สทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานณฺเจว อุตฺตรา-
ปถกานณฺจ เต สนุชาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา
อิตรสุส ฯ อถ นํ สกฺวาที ปณฺจ โข ปนิมา สาริปุตฺต คติโยติ (๑)
โลมฺหฺสนปริยาเย ปริจฺฉินฺนानํ คตินํ วเสน โจเทตฺถุ นนฺ ปณฺจ
คติโยติอาทิมาห ฯ อิตโร สุตฺตวิโรธกเยน ปฏฺิขานาติ ฯ กสฺมา
ปนฺ สกฺวาที ฉ คติโย น สมฺปฏฺิจฺฉติ นนฺ จตฺถุหาปาเยหิ (๒)
จ วิปฺปมฺตฺโตติเอตฺถ อสุรกายิปิ สงฺคหิตฺติ(๓) ฯ สจฺจํ คหิตฺโต
น ปเนสา คติ ฯ กสฺมา วิสฺสุ อภาวโต ฯ อสุรกายสมฺมิตฺติ
กาลกณฺชิกาสุรา(๔) เปตคตฺติยา สงฺคหิตฺตาเวปจิตฺติปริสา เทว-
คตฺติยา อสุรกายิปิ วิสฺสุ เอกา คติ นาม นตฺถิ ฯ

อิทานิ เอตเมว อตฺถํ ทสฺเสตฺถุ นนฺ กาลกณฺชิกาทิอาทิ
อารทฺธิ ฯ ตตฺถ สฺमानวณฺณาติ สทฺธิสฺสรูปสณฺจฺจานา ภิกฺกจฺฉาติ(๕)
วิรูปา ทฺทฺทสฺสิกา ฯ สฺमानโกคาติ สทฺธิสเมณฺนสมาจฺจารา ฯ
สฺमानาหาราติ สทฺธิสเชพฺสิงฺฆมานิกปฺพุพฺพลโหิตฺตาทิอาหารา ฯ
สฺमानายูกาติ สทฺธิสอายุปริจฺเจทา ฯ อาวาหวิวาหนฺติ กณฺญา-
คหณฺณเจว กณฺญาทานณฺจ ฯ สุกฺกปฺกฺเข สฺमानวณฺณาติ สทฺธิส-
๑. ม. มู. ๑๒/๑๓๐/๑๔๘ ฯ ๒. ม. จตฺถุหาปาเยหิ ฯ
๓. ม. คหิตฺติ ฯ ๔. ม. กาลกณฺชิกา อสุรา ฯ
๕. ปาลียํ อิํ น ทิสฺสติ นสฺสติ มณฺเณ ฯ ม. ฬิกจฺฉา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 320

รูปสณฺจนา อภิรฺฐปา ปาสาทิกา ทสฺสนียา ปภาสมฺปนฺนา ฯ
สมานโกคาคิ สทิสปญฺจกามคฺชนโกคา ฯ สมานาหาราติ สทิส-
สุธาโกชนาทืออาหารา ฯ เสถํ วุคฺตฺนยเมว ฯ นนฺ อตฺถิ
อสุรกายโยติ อิทํ อสุรกายสุเสว สาธกํ ฯ ตสฺส ปน วิสุํ
คตฺติปริจฺเจทาภาวน น คตฺติสาธกนฺตฺติ ฯ
ฉคตฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนฺตรากวกถาวณณา

อิทานิ อนฺตรากวกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยถํ
อนฺตราปรีนิพฺพายีติ สุตฺตปทํ อโยนิโส กเหตุวา อนฺตรากโว
นาม อตฺถิ ยตฺถ สตฺโต ทิพฺพจกฺขุโก วีย อทิพฺพจกฺขุโก
อิทฺฐิมา วีย อนิทฺฐิมา มาตาปิตฺตสมาคฺมณฺเจว อุตฺตสมยฺยจ
โอโลกยมาโน สุตฺตาหํ วา อติเรกสฺตฺตาหํ วา ติฏฺฐตฺตีติ ลทฺฐิ
เสยฺยถาปี ปุพฺพเสลฺยानณฺเจว สมิตฺยानณฺจ เต สนฺธาย อตฺถิตฺติ
ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ลทฺฐิยํ จตฺวา ปฏฺฐิณฺวา อิตฺรสุส ฯ
อถ นํ เยจ ภกฺวตาตโย ภวา วุคฺตา เตถํ วเสน
โจเทตฺถุ กามภโวติอาทิมาย ฯ

ตตฺตรายมธิปฺปาโยยทิ เต อนฺตรากโว นาม โกจิ ภโว
อตฺถิ เตน กามภวาทีนฺยเว อณฺยตฺเรน ภวิตฺพุพฺ ปรฺยจโวการ-
ภวาทีนา วีย เตน ตํ ปุจฺฉามิ กิณฺเต อัย อนฺตรากโว

*เล่มที่ 48 อนุตรากวถาวณฺณา หน้า 321

นาม กามภโว อุทาทุ รูปภโว วา อรูปภโว วาติ ฯ อิตโร
ตถา อนิจฺจนฺโต สพุพฺ ปรักฺกฺขิปติ ฯ กามภวสฺส จาติ อาทิ
ยฺหิ อนุตรากโว นาม อตฺถิ อิมสฺส ภวานํ อนุตรา
ทฺวินฺนํ สีมานํ สีมฺนฺตริกา วิย ภเวยฺยาติ โจเทตฺถุ อารทฺธํ ฯ
ปรวาทิ ปน ตถา อนิจฺจนฺโต สพุพฺปญฺเห ปรักฺกฺขิปติ เกวลํ
ลทฺฐิยา น สหรมฺเมน ฯ เตเนว นํ สกฺวาที โน วต
เรติ ปฏฺฐิสฺเสเชติ ฯ

ปณฺจมี สวา โยนีติอาทีนปิ ยถาปริจฺจฺฉินฺนโยนิอาทีสุ
โส สโมธานํ น กจฺจติ อถ เตน ตโต ตโต อติเรเกน
ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถุ วุตฺตานิ ฯ อนุตรากวูปกํ กมฺมฺนฺติ ยฺหิ
โสปี เอโก ภโว ยถา กามภวูปคาทีนํ กมฺมาทีนํ (๑) อตฺถิตฺติ
สตุถารวา วิภชิตฺวา ทสฺสิตานํ เอวํ ตทฺฐปเคนาปี กมฺเมน
ภวิตพฺพนฺติ โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ยสฺมา ปน ปรสมฺเย อนุตรา-
กวูปกํ นาม ปาฏฺฐิเยกํ กมฺมํ นตฺถิ ยํ ยํ ภวํ อฺปปชฺชิสฺสตี
ตทฺฐปเคเนว กมฺเมน อนุตรากเว นิพฺพตฺตตีติ เตสํ ลทฺฐิ ตสฺมา
น เหวนฺติ ปฏฺฐิขิปติ ฯ (๒) อตฺถิ อนุตรากวูปคา สตุตฺตาติ ปฏฺฐโงปี
กามภวูปคาเยว นาม เตติ ลทฺฐิยา ปฏฺฐิขิปติ ฯ ชายนฺตฺติ-
อาทีนํ ปฏฺฐโงปี ตตฺถ ชาติชฺรามรณานิ เจว จุตฺติปฏฺฐิสฺนฺธิ-
ปรมฺปรณฺจ อนิจฺจนฺโต ปฏฺฐิขิปติ ฯ รุปาทิวเสน ปฏฺฐโงปี ยสฺมา
๑. ม. กมฺมานิ ฯ ๒. ม. ปฏฺฐิขิปตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 322

อนฺตรากวสตุตฺส อนิทฺสสนํ รูป เวทนาทโยปี อญฺเฬสํ วีย
น โอบาริกาติ ตฺสส ทฺทฺธิ ตฺสฺมา ปฏฺิกฺกฺขิปติ ฯ อิมินา ว
การณน ปณจโวการภาเวปี ปฏฺิกฺกฺเขโป เวทิตฺพุโป ฯ

อิทานิ กามภโว ภโว คตฺตีอาทิ กวสฺสนฺทํ นาม
โหติ ฯ ตฺตรายมธิปฺปาโยยฺหิ เต อนฺตรากโว นาม โภจ
ภโว (๑) ภเวยฺย ขตา กามภวาทิสฺส กวคฺติอาทิเกโ ท ลพฺภติ ตตา
ตฺตรายปี ลพฺภถ ๑ ขตา วา ตฺตถ น ลพฺภติ ตตา อิมฺสฺสปี
น ลพฺภถ ๑ สมานสฺมิณฺหิ ภวภาเว เอเตสฺสว เวสฺสว วิภาโค (๒)
อตุถิ น อิตฺรสฺมิณฺหิ โภ เอตฺถ วิเสสเหตุติ ๑ อิตโร ปน (๓)
ลทฺธิมตฺตวเสน ตํ ตํ ปฏฺิกฺกฺขานาติ เจว ปฏฺิกฺกฺขิปติ จ ๑

สพฺเพสญฺเฬว สตฺตทานํ อตุถิ อนฺตรากโวติ ปฏฺิกฺกฺโจ ยสฺมา
นिरยุปกอสนฺณสฺสตฺต
ปฏฺิกฺกฺขิปติ ๑ เตเนว การณน ปฏฺิกฺกฺโลเมน (๔) ปฏฺิกฺกฺขานาติ ๑ อานนฺตฺริ-
กสฺสาคฺติอาทิ(๕) เยสฺส โส อนฺตรากโว น อิจฺฉติ เต ตาว วิภชิตฺวา
ทสฺเสตฺถํ วุตฺตํ ๑ ตํ สพฺพิ ปาลีอนฺสฺสเรเนว เวทิตฺพุพิ สทฺธิ
สฺสคฺตฺสฺสเรเนว ๑

อนฺตรากวกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ส. อติภโว ๑ ๒. ม. เอเตสฺสวเวส วิภาโค ๑

๓. ม. ปฺน ๑ ๔. ม. ปฏฺิกฺกฺโลเม ๑ ๕. ม. อานนฺตฺริยสฺสาคฺติ ๑

กามคุณกถาวณฺณา

อิทานิ กามคุณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สกสมฺเย ตาว
 กามชาติวตฺถุ กามปิ วุจฺจนฺติ กิเลสกามปิ กามภโวปิ ฯ
 เอเตสุ หิ วตฺถุกามา กมนิยฺญฺเจน กามา สภาวนิสฺสตฺต-
 สุลฺลตฺถุเจน ชาติวตฺถุ กามชาติ ฯ กิเลสกามา กมนิยฺญฺเจน เจว
 กมนฺญฺเจน จ กามา ยถาวตฺเตเนวตฺเตน ชาติวตฺถุ กามชาติ ฯ
 กามภโว กมนิยฺญฺเจน กมนฺญฺเจน วตฺถุกามปวตฺติเทสฺญฺเจนาตี
 तीหิ การเณหิ กาโม ยถาวตฺเตเนวตฺเตน ชาติวตฺถุ กามชาติ ฯ
 ปรมฺเย ปน ปณฺจิเม ภิกฺขเว กามคฺคณาตี วจนมตฺตํ นิสฺสาย
 ปณฺจเวว กามคฺคณา กามชาติ คหิตํ ตสฺมา เยสํ อयํ ลหฺวริ
 เสยฺยถาปิ เอตฺรหิ ปุพฺพเสถียนํ เต สนฺชาย กามชาติจฺจนมตฺตํ
 โจเทตฺถุ (๑) ปณฺจเววาตี ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ลหฺวริวเสน ปฏฺิณฺญา
 อิตฺรสุส ฯ นนฺ อตฺถิตีอาทีนํ (๒) กิเลสกามทสฺสนตฺถํ วุตฺตานํ ฯ (๓)

ตตฺถ ตปฺปฏิสฺยตฺโตตี กามคฺคณปฏฺิสฺยตฺโตตี กามคฺคณา-
 รรมฺมโนตี อตฺถโถ ฯ โน จ วตฺเต เร วตฺตพฺเพ ปณฺจเววาตี
 อิมेषฺ ตปฺปฏิสฺยตฺตจฺจนฺทาทีสุ สตี ปณฺจเวว กาม-
 คฺคณา กามชาติ น วตฺตพฺพํ ฯ เอเตปี หิ จฺจนฺทาทยอ กมนิยฺญฺเจน
 กามา จ ชาติวตฺถุ จาตีปี กามชาติ กมนฺญฺเจน กามสงฺฆาตา
 ชาติวตฺถุปี กามชาติ อตฺถโถ ฯ มนฺุสฺसानํ จกฺขฺนตฺติอาที วตฺถุกาม-
 # ๑. ม. โพเชตฺตํ ฯ ๒. ม. ...อาที ฯ ๓. ม. วุตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 324

ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ปรวาทิ ฌนฺนมฺปิ อายตนาํ วตฺต-
กามภาเวน นกามชาตฺถาํ ปฏิกฺขิปปิตฺวา ปุณ มโนติ ปุญฺโ
มหคฺคตโลกุตฺตรํ สนฺธายสฺส(๑) นกามชาตฺถาํ ปฏิชานาติ ฯ
ยสฺมา ปน สพฺโพปิ เตภูมิกมฺโน กามชาตฺถเยว ตสฺมา น
สกวาทิ สุตฺเตน นิคฺคณฺหาติ ฯ กามคฺคณา ภโวติอาทิ ภวสฺส
กามชาตฺถาทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ยสฺมา ปน กามคฺคณฺมตฺเต ภโวติ
โวหาโร นตฺถิ ตสฺมา ปรวาทิ น เหวนฺติ(๒) ปฏิกฺขิปปิตฺวา กาม-
คฺคณฺูปคํ กมฺมฺนฺติอาทิ สพฺพํ กามคฺคณฺมตฺตสฺส นกามชาตฺถา-
ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ กามชาตฺถสงฺขาตกามภวูปกเมว หิ
กมฺมํ อตฺถิ กามภวูปคาเอว จ สตฺตา โหนฺติ ฯ ตตฺถ
ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิชฺยนฺติ จวนฺติ อุปชฺชนฺติ น กามคฺคณฺสูติ
อิมินา อุปาเยน สพฺพตฺถ อตฺถ โถ เวทิตฺวาโพติ ฯ
กามคฺคณฺกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

กามกถาวณณา

อิทานิ กามกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ ปญฺจิเม
ภิกฺขเว กามคฺคณาติ วจฺนมตฺตํ นิสฺสาย รุปรายตนาทีนํ
ปญฺเจวายนานิ กามาติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสลียานํ
เตสํ กิเลสกามสฺเสว นิปฺปรียาเยน กามภวํ(๓) ทสฺเสตฺถ
๑. ม. สนฺธาย ฯ ๒. ม. นเหวาทิ ฯ ๓. ม. กามภวํ ฯ

*เล่มที่ 48 รูปชาตูกถาวณฺณา หน้า 325

ปณฺจเววตี ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปณฺฑิตฺตวา อิตฺตสุส ฯ เสสเมตฺถ
อตุตฺตานตฺถเมวตี ฯ

กามกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

รูปชาตูกถาวณฺณา

อิทานิ รูปชาตูกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ รูปิโน ว(๑) ฐมา
รูปชาตฺ นามาทิ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย
รูปิโนติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปณฺฑิตฺตวา อิตฺตสุส ฯ อถ นํ
สกฺวาที ยสุมา รูปชาตฺ นาม รูปภโว น รูปมตฺตเมว ตสุมา
เตนตฺถเนน โจเทตฺถ รูปชาตฺติอาทิมานํ ฯ ตํ สพฺพิ กามคฺค-
กถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ สวา กามชาตฺติ ปุญฺโจ
ภุมิปริเจทวิโรธํ สมฺปสฺสมานิ ปณฺฑิตฺตวา ฯ ปุณ ทพฺพิ กตฺวา
ปุญฺโจ อตฺตโน ลทฺธิวเสน ปณฺฑิตฺตวา ฯ เอวํ สนฺเต ปน
ทฺวิหิ ภเวหิ สมฺนฺนาคตฺตา อาปฺพชฺติ เตน ตํ สกฺวาที
กามภเวเนน จาติอาทิมานํ ฯ อิตโร เอกสุส ทฺวิหิ ภเวหิ (๒)
สมฺนฺนาคตาภาวโต ปณฺฑิตฺตวา ฯ

รูปชาตูกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. วสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

อรุปรชาตฺกถาวณฺณา

อิทานิ (๑) อรุปรชาตฺกถายปี อิมินาว อุปาเยน อตุโถ
เวทิตฺพุโพ ๑ อรุปรชฺมเมสุ ปน เวทนากุขนุชฺเมว คเหตุวา
เวทนา ภโวติอาทินา นเยเนตฺถ เทสฺนา กตา ๑ ตตฺถ กิณฺเต
อรุปีโน ชฺมมาติ สงฺขคตา (๒) เวทนา ภวาทิสฺส (๓) อณฺยตฺรา
โหตีติ เอวมตฺโต เวทิตฺพุโพ ๑ เสตี เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพุพนฺตี ๑
อรุปรชาตฺกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

รูปรชาตฺยาอายตฺนถาวณฺณา

อิทานิ รูปรชาตฺยา อายตฺนถา นาม โหตี ๑ ตตฺถ เยตี
รูปิ มโนมโย สพฺพํคปจฺจํกิ อหีนินฺทุริโยติ (๔) สุตฺตํ นิสฺสาย
พฺรหฺมกายิกานํ ฆานานิมิตฺตานิปี (๕) อายตฺนาเนวาทิ กปฺเปตฺวา
สพฺยตฺนิกอ เตสํ อตฺตภาโวติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานณฺเจว
สมิตฺติยานณฺจ เต สนฺธาย สพฺยตฺนิกอติ ปุจฺจฺจ สกฺวาทิสฺส ๑
ลทฺธิยา วเสน ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส อถ นํ ยํ ตตฺถ อายตฺนํ
นตฺถิ ตสฺส วเสน โจเทตฺถุ อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตฺนนฺตีอาทิ
อารทฺธิ ๑ ตโต ปฺรวาที ยํ ตตฺถ อชฺฉตฺติกานํ ตินฺณํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. สงฺขํ คตา ๑
๓. ม. เวทนาทีสุ ๑ ๔. ที. สี. ๕/๑๕/๔๔ ๑
๕. ม. ฆานาทินิมิตฺตานิปี ๑

*เล่มที่ 48 รูปธาตุยาอายุตณกถาวณณา หน้า 327

อายุตณานัน ฆานาทินัน (๑) สณฺจณนินิมิตฺตํ ตเทว อายุตณนฺติ ลทฺธิยา
ปฏฺิชาชาติ ๑ พาทิรณัน กนฺธายตณาทินัน วเสน ปุณฺโง ฆาน-
ปสาทาทยอ ตตฺถ น อิจฺฉติ ตสฺมา เตสํ โคจฺริ ปฏฺิเสวณฺโต (๒)
ปฏฺิกุชฺปิติ ๑ ปฏฺิโถมปฺลหฺสฺสนฺทนปฺลหฺสฺสุปี อิมินาว อุปาเยน
อตุโถ เวทิตพฺโพ ๑

อตุถิ ตตฺถ ฆานายตณัน อตุถิ กนฺธายตณัน เตน ฆานเนน
ตํ กนฺธํ ฆายตีติ ตสฺมีเยว ปรสมเย เอกจฺเจ อจฺริเย สนฺธาย
วุตฺตํ ๑ เต กิร ตตฺถ ฉ อชฺฉตฺติกานิ อายุตณานิ ปรีปฺณณานิ
อิจฺฉนฺติ อายุตเนน จ นาม สกฺิจฺเจเนน กวิตพฺพนฺติ เตหิ
ฆานาทินิ เต กนฺธาทโย ฆายนฺติ สายนฺติ สฺสนฺติ ๑ (๓) ตํ
ลทฺธี นิสฺสาย (๔) ปรวาทิ อามนฺตาติ(๕) ปฏฺิชาชาติ ๑

อตุถิ ตตฺถ มฺลคนฺโชรฺติอาทินิ ปน ปุณฺโง อตุถิภาวํ
สาเรตฺถุ อสฺกโกณฺโต ปฏฺิกุชฺปิติ ๑ นนฺ อตุถิ ตตฺถ ฆาน-
นินิมิตฺตนฺติอาทิ สณฺจณนมตฺตสฺเสว สาธกํ น อายุตณสฺส ตสฺมา
อุทาหฺมฺปิ อนฺุทาหฺมฺสเมวาทิ ๑ (๖)

รูปธาตุยาอายุตณกถาวณณา นิฏฺิจิตา ๑

๑. ม. ฆานาทิกํ ๑ ๒. ม. ปฏฺิเสเรนฺโต ๑

๓. ม. สฺสนฺตีติปิ อิจฺฉนฺติ ๔. ม. สนฺธาย ๑

๕. ม. อามนฺตาติ ๑ ๖. ม. อนฺุทาหฺมฺสทิสเมวาทิ ๑

อรุเปรูปกถาวณฺณา

อิทานิ อรุเป รูปกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ
วิญญาณปฺจฺจยา นามรูปนฺติ วจนฺโต อรุปภเวปี โอปาริก-
รूपานิสฺสํ (๑) สฺขุมรูปํ อตฺถิติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ
เต สนฺชาย อตฺถิ รูปนฺติ ปฺจฺจยา สกฺวาทีสุส ปฺฏิยฺญา
อิตรสุส ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ
อรุเปรูปกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

รูปกมฺมุนฺติกถาวณฺณา

อิทานิ รูปํ กมฺมุนฺติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ
กายวจีวิญญตฺติสงฺขาติ รูปเมว กายกมฺมํ วจิกมฺมํ นาม ตลฺล
กฺุสฺลสมฺมุจฺจานํ กฺุสฺลํ อกฺุสฺลสมฺมุจฺจานํ อกฺุสฺลนฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
มหิสาสกานญฺเจว สมิตฺติยานญฺเจว เต สนฺชาย กฺุสฺเลน จิตฺเตน
สมฺมุจฺจิตนฺติ ปฺจฺจยา สกฺวาทีสุส ปฺฏิยฺญา อิตรสุส ฯ อถ
นํ สเจ ตํ กฺุสฺลํ ยวํ สारมฺมณาทีเกโท กฺุสฺลสุส ลพฺภติ
อตฺถิ เต โส ตฺสฺสาติ โจเทตุํ สारมฺมณฺนฺติอาที อารทฺธิ ฯ
ตตฺถ ปตฺถนา ปณฺธิรฺติ เจตนาเยเวตํ เววจันํ ฯ กฺุสฺล-
เจตนาเยว हि ปกฺปฺปยมาณา ปตฺถนาติ ปกฺปฺปนวเสน จิตฺตฺตา
ปณฺธิรฺติ จ วุจฺจติ ฯ ปรโต ปน กฺุสฺเลน จิตฺเตน สมฺมุจฺจिता
๑. ม. ...นิสฺสํ ฯ

*เล่มที่ 48 ชีวิตินุทริยกถาวณณา หน้า 329

เวทนา สลยณา เจตนา สทฐาติอาทิสู เวทนาทีนญญเวว เจตถ
ปตฺถนา ปณิธิติ ลพฺภติ น เจตนาฯ กสฺมา ทฺวินฺนํ
เจตนาํ เอกโต อภาวา โสตปตฺตตฺตา ปน เอวํ ตนฺตฺกตฺตาติ
เวทิตพฺพาฯ รุปรายตฺนนฺตฺอาทิสํ ปุริมวาระ สพฺพนฺตํ กุสฺลนฺติ
สงฺขิตฺตสฺส ปภเวทสฺสนฺตํ วุตฺตํฯ เสสา สํสฺนทฺนนยา วจฺ-
กมฺมมฺตฺกถา (๑) อกุสฺสเถน จิตฺเตน สมฺภูจฺจิตฺตฺนฺตฺอาทิสฺสวณฺญจ สพฺพํ
ปาลีอนุสฺสारेเนว เวทิตพฺพํฯ อสฺสจฺจิติ ปเนตฺถ สุกฺกํ อธิปฺเปตฺตํฯ
สฺสุตฺตสฺสวณฺญํ อุตฺตฺตฺนตฺถเมวาทิฯ

รูปกมฺมมฺตฺกถาวณณา นิฏฺฐิตาฯ

ชีวิตินุทริยกถาวณณา

อิทานิ ชีวิตินุทริยกถา นาม โหติฯ ตตฺถ เยสํ
ชีวิตินุทริยํ นาม จิตฺตฺวิปฺปยุตฺโต อรูปิ ฐมฺโม (๒) ตสฺมา
รูปชีวิตินุทริยํ นตฺถิติ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ ปุพฺพเสถียนญญเจว
สมิตฺตฺยานญจ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิตฺตฺวา
อิตรสฺสฯ นตฺถิ รูปิํ ฐมฺมานํ आयฺติ ปญฺเห อฺปาทฺนฺน-
รูปานมฺปิ ตฺถกฺกฺจาทฺนมฺปิ สนฺตฺนาวเสน ปวตฺตฺตฺเมว आयฺ จิตฺ
ยปฺนา ยปฺนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนาติ อิจฺฉติ ตสฺมา
ปฏฺฐิตฺตฺวา อตฺถิติ ปญฺเหปิ อิมินา การเณน ปฏฺฐิตฺตฺวา
๑. ม. วจฺกมฺมกถาฯ ๒. ม. อรูปฐมฺโมฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถุปรกณวณณา หน้า 330

อตุถิ อรูปชีวิตินุทริยนุติ ปญเหปี อรูปชมมานัน จิตตวิปยุตต
ชีวิตินุทริยสนุทานัน นาม อตุถิติ อิจจติ ตสฺมา ปฏิจานาติ ฯ

รูปีนัน ชมมานัน आयु อรูปชีวิตินุทริยนุติ ปญเห สตุต-
สนุทานเ (๑)รูปีนเ วา ชมมา โหนติ อรูปีนเ วา (๑) สพุเพส
จิตตวิปยุตต อรูปชีวิตินุทริยเมว อิจจติ ตสฺมา ปฏิจานาติ ฯ

นิโรธสมาปนุนปญเหสุปี จิตตวิปยุตต อรูปชีวิตินุ-
ทริยเมว (๒) สนุชาย ปฏิกุขิปติ จ ปฏิจานาติ จ ฯ สกวาที
ปน ตํ อสมุปฏิจจนุโต ย อรูปปวตเต อสติ อตุถิ รูปเณ [๓]
เตน ภวิตพุพนุติ โจเทตุ หลจิติอาทิมาห ฯ

สงฺขารกฺขนุชปญเห ผสฺสาทีสงฺขารกฺขนุชฺ สนุชาย
ปฏิกุขิปติ กายกมฺมาทีสงฺขารกฺขนุชฺ สนุชาย ปฏิจานาติ ฯ
กายวิญญตฺติ วจิวินญตฺติ สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนุโต ชีวิตินุ-
ทริยนุติ เอวมาทโยปี ชมมา สงฺขารกฺขนุชฺปริยาปนฺนาติ ตสฺส (๔)
ลทฺธิ ฯ สกวาที ปน ตํ อสมุปฏิจจนุโต ยที นิรุทฺเธปี
อรูปปวตเต สงฺขารกฺขนุชฺ อตุถิ จคฺนุนมฺปี ขนุชานัน อตุถิตา
โหนตุติ โจเทตุ อตุถิ เวทนา กฺขนุชฺโรติอาทิมาห อิตโร อนุโต-
สมาปตฺตี สนุชาย ปฏิกุขิปติ สฺมาปชฺชนตสฺส จ วุฏฺจหนตสฺส
จ ปุพุพาปรภาคฺ สนุชาย ปฏิจานาติ ฯ

๑. ม. รูปีนเ วา โหนตุ อรูปีนเ วา ฯ ๒. ม. อรูปชีวิตเมว ฯ
๓. ม. เอตถนุเตเร เตนาติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ม. ...ปริยาปนฺนาติสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ชีวิตินุทริยกถาวณณา หน้า 331

อสนฺยสตุตฺวาเรปี เอเสว นโย ๑ ตสฺสา (๑) หิ ลทฺธิยา
อสนฺยสตุตฺตานํ ปฏฺิสนฺธิกาเล จิตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา นฺริชฺชติ เตน
สทฺ จิตฺตวิปฺปยุตฺตํ อรูปชีวิตินุทฺริยํ อุปฺปชฺชิตฺวา ยาวตายุกํ
ปวตฺตติ ๑ ตสฺมา เตสํ ชีวิตินุทฺริยํ นตฺถิติ ปุญฺโจ ปฏฺิกฺขิปปติ
อตฺถิติ ปุญฺโจ ปฏฺิฆานาติ ๑ เวทนา กฺขนฺธาทโยปี เตสํ ปวตฺติ-
วเสน ปฏฺิกฺขิปปติ ปฏฺิสนฺธิวเสน (๒) ปฏฺิฆานาติ ๑ สกฺวาที
ปนํ ตํ อนิจฺจนฺโต สเจ ตตฺถ เอกกฺขณฺเปี เวทนาทโย
อตฺถติ ปณฺจโวการภวตฺตํ ปาปฺณาตีติ โจเทตฺถ ปณฺจโวการภโวติ
อาห ๑ อิตโร สุตฺตวิโรธภยา ปฏฺิกฺขิปปติ ๑

เอกเทสํ ภิชฺชตีติ ปณฺเห สมฺปยุตฺตํ ภิชฺชติ วิปฺปยุตฺตํ
ติฏฺฐตีติ ตสฺส ลทฺธิ ตสฺมา ปฏฺิฆานาติ ๑ เทว ชีวิตินุ-
ทฺริยานีติ ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา สกฺวาทิสฺส ๑ รุปา-
รูปวเสน หิ เทว ชีวิตินุทฺริยานิ เตหิเยว สตุโต ชีวิติ
เตสํ ภงฺเคน มรตีติ วุจฺจติ ๑ จุตฺติกฺขณฺสมฺมิลฺหิ เทวปี ชีวิตานิ
สเหว ภิชฺชนฺตีติ ๑

ชีวิตินุทฺริยกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. ตสฺส ๑ ๒. ม. จุตฺติปฏฺิสนฺธิวเสน ๑

กมฺมเหตุกถาวณฺณา

อิทานิ กมฺมเหตุกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยน อรหตา
ปฺริมภเว อรหา อพฺภากิจฺจิตฺตปฺพุทฺโธ โส ตสฺส กมฺมสฺส เหตุ
อรหตฺตา ปฺริหายตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปฺพุทฺเสถลียานญฺเจว
สมิตฺติยานญฺจ เต สนฺธาย กมฺมเหตุติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส
ปฺฏิญฺญา อิตฺรสุส ฯ เสสํ ปฺริหานิกถายํ วุตฺตนยเมว ฯ

หนฺนทฺ หิ อรหนฺตานิ อพฺภากิจฺจตีติ อิํมํ ยสฺส กมฺมสฺส
เหตุ ปฺริหายตีติ สมฺปฺฏิญฺฉาเปตฺถ วทตี ฯ อถ นํ สกฺวาที
ติ ปกฺขํ ปฺฏิชานาเปตฺวา ยทิ เอวํ เยหิ อรหนฺโต น อพฺภากิจฺจิ-
ตฺตพฺพา (๑) เต สพฺเพ อรหตฺติ ปาปฺญฺณยฺยุนฺตี โจเทตฺถิ เต เกจฺติ-
อาทิมหา ฯ อิตโร ตสฺส ตสฺส (๒) กมฺมสฺส อรหตฺติ สมฺปาปฺญฺเน
นियามํ อปฺสฺสนฺโต ปฺฏิกฺขิปตี ฯ

กมฺมเหตุกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อภฺจโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม. น อพฺภากิจฺจิตฺตปฺพุทฺธา ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

อานิสัสกถาวณณา(๑)

อิทานิ อานิสัสทสฺสาวิกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สกสมเย สงฺขาร
อาทีนวโต นิพฺพานญฺจ อานิสัสโต ปสฺสนตฺตสฺส สลฺโยชนป-
ปหานํ โหติติ นิจฺจโย ฯ เยสิ ปน เตสุ ทฺวิสุปี เอกํสิกวาทํ
คเหตุวา อานิสัสทสฺสาวิโนว สลฺโยชนปฺปหานํ โหติติ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ฯ
ปฏฺฐึณฺวา อิตฺรสุส ฯ อตฺตสฺส เอส สกฺวาโท (๒) ตยา คหิโต
อาทีนโวปี ทฺถุสพฺโพยฺเววาทิ วิภาคทสฺสนตฺถํ สกฺวาที สงฺขารเตติ-
อาทีมาห ฯ

สงฺขาร จ อนิจฺจโต มนสิกโรติ นิพฺพานे จ อานิสัส-
ทสฺสาวิ โหติติ ปณฺหสุมี อยมธิปฺปาโย อานิสัสทสฺสาวิสุส
สลฺโยชนานํ ปหานํ โหติติ เตสํ ลทฺธิ ฯ นนฺุ สงฺขาร
อนิจฺจโต มนสิกโรโต สลฺโยชนา ปหฺยฺยนฺฺติติ จ ปุญฺโโจ อามนฺฺตาคิ
ปฏฺฐิขานาคิ ฯ เตน เต สงฺขารे จ อนิจฺจโต มนสิกโรติ
นิพฺพานे จ อานิสัสทสฺสาวิ โหติติ อิทํ อาปชฺชติ ก็
สมฺปฏฺฐิจฺฉสิ เอตฺนตฺติ ฯ ตโต ปรวาทิ เอกจิตฺตกฺขณํ สนฺธาย
ปฏฺฐิขิปติ ทฺติยํ ปุญฺโโจ นานาจิตฺตวเสน ปฏฺฐิขานาคิ ฯ สกฺวาที
ปนฺนสฺส อธิปฺปายํ มทฺทิตฺวา อนิจฺจมนสิการสฺส อานิสัสทสฺสา-
วิตาย จ เอกโต ปฏฺฐึณฺวตฺตตฺตา ทฺวินฺนํ ผสฺसानํ ทฺวินฺนํ

๑. ม. อานิสัสทสฺสาวิกถา ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

๒. ม. เอกํสิกวาโท ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวคฤทูปกรณวณณา หน้า 334

จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ ปุจฺจติ ฯ อิตโร ทฺวินฺนํ สโมธานํ
อปสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปปติ ฯ ทุกฺขโตติอาทิปญฺเฬหสุปี เอสฺว นโย ฯ

กิมฺปนฺตถ สนนฺนิฏฺฐานํ ก็ อนิจฺจาทีโต มนสิกโรโต
สฺยโลชนา ปหฺยิยฺนฺติ อุทาหุ นิพฺพานํ อานิสฺสทสฺสาวิสฺส
อุทาหุ เทวปี เอกโต กโรนฺตสฺสาติ ฯ ยทิ ตาว อนิจฺจาทีโต
มนสิกโรโต ปหานํ ภเวยฺย วิปสฺสนาจิตฺเตเนว ภเวยฺย อถ
อานิสฺสทสฺสาวิโน อนุสฺสวเสณ นิพฺพานํ อานิสฺสํ ปสฺสนฺตสฺส
วิปสฺสนาจิตฺเตเนว ภเวยฺย อถ เทวปี เอกโต กโรนฺตสฺส
ภเวยฺย ทฺวินฺนํ ผสฺสาทีนํ สโมธานํ ภเวยฺย ฯ ยสฺมา ปน
อริยมคฺคกฺขณํ อนิจฺจาทีมนสิการสฺส กิจฺจํ นิปฺผตฺตี คจฺจติ
ปนฺนํ นิจฺจโตติอาทิกฺคหณสฺส อนฺนุปฺปตฺติธมฺมภาวโต นิพฺพานํ
จ ปจฺจกฺขโตว อานิสฺสทสฺสนํ อิจฺจติ ตสฺมา กิจฺจนิปฺผตฺติวเสณ
อนิจฺจาทีโต มนสิกโรโต อารมฺมณํ กตฺวา ปวตฺติวเสณ จ
นิพฺพานํ อานิสฺสทสฺสาวิสฺส สฺยโลชนานํ ปหานํ โหตีติ
เวทิตพฺพิ ฯ

นิพฺพานํ สุขานุปสฺสีติ สุตฺตํ นิพฺพานํ สุขานุปสฺสนาที-
ภาวเมว สาเชติ น อานิสฺสทสฺสาวิทามตฺเตน สฺยโลชนานํ
ปหานํ ตสฺมา อากตมฺปิ อนาภตสทิสเมวาทิ ฯ

อานิสฺสทสฺสาวิกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อมตารมมณกถาวณณา

อิทานิ อมตารมมณกถา นาม โหติ ฯ ตตถ เยสิ
นิพพานं มลลยตีตีอาทีนं ปทานं (๑) อโยนิโส อตุถิ คเหตุวา
อมตารมมณं สลลโยชนं โหตีตี ลทฐิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียานं
เต สนฺชาย ปุจฺจมา สกฺวาทีสุส ปฏฺธิญฺญา อิตฺรสุส ฯ อถ
นํ สเจ อมตารมมณं สลลโยชนं อมตสุส สลลโยชนียาทีภาโว
อาปชฺชตีตี โจเทตุ อมตํ สลลโยชนียนฺตืออาทีมาห อิตโร
สุตฺตวิโรธกเยน สพฺพํ ปฏฺธิกฺขีปตี ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพวาเรสุ
อตุถิ เวทีตพฺพิ ฯ นิพพานं นิพพานโตตี อากตสุตฺตํ (๒) ปน
ทิวฺจธมฺมนิพพานं สนฺชาย ภาสีตี ตสมฺมา อสาธกนฺตี ฯ

อมตารมมณกถาวณณา นิฏฺฐีตา ฯ

รूपีสารมมณนฺตีกถาวณณา

อิทานิ रूपี สारมมณนฺตีกถา นาม โหติ ฯ ตตถ रूपี
สปฺปจฺจยญฺเจน สारมมณं นาม โหตี น อลฺลญฺ อารมมณं
กโรตีตี อารมมณปฺจฺจยวเสน ฯ เยสิ ปน อวิเสเสน रूपี
सारมมณนฺตี ลทฐิ เสยฺยถาปี อตุตราปถกานํ เต สนฺชาย
อารมมณทฺวยสุส (๓) วิภาคทสุสนตฺตํ ปุจฺจมา สกฺวาทีสุส ปฏฺธิญฺญา
อิตฺรสุส ฯ เสสเมตถ ปาลีอนุสारेเนว เวทีตพฺพิ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อาหญฺสุตฺตํ ฯ

๓. ม. อารมมณตฺถสุส ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถูปปรกณวณณา หน้า 336

น วตตพพุนติ ปญเห โอลุพการมมณั สนุชาย ปฏิลญา
สกวาทิสส ๗ ทุตยปญเหปี ปจยารมมณั สนุชาย ปฏิลญา
ตสเสว ๗ อิติ สปปจยญเจเนเวตถ สारมมณตา สิทุชาติ ๗
รูปัสารมมณนตีกถาวณณา นิญจिता ๗

อนุสยาอนารมมณกถาวณณา

อิทานิ อนุสยา อนารมมณตีกถา นาม โหติ ๗ ตตถ
เยสั อนุสยา นาม จิตตวิปยุตตะตา อเหตุกา อพยากตา
เตเนว จ อนารมมณตติ ลทุธิ เสยฺยถาปี อนุชกานญเจว
เอกจจานญจ อุตตราปถกานั เต สนุชาย อนุสยาติ ปุจญา
สกวาทิสส ปฏิลญา อิตรสส ๗ อถ นั อนารมมณณ นาม
เอววิเชน ภวิตพพุนติ โจเทตु รูปนตติอาทิมาห ๗ กามราโคติ-
อาทิ กามราคานุสยโต อนญตตะตา ทสสิตติ ๗ สงฺขารกฺขนุโร
อนารมมณโณติ ปญเห จิตตสมยุตตะตติ สงฺขารกฺขนุริ สนุชาย
ปฏิกฺขิปติ ๗ อนุสยญจ ชีวิตินุทริยั กายกมฺมาทिरูปญจ สงฺขารกฺ-
ขนุชปริยาปนุนตติ (๑) สนุชาย ปฏิจานาติ ๗ อิมินาว อูปาเยน
สพพวาระสุ อตุโถ เวทิตพโพ ๗ สานุสโยติ ปญเห ปน
อปปหีนานุสยตตะตา สานุสยตา อนญตตะตา น อนุสยานั
ปวตตีสพภาวา ๗ โย หิ อปปหีนโน น โส อติโต นานาคโต
๑. ม. สงฺขารกฺขนุชปริยาปนุนตติ ๗

*เล่มที่ 48 ฅาณอนารมมณนุติกถาวณณา หน้าที่ 337

น ปจจุปโน โน จ ๑ มคควชฅกิลเโส ปเนส อปโปหีนตดา ว
อตุถิติ วุจจติ ๑ เอวรุปสฺส จ อิทํ นาม อารมมณนุติ น
วตตพพํ ๑ ตสฺมา ตํ ปฏิกุขิตฺตํ ๑ ตมฺปนเนตํ น เภวลํ อนุสยสฺส
ราคาทินมฺปิ ตาทิสเมว ตสฺมา อนุสยานํ อารมมณตาสารกํ(๑)
น โหติติ ๑

อนุสยาอนารมมณกถาวณณา นิฎฺฐิตา ๑

ฅาณอนารมมณนุติกถาวณณา

อิทานิ ฅาณํ อนารมมณนุติกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ ยสฺมา
อรหา จกฺขุวิญญานสมงฺกิ ฅาณินิติ วุจจติ ตสฺส ฅาณสฺส
ตสฺมี ขณ อารมมณํ นตุถิ ตสฺมา ฅาณํ อนารมมณนุติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนุชาย ปุจฺจนา
สกวาทิสฺส ปฏฺิญญา อิตรสฺส ๑ เสสเมตฺถ อนุสยถายํ
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพนุติ ๑

ฅาณอนารมมณนุติกถาวณณา นิฎฺฐิตา ๑

๑. ม อารมมณตาสารกํ ๑

อตีตानาคตารมมณกถาวณณา

อิทานิ อตีตानาคตารมมณกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยสุมา
อตีตानาคตานิ (๑) นาม นตฺถิ ตสุมา ตตารมมณน จิตฺเตน
อารมมณสฺส นตฺถิตาย อนารมมณน ภวิตพฺพนฺติ อตีตํ
อนารมมณนฺติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เต
สนฺธาย อตีตानาคตารมมณนฺติ (๒) ปุจฺจนา สกฺวาทีสฺส ปฺภีณฺญา
อิตรสฺส ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาลีเมว นียฺยาตีติ ฯ

อตีตानาคตารมมณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิตกฺกานุปตฺติกถาวณณา

อิทานิ วิตกฺกานุปตฺติกถา นาม โหติ ฯ ตตถ วิตกฺกานุ-
ปตฺติตา นาม ทฺวิธา อารมมณโต จ สมฺปโยคโต จ ฯ ตตถ
อสุกฺกจิตฺตํ นาม วิตกฺกสฺสสารมมณํ น โหตีติ นียฺมาภาวโต
สฺยา สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปตฺติตํ วิตกฺกวิปฺปยุตฺตจิตฺตสพฺภาวโต
ปน สพฺพํ จิตฺตํ น วิตกฺกานุปตฺติตํ ฯ อิติ อิมํ วิภาคํ
อกฺควา อวิเสเสนว สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปตฺติตฺตํ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺจนา สกฺวาทีสฺส
ปฺภีณฺญา อิตรสฺส ฯ เสสเมตฺถ ปาลิวเสนว นียฺยาตีติ ฯ

วิตกฺกานุปตฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อตีตानาคตารมมณํ ฯ ๒. ม. อตีตารมมณนฺติ ฯ

วิตกกุวิปฺฬารสทฺทกถาวณฺณา

อิทานิ วิตกกุวิปฺฬารสทฺทกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
วิตกกุวิจारा วจีสงฺขาราติ วุตฺตา ตสฺมา สพฺพโส วิตกกุยโต
วิจายโต อนฺตมโส มโนธาตูปวตฺติกาเลปิ วิตกกุวิปฺฬารो
สทฺโทยเวติ เยสิ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ ปุพฺพเสถียนันฺ เต สนฺธาย
สพฺพโสติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ อถ
นํ ยที วิตกกุวิปฺฬารมตฺตํ สทฺโท ผสฺสาทีวิปฺฬารोปิ สทฺโท
ภเวยฺยชาติ โจเทตุํ สพฺพโส ผุสฺยโตติอาทิมาย ฯ อิตฺโร ตาทิสํ
สุตฺตเลสิ อปฺสฺสนฺโต ปฏฺิกุขิปตี ฯ วิตกกุวิปฺฬารो สทฺโท
โสตฺตวิญฺเญยฺโยติ วิตกกุสฺส วิปฺฬารมตฺตเมว สทฺโทติ กตฺวา
ปุจฺฉติ น วิตกกุวิปฺฬารสมฺภูจित्तํ สุตฺตปฺมตฺตานันฺ สทฺทํ ฯ
อิตฺโร ปฏฺิกุขิปตี ฯ นนฺ วิตกกุวิปฺฬารสทฺโท น โสต-
วิญฺเญยฺโยติ อิทํ ตสฺเสว สทฺธิยา ทสฺเสติ ฯ โส हि วิตกกุ-
วิปฺฬารมตฺตเมว สทฺทํ วทตี โส น โสตฺตวิญฺเญยฺโยติ ฯ อิตฺโร
ปน วิตกกุวิปฺฬารสทฺทํ สุตฺวา อาทิสตีติ (๑) วจนฺโต โสตฺตวิญฺเญยฺโย
วทตี ฯ

วิตกกุวิปฺฬารสทฺทกถาวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๗๘/๑๑๓ ฯ

นยถาจิตตสฺสวาทิกถาวณณา

อิทานิ นยถาจิตตสฺส วาทิกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
ยสฺมา โกจิ อญฺญํ ภณิสฺสามิติ อญฺญํ ภณติ ตสฺมา น
ยถาจิตตสฺส วาจา จิตฺตานูรुปา จิตฺตานुकฺติกา น โหติ วินาปี
จิตฺเตน ปวตฺตตีติ เขลํ ลหุธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนํ เต
สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺตสฺส ฯ อถ นํ
ยฺธิ ตํสมฺภูจฺจาปํ จิตฺตํ น สฺยา ผสฺสาทโยปี ตสฺมี ขณฺ น
สฺยฺนฺติ โจเทตฺถ อผสฺสทสฺสาตีอาทิมาย ฯ น ภณิตฺกาโมตีอาทิสฺ
ยสฺมา อญฺญํ ภณิสฺสามิติ อญฺญํ ภณฺนฺโตปี ภณิตฺกาโมเยว
นาม โหติ ตสฺมา น เหวณฺติ ปฏฺิภฺิปีติ ฯ

นनु อตฺถิ โกจิ อญฺญํ ภณิสฺสามิติอาทิสฺ จีรฺนฺติ(๑)
ภณิตฺกาโม จีรฺนฺติ ภณฺเยยฺ ฯ ตตถ อญฺญํ ภณิตฺกามตาจิตฺตํ
อญฺญํ ภณฺนจิตฺตํ อิติ ปุพฺพภากจิตฺเตน อสฺทิสฺตฺตา นยถา-
จิตฺโต (๒) นาม โหติ เตนสฺส เกวลํ อนาปตฺติ นาม โหติ น
ปน จีรฺนฺติ วจนสมฺภูจฺจาปจฺจิตฺตํ นตฺถิ อิติ อจิตฺตกา ส
วาทิ อตฺถํ สนฺธาย ปฏฺิภฺิปีติ (๓) ฯ อิมินา อุทาทฺรณฺน นยถา-
จิตฺตสฺส วาจาติ ปตฺติจฺจาปีตาปี อปฺปตฺติจฺจาปีตาวิ โหตีติ ฯ

นยถาจิตตสฺสวาทิกถาวณณา นิฏฺิธา ฯ

๑. ม. จีรฺนฺติ ฯ ๒. ม. อยถาจิตฺโต ฯ ๓. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

นยถาจิตตสสุสกายกมฺมนฺตีกถาวณณา

อิทานิ นยถาจิตตสสุส กายกมฺมนฺตีกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
ยสุมา โกจิ อญฺญตฺร กจฺจนฺตฺร สามีติ อญฺญตฺร กจฺจนฺตฺร ตสุมา
นยถาจิตตสสุส กายกมฺมํ จิตฺตานูรูปํ จิตฺตานุกตฺตํ น โหติ
วินาปี จิตฺเตน ปวตฺตตฺตํ ยสฺส ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนํเยว
เต สนฺธาย ปุจฺจา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ เสสเมตฺถ
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพฺพนฺติ ฯ

นยถาจิตตสสุสกายกมฺมนฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๕

อตีตानาคตสมนฺนาคตถาวณณา (๑)

อิทานิ อตีตानาคเตหิ สมนฺนาคตถา นาม โหติ ฯ
ตตฺถ สมนฺนาคตปฺลยตฺตํ ปฏฺิลาภปฺลยตฺตํ เทว ปฺลยตฺตํ โย
เวทิตฺพฺพา ฯ ตาสฺส ปจฺจุปฺปนฺนชฺมมสมฺงฺคิ สมนฺนาคโตติ วุจฺจติ ฯ
อฏฺฐสฺมาปฺตฺตลาภิโน ปน สฺมาปฺตฺตํ โย กิณฺจาปี น เอกกฺขณฺ
ปวตฺตนฺติ อญฺญา อตีตา โหนฺติ อญฺญา อนาคตา อญฺญา
ปจฺจุปฺปนฺนา ปฏฺิวิชฺฌิตฺวา อปรินฺตาย ปน ลาทิตี วุจฺจติ ฯ
ตตฺถ ยสฺส อิมํ วิภาคํ อคฺคเหตฺวา ยสุมา ฌานลาภินํ
อตีตानาคตานปี ฌานานิ อตฺถิ ตสุมา เต อตีเตนปี
อนาคเตนปี สมนฺนาคตาติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต
๑. สฺยา. อตีตानาคตปจฺจุปฺปนฺนถา ฯ
ม. อตีตानาคตสมนฺนาคตถาวณณา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณฺณา หน้า 342

สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุสฺส ฯ เสสเมตฺถ
อฺตุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ อฏฺฐวิโมกฺขณายีติอาทิ ปนฺ ทาภีภาวสุส
สาธกั นฺ สมฺนฺนาคตภาวสุสาติ ฯ

อตีตฺตานาคตสมฺนฺนาคตกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นิโรธกถาวณฺณา

อิทานิ นิโรธกถา นาม โหติ ตตฺถ เยถั อฺปปตฺเตสียนฺติ
สงฺขคตฺตฺส ภวฺงคจิตฺตฺส ภงฺกคฺคณฺเนน สหฺเว กิริยาติ สงฺขคตา
กฺุสลา วา อฺกฺุสลา วา จตฺตาโร ขนฺธา จิตฺตสมฺภูจฺาน-
รฺูปฺลฺจาติ ปฺลฺจ ขนฺธา อฺปปชฺชนฺติ ฯ เตสุ หิ อฺนฺุปฺปนฺเนสุ
ภวฺงคจิตฺเต (๑) นิรฺุทฺเต สนฺตตีวฺิจเญโท ภเวยฺยาติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
อฺนฺุชกานั เต สนฺธาย อฺปปตฺเตสียเติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ
ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุสฺส ฯ ตตฺถ อฺปปตฺเตสียเติ จตฺตฺสปี ปเทสุ
พหฺวจฺนภฺมฺมตฺเถ เอกวจฺนภฺมฺมํ อฺปปตฺเตสียेषฺสุ ปฺลฺจสุ ขนฺเธสุ
อฺนฺิรฺุทฺเตสุติ อยฺเยหตฺถ อคฺุโถ ฯ ทสนฺนฺนฺติ อฺปปตฺเตสียกฺ-
ขนฺธานญจ กิริยากฺขนฺธานญจ วเสน วุคฺคั ฯ ตตฺถ ปจฺม-
ปฺลฺเยห ขนฺธลคฺคณฺวเสน กิริยาวเสน จ ปฺลฺเยว นาม เต
ขนฺธาติ ปฏฺิณฺชิปติ ฯ ทฺุติยปฺลฺเยห ปุริมปจฺฉิมวเสน อฺปปตฺเตสีย-
๑. ม. ภวฺงเก ฯ

*เล่มที่ 48 รูปมคฺโคตติกถาวณณา หน้า 343

กิริยาวเสน จ นานตฺตํ สนฺธาย ปฏฺิษานาติ ฯ ทฺวินฺนมนฺปน
ผสฺसानํ จิตฺตानนฺจ สโมธานํ ปฏฺุโจ สุตฺตเลสาภาเวน
ปฏฺิกุขิปติ ฯ

กิริยา จตฺตารโสติ รฺูเปน วินา กุสลา วา อกุสลา
วา จตฺตารโ คหิตา ฯ กิริยาณณนฺติ ปรวาทินา จกฺขุ-
วิญฺญาณสมงฺกิกฺขณเ อรหโิต อนฺนุณฺดาตํ อนารมฺมณณานํ ฯ
นินฺรุทฺเช มคฺโค อูปฺปชฺชตีติ ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส อนินฺรุทฺเช
อนูปฺปชฺชนโิต ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส(๑) ฯ มโิต มคฺคํ ภาเวตีติ ฉเลน
ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส ฯ ยสฺมา ปน ปฏฺิสนฺธิโิต ยาว จฺติ-
จิตฺตา สตฺโิต ชีวติเยว นาม ตสฺมา สกฺวาทิสฺส(๒) น เหวนฺติ
ปฏฺิกุขิปติ ฯ

นิโรธกถาวณณา นิฏฺุจิตา ฯ

รูปมคฺโคตติกถาวณณา

อิทานิ รฺูปี มคฺโคตติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสํ สมฺมา-
วาจากมฺมนฺตาชีวา รฺูปนฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหิสาสกสมฺมิตฺยมหา-
สงฺฆิกานํ เต สนฺธาย มคฺคสมงฺกิสฺสาติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ฯ
ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ยทิ เต สมฺมาวาจาทโย รฺูปี
น วิรตีโย ยถา สมฺมาทฺธิจฺฐาทิมคฺโค สारมฺมณาทิสภาโว เอว
๑. ม. สกฺวาทิสฺส ฯ ๒. ม. สกฺวาที ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 344

ตมฺปิ รุปํ สียาติ โจเทตุํ สารम्मโนติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปฏิกฺเขโป

จ ปฏฺิณฺญา จ ปรวาทิโน ลทฺธิวเสน (๑) เวทิตพฺพา ฯ

เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

รูปมฺคฺโคตฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณฺจวิญฺญาณสมงฺกิสฺส มคฺคภาวนากถา

อิทานิ ปณฺจวิญฺญาณสมงฺกิสฺส มคฺคภาวนากถา นาม โหติ ฯ

ตตฺถ เยสํ จกฺขุณา รุปํ ทิสฺวา น นิमितฺตคฺคฺกาหิ โหตีติ

สฺสฺสฺสํ นิสฺสาย ปณฺจวิญฺญาณสมงฺกิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ ลทฺธิ

เสยฺยถาปิ มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส

ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ สเจ ตสฺส มคฺคภาวนา อตฺถิ

ปณฺจวิญฺญาณคฺติเกน วา มคฺเคน มคฺคคฺติเกหิ วา ปณฺจ-

วิญฺญาเณหิ ภาวิตพฺพํ น จ ตานิ มคฺคคฺติกาणि อนิพฺพา-

นารम्मณตฺตา อโลกุตฺตรตฺตา จ น มคฺโค ปณฺจวิญฺญาณคฺติโก

เตสํ ลกฺขณน อสงฺกहितตฺตาติ โจเทตุํ นนฺ ปณฺจวิญฺญาณา

อฺปฺปนฺนวตฺตูกาติอาทิมาห ฯ ตตฺตรายมธิปฺปาโยยฺหิ ปณฺจ-

วิญฺญาณสมงฺกิสฺส มคฺคภาวนา สียา เยน มโนวิญฺญาเณน

มคฺโค สมฺปยุตฺโต ตมฺปิ ปณฺจวิญฺญาณสมงฺกิสฺส สียา ฯ เอว

สนฺเต ยทิทํ ปณฺจวิญฺญาณา อฺปฺปนฺนวตฺตูกาติอาทิ ลกฺขณํ

๑. ม. ลทฺธิอนฺรูเปน ฯ

*เล่มที่ 48 ปณจวิญญาณสมงคีสสมคกถาวณณา หน้า 345

วุดตํ ตํ เอวํ อวตฺวา ฉวิญญาณาติ วตฺตพฺพํ สียา ฯ
ตถา ปน อวตฺวา ปณจวิญญาณาเตว วุดตํ ตสฺมา น
วตฺตพฺพํ ปณจวิญญาณสมงคีสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ ฯ ยสฺมา
เจตฺถ อยเมว อธิปฺปาโย ตสฺมา สกฺวาที ตํ ลกฺขณํ ปรวาที
สมปฺปฏิจฺฉาเปตฺวา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ ปณจวิญญาณ-
สมงคีสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ อาห ฯ

อปโร นโย ปณจวิญญาณา อุปฺปนฺนวตฺตกา มคฺโค
อวตฺตโกปี โหติ ฯ เต จ อุปฺปนฺนารมฺมณา มคฺโค นวตฺตพฺพา-
รมฺมโณ ฯ เต ปฺเรชาตวตฺตกา มคฺโค อวตฺตโกปี ฯ เต
ปฺเรชาตารมฺมณา มคฺโค อปฺเรชาตารมฺมโณ ฯ เต อชฺฌตฺติก-
วตฺตกา มคฺโค อวตฺตโกปี โหติ ฯ เต จ รุปาทิวเสน พหิทฺธา-
รมฺมณา(๑) มคฺโค นิพฺพานารมฺมโณ ฯ เต อนิรุทฺธํ วตฺตํ นิสฺสยํ
กตฺวา ปวตฺตนโต อสมฺภินฺนวตฺตกา มคฺโค อวตฺตโกปี ฯ
เต อนิรุทฺธานว รุปาทีนํ อารพฺภ ปวตฺตนโต อสมฺภินฺนา-
รมฺมณา มคฺโค นิพฺพานารมฺมโณ ฯ เต นานาวตฺตกา มคฺโค
อวตฺตโก วา เอกวตฺตโก วา ฯ เต นานารมฺมณา มคฺโค
เอการมฺมโณ ฯ เต อตฺตโน อตฺตโนว รุปาทีโคจเร ปวตฺตนโต
น อณฺวมณฺณสฺส โคจรวิสฺสํ ปจฺจนฺโกนฺติ มคฺโค รุปาทีสุ
เอกมฺปี โคจรี น กโรติ ฯ เต กิริยามโนธาตุํ ปฺเรจาริกํ
๑. ม. พาหิรารมฺมณา ฯ

*เล่มที่ 48 ปณจวิญญาณสมงคิสฺสมคฺคภาวณณา หน้า 347

จกฺขุวิญญาณํ อตีตानาคตํ อารพฺภาติ เอตฺถ อยมธิปฺปาโย
มโนวิญญาณสมงคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวณา มโนวิญญาณญจ
อตีตानาคตมฺปิ อารพฺภ อฺปฺปชฺชติ กิณฺเต เอวํ จกฺขุ-
วิญญาณมฺปิตฺติ ฯ ฝสฺสํ อารพฺภาติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ จกฺขุณา
รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหิตฺติ เอตฺถ ชวณกฺขณเณ น นิมิตฺ-
ตคฺคาหิตา วุตฺตนา น จกฺขุวิญญาณกฺขณเณ ฯ ตสฺมา โลกีย-
มตฺตมฺปิ สนฺธาเยตํ อสาธกนฺติ ฯ

ปณจวิญญาณสมงคิสฺสมคฺคภาวนากถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณจวิญญาณา กุสลาปิตฺติกถาวณณา

อิทานิ ปณจวิญญาณา กุสลาปิตฺติกา นาม โหติ ฯ สา
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว อตฺถโต เวทิตพฺพาทิ ฯ

ปณจวิญญาณา กุสลาปิตฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณจวิญญาณา สาโภคาติกถาวณณา

อิทานิ ปณจวิญญาณา สาโภคาติกา นาม โหติ ฯ
ตตฺถ อาโภโค นาม กุสลา กุสลวเสน โหติ สตฺถารา
จ จกฺขุณา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหิ โหติ น นิมิตฺตคฺคาหิ
โหตีตีอาทิ วุตฺตํ ตํ อโยนิโส คเหตุวา ปณจวิญญาณา
สาโภคาติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปรกณวณณา หน้า 348

ปฺจญา สกฺวาทิสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสุตฺต ๑ เสสเมตฺถ ปฺริมกถา-
สทิสเมวาทิ ๑

ปฺญจวิญฺญาณาสาโภคาติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

ทฺวีหิสีเลหิสมนฺนาคโตตติกถาวณณา

อิทานิ ทฺวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตตติกา (๑) นาม โหติ ๑ ตตฺถ
สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโผติ อาทิวจฺนโต (๒) ยสฺมา โลกิเยน
สีเลน สีลฺวา โลกุตฺตรมคฺคํ ภาเวติ ตสฺมา ปฺริเมน จ โลกิเยน
มคฺคกฺขณฺเ โลกุตฺตเรน จาติ ทฺวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต นาม
โหติตี เยสํ ทฺวริ เสยฺยถาปิ มหาสงฺฆิกานํเยว เต สนฺชาย
มคฺคสมงฺคีติ ปฺจญา สกฺวาทิสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสุตฺต ๑ อถ นํ
ยทิสฺส เอกกฺขณฺเ โลกิยโลกุตฺตเรหิ ทฺวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต
ทฺวีหิ ผสฺเสหิตีอาทิมาย ๑ อิตโร ตถารูปํ นยํ อปฺสฺสนฺโต
ปฺฏิกฺขิปติ ๑ โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จาติ ปญฺเห ปุพฺเพ-
สมาทินฺนลฺยจ มคฺคกฺขณฺเ อุปฺปนฺนสมฺมาวาจาทินิ จ สนฺชาย
ปฺฏิขานาติ ๑

โลกิเย สีเล นิรุทฺเชติ ปฺจญา ปฺรวาทิสฺส ขณฺภงฺคนิโรธํ
สนฺชาย ปฺฏิญฺญา สกฺวาทิสฺส ๑ อิตโร ปฺน (๓) ตํ วิตฺติกมฺมํ
๑. ม. ทฺวีหิ สีเลหิติกถา ๑ ๒. ส. ส. ๑๕/๖๑/๒๐ ๑
๓. ม. ปน ๑

*เล่มที่ 48 สี่ล่อเจตสิกนุติกถาวณณา หน้า 349

วีย สลลลกเขนุโต ทุสฺสึโลตติอาทิมาห ฯ ลทฺธิปตฺติจฺจาปนํ ปนสฺส
ปฺพุเพ อภินฺนสี่ลตฺเตว ทีเปติ น ทฺวีหิ สมฺนฺนาคตฺตํ ฯ ตสฺมา
อปฺปตฺติจฺจิตาว ลทฺธิตฺติ ฯ

ทฺวีหิสี่เลหิสมฺนฺนาคโตตฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สี่ล่อเจตสิกนุติกถาวณณา

อิทานิ สี่ล่อ เจตสิกนุติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
สี่เล อปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธปี สมาทานเหตุโก สี่โลปจโย นาม
อตุถิ เยน โส สี่ลวเวว นาม โหติ ตสฺมา สี่ล่อ เจตสิกนุติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ เสสเมตฺถ ทานํ อเจตสิกนุติ-
กถายํ วุคฺคฺนเยเนว เวทิตฺพุฬํ ฯ ลทฺธิปตฺติจฺจาปนมฺปิ อโยนิโส
คหิตตฺตฺตา อปฺปตฺติจฺจาปนเมวาทิ ฯ

สี่ล่อเจตสิกนุติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สัจจจิตตานุปริวตฺตติคถาวณณา

อิทานิ สัจจ น จิตตานุปริวตฺตติคถา นาม โหติ ฯ ตตถ
น จิตตานุปริวตฺตติ ภาสนุตรเมว นาม เสสฺสิ ปริมกถา-
สทิสเมวาทิ ฯ

สัจจจิตตานุปริวตฺตติคถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมาทานเหตุกกถาวณณา

อิทานิ สมาทานเหตุกกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
อารามโรปาติคถาย (๑) อตถํ อโยนิโส กเหตุวา สทา ปุณฺณํ
ปวทุตฺตติ วจนโต สมาทานเหตุกํ สัจจ วทุตฺตติ เยสํ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานญฺเวย เต สนฺชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส จิตฺตวิปฺปยุตฺตํ สีโลปจฺย สนฺชาย ปฏฺิณฺญา
ปรวาทิสฺส ฯ เสสฺสิ ปริมกถาสทิสเมวาทิ ฯ

สมาทานเหตุกกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิญญตฺตติสัจจจิตตานุปริวตฺตติคถาวณณา

อิทานิ วิญญตฺตติ สัจจจิตตานุปริวตฺตติ นาม โหติ ฯ ตตถ
กายวิญญตฺตติ กายกมฺมํ วจฺวิญญตฺตติ วจฺกมฺมนฺติ คหิตตฺตา
วิญญตฺตติ สัจจจิตฺตติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานญฺเวย
๑. ม. ...คถาย ฯ

*เล่มที่ 48 อวิญฺญตฺตึทฺสฺสีลฺยนฺตึกถาวณฺณา หน้า 351

สมิตฺยานนฺจ เต สนฺธาย วิญฺญตฺตึตฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ฯ
ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ ยสฺมา สึลํ นาม วิรตี น
รूपฺชมฺโม ตสฺมา เตนฺตฺถนฺน โจเทตฺถุ ปาณาติปาตา เวรมณฺตี-
อาทิมานฺห ฯ อภิวิทฺถนํ สึลนฺตึ(๑)อาทึ ยถารูปํ วิญฺญตฺตึ โส
สึลนฺตึ ปณฺญตฺตึ (๒) ตํ อุกฺขริตฺวา ทสฺเสตฺถุ วุตฺตํ ฯ ยสฺมา
ปนฺน สทา วิรตี น โหตี ตสฺมา ปนฺน ปาณาติปาตา
เวรมณฺตีอาทิมานฺห ฯ ลทฺธิ ปนฺนสฺส ฉเลน ปตฺติฏฺจิตฺตฺตา
อปฺปตฺติฏฺจิตฺตาเยวาทึ ฯ

วิญฺญตฺตึสึลนฺตึกถาวณฺณา นิฏฺจิตฺตา ฯ

อวิญฺญตฺตึทฺสฺสีลฺยนฺตึกถาวณฺณา

อิทานิ อวิญฺญตฺตึ ทฺสฺสีลฺยนฺตึกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ
จิตฺตวิปฺปยุตฺตํ อปฺปญฺญปจฺยญฺเจว อาณตฺตฺติยา จ ปาณาติปาตาทีสุ
องฺคปารีปฺรึ สนฺธาย อวิญฺญตฺตึ ทฺสฺสีลฺยนฺตึ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส
ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ สเจ สทา ทฺสฺสีลฺยํ ปาณาติ-
ปาตาทีสุ อณฺญตรา สียาตี โจเทตฺถุ ปาณาติปาโตตฺตฺยาทิมานฺห ฯ
ปาปกมฺมํ สมาทึยิตฺวาตี อสุกฺขนฺนาม มาเตสฺสามิ อสุกํ ภาณฺทำ
อวฺหริสฺสามิตึ เอวํ ปาปสมาทานํ กตฺวา ฯ อุกฺโก วทฺถนฺตึตฺติ
๑. ม. อภิวิทฺถนํ สึลนฺตึ ฯ ๒. ม. มณฺญตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 352

ปฏฺฐโจ ทานกฺขณฺณ ปาปสฺส อนฺนุปตฺตตี สนฺธาย ปฏฺฐิจิปฺติ ฯ
ทฺถุติยฺ ปฏฺฐโจ จิตฺตวิปฺยตฺตํ ปาปฺปจฺยํ สนฺธาย ปฏฺฐิขานาติ ฯ
เสสเมตฺถ ปรีโภกมยฺกถาย วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ ลทฺธิ-
ปตฺติฐาปนมฺปิสฺส ปาปสฺมาทินฺนปฺพุพฺพภาคเมว สาเรติ น
อวิณฺณตฺตฺติยา ทฺถุสฺสีลภาวนฺติ ฯ

อวิณฺณตฺตฺติทฺถุสฺสีลยฺนตฺติกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทสโม วคฺโค นิฏฺฐิตฺโต ฯ

ทฺถุติโย ปณฺณาสโก สมตฺโต ฯ

ตฺติสฺโสปีอนฺนสยฺกถาวณฺณา

อิทานิ อนฺนสฺยา อพฺยาคตา อเหตุกา จิตฺตวิปฺยตฺตฺตาติ
ตฺติสฺโสปี อนฺนสยฺกถา นาม โหณฺติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา ปุณฺนุชฺชโน
กฺุสลาพฺยาคเต จิตฺเต วตฺตมาเน สานฺนุสโยติ วตฺตพฺพิ โย
จสฺส ตสฺมี ขณฺเ เหตุ น เตน เหตุนา อนฺนสฺยา
สเหตุกา น เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺตา ตสฺมา เต อพฺยาคตา
อเหตุกา จิตฺตวิปฺยตฺตฺตาติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกา-
นณฺเจว สมิตฺติยานณฺจ เต สนฺธาย ตฺติสฺปี กถาสฺ ปุจฺจนา
สกวาทิสฺส ปฏฺฐิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา
ปาติมคฺเคเนว สกฺกา ซานิตฺตฺนตฺติ ตสฺมา น วิตฺถาริตฺตฺนตฺติ ฯ

ตฺติสฺโสปีอนฺนสยฺกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฅาณกถาวณณา

อิทานิ ฅาณกถา นาม โหติ ๑ ตตถ มคฺคฅาณณ
อณฺฅาณณ วิคเตปี ปุณ จกฺขุวิณฺฅาณาทิวเสณ ฅาณวิปฺปยุตฺต-
จิตฺเต วตฺตมาเน ยสฺมา ตํ มคฺคจิตฺตํ นปฺปวตฺตติ ตสฺมา น
วตฺตพฺพํ ฅาณฺณิตี เยสํ ลทฺฐิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต
สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิณฺฅา อิตฺรสุส ๑ อถ นํ
ยทิ อณฺฅาณณ วิคเต ฅาณฺณิตี ปณฺณตฺติ น สฺยิยา รากาทีสุ
วิกเตสุ วีตฺรากาทีปณฺณตฺติปี น สฺยิยาคี ปุคฺคณปณฺณตฺติย
อโกวิโทสีตี โฉเทตฺถุ รากे วิกเตตฺถิอาทิมาย ๑ อิตโร เตสุ วิกเตสุ
สฺรากาทีถายเว ยุตฺตี อปฺสสนฺโต ปฏฺฐิกฺขิปฺติ ๑ ปฺริโยसाने ยสฺมา
ฅาณปฏฺฐิลาणे น สเ ฅาณฺณิตี วตฺตพฺพตฺตํ อรหตี ตสฺมา น
เหวนฺนติ ปฏฺฐิกฺเขโป สกฺวาทิสฺสาตี ๑

ฅาณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

ฅาณฺณจิตฺตวิปฺปยุตฺตณฺณติกถาวณณา

อิทานิ ฅาณฺณ จิตฺตวิปฺปยุตฺตณฺณติกถา นาม โหติ ๑ ตตถ
ยสฺมา อรหยา จกฺขุวิณฺฅาณาทิสมฺงคี ปฏฺฐิลทฺฐิ มคฺคฅาณฺณ สนฺธาย
ฅาณฺณิตี วุจฺจติ น จสฺส ตํ เตณ จิตฺเตน สมฺปยุตฺตํ ตสฺมา
ฅาณฺณ จิตฺตวิปฺปยุตฺตณฺณติ เยสํ ลทฺฐิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสลฺยิยานํ
เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิณฺฅา อิตฺรสุส ๑ อถ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปรกณวณณา หน้า 354

นํ ยถิ เต ฉาณํ จิตฺตวิปฺยตฺตํ จิตฺตวิปฺยตฺเตสุ รูปาทิสฺสุ
อณฺณตรํ สียาติ โจเทตฺถุ รูปนฺตืออาทิมานห อิตโร ปฏิกฺขิปติ ฯ
เสถํ เหฏฺฐา วุตฺตณฺยเมว ฯ ปรีโยसानเน ปน ปณฺณวาติ ปฏฺฐโง
ปฏฺฐิตาภวเสน ตํปณฺณตฺตี (๑) อิจฺฉติ ตสฺมา ปฏฺฐิขานาตีติ ฯ
ฉาณํจิตฺตวิปฺยตฺตนฺตือกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทํทฺกฺขนฺตือกถาวณณา

อิทานิ อิทํ ทฺกฺขนฺตือกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยถํ
โลกุตฺตรมคฺคกฺขนฺธเน โยคาวจโร อิทํ ทฺกฺขนฺติ วาจํ ภาสตี
เอวมสฺส อิทํ ทฺกฺขนฺติ วาจํ ภาสโต จ อิทํ ทฺกฺขนฺติ ฉาณํ
ปวตฺตตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส มคฺคกฺขนฺธเน ตถา วาจาภาสนนฺนจ ฉาณปฺปวตฺตตีณจ
สนฺธาย ปฏฺฐิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ ยสฺมา ปน โส เสสสจ-
ปฏฺฐิสฺยตฺตํ วาจํ ปุณฺนชฺชโนว ภาสตี น จ ตสฺส ตถา
ฉาณํ ปวตฺตตีติ (๒) อิจฺฉติ ตสฺมา สมฺมทยาทึปฺนฺนหสฺส ปฏฺฐิขิปติ ฯ
รูปํ อนิจฺฉนฺตืออาทึ ทฺกฺขนฺปรียายทสฺสนวเสน วุตฺตํ อิตโร ปน
สกสมเย ตาทิสํ โวหารํ อปฺสสนฺโต ปฏฺฐิขิปติ ฯ อีติ (๓) จ
ทฺนฺติ จาติอาทึ ยถิ ตสฺส ทฺกฺขนฺ ฉาณํ ปวตฺตตี อีการํทการ-
ทการ ขกาเรสุ ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา จตฺถุหิ ฉาณนฺทึ ปวตฺตตีติ (๔) ทสฺเสตฺถุ
๑. ม. ปวตฺตี ฯ ๒. ม. ฉาณปฺปวตฺตีติ ฯ
๓. ม. อีติ ฯ ๔. ม. ปวตฺติตพฺพนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 อธิธิพลกถาวณณา หน้า 355

วุดฺตํ ฯ อิตโร ปน ตถา น อิจฺฉติ ตสฺมา ปฏิกฺขิปตีติ ฯ (๑)

อิทํทฺขณฺตฺถกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิธิธิพลกถาวณณา

อิทานิ อิธิธิพลกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อิธิธิปาทภาวนา-
นีสํสสฺส อตฺถํ อโยนิโส กเหตุวา อิธิธิพลน สมฺนฺนาคโต กปฺปํ
ติฏฺฐเจยฺยติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปํ มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย
อิธิธิพลน สมฺนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺฐเจยฺยติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส ฯ
ตตฺถ กปฺโป นาม มหากปฺโป กปฺเปกเทโส อายุกปฺโปติ
ติวิโร ฯ จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว กปฺปสฺส อสงฺเขยฺยานีติ (๒) เอตฺถ
หิ มหากปฺโปว กปฺโปติ วุดฺโต ฯ พุรฺหมกายิกานํ เทวานํ
กปฺโป อายุปฺปมาณนฺติ (๓) เอตฺถ กปฺเปกเทโส ฯ กปฺปํ นิรยฺมฺหิ
ปจฺจติ กปฺปํ สกฺคมฺหิ โมทตีติ (๔) เอตฺถ อายุกปฺโป อายุกปฺปนํ
อายุวิธานํ กมฺมสฺส วิปกวเสน วา วสฺสคณฺนาย วา อายุ-
ปริจฺเณโทติ อตุโธ ฯ เตสฺส มหากปฺปํ สนฺธาย ปุจฺฉติ อิตโร
ปฏฺิษานาติ ฯ

อถ นํ สกฺวาที สเจ เต อิธิธิพลน สมฺนฺนาคโต
โย จิริ ชีวติ โส วสฺสสฺตํ อปฺปํ วา ภิกฺขโยติ (๕) เอวํ ปริจฺฉินฺนา
๑. ม. อิตฺติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๕๖/๑๕๐ ฯ
๓. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๒๓/๑๖๕ ฯ ๔. วิ. จุติ. ๗/๔๐๗-๔๑๐/๒๐๘ ฯ
๕. ตี. นี. ๑๖/๔๖๐/๒๒๓ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 356

อายุกปฺปา อุตฺถิ มหากปฺปํ วา มหากปฺเปกเทสํ วา ซีเวยฺย
อิทฺธิมยิเกนสฺส อายุณา ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถุ อิทฺธิมยิโก โส
อายุตฺถิอาทิมานํ ๑ อิตโร ซีวิตินฺทฺริยํ นาม อิทฺธิมยิกํ นตฺถิ
กมฺมสมฺภูจฺจานเมวาทิ วุตฺตตฺตฺตา ปฏิกฺขิปปติ ๑ โโก ปเนตฺถุ อิทฺธิ-
มโต วิเสโส นนฺ อนิทฺธิมาปํ อายุกปฺปํ ติฏฺฐเจยฺยติ ๑
อํ วิเสโส อิทฺธิมา หิ ยาวตฺถุ ซีวิตสฺส ปวตฺติยา
อนฺตรายกเร ฌมฺเม อิทฺธิพลเนน ปฏฺิพาหิตฺวา อนฺตรา อกาล-
มรณํ นิวารตฺถุ สกฺโกติ อนิทฺธิมโต เอตํ พลํ นตฺถิตฺติ ๑ (๑) อยเมเตสํ
วิเสโส ๑

อตฺถิตํ อนากตฺถนฺติ อิทฺธิ อวิเสเสน กปฺปํ ติฏฺฐเจยฺยติ
ปฏฺิณฺณตฺตฺตา โจเทติ ๑ เทว กปฺเปตฺถิอาทิ ยทฺธิ อิทฺธิมา
ซีวิตปริจฺเจทํ อตฺถิกมิตฺถุ สกฺโกติ น เกวลํ เอกํ อนเนเกปํ
กปฺเป ติฏฺฐเจยฺยติ โจทฺถนตฺถุ วุตฺตํ ๑ อฺปฺปนฺโน สสฺโสติอาทิ
น สพฺพิ อิทฺธิยา ลพฺภติ อิทฺธิยา อวิสโยปํ อตฺถิตฺติ ทสฺเสตฺถุ
วุตฺตํ ๑ เสสมตฺถุ อุตฺถานตฺถุเมวาทิ ๑

อิทฺธิพลกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. นตฺถิ ๑

สมาธิกถาวณณา

อิทานิ สมาธิกถา นาม โหติ ฯ ตตถ เยสิ เอกจิตตกฺขณเ
 อุปปนฺนาปี เอกกฺคตา สมาธานุเจเน สมาริตี อกฺกเหตฺวา
 สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เอกนฺตสุขํ ปฏิสึเวที วิหริตฺตุนฺตืออาที วจัน (๑)
 นิสฺสาย จิตฺตสนฺตติ สมาริตี ลทฺธิ เสยฺยถาปี สพฺพตฺถิก-
 วาทานญฺเจว อุตฺตราปถกานญฺจ เต สนฺธาย จิตฺตสนฺตติตี
 ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ยที
 จิตฺตสนฺตติ สมาริ จิตฺตสนฺตติ นาม อตีตาปี อตฺถิ อนาคตาปี
 อตฺถิ ฯ น ที เอกํ ปจฺจุปปนฺนจิตฺตเมว จิตฺตสนฺตติ นาม
 โหติ กิณฺเต สพฺวาปี सा สมาริตี โจเทตฺ อตีตาตีอาทีมาห
 อิตโร ตถา อนิจฺจนฺโต ปฏิกฺขิปปตี ฯ

นनु อตีตํ นิรุทฺธนฺตืออาที จิตฺตสนฺตติยํ ปจฺจุปปนฺนเมว
 จิตฺตํ กิจฺจกริ อตีตานาคตํ นิรุทฺธตฺตา อนฺุปปนฺนตฺตา จ
 นตฺถิ กถํ ตํ สมาริ นาม โหตีตี ทสฺเสตฺตํ วุตฺตํ ฯ
 เอกจิตตกฺขณิโกตี ปุจฺฉา ปรวาทิสฺส ฯ ตโต ยา สกสมเย
 สมาริ ภิกฺขเว ภาเวถาตีอาทีสุ ปจฺจุปปนฺนกุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา
 เอกกฺคตา สมาริตี วุตฺตา ตํ สนฺธาย ปฏิญฺญา สก-
 วาทิสฺส ฯ จกฺขุวิญญาณสมงฺคีตีอาที เอกจิตตกฺขณิโกตี วจน-
 มตฺตํ กเหตฺวา ฉเลน วุตฺตํ เตเนว สกฺวาทีนา ปฏิกฺขิปปตี ฯ

๑. ม. ม. ๑๒/๒๒๐/๑๘๘ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 358

นनु วุตฺตํ ภควตํ สุตฺตํ ปุริมปจฺฉิมวเสน วตฺตมานสฺส สมํชิสฺส
อพุโปกิณฺณตํ สาเชติ น สนฺตติยา สมํชิภาวํ ตสฺมา อสารกนฺติ ฯ
สมํชิถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ธมฺมฏฺฐิตตาทกถาวณฺณา

อิทานิ ธมฺมฏฺฐิตตาทกา นาม โหติ ฯ ตตถ จิตฺตา ว
สา ธาตฺตํ วจันํ นิสฺสาย ปฏฺิจจสมุปฺปาทสงฺฆาตา ธมฺมฏฺฐิตตา
นาม เอกา อตฺถิ สา จ ปรินิปฺสนฺนาติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส
ปฏฺิจฺฉา อิตฺตสฺส ฯ อถ นํ ยที ปรินิปฺสนฺนํ อวิชฺชาทีนํ
อณฺเฐ ธมฺมฏฺฐิตตา นาม ปรินิปฺสนฺนา อตฺถิ ตายปี จ
เต ธมฺมฏฺฐิตตาย อณฺเฐ จิตฺตา ปรินิปฺสนฺนา อาปชฺชตีติ
โจเทตฺถํ ตาย จิตฺตาทิอาทิมาย ปรวาทิ เอวรูปาย ลทฺธิยา
อภาเวน ปฏฺิกฺขิปีติ ฯ ทฺติยํ ปุณฺโณ อนนฺตรปจฺจยตฺถเจว
อณฺเฐมณฺเฐปจฺจยตฺถจ สนฺธาย ปฏฺิจานาติ ฯ เสสํ เหฏฺฐา
วตฺตนยตฺตา อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

ธมฺมฏฺฐิตตาทกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนิจฺจตากถาวณฺณา

อิทานิ อนิจฺจตากถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อนิจฺจानํ
รूपาทินํ อนิจฺจตาปี รูปาทโย วिय ปรินิปฺพนฺนาติ เยสิ สทฺธิ
เสยฺยถาปี อนุชฺชกานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส
ปฺปฏิญฺญา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ ยถิ เต รูปาทโย วिय อนิจฺจตา
ปรินิปฺพนฺนา ตสฺสาปี อณฺญา ย ปรินิปฺพนฺนาย อนิจฺจตาย
ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถ ตาย อนิจฺจตายาติ อาห(๑) ฯ อิตโร ทฺวินนํ
อนิจฺจตานํ(๒) เอกโต อภาเวน ปฺปฏิกฺขีปีตฺวา ปฺน ยสฺมา सा
อนิจฺจตา นิจฺจา น โหติ เตเนว อนิจฺเจน สทฺธี อนฺตรชฺชายติ
ตสฺมา ปฺปฏิชานาติ ฯ อถสุส สกฺวาที เลโสกาสิ อทฺตฺวา ยา
เตน ทฺตฺติยา อนิจฺจตา ปฺปฏิญฺญาตา ตายปี ตโต ปรายปีติ
ปรมฺปฺรวเสน อนฺปุจฺเจทโทสิ อาโรเปนฺโต ตาย ตายเววติ-
อาทิมาย ฯ ชฺรธา ปรินิปฺพนฺนาติอาทิ ยสฺมา อฺปุปฺนฺนสุส ชฺรธา-
มรณโต อณฺญา อนิจฺจตา นาม นคฺคิ ตสฺมา อนิจฺจตา-
วิภากานฺยฺยชฺชนวเสน วุคฺคํ ฯ ตตฺรปี ปรวาทิโน ปฺปริมนเยเนว
ปฺปฏิญฺญา จ ปฺปฏิกฺเขโป จ เวทิตพฺพา ฯ (๑)

รูปํ ปรินิปฺพนฺนคฺคิอาทิ เยสิ सा อนิจฺจตา เตหิ
สทฺธี สิสฺนทฺนคฺคิ วุคฺคํ ฯ ตตฺถ ยถา ปรินิปฺพนฺนानํ
รूपาทินํ อนิจฺจตาชฺรธา มรณานิ อคฺคิ เอวํ ปรินิปฺพนฺนानํ
๑. ม. อาทิมาย ฯ ๒. ม. อนิจฺจตาย ฯ ๓. ม. เวทิตพฺโพ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 360

อนิจฺจตาทีนํ ตานิ นตฺถิตฺติ มณฺญมาโน เอกนฺเตน ปฏิญ-
จิปตฺติเยวาทิ ฯ

อนิจฺจตากถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

เอกาทสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

ถํวโรกมฺมนตฺติกถาวณณา

อิทานิ ถํวโร กมฺมนตฺติกา นาม โหติ ฯ ตตฺถ จกฺขุณา
รูปํ ทิสฺวา นิमितฺตคฺคาหิ โหติ น นิमितฺตคฺคาหิ โหตฺติ สุตฺตํ
นิตฺสสาย ถํวโรปิ อถํวโรปิ กมฺมนตฺติ เยถํ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ
มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏิญฺญา
อิตรสฺส ฯ

อถ นํ ยา สกสมฺเย เจตนา กมฺมนตฺติ วุตฺตา ยถา
สา กายวจิมโนทฺวารเรสุ ปวตฺตมาณา กายกมฺมาทินามํ ลภตฺติ
ตถา ยถิ เต ถํวโร กมฺมํ โสปี จกฺขุณฺทฺริยาทิสฺส ปวตฺตมาโน
จกฺขุกมฺมาทินามํ ลภฺยยาติ โจเทตฺถุ จกฺขุณฺทฺริยถํวโร จกฺขุ-
กมฺมนตฺติอาทิมาย ฯ อิตโร ตาทิสํ สุตฺตปทํ อปฺสสนฺโต จตฺตฺส
ทฺวารเรสุ ปฏิญฺจิปิตฺวา ปณฺจเม กายทฺวารे ปสาทกายํ สนฺธาย
ปฏิญฺจิปติ วิญฺจตฺติกายํ สนฺธาย ปฏิชานาติ ฯ โส หิ
ปสาทกายมฺปิ วิญฺจตฺติกายมฺปิ กายินฺทฺริยนฺเตว อิจฺฉติ ฯ
มโนทฺวารเร วิปากทฺวาริ สนฺธาย ปฏิญฺจิปติ กมฺมทฺวาริ

*เล่มที่ 48 กมมกถาวณณา หน้า 361

สนุชราย ปฏิจานาติ ฯ อสิวเรปี เอเสว นโย ฯ จกขุณา รูปี
ทิสฺวาติ สุตฺตํ เตสฺสุ ทฺวาเรสุ สํวราสํวรเมว ทีเปติ น ตสฺส
กมฺมภาวํ ตสฺมา อสาคกนฺติ ฯ

สิวโรกมฺมนฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

กมฺมกถาวณณา

อิทานิ กมฺมกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ นานํ ภิกฺขเว
สยฺเจตนิกานํ กมฺมานนฺติ (๑) สุตฺตปฺปทํ นิสฺสาย สพฺพํ กมฺมํ
สฺวิปากนฺติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆนิกานํ เตสํ เจตนาหํ
ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิติ (๒) สตุถารา อวิเสเสน เจตนา กมฺมนฺติ
วฺตุตา สापิ (๓) กุสลากุสลาวิ สฺวิปากา อพฺยากตา อวิปากาติ
อิมํ วิภาตํ ทสฺเสตฺถํ สพฺพํ กมฺมนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺธิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ ปุณฺ สพฺพา เจตนาติ ปญฺเฬหฺสุ อพฺยากตํ
สนุชราย ปฏฺธิกฺเขโป กุสลากุสเล สนุชราย ปฏฺธิญฺญา เวทิตพฺพา ฯ
วิปากาพฺยากตาติอาทิ สฺวิปากาวิปากเจตนํ สรฺูปเณ ทสฺเสตฺถํ
วฺตุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมว ฯ นานํ ภิกฺขเวติ สุตฺตํ สติ
ปจฺจये ทิฏฺฐชฺรมาทิสฺสุ วิปากปฏฺฐิสฺสเวทนํ สนุชราย วฺตุตฺตํ ตสฺมา
อสาคกนฺติ ฯ

กมฺมกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. อจฺ. ทสฺก. ๒๔/๑๔๕/๓๑๓ ฯ

๒. อจฺ. ฉกฺก. ๒๒/๓๓๔/๔๖๔ ฯ ๓. ม. สํ จ ฯ

สทฺโทวิปาโกติกถาวณณา

อิทานิ สทฺโท วิปาโกติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ โส
ตสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา อูปจิตฺตฺตา อุตฺตฺตฺตา วิปฺลตฺตฺตา
พฺรหฺมสฺสโร โหตีติอาทีนํ (๑) อโยนิโส กเหตุวา สทฺโท วิปาโกติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เตสํ กมฺมสมฺภูจฺจนา
อรูปรหมฺมา(๒) วิปากาติ นามํ ลภนฺติ รูปรหมฺเมสุ ปนายํ โวหาโร
นตฺถิติ ทสฺเสตฺถํ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ
สุขเวทนีโยติอาที วิปาโก นาม เอวฺรุโป โหตีติ ทสฺสฺนตฺถํ
วตฺถํ ฯ โส ตสฺส กมฺมสฺสาคี สุตฺถํ ลกฺขณปฏฺิลาภทสฺสฺนตฺถํ
วตฺถํ ฯ มหาปริโส หิ ปุริมกมฺมสฺส (๓) กตตฺตา สุจิปริวาโรปี
โหติ น จ ปริวาโร วิปาโก ตสฺมา อสาธกเมตฺนฺติ ฯ

สทฺโทวิปาโกติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สพายตฺนถาวณณา

อิทานิ สพายตฺนถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
สพายตฺนํ กมฺมสฺส กตตฺตา อูปรฺปนฺนํ ตสฺมา วิปาโกติ เยสํ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สฺนุชฺชาย จกฺขฺวายตฺนํ(๔)
วิปาโกติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ เสสํ เหฏฺฐา
วตฺถนยเมว ฯ สพายตฺนํ วิปาโกติ เอตฺถ มฺนายตฺนํ สียา วิปาโก
๑. ที. ปา. ๑๑/๑๖๖/๑๘๘ ฯ ๒. ม. อรุปรหมฺมาว ฯ
๓. ม. กมฺมสฺส ฯ ๔. ม. จกฺขฺวายตฺนํ ฯ

*เล่มที่ 48 สุตตกขตฺตฺปรมกถาวณณา หน้า 363

เสธานี เกวลํ กम्मสมฺภูจจานานิ น จ (๑) วิปาโก ฯ ตสฺมา
อสาธกเมตฺตนิ ฯ

สพายตฺนกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สฺตฺตฺกขตฺตฺปรมกถาวณณา

อิทานิ สฺตฺตฺกขตฺตฺปรมกถา นาม โหติ ตตฺถ ยสฺมา
สฺตฺตฺกขตฺตฺปรโมติ วุตฺตํ ตสฺมา สฺตฺตฺกขตฺตฺปรโม ปุคฺคโล สฺตฺตฺก-
ขตฺตฺปรมตฺตาย นิยโตติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ
เตสํ จเปตฺวา อริยมคฺคํ อญฺโฆ ตสฺส นิยม นตฺถิ เยน
โส สฺตฺตฺกขตฺตฺปรมตฺตาย นิยโต ภเวยฺยติ อิมํ วิภาคํ ทสฺเสตฺถุ
ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส ปฏฺฐึญฺวา อิตฺรสฺส ฯ

มาตา ชีวิตาติอาทีสุ อยมธิปฺปาโย เทว นิชามา
สมฺมตฺตนิยาโม จ มิจฺจตฺตนิยาโม จ ฯ สมฺมตฺตนิยาโม อริยมคฺคโค
โส อวินิปาตฺตมฺมตฺตญฺเจว ผลุปฺปตฺตฺติยจ นิยมติ ฯ มิจฺจตฺต-
นิยาโม อนนฺตฺตริยมมํ ตํ อนนฺตฺตรา นิชฺฐปฺปตฺตี นิยมติ ฯ
ตตฺถ สฺตฺตฺกขตฺตฺปรโม โสตาปตฺตฺติมคฺเคน อวินิปาตฺตมฺมตฺตาย
จ ผลุปฺปตฺตฺติยา จ นิยมโต เสสมคฺคนิยาโม ปนสฺส นตฺถิ
อนธิคตฺตฺตา อนนฺตฺตริยมปี กาคฺ์ โส อภพฺโพ ตฺวํ ปนสฺส
นิยามํ อิจฺฉสิ เตน ตํ วทามิ (๒) กิณฺเต โส อิมินา

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. วทาม ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปรกณวณณา หน้า 364

มิจฺจตฺตนิยามเณ นียมิโตติ ฯ

อภพฺโพ อนฺตรราติ ปญฺเหสุ อนนฺตริยาภาวํ สนฺธาย
ปฏิกฺขิปปติ สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรมํ สนฺธาย ปฏฺิษานาติ ฯ อตฺถิ โส
นียาโมติ ปญฺเหสุ (๑) สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรมตฺาย นียามํ อปฺสฺสนฺโต
ปฏิกฺขิปปติ ฯ อตฺถิ เต สติปฏฺุจฺจานาติอาทิ นียามสงฺขาเต
มกฺคธมฺเม ทสฺเสตฺถํ วุตฺถํ ฯ ตสฺส ปน ปฺน ปจฺจมมกฺคานุปฺตฺติโต
เตปี นตฺถิ ตสฺมา ปฏิกฺขิปปติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตฺตานตฺถเมว ฯ
นนฺุ โส สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรโมติ เอตฺถ ภควา อຍံ ปุคฺคโล
เอตฺตเก ภเว สนฺธาวิตฺถวา ปรีนฺิพฺพายิสฺสติ อຍံ เอตฺตเกติ
อตฺตโน ฌานพฺเลน พุยาโรติ น ภวานียามํ นาม กิณฺุจิ
เตน สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรโม โกลํโกโล เอกพีชิตฺติ (๒) วุตฺถํ ตสฺมา
อสาธกเมตฺตฺนติ ฯ

สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรมกถาวณณา นิฏฺุจิตฺตา ฯ

โกลํโกลเอกพีชิตกถาวณณา (๓) อิมินาว อฺุปาเขน
เวทิตฺตพฺพา ฯ

๑. ม. ปญฺเห ฯ ๒. ม. เอกพีชิตฺติ วาติ ฯ

๓. ม. โกลํโกลเอกพีชิตกถาโยปี ฯ

ชีวิตาโวโรปนกถาวณณา

อิทานิ ชีวิตาโวโรปนกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
โทสสมฺปยุตฺตจิตฺเตน(๑) ปาณาติปาโต โหติ โทโส จ ทิฏฺฐิ-
สมฺปนฺนสฺส อปฺปหีนฺโน ตสฺมา ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน สลฺยจิจฺจ ปาณํ
ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ เยถํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสลฺยानํ (๒) เต
สนฺธาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโนติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส ปฏฺฐิณฺวา
อิตรสฺส ฯ สลฺยจิจฺจ มาตฺรณฺติอาทิปญฺเฬหฺสฺ ปน อฏฺฐานเมตฺ
อนวกาโสติ สุตฺตภเยน ปฏฺฐิกฺขิปฺติ ฯ สตุลฺริ อการโวติอาทิ
สตุลฺราทีสฺส สการวสฺส สิกฺขาปทํ (๓) วิคิฏฺกมาภาวทสฺสนตฺถํ
วุตฺตํ ฯ อิตโร ปน อกฺสวลฺเสน ตสฺส อการโว นาม นตฺถิติ
ปฏฺฐิกฺขิปฺติว สการวภาวญฺจ สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา ปุณฺ อการโวติ
ปุฏฺฐโ จ เตสุ เตสุ กิจฺเจสุ ปสฺสตา ย วิกฺขิตฺตานํ อสฺติยา
อมนสิการเณ เจตฺติเย อภิวาทนปทกฺขิณฺกรณฺภาวํ สนฺธาย
ปฏฺฐิขานาติ ฯ ปุณฺ โอทเทยฺยาติอาทินา (๔) นเยน ปุฏฺฐโ จ ตาทิสาย
กิริยาย สลฺยจิจฺจ อกรณฺโต ปฏฺฐิกฺขิปฺติ ฯ เสสมตฺถ อุตฺตานตฺถ-
เมวาทิ ฯ

ชีวิตาโวโรปนกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. โทสสมฺปยุตฺเตน จิตฺเตน ฯ ๒. ม. ปุพฺพเสลฺยาปรเสลฺยानํ ฯ

๓. ม. สิกฺขาปทสฺส ฯ ๔. ม. โอทเทยฺยาติ ฯ

ทศกตีกถาวณณา

อิทานิ ทศกตีกถา นาม โหติ ฯ ตตถ เย ทศกตियจ
ทศกตีสตฺตานํ ฐปาทีอารมฺมณํ ตณฺหญจาทิ อุภยมฺปิ ทศกตีสํ
คเหตุวา ปฺน ตถา อวิภชิตฺวา อวิเสเสนว ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส
ปหีนา ทศกตีสํ วัฒนฺติ เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ (๑) เต สนฺชาย
ปฺจุจฺจ สกฺวาทีสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ อาปายิกे ฐเป
รชฺเชยฺยชาติอาที ปฺรวาทีโน ลทฺธิยา ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ทศกตฺ
อปฺปหีนา ตสฺสา (๒) วเสน โจเทตฺถ วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตา-
นตฺถเมว ฯ นิริยํ อปฺปชฺเชยฺยชาติอาที ทศกตฺปหานเมว ทศกตฺ-
คามินิตฺตฺนฺหาปหานํ วา ทีเปตี น ทศกตีสตฺตานํ ฐปาที-
อารมฺมณาย ตณฺหาย ปหานํ ตสฺมา อสาธกนฺติ ฯ

ทศกตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สตุตฺตมภวีกกถาวณณายปี (๓) เอเสว น โยติ ฯ

ทฺวาทสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม. อุตฺตราปถกา ฯ ๒. ม. ตสฺส ฯ ๓. ม. สตุตฺตมภวีกกถายปี ฯ

กปฺปฏฺจกถาวณณา

อิทานิ กปฺปฏฺจกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ สงฺฆํ
 สมคฺคํ เกตฺวาน กปฺปํ นิรยมฺหิ ปฺจจตีติ สกถมฺปิ กปฺปํ
 สงฺฆเภทโก นิรये ติฏฺฐตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ราชคิรிகานํ เต
 สนฺธาย กปฺปฏฺจโจติ ปฺจจฺญา สกฺวาทิสฺส ปฏฺธิณฺวา อิตฺรสุส ฯ
 พุทฺโธ จ โลกเกติ อิทํ วนา พุทฺธรฺูปาเทน สงฺฆเภทสุส
 อภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ กปฺโป จ สณฺจาทิ สงฺโฆ จ ภิชฺชตีติ-
 อาทิ ยทิ โส สกถกปฺปํ ติฏฺฐติ สณฺจหนโต ปฏฺจาย ตํ
 กมฺมํ กตฺวา ตตฺถ อุปฺปชฺชิตฺวา ติฏฺฐเจยฺยติ ทสฺเสตฺถํ วุตฺตํ ฯ
 อตีตนฺตืออาทิ เหฏฺฐา วุตฺตาทิปฺปายเมว ฯ กปฺปฏฺจโ จ อิทฺธิมาติ
 ปญฺเห ภาวนามยฺ สนฺธาย ปฏฺธิกฺขิปติ ปรสมเย ปนฺสุส ชาติมยฺ
 อิทฺธิ อิจฺจนฺติ ตํ สนฺธาย ปฏฺธิชานาติ ฯ ฉนฺทิตฺธิปาโทติ-
 อาทิ ชาติมยฺย อิทฺธิยา อิทฺธิมาติ ลทฺธิมตฺตเมตฺถํ กิณฺเตน
 ยทิ ปนฺสุส อิทฺธิ อตฺถิ อิม (๑) เตน (๑) อิทฺธิปาทา ภาวิตา
 ภเวยฺยุนฺติ โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อาปายิโก เนรยิโกติ สุตฺตํ ยํ
 โส เอกํ กปฺปํ อสีติภาเค กตฺวา ตโต เอกภาคมตฺถํ กาลํ
 ติฏฺฐเจยฺย ตํ आयุกปฺปํ สนฺธาย วุตฺตํ ตสฺมา อสฺสากนฺติ ฯ

กปฺปฏฺจกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อิมินา นเยน ฯ

กุสลปฏิลาภกถาวณฺณา

อิทานิ กุสลจิตฺตปฏิลาภกถา(๑) นาม โหติ ฯ ตตฺถ
กปฏิปฺภุโจ สกสมฺเย กามาวจรกุสลเมว ปฏิลภติ ฯ เยน ปน ตํ
อุปฺปตฺตี ปฏิพาหะเยย ตํ มหคฺคตํ โลกุตฺตรํ วา น ปฏิลภติ ฯ
เยสํ ปน อิมํ วิภาคํ อกตฺวา อวิเสเสเนว โส กุสลจิตฺตํ
น ปฏิลภตีติ ลทฺธิ์ เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เตสํ วิภาค-
ทสฺสเนน ตํ ลทฺธิ์ ฆินฺนิตฺตุํ ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ปฏิญฺญา
อิตรสฺส ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

กุสลปฏิลาภกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนนฺตราปยุตฺตกถาวณฺณา

อิทานิ อนนฺตราปยุตฺตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
อนนฺตราปยุตฺโต นาม เยน ขนฺธเกทฺโต อนนฺตรา วิปากทายกํ
มาตุจฺจาทาธิอนนฺตรियกมฺมํ อาณตฺตํ ฯ ตตฺถ ยสฺส นียตฺยา
อาณตฺติยา อาณตฺโต ตํ กมฺมํ กริสฺสติ โส อตฺถสาลิกาย
เจตนาฯ อุปฺปาทิตตฺตา มิจฺจตฺตนิยโต โหติ อภพฺโพ สมฺมตฺต-
นियามํ โอกฺกमितฺตุํ ฯ ยสฺส อนียตฺยา อาณตฺติยา อาณตฺโต
ตํ กมฺมํ กริสฺสติ โส อตฺถสาลิกาย เจตนาฯ อนฺนุปฺปาทิตตฺตา
น มิจฺจตฺตนิยโต ภพฺโพ สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกमितฺตุนฺติ อิํ
สกสมฺเย สนนฺนิฏฺฐานํ ฯ เยสํ ปน อนียตฺยาปี อาณตฺติยา
๑. ม. กุสลปฏิลาภกถา ฯ

*เล่มที่ 48 อนนุตฺราปยุตฺตกถาวณฺณา หน้า 369

อภพฺโพเชว สมมตฺตนิยามํ โอกฺกมิตฺตุนฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
อตุตฺตราปถกานํ เตสํ ตํ ลทฺธิ ภูนฺทิตฺตํ สกฺวาที ปุพฺพปกฺขํ
ทตฺวา อนนุตฺราปยุตฺโตติ ปรวาทินา อตุตฺตานํ ปุจฺจนาเปติ ฯ
เตเนตฺถ ปจฺมปุจฺจนา ปรวาทิสฺส อตุตฺตสาคิกเจตฺตนาถ อภาวํ
สนฺธาย ปฏฺยึลฺลา สกฺวาทีสฺส ฯ ตโต ปรวาที มาตฺฐมาตาที-
กมฺมสฺส อาณตฺตตฺตาว โส มิจฺจตฺตนิยโตติ มลฺลติ ตสฺมา
มิจฺจตฺตนิยามลฺลาติ ปณฺหํ ปุจฺจติ ฯ สกฺวาที ปน เอกสฺส
ปุคฺคสฺส ทฺวินฺนํ นิยามานํ อโนกฺกนฺติมตฺตเมว สนฺธาย น
เหวนฺติ ปฏฺยึขิปติ ฯ

นनु ตํ กมฺมนฺติ มาตฺฐมาตาทีกํ กมฺมํ(๑) ฯ ตตฺถ
อนิยตาณตฺตี สนฺธาย อามนฺตาทิ ปฏฺยึลฺลา สกฺวาทีสฺส ฯ
อนิยตมฺปิ หิ อาณตฺตี ปโยเชตฺวา จิตฺตสฺส อนนฺจจฺจวิกํ มยา
กตฺนฺติ กุกฺกจฺจํ อฺปฺปชฺชเตว วิปฺปฏฺยึสาโร ชายเตว ฯ หลฺลจิตฺติ-
อาที กุกฺกจฺจํปฺปตฺติมตฺตํ คเหตุวา ปรวาทินา ลทฺธิปฺติฏฺฐา-
ปนตฺถํ วุตฺตํ ฯ

อิทานิ ยสฺส อนิยตาณตฺติกสฺสาปี อนนุตฺราปยุตฺตสฺส
ปรวาทินา สมมตฺตนิยาโมกฺกมณฺํ ปฏฺยึลฺลา ตเมว ปุคฺคํ
คเหตุวา อนนุตฺราปยุตฺโต ปุคฺคโล อภพฺโพติ ปุจฺจนา สกฺวาทีสฺส
อตุตฺตโน ลทฺธิวเสน ปฏฺยึลฺลา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ สกฺวาที
อภพฺโพ นาม มาตฺฐมาตาทีกมฺมานํ การโก กิณฺเต เตน ตานิ
๑. ม. มาตฺฐมาตาทีกมฺมํ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 370

กมฺมานิ กตานิติ โจเทตุ มาตา ชีวตา โวโรปีตาทิอาทิมหา ฯ

อิตโร เตสํ วตฺถุนํ อโรคตย ตถารูปํ กิริยํ อปฺสฺสนฺโต

น เหวนฺติ ปฏิกฺขิปติ ฯ

ตํ กมฺมํ ปฏิสฺสฺหริตฺวาติ อนิยตณฺตฺตํกมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

ตลฺหิ มา โข มยา อาณตฺตํ อกาสิติ อาณตฺตํ นิวาเรนฺเตน

ปฏิสฺสฺหํ นาม โหติ ปฏิสฺสฺหุตฺตาเยว เจตฺถ กุกฺกจฺจํ

ปฏิวิโนทิตํ วิปฺปฏิสฺสโร ปฏิวิโนทิตฺ (๑) นาม โหติ ฯ เอวํ สนฺเตปี

ปเนตฺถ ปฺริมาณตฺตฺติยาเยว นิยตภาวํ มลฺลมาโน ปรวาที

อามนฺตาทิ ปฏิชานาติ ฯ อถ นํ สกฺวาที ตสฺส กมฺมสฺส

ปฏิสฺสฺหภาวํ สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา อตฺตโน ลทฺธิํ ปตฺติจฺฉาเปตฺวา (๒)

หฺลจฺฉิตฺติอาทิมหา ฯ

ปฺนุ อนนฺตราปฺยตฺตฺโตติ ปฺริโยसानปฺเญหํ ปฺจมปฺเญห วิย

ปฺจฉา ปรวาทิสฺส ปฏิญฺญา อิตฺรตฺส ฯ (๓) นนฺ ตํ กมฺมนฺติ

อนฺุโยโค ปรวาทิสฺส ปฏิสฺสฺหกาลโต ปฺพเพ ปฺยตฺตกาลี

สนฺธาย ปฏิญฺญา สกฺวาทิสฺส ฯ ปฺยตฺตปฺพพตามตฺตํ คเหตุวา

อนิยตณฺตฺตฺติวเสน หฺลจฺฉิตฺติ ลทฺธิปตฺติจฺฉาปนํ ปรวาทิสฺส ฯ

อยมฺปน ลทฺธิ อโยนิโส ปตฺติจฺฉิตฺตฺตา อปฺปตฺติจฺฉิตฺตาว โหตีติ ฯ

อนนฺตราปฺยตฺตกถาวณณา นิจฺฉิตฺตา ฯ

๑. ม. ปฏิวินีโต ฯ ๒. ม. ปตฺติจฺฉาเปตฺวา ฯ

๓. ม. สกฺวาทิสฺส ฯ

นิตตสฺสนิยามกถาวณณา

อิทานิ นิตตสฺส นิยามกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ทูวิโร
 นियाโม มิจฺฉตฺตनियाโม จ อนนฺตริยมุมํ สมฺมตฺตनियाโม จ
 อริยมคฺโค อิมเทว นियाเม จเปตฺวา อญฺโฆ นियाโม นาม
 นตฺถิ ฯ สพฺเพปิ हि เสสา เตภูมิกธฺมา อนิยตา นาม เตहि
 สมฺนฺนาคโตปิ อนิยโตเยว ฯ พุทฺเธहि ปน อตฺตโน ฅาณพเลน
 อัย สตฺโต อนาคเต โพธิํ ปาปฺณิสฺสตีติ อพฺยาคโต(๑) โพธิสฺตฺโต
 ปุณฺณสฺสทตฺตา นียโตติ วุจฺจติ ฯ อิติ อิมํ โวหารมตฺตํ กเหตุวา
 ปจฺฉิมภวิโก โพธิสฺตฺโต ตาย ชาตียา ภพฺโพ [๒] ธฺมมํ อภิสเมตฺตุนฺติ
 อธิปฺปายโต (๓) นียโต นियाมํ โอกฺกมตีติ เยถํ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ
 ปุพฺพเสลียาปรเสลียานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
 ปฏฺิณฺญา อิตฺตสฺส ฯ มิจฺฉตฺตนิยโตติอาทิ อญฺเณน นियाเมน
 นิตตสฺส อญฺณนิยามาภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ปุพฺเพ มคฺคํ
 ภาเวตฺวาติอาทิ นิยามปฺปเกททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ สติปฏฺจฺจานนฺติ-
 อาทิ เอกสฺมิมฺปิ นियाเม ธฺมมปฺปเกททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ภพฺโพ
 โพธิสฺตฺโตติ วจฺนํ เกวลํ โพธิสฺตฺตสฺส ภพฺพตํ ทีเปติ น
 นิตตสฺส นियाโมกฺกมณํ ตสฺมา อสฺสากํ ฯ โส हि ปุพฺเพ
 เอเกนปี นิตตธฺมเมน อนิยโต โพธิมฺเเล สจฺจทสฺสเนน นियाมํ
 โอกฺกนฺโตติ ฯ

นิตตสฺสนิยามกถาวณณา นิฏฺจิตา ฯ

๑. ม. พุยากโต ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ธฺมมฺนฺติ ทิสฺสตี ฯ

๓. ม. อธิปฺปายเณ ฯ

นินฺวตฺตถาวณฺณา

อิทานิ นินฺวตฺตถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สุตฺตสฺส สุตฺต-
กิจฺจาทาเว (๑) นินฺวเรเหติ นินฺวาโต โอสฺสุโณ ปรีโยนทฺโร จ นินฺวเรณํ
ชหตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อุตฺตรูปถกานํ เต สนฺนชาย
นินฺวาโตติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปญฺญินฺนา อิตฺตสฺส ฯ รัตฺโต
ราคนฺตีอาทิ นินฺวตฺตสฺส นินฺวเรชชเน โทสทฺตฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ
ปรีสุทฺตฺเช ปรีโยทาเตติอาทิ วิภฺขมฺภนวิสฺสุทฺตฺธิยา วิสฺสุทฺตฺส
สมฺมุจฺเจทวิสฺสุทฺตฺทฺตฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตสฺส เอวํ ชานโตติอาทิ
ชานโต ปสฺสโต อาสวกฺขยํ ทีเปติ น นินฺวตฺตสฺส นินฺวเรชชนํ
ตสฺมา อสารถนฺติ ฯ

นินฺวตฺตถาวณฺณา นินฺวจฺจิตา ฯ

สมฺมุขินฺวตฺตถาวณฺณา

อิทานิ สมฺมุขินฺวตฺตถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สมฺมุขินฺวาโตติ
สยฺโยชชานํ สมฺมุขินฺวาเว เตหิ สมฺมุขินฺวาเว อุปคฺโต ฯ เสสเมตฺถ
นินฺวตฺตถาสทิสเมวาทิ ฯ

สมฺมุขินฺวตฺตถาวณฺณา นินฺวจฺจิตา ฯ

๑. ม. สุตฺตฺกิจฺจาทาเว ฯ

สมาปนโนอสุสาเทติกถาวณณา

อิทานิ สมาปนโนอสุสาเทติกถา(๑) นาม โหติ ฯ ตตถ
ปจมี ฆานัน ออุปสมปชช วิหริติ โส ตทสุสาเทตีติอาทิวจัน (๒)
นิสฺสาย สมาปนโน อสุสาเทติ สา จสฺส ฆานนิกนฺติ ฆานา-
รรมมณา โหตีติ เยสิ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานัน เต สนฺธาย
สมาปนโนติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสุส ฯ ตํ
ฆานัน ตสฺส ฆานสฺส อารมฺมณฺติ ปญฺเฬสุ ตสฺเสว ตทา-
รรมมณฺตํ อปสฺสนฺโต สุตฺตวิโรธกเยน ปฏฺิกฺขิปติ ตทสุสาเทตีติ
วจนมตฺเตน ปฏฺิขานาติ ฯ โส ตทสุสาเทตีติ สุตฺตํ ฆานลาภินो
ฆานา วุฏฺฏาย ฆานสฺสาทํ สาเชติ น อนฺโตสมาปตฺติยเยว
ฆานนิกนฺติยา ฆานารมฺมณฺตํ ตสฺมา อสาธกนฺติ ฯ
สมาปนโนอสุสาเทติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อสาตราคกถาวณณา

อิทานิ อสาตราคกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยงฺกิญฺจิ เวทนํ
เวเทติ สฺขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมฺสฺขํ วา โส ตํ เวทนํ
อภินนฺทติ อภิวทฺตีติ (๓) สุตฺตํ(๔) ทิฏฺฐาภินนฺทนฺวเสน วุตฺตํ ฯ
อภินนฺทตีติ วจัน นิสฺสาย ทุกฺขเวทนายปี รากสฺสาทวเสน
๑. ม. สมาปนโนอสุสาเทตีติกถา ฯ ๒. อจ. จตฺตูก. ๒๑/๑๒๓/๑๖๕ ฯ
๓. ม. ม. ๑๒/๔๕๓/๔๘๕ ฯ ๔. ม. สุตฺเต ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปฺปกรณวณฺณา หน้า 374

อภิณฺนุทนาปี (๑) โหติ ตสฺมา อตฺถิ อสาดราโคติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เต สนฺชาย อตฺถิ อสาดราโคติ
ปฺจุจฺฉา สกฺวาทีสุสฺ ๗ ตตฺถ อสาดราโคติ อสাতে ทุกฺขเวทยิเต
อโห วต เม เอตเทว ภเวยฺยาติ รชฺชนา ๗ อามนฺตาติ ลทฺธิวเสน
ปฏฺฐิณฺวา ปรวาทีสุสฺ(๒) ๗ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ๗

โส ตํ เวทนํ อภิณฺนุทตีติ สุตฺเต ปน วินิฏฺเฐตฺวา
ทุกฺขเวทนเมว อารพฺภ รากุปฺปตฺติ นาม นตฺถิ สมฺมกฺคฺคเณน
ปน เวทยิตลกฺขณํ ฌมฺมํ ทุกฺขเวทนเมว วา อตฺตโต สมฺม-
ปฺสฺสนฺโต ทิฏฺฐิมลฺลณาสงฺขตาย ทิฏฺฐาภิณฺนุทนาย เวทนํ
อภิณฺนุทตี น(๑) ทุกฺขาย เวทนาย วิปริณามํ อภิณฺนุทตี ทุกฺขาย
เวทนาย อภิณฺนุทโต ตสฺสา ปฏฺฐิปกฺขํ กามสุขํ ปตฺถยณฺโตปี
ทุกฺขเวทนํ อภิณฺนุทตี นาม ๗ เอวํ ทุกฺขเวทนาย อภิณฺนุทนา
โหตีติ อธิปฺปาโย ๗ ตสฺมา อสาดรเมตฺ อสาดรากลฺลสฺสาติ ๗

อสาดรากลฺลวณฺณา นิฏฺฐิตา ๗

๑. ม. อภิณฺนุทนา ๗ ๒. ม. อิตฺรสุสฺ ๗ ๓. ม. นสฺสทฺโท นตฺถิ ๗

ชมมตณหาอพยากตาคิกถาวณณา

อิทานิ ชมมตณหา อพยากตาคิกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
รูปตณหา ฯเปฯ ชมมตณหาติ อิมาสฺว จสฺว ตณหาสุ ยสฺมา
สพฺพปจฺจิมิตถา ชมมตณหาติ วุตฺตา ตสฺมา सा अप्या-
กताति येत्थं लघुत्ति सेय्यथापि पुपुषเสलियानं ते सनुचय
पुज्जना सक्वात्तिस्स पग्गिण्णा इत्तरस्स ฯ सेสपण्हानं पालिया
อตุโถ นียยาติ ฯ กามตณหาติอาทีหิ ตีหิ โกฏฐาเสหิ ฉปี
ตณหา สงฺขิปิตฺวา ทสฺสิตา รูปาทีสุปี (๑) จสฺว อารมมณฺเส
กามสฺสาทวเสน ปวตฺตา ตณหา กามตณหา ภวิสฺสติ อตฺตา
จ โลโก จาติ สสฺสตทิกฺกิสฺสทคฺคา ตณหา ภวตณหา น
ภวิสฺสตีติ อฺจฺเจททิกฺกิสฺสทคฺคา ตณหา วิภวตณหาติ ฯ นนุ
สา ชมมตณหาติ ปทํ ตณหาช ชมฺมารมมณฺมารพฺภ ปวตฺตี
ทีเปติ น อพยากตภาวํ ตสฺมา อสาธกนฺติ ฯ

ชมมตณหาอพยากตาคิกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. รูปาทีสุ ฯ

ธมมตณหานทุกขสมุทโยติกถาวณณา

อิทานิ ธมมตณหา น ทุกขสมุทโยติกถา นาม โหติ ฯ
ตตฺราปี ยสฺมา ตา ธมมตณหาติ วุตฺตา ตสฺมา น
ทุกขสมุทโยติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนันฺนเวย เต
สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ เสสํ
ปุริมกถาสทีสมวาทิ ฯ

ธมมตณหานทุกขสมุทโยติกถาวณณา นิฏฺิจิตา ฯ
เตรสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

กุสลากุสลปฏฺิสนฺทหนกถาวณณา

อิทานิ กุสลากุสลปฏฺิสนฺทหนกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
กุสลํ वा अकुसलसु अकुसलं वा कुसलसु अनन्तरा उपपञ्चनं
नाम नत्थिदि तेसं अणुमणुणं पฏฺिसนฺทหนं (๑) न युञ्चति ฯ
ये ปน ยสฺมา เอกวตฺต
ตํ อणुมणुณं ปฏฺิสนฺทหนตีติ ลทฺธิ คเหตุวา จิตฺตา เสยฺยถาปี
มหาสงฺฆิกานं (๒) เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา
อิตฺรสุส ฯ อวชฺชนา(๓) ปณฺธิตี อุกฺกยํ อวชฺชนสฺเสว นามํ ฯ
ตถฺหิ ภวฺงคํ อวชฺชเชตีติ อวชฺชนา ภวฺงการมมณฺโต
อณฺุสฺมี อารมฺมणे จิตฺตํ ปณฺทหนตี จเปตีติ ปณฺธิติ ฯ กุสลํ
๑. ม. ปฏฺิสนฺธานํ ฯ ๒. ม. มหาสงฺฆิกา ฯ
๓. ม. อวภูฏฺณา ฯ เอมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 48 สพายตณุปตติกถาวณณา หน้า 377

อนาวชชนตสสาตียิ ตํ อกุสลาณนุตรํ ปฏิสนทหนตํ กุสลํ
อุปปชชติ ตํ อนาวชชนตสสา อุปปชชตีติ ปุจจติ ฯ อิตโร ปน
วินา อาวชชนน กุสลสสา อุปปตตี อปสสนโต ปฏิกขิปติ ฯ
กุสลํ อโยนิโส มนสิกรโโตติ อิทํ ยทิ อกุสลาณนุตรํ กุสลํ
อุปปชชชชย อกุสลสเสว อาวชชนน อโยนิโส มนสิกรโโต
อุปปชชชชยชาติ โจทหนตถํ วุตตํ ฯ เสถิ ยถาปาลีเมว นียยาติ ฯ
นनु ยสมีเยว วตถุสมินฺติ วจันเ อการมมณเ สรากล-
วิราคุปตตี ทีเปติ น กุสลากุสลาณํ อนนุตรตํ ตสฺมา
อสาธกนฺติ ฯ

กุสลากุสลปฏิสนทหนกถาวณณา นิภูจिता ฯ

สพายตณุปตติกถาวณณา

อิทานิ สพายตณุปตติกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
อุปปตเตสิเยน ปฏิสนธิจิตเตน สหเว โอปปาติกานํ สพายตณํ
อุปปชชติ คพฺภเสชฺชกานํ อชฺชตฺติกายตเนสุ มนายตนกาขาย-
ตนาเนว ปฏิสนธิกขณเ อุปปชชชชติ เสธานี จตฺตารี สตฺต-
สตฺตรตฺติมิหิ(๑) ตานิ จ โข เยน กมฺมุนา ปฏิสนธิ คหิตา
ตสเสว อณฺณสสา วา กตตฺตาติ อัย สกสมเย วาโท ฯ
เยสํ ปน เอกกมฺมสมภวตฺตา สมฺปนฺนสาขาวิภูพานํ รุกฺขาทีนํ
๑. ม. สตฺตสตฺตฺติรตฺติมิหิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปรกณฺวณฺณา หน้ 378

องฺกุโร วีย พิชฺมตฺตํ สพายตฺนํ มาตฺตฺกฺจฺฉินฺสํ ปฺภิสฺนฺธิกฺขณฺเนยฺว
อุปรชฺชตฺตีติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสฺลียาปรเสฺลียานํ (๑) เต สฺนฺชาย
สพายตฺนนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺภินฺญา อิตฺรสฺส ฯ สพฺพํค-
ปจฺจจฺฉิตฺติอาทิสพายตฺเน สติ เอวฺรุโป หุตฺวา โอกฺกเมยฺยาติ
โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ มาตฺตฺกฺจฺฉินฺคตฺสสฺสชาติ ปุจฺฉา ปรวาทิสฺส ฯ
ปรโต มาตฺตฺกฺจฺฉินฺคตฺสสฺส ปุจฺฉา เกสฺสชาติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ฯ
เสสเมตฺถ อุตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

สพายตฺนุปรตฺติกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนนฺตรปจฺจยกถาวณฺณา

อิทานิ อนนฺตรปจฺจยกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
นจฺฉิตฺตาทิสฺส รุปรสฺสสฺนสทฺทสฺวานาทินํ ลหฺุปริวตฺติตฺตํ ทิสฺวา
อิมานิ วิญฺญาณานิ อณฺณมณฺณสฺส อนนฺตรรา อุปรชฺชนฺตฺตีติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อุตฺตรปถกานํ เต สฺนฺชาย จกฺขุ-
วิญฺญาณสฺสชาติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺภินฺญา อิตฺรสฺส ฯ โสต-
วิญฺญาณํ รุปรามฺมณฺเยวาทิ ยทฺธิ จกฺขุวิญฺญาณสฺส อนนฺตรรา
อุปรชฺชเชยฺย วิปากมโนธาตฺว วีย รุปรามฺมณฺ สียาทิ โจทฺนตฺถํ (๒)
วุตฺตํ ฯ จกฺขุญฺจ ปฺภิจฺจ รุเป จ อุปรชฺชติ โสต-
วิญฺญาณนฺติ ปญฺเฬสฺส สุตฺตภาวเณ ปฺภิกฺขิปีตฺวา อนนฺตรปรตฺตี (๓)
๑. ม. ปุพฺพเสฺลียานํ ฯ ๒. ม. โจทฺนํ ฯ ๓. ส. ม. อนนฺตรปรตฺตี ฯ

*เล่มที่ 48 อริยรูปกถาวณฺณา หน้า 379

สลลฺกฺเขนุโต ลทฺธิวเสน ปฏฺิจานาติ ฯ ตณฺเฑว จกฺขุวิญฺญาณํ
ตํ โสตวิญฺญาณนฺติ ยถา ปจฺมชวณานนฺตรํ ทฺตฺติยชวณํ มโน-
วิญฺญาณภาเวน ตณฺเฑว โหติ กิณฺเต ตถา เอตมฺปิ ทวฺยํ
เอกเมวาทิ ปุจฺจติ ฯ อิมินา นเยน สพฺพวาระสุ อตฺโถ
เวทิตพฺโพ ฯ นจฺจติ คายตีตฺติอาทิจนํ อารมฺมณสโมชานเณ ลหุ-
ปรีวตฺติตาย โวกิณฺณภาวํ ทีเปติ น อนนฺตรปจฺจยตํ ตสฺมา
อสาธกนฺติ ฯ

อนนฺตรปจฺจยกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อริยรูปกถาวณฺณา

อิทานิ อริยรูปกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สมฺมาวาจา-
กมฺมณฺดา รูปํ ตณฺจ โข สพฺพํ รูปํ จตฺตาริ จ มหาภูตานิ
จตฺตุนฺนญจ มหาภูตานิ อุปาหารูปนฺติ (๑) วจนฺโต อุปาหารูปนฺติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย อริยรูปํ
มหาภูตานิ อุปาหารายาติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ฯ ตตฺถ อริยานํ รูปํ
อริยํ वा รูปนฺติ อริยรูปํ ฯ อามนฺดาติ ลทฺธิยํ จตฺวา ปฏฺิจญฺญา
อิตรสฺส ฯ กุสฺลนฺติ ปุญฺโจ ลทฺธิวเสเนว ปฏฺิจานาติ ฯ อนาสว-
ปุจฺจนาทีสุปี เอเสว นโย ฯ ยงฺกิลฺยจิ รูปนฺติ สุตฺตํ จเปตฺวา
ภูตานิ เสสรูปสฺส อุปาทาภาวํ ทีเปติ น สมฺมาวาจา-

๑. ม. อ. ๑๔/๘๓/๗๕ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 380

กมฺมนฺตานํ ฯ เตสญฺหิ รุปตฺตยฺเยว(๑) อสฺสทฺธํ กุโธ อุปาทา-
รูปตา ตสฺมา อสฺสาธกนฺตฺติ ฯ

อริยรูปกถาวณณา นิฎฺฐิตา ฯ

อญฺโหลอนุสโยติกถาวณณา

อิทานิ อญฺโหล อนุสโยติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
ปฺลฺลชฺชโณ กุสลาพฺยาเกต จิตฺเต วตฺตมาเน สานุสโยติ วตฺตพฺโพ
น ปริยญฺจฺจิตฺติ ตสฺมา อญฺโหล อนุสโย อญฺญํ ปริยญฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนฺชาย อญฺโหล กาม-
รากานุสโยติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณวา อิตฺรสฺส ฯ เสสํ
เหญฺจฺจา อนุสยกถายํ วุคฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ สานุสโยติอาทิ
ปน ตสฺมี สมนเย อนุสยสฺส อปฺปหฺินตฺตา สานุสโยติ วตฺตพฺพตฺ
อนุปฺปนฺนตฺตา จ ปริยญฺจฺจิตฺติ อวตฺตพฺพตฺ ทีเปติ น อนุสย-
ปฺริยญฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ อญฺญตฺตํ ตสฺมา อสฺสาธกนฺตฺติ ฯ

อญฺโหลอนุสโยติกถาวณณา นิฎฺฐิตา ฯ

๑. ม. รุปมตฺตยฺเยว ฯ

ปริยภูจนัจจิตฺตวิปฺยุตฺตุนฺตีกถาวณณา

อิทานิ ปริยภูจนัน จิตฺตวิปฺยุตฺตุนฺตีกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
ยสฺมา อนิจฺจาทีโต มนสิกโรโตปี รากาทยो อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
วุตฺตมฺปิ เจตฺตํ อปฺเปกทา โภ ภารทฺวาช อสุภโต มนสิ-
กริสฺสามิติ สุกโตว มนสิกโรตีติ ฯ (๑) ตสฺมา ปริยภูจนัน จิตฺต-
วิปฺยุตฺตุนฺติ เยสิ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานฺเยว เต สนฺธาย
ปฺจุฉา สกฺวาทีสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ เสสเมตฺถ เหฏฺฐา
วุตฺตุนฺยตฺตา (๒) อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

ปริยภูจนัจจิตฺตวิปฺยุตฺตุนฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริยาปนฺนถาวณณา

อิทานิ ปริยาปนฺนถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
กามราโค กามธาตุํ อฺนุเสตี กามธาตุํปริยาปนฺโนติ จ วุจฺจติ
ตสฺมา รูปรากาปี (๓) รูปรธาตุํอรูปรธาตุโย อฺนุเสนฺติ รูปรธาตุ-
อรูปรธาตุํปริยาปนฺนาเยว จ นาม โหนฺตีติ เยสิ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
อนฺธกานฺญเจว สมิติยานญจ เต สนฺธาย รูปรธาโคติ ปฺจุฉา
สกฺวาทีสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ ตตฺถ อฺนุเสตีติ ยถา
กามราโค กามวิทฺกุกสงฺฆาตุํ กามธาตุํ สหฺชาตฺวเสน อฺนุเสตี
๑. สํ. สฟา. ๑๘/๑๕๗/๑๔๑ ฯ ๒. ม. เหฏฺฐา วุตฺตุนฺยตฺตาติ
นตฺถิ ฯ ๓. ม. รูปราการูปรากาปี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 382

กิณฺเต เอวํ รูปราโคปี รูปธาตุนฺติ ปุจฺจติ ฯ ปริยาปนฺโนติ ยถา
จ โส ติวิชาย กามธาตฺยา กิเลสกามวเสน ปริยาปนฺนตฺตา
กามธาตฺตฺปริยาปนฺโน กิณฺเต เอวํ รูปราโคปี รูปธาตฺตฺปริยา-
ปนฺโนติ ปุจฺจติ ฯ อิตโร ปนสฺส อธิปฺปายํ อสฺสฺลฺกฺเขนฺโต
เกวลํ ลทฺธิวเสน อามนฺตาคี ปฏฺฐิขานาคี ฯ อถ นํ ตมตฺถํ
สฺลฺลฺกฺขาเปตฺตุ กุสฺลวิปากกิริยาสงฺขาเตหิ สฺมาปตฺเตสียาทิหิ
ถํสนฺนเตตฺวา (๑) ปุจฺจติตฺถุ สฺมาปตฺเตสียโตอาทิมาย ฯ เสสเมตฺถยถา-
ปาลิเมว นียฺยาคี ฯ นนฺ กามราโคติอาทิวจฺจนมฺปิ กามราคสฺเสว
กามธาตฺตฺยํ อนุสฺยภาวญฺจ ปริยาปนฺนตฺตฺยจฺ ที่เปตี น อิตเรถํ
อิตรธาตฺตฺสูติ ฯ

ปริยาปนฺนกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อพฺยาคตกถาวณณา

อิทานิ อพฺยาคตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ วิปาก-
กิริยารูปนิพฺพานสงฺขาตํ จตฺตฺพิริ อพฺยาคตํ อวิปากตฺตา
อพฺยาคตฺนฺติ วุตฺตํ ทิฏฺฐิจิตฺตํ สสฺสโต โลโกติ โข วจฺจ
อพฺยาคตเมตฺนฺติ (๒) สสฺสตาทิกาวน อกถิตตฺตา ฯ เยถํ ปน อิมํ
วิภาคํ อคฺคเหตฺวา ปุริมาพฺยาคตํ วิย ทิฏฺฐิจิตฺตํ อพฺยาคตฺนฺติ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานญฺเจว อุตฺตราปถกานญฺจ เตถํ
๑. ม. ถํสนฺนทีตฺวา ฯ ๒. ถ. สฟา. ๑๘/๓๕๒/๔๗๕ ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจยตากถาวณณา หน้า 383

ตํ วิภาคํ ทสฺเสตฺถํ ทิฏฺฐิจิตฺตํ อพฺยาคคฺคณฺณํ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺธิลลนา อิตฺตสฺส ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาถิมเว นียฺยาตีติ ฯ
อพฺยาคคฺคณฺณวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อปฺริยาปนฺนคถาวณณา

อิทาณิ อปฺริยาปนฺนคถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
ปุจฺจชฺชโน ฉานลาภิ กามสฺสุ วิตฺตราโคติ วตฺตพฺโพ โหติ น
ปน วิคตทิฏฺฐิจิโกติ ตสฺมา ทิฏฺฐิจิตฺตํ อปฺริยาปนฺนคฺคณฺณํ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนํ เต สนฺชาย ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺธิลลนา อิตฺตสฺส ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาถิมเว นียฺยาตีติ ฯ
อปฺริยาปนฺนคถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ
จฺทุทสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

ปัจจยตากถาวณณา

อิทาณิ ปัจจยตากถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ โย ฐมฺโม
เหตุปฺจยเณน ปฺจโย โส เยสํ เหตุปฺจยเณน ปฺจโย เตสญฺเณว
ยสฺมา อารมฺมณานนฺตรสมนฺตรปฺจยเณน ปฺจโย น โหติ
โย วา อารมฺมณปฺจยเณน ปฺจโย โส ยสฺมา เตสญฺเณว
อนนฺตรสมนฺตรปฺจยเณน ปฺจโย น โหติ ตสฺมา ปัจจยตา
วตฺถิตฺตาติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสจฺจมิกานํ เต สนฺชาย

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกณวณณา หน้า 384

ปฺจญา สกฺวาทิสฺส ปฏฺญญา อิตฺรสุตฺต ๑ เสสเมตฺถ ยถา-
ปาติเมว นียฺยาตีติ ๑

ปฺจยตาทกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

อณฺณมณฺณปฺจยกถาวณณา

อิทานิ อณฺณมณฺณปฺจยกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ เยสิ
สมเย อวิชฺชาปฺจยา สงฺขาราติ อยเมว ตนฺติ สงฺขารปฺจยาปิ
อวิชฺชาติ อโย นตฺติ ตสฺมา อวิชฺชาว สงฺขารานํ ปฺจโย น
ปนฺน สงฺขารา อวิชฺชาชาติ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ มหาสงฺฆิกานํ
เต สนฺธาย อวิชฺชาสงฺขาราทีนํ อณฺณมณฺณปฺจยตาปิ อตฺถิติ
ทสฺเสตฺถุ ปฺจญา สกฺวาทิสฺส ปฏฺญญา อิตฺรสุตฺต ๑ อวิชฺชา
สงฺขารนาติ เอตฺถ อปฺนฺณวาทิสฺสงฺขาโรว คหิโต ตสฺมา สงฺขาร-
ปฺจยาปิ อวิชฺชาติ เอตฺถ สหชาตอณฺณมณฺณอตฺถิอวิกตสมฺปยุตฺต-
วเสน ปฺจยตา เวทิตพฺพา ๑

อุปาทานปฺจยาปิ ตณฺหาติ เอตฺถ จเปตฺวา กามุปาทานํ
เสทานิ ตีณิ อุปาทานานิ อวิชฺชาย สงฺขารา วิย ตณฺหา
ปฺจยา โหนตีติ เวทิตพฺพานิ ๑ เสสิ ยถาปาติเมว นียฺยาติ ๑
ชรามรณปฺจยาติ ปฺจญา ปฺรวาทิสฺส นามรูปํ วิญฺญาณ-
ปฺจยาติ ปฺจญา สกฺวาทิสฺสาติ ๑

อณฺณมณฺณปฺจยกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

อทฺฐากถาวณฺณา

อิทานิ อทฺฐากถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ตีณฺมานิ ภิกฺขเว
ถาวณฺณํ (๑) สุตฺตํ นิสฺสาย กาลสงฺขาโต อทฺฐา นาม
ปรินิพฺพนโน อตฺถิติ เยสํ ลทฺธิ เตสํ อทฺฐา นาม โกจิ
ปรินิพฺพนโน นตฺถิ อณฺตฺร กาลปณฺตฺติมตฺตา รูปาทโย ปน
ขนฺธา ปรีนินิพฺพนาติ วิภาคํ ทสฺเสตฺถุ อทฺฐา ปรีนินิพฺพนาติ
ปฺจจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรตฺส ฯ อถ นํ สเจ โส
ปรินิพฺพนโน รูปาทีสุ [๒] อนนฺ อณฺตฺเรณ ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถุ
รูปนฺตฺวาทิมานฺห ฯ อิตโร ปฏฺิภฺปิติ ฯ เสสํ ยถาปาลิเมว
นินฺยยาตีติ ฯ

อทฺฐากถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ขณฺดยมุหุตฺตถาวณฺณา(๓)

(๔)อิทานิ ขณฺดยมุหุตฺตถา นาม โหติ(๔) ฯ ขณฺดยมุหุตฺต-
ถาสฺสปี เอเสว นโย ฯ สพฺเพปิ हेเต ขณฺทาโย อทฺฐาปริยาया
เอวาติ ฯ

ขณฺดยมุหุตฺตถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

- # ๑. อ. ต. ๒๐/๕๐๗/๒๕๓ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตฺเร อนนนาติ
- # ทิสฺสติ ฯ ๓. ม. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. อิม ปาจา น
- # ทิสฺสติ ฯ

อาสาฬหาวณณา

อิทานิ อาสาวถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา จตฺตฺหิ
อาสเวหิ อุตฺตรี อญฺโโล อาสโว นาม นตฺถิ เยน จตฺตาโร
อาสา สาสวา สियฺยฺยํ ตสฺมา จตฺตาโร อาสวา อนาสวาติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เหตุวาทานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺยญฺวา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ ยถิ เต อาสวา
อนาสวา เอวํ สนฺเต เตหิ มคฺคาทิลกขณปฺปตฺเตหิ ภวิตพฺพนฺติ
โจเทตฺถุ มคฺโคตฺติอาทิมายฺห ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ
อาสาฬหาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ชราวมรณกถาวณณา

อิทานิ ชราวมรณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ชราวมรณํ
นาม อปรินิพฺพนฺตฺตา โลกียนฺติ วา โลกุตฺตรนฺติ วา น
วตฺตพฺพํ ฯ โลกียา ฆมฺมา โลกุตฺตรา ฆมฺมาติ หิ ทฺเถ
ชราวมรณํ เนว โลกียปฺเท น โลกุตฺตรปฺเท นิทฺธิฏฺฐิํ ฯ ตตฺถ
เยสํ อิมํ ลกฺขณํ อนาทิยิตฺวา โลกุตฺตรานํ ฆมฺมานํ ชราวมรณํ
โลกุตฺตรนฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺยญฺวา อิตฺรสุส ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาลีเมว
นียยาตีติ ฯ
ชราวมรณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สยฺยวาทิตกถาวณณา

อิทานิ สยฺยวาทิตกถา นาม โหติ ตตฺถ สยฺยวาทิตนโรธสมาปฺตติ นาม น โกจิ ฌมฺโม จตฺตุนฺนํ ปน ขนฺธานํ นโรธํ อิติ สา เนว โลกียา น โลกุตฺตฺรา ยสฺมา ปน โลกียา น โหติ ตสฺมา โลกุตฺตฺราติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เหตุวาทานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ๑ เสสํ ปุริมสทิสเมวาทิ ๑ (๑)

สยฺยวาทิตกถาวณณา นิฏฺิจิตา ๑

ทฺติยสยฺยวาทิตกถาวณณา

อิทานิ ยสฺมา สา โลกุตฺตฺรา น โหติ ตสฺมา โลกียาติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เหตุวาทานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ๑ เสสํ ปุริมสทิสเมวาทิ ๑

ทฺติยสยฺยวาทิตกถาวณณา นิฏฺิจิตา ๑

๑. ม. ปุริมกถาสทิสเมวาทิ ๑

ตติยสญญาเวทียตถาวณณา

อิทานิ ยสฺมา อสุโก มรณชฺโม อสุโก น มรณ-
ชฺโมติ สตุคานํ มรณชฺมตฺยา นียโม นตฺถิติ สญญาเวทียต-
ถิโรธํ สฺมาปฺนฺโนปี กาลํ กเรยฺยาติ เยสํ ทฺหุริ เสยฺยถาปี
ราคิริกานํ เตสํ สฺมาปฺนฺนายปี มรณชฺมตฺยา มรณสมยญจ
อมรณสมยญจ ทสฺเสตฺถํ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺฐิณฺวา อิตฺรตฺส ๑
อถ นํ ยสฺมา กาลํ กโรนฺตฺส นาม มรณนฺตฺเกหิ ผสฺสาทีหิ
ภวิตพฺพํ ตสฺมา เตนากาเรน โจเทตฺถํ อตฺถิติอาทิมาย ๑

อผลฺสทฺสสฺส กาลกิริยาติอาทีนํ ปุณฺโณ เสสสฺสเต สนฺชาย
ปฏฺฐิขิปติ ๑ วิสํ กเมยฺยาติอาทีนํ ปุณฺโณ สฺมาปฺตฺติอาณุกาโว
สนฺชาย ปฏฺฐิขิปติ ๑ ทฺถิวาเร สริริปกฺตี สนฺชาย ปฏฺฐิขานาติ ๑
เอวํ สนฺเต ปน สฺมาปฺตฺติอาณุกาโว นาม น โหติ เตเนว
น(๑) นิโรธํ สฺมาปฺนฺโนติ อนฺุญฺชติ ๑

น กาลํ กเรยฺยาติ ปุจฺจนา ปฺรวาทิสฺส ๑ อตฺถิ โส นียาโมติ
ปฺรวาทิสฺส ปฺเญห ปน ยสฺมา เอวฺรุโป นียาโม
นาม นตฺถิ ตสฺมา ปฏฺฐิขิปติ ๑ จกฺขุวิญฺญาณสมฺมํสฺสีติอาทิ
สกฺวาทีนา นียาเม อสนฺเตปี สมเยเนว (๒) มรฺติ น อสมเยนาติ
ทสฺเสตฺถํ วุตฺถํ ๑ ตตฺรายนฺธิปฺปาโยยฺหิ นียามาภาเวน กาล-
กิริยา ภเวยฺย จกฺขุวิญฺญาณสมฺมํสฺสิโนปี ภเวยฺย ตโต ปญฺจहि
วิญฺญาณฺเหหิ น จวติ น อุปฺปชฺชติ สุตฺตวิโรโธ สียา ๑

๑. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ๑ ๒. ม. มรณสมเยเนว ๑

*เล่มที่ 48 อสณณสตุฏฐีปกากถาวณณา หน้า 389

ยถา ปน จกขุวิญญาณสมงคิสฺส กาลกิริยาน โหติ ตถา

นิโรธสมาปนฺนสฺสาปีติ ฯ

ตติยสณฺญาเวทยิตกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑ อสณณสตุฏฐีปกากถาวณณา

อิทานิ อสณณสตุฏฐีปกา กถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สณฺญา-
วิราควเสน ปวตฺตภาวณา อสณณสมาปตฺติปี นิโรธสมาปตฺติปี
สณฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ นาม ฯ อิติ เทว สณฺญาเวทยิต-
นิโรธสมาปตฺติโย โลกียา จ โลกุตฺตรา จ ฯ ตตฺถ โลกียา
ปฺนุชฺชนสฺส อสณณสตุฏฐีปกา โหติ โลกุตฺตรา อริยานํ สา
จ นาสณณสตุฏฐีปกา ฯ อิมํ ปน วิภาคํ อกตฺวา อวิเสเสนว
สณฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสณณสตุฏฐีปกาติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เหตุวาทานํ เต สนฺธาย ปฺนุจฺจา สกวาทิสฺส
ปฺนฺญินฺนา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ยสฺมา อสณณสมาปตฺตี
สมาปนฺนสฺส อโลภาทโย อตฺถิน นิโรธสมาปตฺตี ตสฺมา
เตสํ วเสน โจเทตุ อตฺถิตฺติอาทิมานฺห ฯ

อิทาปี อสณณสฺสิติ ปญฺเฬห อิธ สณฺญาวิราควเสน สมา-
ปนฺนตฺตา อสณณิตา อนฺนุญาตา ตตฺตราปี (๑) อสณณสตุฏฐีเตเนว
ตสฺมา อิมํ ปฺนฺญินฺนํ กเหตุวา ลทฺธิ ปตฺติจฺเฬนเตน จเลน
ปตฺติจฺหาปีตา โหติ ฯ อิธ วา นิโรธสมาปตฺตี สนฺธาย อสณณิตา
๑. สี่. ตตฺร ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตฺวปฺปกรณวณฺณา หน้า 390

อนฺนฺลาตา ตฺตฺราปี อีโต จุตฺตฺส อนาคามีโน นีโรธสมา-
ปฺตฺติเมว ฯ ตฺสฺมาปี อีมาย ปฏฺิณฺญา ย ปฏฺิฐาปีตา ลทฺธิ
อฺปฺปฏฺิฐิตาเยวติ ฯ

อสนฺนฺสฺตฺตฺวปฺปกรณวณฺณา นิกฺุฐิตา ฯ

กมฺมุปฺจยกถาวณฺณา

อิทานิ กมฺมุปฺจยกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยถํ กมฺมุปฺจโย
นาม กมฺมโต อณฺโณ จิตฺตฺวิปฺปยุตฺโต อพฺยาคโต อนารมฺมโณติ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานณฺเจว สมิตฺติยานณฺจ เต สนฺธาย
อณฺณํ กมฺมนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรตฺส ฯ
อถ นํ ยถิ กมฺมโต อณฺโณ กมฺมุปฺจโย ผสฺสาทิตฺตฺปิ อณฺเณน
ผสฺสฺวปฺจยาทินา ภวิตฺตฺพฺพฺนฺติ โจเทถุ อณฺโณ ผสฺโสติอาทิมาย ฯ
อิตโร ลทฺธิยา อภาเวน ปฏฺิภฺยปฺติ ฯ

กมฺเมน สหฺชาโตติ ปญฺเฬสฺ จิตฺตฺวิปฺปยุตฺตํ สนฺธาย
ปฏฺิภฺยปฺติ จิตฺตฺสมฺปยุตฺตํ สนฺธาย ปฏฺิษานาติ ฯ กุสโลติ
(๑)ปญฺเฬสฺ วิปฺปยุตฺตํ สนฺธาย ปฏฺิภฺยปฺติ สมฺปยุตฺตํ สนฺธาย
ปฏฺิษานาติ ฯ (๑) ปรโต อกุสโลติ ปญฺเฬสฺปี เอเสว นโย ฯ

สارมฺมโณติ ปุญฺโจ ปน เอกนฺตํ อนารมฺมณฺเมว อิจฺฉติ
ตฺสฺมา ปฏฺิภฺยปฺติ ฯ จิตฺตํ ภิชฺชฺมานนฺติ ยทา จิตฺตํ ภิชฺชฺมานํ
๑. ม. ปญฺเฬสฺปี จิตฺตฺวิปฺปยุตฺตํ สนฺธาย ปฏฺิษานาติ ฯ

*เล่มที่ 48 กมฺมุปจยกถาวณณา หน้า 391

โหติ ตทา กมฺมํ ภิชฺชตีติ อตุโถ ฯ กุมฺมตฺเถ วา ปจฺจตฺตํ
จิตฺเต ภิชฺชมานนฺติ อตุโถ ฯ อยเมว วา ปาโง ฯ ตตฺถ ยสฺมา
สมฺปยุตฺโต ภิชฺชติ วิปฺปยุตฺโต น ภิชฺชติ ตสฺมา ปฏฺิจานาติ
เจว ปฏฺิกฺขิปปติ จ ฯ

กมฺมมฺหิ กมฺมุปจโยติ กมฺเม สติ กมฺมุปจโย กมฺเม
วา ปติฏฺฐิตฺ(๑) กมฺมุปจโย กมฺมุปจยโตว วิปาโก นิพฺพตฺตติ ฯ
ตสฺมี ปน กมฺเม นิรฺุทฺเต ยาว องฺกฺรฺุปฺปาทา พิชฺช วิย
ยาว วิปากฺุปฺปาทา กมฺมุปจโย ติฏฺฐตีตฺตสฺส ลทฺธิ ตสฺมา
ปฏฺิจานาติ ฯ ตถฺเฒว กมฺมํ โส กมฺมุปจโย โส กมฺม-
วิปาโกติ ยสฺมา กมฺมมฺหิ กมฺมุปจโย โส จ ยาว วิปากฺุปฺปาทา
ติฏฺฐตีตฺตสฺส ลทฺธิ ตสฺมา นํ เตสํ ตินฺณมฺปิ เอกตฺตํ ปุจฺจติ ฯ
วิปาโก สารมฺมโณติ อิทฺ(๒) วิปาโก วิย วิปากรรมมฺมมฺปิ
อารมฺมณฺปฏิพฺทฺโรยเววติ โจอทฺนตฺถํ ปุจฺจติ ฯ อิตโร ปน ลทฺธิ-
วเสน เอกํ(๓) ปฏฺิจานาติ เอกํ ปฏฺิกฺขิปปติ ฯ ปฏฺิโณเมปิ เอเสว
นโย ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาติเมว นิชฺชยตีติ ฯ

กมฺมุปจยกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณฺณรสโม วคฺโค นิฏฺฐิตฺ ฯ

ตติโย ปณฺณาสโก สมตฺโต ฯ

๑. ม. ปติฏฺฐิตฺ ฯ ๒. ม. อิทฺติ ปทฺโต อิมินาติ สุนฺทรตฺตํ ฯ

๓. ม. เนกํ ฯ

นิกคหกถาวณณา

อิทานิ นิกคหกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เย โลก
พลปฺปตฺตา วสีฏฺฐา เต ยถิ ปรสฺส จิตฺตํ นิกคณฺหิตฺตํ น
สกกฺกณฺเยยฺยํ กาเตสํ พลปฺปตฺติ โก วสีฏาโว ฯ พลปฺปตฺติยา
ปน วสีฏาเวน จ อทฺฐา เต ปรสฺส จิตฺตํ นิกคณฺหนตฺติติ เยสํ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปโร ปรสฺสาติ
ปฺจุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ ตตฺถ นิกคณฺหาตฺติติ
สงฺกิเลสาปฺตฺติโต นิวาเรติ ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาลิเมว นียฺยาตฺติติ ฯ

นิกคหกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปคฺคหกถายปี เอเสว นโยติ ฯ

สุขานุปฺปทานกถาวณณา

อิทานิ สุขานุปฺปทานกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ พหุณฺนํ
วต โน ภกฺวา สุขมฺมานํ อุปฺหตฺตาติ (๑) สุตฺตํ นิสฺสาय ปโร
ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตฺติติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เหตุวาทานํ
เต สนฺธาย ปฺจุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ
ทฺถกฺขํ อนุปฺปเทตฺติติ ปฺญฺโจ ปน ตาทิสํ สุตฺตปทํ อปฺสฺสนฺโต
ปฺฏิกฺขิปติ ฯ อตฺตโน สุขนฺตฺติอาทิปฺญฺเยห ยํ อตฺตโน ปรสฺส
วา ตํ อนุปฺปทาตุํ น สกฺกา ฯ ยํ ตสฺเสว กิํ ตตฺถ
อนุปฺปทานํ นามาติ ปฺฏิกฺขิปติ ฯ เนวตฺตโนติ อาทิปฺญฺเยห ปน

*เล่มที่ 48 อธิคยหมนสิการกถาวณณา หน้า 393

ยี่ เอวรूपी न दं अनुपतिनं नाम गविमरहती लतुथिया
पुण्डिकादि च नो ज वत रेति तातिससु सुससु अगावा
वृत्तं च सुखममानं उपहृतादि वजं गवतो प्रेसं
सुपुपुत्तिया पञ्चगावं तीपेति न अनानातिं विय सुससु
अनुपतानं तसुमा असाकनुति च

सुखानुपतानकथवणणा निणुजिता च

अथिअमनसिअरकथवणणा

अथानि अथिअह मनसिअरकथ नाम होति च तत्तु त्वुविओ
मनसिअरो नयतो ज अरममन्तो ज च तत्तु अकसुअरसुसापि
अनिअतय तिणुअय सपुअ सुअररा अनिअजाति अवसेसु नयतो
मनसिअरो होति च अतिअे पन सुअररे मनसिअरोनतो न
अनाकते मनसिअकुं सकुगोति च अतिअातिसु अणुअतरं मनसिअरोतो
अरममन्तो मनसिअरो होति च तत्तु पञ्चुपनने मनसिअरोनतो
येन अिअतेन ते मनसिअरोति दं पञ्चुपननकुअे मनसिअकुं
न सकुगोति च तत्तु येसं सपुअ सुअररा अनिअजातिअाति
वजं निसुअय मनसिअरोनतो नाम अथिअह अथिअणुहिअुवा
सकुअणुहिअुवा सपुअ सुअररे अकतो मनसिअरोतिदु लतुथि
सेअुअापि पुपुअसेलियानं (॑) ते सनुअय पुअणुअ सकुवतिसुसु च
पुणुणुअा अिअरसुसु च

॑. म. पुपुअसेलियाप्रसेलियानं च

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 394

อถ นํ ยสุมา สพฺเพ เอกโต มนสิกรโรนฺเตน เยน
จิตฺเตน เต มนสิกรโรติ ตมฺปิ มนสิกาตพฺพํ โหติ ตสฺมา ตํ
จิตฺตตาย โจเทตฺเตน จิตฺเตนาติอาทิมานห ๑ อิตโร อารมฺมณํ
กตฺวา น สกฺกา ซานิตฺตุนฺติ สนฺชาย ปฏิกฺขิปติ ๑ เอวํลกฺขณํ
จิตฺตุนฺติ ฅาตตฺตา ปน ตมฺปิ จิตฺตํ ฅาตเมว โหตีติ สนฺชาย
ปฏิชานาติ ๑ อถวา ตลฺลเวย ตสฺส อารมฺมณํ น โหตีติ
ปฏิกฺขิปติ สพฺเพ สงฺขาราน อนิจฺจาติ (๑) ยथा ปณฺณาย ปสฺสตีติ-
อาทีนํ นิสฺสาย อุปฺปนฺนลทฺธิวเสน ปฏิชานาติ ๑ เสสฺสปณฺห-
ทฺวเยปี เอสฺว นโย ๑ เตน ผสฺเสนาติอาทิสฺส ปน ตถารูปี
สฺสจฺจํ อปสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปติ ๑ (๒) เตเนว (๓) อตีตาทีปเญหฺสฺส เหฏฺฐา
วฺจฺจตฺนเยเนว ปฏิกฺเขปฺปฏิญฺญา เวทิตพฺพา ๑ เสสฺสํ ยถาปาลิเมว
นियฺยาตีติ ๑ สพฺเพ สงฺขารานติอาทิวจฺจํ นยโต ทสฺสนํ สนฺชาย
วฺจฺจํ น เอกกฺขณเญ อารมฺมณโต ตสฺมา อสาธกนฺติ ๑
อธิกฺขมฺมนสิการกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

รูปเหตุติกถาวณณา

อิทานิ รูปํ เหตุติกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ เหตุติ กุสฺล-
มุลาทีนํ เหตุเหตุสฺสาปี นามํ ยสฺส กสฺสจฺจํ ปจฺจยสฺสาปี ๑
อิมํ ปน วิภาคํ อถวา จตฺตาโร มหาภูตา เหตุติ วจฺจมตฺตํ
นิสฺสาย อวิเสเสนเนว รูปํ เหตุติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
๑. ม. อนิจฺจา ๑ ๒. ม. ปฏิกฺขิปเตว ๑ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 รูปํกุสลาํกุสลนฺตํกถาวณฺณา หน้า 395

อุตฺตฺราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ๑ อโโลโก เหตุติ กิณฺเต รูปํ อโโลกสงฺขาโต เหตุติ
ปุจฺฉติ อิตโร ปฏฺิ กุจิปติ ๑ เสเสสุปี เอสฺว นโย ๑ มหาภูตา
อุปาทายรูปานํ อุปาทายเหตุติ เอตฺถ ปจฺจยภูเจน เหตุภาโว วุตฺโต
น มฺลภูเจน ตสฺมา อสารกนฺติ ๑

รูปํเหตุติกถาวณฺณา นิฏฺิจิตา ๑

รูปํสเหตุนฺตํกถาวณฺณาย (๑) อิมินาว นเยน อตฺโถ
เวทิตพฺโพติ ๑

รูปํสเหตุนฺตํกถาวณฺณา นิฏฺิจิตา ๑

รูปํกุสลาํกุสลนฺตํกถาวณฺณา

อิทานิ รูปํ กุสลาํกุสลนฺตํกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ กายกมฺมํ
วจิกมฺมํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิติ วจันํ นิสฺสาย กายวจิกมฺมสงฺขาตํ
กายวิญฺญตฺตวิจิวญฺญตฺตํรูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี มหิสาสกานญฺเจว สมิติยานญฺจ เต สนฺธาย รูปํ
กุสลนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตรสฺส ๑ อถ นํ
ยทิ เต รูปํ กุสลํ เอวํวิเชนาเนน ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถ
सारมมณฺตํอิทิมาย ๑ ปฺรโต อกุสลปญฺเหปี เอสฺว นโย ๑
เสสเมตฺถ อุตฺตฺานตฺถเมวาติ ๑

รูปํกุสลาํกุสลนฺตํกถาวณฺณา นิฏฺิจิตา ๑

๑. ม. สเหตุกถายมฺปิ ๑

รูปวิปาโกติกถาวณฺณา

อิทานิ รูปํ วิปาโกติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยํ กมฺมสุส
กตตฺตา อุปฺปนฺนา จิตฺตเจตฺติกา วิย กมฺมสุส กตตฺตา อุปฺปนฺนํ
ตํ รูปมฺปิ วิปาโกติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานฺนเจว
สมิตฺยานฺนจ เต สนฺธาย ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิญญา
อิตรสุส ฯ อถ นํ ยที เต รูปํ วิปาโก เอวฺวิเชนาเนน
ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถํ สุขเวทนียฺนฺติอาทิมาย ฯ เสสเมตฺถ (๑) ยถา-
ปาลีเมว นียฺยาตีติ ฯ

รูปวิปาโกติกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

รูปฺรูปาวจรรูปาวจรนฺติถาวณฺณา

อิทานิ รูปํ รูปาวจรรูปาวจรนฺติถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
ยํ กามาวจรกมฺมสุส กตตฺตา รูปํ ตํ ยสุมา กามาวจโร
ตสุมา รูปาวจรรูปาวจรกมฺมานมฺปิ กตตฺตา รูปेณ รูปาวจเรณ (๒)
ภวิตพฺพนฺติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย
อตุถิ รูปํ รูปาวจรรูปาวจรนฺติ ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิญญา
อิตรสุส ฯ เสสเมตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

รูปฺรูปาวจรรูปาวจรนฺติถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. เสสํ ฯ ๒. ม. รูปาวจรรูปาวจเรณ ฯ

รูปราโครูปธาตุปริยาปนุโนติอาทิกถาวณณา (๑)

อิทานิ รูปราโค รูปธาตุปริยาปนุโน อรูปราโค อรูปธาตุ-
ปริยาปนุโนติกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยสุมา กามราโค
กามธาตุปริยาปนุโน ตสุมา รูปราเคหิปี (๒) รูปธาตุอรูปธาตุปริยา-
ปนุเนหิ ภวิตพพุนติ เยสึ ลทฐิ เสยฺยถาปี อนุชกานัน เต
สนุชาย ปุจฺจมา สกวาทิสฺส ปฏฺฐินฺวา อิตฺรสุส ฯ เสสึ เหฏฺฐา
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพึ ฯ เกวลณฺหิ ตตถ รูปธาตุ อนุเสติ
อรูปธาตุ อนุเสตีติ ปทวิเสโส ฯ สวา จ ลทฐิ อนุชกานณฺเจว
สมิตฺติยานณฺจ อัย อนุชกานันฺเขวาติ ฯ

รูปราโครูปธาตุปริยาปนุโนติอาทิกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

โสพสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

อตุถิอรหโตปฺปญฺญปจโยติกถาวณณา

อิทานิ อตุถิ อรหโต ปฺปญฺญปจโยติกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
เยสึ อรหโต ทานสํวิภาคเจตฺติยวฺทนาทีนึ กมฺมานิ นิสฺสาย (๓)
อตุถิอรหโต ปฺปญฺญปจโยติ ลทฐิ เสยฺยถาปี อนุชกานัน เต
สนุชาย ปุจฺจมา สกวาทิสฺส ปฏฺฐินฺวา อิตฺรสุส ฯ อถ นัน
อรหา นาม ปหีนปฺปญฺญปาโป โส ยถิ ปฺปญฺญํ กเรยฺย ปาปมฺปิ

๑. ม. รูปารูปธาตุปริยาปนุนถาวณณา ฯ

๒. ม. รูปารากรูปราเคหิปี ฯ ๓. ม. ทิสฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกณวณณา หน้า 398

กเรยฺยาติ โจเทตุํ อปฺปญฺญปจโยติ อหา ฯ อิตโร ปาณาติ-
ปาตาทิกิริยํ อปฺสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปติ ฯ ปุณฺณภิสงฺขารนฺตฺวาทีสุ
ภวคามิกมมํ อรหโต นตฺถิติ ปฏิกฺขิปติ ฯ ทานํ ทเพยฺยาติอาทีสุ
กิริยาจิตฺเตน ทานาทิปวตฺติสพฺภาวโต สกฺวาที ปฏฺิขานาติ ฯ
อิตโร จิตฺตํ อนาถียิตฺวา กิริยาปวตฺติมตฺตตฺสฺสเนเนว ลทฺธิ
ปตฺติจฺเจติ ฯ สวา ปน อโยนิโส ปตฺติจฺจาปีตตฺตา อปฺปตฺติจฺจาปีตา
โหตีติ ฯ

อตฺถิอรหโตปฺปญฺญปจโยติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

นตฺถิอรหโตอกาลมจฺจฺติกถาวณณา

อิทานิ นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจฺติกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ
นาหํ ภิกฺขเว สลฺยเจตฺนิกานํ กมฺมานํ กตฺวานํ อุปฺจิตานํ วิปากํ(๑)
อปฺปฏฺิสํวิทฺตฺวา พฺยฺนตฺติภาวํ วทามิติ (๒) สุตฺตสฺส อตฺถํ อโยนิโส
คเหตฺวา อรหตา นาม สพฺพกมฺมวิปากํ ปฏฺิสํเวทฺยิตฺวา
ปรินิพฺพายิตฺพํ ตสฺมา นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจฺติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี ราชคฺิริกานญฺเจว สิทฺทตฺถิกานญฺจ เต สนฺธาย
ปุจฺจฺวา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ สเจ ตสฺส
นตฺถิ อกาลมจฺจฺ อรหนฺตฺฆาตเคน นาม น ภฺวิตฺพฺพนฺติ โจเทตุํ
นตฺถิ อรหนฺตฺฆาตโกติ อหา ฯ อิตโร อนนฺตฺริยกมฺมสุส เจว
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. อจฺ. ทสก. ๒๔/๑๕๔/๓๑๓ ฯ

*เล่มที่ 48 นตฺถิอรหโตอกาลมจฺจุตติกถาวณณา หน้า 399

ตาทิสานญจ ปุคฺคคานํ สพฺภาวโต ปฏิกุขิปติ ฯ

วิสํ น กเมยฺยาติ ปญฺเห ยาว ปุพฺเพ กตกมฺมํ ปริกฺขยํ
น กจฺจุตติ ตาว น กมฺมตีติ ลทฺธิยา ปฏิกุขิปติ ฯ เสสเมตฺถ
ยถาปาลีเมว นียฺยาติ ฯ

นาหํ ภิกฺขเวตี สุตฺตํ อิทํ สนฺชาย วุตฺตํ สลฺยเจตนิกาณํ
กมฺมานํ กตानํ วิปากํ อปฺปฏิสํเวทิตฺวา อวินฺทิตฺวา อนนฺ-
ภวิตฺวา พุยนฺตีภาวํ เตสํ กมฺมานํ ปรีวณฺณมฺปรีจฺฉินฺนภาวํ น
วทามิ ตลฺลจ โข ทิฏฺฐธมฺมเวทนียานํ ทิฏฺฐเจว ธมฺเม น ตโต
ปรี อุปฺปชฺชเวทนียานํ อนนฺตรํ อุปฺปตฺตี อุปฺปชฺชิตฺวาว น
ตโต ปรี อปฺราปรียเวทนียานํ กมฺมานํ (๑) ยथा วิปาโกกาสํ
ลภนฺตี ตถารูเป อปฺเร (๒) วา ปรียาเย ฯ เอวํ สพฺพถาปิ
สํสารถปวตฺเต สตี ลทฺฐวิปากวาเร กมฺเม น วิชฺชตี โส (๓)
ชคฺติปฺปเทโส (๔)ยตฺร จิโต มฺจุเจยฺย(๔) ปาปกมฺมาติ ฯ เอวํ
สนฺเต ยเทตํ อลทฺฐวิปากวารมฺปิ กมฺมํ อวสฺสํ อรหตา (๕)
ปฺปฏิสํเวทิตฺวาพฺพนฺตี กปฺปนาวเสน นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจุตติ
ลทฺธิปตฺติจฺจาปนํ กตํ ตํ ทฺทุกฺกณฺเมวาติ ฯ

นตฺถิอรหโตอกาลมจฺจุตติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อปฺราปฺเร ฯ

๓. ม. น วิชฺชเตโส ฯ ๔. ม. ยตฺถจฺจุตติ มฺจุเจยฺย ฯ

๕. ม. อรหโต ฯ

สพพมัทกมมโตติถาวณณา

อิทานิ สพพมัท กมมโตติถา นาม โหติ ฯ ตตถ
กมมุนา วตตติ โลโกติ สุตตํ นิสสาย สพพมัท กมมกิเลส-
วิปากวณฺณํ กมมโตว โหตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ราช-
คิริگانณเจว สิทฺธตฺถิกานณจ เต สนฺธาย สพพมัทนฺติ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฺภินฺณา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ เอวํ สนฺเต กมมมฺปี
กมมโต อาปชฺชตีติ โจเทตฺถํ กมมมฺปี กมมโตติ อาห ฯ อิตโร
ยทิ กมมมฺปี กมมโตว นาม ตํ กมมํ วิปากเวยว สียาติ
ปฺภิกฺขิปปตี ฯ ปุพฺเพกตเหตุติ ยทิ สพพมัท กมมโต ปุพฺเพ-
กตเหตุนา เตน ภาวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถํ ปุจฺฉติ อิตโร ปุพฺเพ-
กตเหตุวาทภเยน ปฺภิกฺขิปปตี ฯ

กมมวิปากโตติ ยทิ สพพมัท กมมโต ยํ อตีตภเว
ปวตตสุส เหตุญตํ กมมํ ตมฺปี ปุริมวาระ (๑) ภาเว กมมโตติ
กมมวิปากโก สมฺปชฺชติ เตน เต สพพมัท กมมวิปากโต
อาปชฺชตีติ โจเทตฺถํ ปุจฺฉติ ฯ อิตโร พิชโต องฺกฺรสุเสว
ปุจฺฉปฺปนฺนปวตตสุส กมมโต นินฺพพตฺตี สนฺธาย ปฺภิกฺขิปปตี ฯ
ทฺถิยํ ปุญฺโจ ตสฺสาปี กมมสุส พิชสุส ปุริมพิชโต วิย ปุริม-
กมมโต ปวตตตฺตา ปฺภิชานาติ ฯ ปาณํ หนฺนยฺยาติอาทิ ยทิ
สพพํ กมมวิปากโต อาปชฺชติ(๒) ปาณาติปาตาทีนํ กมมวิปากเณว
๑. ม. ปุริมตเร ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 อินฺทฺริยพทฺธกถาวณณา หน้า 401

กเรยฺยาติ โฉเทตฺถ วุตฺตํ ฯ อิตโร ทุสฺสึลฺยเจตนาปี ปุริม-
กมฺมนิพฺพตฺตาเอเคน ปรียาเยน วิปาโกเยวาทิ ลทฺฐิยา
ปฏฺิษานาติ ฯ อถ นํ ยที เต ปาณาติปาโต กมฺมวิปากโต
นิพฺพตฺตติ ปาณาติปาโต วิย วิปาโกปี สพลฺล อापชฺชตีติ
โฉเทตฺถ สพลฺลติ อาท ฯ อิตโร ปาณาติปาตสฺส นีรยสํวตฺต-
นิกาทีภาวโต สพลฺลํ ปสฺสนฺโต ปฏฺิษานาติ กมฺมวิปากสฺส
ปน อิทนฺนาม ผลนฺติ วุตฺตญฺจํ อปสฺสนฺโต ปฏฺิภึปิติ ฯ
อทินฺนาทานาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

กิลานปจฺจยภสฺสชฺชปรีกาโร สพลฺลติ เทยฺยธมฺมวเสน
ทานผลํ ปุจฺจติ ฯ กมฺมฺนา วตฺตตีติ สุตฺตํ นตฺถิ กมฺมนฺติ
อกมฺมวาทีติ ปฏฺิภึปิตีวา อตฺถิ กมฺมนฺติ กมฺมวาทีตกมฺมสฺสกตฺ
ทีเปติ น สพฺพสฺเสว กมฺมโต นิพฺพตฺตี ตสฺมา อสาธกนฺติ ฯ
สพฺพมิตฺกมฺมโตตฺถกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อินฺทฺริยพทฺธกถาวณณา

อิทานิ อินฺทฺริยพทฺธกา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ทฺวิธํ
ทฺกขํ อินฺทฺริยพทฺธํ อนินฺทฺริยพทฺธญฺจ ฯ อินฺทฺริยพทฺธํ ทฺกข-
วตฺถุตฺตาย ทฺกขํ อนินฺทฺริยพทฺธํ อุทฺยพฺพยปฏฺิปีพนฺณฺเจเน ยทฺนิจฺจํ
ตํ ทฺกขนฺติ สงฺกหิตตฺตา ทฺกขํ ฯ อิมํ วิภาคํ อคฺคเหตุวา ยสฺส
ปรีณฺยาย ภควติ พุรฺหมจฺริยํ วุสฺสตี ตํ อินฺทฺริยพทฺธเมว

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 402

ทุกฺขํ น อิตฺรนฺติ เยสํ ลทฺธิเสยฺยถาปี เหตุวาทานํ เต
สนฺธาย อิตฺรสุสาปี (๑) ทุกฺขภาวํ ทสฺเสตฺถุ อินฺนุทฺริยพฺทฺชณฺเวยวาทิ
ปฺจุจฺจาสกฺวาทิสฺส ปฺฐิณฺญา อิตฺรสุส ๑ อถ นํ ยสฺมา
ภควตา ยทฺนิจจํ ตํ ทุกฺขนฺติ วุตฺตํ ตสฺมา อินฺนุทฺริยพฺทฺเชเนว
เตน อนิจฺเจน ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถุ อินฺนุทฺริยพฺทฺชณฺเวย
อนิจฺจนฺติอาทิมาย ๑ นนฺ อินฺนุทฺริยพฺทฺชํ อนิจฺจนฺติ นนฺ
ปจฺวีปพฺพตปาสานาเท อินฺนุทฺริยพฺทฺชมฺปี อนิจฺจนฺติ อตฺโถ ๑

วตฺตพฺพํ อินฺนุทฺริยพฺทฺชณฺเวย ทุกฺขนฺติ ปฺญฺเห อามนฺตาทิ
ปฺฐิณฺญา สกฺวาทิสฺส ๑ อินฺนุทฺริยพฺทฺชณฺหิ (๒) ทุกฺขโทมนสฺसानํ
อารมฺมณํ โหติ ๑ อุนฺนหกาลสฺมิณฺหิ อคฺคิ สีสฺสกาเล จ วาโต
ทุกฺขสฺสารมฺมณํ นิจฺจมฺปี โภคฺวินาสาทโย โทมนสฺสสุส ๑ ตสฺมา
วินาปี อนิจฺจฺเจเน อินฺนุทฺริยพฺทฺชํ ทุกฺขนฺติ วตฺตพฺพํ ๑ กมฺม-
กิลเสสฺหิ ปน อนิพฺพตฺตตฺตา ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ น วตฺตพฺพํ
ตถา มคฺเคน อปฺริยเยยฺยตฺตา ๑ ยสฺมา ปน ตินฺนทฺฐาทินิโรโร
วา อุตฺตพิชาทินิโรโร วา ทุกฺขนิโรโร (๓) อริยสจฺจํ นาม น
โหติ ตสฺมา อินฺนุทฺริยพฺทฺชํ ทุกฺขณฺเวย อริยสจฺจณฺจ อิตฺริ ปน
ทุกฺขเมวาทิ อิทํ นานตฺตํ ทสฺเสตฺถุ ปฺฐิขานาติ ๑ ยถา อินฺนุทฺริย-
พฺทฺชสฺสาคิอาทิวจฺนํ อินฺนุทฺริยพฺทฺชสฺส ปฺริยณฺย พฺรหฺมจฺริยวาลํ
ปฺริยณฺยตฺสส ปฺน อนฺนุปฺตฺตํ ทีเปติ ๑ เตเนเวตฺถ สกฺวาทินา

๑. ม. เศลํ อิตฺรสุสาปี ๑ ๒. ม. อินฺนุทฺริยพฺทฺชณฺหิ ๑

๓. ม. ทุกฺขนิโรโร ๑

*เล่มที่ 48 จเปตฺวาอริยมคฺคณฺตีกถาวณณา หน้า 403

ปฏิกุเขโป กโตยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺตํ วจเนน ปน สงฺคหิตสฺส
อนินฺทริยพทฺทสฺส ทุกฺขภาวํ ปฏิเสเชตฺถํ น สกฺโกติ ตสฺมา
อสาธกนฺตํ ฯ

อินฺทริยพทฺทกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

จเปตฺวาอริยมคฺคณฺตีกถาวณณา

อิทานิ จเปตฺวา อริยมคฺคณฺตีกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
ยสฺมา อริยมคฺโค ทุกฺขนิโรธคามินีปฺปฏิปทาติ วุตฺโต ตสฺมา
จเปตฺวา อริยมคฺคํ อวเสสา สงฺขารา ทุกฺขาติ เยถํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เหตุวาทานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฺปฏิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ยถิ เอวํ สมุทฺยสฺสาปี ทุกฺขภาโว
อาปชฺชตีติ โจเทตฺถํ ทุกฺขสมุทฺโยปปีติ อาห ฯ อิตโร เหตุลกฺขณํ
สนฺธาย ปฺปฏิกฺขิปติ ฯ ปุณฺ ปุณฺ โส ปวตฺตติปริยาปนฺนภาวํ (๑) สนฺธาย
ปฺปฏิชานาติ ฯ ตีเณวาทิ ปญฺเฬหสฺส สุตฺตวิโรธภเยน ปฺปฏิกฺขิปติ
ลทฺธิวเสน ปฺปฏิชานาติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตตานตฺถเมวาทิ ฯ

จเปตฺวาอริยมคฺคณฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ปรีวตฺตปริยาปนฺนภาวํ ฯ

นวัตตพัพพิสงโฆทกขิณัฏฐิกุคณหาตีติกถาวณณา

อิทานิ น วตตพัพพิ สงโฆ ทกขิณัฏฐิกุคณหาตีติกถา นาม
โหติ ๑ ตตถ ปรมตถโต มกคผลาเนว สงโฆ มกคผลเอहि อญโธ
สงโฆ นาม นตถิ มกคผลานิ จ น กิณจิ ฏฐิกุคณหนุตติ
ตสฺมา น วตตพัพพิ สงโฆ ทกขิณัฏฐิกุคณหาตีติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอตฺรหิ มหาปฺญญวาทีสงฆาตานํ เวตุลลگانํ เต
สนุชาย น วตตพพฺพนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส ฏฐิณฺณา
อิตรสฺส ๑ อถ นํ ยที เต(๑) สงโฆ น ฏฐิกุคณฺเหยย น นํ
สตุถา อานุเนยฺโยติอาทีหิ โธเมยฺยาติ โจเทตุ นนุ สงโฆ
อานุเนยฺโยติอาทีมาห ๑ สงฆสฺส ทานํ เทนฺตีติ เย เต สงฆสฺส
เทนฺติ เต ฏฐิกุคณฺเกสฺส อสตี กสฺส ทเทยฺยุนฺติ โจทฺนตฺถิ
วุตฺตํ ๑ อาหฺตี ชาตเวโทวาทิ สุตฺตํ ปรสมยโต อากตฺ(๒) ๑
ตตถ มหาเมฆนฺติ เมฆวฺภูจฺสี สนุชาย วุตฺตํ ๑ วฺภูจฺฉิยฺหิ เมทนี(๓)
ฏฐิกุคณฺหาตี น เมฆเมว ๑ มกฺโค ฏฐิกุคณฺหาตีติ มกคผลานิ
สงโฆติ ลทฺธิยา วทติ น จ มกคผลาเนว สงโฆ มกคผล-
ปาตุภาวปริสฺสุทฺเต ปน ขนฺธฺเต อูปาทาย ปญฺญตฺตา อฏฺฐ
ปฺกคฺลา สงโฆ ตสฺมา อสฺสากนฺติ ๑ (๔)

นวัตตพัพพิสงโฆทกขิณัฏฐิกุคณหาตีติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. อัย ปาโจ นตถิ ๑ ๒. ม. อากตฺ ๑

๓. ม. เมทินี ๑ ๔. ม. อสฺสากเมตฺนฺติ ๑

นวัตตพัพพะสงโฆทกขิณัวิโสเชตีติกถาวณณา

อิทานิ น วตตพัพพะ สงโฆ ทกขิณั วิโสเชตีติกถา นาม โหติ ฯ
ตตถ มกคผลาเนว สงโฆ นาม ปน(๑) ตานิ ทกขิณั วิโสเชตุ
สกุโกนติ ตสฺมา น วตตพัพพะ สงโฆ ทกขิณั วิโสเชตีติ
เยสํ ลทฺธิเสยฺยถาปี เตสญฺเวย เต สนฺชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุตฺ ฯ อาหุเนยฺโยติอาที ยที สงโฆ
ทกขิณั วิโสเชตุ น สกฺกญฺเยย (๒) น นํ สตุถา เอวํ โถเมยฺยาติ
ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ วิโสเชตีติ มหปฺผลํ กโรติ ฯ สงฺฆสมฺมิณฺหิ
อปฺปปี ทินฺนํ พหุ โหติ พหุ (๓) ทินฺนํ พหุตรํ โหติ ฯ ทกขิณฺเยยฺยาติ
ทกขิณารหา ทกขิณาย อนฺจฺฉวิกา ทกขิณั วิโสเชตุ สมตฺถาติ
อตฺโต ฯ ทกขิณั อาราเชนฺตีติ สมฺปาเทนฺติ อปฺปมตฺติกาเยปี
ทกขิณาย มหนฺตํ ผลํ ปาปุณฺณตีติ อตฺโต ฯ เสสํ เหฏฺฐา
วตฺตนยเมวาทิ ฯ

นวัตตพัพพะสงโฆทกขิณัวิโสเชตีติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. น จ ฯ ๒. สී. น สกฺกา ฯ ๓. ม. พหุ ฯ

นวัตตพัพพิสงฺโฆภุชชตีตติกาवณณา

อิทานิ น วตฺตพัพพิ สงฺโฆ ภุชชตีตติกา นาม โหติ ฯ ตตฺตราปี
มคฺคผลาเนว สงฺโฆ นาม น จ ตานิ กิณฺณิ ภุชชชฺติ
ตสฺมา น วตฺตพัพพิ สงฺโฆ ภุชชชฺติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ
เยสํ ลหฺริ เสยฺยถาปี เตสญฺเฒเว เต สนฺชาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสุตฺ ฯ อถ นํ ยถิ เต สงฺโฆ น
ภุชชชฺย สงฺฆมคฺคตาทิกฺรณฺนิ นีรตฺถกํ ภเวยฺยชาติ โจอเทตฺถุ นนฺ
อตุถิ เกจิ สงฺฆมคฺคตานิ กโรนฺตีตติอาทิมายฺ ฯ คณฺโฆชนนฺตี-
อาทิ ยถิ สงฺโฆ น ภุชชชฺย กสุตฺ คณฺโฆชนาทีนํ สियฺนฺติ
โจอทฺถตฺถํ วุตฺตํ ฯ อภูจฺ ปานานีติ อิทํ (๑) ยถิ สงฺโฆ น ปิเวยฺย
กสุเสตฺตานิ ปานานิ สตฺถา อนฺชานเยยฺยชาติ โจอทฺถตฺถํ วุตฺตํ ฯ
เสสฺมิทฺมปี (๒) हेภฺจฺจา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

นวัตตพัพพิสงฺโฆภุชชตีตติกาवณณา นิภูจिता ฯ

นวัตตพัพพิสงฺฆสฺสทินฺนํมหปฺผลนฺตติกาवณณา

อิทานิ น วตฺตพัพพิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺตติกา นาม โหติ ฯ
ตตฺตราปี มคฺคผลาเนว สงฺโฆ นาม น จ สกฺกา เตสํ
กิณฺณิ ทาตฺถุ น จ เตหิ ปฏฺิภุคฺคณฺหิตฺถุ น จ(๑) เตสํ ทาเนน
โภจि อุปการो อิชฺฉติ ตสฺมา น วตฺตพัพพิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ
๑. ม. อิทฺมปี ฯ ๒. ม. เสสฺมิทฺธาปี ฯ ๓. ม. นาปี ฯ

*เล่มที่ 48 นวตตพัพพทฐสทินนัมหปผลนตักถาวณณา หน้า 407

มหปผลนตติ เยสํ ลทฐิ เสยฺยถาปี เตสญเณว เต สนุชาย
ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิญญา อิตฺรสฺส ฯ อานุ(๑)เนยฺโยติอาทิ
ยทิสงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปผลํ น ภเวยฺย น นํ สตุถา เอว
โถเมยฺยาติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ เสสํ ยถาปาลีเมว นียฺยาตีติ ฯ
นวตตพัพพทฐสทินนัมหปผลนตักถาวณณา นิฏฺจिता ฯ

นวตตพัพพทฐสทินนัมหปผลนตักถาวณณา
อิทานิ นวตตพัพพทฐสทินนัมหปผลนตักถา นาม โหติ ฯ
ตตฺถ พุทฺโธ ภกฺวา น กิณฺจิ ปรีกฺขชฺชติ โลกานวตฺตนตฺถํ
ปน ปรีกฺขชฺชมานํ วยิ อตฺตานํ ทสฺเสติ ตสฺมา นิรฺรูปการตฺตา
น วตตพัพพ ทสฺส (๒) ทินฺนํ มหปผลนตติ เยสํ ลทฐิ เสยฺยถาปี
เตสญเณว เต สนุชาย ปุจฺจนา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิญญา อิตฺรสฺส ฯ
ทวิปทานํ อคฺโคติอาทิ มนุสฺสทสฺสีเลปี ทานํ สหสฺสคฺคณฺโหติ
กิมงฺคํ ปน เอวรฺูเป อคฺคปฺกฺกเลติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ
ยถาปาลีเมว นียฺยาตีติ ฯ

นวตตพัพพทฐสทินนัมหปผลนตักถาวณณา นิฏฺจिता ฯ
๑. ม. อานุเนยฺโยติ ฯ ๒. ม. ตสฺมี ฯ

ทกฺขินาวิสุทฺธิกถาวณณา

อิทานิ ทกฺขินาวิสุทฺธิกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยถิ
ปฏิกุคาหกโต ทกฺขินา วิสุชฺฌเยยฺย มหปฺผลา ภาเวยฺย ฯ ทายเคน
ทานํ ทินฺนํ ปฏิกุคาหเคน วิปาโก นิพฺพตฺติโตติ อญฺโฆ
อญฺญสฺส การโก ภาเวยฺย ปรกตํ (๑) สุขทฺถุขํ อาปชฺเชยฺย อญฺโฆ
กเรยฺย อญฺโฆ ปฏิสฺสเวทเยยฺย ตสฺมา ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ
โน ปฏิกุคาหกโต ทายกสฺเสว (๒) จิตฺตวิสุทฺธิ วิปากทายิกา
โหตีติ เยสํ ททฺธิ เสยฺยถาปี อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย
ปฺจุฉา สกฺวาทิสฺส ปฏินฺถวา อิตรสฺส ฯ อาหุเนยฺยาติอาทิ
ยถิ ปฏิกุคาหกโต ทานํ น วิสุชฺฌเยยฺย กิมสฺส อาหุเนยฺยาทิ-
ภาโว กเรยฺยาติ ทสฺสนคฺคํ วุตฺตํ ฯ อญฺโฆ อญฺญสฺส การโกติ
ยถิ ทายกสฺส ทานเจตนา ปฏิกุคาหเคน กตา ภาเวยฺย ยุตฺตรูปํ
สียา ฯ ตสฺส ปน ทานเจตนา ปริสุทฺธา ปฏิกุคาหกสงฺฆาตํ
วตฺถุํ ปฏิจฺจ มหาวิปากญฺเจน วิสุชฺฌติ ตสฺมา อโงทนา เอสา
ปฏิกุคาหกโต (๓) ทานํ วิสุชฺฌตีติ ฯ

ทกฺขินาวิสุทฺธิกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สตฺตรสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม. ปรักถํ ฯ ๒. สී. ทายกสฺเสวตฺถุํ ฯ

๓. สී. ปฏิกุคาหกโตปี ฯ

มนุสฺสโลกกถาวณฺณา

อิทานิ มนุสฺสโลกกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ภควา(๑) โลเก
ชาโต โลเก สํวทฺโธ โลกํ อภิภูยฺย วิหริติ อนุปลิตฺโต โลเกนาติ (๒)
สุตฺตํ อโยนิโส คเหตุวา ภควา ตฺสิตภวเน นิพฺพตฺโต ตตฺถ
วสตี น มนุสฺสโลกํ อากจฺจติ นิมนฺตฺรูปมตฺตํ ปเนตฺถ ทสฺเสตีติ
เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอตฺรหิ เวตฺถลลกันฺนเยว เต สนฺชาย
ปฺจจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ปฏฺิโจกาเสน
เจว สุตฺตสาธเนน จ สลฺยวาเปตฺถ นนฺ อตฺถิตฺติอาทิมาย ฯ
โลเก ชาโตติ ปรวาทิ ตฺสิตปฺริ สนฺชาย วทตี สตฺถารา
ปเนตฺถ มนุสฺสโลกกถาเยว สนฺชาย โลกํ วุตฺตํ ฯ โลกํ อภิภูยฺยาติ
ปรวาทิ มนุสฺสโลกํ อภิภวิตฺวาติ ทิฏฺฐิจิยา วทตี สตฺถา ปน
อารมฺมณฺ์ โลกํ อภิภวิตฺวา วิหาสี ฯ อนุปลิตฺโต โลเกนาติ
ปรวาทิ มนุสฺสโลกเน อนุปลิตฺตตฺถเยว(๓) สนฺชาย วทตี
สตฺถา ปน โลกธมฺเมสฺส กิเลเสหิ อนุปลิตฺโต วิหาสี ฯ ตสฺมา
อสาธกเมตฺตนฺติ ฯ

มนุสฺสโลกกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ตถาคโต ฯ ๒. ส. ข. ๑๓/๕๕/๑๑๑ ฯ

๓. ม. อนุปลิตฺตตฺถ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 410

ชฺมมเทศนากถาวณณา

อิทานิ ชฺมมเทศนากถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ตฺสิตฺตปุเร
จิโต ภควา ชฺมมเทศนตฺถาย อภินิมฺมิตฺตํ เปเสสิ เตน เจว
ตสฺส จ ชฺมมเทศนํ (๑) สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา आयสฺมตา อานนฺเทน ชฺมโม
เทสิโต น พุทฺเธน ภควตฺตํ ยสฺส ลทฺธิ เสยฺยถาปี
เวตฺตลฺลกานณฺเณว เต สนฺชาย ปุจฺจํ สกฺวาทิสฺส ปฏฺิจฺญา
อิตรสฺส ฯ อถ นํ ยถิ เตน ชฺมโม เทสิโต เสว สตฺถา
ภเวยฺยตฺติ โจเทตฺตํ อภินิมฺมิตฺตํ ชฺนิตฺตํ อาทิมาย ฯ อิตโร ตถา
อสมฺปฏฺิจฺจนฺโต ปฏฺิจฺจิปตฺติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตํ อุตฺตํ อุตฺตํ
ชฺมมเทศนากถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

กรฺรณากถาวณณา

อิทานิ กรฺรณากถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ปิยาธิตานํ
วตฺตุนํ วิปตฺติยา สรคานํ ราควเสน กรฺรณาปฏฺิจฺฐีปํ ปวตฺตี
ทิสฺวา ราโคว กรฺรณา นาม โส จ ภควโต นตฺถิ ตสฺมา
นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรฺรณาติ ยสฺส ลทฺธิ เสยฺยถาปี
อุตฺตํ อุตฺตํ อุตฺตํ เต สนฺชาย ปุจฺจํ สกฺวาทิสฺส ปฏฺิจฺญา
อิตรสฺส ฯ อถ นํ กรฺรณา นามเสสา นิกฺกิลเสตฺถาย เจว
สตฺตารมฺมณฺตฺถาย จ เจโตวิมุตฺตฺตฺถาย จ เอกาทสฺสานิสฺสตฺถาย จ
๑. เทศนํ ฯ

*เล่มที่ 48 กนฺชชาตถาวณณา หน้า 411

เมตฺตาทีหิ สมานชาติกา ตสฺมา ยถิ ภควโต กรุณา นตฺถิ
เมตฺตาทโยปี ตสฺส น สियฺนฺติ โจเทตฺถุ นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต
เมตฺตาตฺถิอาทิมาย ๑ อการุณิโกติ ปญฺเฬห ตถารูปํ โวหารํ
อปสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปติ ๑ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ๑
กรุณาถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

กนฺชชาตถาวณณา

อิทานิ กนฺชชาตถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ เยสํ พุทฺเธ
ภควติ อโยนิโส เปมวเสน ภควโต อจฺจารปสฺสาโว อญฺเณ
กนฺชชาเต อตีวีย อธิคณฺหาติ นตฺถิ ตโต จ สุกนฺชตฺรํ
กนฺชชาตฺนฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอกจฺจानํ อนฺชกานญฺเจว
อฺตฺตราปถกานญฺจ เต สนฺชาย ปุจฺจนา(๑) สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ๑ เสสเมตฺถ ปาลีเมว(๒) นียฺยาตีติ ๑

กนฺชชาตถาวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. ปุจฺจาย ๑ ๒. ม. ยถาปาลีเมว ๑

เอกมคฺคกถาวณฺณา

อิทานิ เอกมคฺคกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ พุทฺเธ
ภควติ อโยนิโส เปมวเสเนว ภควา (๑) โสตาปนฺโน หุตฺวา
สภทาคามี หุตฺวา อนาคามี หุตฺวา (๑) อรหตฺตํ สจฺจนากาสี
เอเกเนว ปน อริยมคฺเคน จตฺตารี ผลานิ สจฺจนากาสีติ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี เตสญฺเฒว เต สนฺธาย ปุจฺจมา สภทาสฺส
ปฏฺิณฺณา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ จตฺตฺหิ ผลลฺหิ สทฺธิ อฺปนฺนํ
จตฺตฺนํ ผสฺสาทีนํ เอกโต สโมธานวเสน โจเทตฺถ จตฺตฺนํ
ผสฺसानนฺติ (๒) อาทิมาห ฯ

โสตาปตฺติมคฺเคนาติอาทิ กตฺรมคฺเคน สจฺจิกโรตีติ ปุจฺจนตฺถํ
วตฺตํ ฯ อรหตฺตมคฺเคนาติ จ วตฺเตเตน สภฺกายทีฏฺฐิอาทีนํ
ปหานาภาวเสน โจเทติ ฯ ภควา โสตาปนฺโนติ พุทฺธภูตฺส
โสตาปนฺนสฺส ภาว (๓) นตฺถิติ ปฏฺิกฺขิปติ ฯ ปรโต ปญฺหทฺวเยปี
เอเสว นโย ฯ เสสมตฺถ ขถาปาลีเมว นียยาตีติ ฯ

เอกมคฺคกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

- # ๑. ม. โสตาปนฺโน หุตฺวา สภทาคามี สภทาคามี หุตฺวา อนาคามี
- # อนาคามี หุตฺวา ฯ ๒. ม. ผสฺसानนฺติ... ฯ
- # ๓. ม. โสตาปนฺนภาโว ฯ

ฉานสงกนุติกถาวณณา

อิทานิ ฉานสงกนุติกถา นาม โหติ ฯ ตตถ เยสิ อิธ
ภิกขเว ภิกขุ วิวิจเจว กามะหิ ปจัม ฉานัง อุปสมุปชช
วิหริติ วิตถกวิจารานัง วุปสมา ทุตติยัม ฉานัง ตติยัม ฉานัง ฯ เป ฯ
ตติยัม ฉานัง ฯ เป ฯ จตุตถัม ฉานัง อุปสมุปชช วิหริตีติ (๑) อิมัม
ปฎิปาฎิเทสนัน นิสสาย ตสส ตสส ฉานสส อุปจารป-
ปวตตี วินาว ฉานา ฉานัง สงกมตีติ ลทฐิ เสยยถาปี
มหิสาสกานญเจว เอกจจानญจ อนุชกานัน เต สนุชชาย ปุจฉา
สกวาทิสส ปฎิณญา อิตรสส ฯ อถ นัน ยถิ เต ทุตติยชฉา-
นุจจารี อปปตวา อุปปฎิปาฎิยา ปจมชฉานา ทุตติยชฉานเมว
สงกมตี ปจมโต ตติยัม ทุตติยโต จตุตถมปิ สงกเมยยาตี โจเทตุ
ปจมา ฉานาติอาทิมาย ฯ ยา ปจมสสาตีอาทิ ยถิ ปจมโต
อนนตริ ทุตติยัม ทุตติยาทีหิ वा ตติยาทีหิ समाปชชติ เอกา-
วชชเนน समाปชชชเยยยาตี โจทนต์ถัม วุตถัม ฯ กามะ อาทีนวโตติ
ปจัม กามะ อาทีนวโต มนสิกรโต ปุจฉา อุปปชชติ
ฉานกขณเ ปเนส นิมิต्तमेव มนสิกรโต ฯ ตถญเเว ปจมนนุติ
ยถิ ปุริมชวานโต ปจฉิมชวานัน วिय อนนตริ อุปปชชชเยย จเปตวา
ปุริมปจฉิมภาवं ลกขณโต ตถญเเว ตัม ภเวยยาตี โจเทตุ
ปุจฉติ ฯ อิมินา อุปาเยน สพพตถ อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ
วิวิจเจว กามะหิตีอาทีหิ ปฎิปาฎิยา ฉานานัน เทสิตภาवं

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 414

ทีเปติ น อนนฺตรูปฺปตฺตี ตสฺมา อสาคกนฺติ ฯ

ฉานสงฺกนฺตีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฉานนฺตริกกถาวณณา

อิทานิ ฉานนฺตริกกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสี สมเย
ปฺลจกนเย ปฺลจ ฉานานิ วิภตฺตานิ เกวลํ ตโย สมาริ
อุทฺทิกฺขจาทิ อวิตกกุจิจารมตฺตสฺส สมาริโน โอกาสํ อชานนฺตานํ
ปฺจมสฺส จ ทฺตยสฺส จ ฉานสฺส อนฺตเร ฉานนฺตริกา นาม
เอสาติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี สมิติยานญฺเจว เอกจฺจानญฺจ อนฺธกานํ
เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฺญฺญญา อิตฺรสฺส ฯ อถ
นํ ฉานมฺปิ เจตฺติกา ชมฺมา ผสฺสาทโยปี ตสฺมา ยถิ
ฉานนฺตริกา นาม ภเวยฺย ผสฺสนฺตริกาทิหิปี เต(๑) ภวิตพฺพนฺติ
โจทฺนตฺถํ อตฺถิ ผสฺสนฺตริกาทิอาทิมาย ฯ

ทฺตยสฺส จ ฉานสฺสาติ จ(๒) ฉานสฺสาติ ยถิ ฉานนฺตริกา
นาม ภเวยฺย ทฺตยตฺตยิทินิปี ฉานาเนว เตสมฺปิ อนฺตริกาย
ภวิตพฺพนฺติ โจทฺนตฺถํ วตฺตํ ฯ โส เกวลํ ลทฺธิยา อภาเวน
ปฺญฺญิขิปฺติ เจว ปฺญฺฆานาติ จ ฯ ปฺจมสฺส จาติ ปุญฺโจ ลทฺธิ-
วเสน ปฺญฺฆานาติ ฯ

สฺวิตกฺโก สฺวิจโรติอาทิ ตินฺณมฺปิ สมารินํ สมาริภาเว
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ตตฺยสฺส จาติ น ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 48 สมาปนโนสททำสุณาตีตีกถาวณณา หน้า 415

สมาเน อวิตกโก วิจารณ์ตุโตว สมาธิ ฌานนตรีโก น อิตโรติ
โก เอตถ วิเสสเหตุติ โจทนต์ถั วุตติ ฯ

ทวินัน ฌานานัน ปญฺปุปนฺนानนฺติ ปจฺมทฺตฺยานิ สนฺชาย
ปฺจฺจติ ฯ อิตโร เตสํ ปญฺปุปนฺนानนฺเยว (๑) อนฺตเร อวิตกโก
วิจารณ์ตุโต สมาธิ ฌานนตรีโก นาม โหตีติ ลทฺธิยา
ปฺฏิขานาติ ฯ ปจฺม ฌานัน นินฺรุทฺชนฺติ ปญฺุโจ ตินฺณํ เอกกฺขณ
ปวตฺติ น ยุตฺตาติ ปฺฏิขานาติ ฯ อวิตกโก วิจารณ์ตุโต สมาธิ
ปจฺม ฌานนฺติ จตฺกนยวเสน ปฺจฺจติ ฯ สกฺวาที ตสฺมี นเย
ตสฺส อภาวา ปฺฏิกฺขิปติ ฯ นนฺ ตโย สมาธิติ เอตถ อยมธิป-
ปาโยยถา เตสฺ ติสฺ สมาธิสฺ เทว สมาธิ ฌานานเนว
น ฌานนฺตริกธา เอว อิตเรนาปี ฌานเนว ภวิตพฺพ น
ฌานนฺตริกธาติ ฯ

ฌานนฺตริกกถาวณณา นิฏฺจิตา ฯ

สมาปนโนสททำสุณาตีตีกถาวณณา

อิทานิ สมาปนโน สททำ สุณาตีตีกถา นาม โหติ ฯ ตตถ
ยสฺมา ปจฺมสฺส ฌานสฺส สทโท กณฺฏโก (๒) วุตฺโต ภควตา
ยทิจ สมาปนโน ตํ น สฺนฺเยยฺย กถํ กณฺฏโก สฺยา ฯ ตสฺมา
สมาปนโน สททำ สุณาตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนัน
๑. ม. ปจฺจปุปนฺนानนฺเยว ฯ ๒. ม. กณฺฏโก ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตถูปกกรณวณณา หน้า 416

เต สนุชราย ปุจจนา สกวาทิสฺส ปฏินฺณวา อิตฺรสุส ฯ จกฺขุณา
รูปํ ปสฺสตีตฺติอาทึ สฺมาปฺนฺนสุส ตาว ปณฺจทวารูปวตฺตํ
นตฺถิ ตสฺมี อสฺติ ยทึ โส สทฺทํ สุณฺเอยฺย รูปมฺปิ ปสฺสเสยฺยาติ
โจอทฺตํ วตฺตํ ฯ สทฺโท กณฺณโกติ วิกฺเขปกรณตฺตา (๑) วตฺตํ ฯ
โอฬาริเกน ทึ สทฺเทน โสเต ฆมฺภูฏิตฺเต ปจฺมชฺฌานโต วุฏฺฐานํ
โหติ เตเนตํ วตฺตํ ตสฺมา อสฺสทํ ฯ ทุตฺติยสุส ฌานสฺสาติ
อาทึ ยถา อณฺโณปิ กณฺณโก อนฺโตสฺมาปตฺตึยฺ นตฺถิ เอวํ
สทฺทสวณมฺปีติ โฟชนตฺถิ วตฺตํ ตํ สทฺทํ อุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ
สฺมาปฺนโนสทฺทํสุณฺมาตีตฺติกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

จกฺขุณารูปํปสฺสตีตฺติกถาวณณา

อิทานิ จกฺขุณา รูปํ ปสฺสตีตฺติกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
จกฺขุณา รูปํ ทิสฺวาติ วจันํ นิสฺสาย ปสฺสทจกฺขุเมว รูปํ
ปสฺสตีตฺติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ เต สนุชราย
ปุจจนา สกวาทิสฺส ปฏินฺณวา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ ยทึ จกฺขุณา
รูปํ ปสฺสเสยฺย รูปเณ รูปํ ปสฺสเสยฺยาติ(๒) โจอเทตฺตํ รูปเณ รูปํ
ปสฺสตีตฺติ อาห ฯ อิตโร รูปายตฺนํ สนุชราย ปฏิกฺขิปีตฺวา ปุณ
ปุณฺโณ จกฺขุเมว สนุชราย ปฏิกฺขานาติ ฯ

ปฏิกฺขานาตีตฺติ เอตฺถ อยมธิปฺปาโย ปสฺสตีตฺติ ทึ มยฺ

๑. ม. วิกฺเขปกรณตฺตา ฯ ๒. ม. ปสฺสเสยฺยาตีตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 จกขุนารูปปสฺสตีติกถาวณณา หน้า 417

ปฏิขานนํ สนฺธาย ปุจฺฉาม น จกฺขุปลั้หารมตฺตํ ฯ ตสฺมา
วทติ (๑) ตาว กิณฺเต จกฺขุมา รุเปณ รูปํ ปฏิวิขานาตีติ ฯ
อิตโร ปริมนเยเนว ปฏิกฺขิปติ เจว ปฏิขานาติ จ ฯ อถ
นํ เอวํ สนฺเต รูปํ มโนวิญฺญาณํ อาปชฺชติ ตถฺหิ ปฏิ-
วิขานาติ นามาติ โจเทตฺถ รูปํ มโนวิญฺญาณนฺติ อาห ฯ อิตโร
เลตฺถ อลภนฺโต ปฏิกฺขิปเตว ฯ อิตฺถิ จกฺขุสฺส อวชฺชนาติอาทิ
ยฺหิ จกฺขุ ปฏิวิขานนญฺเจเน ปสฺสตี จกฺขุวิญฺญาณสฺส วิย
ตสฺสาปี อวชฺชนาย ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถ ปุจฺฉติ ฯ อิตโร
ยสฺมา น อวชฺชนปฏิพทฺธํ จกฺขุวยตฺนํ (๒) อวชฺชนานนฺตรํ
อุปชฺชติ ตสฺมา น เหวณฺติ ปฏิกฺขิปติ ฯ โสเตเน สทฺทนฺติ
อาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ
ปสฺสตีติ สสมฺภารกถานเยน วุตฺตํ ฯ ยถา หิ อุสฺสุนา วิชฺฌนฺโตปิ
ธนฺนา วิชฺฌตีติ วุจฺจติ เอวํ จกฺขุวิญฺญาณเณน ปสฺสนฺโตปิ
จกฺขุนา ปสฺสตีติ วุตฺโต ตสฺมา อสาธกเมตฺถ ฯ เสเสสุปี เอเสว
นโยติ ฯ

จกฺขุนารูปปสฺสตีติกถาวณณา นิญฺจिता ฯ

อญฺจารสโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม. วเทหิ ฯ ๒. ม. อวชฺชนปฏิพทฺธํ จกฺขุ น ตํ ฯ

กิลเสชนกถาวณณา

อิทานิ กิลเสชนกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยสุมา
กิลเสปฺพานัน นาม อตฺถิ ปหีนกิลเสตฺส จ อตีตาปี กิลเส
ปหีนาว โหนฺติ อนาคตาปี ปจฺจุปฺนนาปี ตสุมา อตีเตปี
กิลเส ปชหติ อนาคเตปี ปจฺจุปฺนเนปีติ เยถ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
เอกจฺจानัน อุตฺตราปถกานัน เต สนฺธาย อตีเตติอาทิ ปุจฺจ
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรตฺส ฯ เสถ ยถาปาติมเว นียฺยาติ ฯ
นตฺถิ กิลเส ชหตีติ อิมสฺมิมฺปน ปรวาทิปญฺเห(๑) ยสุมา กจฺวริ
ชหนตฺสฺส (๒) กจฺวเร ฉทฺทฺทนวายาโม วีย กิลเส ชหนตฺสฺส น
อตีตาทิเกเทสุ กิลเสสุ วายาโม อตฺถิ นิพฺพานารมฺมณฺเ ปน
อริยมคฺเช ปวตฺติเต กิลเส อนุปฺนนาเยว น อฺปฺชชฺนตีติ
ปหีนานาม โหนฺติ ตสุมา น เหวนฺติ ปฏฺิกฺขิปีติ ฯ เตน
หิ อตีเต กิลเส ชหตีติอาทิ ปน ยสุมา นตฺถิ กิลเสชนาติ (๓)
น วตฺตพฺพิ ตสุมา อตีตาทิเกเท ปชหตีติ ฉเลน วุตฺตํ ฯ

กิลเสชนกถาวณณา นิฏฺจिता ฯ

๑. ม. ปรวาทิสฺส ปญฺเห ฯ ๒. ม. ปชหนตฺสฺส ฯ

เอวมฺปริปี ฯ ๓. ม. กิลเสปชหนาติ ฯ

สุญฺยตาทกถาวณฺณา

อิทานิ สุญฺยตาทกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ สุญฺยตาทิ
เทว สุญฺยตา ขนฺธธานญฺจ อนตฺตลกฺขณํ นิพฺพานญฺจ ฯ
เตสุ อนตฺตลกฺขณํ ตาว เอกจฺจํ เอเกน ปริยาเยน สียา
สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ นิพฺพานํ ปริยาปนฺนเมว(๑) ฯ อิมํ ปน
วิภาคํ อคฺคเหตุวา สุญฺยตา สงฺขารปริยาปนฺนาติ(๒) เยถํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา
อิตรสุส ฯ อนิมิตฺตฺตฺตํ สพฺพนิมิตฺตรหิตํ นิพฺพานํ ฯ อปฺปณฺนิ-
หิโตติปิ ตสฺเสว นามํ ฯ กสฺมา ปเนตํ อากตฺตฺตํ อวิกฺขวาทิ-
วาทเ ทโสภาโรปนตฺถํ ฯ ยสุส หิ อวิกฺขิตฺวา เอกเทเสเนว
สุญฺยตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ ลทฺธิ ตสฺส นิพฺพานมฺปิ
สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนตฺติ อาปชฺชติ ฯ อิมสุส โทสสุสา-
โรปนตฺถํ อนิมิตฺตํ อปฺปณฺนิหิตฺตฺตํ อากตํ ฯ อิตโร ตสฺส
ปริยาปนฺนภาวํ อนิจฺจนฺโต ปฏฺิณฺขิปติ ฯ สงฺขารกฺขนฺธโร น
อนิจฺโจติอาทิ นิพฺพานสงฺฆาตาย สุญฺยตาย อนิจฺจภาวาปตฺติ-
โทสสุส ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ

สงฺขารกฺขนฺธสุส สุญฺยตาทิ ยถิ อญฺยสุส ขนฺธสุส
สุญฺยตา อญฺยกฺขนฺธปริยาปนฺนา สงฺขารกฺขนฺธสุญฺยตายปิ
เสสฺสกฺขนฺธปริยาปนฺนาย ภวิตพฺพนฺติ โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ
สงฺขารกฺขนฺธสุส สุญฺยตา น วตฺตพฺพาทิอาทิ ยถิ
๑. ม. อปริยาปนฺนเมว ฯ ๒. ม. สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ ฯ

ปตฺตีกถาวณฺณา

อิทานิ ปตฺตีกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยํ ยํ ปฏิภตฺติ (๑)
ตสฺส ตสฺส ปฏิลาโก ปตฺติ นาม สว จ อสงฺขตาคี เยสิ
ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสถียนณฺเวย เต สนฺธาย ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ปฏิณฺญา อิตฺรตฺส ฯ เสสมิชาปี เหฏฺฐา วุตฺต-
นยตฺตา ยถาปาถิเมว นียยาตีติ ฯ น วตฺตพฺพนฺตืออาทึ ยาย ลทฺธิยา
ปตฺติ อสงฺขตาคี ปณฺณตฺติ (๒) ตํ ปกาเสตฺถ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สกวาทึ
น เหวํ วตฺตพฺเพติ ปฏิกฺขิปนฺโต เกวลํ ปตฺติยา รุปาทิกาวํ
น สมฺปฏิจฺฉติ ฯ น หิ ปตฺติ นาม โกจึ ฆมฺโม อตฺถิ
น ปน อสงฺขตกาवं อนฺุชานาคี ฯ อิตโร ปน ปฏิกฺเขป-
มตฺเตเนว อสงฺขตาคี ลทฺธิ ปตฺติกฺขเปติ สว อโยนิโส ปตฺติกฺษา-
ปิตตฺตา อปฺปตฺติกฺขิตาเยวาคี ฯ

ปตฺตีกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ตถตถากถาวณฺณา

อิทานิ ตถตถากถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ รุปาทีนํ
สพฺพฆมฺมานํ รูปาทิสภาวตาสงฺขตาคา ตถตถา นาม อตฺถิ สว
จ สงฺขเตสฺส รูปาทิสฺส อปรียาปนฺนตฺตา อสงฺขตาคี ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เอกจฺจานํ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา
๑. ม. ปฏิภตฺติ ฯ ๒. ม. มณฺณตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณฺณา หน้า 422

สกวาทิสฺส ปฏฺยญา อิตฺรสุตฺตํ ๑ เสสมิชาปี เหฏฺฐา วุตฺตน-
ยตฺตา ปากฺกเมวาทิ ๑

ตถตาถวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

กุสลกถาวณฺณา

อิทานิ กุสลกถา นาม โหติ ๑ ตตฺถ อนวชฺชมฺปิ กุสลํ
อิฏฺฐวิปากมฺปิ ๑ (๑) อนวชฺชํ นาม กิเลสวิปฺปยุตฺตํ ๑ อัย นโย
จเปตฺวา อกุสลํ สพฺพมฺเม ภาตฺติ ๑ อิฏฺฐวิปากํ นาม आयตี
อุปฺปตฺติปวตฺเตสุ อิฏฺฐผลนิปฺผาทกํ ปุณฺณํ ๑ อัย นโย กุสลตฺติเก
อาทิปทเมว ภาตฺติ ๑ เยสํ ปน อิมํ วิภากํ อคฺคเหตฺวา อนวชฺช-
ภาวมตฺเตเนว นิพฺพานํ กุสลนฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชฺชานํ
เตสํ อิฏฺฐวิปากกฺุณฺเนว นิพฺพานสุตฺตํ กุสลตาภาวํ ทีเปตฺถํ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส อตฺตโน ลทฺธิวเสน ปฏฺยญา อิตฺรสุตฺตํ ๑ เสสมิชาปี
เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมวาทิ ๑

กุสลกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. อิฏฺฐวิปากมฺปิ ๑

อจฺจนฺตนิยามกถาวณฺณา

อิทานิ อจฺจนฺตนิยามกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสิ
สกี นิมฺกุโค นิมฺกุโคว โหตีตี (๑) สุตฺตํ นิสฺสาย อตฺถิ ปุณฺชชนฺสฺส
อจฺจนฺตนิยามคาคิ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอกจฺจํ อุตฺตราปถกานํ
เต สนฺธาย ปุจฺจมา สกฺวาทีสฺส ปฏฺิณฺณา อิตฺรสฺส ฯ มาตุ-
ฆมาตโกตีอาที นียตฺมิจฺจมาทีฏฺิจิโก สจ มาตุฆมาตกาทีนลฺจ
สฺมานเ มิจฺจตฺตนิยามเ มาตุฆมาตกาทีหิปี เต อจฺจนฺตนิยเตหิ
ภวิตพฺพนฺติ โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อิตโร นียตฺมิจฺจมาทีฏฺิจิโก
ลํสฺราชาณฺโก ภวฺนฺตเรปี นียโตว อิมเ ปน เอกสฺมิณฺเณว
อตฺตภาเวติ ลทฺธิยาน เหวณฺติ ปฏฺิกฺขิปีติ ฯ

วิจิจฺจมา อฺปฺปชฺเชยฺยาติ อยฺ นียโต วา โน วาติ เอว
อฺปฺปชฺเชยฺยาติ วุจฺจติ ฯ (๒) อิตโร อนฺุปฺปตฺติการณฺ อปฺสฺสนฺุโต
ปฏฺิขานาติ ฯ นฺุปฺปชฺเชยฺยาติ ปุณฺุโจ ปน ยํ ทิฏฺฐี อเสวณฺุโต
นียามํ โอกกนฺุโต ตตฺถ อนฺุปฺปตฺตี สนฺธาย ปฏฺิขานาติ ฯ
ตโต ปหีนฺาติ ปุณฺุโจ มคฺเคน อนฺุปฺปหีนฺตฺตา ปฏฺิกฺขิปีติ ตํ
ทิฏฺฐี อารพฺภ อสมฺุทาจารโต ปฏฺิขานาติ ฯ อถ นํ ยสฺมา
ปหานํ นาม วินา อริยมคฺเคน นตฺถิ ตสฺมา ตสฺส วเสน
โจเทตฺุ โสตาปตฺติมคฺเคนาติอาทีมาห ฯ โส เอกมคฺเคนาปี
อนฺุปฺปหีนฺตฺตา ปฏฺิกฺขิปีติ ฯ ปฺน กตฺเมนาติ ปุณฺุโจ มิจฺจามคฺคํ
๑. อจฺ. สตฺตถ. ๒๓/๑๕/๑๐ ฯ ๒. ม. ปุจฺจติ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณณา หน้า 424

สนฺธาย อฺกฺสเลนาตีอาทิมาห ฯ

อฺจฺเจททิกฺกฺชึ อฺปฺปชฺเชยฺยาตี ทฺตฺติยนฺยามุปฺปตฺตี ปุจฺจตี ฯ

อิตโร ยสฺมา เยปี เต อฺกฺกณฺณวสฺส อณฺณา นตฺถิกฺวาทา

อฺกิริยวาทา อเหตุกฺวาทาตี (๑) วจนโต ติสฺโสปี นฺยตฺตมิจฺจนา-

ทิกฺกฺชึโย เอกสฺส อฺปฺปชฺชนตี ตสฺมา ปฏฺชานาตี ฯ

อถ นํ น จ นาม โส(๒) อจฺจนตฺตนิยาโมตี โจทฺนตฺถํ

หฺลจฺจิตฺติอาทิมาห ฯ อจฺจนตฺตนิยตฺสฺส หิ ทฺตฺติยนฺยาโม นฺรตฺถโก ฯ

นฺปฺปชฺเชยฺยาตี ปญฺเห ยํ สสฺสตฺตทิกฺกฺชึยา สสฺสตฺตฺตฺตํ คหิตํ ตเทว

อฺจฺจนิชฺชตฺตีตี (๓) คเหตุว อนฺุปฺปตฺตี สนฺธาย ปฏฺชานาตี ฯ ปหฺินาตี

ปฺภูโจ มกฺเคน อปฺปหฺินตฺตา ปฏฺกฺชึปตี วุตฺตฺนเยน อนฺุปฺปชฺชนโต

ปฏฺชานาตี ฯ สสฺสตฺตทิกฺกฺชึ อฺปฺปชฺเชยฺยาตีอาทิสฺุปีเอเสว นโย ฯ

เสถํ วิจิกฺกฺชฺจาวเร วุตฺตฺนยเมว ฯ

น วตฺตพฺพนตี ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส ตสฺส (๔) สุตฺตสฺส

อตฺถิตาย ปฏฺธิณฺณา สกฺวาทิสฺส ฯ น ปน โส ภวฺนตฺเรปี

นฺิมฺกุโคว ฯ อิมสฺมีเยว หิ ภเว อภพฺโพ โส ตํ ทิกฺกฺชึ

ปชฺหิตฺตฺตํ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย ตสฺมา อสาธกเมตฺตฺตํ ฯ

สพฺพกถํ อุมฺมุชฺชิตฺวา นฺิมฺมุชฺชิตฺติอาทึ วจนมตฺเต อภินิเวถํ

อกฺควา อตฺถโต ปน (๕) ปรีเยสฺสิตพฺโพตี ทสฺสนตฺถํ วุตฺตฺนตี ฯ

อจฺจนตฺตนิยามกถาวณฺณา นฺิกฺกฺชึตา ฯ

๑. ม. อ. ๑๔/๒๘๑/๑๘๘ ฯ ๒. ม. โส อจฺจนตฺตนิยาโมตี โจเทถุํ ฯ

๓. ม. อจฺจนิชฺชิตฺตีตี ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๕. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ฯ

อินฺทฺริยกถาวณฺณา

อิทาณิ อินฺทฺริยกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ โลกียา สทฺธา
สทฺธาเยว นาม น สทฺธิณฺทฺริยํ ฯ ตถา โลกียํ วิริยํ สติ
สมาธิ ปญฺญา ปญฺญาเยว นาม น ปญฺณินฺทฺริยนฺติ เยสํ
ลทฺธิ เสขยฺถาปี เหตุวาทานญฺเจว มหิสาสกาณญฺจ เต สนฺชาย
ปฺจุจฺจ สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ นตฺถิ โลกียา
สทฺธาตฺถิอาทิ ยสฺมา โลกียาปี สทฺธาทโยว ชมฺมา อธิปฺตियญฺเจน
อินฺทฺริยํ น สทฺธาทีหิ อญฺญํ สทฺธิณฺทฺริยาทิ นาม อตฺถิ
ตสฺมา โลกียานมฺปิ สทฺธาทีนญฺเวย สทฺธิณฺทฺริยาทิกาว-
ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อตฺถิ โลกิโย มโนตฺถิอาทิ ยถา เต โลกียาปี
มนาทโย ชมฺมา มนินฺทฺริยาทีนํ เหวํ โลกียา สทฺธาทโยปี
สทฺธิณฺทฺริยาทีนิตฺติ (๑) อุปมายา ตสฺสตฺถสฺส วิภาวนตฺถํ วุตฺตํ ฯ
เสสเมตฺถ ยถาปาลิเมว นียฺยาตฺติติ ฯ

อินฺทฺริยกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

เอญฺญนฺวิสฺติโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

๑. ม.สทฺธิณฺทฺริยานิตฺติ ฯ

อสณฺจิจฺจกถาวณฺณา

อิทานิ อสณฺจิจฺจกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อนนฺตริย-
วตฺถุณี นาม ครุณี ภาริยานิ ตสฺมา อสณฺจิจฺจาปี เตสุ
วตฺถุสฺสปี วิโกปีเตสุ อนนฺตริโก โหตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
เอกจฺจานํ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย อสณฺจิจฺจาติ ปุจฺฉา
สกวาทิสฺส ลทฺธิวเสน ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ อถ นํ ยสฺมา
อนนฺตริยกมฺมํ นาม กมฺมปถปฺปตฺตํ ยถิ จ อสณฺจิจฺจ กมฺมปถเกโท
สียา อวเสสา ปาณาติปาตาทโยปี อสณฺจิจฺจ ภเวยฺยุนฺติ
โจทหนตฺถํ อสณฺจิจฺจ ปาณํ หนตฺวาตีอาทิมายา ฯ อิตโร ตถา-
รูปาย ลทฺธิยา อภาเวน ปฏฺิภฺิจปติ ฯ เสสํ ยถาปาลิเมว
นियฺยาติ ฯ น วตฺตพฺพิ มาตฺตฺฆาตโกติ ปุจฺฉา ปรวาทิสฺส
โรคตฺถิจฺจการาทิกาลे (๑) อสณฺจิจฺจ ฆาตํ สนฺธาย ปฏฺิณฺญา
สกวาทิสฺส ฯ นนฺ มาตา ชีวิตา โวโรปีตาคี ปญฺเหปี อสณฺจิจฺจ
โวโรปีตํ สนฺธาย ปฏฺิณฺญา สกวาทิสฺเสว ฯ เอวํ อธิปฺปา-
ยมฺปน อคฺคเหตุวา หลฺลิจฺติ ลทฺธิปตฺติจฺจาปนํ อิตฺรสุส ตํ อโยนิโส
ปตฺติจฺจาปีตตฺตา อปฺปตฺติจฺจิตฺเตว ฯ ปีตฺตฺฆาตกาทิสฺสปี เอสฺว นโย ฯ
สงฺฆเมทเก ปน ฐมฺมสณฺณิ สนฺธาย สงฺฆเมโท อนนฺตริโกติ
ปุจฺฉา สกวาทิสฺส สงฺฆํ สมคฺคํ เกตฺวาน กปฺปี นiryมฺหิ
ปจฺจตีติ วจฺนํ อโยนิโส คเหตุวา ปฏฺิณฺญา ปรวาทิสฺส ฯ ปุณ
๑. ม. โรคปฏฺิการาทิกาลे ฯ

*เล่มที่ 48 ฅาณกถาวณณา หน้าที่ 427

สพเพติ ปุญฺโโจ สกปกฺเข ฃมฺมสณฺณิ สนฺธาย ปฏิกฺขิปปติ
ปรปกฺเข ฃมฺมสณฺณิ สนฺธาย ปฏิกฺขานาติ ฯ ฃมฺมสณฺณิติ
ปญฺหทฺวเยปี เอเสว นโย ฯ นนุ วุตฺตํ ภควตาติ สุตฺตํ
เอกนฺเตเนว ฃมฺมวาทีสุส อนนฺตริกภาวทฺสสนฺตํ วุตฺตํ ฯ
อาปายิกอ เนรยิกอติ คาถายปี อฃมฺมวาทีเยว อธิปฺเปโต ฯ
อิตโร ปน อธิปฺปายํ อคฺคเหตฺวา ลทฺธิ ปติฏฺฐาเปติ ฯ สา
อโยนิโส ปติฏฺฐาปีตตฺตา อปฺปติฏฺฐิตาเยวาติ ฯ
อสลฺยจิจฺจกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฅาณกถาวณณา

อิทานิ ฅาณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ทฺวริชฺฃ ฅาณํ
โลกิยลฺย โลกุตฺตรลฺย ฯ โลกิยํ สมาเป็นติฅาณมฺปิ โหติ
ทานาทิวเสน ปวตฺตํ กมฺมสฺสกตฅาณมฺปิ โลกุตฺตรํ สจฺจ-
ปริจฺเจทกํ มคฺคฅาณมฺปิ ผลฅาณมฺปิ ฯ อิมํ ปน วิภาคํ
อกถฺวา สจฺจปริจฺเจทกเมว ฅาณํ น อิตฺริ ตสฺมา นตฺถิ
ปุณฺนชฺชนสฺส ฅาณนฺติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เหตฺวาทานํ เต
สนฺธาย ปุจฺฉา สกวาทีสุส ปฏฺยญา อิตฺรสุส ฯ ปญฺญาติ-
อาทิ ฅาณเววจนทฺสสนฺตํ วุตฺตํ ฯ เตเนตฺตํ ทีเปติ ยที ตสฺส
ฅาณํ นตฺถิ ปญฺญาทโยปี นตฺถิ ฯ อถ ปญฺญาทโย อตฺถิ
ฅาณมฺปิ อตฺถิ ฯ กสฺมา ปญฺญาทีนํ ฅาณโต อนลฺยตฺตา ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 428

ปรจมี ฉานนตฺตืออาทึ สม่ปตฺตึถาณสฺส ทสฺสนตฺตึ วุตฺตึ ฯ ทานํ
ทเทยฺยตฺตืออาทึ กम्मสฺสทถถาณสฺส ฯ ทุกฺขํ ปรึชานาตฺตึ โลกุตฺตร-
มคฺคถาณเมว ทีเปตึ น จ โลกุตฺตรเมว ถาณนตฺตึ ฯ

ถาณกถาวณณา นึฏฺฐิตา ฯ

นึรยปาลกถาวณณา

อิทานึ นึรยปาลกถา นาม โหตึ ฯ ตตฺถ นึรเย
เนรยิกกมฺมาเนว นึรยปาลรฺูปเนน (๑) วเชนตึ นตฺตึ นึรยปาลา นาม
สทฺตธาตึ เยสึ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนุชาย ปุจฺจนา
สทฺทวาทิสฺส ปฏึญฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ ยทึ ตตฺถ นึรยปาลา
น สึยฺย กมฺมกรณานิ น ภเวยฺยํ ฯ กรณิเกสฺส หึ สติ กรณาติ
โจเทตฺถ นตฺตึ นึรเยสฺสตฺตืออาทึมาห ฯ

อตฺตึ มนุสฺเสสฺสตฺตึ ปจฺจกฺเขน ถาปนตฺตึ วุตฺตึ ฯ ยถา
หึ มนุสฺเสสฺส สติ กรณิเกสฺส กรณา เอวํ ตตฺถาปีตึ อยเมตฺถ
อธิปฺปาโย ฯ อตฺตึ นึรเยสฺสตฺตึ ปุจฺจนา ปรวาทิสฺส ปฏึญฺญา
อิตฺรสฺส ฯ น เวสฺสฏฺฐ โนปี จ เปตฺตึราชาติ ปรวาทินา
สทฺสมยโต สุตฺตํ อากตฺตํ ฯ ตมฺปน สาสนาจกรณนตฺตึ สทฺทวาทินา
อนุญฺญาตํ ฯ ตตฺถ เวสฺสฏฺฐติ เอโก เทโว ฯ เปตฺตึราชาติ
ปีตฺตึวิสเย เปตฺตึมหึทฺธิโก ฯ โสมาทโย ปากฺกฺหาเอว ฯ อิหํ
๑. ม. นึรยปาลรฺูปวเสน ฯ

*เล่มที่ 48 ตีรจฺฉานกถาวณฺณา หน้า 429

วฺตุตฺติ โหติ อตฺตโน กมฺเมหิ อิตฺต ปนฺณณฺ (๑) ปฺรโลกํ ปตฺตํ
ปฺริสํ น เอเต เวสฺสภูอาทโย หนฺนุติ ฯ เยหิ ปน โส กมฺเมหิ
ตตฺถ ปนฺณโณ ตานิ สกานิ กมฺมานิเยว นํ ตตฺถ หนฺนุติติ
กมฺมสฺสคตฺตีเปติ น นีรยปาตานํ อภาวํ ฯ สกฺวาทีนา ปน
ตเมนํ ภิกฺขเวติ อากฺตานิ สุตฺตปทานิ นีตฺตถาเนวาทิ ฯ
นีรยपालกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ตีรจฺฉานกถาวณฺณา

อิทานิ ตีรจฺฉานกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เทเวสฺ
เอราวณาทโย เทวปฺตฺตา หตฺถิวนฺณํ อสฺสวณฺณํ วิภฺพพฺพนฺติ
นคฺติ ตตฺถ ตีรจฺฉานคฺตา ฯ เยสํ ปน ตีรจฺฉานวณฺณโน
เทวปฺตฺเต ทิสฺวา อตฺถิ เทเวสฺ ตีรจฺฉานคฺตาคิ ลทฺธิ
เสขฺยถาปี อนุชฺชานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสฺส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ฯ อถ นํ ยถิ เทวโยนิยํ ตีรจฺฉานคฺตา สियฺ
ตีรจฺฉานโยนิยมฺปิ เทวา สियฺนฺติ โจเทตฺถ อตฺถิ ตีรจฺฉาน-
คเตสฺสคฺติอาทิมานา ฯ กิฏฺฐาคฺติอาทิ เยสํ โส อภาวํ อิจฺฉติ เต
ทสฺเสตฺถ วฺตุตฺติ ฯ เอราวโณติ ปญฺเฬห ตสฺส อตฺถิตาย ปฏฺิณฺญา
สกฺวาทีสฺส น ตีรจฺฉานคฺตายนฺ (๒) ฯ หตฺถิพฺพนฺธาติอาทิ ยถิ ตตฺถ
หตฺถิอาทโย สियฺ หตฺถิพฺพนฺธาทโยปิ สियฺนฺติ โจทฺนคฺถํ วฺตุตฺติ ฯ
๑. ม. ปณฺณนํ ฯ เอวฺมปฺริปี ฯ ๒. ม. ตีรจฺฉานคตฺสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปกกรณวณณา หน้า 430

ตตฺถ ยาวสีกาติ ยวสฺส(๑) ทายกา ฯ การณิกาติ หตฺถาจรียาทโย
เยหิ เต นานาวิธึ การณึ กเรยฺยู ฯ ภตฺตการกาติ หตฺถิอาทีนึ
ภตฺตรนฺธกา ฯ น เหวนฺติ ตถา อนิจฺจนฺโต ปฏิกฺขิปตฺติ ฯ
ตฺริจฺจนานกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

มคฺคกถาวณณา

อิทานิ มคฺคกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ เยสึ ปุพฺเพ ว
โย ปนสฺส กายกมฺมึ วจิกมฺมึ อาชีโว สุปริสฺสุทฺโธ โหตฺติ (๒)
อิทฺถเจว สุตฺตึ สมฺมาวาจากมฺมนฺตาชีวานญจ จิตฺตวิปฺยตฺตตฺ
นิสฺสาย นิปฺปริยาเยน ปญฺจกิกิโกว มคฺคโคติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
มหิสาสกานึ เต สนฺธาย ปญฺจกิกิโกติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส
ปฏฺธิญฺญา อิตฺรสฺส ฯ สมฺมาวาจา มคฺคกํ สว จ[๑] น มคฺคโคติอาทิ
ปรสมยวเสน วุตฺตึ ฯ ปรสมยสมฺมึยฺหิ สมฺมาวาจาทโย มคฺคกฺคนฺติ
อาคตา ฯ รูปตฺตา ปน มคฺคโค น โหตฺติ วณฺณิตา ฯ สมฺมาทิฏฺฐิ
มคฺคกฺคนฺติอาทิ มคฺคกฺคสฺส อมคฺคตา นาม นตฺถิตฺติ ทสฺสนตฺถึ
วุตฺตึ ฯ ปุพฺเพว โข ปนสฺสชาติ สุตฺเต ปฺริสฺสุทฺธสฺส มคฺค-
ภาวนา นาม โหติ น อิตฺรสฺสชาติ อากมฺนียปฺปฏิปทาย วิสฺสุทฺธิ-
ภาวทสฺสนตฺถึ กายกมฺมึ วจิกมฺมึ อาชีโว สุปริสฺสุทฺโธ โหตฺติ
วุตฺตึ น อิมฺหิ วินา ปญฺจกิกภาวทสฺสนตฺถึ ฯ เตเนวาท

๑. ม. ยวสฺส ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๘๓๐/๕๒๔ ฯ

๓. ม. เอตฺถนฺตเร นาทิ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 48 ฅาณกถาวณณา หน้าที่ 431

เอวมสฺสายั อริโย อฏฺฐงฺกิกโก มคฺโค ภาวนาปาริปูริ คจฺจตีติ ฯ
สกวาทินา อากตฺตฺตํ นีตฺตฺถเมวาทิ ฯ
มคฺคกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ฅาณกถาวณณา

อิทานิ ฅาณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ฅมฺมจกฺกป-
ปวตฺตเน ทฺวาทสาการณานํ สนฺธาย ทฺวาทสวตฺตฺถกํ ฅานํ
โลกุตฺตรนฺติ เยถ ลทฺธิ เสยฺยถาปี ปุพฺพเสลียาปรเสลียานํ (๑) เต
สนฺธาย ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺเฒา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ
สเจ ตํ ทฺวาทสวตฺตฺถกํ ทฺวาทสหิ มคฺคฅาณเหหิ ภวิตพฺพนฺติ
โจเทตฺถุ ทฺวาทสชาติอาทิมาย ฯ อิตโร มคฺคสฺส เอกตฺตํ สนฺธาย
ปฏฺิณฺเฒิปติ เอกกสฺมี สจฺเจ สจฺจฅาณกิจฺจฅาณกตฅาณานํ
วเสน ฅาณนानตฺตํ สนฺธาย ปฏฺิณฺเฒิปติ ฯ (๒) ทฺวาทส โสตา-
ปตฺติมคฺคาติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ นนฺ วตฺตํ ภควตฺตติ สุตฺตํ
สทฺธี ปุพฺพภากปรภาเคหิ ฅาณนानตฺตํ ทีเปติ น อริยมคฺคสฺส
ทฺวาทสฅาณตํ ฯ ตสฺมา อสากนฺติ ฯ

ฅาณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิสตฺติโม วคฺโค นิฏฺฐิตฺโต ฯ

จตฺตฺถโต ปณฺณาสโก สมตฺถโต ฯ

๑. ม. ปุพฺพเสลียานํ ฯ ๒. ม. ปฏฺิณฺเฒานาติ ฯ

สาสนกถาวณณา

อิทานิ สาสนกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ติสฺโส สงฺกิติโย
สนฺธาย สาสนํ นวํ กตฺตุนฺติ จ อตฺถิ โภจิ ตถาคตฺตสาสนํ
นวํ กโรตฺตีจ จ ลพฺภา ตถาคตฺตสาสนํ (๑) นวํ กตฺตุนฺติ จ
เยสํ ลพฺธิ เสยฺยถาปี เอกจฺจानํ อุตฺตรธาปถกานํ เต สนฺธาย
ตีสฺสปี กถาสฺส ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ
สตฺติปฏฺุจฺจานาติอาทิสฺสาสนํ นาม สตฺติปฏฺุจฺจานาทโย เจว อริย-
ชฺมมา กุสลาทีนฺนญจ เทสฺนา ฯ ตตถ เยสํ ภควตา เทสิตา
สตฺติปฏฺุจฺจานาทโย จเปตฺวา เต อญฺเณสํ วา สตฺติปฏฺุจฺจานาทินํ
กรณฺเณน อกุสลาทีนํ วา กุสลาทีภาวกรณฺเณน สาสนํ นวํ
กตฺติ นาม ภเวยฺย กิณฺหิตํ เอวํ กตฺติ เกนจิ อตฺถิ วา โภจิ
เอวํ กโรตฺติ ลพฺภา วา เอวํ กตฺตุนฺติ ตีสฺสปี ปุจฺจมาสฺส โจอฺทฺนคฺคํ
วคฺคํ ฯ เสสํ สพฺพคฺคถ ยถาปาติเมว นียฺยาตีติ ฯ

สาสนกถาวณณา นิฏฺุจฺจिता ฯ

อวิวิตฺตกถาวณณา

อิทานิ อวิวิตฺตกถา นาม โหติ ฯ ตตถ ยสฺส ปุคฺคกสฺส
โย ชฺมโม ปจฺจุปฺปนฺโน โส เตน อวิวิตฺโต นามาติ อิทํ
สกสมเย สนฺนิฏฺุจฺจานํ ฯ ยสฺมา ปน ปุคฺชชฺเนน เตชาตฺถกา
๑. ม. ตถาคตฺตสฺส สาสนํ ฯ

*เล่มที่ 48 สลยโชนกถาวณณา หน้า 433

ธมมา อปริณญาตา ตสฺมา โส เอกกฺขณเยว สพฺเพหิปี
เตธาตฺเตหิ ธมฺเมหิ อวิวิตฺโตติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เตสญฺเวย
เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ
ผลฺเสหีตีอาที สพฺเพสํ ผลฺสาทีนํ เอกกฺขณ ปวตฺตฺโตส-
ทฺสสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ
อวิวิตฺตกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สลยโชนกถาวณณา

อิทานิ สลยโชนกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ ยสฺมา อรหา
สพฺพํ พุทฺธวิสยํ น ชานาติ ตสฺมา ตสฺส ตตฺถ อวิชฺชา-
วิจิกิจฺฉาหิ อปฺปหีนานิ ภวิตฺตพฺพนฺติ สลยญาย อตฺถิ กิลฺยจิ
สลยโชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตํติติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
มหาสงฺฆิกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา
อิตฺรสุส ฯ อตฺถิ กิลฺยจิ สกฺกายทีฏฺฐิตีอาที อรหโต สพฺพ-
สลยโชนปฺปหานทฺสสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ สพฺพํ พุทฺธวิสยนฺติ ปญฺหทฺเว
อรหโต สพฺพญฺญตฺตญาณภาเวน ปฏฺิเสโร กโต น อวิชฺชา-
วิจิกิจฺฉานํ อปฺปหานเนน ฯ อิตโร ปน เตสํ อปฺปหีนตํ สนฺธาย
เตน หีติ ลทฺธี ปตฺติฏฺฐเปตี ฯ สา อโยนิโส ปตฺติฏฺฐาปีตตฺตา
อปฺปตฺติฏฺฐิตาว โหตีติ ฯ

สลยโชนกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทฺธิกถาวณฺณา

อิทฺทานี อิทฺธิกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อิทฺธิ นามเสา
กตฺถจฺจิ อิชฺฌติ กตฺถจฺจิ น อิชฺฌติ อนิจฺจาทีนํ นิจฺจาทีกรณ
เอกนฺเตเนว น อิชฺฌติ ฯ สภาคสนฺตตี ปน ปรีวตฺเตตฺวา
วิสภาคสนฺตติกรณ วา สภาคสนฺตตีวเสเนว จิรตฺรปฺปวตฺตเน
วา เยสํ อตฺถาย กรียตี(๑) เตสํ ปุณฺณาทินี การณานิ นิสฺสาย
กตฺถจฺจิ อิชฺฌติ ภิกฺขุณฺํ อตฺถาย ปานียส(๒)ปฺปิจีราทีกรณ วีย
มหาธาตฺตนิธาน เตปาทินี จิรสนฺตทานปฺปวตฺตเน วีย จาติ อิทฺ
สกสมเย สนฺนิฏฺฏจฺานํ ฯ ยํ ปน อายสฺมา ปีลิตฺตวจฺโณ รณฺโณ
ปาสาทํ สุวณฺณนฺเตว อธิมฺจฺจตี นิสฺสาย เยสํ อตฺถ
อิทฺธิปฺปายอิทฺธิตี ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุทธกานํ เต สนฺธาย อตฺถ
อิทฺธิปฺปายอิทฺธิตี ปุจฺฉา สกวาทีสฺส ฯ ตตฺถ อิทฺธิปฺปายอิทฺธิตี อิทฺธิปฺปาย
อิทฺธิ (๓) ยถาธิปฺปาย อิชฺฌนํ อิทฺธิตี (๔) อตฺถ โธ ฯ อามนฺตาคี ลทฺธิ-
มคฺเต จตฺตวา(๕) ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ (๖) อถ นํ อนิจฺจาทีนํ
นิจฺจาทีตฺาย อนฺนุยฺยชิตฺตํ นิจฺจปณฺณา รุกฺขา โหนฺตฺตตีอาทีมาห ฯ
เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมว ฯ ลทฺธิปฺปติฏฺฏจฺापเนปี (๗) สุวณฺโณ จ
ปนาสีตี รณฺโณ ปุณฺณูปนีสฺสเยน อาสี น เกวลํ เถรสฺส
อิทฺธิปฺปายเนว ฯ ตสฺมา อสฺสากเมตฺตนฺตี ฯ

อิทฺธิกถาวณฺณา นิฏฺฏิตฺตา ฯ

- # ๑. ม. กรียตี ฯ ๒.ม. ปานียสฺส... ฯ ๓.ม. อิทฺธิปฺปายอิทฺธิ ฯ
- # ๔. ม.อิชฺฌนอิทฺธิตี ฯ ๕. ม. จตฺตวา ฯ ๖. ม. ปรีวาทิสฺส ฯ
- # ๗. ม. ลทฺธิปฺปติฏฺฏจฺापเน ฯ

พุทธกถาวณณา

อิทานิ พุทธกถา นาม โหติ ฯ ตตถ จเปตฺวา ตสฺมึ ตสฺมึ
กาเล (๑)สรีรเวมตฺตํ आयुเวมตฺตํ ปภาเวมตฺตตฺตจ (๑) เสเสหิ พุทธ-
ชมฺเมหิ พุทธานํ พุทธฺเหหิ หีนาคิเรกตา นาม นตฺถิ ฯ เยสมฺปน
อวิเสเสนว อตฺถิตฺติ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนุชกานํ เต สนฺชาย
อตฺถิ พุทธานนฺตฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺญญา อิตฺรสุส ฯ
อถ นํ พุทธชมฺเมหิ อนฺนุญฺจิตฺตุ สติปฏฺจฺจานโตตฺติอาทิมายฺห ฯ
อิตโร เตสํ วเสน หีนาคิเรกตํ อปฺสฺสนฺโต ปฏฺฏิทฺธิปเตวาทิ(๒) ฯ
พุทธกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สพฺพทิสากถาวณณา

อิทานิ สพฺพทิสากถา นาม โหติ ฯ ตตถ จตฺตฺส ทิสาสฺ
เทญฺจฺจา อฺปฺริตฺติ สมฺนตฺโต โลกธาตฺสสนฺนิวาลํ สพฺพโลกธาตฺส จ
พุทฺธา อตฺถิตฺติ อตฺตโน วิกปฺปสิปฺปํ อฺปฺปาเทตฺวา สพฺพทิสาสฺ
พุทฺธา ตฺถิฏฺจนฺตฺติติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี มหาสงฺฆิกานํ
เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺญญา อิตฺรสุส ฯ ปฺรตฺถิ-
มายาคิ ปุญฺโจ สกฺยมนฺนี สนฺชาย ปฏฺฏิทฺธิปติ ฯ ปฺน ปุญฺโจ
ลทฺธิวเสน อญฺญโลกธาตฺยํ จิตฺตํ สนฺชาย ปฏฺฐิชาชาติ ฯ กิณฺนาโม
โส ภควาตฺติอาทิ สเจ ตฺวํ น (๑) ชานาสิ นามาทิวเสน นํ
๑. ม. สรีรเวมตฺตํ आयุเวมตฺตํ ปภาเวมตฺตตฺตจ ฯ
๒. ม. ปฏฺฏิทฺธิปเตวาทิ ฯ ๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปกรณวณณา หน้า 436

กเถหิตฺติ โจทฺหนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพตฺถ อตฺถโถ
เวทิตฺตพฺโพติ ฯ

สพฺพทิสากถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ธมฺมกถาวณณา

อิทานิ ธมฺมกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา รูปาทโย
รูปาทิสภาเวน นียตา น ตํ สภาวํ วิชฺชนฺติ ตสฺมา สพฺเพ
ธมฺมา (๑) นียตาติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺุชกานญฺเจว
เอกจฺจานญจ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺุชาย สพฺเพ ธมฺมาติ
ปฺจุฉา สกฺวาทิสฺส ปฺฏิญฺญา อิตฺรตฺส ฯ อถ นํ สเจ เต
นียตา มิจฺฉตฺตนียตา วา สियฺม สมฺมตฺตนียตา วา อิตฺโต อญฺโโล
นียาโม นาม นตฺถิตฺติ โจเทตฺมํ มิจฺฉตฺตนียตาติอาทิมายา ฯ ตตฺถ
ปฺฏิกฺเขโป จ ปฺฏิญฺญา จ ปฺรวาทิสฺส ฯ รูปี รูปฺญฺเจนาติอาทิ
เยนตฺถเนน นียตาติ วทติ ตสฺส วเสน โจเทตฺมํ วุตฺตํ ฯ
ตตฺตรายมธิปฺปาโย รูปฺญฺหิ รูปฺญฺเจเน นียตฺตนฺติ รูปี รูปฺเมว
น เวทนาทิสภาวณฺติ อธิปฺปาเยน วตฺตพฺพํ อิตฺโต อญฺญถา
น วตฺตพฺพํ ฯ กสฺมา รูปฺญฺจโถ อญฺญตฺส รูปฺตฺส อภาวา ฯ
รูปฺสกาโว หิ รูปฺญฺโจ รูปฺสกาโว จ รูปฺเมว น รูปฺโถ
อญฺโโล ฯ เวทนาทิสฺส ปนฺตฺส นานตฺตปฺลยฺวาปนตฺถํ เอส โวหาโร
๑. ม. สพฺพธมฺมา ฯ

*เล่มที่ 48 กมมกถาวณณา หน้า 437

โหตีติ ฯ ตสฺมา รูปํ รูปภูเจน นียตฺนติ วทฺนฺเตน รูปํ นียตฺนติ
วฺตุตํ โหตี ฯ นียตฺนจ นาม มิจฺจตฺตฺนียตํ วา สฺยา สมฺมตฺตฺนียตํ
วา สฺยา(๑) อิตฺโต อณฺโณ นฺยาโม นาม นตฺถีติ ฯ อถ กสฺมา
ปฏฺิขานาตีติ อตฺถนฺตฺรวเสน ฯ รูปํ รูปภูเจน นียตฺนติ เอตฺถ
หิ รูปํ รูปเมว น เวทนาทิสภาวนฺติ อยมตฺโถ ฯ ตสฺมา
ปฏฺิขานาติ ฯ อิตฺโต อณฺณถา ปนสฺส นียตฺตํ นตฺถีติ
ปฺนฺ เตเนว นเยน โจเทตฺมํ มิจฺจตฺตฺนียตฺนติอาทิมานํ ฯ ตํ
สพฺพิ อุตฺตานตฺถเมว ฯ เตน หิ รูปนฺติ ลทฺธิปํ อโยนิโส
ปตฺติฏฺจาปิตตฺตา อปฺปตฺติฏฺจิตาว โหตีติ ฯ

กมมกถาวณณา นิฏฺจิตา ฯ

กมมกถาวณณา

อิทานิ กมมกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ ยสฺมา ทิฏฺฐ-
ชฺมมเวทนียฏฺจानาทีนํ (๒) ทิฏฺฐชฺมมเวทนียฏฺจาทีหิ นียตานิ ตสฺมา
สพฺเพ กมฺมา นียตาคิ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปํ เตสญฺเณว
เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ ทิฏฺฐ-
ชฺมมเวทนียภูเจน นียตฺนติ เอตฺถ ทิฏฺฐชฺมมเวทนียํ ทิฏฺฐชฺมมิก-
เวทนียเมว (๓) ฯ สเจ ทิฏฺฐเจว ชฺมเม วิปากํ ทาทุํ สกฺโกติ เทติ
โน เจ อโหสิกมฺมํ นาม โหตีติ อิมมตฺถํ สนฺธาย ปฏฺิณฺญา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ทิฏฺฐชฺมมเวทนียาทีนํ ฯ
๓. ม. ทิฏฺฐชฺมมเวทนียภูเจว ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปปรกณวณณา หน้า 438

สกวาทิสฺส ฯ มิจฺจตฺตนิยามวเสน (๑) ปเนตฺ อนิยตเมวาทิ สพุพฺ

เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

กมฺมกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

เอกวีสฺติโม วคฺโค สมตฺโต ฯ

ปรินิพฺพานกถาวณฺณา

อิทานิ ปรินิพฺพานกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา

อรหา สพุพฺพญฺญวิสเย อปฺปหีนฺสญฺโฆชนฺว ปรินิพฺพาติ (๒) ตสฺมา

อตฺถิ กิณฺจิ สญฺโฆชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ เยสํ

ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกวาทิสฺส

ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ เสสเมตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

ปรินิพฺพานกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

กุสลจิตฺตกถาวณฺณา

อิทานิ กุสลจิตฺตกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา อรหา

สฺติเวปฺปุลลปฺปตฺโต ปรินิพฺพายนฺโตปี สโต สมฺปชาโนว ปรินิพฺพาติ

ตสฺมา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพาตีติ(๓) เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ

เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสฺส ฯ อถ นํ

ยสฺมา กุสลจิตฺโต นาม ปุณฺณภิสฺสงฺขารภิสฺสงฺขรณาทิวเสน โหติ

๑. ม. มิจฺจตฺตสมมตฺตนิยามวเสน ฯ

๒. ม. ปรินิพฺพายติ ฯ ๓. ม. ปรินิพฺพายตีติ ฯ

*เล่มที่ 48 อานนชกถาวณณา หน้า 439

ตสฺมา เตนตฺเถน โจเทตฺถุ อรหา ปุณฺณภิสฺสงฺขารนฺตฺติอาทิมหา ฯ
เสสเมตฺถ อุตฺตานิ (๑) ยถาปาลิเมว นียฺยาติ ฯ สโต สมฺปชาโนติ
อิทํ ชวนกฺขณ กิริยาสติสมฺปชฺชยฺวานํ วเสน อสมฺโมหฺมรณ-
ทีปนฺตฺถิ วุตฺตํ น กุสลจิตฺตทีปนฺตฺถิ ฯ ตสฺมา อสฺสาธกนฺตฺติ ฯ
กุสลจิตฺตกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อานนชกถาวณณา

อิทานิ อานนชกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ภควา
จตุตฺถชฺชฺมานเ จโต ปรีนินฺพฺพายตีติ (๒) สลฺลทฺกฺเขตฺวา อรหา อานนช
จิตฺโต ปรีนินฺพฺพายตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอกจฺจานํ
อุตฺตฺตราปถกานํ เต สนฺชาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิยฺญา
อิตรสฺส ฯ ปกตฺติจิตฺเตติ ภวํกฺจิตฺเต ฯ สพฺเพ हि สยฺยนิโน
สตุตฺตา ภวํกฺจิตฺเต จตฺวา (๓) ภวํกฺปรีโยสาเนน จุตฺติจิตฺเตน กาลํ
กโรนฺตฺติ ฯ อิติ นํ อิมินา อตฺเถน โจเทตฺถุ เอวมาห ฯ ตตฺถ
กิลฺยจาปี จตุโวการภเว อรหโต ปกตฺติจิตฺตมฺปิ อานนชํ โหติ
อยมฺปน ปโยห ปญฺจโวการภวเสน(๔) อุทฺธโร ฯ ตสฺมา โน จ
วต เร วตฺตพฺเพติ อาห ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานิ ตถเมวาทิ ฯ

อานนชกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปรีนินฺพฺพายีติ ฯ

๓. สี. จิตา ฯ ๔. ม. ปญฺจโวการภวเสน ฯ

ธมฺมาภิสมยกถาวณณา

อิทานิ ธมฺมาภิสมยกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อตีตภเว
โสตปาปนํ มาตฺถกฺขณิยํ วสิตฺวา นิกฺขนตํ ทิสฺวา อตฺถิ
คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโยติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี เอกจฺจานํ
อตุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺฉา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ฯ อถ นํ ยที ตตฺถ ธมฺมาภิสมโย อตฺถิ ธมฺมาภิ-
สมยการณฺเห อตฺถ (๑) ธมฺมเทสนาทีหิ ภวิตพฺพนฺติ โจเทตฺถ อตฺถิ
คพฺภเสยฺยาย ธมฺมเทสนาติอาทิมาห ฯ สุตฺตสฺสชาติอาทิ ภวํค-
วาริ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ คพฺภเสยฺยาย หิ เขภฺยฺเยน ภวํคเมว
ปวตฺตติ ฯ เตเนว สุตฺโต (๒) กิริยสมยปฺปวตฺตาภาวา (๓) สุตฺโต
ภาวานนฺุโยคสฺส อภาวา ปมตฺโต กมฺมภูจฺจานปริคฺคาหกานํ
สตีสมปฺชณฺณานํ อภาวา มฺภูจฺจสตี อสมปฺชาโน นาม โหติ
ตถารูปสฺส กฺุโต ธมฺมาภิสมโยติ ฯ

ธมฺมาภิสมยกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. สุตฺโต ฯ

๓. ม. กิริยสมยปฺปวตฺตาภาวา ฯ

ติสุโสปีกถาวณณา

อิทานิ ติสุโสปี กถา นาม โหนติ ฯ ตตถ อจิรชานัน
ปน โสตาปนนานัน อรหตฺตปฺปตฺตี (๑) สุปฺปวาสา ย จ อุปาสิกา ย
สตฺตวสฺสึกั กพฺภัน ทิสฺวา อตฺถิ กพฺภเสยฺยา ย อรหตฺตปฺปตฺตีติ จ
สุปีเน อากาสกมนาทินิ ทิสฺวา อตฺถิ ฃมฺมาภิสฺมโยติ จ อตฺถิ
ตตถ อรหตฺตปฺปตฺตีติ จ อิธาปี เยสํ ลทฺธิ (๒) เสยฺยถาปี เตสญฺเฒ
เต สนฺชาย ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ปฺภีณฺณา อิตฺรสุส ฯ เสสเมตฺถ
ปุริมกถาสทิสเมวาทิ ฯ

ติสุโสปีกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อพฺยา กตถาวณณา

อิทานิ อพฺยา กตถา นาม โหติ ฯ ตตถ อตฺถเสสา
ภิกฺขเว เจตนา सा จ โข อพฺโพหาริกาติ (๓) วจนโต สพฺพ
สุปีนคตฺตสุส จิตฺตํ อพฺยา กตฺตุนฺติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
เอกจฺจानัน อุตฺตราปถกานญฺเฒ เต สนฺชาย ปุจฺจมา สก-
วาทิสฺส ปฺภีณฺณา อิตฺรสุส ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาลิเมว
นियฺยาติ ฯ สุปีนคตฺตสุส จิตฺตํ อพฺโพหาริกนฺติ อิทํ อาปตฺตี
สนฺชาย วุตฺตํ ฯ สุปีนคตฺตสุส हि ปาณาติปาตาทิวเสน กิณฺจาปี
อกุสลจิตฺตํ ปวตฺตติ วตฺถวิโกปนํ ปน นตฺถิติ น สกฺกา
๑. ม. อรหตฺตปฺปตฺตี ฯ ๒. ม. ลทฺธิโย ฯ
๓. วิ. มหาวิ. ๑/๓๐๒/๒๒๔ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺตูปฺปรกณวณณา หน้า 442

ตตฺถ อาปตฺตี ปญฺญาเปตฺตํ อิมินา การณน ตํ อพฺโพหาริกํ

น อพฺยาगतฺตฺติ (๑) ฯ

อพฺยาगतกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อาเสวนปจฺจยตาทกถาวณณา

อิทานิ อาเสวนปจฺจยตาทกถา(๒) นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
สพฺเพ ฐมฺมา ขณิกา น โภจิ มฺหุตฺตมฺปิ จตฺวา อาเสวน-
ปจฺจยํ อาเสวติ นาม ฯ ตสฺมา นตฺถิ กิณฺจาปี(๓) อาเสวนปจฺจยตา
อาเสวนปจฺจยตาย อฺปฺปนฺนํ ปน น กิณฺจิ อตฺถิตฺติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี เตสฺสญฺเวย เต สนฺธาย ปุจฺจมา สกฺวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ฯ อถ นํ สุตฺตวเสเนว ปญฺญาเปตฺตํ นนฺ วุตฺตํ ภกฺวตา
ปาณาติปาโตติอาทิ อากตฺ ฯ ตํ สพฺพํ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

อาเสวนปจฺจยตาทกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ขณิกกถาวณณา

อิทานิ ขณิกกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา สพฺเพ
สงฺขตฐมฺมา อนิจฺจา ตสฺมา เอกจิตฺตกฺขณิกายเวย ฯ สมานาย
หิ อนิจฺจตาย เอโก ลหฺุ ภิชฺชติ เอโก จิเรนาติ โภ
๑. ม. น อพฺยาगतตฺตฺตาติ ฯ ๒. ม. อาเสวนปจฺจยกถา ฯ
๓. ม. กิณฺจิ ฯ ๔. ม. ปญฺญาเปตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 เอกาธิปายกถาวณณา หน้า 443

เอตถ วิเสโสติ (๑) เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปิ ปุพฺพเสถียาปรเสถียานํ
เต สนฺธาย เอกจิตตกฺขณิกาคี ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา
อิตรสฺส ฯ จิตฺเต มหาปจฺวีตฺยาทีสุ เตสํ ตถา สณฺฐานํ
อปสฺสณฺโต ปฏฺิ กฺขิปปตี ฯ จกฺขายตฺนนฺตฺยาที ยที สพฺเพ ล
เอกจิตตกฺขณิกา ภาเวยฺยํ จกฺขายตฺนาทีนํ จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ
สทฺธีเยว อุปฺปชฺชิตฺวา นฺริชฺฌเมยฺยุนฺตี โจอฺทนตฺถํ วุคฺคํ ฯ อิตโร
ปน อนุโตมาตฺตกฺขณิกตฺสส วิญฺญาณฺอุปฺปตฺตี สนฺธาย ปฏฺิ กฺขิปปตี
ปวคฺคํ สนฺธาย ลทฺธิวเสเนว (๒) ปฏฺิ ชานาตี ฯ เสสเมตถ
อุคฺคตฺานตฺถเมว(๓) ฯ เตน ี เอกจิตตกฺขณิกาคี ยสฺมา นิจฺจา
น โหนฺติ ตสฺมา เอกจิตตกฺขณิกาคี อตฺตโน รุจฺยิยา การณํ
วทตี ฯ ตํ อวฺคฺคตฺสทิสเมวาคี ฯ

ขณิกกถาวณณา นิฏฺิจิตา ฯ

พาวิสติโม วคฺโค สมคฺคโต ฯ

เอกาธิปายกถาวณณา

อิทานิ เอกาธิปายกถา นาม โหตี ฯ ตตฺถ การุญฺเณน
วา เอเกน อธิปายเณ เอกาธิปายโย สํสาเร วา เอกโต
ภวิสฺสามาตี อิตฺถิยา สทฺธี พุทฺธปุชฺชาทีนํ กตฺวา ปณฺธิวเสน
เอโก อธิปายโย อสฺสาตี เอกาธิปายโย เอวรูโป ทฺวินฺนํ มปิ

๑. ม. นียาโมตี ฯ ๒. ม. ลทฺธิวเสน ฯ

๓. ม. อุคฺคตฺานตฺถเมวาคี ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถูปปรกณวณณา หน้า 444

ชนานํ เอกาธิปฺปาโย เมถุนโณ ฌมฺโม ปฏฺิเสวิตฺพุโพติ เยสํ ลทฺธิ
เสยฺยถาปี อนฺธกานณฺเจว เวตุลฺลทกานณฺจ เต สนฺธาย ปุจฺจนา
สกวาทิสฺส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุสฺส ฯ เสสเมตฺถ ยถาปาลีเมว
นียฺยาตีติ ฯ

เอกาธิปฺปายกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อรหนฺตวณฺณกถาวณณา

อิทานิ อรหนฺตวณฺณกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ อิริยา-
ปถสมฺปนฺเน อากปฺปสมฺปนฺเน ปาปภิกฺขุ ทิสฺวา อรหนฺตानํ
วณฺเณน อมนฺสุสา เมถุนฌมฺมํ ปฏฺิเสวนฺตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
เอกจฺจानํ อุตฺตราปถกานํ เต สนฺธาย ปุจฺจนา สกวาทิสฺส
ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุสฺส ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

อรหนฺตวณฺณกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิสฺสรียกามการิกากถาวณณา

อิทานิ อิสฺสรียกามการิกากถา นาม โหติ ฯ ฉทฺทหนฺต-
ชาตกาทีนิ สนฺธาย โพธิสฺสโต อิสฺสรียกามการิกาเหตุ(๑) วินิปาตํ
คจฺจติ คพฺภเสยฺยํ โอกุภมฺติ ทฺถุกรการิกํ อกาสิ อปรนฺตปํ
อกาสิ อณฺณํ สตฺถารํ อูทฺทิสฺตีติ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ
๑. ม. อิสฺสรียกามการิกาเหตุ ฯ

*เล่มที่ 48 ราคปฏิรูปกถาวณณา หน้า 445

เต สนุชชาย ปุจฺจนา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ เสถิ
ปจฺมกถายิ อุตฺตนาตฺถเมว ฯ ทฺุตฺติยกถายิ อิทฺธิมาตฺติ ยที อิตฺตฺตริย-
กามาการิกาเหตุ คจฺจเฉยฺย อิทฺธิยา คจฺจเฉยฺย น กมฺมวเสนาติ
โจทฺนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อิตโร ปน ปจฺมปญฺเฬห ภาวนามยิ สนุชชาย
ปฏฺิฏฺกขิปตฺติ ทฺุตฺติยปญฺเฬห ปุณฺณิทฺธิ สนุชชาย ปฏฺิฏฺขานาติ ฯ
ตฺติยกถายิ อิตฺตฺตริยกามาการิกาเหตุ นาม ทฺุฏฺกการิกา มิจฺจนา-
ทฺิฏฺจฺยยา กรียตฺติ ฯ ยที จ โส ตํ กรยฺย สสฺสตาทีนฺปิ คณฺเฬหยฺยาติ
โจทฺนตฺถํ สสฺสโต โลโกตฺติอาทึ วุตฺตํ ฯ จตฺตฺถกถายมฺปิ เอเสว
นโยติ ฯ

อิตฺตฺตริยกามาการิกากถาวณณา นิฏฺจิตฺตา ฯ

ราคปฏิรูปกถาวณณา (๑)

อิทานิ ราคปฏิรูปกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ
เมตฺตฺตากรุณามุทิตาโย สนุชชาย น ราโค ราคปฏิรูปโกติ จ
อิตฺตฺตริยจฺจริยกุกฺกจฺจจฺจานิ สนุชชาย น โทโส โทสปฏิรูปโกติ
จ หลิตฺตฺตฺตปฺปาทํ สนุชชาย น โมหโ โมหปฏฺิฏฺรูปโกติ จ
ทฺุฏฺมมฺงฺกฺนํ ปุคฺคฺลนํ นิคฺคหํ เปสฺลนํ ภูคฺคฺชุนํ อนุคฺคหํ
ปาปครหิตํ กฺลฺยาณปสฺสํ อายสฺสมโต ปิณฺนทวจฺจสฺส วสฺลวาทํ
ภควโต เขพาสิกวาทํ (๒) โมฆปฺริสวาทญจ สนุชชาย น กิเลโส
๑. ม. ปฏิรูปกถาวณณา ฯ ๒. ม. เขพาสกวาทํ ฯ

*เล่มที่ 48 กถาวตฺถุปฺปกรณวณณา หน้า 446

กิลฺลสปฏิรูปโกติ จ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี อนฺธกานํ เต
สนฺธาย สพฺพกถาสฺ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ
อถ นํ ยสฺมา ผสฺสาทีปฏฺิรูปกานํ ผสฺสาทโย (๑) นาม นตฺถิ
ตสฺมา รากาทีปฏฺิรูปกานํ รากาทโยปี (๒) นตฺถิตฺติ โจเทตฺถุ อตฺถิ
น ผสฺโสติอาทิมายห ฯ อิตโร เตสํ อภาวา ปฏฺิทธิปฺติ ฯ
เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ
ปฏิรูปกถาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อปฺริณิปฺพนนกถาวณณา

อิทานิ อปฺริณิปฺพนนกถา นาม โหติ ฯ ตตฺถ

ทฺถุขเมว หิ สมฺโภติ

ทฺถุขํ ติฏฺฐติ เวติ จ

นาณฺณตฺตร ทฺถุขา สมฺโภติ

นาณฺณตฺตร ทฺถุขา นิรุชฺฌตีติ (๓)

วจนํ นิสฺสาย ทฺถุขณฺเวยว ปฺริณิปฺพนนํ เสสา ขนฺธายคน-
ธาตฺถุอินฺทฺริยธฺมา อปฺริณิปฺพนนาคิ เยสํ ลทฺธิ เสยฺยถาปี
เอกจฺจานํ อุตฺตราปถกานณฺเจว เหตุวาทานณฺจ เต สนฺธาย
รูปํ อปฺริณิปฺพนนนฺติ ปุจฺฉา สกฺวาทีสุส ปฏฺิณฺญา อิตฺรสุส ฯ

๑. ม. ผสฺสาทีปฏฺิรูปกา นผสฺสาทโย ฯ

๒. ม. รากาทีปฏฺิรูปกา นรากาทโยปี ฯ ๓. ตี. ส. ๑๕/๕๕๔/๑๕๕ ฯ

*เล่มที่ 48 อปริณิพฺสนนถาวณฺณา หน้า 447

อถ นํ สเจ รุปํ อปริณิพฺสนนํ น อนิจฺจาติสภาวํ สียาติ
โจเทตฺถ รุปํ นานิจฺจนฺตืออาทิมานํ ๑ อิตโร ตถารูปํ รุปํ
อปสฺสฺสนฺโต ปฏิกฺขิปปติ ๑ สกฺวาที นนฺ รุปํ อนิจฺจนฺตืออาทิม
วจนฺเนน ตสฺส เอกํ ลทฺธิํ ปฏฺฐิสฺเสตฺถวา ทฺตฺธิยํ ปุจฺจนฺโต
ทฺกฺขณฺณฺเวว ปริณิพฺสนนฺตืออาทิมานํ ๑ อถสฺส ตมฺปิ ลทฺธิํ ปฏฺฐิสฺเสตฺถ
นนฺ (๑) ยถนิจฺจนฺตืออาทิมานํ ๑ ตตฺถรายํ อธิปฺปาโย น เกวลลฺยฺหิ
จ(๒) ปจฺมสจฺจเมว ทฺกฺขํ ยมฺปนํ กิณฺจิจิ อนิจฺจํ ตํ ทฺกฺขเมว ๑
รูปฺลจฺ อนิจฺจํ ตสฺมา ตมฺปิ ปริณิพฺสนนํ ๑ อิติ ยํ ตํ
วเทสิ รุปํ(๓) อปริณิพฺสนนํ ตํ โน วต เร วตฺตพฺเพ
ทฺกฺขณฺณฺเวว ปริณิพฺสนนฺตือ ๑ เวทนาทิมฺลิกาทีสุปี โยชนาสฺ
เอเสว นโย ๑ ฆมฺมายตฺนฆมฺมธาสฺ ปน จเปตฺวา นิพฺพานํ
เสสฆมฺมานํ วเสน อนิจฺจตาเวทิตพฺพา ๑ อินฺทฺริยานิ
อนิจฺจาเนวาติ ๑

อปริณิพฺสนนถาวณฺณา นิฏฺฐิจิตา ๑

เตวีสตีโม วคฺโค สมคฺคโต ๑

๑. ม. น ๑ ๒. ม. จสทฺโท นคฺคิ ๑ ๓. ม. รุปํ อปริณิพฺสนนํ ทฺกฺขณฺณฺเวว

ปริณิพฺสนนฺตือ ๑

นิกมนกถา

เอตตาวตา จ

ปณณาสเกหิ จตุหิ तीहि वकुकेहि तेव(๑) จ
สงฺกเหตุวา กถา สพุพา อุณตีสตเกทนา ฯ (๒)
กถาวตฺตูปฺปรณํ กถามกุเคสุ โกวิโท
ยํ ชิโน เทสยิ ตสฺส นิฏฺฐิตา อตฺถวณณา ฯ
อิมํ เทรสมตฺเตหิ ภาณวาระหิ ตนฺตिया
จิรภูจิตตํ ฆมฺมสฺส สงฺขโรนฺเตน ยํ มया ฯ
สมฺปตฺตํ (๓) กุสตนฺเตน โลโกยํ สนรามโร
ฆมฺมราชสฺส สทฺธมฺม- สเมวาทิกจฺฉฺฐติ ฯ

กถาวตฺตูปฺปรณภูจกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. วกุเคहिเจว จ ฯ ๒. จตุสฺส ปณณาสเกสุ ทฺวิสตํ तीสุ วกุเคสุ तीส

กถาติ तीสาทิกทฺวิสตูปฺปะทาติ อตฺถโถติ โยชฺณา ฯ

๓. ม. ยํ ปตฺตํ ฯ

ยมกปฺปกรณวณฺณา

อารมฺภกถา

สงฺเขเปเนว เทวานํ เทวเทโว สุรालเย
กถาวตฺตูปฺปกรณํ เทสยิตฺวา รณฺณชโห ๑
ยมสฺส วิสยาตีโต นานายมกมณฺฑิตํ
อภิธมฺมปฺปกรณํ ฉฺฉจฺจ ฉฺฉจฺจาน เทสโก ๑
ยมกํ อยมาวภูฏ- (๑) นีลामลตฺนุรุโห
ยํ เทสยิ อนฺุปฺปโต ตสฺส สํวณฺณนากฺโม
อิทานิ ยสฺมา ตสฺมาสฺส โหติ สํวณฺณา อยนฺติ ๑

อุทฺเทสวารวณฺณา

มฺลยมกํ ขนฺธยมกํ อายตฺนยมกํ ชาตฺตฺยมกํ สจฺจยมกํ
สงฺขารยมกํ อนฺุสยยมกํ จิตฺตยมกํ ธมฺมยมกํ อินฺุทฺริยยมกนฺติ
อิเมสํ ทสฺนํ ยมกานํ วเสน อิํ ปกรณํ ทสฺวิเรน วิภตฺตฺนฺติ
หิ วุคฺคํ ๑ ตตฺถ เยสํ ทสฺนํ ยมกานํ วเสน อิํ ปกรณํ
ทสฺวิเรน วิภตฺตํ เตสญฺเจว อิมสฺส จ ปกรณสฺส นามตฺโต
ดาว เอว เวทิตฺพุโป เกนญฺเจน ยมกนฺติ ยุกฺตญฺเจน ๑
ยุกฺตญฺหิ ยมกนฺติ วุจฺจติ ยมกปาฎิหาริยํ ยมกสาลาติอาทีสุ
๑. ม. อยมาวตฺต... ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณณา หน้า 450

วีย ๑ อิติ ยุกตสงฆาตานํ ยมกานํ วเสน เทสิตตฺตา อิมสฺสุ
ทสฺสุ เอเกกํ ยมกนฺนาม อิมสํ ปน ยมกานํ สมุททวาโต
สพฺพเมตํ ปกรณํ ยมกนฺติ เวทิตพฺพํ ๑

ตตฺถ มุลวเสน ปุจฺจาวิสฺสชฺชนํ กตฺวา เทสิตตฺตา ทสนฺนํ
ตาว สพฺพปรจํ มุลยมกนฺติ วุตฺตํ ๑ ตสฺส อุทฺทสฺวาโร
นิทฺทสฺวาโรติ เทว วารา โหนฺติ เตสฺส อุทฺทิจฺจานุกฺกเมน
นิทฺทิสิตพฺพตฺตา อุทฺทสฺวาโร ปรจโม ๑ ตสฺส ย เอจि กุสลา
ชฺมมา สพฺเพ เต กุสลมฺูลา ย วา ปน กุสลมฺูลา สพฺเพ
เต ชฺมมา กุสลาติ อิทํ ยมกํ อาทิ ๑ ตสฺส กุสลากุสลมฺูลสงฆาตานํ (๑)
ทฺวินฺนํ อตฺถานํ วเสน อตฺถยมกนฺติ วา เตสญฺเวย อตฺถานํ
วเสน อนุโลมปฺปฏิโลมโต ปวตฺตปาลีชฺมมวเสน ชฺมมยมกนฺติ วา
อนุโลมปฺปฏิโลมโต ปวตฺตปุจฺจาวเสน ปุจฺจายมกนฺติ วา ติธา
ยมกภาโว เวทิตพฺพ ๑ เสเสสฺสุปิ เอเสว นโย ๑

อิทานิ อิมสํ ยมกานํ วเสน เทสิต อิมสฺมี มุล-
ยมเก อุทฺทสฺวารสฺเสว(๒) ตาว นยยมกปุจฺจาวตฺถวาราปฺปเภท-
วเสน ปาลีวตฺถานเมว เอว เวทิตพฺพํ กุสลตฺตติกมาติกายญฺหิ
กุสลา ชฺมมาติ อิทํ อาทิปทํ นิสฺสาย มุลนโย มุลมุลนโย
มุลกนโย มุลมุลกนโยติ อิม จตฺตาโร นยา โหนฺติ ๑ เตสํ
เอเกกสฺมี นย มุลยมกํ เอกมุลยมกํ อญฺณมญฺณมุลยมกนฺติ ตีณิ
๑. ม.กุสลากุสลมฺูลสงฆาตานํ ๑ ๒. ม. อุทฺทสฺวารสฺส ๑

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 451

ตีณิ ยมกานี ฯ เอวํ จตุสฺส นเยสฺส ทฺวาทส ยมกานี เอเกกสฺมี
ยมเก อนฺุโลมปฏิโลมวเสน เทว เทว ปุจฺจาทิ จตุวีสติ
ปุจฺจา เอเกกาย ปุจฺจาย สนนฺุฏฺจานสํสยวเสน เทว เทว
อตฺถาติ อฏฺจจตุตาพีส อตฺถาติ ฯ

ตตฺถ เย เกจิ กุสลา ฆมฺมาติ กุสเลสฺส กุสลา นฺุ โข
น กุสลา นฺุ โขติ สนนฺุเทหาภาวโต อิมสฺมี ปเท สนนฺุฏฺจานตฺโถ
เวทิตฺตฺโพ ฯ สพฺเพ เต กุสลมฺมาติ สพฺเพ เต กุสลา ฆมฺมา
กุสลมฺมา นฺุ โข นนฺุ โขติ เอวํ วิมตฺติวเสน ปุจฺจิตตฺตา
อิมสฺมี ปเท สํสยตฺโถ เวทิตฺตฺโพ ฯ โส จ โข เวเนยฺยานํ
สํสยญฺจานเน สํสยทีปนตฺถํ วุตฺโต ตถาคตฺตฺส ปน สํสโย
นาม นตฺถิ ฯ อิโต ปเรสุปี ปุจฺจापเทสฺส เอเสว นโย ฯ

ยถา จ กุสลปทํ นิสฺสาย อิมเ จตุตาโร นยา เอเกกสฺมี
นเย ติณฺณํ ติณฺณํ ยมกานํ วเสน ทฺวาทส ยมกานี เอเกกสฺมี
ยมเก ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ ปุจฺจานํ วเสน จตุวีสติ ปุจฺจา เอเกกาย
ปุจฺจาย ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ อตฺถานํ วเสน อฏฺจจตุตาพีสอตฺถา
จ โหนฺติ อกุสลปทํ นิสฺสายปี ตเถว อพฺยากตฺปทํ นิสฺสายปี
ตเถว ตีณฺิปี ปทานิ เอกโต กตฺวา นินฺุทฺธิญฺจํนาม ปทํ
นิสฺสายปี ตเถวาทิ กุสลตฺตฺติกมาติกาย จตุสฺส ปเทสฺส สพฺเพสุปี (๑)
โสฬสสนยา อฏฺจจตุตาพีสยมกานี ฉนฺุณฺุวตฺติปุจฺจา เทวณฺุวตฺติ-
๑. ม. สพฺเพปี ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 452

สตอตุถา จ อุทเทสวเสน วุตตาคี เวทิตพพาฯ เอตุดาวตา
มูลวาโร นาม [๑] ปจมี อุททิกฺโข โหติ ฯ

ตโต ปรี เย เกจิ กุสลา ฌมมา สพฺเพ เต กุสล-
เหตุตือาทโย ตสฺเสว มูลวารสฺส เวจจนวเสน นว วารา
อุททิกฺขาฯ อิติ มูลวาโร เหตุวาโร นิตานวาโร สมภวาโร
ปภวาโร สมภูจฺจนาวาโร อาหารวาโร อาลมพณวาโร (๒) ปจฺจย-
วาโร สมุทฺทวาโรติ สพฺเพปี ทส วารา โหนฺติ ฯ ตตถ
มูลวเร อากตปฺริจฺเจเทเนว เสเสสุปี นยาทโย เวทิตพฺพาคี
สพฺเพสุปี ทสสุ วาเรสุ สภูจฺจิตนยา อสีตฺยาริกานิ จตฺตาริ
ยมกสตานิ สภูจฺจยาริกานิ นวปฺจฺจาสตานิ วิสาริกานิ เอญฺญ-
วิสตี อตฺถสตานิ จ อุททิกฺขานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ เอวํ ตาว
อุทเทสวเร นยยมกปฺจฺจนาอตฺถวาร์ปฺเภทวเสน ปาลีวตฺถาน-
เมตํ เวทิตพฺพํ ฯ

มุถิ เหตุ นิตานญฺจาติ คาคา ทสนฺนมุปี วารานํ
อุทฺททานคาคา นาม ฯ ตตถ มูลาทินิ สพฺพานิปี การณ-
เววจนानเนว ฯ การณญฺหิ ปตฺติจฺจนาญฺเจเน มุถิ อตฺตโน
ผลนฺิปฺพาทนตฺถํ หิโนติ ปวตฺตตีติ เหตุ หนฺท นํ คณฺหถาคี
ทสฺเสนตฺถํ วิย อตฺตโน ผลํ นิตเตตีติ นิตานํ เอตฺตฺมา ผลํ
สมภวตีติ (๓) สมภโว ผลํ (๔) ปภวตีติ ปภโว สมภูจฺจติ เอตฺถ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ปจฺจมนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. อารมฺมณวาโร ฯ
๓. ม. สมภวตีติ ฯ ๔. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มุลยมกวณณา หน้า 453

ผลั เอเตน วา สมุญจาศีติ สมุญจัน อตุตโน ผลั อหระตีติ
อาหาโร อปฺปฏิกุขิปิตพฺพญฺเจน (๑) อตุตโน ผลเณ อาลมุพียตีติ
อาลมุพณั เอตํ ปฏิจฺจ อปฺปฏิกุขิปิตฺวา ผลั เอติ ปวตฺตตีติ
ปจฺจโย เอตสฺมา ผลั สมุเทตีติ สมุทโย ฯ เอวเมเตสํ ปทานั
วจนตุโถ เวทิตพฺโพติ ฯ (๒)

อุทฺเทสวารวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

มุลยมกวณณา(๓)

อิทานิ เย เกจิ กุสลา ฐมฺมาติอาทินา นเยน นินฺทฺเทส-
วาโร อารทฺโธ ฯ ตตฺถ เย เกจิติ อนวเสสวณฺณํ ฯ กุสลา
ฐมฺมาติ กุสลตฺตติกสฺส ปทภาชเน วุตฺตลกฺขณา อนวชฺชสฺสขวิปากา
กุสลสภาวา ฯ สพฺเพ เต กุสลมฺลาคิ กิณฺเต สพฺเพเยว กุสล-
มฺลาคิ ปุจฺจติ ฯ ตีเณว กุสลมฺลानीติ น เต สพฺเพ กุสลมฺลानी
อโลภาทีนึ ปน ตีเณว กุสลมฺลानीติ อตุโถ ฯ อวเสสา กุสลา
ฐมฺมา น กุสลมฺลาคิ อวเสสา ผสฺสาทโย กุสลา ฐมฺมา
กุสลมฺลानी นาม น โหนฺติ ฯ อถวา อวเสสา ผสฺสาทโย
กุสลา ฐมฺมาเยว นาม น กุสลมฺลानीตีปิ อตุโถ ฯ เย วา
ปน กุสลมฺลาคิ เย วา ปน ปจฺมปุจฺจาย ทฺตฺติยปเทน กุสลมฺลาคิ
ตโย อโลภาทโย คหิตา ฯ สพฺเพ เต ฐมฺมา กุสลาติ กิณฺเต
สพฺเพ ตโยปิ ฐมฺมา กุสลาติ ปุจฺจติ ฯ อามนฺตาคิ สพฺเพสมฺปิ
๑. ม. อปฺปฏิกุขิปิตพฺเพน ฯ ๒. ม. เวทิตพฺโพติ ฯ

๓. ม. นินฺทฺเทสวารวณณา ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 454

กุสลมูลานัน กุสลภาวี สมบุฏฺฐิจฺจนโต อาห ฯ อัย ตาว มุลนเย
มุลยมกสฺส อตุโถ ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพปฺจุจฺจาสฺ วิสฺสชฺชน-
นโย เวทิตฺตโป ฯ ยมฺปน ยตฺถ วิเสสมคฺคตํ อตฺถิ ตเทว
วณฺณยิสฺสาม ฯ

เอกมุลยมเก ตาว สพฺเพ เต กุสลมฺมุเลน เอกมฺมุลาติ
คณฺนภฺเจเน เอกมฺมุลกํ อคฺคเหตฺวา สฺमानภฺเจเน กเหตฺตพฺพา ฯ
อเยญฺเหตฺถ อตุโถ สพฺเพ เต กุสลมฺมุเลน สฺमानมฺมุลา ยํ ผสฺสสฺส
มฺมุลํ ตเทว เวทนาทีนฺนติ ฯ อถ เนถํ ตถาภาวี สมบุฏฺฐิจฺจนโต
อามนฺตาทิ อาห ฯ กุสลสมฺมูจฺจานนฺติ กุสลจิตฺตสมฺมูจฺจานรูป
ทสฺสตีติ ฯ เอกมฺมุลนฺติ อโลภาทีนา กุสลมฺมุเลน สฺमानมฺมุลํ ฯ ยถเว
หิ ผสฺสทาทีนํ อโลภาทโย เหตุปฺจฺจยตฺตา มฺมุลา(๑) ตถา ตํ
สมฺมูจฺจานรูปสฺสทาปี กุสลลกฺขณาภาเวเน ปน ตํ น กุสลํ ฯ

อญฺญมมฺมุลยมเก เข เกจิ กุสลาติ อปฺพุจฺจิตฺตฺวา เข เกจิ
กุสลมฺมุเลน เอกมฺมุลาติ ปฺจุจฺจา กตา กสฺมา อิมินาปี พุยฺญชฺเนน
ตสฺเสวคฺคตสฺส สมภฺวโต ฯ กุสลมฺมูลานีติ อิทํ ปฺริมสฺส วิเสสนํ ฯ
มฺมูลานี ยานี เอกโต อูปฺปชฺชนฺตีติ หิ วุคฺคตํ ตานี ปน
กุสลมฺมูลานีปี โหณฺติ อกุสลาพฺยาถมฺมูลานีปี อิทฺ กุสล-
มฺมูลานีติ วิเสสนทสฺสนคฺคํ อิทํ (๒) วุคฺคตํ ฯ อญฺญมมฺมุลานี จาติ
อญฺญมมฺมุลํ เหตุปฺจฺจเยเน ปฺจุจฺจา โหณฺตีติ อตุโถ ฯ ตสฺเสว
๑. ม. มฺมุลํ ฯ ๒. ม. วิเสสทสฺสนคฺคมิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 มุลยมกวณณา หน้า 455

ปฏิโลมปุจฉาย สพเพ เต ชมมา กุสลมูเลน เอกมูลาติ อวตวา
สพเพ เต ชมมา กุสลาติ วุตตัม กสฺมา อตฺถวิเสสา-
ภาวโต ฯ กุสลมูเลน เอกมูลาติ หิ ปุจฉาย กตาย มุลานี
ยานิ เอกโต อุปฺปชฺชนตีติ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว วิสฺสชฺชนํ
กาตพฺพํ ภเวยฺย เอวํหิ สติ อตฺถวิเสสาภาโว โหติ ฯ ตสฺมา
ตถา อกตฺวา เอวํ ปุจฉา กตา ฯ อิมินา อุปาเยน มุล-
มุลนยาทีสุปี อณฺณมณฺณมุลยมเก ปุจฉาวิเสโส เวทิตพฺโพ ฯ

มุลมุลนเย สพเพ เต กุสลมุลมูลาติ สพเพ เต กุสลมุล-
สงฺฆาตา มูลาติ ปุจฉติ ฯ เอกมุลมูลาติ สมานญฺเฐน เอกเมว
มุลมุลํ เอเตสนฺติ เอกมุลมูลา ฯ อณฺณมณฺณมุลมูลาติ อณฺณ-
มณฺณสฺส มุลํ อณฺณมณฺณมุลํ อณฺณมณฺณมุลํ เหตุปฺจยญฺเฐน
มุลํ เอเตสนฺติ อณฺณมณฺณมุลมูลา ฯ

มุลกนเย กุสลมุลกาติ เหตุปฺจยญฺเฐน กุสลํ มุลํ เอเตสนฺติ
กุสลมุลกา ฯ

มุลมุลกนเย กุสลมุลมุลกาติ กุสลานํ มุลํ กุสลมุลํ เหตุ-
ปฺจยญฺเฐเนว กุสลมุลํ มุลํ เอเตสนฺติ กุสลมุลมุลกาติ ฯ อยฺนฺตาว
กุสลปทํ นิสฺสาย นยฺยมกปุจฉาทีสุ (๑) วิเสสตฺโต ฯ

อกุสลปทาทีสุปี เอเสว นโย ฯ อยฺมฺปน วิเสโส อเหตุกํ
อกุสสนฺติ วิจิกิจฉาย เจว อุทฺทจฺเฐน จ สมฺปยุตฺตํ โมหํ

๑. ม. นยฺยมกปุจฉาสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 456

สนธาย วุตติ ฯ

อเหตุกั อพฺยาคตฺนฺติ อฏฺฐารส จิตฺตฺปฺปาทา รูปี
นิพฺพานญฺจ ฯ อพฺยาคตฺมฺเลน น เอกมฺลนฺติ อธิ ปน จเปตฺวา
สเหตุกอพฺยาคตฺสมฺภูจฺจฺจฺนฺรูปี เสถิ ลพฺภติ ฯ สเหตุกอพฺยาคต-
สมฺภูจฺจฺจฺนฺรูปี อพฺยาคตฺมฺเลน เอกมฺลํ โหติ ตํ อพฺโพหาริกั
กตฺวา เอกโต ลพฺภมานกฺวเสเนว เจตํ วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ

นามา ฅมฺมาติ นามสงฺขาตา ฅมฺมา เต อตฺถโต จตฺตาโร
อรูปีโน ขนฺธา นิพฺพานญฺจ ฯ นเวว นามมฺลानीติ กุสลากุสลา-
พฺยาคตฺมฺลวเสน นว มฺลानी ฯ อเหตุกั นามํ นามมฺเลน น
เอกมฺลนฺติ อเหตุกั สพฺพมฺปิ อฏฺฐารสจิตฺตฺปฺปาทวิจิกิจฺจุทฺทจฺจ-
สมฺปยุตฺตโมหนิพฺพานสงฺขาทํ นามํ นามมฺเลน น เอกมฺลํ ฯ
น หิ ตํ เตน สทฺธิ อฺปฺปชฺชติ ฯ สเหตุกั นามํ นามมฺเลนาติ
ปเทปี สเหตุกั นามํ นามมฺเลนาติ อตฺโถ ฯ เสถิ สพฺพตฺถ
อุตฺตฺตานตฺถเมวาติ ฯ

มฺลวาวรณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

เหตุวาราทิสฺสุปี อิมินาว อฺปาเยน อตฺโถ เวทิตฺตฺโพ ฯ
มฺลํ เหตุ นิทานญฺจาติ คธา ยถานิทฺธิจฺจฺจฺนํ ทสนฺนมฺปิ
วารานํ ปฺน อฺทฺททานวเสเนว วุตฺตาติ ฯ

มฺลยมกฺวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ขนฺธยมกวณณา

อิทานิ มุลยเมเก เทสึเตเยว กุสลาภิธมฺเม ขนฺธวเสน
สงฺกณฺหิตฺวา มุลยเมกานนฺตรึ เทสึตฺตสฺส ขนฺธยมกสฺส วณณา
โหติ ฯ ตตฺถ ปาลีวตฺถานํ ตาว เอว เวทิตฺพุํ อิมสฺมิณฺหิ
ขนฺธยมเก ตโย มหาวารา โหนฺติ ปณฺณตฺตฺวาโร ปวตฺตฺวาโร
ปริยฺญาวาโรติ ฯ เตสุ ปณฺณตฺตฺวาโร ขนฺธานํ นามากิธาน-
โสธฺนวเสนว กตตฺตา (๑) ปณฺณตฺตฺวาโรติ วุจฺจติ ฯ ปวตฺตฺวาโร
เตน โสธิตฺนํนํนํนํ ขนฺธานํ อุปฺปาตฺนโรธวเสน ปวตฺตี
โสธฺยมาโน คโต ตสฺมา ปวตฺตฺวาโรติ วุจฺจติ ฯ ปริยฺญาวาโร
อิมินานุกฺกเมเน ปวตฺตฺวานํ ขนฺธานํ สงฺเขเปเนว ติสฺโส ปริยฺญา
ทีปฺยมาโน คโต ตสฺมา ปริยฺญาวาโรติ วุจฺจติ ฯ ตตฺถ
ปณฺณตฺตฺวาโร อุทฺเทสนิทฺเทสวเสน ทฺวิหการฺเหหิ ววตฺถิตฺโต ฯ
อิตฺเรสุปี วิสุํ อุทฺเทสวาโร นตฺถิ อาทิโต ปญฺจาย ปุจฺฉา-
วิสฺสชฺชนวเสน เอกธา ววตฺถิตฺโต ฯ (๒) ตตฺถ ปญฺจกฺขนฺธาติ ปทํ
อาทิกํ กตฺวา ยาว น ขนฺธา น สงฺขาราคิ ปทํ ตาว
ปณฺณตฺตฺวารสฺส อุทฺเทสวาโร เวทิตฺพุโ ๑ ปุจฺฉาวาโรติปี
ตสฺเสว นามํ ฯ ตตฺถ ปญฺจกฺขนฺธาติ อัย ยมกฺวเสน ปุจฺฉิ-
ตฺพุพานํ ขนฺธานํ อุทฺเทโส ๑ รูปกฺขนฺโ ๑เป ๑ วิญฺญาณกฺ-
ขนฺโโรติ เตสฺสญฺเวย ปเภทโต นามวตฺถานํ ฯ

๑. ม. กตตฺตา ๑ ๒. ม. ววตฺถิตฺตา ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 458

อิทานิ อิมสํ ขนฺธานํ วเสน ปทโสธนวาโร ปท-
โสธนมุลจกฺกวาโร สุทฺธขนฺธวาโร สุทฺธขนฺธมุลจกฺกวาโรติ
จตุตฺตวาโร นยวารา โหนฺติฯ ตตฺถ รูปํ รูปกฺขณฺโธ รูปกฺขณฺโธ
รูปนฺตฺตอิทาธินา นยเนน ปทเมว โสเชตฺตวา กโต (๑) ปทโสธนวาโร
นาม โส อนุโลมปฏฺิโลมวเสน ทฺวิโธ โหติฯ ตตฺถ อนุโลมวาระ
รูปํ รูปกฺขณฺโธ รูปกฺขณฺโธ รูปนฺตฺตอิทาธินํ ปณจ ยมกานํ
ปฏฺิโลมวาระปี น รูปํ น รูปกฺขณฺโธ น รูปกฺขณฺโธ น
รูปนฺตฺตอิทาธินํ ปณจเวฯ คโต ปรี เตสฺสญฺเฒว ปทโสธนวาเร
โสธิตานํ ขนฺธานํ รูปํ รูปกฺขณฺโธ ขนฺธา เวทนากฺขณฺโธติ-
อิทาธินา นยเนน เอเกกฺกขนฺธมุลกานํ จตุตฺตารี จตุตฺตารี จกฺกานํ
พณฺธิตฺตวา กโต (๑) ปทโสธนมุลกานํ จกฺกานํ อตฺถิตาย ปทโสธน-
มุลจกฺกวาโร นาม โสปี อนุโลมปฏฺิโลมวเสน ทฺวิโธ โหติฯ
ตตฺถ อนุโลมวาระ รูปํ รูปกฺขณฺโธ ขนฺธา เวทนากฺขณฺโธติ-
อิทาธินํ เอเกกฺกขนฺธมุลกานํ จตุตฺตารี จตุตฺตารี กตฺวา วิสฺติ
ยมกานํ ปฏฺิโลมวาระปี น รูปํ น รูปกฺขณฺโธ น ขนฺธา
น เวทนากฺขณฺโธติอิทาธินํ วิสฺติเมวฯ

คโต ปรี รูปํ ขนฺโธ ขนฺธา รูปนฺตฺตอิทาธินา นยเนน
สุทฺธขนฺธวเสเนว คโต สุทฺธขนฺธวาโร นามฯ ตตฺถ ขนฺธา
รูปนฺตฺตอิทาธิสฺส ขนฺโธ(๒) รูปกฺขณฺโธ ขนฺธา เวทนากฺขณฺโธติ อตฺถโต
๑. ม. คโตฯ ๒. ม. ขนฺธาฯ

*เล่มที่ 48 ขนฺธขมกวณณา หน้า 459

คเหตุพฺโพ ๑ กสฺมา นินฺทเทสวาเร เอวํ วิภชิตตฺตา ๑ (๑) ตตฺถ
หิ รฺูปิ ขนฺโธติ อามนฺตา ๑ ขนฺธา รฺูปกฺขนฺโธติ รฺูปกฺขนฺโธ
รฺูปญฺเจว (๒) รฺูปกฺขนฺโธ จ อวเสสา ขนฺธา น รฺูปกฺขนฺโธติ
เอวํ ขนฺธา รฺูปนฺตฺอาทีนํ ขนฺธา รฺูปกฺขนฺโธติอาทีนา นเยน
ปทํ อุทฺธริตฺวา อตฺโถ วิภตฺโต ๑ เตเนว จ การเณเนส
สฺวทฺธขนฺธวโรติ วุตฺโต ๑ วจนฺโสธเน วีย หิ เอตฺถ น
ขนฺธาติ (๓) วจนํ ปมาณํ ๑ ยถา ยถา ปน สฺวทฺธขนฺธา ลพฺภนฺติ
ตถา ตถา อตฺโถว ปมาณํ ๑ ปรโต อายตฺนยมกาทีสุปี เอเสว
นโย ๑ เอโสปี จ สฺวทฺธขนฺธวโร อนุโลมปฺปฏิโลมวเสน ทฺวิโธ
โหติ ๑ ตตฺถ อนุโลมวเร รฺูปิ ขนฺโธ ขนฺธา รฺูปนฺตฺอาทีนํ
ปณฺจ ยมกานํ ปฺปฏิโลมวเรปี น รฺูปิ น ขนฺโธ น ขนฺธาน
รฺูปนฺตฺอาทีนํ ปญฺเจว ๑

ตโต ปรํ เตสญฺเณว สฺวทฺธขนฺธานํ รฺูปิ ขนฺโธ ขนฺธา
เวทฺธนาติอาทีนา นเยน เอเกกฺกขนฺธมฺมูลกานํ จตฺตารี จตฺตารี
จกฺกานํ พนฺธิตฺวา คโต สฺวทฺธขนฺธมฺมูลกานํ จกฺกานํ อตฺถิตาย
สฺวทฺธขนฺธมฺมูลจกฺกาวโร นาม ๑ ตตฺถ ขนฺธาเวทฺธนาติอาทีนํ (๔)
ขนฺธา เวทฺธนาทฺขนฺโธติอาทีนา นเยน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ๑
อิตรธา นินฺทเทสวาเรน สทฺธี วิโรโธ โหติ ๑ โสปี อนุโลม-

๑. ม. ภาชิตตฺตา ๑ ๒. ม. ขนฺโธ เจว ๑
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๔. ม. ...อาทีสุ ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณณา หน้า 460

ปฏฺฐิโลมวเสน ทฺวิโร โหติ ฯ ตตฺถ อนุโลมวาทเร รูปํ ขนฺโธ
ขนฺธา เวทนาตฺถิอาทฺธิเน เอเกกฺกขนฺธมฺมูลกานิ จตฺตารี จตฺตารี
กตฺวา วิสตี ยมกานิ ปฏฺฐิโลมวาทเรปี น รูปํ
น ขนฺโธ น ขนฺธา น เวทนาตฺถิอาทฺธิเน วิสตีเมว ฯ เอวํ
ตาว เอเกน ยมกสเสน ทฺวิหิ ปุจฺจาสเตหิ เอเกนยฺปุจฺจาย (๑)
สนฺนิฏฺจานตฺสยวเสน เทว เทว อตฺถเถ กตฺวา จตฺถิ จ อตฺถ-
สเตหิ ปฏฺฐิมณฺฑิตฺโต ปณฺณตฺตฺติวารสฺส อุกฺกเทศวาโร เวทิตฺตฺพุโพติ ฯ
ปณฺณตฺตฺติอุกฺกเทศวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณฺณตฺตฺตินิทฺเทศวารวณฺณา

อิทานิ รูปํ รูปกฺกขนฺโธตฺถิอาทฺธินา นเยน นิตฺเทศวาโร
อารทฺโธ ฯ ตตฺถ รูปํ รูปกฺกขนฺโธติ ยงฺกิลฺลิจิ รูปนฺติ วุจฺจติ
สพฺพนฺตํ รูปํ รูปกฺกขนฺโธติ วจนฺโสธฺนคฺคํ วุจฺจติ ฯ (๒) ปิยรูปํ
สาตฺตรูปํ รูปํ น รูปกฺกขนฺโธติ ยํ ปิยรูปํ สาตฺตรูปนฺติ เอตฺถ
รูปนฺติ วุคฺคํ ตํ รูปเมว น รูปกฺกขนฺโธติ อตฺถโถ ฯ รูปกฺกขนฺโธ
รูปญฺเจว รูปกฺกขนฺโธ จาติ โย ปน รูปกฺกขนฺโธ โส รูปนฺติปิ
รูปกฺกขนฺโธติปิ วตฺตมฺปิ วฏฺฏตฺติ อตฺถโถ ฯ รูปกฺกขนฺโธ รูปนฺติ
เอตฺถ ปน ยสฺมา รูปกฺกขนฺโธ นิยมเนว รูปนฺติ วตฺตตฺตฺพุโพ
ตสฺมา อามนฺตาคิ อาห ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพวิสฺสชฺชเนสฺส
อตฺถโถ เวทิตฺตฺพุโพ ฯ โย ปน ยตฺถ วิเสโส ภวิสฺสตี ตตฺถเอว ตํ
๑. ม. เอเกกฺกปุจฺจาย ฯ ๒. ม. ปุจฺจติ ฯ

*เล่มที่ 48 ขนฺธขมกวณฺณา หน้า 461

วณฺณยิสฺสาม ฯ สณฺณายมเก ตาว ทิฏฺฐิสณฺณาคี
ปปฺพจสณฺณาคีอาทิสฺ อาคตา ทิฏฺฐิสณฺณา ฯ สงฺขารขมเก
อวเสสา สงฺขาราคี อนิจฺจา วต สงฺขาราคีอาทิสฺ อาคตา ฯ
สงฺขารกฺขนฺธโต อวเสสา สงฺขตฺตมฺมา ฯ ปฏฺฐิโลมวารปี
เอเสว นโยตี ฯ

ปทโสธฺนวารो นิฏฺฐิโต ฯ

ปทโสธฺนมูลจกฺกวาเร ขนฺธา เวทนากฺขนฺธโรตี เย เกจิ ขนฺธา
สพฺเพ เต เวทนากฺขนฺธโรตี ปุจฺฉตี ฯ (๑) ตสฺสา เวทนากฺขนฺธ
ขนฺธโร เจว เวทนากฺขนฺธโร จ อวเสสา ปน ขนฺธา ขนฺธา
น เวทนากฺขนฺธโร วิสฺสชฺชนํ ฯ (๑) เสสฺสปุจฺฉาสฺสปี เอเสว นโย ฯ
ปฏฺฐิโลเม น ขนฺธา น เวทนากฺขนฺธโรตี เอตฺถ ये ปญฺจตฺติ-
นิพฺพานสงฺฆาตา ฐมฺมา น ขนฺธา โหนฺติ เต ยสฺมา เวทนาก-
ขนฺธโรปี น โหนฺติ ตสฺมา อามนฺตาคี อาห ฯ เสสฺวิสฺสชฺชนเสฺสปี
เอเสว นโยตี ฯ

ปทโสธฺนมูลจกฺกวาโร นิฏฺฐิโต ฯ

สุทฺธขนฺธวาระ รูปํ ขนฺธโรตี ยงฺกิลฺลิจิ รูปนฺตฺติ วุตฺตํ
สพฺพนฺตํ ขนฺธโรตี ปุจฺฉตี ฯ ตตฺถ ยสฺมา ปิยฺรูปสาคฺครูปสงฺฆาตํ
๑. ม. อิม ปาจา น ทิสฺสนฺตี ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 462

วา รูป โหตุ ภูตูปาทารูปี วา สพพิ ปณจสุ ขนุเชสุ
 สงคหิ กจจนเตว ตสฺมา อามนฺตาคี ปฏิจานาคี ฯ ทุตฺยปเท
 ขนุชา รูปนฺติ ปุจฺฉิตพฺเพ ยสฺมา รูปนฺติ วจเนน รูปกฺขนุโรว
 อธิปฺเปโต ตสฺมา วจัน อนาทิตฺตวา อตฺถวเสน ปุจฺฉนฺโต
 ขนุชา รูปกฺขนุโรติ อห ฯ อิมินา นเยน สพฺพปเทสุ อตฺถโ
 เวทิตพฺโพ ฯ ปรโต อายตฺนยมกาทินิ นินฺทเทสวาเรปี เอสว
 นโย ฯ (๑)สญฺญา ขนุโรติ เอตฺถาปี ทิฏฺฐิสญฺญา วา
 โหตุ สญฺญาเอว วา สพฺพายปี ขนุรภาวโต อามนฺตาคี
 วุตฺติ ฯ (๒)สงฺขารา สงฺขารกฺขนุโรติ(๒) ปเทปี เอสว นโย ฯ
 ขนุชวินิมุตฺตโก หิ สงฺขารो นาม นตฺติ ฯ

ปฏฺิโลเม น รูปิ น ขนุโรติ ยิ รมฺมชาตํ รูปิ น
 โหติ ตํ ขนุโรปี น โหตีติ ปุจฺฉติ ฯ วิสฺสชฺชเน ปนสฺส
 รูปิ จเปตฺวา อวเสสา ขนุชาน รูปิ ขนุชาคี รูปโต
 อญฺเญ เวทนาทโย ขนุชา รูปเมว น โหนฺติ ขนุชา ปน
 โหนฺตีติ อตฺถโ ฯ รูปญจ ขนุเช จ จเปตฺวา อวเสสาคี
 ปณฺจกฺขนุชวินิมุตฺตํ นินฺทพานญฺเจว ปณฺจตฺติ จ ฯ อิตฺโต ปเรสุปี
 อวเสสาคี ปเทสุ เอสว นโยติ ฯ

สุทฺธขนุชวาโร นินฺทิตฺโต ฯ

๑. ม. สญฺญา ขนุโรติ ฯ ๒. ม. สงฺขารา ขนุโรติ ฯ

*เล่มที่ 48 ขนุชยมกวณณา หน้า 463

สุทฺธขณฺฐมฺลจกฺกวาเร รูปี ขนุโรตฺติอาทินิ เหฏฺฐา
วุตฺตนเยเนว อตฺโต เวทิตฺตโพติ ฯ
สุทฺธขณฺฐมฺลจกฺวาโร นิฏฺฐิตฺติ ฯ
ปณฺณตฺตนิทฺเทสวารวณณา สมตฺตา ฯ

ปวตฺติวารวณณา

อิทานิ ยสฺส รูปกฺขนุโรตฺติอาทินา นเยน ปวตฺติวาโร
อารทฺธโร ฯ กสฺมา ปเนตฺถ อุตฺเทสวาโร น วุตฺโตติ เหฏฺฐา
ทสฺสิตนยตฺตา ฯ ปณฺณตฺติวารสฺมิณฺหิ อุตฺเทสวาเร นโย ทสฺสิตฺติ
เตน ปน นเยน สกฺกา โส อิธ อวุตฺโตปิ ชานิตฺตุนฺติ ตํ
อวตฺวา นิทฺเทสวาโรว อารทฺธโร ฯ อิมสฺมี ปน ปวตฺติวาร-
สงฺขาเต มหาวาเร อฺปฺปาทวาโร นิโรธวาโร อฺปฺปาทนิโรธ-
วาโรติ ตโย อนฺตรวารา โหนฺติ ฯ เตสุ ปจฺโม ชมฺมานํ
อฺปฺปาทลกฺขณฺสฺส ทีปิตตฺตา อฺปฺปาทวาโรติ วุจฺจติ ทฺติโย
เตสฺสญฺเฆว นิโรธลกฺขณฺสฺส ทีปิตตฺตา นิโรธวาโรติ วุจฺจติ
ตฺติโย อฺภินฺนมนฺปิ ลกฺขณานํ ทีปิตตฺตา อฺปฺปาทนิโรธวาโรติ
วุจฺจติ ฯ อฺปฺปาทวาเรณ เจตฺถ ชมฺมานํ อฺปฺปชฺชนากาโร ว
ทีปิตฺติ นิโรธวาเรณ อฺปฺปนฺนํ นาม นิจฺจํ นตฺถิตฺติเตสฺสญฺเฆว
อนิจฺจตา ทีปิตฺตา อฺปฺปาทนิโรธวาเรณ ตทฺถกฺยํ ฯ

ตตฺถ อฺปฺปาทวาเร ตาว ตินฺณํ อทฺธานํ วเสน ฉ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 464

กาลเกทา โหนติ ปัจจุปปนโน อตีโต อนาคโต ปัจจุปปนเน-
นาตีโต ปัจจุปปนเนนानาคโต อตีเตนानาคโตติ ฯ เตสุ ยสฺส
รูปกฺขนฺโธ อุปฺปชฺชตีติ ปัจจุปปนฺนาภิธานวเสน ปัจจุปปนโน
เวทิตพฺโพ โส ปัจจุปปนฺนํ ฌมฺมานํ ปัจจกฺขโต กเหตุพฺพตฺตา
อติย สฺวิญญेยฺยโต ปจฺมํ วุตฺโต ฯ ยสฺส รูปกฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิตฺถาติ
อตีตาภิธานวเสน อตีโต เวทิตพฺโพ โส ปัจจกฺขโต อนุภูต-
ปฺพพฺพานํ อตีตฌมฺมานํ อนุมาเนน อนาคเตหิ สฺวิญญेยฺยตฺรตฺตา
ทฺติยํ วุตฺโต ฯ ยสฺส รูปกฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ อนาคตาภิธาน-
วเสน อนาคโต เวทิตพฺโพ โส ปัจจกฺขโต จ อนุภูตปฺพพ-
วเสน จ กหิตฌมฺมานูมาเนน อนาคเตปิ เอวรูปา ฌมฺมา
อุปฺปชฺชิสฺสนฺตีติ กเหตุพฺพโต ตติยํ วุตฺโต ฯ ยสฺส รูปกฺขนฺโธ
อุปฺปชฺชติ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิตฺถาติ ปัจจุปปนฺเนน
สทฺธี อตีตาภิธานวเสน ปัจจุปปนฺเนนาตีโต เวทิตพฺโพ โส
มิสฺสเกสุ ตีสุ สฺวิญญेยฺยตฺรตฺตา จตฺตํ วุตฺโต ฯ ยสฺส
รูปกฺขนฺโธ อุปฺปชฺชติ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ
ปัจจุปปนฺเนน สทฺธี อนาคตาภิธานวเสน ปัจจุปปนฺเน-
นानาคโต เวทิตพฺโพ โส ปัจจกฺขโต กเหตุพฺพพฺพานํ ฌมฺมานํ
อตุตฺถาย อตุตฺโต สฺวิญญेยฺยตโรติ ปญฺจํ วุตฺโต ฯ ยสฺส
รูปกฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิตฺถ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ
อตีเตน สทฺธี อนาคตาภิธานวเสน อตีเตนानาคโต เวทิตพฺโพ

*เล่มที่ 48 ขนฺธยมกวณณา หน้า 465

โส ปุริเมหิ ทฺวิญญेยโยติ ฉฏฺฐํ วุตฺโต ฯ

เอวเมเตสุ ฉสุ กาลเภเตสุ ยฺวายํ ปจโม ปจฺจุปฺปนฺโน
ตตฺถ ปุคฺคโล โอกาสโต ปุคฺคโลกาสโตติ ตโย วารา
โหนฺติ ฯ เตสุ ยสฺสาติ ปุคฺคลวเสน ขนฺธานํ อุปฺตติทีปโน
ปุคฺคลวโร ยตฺถาติ โอกาสวเสน ขนฺธานํ อุปฺตติทีปโน
โอกาสวโร ยสฺส ยตฺถาติ ปุคฺคโลกาสวเสน ขนฺธานํ อุปฺตติทีปโน
ปุคฺคโลกาสวโร ฯ อิม ปน ตโยปี วารา ปจฺมํ อนุโลมนเยน
นิทฺทิสิตฺวา ปจฺจมา ปญฺญิโลมนเยน นิทฺทิจฺจํ ฯ เตสุ อุปฺปชฺชติ
อุปฺปชฺชิตฺถ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ วจนฺโต อุปฺตติทีปโน อนุโลมนโย
นุปฺปชฺชติ นุปฺปชฺชิตฺถ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ วจนฺโต อนุปฺตติทีปโน
ปญฺญิโลมนโย ฯ

ตตฺถ ปจฺจุปฺปนฺนกาเล ตาว ปุคฺคลวารสฺส อนุโลมนเย
ยสฺส รูปกฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ ตสฺส เวทนากฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ
ยสฺส วา ปน เวทนากฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ ตสฺส รูปกฺขนฺโร
อุปฺปชฺชติ ฯ ยสฺส รูปกฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ ตสฺส สลฺลวากฺขนฺโร
สงฺขารกฺขนฺโร วิญญานกฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ ยสฺส วา ปน
วิญญานกฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ ตสฺส รูปกฺขนฺโร อุปฺปชฺชตีติ เอว
รูปกฺขนฺธมฺลกาณี จตฺตารี ยมกาณี ยสฺส เวทนากฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ
ตสฺส สลฺลวากฺขนฺโร อุปฺปชฺชตีติอาทินา นเยน เวทนากฺขนฺธ-
มฺลกาณี ตีณิ สลฺลวากฺขนฺธมฺลกาณี เทว สงฺขารกฺขนฺธมฺลกํ

*เล่มที่ 48 ยมกปปรกณวณณา หน้า 466

เอกนติ อคคหิตคคหณน ทส ยมกานี โหนติ ฯ

ตตถ รูปกขนฺธมุลเกสุ จตุสุ อาทิโต เอกเมว วิสฺสชฺชิตํ
เสทานิ เตน สทิสวิสฺสชฺชณานีติ ตนฺติยา ลหฺภาวตฺถํ สงฺขิตฺตานิ ฯ
เวทนากขนฺธาติมุลเกสุปี อามนฺตาติ เอกสทิสเมว วิสฺสชฺชนํ
ตสฺมา ตานิปิ ตนฺติยา ลหฺภาวตฺถํ สงฺขิตฺตानะวาติ เอวเมตานี
ปจฺจุปฺปนฺนกาเล ปุคฺคลวาระ อนุโลมนเย เอกยมกวิสฺสชฺชเนเนว
ทส ยมกานี วิสฺสชฺชิตานี นาม โหนฺตีติ เวทิตพฺพานี ฯ
ยถา จ ปุคฺคลวาระ ทส เอวํ โโอกาสวาระ ทส ปุคฺคโลกาสวาระ
ทสาติ ปจฺจุปฺปนฺนกาเล ตีสุ วาระสุ อนุโลมนเย ตีสยมกานี
โหนติ ฯ ยถา จ อนุโลมนเย เอวํ ปฏฺฐิโลมนเยปีติ สพฺพานิปิ
ปจฺจุปฺปนฺนกาเล สฏฺฐิจยมกานี โหนติ ฯ เตสุ วิสฺสชฺชิตํ
จตุตาฬีสานี จ เทว อตฺถสทานี โหนฺตีติ เวทิตพฺพานี ฯ
เอวํ เสเสสุปี ปณฺจสุ กาลเกเทสุ ปุคฺคลาทิเกทโต อนุโลม-
ปฏฺฐิโลมนยวเสน ฉ ฉ วารา ฯ เอกกสมฺมึ วาระ ทส ทส
กตฺวา สฏฺฐิจิ สฏฺฐิจิ ยมกานีติ ตีณิ ยมกสทานี ตานี ปุริเมหิ
สทฺฐี สฏฺฐจาริกานี ตีณิ ยมกสทานี วิสฺสชฺชิตานี สตฺต
ปุจฺจาสทานี จตุตาฬีสานี จ จุฑทส อตฺถสทานี โหนติ ฯ
อิทนฺตาว อุปฺปาทวาระ ปาลิววตฺถานํ ฯ ยถา จ อุปฺปาทวาระ
ตถา นิโรธวาระปี อุปฺปาทนิโรธวาระปีติ สพฺพสมฺมิมปี ปวตฺติ-
มหาวาระ อสตีติยมกสทฺฐิสฺ สฏฺฐิจิสตาริกานี เทว ปุจฺจาสทฺฐีสานี

*เล่มที่ 48 ขนุชยมกวณณา หน้า 467

วีสตติสตาธิกานี (๑) จ จตุตารี อตุตสหัสธานี เวทิตพพานี ฯ

ปาถิ ปน อุปฺปาทวาระ นิโรธวาระ จ ตีสุ อสมฺมิตฺตส-
กาลเกทฺเตสุ ตสฺมึ ตสฺมึ วาระ เอกเมว (๒) ยมกํ วิสฺสชฺเชตฺวา
สงฺขิตฺตา ฯ ตีสุ มิตฺตสกาลเกทฺเตสุ ยสฺส เวทนาถฺขนฺโธ อุปฺปชฺชติ
ตสฺส สลฺลาถฺขนฺโธ อุปฺปชฺชิตฺถาติอาทินา นเยน เวทนาถ-
ขนฺธาทิมูลเกสฺสปี เอกํ ยมกํ วิสฺสชฺชิตฺติ ฯ อุปฺปาทนิโรธวาระ
ปน ฉสฺสปี กาลเกทฺเตสุ ตมฺปิ วิสฺสชฺชิตฺตเมว ฯ เสธานี เตน
สมานวิสฺสชฺชนตฺตา สงฺขิตฺตานีติ อิทํ สกเลปี ปวคฺติมหาวาระ
ปาถิววตฺถานํ ฯ

อตุตวินิจฺฉยคฺคํ ปนสฺส อิทํ ลกฺขณํ เวทิตพฺพํ
อิมสฺมิมฺหิ ปวคฺติมหาวาระ จตฺตุนํ ปญฺหานํ ปณจ วิสฺสชฺชนานี
สคฺคตฺตวิสฺตียา จานสฺส ปกฺขิปิตฺวา อตุตวินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ
ตคฺคตฺต ปุเรปฺโปห ปจฺฉาปฺโปห ปรีปฺปฺณปฺโปห โมฆปฺโปหติ
อิมะ จตุตาริ ปญฺหา นาม ฯ เอกกสฺมิมฺหิ ยมเก เทว
เทว ปุจฺฉา เอกกปุจฺฉายปี เทว เทว ปทานิ ฯ ตคฺคตฺต ยาย
ปุจฺฉาย วิสฺสชฺชนเ อเกเนว ปเทน คหิตถฺขนฺธสฺส อุปฺปาโท
วา นิโรธิ วา ลพฺภติ อัยฺ ปุเรปฺโปห นาม ฯ ยาย ปน
ปุจฺฉาย วิสฺสชฺชนเ ทวีหิปี ปเทหิ คหิตถฺขนฺธานํ อุปฺปาโท
วา นิโรธิ วา ลพฺภติ อัยฺ ปจฺฉาปฺโปห นาม ฯ ยาย
๑. ม. วีสฺ ติสตาธิกานี ฯ ๒. ม. เอกกเมว ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 468

ปน ปุจฺจาย วิสฺสชฺชเน เอเกนาปี ปเทน คหิตฺถกฺขนฺธสฺส
ทฺวิหิปี ปเทหิ คหิตฺถกฺขนฺธานํ อุปาปาโท วา นิโรโธ วา
ลพฺภติ อัยฺ ปริปุณฺณปโยห นาม ๑ ยาย ปน ปุจฺจาย
วิสฺสชฺชเน ปฏิกฺเขโป วา ปฏิสฺเสโธ วา ลพฺภติ อัยฺ โมฆปโยห
นาม ๑ ยสฺมา ปเนส อทสฺสียมาโน น สกฺกา ชานิตฺตุ
ตสฺมา นํ ทสฺสยิสฺสตาม ๑

ยตฺถ รฺูปกฺขนฺโธ นุปรฺชชติ ตตฺถ เวทนากฺขนฺโธ
นุปรฺชชตีติ ปุจฺจาย ตาว อุปรฺชชตีติ อิมสฺมี วิสฺสชฺชเน
เอเกเนว ปเทน คหิตฺสฺส เวทนากฺขนฺธสฺส อุปาปาโท ลพฺภติ
อิติ อยฺญเจว อญฺโโล จ เอวรฺูโป ปโยห ปุเรปโยหติ
เวทิตฺพุโป ๑ ยสฺส รฺูปกฺขนฺโธ อุปรฺชชิตฺถ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ
อุปรฺชชิตฺถาติ ปุจฺจาย ปน อามนฺตาคิ อิมสฺมี วิสฺสชฺชเน
ทฺวิหิ ปเทหิ คหิตานํ รฺูปเวทนากฺขนฺธานํ ยสฺส กสฺสจิ สตฺตสฺส
อตีเต อุปาปาโท ลพฺภติ อิติ อยฺญเจว อญฺโโล จ เอวรฺูโป
ปโยห ปุจฺจายปโยหติ เวทิตฺพุโป ๑

ยสฺส รฺูปกฺขนฺโธ อุปรฺชชติ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ อุปรฺชชตีติ
อิมาย ปน ปจฺมปุจฺจาย อสฺสยฺสจฺจํ อุปรฺชชชฺชานนฺตฺวาทิกเก
อิมสฺมี วิสฺสชฺชเน อสฺสยฺสจฺจํ อุปรฺชชชฺชานนํ เตสํ รฺูปกฺขนฺโธ
อุปรฺชชติ โน จ เตสํ เวทนากฺขนฺโธ อุปรฺชชตีติ อิมสฺมี
โกฏฺฐาเส เอเกเนว ปเทน คหิตฺสฺส รฺูปกฺขนฺธสฺสาปี อุปาปาโท

*เล่มที่ 48 ขนฺธยมกวณณา หน้า 469

ลพฺภติ ปณจโวการํ อุปฺปชฺชนฺตํ เตสํ รูปฺกขฺนุโธ จ
อุปฺปชฺชติ เวทนากฺขฺนุโธ จ อุปฺปชฺชติ อิมสฺมี โภจฺจาเส
ทฺวิหิปี ปเทหิ สงฺกฺหิตานํ รูปเวทนากฺขฺนฺธานมฺปิ อุปฺปาโท
ลพฺภติ อิติ อยฺยเจว อญฺโหล จ เอวฺรุโป ปโยหฺ ปริญฺณ-
ปโยหฺติ เวทิตฺตฺโป ๑ ปฺเรปฺจฺฉาปโยหฺติปี เอตฺสเสว นามํ ๑
เอตฺสฺส หิ วิสฺสชฺชเน ปฺริมฺโภจฺจาเส เอเกน ปเทน สงฺกฺหิตฺสฺส
รูปฺกขฺนฺธเสว อุปฺปาโท ทสฺสฺสโต ๑ ทฺติยโภจฺจาเส ทฺวิหิ ปเทหิ
สงฺกฺหิตานํ รูปเวทนากฺขฺนฺธานํ ๑ (๑) อิมินา นเยน จ ลกฺขฺณเณ
จ (๑) ยตฺถ เอเกน ปเทน สงฺกฺหิตฺสฺส ขนฺธเสว อุปฺปาโท วา
นิโรโธ วา ลพฺภติ โส ปฺเรปโยหฺติ วฺจฺจโต ๑ ยตฺถ ทฺวิหิ
ปเทหิ สงฺกฺหิตานํ ขนฺธานํ อุปฺปาโท วา นิโรโธ วา ลพฺภติ
โส ปฺจฺฉาปโยหฺติ วฺจฺจโต ๑

ยสฺส รูปฺกขฺนุโธ นฺุปฺปชฺชิตฺถ ตสฺส เวทนากฺขฺนุโธ
นฺุปฺปชฺชิตฺถาติ อิมาย ปน ปฺจฺฉาย นตฺถิติ อิมสฺมี วิสฺสชฺชเน
ปฺฏิกฺเขโป ลพฺภติ ๑ ยสฺส รูปฺกขฺนุโธ อุปฺปชฺชติ ตสฺส
เวทนากฺขฺนุโธ นฺิรฺุชฺชิตฺติ ปฺจฺฉาย โนติ อิมสฺมี วิสฺสชฺชเน
ปฺฏิเสโธ ลพฺภติ ตสฺมา อยฺยเจว ทฺวิโธ อญฺโหล จ เอวฺรุโป
ปโยหฺ โมฆปโยหฺติ เวทิตฺตฺโป ๑ เภทฺจฺจฺฉปโยหฺติปี (๒) วฺจฺจติ ๑
เอวํ ตาว จตฺตารो ปญฺหา เวทิตฺตฺพา ๑

๑. ม. อิมินาเยว จ ลกฺขฺณเณ ๑ ๒. ม. ตฺจฺจฺฉปโยหฺติปี ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปรกฺรณวณฺณนา หน้า 470

ปาลิกคิตฺยา วิสฺสชฺชนํ ปฏฺิวจนวิสฺสชฺชนํ สรฺูปทสฺสเนน
วิสฺสชฺชนํ ปฏฺิกฺเขเปน วิสฺสชฺชนํ ปฏฺิเสเชน วิสฺสชฺชนนฺนติ อิมานิ
ปนฺน ปณฺจ วิสฺสชฺชนานิ นาม ฯ ตตฺถ ยํ วิสฺสชฺชนํ ปาลีปทเมว
หุตฺวา อตฺถํ วิสฺสชฺชเชติ อิทํ ปาลีคคิตฺยา วิสฺสชฺชนํ นาม
ตํ ปุเรเปญฺห ลพฺภติ ฯ ยตฺถ รฺูปกฺขนฺโธ นุปรฺปชฺชติ ตตฺถ
เวทนากฺขนฺโธ นุปรฺปชฺชตีติ หิ ปญฺเฬห อุปรฺปชฺชตีติ อิทํ วิสฺสชฺชนํ
ปาลีปทเมว หุตฺวา อตฺถํ วิสฺสชฺชชฺยमानํ(๑) คตฺถ ตสฺมา เอวรฺูเปสฺสุ
จฺานเนสฺสุ ปาลีคคิตฺยา วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ ยมฺปนฺน วิสฺสชฺชนํ
ปฏฺิวจนภาเวน อตฺถํ วิสฺสชฺชเชติ อิทํ ปฏฺิวจนวิสฺสชฺชนํ นาม
ตํ ปจฺจฉาเปญฺห ลพฺภติ ฯ ยตฺถ รฺูปกฺขนฺโธ อุปรฺปชฺชิตฺถ ตตฺถ
เวทนากฺขนฺโธ อุปรฺปชฺชิตฺถาติ หิ ปญฺเฬห อามนฺตาคี อิทํ
วิสฺสชฺชนํ ปฏฺิวจนภาวเสเนว (๒) อตฺถํ วิสฺสชฺชชฺยमानํ คตฺถ ตสฺมา
เอวรฺูเปสฺสุ จฺานเนสฺสุ ปฏฺิวจนวิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ ยํ วิสฺสชฺชนํ
สรฺูปเนน ทสฺเสตฺวา อตฺถํ วิสฺสชฺชเชติ อิทํ สรฺูปทสฺสเนน วิสฺสชฺชนํ
นาม ตํ ปรีปฺณฺณเปญฺห ลพฺภติ ฯ ยตฺถ รฺูปกฺขนฺโธ อุปรฺปชฺชติ
ตตฺถ เวทนากฺขนฺโธ อุปรฺปชฺชตีติ หิ ปญฺเฬห อสณฺณสคฺคํ
อุปรฺปชฺชนฺตानนฺนติ อิทํ วิสฺสชฺชนํ อิมสฺสํ รฺูปกฺขนฺโธ อุปรฺปชฺชติ
โน จ เวทนากฺขนฺโธ อิมสฺสํ รฺูปกฺขนฺโธ จ อุปรฺปชฺชติ เวทนากฺ-
ขนฺโธ จาติ สรฺูปทสฺสเนเนว อตฺถํ วิสฺสชฺชชฺยमानํ คตฺถ ตสฺมา
๑. ม. วิสฺสชฺชชฺยमानํ ฯ เอวมฺปรีปํ ฯ
๒. ม. ปฏฺิวจนวเสเนว ฯ

*เล่มที่ 48 ขนฺธยมกวณณา หน้า 471

เอวรูปเส จานเส สรูปทสฺสเนน วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ ยมฺปน
 วิสฺสชฺชนํ ตถารูปสฺส อตฺตสฺสากาวโต อตฺตปฏิกฺขเปเนน ปญฺหํ
 วิสฺสชฺเชติ อิทํ ปฏิกฺขเปเนน วิสฺสชฺชนํ นาม ฯ ยํ ตถารูปสฺส
 อตฺตสฺส เอกกฺขณเณ อถาทโต อตฺตปฏฺฐิเสเชน (๑) ปญฺหํ วิสฺสชฺเชติ
 อิทํ ปฏฺฐิเสเชน วิสฺสชฺชนํ นาม ตํ โมฆปฺลเยห ลพฺภติ ฯ ยสฺส
 รูปกฺขนฺโธ นุปรปฺชชิตฺถ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ นุปรปฺชชิตฺถาติ
 หิ ปฺลเยห นตฺถิติ อิทํ วิสฺสชฺชนํ เอวรูปํ นาม สตุโต นตฺถิติ
 อตฺตปฏิกฺขเปเนน ปญฺหํ วิสฺสชฺชียมานํ คตฺถิ ตสฺมา เอวรูปเส
 จานเส ปฏิกฺขเปเนน วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ ยสฺส รูปกฺขนฺโธ
 อุปฺปชฺชติ ตสฺส เวทนากฺขนฺโธ นิรุชฺฌตฺติ ปฺลเยห ปน โนติ
 อิทํ วิสฺสชฺชนํ เอกสฺมี ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณเณ อุปฺปาเทน สทฺธิํ นิโรโธ
 นาม น ลพฺภตฺติ อตฺตปฏฺฐิเสเชน ปญฺหํ วิสฺสชฺชียมานํ คตฺถิ
 ตสฺมา เอวรูปเส จานเส ปฏฺฐิเสเชน วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ อิมเ จตฺตาโร ปญฺหา อิมานิ จ ปญจ
 วิสฺสชฺชนานิ เยสุ สตฺตวิสฺตียา จานเส ปกฺขิปิตพฺพานิ ตานิ
 เอว เวทิตพฺพานิ อสณฺณสคฺคตํ อุปฺปชฺชนฺตานนฺติ เอกํ จานํ
 อสณฺณสคฺคเต ตตฺถาติ เอกํ อสณฺณสคฺคตานนฺติ เอกํ อสณฺณ-
 สคฺคตา จวนฺตานนฺติ เอกํ อรูปํ อุปฺปชฺชนฺตานนฺติ เอกํ อรูป
 ตตฺถาติ เอกํ อรูปานนฺติ เอกํ อรูปา จวนฺตานนฺติ เอกํ อรูป
 # ๑. ม. อตฺตปฏฺฐิเสเชเนน ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปปรกณวณณา หน้า 472

ปจฺฉิมภวีกานนฺติ เอกํ อรูปํ ปรีนิจฺพพายนฺตํ (๑) เอกํ เย
จ อรูปํ อุปฺปชฺชิตฺวา ปรีนิจฺพพายิสฺสนฺตํ เอกํ ปญฺจวอการํ
อุปฺปชฺชนฺตํ เอกํ ปญฺจวอกาเร ตตฺถาติ เอกํ ปญฺจวอ-
การานนฺติ เอกํ ปญฺจวอการา จวฺนตํ เอกํ ปญฺจวอกาเร
ปจฺฉิมภวีกานนฺติ เอกํ ปญฺจวอกาเร ปรีนิจฺพพายนฺตํ เอกํ
สุทฺธวาทํ อุปฺปชฺชนฺตํ เอกํ สุทฺธวาทเส ตตฺถาติ เอกํ
สุทฺธวาทสานนฺติ เอกํ สุทฺธวาทเส ปรีนิจฺพพายนฺตํ เอกํ
สพฺเพสํ อุปฺปชฺชนฺตํ เอกํ สพฺเพสํ จวฺนตํ เอกํ
สพฺพสาธารณวเสน ปจฺฉิมภวีกานนฺติ เอกํ ปรีนิจฺพพายนฺตํ
เอกํ จตฺตวอการํ ปญฺจวอการํ อุปฺปชฺชนฺตํ เอกํ จวฺนตํ
เอกํ ๑ เอวํ อิมสํ จตฺตํ ปญฺหานํ อิมานํ ปญฺจ วิสฺสชฺชนานํ
อิมสฺส สตฺตวิสฺตยา จานสฺส ปกฺขิปิตฺวา อิมสฺมี ปวตฺติมหาเว
อตฺถวินิจฺจโย เวทิตฺตํ ๑ เอวํ วิทิตฺวา หิ ปญฺหํ วิสฺสชฺชนเตน
สุวิสฺสชฺชิตฺโต โหติ อตฺถญฺจ วินิจฺจยนฺเตน สุวินิจฺจิตฺโต โหติ ๑

ตตฺถายํ นโย ยสฺส รุปกฺขนฺโร อุปฺปชฺชิตฺติ ยสฺส
ปฺกฺคตสฺส อุปฺปาทกฺขณสมงฺกิตาย รุปกฺขนฺโร อุปฺปชฺชติ ๑ ตสฺส
เวทนากฺขนฺโร อุปฺปชฺชิตฺติ เวทนากฺขนฺโรปี ตสฺส ตสฺมีเยว ขณ
อุปฺปชฺชิตฺติ ปุจฺจติ ๑ อสฺสยสฺส ตตฺตํ อุปฺปชฺชนฺตํ อจิตฺตก-
ปฺปฏิสฺสริวเสน อสฺสยสฺส ตตฺถวํ อุปฺปชฺชนฺตํ ๑ เตสํ รุปกฺขนฺโร
๑. ม. ปรีนิจฺพพายนฺตํ ๑ เอวมฺปรีปี ๑

*เล่มที่ 48 ขนฺธขมกวณณา หน้า 473

อุปฺปชฺชตีติ เตสํ เอกนฺเตน รูปกฺขณฺโห อุปฺปชฺชตีเยว ฯ ปวตฺเต
ปน ตตฺถ(๑) อุปฺปนฺนํ รูปกฺขณฺโห อุปฺปชฺชตีปี นีรฺชฺชตีปี
ตสฺมา อสฺสยสฺสฺตํ อวตฺวา อสฺสยสฺสฺตํ อุปฺปชฺชตํ อวตฺวา
วตฺตี ฯ โน จ เตสํ เวทนากฺขณฺโห อุปฺปชฺชตีติ อจิตฺตกตฺตา
ปน เตสํ เวทนากฺขณฺโห นฺอุปฺปชฺชเตว ฯ อิทํ สตฺตวีสตียา
จําเนตฺส ปจฺเจ จําเน ปรีปฺณฺณปฺลหสฺส ปรีมโกฏฺฐาเส สรฺูป-
ทสฺสเนน วิสฺสชฺชนํ ฯ ปณฺจวอการํ อุปฺปชฺชตํ อวตฺวา อวตฺวา
มิตฺสสกปฺปิตฺตํ อวตฺวา อวตฺวา อวตฺวา อวตฺวา อวตฺวา
รูปกฺขณฺโห จ อุปฺปชฺชตี เวทนากฺขณฺโห จาติ เตสํ เอกนฺเตน
รูปเวทนากฺขณฺโห(๒) เทวปี ขนฺธา อุปฺปชฺชตีเยว ปวตฺเต ปน
ตตฺถ อุปฺปนฺนํ เต ขนฺธา อุปฺปชฺชตีปี นีรฺชฺชตีปี ตสฺมา
ปณฺจวอการานนฺติ อวตฺวา ปณฺจวอการํ อุปฺปชฺชตํ อวตฺวา
วตฺตี ฯ อิทํ ปณฺจวอการํ อุปฺปชฺชตํ อวตฺวา จําเน ปรีปฺณฺณ-
ปฺลหสฺส ปจฺฉิมโกฏฺฐาเส สรฺูปทสฺสเนน วิสฺสชฺชนํ ฯ อิมินา
อุปฺปาเยน สพฺพานิ วิสฺสชฺชนานิ เวทิตฺตพฺพานิ ฯ

อิทํ ปเนตฺถ อุปฺปาถนิโรธสฺส นียมลกฺขณํ สกฺเลปี หิ
อิมสฺมี ขนฺธขมเก ตตฺถ ตตฺถ อุปฺปนฺนํ ปวตฺเต ยาว มรณา
ขนฺธานํ อปรียนฺเตสฺส อุปฺปาถนิโรธสฺส วิชฺชมาเนสฺสปี สหฺปรีวตฺตํ
ธมฺมานํ วินิพฺโปกํ กตฺวา อุปฺปาถนิโรธสฺส ทสฺเสตํ น สฺกฺรณฺตี
๑. ม. ปน ตตฺถาติ นตฺถิ ฯ ๒. ม. รูปเวทนากฺขณฺโห(๒) เทวปี ขนฺธา อุปฺปชฺชตีเยว ปวตฺเต ปน

*เล่มที่ 48 ขนฺธขมกวณณา หน้า 474

ปวตฺตีย์ อุปฺปาทนิโรเช อนามสฺติควา อภินวํ วิปាកวภูฏํ นิปฺผาท-
ยมาเนน นานากมฺเมน นิพฺพตฺตานํ ปฏฺฐิสฺนุชฺชินฺฐานํ อุปฺปาทํ
ทสฺเสตฺถํ สฺขนฺตํ ปฏฺฐิสฺนุชฺชิกาเล อุปฺปาทวเสเนว อุปฺปาทวโร
กถิตฺถ อุปฺปนฺนสฺส ปน วิปាកวภูฏสฺส ปรีโยसानเนน นิโรชํ
ทสฺเสตฺถํ สฺขนฺตํ มรณกาลे นิโรชวเสน นิโรชวโร กถิตฺถ ฯ

กิมฺปนฺตถ ปวตฺตีย์ อุปฺปาทนิโรชานํ อนามภูจฺภาโว
ปฺมาณนฺติ ปาติเยว ฯ ปาติยญฺหิ วิเสเสน อุปฺปาทวารสฺส
อนาคตกาลวเร ปจฺฉิมภวีกานํ เตสํ รุปรุกฺขนฺโธ จ
นุปรฺชชฺชิสฺสตี เวทนากฺขนฺโธ จ นุปรฺชชฺชิสฺสตีติ อโย ปาติ
อติปฺมาณเมว ฯ ปจฺฉิมภวีกานญฺหิ ปวตฺเต รุปรารุปรมฺมานํ
อุปรฺชชฺชิตฺถํ ยุตฺตภาเว สติปิ รุปรุกฺขนฺโธ จ นุปรฺชชฺชิสฺสตี
เวทนากฺขนฺโธ จ นุปรฺชชฺชิสฺสตีติ สนนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา วุตฺตภาเว
ปวตฺเต อุปฺปาโท น กถิตฺถิตฺถิ เวทิตฺถุโพ ฯ สฺขทฺธาเว
ปรินิพฺพนฺตฺตานํ เตสํ ตตฺถ สลฺยถากฺขนฺโธ น นฺริชฺชิตฺถ
โน จ เตสํ ตตฺถ เวทนากฺขนฺโธ น นฺริชฺชิตฺถิตฺถิ อโยมฺปน
ปาติ ปวตฺเต นิโรชสฺส อนามภูจฺภาเว อติวีย ปฺมาณํ ฯ
สฺขทฺธาเว ปรีโยสานญฺหิ จุตฺติจิตฺตสฺส ภงฺกกฺขณฺเ จิตานํ
ปฏฺฐิสฺนุชฺชิตฺถํ ปฏฺฐาย ปวตฺเต อุปรฺชชฺชิตฺถวา นฺริชฺชิตฺถสลฺยถากฺขนฺฐานํ
คณนฺปโย นตฺถิ ฯ เอวํ สนนฺเตปิ เตสํ ตตฺถ สลฺยถากฺขนฺโธ น
นฺริชฺชิตฺถิตฺถิ สนนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา วุตฺตภาเว ปวตฺเต นิโรช

*เล่มที่ 48 ขนฺธมกวณณา หน้า 475

น คหิโตติ เวทิตฺตํโพ ๑

เอวมตฺตํ อูปฺปาทนิโรธสฺส นียมตฺตํ วิทิตฺวา ปฏิสนฺธิ-
อูปฺปาทเมว จุตฺตนิโรธเมว จ คเหตุวา เตสฺส เตสฺส จานเนสฺส
อาคตานิ วิสฺสชฺชนานิ อตฺตวินิจฺจโย เวทิตฺตํโพ ๑ โส ปน
สกุทา อาทิวิสฺสชฺชนเน วุตฺตนเยน สพฺพตฺตํ วิทิตฺตํ วิสฺสชฺชน-
ปฏิบัติยา น วิตฺถาริโต ๑ อิมินา ปน เอวํ ทินฺนเนนาปี
นเยน โยเอเตสํ อตฺตวินิจฺจยํ ชานิตฺตํ น สกฺโกติเตน
อาจริย (๑) ปิรฺรฺปาตีตฺวา สาธุกํ สุตฺวาปี ชานิตฺตํโพ ๑

อูปฺปาทสฺส นิโรธสฺส อุกฺกนฺนญจาปี (๒) เอกโต
นยสฺส อนฺุโลมสฺส ปฏิโลมนยสฺส จ ๑
วเสน ยานิ ขนฺธสฺส ยมกานิ จ ปญฺจสฺส
ปฺคฺคํ อถ โอภาสํ ปฺคฺคโลกาสเมว จ ๑
อามสฺสิตฺวา ปวตฺเตสฺส วาเรสฺส (๓) กถียํ ชิโน
เตสํ ปาลีวตฺถานํ ทสฺสิตํ อนฺุปฺพโต ๑
วินิจฺจยตฺถํ อตฺตสฺส ปญฺหาวิสฺสชฺชนานิ จ
วิสฺสชฺชนานิ จานานิ ยานิ ตานิ จ สพฺพโส ๑
ทสฺเสตฺวา เอกปญฺหสฺมี โยชนาปี ปกาสิตา
วิตฺถาเรน คเต เอตฺถ ปญฺหาวิสฺสชฺชนกฺกโม (๔) ๑

๑. ม. อาจริเย ๑ ๒. ม. อูปฺปนฺนญจาปี ๑

๓. ม. จานเนสฺส ๑ ๔. ม. ปญฺหาวิสฺสชฺชนกฺกเม ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณา หน้า 476

อตฺถํ วณฺณยตา กาคฺ์ กิณฺณุ สกฺกา อิตฺ ปรี
นยฺน อิมิณา ตสฺมา ออตฺถํ ชานนฺตุ ปณฺทิตาติ ฯ
ปวตฺติมหาวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริยญฺยาวารวณฺณา

ตทนนฺตรํ (๑) ปริยญฺยาวเรปี ฉเพว กาลเกทา อนฺุโลมปฺปฏิ-
โลมโต เทวเยว นยา ปุคฺคฺลวโร โอกาสวโร ปุคฺคฺโลกาส-
วโรติ อิมฺสฺ ปน ตีสุ ปุคฺคฺลวโรว ลพฺภติ น อิตเร
เทว ฯ กิการณา สทิสฺวิสุสฺชชนตฺยา ฯ โย หิ โกจิ ปุคฺคฺโล
ยตฺถ กตฺถจิ จานฺ รุปฺกฺขนฺธญฺเจ ปริชานาติ เวทนา กฺขนฺธมฺปี
ปริชานาติเยว ฯ เวทนา กฺขนฺธญฺเจ ปริชานาติ รุปฺกฺขนฺธมฺปี
ปริชานาติเยว ฯ รุปฺกฺขนฺธญฺเจ น ปริชานาติ เวทนา กฺขนฺธมฺปี
น ปริชานาติเยว ฯ เวทนา กฺขนฺธญฺเจ น ปริชานาติ รุปฺกฺ-
ขนฺธมฺปี น ปริชานาติเยว ฯ ตสฺมา เตสุปี ยตฺถ รุปฺกฺขนฺธํ
ปริชานาติ ตตฺถ เวทนา กฺขนฺธํ ปริชานาตีตีอาทิวเสน ปุจฺฉํ
กตฺวา อามนฺตาเตว วีสฺสฺชชนํ กาคพฺพิ ลียาติ สทิส-
วิสฺสฺชชนตฺยา เต อีธ น ลพฺภนฺตีตี เวทิตพฺพา ฯ

อถวา ปริยญฺยาวากิจฺจํ นาม ปุคฺคฺลสฺเสว โหติ โน
โอกาสฺสฺ ปุคฺคฺโลว ปริชานิตฺตุํ สมตฺถโต โน โอกาโสติ ปุคฺคฺล-
๑. ม.ตทนนฺตเร ฯ

*เล่มที่ 48 ขนฺธยฆวณณา หน้า 477

วาโร เจตถ (๑) คหิโต น โอกาสวาโร ฯ ตสฺส ปน อคฺคหิตตฺตฺตา
ตทนนฺตโร ปุคฺคโลกาสวาโร ลพฺภมาโนปี น คหิโต ฯ โย
ปนฺเนส (๒) ปจฺจุปฺปนฺเน กาลเ ปุคฺคลวาโร คหิโต ตตฺถ (๒) ฐปฺกฺขนฺธ-
มฺลกาณิ จตฺตารี เวทนาภฺขนฺธมฺลกาณิ ตีณิ สณฺณภาภฺขนฺธ-
มฺลกาณิ เทว สงฺขารภฺขนฺธมฺลกํ เอกนฺติ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
อนฺุโลมนเย อคฺคหิตคฺคหเนน ทส ยมกาณิ ปฏฺิโลมนเย ทสชาติ
วีสติ ตถา เสเสสฺสปีติ เอเกกสฺมี กาลเ วีสติ วีสติ กตฺวา
ฉสฺ กาลสฺ วีสยมกสฺตํ จตฺตافیทานิ เทว ปุจฺจาสทานิ
อสีตฺยาริگانิ จตฺตารี อตฺถสทานิ จ โหนฺตีติ อิทเมตฺถ
ปาลีวตฺถานํ ฯ

อตฺถวินิจฺฉเย ปนฺตถ อตีตานาคตฺปจฺจุปฺปนฺนสงฺขาทา
ตโย อทฺธา ปวตฺติวาเร วีย จฺติปฏฺิสนฺธิวเสน น ลพฺภนฺติ
ปวตฺเต จิตฺตภฺขณวเสเนว ลพฺภนฺติ ฯ เตเนเวตฺถ โย ฐปฺกฺขนฺธ
ปริชานาติ โส เวทนาภฺขนฺธ ปริชานาตีติอาทิสฺส ปุจฺจาสฺ
อามนฺตาทิ วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ โลกุตฺตรมคฺคกฺกฺขณสฺมิณฺหิ (๓) นิพฺพานา-
รम्मณฺเนน จิตฺเตน ปญฺจสฺ ขนฺธเสสฺส ปริณฺณากิจฺจนิปฺพตฺติยา (๔)
ยงฺกิลฺลิจิ เอกํ ขนฺธํ ปริชานนฺโต อิตฺรมปี ปริชานาตีติ
วฺจฺจติ ฯ เอวเมตฺถ ปริชานาตีติ ปญฺเฬสฺส อนฺุโลมนเย ปริณฺณา-
๑. ม. ปุคฺคลวาโรเวตฺถ ฯ ๒. ม. ปุคฺคลวาโร คหิโต ตตฺถ
ปจฺจุปฺปนฺนกาลเ ฯ ๓. ม. โลกุตฺตรมคฺคกฺกฺขณสฺมิณฺหิ ฯ
๔. ม. ...นิพฺพตฺติยา ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณา หน้า 478

กิจฺจสฺส มตฺถกปฺปตฺตํ อคฺคฺมกฺคสมงฺคี สฺนุชฺชาย อามนฺตาคี
วฺุตฺตฺนฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ปฏฺฐิโถมนเย ปน น ปริชาเนตฺตีติ ปญฺเฬหฺส
ปฺปฺนุชฺชเนทโย สฺนุชฺชาย อามนฺตาคี วฺุตฺตํ ปริชาเนตฺถาคี
อิมสฺสมิมฺปน อตฺตีกกาลวาระ มคฺคานนฺตเร อคฺคผล จิตฺตปี
ปริณฺเฬวากิจฺจสฺส นิฏฺฐิตตฺตฺตา ปริชาเนตฺถเยว นาม ฯ

โย รฺูปกฺขนฺธํ ปริชาเนตฺตี โส เวทเนทกฺขนฺธํ ปริชาเนตฺถาคี
ปญฺเฬหน อคฺคฺมกฺคสมงฺคี ปฺปฺนุชฺชิตฺติ ฯ ยสฺมา ปเนส ขนฺธปญฺจกํ
ปริชาเนตฺติเยว นาม น ตาว นิฏฺฐิตปริณฺเฬวากิจฺจํ ตสฺมา
โนตฺติ ปฏฺฐิเสโห กโต ฯ ทฺตฺติยปญฺเฬห ปน ปริชาเนตฺถาคี อรหตฺตํ (๑)
ปฺปฺนุชฺชิตฺติ ฯ ยสฺมา ปน โส นิฏฺฐิตปริณฺเฬวากิจฺจํ ฯ นตฺถิ ตสฺส
ปริณฺเฬยฺยํ นาม ตสฺมา โนตฺติ ปฏฺฐิเสโห กโต ฯ ปฏฺฐิโถมนเย-
วิสฺสชฺชเน ปเนตฺถ อรหา รฺูปกฺขนฺธํ น ปริชาเนตฺตีติ อรหโต
ปริณฺเฬวาย อภาเวน วฺุตฺตํ ฯ อคฺคฺมกฺคสมงฺคี เวทเนทกฺขนฺธํ
น ปริชาเนตฺถาคี อรหตฺตมคฺคกฺกฺกฺจฺจสฺส อนิฏฺฐิตปริณฺเฬวากิจฺจตฺตาย
วฺุตฺตํ ฯ น เกวลลฺย เวทเนทกฺขนฺธเมว เอกธมฺมมฺปิ โส น
ปริชาเนตฺถเว ฯ อิทํ ปน ปฺปฺนุชฺชวเสเนว วฺุตฺตํ ฯ โน จ
รฺูปกฺขนฺธนฺนฺติ อิทมฺปิ ปฺปฺนุชฺชวเสเนว วฺุตฺตํ อลฺยมฺปิ ปน โส
ขนฺธํ น (๒) ปริชาเนตฺตี ฯ

โย รฺูปกฺขนฺธํ ปริชาเนตฺตี โส เวทเนทกฺขนฺธํ ปริชาเนตฺตฺตีติ
๑. ม. อรหนฺตํ ฯ ๒. ม. อยฺ สทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 आयตनยมกवण्णना หน้า 479

เอตฺถ ยสฺมา มคฺคภูจฺปคฺคโต เอกจิตฺตกฺขณิกโก ตสฺมา โส
ปริชานิสฺสตีติ สงฺขยํ น กจฺจติ ฯ เตน วุคฺคํ โนติ ฯ เต
รूपกฺขณฺธจฺจ น ปริชานิตฺถาติ ปุจฺจาสภาเคน วุคฺคํ น
ปริชานีสฺสูติ ปเนตฺถ อตฺถโธ ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพตฺถ
อตฺถวินิจฺจโย เวทิตฺพุโพติ ฯ

ปริญฺญาวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ขนฺธยมกวณฺณา สมตฺตา ฯ

อายตนยมกวณฺณา

อิทานิ มฺลยเมเก เทลิตฺเตยว กุสลาทิมฺเม आयตนวเสนาปี
สงฺกณฺ्हิตฺวา ขนฺธยมกานนฺตรํ เทลิตฺตสฺส आयตนยมกสฺส
วณฺณา โหติ ฯ ตตฺถ ขนฺธยมเก วุคฺคตฺนเยเนว ปาลิววตฺถานํ
เวทิตฺพุํ ฯ ยถेว हि ตตฺถ ปณฺณตฺตฺติวโร ปวตฺตฺติวโร
ปริญฺญาวาโรติ ตโย มหาวารา โหนฺติ ตถา อิธาปี ฯ
วจนฺตุโถปี เนลํ ตตฺถ วุคฺคตฺนเยเนว เวทิตฺพุโพ ฯ อิธาปี
จ ปณฺณตฺตฺติวโร อุทฺเทสนิทฺเทสวเสน ทฺวิธา ววคฺคิโต อิตเร
นิทฺเทสวเสเนว ฯ ตสฺมา(๑) ตตฺถ ทฺวาทสายนานีติ ปทํ อาที
กตฺวา ยาว มนายตฺนํ(๒) น มโนติ ตาว ปณฺณตฺตฺติวารสฺส
อุทฺเทสวโร เวทิตฺพุโพ ฯ ตตฺถ ทฺวาทสายนานีติ อัย ยมกวเสน
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. นายตนา ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 480

ปุจฉิตพพานํ อายตนานํ อุทเทโส ๑ จกฺขายตน์ ๑เป๑
ธมฺมายตนนฺติ เตสญฺเณว ปเภทโต นามวตฺตถานํ ๑ ยมก-
วเสน ปุจฺจาสฺยตฺถญฺเจตฺถ ปจฺมํ ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา อหฺมตฺตฺรฺูปายตนาณิ
วตฺตถานิ ปุจฺจา พาทิรฺรฺูปายตนาณิ ปรีโยสานเณ มนายตน-
ธมฺมายตนาณิ ๑

ยถา ปน เหาจฺจา ขนฺธวเสน เอวมิธ อิมสํ อายตนาณํ
วเสน ปทโสธนวาโร ปทโสธนฺมุลจกฺกวาโร สฺวทฺธายตนวาโร
สฺวทฺธายตนฺมุลจกฺกวาโรติ จตฺตาโรว นยวารา โหนฺติ ๑ เอเกโก
เจตฺถ อนฺุโลมปฏฺฐิโลมวเสน ทฺวิโรเยว ๑ เตสํ อตฺถิโต ตตฺถ
วตฺตถนเยเนว เวทิตฺตฺโพ ๑ ยถา ปน ขนฺธยมเก ปทโสธนวารสฺส
อนฺุโลมวเร รฺูปํ รฺูปกฺขนฺุโร รฺูปกฺขนฺุโร รฺูปนฺุติอาทีนํ ปญฺจ
ยมกานํ ตถา อิธ จกฺขุ(๑) จกฺขายตน์ จกฺขายตน์ จกฺขุติ-
อาทีนํ ทฺวาทส ปฏฺฐิโลมวเรปี น จกฺขุ น จกฺขายตน์
น จกฺขายตน์ น จกฺขุติอาทีนํ ทฺวาทส ๑ ปทโสธน-
มุลจกฺกวารสฺส ปเนตฺถ อนฺุโลมวเร เอเกกายตนฺมุลกานํ
เอกาทเสกาทส กตฺวา ทฺวตฺตีสสตี ยมกานํ ปฏฺฐิโลมวเรปี ทฺวตฺตีส-
สตเมว ๑ สฺวทฺธายตนวารสฺสาปี อนฺุโลมวเร ทฺวาทส ปฏฺฐิโลม-
วเร ทฺวาทส ๑ สฺวทฺธายตนฺมุลจกฺกวารสฺสาปี อนฺุโลมวเร เอเกกา-
ยตนฺมุลกานํ เอกาทเสกาทส กตฺวา ทฺวตฺตีสสตี ยมกานํ ปฏฺฐิโลม-
๑. ม. จกฺขุ ๑

*เล่มที่ 48 आयตनยมกवण्णना หน้าที่ 481

วารปี ทวตฺตีสตตเมวาทิ เอวมิธ ฉตตตตาทิเกหิ ปณจหิ
ยมกสเทหิ ทวิปญญาสาธิกะหิ เอกาทสหิ ปุจฺจาสเทหิ จตฺตาริเกหิ
เตวีสาย อตฺตสเทหิ จ ปฏิมณฺฑลิตฺตํ ปณฺณตฺติวารสฺส อุทฺทเทส-
วารโร เวทิตฺตํ ๑ นิทฺทเทสวารे ปนสฺส เหฏฺฐา ขนฺธยมกสฺส
ปณฺณตฺติวารนิทฺทเทส วุตฺตนเยเนว อตฺตโถ คเหตุตฺตํ (๑) อญฺญตฺต-
วิเสสา ๑ ตตฺตารํ วิเสโสทฺตํทฺตํทฺตํ ทฺตํทฺตํทฺตํ ๑
ปณฺญาจกฺขติ ตตฺตํทฺตํทฺตํ ๑ ทิพฺพโสตนฺตํ ทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํ ๑ ตตฺตํทฺตํทฺตํ ทฺตํทฺตํ ๑ อวเสโส กายิตฺตํ นามกายน
รูปกายน หตฺตํทฺตํทฺตํ อสฺสทฺตํทฺตํ เอวมาทิ ๑ อวเสสํ รูปนฺตํ
รูปายตฺตํทฺตํ เสสํ ภูตฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ ปิยรูปสฺสทฺตํทฺตํ ๑ สีส-
กนฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ วายนฺตํทฺตํทฺตํ สีสทฺตํทฺตํทฺตํ นามานิ ๑ อตฺตํทฺตํ-
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ สาทมฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ ๑ อวเสโส
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ ๑

อิธปิ จ ปวตฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
เอเกกสฺมिํ ฉเพว กาลภททา เตสํ เอเกกสฺมिํ กाले ปุคฺค-
วาราทโย ตโย วารา เต สทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
ทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํทฺตํ
๑. ม. เวทิตฺตํ ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณนา หน้ 482

เอกนฺติ อคฺคหิตคฺคหณฺน ทส ยมกานี โหนฺติ เอวํ ยสฺส
จกฺขวายนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส โสตายตนํ อุปฺปชฺชติ ยสฺส วา
ปน โสตายตนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส จกฺขวายนํ อุปฺปชฺชติ ฯ
ยสฺส จกฺขวายนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส ฆานายตนํ จิวฺหายตนํ
กายายตนํ รุปรายตนํ สทฺททายตนํ กนฺธายตนํ รสายตนํ
โผฏฺฐพฺพายตนํ มนายนํ ฆมฺมายนํ อุปฺปชฺชติ ยสฺส วา
ปน ฆมฺมายนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส จกฺขวายนํ อุปฺปชฺชติ
เอวํ จกฺขวายนมฺลกานี เอกาทสฺ ฯ ยสฺส โสตายตนํ อุปฺปชฺชติ
ตสฺส ฆานายตนํ อุปฺปชฺชติอาทินา นเยน โสตายตนมฺลกานี
ทส ฆานายตนมฺลกานี นว จิวฺหายตนมฺลกานี อฏฺฐ กายายตน-
มฺลกานี สตฺต รุปรายตนมฺลกานี ฉ สทฺททายตนมฺลกานี ปล่อย
กนฺธายตนมฺลกานี จตฺตารี รสายตนมฺลกานี ตีณิ โผฏฺฐพฺพา-
ยตนมฺลกานี เทว มนายนมฺลกํ เอกนฺติ อคฺคหิตคฺคหณฺน
ฉสฏฺฐยมกานี โหนฺติ ฯ

ตตฺถ จกฺขวายนมฺลเกสฺ เอกาทสฺสฺ ยสฺส จกฺขวายนํ
อุปฺปชฺชติ ตสฺส โสตายตนํ ฆานายตนํ รุปรายตนํ มนายนํ
ฆมฺมายนํ อุปฺปชฺชติ อิมานี ปล่อย เวสฺสชฺชิตานี ฯ เตสฺ
ปจฺมํ เวสฺสชฺชิตพฺพิ ตาว เวสฺสชฺชิตํ ฯ ทุคฺคิยํ กิณฺจาปี ปจฺเมน
สทิสเวสฺสชฺชนํ จกฺขุโสตายตนานํ ปวตฺติกฺุจฺจเน ปน ฆานาย-
ตนสฺส น เอกนฺเตน ปวตฺติตฺโต กถิ นฺ โข เอตํ เวสฺสชฺเชตพฺพนฺติ

*เล่มที่ 48 आयตनयमकवणणा หน้าที่ 483

วิมตินิวารณคถั วิตฺสขฺชิตฺ ๑ รูปายตनมนายตनธมฺมายตเนหิ สทฺธิ
ตีณิ ยมกานิ อสทิสฺวิตฺสขฺชนตฺตา วิตฺสขฺชิตานิ ๑ เสเสสฺส ชิวฺหาย-
ตนกายายตเนหิ ตาว สทฺธิ เทว ยมกานิ ปฺริเมหิ ทฺวิหิ สทฺธิ
สทิสฺวิตฺสขฺชนานิ ๑ สทฺททายตนสฺส ปฺฐิสฺนฺธิกฺขณฺเณ อนฺุปรตฺติโต
เตน สทฺธิ ยมกสฺส วิตฺสขฺชนเมว นตฺถิ ๑ กนฺธรสโผฏฺฐพฺพาย-
ตเนหิปี สทฺธิ ตีณิ ยมกานิ ปฺริเมหิ ทฺวิหิ สทฺธิ (๑) สทิส-
วิตฺสขฺชนานेव โหนฺตีติ ตนฺตฺติยา ลหฺภาวคถั สงฺขิตฺตานิ ๑
โสตายตनมูลเกสฺส ยํ लपुठति तं प्तिमेहि सतिस्वित्स्सख्ชนमेवाद
เอกมฺปี ปาลี นารุพฺหํ ๑ ฆานายตนมูลเกสฺส รูปายตเนน สทฺธิ
เอกํ มนายตนธมฺมายตเนหิ สทฺธิ เทวติ ตีณิ ยมกานิ ปาลี
อารุพฺหานิ เสตานิ ฆานายตนยเมเนน สทฺธิ (๑) สทิสฺวิตฺสขฺชนตฺตา
นารุพฺหานิ ๑ ตถา ชิวฺหายตนกายายตนมูลกานิ รูปายต-
มูลเกสฺส มนายตนธมฺมายตเนหิ สทฺธิ เทวเยว วิตฺสขฺชิตานิ ๑
กนฺธรสโผฏฺฐพฺเพหิ ปน สทฺธิ ตีณิ รูปายตนมนายตเนหิ สทฺธิ
สทิสฺวิตฺสขฺชนานิ ๑ ยเถว เหฏฺฐา (๒) สรูปกานํ อจิตฺตกานนฺติ-
อาทิ วุคฺคํ ตถา อิทาปี สรูปกานํ อคนฺธกานํ อรสกานํ
อโผฏฺฐพฺพกานนฺติ โยชฺณา เวทิตพฺพา ๑ กนฺธาทีนํ เจตฺถ
อายตनญฺตानेव อธิปฺเปตานิ ตสฺมา สรูปกานํ สกนฺธาย-
ตनानนฺติ आयตनवเสเนตฺถ อคฺโถ ทญฺฐพฺโพ ๑

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. เหตุถ ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 484

สทททายตนมุลกานี อตถาภาวโต ปาลี นารุพฺหาเนว ฯ
คณฺหฺรสโฬฏฺฐพฺมุทกานี จตฺตารี ตีณิ เทว จ เหฏฺฐิเมหิ สทฺธิ (๑)
สทิสวิสุสฺซชฺชนตฺตา ปาลี นารุพฺหานี ฯ มนายตนมุลกํ วิสุสฺซชฺชิต-
เมวาทิ เอวเมตานิ ปัจจูปฺปนฺนกาเล ปุคฺคลวาระสุ อนฺุโลมนเย
กตปิยยมกวิสุสฺซชฺชนเนว ฉสฏฺฐิมกานี วิสุสฺซชฺชิตานิ นาม
โหนตฺตีติ เวทิตพฺพานี ฯ ยถา จ ปุคฺคลวาระ เอวํ โโอกาสวาระปิ
ปุคฺคโลกาสวาระปิ ฉสฏฺฐีติ ปัจจูปฺปนฺนกาเล ตีสุ วาระสุ
อนฺุโลมนเย อฏฺฐนฺวุตฺตยมกานี โหนตฺติ ฯ ยถา จ อนฺุโลมนเย
เอวํ ปฏฺฐิโลมนเยปีติ สพฺพานีปิ ปัจจูปฺปนฺนกาเล ฉนฺนฺวุตฺตาทิกานี
ตีณิ ยมกสฺตานิ โหนตฺติ ฯ เตสุ เทวณฺวุตฺตาทิกานี สตฺต ปุจฺฉา-
สฺตานิ จตฺตราสฺตีตฺยาทิกานี จ ปณฺณรส อตฺถสฺตานิ โหนตฺตีติ
เวทิตพฺพานี ฯ เอวํ เสเสสุปี ปณฺจสุ กาลเกเทสุติ สพฺพานีปิ
ฉสตฺตตฺตาทิกานี เตวีสฺตติยมกสฺตานิ ตโต ทิกฺขณา ปุจฺฉา ตโต
ทิกฺขณา อตฺถาติ อิทเมตฺถ อูปฺปาทวาระ ปาลีววตฺถานํ ฯ
นิโรชวาระอูปฺปาทนิโรชวาระสุปี เอเสว นโยติ สพฺพสมิมิปี
ปวตฺติวาระ อฏฺฐวีसानี เอกสฺตฺตติยมกสฺตานิ ตโต ทิกฺขณา ปุจฺฉา
ตโต ทิกฺขณา อตฺถา เวทิตพฺพา ฯ ปาลี ปน มนายตฺนํ
ธมฺมายตฺนญจ เอกสทิสํ นานํ นตฺถิ ฯ อูปฺริ ปน วาระ สงฺเขโป
โหตฺตีติอาทีนํ วตฺวา ตตฺถ ตตฺถ สงฺขิตฺตา ฯ ตสฺมา ยํ ตตฺถ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 आयตनยมกवण्णना หน้าที่ 485

ตตถ สงฺขิตฺตํ ตํ สพฺพํ อสมมุยหนฺเตหิ สลฺลทฺกเขตฺตพฺพํ ฯ

อตุตถวินิจฺจนเย ปเนตฺถ อิทํ นยฺมจํ สจฺกขุگانํ อโสต-
กานนฺตฺติ อปายะ ชาตฺติพฺพริ อโปกฺปาทิกํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ โส
หิ สจฺกขุโก อโสตโก หุตฺวา อุปฺปชฺชตฺติ ฯ ยถาห กามชาตฺยา
อุปฺปตฺตติกฺขณฺณ กสฺสจฺจิ อปรานิ ทสายตฺนานิ ปาตฺตฺกวนฺตฺติ
โอบฺปาทิกานํ เปตานํ โอบฺปาทิกานํ อสุรานํ โอบฺปาทิกานํ
ตฺริจฺจนคตฺตานํ โอบฺปาทิกานํ เนรยิกานํ ชจฺจพฺพริรานํ
อุปฺปตฺตติกฺขณฺณ ทสายตฺนานิ ปาตฺตฺกวนฺตฺติ จกฺขุวายตฺนํ รูปฆาน-
คณฺฐชิวหารสกายโผฏฺฐพฺพายตฺนํ มนฺนายตฺนํ ฐมฺมายตฺนนฺตฺติ ฯ
สจฺกขุگانํ สโสตกานนฺตฺติ สุกตฺติทฺกคฺคิตฺตํ ปริปฺปณฺณายตฺเน จ
โอบฺปาทิกเก รูปิพฺพหุมาโน จ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เตหิ
สจฺกขุกา สโสตกา หุตฺวา อุปฺปชฺชนฺตฺติ ฯ ยถาห กามชาตฺยา
อุปฺปตฺตติกฺขณฺณ กสฺสจฺจิ เอกาทสายตฺนานิ ปาตฺตฺกวนฺตฺติ กามา-
วจฺรานํ เทวานํ ปจฺมกปฺปิگانํ มนฺนุสฺसानํ โอบฺปาทิกานํ
เปตานํ โอบฺปาทิกานํ อสุรานํ โอบฺปาทิกานํ ตฺริจฺจนคตฺตานํ
โอบฺปาทิกานํ เนรยิกานํ ปริปฺปณฺณายตฺนानํ ฯ รูปชาตฺยา
อุปฺปตฺตติกฺขณฺณ กตฺมานิ(๑) ปณฺจายตฺนานิ ปาตฺตฺกวนฺตฺติ จกฺขุวายตฺนํ
รูปโสตฺมนายตฺนํ ฐมฺมายตฺนนฺตฺติ ฯ

อฆานกานนฺตฺติ พฺพหุมาปาริสชฺชาทโย สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เต

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณ์วณณา หน้า 486

หิ สจฺจขุกา อฆานกา หุตฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ กามธาตฺยา(๑)
ปน อฆานโก โอปฺปาติโก นตฺถิ ฯ ยถิ ภเวยฺย กสฺสจฺจ อฏฺฐ
อายตฺนานิ ปาตฺตฺกวนฺตฺตีติ วเทยฺย ฯ โย คพฺภเสยฺยโก ปน
อฆานโก สฺยิยา โส สจฺจขุกานนฺติ วจนฺโต อธิ อนธิปฺเปโต ฯ
สจฺจขุกานํ สฆานกานนฺติ ขจฺจพฺพิริมฺปิ ปรีปฺพณฺณายตฺนมฺปิ
โอบฺปาติกํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ สฆานกานํ อจฺจขุกานนฺติ ขจฺจนฺธมฺปิ
ขจฺจพฺพิริมฺปิ โอบฺปาติกํ สนฺธาย วุตฺตํ(๒) ฯ สฆาน-
กานํ สจฺจขุกานนฺติ ปรีปฺพณฺณายตฺนเมว โอบฺปาติกํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

สรูปกานํ อจฺจขุกานนฺติ เอตฺถ ขจฺจนฺธขจฺจพฺพิริโอบฺปาติเกสุ
อณฺตโรปปี คพฺภเสยฺยโกปปี ลพฺภติเยว ฯ สจฺจิตฺตกานํ อจฺจขุกานนฺติ
เอตฺถ เหฏฺฐา วุตฺเตหิ ขจฺจนฺธาทีหิ ตีหิ สทฺธิ อรูปโนปปี
ลพฺภนฺติ ฯ อจฺจขุกานนฺติ เอตฺถ ปุริมฺปเท วุตฺเตหิ จตฺถุหิ สทฺธิ
อสลฺยสฺตฺตาปปี ลพฺภนฺติ ฯ สรูปกานํ อฆานกานนฺติ เอตฺถ
คพฺภเสยฺยกา จ อสลฺยสฺตฺตา จ เสสรูปีพฺรหฺมาโน จ
ลพฺภนฺติ ฯ สจฺจิตฺตกานํ อฆานกานนฺติ เอตฺถ คพฺภเสยฺยกา
จ รูปารูปี(๓)พฺรหฺมาโน จ ลพฺภนฺติ ฯ อจฺจิตฺตกานํ อรูปกานนฺติ
ปเทสุ ปน เอกโวการจตฺตโวการสฺตฺตาว ลพฺภนฺตฺตีติ อิมินา
นยฺน สพฺเพสุ ปุคฺคลวาทฺสฺส ปุคฺคลวิภาโค เวทิตฺตพฺโพ ฯ

โอกาสวาทฺสฺส ยตฺถ จกฺขายตฺนนฺติ รูปีพฺรหฺมโลเก (๔) ปุจฺจติ
เตเนว อามนฺตาคี วุตฺตํ ฯ ตสฺสมิถฺติ ตเล นิยมโต ตานี
๑. ม. กามธาตฺยํ ฯ ๒. ม. วุตฺตเมว ฯ ๓. ม. รูปารูป... ฯ
๔. ม. ...โลเก ฯ

*เล่มที่ 48 ธาตุยมกวณณา หน้า 487

อายตนาณี ปฏิสนธิย อูปชชุนติ ฯ อิทเมตถ นยมขัม อิมินา
นยมขเนน สกเลปี ปวตติวารเ อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ ปริณญาวารโ
ขนุชยมเก วุตตนโยเยวาติ ฯ

ปวตติวารวณณา นิภูจिता ฯ

อายตณยมกวณณา สมตฺตา ฯ

ธาตุมกวณณา

อิทานิ เตเยว มุลยเมเก เทลิตเต กุสลาภิธมฺเม ธาตุ-
วเสน สงฺกณฺหิตฺวา อายตณยมกานนฺตรํ เทลิตตฺส ธาตุมกตฺส
วณณา โหติ ฯ ตตฺถ อายตณยมเก วุตตนเยเนว ปาลีวตฺถานํ
เวทิตพุพิ ฯ อิธาปี หิ ปณฺณตฺติวาราทโย ตโย มหาวารา
อวเสสา อนฺตรวารา จ สทุธี กาลปฺปเกทาทีหิ อายตณ-
ยมเก อากตฺสทิสายเว ฯ อิธาปี จ ยมกปฺจฺจนาสุขตฺถํ ปฏิปาฏิยา
อชฺชตฺตคิกพาหิรา รูปรธาตฺโยว วตฺวา วิญฺญาณธาตฺโย วุตฺตา ฯ
ธาคฺคฺนํ ปน พหุตาเย (๑) อิธ อายตณยมกโต พหุตรานิ ยมกานิ
ยมกทิกฺกฺณา ปฺจฺจนา ปฺจฺจนาทิกฺกฺณา จ อตฺถา โหนฺติ ฯ ตตฺถ
จกฺขุธาตุมูลกาทีสุ ยมเกสุ ลพฺภมานานํ ยมกานํ อตฺถวินิจฺจโย
อายตณยมเก วุตตนเยเนว เวทิตพุโพ ฯ ตฺสทิสายเว เหตุถ
อตฺถกตฺติ เตเนว จ การเณน ปาลีปี สงฺจิตฺตา ปริณญา-
วารโ ปากติโกเยวาติ ฯ

ธาตุมกวณณา สมตฺตา ฯ

๑. ม พหุตา ฯ

สจฺจยมกวณฺณา

อิทานิ เตยฺเว มุลยเมเก เทสึเต กุสลาภิธมฺเม สจฺจวเสน
สงฺกณฺหิตฺวา ธาตุยมกานนฺตรํ เทสึตสฺส สจฺจยมกสฺส วณฺณา
โหติ ฯ ตตฺถาปี เหนฺจฺจ วุตฺตนเยเนว ปณฺณตฺติวาราทโย ตโย
มหาวารา อนฺตรวาราทโย จ อวเสสปฺปเกทา เวทิตพฺพา ฯ
ปณฺณตฺติวारे ปเนตถ จตฺตุนฺนํ วเสน ปทโสชนวโร
ปทโสชนมฺลจกฺกวโร สฺพุทฺธสจฺจวโร สฺพุทฺธสจฺจมฺลจกฺกวโรติ
อิเมสุ จตฺตฺส วาเรสุ ยมกคณฺนา เวทิตพฺพา ฯ

ปณฺณตฺติวารนิทฺเทเส ปน อวเสสํ ทฺกฺขสจฺจจฺนติ ทฺกฺข-
เวทนาย เจว ตณฺหาย จ วินิมุตฺตาเตภูมิกธมฺมา เวทิตพฺพา ฯ
อวเสโส สมฺทโยติ สจฺจวิภงฺเก นิตฺติภูจฺจกามาจรกุสลาภิเกโท
ทฺกฺขสจฺจสฺส ปจฺจโย ฯ อวเสโส นิโรโรติ ตทงฺกวิภงฺกนสมฺมุจฺเจท-
ปฏฺธิปสฺสทฺธินิโรโร เจว ขณฺภงฺกนิโรโร จ ฯ อวเสโส มคฺโคติ
ตสฺมี โข ปน สมเย ปณฺจจฺกโก มคฺโค โหติ อฏฺฐจฺกโก
มคฺโค มิจฺจามคฺโค ชงฺฆมคฺโค สกฺกมคฺโคติ เอวมาทิกโก ฯ

ปวตฺติวारे ปเนตถ ปจฺจูปฺปนฺนกาเล ปุคฺคตฺวารสฺส
อนฺุโลมนเย ยสฺส ทฺกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส สมฺทยสจฺจํ
อุปฺปชฺชติ ยสฺส วา ปน สมฺทยสจฺจํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส
ทฺกฺขสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ ทฺกฺขสจฺจมฺลเกหิ ตีหิ สมฺทยสจฺจมฺลเกหิ
ทฺวีหิ นิโรโรสจฺจมฺลเกเน เอเกนาติ ลพฺภมานญจ อลพฺภมานญจ

*เล่มที่ 48 สจฺจยมกวณฺณา หน้า 489

คเหตุวา ปาลีวเสน ฉหิ ยมเกหิ ภวิตพฺพํ ฯ เตสุ ยสฺมา
นิโรธสฺส เนว อุปฺปาโท น นิโรโธ ยุชฺชติ ตสฺมา ทฺกฺข-
สจฺจมูลกานิ สมฺมทฺยสจฺจมคฺคสจฺจเจหิ สทฺธิ เทว สมฺมทฺยสจฺจมูลกํ
มคฺคสจฺจเจน สทฺธิ เอกนฺติ ตีณิ ยมกานิ อากตานิ ฯ ตสฺส
ปฏฺฐิโถมนเยปิ โโอกาสวาราทีสุปิ เอเสว นโย ฯ เอวเมตฺถ
สพฺพวาระสุ ติณฺณํ ติณฺณํ ยมกานํ วเสน ยมกคณฺนา
เวทิตพฺพา ฯ อตฺถวินิจฺฉเย ปเนตฺถ อิทํ ลกฺขณํ อิมสฺส หิ
สจฺจยมกสฺส ปวตฺตติวาระ นิโรธสจฺจํ ตาว น ลพฺภเตว
เสเสสุ ปน तीสุ สมฺมทฺยสจฺจมคฺคสจฺจเจหิ เอกนฺเตน ปวตฺตติยเยว
ลพฺภนฺติ ทฺกฺขสจฺจํ จุตฺติปฏฺฐิสนฺธิสฺสุปิ ปวตฺเตปิ ลพฺภติ
ปจฺจุปฺปนฺนกาลาทโย ปน ตโย กาลา จุตฺติปฏฺฐิสนฺธิสฺสุปิ
ปวตฺตตสฺสุปิ ลพฺภนฺติ ฯ (๑) เอวเมตฺถ ยํ ยํ ลพฺภติ ตสฺส ตสฺส
วเสน อตฺถวินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺตริทํ นยฺมํสพฺเพสํ อุปฺปชฺชนฺตानนฺติ อนฺตมโส
สุทฺธาวาसानมฺปิ ฯ เตปิ หิ ทฺกฺขสจฺจเจเนว อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตณฺหา-
วิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺสาติ อิทํ ทฺกฺขสจฺจสมฺมทฺยสจฺจเจสุ เอกโกฏฺฐาสาสฺส
อุปฺปตฺตติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ปณฺจโวการวเสนเนว คเหตุพฺพํ ฯ
จตุโวการเ ปน ตณฺหาวิปฺปยุตฺตสฺส ผลสมฺมาปตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปา-
ทกฺขณเ เอกมฺปิ สจฺจํ นฺนุปฺปชฺชตีติ (๒) อิทํ อีธ น คเหตุพฺพํ ฯ
๑. ม. ปวตฺตติยาปี วเสน ลพฺภนฺติ ฯ ๒. ม. อิตฺติสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณ์วณณา หน้า 490

เตสั ทุกขสจฺจญาติ ตสฺมึญหิ ขณฺเ ตณฺหิ จเปตฺวา เตสั
ทุกขสจฺจํ นาม โหตีติ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ(๑) ฯ มกฺคสฺส อุปฺปา-
ทกฺขณฺเปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺถ ปน รูปเมว ทุกขสจฺจํ นาม
เสสา มกฺคสมฺปยุตฺตกา ฆมฺมา สจฺจวินิมุตฺตา เตเนว การณฺน
อารุเปเป มกฺคสฺส อุปฺปาทกฺขณฺ เตสั มกฺคสจฺจํ อุปฺปชฺชติ
โน จ เตสั ทุกขสจฺจํ อุปฺปชฺชตีติ วุตฺตํ ฯ สพฺเพสั อุปฺปชฺชนฺตานํ
ปวตฺเต ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺ เตสั ตตฺถาติ
เตสั ตสฺมี อุปฺปตฺตติกฺขณฺ จ ตณฺหาวิปฺปยุตฺตจิตฺตอุปฺปตฺตติกฺขณฺ
จาติ เอวเมตฺถ ขณฺวเสน โโอกาโส เวทิตฺพุโป ฯ อญฺเญสุปี
เอวรูเปสุ เอเสว นโย ฯ อนภิสเมตาวินฺนฺติ จตฺสจฺจปฺปฏิเวธสงฺขาตํ
อภิสมฺมํ อุปฺปตฺตสฺสฺตานํ ฯ อภิสเมตาวินฺนฺติ อภิสमितสจฺจานนฺติ ฯ
อิมินา นยฺมุเขน สพฺพตฺถ อตฺถวินิจฺฉโย เวทิตฺพุโป ฯ ปริญฺญา-
ปน ฅาตฺปริญฺญา ตีรณฺปริญฺญา ปหฺานปริญฺญาติ
ติสุโสเปตฺถ ปริญฺญาโย ลพฺภนฺติ ฯ ยสฺมา จ โลกุตฺตรธฺมฺเมสุ
ปริญฺญา นาม นตฺถิ ตสฺมา อิธ เทว สจฺจานํ กหิตานํ ฯ
ตตฺถ ทุกขสจฺจํ ปริชานาตีติ ฅาตฺตีรณฺปริญฺญาวเสน วุตฺตํ ฯ
สมฺมทฺยสจฺจํ ปชฺหตีติ ฅาตฺปหฺานปริญฺญาวเสน ฯ อิติ อิมาสั
ปริญฺญานํ วเสน สพฺพปฺปเทสุ อตฺถโถ เวทิตฺพุโปติ ฯ

ปริญฺญาวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สจฺจยฺมกวณฺณา สมตฺตา ฯ

๑. ม. โหตี สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ

สงขารยมกวณณา

อิทานิ เตสญเญว มุลยมเก เทสิตานัน กุสลาภิธมฺมานัน
ลพฺภมานวเสน เอกเทสํ สงฺกณฺหิตฺวา สจฺจยมกานนฺตรํ เทสิตสฺส
สงฺขารยมกสฺส วณฺณา โหติ ฯ ตตฺถาปิ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
ปณฺณตฺติวาราทโย จ(๑) มหาวารา อนฺตรวาราทโย จ อวเสสฺป-
ปเกทา เวทิตพฺพา ฯ อยมฺปเนตฺถ วิเสโส ปณฺณตฺติวาเร ตาว
ยธา เหฏฺฐา ขนฺธาทโย ฌมฺเม อฺทฺทิสิตฺวา รูปี รูปกฺขณฺโธ
จกฺขุ จกฺขวายนฺจ จกฺขุ จกฺขุชาตฺถ ทฺกฺขํ ทฺกฺขสจฺจจฺนฺติ
ปทฺโสชนวโร อารทฺโธ ตถา อนารภิตฺวา อสฺสาสปฺสฺสาสา
กายสงฺขารโรติ ปจฺมํ ตโยปี สงฺขารา วิภิจิตฺวา ทสฺสิตา ฯ

ตตฺถ กายสฺส สงฺขารโร กายสงฺขารโร ฯ อสฺสาสปฺสฺสาสา
กายิกา เอเต ฌมฺมา กายปฏิพฺพชาติ (๒) หิ วจนโต การณฺภูตสฺส
กรชกายสฺส ผลภูโต เอว สงฺขารโรติ กายสงฺขารโร ฯ อปโร
นโย สงฺขริยตีติ สงฺขารโร ฯ เกน สงฺขริยตีติ กาเยน ฯ
อยณฺหิ วาโต วิกฺกสฺตาย กรชกาเยน สงฺขริยตีติ เอวมฺปิ
กายสฺส สงฺขารโรติ กายสงฺขารโร กาเยน กโต อสฺสาสปฺสฺสาส-
วาโตติ อตฺถโธ ฯ ปุพฺพเพว โข อาวุโส วิสาข วิตกฺเกตฺวา วิจาเรตฺวา
ปจฺจฺฉา วาจํ ภินฺนทติ ตสฺมา วิตกฺกวิจारा วิจิ-
สงฺขารโรติ (๓) วจนโต ปน สงฺขโรตีติ สงฺขารโร ฯ ก็ สงฺขโรติ

๑. ม. ตโย ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๖๓/๔๑๓ ฯ

ถี. สฟา. ๑๘/๕๖๒/๓๖๑ ฯ ๓. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๕๐ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 492

วจี(๑) ฯ วจียา สงฺขารโรติ วจีสงฺขารโร ฯ วจีเภทสมฺภูจฺปาภสฺส
วิตกฺกวจิหารทฺวยสฺเสตฺถํ นามํ ฯ สญฺญา จ เวทนา จ เจตสิกกา
เอเต ธมฺมา จิตฺตปฏฺิพฺพฐาติ (๒) วจนโถเยว ปน ตติยปเทปิ
สงฺขริยตีติ สงฺขารโร ฯ เกน สงฺขริยตีติ จิตฺเตน ฯ กรณฺตเถ
สํมิวจันํ กตฺวา จิตฺตสฺส สงฺขารโรติ จิตฺตสงฺขารโร ฯ สพฺเพสฺสปิ
จิตฺตสมฺภูจฺจํ เจตสิกธมฺมานเมตฺถ อธิวจันํ ฯ วิตกฺกวจิหารานํ
ปน วจีสงฺขารภาเวน วิสฺสุ กนฺนิตฺตฺตา จเปตฺวา วิตกฺกวจิหารติ
วฺจฺจํ ฯ

อิทานิ กาโย กายสงฺขารโรติ ปทโสธนฺวโร อารทฺุโ
ตสฺส อนฺุโลมฺนเย ตีณิ ปฏฺิโลมฺนเย ตีณิตี ฆ ยมกานิ ฯ
ปทโสธนฺมฺลจกฺกวาเร เอเกกสงฺขารมฺลกานิ เทว เทว กตฺวา
อนฺุโลมฺนเย ฆ ปฏฺิโลมฺนเย ฉาติ ทฺวาทส ยมกานิ ฯ
สฺุทฺธสงฺขารวาระ ปน ยถา สฺุทฺธขนฺธวาราทีสุ รฺูปี ขนฺุโ
ขนฺุโ รฺูปี ฯ จกฺขุ อายตน์ อายตน์ จกฺขุติอาทินา นเยน
ยมกานิ วฺจฺจํ เอวํ กาโย สงฺขารโร สงฺขารกาโยติ
อวตฺวา กายสงฺขารโร วจีสงฺขารโร วจีสงฺขารโร กายสงฺขารโรติ-
อาทินา นเยน กายสงฺขารมฺลกานิ เทว วจีสงฺขารมฺลกํ เอกนฺติ
อนฺุโลเม ตีณิ ปฏฺิโลเม ตีณิตี สพฺพานิปี สฺุทฺธิกวาเร ฆ
ยมกานิ วฺจฺจํ ฯ กิการณา สฺุทฺธิกเอเกกปทวเสน อตฺถา-
๑. ม. วจี ฯ ๒. ม.ม. ๑๒/๔๖๓/๔๑๓ ฯ
ส. สฟา. ๑๘/๕๖๓/๓๖๑ ฯ

*เล่มที่ 48 สงขารยมกวณณา หน้า 493

ภาวโต ฯ ยถา หิ ขนฺธยมกาทีสุ รูปาทิวีสัญจัน ขนฺธานํ
 จกฺขฺวาทีวีสัญจันญจ อายตนาทีนํ อธิปฺเปตตฺตา รูปํ ขนฺโธ
 ขนฺโธ รูปํ ฯ จกฺขฺ อายตน์ อายตนา จกฺขฺติ สฺสฺสฺก-
 เอกกปทโสทรนวเสน (๑) อตุโธ อตุถิ เอวมิธ กายโธ สงฺขารโ
 สงฺขารา กายโถติ นตฺถิ ฯ กายสงฺขารโธติ ปน ทฺวีหิปี ปเทหิ
 เอโกว อตุโธ ลพฺภติ ฯ อสฺสาโส วา ปสฺสาโส วาติ สฺสฺสฺก-
 เอกกปทโสทรนวเสน อตฺถภาวโต กายโธ สงฺขารโ
 สงฺขารา กายโถติ น วุตฺตํ กายโธ กายสงฺขารโธติอาทิ ปน วตฺตพฺพํ
 สียา ตมฺปิ กายวชิจิตฺตปเทหิ อธิ อธิปฺเปตानํ สงฺขารานํ
 อคฺคหิตตฺตา น ยฺชฺชติ ฯ สฺสฺสฺกสงฺขารวาโร หเส ฯ ปทโสทรเน
 ปน วินาปี อตฺถเนน วจันํ น (๒) ยฺชฺชตีติ ตตฺถ โส นโย
 คหิโต ฯ อธิ ปน กายสงฺขารสฺส วชิสงฺขาราทีหิ วชิสงฺขารสฺส
 จ จิตฺตสงฺขาราทีหิ จิตฺตสงฺขารสฺส จ กายสงฺขาราทีหิ
 อญฺญตฺตา กายสงฺขารโ วชิสงฺขารโ วชิสงฺขารโ กายสงฺขารโธติ
 เอกกสงฺขารมฺลกาณี เทว เทว กตฺวา ฉ ยมกาณี ยฺชฺชนฺติ ฯ
 เตสุ อคฺคหิตคฺคหเนน ตีเณว ลพฺภนฺติ ฯ ตสฺมา ตาเนว ทสฺเสตฺถุ
 อนฺุโลมนเย ตีณิ ปฏฺิโลมนเย ตีณิติ ฉ ยมกาณี วุตฺตานิ ฯ
 สฺสฺสฺกสงฺขารมฺลจกฺกวาโร ปเนตฺถ น คหิโตติ เอวํ ปณฺณตฺติ-
 วารสฺส อุตฺเทสวาโร เวทิตพฺโพ ฯ

- # ๑. ม. สฺสฺสฺกเอเอกกปทวเสน ฯ เอวมฺปริปี ฯ
- # ๒. ม. อัย สฺสฺสฺก นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณณา หน้า 494

นิตฺเตสฺวาเร ปนฺสฺส อนุโลเม ตาว ยสฺมา น กายาทโยว
กายสงฺขาราทินฺ นามํ ตสฺมา โนติ ปฏฺฐิเสโธ กโตฯ ปฏฺฐิโลเม
น กายโย น กายสงฺขารโรติ โย น กายโย โส กายสงฺขารโรปี
น โหตีติ ปุจฺจติฯ กายสงฺขารโร น กายโย กายสงฺขารโรติ กายสงฺขารโร
กายโย น โหติ กายสงฺขารโรเยว ปเนโสติ อตุโธฯ
อวเสสนฺติ น เกวळิ์ เสสสงฺขารทฺวยเมว กายสงฺขารวินิมุตฺติ
ปนฺ เสลั สพฺพมฺปิ สงฺขตาสงฺขตปณฺณตฺติเกทํ ฐมฺมชาตํ เนว
กายโย น กายสงฺขารโรติ อิมินา อูปาเยน สพฺพวิสุตฺตชฺชเนสุ
อตุโธ เวทิตฺตพฺโพติฯ

ปณฺณตฺติวารวณณา นิฏฺฐิตาฯ

ปวตฺติวารเ ปเนตฺถ ปจฺจุปฺปนฺนกาเล ปุคฺคลวารสฺส
อนุโลมนเย ยสฺส กายสงฺขารโร อูปฺปชฺชติ ตสฺส วจิสงฺขารโร
อูปฺปชฺชตีติ กายสงฺขารมฺูลกานิ เทว วจิสงฺขารมฺูลกํ เอกนฺติ
ตีเนว ยมกานิ ลพฺภนฺติ ตานิ กหิตานเวฯ ตสฺส ปฏฺฐิโลมนเยปิ
โอกาสวาราทิสฺปิ เอเสว นโยฯ เอวเมตฺถ สพฺพวาระสุ ตินฺณํ
ตินฺณํ ยมกานํ วเสน ยมกคณฺนา เวทิตฺตพฺพาฯ

อตุถวินิจฺจนเย ปเนตฺถ อิทํ ลกฺขณํ อิมสฺมิณฺหิ
สงฺขารยมเก อสฺสาสปฺสฺสาसानํ อูปฺปาทกฺขณเ วิตฺถกฺกวจิรานํ
อูปฺปาทกฺขณตฺติอาทิวจนโต ปจฺจุปฺปนฺนาทิกาลเกโท ปวตฺติ-

*เล่มที่ 48 สงขารยมกวณณา หน้า 495

วเสนานปี คเหตุพโพ น จุติปฏิสนธิวเสนเนว ฯ ทุตติยชฺชมานเน
ตติยชฺชมานเน ตตฺถ กายสงฺขารโ อุปฺปชฺชตีติอาทิจนโต
จตุตฺถชฺชมานมฺปี (๑) โโอกาสวเสน คหิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวเมตฺถ
ยํ ยํ ลพฺภติ ตสฺส ตสฺส วเสน อตฺถวินิจฺจโย เวทิตพฺพโ ฯ

ตตฺริทํ นยฺมจํ วินา วิตกฺกวิจारेหีติ ทุตติยตติยวเสน (๒)
วุตฺตํ ฯ เตสนฺติ เตสํ ทุตติยตติยชฺชมานสมฺภุคีนํ ฯ กามาวจฺรानนฺติ
กามาวจเร อุปฺปนฺนสตฺตานํ ฯ รูปราวจเรทวานํ ปน อสฺสาส-
ปสฺสาสา นตฺถิ อรฺูปราวจฺรานมฺปี รูปรเมว นตฺถิ ฯ วินา
อสฺสาสปสฺสาสเอหีติ รูปรารฺูปรกเวสฺสู นีพฺพตฺตสตฺตานํ วิตกฺก-
วิจารุปรตฺตี สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

ปรมชฺชมานเน กามาวจเรติ กามาวจเรญฺมียํ อุปฺปนฺเน
ปรมชฺชมานเน ฯ องฺกมตฺตวเสน(๓) เจตฺถ ปรมชฺชมานํ คเหตุพฺพํ
น อุปฺปนาวเสนเนว ฯ อนฺปนฺนาปรตฺเตปี หิ สวิตกฺกสฺวิจारे-
จิตฺเต อิทํ สงฺขารทฺวຍํ อุปฺปชฺชเตว ฯ

จิตฺตสฺส ภฺงกฺกขณฺเณติ อิทํ กายสงฺขารสฺส เอกนฺตจิตฺต-
สมฺภูจฺจานตฺตา วุตฺตํ ฯ อุปฺปชฺชมานเมว หิ จิตฺตํ รูปรํ วา
อรฺูปรํ วา สมฺภูจฺจาเปติ น ภิชฺชมานํ ฯ

สฺวทฺธาवासานํ ทุตฺติเย จิตฺเต วตฺตมานเณติ ปฏิสนฺธิโต
ทุตฺติเย ภวฺงกจิตฺเต ฯ กามญฺเจตํ ปฏิสนฺธิจิตฺเต วตฺตมานเ
๑. ม. จ ฌานมฺปี ฯ ๒. ม.ทุตติยตติยชฺชมานวเสน ฯ

๓. ม. องฺกมตฺตวเสน ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณา หน้า 496

เตสํ ตตฺถ นุปฺปชฺชิตฺถเว ยาว ปน อพฺโพทิกณฺเฑ วิปាកจิตฺตํ
ปวตฺตติ (๑) ตาว นุปฺปชฺชิตฺถเว นามาติ ทสฺสนตฺถเมตฺตํ วุตฺตํ ฯ
ยสฺส วา ฌานสฺส วิปាកจิตฺเตน เต นิพฺพุตฺตา ตํ สตฺโสปี (๒)
สทสฺสโสปี (๒) อฺปฺปชฺชมานํ ปจฺมจิตฺตเมว ฯ วิปាកจิตฺเตน ปน
วิสทิสํ ภวานิกนฺตฺติยา อวาชฺชนจิตฺตํ ทฺตฺติยจิตฺตํ นาม ตํ
สนฺธาเยตํ วุตฺตนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺกีนนฺตฺติ สพฺพปจฺฉิเมน อปฺปปฏิสนฺธิกจิตฺเตน
สมงฺกีกฺกุทานํ ชีณาสวานํ ฯ อวิตกกถอวิจารํ ปจฺฉิมจิตฺตนฺตฺติ
รูปาวจฺรानํ ทฺตฺติยชฺฌานิกาทิจฺจิตฺตวเสน (๓) อรูปาวจฺรานณฺจ
จตฺตฺถชฺฌานิกจฺจิตฺตวเสนตํ วุตฺตํ ฯ เตสนฺตฺติ เตสํ ปจฺฉิม-
จิตฺตสมงฺกืออาทีนํ ฯ

ยสฺส กายสงฺขารो นฺริชฺชตฺติ ตสฺส จิตฺตสงฺขารो นฺริชฺชตฺตีติ
เอตฺถ นฺนิยมโต กายสงฺขารสฺส จิตฺตสงฺขารेณ สทฺธี เอกกฺขณเ
นฺริชฺชนฺโต อามนฺตาคี ปฏฺิวจฺนํ ทินฺนํ น จิตฺตสงฺขารสฺส
กายสงฺขารेณ สทฺธี ฯ กิการณา จิตฺตสงฺขารो หิ กาย-
สงฺขารेณ วินาปี อฺปฺปชฺชติ จ นฺริชฺชตฺติ จ กายสงฺขารो
ปน จิตฺตสมฺมุจฺจาโน อสฺสาสปสฺสาสวาโต ฯ จิตฺตสมฺมุจฺจาน-
รูปณฺจ จิตฺตสฺส อฺปฺปาทกฺขณเ อฺปฺปชฺชิตฺตวา ยาว อปรานี (๔)

- # ๑. ม. วตฺตติ ฯ ๒. สตฺโสปีติ สเตนปี ฯ
- # สทสฺสโสปีติ สทสฺเสนปีติ โยชฺณา ฯ ๓. ม. ทฺตฺติยชฺฌานิกาทิ... ฯ
- # ๔. ม. อณฺณานี ฯ

*เล่มที่ 48 สงขารยมกวณณา หน้า 497

โสฬส จิตฺตานี อุปฺปชฺชนฺติ ตาว ตีฏฺฐติ ฯ เตสํ โสฬสนนํ
สพฺพปจฺฉิเมน สทฺธิํ นีรฺุชฺฌตีติ เยน จิตฺเตน สทฺธิํ อุปฺปชฺชติ
ตโต ปฏฺฐาย สตฺตรสเมน สทฺธิํ นีรฺุชฺฌติ ฯ น กสฺสจฺจ จิตฺตสฺส
อุปฺปาทกฺขณฺเ วา จิตฺกฺขณฺเ วา นีรฺุชฺฌติ นานี ฆงฺกกฺขณฺเ
อุปฺปชฺชติ ฯ เอสา จิตฺตสมฺภูจฺจานรฺุปฺสฺส ฌมฺมตาติ นียมโต
จิตฺตสงฺขารเณ สทฺธิํ เอกกฺขณฺเ นีรฺุชฺฌนฺโต อามนฺตาติ วุตฺตํ ฯ
ยมนฺน วิงฺกคฺปฺปรณฺสฺส สีหลภูจกถายฺ จิตฺตสมฺภูจฺจานรฺุปี
สตฺตรสมฺสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเ นีรฺุชฺฌตีติ วุตฺตํ ตํ
อิมาย ปาลียา วิรฺุชฺฌติ ฯ อฏฺฐกถาโต จ ปาลีเยว พลวตฺตราติ
ปาลียํ วุตฺตเมว ปมาณํ ฯ

ยสฺส กายสงฺขารो อุปฺปชฺชติ ตสฺส วจิสฺสงฺขารो นีรฺุชฺฌตีติ
เอตฺถ ยสฺมา กายสงฺขารो จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเ อุปฺปชฺชติ
น จ ตสฺมี ฌณฺเ วิตฺถกฺกวิจฺจารา นีรฺุชฺฌนฺติ ตสฺมา โนติ
ปฏฺฐิเสโธ กโตติ อิมินา นยมนฺเนน สพฺพคฺฤทฺธ วินิจฺฉโย (๑)
เวทิตฺพุโธ ฯ ปริณฺญาวาโร ปากคฺติโกเยวาติ ฯ

ปวตฺติวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

สงฺขารยมกวณฺณา สมคฺตา ฯ

๑. ม. อตฺถวินิจฺฉโย ฯ

อนุสยยมกวณณา

อิทานิ เตสญญเวย มุลยเมเก เทสิตานัน กุสลาภิธมฺมานัน
ลพุกमानวเสน เอกเทสิ สงฺกณฺหิตฺวา สงฺขารยเมกานนฺตร
เทสิตสฺส อนุสยยมกสฺส อตฺถวณฺณา โหติ ฯ ตตฺถ ปาลี-
ววตฺถานัน ตาว เวทิตพฺพิมฺสมิณฺหิ อนุสยยมเก ขนฺธยเมกาทีสุ
วिय เทสนัน อกตฺวา อญฺเณน นเยน ปาลีเทสนา กตา ฯ
กถิ ปจฺมํ ตาว ปริจฺเจทโต อุตฺเทสโต อุปฺปตฺติจฺ्ञานโตติ
ตีหากาเรหิ อนุสเย กาหาเปตฺตุ ปริจฺเจทวาโร ปริจฺฉินฺนุทฺเทส-
วาโร อุปฺปตฺติจฺ्ञานวาโรติ ตโย วารา เทสิตา ฯ ตโต สत्ตฺตฺนํ
มหาวารานัน วเสน อนุสเย โยเชตฺวา ยเมเกเทสนา กตา ฯ ตตฺถ
สत्ตฺต อนุสยาติ อัย สत्ตฺเตว น ตโต อุตฺธํ น เภจฺจติ
กณฺนปริจฺเจเทน ปริจฺฉินฺนิตฺวา อนุสยานัน เทสิตตฺตา ปริจฺเจท-
วาโร นาม ฯ กามราคานุสโย ฯเปฯ อวิขฺขานุสโยติ อัย
ปริจฺเจทวาเรน ปริจฺฉินฺนानัน ฐมฺมานัน (๑) นามมคฺคํ อุตฺทิสิตฺวา
อิเม นาม เตติ เทสิตตฺตา ปริจฺฉินฺนุทฺเทสวาโร นาม ฯ ตตฺถ
กามราคานุสโย อนุเสติ ฯเปฯ เอกฺถ อวิขฺขานุสโย อนุเสตีติ
อัย อิเมสุ นาม วาเรสุ (๒) อิเม อนุสยา อนุเสนฺตีติ เอว
เตสญญเวย อุปฺปตฺติจฺ्ञานสฺส เทสิตตฺตา อุปฺปตฺติจฺ्ञานวาโร
นาม ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. จาเนสุ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 499

เยสมปน สตุตุนัน มหาวารานัน วเสน อนุสเย โยเชตวา
ยมกเทศนา กตา เตส อิมานิ นามานิ อนุสยวาโร สานุสย-
วาโร ปชหนวาโร ปริญญวาโร ปหีนวาโร อุปปชชนวาโร
ธาคฺวาโรติ ฯ เตสุ ปจโม อนุสยวาโร โส อนุโลมปฏฺโฐโลมนย-
วเสน ทฺวโร โหติ ฯ

ตตฺถ อนุโลมนเย ยสฺส อนุเสตี ยตฺถ อนุเสตี ยสฺส
ยตฺถ อนุเสตีติ ปุคฺคโลกาสตทฺภยวเสน ตโย อนุตฺรวารา
โหนติ ฯ เตสุ ปจเม ปุคฺคตฺวาเร ยสฺส กามราคานุสโย อนุเสตี
ตสฺส ปฏฺิฆานุสโย อนุเสตี ยสฺส วา ปน ปฏฺิฆานุสโย
อนุเสตี ตสฺส กามราคานุสโย อนุเสตี ฯ ยสฺส กามราคา-
नुสโย อนุเสตี ตสฺส มานานุสโย ทิฏฺเฐจฺานุสโย วิจิจฺจฺานุสโย
ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโย อนุเสตี ยสฺส วา ปน อวิชฺชา-
नुสโย อนุเสตี ตสฺส กามราคานุสโย อนุเสตีติ กามราคา-
นุสยมฺมูลกานิ ฉ ยมกานิ ฯ ปฺน อคฺคหิตคฺคหณวเสน ปฏฺิฆา-
นุสยมฺมูลกานิ ปญฺจ มานานุสยมฺมูลกานิ จตฺตารี ทิฏฺเฐจฺานุสย-
มฺมูลกานิ ตีณิ วิจิจฺจฺานุสยมฺมูลกานิ เทว ภวราคานุสยมฺมูลกํ
เอกนฺติ เอวํ สพฺพพานิปี เอกมฺมูลกานิ เอกวิสตี ปฺน ยสฺส
กามราคานุสโย จ ปฏฺิฆานุสโย จ อนุเสนฺตีติ เอวํ อากตานิ
ทฺกมฺมูลกานิ ปญฺจ ติกมฺมูลกานิ จตฺตารี จตฺกมฺมูลกานิ ตีณิ
ปญฺจกมฺมูลกานิ เทว ฉกมฺมูลกํ เอกนฺติ อปรานิปี ปณฺณรต

*เล่มที่ 48 ยมกปฎกณวณณา หน้า 500

โหนติ ฯ ตานี ปริเมหิ เอกวิสติยา สทุธิ ฉตตีสาติ ปุคฺคลาวเร
ฉตตีส ยมกานี ฯ ตถา โโอกาสวเร ตถา ปุคฺคโถกาสวเรติ
สพฺพานิปี อนุโลมนเย อฏฺฐสตยมกานี ตถา ปฏฺฐิโลมนเยติ
อนุสยวเร โสฬสาธิกานี เทว ยมกสตานี ตโต ทิกฺขณา ปุจฺฉา
ตโต ทิกฺขณา อตฺถา จ เวทิตพฺพา ฯ ยถา เจตฺถ เอว
सानุสยวโร ปชหนวโร ปริณฺณวโร ปหีนวโร อุปฺปชฺชน-
วโรติ อิมสมฺปิ ปณฺจณฺนํ วารานํ เอกกสมฺมํ ยมกคณฺนา
ยมกทิกฺขณา ปุจฺฉา ปุจฺฉาทิกฺขณา จ อตฺถา เวทิตพฺพา ฯ
อยมฺปนฺตถ ปริเมสุ ตีสุ วเรสุ วิเสโสโอกาสวเร ยตฺถ
ตตฺถาติ อวตฺวา ยโต ตโตติ นิสฺสกกวจเนน เทสฺนา กตา ฯ
เสถํ ตาทิสเมว ฯ

โย ปนายํ สพฺพตฺถ ปจฺฉิมิ (๑) ธาตุวโร นาม โส
ปุจฺฉาวโร วิสฺสชฺชนวโรติ ทฺวิธา จิโต ฯ ตสฺส ปุจฺฉาวเร
กามธาคฺยา จุตสฺส กามธาคฺ์ อุปฺปชฺชนตฺสสาติ วตฺวา กามธาคฺ์
วา ปน อุปฺปชฺชนตฺสส กามธาคฺยา จุตสฺสาติ น วุตฺติ ฯ
กึการณา อตฺถวิเสสากาวโต ฯ เทวปี หิ เอตา ปุจฺฉา
เอกตฺถาเยว ตสฺมา เอกกมฺหา ยมกา เอกกเมว ปุจฺฉํ ปุจฺฉิตฺวา
สพฺพปุจฺฉาวสานเ ปุจฺฉานุกฺกเมเนว กามธาคฺยา จุตสฺส กาม-
ธาคฺ์ อุปฺปชฺชนตฺสส กสฺสจฺจ สตฺต อนุสยา อนุเสนฺตึติอาทินา
๑. ม. สพฺพปจฺฉิมิ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 501

นเยน วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ

ตตฺถ กามชาตฺยา จุตฺตฺส กามชาตฺ์ อุปฺปชฺชนตฺตฺส
รฺูปชาตฺ์ อรฺูปชาตฺ์ นกามชาตฺ์ นรฺูปชาตฺ์ นอรฺูปชาตฺ์
อุปฺปชฺชนตฺตฺสชาติ ฉ สฺสทฺธิกปฺุจฺณา นกามชาตฺ์ นอรฺูปชาตฺ์
นรฺูปชาตฺ์ นอรฺูปชาตฺ์ นกามชาตฺ์ นรฺูปชาตฺ์ อุปฺปชฺชนตฺตฺสชาติ
ติสฺโส มิสฺสกปฺุจฺณา จาติ กามชาตฺฺมุลิกา นว อนุโลมปฺุจฺณา
โหนฺติ ฯ ตถา รฺูปชาตฺฺมุลิกา(๑) นว อรฺูปชาตฺฺมุลิกา นวาคิ
สฺตตฺวิสฺติ อนุโลมปฺุจฺณา โหนฺติ ฯ ตถา นกามชาตฺฺนรฺูปชาตฺฺ-
นอรฺูปชาตฺฺมุลิกา สฺตตฺวิสฺติ ปฺุญฺโหมปฺุจฺณา ฯ ปฺุณ นกาม-
ชาตฺฺยา นอรฺูปชาตฺฺยา นรฺูปชาตฺฺยา นอรฺูปชาตฺฺยา นกาม-
ชาตฺฺยา นอรฺูปชาตฺฺยาคิ สฺตตฺวิสฺติ ทฺกมุลิกปฺุจฺณาติ สพฺพาปิ
สมฺปิณฺฑิตา เอกาสีติ ปฺุจฺณา โหนฺติ ตาสํ วเสเนตฺถ
วิสฺสชฺชนํ กาทพฺพนฺติ (๒) อิทํ ชาตฺฺวาเร ปาลิววตฺถานํ ฯ เอวํ
ตาว สกเลปิ อนุสยยมเก ปาลิววตฺถานเมว เวทิตพฺพ์ ฯ

อาทิตฺโต ปฺุญฺจาย ปเนตฺถ ยํ ยํ อนุตฺตानํ ตตฺถ ตตฺถ
อํยํ วินิจฺฉยกถา อนุสยชาติ เกนญฺเจน อนุสยยา อนุสย-
นญฺเจน ฯ โก เอส อนุสยนญฺโจ นามาติ อปฺฺปหีนญฺโจ ฯ
เอเต हि อปฺฺปหีนญฺเจน สฺตตฺตฺส (๓) สนฺตฺาเน อนุเสนฺติ นาม
ตฺสฺมา อนุสยชาติ วุจฺจนฺติ ฯ อนุเสนฺตีติ อนุรฺูปการณํ ลภิตฺวา

๑. ม. ...มุลกา ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. กตฺนฺติ ฯ
๓. ม. ตตฺส ตตฺส ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 502

อุปัชฌชนฺตีติ อตุโธ ๑ อถาปี สียา อนุสยนญฺโจ นาม
อุปฺปหีนากาโร อุปฺปหีนากาโร จ อุปฺปชชตีติ วุตฺตํ น
ยฺชชติ ตสฺมา น อนุสยา อุปฺปชฌชนฺตีติ ๑ ตตฺริทํ ปฏฺวิจัน
อุปฺปหีนากาโร อนุสโย อนุสโยติ ปน อุปฺปหีนญฺเจน
ถามคตฺทิกเลโสติ (๑) วุจฺจติ ๑ โส จิตฺตสมฺปยุตฺโต สารมฺมโณ
สปลฺจจยญฺเจน สเหตุโก เอกนฺตาทุสโล อตีโตปี โหติ อนาคตฺปี
ปจฺจุปฺปนฺโนปี ตสฺมา อุปฺปชชตีติ วุตฺตํ ยฺชชตีติ ๑ (๒)

ตตฺริทํ ปมาณํ อภิธมฺเม ตาว กถาวตฺตฺตฺสฺมี (๓) อนุสยา
อพฺยากตา อนุสยา อเหตุกา อนุสยา จิตฺตวิปฺยุตฺตาทิ สพฺเพ
วาทา ปฏฺเฐธิตา ๑ ปฏฺฐสมฺภิทามกฺเค (๔) ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลเส
ปชชตีติ ปุจฺจํ กตฺวา อนุสยานํ ปจฺจุปฺปนฺนภาวสฺส อตฺถิตาย
ถามคตฺตานุสยํ ปชชตีติ วุตฺตํ ๑ ธมฺมสงฺกहे ปน โมหสฺส
ปทภาชเน อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยฺญฺจฺจํ อวิชฺชาลฺงฺคิ โมหโ
อกุสลมฺมูลํ อัย ตสฺมี สมเย โมหโ โหตีติ (๕) อกุสลจิตฺเตน สทฺธิ
อวิชฺชานุสยสฺส อุปฺปนฺนภาโว วุตฺโต ๑ อิมสฺมีเยว อนุสยยมเก
สคฺตุนํ มหาวารานํ อญฺญตรสฺมี อุปฺปชชชวาวเร ยสฺส
กามราคานุสโย อุปฺปชชติ ตสฺส ปฏฺฐมานุสโย อุปฺปชชตีติอาทิ
วุตฺตํ ๑ ตสฺมา อนุสเนตฺตีติ อนุรูปการณํ ทภิตฺวา อุปฺปชชชตีติ

๑. ม. ...กิเลโส ๑ ๒. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ๑

๓. อภิ. ก. ๓๗/๑๔๔๐-๑๔๔๓/๔๗๖-๔๗๗ ๑

๔. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๖๕๕/๖๐๕ ๑ ๕. อภิ. สจฺ. ๓๔/๓๐๐/๑๑๓ ๑

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 503

ยั วุตตัม ตัม อิมินา ตนฺตูปฺปมาเณน สุวุตฺตุนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
ยมฺปิ จิตฺตสมฺปยุตฺโต สารมฺมโณตฺตอทาที วุตฺตัม ตมฺปิ สุวุตฺตเมว ฯ
อนุสโย หี นามสฺส ปรีนฺิปนฺโน จิตฺตสมฺปยุตฺโต อกุสฺสธมฺโมตฺติ
นินฺุสเมตฺถ คนฺตพฺพํ ฯ กามราคานุสโยตฺตอทาทีสุ กามราโค จ
โส อปฺปหีนฺุสเณ อนุสโย จาติ กามราคานุสโย ฯ เสสฺสพฺทสฺสุปี
เอเสว นโย ฯ

อิทานิ เนตฺถ อฺปฺปตฺตฺติญฺจานันฺ ปกาเสตฺถ กตฺถ กามราคา-
นุสโย อนุเสตฺตฺติอทาทีมาห ฯ ตตฺถ กามธาตฺยา ทฺวีสุ เวทนาสุตฺติ
กามาวจรภูมฺมียิ สุขาย จ อฺเปกฺขาย จาติ ทฺวีสุ เวทนาสุ ฯ
เอตฺถ กามราคานุสโย อนุเสตฺตฺติ อิมาสฺ ทฺวีสุ เวทนาสุ
อฺปฺปชฺชตฺติ ฯ โส ปเนสฺ อกุสฺสสุขฺเปกฺขาเวทนาสุ (๑) สหชาตฺวเสน
จ อารมฺมณฺวเสน จาติ ทฺวีหาการเหที อนุเสตฺติ ฯ อกุสฺสลา
สุขเวทนาย เจว อฺเปกฺขาเวทนาย จ สหชาโตปี หุตฺวา
อฺปฺปชฺชตฺติ ตา เวทนา อารมฺมณฺณ กตฺวาปี อฺปฺปชฺชตฺตฺติ อตฺถโธ ฯ
อวเสสา ปน กามาวจรกุสฺสวิปากกิริยาเวทนา อารมฺมณฺเมว
กตฺวา อฺปฺปชฺชตฺติ ฯ กามธาตฺยา ทฺวีสุ เวทนาสุ อนุสยฺมาโน
เจสฺ ตาหิ เวทนาหิ สมฺปยุตฺเตสฺ สลฺยฺวาสงฺขารวฺยฺญาเณสฺสุปี
อนุเสตฺติเยว ฯ น หิ สกฺกาเวทนาสุ อนุสยฺมาเนน ตํสมฺปยุตฺเต วา
สลฺยฺวาทีหิ สทฺฐี อสฺหชาเตน วา ภวฺติ ตํสมฺปยุตฺเต วา
๑. ม. อกุสฺสเวทนาสุ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 504

สณฺหาทโย อารมฺมณํ อคฺควา อุปฺปชฺชิตฺตํ เอวํ สนฺเตปี ปน
ยสฺมา อีมา เทว เวทนาว สาทสนฺตสุขตฺตา อสฺสาทภูเจน
กามราคานุสยสฺส อุปฺปตฺติยา เสสสมฺปยุตฺตรมฺเมสฺส ปชานา
ตสฺมา ทวีสุ เวทนาสุ เอตฺถ กามราคานุสโย อนฺุเสตฺติ
วฺตุตฺตํ โอปาริกวเสน หิ โโพทเวเนยฺเย สฺจํ โโพเชตฺตุนฺติ ฯ

นฺนุ เจส อารมฺมณวเสน อนฺุสยมาโน น เกวลํ อีมาสุ
ทวีสุ เวทนาสุ เจว เวทนาสมฺปยุตฺตรมฺเมสฺส จ อนฺุเสตฺติ อิกฺุเจสฺ
ปน รุปาทีสุปี อนฺุเสตฺติเยว ฯ วฺตุตฺตมฺปิ เจตํ วิภงฺกปฺปกรณเ (๑)
ยํ โลกเ ปียรูปํ สาทรูปํ เอตฺถ สตฺตทานํ รากานุสโย
อนฺุเสตฺติ ฯ อิมสฺมิมฺปิ ปกรณเ อนฺุสยวารสฺส ปฏฺิโถมนเย
วฺตุตฺตํ ยตฺถ กามราคานุสโย นานฺุเสตฺติ ตตฺถ ทิกฺุจฺานุสโย นานฺุเสตฺติ
ทฺุกฺุขาย เวทนาย รูปชฺาตฺุยา อรูปชฺาตฺุยา เอตฺถ กามราคา-
นุสโย นานฺุเสตฺติ โน จ ตตฺถ ทิกฺุจฺานุสโย นานฺุเสตฺติ อปรียา-
ปนฺเน เอตฺถ กามราคานุสโย จ นานฺุเสตฺติ ทิกฺุจฺานุสโย จ
นานฺุเสตฺติ ฯ เอตฺถ หิ ทฺุกฺุขาย เวทนาย เจว รูปชฺาตฺุอาทีสุ
จ นานฺุเสตฺติ วฺตุตฺตตฺตา สสมฺปยุตฺตรมฺมํ ทฺุกฺุขเวทนํ สโอกาสเ
รูปารูปาวจรธมฺเม นว จ โลกุตฺตรธมฺเม จเปตฺวา อวเสเสสฺ
รูปสทฺททฺทกฺุณฺทรสโผฏฺุจพฺุเพสฺส อนฺุเสตฺติ วฺตุตฺตํ โหติ ฯ ตํ อธิ
กสฺมา น วฺตุตฺตุนฺติ อนฺุพาริกตฺตา ฯ เหฏฺุจา วฺตุตฺตนเยน

๑. อภ. วิ. ๓๕/๘๔๔/๔๖๑ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 505

หิ เวทนानญเณว โอปาริกคตฺตา อิมสญจ (๑) อารมมณานํ(๒)
อนโพนาริกคตฺตา เอเตสุ รูปาทิสฺส อนุเสตีติ น วุตฺตํ อตฺถโต
ปน ลพฺภติ ฯ ตสฺมา เอเตสุปี กามราคานุสโย อนุเสตีเยวาทิ
เวทิตฺตพฺโพ ฯ น หิ สตฺถา สพฺพํ สพฺพตฺถ กเถติ ฯ
โพชนยฺยสตฺถานํ ปน วเสน กตฺถจि ยํ ลพฺภติ ตํ สพฺพํ
กเถติ ฯ กตฺถจि น กเถติ ฯ ตถา หิ อนน กตฺถจิ ทิฏฺฐา-
นุสโย อนุเสตีติ ปุจฺฉิตฺวา สพฺพสฺสกายปริยาปนเนสุ ชมฺเมสุ
เอตฺถ ทิฏฺฐานุสโย อนุเสตีติ ยํ ลพฺภติ ตํ สพฺพํ กถิตํ ฯ
อปรสฺมี จาเน วิสฺสชฺเชนฺเตน รูปชฺาตฺถยา อรูปชฺาตฺถยา เอตฺถ
วิจิจฺฉานุสโย จ มานานุสโย จ ทิฏฺฐานุสโย จ อนุเสนฺติ
กามชฺาตฺถยา ทฺวิสฺส เวทนาสุ เอตฺถ วิจิจฺฉานุสโย จ กาม-
ราคานุสโย จ มานานุสโย จ ทิฏฺฐานุสโย จ อนุเสนฺติ
ทฺกฺขาย เวทนาเย เอตฺถ วิจิจฺฉานุสโย จ ปฏฺิฆานุสโย จ
ทิฏฺฐานุสโย จ อวิชฺขานุสโย จ อนุเสนฺตีติ ยํ ลพฺภติ ตํ
สพฺพํ อกเถตฺวา รูปชฺาตฺถอรฺูปชฺาตฺถหิ สทฺธิ ติสฺโส เวทนา ว
กถิตา ฯ เวทนาสมฺปยุตฺตา ปน อรูปชฺมมา สพฺพญจ รูปํ
น กถิตํ ฯ กิณฺจาปี น กถิตํ ทิฏฺฐานุสโย ปเนตฺถ
อนุเสตีเยว ฯ เอวเมว กิณฺจาปี อิทฺส รูปาทิอฺธิจฺารมฺมณํ น
กถิตํ กามราคานุสโย ปเนตฺถ อนุเสตีเยวาทิ เอวํ ตาว
๑. ม. อิมสํ ปน ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปปรณวณณา หน้า 506

กามราคานุสยสุส อนุสยนญฺจานํ เวทิตพฺพํ ฯ

ปฏิจฺฉานุสยสุส ปน ทุกฺขาย เวทนาชาติ วจฺนโต เทว
โทมนสุสเวทนา กายวิญญาณสมฺปยุตฺตา ทุกฺขเวทนาติ ติสฺโส
เวทนา อนุสยนญฺจานํ ฯ โส ปเนส โทมนสุสเวทนาย (๑) สห-
ชาตวเสน อารมฺมณวเสน จาติ ทวีหากาเรหิ อนุเสติ อวเสส-
ทุกฺขเวทนาย ปน อารมฺมณวเสน อนุเสติ ฯ ตาสฺ เวทนาสุ
อนุสยมาโน เจส ตาหิ สมฺปยุตฺเตสุ สลฺลาภกฺขนธาทีสุปี
อนุเสติเยว ฯ ยาย หิ เวทนาย เอส สหชาโต ตํสมฺปยุตฺเตหิ
สลฺลาภีหิปี สหชาโตว ฯ ยา จ เวทนา อารมฺมณํ กโรติ
ตาหิ สมฺปยุตฺเต สลฺลาภายปิ กโรติเยว ฯ เอวํ สนฺเตปี ปน
ยสุมา ทุกฺขเวทนาย อสาดทุกฺขเวทิตตฺตา นิสฺสสาทญฺเจน
ปฏิจฺฉานุสยสุส อุปฺปตฺติยา เสสสมฺปยุตฺตทรมฺเมสุ อธิกา ตสุมา
ทุกฺขเวทนาย เอตฺถ ปฏิจฺฉานุสโย อนุเสตีติ วุตฺตํ ฯ โอปาริก-
วเสน หิ โพชนเวเนยฺเย สุขํ โพชนฺตฺนุติ ฯ

นनु เจส อารมฺมณวเสน อนุสยมาโน น เภวํ
ทุกฺขเวทนาย เภวํ ตํสมฺปยุตฺตทรมฺเมสุ จ อนุเสติ อนิฏฺฐเจสุ
ปน รูปาทีสุปี อนุเสติเยว ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ วิภงฺกปฺปกรณ (๒)
ยํ โลเก อปฺปियรูปํ อสาดรูปํ เอตฺถ สุตฺตานํ ปฏิจฺฉานุสโย
อนุเสตีติ ฯ อิมฺสุมิมฺปิ ปกรณ อนุสยวารสุส ปฏฺฐิโลมนเย วุตฺตํ
๑. ม. โทมนสุสเวทนาสุ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๘๔๔/๔๖๑ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 507

กามชาตุยา ทวีสุ เวทนาสุ เอตถ ปฏิมานุสโย นานุเสติ
โน จ เอตถ (๑) กามราคานุสโย นานุเสติ รูปชาตุยา อรูป-
ชาตุยา อปริยาปนเน เอตถ ปฏิมานุสโย จ นานุเสติ
กามราคานุสโย จ นานุเสตติ ๑ เอตถ หิ ทวีสุ กามา-
วจรเวทนาสุ เจว รูปชาตุอาทิสฺ จ นานุเสตติ วุตตตฺตา
สสมฺปยุตฺตมฺมา เทว เวทนา สโอกาเส รูปารูปาวจรสมฺเม
นว จ โลกุตฺตมฺเม จเปตฺวา อวเสเสสุ รูปาทิสฺ อนุเสตติ
วุตฺติ โหติ ๑ ตํ อิธ กสฺมา น วุตฺตนฺติ อนินฺพาริกตฺตา ๑
เหตุจฺจ วุตฺตนฺตฺยเนว หิ ทฺกฺขาย เวทนายเอว อนินฺพาริกตฺตา
อิมสฺมฺปน อนินฺพาริกตฺตา เอเตสุ รูปาทิสฺ อนุเสตติ น
วุตฺติ อตฺถโต ปน ลพฺภติ ๑ ตสฺมา เอเตสุปิ ปฏิมานุสโย
อนุเสติเยวาทิ เวทิตฺตฺวา ๑

กิมฺปน อิตฺรา เทว เวทนา อธิจฺจารมฺมณฺ วา ปฏิมสฺส
อารมฺมณฺ น โหนฺตติ ๑ โน น โหนฺติ ๑ ปรีหิณฺชฺฌานสฺส
หิ วิปฺปฏิสฺสรวเสน สสมฺปยุตฺตมฺมาตา เวทนา อารพฺภ
โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ อธิจฺจารมฺมณฺสฺส จ ปฏิลทฺทสฺส วิปริณามํ
วา สมนุสฺสรโตปี (๒) อุปฺปฏิลทฺทสฺส อุปฺปฏิลากํ วา สมนุสฺสรโตปี
โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ๑ โทมนสฺสมคฺตเมว ปเนตฺติ โหติ น
ปฏิมานุสโย ๑ ปฏิมานุสโย หิ อนินฺจฺจารมฺมณฺ ปฏិหฺลฺลนฺวเสน
๑. ม. ตตฺถ ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปปรกณวณณา หน้า 508

อุปปนโน ถามคตทิลโส ตสฺมา เอตถ โทมนสฺเสน สทฺธิ
ปฏิโฆ อุปปนโนปี อตฺตโน ปฏิฆกัจจ อกรณภาเวน เอ
ปฏิฆานุสโย น โหติ อพฺโพหาริกตํ คจฺจติ ฯ ยถา หิ ปาณาติ-
ปาตเจตนาฯ สทฺธิ อุปปนโนปี พยาปาโท มโนกมฺมํ นาม
น โหติ อพฺโพหาริกตํ คจฺจติ เอวํ ปฏิฆานุสโย น โหติ
อพฺโพหาริกตํ คจฺจติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ เอกัจจํ อธิจฺจารมฺมณํ
เนกขมฺมนิสฺสิตํ (๑) โทมนสฺสํ สนฺชาย ยํ เอวรूपํ โทมนสฺสํ ปฏิฆํ
เตน ปชฺหติ น ตตฺถ ปฏิฆานุสโย อนฺุเสตฺติติ ฯ (๒) เอวํ
ปฏิฆานุสยสฺส อนฺุสยนฺุจฺจานํ เวทิตพฺพํ ฯ

มานานุสยสฺส ปน กามธาตฺยา ทฺวิสุ เวทนาสูติอาทิ-
วจนโต เทว กามาวจรเวทนา รูปรูปรธาตฺโย จาติ อิทํ
ติวิธํ อนฺุสยนฺุจฺจานํ ตสฺส อกฺุสฺลเวทนาสุ กามราคานุสยสฺส
วिय สหชาตานุสยตา เวทิตพฺพา ฯ สสมฺปยุตฺตธมฺมาสุ ปน
สพฺพาสฺสุปี กามาวจราสฺสุ สุขทฺกฺขอทฺกฺกขมฺสุขเวทนาสุ (๓) รูปรธาตฺสุ
จ อารมฺมณฺวเสเนว อนฺุเสติ ฯ อนฺุสยวารสฺส ปน ปฏิโลมฺนเย
ทฺกฺกขาย เวทนาย อปริยาปนฺเน เอตฺถ กามราคานุสโย จ
นानุเสติ มานานุสโย จ นานุเสตฺติติ วุตฺตตฺตา จเปตฺวา ทฺกฺกข-
เวทนญฺเจว นววิธญฺจ โลกุตฺตรธมฺมํ เสสรูปรูปรธาตฺสุปี (๔) อัย
๑. ม. เนกขมฺมนิสฺสิตมฺปิ วา ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๑๑/๕๕๔ ฯ
๓. ม. สุขอทฺกฺกขมฺสุขเวทนาสุ ฯ ๔. ม. เสสรูปรูปรธมฺเมตฺสุปี ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 510

ภวราโคปี กามราโค วิย เอว ภาเวย (๑) กามราเคน สหุธี
เทศนา สงฺกัณฺณา วิย ภาเวยยาติ รากาทิกิเลถ์ (๒) ทฺวิธา
ภินฺนิตฺตฺวา กามราโคโต ภวราคสฺส วิเสสทสฺสนตฺตมฺปิ เอว เทสนา
กตาทิ ฯ เอว ภวราคานุสยสฺส อนุสยนฺนุจํญํ เวทิตพฺพํ ฯ

อวิชฺชานุสโย ปน สพฺเพสุปี เตภูมิกมฺเมสุ อนุเสติ
เคน วุตฺตํ สพฺพสทฺกกายปริยาปนฺเนสุ กมฺเมสุ เอตฺถ อวิชฺชานุสโย
อนุเสตีติ ฯ ตสฺส ทฺวาทสฺส จิตฺตฺอุปฺปาเทสุ สหชาตานุสยตา
เวทิตพฺพา ฯ อารมฺมณกรณวเสน ปน น กิณฺจิ เตภูมิก-
คมฺมํ อารพฺภ นปฺปวตฺตตีติ ฯ เอว อวิชฺชานุสยสฺส อนุสย-
นฺนุจํญํ เวทิตพฺพํ ฯ อัยฺ ตาว ปริจฺเจทฺวารปริจฺจินฺนุทเทสฺวาร-
อุปฺปตฺติจฺ्ञานวาทสฺส วินิจฺฉยกถา ฯ

สตุตฺตนํ ปน มหาวารานํ ปจฺเม อนุสยวาทเร ยสฺส
กามราคานุสโย อนุเสติ ตสฺส ปฏฺิฆานุสโย อนุเสตีติ เอตฺถ
ยเทตฺ อามนฺตาทิ ปฏฺิวจํ ทินฺนํ ตํ ทฺทฺทินฺนํ วิย ขายติ ฯ
กสฺมา กามราคปฏฺิฆานํ เอกกฺขณฺเ อนุปฺปตฺติโต ฯ ยถา
หิ ยสฺส มนายตฺนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส กมฺมายตฺนํ อุปฺปชฺชตีติ
อามนฺตา ฯ อสฺสาสปฺสสาสํ อุปฺปาทกฺขณฺเ เตถฺ กายสงฺขาโร
จ อุปฺปชฺชติ วจีสฺงขาโร จ อุปฺปชฺชตีติอาทิสฺส มนายตฺน-
กมฺมายตฺนานิ กายสงฺขารวจีสฺงขารา จ เอกกฺขณฺเ อุปฺปชฺชนฺติ
๑. ม. วุจฺเจยฺย ฯ ๒. ม. รากิกิเลถ์ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 511

น ตถา กามราคปฏิจา ฯ กามราโค हि อฏฺจุสฺส โลกสทคต-
จิตฺตูปปาเทสฺส อุปฺปชฺชติ ปฏฺฐิโฆ ทฺวิสฺส โทมนสฺสทคตเสตฺติ นคฺติ
เนสฺสิ เอกกฺขณฺเณ อุปฺปตฺติ ฯ ตสฺมา เอตฺถ โนติ ปฏฺฐิเสโธ กตฺตพฺโพ
ลียา ฯ ตํ อคฺตฺวา ปน อามนฺตาคิ ปฏฺฐิจนฺตสฺส ทินฺนตฺตา
เหฏฺฐา ยมเกสฺส วิย เอตฺถ ขณฺปะจฺจุปฺปนฺนเวสฺน วตฺตมาน-
โวหาริ อคฺคเหตฺวา อณฺณถา กเหตฺพฺโพ ฯ

กถิ อปฺปหีนฺนเวสฺน ฯ อปฺปหีนฺนตฺตฺหิ สนฺธาย อยิ
อนฺุเสตฺติติ วตฺตมานโวหาริ วุตฺโต น ขณฺปะจฺจุปฺปนฺนตี ฯ
ยสฺมา จ อปฺปหีนฺตี สนฺธาย วุตฺโต ตสฺมา ยสฺส กามราคาน-
นฺุสโย อนฺุเสตฺติ ตสฺส ปฏฺฐิमानฺุสโย อนฺุเสตฺติติ ปุจฺฉาย ยสฺส
กามราคานฺุสโย อปฺปหิโน น อนฺุสยชฺชมมตี (๑) อาปาทีโต ตสฺส
ปฏฺฐิमानฺุสโยปิ อปฺปหิโนติ เอวมตฺถิโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ยสฺมา จ
เตสฺส ยสฺเสโก อปฺปหิโน ตสฺส อิตโรปิ อปฺปหิโนว โหติ
ตสฺมา อามนฺตาคิ วุตฺตี ฯ ยทิ เอวํ ยํ อุปฺริ อุปฺปชฺชนวาวเร
ยสฺส กามราคานฺุสโย อุปฺปชฺชติ ตสฺส ปฏฺฐิमानฺุสโย อุปฺปชฺชติติ
ปุจฺฉิตฺวา อามนฺตาคิ วุตฺตี ตตฺถ กถิ อคฺถิโถ กเหตฺพฺโพติ
ตตฺถापิ อปฺปหีนฺนเวสฺเนว อุปฺปตฺติปิจฺเจย สติ อุปฺปตฺติยา
อนิวาริตฺวเสเนว (๒) วา ฯ ยถา हि จิตฺตกมฺมาทีนิ อารภิตฺวา
อปฺริณฺุจฺจิตกมฺมนฺตฺตา จิตฺตการาทโย เตสฺสิ กมฺมานิ (๓) อกรรมกฺขณฺเณปิ
๑. ม. อนฺุปปตฺติชฺชมมตี ฯ ๒. ม. เอวสทฺทโท นคฺติ ฯ
๓. ม. กมฺมนฺตฺตานิ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณา หน้า 512

มิตฺตสุหฺขชาติหิ ทิฏฺฐทิจฺฐจฺฐาเน อิมฺเสสุ ทิวเสสุ กิโรธาติ
วุตฺตา จิตฺตกมฺมํ กโรม กฏฺฐกมฺมํ กโรมาติ วทนฺติ ฯ
เต กิณฺจาปี ตสฺมี ขณฺเ น กโรนฺติ อวิจฺฉินฺนํกมฺมํนฺตฺตฺตา
ปน กตฺขณฺณจ กตฺตพฺพขณฺณจ อุปาทาย กโรนฺติเยว นาม
โหนฺติ ฯ เอวเมว ยมฺหิ สนฺตฺตานเ อนฺุสยา อปฺปหีนา ยมฺหิ
วา ปน เนสํ สนฺตฺตานเ อุปฺปตฺติปจฺจเย สติ อุปฺปตฺติ อนิวาริตา
ตฺตฺถ อนฺุปฺปชฺชนกฺขณฺเปี อุปฺปนฺนปฺพพฺพณฺเจว กาลนฺตเร
อุปฺปชฺชนกณฺจ อุปาทาย ยสฺส กามราคานฺุสโย อุปฺปชฺชติ ตสฺส
ปฏฺิฆานฺุสโย อุปฺปชฺชติเยว นามาคิ เอวมตฺโถ เวทิตฺพฺโพ ฯ
อิโต ปเรสุปี เอวรฺุเปสุ วิสฺสชฺชเนสุ เอเสว นโย ฯ โน
จ ตสฺสาติ อิหํ อนาคามิสฺส กามราคพฺยาปาทานํ อนวเสสโต
ปหีนฺตฺตา วุตฺตํ ฯ ตินฺณํ ปุคฺคกฺลานนฺติ ปุคฺชฺชนโสตาปนฺน-
สททาคามินํ ฯ ทฺวินฺนํ ปุคฺคกฺลานนฺติ โสตาปนฺนสททาคามินํ ฯ
ปรโตปี เอวรฺุเปสุ จาเนสุ เอเสว นโย ฯ

โอกาสวารสฺส ปจฺมทฺติยปฺุจฺฉาสฺ ยสฺมา กามราคานฺุสโย
กามธาตุยา ทฺวิสฺ เวทนาสุ อนฺุเสติ ปฏฺิฆานฺุสโย ทฺกฺขเวทนาย
ตสฺมา โนติ ปฏฺิเสโร กโต ฯ ตติยปฺุจฺฉายํ อฺุภินฺนํมปี
กามธาตุยา ทฺวิสฺ เวทนาสุ อนฺุสยนโต อามนฺตาคิ ปฏฺิวงนํ
ทินฺนํ ฯ ฐปฺธาตุอรฺุปฺธาตุยา ปน มานานฺุสยสฺส
กามราคานฺุสยเ สทฺธิ อสาทฺธณฺ์ อุปฺปตฺติจฺุจฺฉานํ ตสฺมา

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 513

โน จ ตตฺถ กามราคานุสโยติ วุตฺตํ อิมินา นเยน
สพฺเพสํ อุปฺตติฏฺฐานวาริ โอลเกตฺวา สาธารณาสาธาณั
อุปฺตติฏฺฐานั เวทิตพฺพํ ฯ

ทุกมูลกปุจฺจายั ยสฺมา กามราคปฏิฆานุสยา นาปี
เอกสฺมี จาเน อุปฺปชฺชนฺติ น จ (๑) ฌมฺม อารมฺมณั
กโรนฺติ ตสฺมา นตฺถิติ ปฏิฏฺเขโป กโต ฯ อยฺยเจตฺถ อธิปฺปาโย
ยสฺมี อิม เทว อนุสยา อนุสเยยฺยํ ตั จานเมว นตฺถิ ฯ ตสฺมา
กตฺถ มานานุสโย อนุเสตฺติติ อัยฺ ปุจฺจมา อปุจฺจมาเยวาทิ ฯ
อณฺเณสฺปิ เอวรฺูเปสฺ อเสว นโย ฯ

ปุคฺคโลกาสวเร จตฺนุนนฺติ ปุฏฺชฺชนโสตาปนฺนสกทากามิ-
อนาคามินั ฯ

ปฏิโลมนเย ยสฺส กามราคานุสโย นานุเสตฺติติ อัยฺ ปุจฺจมา
อนาคามิ คเหตุวา ปุจฺจติ ฯ

ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานั สพฺพตฺถ กามราคานุสโย นานุเสตฺติติ
อนาคามิอรหนฺตานิ ฯ กามธาตฺยา ตีสฺ เวทนาสุติ จ
เวทนาคุคฺคเณน เวทนาสมฺปยุตฺตกานมฺปิ เตสั วตฺถารมฺมณา-
นมฺปีติ สพฺเพสฺมปิ กามาวจรฌมฺมานั คหณั เวทิตพฺพํ ฯ

อัยฺ อนุสยวเร วินิจฺจนยกถา ฯ

๑. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 514

सानุสขวารเ ปน โย กามราคานุสเณ สานุสโยติ ยถา
เอกนตริกขราทโรเคน อาพาธโก ยาว ตมฺหา โรคา น มุจฺจติ
ดาว ตสฺส โรคสฺส อนุปฺตติกฺขณฺปิ สโรโคเยว นาม โหติ
เอวํ สตงฺกิลสฺส ฏญฺญคามิสตฺตสฺส ยาว อริยมคฺเคน อนุสยา
สมุคฺฆมาตํ น กจฺจนฺติ ดาว เตสํ อนุสยานํ อนุปฺตติกฺขณฺปิ
सानุสโยเยว นาม โหติ ฯ เอวรूपํ สานุสยตี สนฺชาย อามนฺดาติ
วฺตุตํ ฯ เสสเมตฺถ อนุสยวารสทิสเมว ฯ

โอกาสวารเ ปน รูปธาตฺยา อรูปธาตฺยา เอตฺถ มานา-
นุสเณ สานุสโยติ วฺตุเต ตาสฺ ฐาตฺสฺ ปุคฺคตสฺส สานุสยตา
ปณฺณาเยยฺย อนุสยสฺส อฺปฺตติกฺขณฺจํ น ปณฺณาเยยฺย
อนุสยสฺส จ อฺปฺตติกฺขณฺจํทสฺสนตฺถิ อัย วาโร อารทฺโร
ตสฺมา ตโต มานานุสเณ สานุสโยติ วฺตุตํ ฯ เอวญฺหิ สติ ตโต
ฐาตฺทวยโต อฺปฺปนฺเนน มานานุสเณ สานุสโยติ อนุสยสฺส
อฺปฺตติกฺขณฺจํ ทสฺสตี โหติ ฯ อิมสฺส ปน ปณฺหสฺส อตฺถ
อวฺตุเต อาทิปณฺหสฺส อตฺถโก ปากโฏ น โหตีติ ปจฺมํ น
วฺตุโต ตสฺมา โส เอวํ เวทิตพฺโพ ฯ ยโต กามราคานุสเณนาติ
ยโต อฺปฺปนฺเนน กามราคานุสเณ สานุสโย ก็ โส ตโต
อฺปฺปนฺเนน ปญฺ्ञมานุสเณปี สานุสโยติ ฯ ยสฺมา ปเนเต เทว
เอกมฺหา จานา น อฺปฺปชฺชนฺติ ตสฺมา โนติ ปญฺ्ञเสโร
กโต ฯ อรฺหา สพฺพตฺถาติ อรฺหา สพฺพเสฺฐ ฐมฺเมสฺสุ อฺปฺปชฺชนเณ

*เล่มที 48 อนุสยยมกวณฺณา หน้า 515

เยน(๑) เกนจิ อนุสเยน นีรานุสโยติ อิมินา อตฺถวเสน
นินฺปุเปตฺตภูจฺจเนสุ ภูมฺมวจนเมว กตฺตุนฺติ ฯ อิมินา อูปาเยน
สพฺพตฺถ อตฺถวินิจฺจโย เวทิตฺตฺวโปติ ฯ

สถานุสยวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปฺชหนวเร ปฺชหตีติ เตน เตน มกฺเคน ปฺหานปริณฺญา-
วเสน ปฺชหติ อายตี อนุปฺปตฺติชมฺมตํ อปาเทติ ฯ อามฺนตฺตติ
อนาคามิมกฺกญฺจ สนฺชาย ปฏฺวิจฺฉนํ ฯ ตเทกฺกญฺจ ปฺชหตีติ
ปฺหานเอกฺกญฺจ สนฺชาย วุตฺตํ ฯ โนติ อรหตฺตมกฺกญฺจ สนฺชาย
ปฏฺวิเสโธ กโต ฯ (๒)

ยโต กามราคานุสยํ ปฺชหตีติ ยโต อูปฺปชฺชนกํ กาม-
ราคานุสยํ ปฺชหตีติ อตฺถโต ฯ อญฺจมโกติ อรหตฺตผลญฺจโต ปญฺจาย
ปจฺจโจโรหนคณฺนาย คณฺนิยมาโน โสตาปตฺติมกฺกญฺจ อญฺจมโก
นาม ฯ ทกฺขิณฺเยยคณฺนาย หิ อรหา อคฺคทกฺขิณฺเยยตฺตา
ปจฺจโม อรหตฺตมกฺกญฺจ ทฺติโย อนาคามิผลญฺจ(๓) ตฺติโย ฯ
อนาคามิมกฺกญฺจ โป จตฺตโต เป ฯ โสตาปตฺติมกฺกญฺจ อญฺจโม
โส อธิ อญฺจมโกติ วุตฺโต นามสญฺญาเยว วา เอสา
ตสฺสชาติ ฯ อนาคามิมกฺกสมฺมจฺฉิณฺจ อญฺจมกณฺจ จเปตฺวา
อวเสสชาติ สทฺธิ ปุณฺชชนเนน เสกฺขาเสกฺขา ฯ เตสุ หิ ปุณฺชชนา(๔)
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. อนาคามี ฯ ๔. ม. ปุณฺชชนโน ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณา หน้า 516

ปหานปริณฺญา อภาเวน กามราคานุสยฺ (๑) น ปชหนฺติ ฯ (๒) เสสา
เตสํ อนุสยानํ ปหีนฺตฺตา ฯ ทฺวินฺนํ มคฺคสมงฺคินฺนฺติ เทว มคฺค-
สมงฺคิโน จเปตฺวาติ อตฺโต ฯ อิมินา นเยน สพฺพตฺถ วิญฺจโย
เวทิตฺตฺวา โป ฯ

ปชหนวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริณฺญาวารे परिชานาตีติ ตีหิ ปริณฺญาหิ परिชานาติ ฯ
เสสเมตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตณฺยเมว ฯ อยมฺปิ หิ วาโร ปชหนวาโร
วिय มคฺคกฺุจฺจานญฺเวย วเสน วิสฺสชฺชิตฺติ ฯ

ปริณฺญาวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปหีนฺวเร ผลญฺจวเสเนว เทสฺนา อารทฺธา ฯ อนาคามิสฺส
หิ อฺโภเปเต อนุสยา ปหีนา ตสฺมา อามนฺตฺตาติ วุตฺตํ ฯ

โอภาสวเร ยตฺถ กามราคานุสโย ปหีโน ตตฺถ
ปฏฺิฆานุสโย ปหีโนติ ปุจฺจิตฺวา น วตฺตพฺโป ปหีโนติ वा
อปฺปหีโนติ วาติ วุตฺตํ ฯ ตํ กสฺมาติ อฺปฺปตฺติกฺุจฺจานสฺส
อสาธารณฺตฺตา ฯ อญฺญญฺหิ กามราคานุสยสฺส อฺปฺปตฺติกฺุจฺจानํ
อญฺญํ ปฏฺิฆานุสยสฺส ฯ อภาวิตมคฺคสฺส ยตฺถ อนุสโย อฺปฺปชฺชติ
มคฺเค ภาวिते ตตฺถเวย โส ปหีโน นาม โหติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา
๑. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. นปฺปชฺชติ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 517

เนว กามราคานุสยญฺจานเน ปฏิฆานุสโย อุปฺปชฺชติ น ปฏิฆา-
นุสยญฺจานเน กามราคานุสโยปี (๑) ตสฺมา ตตฺถ(๒) โส ปหีนฺติ
วา อุปฺปหีนฺติ วา น วตฺตพฺโพ ฯ โส หิ ยสฺมา(๓) อตฺตโน
อุปฺปตฺติญฺจานเน กามราคานุสโย ปหีนฺติ ตสฺมา (๔) อุปฺปหีนฺตฺวา
ตตฺถ ปหีนฺติ น วตฺตพฺโพ ฯ ยํ กามราคานุสยสฺส อุปฺปตฺติญ-
จानํ ตสฺมี อฏฺฐิตตฺตา ตตฺถ อุปฺปหีนฺติ น วตฺตพฺโพ ฯ

ยตฺถ กามราคานุสโย ปหีนฺติ ตตฺถ มานานุสโย ปหีนฺติ
เอตฺถ ปน สาธารณญฺจานํ สนฺชาย อามนฺตาทิ วุตฺตํ ฯ
กามราคานุสโย หิ กามชฺชาตฺยา ทฺวิสุ เวทนาสุ อนุเสติ
มานานุสโย ตาสฺ เจว รูปารูปชฺชาตฺส จ ฯ โส จเปตฺวา
อสาธารณญฺจานํ สาธารณญฺจานเน เตน สทฺธิ ปหีนฺติ นาม
โหติ ตสฺมา อามนฺตาทิ วุตฺตํ ฯ อิมินา นเยน สพฺพสฺมิมฺปิ
โอกาสวาเร ปหีนฺตา จ นวตฺตพฺพตา จ เวทิตฺตพฺพา ฯ
นตฺถิติ อากตฺตญฺจานเนสุ ปน เหฏฺฐา วุตฺตสทฺธิสฺส วิเนจฺจโย ฯ
ปุกฺคโลกาสวาโร โอกาสวารคฺติโกเยว ฯ

ปฏฺฐิโถมนเย ยสฺส กามราคานุสโย อุปฺปหีนฺติ ปุณฺธุชฺชน-
โสตาปนฺนสกทาคามิวเสน ปุณฺจติ ฯ กิณฺจาปี หิ อิมे เทว
อนุสยา ปุณฺธุชฺชนโต ปฏฺฐาย ยาว อนาคามิมกฺคญฺจานา ฉนฺนํ
ปุกฺคลानํ อุปฺปหีนฺตา อิทฺ ปน ปรโต ตินฺณํ ปุกฺคลानํ
๑. ม. ปิสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ยสฺมี ฯ ๔. ม. ตสฺมี ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณฺณา หน้า 518

ทฺวินฺนํ ปุคฺคฺลानนฺตฺตฺวาทิวจฺน โต มคฺคกฺกุจฺจา อธิปฺเปตา(๑) ตสฺมา
ปุถุชฺชนโสตาปนฺนสกทาคามิโนว สนฺธาย อามนฺตาคฺติ วุตฺตํ ฯ
ทฺวินฺนํ ปุคฺคฺลानนฺตฺตฺ โสตาปนฺนสกทาคามิโน ฯ อิมินา นเยน
ปุคฺคฺลวาระ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ

โอกาสวารปุคฺคโลกาสวารา ปนฺ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพาคฺติ ฯ

ปหีนวาระวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อุปฺปชฺชนวโร อนุสยวาระสทฺธิโสเยว ฯ

ธาคฺวารสฺส ปุจฺฉวาระ ตาว กติ อนุสยา อนุเสนฺตฺตฺติ
กติ อนุสยา สนฺตํ อนุคฺตา หุตฺวา สยฺนฺตฺติ ฯ กติ อนุสยา
นํ อนุเสนฺตฺตฺติ กติ อนุสยา สนฺตํ น อนุคฺตา หุตฺวา
สยฺนฺตฺติ ฯ กติ อนุสยา ภงฺกาคฺติ กติ อนุสยา อนุเสนฺตฺติ (๒) กติ
นํ อนุเสนฺตฺตฺติ เอวํ วิภิจิตพฺพาคฺติ อตุโถ ฯ เสสเมคฺค
ยํ วุตฺตพฺพํ สฺยาคํ เหฏฺฐา ปาลีววตฺถานเน วุตฺตเมว ฯ

นิตฺเทสวาระ ปนฺสฺส กสฺสจฺจ สคฺค อนุสยา อนุเสนฺตฺตฺติ
ปุถุชฺชนวเสน วุตฺตํ ฯ กสฺสจฺจ ปญฺจาติ โสตาปนฺนสกทาคา-
มิวเสน วุตฺตํ ฯ เตสฺสฺหิ ทิฏฺฐานุสโย จ วิจิจฺฉานุสโย จ
ปหีนาคฺติ ปญฺเจว อนุเสนฺตฺตฺติ ฯ (๑) ตคฺคฺค ฆธา อนุสยวาระ
อนุเสนฺตฺตฺติ ปทสฺส อุปฺปชฺชนฺตฺตฺติ อตุโถ กหิโต เอวมิธ น
๑. ม. อนธิปฺเปตา ฯ ๒. ม. อิม ปาจา น ทิสฺสนฺตฺติ ฯ
๓. ม. อิตฺตฺทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 อนุสยยมกวณณา หน้า 519

คเหตุพโพ ๑ กสุมา ตสมี ขณ อนุปฺปชฺชนโต ๑ กาม-
 ธาตุ อุปฺปชฺชนตฺสส หิ วิปាកจิตฺตญฺเจว กम्मสมฺภูจฺจานรูปฺปญจ
 อุปฺปชฺชติ อกฺุสลจิตฺตํ นตฺถิ ๑ อนุสยา จ อกฺุสลจิตฺตกฺุขณ
 อุปฺปชฺชนฺติ น วิปាកจิตฺตกฺุขณตฺติ ตสมี ขณ อนุปฺปชฺชนโต
 ตถา อตฺถโธ น คเหตุพโพ ๑ กถํ ปน คเหตุพโพติ ยถา
 ลพฺภติ ตถา คเหตุพโพ ๑ กถญจ ลพฺภติ อปฺปหีนฺนญฺเจน ๑
 ยถา หิ รากโทสโมหานํ อปฺปหีนฺนตฺตา กุสลापฺยากตฺติจิตฺต-
 สมฺภุจฺจิปิ ปุคฺคโล สราโค สโทโส สโมโหติ วุจฺจติ เอวํ มคฺค-
 กาวนาย อปฺปหีนฺนตฺตา ปฏฺฐิสนฺธิกฺุขณเปฺยํ ตสฺส ตสฺส ปุคฺคกสฺส
 เต เต อนุสยา อนุเสนฺตฺติติ วุจฺจนฺติ ๑ น เกวลญจ วุจฺจนฺติ
 อปฺปหีนฺนตฺตา ปน เต อนุเสนฺตฺติเยว นามาติ เวทิตพฺพา ๑

อนุสยา ภงฺกา นตฺถิตฺติ ยสฺส หิ โย อนุสโย อนุเสติ
 โส อนุเสติเยว ๑ โย นานุเสติ โส นานุเสติเยว ๑ อยํ อนุเสติ
 จ นานุเสติ จ ๑ อยํ สฺยา อนุเสติ สฺยา นานุเสตฺติติ เอวํ
 วิภชิตพฺโพ อนุสโย นาม นตฺถิ ๑ รูปธาตํ อุปฺปชฺชนตฺสส กสฺสจ
 ตโยติ อนากามิวเสน วุคฺคํ ๑ ตสฺส หิ กามรากปฏฺฐิมฺภูจฺจ-
 วิจิกฺุจฺจานุสยา จตฺตาโรปี อนวเสสโต ปหีนฺนา อิตเร ตโย ว
 อปฺปหีนฺนา ๑ เตน วุคฺคํ กสฺสจ ตโย อนุสยา อนุเสนฺตฺติติ ๑

น กามธาตุนฺติ กามธาตฺยา ปฏฺฐิสฺทฺชตฺตา เสสา เทว
 ธาตฺโย อุปฺปชฺชนตฺสสชาติ อตฺถโธ ๑ สตฺเตวาทิ ยสฺมา อริย-
 สาวกสฺส รูปธาตฺยา จตฺสส กามธาตฺยํ อุปฺปตฺติ นาม นตฺถิ

*เล่มที่ 48 ยมกปฎกกรณวณณา หน้า 520

ปฎุชชนสเสว โหติ ตสฺมา สตุเตวาติ นิยมิตฺวา วุตฺตํ ฯ
อรุปรชาตฺยา จุตสฺส กามธาตฺ อูปรชชนตฺส สตุเตวาติ
เอตฺถาปี เอเสว นโย ฯ รุปรชาตฺยา อูปรตฺติ นตฺถิติ กสฺมา
นตฺถิ อูปรตฺตินิปรุฆาทกสฺส รุปราวจรชฺฌานสฺส อภาวา ฯ โส
หิ สพุทฺโธ รุปรสญฺญานํ สมตฺถิกฺกมา ตํ ธาตฺ อูปรนุโนติ
นาสฺส ตตฺถ รุปราวจรชฺฌานํ อตฺถิ ตทภาวา รุปรชาตฺยํ
อูปรตฺติ นตฺถิติ เวทิตฺพุพา ฯ อรุปรชาตฺยา จุตสฺส น
กามธาตฺนตฺถิ เอตฺถ อรุปรชาตฺเยว อธิปรุเปตา ฯ อิมินา นเยน
สพุทฺวิสุตฺตชฺชนสฺส อตฺถ โธ เวทิตฺพุโพติ ฯ

ธาทวารวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนุสยยมกาวณณา สมตฺตา ฯ

จิตฺตยยมกาวณณา

อิทานิ เตสญฺญेषว มฺลยยมเก เทสิตานํ กุสลาภิรมฺมานํ
ลพฺภมานวเสน เอกเทสเมว สงฺกณฺหิตฺวา อนุสยยมกานนฺตรํ
เทสิตสฺส จิตฺตยยมกสฺส อตฺถวณณา โหติ ฯ ตตฺถ ปาลีวตฺถานํ
ตาว เวทิตฺพุพํ อิมสฺมิณฺหิ จิตฺตยยมเก มาตฺถิกาจปนํ จปีต-
มาตฺถิกาย วิสุตฺตชฺชนนฺตฺถิ เทว วารา โหนฺติ ฯ ตตฺถ มาตฺถิกาจปนเ
ปุกฺคลวาโร ฐมฺมวาโร ปุกฺคลฐมฺมวาโรติ อาทิโตว ตโย
สุทฺธิกมฺหาวารา โหนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 จิตตขมกถา หน้าที่ 521

ตตถ ยสฺส จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ น นีรชฺชตีติ เอวํ
ปุคฺคตวเสน จิตฺตสฺส อุปฺปชฺชนนีรชฺชณาทีเกทํ ทีเปนุโต คโต
ปุคฺคตวโร นาม ฯ ยํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ น นีรชฺชตีติ เอวํ
ชฺมมวเสนว จิตฺตสฺส อุปฺปชฺชนนีรชฺชณาทีเกทํ ทีเปนุโต คโต
ชฺมมวโร นาม ฯ ยสฺส ยํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ น นีรชฺชตีติ
เอวํ อุกยวเสน จิตฺตสฺส อุปฺปชฺชนนีรชฺชณาทีเกทํ ทีเปนุโต
คโต ปุคฺคตชฺมมวโร นาม ฯ ตโต ยสฺส สราคํ จิตฺตุนฺติ
โสฬสนุํ ปทานํ วเสน อปฺเร สราคาทิปทวิเสสิตา โสฬส
ปุคฺคตวารา โสฬส ชฺมมวารา โสฬส ปุคฺคตชฺมมวาราคี อฏฺฐ-
จตุตทาสี สํสฺสกวารา โหนฺติ ฯ เต สราคาทิปทมตฺตํ ทสฺเสตฺวา
สงฺขิตฺตา ฯ ตโต ยสฺส กุสฺลจิตฺตุนฺติอาทินา นเยน ฉสฺสจฺจุทิสฺต-
สงฺขาทานํ (๑) อภิธรรมมคติกาปทานํ วเสน อปฺเร กุสฺลทาทิปท-
วิเสสิตา ฉสฺสจฺจุทิสฺตา ปุคฺคตวารา ฉสฺสจฺจุทิสฺตา ชฺมมวารา
ฉสฺสจฺจุทิสฺตา ปุคฺคตชฺมมวาราคี อฏฺฐนฺนวุตฺตตฺตตฺตา สํสฺสกวารา
โหนฺติ ฯ เตปี กุสฺลทาทิปทมตฺตํ ทสฺเสตฺวา สงฺขิตฺตาเยว ฯ ยานิ
ปเนตฺถ (๒) สทิสฺวิสฺสชฺชนาทีนํ (๓) ปทานํ จิตฺเตน สทฺธิ น ยุชฺชนฺติ
ตานํ โมฆปุจฺฉวเสน คหิตานํ ฯ (๔)

เตสุ ปน ตีสุ วาเรสุ สพฺพปจฺเจ สทฺธิกปุคฺคต-
มหาวเร อุปฺปาทนิโรธกาลสมฺภทวโร อุปฺปาทูปฺปนฺนวโร
๑. ม. ...สงฺขานํ ฯ ๒. ม. ยานิเปตฺถ ฯ ๓. ม. สนิทฺสฺสนาทีนํ ฯ
๔. ม. จปิตานํ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 522

นิโรธูปนุนวโร อุปปาทวโร นิโรธวโร อุปปาทนิโรธวโร
อุปปชชมานนิโรธวโร อุปปชชมานูปนุนวโร นิรุชฌมานูป-
ปนุนวโร อุปปนุนูปาทวโร อตีตानาคตวโร อุปปนุนูป-
ปชชมานวโร นิรุทฐนิรุชฌมานวโร อติกกนตกาลวโรติ
จุกทส อนุตรวาราฯ เตสุ อุปปาทวเร (๑) นิโรธวเร (๑) อุปปาท-
นิโรธวเรติ (๑) อิมสฺส ตีสุ วาเรสุ อนุโลมปฏิโลมวเสน ฉ ฉ กตฺวา
อฏฺฐารส ยมกานิ อุปปนุนูปาทวเร อตีตानาคตกาลวเสน
อนุโลมโต เทว ปฏิโลมโต เทวติ จตฺตารี ยมกานิ เสเสสุ
อาทีโต นิตฺทิกฺกุเจสุ ตีสุ อนุตเร นิตฺทิกฺกุเจสุ ตีสุ สตฺตม-
อฏฺฐมนวเมสุ (๒) อวसान นิตฺทิกฺกุเจสุ จตฺตฺติ ทสฺส วาเรสุ
อนุโลมโต เอกํ ปฏิโลมโต เอกนฺติ เทว เทว กตฺวา วิสฺติ
ยมกานิ ฯ เอวํ สพฺเพสุปี จุกทสฺส อนุตรวาเรสุ เทวจตฺตافیส-
ยมกานิ จตฺตราสีตีปฺจุณา อฏฺฐสฏฺฐิจิตฺตสฺสํ โหติ ฯ ยถา จ
เอกสฺมี สุตฺตริกปฺกฺคฺลมหาวาเร ตถา สุตฺตริกขมฺมวาเรปี สุตฺตริก-
ปฺกฺคฺลขมฺมวาเรปีติ ตีสุ มหาวาเรสุ ฉพฺพิสฺสตียมกสฺสํ ตโต
ทิกฺกุณา ปฺจุณา ตโต ทิกฺกุณา อตฺถา จ เวทิตพฺพาฯ อิํ
ปน วารตฺตยํ สราคาทิวเสน โสฬสคฺคํ กุสลาทิวเสน ฉสฏฺฐิ-
ทฺวิสฺสคฺคํ กตฺวา อิมสฺมี จิตฺตยมเก อนกานิ ยมกสฺสฺสานิ
ตโต ทิกฺกุณา ปฺจุณา ตโต ทิกฺกุณา อตฺถา จ โหนฺตีติ ฯ ปาโจ
๑. ม. ...วโร ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 จิตตยมกวณณา หน้า 523

ปน สงฺขิตฺโตตฺติ ฯ เอวํ ตาว อิมสฺมี จิตตยมเก ปาลีวตฺถานํ
เวทิตพฺพํ ฯ

มาติกาสปนวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ จปีตานุกฺกเมน มาติกํ วิสฺสชฺเชตุํ (๑) ยสฺส จิตฺตํ
อุปฺปชฺชติ น นิรุชฺฌติ ตสฺส จิตฺตํ นิรุชฺฌิสฺสตีตฺติอาทิกํ อาทิกํ (๑) ฯ
ตตฺถ อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปาทกฺขณสมงฺกิตาย อุปฺปชฺชติ ฯ
น นิรุชฺฌตีติ นิโรธกฺขณํ อปฺปตฺตตาย น นิรุชฺฌติ ฯ ตสฺส
จิตฺตนฺติ ตสฺส ปุคฺคตสฺส ตโต ปฏฺจาย จิตฺตํ นิรุชฺฌิสฺสตี
นุปฺปชฺชิสฺสตีติ ปุจฺฉติ ฯ เตสํ จิตฺตนฺติ เยสํ ปริจฺฉินฺนวณฺณ-
ทฺถกานํ ชีณาสวานํ สพฺพปจฺฉิมสฺส จุตฺติจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขโณ
วตฺตติ เอเตสํ ตทฺเว จุตฺติจิตฺตํ อุปฺปาทปฺปตฺตตาย อุปฺปชฺชติ
นาม ภงฺกํ อปฺปตฺตตาย น นิรุชฺฌตีติ ฯ (๒) อิทานิ ปน ภงฺกํ
ปตฺวา ตํ เตสํ จิตฺตํ นิรุชฺฌิสฺสตี ตโต อปฺปฏฺฐิสฺสตี กตฺวา (๓)
อณฺถํ นุปฺปชฺชิสฺสตี ฯ อิตเรสนฺติ ปจฺฉิมจิตฺตสมงฺคี ชีณาสวํ
จเปตฺวา อวเสสานํ เสกฺขาสกฺขปฺปชฺชชานานํ ฯ นิรุชฺฌิสฺสตี เจว
อุปฺปชฺชิสฺสตี จาติ ยนฺตํ อุปฺปาทกฺขณปฺปตฺตํ ตํ นิรุชฺฌิสฺสเตว
อณฺถํ ปน ตสฺมี วา อณฺถสฺมี วา อตฺตภาเว อุปฺปชฺชิสฺสตี

๑. ม. ยสฺส จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ น นิรุชฺฌตีติอาทิกํ ฯ
๒. ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. ม. อปฺปฏฺฐิสฺสตี กตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 524

เจว นิรุชฌิสฺสตี จาติ ฯ (๑) ทุติยปฺจุณาวิสสชฺชเนปี ตถารูปสฺเสว
จีณาสวสฺส จิตฺตํ สนฺชาย อามนฺตาติ วุตฺตํ ฯ นุปฺปชฺชติ
นิรุชฌิสฺสตีติ ฅกฺกขณฺเ อรหโต ปฺจณฺิมจิตฺตมฺปิ เสสานํ
ภิชฺชมานจิตฺตมฺปิ ฯ ตโต ปฏฺฐาย ปน อรหโต ตาว (๒) จิตฺตํ น
นิรุชฌิสฺสตีติ สกฺกา วตฺตํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ปน น สกฺกา ฯ
เสสานํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ สกฺกา วตฺตํ น นิรุชฌิสฺสตีติ น
สกฺกา ฯ ตสฺมา โนติ ปฏฺฐิสฺสโร กโต ฯ ทุติยปฺเญห ยสฺส
จิตฺตํ น นิรุชฌิสฺสตี อุปฺปชฺชิสฺสตี (๓) โส ปุคฺคโลเยว นตฺถิ
ตสฺมา นตฺถิติ ปฏฺฐิกฺเขโป กโต ฯ

อุปฺปนฺนตฺติ อุปฺปาทสมงฺคิโน เจตฺ (๔) นามํ อุปฺปาทํ ปตฺวา
อนิรุทฺทสฺสาปี ฯ ตตฺถ อุปฺปาทสมงฺคิตํ สนฺชาย อามนฺตาติ
อุปฺปาทํ ปตฺวา อนิรุทฺทภาวํ สนฺชาย เตสํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนตฺติ
วุตฺตํ ฯ อนุปฺปนฺนตฺติ อุปฺปาทํ อยฺปตฺตํ ฯ เตสํ จิตฺตํ
อุปฺปชฺชิตฺถาติ เอคฺถาปี สพฺเพสํ ตาว จิตฺตํ ขณฺปจฺจอุปฺปนฺนเมว
หุตฺวา อุปฺปาทกฺขณฺ อตฺติตฺตฺตา อุปฺปชฺชิตฺถ นาม นิโรธสฺมา-
ปนฺนानํ นิโรธโต ปุพฺเพ อุปฺปนฺนปุพฺพตฺตา อสฺสยฺสตฺตานํ
สฺสยฺณีภเว(๕) อุปฺปนฺนปุพฺพตฺตา ฯ อุปฺปชฺชิตฺถ เจว อุปฺปชฺชติ
จาติ อุปฺปาทํ ปตฺตตฺตา อุปฺปชฺชิตฺถ อนตฺติตฺตฺตา อุปฺปชฺชติ

๑. ม. อิตฺตทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อยํ สทฺโท นตฺถิ ฯ

๓. ม. อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ฯ ๔. ม. อุปฺปาทสมงฺคิโนเปตฺติ ฯ

๕. ม. สฺสยฺณีภเว ฯ

*เล่มที่ 48 จิตตยมกวณณา หน้า 525

นามาติ อตุโถ ฯ

อุปฺปาทกฺขณฺเ อนาคตฺตฺยจาทิ อุปฺปาทกฺขณฺเ จ จิตฺตํ

อนาคตฺตฺยจ จิตฺตฺนฺติ อตุโถ ฯ

อติกฺกนฺตฺกาลวเร อุปฺปชฺชฺมานํ ขณฺนฺติ อุปฺปาทกฺขณฺํ ฯ

ตตฺถ กิณฺจายิ อุปฺปาทกฺขโณ อุปฺปชฺชฺมาโน นาม น โหติ

อุปฺปชฺชฺมานสฺส ปน ขณฺตฺตา เอวํ วุตุโตะ ฯ ขณฺํ วิติกฺกนฺตํ

อติกฺกนฺตฺกาลนฺติ น จิรํ วิติกฺกนฺตํ ตเมว ปน อุปฺปาทกฺขณฺํ

วิติกฺกนฺตํ หุตฺวา อติกฺกนฺตฺกาลนฺติ สงฺขยํ กจฺฉติ ฯ นิรุชฺฌฺมานํ

ขณฺนฺติ นิโรธกฺขณฺํ ฯ ตตฺถ กิณฺจายิ นิโรธกฺขโณ นิรุชฺฌ-

มาโน นาม น โหติ นิรุชฺฌฺมานสฺส ปน ขณฺตฺตา เอวํ

วุตุโตะ ฯ ขณฺํ วิติกฺกนฺตํ อติกฺกนฺตฺกาลนฺติ ก็ ตสฺส จิตฺตํ

เอวํ นิโรธกฺขณฺมฺปิ วิติกฺกนฺตํ หุตฺวา อติกฺกนฺตฺกาลํ นาม

โหติตี ปุจฺฉติ ฯ ตตฺถ ยสฺมา ภงฺกฺกฺขณฺเ จิตฺตํ อุปฺปาทกฺขณฺํ

ขณฺํ วิติกฺกนฺตํ หุตฺวา อติกฺกนฺตฺกาลํ โหติ นิโรธกฺขณฺํ ขณฺํ

วิติกฺกนฺตํ หุตฺวา อติกฺกนฺตฺกาลํ นาม น โหติ อตีตํ ปน

จิตฺตํ อุโภปิ ขณฺเ ขณฺํ วิติกฺกนฺตํ หุตฺวา อติกฺกนฺตฺกาลํ นาม

ตสฺมา ภงฺกฺกฺขณฺเ จิตฺตํ อุปฺปาทกฺขณฺํ วิติกฺกนฺตํ ภงฺกฺกฺขณฺํ

อวิติกฺกนฺตํ อตีตํ จิตฺตํ อุปฺปาทกฺขณฺณจ วิติกฺกนฺตํ ภงฺกฺกฺขณฺณจ

วิติกฺกนฺตฺนฺติ วิสฺสชฺชนฺมาห ฯ ทฺตฺติยปฺลยสฺส วิสฺสชฺชนฺเ ยสฺมา

อตีตํ จิตฺตํ อุโภปิ ขณฺเ วิติกฺกนฺตํ หุตฺวา อติกฺกนฺตฺกาลํ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 526

นาม โหติ ตสฺมา อตีตํ จิตฺตุนฺติ วุตฺตํ ๑ ปฏฺิโถมปณฺหสฺส
วิสฺสชฺชเน ยสฺมา อุปฺปาทกฺขณเ จ จิตฺตํ อนาคตฺถจ จิตฺตํ
อุโภปี ขณเ ขณฺ์ วิตฺติกฺกนฺตํ หุตฺวา อตฺติกฺกนฺตกถํ นาม น โหติ
เตสํ ขณานํ อวิตฺติกฺกนฺตตฺตา ตสฺมา อุปฺปาทกฺขณเ จิตฺตํ
อนาคตํ จิตฺตุนฺติ วุตฺตํ ๑ พุตฺติยวิสฺสชฺชนํ ปากฺกเมว ๑
 ธมฺมวาระปี อิมินาว อุปาเยน สพฺพวิสฺสชฺชเนสุ อตฺถโถ
เวทิตฺตพฺโพ ๑ ปุคฺคธมฺมวโร ธมฺมวารคฺติโกเยว ๑
 สพฺเพปี มิสฺสกวารา ยสฺส สรารํ จิตฺตุนฺติอาทินา นเยน
มฺขมตฺตํ ทสฺเสตฺวา สงฺจิตฺตา วิตฺถาโร ปน เตสํ เหฏฺฐา
วุตฺตุนเยเนว เวทิตฺตพฺโพ ๑ เตสุ ปน ยสฺส สรารํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ
น นฺริชฺชติ ตสฺส จิตฺตํ นฺริชฺชติสฺสติ นฺุปฺปชฺชติสฺสตีติ เอว
วิตฺถาเรตฺตพฺพตฺยา ปุจฺฉาว สทิสฺสา โหติ ๑ ยสฺมา ปน สรารํ
จิตฺตํ ปจฺฉิมจิตฺตํ น โหติ ตสฺมา ยสฺส สรารํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ
น นฺริชฺชติ ตสฺส จิตฺตํ นฺริชฺชติสฺสติ นฺุปฺปชฺชติสฺสตีติ โนติ
เอว วิสฺสชฺชเชตฺตพฺพตฺตา(๑) วิสฺสชฺชนํ อสทิสํ โหติ ๑ ตํ ตํ ตสฺสา
ตสฺสา ปุจฺฉาย อนฺุรูปวเสน เวทิตฺตพฺพนฺติ ๑

 จิตฺตยมกาวณณา สมตฺตา ๑

๑. ม. วิสฺสชฺชิตฺตพฺพตฺตา ๑

ธมมยมกวณณา

อิทานิ เตสญเณว มุลยเมเก เทสิตานัน กุสลาภิธมมานัน
มาติกัง จเปตฺวา จิตฺตยเมกานนฺตรัง เทสิตสฺส ธมมยเมกสฺส
วณณา โหติ ฯ ตตฺถ ขนฺธยเมเก วุตฺตนเยเนว ปาลีวตฺถานัน
เวทิตพฺพํ ฯ ยถา (๑) หิ ตตฺถ ปณฺณตฺติวาราทโย ตโย มหาวารา
อวเสสา อนฺตรวารา จ โหนฺติ ตถา อิทาปี ฯ โย กุสลธมฺม
ภาเวติ โส อกุสลธมฺม ปชหตีติ อากตฺตฺตา ปเนตฺถ ปริณฺญา-
วารี ภาวนาวารี นามาติ เวทิตพฺพโ ๑ ตตฺถ ยสฺมา
อพฺยาคโต ธมฺโม เนว ภาเวตพฺพโ น ปหาตพฺพโ ตสฺมา
ตํ ปทเมว น อุตฺถุํ ๑ ปณฺณตฺติวาเร ปเนตฺถ ตินฺณํ กุสลาทีน
ธมฺมานัน วเสน ปทโสชนวารี ปทโสชนมฺลจกฺกวารี สุตฺถธมฺม-
วารี สุตฺถธมฺมมฺลจกฺกวารีติ อิมสฺส จตฺตฺส วาเรสุ ยเมกคณฺนา
เวทิตพฺพทา ๑

ปณฺณตฺติวารนิทุเทเส ปน กุสลา กุสลธมฺมาติ กุสลานัน
เอกนฺเตน กุสลธมฺมตฺตา อามนฺตาติ วุตฺตํ ๑ เสสฺวิสุสชฺชเนสุปี
เอเสว นโย ๑ อวเสสา ธมฺมา น อกุสลา ธมฺมาติ อวเสสา
ธมฺมา อกุสลา น โหนฺติ ธมฺมา ปน โหนฺตีติ อตฺถโ ๑ อิมินา
นเยน สพฺพวิสุสชฺชนานิ เวทิตพฺพทานิ ๑

ปวตฺติวาเร ปเนตฺถ ปจฺจุปฺปนฺนกาเล ปุคฺคลวาระสฺส

๑. ม. ยถา ๑

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณวณณา หน้า 528

อนุโลมนเย ยสฺส กุสลา ฐมา อุปฺปชฺชนฺติ ตสฺส อกุสลา
 ฐมา อุปฺปชฺชนฺติ ยสฺส วา ปน อกุสลา ฐมา อุปฺปชฺชนฺติ
 ตสฺส กุสลา ฐมา อุปฺปชฺชนฺตีติ กุสลฐมมฺมุลกานี เทว
 ยมกานี อกุสลฐมมฺมุลกํ เอกนฺติ ตีณิ ยมกานี โหนฺติ ฯ ตสฺส
 ปฏฺิโถมนเยปี โอกาสวาราทีสุปี เอสฺว นโย ฯ เอวเมตฺถ
 สพฺพวาระสุ ตินฺณํ ตินฺณํ ยมกานํ วเสน ยมกคณฺนา
 เวทิตพฺพา ฯ อตฺถวินิจฺจเย ปเนตฺถ อิทํ ลกฺขณํ อิมสฺส
 หิ ฐมฺมยฺมกสฺส ปวตฺติมหาเว อุปฺปชฺชนฺติ นีรฺุชฺชนฺตีติ อิมสฺส
 อุปฺปาท- นีโรเชสุ กุสลากุสลฐมา ตาว เอกนฺเตน
 ปวตฺติยฺเยว ลพฺภนฺติ น จฺติปฏฺิสนฺธิสุ ฯ อพฺยาทตา ฐมา
 ปน ปวตฺเต จ จฺติปฏฺิสนฺธิสุ จาติ ตีสุปี กาเลสฺ ลพฺภนฺติ ฯ
 เอวเมตฺถ ยํยตฺถ ยตฺถ ลพฺภติ ตสฺส วเสน ตตฺถ ตตฺถ
 วินิจฺจโย เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺริทํ นยฺมํ กุสลากุสลาณํ ตาว เอกกฺขณฺ
 อนุปฺปชฺชนฺโต โนติ ปฏฺิเสโธ กโต ฯ อพฺยาทโต จาติ จิตฺต-
 สมฺภูจฺจานรฺูปวเสน วุคฺตํ ฯ

ยตฺถ กุสลา ฐมา อนุปฺปชฺชนฺตีติ อสฺสณฺธิภวํ (๑) สนฺธาย
 วุคฺตํ ฯ เตเนเวตฺถ อามนฺตาติ วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ อุปฺปชฺชนฺตีติ
 อิทมฺปิ อสฺสณฺธิภวฺเยว สนฺธาย วุคฺตํ ฯ อพฺยาทตानํ ปน
 # ๑. ม. อสฺสณฺธิภวํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 48 ธรรมยมกวณณา หน้า 529

อนุปตติฏฺฐานสฺส อภาวา นตฺถิติ ปฏิกุเขโป กโต ฯ

ทฺติเย อกฺสเลติ ภวํ อสฺสาเทตฺวา อุปฺปนฺเนสฺส นิกฺกนฺติ-
ชวเนสฺส ทฺติเย ชวณจิตฺเต ฯ ทฺติเย จิตฺเต วตฺตมานนฺติ ปฏิสนฺธิโต
ทฺติเย ภวํจจิตฺเต วตฺตมานนฺ สห วา ปฏิสนฺธิยา ภวํจํ
วิปากจิตฺตวเสน (๑) เอกเมว กตฺวา ภวณิกฺกนฺติยา อวชฺชนจิตฺเต ฯ
ตณฺหิ กิริยาจิตฺตตฺตา อพฺยาगतชาติยํ วิปากโต ทฺติยํ นาม
โหติ ฯ

ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อกฺคมกฺกนฺติ โคตรภูจิจิตฺตํ
สนฺธาย วุตฺตํ ฯ กุสลา ฐมฺมา อุปฺปชฺชิสฺสนฺตฺติเต อกฺคมกฺก-
ฐมฺเมยว สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

ยสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตรา อกฺคมกฺกํ ปฏิถภิสฺสนฺติ ตสฺส
จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเต อิทํ จิตฺตชาติวเสน วุตฺตํ ฯ ตชฺชาติกสฺส
หิ เอกาวชฺชนนฺ อุปฺปนฺนสฺส ตโต โอริมจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเป
เอตํ ลกฺขณํ ลพฺภเตว ฯ

นิโรธวาเรปี กุสลากุสลานํ เอกโต อนิรุชฺฌนโต โนติ
วุตฺตํ ฯ อิมินา นยฺมุขนฺ สพฺพตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตฺพุโพติ ฯ

ธรรมยมกวณณา สฺมตฺตา ฯ

๑. ม. วิปากวเสน ฯ

อินฺทฺริยขมกาวณณา

อิทานิ เตสญฺเฒว มุลยมเก เทสิตานํ กุสลาภิขมมานํ
ลพฺภมานวเสน เอกเทสํ สงฺกณฺหิตฺวา ขมฺมขมกานนฺตรํ เทสิตสุต
อินฺทฺริยขมกสุต วณฺณา โหติ ฯ ตตฺถ ขนฺธขมกาทีสุ
วุตฺตนเยเนว ปาลีวตฺถานํ เวทิตพฺพํ ฯ

อิธาปี हि ปณฺณตฺตฺวาราทโย ตโย มหาวารา อวเสสา
อนฺตรวารา จ สทฺธิ กาลปฺปเกทาทีहि ขนฺธขมกาทีสุ อากต-
สทิสาว ฯ อินฺทฺริยานํ ปน พหุทาย ธาตุยมกโตปี พหุตรานิ
ขมกานิ โหนฺติ ฯ ยถา ปน เหฏฺฐา ปุคฺคลวาราทีสุ จกฺขวายตน-
จกฺขุธาตุมุลเก เนยฺ จกฺขวายตนจกฺขุธาตุหิ สทฺธิ ชิวฺหายตน-
กายายตนานิ น โยชิตานิ ชิวฺหายตนกายายตนมุลกานิ จ
ขมกาเนว น คหิตานิ ตถา อิธาปี จกฺขุขนฺทฺริยมุลเก เนยฺ
ชิวฺหิขนฺทฺริยกาอินฺทฺริยานิ น โยชิตานิ ชิวฺหิขนฺทฺริยกาอินฺทฺริย-
มุลกานิ จ ขมกาเนว น คหิตานิ ฯ เตสํ อคฺคหณฺเณ การณํ
ตตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ มนินฺทฺริยํ ปน ยถา จกฺขุขนฺ-
ทฺริยาทีมุลเกหิ ตถเว อิตฺถินฺทฺริยาทีมุลเกหิปี สทฺธิ ยสุมา โยชนํ
คจฺจติ ตสุมา นิกฺขิตฺตปฺปฏิปาฏิยา อโยเชตฺวา สพฺเพหิปี จกฺขุขนฺ-
ทฺริยมุลกาทีหิ สทฺธิ ปริโยसानเ โยชิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ จกฺขุขนฺ-
ทฺริเยน สทฺธิ อิตฺถินฺทฺริยปฺริสินฺทฺริยชีวิตินฺทฺริยานิ โยชิตานิ ฯ

*เล่มที่ 48 อินุทริยยมกวณณา หน้า 531

สุชินุทริยทุกุชินุทริยโทมนสุสินุทริยานิ ปฏิสนธิย นคถิตติ น
คหิตานิ โสมนสุสินุทริยอุเปกชินุทริยานิ ปฏิสนธิย อุปปตติ-
สพฺภาวโต คหิตานิ ตถา สทฺธินุทริยาทีนึ ปญจ ฯ

โลกุตฺตรานิ ตีณิ ปฏิสนธิย อภาเวเนว น คหิตานิ ฯ อิติ
ยานิ คหิตานิ เตสํ วเสนตถ จกฺขุณุทริยมูลเก นเย ยมก-
คณนา เวทิตพฺพา ฯ ยถา เจตถ เอวํ สพฺพตถ ยานึ ปน

[๑] น คหิตานิ เตสํ วเสน ยมกานิ [๑] น คณตพฺพานิ คณนฺเตน
วา โมฆปฺจุฉาวเสน คณตพฺพานีติ เอวํ ตาว สพฺพวาเรสุ
ปาลีวตฺถานเมว เวทิตพฺพํ ฯ

อตฺถวินิจฺจเย ปเนตถ อิทํ นยฺมํ สจกฺขุگانํ น
อิตฺถินนฺติ พุรหฺมปาริสชฺษาทีนญฺเจว ฐูปินํ ปุริสนปฺสگانญจ
วเสน วุตฺตํ ฯ เตสญฺหิ อิตฺถินุทริยํ นุปฺปชฺชติ ฯ สจกฺขุگانํ น
ปุริสานนฺติ ฐูปิพุรหฺมานญฺเจว อิตฺถินปฺปกานญจ วเสน วุตฺตํ ฯ
เตสญฺหิ ปุริสินุทริยํ นุปฺปชฺชติ ฯ อจกฺขุگانํ อุปฺปชฺชนฺตานํ
เตสํ ชีวิตินุทริยํ อุปฺปชฺชตีติ เอกโวการจตุโวการกามธาตุ-
สตุเต สนฺธาย วุตฺตํ ฯ สจกฺขุگانํ วินา โสมนสุเสนานิ
อุเปกฺขาสหคตानํ จตฺนุนํ มหาวิปากปฏิสนฺธินํ วเสน วุตฺตํ ฯ
สจกฺขุگانํ วินา อุเปกฺขายาติ โสมนสุสสหคตปฏิสนฺธิگانํ วเสน
๑. ม. เอตฺถนฺตเร นสทฺโท ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปกรณ์วณณา หน้า 532

วุดฺดี ๑ อุเปกฺขาย อจฺกขุگانนฺติ อเหตุกปฏิสนฺธิวเสน วุดฺดี ๑
อเหตุกานนฺติ อเหตุกปฏิสนฺธิจิตฺเตน สทฺธิ สทฺธินฺทฺริยาทีนํ
อภาวโต วุดฺดี ๑ ตตฺถ หิ เอกนฺเตเนว สทฺธาสติปญฺญาโย
นตฺถิ สมาธิวิริยานิ ปน อินฺทฺริยปฺปตฺตานิ น โหนฺติ ๑
สเหตุกานํ อจฺกขุگانนฺติ คพฺภเสยฺยกวเสน เจว อรูปีวเสน
จ วุดฺดี ๑ อญฺโฆ หิ สเหตุโก อจฺกขุโก นาม นตฺถิ ๑
สจฺกขุگانํ อเหตุกานนฺติ อปาเย โอปปาติกวเสน วุดฺดี ๑
สจฺกขุگانํ ฅาณวิปฺปยุตฺตานนฺติ กามชาตฺยํ ทฺเหตุกปฏิสนฺธิگانํ
วเสน วุดฺดี ๑ สจฺกขุگانํ ฅาณสมฺปยุตฺตานนฺติ รูปีพฺรหฺมาโน
เจว กามาวจรเทวมนุสฺเส จ สนฺชาย วุดฺดี ๑ ฅาณสมฺปยุตฺตานํ
อจฺกขุگانนฺติ อรูปีโน จ ติเหตุกคพฺภเสยฺยกเจว สนฺชาย
วุดฺดี ๑

ชีวิตฺนฺทฺริยมูลเก วินา โสมนสฺเสน อุปฺปชฺชนฺตานนฺติ
เทวปีชีวิตฺนฺทฺริยานิ สนฺชาย วุดฺดี ๑ ปวตฺเต โสมนสฺส-
วิปฺปยุตฺตจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเต อรูปชีวิตฺนฺทฺริยํ สนฺชาย
วุดฺดี ๑ อิมินา นเยน สพฺพตฺถาปี ปฏิสนฺธิปวตฺติวเสน
ชีวิตฺนฺทฺริยโยชฺนา เวทิตพฺพา ๑ โสมนสฺสสินฺทฺริยาทิมูลเกสุปี
ปฏิสนฺธิปวตฺติวเสนเนว อตฺถ โถ คเหตุพฺโพ ๑ ปฏฺธิโลมนเย ปน
นิโรธวาเร จ เอเตสญฺเจว อญฺเฆสญฺจ ฅมฺมานํ ยถาลาก-

*เล่มที่ 48 อินุทริยฆมกวณณา หน้า 533

วเสน จุติปฏิสนธิปวตเตสุ ตีสุปี อุปาทานุปาทานิโรธา-
นิโรธา(๑) เวทิตพพา ฯ

อนาคตวาระ เอเตเนว ภาเวนาติ เอเตน ปุริสกาเวเนว
อนุตตรา อิตถิภาวํ อนาปชชิตฺวา ปุริสปฏิสนธิคฺคหณเนวาทิ
อตุโถ ฯ กตฺติจ ภาเว ทสฺเสตฺวา ปรีนินฺพพายิสฺสนฺตีติ กตฺติจ
ปฏิสนธิโย คเหตุวาทิ อิตถิภาวํ อปฺปตฺวาว ปรีนินฺพพายิสฺสนฺตีติ
อตุโถ ฯ ทฺวคฺยปฺจญาปิ เอเสว นโย ฯ

ปจฺจุปฺปนฺเนน อตีตวาระ สฺวทฺธวาทานํ อุปฺปตฺติจิตฺตสฺส
ภกฺกขณฺเน มนินฺทริยญฺจ นฺนปฺชชิตฺถาติ จิตฺตยเม เวย
อุปาทกฺขณาทิกฺกมวเสน อตฺถํ อคฺคเหตุวาทิ ตสฺมี ภาเว
อนฺนปฺปนฺนปฺพวเสน คเหตุพฺโพติ ฯ อิมินา นยฺมุขเณ สพฺพสฺมิมฺปิ
ปวตฺติวาระ อตฺถวินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ

ปรีณฺวาวาระ ปน จกฺขุมฺลกาทิสฺส เอกเมว จกฺขุโสตฺยเมกํ
ทสฺสิตํ ฯ ยสฺมา ปน เสสฺยานิปี โลกียาพฺยาถคานิ เจว
โลกียาพฺยาถคมิสฺสกาณิ จ ปรีณฺเวยฺยาเนว ตสฺมา คานิ
อทสฺสิตานิปี(๒) อิมินาว ทสฺสิตานิ โหนฺติ ฯ ยสฺมา ปน อกฺุสฺถํ
เอกนฺตโต ปหาตพฺพเมว เอกนฺตโต (๓) กุสฺถํ ภาเวตพฺพเมว
โลกุตฺตราพฺยาถกํ สจฺฉนิกาทพฺพํ ตสฺมา โทมนสฺสอินุทริยํ ปชหตีติ

๑. ม. อุปาทานิโรธา ฯ ๒. ม. อนฺนปฺปฏิฐานิปี ฯ

๓. ม. เอกนฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 ยมกปฺปกรณวณณา หน้า 534

อนณฺณตณฺณสฺสสามิตินฺนุทฺธิยํ ภาเวตฺติ อณฺณตาวินฺนุทฺธิยํ สจฺฉิ-
กโรตฺติ วุตฺตํ อณฺณินฺนุทฺธิยํ ปน ภาเวตฺตพฺพมปี อตฺถิ สจฺฉิ-
กาทพฺพมปี ตํ ภาวนาวเสเนว คหิตฺตํ ตตฺถ เทว ปุคฺคลาติ
สกกทาคามิมคฺคสมงฺคี จ อรหตฺตมคฺคสมงฺคี จ ๑ เตสฺส เอโก
สมุจฺฉินฺนุทฺตํ อสมตฺถตฺตา โทมนสฺสินฺนุทฺธิยํ น ปชฺหติ นาม ๑
เอโก ปหีนฺโทมนสฺสตฺตา ๑ (๑) จกฺขุณฺนุทฺธิยํ น ปรีชานาตฺติ
อนฺนุปฺปาทำ อปาเทตฺตํ อสมตฺถตฺตาย น ปรีชานาติ ๑ อิมินา
นเยน สพฺพวิสฺสชฺชเนสฺส อตฺถิ เวทิตฺตพฺโพติ ๑

อินฺนุทฺธิยยมกวณฺณา สมตฺตา ๑

๑. ม. ปหีนฺโทสตฺตา ๑

มหาปฏฺจานปฺกกรณวณฺณา

เทวาทิเทโว เทวานํ เทวทานวปฺฐิตํ
เทสยิตฺวา ปกรณํ ยมกํ สุทฺธสํยโม ๑
อตฺตโต ฐมฺมโต เจว กมฺภีรสฺสาถ ตสฺส ยํ
อนนตฺร มหาวีโร สตฺตมํ อิติสตฺตโม ๑
ปฏฺจานํ นาม นามเนน นามรूपนิโรธโน
เทเสสิ อติคฺมภีโร (๑) นยมนฺจทิตฺเตสนํ ๑
อิทานิ ตสฺส สมฺปตฺโต ยสฺมา ตํวณฺณนากฺกโม
ตสฺมา ตํ วณฺณยิสฺสามิ ตํ สุณฺณถ สมฺมาหิตาติ ๑

อุทฺเทสวารวณฺณา(๒)

สมฺมาสมฺพุทฺเธน हि อนฺุโลมปฏฺจानเน พาวีสติ ติเก
นิสฺสาย ติกปฏฺจานํ นาม นิทฺทิฏฺฐํ สตฺตฺทฺเก (๓) นิสฺสาย
ทุกปฏฺจานํ นาม นิทฺทิฏฺฐํ ๑ ตโต ปริ พาวีสติ ติเก คเหตุวา
ทุกสเท ปกฺขิปิตฺวา ทุกติกปฏฺจานํ นาม ทสฺสิตํ ตโต
ปริ ทุกสत् คเหตุวา พาวีสติยา ติเกสุ ปกฺขิปิตฺวา ติกทุก-
ปฏฺจานํ นาม ทสฺสิตํ ติเก ปน ติเกสุเยว ปกฺขิปิตฺวา
๑. ม. อติคฺมภีโร - ๑ ๒. ม. ปจฺจยฺอุทฺเทสวณฺณา ๑
๓. ม. สत् ตฺทฺเก ๑

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 537

ติกติกปฏฺจานํ นาม ทสฺสตีํ ทุเก ปน (๑) ทุเกสฺสเยว ปกฺขิปีตฺวา

ทุกทุกปฏฺจานํ นาม ทสฺสตีํ ๆ เอวํ

ติกฺกจ ปฏฺจานวริํ ทุกฺกตฺตมํ

ทุกํ ติกฺกจเยว ติกํ ทุกฺกจ

ติกํ ติกฺกจเยว ทุกํ ทุกฺกจ

จ อนุโลมมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ ฯ

ปจฺจนียปฏฺจานเปี พาวีสตี ติเก นิสฺสาย ติกปฏฺจานํ

นาม ทุกสตี นิสฺสาย ทุกปฏฺจานํ นาม พาวีสตี ติเก

ทุกสเต ปกฺขิปีตฺวา ทุกติกปฏฺจานํ นาม ทุกสตี พาวีสตียา

ติเกสฺ (๒) ปกฺขิปีตฺวา ติกทุกปฏฺจานํ นาม ติเก ติเกสฺสเยว

ปกฺขิปีตฺวา ติกติกปฏฺจานํ นาม ทุเก ทุเกสฺสเยว ปกฺขิปีตฺวา

ทุกทุกปฏฺจานํ นามาติ เอวํ ปจฺจนีเยปี จหิ นเยหิ ปฏฺจานํ

นิทฺทิกฺกจํ ฯ เตน วุตฺตํ

ติกฺกจ ปฏฺจานวริํ ทุกฺกตฺตมํ

ทุกํ ติกฺกจเยว ติกํ ทุกฺกจ

ติกํ ติกฺกจเยว ทุกํ ทุกฺกจ

จ ปจฺจนียมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ ฯ

ตโต ปริ อนุโลมปจฺจนีเยปี เอเตเนว อุปาเยน จ นยา

ทิสฺสตีตา ฯ เตนาห (๑)

๑. ม. ทุเก จ ฯ ๒. สී. ติเกสฺสเยว ฯ ๓. สී. เตเนวาห ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 538

ตฺกณจ ปฏฺจานวรี ทฺกตฺตมํ

ทฺกํ ตฺกณเจว ตฺกํ ทฺกณจ

ตฺกํ ตฺกณเจว ทฺกํ ทฺกณจ

ณ อนุโลมปจฺจนียมฺหิ นยา สฺกมฺภีราติ ฯ

ตทนนฺตรํ ปจฺจนียานฺุโลมมฺหิ เอเตเหว จฺหิ นเยหิ

นิตฺททฺทฺจํ ฯ เตนาห

ตฺกณจ ปฏฺจานวรี ทฺกตฺตมํ

ทฺกํ ตฺกณเจว ตฺกํ ทฺกณจ

ตฺกํ ตฺกณเจว ทฺกํ ทฺกณจ

ณ ปจฺจนียานฺุโลมมฺหิ นยา สฺกมฺภีราติ ฯ

เอวํ อนุโลเม จ ปฏฺจานานิ ปจฺจนีเย จ อนุโลมปจฺจนีเย
ณ ปจฺจนียานฺุโลเม จ ปฏฺจานานีติ อิทํ จตฺวีตฺติสมนฺตปฏฺจาน-
สโมธานปฏฺจานมหาปกรณํ นามาติ หิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ เยสํ จตฺวีตฺติยา สมนฺตปฏฺจานานํ สโมธานวเสนตํ
จตฺวีตฺติสมนฺตปฏฺจานสโมธานํ ปฏฺจานมหาปกรณํ นามาติ หิ (๑)
วุตฺตํ เตสญฺเจว อิมสฺส จ ปกรณสฺส นามตฺถโต ตาว เอวํ
เวทิตฺพุทฺโธ ฯ เกนญฺเจน ปฏฺจานนฺติ นานปฺปการปจฺจยญฺเจน ฯ
ปการโห หิ นานปฺปการตฺถํ ทีเปติ จานสทฺโท ปจฺจยตฺถํ ฯ
จานาจानกฺุสฺสตาติอาทิสฺสุ หิ ปจฺจโย จานนฺติ วุตฺโตติ ฯ อิติ
๑. ม. หิ สทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 539

นानุปการานํ ปัจจยานํ วเสน เทสิตตตฺตา อิมสฺส จตุวิสตฺติยา
ปฏฺฐานเนสฺส เอเกกํ ปฏฺฐานํ นาม อิมสฺส ปน ปฏฺฐานานํ
สมฺภูโต สพฺพเมตํ ปกรณํ ปฏฺฐานนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อปโร นโย เกนญฺเจน ปฏฺฐานนฺติ วิชชนญฺเจน ฯ
ปลฺลยาปนา ปฏฺฐปนา วิวรณา วิชชนา อุตฺตานิคมฺมนฺติ (๑)
อากตฺตฺฐานสมฺมิลฺลหิ วิชชนญฺเจน ปฏฺฐานํ ปลฺลยาตฺติ ฯ อิติ
กฺุสลาทีนํ ฌมฺมานํ เหตุปฺัจจยาทีวเสน วิภตฺตตฺตา อิมสฺส
จตุวิสตฺติยา ปฏฺฐานเนสฺส เอเกกํ ปฏฺฐานํ นาม อิมสฺส ปน
ปฏฺฐานานํ สมฺภูโต สพฺพมฺเปตํ ปกรณํ ปฏฺฐานํ นามาติ
เวทิตพฺพํ ฯ

อปโร นโย เกนญฺเจน ปฏฺฐานนฺติ ปฏฺฐิตญฺเจน ฯ
กมฺนญฺเจนาติ อตฺถโธ ฯ โคญฺจา ปฏฺฐิตกาโวติ (๒) อากตฺตฺฐานสมฺมิลฺลหิ
เยน ปฏฺฐานเนน ปฏฺฐิตกาโวติ วุตฺโต ตํ อตฺถโธ กมฺนํ
โหติ ฯ อิติ นาติวิตฺถาริตนเยสฺส ฌมฺมสงฺกมฺมิตฺตํ อนิสฺสสงฺก-
กมฺนสฺส สพฺพพลฺลญฺตฺตวณฺณสฺส เหตุปฺัจจยาทีเกทฺทินเนสฺส กฺุสลาทีสฺส
วิตฺถาริตนยลาภโธ นิสฺสสงฺกวเสน ปวตฺตกมฺนตฺตา อิมสฺส
จตุวิสตฺติยา ปฏฺฐานเนสฺส เอเกกํ ปฏฺฐานํ นาม อิมสฺส ปน
ปฏฺฐานานํ สมฺภูโต สพฺพมฺเปตํ ปกรณํ ปฏฺฐานํ นามาติ
เวทิตพฺพํ ฯ

๑. ม. อ. ๑๔/๖๕๘/๔๔๕ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๕๒/๑๕๘ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺฐานปฺปกรณวณณา หน้า 540

ตตฺถ อนุโลมมฺหิ ตาว ปจฺมํ ติกวเสณ เทสิตตฺตา
ติกปฏฺฐานํ นาม ฯ ตสฺส ปทฺจเจโท ติกานํ ปฏฺฐานํ เอตฺถ
อตฺถิติ ติกปฏฺฐานํ ติกานํ นานปฺปการกา ปจฺจยา เอตฺสฺสา
เทสฺนายน อตฺถิติ อตฺโถ ฯ ทฺตฺยวิกปฺเปปี ติกานํ ปฏฺฐานนฺเตว
ติกปฏฺฐานํ เหตุปจฺจยาทิวเสณ ติกานํ วิกฺขนาติ อตฺโถ ฯ
ตฺตฺยวิกปฺเป เหตุปจฺจยาทีเกทภินฺนตฺยา ลทฺทวิตฺถาราทิกาย
ปฏฺฐานํ ติกปฏฺฐานํ สพฺพพณฺตณฺณสฺส นิสฺสงฺกมฺน-
ภฺมิตฺติ อตฺโถ ฯ ทฺกปฏฺฐานาทีสุปี เอเสว นโย ฯ เอวํ อนุโลเม
ณ ปฏฺฐานานี วิกิตฺวา ปจฺจนียาทีสุปี อิมินา อุปาเยน (๑)
เวทิตพฺพานี ฯ

ยสฺมา ปเนตฺตานี อนุโลเม ปจฺจนีเย อนุโลมปจฺจนีเย
ปจฺจนียานุโลเมติ สมฺนตฺตา ฉ ฉ หุตฺวา จตฺวีสฺติ โหนฺติ ตสฺมา
จตฺวีสฺติ สมฺนตฺปฏฺฐานานีติ วุจฺจนฺติ ฯ อิติ อิมํ จตฺวีสฺติยา
ขุทฺทกปฏฺฐานสงฺขาตฺตานํ สมฺนตฺปฏฺฐานานํ สโมชานวเสเนตฺ
จตฺวีสฺติสมฺนตฺปฏฺฐานสโมชานํ ปฏฺฐานมหาปกรณํ นาม ฯ

ตมฺปเนตฺ เต ติกาทโย นิสฺสาย นินฺทิตฺตฺตา ติกปฏฺฐานํ
ทฺกปฏฺฐานํ ฯเปฯ ติกติกปฏฺฐานํ ทฺกทฺกปฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ
เต อนามสฺติวา เยสํ ปจฺจยานํ วเสณ เต ติกาทโย วิกิตฺตา
เต ปจฺจเย ทสฺเสตฺถุ อาทิโต ตาวสฺส มาติกานิกฺเขปวาโร นาม
๑. ม. อิมินาวุปาเยน ฯ

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 541

วุดโต ปจจยวิภงควาโรติปี ตสเสว นามิ ฯ โส อุทเทส-
นิทเทสโต ทูวิโ ฯ ตสส เหตุปจจโย ฯ เป ฯ อวิกตปจจโยติ
อัย อุทเทโส ฯ

ตตถ เหตุ จ โส ปจจโย จาติ เหตุปจจโย ฯ เหตุ
หุตฺวา ปจจโย เหตุภาเวน ปจจโยติ วุตฺตํ โหติ ฯ อารมมณ-
ปจจยาทีสุปี เอเสว นโย ฯ ตตถ เหตุติ วจนาวยวการณ-
มูลานเมตฺติ อธิวณฺํ ฯ ปฏินฺญา เหตุติอาทีสุ หิ โลกน (๑) วจนา-
วยโว เหตุติ วุจฺจติ ฯ สาสเน ปน เย ฐมฺมา เหตุปฺปภวาทิ(๒)-
อาทีสุ การณฺํ ฯ ตโย กุสลเหตุ ตโย อกุสลเหตุติอาทีสุ (๓) มฺถิ
เหตุติ วุจฺจติ ฯ ตํ อธิราชิปฺเปตฺติ ฯ ปจจโยติ เหตุถ ปน อัย
วจนตฺถิ ปฏิจฺจ เหตุสฺมา เหตุติ ปจจโย อปฺปจฺจกฺขาย
นํ วุตฺตตีติ อตฺถโถ ฯ โย หิ ฐมฺโม ย ฐมฺมํ อปฺปจฺจกฺขาย
ติฏฺฐจติ วา อปฺปชฺชติ วา โส ตสส ปจจโยติ วุดโต ฯ (๔)

ลกฺขณโต ปน อุปการกถกฺขโณ ปจจโย ฯ โย หิ ฐมฺโม
ยสฺส ฐมฺมสฺส จิตฺติยา วา อุปปตฺติยา วา อุปการโก โหติ
โส ตสส ปจจโยติ วุจฺจติ ฯ ปจจโย เหตุ การณฺํ นิตานํ
สมภโว ปภโวติอาทิ อตฺถโต เอกํ พุณฺชนโต นานํ ฯ อิติ
มฺลญฺเจน เหตุ อุปการกญฺเจน ปจจโยติ สงฺเขปโต มฺลญฺเจน
๑. ม. โลกน ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๖๕/๓๔ ฯ

๓. อภิ. สงฺ. ๓๔/๖๘๕/๒๗๑ ฯ ๔. ม. วุตฺตํ โหติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 542

อุปการโก ฌมโม เหตุปจฺจโย ฯ โส หิ สาลิอาทินํ สาลิพีชาทีนํ
วिय มณฺธิปฺปภาทีนํ วिय จ มณฺธิวณฺณาทโย กุสลาทีนํ กุสลาที-
ภาวสาธโกติ อจาริยานํ อธิปฺปาโย ฯ เอวํ สนฺเต ปน
คํสมฺภูจฺจานรูปฺเส เหตุปจฺจยตา น สมฺปชฺชติ ฯ น หิ โส
เตสํ กุสลาทีภาวํ สาเชติ น จ ปจฺจโย น โหตีติ ฯ
วุตฺตญฺเหดํ เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกาณํ ฌมฺมานํ คํสมฺภูจฺจานานญจ
รูปานํ เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ อเหตุกจิตฺตทานญจ วินา เอเตน
อพฺยาคตภาโว สิทฺโธ ฯ

สเหตุกานมฺปิ จ โยนิโส มนสิการาทิปฺปฏิพฺพุโธ กุสลาที-
ภาโว น สมฺปยุตฺตเหตุปฺปฏิพฺพุโธ ฯ ยถิ จ สมฺปยุตฺต-
เหตุสุ สภาวโตว กุสลาทีภาโว สียา คํสมฺปยุตฺตเตสุ
เหตุปฺปฏิพฺพุโธ อโลโก กุสโล วา สียา อพฺยาคโต วา ฯ
ยสุมา ปน อุกฺขยาปี โหติ ตสุมา ยถา สมฺปยุตฺตเตสุ
เอวํ เหตุสุปี กุสลาทีตา ปรีเยสิตฺตพฺพา ฯ กุสลาทีภาว-
สาธนวเสน ปน เหตุณํ มุลญฺจ อคฺคเหตุวา สุปฺปติญฺจิตฺตภาว-
สาธนวเสน คยฺหฺมาเน น กิณฺจ วิรุชฺฌติ ฯ ลทฺธเหตุ-
ปจฺจยา หิ ฌมฺมา วิรุพฺพหฺมฺลา วिय ปาทปา ธิรา โหนฺติ
สุปฺปติญฺจิตฺตา อเหตุกา ปน คิลพีชกาทีเสวลา วिय น
สุปฺปติญฺจิตฺตา ฯ อิติ มุลญฺเจเน อุปการโกติ สุปฺปติญฺจิตฺตภาว
สาธเนน อุปการโก ฌมโม เหตุปจฺจโยติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

*เล่มที่ 48 อุทฺเทสวารวณฺณา หน้า 543

ตโต ปเรสุ อารมฺมณภาเวน (๑) อุปการโก ฌมฺโม อารมฺมณ-
 ปจฺจโยฯ โส (๒) รูปราทิวเสน จพฺพิโร (๒) รูปรายตนํ จกฺขุวิญญาณ-
 ชาติยฺยาติ อารกิตฺวาปี ยํยํ ฌมฺมํ อารพฺภ ยะ ยะ ฌมฺมา
 อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา เต เต ฌมฺมา เตตฺถ เตตฺถ
 ฌมฺมานํ อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโยติ โอสํปิตตฺตา น โกจ
 ฌมฺโม น โหติฯ ยถา หิ ทพฺพโล ปฺริโส ทณฺท์ วา
 รชฺชํ วา อาลมฺพิตฺวา ว อฏฺฐหติ เจว ติฏฺฐติ จ เหวํ
 จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา รูปราทิอารมฺมณํ อารพฺภเวว อุปฺปชฺชนฺติ
 เจว ติฏฺฐนฺติ จฯ ตสฺมา สพฺเพสฺมปี (๓) จิตฺตเจตฺติกานํ ฌมฺมานํ
 อารมฺมณภูตา ฌมฺมา อารมฺมณปจฺจโยติ เวทิตพฺพาฯ

เชฏฺฐกฺกุเจน อุปการโก ฌมฺโม อธิปฺติปจฺจโยฯ โส
 สหชาตารมฺมณวเสน ทฺวิโรฯ ตตฺถ ฉนฺทาทิปฺติ ฉนฺท-
 สมฺปยุตฺตกานํ ฌมฺมานํ ตํสมฺภูจฺจานานนฺจ รูปานํ อธิปฺติ-
 ปจฺจเยน ปจฺจโยติอาทิวจนโต ฉนฺทวิริยจิตฺตวิมฺสสงฺขาตา
 จตฺตารอ ฌมฺมา สหชาตาทิปฺติปจฺจโยติ เวทิตพฺพา โน จ
 โข เอกโตฯ ยทา หิ ฉนฺทํ ฐํ เชฏฺฐกํ กตฺวา จิตฺตํ
 ปวตฺตติ ตทา ฉนฺโทว อธิปฺติ น อิตฺเรฯ เอส นโย
 เสเสสุปีฯ ยํ ปน ฌมฺมํ ฌมฺมํ กตฺวา อรูปฌมฺมา วตฺตฺนฺติ (๔)
 โส เนตฺถ อารมฺมณาทิปฺติฯ เตน วตฺตํ ยํ ยํ ฌมฺมํ ฌมฺมํ

๑. มง อารมฺมณวเสนฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิฯ
 # ๓. ม. สพฺเพปีฯ ๔. ม. ปวตฺตฺนฺติฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 544

กตฺวา เย เย ชมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตเจตฺติกา ชมฺมา เต
เต ชมฺมา เตสํ เตสํ ชมฺมานํ อธิปฺติปฺจฺเยน ปฺจฺจโยติ ฯ
อนนฺตรภาเวน อุปการโก ชมฺโม อนนฺตรปฺจฺจโย ฯ
สมนฺนฺตรภาเวน อุปการโก ชมฺโม สมนฺนฺตรปฺจฺจโย ฯ อิทํ (๑)
ปฺจฺจยทฺวยํ พุทฺธา ปฺปณฺจยฺนฺติ ฯ อัยฺ ปเนตฺถ สาโร โย
หิ เอส จกฺขุวิญฺญาณนฺตฺรา มโนชาตฺ มโนชาตฺอนนฺตฺรา
มโนวิญฺญาณชาตฺตฺวาหิ จิตฺตนิยโม โส ยสฺมา ปฺริมิจิตฺต-
วเสเนว อิชฺฌติ น อนฺยถา ฯ ตสฺมา อตฺตโน อตฺตโน
อนนฺตรํ อนฺรฺรูปสฺส จิตฺตฺปฺปาทสฺส อุปฺปาทนสมฺตฺโต ชมฺโม
อนนฺตรปฺจฺจโย ฯ เตเนวาท อนนฺตรปฺจฺจโยติ จกฺขุวิญฺญาณชาตฺ
ตฺสมฺปฺยฺตฺตกา จ ชมฺมา มโนชาตฺยา ตฺสมฺปฺยฺตฺตกานฺนฺจ ชมฺมานํ
อนนฺตรปฺจฺจเยน ปฺจฺจโยติอาทิ ฯ

โย อนนฺตรปฺจฺจโย เสวว สมนฺนฺตรปฺจฺจโย ฯ พุยฺยชน-
มตฺตเมว เหตุถ นานํ อุปฺจยสฺนฺตฺติอาทิสฺสู วิย อธิวจนฺนฺริตฺติ-
ทฺูกาทิสฺสู วิย จ อตฺถโต ปน นานํ นตฺถิ ฯ ยมฺปิ
อทฺธานนฺตรตฺาย อนนฺตรปฺจฺจโย กาลานนฺตรตฺาย สมนฺนฺตร-
ปฺจฺจโยติ อจาริยานํ มตฺตํ ตํ นิโรธา วุฏฺฐนฺตฺสฺส เนว-
สณฺณานาสณฺณายตฺนกุสฺสํ ผลสฺมาปตฺติยา สมนฺนฺตรปฺจฺจเยน
ปฺจฺจโยติอาทฺธิ วิชฺฌตฺติ ฯ ยมฺปิ ตตฺถ วทฺนฺติ ชมฺมานํ
๑. ม. อิทฺถจ ฯ

*เล่มที่ 48 อุทฺเทสวารวณฺณา หน้า 545

สมฺภูจฺจาปนสมตฺตดา น ปริหายติ ภาวนาพเลน ปน วาริตตฺตา
ธมฺมา สมฺนนฺตรํ นฺุปรชฺชนฺุตีติ ตมฺปิ กาลานนฺฺตรตาย
อภาวเมว สาเชติ ๑ ภาวนาพเลน หิ ตตฺถ กาลานนฺฺตรตา
นตฺถีติ มยฺ(๑) เอตเทว วทาม ๑ ยสฺมา จ กาลานนฺฺตรตา
นตฺถิ ตสฺมา สมฺนนฺฺตรปรจฺจยตา น ยุชฺชติ ๑ กาลานนฺฺตรตาย
หิ เตสํ สมฺนนฺฺตรปรจฺจโย โหตีติ ลทฺธิ ๑ ตสฺมา อภินิเวสํ
อกตฺวา พุชฺชชมนตฺตโตเวตฺถ นานากรรมํ ปจฺเจตพุทฺธิ น
อตฺถโต ๑ กถํ นตฺถิ เอเตสํ อนนฺฺตรนฺฺติ หิ อนนฺฺตรธา ๑
สณฺฺจจฺจนาภาวโต สฺกุจฺจ อนนฺฺตรธาติ สมฺนนฺฺตรธา ๑

อุปรชฺชมาโน สห อุปรปาทนภาเวน (๒) อุปรการโก ธมฺโม
สหชาติปรจฺจโย ปกาสสฺส (๑) ปทีโป วีย ๑ โส อรูปกฺขนฺธาภิ-
วเสน ฉพุทฺธิโห โหติ ๑ ยถาห จตฺตาโร ขนฺธา อรูปีโน
อณฺฺณมณฺฺณ สหชาติปรจฺจเยน ปจฺจโย ๑ จตฺตาโร มหาภูตา
อณฺฺณมณฺฺณ ๑เป ๑ โอกฺกนฺฺตีกฺขณฺเ นามรูปํ อณฺฺณมณฺฺณ ๑เป ๑
จิตฺตเจตฺติกา ธมฺมา จิตฺตสมฺภูจฺจานานํ รูปานํ ๑เป ๑ มหาภูตา
อุปราทารูปานํ ๑เป ๑ รูปีโน ธมฺมา อรูปีโน ธมฺมานํ กิณฺฺจ
กาลํ (๔) สหชาติปรจฺจเยน ปจฺจโย กิณฺฺจ กาลํ (๕) น สหชาติปรจฺจเยน
ปรจฺจโยติ ๑ อิทํ หทฺยวตฺถเมว สนฺฺชาย วุตฺตํ ๑

อณฺฺณมณฺฺณ อุปรปาทนฺุปรตฺถมฺภนภาเวน อุปรการโก ธมฺโม
๑. ม. มยฺมปิ ๑ ๒. ม. อุปรชฺชมานภาเวน ๑ ๓. ม. ปกาสสฺส ๑
๔. ม. กาลเ ๑

*เล่มที 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 546

อณฺณมณฺณปจฺจโย อณฺณมณฺณปฺตถมรฺกํ ตีทณฺฑํ วียํ โส
อรุปฺกขนฺธาทิวเสณ ติวโร โหติ ๑ ยถาห จตฺตารอ ขนฺธา
อรูปีโน อณฺณมณฺณปจฺจเยน ปจฺจโย ๑ จตฺตารอ มหาภูตา
อณฺณมณฺณํ ๑เป ๑ โอกฺกนฺตฺกฺขณ นามรूपิ อณฺณมณฺณปจฺจเยน
ปจฺจโยติ ๑

อธิฏฺจานากาเรน นิสฺสยากาเรน จ อุปการโก ฌมฺโม
นิสฺสยปจฺจโย ตฺรจฺจิตฺตมฺมาทีนํ ปจฺจวิปฺภาทโย วียํ โส จตฺตารอ
ขนฺธา อรูปิโน อณฺณมณฺณํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอวํ
สหชาเต วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺโพ ๑ ฉนฺนุโจ ปเนตฺถ โกฏฺจาสโต
จกฺขวายตฺนํ จกฺขุวิญฺญาณชาตฺยา โสตฺฆมานชิวฺหากายายตฺนํ
กายวิญฺญาณชาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกานณฺจ ฌมฺมานํ นิสฺสยปจฺจเยน
ปจฺจโย ๑ ยํ รูปิ นิสฺสาย มโนชาตฺ จ มโนวิญฺญาณชาตฺ
จ วุตฺตนติ ตํ รูปิ มโนชาตฺยา จ มโนวิญฺญาณชาตฺยา
จ ตํสมฺปยุตฺตกานณฺจ ฌมฺมานํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอวํ
วิกฺคโต ๑

อุปนิสฺสยปจฺจโยติ เอตฺถ(๑) ปน อัยฺ ตาว วจนฺตฺโก
ตทธีนฺวตฺติตฺตาย อตฺตโน ผลเณ นิสฺสโต น ปฏฺกฺกฺจิตฺโตติ
นิสฺสโย ๑ ยถา ปน ภูโส อายาโส อุปายาโส เอวํ ภูโส
นิสฺสโย อุปนิสฺสโย ๑ พลวการณฺสเสตํ อธิวจฺนํ ๑ ตสฺมา พลว-
๑. ม. อธิ ปน ๑

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 547

การณภาเวน อุปการโก ฌโม อุปนิสสยปจโยติ เวทิตพุโพ ฯ
โส อารมมณฺณูปนิสฺสโย อนนฺตรูปนิสฺสโย ปกตูปนิสฺสโยติ ติวโร
โหติ ฯ ตตฺถ ทานํ ทตฺวา สิลํ สมาทียิตฺวา อุโปสถกมฺมํ
กตฺวา ตํ ฌํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขติ ปุพฺเพ สฺวจินฺณานิ ฌํ
กตฺวา ปจฺจเวกฺขติ ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ฌานํ ฌํ กตฺวา
ปจฺจเวกฺขติ เสกฺโข (๑) โคตฺรภภ ฌํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขติ (๒) โวทานํ
ฌํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขติ เสกฺโข มคฺคา วุฏฺฐหิตฺวา มคฺคํ
ฌํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขติ เอมมาทินา นเยน อารมมณฺณูปนิสฺสโย
ตาว อารมมณฺณาธิปฺตินา สทฺธี นานตฺตํ อกตฺวาว วิภตฺโต ฯ
ตตฺถ ยํ อารมมณฺณํ ฌํ กตฺวา จิตฺตเจตฺติกา อุปฺปชฺชนฺติ
ตํ นิยมโต เตสํ อารมมณฺเณสุ พลวารมมณฺณํ โหติ ฯ อิติ
ครุกาตพฺพมตฺตญฺเณน อารมมณฺณาธิปฺติ พลวการณญฺเณ
อารมมณฺณูปนิสฺสโยติ เอมเมเตสํ นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

อนนฺตรูปนิสฺสโยปี ปุริมา ปุริมา กุสลา ขนฺธา ปจฺจิมานํ
ปจฺจิมานํ กุสลานํ ขนฺธานํ อุปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยติอาทินา
นเยน อนนฺตรปจฺจเยน สทฺธี นานตฺตํ อกตฺวาว วิภตฺโต ฯ
มาตีกานิกฺเขเป ปน เนสํ จกฺขุวิญญาณธาตฺตํสมฺปยุตฺตกา จ
ธมฺมา มโนธาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกานญจ ธมฺมานํ อนนฺตร-
ปจฺจเยน ปจฺจโยติอาทินา นเยน อนนฺตรสฺส จ ปุริมา ปุริมา
๑. ม. เสกฺขา ฯ ๒. ม. ปจฺจเวกฺขณฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 549

สมาปตฺตี อุปฺปาเทติ ฯ สทฺธา สึลฺลํ สุตฺตํ จาโก ปญฺญา สทฺธา ย
สึลฺลสฺส สุตฺตสฺส จาคฺคสฺส ปญฺญาย อุปฺนิสฺสยปจฺเจยฺน ปจฺจโยติ-
อาทึนา นเยน อนฺเนกปฺปการโก ปภเวโท เวทิตฺตพฺโพ ฯ อิติ
อิเม สทฺธาทโย ปกฺคา เจว พฺลวการณฺเณน อุปฺนิสฺสโย(๑)
จาทิ ปกฺคูปฺนิสฺสโยติ ฯ

ปจฺจมตฺริ อุปฺปชฺชิตฺวา วตฺตมานภาเวน อุปฺการโก ฐมฺโหม
ปฺเรชาตปจฺจโย ฯ โส ปญฺจทฺวาเร วตฺถารมฺมณฺททยวตฺถวเสน
เอกาทสฺวิโร โหติ ฯ ยถาห จกฺขุวยตฺนํ จกฺขุวิญฺญาณชาตฺยา
ตํสมฺปยุตฺตกานฺนจ ฐมฺมานํ ปฺเรชาตปจฺเจยฺน ปจฺจโย ฯ โสต-
มานชิวฺหากายตฺนํ รูปรายตฺนํ สทฺทกนฺทรสโผฏฺฐพฺพายตฺนํ
กายวิญฺญาณชาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกานฺนจ ฐมฺมานํ ปฺเรชาต-
ปจฺเจยฺน ปจฺจโย ฯ รูปรสทฺทกนฺทรสโผฏฺฐพฺพายตฺนํ มโนชาตฺยา
ตํสมฺปยุตฺตกานฺนจ ฐมฺมานํ ปฺเรชาตปจฺเจยฺน ปจฺจโย ฯ ยํ
รูปํ นิสฺสาย มโนชาตฺ จ มโนวิญฺญาณชาตฺ จ วตฺตนฺติ ตํ
รูปํ มโนชาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกานฺนจ ฐมฺมานํ ปฺเรชาตปจฺเจยฺน
ปจฺจโย มโนวิญฺญาณชาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกานฺนจ ฐมฺมานํ กิณฺจ
กาลิ(๒) ปฺเรชาตปจฺเจยฺน ปจฺจโย กิณฺจ กาลิ(๒) น ปฺเรชาต-
ปจฺเจยฺน ปจฺจโยติ ฯ

ปฺเรชาตานิ รูปฐมฺมานํ อุปฺตมฺภกฺเณน อุปฺการโก

๑. ม. อุปฺนิสฺสยา ฯ ๒. ม. กาลเ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปญฺจานุปกกรณวณฺณนา หน้ 550

อรุปรหมโม ปจฺจนาชาตปจฺจโย คิซฺฌโปตกสรีรานํ อหหาราสา-
เจตนา วีย ๑ เตน วุตฺตํ ปจฺจนาชาตา จิตฺตเจตสีกา รมฺมา
ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปจฺจนาชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ ๑

อาเสวนภฺเฐน อนนฺตรานํ ปคฺคณพลวภาวาย อุปการโก
รมฺโม อาเสวนปจฺจโย คนฺถาทิสฺส ปุริมาปุริมาภโยโค (๑) วีย ๑ โส
กฺุสลา กฺุสลคิริยาชวณวเสน ติวโร โหติ ๑ ยถาห ปุริมา ปุริมา
กฺุสลา รมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กฺุสลานํ รมฺมานํ อาเสวน-
ปจฺจเยน ปจฺจโย ๑ ปุริมา ปุริมา อฺกฺุสลา ๑เป๑ คิริยาพฺยาคตา
รมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ คิริยาพฺยาคตานํ รมฺมานํ อาเสวน-
ปจฺจเยน ปจฺจโยติ ๑

จิตฺตปฺปโยคสงฺขาเตน คิริยาภาเวน อุปการโก รมฺโม
กมฺมปจฺจโย ๑ โส นานากุขณิกาย เจว กฺุสลา กฺุสลเจตนาย
สหชาตาย จ สพฺพายปี (๒) เจตนาย วเสน ทฺุวิโร โหติ ๑
ยถาห กฺุสลา กฺุสลคมฺมํ วิปากานํ ขนฺธานํ กฺุฏตฺตา จ
รฺูปานํ กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ๑ เจตนา สมฺปยุตฺตกานํ รมฺมานํ
ตฺิสมฺมญฺจานานนฺจ รฺูปานํ กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโยติ ๑

นินฺรุสฺสาหสนฺตภาเวน นินฺรุสฺสาหสนฺตภาวาย อุปการโก
วิปากรมฺโม วิปากปจฺจโย ๑ โส ปวตฺเต จิตฺตสมฺมญฺจานานํ
รฺูปานํ (๓) ปฏิสนฺธิยํ กฺุฏตฺตา จ รฺูปานํ สพฺพตฺถ จ ตฺิสมฺปยุตฺต-
๑. ม. ปุริมาปุริมาภโยโค ๑ ๒. ส. สพฺพาย ๑

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้า 551

กานัน ฌมมานัน (๑) วิปากปจฺจโย โหติ ฯ ยถาห วิปากาพฺยาโกโต
เอโก ขนฺโธ ตินฺณํ ขนฺธานํ จิตฺตสมฺภูจฺจานานนฺจ รูปานํ
วิปากปจฺจเยน ปจฺจโย ฯเปฯ ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเณ วิปากาพฺยาโกโต
เอโก ขนฺโธ ตินฺณํ ขนฺธานํ ฯเปฯ ตโย ขนฺธา เอกสฺส
ขนฺธสฺส ฯเปฯ เทว ขนฺธา ทฺวินฺนํ ขนฺธานํ กฏฺตฺตา จ
รูปานํ วิปากปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ ขนฺธา วตฺตฺสฺส วิปากปจฺจเยน
ปจฺจโยติ ฯ

รูปารูปานํ อุปฺตมฺภกฺกุเจน อุปการกา จตฺตาโร
อาหारा อาหารปจฺจโย ฯ ยถาห กพฺพิงฺกาโร อาหาโร อิมสฺส
กายสฺส อาหารปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อรูปินํ อาหारा สมฺปยุตฺตกานํ
ฌมมานัน ตํสมฺภูจฺจานานนฺจ รูปานํ อาหารปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ
ปญฺหาวาเร ปน ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเณ วิปากาพฺยาโกตา อาหारा
สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺธานํ กฏฺตฺตา จ รูปานํ อาหารปจฺจเยน
ปจฺจโยติปิ วุตฺตํ ฯ

อธิปตฺยญฺเจน อุปการกา อิตฺถินฺทฺริยปฺริสินฺทฺริยวชฺชา
วีสตฺถินฺทฺริยา อินฺทฺริยปจฺจโย ฯ ตตฺถ จกฺขุณฺทฺริยาทโย ปญฺจ
อรูปฌมมานันฺเขว เสสา รูปารูปานํ ปจฺจยา โหนฺติ ฯ ยถาห
จกฺขุณฺทฺริยํ จกฺขุวิญฺญาณชาตฺยา โสตฺถมานชฺิวฺหากายินฺทฺริยํ
กายวิญฺญาณชาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกานนฺจ ฌมมานัน อินฺทฺริย-
๑. ม. สมฺปยุตฺตฌมมานัน ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจํานปฏฺจณณณนา หน้ํา 552

ปฏฺจเยน ปฏฺจโย ๑ รุปีวีตินุทฺริยํ กฏฺตตารุปานํ อินุทฺริย-
ปฏฺจเยน ปฏฺจโย ๑ อรุปีโน อินุทฺริยา สมฺปยุตฺตกานํ ฃมฺมานํ
ตํสมฺมฏฺจํานานนฺจ รุปานํ อินุทฺริยปฏฺจเยน ปฏฺจโยติ ๑
ปณฺหาวาเร ปน ปฏฺฐิสนุทฺธิกฺขณฺเ วิปากาพฺยากตา อินุทฺริยา
สมฺปยุตฺตกานํ ฃมฺมานํ (๑) กฏฺตตา จ รุปานํ อินุทฺริยปฏฺจเยน
ปฏฺจโยติปี วุตฺตํ ๑

อุปนฺนิชฺฌายนฺนุเจน อุปการกานิ จเปตฺวา ทฺวิปณฺจ-
วิณฺญาณฺเสสุ กายิกสฺสขทุกฺขเวทนาทฺวยํ สพฺพพานิปี กุสลาทีเกทานิ
สตุต ฌานนฺจกานิ ฌานปฏฺจโย ๑ ยถาห ฌานนฺจกานิ
สมฺปยุตฺตกานํ(๒) ฃมฺมานํ ตํสมฺมฏฺจํานานนฺจ รุปานํ ฌานปฏฺจเยน
ปฏฺจโยติ ๑ ปณฺหาวาเร ปน ปฏฺฐิสนุทฺธิกฺขณฺเ วิปากาพฺยากตานิ
ฌานนฺจกานิ สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺุชานํ กฏฺตตา จ รุปานํ ฌาน-
ปฏฺจเยน ปฏฺจโยติปี วุตฺตํ ๑

ยโต ตโต วา นียฺยานนฺนุเจน อุปการกานิ กุสลาที-
เกทานิ ทฺวาทส มคฺคนฺจกานิ มคฺคปฏฺจโย ๑ ยถาห มคฺคนฺจกานิ
สมฺปยุตฺตกานํ(๓) ฃมฺมานํ ตํสมฺมฏฺจํานานนฺจ รุปานํ มคฺคปฏฺจเยน
ปฏฺจโยติ ๑ ปณฺหาวาเร ปน ปฏฺฐิสนุทฺธิกฺขณฺเ วิปากาพฺยากตานิ
มคฺคนฺจกานิ สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺุชานํ กฏฺตตา จ รุปานํ มคฺค-
ปฏฺจเยน ปฏฺจโยติปี (๒) วุตฺตํ ๑ เอเต ปน เทวปี ฌานมคฺค-
๑. ม. ขนฺุชานํ ๑ ๒. ม. ฌานสมฺปยุตฺตกานํ ๑

๓. ม. มคฺคสมฺปยุตฺตกานํ ๑

*เล่มที 48 อุทฺเทสวารวณฺณา หน้า 553

ปจฺจยา ยถาสงฺขยํ ทฺวิปฺลยจวิญฺญาณาเหตุกจิตฺเตสฺส น ทฺพฺภนฺตํตีติ
เวทิตฺตพฺพา ฯ

เอกวัตฺตูกเอการมฺมณเอกุปฺปาเทกนโรธสงฺขาเตน สมฺปยุตฺต-
ภาเวน อุปการกา อรูปชฺมมา สมฺปยุตฺตปจฺจโย ฯ ยถาห
จตุตฺตารอ ขนฺธา อรูปโน อลฺลณมณฺณํ สมฺปยุตฺตปจฺจเยน
ปจฺจโยตีติ ฯ

เอกวัตฺตูกาทิภาวานุปกเมน อุปการกา รูปโน ชฺมมา
อรูปีนํ อรูปโนปิ ชฺมมา รูปนํ (๑) วิปฺปยุตฺตปจฺจโย(๒) ปจฺจโย ฯ โส สหชาต-
ปจฺจญาชาติปฺเรชาติวเสน ติวโร โหตีติ ฯ วุตฺตญฺเหตํ สหชาตา
กฺสลา ขนฺธา จิตฺตสมฺภูจฺจานานํ รูปานํ วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน
ปจฺจโย ฯ ปจฺจญาชาติ กฺสลา ขนฺธา ปฺเรชาติสฺส อิมสฺส
กายสฺส วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโยตีติ ฯ อพฺยาगतปทสฺส ปน
สหชาตวิภงฺเก ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณฺเ วิปากาพฺยากตา ขนฺธา กฺฏฺตฺตา-
รูปานํ วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ ขนฺธา วตฺตฺส วตฺต
ขนฺธานํ วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโยตีติ วุตฺตํ ฯ ปฺเรชาติ ปน
จกฺขุขนฺทรียาทิวตฺตฺวเสน(๓) เวทิตฺตพฺพิ ฯ ยถาห ปฺเรชาติ จกฺขุวยตนํ
จกฺขุวิญฺญาณสฺส ฯเปฯ กายายตนํ กายวิญฺญาณสฺส วิปฺปยุตฺต-
ปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ วตฺต วิปากาพฺยาगतานํ กิริยาพฺยาगतานํ
ขนฺธานํ วตฺต กฺสลาณํ ขนฺธานํ วตฺต อกฺสลาณํ ขนฺธานํ
๑. ม. อรูปโน ชฺมมา รูปนํ ฯ ๒. ม. วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน
ปจฺจโย ฯ ๓. ม. ...วตฺตฺวเสนเว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณนา หน้า 554

วิปฺปยุตฺตปฺจฺเจน ปฺจฺจโยติ ฯ

ปฺจฺจปฺปนฺนลกฺขณฺเณ อตฺถิภาเวณ ตาทิสฺสเสว ฐมฺมสฺส
อุปฺตมฺภกฺกฺกุเณ อุปการโก ฐมฺโฆ อตฺถิปฺจฺจโย ฯ ตสฺส อรูปกฺ-
ขณฺฐมหาภูตนา มรูปจิตฺตเจตฺติกมหาภูตายนวตฺถวเสณ สตฺตธา
มาติกา นิกฺขิตฺตา ฯ ยถาห จตฺตารโ ขนฺธา อรูปิโน อณฺณ-
มณฺณํ อตฺถิปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย ฯ จตฺตารโ มหาภูตา อณฺณ-
มณฺณํ ฯ โอกกนฺตฺติกฺขณฺเณ นามรูปิ อณฺณมณฺณํ ฯ จิตฺตเจตฺติกา
ฐมฺมา จิตฺตสมฺภูจฺจานานํ รูปานํ ฯ มหาภูตา อุปาถารูปานํ ฯ
จกฺขวายนํ จกฺขุวิญฺญาณธาตฺยา ฯเปฯ กายายตฺนํ ฯเปฯ
รูปายตฺนํ ฯเปฯ โสภฺจพฺพายตฺนํ กายวิญฺญาณธาตฺยา ตํสมฺปยุตฺต-
กานณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย ฯ รูปายตฺนํ ฯเปฯ
โสภฺจพฺพายตฺนํ มโนธาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกานณฺจ ฐมฺมานํ
อตฺถิปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย ฯ ยํ รูปิ นิสฺสาย มโนธาตฺ จ มโน-
วิญฺญาณธาตฺ จ วตฺตนฺตฺติ ตํ รูปิ มโนธาตฺยา จ มโน-
วิญฺญาณธาตฺยา จ ตํสมฺปยุตฺตกานณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปฺจฺจเยน
ปฺจฺจโยติ ฯ ปญฺหาวาเร ปน สหชาตํ ปุเรชาตํ ปฺจฺจชาตํ
อาหาริ อินฺทฺริยนฺตฺติปี นิกฺขิปิตฺวา สหชาเต ตาว เอโก ขนฺโธ
ตฺถิณฺณํ ขนฺธานํ จิตฺตสมฺภูจฺจานานณฺจ รูปานํ อตฺถิปฺจฺจเยน
ปฺจฺจโยติอาทินา นเยน นินฺทเทโส กโต ฯ ปุเรชาเต ปุเรชาตานํ
จกฺขวาทินํ วเสน นินฺทเทโส กโต ฯ ปฺจฺจชาเต ปุเรชาตสฺส

*เล่มที่ 48 อุทเทสวารวณณา หน้ 555

อิมสฺส กายสฺส ปจฺจชาตานิ จิตฺตเจตฺตีกานิ ปจฺจยวเสน
นิทฺเทโส กโตฯ อหารินฺทฺริเยสฺส ปน กพฺพิงฺกาโร อหโร
อิมสฺส กายสฺส อิตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโยฯ ฐปชีวิตินฺทฺริยิ กฏฺตตารุ
รูปานิ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอวํ นิทฺเทโส กโตติฯ

อตฺตโน อนนฺตริ อฺปฺปชฺชมานานิ อรฺฐปรหมฺมานิ ปวตฺติ-
โอกาสทานน อฺปการกา สมนนฺตรนิรฺทฺธา อรฺฐปรหมฺมา
นตฺถิปจฺจโยฯ ยถา สมนนฺตรนิรฺทฺธา จิตฺตเจตฺตีกา ชมฺมา
ปฏฺฐปฺปนฺนานิ จิตฺตเจตฺตีกานิ ชมฺมานิ นตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโยติฯ

เตเอว วิคตภาเวน อฺปการกตฺตา วิคตปจฺจโยฯ ยถา
สมนนฺตรวิคตา จิตฺตเจตฺตีกา ชมฺมา ปฏฺฐปฺปนฺนานิ จิตฺต-
เจตฺตีกานิ ชมฺมานิ วิคตปจฺจเยน ปจฺจโยติฯ

อตฺถิปจฺจยชฺมฺมาเอว อวิคตภาเวน อฺปการกตฺตา อวิคต-
ปจฺจโยติ เวทิตพฺพาฯ เทสนาวิลาสน ปน ตถา วินตพฺพ-
เวเนยฺยวเสน วา อํ ทุโก วุตฺโต สเหตุกทฺกํ วตฺวาปี
เหตุสมฺปยุตฺตทฺกาทโย (๑) วิทยาติฯ

อิมสฺส ปน จตฺวิสตฺติยา ปจฺจเยสฺส อสมฺโหมหตฺถิ

ชฺมฺมโต กาลโต เจว นานปฺปการเกทโต

ปจฺจยฺปฺปนฺนโต เจว วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยฯ

ตตฺถ ชฺมฺมโตติ อิมสฺส หิ ปจฺจเยสฺส เหตุปจฺจโย ตาว

๑. ม. เหตุสมฺปยุตฺตทฺโกฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 556

นามรูปชฺมเมสุ นามชฺมเมกเทโส ฯ อารมฺมณปจฺจโย สทฺธิ
ปญฺจตฺติยา จ อภาเวน สพฺเพปิ นามรูปชฺมมา ฯ อธิปฺติปจฺจเย
สหชาตาทิปฺติ นามชฺมเมกเทโส ฯ ตถา กมฺมณานมคฺคปจฺจยา ฯ
อารมฺมณาทิปฺติ สพฺเพปิ ครุกาตพฺพา อารมฺมณชฺมมา ฯ
อนนฺตรสมนฺนฺตรปจฺจชาตาเสวนวิปากสมฺปยุตฺตตฺถวิคตปจฺจยา
นามชฺมมาว ฯ นิพฺพานสฺส อสงฺกหิตตฺตา นามชฺมเมกเทโสติปิ
วตฺถุ วฏฺฏติ ฯ ปุเรชาตปจฺจโย รุเปกเทโส ฯ เสสา ยถาลภ-
วเสน นามรูปชฺมมาติ เอวฺ ตาเวตฺถ ชฺมมโต วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ

กาลโตติ

ปจฺจปฺปนฺนาว โหนฺเตตฺถ ปจฺจยา ทส ปญฺจ จ
อตีตาเอว ปญฺเจโก เต กาลे เทวปี นิสฺสิโต
ตโย ติกาลิกา เจว วิมุตฺตา จาปี กาลโตติ ฯ

เอเตสุ หิ เหตุปจฺจโย สหชาตอณฺณมณฺณนิสฺสยปุเรชาต-
ปจฺจชาตวิปากอาหารอินฺทฺริยณานมคฺคสมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตอตฺถิ-
อวิกตปจฺจโยติ อิเม ปณฺณรส ปจฺจยา ปจฺจปฺปนฺนชฺมมา ว
โหนฺติ ฯ อนนฺตรปจฺจโย สมนฺนฺตรราเสวนนตฺถิวิคตปจฺจโยติ อิเม
ปญฺจ อตีตาเอว โหนฺติ ฯ เอโก ปน กมฺมปจฺจโย ว (๑)เต ปจฺจป-
ปนฺนาตีเต เทวปี กาลे นิสฺสิโต โหติ ฯ เสสา อารมฺมณ-

๑. ม. เต ฯ

*เล่มที่ 48 เหตุปัจจัยนิตฺเทศวณณา หน้า 557

ปัจจโย อธิปติปัจจโย อุปนิสฺสยปัจจโยติ อิมํ ตโย ปัจจยา
เตกาลิกาปี โหนฺติ อิมํ ตโย (๑) ปญฺจตฺตยา สทฺธิ นีพฺพานสฺส
สงฺคหิตตฺตา กาลวินิมุตฺตาทิปฺติ เอวเมตฺถ กาลโตปี วิญญา-
ตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

นานปฺปการเภทโต ปัจจยุปฺปนฺนโตติ อิมํ ปน ทฺวินฺนํ
ปทานํ อตฺถโต นิตฺเทศวเร อาริกวิสฺสตีติ ฯ

ปัจจยฺนิตฺเทศวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

เหตุปัจจัยนิตฺเทศวณณา

อิทานิ ปน (๒) สพฺเพปิ เต ปัจจเย อุตฺตฺถิฏฺฐปฺปิปฺปายา
นิตฺถิลิตฺตวา ทสฺเสตฺถุ เหตุปัจจโยติ เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกานํ
ธมฺมานํ ตํสมฺมจฺจานานนฺจ รูปานํ เหตุปัจจเยน ปัจจโยติ-
อาทิมานํ ฯ ตตฺถ เหตุปัจจโยติ จตฺตวิสฺตยา ปัจจเยสฺสุ นิกฺขิตฺต-
ปฺปิปฺปายา สพฺพปจฺมํ ภาเชตฺตพฺพสฺส อัย (๑) ปทฺทฺธาโร ฯ
เสสฺสปัจจเยสฺสุปี อิมินาว นเยน ปจฺมํ ภาเชตฺตพฺพปทฺ อุตฺตริตฺตวา
วิสฺสชฺชนํ กตฺตุนฺติ เวทิตฺตพฺพํ ฯ อัย ปเนตฺถ ปทฺสมฺพนฺนโร (๔)
โย ปัจจยฺนิตฺเทศ เหตุปัจจโยติ อุตฺตฺถิฏฺฐโร โส นิตฺเทศโต
เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกานํ ธมฺมานํ ตํสมฺมจฺจานานนฺจ รูปานํ
๑. ม. อิมํ ตโยติ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปน สทฺโท นตฺถิ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. สมฺพนฺนโร ฯ

*เล่มที 48 มหาปฏฺจานปฺปรกฺรณวณฺณนา หน้า 558

เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอว เวทิตพฺโพ ฯ อิมินา อุปาเยน
สพฺพปจฺจเยสุ ภาเชตพฺพทสฺส(๑) วิสฺสชฺชเนน สทฺธิ สมฺพนฺโธ
เวทิตพฺโพ ฯ

อิทานิ เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกานนฺติ เอตถ เหตุสมฺปยุต-
ตกานนฺติ อวตฺวา เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกานนฺติ กสฺมา วุตฺตนฺติ
ปจฺจยสฺส เจว ปจฺจยุปฺปนฺนानนฺจ ววตฺถาปนโต ฯ เหตุ-
สมฺปยุตฺตกานนฺติ ทิ วุตฺเต เหตุนา สมฺปยุตฺตกานํ [๒] อสุโก
นาม ฌมฺโม เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ ปจฺจยสฺส ววตฺถานํ น
ปณฺญาเยยฺย ฯ อถาปี เหตุนา สมฺปยุตฺตกานํ เหตุสมฺปยุตฺต-
กานนฺติ อตฺถํ อกฺกเหตุวาว เยสํ เกสณฺจि สมฺปยุตฺตกานํ
เหตุ เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ อตฺถโถ ภเวยฺย เอว สนนฺเต
เหตุนา วิปฺปยุตฺตา จกฺขุวิญฺญาณาทโยปี สมฺปยุตฺตกาเยว
เหตุนา สมฺปยุตฺตา กุสลาทโยปี ฯ ตตฺถ อยํ เหตุ อสุกสฺส
นาม สมฺปยุตฺตกมฺมสฺส ปจฺจโยติ ปจฺจยุปฺปนฺนววตฺถานํ น
ปณฺญาเยยฺย ฯ ตสฺมา ปจฺจยญฺเจว ปจฺจยุปฺปนฺเน จ (๓) ววตฺถาปนโต
เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกานนฺติ อาห ฯ ตสฺสตฺถโถ เหตุสมฺปยุตฺตกานํ
กุสลาทิมฺมานํ โย เหตุ สมฺปยุตฺตโก เหตุ(๔) โส เหตุปจฺจเยน
๑. ม. สพฺพปจฺจเยสุ ภาเชตพฺพทสฺส ฯ ๒. ม. เอตถนฺตเร
เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ อตฺถโถ ภเวยฺย ฯ เอว สนนฺเตติ ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. ปจฺจยุปฺปนฺนानนฺจ ฯ ๔. ม. โย เหตุสมฺปยุตฺตโก ฯ

*เล่มที่ 48 เหตุปัจจัยนิตุเทศวณณา หน้า 559

ปัจจัยโยติ ฯ ตตราปี ปัจจัยโยติ อวตฺวา เหตุปัจจัยเณนาติ วจัน
เหตุโน อณฺณตา ปัจจัยภาวปฏิเสชนตฺถิ ฯ อยฺยหิ เหตุ
เหตุปัจจัยเณนาปี ปัจจัยโย โหติ สหชาตาทีปัจจัยเณนาปี ฯ ตตฺรตฺส
ยวํ สหชาตาทีปัจจัยวเสน อณฺณตาปี ปัจจัยภาโว ตตฺส
ปฏิเสชนตฺถิ เหตุปัจจัยเณนาติ วุตฺตํ ฯ เอวํ สนฺเตปี ตํสมปยุตฺต-
กานนฺติ อวตฺวา กสฺมา เหตุสมปยุตฺตกานนฺติ วุตฺตนฺติ
นิตฺทิตฺตพฺพตฺส อปากกฺตฺตา ฯ ตํสมปยุตฺตกานนฺติ หิ วุตฺเต
เณ เต ตํสมปยุตฺตกา นาม โหนฺติ อยํ นาม โสติ นิตฺทิตฺ-
ตพฺโพ อปากกฺโฏ ฯ ตตฺส อปากกฺตฺตา เณ สมปยุตฺตา เต
ตํสมปยุตฺตกาติ วุจฺจนฺติ ตํ สรฺูปโตว ทสฺเสตฺถุ เหตุสมปยุตฺต-
กานนฺติ วุตฺตํ ฯ

ตํสมมฺญจานานนฺติ เอตฺถ ปน นิตฺทิตฺตพฺพตฺส ปากกฺตฺตา
ตํคหณํ กตฺถํ ฯ อยฺเยหตฺถ อตฺถโถ เต เหตุ เจว เหตุ-
สมปยุตฺตกา จ ฐมา สมมฺญจานา (๑) เอเตสนฺติ ตํสมมฺญจานานี ฯ
เตลฺลํ ตํสมมฺญจานานํ เหตุโต เจว เหตุสมปยุตฺตฐมเมหิ จ
นิตฺพตฺตทานนฺติ อตฺถโถ ฯ อิมินา จิตฺตสมมฺญจานรฺูปํ คณฺหาติ ฯ
กึ ปน ตํ จิตฺตโต อณฺเณนปี สมมฺญจาทิตฺติ ฯ อาม สมมฺญจาทิ ฯ
สพฺเพปี หิ จิตฺตเจตฺติกา เอกโต หุตฺวา รฺูปํ สมมฺญจาเปนฺติ ฯ
โลกิยฐมฺเมตฺสนาย ปน จิตฺตตฺส อธิกภาวโต ตถาวีธํ รฺูปํ
๑. ม. สมมฺญจานํ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 560

จิตตสมฺภูจฺจานนฺติ วุจฺจติ ฯ เตเนวาท จิตฺตเจตฺติกา ฐมฺมา
จิตฺตสมฺภูจฺจานานํ รูปานํ สหชาตปฺจฺเจยน ปฺจฺจโยติ ฯ
ยฺหิ เอวํ อธิปปี ตํสมฺภูจฺจานานนฺติ วตฺวา(๑) จิตฺต-
สมฺภูจฺจานานนฺติ กสฺมา น วุตฺตํ ฯ (๒) อจิตฺตสมฺภูจฺจานานมฺปิ
สงฺกณฺหนโต ฯ ปญฺหาวารสฺมิณฺหิ ปฏฺฐิสฺนฺธิขฺณเ วิปกา-
พฺยาคตา เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกาณํ (๓) ขนฺธานํ กญฺจฺจตา จ รูปานํ
เหตุปฺจฺเจยน ปฺจฺจโยติ อากตฺติ ฯ ตสฺส สงฺกณฺหนตฺถํ อธิ จิตฺต-
สมฺภูจฺจานานนฺติ อวตฺวา ตํสมฺภูจฺจานานนฺติ ตสฺสตฺถโ
จิตฺตชฺรูปํ อชนฺยมานาปี เต เหตุ เหตุสมฺปยุตฺตกา ฐมฺมา
สหชาตาทิปฺจฺจยวเสน สมฺภูจฺจานา (๔) เอเตสนฺติ ตํสมฺภูจฺจานานี ฯ
เตสํ ตํสมฺภูจฺจานานํ ปวตฺเต จิตฺตชานํ ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺลฺลจ กญฺจฺจตา-
รูปานํ (๕) เหตุ เหตุปฺจฺเจยน ปฺจฺจโยติ ฯ อิมินา อุปายเณ อญฺเญสฺสุปี
ตํสมฺภูจฺจานานนฺติ อากตฺตฺจฺจานเณสฺ อตฺถโ เวทิตพฺโพ ฯ
กสฺมา ปนายิ เหตุ ปฏฺฐิสฺนฺธิยเมว กญฺจฺจตารูปานํ เหตุ-
ปฺจฺจโย โหติ น ปวตฺเตติ ปฏฺฐิสฺนฺธิย กมฺมชฺรูปานํ จิตฺตปฏฺฐิ-
พฺพทฺชฺวตฺติคตฺย ฯ ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺลฺลหิ กมฺมชฺรูปานํ จิตฺตปฏฺฐิพฺพทฺชฺ
ปวตฺติ จิตฺตวเสน อุปฺปชฺชนฺติ เจว ตฺถฺจฺจนฺติ จ ฯ ตสฺมิณฺหิ
ขณเ จิตฺตํ จิตฺตชฺรูปํ ชเนตฺถํ น สกฺโกติ ตานปี วินา
๑. ม. อวตฺวา ฯ ๒. ม. น วุตฺตนฺติ ฯ ๓. ม. เหตุ
สมฺปยุตฺตกาณํ ฯ ๔. ม. สมฺภูจฺจานํ ฯ ๕. ม. กญฺจฺจตารูปานมฺปิ ฯ

*เล่มที 48 เหตุปจฺจยนิทฺทสวณฺณา หน้า 561

จิตฺเตน อุปฺปชฺชิตฺตํ วา จาคฺตุํ วา น สกฺโกณฺติ ฯ เตเนวาท
วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ ตสฺมี ปตฺติจฺจิตฺเต วิญฺญาณํ นามรูปสฺส
อวกฺกนฺติ โหตีตี ฯ (๑) ปวตฺตียํ ปน เตสํ จิตฺเต วิชฺชมาเนปี
กมฺมปฏฺิพฺพทฺฐาว ปวตฺติ น จิตฺตปฏฺิพฺพทฺฐา ฯ อวิชฺชมาเน
จาปี จิตฺเต นโรธสฺมาปนฺนํ อุปฺปชฺชนฺติเยว ฯ

กสฺมา ปน ปฏฺิสนฺธิกฺขณํ จิตฺตํ จิตฺตชฺรูปํ ชเนตฺตํ น
สกฺโกตีตี กมฺมเวกฺกขิตฺตตฺตาย เจว อุปฺปตฺติจฺจิตฺตตฺตฺตาย จ
ทฺพฺพลตฺตา ฯ ตณฺหิ ตทา กมฺมเวกฺกขิตฺตํ อุปฺเรชาตวตฺตฺตฺตฺตา
จ อุปฺปตฺติจฺจิตฺตตฺตฺกนฺติ ทฺพฺพลํ โหตี ฯ ตสฺมา ปปาเต ปตฺติตมตฺโต
ปฺริโส กิลฺลิจิ สิปฺปํ กาคฺตุํ วิย รฺูปํ ชเนตฺตํ น สกฺโกตี
กมฺมชฺรูปเมว ปนสฺส จิตฺตสมฺภูจฺานรฺูปจฺานํ ตฺิฏฺจตี ฯ ตณฺจ
กมฺมชฺรูปสฺเสว พฺิชฺจจฺานํ ตฺิฏฺจตี ฯ กมฺมํ ปนสฺส เขตฺตสทฺิสํ
กิลฺลสา อาปสทฺิสา ฯ ตสฺมา สนฺเตปี เขตฺเต อาเป จ
ปจฺมฺอุปฺตฺตียํ พฺิชฺชานฺภาเวน รฺุกขฺอุปฺตฺติ วิย ปฏฺิสนฺธิกฺขณํ
จิตฺตานฺภาเวน รฺูปกฺายสฺส อุปฺปตฺติ ฯ พฺิเช ปน วิคเตปี ปจฺวี-
อาปานฺภาเวเนว (๒) รฺุกขสฺส อุปฺรูปฺริ ปวตฺติ วิย วินา จิตฺเตน
กมฺมโตว กฏฺุตตารฺูปานํ ปวตฺติ โหตีตี เวทิตฺทพฺพา ฯ วุตฺตมฺปี
เจตํ กมฺมํ เขตฺตํ วิญฺญาณํ พฺิชฺชํ ตณฺหา สินฺโหตี ฯ (๓)

อยณฺจ ปนตฺโต โอกาสวเสเนว คเหตุพฺุโพ ฯ ตโย หิ
๑. สํ. นี. ๑๖/๑๔๘/๘๐ ฯ ๒. ม. เอวสทฺุโท นตฺถิ ฯ
๓. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๑๖/๒๘๓ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจนาปฺปกรณวณฺณา หน้า 562

โอกาสา นามโอกาโส รูโปกาโส นามรูโปกาโสติ ฯ ตตฺถ
อรุปรกโว นามโอกาโส นาม ฯ ตตฺร หิ หทฺยวตฺถมตฺตมฺปิ
รูปรปฺจยฺ วินา อรุปรมฺมาว อฺปรปฺชชนฺติ ฯ อสฺสณฺภโว
รูโปกาโส นาม ฯ ตตฺร หิ ปฏฺฐิสฺสนฺธิจิตฺตมตฺตมฺปิ อรุปรปฺจยฺ
วินา รูปรมฺมาว อฺปรปฺชชนฺติ ฯ ปณฺจโวการภโว นามรูโปกาโส
นาม ฯ ตตฺร หิ วตฺถรูปรมตฺตมฺปิ วินา ปฏฺฐิสฺสนฺธิ อรุปรมฺมา
ปฏฺฐิสฺสนฺธิจิตฺตยฺ วินา กมฺมชาปี รูปรมฺมา น อฺปรปฺชชนฺติ ฯ
ยฺคนทฺธา ว (๑) รูปรูปานํ อฺปรปฺตฺติ ฯ ยถา หิ สฺสสามิก
สฺราชเก เกเห สทฺวารปาลเก ราชาตฺตฺติ วินา ปจฺมปฺปเวโส นาม นตฺถิ
อฺปรภาเก ปน วินาปี อาตฺตฺติ ปริมาณตฺติอานุกาเวเนว โหติ
เอวเมว ปณฺจโวการเ ปฏฺฐิสฺสนฺธิวิญฺญาณสฺส (๒) สหชาตาทีปฺจยตฺ
วินา รูปรสฺส ปฏฺฐิสฺสนฺธิวเสน ปจฺมปฺปตฺติ นาม นตฺถิ ฯ อฺปร-
ภาเก ปน วินาปี ปฏฺฐิสฺสนฺธิวิญฺญาณสฺส สหชาตาทีปฺจยยานุกา
ปริมาณานุกาเวเนว ลทฺชปฺปเวสสฺส กมฺมโต ปวตฺติ โหติ ฯ
อสฺสณฺภโว ปน ยสฺมา อรุโปกาโส น โหติ ตสฺมา ตตฺถ
วินาว อรุปรปฺจยยา อสฺสโยกาตฺตฺตา (๓) รูปร ปวตฺตฺติ อสฺสสามิก
สฺสณฺเคเห อตฺตโน เกเห จ ปริสฺสสฺส ปเวโส วิย ฯ อรุปรกโวปี
ยสฺมา รูโปกาโส น โหติ ตสฺมา ตตฺถ วินาว รูปรปฺจยยา
อสฺสโยกาตฺตฺตา อรุปรมฺมา ปวตฺตฺตฺติ ฯ ปณฺจโวการภโว ปน
๑. สී. ยฺคนนฺทฺธา ฯ ๒. ม. ปฏฺฐิสฺสนฺธิวิญฺญาณราชสฺส ฯ
๓. สී. ม. อญฺโยกาตฺตฺตา ฯ

*เล่มที 48 เหตุปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 563

รูปารูโปกาโสติ นตฺถตฺถ อรูปปจฺจยํ วินา ปฏิสนฺธิกฺขณ
รูปานํ อุปฺปตฺตีติ ฯ อิติ อัยฺ เหตุ ปฏิสนฺธิยเมว กฺกตฺตา-
รูปานํ ปจฺจโย โหติ น ปวตฺเตติ ฯ

นनु จ (๑) เหตุ สหชาตานิ เหตุปจฺจยเณ ปจฺจโยติ วุตฺเต
สพฺโพปิ อัยฺ อตฺโถ คหิโต โหติ อถ กสฺมาเหตุสมฺปยุตฺตกานํ
ธมฺมานํ ตํสมฺภูจฺจานานญจ รูปานนฺติ อิทํ คหิตนฺติ ปวตฺตियํ
กฺกตฺตารูปาทินํ (๒)ปจฺจยภาวสฺส ปฏิพาหนโต ฯ เอวญฺหิ สติ
ยานิ ปวตฺตियํ เหตุนา สห เอกกฺขณ กฺกตฺตารูปานิ เจว
อตุอาหารสมฺภูจฺจานานิ จ ชายนฺติ เตสมฺปิ เหตุ เหตุ-
ปจฺจโยติ อาปชฺเชยฺย น จ โส เตสํ ปจฺจโย ฯ ตสฺมา เตสํ
ปจฺจยภาวสฺส ปฏิพาหนตฺถเมตฺถ คหิตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

อิทานิ นานปฺปการเภทโต ปจฺจยูปฺปนฺนโตติ อิมสํ ปทานํ
วเสนตฺถ วิญฺญาตพฺโพ วิญฺจโย ฯ เตสฺ นานปฺปการเภทโตติ อญฺหิ
เหตุ นามชาติโต กุสลากุสลวิปากกิริยาเภทโต จตฺตพฺพิโธ ฯ ตตฺถ
กุสลเหตุ ภูมฺมนฺตรโต กามาวจราทิเภทเณ จตฺตพฺพิโธ อกุสลเหตุ
กามาวจโรว วิปากเหตุ กามาวจราทิเภทเณ จตฺตพฺพิโธ
กิริยาเหตุ กามาวจโร รูปาวจโร อรูปาวจโรติ ติวโธ ฯ ตตฺถ
กามาวจรกุสลเหตุ นามโต อโลภาทิวเสน ติวโธ ฯ รูปาวจราทิ-
กุสลเหตุสฺสปี เอเสว นโย ฯ อกุสลเหตุ โลภาทิวเสน ติวโธ ฯ
๑. ม. จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปจฺจยภาวปฏิพาหนโต ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฏฺจณณณา หน้า 564

วิปากกิริยาเหตุ ปน อโลภาทิวเสน ตโย ตโย โหนฺติ ฯ ตตฺถิจิตฺต-
สมฺปโยควเสน ปน เตสํ เตสํ เหตุํ นานปฏฺจการเกทโทเยวาทิ
เอวํ ตาเวตฺถ นานปฏฺจการเกทโต วิญฺญาตพฺโพ วิญฺจโย ฯ

ปฏฺจยฺยปฺนฺนโตติ อิมินา ปฏฺจเยน อิมํ ชมฺมา อฺปฺปชฺชนฺติ
อิมํ นาม ชมฺมานํ อยํ ปฏฺจโยติ (๑)เอวํ วิญฺจโย วิญฺญาตพฺโพติ
อตุโถ(๑) ฯ ตตฺถ อิมสฺมี ตาว เหตุปฏฺจเย กามาวจรกุสลเหตุ
กามภวรูปกเวสุ อตฺตนา สมฺปยุตฺตชฺมฺมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจาน-
รฺูปานญฺจ เหตุปฏฺจโย โหติ อรูปกเว สมฺปยุตฺตชฺมฺมานญฺเยว ฯ
รฺูปาวจรกุสลเหตุ กามภวรูปกเวสุเยว สมฺปยุตฺตชฺมฺมานญฺเจว
จิตฺตสมฺภูจฺจานรฺูปานญฺจ เหตุปฏฺจโย ฯ อรูปาวจรกุสลเหตุ
กามาวจรกุสลเหตุสทิสฺสว ฯ ตถา อปรียาปฺนฺนกุสลเหตุ ตถา
อกุสลเหตุ ฯ กามาวจรวิปากเหตุ ปน กามภวสฺมีเยว อตฺตนา
สมฺปยุตฺตชฺมฺมานํ ปฏฺฐิสฺนฺธิยํ กฏฺฏตฺตารฺูปานํ ปวตฺเต จิตฺต-
สมฺภูจฺจานรฺูปานญฺจ เหตุปฏฺจโย ฯ รฺูปาวจรวิปากเหตุ รฺูปกเว
วุตฺตปฏฺจการานญฺเจว เหตุปฏฺจโย ฯ อรูปาวจรวิปากเหตุ ปน
อรูปกเว สมฺปยุตฺตกานญฺเจว เหตุปฏฺจโย ฯ อปรียาปฺนฺนวิปาก-
เหตุ กามภวรูปกเวสุ สมฺปยุตฺตกานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจาน-
รฺูปานญฺจ อรูปกเว อรูปชฺมฺมานญฺเจว เหตุปฏฺจโย ฯ กิริยาเหตุสุ
ปน เตภูมิกฺกุสฺปิ (๒) กุสลเหตุสทิสฺสว ปฏฺจโยติ(๓) เอวเมตฺถ

๑. ม. เอวมฺปิ วิญฺญาตพฺโพ วิญฺจโยติ อตุโถ ฯ

๒. ม. เตภูมิกฺกุสฺปิ ฯ ๓. ม. ปฏฺจโยติ ฯ

*เล่มที่ 48 อารมมณปจยนิทเทสวณณา หน้า 565

ปจยูปปนุนโตปี วิญญาตพโพ วินิจจโยติ ฯ

เหตุปจยนิทเทสวณณา นิฏฐิตา ฯ

อารมมณปจยนิทเทสวณณา

อารมมณปจยนิทเทเส รูปายตนนฺติ รูปสงฺขาตํ อายตน์ ฯ
เสสสุปี เอสเว นโย ฯ จกฺขุวิญญาณชาตฺยาติ จกฺขุวิญญาณ-
สงฺขาตาย ชาตฺยา ฯ เสสฺปเทสุปี เอสเว นโย ฯ ตํสมฺปยุตฺต-
กานนฺติ ตาย จกฺขุวิญญาณชาตฺยา สมฺปยุตฺตกานํ ตินฺณํ
ขนฺธานํ สพฺเพสมฺปิ จกฺขุปฺสาทวตฺตฺกานํ จตฺนุนํ ขนฺธานํ
รูปายตน์ อารมมณปจฺเจเนน ปจฺจโยติ อตฺถโถ ฯ อิตฺโต ปเรสุปี
เอสเว นโย ฯ มโนชาตฺยาติ สสมฺปยุตฺตธมฺมาย ติวิชายปี มโน-
ชาตฺยา รูปายตนาทีนํ ปญฺจ อารมมณปจฺเจเนน ปจฺจโย โน
จ โข เอกกฺขณฺเณ ฯ สพฺเพ ธมฺมาติ เอตานิ จ รูปายตนาทีนํ
ปญฺจ อวเสสา จ สพฺเพปิ เณยฺยธมฺมา อีมา ฉ ชาตฺโย
จเปตฺวา เสสาย สสมฺปยุตฺตธมฺมาย มโนวิญญาณชาตฺยา
อารมมณปจฺเจเนน ปจฺจโยติ อตฺถโถ ฯ ยํ ยํ ธมฺมํ อารพฺภาติ
อิมินา เย เอเต เอตาสํ สตฺตฺตฺนุนํ วิญญาณชาตฺนํ อารมมณ-
ธมฺมา วุตฺตา เต ตาสํ ชาตฺนํ อารมมณํ กตฺวา อุปฺปชฺชนกฺ-
ขณฺเณว อารมมณปจฺจยา (๑) โหนฺตฺติตี ทิปฺเตติ ฯ เอวํ โหนฺตฺตาปี จ
๑. ม. อารมมณปจฺจโย ฯ

*เล่มที 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 566

น เอกโต โหนฺติ ยํ ยํ อารพฺก เย เย อุปฺปชฺชนฺติ เตสํ เตสํ
เต เต วิสฺสุ วิสฺสุ อารมฺมณปฺจยยา โหนฺตฺติปิ ทีเปติ ฯ
อุปฺปชฺชนฺตฺติ อิทํ ยถา นชฺโช สนฺทนฺติ ปพฺพตา ติฏฺฐนฺตฺติ
สพฺพกาลสงฺคหฺวเสน วุจฺจติ (๑) เอวํ วุคฺคนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ เตน
เยปี อารพฺก เย อุปฺปชฺชิสฺสุ เยปี อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ เต สพฺเพ
อารมฺมณปฺจยวเสเนว (๒) อุปฺปชฺชิสฺสุ จ อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ จาติ สิทฺธํ
โหติ ฯ จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมาติ อิทํ เย เย ฌมฺมาติ วุคฺคานํ
สรูปีโต นิตฺตสนํ ฯ เต เต ฌมฺมาติ เต เต อารมฺมณ-
ฌมฺมา ฯ เตสํ เตสนฺติ เตสํ เตสํ จิตฺตเจตฺติกฌมฺมานํ ฯ อัย
ตาเวตฺถ ปาลีวณฺณา ฯ

อิทํ ปน อารมฺมณํ นาม รุปรามฺมณํ สทฺทคนฺตรส-
โสฏฺฐพฺพชฺมมารมฺมณนฺติ โกฏฺฐาสโต ฉพฺพิชฺ ฺโหติ ฯ ตตฺถ
จเปตฺวา ปณฺยตฺตํ อวเสสํ ภูมิตฺ กามาวจรํ ฯเปฯ อปริยา-
ปนฺนนฺติ จตฺตพฺพิชฺ ฺโหติ ฯ ตตฺถ กามาวจรํ กุสลากุสลวิปาก-
กิริยารูปเกทโต ปณฺจวิธํ รูปาวจรํ กุสลวิปากกิริยโต ติวิธํ
ตถา อรูปาวจรํ อปริยาปนฺนํ กุสลวิปากนิพฺพานวเสน ติวิธํ
โหติ ฯ สพฺพเมว วา เอตํ กุสลากุสลวิปากกิริยารูปนิพฺพาน-
ปณฺยตฺตติเกทโต สตฺตวิธํ ฺโหติ ฯ ตตฺถ กุสลํ ภูมิตฺ(๓) จตฺตพฺพิชฺ
โหติ อกุสลํ กามาวจรเมว วิปากํ จตฺตภูมิกํ กิริยํ ติฏฺฐมิกํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อารมฺมณปฺจยเยเนว ฯ
๓. ม. ภูมิกาทโต ฯ

*เล่มที 48 อารมฺมณปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 567

รูปํ เอกภูมิกํ กามาวจรเมว นิพฺพานมุปี เอกภูมิกํ อปรียา-
ปนฺนเมว ปณฺดตฺติ ภูมिवินิมุตฺตาทิ เอวเมตฺถ นานปฺปการ-
เกทโท วิยฺญาตพฺโพ วิจิจฺจโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺตมึ อารมฺมณ กามาวจรกุสฺตารมฺมณํ
กามาวจรกุสฺลสฺส รูปาวจรกุสฺลสฺส อกุสฺลสฺส กามาวจรวิปากสฺส
กามาวจรกิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส จาติ อิมตฺถ์ ฉนฺนํ ราสีนํ
อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ รูปาวจรกุสฺตารมฺมณํ เตสุ ฉสุ ราสีสุ
กามาวจรวิปากวชฺชานํ ปณฺจนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย
โหติ ฯ อรูปาวจรกุสฺตารมฺมณํ กามาวจรกุสฺลสฺส รูปาวจรกุสฺลสฺส
อรูปาวจรกุสฺลสฺส อกุสฺลสฺส อรูปาวจรวิปากสฺส กามาวจร-
กิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส อรูปาวจรกิริยสฺส จาติ อิมตฺถ์ อญฺจนฺนํ
ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ อปรียापนฺนกุสฺตารมฺมณํ
กามาวจรรูปาวจรโต กุสฺลกิริยานเมว อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ
อกุสฺตารมฺมณํ กามาวจรกุสฺลสฺส รูปาวจรกุสฺลสฺส อกุสฺลสฺส
กามาวจรวิปากสฺส กามาวจรกิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส จาติ
อิมตฺถ์ ฉนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ

กามาวจรวิปาการมฺมณํ กามาวจรกุสฺลสฺส รูปาวจร-
กุสฺลสฺส อกุสฺลสฺส กามาวจรวิปากสฺส กามาวจรกิริยสฺส
รูปาวจรกิริยสฺส จาติ อิมตฺถ์ ฉนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย
โหติ ฯ รูปาวจรวิปาการมฺมณํ กามาวจรกุสฺลสฺส รูปาวจร-

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณนา หน้า 568

กุสลสฺส อกุสลสฺส กามาวจรกิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส จาติ
อิมสฺส ปณฺจนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ อรูปาวจร-
วิปាកารมฺมณฺปิ อิมสฺสเยว ปณฺจนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย
โหติ ฯ อปรียาปนฺนวิปាកารมฺมณฺ กามาวจรรูปาวจรโต กุสล-
กิริยานณฺเวยว อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ

กามาวจรกิริยารมฺมณฺ กามาวจรกุสลสฺส รูปาวจรกุสลสฺส
อกุสลสฺส กามาวจรวิปากสฺส กามาวจรกิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส
จาติ อิมสฺส ฉนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ รูปาวจร-
กิริยารมฺมณฺ อิมสฺส ฉนฺนํ ราสีนํ กามาวจรวิปากวชฺชานํ
ปณฺจนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ อรูปาวจรกิริยา-
รมฺมณฺ เตสํ ปณฺจนฺนํ อรูปาวจรกิริยสฺส จาติ อิมสฺส ฉนฺนํ
ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ จตุสมฺมฏฺจานํ รูปกฺขนฺธสงฺขาตํ
รูปารมฺมณฺ กามาวจรกุสลสฺส รูปาวจรกุสลสฺส อกุสลสฺส
กามาวจรวิปากสฺส กามาวจรกิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส จาติ
อิมสฺส ฉนฺนํ ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ นิพฺพานารมฺมณฺ
กามาวจรกุสลสฺส รูปาวจรกุสลสฺส อปรียาปนฺนโต กุสลสฺส
วิปากสฺส กามาวจรกิริยสฺส รูปาวจรกิริยสฺส จาติ อิมสฺส ฉนฺนํ
ราสีนํ อารมฺมณปจฺจโย โหติ ฯ รูปาวจรกุสลกิริยานํ เกจิ
นิจฺจนฺติ ตํ ยุตฺติโต อุปฺชาราเตพฺพํ ฯ นานปฺปการกํ ปน
ปณฺยตฺติอารมฺมณฺ เตภูมิกกุสลสฺส อกุสลสฺส รูปารูปาวจร-

*เล่มที่ 48 อธิปติปัจจนินทุเทศวณณา หน้า 569

วิปากสุส เตภูมิกิริยสุส จาติ อิมลั นวนนั ราสินั อารมมณ-
ปัจจโย โหติ ฯ ตตถ ยั ยั อารมมณั เยลั เยลั ปัจจโย
เต เต ตัตปัจจยุปฺปนา นาม โหนตึติ เอวเมตถ ปัจจยุป-
ปฺปนโตปิ วิญญาตพฺโพ วินิจฺจโยติ ฯ

อารมมณปัจจนินทุเทศวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อธิปติปัจจนินทุเทศวณณา

อธิปติปัจจนินทุเทศ ฉนฺทาทิปตึติ ฉนฺทสงฺขาโต อธิปติ ฯ
ฉนฺทั ฐุริ กตฺวา ฉนฺทั เชฏฺฐกั กตฺวา จิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺกาเล
อุปฺปนฺนสฺส กตฺตฺกมฺยตาฉนฺทสฺเสตฺตึ นามั ฯ เสเสสุปี เอเสว
นโย ฯ กสฺมา ปน ยถา เหตุปัจจนินทุเทศ เหตุ เหตุ-
สมฺปยุตฺตกานนฺติ วุตฺตึ เอวมิธ อธิปตึ อธิปติสมฺปยุตฺตกานนฺติ
อวตฺวา ฉนฺทาทิปติ ฉนฺทสมฺปยุตฺตกานนฺติอาทินา นเยน เทสนา
กตฺวาติ เอกกฺขณฺเ อภาวโต ฯ ปุริมฺนยสฺมิณฺหิ เทว ตโย
เหตุ เอกกฺขณฺเปี เหตุปัจจยา โหนติ มฺลญฺเจน อุปการก-
ภาวสุส อวิหฺนโต ฯ อธิปติ ปน เชฏฺฐกญฺเจน อุปการโก
น จ เอกกฺขณฺเ พหุ เชฏฺฐกา นาม โหนติ ฯ ตสฺมา เอกโต
อุปฺปนฺนानมฺปิ เนลั เอกกฺขณฺเ อธิปติปัจจนินทุเทศ นตฺถิ ฯ
ตสฺส อธิปติปัจจนินทุเทศ เอกกฺขณฺเ อภาวโต อธิ เอว เทสนา
กตฺวาติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฐานปกรณวณณา หน้า 570

เอว สหชาตาริปีติ ทสเสตฺวา อิทานิ อารมฺมณาริปีติ
ทสเสตฺย ยํ ยํ ชมฺมํ คฺรุ กตฺวาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ
ยํ ยํ ชมฺมนฺติ ยํ ยํ อารมฺมณชมฺมํ ฯ คฺรุ กตฺวาติ คฺรุการ-
จิตฺตีการวเสน วา อสฺสาทวเสน วา คฺรุ ภาริยํ ลทฺธพฺพํ
อวิขหิตพฺพํ อนวณฺณาดํ กตฺวา ฯ เต เต ชมฺมาติ เต เต
คฺรุกาตพฺพชมฺมา ฯ เตสํ เตสนฺติ เตสํ เตสํ คฺรุการกชมฺมานํ ฯ
อริปีติปจฺเจนาติ อารมฺมณาริปีติปจฺเจเนน ปจฺจโย โหตีติ
อัย ตาเวตฺถ ปาลีวณฺณา ฯ

อัย ปน อริปีติ นาม สหชาตารมฺมณวเสน ทฺวิโธ ฯ
ตตฺถ สหชาโต ฉนฺทาทิวเสน จตฺตพฺพิโธ ฯ เตสฺส เอเกโก กามา-
วจราทิวเสน ภูมิตฺโต จตฺตพฺพิโธ ฯ ตตฺถ กามาวจโร กุสลา-
กุสลกิริยาวเสน ตฺวิโธ อกุสลํ ปตฺวา ปเนตฺถ วิมฺสาธิปีติ
น ลพฺภติ ฯ รูปรูปรวจโร กุสลกิริยาวเสน ทฺวิโธ อปริยา-
ปนฺโน กุสลวิปากวเสน ทฺวิโธ ฯ อารมฺมณาริปีติ ปน
ชาติเภทโต กุสลากุสลวิปากกิริยารูปรนินุพพานวเสน(๑) ฉพฺพิโธติ
เอวเมตฺถ นานปฺปการเภทโต วิณฺณตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

เอว ภินฺเน ปเนตฺถ สหชาตาริปีติมฺหิ ตาว กามาวจรกุสล-
กิริยาสงฺขาโต อริปีติ ทฺุเหตุกตฺติเหตุเกสฺส จิตฺตฺตฺปาทฺเตสฺส ฉนฺทาทินํ
อณฺตตรํ เชฏฺฐกํ กตฺวา อุปฺปตฺตีกาเล อตฺตนา สมฺปยุตฺต-
๑. ม. ...รูปรนินุพพานานํ วเสน ฯ

*เล่มที่ 48 อธิปติปจยนิทุเทสวณณา หน้า 571

ธมฺมานณเจว จิตฺตสมฺภูจจณรูปสฺส จ อธิปติปจโย โหติ ฯ
รูปาวจรกุสฺลกิริยาสงฺขาเตปี เอเสว นโย ฯ อัย ปเนตฺถ (๑)
เอกนฺเตเนว ลพฺภติ ฯ น หิ เต ธมฺมา สหชาตาทิปตี วินา
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อรูปาวจรกุสฺลกิริยาสงฺขาโต ปน ปณจโวการ
รูปาวจรทริปติสทิสว จตุโวการ ปน สมฺปยุตฺตกานณฺเวย
อธิปติปจโย โหติ ฯ ตถา ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วจراتิปติ ฯ อปริยาปนฺโน กุสฺลโตปี วิปากโตปี ปณจโวการ
เอกนฺเตเนว สมฺปยุตฺตธมฺมานณเจว จิตฺตสมฺภูจจณรูปานณจ
อธิปติปจโย โหติ จตุโวการ อรูปธมฺมานณเวย ฯ อกุสโล
กามภเว มิจฺจตฺตนิยตจิตฺเตสฺ (๑) เอกนฺเตเนว สมฺปยุตฺตกานณเจว
จิตฺตสมฺภูจจณรูปานณจ อธิปติปจโย โหติ ฯ อนนฺยโต กามภว
รูปภเวสุ อตฺตโน อธิปติกาลे तेสณเวย ฯ อรูปภเว อรูป
ธมฺมานณเวย อธิปติปจโย โหติ ฯ อัย ตาว สหชาตาทิปติมฺหิ
นโย ฯ

อารมฺมณาทิปติมฺหิ ปน กามาวจรกุสโล อารมฺมณา
ธิปติ กามาวจรกุสฺลสฺส โลกสทคตาทุสฺลสฺสชาติ อิมสํ ทฺวินนํ
ราสีนํ อารมฺมณาทิปติปจโย โหติ ฯ รูปาวจรรูปาวจเรปี
กุสฺลารมฺมณาทิปติมฺหิ เอเสว นโย ฯ อปริยาปนฺนกุสโล ปน
อารมฺมณาทิปติ กามาวจรโต ฉานสมฺปยุตฺตกุสฺลสฺส เจว
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณณณนา หน้ 572

ณณสมฺปยุตฺตกิริยสฺส จ อารมฺมณชิปฺติปฺจโย โหติ อุกฺสโล
ปน อารมฺมณชิปฺติ นาม โลกสหคตจิตฺตูปฺปาโทติ (๑) วุจฺจติ ฯ
โส โลกสหคตอกุสลสฺเสว อารมฺมณชิปฺติปฺจโย โหติ ฯ
กามาวโร ปน วิปាកารมฺมณชิปฺติ โลกสหคตอกุสลสฺเสว
อารมฺมณชิปฺติปฺจโย โหติ ฯ ตถา รูปาวจรรูปาวโร(๒) ฯ
โลกุตฺตรโร ปน วิปាកารมฺมณชิปฺติ กามาวจรโต ณณ-
สมฺปยุตฺตอกุสลกิริยานณฺเวย อารมฺมณชิปฺติปฺจโย โหติ ฯ
กามาวจราทิเกทโต ปน ติวโรปิ กิริยารมฺมณชิปฺติ โลกสห-
คตอกุสลสฺเสว อารมฺมณชิปฺติปฺจโย โหติ ฯ จตฺตสมฺภูจฺจานิก-
รูปสงฺขาโต รูปกฺขนโร อารมฺมณชิปฺติ โลกสหคตอกุสลสฺเสว
อารมฺมณชิปฺติปฺจโย โหติ ฯ นิพฺพานํ กามาวจรโต ณณ-
สมฺปยุตฺตอกุสลสฺส ณณสมฺปยุตฺตกิริยสฺส โลกุตฺตรอกุสลสฺส
โลกุตฺตรวิปាកสฺส จาติ อิมํสํ จตฺตุนํ ราสีนํ อารมฺมณ-
ชิปฺติปฺจโย โหตีติ เอวเมตฺถ ปฺจยฺยุปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺจโยติ ฯ

อชิปฺติปฺจยนิทฺเทสวณณณนา นิฏฺจิตฺตา ฯ

๑. ม. อิตฺตทฺโท นตฺถิ ฯ

๒. ม. รูปาวจรรูปาวจรวิปាកารมฺมณชิปฺติ ฯ

อนนฺตรปจฺจนินฺทเทสวณฺณา

อนนฺตรปจฺจนินฺทเทส มโนธาตฺยาตี วิปากมโนธาตฺยา ฯ
มโนวิญญานธาตฺยาตี สนฺตฺริณกิจฺจา ย อเหตุกวิปากมโนวิญญาน-
ธาตฺยา ฯ ตโต ปรี ปน โวภูจฺพพฺนชวณตทารมฺมณภวฺงกกิจฺจา
มโนวิญญานธาตฺโย วตฺตพฺพา สียฺ ตา อวฺตฺตปิ อิมินา
นเยน เวทิตพฺพาตี นยฺ ทสฺเสตฺวา เทสนา สงฺขิตฺตา ฯ ปูริมา
ปูริมา กุสลตา ชมฺมาตีอาทิกเก จ ฉภูเจ นเย ตา สงฺกหิตาตีปี
อิธ น วฺตฺตตี เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ ปูริมา ปูริมาตี ฉสุ
ทฺวารสฺสุปี อนนฺตราคีตา กุสลชวณชฺมมา ทภูจฺพพฺวา ฯ ปจฺฉิมานํ
ปจฺฉิมานนฺตี อนนฺตรํ อปฺปชฺชมานานนฺตฺเวว ฯ กุสลาณนฺตี
สทิสกุสลาณํ ฯ อพฺยาคตาณนฺตี อิํ ปน กุสลาณนฺตรํ ตทา-
รมฺมณภวฺงกผลสฺมาปตฺตีวเสน วฺตฺตํ ฯ อกุสลมฺูลเก อพฺยาคตาณนฺตี
ตทารมฺมณภวฺงกสงฺขาตาณนฺตฺเวว ฯ อพฺยาคตมฺูลเก อพฺยาคตาณนฺตี
อวชฺชนชวณวเสน วา ภวฺงควเสน วา ปวตฺตานํ กิริย-
วิปากาพฺยาคตาณํ ฯ กิริยามโนธาตฺโต ปภูจฺยา ย ปน ยาว โวภูจฺพพฺน-
กิจฺจา มโนวิญญานธาตฺ ตาว ปวตฺเตสฺ วีถิจิตฺเตสฺปี อยฺ นโย
ลพฺภเตว ฯ กุสลาณนฺตี ปญฺจทฺวารे โวภูจฺพพฺนानนฺตรานํ
มโนทฺวารे อวชฺชนานนฺตรานํ ปจฺมชวณกุสลาณํ ฯ อกุสลาณนฺตี
ปเทปี เอเสว นโย ฯ เยสฺ ยสนฺตี อิํ สพฺเพสฺมปี อนนฺตร-
ปจฺจยชฺมมานํ สงฺเขปฺลภฺขณนฺตี อยฺ ตาเวตฺถ ปาลีวณฺณา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺจานปฺปกรณวณฺณนา หน้า 574

อัย ปน อนนฺตรปจฺจโย นาม จเปตฺวา นิพฺพานํ
จตุฏฺฐมิโก อรูปชฺรฺมมฺราสีเยวาทิ เวทิตฺพุโป ฯ โส ชาตฺวิเสณ
กุสฺลากุสฺลวิปากิรฺรียาเกทโต (๑) จตุธา ภิชฺชติ ฯ ตตฺถ กุสฺโล
กามาวจราทิเกทโต จตุพุพิโซ โหติ อกุสฺโล กามาวจโร ว
วิปากโก จตุฏฺฐมิโก กิรฺรียนนฺตรปจฺจโย ปน เตฏฺฐมิโกติ
เอวเมตฺถ นานปฺปการเกทโต วิณฺณตพุโป วินิจฺฉโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ กามาวจรกุสฺโล อตฺตนา สทิสฺสเสว
กามาวจรกุสฺลสฺส อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ ฌานสมฺปยุตฺตกามา-
วจรกุสฺโล ปน รูปาวจรกุสฺลสฺส อรูปาวจรกุสฺลสฺส โลกุตฺตร-
กุสฺลสฺส จาติ (๒) อิมสํ ติณฺณํ ราสีนํ อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ
กามาวจรกุสฺโล จ กามาวจรวิปากสฺส รูปาวจรวิปากสฺส อรูปา-
วจรวิปากสฺส ฌานสมฺปยุตฺโต โลกุตฺตรวิปากสฺส จาติ(๓) อิมสํ
จตฺตุนํ ราสีนํ อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ รูปาวจรกุสฺโล รูปาวจร-
กุสฺลสฺส ฌานสมฺปยุตฺตกามาวจรวิปากสฺส รูปาวจรวิปากสฺส
จาติ (๔) อิมสํ ติณฺณํ ราสีนํ อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ อรูปาวจร-
กุสฺโล เตสํ ทฺวินฺนํ วิปากานํ อตฺตโน กุสฺลสฺส วิปากสฺส
จาติ อวิเสเสน จตฺตุนํ ราสีนํ อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ
วิเสเสน ปเนตฺถ เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนกุสฺโล อนาคามิผล-
๑. ม. ...วิปากกิรฺรียโต ฯ ๒. ม. จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ
๓. ม. ฌานสมฺปยุตฺโต โลกุตฺตรวิปากสฺสาปฺตี ฯ
๔. ม. ...วิปากสฺสาติ ฯ

*เล่มที่ 48 อนนุตระปจยนิทเทสวณณา หน้า 575

สงขตสส โลกุตตรวิปากสสาปี (๑) อนนุตระปจโย โหติ ฯ
โลกุตตรกุตโต โลกุตตรวิปากสเสว อนนุตระปจโย โหติ ฯ
อกุตโต อวิเสเสน อกุตลสส เจว กุตลากุตลวิปากสส จ ฯ
วิเสเสน ปเนตถ สุขมชมตตเวทนาสมปยุตโต อกุตโต รุปา-
วจรรูปาวจรวิปากสสาปีติ อิมสั จตุนัน ราสีนั อนนุตระ-
ปจโย โหติ ฯ

กามาวจรวิปาโก(๒) กามาวจรวิปากสส ฅาณสมปยุตโต วา
ฅาณวิปยุตโต วา วิปาโก กามาวจกริยวชชนสส
ฅาณสมปยุตตวิปาโก ปเนตถ ปฐิสนุชิวเสน อุปปชชมานสส
รูปาวจรรูปาวจรวิปากสสาปีติ อิมสั จตุนัน ราสีนั อนนุตระ-
ปจโย โหติ ฯ รูปาวจรวิปาโก สเหตุกกามาวจรวิปากสส
รูปาวจรวิปากสส อรูปาวจรวิปากสส กามาวจกริยวชชนสส
จาทิ (๓) อิมสั จตุนัน ราสีนั อนนุตระปจโย โหติ ฯ อรูปาวจระ-
วิปาโก ติเหตุกกามาวจรวิปากสส อรูปาวจรวิปากสส กามา-
วจกริยวชชนสส จาทิ อิมสั ติณณั (๔) ราสีนั อนนุตระปจโย
โหติ ฯ โลกุตตรวิปาโก ติเหตุกกามาวจรวิปากสส (๕) รูปาวจระ-
รูปาวจระ โลกุตตรวิปากสส จาทิ อิมสั จตุนัน(๖) ราสีนั อนนุตระ-
ปจโย โหติ ฯ

๑. ม. ...วิปากสสาปี ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตถิ ฯ

๓. ม. จสทโท นตถิ ฯ ๔. ม. ...วชชนสสาปี ติณณั ฯ

๕. ม. ...วิปากสสาติ จตุนัน ฯ

*เล่มที 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 576

กามาจรกิริยา (๑) กามาจรกฺุสลสฺส อกฺุสลสฺส จตฺตุมิก-
วิปากสฺส เตฏฺมิกกิริยสฺส จาติ นวณฺ์ ราสีนํ อนนฺตรปจฺโย
โหติ ฯ รูปาจรกิริยา (๒) ตีเหตุกกามาจรวิปากสฺส รูปาจร-
วิปากสฺส รูปาจรกิริยสฺส จาติ ตินฺณํ ราสีนํ อนนฺตรปจฺโย
โหติ ฯ อรฺูปาจรกิริยา (๓) ตีเหตุกกามาจรวิปากสฺส รูปาจร-
รฺูปาจรโลกุตฺตรวิปากสฺส อรฺูปาจรกิริยสฺส จาติ ปณฺจนฺ์
ราสีนํ อนนฺตรปจฺโย โหติ(๔) ฯ เอวเมตฺถ ปจฺยยุปฺปนนฺโตปี
วิญฺญาตพฺโพ วิญฺจโยติ ฯ

อนนฺตรปจฺยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

สมนนฺตรปจฺยนิทฺเทสวณฺณา

สมนนฺตรปจฺยนิทฺเทโสปี อิมินาว สมานคฺติโก ฯ อิเม
ปน เทว ปจฺยยา มหาวิตฺถารา ตสฺมา สพฺพจิตฺตูปฺตฺติวเสน
เตสํ อุปฺปริกฺขิตฺวา วิตฺถาโร คเหตุพฺโพติ ฯ

สมนนฺตรปจฺยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

๑. ม. กามาจรกิริยํ ฯ ๒. ม. รูปาจรกิริยํ ฯ

๓. ม. อรฺูปาจรกิริยํ ฯ ๔. ม. โหตีติ ฯ

สหชาติปัจจนินิทฺเตสวณณา ฯ

สหชาติปัจจนินิทฺเตส อณฺณมณฺณนฺติ อณฺณมณฺณสฺส ฯ (๑)

อิมินาเอเตสํ (๒) ฐมฺมานํ เอกกฺขณฺเน ปัจจยภาวญฺเจว ปัจจยฺยุ-
ปนฺนภาวญฺจ ทีเปติ ฯ โอกฺกนฺตฺกฺขณฺเนติ ปณฺจโวการเ (๓) ปฏฺิ-
สนฺธิกฺขณฺเน ฯ ตสฺมิมฺลฺลํ หิ ขณฺเน นามรूपํ โอกฺกนฺตํ วีย ปกฺขนฺนทนต์
วีย ปรโลกโถ อิมํ โลกํ อากนฺตฺวา ปวิสฺนฺตํ วีย อฺอุปฺชชติ
ตสฺมา โส ขโณ โอกฺกนฺตฺกฺขณฺเนติ วุจฺจติ ฯ เอตฺถ จ รุปนฺติ
หทยวตฺถุมตฺตเมว อธิปฺเปติ ฯ ตลฺลํ หิ นามสฺส นามญฺจ ตสฺส
อณฺณมณฺณํ สหชาติปัจจยตฺถํ ฝรติ ฯ จิตฺตเจตฺตีกาติ ปวตฺติยํ
จตฺตารอฺ ขนฺธา ฯ สหชาติปัจจยเณนาติ เอตฺถ จิตฺตสมฺภูจฺจานรฺูปา
จิตฺตเจตฺตีกาณํ ปัจจยตฺถํ น ฝรนฺติ ตสฺมา อณฺณมณฺณนฺติ
น วุจฺจติ ฯ ตถา อฺอุปาทารฺูปา ภูตानํ ฯ รฺูปีโน ฐมฺมา อรฺูปีนํ
ฐมฺมานนฺติ หทยวตฺถุ จตฺนุนํ ขนฺธานํ ฯ กิลฺลจฺจ กาลลฺลํ กิลฺลจฺจ
กาลลฺลํ ฯ สหชาติปัจจยเณนาติ ปฏฺิสนฺธิ สนฺธาย วุจฺจติ ฯ น
สหชาติปัจจยเณนาติ ปวตฺติ สนฺธาย วุจฺจติ ฯ

อํ ปน จตฺตารอฺ ขนฺธา อรฺูปีโน อณฺณมณฺณํ
สหชาติปัจจยเณน ปัจจโยติ เอวํ จ หิ โกฏฺจาสลฺลํ จิโต ฯ
ตตฺถ ตโย โกฏฺจาสลฺลํ อณฺณมณฺณวเสน วุจฺจติ ตโย น
อณฺณมณฺณวเสน ฯ ตตฺถ ปจฺมโกฏฺจาสลฺลํ อรฺูปเมว ปัจจโย เจว
๑. ม. อณฺโณ อณฺณสฺส ฯ ๒. ส. อิมินา วเตสํ ฯ
๓. ม. ปณฺจโวการภเว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 578

ปจฺจยฺอุปฺปนฺนญฺ ทฺติเย รฺูปเมว ตฺติเย นามรฺูปํ จตฺตฺเถ
ปจฺจโย อรฺูปํ ปจฺจยฺอุปฺปนฺนํ รฺูปํ ปญฺจเม ปจฺจโยปิ
ปจฺจยฺอุปฺปนฺนํ รฺูปเมว ฉฺชฺชฺเย ปจฺจโย รฺูปํ ปจฺจยฺอุปฺปนฺนํ
อรฺูปนฺติ อํยํ ตาเวตฺถ ปาถิวณฺณา ฯ

อํยํ ปน สหชาตปจฺจโย ชาตฺวิเสน กุสฺโล อกุสฺโล วิปาโก
กิริยา (๑) รฺูปนฺติ ปญฺจชา กิษฺชติ ฯ ตตฺถ กุสฺโล ญฺมิโต จตฺตฺพิทฺธิ
โหติ อกุสฺโล เอกวิทฺธิ วิปาโก จตฺตฺพิทฺธิ กิริยา-
สงฺขาโต(๒) ตฺวิทฺธิ รฺูปํ เอกวิทฺธิ กามาวจรเมวาทิ เอวํ ตาเวตฺถ
นानปฺปรกณเวทฺโต วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

เอวํ กิณฺเณ ปเนตฺถ จตฺตฺกมฺปิ กุสฺลํ ปญฺจโวการภเว
อตฺตนา สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺเจว จิตฺตสมฺมูจฺจานรฺูปสฺส จ สหชาต-
ปจฺจโย โหติ ตถา อกุสฺลํ ฯ ยํ ปเนตฺถ อรฺูปเ อฺปฺปชฺชติ
ตํ อรฺูปทฺมมานญฺเวย สหชาตปจฺจโย โหติ ฯ

กามาวจรรฺูปาวจรวิปาโก จิตฺตสมฺมูจฺจานรฺูปสฺส เจว
สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺจ สหชาตปจฺจโย โหติ ฯ ยํ ปเนตฺถ รฺูปํ
น สมฺมูจฺจาเปตี ตํ สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺเวย ฯ ยํ ปฏฺธิสนฺธิยํ
อฺปฺปชฺชติ ตํ กญฺจตฺตารฺูปานญฺจาปี สหชาตปจฺจโย โหติ ฯ
อรฺูปาวจรวิปาโก สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺเวย ฯ โลกุตฺตรวิปาโก ปญฺจ-
โวการเ สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺเจว จิตฺตสมฺมูจฺจานรฺูปานญฺจ จตฺต-
๑. ม. กิริยํ ฯ ๒. ม. กิริยสงฺขาโต ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 582

ตํ อรูปชฺมมานญฺเวย นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ กามาวจรรูปา-
วจรวิปากํ ปวตฺเต สมฺปยุตฺตชฺมมานญฺเวย จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส
จ ปฏฺิสนฺธิยํ กภูตฺตารูปสฺสาปี นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ อรูปา-
วจรวิปากํ สมฺปยุตฺตชฺมมานญฺเวย ฯ (๑) โลกุตฺตรวิปากํ ปณจ-
โวการํ สมฺปยุตฺตชฺมมานญฺเวย(๒) จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส จ จตุ-
โวการํ อรูปานญฺเวย (๓) นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ กามาวจร-
กิริยา(๔) ปณจโวการํ สมฺปยุตฺตกานญฺเวย จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส
จ นิสฺสยปจฺจโย โหติ จตุโวการํ อรูปานญฺเวย ฯ รูปาวจร-
กิริยา ปณจโวการํ(๕) สมฺปยุตฺตกานญฺเวย จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส
จ เอกนฺเตน นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ

จตุสมฺภูจฺจานิกรูปสฺส จ กมฺมสมฺภูจฺจานรูปเ อํกํ มหาภูตํ
ตฺิณฺณํ ตฺิณฺนิ เอกสฺส เทว ทฺุวินฺนํ มหาภูตानํ มหาภูตา
อฺุปาหารูปานํ วตฺตฺุรูปํ ปณจโวการภเว จตุภูมิกกฺุสสสฺส
อฺุกสสสฺส จเปตฺวา อรูปวิปากญฺเวย(๖) เทว ปณจวิญฺญาณานิ
จ เสสเตภูมิกวิปากสฺส เตภูมิกกิริยสฺสาติ อิมํสํ จตฺุณฺนํ
ชฺมมราสีนํ นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ จกฺุขฺวาตนาทีนํ ปณจ
สสมฺปยุตฺตानํ จกฺุขฺวิญฺญาณาทีนํ นิสฺสยปจฺจยา โหติ ฯ (๗)

๑. ม. สมฺปยุตฺตกฺุขฺนฺธานํเยว โหติ ฯ

๒. ม. ...กานญฺเวย ฯ ๓. ม. อรูปสฺเสว ฯ

๔. ม. กามาวจรรูปาวจรกิริยา ฯ ๕. ม. อํยํ ปาโ จ นตฺุติ ฯ

๖. ม. อารูปวิปากญฺเวย ฯ ๗. ม. นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ

*เล่มที่ 48 อุปนิตฺสยปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 583

อุตฺตจิตฺตาทารสมฺภูจฺจานเนสุ ปน มหาภูตา มหาภูตานณฺเจว

อุปาทารุปฺสฺสจ นิตฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอวเมตฺถ

ปจฺจยุปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยติ ฯ

นิตฺสยปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อุปนิตฺสยปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา

อุปนิตฺสยปจฺจยนิทฺเทส ปฺริมา ปฺริมาติ อนนฺตรรูปนิตฺสยเย

สมนฺนตฺราตีตา ลพฺภนฺติ อารมฺมณฺญนิตฺสยปคฺคูปนิตฺสยเยสุ

นानาวิถิวเสน ปฺริมตฺรา ฯ เต ตโยปี ราสโย กุสลปเทน (๑)

กุสลปเท ลพฺภนฺติ กุสเลน ปน อกุสเล สมนฺนตฺราตีตา น

ลพฺภนฺติ ฯ เตนว วุตฺตํ อกุสลานํ ฃมฺมานํ เกสณฺจ อุปนิตฺสย-

ปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ อิทมฺปิ หิ กุสโล ฃมฺโม อกุสลสฺส

ฃมฺมสฺส อุปนิตฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อารมฺมณฺญนิตฺสโย ปคฺคูป-

นิตฺสโย ฯ อารมฺมณฺญนิตฺสโย ทานํ ทตฺวา สีลํ สมมาทียิตฺวา

อุโปสถกมฺมํ กตฺวา ตํ ครุํ กตฺวา อสฺสาเทติ อภินฺนุทฺติ

ตํ ครุํ กตฺวา ราโค อุปฺปชฺชติ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ปฺพเพ

สุจฺฉณานิ ครุํ กตฺวา อสฺสาเทติ อภินฺนุทฺติ ตํ ครุํ กตฺวา

ราโค อุปฺปชฺชติ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ฯ ฃมานา วุฏฺฐหิตฺวา ฃมานํ

ครุํ กตฺวา อสฺสาเทติ อภินฺนุทฺติ ตํ ครุํ กตฺวา ราโค

๑. ม. กุสลวเสน ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏุจानปฏคกรณวณณา หน้า 584

อุปฺปชฺชติ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ฯ ปกคฺคฺพนิสฺสโยสฺสทฺธฺ อุปฺนิสฺสาย
มํนํ ชฺปฺเปติ ทิฏฺฐิ คณฺหาติ ฯ ลีลํ สุตํ จาคํ ปญฺณํ อุปฺนิสฺสาย
มานํ ชฺปฺเปติ ทิฏฺฐิ คณฺหาติ ฯ สทฺธา ลีลํ สุตํ จาโก
ปญฺญา รากฺสฺส โทสฺสฺส โมหสฺสฺส มานสฺสฺส ทิฏฺฐิยา ปตฺถนาย
อุปฺนิสฺสยปฺจฺเจน ปจฺจโยติ อิมํ นยํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ กุสฺเลน
อพฺยากเต ตโยปี ลพฺภนฺติ ฯ ตถา อกุสฺเลน อกุสฺเล ฯ

อกุสฺเลน ปน กุสฺเล สมนนตฺราตีตา น ลพฺภนฺติ ฯ
เตเนว (๑) วุตฺตํ กุสฺลानํ ฆมฺมานํ เกสฺลจฺจิ อุปฺนิสฺสยปฺจฺเจน
ปจฺจโยติ ฯ อิทมฺปิ ทิ อกุสฺโล ฆมฺโม กุสฺลสฺส ฆมฺมสฺส
อุปฺนิสฺสยปฺจฺเจน ปจฺจโย ฯ ปกคฺคฺพนิสฺสโย รากํ อุปฺนิสฺสาย ทานํ
เทติ ลีลํ สฺมาทฺยติ อุปฺปสฺถกมฺมํ กโรติ ฆานํ อุปฺปาเทติ
วิปฺสฺสนํ อุปฺปาเทติ มคฺคํ อุปฺปาเทติ อภิญฺณํ อุปฺปาเทติ
สฺมาปตฺตี อุปฺปาเทติ ฯ โทสํ โมหํ มานํ ทิฏฺฐิ ปตฺถนํ
อุปฺนิสฺสาย ทานํ เทติ ฯเปฯ สฺมาปตฺตี อุปฺปาเทติ ฯ ราโค
โทโส โมหो มาโน ทิฏฺฐิ ปตฺถนา สทฺธาย ลีลสฺส สุตฺสฺส
จกฺสฺส ปญฺญาย อุปฺนิสฺสยปฺจฺเจน ปจฺจโย ฯ ปาณํ หนฺตฺวา
ตฺสฺส ปฏฺิฆาตฺตฺถาย ทานํ เทตีติอาทินา นยฺน ปญฺหาวาร
อากตฺตํ ปกคฺคฺพนิสฺสยเมว สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อกุสฺลํ ปน กุสฺลสฺส
อารมฺมณฺณปฺนิสฺสโย น โหติ ฯ กสฺมา ตํ ครุํ กตฺวา ตฺสฺส

๑. ม. เตน ฯ

*เล่มที่ 48 อุปนิสสยปจจยนิทเทสวณณา หน้า 585

อปปวตตนโตติ ยถา อนนตรรูปนิสสโย เอว อารมมณูป-
นิสสโยเปตถ น ลพทตติ เวทิตพุโพ ฯ อกุสเลน อพยากตปเท
อารมมณูปนิสสโยว น ลพทติ ฯ น หิ อพยากตา ฐมมา
อกุสลํ คุรุ กโรนุติ ฯ ยสุมา ปน อนนตรตา ลพทติ ตสุมา
เอตถ เกสณจิติ น วุตตํ ฯ อพยากเตน ปน อพยากเต
กุสเล อกุสเลติ ตีสุนเยสุ ตโยปี อุปนิสสยา ลพทนุเตว ฯ
ปุกคโลปี เสนาสนมปีติ อิทํ ทวยํ ปกตูปนิสสยวเสน วุตตํ ฯ
อิทพฺหิ ทวยํ กุสลากุสลปวตตติยา พลวปจจโย โหติ ฯ
ปจจยภาโว จสฺส ปเนตถ ปริยายวเสน เวทิตพุโพติ อัย
ตาเวตถ ปาลิวณณา ฯ

อัย ปน อุปนิสสยปจจโย นาม สทฺธี เอกจฺจาย
ปญฺจตติยา สพฺเพปี จตุฏฺฐมิกฐมมา ฯ วิภาคโต ปน อารมมณูป-
นิสสยาทิวเสน ติวโร โหติ ฯ ตตถ อารมมณูปนิสสโย
อารมมณาริปตินา นินฺนนานากรโณติ เหฏฺฐา วุตตนเยเนว
นानปฺปการเกทโต กเหตุพุโพ ฯ อนนตรรูปนิสสโย อนนตร-
ปจจเยน นินฺนนานากรโณ โสปี เหฏฺฐา วุตตนเยเนว
นानปฺปการเกทโต กเหตุพุโพ ฯ (๑) ปจจยูปนฺนโตปี เนลํ ตตถ
วุตตนเยเนว วินิจฺจโย เวทิตพุโพ ฯ ปกตูปนิสสโย ปน ชาติ-
วเสน กุสลากุสลวิปากกิริยาปรูปเกทโต ปญฺจวิโร โหติ กุสลาทินํ
๑. ม. เวทิตพุโพ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 586

ปน ภูมิกทโต อเนกวิโรติ เอวํ ตาเวตฺถ นานปฺปการ-
เกทโต วิญญาตพฺโพ วิวินิจฉัย โย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ เตภูมิกุสโล จตฺตภูมิกุสสาปปี กุสลสฺส
อกุสลสฺส วิปากสฺส กิริยสฺสชาติ จตฺตุนํ ราสีนํ ปกตฺตฺตฺตฺตโย
โหติ ฯ โลกุตฺตโร อกุสลสฺสเสว น โหติ ฯ อมฺหากํ อจาริเยน
โลกุตฺตรชฺรมโม นิพฺพตฺติโตติ อิมินา ปน นเยน อญฺเณสํ
อกุสลสฺสสาปปี โหติ ฯ ยสฺส วา อุปฺปชฺชิสฺสตี ตสฺสสาปปี อนฺตฺตเรตฺส
วิโมกฺขเสตฺส ปิหํ อุปฺปฏฺจาปยโตติ (๑) อิมินา นเยน โหติเยว ฯ
อกุสโล สพฺเพสฺสมปี จตฺตภูมิกานํ ขนฺธานํ ปกตฺตฺตฺตฺตโย โหติ
ตถา เตภูมิกวิปาโก ฯ โลกุตฺตรวิปาเก เหฏฺฐิมานี ตีณิ ผลานิ
อกุสลสฺสเสว น โหนฺติ อุปริฏฺฐิมํ กุสลสฺสสาปปี ฯ ปฺริมนเยน
ปน อญฺเณสํ วา ยสฺส วา อุปฺปชฺชิสฺสตี ตสฺส สนฺตฺตาน
สพฺโพปี โลกุตฺตรวิปาโก สพฺเพสํ กุสลาทีนํ อรูปกฺขนฺธานํ
ปกตฺตฺตฺตฺตโย โหติ ฯ กิริยาสงฺขาโตปี ปกตฺตฺตฺตฺตโย จตฺตภูมิกานํ
อกุสลาทีขนฺธานํ โหติเยว ตถา รุปสงฺขาโต ฯ สยํ ปน รุปํ
อิมสฺมี ปฏฺจานมหาปกรณเ อากตฺนเยน อุปฺนิสฺสยปฺจยํ น
ลกฺกตี สุตฺตฺตฺตฺตฺตปฺริยาเยน ปน ลกฺกตีตี วตฺตํ วญฺญตี ฯ เอวเมตฺถ
ปฺจยฺยปฺนฺนโตปี วิญญาตพฺโพ วิวินิจฉัย โยติ ฯ

อุปฺนิสฺสยปฺจยนิทฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อุปฺปฏฺจาปยโต ฯ

ปุเรชาตปัจจุยนิทุเทสวณณา

ปุเรชาตปัจจุยนิทุเทส ปุเรชาตปัจจุโยติ(๑) ปัจจุโยติ เอตุถ ปุเรชาตัง
นาม ยสฺส ปัจจุโย โหติ ตโต ปุริมตริ ชาตัง ชาตีกุขณัง
อติกกมิตฺวา จิตฺติกุขณปฺปตฺตํ ฯ จกฺขายตฺนนฺตฺติอาทิจ วตฺตุปุเร-
ชาตวเสน วุตฺตํ ฯ รูปรายตฺนนฺตฺติอาทิจ อารมฺมณปุเรชาตวเสน ฯ
กณฺจิจิ กาลัง (๒) ปุเรชาตปัจจุยเณนาติ ปวตฺตตี สนฺธาย วุตฺตํ ฯ กณฺจิจิ
กาลัง น ปุเรชาตปัจจุยเณนาติ ปฏฺฐิสนฺธิ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เอว
สพฺพททาปี ปญฺจทฺวารเ วตฺถารมฺมณวเสน มโนทฺวารเ วตฺถุ-
วเสนวายิ ปาลี อาคตา ปญฺหาวาเร ปน อารมฺมณ-
ปุเรชาตัง เสกฺขา วา ปุณฺณชฺชนา วา จกฺขุ อนิจฺจโต ทฺกฺขโต
อนตฺตโต วิปฺสฺสนฺตฺติ อาคตฺตฺตามโนทฺวารเปี อารมฺมณปุเรชาตัง
ลพฺภเตว ฯ อิธ ปน สาวเสสวเสน เทสฺนา กตฺตาติ อัย-
ตาเวตุถ ปาลีวณฺณา ฯ

อัย ปน ปุเรชาตปัจจุโย สฺพุทฺฐรูปเมว โหติ ตลฺลจ
โฆ อุปฺปาทกฺุขณัง อติกกมิตฺวา จิตฺติปฺปตฺตํ อญฺจารสฺวิริ
รูปรูปเมว ฯ ตํ สพฺพมฺปิ วตฺตุปุเรชาตัง อารมฺมณปุเรชาตฺนฺตฺติ
ทฺวิธา จิตฺตํ ฯ ตตฺถ จกฺขุวายตฺนํ ฯเปฯ กายายตฺนํ วตฺถุรูปนฺตฺติ
อิทํ วตฺตุปุเรชาตัง นาม ฯ เสสิ อิมาย ปาลียา อาคตฺลฺลจ
อนาคตฺลฺลจ วณฺโณ สทฺโท กนฺโธ รโส จตฺสฺโส ธาตุโย ตีณิ
๑. ม. ปุเรชาตปัจจุยเณ ปัจจุโยติ ฯ ๒. ม. กาลเ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 588

อินฺทฺริยานิ กพฺพิงฺกาโร อหาโรติ ทฺวาทสฺวิธํ รูปํ อารมฺมณ-
ปฺเรชาติ (๑) นามาติ เอวมตฺถ นานปฺปการเกทฺโต วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺจโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ จกฺขฺวายตฺนํ ทฺวินฺนํ จกฺขฺ-
วิญฺญาณํ ปฺเรชาติปฺจฺเยน ปฺจฺจโย ตถา อิตฺรานิ จตฺตาริ
โสตฺตวิญฺญาณาทีนํ ฯ วตฺถุรูปํ ปน จเปตฺวา ทฺวิปฺลฺจวิญฺญาณานิ
จตฺตาริ จ อรูปวิปาเก เสสานํ สพฺเพสมฺปิ จตฺตุมิกานํ
กฺุสลา กฺุสลาพฺยาคตาณํ จิตฺตเจตฺตสิกานํ ปฺเรชาติปฺจฺจโย โหติ ฯ
รฺูปาทีนํ ปน ปฺลฺจ อารมฺมณานิ ทฺวิปฺลฺจวิญฺญาณานญฺเจว
มโนธาตฺตุนญฺจ เอกนฺเตเนว ปฺเรชาติปฺจฺจโย โหติ ฯ (๒) อฏฺฐารส-
วิธมฺปิ ปเนตฺถ รฺูปรูปํ กามาวจรกฺุสลสฺส รฺูปาวจรโต อภินฺญา-
กฺุสลสฺส อกฺุสลสฺส ตทารมฺมณภาวิโน กามาวจรวิปา กสฺส
กามาวจรกิริยสฺส รฺูปาวจรโต อภินฺญา กิริยสฺสชาติ อิมสฺสํ ฉนฺนํ
ราสีนํ ปฺเรชาติปฺจฺจโย โหตีติ เอวมตฺถ ปฺจฺจยฺุปฺนฺนโตปี
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยติ ฯ

ปฺเรชาติปฺจฺจยนิทฺเตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อารมฺมณปฺเรชาติปฺจฺจโย ฯ

๒. ม. ปฺเรชาติปฺจฺจยา โหนฺติ ฯ

ปจฺจนาชาตปจฺจยนิทฺเทสวณฺณนา

ปจฺจนาชาตปจฺจยนิทฺเทส ปจฺจนาชาตาคี ยสฺส กายสฺส
ปจฺจยา โหนฺติ ตสฺมี อูปฺปชฺชิตฺวา จิตฺ ชาตาฯ ปุเรชาตสฺสาตี
เตสํ อูปฺปาทโต ปจฺมตรํ ชาตสฺส ชาตีกุขณํ อติกกมิตฺวา
จิตฺติปฺปตฺตสฺสฯ อิมสฺส กายสฺสาตี อิมสฺส จตฺตสมฺภูจฺจานิก-
ติสฺสมฺภูจฺจานิกภูตฺวาปาทารูปสงฺขาตสฺส กายสฺสฯ เอตฺถ จ
ติสฺสมฺภูจฺจานิกกาโยตี อาหารสมฺภูจฺจานสฺส อภาวโต พุรหฺมปาริ-
สชฺชาทีนํ กาโยเวทิตฺพุโปฯ อยเมตฺถ ปาลิวณฺณนาฯ อัย-
ปน ปจฺจนาชาตปจฺจโย นาม สงฺเขปโต จเปตฺวา อรูปฺวิปาเก
อวเสสา จตฺตมิกกา อรูปฺกขนฺธาฯ โส ชาติวเสน กุสลากุสล-
วิปากกิริยาภเวทน จตฺธา ภิชฺชตีตี เอวเมตฺถ นานปฺปการ-
ภทโต วิญฺญาตพุโป วินิจฺฉโยฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ ปณฺจโวการภเว อูปฺปนฺนํ จตฺตมิก-
กุสลลฺลจ อกุสลลฺลจ อูปฺปาทกฺขณํ อติกกมิตฺวา จิตฺติปฺปตฺตสฺส
จตฺตสมฺภูจฺจานิกติสฺสมฺภูจฺจานิกรูปกายสฺส ปจฺจนาชาตปจฺจโย โหตีฯ
วิปาเกปี จเปตฺวา ปฏฺฐิสฺสนฺธิวิปากํ อวเสโส กามาวจร-
รูปาวจรวิปาโก ตสฺเสว เอกนฺเตน ปจฺจนาชาตปจฺจโย โหตีฯ
โลกุตฺตโรปี ปณฺจโวการเ อูปฺปนฺนวิปาโก ตสฺเสว ปจฺจนา
ชาตปจฺจโย โหตีฯ เตภูมิกกิริยาปี ปณฺจโวการเ อูปฺปนฺนา ว
วุตฺตปฺปการสฺส กายสฺส ปจฺจนาชาตปจฺจโย โหตี(๑)ฯ เอวเมตฺถ
๑. ม. โหตีตีฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺยานปฺปกรณวณณา หน้า 590

ปฺจฺจยฺยปฺปนฺนโตปปี วิญฺญาตพฺโพ วิญฺจฺนโยติ ฯ

ปฺจฺจชาตปฺจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อาเสวนปฺจฺจยนิทฺเทสวณฺณา

อาเสวนปฺจฺจยนิทฺเทส ปฺริมา ปฺริมาติ สพฺพนเยสุ
สมนฺนตราตีตาว ทฏฺฐพฺพา ฯ กสฺมา ปเนตฺถ อนนฺตรปฺจฺจเย
วีย ปฺริมา ปฺริมา กุสลา ฌมฺมา ปฺจฺจิมานํ ปฺจฺจิมานํ
อพฺยากตํ ฌมฺมานนฺติอาทินา นเยน ภินฺนชาติเกหิ สทฺธิ
นิทฺเทโส น กโตติ อตฺตโน คตี คาหาเปตฺถ อสมตฺถตฺตยา ฯ
ภินฺนชาติกา หิ ภินฺนชาติกานํ [๑] อรูปฌมฺมานํ อาเสวนคฺุณฺเนน ปฺคฺุณ-
พลวภาวํ สาชยมาณา อตฺตโน กุสลาทิกาวสงฺขาตํ คตี
คาหาเปตฺถ น สกฺโกนฺติ ฯ ตสฺมา เตหิ สทฺธิ นิทฺเทสํ
อกตฺวา เย เยสํ วาสนาสงฺขาเตน อาเสวนเนน ปฺคฺุณฺตรํ
พลวตฺรภาววิสิฏฺฐํ อตฺตโน กุสลาทิกาวสงฺขาตํ คตี คาหาเปตฺถ
สกฺโกนฺติ เตสํ เตหิ สมานชาติเกหฺเว สทฺธิ นิทฺเทโส กโตติ
เวทิตพฺโพ ฯ อถ วิปากापฺยอกตํ กสฺมา น คหิตนฺติ
อาเสวนาภาเวน ฯ วิปากญฺหิ กมฺมวเสน วิปากภาวปฺปตฺตํ
กมฺมปริณามิตํ หุตฺวา วตฺตติ นิสฺสุสาหํ ทพฺพลํ (๒) ตํ อาเสวน-
คฺุณฺเนน อตฺตโน สภาวํ คาหาเปตฺถา ปริภาเวตฺถา เนว อญฺญํ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร อรูปฌมฺมานนฺติ ทิสฺสุติ ฯ
๒. ม. ทพฺพลนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 อาเสวนปจฺยนิทฺเตสวณณา หน้า 591

วิปากํ อุปฺปาเทตฺถ สกฺโกติ น ปุริมวิปากานุภาวํ คเหตฺวา
อุปฺปชฺชิตฺตุนฺติ(๑) ฯ กมฺมเวคกฺขิตฺตํ ปน ปตฺติตํ วิย หุตฺวา อุปฺปชฺชิตฺติ
สพฺพถาปี วิปากे อาเสวนํ นตฺถิติ อาเสวนาภาเวน วิปากํ
น คหิตฺตํ ฯ กุสลาकुสลกิริยานนฺตรํ อุปฺปชฺชमानมฺปิ เจตํ กมฺม-
ปฏฺิพฺพทฺฐวตฺติตาย อาเสวนकुณฺํ न कण्हातिदि कुसलाथोपिस्त
อาเสวนปจฺยยา न โหนฺติ ฯ อปิจ นานาชาติกตฺตาเปเต न
โหนฺติเยว ฯ ภูมิโต ปน อารมฺมณโต वा नानाชาติकता(๒)
नाम नत्थि ฯ तस्मा कामावज्जकुसलकิริयामहकत्तकुसलकิริयानमฺปิ
सङ्खारारमฺमणञ्ज अनुलोमकुसलं निपुपानारमฺमणसฺस कोट्टर-
णकुसलसฺस आसेवनपज्जโย โหติเยवादि อयं ताเวत्तถ ปालि-
वณฺณา ฯ อयं ปน आसेवनपज्जโย चादिโต ताव कुสโล
อกุสโล กิริยาपुยาकโตติ तिธา जिโต ฯ तत्तถ कुसलो ภูมิโต
कामावज्जโร रुपावज्जโร อรูปावज्जโรติ तिวิโร โหติ อกุสโล
कामावज्जरो गिरियापुयाकतो कामावज्जरो रुपावज्जरो अरुपा-
वज्जरोति तिวิरोव लोकुत्तโร आसेवनपज्जयो नाम नत्थिति
एवमेत्तถ नानपुपकारेणतो विण्णत्तपुपो विणिज्जโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ กามาवจฺจกุสลํ อตฺตโน อนนฺตรสฺส
कामावज्जकुसलसुसवो ฯ यं पनेत्तถ धाणसम्पยุत्तं तं อत्तนา
सत्थิสเวทนसฺस रुपावज्जकुसलसฺस अरुपावज्जकुसलसฺस लोकुत्तर-
๑. ม. อุปฺปชฺชิตฺตุนฺติ ฯ ๒. ม. นานาชาติกตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 592

กุสลสุสาติ อิมลฺ ราสีนํ อาเสวนปจฺจโย โหติ ฯ รูปาวจรกุสลํ
ปน รูปาวจรกุสลสุเสว ฯ อรูปาวจรกุสลํ อรูปาวจรกุสลสุเสว ฯ
อกุสลํ ปน อกุสลสุเสว อาเสวนปจฺจโย โหติ ฯ กิริยโต ปน
กามาวจรกิริยาสงฺขาโต ตาว กามาวจรกิริยสุเสว ฯ โย ปเนตฺถ
ณณสมฺปยุตฺโต โส อตฺตนา สทิสเวทนสุส รูปาวจรกิริยสุส
อรูปาวจรกิริยสุสาติ อิมลฺ ราสีนํ อาเสวนปจฺจโย โหติ ฯ
รูปาวจรกิริยาสงฺขาโต ปน รูปาวจรกิริยสุเสว อรูปาวจรกิริย-
สงฺขาโต อรูปาวจรกิริยสุเสว อาเสวนปจฺจโย โหติ ฯ วิปาโก ปน
เอกมฺมสุสาปี เอกมฺโมปี วา โกจิ วิปากสุส อาเสวนปจฺจโย
นตฺถิติ เอวเมตฺถ ปจฺจยุปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยติ ฯ
อาเสวนปจฺจยนิทุเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

กมฺมปจฺจยนิทุเทสวณณา

กมฺมปจฺจยนิทุเทส กมฺมนฺติ เจตนาทมฺมเมว ฯ กฏฺตฺตา
จ รูปานนฺติ กมฺมสุส กฏฺตฺตา อุปฺปนฺนรูปานํ ฯ กมฺม-
ปจฺจยเณติ อนเณกานมฺปี กปฺปโกฏฺฐิํ มตฺถเก อตฺตโน ผลํ
อุปฺปาเทตฺถ สมตฺถเณ นานากุขณิกกมฺมปจฺจยเณติ อตฺถิ ฯ
กุสลากุสลญฺหิ กมฺมํ อตฺตโน ปวตฺติกุขเณ ผลํ น เทติ ฯ ยทิ
ผลํ (๑) ทเทยฺยํ มนุสฺโส เทวโลกฺวปคํ กุสลกมฺมํ กโรติ ตฺสฺसानุ-
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 กมฺมปจฺจยนิทฺเตสวณฺณนา หน้า 593

ภาเวน เอตฺตฺสฺมีเยว ขณฺเฑ เทโว ภเวยฺย ฯ ยสฺมี ปน ขณฺเฑ
ตํ กตํ ตโต อณฺฺณสฺมี ขณฺเฑ อวิชฺชมานมฺปิ เกวลํ กภูตฺตาเยว
ทิกฺกุเจว ฐมฺเม อุปฺปชฺเช วา อปฺเร วา ปรียาเย อวเสสฺปจฺจย-
สฺมาโยเค สติ ผลํ อุปฺปาเทติ นีรฺุทฺธาปี ปุริมฺสิปฺปาทิกิริยา
วีย กาลนฺฺตเร ปจฺจิมฺสิปฺปาทิกิริยํ ฯ (๑) ตสฺมา นานากุขณิกกมฺม-
ปจฺจโยติ วุจฺจติ ฯ เจตนาสมฺปยุตฺตกาณํ ฐมฺมานนฺฺติ ยา กาจิ
เจตนา อตฺตนา สมฺปยุตฺตกาณํ ฐมฺมานํ ฯ ตํสมฺภูจฺจานานนฺฺติ
อิมินา ปฏฺิสนฺธิกุขณฺเฑ กภูตฺตารูปมฺปิ คณฺฺหาติ ฯ กมฺมปจฺจเยนาติ
อิทํ สหชาตเจตนํ สนฺฺชาย วุจฺจติ ฯ กุสลาทีสุ หิ ยา กาจิ
เจตนา (๒) เสสฺฐมฺมานํ จิตฺตปโยคสงฺขาเคน กิริยาภาเวน อุปฺกัริกา
โหติ ฯ ตสฺมา สหชาตกมฺมปจฺจโยติ วุจฺจติ ฯ อยํ ตาเวตฺถ
ปาลีวณฺณนา ฯ

อัย ปน กมฺมปจฺจโย อตฺถโต จตฺตฺกมฺมิกเจตนามตฺตเมว ฯ
สา (๓) หิ ชาติเกทโต (๔) กุสลา อกุสลา วิปากา (๕) กิริยาติ จตฺตฺธา
ภิชฺชติ ฯ ตตฺถ กุสลา (๕) ภูมิตโต กามาวจฺราทิวเสน จตฺตฺธา
ภิชฺชติ ฯ อกุสลา เอกวิธา ว ฯ (๖) วิปากา (๗) จตฺตฺธา กิริยา
ติธาติ (๘) เอวเมตฺถ นานปฺปการเกทโต วิญฺญาตพุโป วินิจฺจโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ สหชาตา กามาวจฺรกุสลเจตนา

๑. ม. ปุจฺจิมฺสิปฺปาทิกิริยาย ฯ ๒. ม. สหชาตเจตนา ฯ

๓. ม. โส ฯ ๔. ม. กุสโล อกุสโล วิปาโก ฯ

๕. ม. กุสโล ฯ ๖. ม. อกุสโล เอกธาว ฯ

๗. ม. วิปาโก ฯ ๘. ม. ติธาวาติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจกานปฺปกรณวณฺณา หน้า 594

ปณฺจโวการเ อตฺตนา สมฺปยุตฺตธมฺมานนฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส
จ จตุโวการเ อตฺตนา (๑) สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานนฺเวยว สหชาตกมฺม-
ปจฺจเยน ปจฺจโย(๒) โหติ ฯ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรฺรทฺธา ปน อตฺตโน
วิปากานํ ขนฺธานํ กฏฺตฺตา จ รูปานํ นานากฺขณิกกมฺมปจฺจเยน
ปจฺจโย โหติ ฯ สา จ โข ปณฺจโวการเวยว น อณฺฺยตฺต ฯ
สหชาตา รูปาวจรกฺุสลเจตนา อตฺตนา สมฺปยุตฺตธมฺมานนฺเจว
จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปานนฺจ เอกนฺเตเนว สหชาตกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย
โหติ ฯ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรฺรทฺธา ปน อตฺตโน วิปากานนฺเจว
กฏฺตฺตารูปานนฺจ นานากฺขณิกกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อรูปา-
วจฺรา ปน โลกุตฺตรา จ สหชาตา กฺุสลเจตนา ปณฺจโวการเ
อตฺตนา สมฺปยุตฺตธมฺมานนฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปานนฺจ จตุ-
โวการเ อตฺตนา สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานนฺเวยว สหชาตกมฺมปจฺจเยน
ปจฺจโย ฯ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรฺรทฺธา ปเนสา ทฺวิธาปี อตฺตโน
อตฺตโน วิปากกฺขนฺธานนฺเวยว นานากฺขณิกกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
สหชาตา อกฺุสลเจตนา ปณฺจโวการเ อตฺตนา สมฺปยุตฺตกฺขนฺธา-
นนฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปานนฺจ จตุโวการเ อรูปกฺขนฺธานนฺเวยว
สหชาตกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรฺรทฺธา ปน
วิปากกฺขนฺธานนฺเจว กฏฺตฺตารูปานนฺจ นานากฺขณิกกมฺม-
ปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. มง สหชาตกมฺมปจฺจโย ฯ

*เล่มที่ 48 วิปากปจฺจยนิทฺตสวณฺณา หน้า 595

กามาจรรูปาวจรโต วิปากเจตนา อตฺตนา สมฺปยุตฺต-
ธมฺมานํ ปวตฺเต จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปานํ ปฏฺิสนฺธิยํ กฏฺฏตา-
รูปานนฺจ สหชาตกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อรูปาวจรวิปากเจตนา
อตฺตนา สมฺปยุตฺตธมฺมานนฺจ สหชาตกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
โลกุตฺตรวิปากเจตนา ปณฺจโวการํ อตฺตนา สมฺปยุตฺตธมฺมา-
นนฺจ จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส จ จตุโวการํ อรูปสฺเสว สหชาต-
กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ เตภูมิกาปี กิริยาเจตนา ปณฺจโวการํ
สมฺปยุตฺตธมฺมานนฺจ จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส จ สหชาตกมฺม-
ปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ ยา ปเนตฺถ อรูปํ อูปฺปชฺชติ สา
อรูปานนฺจ สหชาตกมฺมปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอวเมตฺถ
ปจฺจยูปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ ฯ
กมฺมปจฺจยนิทฺตสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

วิปากปจฺจยนิทฺตสวณฺณา

วิปากปจฺจยนิทฺตสวณฺณา วิปากา จตฺตาริ ขนฺธาติ ยสฺมา
กมฺมสมฺภูจฺจานาปี รูปา วิปากา น โหนฺติ ตสฺมา วิปากาติ
วตฺวา จตฺตาริ ขนฺธาติ วุตฺตํ ฯ เอวมยํ ปาลี อรูปธมฺมา-
นนฺจ วิปากปจฺจยวเสน อากตา ฯ ปญฺหาวาเร ปน วิปากา-
พฺยาคโต เอโก ขนฺโธ ตินฺณนฺนํ ขนฺธานํ จิตฺตสมฺภูจฺจานานนฺจ
รูปานํ วิปากปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ ปฏฺิสนฺธิกฺขณํ วิปากาพฺยาคโต

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺยานปฺปกรณวณฺณา หน้า 596

เอโก ขนฺโธ ตินฺณนฺนํ ขนฺธานํ กกุตฺตา จ รูปานํ วิปาก-
ปจฺจเยน ปจฺจโยติ อากตฺตฺตา จิตฺตสมฺภูจฺจานกมฺมสมฺภูจฺจาน-
รूपานมฺปิ วิปากปจฺจโย ลพฺภติ ฯ อิธ ปน สวเสสเทสนา (๑)
กตฺตาติ อํยํ ตาเวตฺถ ปาลิวณฺณา ฯ อํยํ ปน วิปากปจฺจโย
วิปากภาเวน ชาตีโต เอกวิโธ ภูมิกทโต กามาวจราทิวเสน
จตุธา ภิชฺชตีติ เอวเมตฺถ นานปฺปการเกทโต วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ กามาวจรรูปาวจรวิปาโก อตฺตนา
สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานํ (๒) ปวตฺเต จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปานํ ปฏฺฐิสนฺธิยํ
กกุตฺตารูปานญจ วิปากปจฺจโย โหติ ฯ อรูปาวจรวิปาโก
สมฺปยุตฺตทรมฺมานญเวยว ฯ โลกุตฺตรวิปาโก ปญฺจโวการเ
สมฺปยุตฺตทรมฺมานญเวยว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส จ จตุโวการเ
สมฺปยุตฺตทรมฺมานญเวยว (๓) วิปากปจฺจโย โหตีติ เอวเมตฺถ
ปจฺจยุปฺปนฺนโตปิ วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ ฯ

วิปากปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. สวเสสวเสน เทสนา ฯ ๒. ม. สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานญเวยว ฯ

๓. ม. สมฺปยุตฺตทรมฺมานํ ฯ

*เล่มที่ 48 วิปากปจฺจนินฺทเทสวณณา หน้า 597

อาหารปจฺจนินฺทเทสวณณา

อาหารปจฺจนินฺทเทส กพฺพิงฺกาโร อหาโรติ จตุสนฺตติ-
สมฺภูจฺจเน รุเป โອชา อหาโร นามฯ โส ปน ยสุมา
กพฺพิ กตฺวา อชฺโฌหริโตว อาหารกิจฺจํ กโรติ น พหิฏฺฐิตํ
ตฺสฺมา อหาโรติ อวตฺวา กพฺพิงฺกาโร อหาโรติ วุตฺตํฯ กวฺพิ
กริตฺวา อชฺโฌหริตพฺพตฺถกตฺตา วา กพฺพิงฺกาโรติ นามมตฺตเมเวตฺ (๑)
ตฺสฺสฯ อรูปิโน อาหาราติ ผสฺสเจตนาวิญญาณาหาราฯ
ตฺสมฺภูจฺจนาณนฺติ อธิปปี กมฺมสมฺภูจฺจนาณานิ กหิตาเนวฯ วุตฺตล-
เหตฺ ปฺลหาวาเรปฺปฏิสนฺธิกฺขณฺเ วิปากาพฺยากตา อาหารา
สมฺปยุตฺตกาณํ ขนฺธานํ กฏฺตฺตา จ รุปานํ อาหารปจฺจนเณ
ปจฺจโยติฯ อัยฺ ตาเวตฺถ ปาลีวณณาฯ

อัยฺ ปน อาหารปจฺจโย สงฺเขปโต กพฺพิงฺกาโร อหาโร
ผสฺโส เจตนา วิญญาณนฺติ จตฺตาโรว ฐมฺมา โหนฺติฯ
ตฺตฺถ จเปตฺวา กพฺพิงฺการาหารํ เสสา ตโย อรูปาหารา
ชาติวเสน กุสฺลากุสฺลวิปากกิริยาเภทโต จตฺธา ภิขฺชนฺติฯ ปฺน
ภูมิจฺเจเทน กุสฺโล จตฺธา อกุสฺโล เอกธา วิปากโต จตฺธา
กิริยาติธาติเอวํ อนฺนธา ภิขฺชนฺติฯ กพฺพิงฺกาโร อหาโร
ปฺน ชาติโต อพฺยากโต ภูมิตฺ กามาวจโรวาติเอวเมตฺถ
นานปฺปการเภทโต วิญญาตพฺโพ วินิจฺจโยฯ

๑. ม. นามเมตฺฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจนาปฺปกรณวณฺณา หน้า 598

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ จตฺตุมิกาปี ตโย กุสลาหารา
ปณฺจโวกาเร อตฺตนา สมฺปยุตฺตมฺมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปลสฺส
จ อหารปจฺจเยน ปจฺจโย จเปตฺวา ปน รุปลาวจโร อวเสสา
อรูเป สมฺปยุตฺตมฺมานญฺเวย อหารปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
อกุสลาหารสฺสุปี เอสฺว นโย ฯ จตฺตุมิกวิปากาหารา ปน
สพฺพตฺถ สมฺปยุตฺตกาณํ อหารปจฺจยา โหนฺติ ฯ กามาวจร-
รุปลาวจรวิปากา ปเนตฺถ ปณฺจโวกาเร อฺปฺปชฺชมาณา ปวตฺเต
จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปลสฺส ปฏฺิสนฺธิยํ กฏฺตตารุปลสฺสาปี อหารปจฺจยา
โหนฺติ ฯ โลกุตฺตรา ปน จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปลสฺเสว อรูเป อฺปฺปนฺนา
รุปลสฺส ปจฺจยา น โหนฺติ ฯ เตจฺจุมิกาปี ตโย กิริยาหารา
ปณฺจโวกาเร สมฺปยุตฺตมฺมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปลสฺส จ
กามาวจรรุปลาวจรา ปน อรูเป สมฺปยุตฺตมฺมานญฺเวย
อหารปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ จตฺตสนฺตติสมฺภูจฺจนาโน กพฺพิงฺการาหาโร
กิลฺยจาปี อิมสฺส กายสฺสาคี อวิเสสโต วุคฺโต วิเสสโต
ปนายเมตฺถ อหารสมฺภูจฺจนา รุปลสฺส ชนโก เจว อนฺุपालโก จ
หุคฺวา อหารปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ เสสฺตติสนฺตติสมฺภูจฺจนา สฺส
อนฺุपालโกว หุคฺวา อหารปจฺจเยน ปจฺจโย โหตีติ เอวเมตฺถ
ปจฺจยฺปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ ฯถ

อหารปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อินฺทฺริยปจฺจยนิทฺเตสวณฺณา

อินฺทฺริยปจฺจยนิทฺเตเส จกฺขุณฺทฺริยนฺติ จกฺขุสงฺขาตํ

อินฺทฺริยํ ๑ อินฺทฺริยปจฺจยเณนาคิ สยํ ปุเรชาตํ (๑) หุตฺวา อรุปรชฺมมานํ

อุปฺปาทโต ปฏฺจาย ยาว ภงฺกคา อินฺทฺริยปจฺจยเณ ปจฺจโย

โหติ ๑ โสติณฺทฺริยาทีสุปี เอเสว นโย ๑ อรุปีโน อินฺทฺริยาติ

เอตฺถ อรุปฺชีวิตินฺทฺริยมฺปี สงฺกหิตํ ๑ ตํสมฺภูจฺจานานนฺติ เอตฺถ

เหฏฺฐา วุตฺตนยเณว กฏฺตตารุปรมฺปี สงฺกหิตํ ๑ วุตฺตญฺเฬหํ

ปฺลหาวาเรปฺภิสฺนชฺกฺขณฺเ วิปากาพฺยาจฺจตา อินฺทฺริยา

สมฺปยุตฺตกาณํ ขนฺธานํ กฏฺตฺตา จ รุปรานํ อินฺทฺริยปจฺจยเณ

ปจฺจโย โหติ ๑ เอวํ ตาเวตฺถ ปาลิวณฺณา เวทิตพฺพา ๑

อํ ปน อินฺทฺริยปจฺจโย อิตฺถินฺทฺริยปฺริสินฺทฺริยวชฺชานํ

สมฺวิสฺตียา อินฺทฺริยานํ วเสน จิโต ๑ อิตฺถินฺทฺริยปฺริสินฺทฺริยานิ

หิ กิลฺยจาปี อิตฺถิลิงฺคปฺริสงฺกาทีนํ พิชฺฐตานิ กลลาทิกาล

ปน วิชฺชมานเณสุปี เตสุ อิตฺถิลิงฺคปฺริสลิงฺคานํ อภาวา ตานิ

เนว เตสํ น อญฺเฬสํ อินฺทฺริยปจฺจยตํ ผรฺนฺติ ๑ อินฺทฺริย-

ปจฺจโย หิ อตฺตโน วิชฺชมานกฺขณฺเ อวินิพฺภุตฺตชฺมมานํ อินฺทฺริย-

ปจฺจยตํ อผรฺนฺโต นาม นตฺถิ ตสฺมา ตานิ อินฺทฺริยปจฺจยา

น โหนฺติ ๑ เยสํ ปเนตานิ พิชฺฐตานิ เตสํ ตานิ สุตฺตนฺตีก-

ปรียาเณ ปกฺคฺคฺปนิสฺสยภาวํ ภชฺนฺติ ๑ อิติ อินฺทฺริยปจฺจโย

สมฺวิสฺตียา อินฺทฺริยานํ วเสน จิโตติ เวทิตพฺโพ ๑ โส ชาติโต

๑. ม. ปุเรชาโต ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจนาปฺปกรณวณฺณนา หน้า 600

กุสลากุสลาวิปากกิริยารูปวเสน ปณฺจธา ภิชฺชติ ฯ ตตฺถ กุสโล
ภูมिवเสน จตฺธา อกุสโล กามาวจโรว วิปาโก จตฺธา ว
กิริยาสงฺขาโต ติธา รุปํ กามาวจรเมวาทิ เอวํ อนนฺกธา
ภิชฺชตีติ เอวํ ตาวตฺถ นานปฺปการเกทโต วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ จตฺถุมิโกปี กุสลินฺทฺริยปจฺจโย
ปณฺจโวการเ สมฺปยุตฺตมฺมานนฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปสฺส จ
อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย ตถา อกุสโล ฯ จเปตฺวา ปน
รูปาวจรกุสลํ อวเสสา กุสลากุสลา อรูปเ สมฺปยุตฺตมฺมา-
นนฺเจว อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ จตฺถุมิโกปี วิปากินฺทฺริย-
ปจฺจโย เอกนฺเตเนว สมฺปยุตฺตกาณํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ
กามาวจรรูปาวจรา ปเนตฺถ ปณฺจโวการเ อปฺปชฺชนโต ปวตฺเต
จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปสฺส ปฏฺฐิสฺสริยํ กฏฺฏตารูปสฺสาปี อินฺทฺริยปจฺจเยน
ปจฺจยา โหนฺติ ฯ โลกุตฺตรา จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปสฺสเสว ฯ อรูปเ
อูปฺปนฺนา โลกุตฺตรวิปากา อินฺทฺริยา รุปสฺส ปจฺจยา น
โหนฺติ ฯ เตภูมิกาปี กิริยอินฺทฺริยา ปณฺจโวการเ สมฺปยุตฺต-
มฺมานนฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจนา รุปสฺส จ กามาวจรรูปาวจรา
ปน อรูปเ สมฺปยุตฺตมฺมานนฺเจว อินฺทฺริยปจฺจยตฺถิ ผรฺนติ ฯ
จกฺขุณฺทฺริยาทิวเสน ฉพฺพิเช รุปินฺทฺริเย จกฺขุณฺทฺริยํ กุสลา-
กุสลาวิปากโต สมฺปยุตฺตมฺมานํ ทฺวินฺนํ จกฺขุวิญฺญาณํ

*เล่มที่ 48 ฌานปจฺจยนิทฺเทสวณฺณนา หน้า 601

โสตฺถินุทฺริยาทีนํ ตถาวิชานณฺณเว โสตฺถิวิญญาณาทีนํ รูป
ชีวิตฺตินุทฺริยํ อตฺตนา สหชาตฺรูปานํ จิตฺตฺกฺขณ อินุทฺริยปจฺจยเณ
ปจฺจโย ฯ สหชาตปจฺจยตา ปน ตสฺส นตฺถิติ เอวเมตฺถ
ปจฺจยุปฺปนฺนโตปี วิญญาตพฺโพ วินิจฺจโยติ ฯ
อินุทฺริยนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ฌานปจฺจยนิทฺเทสวณฺณนา

ฌานปจฺจยนิทฺเทส ฌานงฺคานีติ ทฺวิปฺลยวิญญาณวชฺเชสฺ
เสสจิตฺเตสฺ อุปฺปนฺนานิ วิตฺถกฺกวิจฺจารปีติโสมนสฺสโทมนสฺสเปกฺขา-
จิตฺเตกฺกตาสงฺขาทานิ สตฺต องฺคานิ ฯ ปฺลยจฺนํ ปน วิญญาณ-
กายานํ อภินิปาตมตฺตตฺตา เตสฺ วิชฺชมานานิปี อุปฺเปกฺขา-
สฺขทุกฺขานิ อุปฺนิชฺชฌานาการสฺส (๑) อภาวโต ฌานงฺคนฺติ(๒) น
อุทฺธฏฺฐานี ฯ ตตฺถ ปจฺจนิทฺตตฺตา ปน เสสาเหตุเกสฺสปี ฌานงฺคํ
น อุทฺธฏฺฐเมว ฯ (๓) ฌมฺมสงฺคเห อิทฺ ปน อุทฺธฏฺฐเมวาทิ ฯ (๓)
ตฺสมฺมจฺจานานนฺติ อิทฺปี กฏฺฏตฺตารูปํ สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
วฺคฺคตฺถเหตฺตํ ปฺลยหาเวเร ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณฺเน วิปากาพฺยาตฺตานิ
ฌานงฺคานี สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺธานํ กฏฺฏตฺตา จ รูปานํ
ฌานปจฺจยเณ ปจฺจโยติ ฯ อัยฺ ตาเวตฺถ ปาลิวณฺณนา ฯ
อัยฺ ปน ฌานปจฺจโย สตฺตนฺนํ ฌานงฺคานํ วเสน จิตฺโตปี
๑. ม. อุปฺนิชฺชฌานาการสฺส ฯ ๒. ม. ฌานงฺคานีติ ฯ
๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปัญญาปกรณ์ปกรณวณณา หน้า 602

ชาติเภทโต กุสลากุสลวิปากกิริยาวเสน จตุธา ภิชชติ ปุณ
ภูมिवเสน จตุธา เอกธา จตุธา ตีชาติ ทวาทสธา ภิชชตีติ
เอวเมตถ นานุปการเภทโต วิญญาตพุโพ วินิจจโย ฯ

เอว ภินุเน ปเนตถ จตฺตุมิกมฺปิ กุสลฉานงฺคํ ปัจจ-
โวกาเร สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส จ
จเปตฺวา รูปาวจรํ อวเสสํ อรูปे สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเวย
ฉานปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อกุสเลปี เอสฺว นโย ฯ กามาวจร-
รูปาวจรวิปากํ ปวตฺเต สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจาน-
รูปสฺส จ ปฏิสนฺธิยํ สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเจว กณฺฐตฺตารูปสฺส
จ อรูปวิปากํ สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเวย ฯ ยลฺลจ อรูปे
โลกุตฺตรวิปากํ อูปฺปชฺชติ ตลฺลจ ฯ ปัจจโวกาเร ปน ตํ
จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺสชาติ ฉานปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ ฯ เตจฺจุมิกมฺปิ
กิริยาฉานงฺคํ ปัจจโวกาเร สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเจว จิตฺต-
สมฺภูจฺจานรูปสฺส จ ฯ ยํ ปเนตถ อรูปे อูปฺปชฺชติ ตํ
สมฺปยุตฺตรมฺมานญฺเวย ฉานปจฺจเยน ปจฺจโยติ เอวเมตถ
ปจฺจยุปฺปนฺนโตปี วิญญาตพุโพ วินิจฺจโยติ ฯ

ฉานปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

มคฺคปจฺจยนิทฺเตสวณฺณนา

มคฺคปจฺจยนิทฺเตส มคฺคกฺขณานิติ อเหตุกจิตฺตูปาทวชฺเชตฺต
เสตฺตจิตฺเตตฺต อุปฺปนฺนานิ ปญฺญา วิตฺกโก สมฺมาวาจากมฺมนฺตา-
ชีวา วิริยํ สติ สมฺมาธิ มิจฺฉาทิฏฺฐิ (๑) มิจฺฉาสกฺกโป มิจฺฉา-
วายาโม มิจฺฉาสมาธิติ (๑) อิมานิ ทฺวาทสฺกฺขณานิ ฯ มคฺคสฺส ปน
เหตุปจฺจิมกตฺตา อเหตุกจิตฺเตตฺต มคฺคกฺขณานิ น อุตฺตฺถณานิ ฯ
คตฺตสมฺภูจฺจานานนฺติ อธิปปี กถฺตฺตารูปํ สกฺกนิตฺตเมว ฯ วุตฺตตฺตเหตุ
ปญฺหาวาเร ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณฺเณ วิปกาพฺยากตฺตานิ มคฺคกฺขณานิ
สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺธฺชานํ กถฺตฺตฺตา จ รูปํ มคฺคปจฺจยเณ
ปจฺจโยติ ฯ อัยฺย ตาเวตฺต ปาลีวณฺณนา ฯ

อัยฺย ปน มคฺคปจฺจโย ทฺวาทสนฺนํ มคฺคกฺขณํ วเสน จิตฺตปี
ชาติเกทโต กุสลาทิวเสน จตฺตฺธา กุสลาทินฺนญจ กามาวจฺราที-
ภูมิกเกทโต ทฺวาทสฺธา ภิชฺชตีติ เอวเมตฺต นานปฺปการเกทโต
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ เอวํ ภินฺเน ปเนตฺต จตฺตฺตมิกมฺปิ กุสล-
มคฺคกฺกํ ปญฺจโวกาเร สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส
จ จเปตฺวา รูปาวจฺริ อวเสสํ อรูปे สมฺปยุตฺตทฺมมานญฺเณว
มคฺคปจฺจยเณ ปจฺจโยติ สพฺพํ ฌานปจฺจเย วิย วิตฺถาริตฺตฺติ (๒)
เอวเมตฺต ปจฺจยูปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ ฯ

มคฺคปจฺจยนิทฺเตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. มิจฺฉาจากมฺมนฺตาชีวาติ ฯ ๒. ม. วิตฺถาเรตฺตพฺพนฺติ ฯ

สมฺปยุตฺตปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา

สมฺปยุตฺตปจฺจยนิทฺเทส ปาลี อุตฺตทานตฺถาว ๆ อัย ปน
สมฺปยุตฺตปจฺจโย นาม สงฺเขปโต สพฺเพปี อรูปีโน ขนฺธา ๆ
ปเกทโต ปเนส ซาติโต กุสลาทีนํ ภูมิตโต จ กามาวจราทีนํ
วเสน อนเนกา ภิชฺชตีติ เอวเมตฺถ นานปฺปการเกทโต
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ๆ เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ จตฺตภูมิกุสฺสปี
กุสลกฺขนฺเชสฺส เอโก ขนฺโธ ตินฺณนฺนํ ขนฺธานํ ตโย เอกสฺส
เทว ทฺวินฺนนฺติ เอวํ สพฺเพปี อณฺณมณฺณํ สมฺปยุตฺตปจฺจเยน
ปจฺจโย ๆ อกุสลวิปากิริยกฺขนฺเชสฺสปี เอสฺว นโยติ เอวเมตฺถ
ปจฺจยุปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ ๆ

สมฺปยุตฺตปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ๆ

วิปฺปยุตฺตปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา

วิปฺปยุตฺตปจฺจยนิทฺเทส รูปีโน ฐมฺมา อรูปีนฺนฺติ อิทํ
ตาว หทฺยวตฺถุโน เจว จกฺขุณฺทริยาทีนฺนฺจ วเสน เวทิตพฺพิ์ ๆ
รูปฐมฺเมสฺส หิ เอเตเยว จ โภจฺจาสา อรูปกฺขนฺธานํ วิปฺปยุตฺต-
ปจฺจยา (๑) โหณฺติ ๆ รูปายตนาทโย ปน อารมฺมณฐมฺมาปี กิณฺจาปี
วิปฺปยุตฺตฐมฺมา วิปฺปยุตฺตปจฺจยา ปน น โหณฺติ ๆ กิ์การณา
สมฺปโยคาสงฺกาย อภาวโต ๆ อรูปีโน หิ ขนฺธา จกฺขฺวาทีนํ
๑. ม. วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจยา ๆ

*เล่มที่ 48 วิปยุตตปจยนิทเทสวณณา หน้า 605

วตถุณั อพฺภนฺตรโธ นิภฺขมฺนฺตา วิย อุปฺปชฺชนฺตึติ ฯ ตตฺถ อาสงฺกา
โหติ กิณฺนุ โข เอเต เอเตหิ สมฺปยุตฺตา อุททาหุ วิปฺยุตฺตาทิ ฯ
อารมฺมณฺธมา ปน วตฺถุณิสฺสเยน อุปฺปชฺชมานานั อารมฺมณ-
มตฺตา ว(๑) โหนฺตึติ นตฺถิ เตสุ สมฺปโยคาสงฺกา ฯ อิติ สมฺปโยคา-
สงฺกาย อภาวโธ น เต วิปฺยุตฺตปจฺจยา ฯ หทยวตฺถุอาทิสฺส เอว
ปนายั วิปฺยุตฺตปจฺจยา เวทิตพฺพา ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ ปญฺหาวาเร
วตฺถุ กุสลาณั ขนฺธาณั วิปฺยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ วตฺถุ
อกุสลาณั ขนฺธาณั วิปฺยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ จกฺขฺวายตณั
จกฺขฺววิญฺญาณสฺส วิปฺยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ โสตฺมานชิวฺหา-
กายายตณั โสตฺมานชิวฺหากายวิญฺญาณสฺส(๒) วิปฺยุตฺตปจฺจเยน
ปจฺจโย ฯ วตฺถุ วิปาการุญฺญากตาณั กิริยาญฺญากตาณั ขนฺธาณั
วิปฺยุตฺตปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ

อรุปีโน ฐมา รุปีนฺนติ อิทํ ปน จตฺตุนันฺ ขนฺธาณั
วเสน เวทิตพฺพั ฯ อรูปฐมฺเมสุ หิ จตฺตารุ ขนฺธา ว
สหชาตปุเรชาตानั รูปฐมฺมานั วิปฺยุตฺตปจฺจยา โหนฺติ
นิพฺพานั ปน อรูปมฺปิ สมานั รูปสฺส(๓)วิปฺยุตฺตปจฺจเยน
ปจฺจโย(๓) น โหติ ฯ จตฺตฺหิ สมฺปโยโค จตฺตฺหิ วิปฺโยโคติ หิ
วตฺตํ ฯ อิติ จตฺตุนันฺ อรูปกฺขนฺธาณัเยว วิปฺยุตฺตปจฺจยา
เวทิตพฺพา ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ ปญฺหาวาเร สหชาตา กุสลา ขนฺธา

๑. ม. มสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. กายวิญฺญาณสฺส ฯ

๓. ม. วิปฺยุตฺตปจฺจโย ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 606

จิตฺตสมฺภูจฺจานานํ รูปานํ วิปฺปยุตฺตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย ฯ ปฺจฺจา-
ชาตา กุสลา ขนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส วิปฺปยุตฺต-
ปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย ฯ ปฏฺฐิสฺสฺส กุขณฺเ วิปาภาพฺยากตา ขนฺธา
กฏฺตารูปานํ วิปฺปยุตฺตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย ขนฺธา วตฺตสฺส (๑)
วิปฺปยุตฺตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโยติ(๒) ฯ เอวํ ตาเวตฺถ ปาถิวนฺณนา
เวทิตฺตพฺพา ฯ

อฺยลฺจ (๓) วิปฺปยุตฺตปฺจฺจโย นาม สงฺเขปโต ปณฺจโวการภเว
วตฺตมานา รูปารูปธมฺมา ฯ เตสุปี รูปํ วตฺตโน จกฺขฺวาทีนลฺจ
วเสน ฉฺชา ภินฺนํ อรูปํ ปณฺจโวการภเว อฺปฺปนฺนํ กุสลา-
กุสลาวิปากกิริยาเวเสน จตฺธา ภินฺนํ ฯ ตสฺส ภูมิตฺโต กามา-
วจราทิวเสน จตฺธา เอกธา ตีธา ตีธาติ เอกาทสธา เกโท
โหติ ฯ อรูปวิปากกฺขฺหิ วิปฺปยุตฺตปฺจฺจโย น โหติติ เอวเมตฺถ
นानปฺปการเกทโต วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ ปณฺจโวการภเว อฺปฺปนฺนํ จตฺ-
ตฺถมฺภี กุสลา(๔) อกุสลา อตฺตนา สมฺภูจฺจปิตฺตจิตฺต-
สมฺภูจฺจานรูปสฺส สหชาตวิปฺปยุตฺตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย โหติ ฯ
อฺปฺปาทกฺขณฺํ ปน อตฺตกฺกมิตฺวา จิตฺตฺกฺขณฺํ ปตฺตสฺส ปุเรชาตสฺส
จตฺตสมฺภูจฺจานิกตฺตสมฺภูจฺจานิกรูปกายสฺส ปฺจฺจชาตวิปฺปยุตฺตปฺจฺจเยน
ปฺจฺจโย โหติ ฯ เอตฺถ จ ตฺตสมฺภูจฺจานิกกาโยติ อาหาร-

๑. ม. วตฺตสฺสชาติ ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

๓. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. กุสลํ ฯ

*เล่มที่ 48 วิปยุตตปจยนิทุเทสวณณา หน้า 607

สมุฏฐานสฺส อภาวโต พุรหุมปาริสชชาทีนํ กายโย เวทิตพุโพ ฯ
กามาวจรรูปาวจรวิปากํ ปน ปวตเต จิตตสมุฏฐานรูปสฺส
ปฏิสนุธิยํ กฏตุตารูปสฺส จ สหชาตวิปยุตตปจยเณน ปจจโย
โหติ ฯ โลกุตตรวิปากํ จิตตสมุฏฐานรูปสฺสเสว ฯ ติวิมปิ ปเนตํ
ปุเรชาตสฺส จตฺตสมุฏฐานิกติสมุฏฐานิกกายสฺส ปจฺจนาชาต-
วิปยุตตปจยเณน ปจจโย ฯ เตภูมิกมปิ กิริยํ จิตตสมุฏฐานสฺส
สหชาตวิปยุตตปจยเณน ปจจโย ปุเรชาตสฺส จตฺตสมุฏฐานิก-
ติสมุฏฐานิกกายสฺส ปจฺจนาชาตวิปยุตตปจยเณน ปจจโย ฯ ลลา
จิตฺตํ ปน รูปสฺส วตฺตรูปํ ปฏิสนุธิกขณฺเณ กามาวจรรูปาวจร-
วิปากานํ สหชาตวิปยุตตปจยเณน ปจจโย ปวตเต อุปฺปชช-
มานานํ จตฺตภูมิกกุสลานํ อกุสลานํ ทวิปญฺจวิญฺญาณวชฺชานํ
เตภูมิกวิปากานํ เตภูมิกกิริยานญจ ปุเรชาตวิปยุตตปจยเณน
ปจจโย ฯ จกฺขุวายตนาทีนํ จกฺขุ วิญฺญาณาทีนํ ปุเรชาตวิปยุตต-
ปจยเณน ปจจโยติ เอวเมตฺถ ปจฺจยุปฺปนฺนโตปี วิญฺญาตพุโพ
วินิจฺจโยติ ฯ

วิปยุตตปจยนิทุเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อตุถิปจฺจยนิทุเทสวณฺณา

อตุถิปจฺจยนิทุเทส จตุตฺตารอ ขนฺธชาติอาทีหิ สหชาตวเสน
อตุถิปจฺจโย นิทุทิกฺกุโจ ๑ จกฺขวายนนฺตืออาทีหิ ปุเรชาตวเสน ๑
ยํ รูปี นิสฺสายติ เอตฺถ สหชาตปุเรชาตวเสน อตุถิปจฺจโย
นิทุทิกฺกุโจ ๑ เอวมยํ ปาลี สหชาตानณฺเวยว อตุถิ-
ปจฺจยวเสน อากตฺตา ๑ ปณฺหาวาเร ปน สหชาตํ ปุเรชาตํ
ปจฺจจฺจชาติอาหฺารินฺทุทริยนฺตืออิมํ วเสน อากตฺตฺตา
ปจฺจจฺจชาติอาหฺารินฺทุทริยวเสนापि อตุถิปจฺจโย ลพฺภติ ๑ อิทฺ ปน
สวเสสเทสนา กตฺตติ(๑) อยํ ตาเวตฺถ ปาลีวณฺณา ๑

ออยํ ปน อตุถิปจฺจโย นาม ทฺวิโธ อณฺณมณฺณโต จ(๒)
นอณฺณมณฺณโต จ(๒) ๑ ตตฺถ อณฺณมณฺณํ ติวริํ อรูปํ อรูปน
รูปํ รูปน รูปารูปํ รูปารูปน ๑ จตุตฺตารอ ขนฺธ อรูปโนติ
เอตฺถ หิ สพฺพจิตฺตูปตฺติวเสน อรูปํ อรูปน วุตฺตํ ๑ จตุตฺตารอ
มหาภูตฺตติ เอตฺถ สพฺพสนฺตฺติวเสน รูปํ รูปน ๑ โอกฺกนฺตฺกฺขณ
นามรูปนฺตติ เอตฺถ ปฏฺฐิสนฺธิกฺขนฺธานณฺเวยว วคฺคฺโน จ วเสน
รูปารูปํ รูปารูปน วุตฺตํ ๑ น อณฺณมณฺณมฺปิ ติวริํ อรูปํ อรูปสฺส(๓)
รูปํ รูปสฺส รูปํ อรูปสฺส ๑ จิตฺตเจตฺตสิกา ฐมฺมาติ เอตฺถ
หิ ปณฺจโวการวเสน อรูปํ รูปสฺส วุตฺตํ ๑ มหาภูตฺตา อฺปาทา-
รูปานนฺตติ เอตฺถ สพฺพสนฺตฺติวเสน รูปํ รูปสฺส ๑ จกฺขวายนนฺ
๑. สวเสสวเสน เทสนา กตฺตติ ๑ ๒. ม. จสทฺโท นตฺติ ๑
๓. ม. รูปสฺส ๑

*เล่มที่ 48 อตฺถิปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา หน้า 609

จกฺขุวิญญาณชาตฺยาตีอาทีสุ วตฺถารมฺมณวเสน รุปํ อรูปสฺส
อตฺถิปจฺจโยติ วุตฺตํ ฯ

อปีเจส อตฺถิปจฺจโย นาม สงฺเขปโต ขณตฺตยปฺปตฺตํ
นามณฺเจว รุปณฺจ วตฺตมานา ปณฺจกฺขนฺธาตีปี วตฺตํ วฏฺฐติ ฯ
โส ชาตีเกทโต กุสลาคุสลวิปากกิริยารูปวเสน ปณฺจชา ภิชฺชติ ฯ
ตตฺถ กุสโล สหชาตปฺจฺจมาชาตวเสน ทฺวิโร โหติ ตถา
อกุสโล วิปากกิริยาสงฺขาโต จ ฯ เตสุ กุสโล กามาวจราที-
วเสน (๑) จตฺฐา ภิชฺชติ อกุสโล กามาวจโรว วิปาโก
จตฺถุมิโก กิริยาสงฺขาโต เตจฺจุมิโก ฯ รูปสงฺขาโต อตฺถิปจฺจโย
กามาวจโรว ฯ โส ปน สหชาตปฺเรชาตวเสน ทฺวิโร ฯ ตตฺถ
ปณฺจ วตฺถุนิ อารมฺมณานิ จ ปฺเรชาตानेว หทฺยวตฺถุ
สหชาตํ วา โหติ ปฺเรชาตํ วา ฯ ปณฺหาวาเร ปน อาคโต
อาหาโร อินฺทฺริยญฺจ สหชาตาทีเกทํ น ลภฺกตีตี(๒) เอวเมตฺถ
นानปฺปการเกทโต วิญญาตพฺโพ วินิจฺจโย ฯ

เอวํ ภินฺเน ปเนตฺถ จตฺถุมิกกุสโลปี สหชาโต อตฺถิ-
ปจฺจโย ปณฺจโวการเ อโก ขนฺโร ตินฺณนฺนํ ขนฺธานนฺติ-
อาทีนา นเยน อณฺณมณฺณํ ขนฺธานณฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส
จ จเปตฺวา ปน รูปาวจรกุสลํ อวเสโส อรูปे สมฺปยุตฺตก-
ขนฺธานณฺเวย สหชาตกุสโล อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ ฯ
๑. ม. กามาวจราทีเกเทน ฯ ๒. ม. ลภฺกตีตี ฯ

*เล่มที 48 มหาปฏฺจานปฺปรกฺรณวณฺณนา หน้า 610

จตุฏฺหมิโก ปเนส ปณฺจโวการเ จตุสสมฺภูจฺจานิกตีสสมฺภูจฺจานิกกายสฺส
ปฏฺจชาตกฺสโล (๑) อตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย โหติ ฯ อกฺสเลปี เอเสว
นโย ฯ โสปี หิ ปณฺจโวการเ สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานณฺเจว
จิตฺตสสมฺภูจฺจานรฺูปสฺส จ จตุโวการเ สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานณฺเจว
สทฺชาตกฺสโล (๒) อตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย ปณฺจโวการเ จตุ-
สสมฺภูจฺจานิกตีสสมฺภูจฺจานิกกายสฺส ปฏฺจชาตกฺสโล อตฺถิปฏฺจเยน
ปฏฺจโย ฯ

วิปากโต ปน กามาวจรฺรูปาจโร อตฺถิปฏฺจโย นียเมเนว
ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณฺเ ขนฺธานณฺเจว กฏฺฏตฺตารฺูปสฺส จ สทฺชาตตฺถิ-
ปฏฺจเยน ปฏฺจโย ฯ ปวตฺเต ปน สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานณฺเจว จิตฺต-
สสมฺภูจฺจานรฺูปสฺส จ สทฺชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย จิตฺติปฺปตฺตสฺส
จตุสสมฺภูจฺจานิกตีสสมฺภูจฺจานิกกายสฺส ปฏฺจชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย ฯ
อรฺูปาจรวิปาโก ปน อรฺูเป อฺุปฺปนฺนโลกฺตฺตรวิปาโก จ
อตฺตนา สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานณฺเจว สทฺชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย ฯ
ปณฺจโวการเ โลกฺตฺตรวิปาโก อตฺตนา (๓) สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานณฺเจว
จิตฺตสสมฺภูจฺจานรฺูปสฺส จ สทฺชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย จตุ-
สสมฺภูจฺจานิกตีสสมฺภูจฺจานิกกายสฺส ปฏฺจชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย ฯ
กิริยโต รฺูปาจโร อตฺถิปฏฺจโย สมฺปยุตฺตกฺขนฺธานณฺเจว
จิตฺตสสมฺภูจฺจานรฺูปสฺส จ สทฺชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย จตุ-
สสมฺภูจฺจานิกตีสสมฺภูจฺจานิกกายสฺส ปฏฺจชาตตฺถิปฏฺจเยน ปฏฺจโย ฯ
๑. ม. ปฏฺจชาตาโต กฺสโล ฯ ๒. ม. สทฺชาตาทฺกฺสโล ฯ
๓. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 612

รูปชีวิตินุทฺริยโยชนายํ วุตฺตนเยเนว กเหตุพฺพิ ฯ (๑) อธิ ปเนตมฺปิ

อตุตฺโน อนินฺรุทฺทกฺขณเยว ปจฺจยภาเวน อตุตฺติปจฺจโยติ วุตฺตนฺติ

เอวเมตฺถ ปจฺจยฺอุปฺนฺนโตปิ วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยติ ฯ

อตุตฺติปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

นตุตฺติปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา

นตุตฺติปจฺจยนิทฺเทส สมนนฺตรนิรุทฺธาติ อลฺเลน จิตฺตฺป-
ปาเทน อนนฺตริกา หุตฺวา สมนนฺตรํ นิรุทฺธา ฯ ปฏฺฐ-
ปฺนฺนํ นนฺติ ปจฺจยฺอุปฺนฺนํ ฯ อิมินา นตุตฺติปจฺจยสฺส โอภาส-
ทานญฺเจน นตุตฺติปจฺจยภาวํ สาเชติ ฯ ปริเมสฺสุ หิ นิโรชฺวเสน
ปจฺจิมานํ ปวตฺตฺโนกาสิ อเทนฺเตสฺ เตสิ ปฏฺฐปฺนฺนภาโว น
สียาติ อยเมตฺถ ปาลิวณฺณา ฯ เสสิ สพฺพิ อนนฺตรปจฺจย
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ ปจฺจยลกฺขณเมว เหตุถ นานํ ปจฺจยानํ
ปน ปจฺจยฺอุปฺนฺนํ นนฺติ นานากรรมํ นตุตฺติ ฯ เกวลํ ปน ตตุถ
จกฺขุวิญฺญาตฺธาตฺถํ ตํสมฺปยุตฺตกา จ ฐมา มโนธาตฺยาติอาทินา
นเยน ปจฺจยา จ ปจฺจยฺอุปฺนฺนา จ สรฺูปโต ทสฺสิตา ฯ อธิ
ปน สมนนฺตรนิรุทฺธา จิตฺตเจตฺติกา ฐมา ปฏฺฐปฺนฺนํ
จิตฺตเจตฺติกานํ ฐมานนฺติ สพฺเพปิ เต นิโรธฺรูปาทวเสน
สามณฺณโต ทสฺสิตาติ ฯ

นตุตฺติปจฺจยนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. โยเชตพฺพิ ฯ

วิกตปัจจยนิทุเทสวณณา

วิกตปัจจยนิทุเทส สมนนตรวิกตาคี สมนนตรเมว วิกตาคี ฯ
อิมินา วิกตปัจจยสุส วิกจจฺจมานภาเวเนว ปัจจยภาวํ ทสฺเสตี ฯ
อิตี นตฺถิปัจจยสุส จ อิมสุส จ พุญฺชนมตฺเตยเว นานตฺตํ
น อตฺถเถตี ฯ

วิกตปัจจยนิทุเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อวิกตปัจจยนิทุเทสวณณา

อวิกตปัจจยนิทุเทส จตฺตารโ ขนฺธาคีอาทีนํ สพฺพากาเรน
อตฺถิปัจจยนิทุเทส วุตฺตนเยเนว อตฺถโธ เวทิตพฺโพ ฯ อิมสุสปี
หิ ปัจจยสุส อตฺถิปัจจยเนน สทฺธี พุญฺชนมตฺเตยเว นานตฺตํ
น อตฺถเถตี ฯ

อวิกตปัจจยนิทุเทสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปัจจยนิทุเทสปกิณฺณกวินิจฺจยกถา (๑)

อิทานิ เอวํ อุกฺกเทศนิทุเทสโต ทสฺสึเตสฺ อิมสุ จตฺ-
วีสตฺติยา ปัจจยสุสฺ ฅาณจารสุส วิตทภาวตฺถํ อเนกธมฺมานํ
เอกปัจจยภาวโต เอกธมฺมสุส อเนกปัจจยภาวโต เอกปัจจยสุส
อเนกปัจจยภาวโต ปัจจยสภาคโต ปัจจยวิสภาคโต ยุกพฺกโต
๑. ม. ปัจจยนิทุเทสปกิณฺณกวินิจฺจยกถา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 614

ชนกาชนกโต สพฺพภูจฺจานิกา สพฺพภูจฺจานิกโต รูปํ รูปสฺสชาติอาทิ
วิกปฺปโต ภวภทฺโตติ อิมสฺส ทสนฺนํ ปทานํ วเสน ปกฺกณก-
วินิจฺจโย เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺตอ อเนกธมฺมานํ เอกปฺจฺจยภาวโตติ เอเตสุ หิ จเปตฺวา
กมฺมปฺจฺจยํ อวเสเสสุ เตวีสติยา ปฺจฺจเยสุ อเนกธมฺมา เอกโต
ปฺจฺจยา โหนฺติ กมฺมปฺจฺจโย ปน เอโก เจตนาธมฺโมเยวาทิ
เอวํ ตาเวตฺตอ อเนกธมฺมานํ เอกปฺจฺจยภาวโต วินิจฺจโย
เวทิตพฺโพ ฯ

เอกธมฺมสฺส อเนกปฺจฺจยภาวโตติ เหตุปฺจฺจเย ตาว อโมโห
เอโก ธมฺโม โส ปุเรชาตกมฺมาหารชฺฌานปฺจฺจโยว น โหติ
เสสานํ วีสติยา ปฺจฺจยานํ วเสน ปฺจฺจโย โหติ ฯ อโลภาโทสา
อินฺทริยมคฺคปฺจฺจยาปี น โหนฺติ เสสานํ อฏฺฐารสนฺนํ ปฺจฺจยานํ
วเสน ปฺจฺจยา โหนฺติ ฯ โลภโมหา วิปากปฺจฺจยาปี น โหนฺติ
เสสานํ สตฺตฺตรสนฺนํ ปฺจฺจยานํ วเสน ปฺจฺจยา โหนฺติ ฯ โทโส
อริปฺติปฺจฺจโยปี น โหติ เสสานํ โสพฺสนฺนํ ปฺจฺจยานํ วเสน
ปฺจฺจโย โหติ ฯ

อารมฺมณปฺจฺจเย รูปายตฺนํ จกฺขุวิญฺญาณธาตฺตฺยา อารมฺมณ-
ปุเรชาตอตฺถิอวิกตฺวเสน จตฺตฺธา ปฺจฺจโย ตถา มโนธาตฺตฺยา
อเหตุกมฺโนวิญฺญาณธาตฺตฺยา จ ฯ สเหตุกาย ปน อารมฺมณาริปฺติ-
อารมฺมณฺปนีสฺสยวเสนายี ปฺจฺจโย โหตีติ ฯ อิมินา นเยน

*เล่มที่ 48 ปัจจนินทุเทสวารวณณา หน้า 615

สพฺเพสํ อารมฺมณปจฺจยชฺชมมานํ อเนกปจฺจยภาโว เวทิตฺตํโพ ๑

อธิปติปจฺจเย อารมฺมณชาติปติโน อารมฺมณปจฺจเย

วุตฺตณฺเยนเนว อเนกปจฺจยภาโว เวทิตฺตํโพ ๑ สหชาติชาติปติสฺส

วิมฺสา อโมหเหตุ วย วิสติธา ปจฺจโย โหติ ๑ ฉนฺโท

เหตุปฺเรชาติกมฺมอาหารินฺทุทริยชฺชมานมคฺคปจฺจโย น โหติ เสสํ

สตุตฺตรสนฺนํ ปจฺจยํ วเสน ปจฺจโย โหติ ๑ จิตฺตํ เหตุ-

ปฺเรชาติกมฺมชฺชมานมคฺคปจฺจโย น โหติ เสสํ เอกุณฺวิสติยา

ปจฺจยํ วเสน ปจฺจโย โหติ ๑ วิริยํ เหตุปฺเรชาติกมฺมา-

หารชฺชมานปจฺจโย น โหติ เสสํ เอกุณฺวิสติยา ปจฺจยํ

วเสน ปจฺจโย โหติ ๑

อนนฺตรปจฺจเย จกฺขุวิญญาณชาติตฺติอาทินา นเยน วุตฺเตสฺส

จตุสฺส ขนฺธเสสฺส เวทนากฺขนฺโธ เหตุปฺเรชาติกมฺมาหารมคฺคปจฺจโย

น โหติ เสสํ เอกุณฺวิสติยา ปจฺจยํ (๑) วเสน ปจฺจโย

โหติ ๑ สลฺลาภกฺขนฺโธ อินฺทุทริยชฺชมานปจฺจโยปี น โหติ เสสํ

สตุตฺตรสนฺนํ วเสน ปจฺจโย โหติ ๑ สงฺขารกฺขนฺธเหตุ เหตุปจฺจเย

วุตฺตณฺเยน ฉนฺทวิริยานิ อธิปติปจฺจเย วุตฺตณฺเยนเนว ปจฺจยา

โหนติ ๑ ผลฺโส เหตุปฺเรชาติกมฺมอินฺทุทริยชฺชมานมคฺคปจฺจโย น

โหติ เสสํ อฏฺฐารสนฺนํ วเสน ปจฺจโย โหติ ๑ เจตนา

เหตุปฺเรชาติอินฺทุทริยชฺชมานมคฺคปจฺจโย น โหติ เสสํ เอกุณ-

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 616

วีสตฺยยา วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ วิตฺถโก เหตุปฺปเรชาตกมฺม-
อาหารินฺทุริยปจฺจโย น โหติ เสสานํ เอณฺววีสตฺยยา วเสน
ปจฺจโย โหติ ฯ วิจาโร มคฺคปจฺจโยปี น โหติ เสสานํ
อฏฺฐารสนฺนํ วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ ปีติ เตสญฺเฒว อฏฺฐารสนฺนํ (๑)
วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ จิตฺเตกคฺคตา เหตุปฺปเรชาตกมฺมาหาร-
ปจฺจโย น โหติ เสสานํ วีสตฺยยา วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ
สทฺฐา เหตุปฺปเรชาตกมฺมาหารชฺฌานมคฺคปจฺจโย น โหติ เสสานํ
อฏฺฐารสนฺนํ วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ สติ เตหิ เจว มคฺค-
ปจฺจเยน จาติ เอณฺววีสตฺยยา วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ ชีวิตินฺทุริย
สทฺฐาย วุตฺตานํ อฏฺฐารสนฺนํ วเสน ปจฺจโย โหติ ฯ หิโรตฺตปฺป
ตโต อินฺทุริยปจฺจยํ อปเนตฺวา เสสานํ สตฺตรสนฺนํ วเสน
ปจฺจโย โหติ ฯ ตถา กายปสฺสทฺฐาทินิ ยฺยคฺคกานิ ยฺยวาปนเกสฺสุ
อริโมกฺขมนสิการตฺตรมชฺฌตฺตตา กรุณฺนามุทิตา จ ฯ วิรติโย ปน
เตหิ เจว มคฺคปจฺจเยน จาติ อฏฺฐารสฺสา ปจฺจยา โหนฺติ ฯ
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ตโต วิปากปจฺจยํ อปเนตฺวา สตฺตรสฺสา มิจฺฉา-
วาจากมฺมนฺตาชีวา เตหิ เจว กมฺมาหารปจฺจเยหิ จาติ เอณฺว-
วีสตฺธา ฯ อหิริกํ อโนตฺตปฺป มาโน ถินํ มิทฺธํ อุทฺธจฺจนฺติ อิเม
เหตุปฺปเรชาตกมฺมวิปากาหารินฺทุริยชฺฌานมคฺคปจฺจยา น โหนฺติ
เสสานํ ปน โสฬสนฺนํ ปจฺจยานํ วเสน ปจฺจยา โหนฺติ ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณฺจยนิทฺตสวารวณฺณา หน้า 617

วิจิกิจฺจาสํสํมจฺจริยกุกฺกัจจانی ตโต อธิปฺติปฺจยํ อปเนตฺวา
ปณฺณรสนา ฯ วิญฺญาณกฺขนุสฺสํ อธิปฺติปฺจเย วุตฺตนเยเนว
อเนกัจจยภาโว เวทิตฺตฺโพ ฯ สมฺนนฺตรปฺจเยปี เอเสว นโย ฯ

สหชาติปฺจเย จตฺตฺสฺ ตาว ขนฺนุสฺสํ เอเกกฺสฺส ฌมฺมสฺส
อเนกปฺจยภาโว วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตฺโพ ฯ จตฺตฺตาริ มหาภูตานิ
อารมฺมณอารมฺมณชิปฺติ สหชาติอณฺณมณฺณนินฺสฺสยอุปฺนินฺสฺสย-
ปุเรชาติอตุตฺถิอวิคฺตวเสน นวธา ปฺจยยา โหนฺติ ฯ หทยวตฺถุ
เตสญฺเจว วิปฺปยุตฺตปฺจยสฺส (๑) จ วเสน ทสธา ปฺจโย โหติ ฯ
อณฺณมณฺณปฺจเย อปุพฺพิ นตฺถิ ฯ นินฺสฺสยปฺจเย จกฺขวายตนาทีนํ
อารมฺมณอารมฺมณชิปฺตินินฺสฺสยอุปฺนินฺสฺสยปุเรชาติอินฺทฺริยวิปฺปยุตฺต-
อตุตฺถิอวิคฺตวเสน นวธา ปฺจยยา โหนฺติ ฯ อุปฺนินฺสฺสยปฺจเย(๒)
อปุพฺพิ นตฺถิ ฯ ปุเรชาติปฺจเย รูปสทฺทกฺขนุสฺสรสายนานํ
อารมฺมณอารมฺมณชิปฺติอุปฺนินฺสฺสยปุเรชาติอตุตฺถิอวิคฺตวเสน ฉธา
ปฺจยยา โหนฺติ ฯ เอตฺตกเมเวตฺถ อปุพฺพิ ฯ ปฺจญาชาติทิสฺส
อปุพฺพิ นตฺถิ ฯ อาหารปฺจเย กพฺพิงฺการาหาโร อารมฺมณ-
อารมฺมณชิปฺติอุปฺนินฺสฺสยอาหารอตุตฺถิอวิคฺตวเสน ฉธา ปฺจโย
โหติ ฯ อินฺทฺริยาทิสฺส อปุพฺพิ นตฺถิ ฯ เอวเมตฺถ เอกฌมฺมสฺส
อเนกปฺจยภาวโตปี วิญฺญาตฺตฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

เอกปฺจยสฺส อเนกปฺจยภาวโตติ เหตุปฺจยชาติสฺส ยสฺส

๑. ม. วิปฺปยุตฺตสฺส ฯ ๒. ม. อุปฺนินฺสฺสเย ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฏฺจปรกณวณณา หน้า 618

กสฺสจฺจึ เอกปจฺจยสฺส(๑) เยนากาเรน เยนตฺถเณ โย ปจฺจยฺอุปฺปนฺนํ
ปจฺจโย โหติ ตํ อากาโร ตํ อตฺถํ อวิชหิตฺวาว อญฺเณหิปี
เยหากาเรหิ เยหิ อตฺถเณหิ โส ตสฺสมิณฺเณว ขณฺเณ เตสํ ฐมฺมานํ
อนกปจฺจยภาวํ กจฺจนฺติ ตโต อนกปจฺจยภาวโต ตสฺส
วินิจฺจโย เวทิตฺพุโพติ อตฺถโต ๑ เสยฺยถิํ อโมโห เหตุปจฺจโย
โส เหตุปจฺจยตฺตํ อวิชหนฺโตว อธิปฺตีสหชาตอญฺณมญฺญนีสฺสย-
วิปากอินฺทฺริยมกฺกสมฺปยุตฺตวิปฺยุตฺตอตฺถอิวิกตํ วเสน อปฺเรหิปี
เอกาทสหากาเรหิ อนกปจฺจยภาวํ กจฺจนฺติ ๑ อโลภาโทสา ตโต
อธิปฺตอินฺทฺริยมกฺกปจฺจเย ตโย อปฺเนตฺวา เสสานํ วเสน อนก-
ปจฺจยภาวํ กจฺจนฺติ ๑ อิํ วิปากเหตุสฺสเยว ลพฺภติ กุสล-
กิริเยสฺส ปน วิปากปจฺจยตา ปรีหายติ ๑ โลกโทสโมหา เต
ตโย วิปากญฺจาติ จตฺตาโร อปฺเนตฺวา เสสานํ วเสน
อนกปจฺจยภาวํ กจฺจนฺติ ๑

อารมฺมณปจฺจโย ตํ อารมฺมณปจฺจยตฺตํ อวิชหนฺโตเยว (๒)
อารมฺมณาธิปฺตินิกฺขยฺปนีสฺสยฺปุเรชาตวิปฺยุตฺตอตฺถอิวิกตํ วเสน
อปฺเรหิปี สตฺตหากาเรหิ อนกปจฺจยภาวํ กจฺจนฺติ ๑ อยเมตฺถ
อูกฺกฏฺจปฺริจฺเจโท อรูปฐมฺมานํ ปน อตีตํ นาคตํ วา
รูปฐมฺมานํ อารมฺมณปจฺจยภาเว สติ อารมฺมณาธิปฺติ-
อารมฺมณฺปนีสฺสยฺมตฺตญฺเณว อุตฺตรํ ลพฺภติ ๑ อธิปฺติปจฺจเย
๑. ม. เอกสฺส ปจฺจยสฺส ๑ ๒. ม. อวิชหนฺโตเยว ๑

*เล่มที่ 48 ปัจจนินทุเทสวารวณณา หน้า 619

วีรมสา อโหมสทิสสา ฉนุโท อธิปติปจฺยตุถิ(๑) อวิขหนุโต ว สห-
ชาตอณฺณมณฺณนิสฺสยวิปากสมฺปยุตฺตวิปฺยุตฺตอตุถิอวิกตานิ วเสน
อปเรหิปี อฏฺฐหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ วิริยํ
เตสญฺเจว อินฺทุริยมคฺคกานญฺจาติ (๒) อิมํสํ วเสน อปเรหิปี
ทสหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ จิตฺตํ ตโต มคฺคปจฺยํ
อปเนตฺวา อาหารปจฺยํ ปกฺขิปีตฺวา อิมํสํ วเสน อธิปติ-
ปจฺยโต อุตฺตริ ทสหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ
อารมฺมณฺธาธิปฺติโน ปน เหฏฺฐา อารมฺมณปจฺยเย วุตฺตนเยเนว
อนเนกปจฺยภาโว เวทิตพฺโพ ฯ

อนนฺตรสมนฺนฺตรปจฺยา อนนฺตรสมนฺนฺตรตุถิ (๓) อวิขหนุตา ว
อุปนิสฺสยกมฺมาเสวนนตุถิอวิกตานิ วเสน อปเรหิปี ปจฺจหา-
กาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ อริยมคฺคเจตนาเยเวตฺถ กมฺม-
ปจฺยตุถิ ลกฺขิ น เสสธมฺมา ฯ สหชาตปจฺโย สหชาตปจฺยตุถิ
อวิขหนุโตว เหตุอธิปติอณฺณมณฺณนิสฺสยกมฺมวิปากอาหารินฺทุริยชฺ-
ฉานมคฺคสมฺปยุตฺตวิปฺยุตฺตอตุถิอวิกตานิ วเสน อปเรหิปี
จฺจทสหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ อยมฺปี อุกฺกฏฺจ-
ปริจฺเจโท วตฺถุสหชาตาทินํ ปน วเสนตฺถ เหตุปจฺยาทินํ
อภาโวปี เวทิตพฺโพ ฯ อณฺณมณฺณปจฺยเยปี เอเสว นโย ฯ

- # ๑. ม. อธิปติปจฺโย อธิปติปจฺยตุถิ ฯ
- # ๒. ม. อินฺทุริยมคฺคปจฺยานญฺจาติ ฯ
- # ๓. ม. อนนฺตรสมนฺนฺตรปจฺยตุถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจันปฏกรณวณณา หน้า 620

นิสฺสยปจฺจโย นิสฺสยปจฺจยตฺถํ อวิขหนุโตว จตุวิสฺตียา
ปจฺจเยสุ อตฺตโน นิสฺสยปจฺจยตฺถญฺเจว อนนฺตรสมนฺนฺตรปจฺจนา-
ชาตาเสวณนตฺถิวิคตปจฺจเย จ ฉ อปเนตฺวา เสสานํ วเสน
อปเรหิปี สตฺตรสหากาเรหิ อนेกปจฺจยภาวํ คจฺจติ ฯ อยมฺปี
อูกฺกฏฺฐปริจฺเจโท วตฺถุนิสฺสยาทีนํ ปน วเสนตฺถ เหตุ-
ปจฺจยาทีนํ อภาโวปี เวทิตพฺโพ ฯ

อุปนิสฺสยปจฺจเย อารมฺมณฺฐูปนิสฺสโย อารมฺมณฺฐิปติ-
สฺสทีโส ฯ อนนฺตรูปนิสฺสโย อนนฺตรูปนิสฺสยตฺถํ(๑) อวิขหนุโต ว
อนนฺตรสมนฺนฺตรกฺมฺมาเสวณนตฺถิวิคตानํ วเสน อปเรหิปี
ฉหากาเรหิ อนेกปจฺจยภาวํ คจฺจติ ฯ อริยมกฺกเจตนาเยเวตฺถ
กมฺมปจฺจยตฺถํ ลภฺติ น เสสฺสรมฺมา ฯ ปกฺคูปนิสฺสโย ปกฺคูป-
นิสฺสยิว ฯ ปุเรชาตปจฺจโย อตฺตโน ปุเรชาตปจฺจยตฺถํ
อวิขหนุโตว อารมฺมณฺฐอปตินิสฺสยูปนิสฺสยอินฺทฺริย-
วิปฺปยุตฺตอตฺถิวิคตानํ วเสน อปเรหิปี อฏฺฐหากาเรหิ อนेก-
ปจฺจยภาวํ คจฺจติ ฯ อยมฺปี อูกฺกฏฺฐนินฺทเทโสว อารมฺมณ-
ปุเรชาเต ปเนตฺถ นิสฺสยอินฺทฺริยวิปฺปยุตฺตปจฺจยตา น ลพฺภติ ฯ
อิโต อุตฺตริมฺปี ลพฺภमानาลพฺภमानมฺปี(๒) เวทิตพฺพํ ฯ ปจฺจนาชาต-
ปจฺจโย อตฺตโน ปจฺจนาชาตปจฺจยตฺถํ (๓) อวิขหนุโตว วิปฺปยุตฺตอตฺถิ-
๑. ม. อนนฺตรูปนิสฺสยปจฺจยตฺถํ ฯ ๒. ม. อุตฺตริมฺปี
ลพฺภमानาลพฺภมานํ ฯ ๓. ม. ปจฺจนาชาตปจฺจยภาวํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจนิตุเทสวารวณณา หน้ 621

อวิกตานิ วเสน อปเรหิปี ตีหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจติ ฯ
อาเสวนปจฺโย อาเสวนปจฺยตฺตํ อวิขหนฺโตว อนนฺตรสมนฺนต-
รูปนีสฺสยนตฺถิวิกตานิ วเสน อปเรหิปี ปจฺยหากาเรหิ อเนก-
ปจฺยภาวํ คจฺจติ ฯ

กมฺมปจฺโย กมฺมปจฺยตฺตํ อวิขหนฺโตว เอกกฺขณิกโก ตาว
สหชาติอลฺลณมณฺณนีสฺสยวิปากาหารสมปฺยุตฺตวิปฺยุตฺตอตฺถิวิกตานิ
วเสน อปเรหิปี นวหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจติ
นานากฺขณิกโก อุปนีสฺสยานนฺตรสมนฺนตฺรณตฺถิวิกตานิ วเสน
อปเรหิปี ปจฺยหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจติ ฯ วิปากปจฺโย
วิปากปจฺยตฺตํ อวิขหนฺโตว เหตุอธิปตีสหชาติอลฺลณมณฺณ-
นีสฺสยกมฺมาหารินฺทฺริยชฺฌมานมกฺคสมปฺยุตฺตวิปฺยุตฺตอตฺถิวิกตานิ
วเสน อปเรหิปี จุทฺทสหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ คจฺจติ ฯ
อาหารปจฺเย (๑)กพฺพิการาหาโร อาหารปจฺยตฺถํ(๑) อวิขหนฺโต ว
อตฺถิวิกตานิ วเสน อปเรหิปี ทฺวีหากาเรหิ อเนกปจฺยภาวํ
คจฺจติ ฯ เสสํตโย อาหารปจฺยตฺตํ อวิขหนฺตาว ยถานูรูปํ
อธิปตีสหชาติอลฺลณมณฺณนีสฺสยกมฺมวิปากินฺทฺริยสมปฺยุตฺตวิปฺยุตฺต-
อตฺถิวิกตานิ วเสน อปเรหิปี เอกาทสหากาเรหิ อเนกปจฺย-
ภาวํ คจฺจนฺติ ฯ

อินฺทฺริยปจฺเย รูปิโน ปญฺจินฺทฺริยา อินฺทฺริยปจฺยตฺตํ
๑. ม. กพพิกาโร อาหาโร อาหารปจฺยตฺถํ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 622

อวิชหนุตาว นิสฺสยปฺรเสชาตวิปฺยุตฺตอตฺถิอวิกตานิ วเสน อปเรหิปี
ปญฺจหากาเรหิ อเนกปจฺจยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ รูปชีวิตินฺทุริยมฺปิ
อินฺทุริยปจฺจยตฺตํ อวิชหนุตญฺเฆว อตฺถิอวิกตานิ วเสน อปเรหิปี
ทฺวิหากาเรหิ อเนกปจฺจยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ อรูปิโน อินฺทุริยานิปี
ยถานูรูปํ อินฺทุริยปจฺจยตฺตํ อวิชหนุตานเว เหตุอชิปฺติสหชาต-
อณฺณมณฺณนิสฺสยวิปาการชฺฌานมคฺคสมฺปยุตฺตวิปฺยุตฺตอตฺถิ-
อวิกตานิ วเสน อปเรหิปี เตรสหากาเรหิ อเนกปจฺจยภาวํ
คจฺจนฺติ ฯ ฌานปจฺจโย ฌานปจฺจยตฺตํ อวิชหนฺโตว ยถานูรูปํ
สหชาตอณฺณมณฺณนิสฺสยวิปากินฺทุริยมคฺคสมฺปยุตฺตวิปฺยุตฺตอตฺถิ-
อวิกตานิ วเสน อปเรหิปี ทสหากาเรหิ อเนกปจฺจยภาวํ
คจฺจนฺติ ฯ มคฺคปจฺจโย มคฺคปจฺจยตฺตํ อวิชหนฺโตว ยถานูรูปํ
ฌานปจฺจเย วุตฺตานิ ทสนฺนํ เหตุอชิปฺตินฺนฺจชาติ อิมสํ วเสน
อปเรหิปี ทฺวาทสหากาเรหิ อเนกปจฺจยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ

สมฺปยุตฺตปจฺจโย สมฺปยุตฺตปจฺจยตฺตํ อวิชหนฺโตว ยถานูรูปํ
เหตุอชิปฺติสหชาตอณฺณมณฺณนิสฺสยกมฺมวิปากาหารินฺทุริยชฺฌานมคฺค-
อตฺถิอวิกตานิ วเสน อปเรหิปี เตรสหากาเรหิ อเนกปจฺจยภาวํ
คจฺจนฺติ ฯ วิปฺยุตฺตปจฺจโย วิปฺยุตฺตปจฺจยตฺตํ อวิชหนฺโต ว
อนนฺตรสมนฺนฺตราเสวนสมฺปยุตฺตตฺถิอวิกตสงฺขาเต ฉ ปจฺจเย
อปเนตฺวา เสตานํ วเสน ยถานูรูปํ อปเรหิปี สตฺตรสหากาเรหิ
อเนกปจฺจยภาวํ คจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ รูปสฺส เจว อรูปสฺส จ

*เล่มที่ 48 ปจยนิทเทสวารวณณา หน้า 623

ปจยวิภาโค เวทิตพโพ ฯ อตฺถิปจฺโย อตฺถิปจฺยตฺตํ อวิขหนฺโต ว
อนนฺตรสมนฺนฺตราเสวนนตฺถิวิกตสงฺขาเต ปญฺจ ปจฺเจ อปเนตฺวา
เสสํ วนฺเสน ยถานรฺรูปํ อปเรหิปี อญฺจารสหากาเรหิ อนน-
ก-
ปจฺยภาวํ คจฺฉติ ฯ นตฺถิปจฺยวิกตปจฺยา อนนฺตรปจฺยสทิสฺสา ฯ
อวิกตปจฺโย อตฺถิปจฺยสทิสฺเสวาติ เอวมตฺถ เอกปจฺยสฺส
อนนกปจฺยภาวโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ปจฺยสภาคโตติ เอเตสุ หิ จตฺวีตฺติยา ปจฺเจยฺสุ อนนฺตร-
สมนฺนฺตรรูปนิตฺสยาเสวนนตฺถิวิกตา(๑) สภาคา ตถา อารมฺมณ-
อารมฺมณาธิปติอารมฺมณฺูปนิตฺสยาติ อิมินา อูปาเยเนตฺถ
ปจฺยสภาคโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ปจฺยวิสภาคโตติ ปุเรชาติปจฺโย ปเนตฺถ ปจฺจชาติ-
ปจฺเจเนน วิสภาคิ ตถา สมฺปยุตฺตปจฺโย วิปฺปยุตฺตปจฺเจเนน
อตฺถิปจฺโย นตฺถิปจฺเจเนน วิกตปจฺโย อวิกตปจฺเจเนนาติ อิมินา
อูปาเยเนตฺถ ปจฺยวิสภาคโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ยฺกพฺกโตติ เอเตสุ จ อตฺถสฺริกฺขตฺยา สทฺทสฺริกฺขตฺยา
กาลปฺปฏิกฺขตฺยา เหตุผลตฺยา อญฺณมฺมณฺูปปฏิกฺขตฺยาติ อิมหิ
การณฺหิ ยฺกพฺกโต วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ อนนฺตรสมนฺนฺตรา
หิ อตฺถสฺริกฺขตฺยา เอกํ ยฺกพฺกํ นาม นิตฺสยฺูปนิตฺสยา สทฺท-
สฺริกฺขตฺยา ปุเรชาติปจฺจชาติกา กาลปฺปฏิกฺขตฺยา กมฺมปจฺย-
๑. ม. อนนฺตรสมนฺนฺตรอนนฺตรรูปนิตฺสยาเสวนนตฺถิวิกตา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 624

วิปากปจฺจยา เหตุผลตาย สมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตา(๑) อณฺณมณฺณ-
ปฏฺธิปฺกขตาย เอกํ ยุกฺพกํ นาม ฯ ตถา อตฺถินตฺถิปจฺจยา
วิกตาวิกตปจฺจยา จาติ เอวเมตฺถ ยุกฺพกโตปี วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ ชนกาชนกโตติ เอเตสุ จ อนนฺตรสมนฺตรานนฺตรูป-
นิสฺสยปกตฺตฺปนีสฺสยาเสวนปจฺจยา นานากุขณิกโก กมฺมปจฺจโย
นตฺถิวิกตปจฺจยาติ อีเม ปจฺจยา ชนกาเยว น อชนกา ฯ
ปจฺจชาตปจฺจโย เกวลํ อุปตฺถมฺภโกเยว น ชนโก เสสา ฯ
ชนกา จ อชนกา จ อุปตฺถมฺภกา จาติ อตฺถโธ ฯ เอวเมตฺถ
ชนกาชนกโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

สพฺพภูฏานิกาสพฺพภูฏานิกโตติ เอเตสุ จ สหชาตนิสฺสย-
อตฺถิอวิกตปจฺจยา สพฺพภูฏานิกา นาม สพฺพเพลฺลํ สงฺขตานิ
รูปารูปรมฺมานํ จานญฺจตา การณญฺจตาติ อตฺถโธ ฯ เอเตหิ
วินา อุปฺปชฺชมาโน เอกธมฺโมปี นตฺถิตี ฯ อารมฺมณอารมฺมณา-
ธิปตฺติอนนฺตรสมนฺตรานนฺตรูปนิสฺสยปกตฺตฺปนีสฺสยาเสวน(๒)-
สมฺปยุตฺตนตฺถิวิกตปจฺจยา อสพฺพภูฏานิกา นาม น สพฺพเพลฺลํ
รูปารูปรมฺมานํ จานญฺจตา อรูปกฺขนฺธานญฺจเวว ปน จานญฺจตา
การณญฺจตาติ อตฺถโธ ฯ อรูปรมฺมาเยว หิ เอเตหิ อุปฺปชฺชนฺติ
น รูปรมฺมา ฯ ปุเรชาตปจฺจชาตาทิปิ อสพฺพภูฏานิกา อรูป-
รูปานญฺจเวว ยถากุณฺเณน ปจฺจยโต ฯ (๑) วุตฺตาวเสตฺถาปี เอกจฺจานํ

๑. ม. สมฺปยุตฺตวิปฺปยุตฺตปจฺจยา ฯ

๒. ม. ...ปกตฺตฺปนีสฺสยาเสวน... ฯ ๑. ม. ปจฺจยภาวโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจยนิทเทสวารวณณา หน้า 625

รูปารูปชรมานัน อูปปตติเหตุโต น สพพภูจกาทิกาทิ เอวมตถ

สพพภูจกาทิกาสพพภูจกาทิกโตปี วิญจาทพุโพ วิญจโย ฯ

รูปี รูปสเสวาทิกาทิกโตติ เอเตสุ จ จตุวิสตียา ปัจจเยสุ

เอกปัจจโยปี เอกนุเตน รูปเมว หุตวา รูปสเสว ปัจจโย นาม

นตถิ เอกนุเตน ปน รูปี หุตวา อรูปสเสว ปัจจโย นาม

อตถิ ฯ กตโร ปเนโสติ ฯ ปุเรชาตปัจจโย ฯ ปุเรชาตปัจจโย

หิ เอกนุเตน รูปเมว หุตวา อรูปสเสว ปัจจโย โหติ ฯ

เอกนุเตน รูปเมว หุตวา รูปารูปสเสว ปัจจโย นามาทิปิ

นตถิ เอกนุเตน ปน อรูปี หุตวา อรูปสเสว ปัจจโย นาม

อตถิ ฯ กตโร ปเนโสติ ฯ อนนุตระสมนนุตระเสวนสมปยุตตุนตถิ-

วิกตวเสน นพพิโซ โหติ ฯ โส หิ สพุโพปี เอกนุเตน อรูปเมว

หุตวา อรูปสเสว ปัจจโย โหติ ฯ เอกนุเตน อรูปเมว หุตวาปี

เอกนุเตน รูปสเสว ปัจจโย นามาทิปิ อตถิ ฯ กตโร ปเนโสติ ฯ

ปัจจจชาตปัจจโย ฯ โส หิ เอกนุเตน อรูปี หุตวา รูปสเสว

ปัจจโย โหติ ฯ เอกนุเตน ปน อรูปชรมโมว หุตวา รูปารูปานัน

ปัจจโยปี อตถิ ฯ กตโร ปเนโสติ ฯ เหตุกมมวิปากชฎาน-

มคควเสน ปัจจวิโซ ฯ โส หิ สพุโพปี เอกนุเตน อรูปเมว

หุตวา รูปชรมมานมปี อรูปชรมมานมปี ปัจจโย โหติ ฯ เอกนุเตน

ปน รูปารูปเมว หุตวา รูปสเสว ปัจจโย นามาทิปิ นตถิ

อรูปสเสว ปน โหติ ฯ กตโร ปเนโสติ ฯ อารมมณปัจจโย เจว

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 626

อุปนีสฺสยปจฺจโย จ ฯ อิทธิหิ ทฺวํ เอกนฺเตน รูปรูปรเมว
หฺตฺวา อรูปสฺเสว ปจฺจโย โหติ ฯ เอกนฺเตน รูปรูปรเมว
หฺตฺวา ปน รูปรูปรสฺเสว ปจฺจโย นามาติปิ อตฺถิ ฯ กตโร
ปนเโสติ ฯ อธิปตีสหชาติอณฺณมณฺณนิสฺสยาหารินฺทฺริยวิปฺยตฺต-
อตฺถิอวิกตฺวเสน นววิโร ฯ โส หิ สพฺโพปิ เอกนฺเตน รูปรูปรเมว
หฺตฺวา รูปรูปรสฺเสว ปจฺจโย โหตีติ เอวเมตฺถ รูปํ
รูปสฺสชาติอาทิวิกปฺโตปิ วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ภวภทฺโตติ อิมสฺส ปน จตฺวีสตียา ปจฺจเยสฺส ปณฺจ-
โวการภเว ตาว น โกจิ ปจฺจโย น ลพฺภติ นาม ฯ
จตฺโวการภเว ปน ตโย ปฺเรชาติปจฺจชาติวิปฺยตฺตปจฺจเย
อปเนตฺวา เสสา เอกวีสตีเมว ลพฺภนฺติ ฯ เอกโวการภเว สหชาติ-
อณฺณมณฺณนิสฺสยกมฺมอินฺทฺริยอตฺถิอวิกตฺวเสน สตฺเตว ลพฺภนฺติ ฯ
พาหิเร ปน อนินฺทฺริยพฺทฺฐรูปे สหชาติอณฺณมณฺณนิสฺสย-
อตฺถิอวิกตฺวเสน ปณฺจเวว ลพฺภนฺตีติ เอวเมตฺถ ภวภทฺโตปิ
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ ฯ

ปจฺจยนิทฺเทสวารวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปณฺคตติวารวณฺณา

เอวํ อนฺุโลมปฏฺจณานาทิสฺส ติกปฏฺจณานาทิวเสน จตุวิสตติ-
สมนฺคตปฏฺจณานสโมธานเ ปฏฺจณานมหาปกรณเ เย ติกาทโย นิสฺสาย
นิตฺททิฏฺจตฺตา เอตํ ติกปฏฺจณํ ทุกปฏฺจณํ ๔เปฯ ทุกทุก-
ปฏฺจณานนฺติ วุคฺคํ เต อนามสิตฺวา เยสํ ปจฺจยณํ วเสน
เต ติกาทโย วิภคฺคตฺตา เต ปจฺจเยเอว ตาว อิมินา มาติกา-
นิกฺเขปปจฺจยวิภงฺกสงฺขาเตน วาเรน อุทฺทเทสโต จ นิตฺทเทสโต
จ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ये ติกาทโย นิสฺสาย นิตฺททิฏฺจตฺตา
เอตํ ติกปฏฺจณํ ทุกปฏฺจณํ ๔เปฯ ทุกทุกปฏฺจณานนฺติ วุคฺคํ
เต ติกาทโย อิมสํ ปจฺจยณํ วเสน วิคฺคธาเรตฺวา ทสฺเสตฺ
เอเกกํ ติกทุกํ นิสฺสาย สคฺคตฺติ มหาวาเรหิ เทสนา กตาฯ
เตสํ อิมานิ นามานิ ปฏฺจิจฺจวโร สหชาตวโร ปจฺจยวโร
นिसฺสยวโร สํสฏฺจวโร สมฺปยุคฺคตฺวาโร ปญฺหาวาริตฺติ ๔

ตคฺคตฺ กุสลํ ฃมฺมํ ปฏฺจิจฺจ กุสลโต ฃมฺโมตฺติ เอวํ ปฏฺจิจฺจา-
ภิธานวเสน วุคฺคโต ปฏฺจิจฺจวโร นาม ๔ กุสลํ ฃมฺมํ สหชาโต
กุสลโต ฃมฺโมตฺติ เอวํ สหชาตาภิธานวเสน วุคฺคโต สหชาตวโร
นาม ๔ โส ปุริเมน ปฏฺจิจฺจวาเรน อคฺคตโต นินฺนนานากรโณ ๔
ปฏฺจิจฺจาภิธานวเสน พุชฺฌนกันํ วเสน ปน ปจฺจโม วุคฺคโต
สหชาตาภิธานวเสน พุชฺฌนกันํ วเสน ทฺติโยฯ ทฺวิสฺสปี
เจเตสฺส รูปารูปฃมฺมวเสน ปจฺจยา เจว ปจฺจยฺอุปฺปนฺนฃมฺมา จ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฏฺจปรกณณณา หน้า 628

เวทิตพฺพาฯ เต จ โข สหชาตาว น ปุเรชาตปจฺจชาตา
ลพฺภนฺติฯ กุสลํ ฌมฺมํ ปจฺจยา กุสลโต ฌมฺโมติ เอวํ ปจฺจยา-
ภิกฺขานวเสน วุตฺโต ปจฺจยวโร นามฯ โสปี ปุริมวาร-
ทวยํ วีย รูปรูปฌมฺมวเสนว เวทิตพฺโพฯ ปจฺจโย ปเนตฺถ
ปุเรชาตปี ลพฺภติฯ อยมสฺส ปุริมวารทวยโต วิเสโสฯ
ตทนนฺตโร กุสลํ ฌมฺมํ นิสฺสาย กุสลโต ฌมฺโมติ เอวํ
นิสฺสยาภิกฺขานวเสน วุตฺโต นิสฺสยวโร นามฯ โส ปุริเมน
ปจฺจยวเรน อตฺถโต นินฺนนานากรโณฯ ปจฺจยาภิกฺขานวเสน
พฺุชฺฌนกันํ วเสน ปน ปจฺโม วุตฺโต นิสฺสยาภิกฺขานวเสน
พฺุชฺฌนกันํ วเสน ทฺุติโยฯ ตโต ปริ กุสลํ ฌมฺมํ สํสฺสุจโ
กุสลโต ฌมฺโมติ เอวํ สํสฺสุจาภิกฺขานวเสน วุตฺโต สํสฺสุจวโร
นามฯ กุสลํ ฌมฺมํ สมฺปยุตฺโต กุสลโต ฌมฺโมติ เอวํ สมฺปยุตฺตา-
ภิกฺขานวเสน วุตฺโต สมฺปยุตฺตวโร นามฯ โส ปุริเมน
สํสฺสุจวเรน อตฺถโต นินฺนนานากรโณฯ สํสฺสุจาภิกฺขานวเสน
(๑)พฺุชฺฌนกันํ วเสน(๑) ปจฺโม วุตฺโต สมฺปยุตฺตาภิกฺขานวเสน
พฺุชฺฌนกันํ วเสน ทฺุติโยฯ ทฺุวิสฺสุปี เจเตสฺสุ อรูปฌมฺมวเสนว
ปจฺจยา จ ปจฺจยฺุปปนฺนา จ เวทิตพฺพาฯ สตฺตมวเร ปน
ยสฺมา กุสลโต ฌมฺโม กุสลสฺส ฌมฺมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติ-
อาทินา นเยน เต เต ปญฺเฬห อฺุทฺฐริตฺวา ปฺุณ กุสลา เหตุ
๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิฯ

*เล่มที 48 ปณฺจตฺตวาร์วณฺณา หน้า 629

สมฺปยุตฺตกาณํ ขนฺธานนฺตืออาทินา นเยน สพฺเพปี เต ปญฺหา
นิชฺชฎา นิกฺคุมฺพาว(๑) กตฺวา วิภตฺตา ตสฺมา โส วาโร ปญฺหานํ
สาธุกํ วิภตฺตตฺตา ปญฺหาวาโรเตวว สงฺขยํ คโต ฯ รูปรูปร-
ธมฺมวเสเนว ปเนตฺถ ปจฺจยาปี ปจฺจยุปฺปนฺนาปี เวทิตฺตพฺพา ฯ

ตตฺถ โย ตาว เอส สพฺพปจฺโม ปฏฺิจฺจวาโร นาม
โส อุทฺเทสโตถ นินฺทฺเทสโต จ ทฺวิโธ โหติ ฯ ตตฺถ อุทฺเทสวาโร
ปจฺโม ปจฺจนาวาโรติปี วุจฺจติ ฯ ปณฺจตฺตวาร์โรติปี ตสฺเสว
นามํ ฯ โส หิ กุสลาทโย ปฏฺิจฺจ กุสลาทีนํ เหตุปจฺจยาทิว-
วเสน(๒) อุทฺทิกฺกุจตฺตา อุทฺเทสวาโร กุสลาทโย ปฏฺิจฺจ เหตุ-
ปจฺจยาทิวเสน กุสลาทีนํ อุปฺปตฺติยา ปุจฺจิตตฺตา ปุจฺจนาวาโร
กุสลาทโย ปฏฺิจฺจ เหตุปจฺจยาทิวเสน กุสลาทีนํ อุปฺปตฺติยา
ปญฺญาปีตตฺตา ปณฺจตฺตวาร์โรติปี วุตฺโต ฯ

ตตฺถ สียา กุสลํ ฌมฺมํ ปฏฺิจฺจ กุสลโถ ฌมฺโม อุปฺปชฺชเยย
เหตุปจฺจยาติ ปริกฺปฺปฺปจฺจนา ฯ อัย ปเนตฺถ อตฺถโถโย กุสลโถ
ฌมฺโม อุปฺปชฺชเยย เหตุปจฺจยา ที โส กุสลํ ฌมฺมํ ปฏฺิจฺจ
สียาติ ฯ อถวา กุสลํ ฌมฺมํ ปฏฺิจฺจ โย กุสลโถ ฌมฺโม
อุปฺปชฺชเยย โส เหตุปจฺจยา สียาติ อยเมตฺถ อตฺถโถ ฯ ตตฺถ
ปฏฺิจฺจ สทิสตฺถ เวตฺตติ ฯ สทิสปฺกฺคโถ หิ ปฏฺิจฺจปฺกฺคโถ สทิสภาโค
จ ปฏฺิจฺจภาโคติ วุจฺจติ ฯ อิจฺจาติ คมฺนุสฺสกุทฺทวจนเมตฺติ ฯ อุภยํ เอกโต
๑. ม. จ ฯ ๒. ม. โสเหตุปจฺจยาทีนํ วเสน ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจนปปรกณวณณนา หน้า 630

วตฺวา (๑) ปฏิจจชาติ ปฏิกนฺตฺวา สหุปรตฺตติสงฺขาเตน สทิสภาเวน
ปรตฺวา เตน สทฺธี เอกโต อุปฺปรตฺตติภาวํ อุปกนฺตฺวาติ วุคฺตํ
โหติ ฯ กุสลโล ฌมฺโมติ เอวํ สหุปรตฺตติภาเวน กุสลํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจ
กุสลโล ฌมฺโม อุปฺปชฺชเชยฺย เหตุปรจฺจยาติ ปุจฺจติ ฯ อถฺวา
ปฏิจฺจชาติ ปจฺจยํ กตฺวา ฯ ตํ ปน ปจฺจยกรณํ ปุเรชาเตปี
ปรจฺจये ลพฺภติ สหฺชาเตปี ฯ อิธ สหฺชาตํ อธิปรฺเบตํ ฯ ลียา กุสลํ
ฌมฺมํ ปฏิจฺจ (๒)อกุสลโล ฌมฺโมติ อาทีสุวปี(๒) เอเสว นโย ฯ
ตตฺถ กิณฺจาปี สหฺชาตฺวเสน กุสลํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจ อกุสลโล
ฌมฺโม นตฺถิ อิมสฺมี ปน ปุจฺจนาเวเร ยมฺปี วิสฺสชฺชียมานํ
อตฺถโต ลพฺภติ ยมฺปี น ลพฺภติ ตํ สพฺพํ ปุจฺจนาเวเสน
อุทฺธมฺมํ ฯ ปรโต ปน วิสฺสชฺชเน ยํ น ลพฺภติ ตํ ปหาย
ยํ ลพฺภติ ตทฺเว วิสฺสชฺชิตํ ฯ

เอวเมตฺถ ปุจฺจนาํ อตฺถถฺยเจว ปุจฺจนาคตฺถิยจ ญตฺวา
อิทานิ คณฺนเวเสน ปุจฺจนาปริจฺเจโท เวทิตพฺโพ ฯ เอตฺถ หิ
กุสลํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจชาติ กุสลปรทํ อาที กตฺวา กุสลากุสลา-
พฺยาถคณฺตา ติสฺโส ปุจฺจนา ปุณฺ ตทฺเวทที กตฺวา กุสลา-
พฺยาถคตาทิวเสน ทฺกปรฺเภทนฺตา ติสฺโส ปุณฺ ตทฺเวทที กตฺวา
ติกนฺตา จ เอกา เอวํ กุสลํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจชาติ กุสลาทิกา
สตฺต ปุจฺจนา ฯ ตถา อกุสลาทิกา ตถา อพฺยาถคตาทิกา ตถา
๑. ม. กตฺวา ฯ ๒. ม. อกุสลโลติอาทีสุปี ฯ

*เล่มที่ 48 ปณตติวารวณณา หน้า 631

กุสลาพฺยาทตาทิกา ตถา อกุสลาพฺยาทตาทิกา กุสลากุสลาทิกา
กุสลากุสลาพฺยาทตาทิกาทิ สพฺพาปี สตฺตุนฺนํ สตฺตกานํ
วเสน กุสลาตฺตํ นิสฺสาย เหตุปจฺจเย เอกฺกนปฺลณาสํ ปุจฺฉา ฯ

ตตฺถ เอกมฺลทกาวสานา (๑) นว เอกมฺลทกาวสานา นว
เอกมฺลตฺติกาวสานา ติสฺโส ทกมฺลทกาวสานา นว ทกมฺล-
ทกาวสานา นว ทกมฺลตฺติกาวสานา ติสฺโส ติกมฺลทกาวสานา
ติสฺโส ติกมฺลทกาวสานา ติสฺโส ติกมฺลตฺติกาวสานา เอกาทิ
เอวเมตทา มฺลวสานวเสนาปี(๒) เวทิตพฺพา ฯ ยถา จ เหตุปจฺจเย
เอกฺกนปฺลณาสํ อารมฺมณปจฺจยาทีสุปี ตเถวาทิ สพฺเพสุปี
จตุวีสติยา ปจฺจเย

สทฺสสเมกณฺจ สตี นสตฺตติ ปฺนาปฺรา

ปุจฺฉา สมฺปิณฺฑิตา โหนฺติ นยฺมฺหิ เอกมฺลเก ฯ

ตโต ปรี เหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยาติ ทมฺลทกนโย(๓)
อารทฺโร ฯ ตตฺถ เหนารมฺมณทฺโก ฯเปฯ เหนาวิกตทฺโกติ(๔)
เหตุปจฺจเยน สทฺธี เตวีสติ ทกา โหนฺติ ฯ เตสุ เหตุปจฺจเย
วีย เหนารมฺมณทฺเกปี เอกฺกนปฺลณาสํ ปุจฺฉา ตาสู ปาลิย
เทวเยว ทสฺสีตา ฯ ยถา จ เหนารมฺมณทฺเก เอกฺกนปฺลณาสํ
ตถา เหนาริปตีทกาทีสุปี ฯ ตตฺถ ปจฺมปุจฺฉาวเสน เหนาริปตี-

๑. ม. เอกมฺลทกาวสานา ฯ ๒. ม. มฺลวเสนาปี ฯ

๓. ม. ทมฺลทกนโย ฯ ๔. ม. เหนาวิกตทฺโกติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 632

ทฺโก เหตุานนฺตรทฺโก เหตุสมนนฺตรทฺโกติ ปฏิปาฏิยา ตโย
ทฺเก ทสฺเสตฺวา ปรโยसानเ เหตุาวิกตทฺโก(๑) ทสฺสโต เสสฺ
สงฺขิตฺตํ ๑ ปุจฺฉาปริจฺเฉโท ปเนตฺถวํ เวทิตพฺโพ

สทสฺสเมกญฺจ สตํ สตฺตวีสติเมว จ

ทฺเกสฺ เตวีสติยา ปุจฺฉา โหนฺติ ทฺมฺลเก ๑

ตโต ปรํ เหตุปุจฺจยา อารมฺมณปุจฺจยา อธิปฺติปุจฺจยาติ
ติมฺลกนโย อารทฺโร ๑ ตตฺถ เหตุารมฺมณทฺเคน สทฺธิ อธิปฺติ-
ปุจฺจยาทีสุ พาวีสติยา ปจฺจเยสฺ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน พาวีสติ
ติกา โหนฺติ ๑ เตสฺ ปรมฺปุจฺฉาวเสน ปรมตฺติกญฺจ ทฺติยตฺติกญฺจ
ทสฺเสตฺวา ปรโยसानเ ทิโก (๒) ทสฺสโต เสสฺ สงฺขิตฺตํ ๑ ยถา
ปน ทฺเกสฺ เอวํ ทิเกสฺปิ เอกเมกสฺมี ทิเก เอกฺนปณฺณาสํ
กตฺวา สพฺเพสฺปิ พาวีสติยา ทิเกสฺ

สทสฺสเมกํ ปุจฺฉานํ อฏฺฐสตฺตติเมว จ

ปุจฺฉา คณนโต โหนฺติ นยฺมฺหิ ทิกมฺลเก ๑

ตโต ปรํ เหตุปุจฺจยา อารมฺมณปุจฺจยา อธิปฺติปุจฺจยา
อนนฺตรปุจฺจยาติ จตฺมฺลกนโย อารทฺโร ๑ ตตฺถ ปรมตฺติเกน
สทฺธิ อนนฺตรปุจฺจยาทีสุ เอกวีสติยา ปจฺจเยสฺ เอกเมกสฺส
โยชนาวเสน เอกวีสติ จตฺกฺกา โหนฺติ ๑ เตสฺ เทว จตฺกฺเก
ทสฺเสตฺวา เสสฺ สงฺขิตฺตํ ๑ อิธาปี เอกเมกสฺมี จตฺกฺเก

๑. ม. เหตุอวิกตทฺโก ๑ ๒. ม. ปรโยसानติโก ๑

*เล่มที่ 48 ปณคตติวารวณณา หน้า 633

เอณูปณณาลั กตฺวา สพฺเพสุปี เอกวิสติยา จตุกฺเกสุ
 สหสฺสเมกํ ปุจฺจนันํ เอณุตฺตีส ปุณาปรา
 ปุจฺจกคณนโต โหณฺติ นยฺมฺหิ จตุมฺลเก ฯ
 ตโต ปรี ปณจมฺลกํ อาที กตฺวา ยาว สพฺพมฺลกา
 เทสนา กตา ตํ สพฺพํ (๑) สงฺขิปฺตีวา เหฏฺฐา วุตฺตยจ อุปริ (๒)
 วตฺตพฺพยจ เอกโต กตฺวา ปาลิยํ เอกมฺลกํ ทุมฺลกํ ติมฺลกํ
 จตุมฺลกํ ปณจมฺลกํ สพฺพมฺลกํ อสมฺมุยฺहनฺเตน วิตฺถาเรตพฺพนฺติ
 นโย ทสฺสลิโต ฯ ตตฺถ เอกมฺลกาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ วุตฺตเมว ฯ
 ปณจมฺลเก ปน ปจฺมจตุกฺเกน สทฺธิ สมนนฺตรปจฺจยาทีสุ
 สมวิสติยา ปจฺจยฺสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน สมวิสติ ปณจกา
 โหณฺติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี(๑) เอณูปณณาลั กตฺวา
 สตานิ นว ปุจฺจนันํ อสีตฺติยจ(๔)ปุณาปรา
 ปุจฺจกคณนโต โหณฺติ นยฺมฺหิ ปณจมฺลเก ฯ
 มฺลเก ปจฺมปณจเกน สทฺธิ สหชาตปจฺจยาทีสุ เอณู-
 วิสติยา ปจฺจยฺสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน เอณูวิสติ จกฺกา
 โหณฺติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอณูปณณาลั กตฺวา
 สตานิ นว ปุจฺจนันํ เอกคฺตีส ตโต ปรา(๕)
 ปุจฺจกคณนโต โหณฺติ นยฺมฺหิ จกฺกมฺลเก ฯ

๑. สී. อุตฺตริ วตฺตพฺพํ สพฺพํ ฯ ๒. สී. อุตฺตริ ฯ
 # ๓. ม. เอกเมกสฺมี ฯ ๔. ม. อสีตฺติ จ ฯ
 # ๕. ม. เอกคฺตีส ตโตปรา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 634

สตฺตมฺลเก ปจฺมกฺกเกน สทฺธิ อณฺณมณฺณปจฺจยาทีสุ
อฏฺฐารสฺสุ ปจฺจเยสุ เอกเมกฺกสฺส โยชนาวเสน อฏฺฐารสฺ สตฺตกา
โหนฺติ ฯ เตสุ เอกเมกฺกสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

สตานี อฏฺฐ ปุจฺฉานํ ทฺวาสิตี จ ตโตปรา
ปุจฺฉา คณฺนโต โหนฺติ นยฺมฺหิ สตฺตมฺลเก ฯ

อฏฺฐมฺลเก ปจฺมสตฺตเกน สทฺธิ นิสฺสยปจฺจยาทีสุ สตฺตรสฺสุ
ปจฺจเยสุ เอกเมกฺกสฺส โยชนาวเสน สตฺตรสฺ อฏฺฐกา โหนฺติ ฯ
เตสุ เอกเมกฺกสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

สตานี อฏฺฐ ปุจฺฉานํ เตตฺถีสา จ ตโตปรา
ปุจฺฉา คณฺนโต โหนฺติ นยฺมฺหิ อฏฺฐมฺลเก ฯ

นวมฺลเก ปจฺมกฺกเกน สทฺธิ อุปฺนิสฺสยาทีสุ(๑) โสพสฺสุ
ปจฺจเยสุ เอกเมกฺกสฺส โยชนาวเสน โสพส นวกา โหนฺติ ฯ
เตสุ เอกเมกฺกสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

สตานี สตฺต ปุจฺฉานํ จตฺตราสิตี ตโตปรา(๒)
ปุจฺฉา คณฺนโต โหนฺติ นยฺมฺหิ นวมฺลเก ฯ

ทสมฺลเก ปจฺมนวเกน สทฺธิ ปุเรชาตปจฺจยาทีสุ ปณฺณรสฺสุ
ปจฺจเยสุ เอกเมกฺกสฺส โยชนาวเสน ปณฺณรสฺ ทสกา โหนฺติ ฯ
เตสุ เอกเมกฺกสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

สตานี สตฺต ปุจฺฉานํ ปณฺจตฺถีส ตโตปรา
ปุจฺฉา คณฺนโต โหนฺติ นยฺมฺหิ ทสมฺลเก ฯ

๑. ม. อุปฺนิสฺสยปจฺจยาทีสุ ฯ ๒. ม. ปณฺจตฺถีส ตโตปรา ฯ

*เล่มที 48 ปณฺคตฺติวารวณฺณา หน้า 635

เอกาทสมฺลเก ปจฺมทสเกน สทฺธิ ปจฺจชาตปจฺจยาทีสุ
จฺททสฺสุ ปจฺจเยสุ เอกเมกฺสฺส โยชนาวเสน จฺททส เอกาทสกา
โหนฺติ ฯ เตสุ เอกเมกฺสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

น สตานี จ ปุจฺฉานํ นพาสีตติ ตโต ปรา(๑)

นยมฺหิ ปุจฺฉา คณฺนิตา เอกาทสกมฺลเก ฯ

ทฺวาทสมฺลเก ปจฺเมกาทสเกน สทฺธิ อาเสวนปจฺจยาทีสุ
เตรสฺสุ ปจฺจเยสุ เอกเมกฺสฺส โยชนาวเสน เทรส ทฺวาทสกา
โหนฺติ ฯ เตสุ เอกเมกฺสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

น สตานี จ ปุจฺฉานํ สตฺตตฺตีส ตโต ปรา(๒)

ปุจฺฉา คณฺนโต โหนฺติ นเย ทฺวาทสมฺลเก ฯ

เตรสมฺลเก ปจฺมทฺวาทสเกน สทฺธิ กมฺมปจฺจยาทีสุ ทฺวาทสฺสุ
ปจฺจเยสุ เอกเมกฺสฺส โยชนาวเสน ทฺวาทส เทรสกา โหนฺติ ฯ
เตสุ เอกเมกฺสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา

สตานี ปณฺจ ปุจฺฉานํ อฏฺฐาสีตติ ตโตปฺรา

ปุจฺฉา คณฺนโต โหนฺติ นเย เทรสมฺลเก ฯ

๑. ม. สตฺตตฺตีส ตโตปฺรา ฯ ๒. ม. ปนาปฺรา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏิจจานุปกัรณวณณา หน้า 636

จตุทสมุลเก ปจรมเตรสเคน สทฐี วิปากัจจยาทีสุ
เอกาทสสุ ปัจจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน เอกาทส จตุทสกา
โหนติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุณปญฺญาสํ กตฺวา

สตานิ ปัจจ ปุจฺจนํ ตีส จาถ นวาปรา

ปุจฺจา คณนโต โหนติ นเย จตุทสมุลเก ฯ

ปณฺณรสมุลเก ปจรมจตุทสเคน สทฐี อินฺทฺริยปัจจยาทีสุ
นวสุ ปัจจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน นว โสพสกา
โหนติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุณปญฺญาสํ กตฺวา

สตานิ จตฺตารี ปุจฺจนํ นวุติ จ ตโตปรา

ปุจฺจา คณนโต โหนติ นเย ปณฺณรสมุลเก ฯ

โสพสมุลเก ปจรมปณฺณรสเคน สทฐี อินฺทฺริยปัจจยาทีสุ
นวสุ ปัจจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน นว โสพสกา
โหนติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุณปญฺญาสํ กตฺวา

(๑)สตานิ จตฺตารี ตาฬีสํ เอกา เจว ปุณาปรา (๑)

ปุจฺจา คณนโต โหนติ นเย โสพสมุลเก ฯ

สตฺตฺรสมุลเก ปจรมโสพสเคน สทฐี ฆานปัจจยาทีสุ อฏฺฐสุ
ปัจจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน อฏฺฐ สตฺตฺรสกา โหนติ ฯ
เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุณปญฺญาสํ กตฺวา

สตานิ ตีณิ ปุจฺจนํ นวุติ เทว ปุณาปรา

ปุจฺจา คณนโต โหนติ นเย สตฺตฺรสมุลเก ฯ

อฏฺฐารสมุลเก ปจรมสตฺตฺรสเคน สทฐี มคฺคปัจจยาทีสุ
สตฺตฺส ปัจจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน สตฺต อฏฺฐารสกา
โหนติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุณปญฺญาสํ กตฺวา

สตานี ตีฉนิ ปุจฉน่าน์ เตจตุตาพีสเมว จ

ปุจฉฉา คฉฉนโต โหฉฉติ นเย อฉฉฉารสมูลเก ๗

๑. ม. สตานี จตุตฉาริ จตุตฉา - ลีเสกา เจว ปุฉฉาปรา ๗

*เล่มที่ 48 ปณตติวารวณณา หน้า 637

เอกุนวิสติมูลเก ปจมฏจารสเกน สทฐี สมฺปยุตฺตปจฺจยาทีสุ
ฉสุ ปจฺจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน ฉ เอกุนวิสติกา
โหนติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุนปณฺณาลํ

เทว สตา นวุติ เจว จตฺสโส จ ปุณาปฺรา

ปุจฺฉา คณฺนโต โหนติ นเย เอกุนวิสตเก ฯ (๑)

วิสติมูลเก ปจเมกุนวิสติกเกน สทฐี วิปยุตฺตปจฺจยาทีสุ
ปณฺจสุ ปจฺจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน ปณฺจ วิสติกา
โหนติ ฯ เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุนปณฺณาลํ กตฺวา

เทว สตา โหนติ ปุจฺฉานํ จตฺตาฬิสา จ ปณฺจ จ

ปุจฺฉา คณฺนโต โหนติ นเย วิสติมูลเก ฯ

เอกวิสติมูลเก ปจมวิสติกเกน สทฐี อตฺถิปจฺจยาทีสุ จตฺส
ปจฺจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน จตฺตาโร เอกวิสติกา โหนติ ฯ
เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุนปณฺณาลํ กตฺวา

สตํ นวุติญฺเจว(๒) ปุจฺฉา โหนติ สมฺปณฺฑิตา

คณฺิตา ลกฺขณญฺญหิ เอกวิสติกเก นเย ฯ

ทฺวาวิสติมูลเก ปจเมกวิสติกเกน สทฐี นตฺถิปจฺจยาทีสุ ตีสุ
ปจฺจเยสุ เอกเมกสฺส โยชนาวเสน ตโย ทฺวาวิสติกา โหนติ ฯ
เตสุ เอกเมกสฺมี เอกุนปณฺณาลํ กตฺวา

จตฺตาฬิสาทิกํ สตํ สตฺต เจว ปุณาปฺรา

ปุจฺฉา คณฺนโต โหนติ นเย ทฺวาวิสติมูลเก ฯ

๑. ม. เอกุนวิสติกเก ฯ ๒. ม. สตํ นวุติญฺเจว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺยานปฏฺจฺกรณวณณา หน้า 638

เตวีสติมูลเก ปจฺมทฺวาวิสติเกน สทฺธิ ทฺวิสุ วิคตาวิคต-
ปจฺจเยสุ เอกเมกสุส โยชนาวเสน เทว เตวีสติกา โหนฺติ ฯ
เตสุ เอกเมกสุมี เอกฺนปญฺญาสํ กตฺวา

อฏฺฐนวุติเมวิธ ปุจฺญา คณฺนโต มตา
นยฺมฺหิ เตวีสติเม เตวีสติมูลเก ฯ

จตุวีสติมูลโก ปน สพฺพปจฺจยฺยานํ สโมชานวเสน
เวทิตฺตฺโพ เตเนว สพฺพมูลโกติ วุตฺโต ฯ ตตฺถ เอกฺนปญฺญา-
สเมว ปุจฺญา โหนฺตีติ สพฺพาเปตาเหตุปจฺจยฺยปทเมว กเหตุวา
เอกมูลกาทีนํ สพฺพมูลกปริโยชานานํ วเสน สตุถารธา(๑) เทวปริสาย
อติวิคฺถารโต(๑) วิคฺตฺตา ปุจฺญา อิชฺ สงฺเขเปน เทสิตา(๒) ฯ

ตาสํ ปน สพฺพาสมฺปิ อัย คณฺนปิญฺโท เอกมูลก-
นยฺสมิณฺหิ เอกาทสฺสตานิ นสตุตฺติ จ ปุจฺญา อากตา ฯ
ตาสุ (๒) เหตุปจฺจยฺนเย เตเนว มูลเกน เอกฺนปญฺญาสํ กตฺวา
อิมสุมี เหตุปจฺจยฺยมูลเก กเหตุพฺพา เสสา เสสปจฺจยฺยมูลเกสุ
ปกฺขิปิตพฺพา ฯ ทฺมูลเก สตุตฺตวิธานิ เอกาทสฺสตานิ ตีมูลเก
สทฺสสํ อฏฺฐสตุตฺติ จ จตุมูลเก สทฺสสํ เอกฺนคฺตีสณฺจ ปญฺจมูลเก
อสีตาริกานิ นวสถานิ จมูลเก เอกคฺตีสานิ นวสถานิ สตุตฺตมูลเก
ทฺวาสีตานิ อฏฺฐสถานิ อฏฺฐมูลเก เตคฺตีสานิ อฏฺฐสถานิ
นวมูลเก จตุราสีตานิ สตุตฺตสถานิ ทสมูลเก ปญฺจคฺตีสานิ
๑. ม. เทวปริสตี วิคฺถารโต ฯ ๒. ม. ทสุตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณตติวารวณณา หน้า 639

สตตตตานี เอกาทสมุลเก ฉาสีตานี ฉตตานี ทวาทสมุลเก
สตตตตีสานี ฉตตานี เตรสมุลเก อฏฐาสีตานี ปณจตตานี
จตุทสมุลเก เอกุณจตุตาฬีสานี ปณจตตานี ปณณรสมุลเก
นวุตานี จตุตารีสตานี โสฬสมุลเกเอกจตุตาฬีสานี จตุตารี
ตตานี สตตรสมุลเกเทวนวุตานี ตีณิ ตตานี อฏฐารสมุลเก
เตจตุตาฬีสานี ตีณิ ตตานี เอกุณวีสติมูลเก จตุนวุตานี
เทวตตานี วีสติมูลเก ปณจจตุตาฬีสานี เทวตตานี เอกวีสติมูลเก
ฉนวุตีสตัม ทวาวีสติมูลเก สตตจตุตาฬีสตัม เตวีสติมูลเก
อฏฐนวุติ สฬพุมุลเก เอกุณปณณาสาติ เอวั เหตุปทุม อาทิ
กตฺวา วิภตฺเตสุ เอกมุลกาทีสุ

จตุทเสว สฬสฺसानี ปุณ สตตต ตตานี จ
ปุจฺฉา เหตุปทสฺเสว เอกมุลกาทีเกทโตติ ฯ

เอวั เหตุปจฺจยฺ อาทิ กตฺวา เอกมุลกโต ปฏฺจาย ยาว
สฬพุมุลกนยา ปุจฺฉาเกทํ ทสฺเสตฺวา อิทานี อารมฺมณปจฺจยฺ
อาทิ กตฺวา ทสฺเสตฺตุ ลียา กุสลํ ฌมฺมํ ปฏฺิจฺจ กุสลโถ ฌมฺโฆ
อุปฺปชฺเชยฺย อารมฺมณปจฺจยา เหตุปจฺจยาติอาทิมาย ฯ ตตฺถ
อารมฺมณปจฺจยา เหตุปจฺจยาติ เอตฺตาวตา อารมฺมณปจฺจยฺ อาทิ
กตฺวา เหตุปจฺจยฺปริโยสานโน เอกมุลกนโย ทสฺสีโต ฯ ตโต ปริ
อารมฺมณปจฺจยา อธิปติปจฺจยาติ ทุกมุลกํ อารทฺธิ ฯ ตตฺถ อิมํ
ปจฺมทุกฺกญฺเจว อารมฺมณาวิกตทุกฺกญฺจ ทสฺเสตฺวา เสลฺลํ สงฺขิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺยานปฺปกรณวณณา หน้า 640

อารมฺมณปจฺจยา เหตุปจฺจยาติ อัย โอสานทฺโกปี น ทสฺสีโต ฯ
สเจ ปน กตฺถจฺจิ วาจนามคฺเค สนฺทิสฺสติเสว วาจนา-
มคฺโค กเหตุพฺโพ ฯ ตโต ปรี อารมฺมณปจฺจยวเสน ติกมฺลกาทโย
อทฺสเสตฺตฺวา อธิปฺติปจฺจยํ อาทิ กตฺวา เอกกาทโย ทสฺเสตฺตํ
อธิปฺติปจฺจยา อนนฺตรปจฺจยา สมฺนนฺตรปจฺจยา สหชาตปจฺจยา
อณฺณมณฺณปจฺจยาติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ ตํ เอกมฺลกวเสน วา
สพฺพมฺลกวเสน วา เวทิตพฺพํ ฯ

ตโต ปรี อวิกตปจฺจยํ อาทิ กตฺวา ทมฺลกเมว ทสฺเสตฺตํ
อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ อวิกตเหตุทฺโก
อวิกตารมฺมทฺโก อวิกตาทิปฺติทฺโกติ ปฏฺฐิปาฏฺฐยา ตโย ทฺเก
วตฺวา ปรีโยसानเน จ อวิกตวิกโตติ (๑) เอโก ทฺโก ทสฺสีโต ฯ ตโต
อวิกตปจฺจยวเสนเนว ติมฺลกํ ทสฺเสตฺตํ อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยา
อารมฺมณปจฺจยา อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยา อธิปฺติปจฺจยา
อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยา อนนฺตรปจฺจยาติ เอวํ ปฏฺฐิปาฏฺฐยา
ตโย ติกเก วตฺวา อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยา วิกตปจฺจยาติ
ปรีโยसानตฺติโก วุตฺโต ฯ ตโต อวิกตปจฺจยวเสนเนว จตฺมฺลกํ
ทสฺเสตฺตํ อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยา อธิปฺติ-
ปจฺจยา อวิกตปจฺจยา เหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยา อนนฺตร-
ปจฺจยาติ เทว จตฺกฺเก วตฺวา วิกตปจฺจยาติ ปทํ อุทฺธริตฺวา
๑. ม. อวิกตวิกตทฺโก ฯ

*เล่มที่ 48 ปณตติวารวณณา หน้า 641

จปีตี เสถิ สพพิ สงฺขิตฺตํ ๑ ตสฺส สงฺขิตฺตภาวํ ทสฺเสตฺถ
 เอกกสฺส ปทสฺส เอกมุลกํ ทุมุลกํ ติมุลกํ จตุมุลกํ (๑) สพฺพมุลกํ
 อสมมุยุหนฺเตน วิตถาเรตพฺพนฺติ วุคฺตํ ๑ ตสฺมา ยถา เหตุปจฺจยํ
 อาที กตฺวา เหตุอาทีปทวเสน เอกมุลเก เอกาทส ปุจฺจาสตานี
 ฉสตฺตติ จ ปุจฺจนา ๑เปฯ สพฺพมุลเก เอกฺนปณฺณาสํ เอวํ
 อารมฺมณปจฺจยาทีสุปี เอกเมกํ อาที กตฺวา อารมฺมณาทิปทวเสน
 เอกกสฺส ปทสฺส เอกมุลเก เอกาทส ปุจฺจาสตานี ฉสตฺตติ
 จ ปุจฺจนา ๑เปฯ สพฺพมุลเก เอกฺนปณฺณาสนฺติ(๒) เอกกสฺส ปทสฺส
 เอกมุลกาทีเกเท สตฺตสตาธิกานี จุทฺทสปุจฺจาสหฺสฺसानี โหนฺติ ๑
 ตาสํ สพฺเพสุปี จตฺวีสตียา ปจฺจเยสุ อัย คณนปริจฺเจโท
 ทฺวาปณฺณาสสหฺสฺसानญฺจ สตานี ตีณิ สตฺตสหฺสฺसानี
 กุสลตฺตติกสฺส ปุจฺจนา อนุโลมณยมฺหิ สุวีกตฺตา ๑
 ยถา จ กุสลตฺตติกสฺส เอวํ เวทนาตฺตติกาทีนมฺปีติ สพฺเพสุปี
 พาวีสตียา ติเกสุ ๑
 เอกสฺสฺจิสหฺสฺसानี ฉ สตานี สตฺตสตฺตติ
 สตฺตสหฺสฺसानี ปุจฺจานํ ติกเกเท ปเกทโต ๑
 สงฺขิตฺโต วาจนามคฺโค ๑ (๓)
 ทฺเกสุ ปน ลียา เหตุ ฌมฺมํ ปฏิจฺจ เหตุ ฌมฺโม
 อุปฺปชฺชเยยฺย เหตุปจฺจยาติ เอวํ เหตุ ปฏิจฺจ เหตุ เหตุ ปฏิจฺจ
 # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. เอกฺนปณฺณาสาติ ๑
 # ๓. ม. สงฺขิตฺตา วาจนามคฺเค ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺฐานปฺปกรณวณณา หน้า 642

นเหตุ เหตุ ปฏิจฺจ เหตุ จ นเหตุ จ นเหตุ ปฏิจฺจ นเหตุ
นเหตุ ปฏิจฺจ เหตุ นเหตุ ปฏิจฺจ เหตุ จ นเหตุ จ เหตุญจ
นเหตุญจ ปฏิจฺจ เหตุ เหตุญจ นเหตุญจ ปฏิจฺจ นเหตุ เหตุญจ
นเหตุญจ ปฏิจฺจ เหตุ จ นเหตุ จาติ เอกเมกสฺมี ทูเก
เหตุปจฺจยาทีสุ เอกเมกสฺมี ปจฺจเย นว ปุจฺจนา โหนฺติ ฯ ตาสฺ
เหตุปจฺจยํอาที กตฺวา เอกมูลเก ทฺวิสทานิ(๑) โสฬส จ ปุจฺจนา
โหนฺติ ฯ ตาสฺ เหตุปจฺจยสฺเสว อณฺเณน อสมฺมิตฺตํ นว ปุจฺจนา
กเหตุพฺพาเสสา อตฺถวาเรน กหิตา ฯ (๒)

ตาสฺ ทุกมูลกาทีสุ เตวีสติยา วาเรสุ เอกกํ นวกํ
อปเนตฺวา ยาว สพฺพมูลกา อัย คณนปริจฺเจโท ทุกมูลเก
ตาว เอกมูลเก ทสฺสิตฺเตสุ ทฺวีสุ โสฬสาธิกฺเกสุ ปุจฺจนาสเตสุ
นว อปเนตฺวา ทฺวิสทานิ สตฺต จ ปุจฺจนา โหนฺติ ตโต
นว อปเนตฺวา ติมูลเก อฏฺฐนฺนวุตฺตํ ฯ เอวํ ปุริมปุริมโต นว
นว อปเนตฺวา จตฺมูลเก เอกนฺนวุตฺตํ ปณฺจมูลเก อสีตฺตํ
จมูลเก เอกสตฺตตฺตํ สตฺตมูลเก ทฺวาสฏฺฐิตฺตํ อฏฺฐมูลเก
เตปณฺณาสสํ นวมูลเก จตฺจตฺตาพีสสํ ทสมูลเก ปณฺจตฺตํ
เอกาทสมูลเก จพฺพีสสํ ทฺวาทสมูลเก สตฺตรสาธิกสํ เตรส-
มูลเก อฏฺฐาธิกสํ จุทฺทสมูลเก นวณฺวติ ปณฺณรสมูลเก นวุติ
โสฬสมูลเก เอกาสีตฺติ สตฺตรสมูลเก ทฺวาสตฺตติ อฏฺฐารสมูลเก
๑. ม. เทวสทานิ ฯ ๒. ม. อฏฺฐ วาเรน กหิตา ฯ

*เล่มที่ 48 ปณตติวารวณณา หน้า 643

เตสภูจิจิ เอภูนวิสติมุลเก จตูปณณาสั วิสติมุลเก ปณจจตตافیลั
เอกวิสติมุลเก จตตีลั พาวีสติมุลเก สตตวีลั เตวีสติมุลเก อฏฐารส
สพพมุลเก นวาทิ ฯ ยถา ปเนตานิ เหตุปจยวเสน เอกมุลเก
โสพสาธิกานิ เทวปจจนาสตานิ ฯเปฯ สพพมุลเก นว เอวั
อารมมณปจยยาทีสุปี เอกเมกั อาทิ กตวา อารมมณาทิ-
ปทวเสน เอเกกสส ปทสส เอกมุลเก โสพสาธิกานิ เทวปจจนา-
สตานิ ฯเปฯ สพพมุลเก นวาทิ เอเกกสส ปทสส เอกมุลกาที-
เกเท เทวปจจนาสทสตานิ สตตสตานิ จ ปจจนา โหนติ ฯ ตาลั
สพเพสุปี จตวิสติยา ปจจเยสุ อัย คณนปริจเจโท-น

จตสภูจิสทสตานิ ปุณ อฏฐสตานิ จ

ปจจนา เหตุทุกสเสต(๑) อนุโลมณเย มตา ฯ

ยถา จ เหตุทุกสส เอวั สเหตุกทุกาทินมปีติ สพพสมิมปี

ทุกสเส

สภูจิสตสทสตานิ จตตารี จ ตโต ปริ

อสีติลจ สกสตานิ ปจจนา ทุกสเส วิทู ฯ

อัย ตาว สพุทธิเก ติกปฏฐาเน จ ทุกปฏฐาเน จ

ปจจจัน คณนปริจเจโท ฯ ยั ปน ตโต ปริ พาวีสติติเก

คเหตุวา ทุกสเส ปกขิปิตวา ทุกติกปฏฐาณัน นาม เทลิตั

ตตถาปี สียา เหตุ กุสลั ฐมมึ ปฏิจจ เหตุ กุสโล ฐมโม

๑. ม. เหตุทุกสเสว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจानปกรณวณณา หน้า 644

อุปฺปชฺเชยฺย เหตุปจฺจยาติ เอวํ พาวีสตฺยยา ติเกสุ เอเกกํ ติกํ
ทูกานํ สเตน สเตน สทฺธิ โยเชตฺวา ทสฺเสตพฺพานํ ปุจฺจานํ
เหฏฺฐา วุตฺตนเยน สพฺเพสํ เอกมฺมูลกาทีนํ วเสน กณฺเฑตฺวา (๑)
ปริจฺเฉทโท เวทิตพฺโพ ๑

ยมฺปิ ตโต ปรี ทูกสฺสํ กเหตฺวา พาวีสตฺยยา ติเกสุ
ปกฺขิปิตฺวา ติกทูกปฏฺจानํ นาม เทสิตํ ตตฺถาปี ลฺยยา กุสฺลํ
เหตุ ฌมฺมํ ปฏฺิจจ กุสฺโล เหตุฌมฺโม อุปฺปชฺเชยฺย เหตุปจฺจยาติ
เอวํ ทูกสฺเต เอเกกํ ทูกํ พาวีสตฺยยา ติเกหิ สทฺธิ โยเชตฺวา
ทสฺเสตพฺพานํ ปุจฺจานํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน สพฺเพสํ เอกมฺมูลกาทีนํ
วเสน กณฺเฑตฺวา ปริจฺเฉทโท เวทิตพฺโพ ๑

ยมฺปิ ตโต ปรี ติเก ติเกสุเยว ปกฺขิปิตฺวา ติกติกปฏฺจานํ
นาม เทสิตํ ตตฺถาปี ลฺยยา กุสฺลํ สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ
ฌมฺมํ ปฏฺิจจ กุสฺโล สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต ฌมฺโม
อุปฺปชฺเชยฺย เหตุปจฺจยาติ เอวํ พาวีสตฺยยา ติเกสุ เอเกกํ ติกํ
เสเสหิ เอกวีสตฺยยา ติเกหิ สทฺธิ โยเชตฺวา ทสฺเสตพฺพานํ
ปุจฺจานํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยน สพฺเพสํ เอกมฺมูลกาทีนํ วเสน
กณฺเฑตฺวา ปริจฺเฉทโท เวทิตพฺโพ ๑

ยมฺปิ ตโต ปรี ทูก ทูกสุเยว ปกฺขิปิตฺวา ทูกทูก-
ปฏฺจานํ นาม เทสิตํ ตตฺถาปี ลฺยยา เหตุ สเหตุกํ ฌมฺมํ
๑. ม. กเหตฺวา ๑ เอวมฺปรีปี ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 646

จตุวิสตฺยา ปจฺจยानํ อนุโลมเทศนาวเสน ปวตฺตํ ปจฺจยानุโลมํ
นาม ฯ

ตตฺถ เหฏฺฐา อฏฺฐกถายํ ติกฺกจฺจ ปฏฺฐานาวรี ฯเปฯ
ฉ อนุโลมมฺหิ นยา สฺสุมภีรํติ อัยํ คาธา ฆมฺมานุโลมํ
สนฺธาย วุตฺตา ฯ อีธ ปน อัยํ คาธา ตสฺมี ฆมฺมานุโลเม
ปจฺจยानุโลมํ สนฺธาย วุตฺตา ฯ ตสฺมา ฉ อนุโลมมฺหิ นยา
สฺสุมภีรํติ อฏฺฐกถากาถายํ ฆมฺมานุโลเม ติกฺกปฏฺฐานาทโย ฉ
นยา สฺสุมภีรํติ เอวมตฺโต เวทิตฺตฺโพ ฯ อิมสฺมี ปโนกาเส
เหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยาติ เอวํ ปวตฺเต ปจฺจยानุโลเม
เอเต ฆมฺมานุโลเมเยว ติกฺกปฏฺฐานาทโย ฉ นยา สฺสุมภีรํติ
เอวมตฺโต เวทิตฺตฺโพ ฯ เตสฺส อนุโลเม ติกฺกปฏฺฐานเน กุสลตฺติก-
มตฺตสฺเสว วเสน อัยํ อิมสฺมี ปฏฺิจจวารสฺส ปณฺณตฺตฺวาเร
สงฺขิปิตฺวา ปุจฺฉาปเกโท ทสฺสิตฺโต ฯ เสเสสฺส ปน ติกฺกทฺตฺเกสฺ (๑)
เสสฺสปฏฺฐานเนสฺ จ เอกาปี ปุจฺฉาน ทสฺสิตฺตา ฯ ตโต ปเรสฺ
ปน สหชาตฺวาราทิสฺส กุสลตฺติกสฺสาปี วเสน ปุจฺฉนํ อนุทฺทริตฺวา
ลพฺภมานกฺวเสน วิสฺสชฺชนเมว ทสฺสิตํ ฉ อนุโลมมฺหิ นยา
สฺสุมภีรํติ วจนฺโต ปน อิมสฺมี ปจฺจยानุโลเม ฉปี เอเต
ปฏฺฐานนยา ปุจฺฉานํ วเสน อุทฺทริตฺวา ทสฺสเสตฺตฺพฺพา ฯ ปฏฺฐานํ
วณฺณยฺนฺตฺตานณฺหิ อัจจริยานํ ภาโร เอโสติ ฯ

๑. ม. ติกฺเกสฺ ฯ

*เล่มที 48 ปณฺคตฺติวารวณฺณา หน้า 647

อิทานิ ปจฺจนียํ โหติ ตํ ทสฺเสตฺถํ สฺยิยา กุสลํ ฌมฺมํ
ปฏฺิจฺจ กุสลโถ ฌมฺโหม อุปฺปชฺชเยยฺย น เหตุปจฺจยาติอาทิ
อารทฺธํ ๑ ตคฺคถ อนุโลมปฺจฺจนาหิ สมปฺปมาโณว ปฺจฺจนา-
ปรีจฺเจโท ๑ เตนเวคฺคถ ยถา อนุโลเม เหตุปจฺจโย วิตุถาริโต
เอวํ ปจฺจนีเยปี นเหตุปจฺจโย วิตุถาเรตพฺโพติ วตุวา ปฺน
ปรีโยसानเ ยถา อนุโลเม เอเกกสฺส ปทสฺส เอกมฺลกํ ทุมฺลํ
ติมฺลํ จตุมฺลํ(๑) ยาว เตวีสฺติมฺลกํ เอวํ ปจฺจนีเยปี วิตุถาเรตพฺพนฺนติ
วตุตฺตํ ๑ เตวีสฺติมฺลกนฺนติ อิทลฺเจคฺคถ ทุมฺลกํเยว สนฺชาย วตุตฺตํ ๑
ปรีโยसानเ ปน สพฺพมฺลกํ จตุวีสฺติมฺลกมฺปิ โหติเยว ๑ ตํ
สพฺพํ สงฺฆิตฺตเมวาทิ ๑

ติคฺคญจ ปฏฺุจฺจานวรี ๑เปฯ ฉ ปจฺจนียมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ
เอตฺถาปี เทว ปจฺจนียานิ ฌมฺมปจฺจนียญจ ปจฺจยปจฺจนียญจ ๑
ตคฺคถ กุสลา ฌมฺมาติเอวํ อภิฌมฺมมาติกาปเทหิ สงฺคหิตานํ
ฌมฺมานํ น กุสลํ ฌมฺมํ ปฏฺุจฺจ น กุสลโถ ฌมฺโหมติ ปจฺจนีเยทสฺนา-
วเสน ปวตฺตํ ฌมฺมปจฺจนียํ นาม ๑ นเหตุปจฺจยา นารมฺมณ-
ปจฺจยาติ เอวํ จตุวีสฺตฺยิยา ปจฺจยानํ ปจฺจนีเยทสฺनावเสน ปวตฺตํ
ปจฺจยปจฺจนียํ นาม ๑ ตคฺคถ เหฏฺฐา อฏฺฐกถายํ ติคฺคญจ
ปฏฺุจฺจานวรี ๑เปฯ ฉ ปจฺจนียมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ อัย คาทา
ฌมฺมปจฺจนียํ สนฺชาย วตุตาอิธ ปน อัย คาทา ฌมฺมานุ-
๑. ม. เอกมฺลกํ ทุมฺลกํ ติมฺลกํ จตุมฺลกํ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 648

โลเมเยว ปัจจยปจฺจนียํ สนฺธาย วุตฺตา ฯ ตสฺมา ฉ ปจฺจนียมฺหิ
นยา สุกฺมภีรติ อฏฺฐกถาคาถายํ ชฺมมฺปจฺจนียเ ติกปฏฺจานาทโย
ฉ นยา สุกฺมภีรติ เอวมตฺโต เวทิตฺตฺโพ ฯ อิมสฺมี ปโนกาเส
นเหตุปจฺจยา นารมฺมณปจฺจยาติ เอวํ ปวตฺเต ปัจจยปจฺจนีย
เอเต ชฺมมานุโลเมเยว ติกปฏฺจานาทโย ฉ นยา สุกฺมภีรติ
เอวมตฺโต เวทิตฺตฺโพ ฯ

เตสุ อนุโลมติกปฏฺจานเนเยว กุสลตฺตติกมตฺตตฺต วเสน อัย
อิมสฺมี ปฏฺิจฺจวารสฺส ปณฺณตฺตติวเร สงฺจิปิตฺวา ปุจฺฉาปเกโท
ทสฺสิติโต เสเสสฺส ปน ติกทฺถเกสฺส เสสฺสปฏฺจานเนสฺส จ เอกาปี
ปุจฺฉา น ทสฺสิตา ฯ ตโต ปเรสฺส ปน สหชาตวาราทีสุ
กุสลตฺตติกสฺสาปี วเสน ปุจฺฉํ อนุทฺทริตฺวา ลพฺภมานกฺวเสน
วิสฺสชฺชนเมว ทสฺสิตํ ฯ ฉ ปจฺจนียมฺหิ นยา สุกฺมภีรติ วจนโต
ปน อิมสฺมี ปัจจยปจฺจนียเ ฉ เอเต ปฏฺจานนยา ปุจฺฉา-
วเสน อุทฺทริตฺวา ทสฺสเสตฺตพฺพา ฯ ปฏฺจานํ วณฺณยนฺตฺตานณฺหิ
อาจฺริยานํ ภาโร เอโสติ ฯ

อิทานิ อนุโลมปจฺจนียํ โหติ ตํ ทสฺสเสตฺตํ สฺยิยา กุสลํ ชฺมมํ
ปฏฺิจฺจ กุสโล ชฺมโม อุปฺปชฺเชยฺย เหตุปจฺจยา นารมฺมณปจฺจยาติ-
อาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ เหตุปจฺจยา นารมฺมณปจฺจยา ฯเปฯ
เหตุปจฺจยา นาวิกตปจฺจยาติ เหตุปทสฺส เสเสสฺส เตวีสฺติยา
ปจฺจเยสฺส เอเกเคน สทฺธี โยชนาวเสน เหตุปทาทีเก เอกมฺลเก

*เล่มที 48 ปณฺจคฺคตวารวณฺณา หน้า 649

เตวีสติ อนุโลมปจฺจนียานี ฯ เตสุ เอเกกสฺมี เอกฺนปณฺณาสํ กตฺวา
สคฺคตวีสาธิกานี เอกาทสปจฺจาสตานี โหหนฺติ ฯ ทุมฺลเก ปน
เหตารมฺมณปทานํ เสเสสุ พาวีสติยา ปจฺจเยสุ เอเกเกน สทฺธิ
โยชนาวเสน พาวีสติ อนุโลมปจฺจนียานีตี เอวํ อนุโลเม วุตฺเตสุ
สพฺเพสุ เอกมฺลกาทีสุ เอเกกํ ปทํ ปรีหาเปตฺวา อวเสสานํ
วเสน ปจฺจกคณฺนา เวทิตพฺพา ฯ เอกมฺลกาทีสุ เจตฺถ ยา
ปจฺจกา ปาลียํ อาคตา ยา จ น อาคตา ตา สพฺพา
เหฏฺฐา วุตฺตนยานุสาเรน เวทิตพฺพา ฯ

ติถลฺลจ ปฏฺฐจฺจานวรี ฯเปฯ ฉ อนุโลมปจฺจนียมฺหิ นยา
สุกฺมภีราตี เอตฺถ ปน เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เทว อนุโลม-
ปจฺจนียานี ฐมฺมานุโลมปจฺจนียลฺลจ ปจฺจยานุโลมปจฺจนียลฺลจ ฯ
ตคฺคถ กุสโล ฐมฺโมตี (๑) เอวํ อภิฐมฺมมาติกापเทหิ สงฺคหิตานํ
ฐมฺมานํ[๒] กุสลํ ฐมฺมํ ปฏฺฐิจฺจ น กุสโล ฐมฺโมตี อนุโลม-
ปจฺจนียเทสนาวเสน ปวตฺตํ ฐมฺมานุโลมปจฺจนียํ นาม ฯ
เหตฺตฺปจฺจยา นารมฺมณปจฺจยาตี เอวํ จตฺตวีสติยา ปจฺจเยสุ
ลพฺกมานปทานํ อนุโลมปจฺจนียเทสนาวเสน ปวตฺตํ ปจฺจยานุ-
โลมปจฺจนียํ นาม ฯ ตคฺคถ เหฏฺฐา อฏฺฐกถายํ ติถลฺลจ
ปฏฺฐจฺจานวรี ฯเปฯ ฉ อนุโลมปจฺจนียมฺหิ นยา สุกฺมภีราตี อัย
คากา ฐมฺมานุโลมปจฺจนียํ สนฺธาย วุตฺตา อีธ ปน อัย
๑. ม. กุสลา ฐมฺมาตี ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร นาคี ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 650

คากา ฌมมานุโลเมเยว ปจฺจยानุโลมปจฺจนียํ สนฺชาย วุคฺคตา ฯ
ตสฺมา ฉ อนุโลมปจฺจนียมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ อฏฺจกถาคากายํ
ฌมมานุโลมปจฺจนีเย ติกปฏฺจานาทโย ฉ นยา สุกมฺภีราติ
เอวมตฺโต เวทิตพฺโพ ฯ อิมสฺมี ปโนกาเส เหตุปจฺจยา นารมฺมณ-
ปจฺจยาติ เอวํ ปวตฺเต ปจฺจยानุโลมปจฺจนีเย เอเต ฌมมา
นุโลเมเยว ติกปฏฺจานาทโย ฉ นยา สุกมฺภีราติ เอวมตฺโต
เวทิตพฺโพ ฯ

เตสุ อนุโลมติกปฏฺจานเนเยว กุสลตฺตติกมตฺตสฺส วเสน อํยํ
อิมสฺมี ปฏฺิจจวารสฺส ปณฺณตฺติวาเร สงฺขิปิตฺวา ปุจฺฉาปเกโท
ทสฺสิติโต เสเสสุ ปน ติกทฺุเกสุ เสสปฏฺจานเนสุ จ เอกาปี
ปุจฺฉา น ทสฺสิตา ฯ ตโต ปเรสุ ปน สหชาตวาราทีสุ
กุสลตฺตติกสฺสาปี วเสน ปุจฺฉํ อนุทฺุชริตฺวา ลพฺภมานกวเสน
วิสุตฺตชฺชนเมว ทสฺสิตํ ฯ ฉ อนุโลมปจฺจนียมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ
วจนโต ปน อิมสฺมี ปจฺจยानุโลมปจฺจนีเย ฉปี เอเต ปฏฺจานนยา
ปุจฺฉาวเสน อฺุทฺุชริตฺวา ทสฺเสตพฺพา ฯ ปฏฺจานํ วณฺณยฺนฺตฺตานณฺหิ
อาจฺริยานํ ภาโร เอโสติ ฯ

อิทานิ ปจฺจนียานุโลมํ โหติ ตํ ทสฺเสตฺตํ สฺยิยา กุสลํ
ฌมมํ ปฏฺิจฺจ กุสโล ฌมโม อฺุปฺชเชยฺย นเหตุปจฺจยา
อารมฺมณปจฺจยาติอาทิ อารทฺุธิ ฯ ตตฺถ อนุโลมปจฺจนียปุจฺฉาหิ
สมปฺปมาโณเอว ปุจฺฉาปริจฺเจโท ฯ เอกมฺลกาทีสุ เจตฺถ ยา

ปจฺจนา ปาลีย อากตา ยา จ น อากตา ตา สพฺพา

เหตุจฺหา วุตฺตณยานุสาเรเนว เวทิตฺตฺวา ฯ

ติคฺคจฺ ปฏฺจฺจนาถวรี ฯเปฯ ฉ ปจฺจนียานุโลมมฺหิ นยา
 สุกมฺภีราติ เอตฺถาปี เหตุจฺหา วุตฺตณเยเนว เทว ปจฺจนียานุโลมานิ(๑)
 ฐมฺมปจฺจนียานุโลมจฺจ ปจฺจยปจฺจนียานุโลมจฺจ ฯ ตตฺถ กุสฺโล
 ฐมฺโมติ เอว อภิฐมฺมมาติกาปเทหิ สงฺกฺหิตานํ ฐมฺมานํ นกุสฺลํ
 ฐมฺมํ ปฏฺิจฺจ กุสฺโล ฐมฺโมติ ปจฺจนียานุโลมเทสนาวเสน ปวตฺตํ
 ฐมฺมปจฺจนียานุโลมํ นาม ฯ นเหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยาติ
 เอว จตฺวิสตฺติยา ปจฺจเยสุ ลพฺภมานปทานํ ปจฺจยปจฺจนียานุ-
 โลมเทสนาวเสน ปวตฺตํ ปจฺจยปจฺจนียานุโลมํ นาม ฯ ตตฺถ
 เหตุจฺหา อฏฺจกถายํ ติคฺคจฺ ปฏฺจฺจนาถวรี ฯเปฯ ฉ ปจฺจนียานุ-
 โลมมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ อัย คาธา ฐมฺมปจฺจนียานุโลมํ
 สนฺธราย วุตฺตา อิธ ปน อัย คาธา ฐมฺมานุโลเมเยว
 ปจฺจยปจฺจนียานุโลมํ สนฺธราย วุตฺตา ฯ ตสฺมา ฉ ปจฺจนียานุ-
 โลมมฺหิ นยา สุกมฺภีราติ อฏฺจกถาคาถายํ ฐมฺมปจฺจนียานุโลเม
 ติกปฏฺจฺจนาทโย ฉ นยา สุกมฺภีราติ เอวมตฺโต เวทิตฺตฺวา ฯ
 อิมสฺมี ปโนกาเส นเหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยาติ เอว ปวตฺเต
 ปจฺจยปจฺจนียานุโลเม เอเต ฐมฺมานุโลเมเยว ติกปฏฺจฺจนาทโย
 ฉ นยา สุกมฺภีราติ เอวมตฺโต เวทิตฺตฺวา ฯ
 # ๑. ม. ปจฺจยยานุโลมานิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 652

เตสุ อนุโลมตฺกปฏฺจานเนยว กุสลตฺตํกมตฺตสฺสาปี วเสน
อัย อิมสฺมี ปฏฺิจวารสฺส ปณฺณตฺติวาเร สงฺขิปฺตฺวา ปุจฺฉา-
ปเกโท ทสฺสํโต เสเสสฺส ปน ติกทฺเกสฺส เสสฺสปฏฺจานเนสฺส จ
เอกาปี ปุจฺฉา น ทสฺสํตาฯ ตโต ปเรสฺส ปน สหชาต-
วาราทีสฺส กุสลตฺตํกสฺสาปี วเสน ปุจฺฉํ อนุทฺทริตฺวา ลพฺภมานก-
วเสน วิสฺสชฺชนเมว ทสฺสํตํฯ ฉ ปุจฺฉนียานฺุโลมมฺหิ นยา
สฺกมภีราติ วจนโต ปน อิมสฺมี ปุจฺฉยปุจฺฉนียานฺุโลเม ฉปี
เอเต ปฏฺจานนยา ปุจฺฉาวเสน อุทฺทริตฺวา ทสฺเสตพฺพาฯ
ปฏฺจานํ วณฺณยนฺตานณฺหิ อารฺชียานํ ภาโร เอโสติฯ

ปุจฺฉาวารวณฺณา นิฏฺฐิตาฯ

ปฏฺิจวารสฺสอตฺถวณฺณา

อิทานิ ยา เอตา ปณฺณตฺติวาเร กุสลตฺตํกํ นิสฺสาย
เหตุปุจฺฉยาทิวเสน เอกฺกนปณฺณาสํ อาทิ กตฺวา นยมตฺตํ
ทสฺเสนฺเตน อปฺปริมานา ปุจฺฉา ทสฺสํตา ตตฺถ กุสลากุสลาทีนํ
สฺหุปฺปตฺติยา อภาวโต ยา ปุจฺฉา กุสลํ ฐมฺมํ ปฏฺิจจ อกุสโล
ฐมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปุจฺฉยาติ เอวํ วิสฺสชฺชนํ น ลกฺขณฺติ
ตา ปหาย ยา วิสฺสชฺชนํ ลกฺขณฺติ ตาเยว วิสฺสชฺเชตฺถํ อัย
กุสลํ ฐมฺมํ ปฏฺิจจ กุสโล ฐมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปุจฺฉยาติ-
อาทินา นยเนน ปฏฺิจวารสฺส นิตฺเทสวาโร อารฺทฺุโฯ

*เล่มที่ 48 ปฏิจวารสอตุถวณณา หน้า 653

ตตถ สียา สเจ อีมา เหตุปจจายาทิวเสน เอณูปณณาสั
 ปุจจา สพุโพโส วิสสชชนัน น ลภนติ อถ กสุมมา ทสฺลิตา ฯ
 นนุ ยา ลภนติ ตาเยว ทสฺเสตพุพาติ ฯ อาม ทสฺเสตพุพา
 สียู ตถา ทสฺลियมานา ปน สพุเพสุ ติกทุกปฏฺฐานาทีสุ
 เอเกกสมึ ติเก ทูเก ทูกติเก ติกทูเก ติกติเก ทูกทูเก(๑)
 จ สงฺเขปํ อกตฺวา ทสฺเสตพุพาเยว ภเวยฺยํ ฯ กสุมมา
 ยสุมมา ยา กุสลตฺติเก ลพฺภนติ (๒) น ตาเยว เวทนาตฺติกาทีสุ ฯ
 ฌมฺมานุโลมปจฺจนีเย จ ติกปฏฺฐานเ วิตกุกตฺติกปีตฺติตฺติกาณัน
 วิสสชชนเ สพุพาเปตา วิสสชชนัน ลภนติ ตสุมมา อุกกฏฺจ-
 ปริจฺเฉเทน เอเกกสมึ ติเก ยตฺตกาหิ ปุจฺจาหิ ภวิตพุพิ สพุพา
 กุสลตฺติเก ทสฺลิตา ฯ เอวํ ทสฺลิตาสฺ หิ ยา ตตถ วิสสชชนัน
 น ลภนติ ตา ปหาย ยา ลภนติ ตา วุจฺจมานา สกฺกา
 สฺเขน วิชานิตฺตฺติ สฺเขน วิชานนตฺถํ สพุพาปี กุสลตฺติเก
 ทสฺลิตา ฯ ยา ปเนตถ วิสสชชนัน น ลภนติ ตา ปหาย
 ยา ลภนติ ตาเยว วิสสชชิตาติ เวทิตพุพา ฯ

ตตถ กุสลํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจาติ จตฺตุมิกกุสลฌมฺเมสุ
 เวทนาภฺขณฺธาทีเกทํ เอกํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจ ปฏิคฺคฺนตฺวา สหุปฺปตฺติ-
 สงฺขาเตน สทิสภาเวน ปตฺวา เตน สทฺธิ เอกโต อูปฺปตฺติภาวํ (๓)

๑. ม. ติเก ทูเก ทูกติเก ติกทูเก ติกติเก ทูกทูเก ฯ
 # ๑. สී. ม. ปวตฺติภาวํ ฯ ๒. ม. ลภนติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 654

อุปกฺคนฺตฺวาติ อตุโถ ๑ กุสโล ฌมฺโมติ จตุฏฺฐมิกกุสลฌมฺเมสุเยว
สญฺญาทฺกฺขนฺธาทีเกโท เอโก ฌมฺโม ๑ อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปาทโต
ยาว นิโรธคมนา อุทฺธํ ปชฺชติ นิพฺพตฺตตีติปิ อตุโถ ๑ อตุตฺตานํ
ลภติ อุปฺปาทาทย ไตโยปี ขณฺเ ปาปฺญาตีติ วุตฺตํ โหติ ๑
เหตุปฺจฺจยาติ กุสลเหตุนา เหตุปฺจฺจยาภาวํ สาธเนเตน ๑

เอวํ อุปฺปชฺชชยยาติ ปฺจฺจยา อุปฺปชฺชตีติ วิสฺสชฺชนํ วตฺวา
อิทานิยํ ฌมฺมํ ปฏฺิจฺจ โย ฌมฺโม อุปฺปชฺชติ ตํ ฌมฺมํ
ขนฺธวเสน ทสฺเสตฺถํ กุสลํ เอกํ ขนฺธนฺตฺวาตีมาห ๑ ตตฺถ เอกนฺตฺติ
เวทนาทีสุ จตฺตฺสฺ ยงฺกิลฺลิจิ เอกํ ขนฺธํ(๑) ๑ ตโย ขนฺธาติ โย โย
ปฺจฺจยาภาเวน คหิโต ตํ ตํ จเปตฺวา อวเสสา ตโย ขนฺธา ๑
ตโย ขนฺธเตติ เวทนาทีสุ โย เอโก ขนฺโธ อุปฺปชฺชตีติ คหิโต
ตํ จเปตฺวา เสเส ตโย ๑ เทว ขนฺธเตติ เวทนาสญฺญาทฺกาทีสุ
นฺตฺสฺ ทฺกฺเสยฺ เกจิ เทว ขนฺธ ปฏฺิจฺจ ๑ เทว ขนฺธาติ เย
เย ปฺจฺจยาภาเวน คหิตาเตเต จเปตฺวา อวเสสา เทว
ขนฺธา กุสลเหตุนา เหตุปฺจฺจยาภาวํ สาธเนเตน อุปฺปชฺชตีติ
อตุโถ ๑

ยสฺมา ปน เอโก ขนฺโธ เอกสฺเสว ทฺวินฺนํเยว วา เทว
วา ปน เอกสฺเสว ปฺจฺจยา นาม นตฺถิ ตสฺมา เอกํ ขนฺธํ
ปฏฺิจฺจ เอโก ขนฺโธ เอกํ ขนฺธํ ปฏฺิจฺจ เทว ขนฺธา เทว
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 ปฏิจวารสอตุถวณณา หน้า 655

ขนฺเช ปฏิจฺจ เอโก ขนฺโชติ น วุตฺตํ ๑ กุสลํ ฌมฺมํ ปฏิจฺจ
อพฺยาคโต ฌมฺโม อุปฺปชฺชตีตฺถาทีสุปี วุตฺตนเยเนว อตุโถ
เวทิตพฺโพ ๑ จิตฺตสมฺภูจานํ รูปนฺติ อิทํ ปฏิจฺจตุถสฺส สห-
ชาตตุถตฺตํ ๑ กุสเลน สหชาตญฺเจว เหตุปฺจจยญฺจ ลกฺขิต-
ตํ ทสฺเสตฺถ วุตฺตํ ๑ ปรโตปี เอรูเปสฺส จานฺเนสฺส อยเมว นโย ๑

วิปากาพฺยาคตํ กิริยาพฺยาคนฺติ เอตถ เหตุปฺจจยา-
ภาวโต อเหตุกํ รูปนํ สทฺธิ อนุปฺปตฺติโต อรูปวิปากญฺจ น
คเหตุพฺพนฺติ ๑ ปฏฺิสนฺธิกขณฺเต กญฺจตฺตารูปฺสงฺขาตสฺส อพฺยาคตสฺส
อพฺยาคตํ ปฏิจฺจ อุปฺปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ วิปากาพฺยาคนฺติ
ตสฺมี ขณฺเ วิชฺชมานาพฺยาคตวเสน วุตฺตํ ๑ (๑) ขนฺเช ปฏิจฺจ
วตฺถนฺติ อิทํ กญฺจตฺตารูปคฺคหณฺน วตฺถมฺหิ คหิตฺเตปี ขนฺเช
ปฏิจฺจ วตฺถโน อุปฺปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ วตฺถุ ปฏิจฺจ ขนฺชาติ
วตฺถุ ปฏิจฺจ ขนฺชานํ อุปฺปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ (๑)

เอกํ มหาภูตนฺติอาที รูปาพฺยาคตํ ปฏิจฺจ รูปาพฺยาคตสฺส
อุปฺปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ เอกํ ขนฺชนฺติอาทีสุ วุตฺตนเยเนว
ปเนตถ อตถโยชฺนา เวทิตพฺพา ๑ เอวํ รูปาพฺยาคนฺติ ภูเต
ปฏิจฺจ ภูตानํ อุปฺปตฺตี วตฺวา อิทานิ ภูเต ปฏิจฺจ อุปาทา-
รูปานํ อุปฺปตฺตี ทสฺเสตฺถ มหาภูเต ปฏิจฺจ จิตฺตสมฺภูจานนฺติอาที
๑. ม. ขนฺเช ปฏิจฺจ วตฺถ วตฺถุ ปฏิจฺจ ขนฺชาติ อิทํ
กญฺจตฺตารูปคฺคหณฺน วตฺถมฺหิ คหิตฺเตปี วตฺถุ ปฏิจฺจ ขนฺชานํ
อุปฺปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺานปฺปกรณวณณนา หน้า 656

วุดฺติ ๑ เอวํ สนฺเต อุปาหารูปนฺติ เอตฺตกเมว วุตฺตพฺพํ อิตฺรทวํ
กสฺมา วุตฺตนฺติ มหาภูเต ปฏฺิจฺจ อุปฺปตฺติทสฺสนตฺถํ ๑ ยถฺหิ
เหฏฺฐา จิตฺตสมฺภูจฺานนฺจ รูปํ กณฺฺตฺตา จ รูปนฺติ ทสฺสํ
ตํ น เกวลํ ขนฺฺเชยฺว ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชติ มหาภูเตปี
ปน ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชติทิตฺติ ทสฺสนตฺถํ อิทํ วุตฺตนฺติ เวทิตฺพํ ๑
ตตฺถ จิตฺตสมฺภูจฺานํ ปวตฺเตยฺว กณฺฺตฺตารูปํ ปฏฺิสนฺธิมฺปิ ๑
อุปาหารูปนฺติ ตสฺเสว อุภยสฺส วิเสสนํ ๑

กฺุสเล ขนฺฺเช จ มหาภูเต จ ปฏฺิจฺจจติ เอตฺถ จิตฺต-
สมฺภูจฺานาว มหาภูตา กหิตา ๑ จิตฺตสมฺภูจฺานํ รูปนฺติ เอตฺถ
ปน ภูตฺรูปมฺปิ อุปาหารูปมฺปิ คหิตํ ๑ เอกํ มหาภูตํ ปฏฺิจฺจ
ตโย มหาภูตาทิอาทินา นเยน หิ ภูตฺรูปมฺปิ ขนฺฺเช จ มหาภูเต
จ ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชติ ๑ มหาภูเต ปฏฺิจฺจ อุปาหารูปนฺติ วุตฺตนเยน
อุปาหารูปมฺปิ ๑ อกฺุสลนฺจ อพฺยาगतฺถจติ ปญฺหาวิสฺสชฺชเนสฺสุปี
เอเสว นโย ๑ เอวํ เหตุปฺจฺเจย นเวว(๑) ปุจฺฉา วิสฺสชฺชิตา ๑
เอตาเยว หิ เอตฺถ ลพฺภนฺติ เสสา จตฺตาฬิํ (๒) โมฆปุจฺฉาติ
น วิสฺสชฺชิตา ๑ อิมินา นเยน (๓) อารมฺมณปฺจฺยยาทีสฺสุปี ปุจฺฉา-
วิสฺสชฺชานํ อตฺถโถ เวทิตฺพฺโ ๑ ตตฺถ ตตฺถ ปน วิจารตพฺพ-
ยฺยตฺตเมว วิจารยิสฺสามิ ๑ (๔)

อารมฺมณปฺจฺยเย ตาว รูปสฺส อารมฺมณปฺจฺยวเสน

๑. ม. นว ๑ ๒. ม. จตฺตาลีส ๑ ๓. ม. อุปาเยน ๑

๔. ม. วิจารยิสฺสาม ๑

*เล่มที่ 48 ปฏิจฺจวารสฺสอศฺตวณฺณา หน้า 657

อนุปฺตติโต ตาสฺ นวสฺ รูปมิสฺสกา ปหาย ติสฺโสว ปุจฺฉา
วิสฺซชฺชิตา ฯ เตเนว การณฺน วตฺถุํ ปฏิจฺจ ขนฺธชาติ
วตฺวา ขนฺธฺ ปฏิจฺจ วตฺถุติ น วตฺถุํ ฯ น หิ ตํ อารมฺมณ-
ปจฺจเยน อุปฺปชฺชติ ฯ

อธิปฺติปจฺจเย วิปាកาพฺยาทนฺตติ โลกุตฺตรเมว สนฺธาย
วตฺถุํ ฯ เตเนวตฺถุ ปฏฺฐิสฺนธิกฺขณฺตติ น คหิตํ ฯ เสสํ เหตุ-
ปจฺจยสฺทิสเมว ฯ

อนนฺตรสมนฺนตเรสุปี รูปํ น ลพฺภตฺตีติ อารมฺมณปจฺจเย
วีย ติสฺโสว ปุจฺฉา ฯ

สหชาติปจฺจเย ปฏฺฐิสฺนธิกฺขณฺตติ ปณฺจโวการเ ปฏฺฐิสฺนธิ-
วเสน วตฺถุํ ฯ เหฏฺฐา ปน ปจฺจยวิภงฺเก โอกฺกนฺตติกฺขณฺตติ
อาคตํ ฯ ตมฺปิ อิมินา สทฺธิ อศฺตโต เอกํ พฺยณฺชนมคฺคตเมว
เหตุถ นานนฺตติ ฯ อปิจฺ ตินฺณํ สนฺนิปาตา คพฺภสฺส อวกฺกนฺตติ
โหตฺตีติ (๑) วจนโต โอกฺกนฺตติติ ปณฺจโวการปฏฺฐิสฺนธิยาเวตํ นามํ ฯ
ปฏฺฐิสฺนธิติ สพฺพภวสฺสธารณํ อธิ ปน กฏฺฏตฺตา จ รูปนฺตติ-
อาทิวจนโต ปณฺจโวการปฏฺฐิสฺนธิเยว อธิปฺเปตา ฯ สห หิ
รูปสฺสปี ปจฺจยภาวณฺเจว ปจฺจยูปฺนฺนภาวณฺจ
สงฺกณฺหาติ ตสฺมา ปรีปฺณณฺวิสฺซชฺชนา โหตฺตีติ คหิตา ฯ
พาหิรํ เอกํ มหาภูตนฺตติ อนินฺนทฺริยพฺพเชสฺส ปจฺวีปาสานาทีสุ
๑. ม. ม. ๑๒/๔๕๒/๔๘๗ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 658

มหาภูตํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปัจจยวิงฺกวารสฺมิณฺหิ จตฺตารโ
มหาภูตาทิ อชฺฌตฺติกถฺย พาทิรณฺจ เอกโต กตฺวา คหิตํ ฯ
สงฺเขปเทสนา หิ สํ ฯ อยมฺปน วิตุถารเทสนา ตสฺมา สพฺพิ
วิจฺชิตฺวา ทสฺเสนฺโนโต พาทิโร เอกํ มหาภูตฺนฺตฺติอาทิมายํ ฯ
อสนฺยสฺตฺตํ เอกํ มหาภูตํ ปฏฺิจฺจาติ ทฺวิสนฺตฺติสฺมฺภูจฺจาน-
ภูตวเสน วุตฺตํ ฯ มหาภูเต ปฏฺิจฺจ กฏฺตฺตารูปนฺติ อิทมฺปน
กมฺมสฺมฺภูจฺจานวเสน วุตฺตํ ฯ อุปาถารูปนฺติ อิทํ (๑) อุตฺตสฺมฺภูจฺจาน-
วเสนวํ ฯ

อณฺยณฺยปัจจเย ขนฺธฺเช ปฏฺิจฺจ วตฺถ วตฺถุ ปฏฺิจฺจ
ขนฺธฺชาติ จตฺนฺนํปปี ขนฺธฺชานํ เอกโต วตฺถฺนา อณฺยณฺยปัจจยตฺ
ทสฺเสตฺตํ วุตฺตํ ฯ

นิสฺสยปัจจเย ยสฺมา ปฏฺิจฺจจฺจโถ นาม สหชาติจฺจโถ ตสฺมา
ยา เหฏฺฐา ปัจจยวิงฺกวาเร จกฺขฺวายตนาทินิ นิสฺสยปัจจยตา
ทสฺสิตา สํ น คหิตา ฯ จกฺขฺวายตนาทินิ หิ ปุเรชาติตานิ
ปัจจยา โหนฺติ อธิ ปน สหชาติเมว ลพฺภติ ฯ
เตเนว วุตฺตํ นิสฺสยปัจจโย สหชาติปัจจยสทฺธิโสติ ฯ

อุปฺนนิสฺสยปัจจเย รูปสฺส อุปฺนนิสฺสยปัจจยภาวา ตีเณว
วิสฺสชฺชนานิ ลพฺภนฺติ เตเนว วุตฺตํ อารมฺมณฺยปัจจยสทฺธิสนฺติ ฯ
ตตฺถ กิณฺจาปี น สพฺเพ กุสฺลากุสฺลาพฺยาจฺจตา อารมฺมณฺยป-
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปฏิจจวารสอตุถวณณา หน้า 659

นิสฺสยํ ลภนฺติ เย ปน ลภนฺติ เตสํ วเสเนตํ วุตฺตนฺติ
เวทิตพฺพิ ฯ

ปุเรชาตปจฺจเย วตฺถุํ ปุเรชาตปจฺจยาตี วตฺถุํ ปฏิจฺจ
วตฺถุณา ปุเรชาตปจฺจยตี สาเชนฺเตน อุปฺปชฺชนฺตีตี อตฺถโถ ฯ
วิปากาพฺยาถตํ เอกํ ขนฺธนฺติ เอตฺถ ยํ วิปากาพฺยาถตสฺส
วตฺถุ โอกฺกนฺตีกุขณเ สหชาตปจฺจโย โหตี ตํ ปุเรชาตปจฺจย-
ภาชนียตฺตา อิธ น กเหตุพฺพิ ฯ เยปี กุสลาทโย อารุเป
ปุเรชาตปจฺจยํ น ลภนฺติ เตปี ปุเรชาตปจฺจยภาชนียโตเยว
อิธ น กเหตุพฺพา ฯ อารมฺมณํ ปน นิยมโต ปุเรชาตปจฺจยภาวํ
น ลภตี ฯ รูปรายตนาทีนึ หิ จกฺขุวิญญาณาทีนึเยว ปุเรชาต-
ปจฺจยตี สาเชนฺติ มโนวิญญาณธาตุยา อตีตนาถคานปี
อารมฺมณานึ (๑) โหนฺตึเยว ฯ ตสฺมา อิธ น คหิตา ฯ (๒) ขนฺธวเสน
หิ อัยฺ เตสฺนา น วิญญาณธาตุวเสน ฯ วิปากาพฺยาถตํ เอกํ
ขนฺธนฺติ เทสฺนาย จ สพฺพาปี วิญญาณธาตุโย คหิตาน
จกฺขุวิญญาณธาตุอาทโย เอวาตี ฯ

ปจฺจจฺจาทโต กุสลาถุสลาถํ ปจฺจโย น โหตี อพฺยาถ-
ตสฺสาปี อุปฺตถมฺภโกว น ชนโก ตสฺมา อุปฺปชฺชตี ปจฺจจฺจาท-
ปจฺจยาตี เอวํ วตฺตพฺพิ เอกธมฺโมปี นตฺถีตี ปจฺจจฺจาทปจฺจย-
วเสน วิสฺสชฺชนํ น กตํ ฯ

๑. ม. อารมฺมณํ ฯ ๒. ม. น คหิตํ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 660

อาเสวนปจฺเจเย กามํ สพฺพา กิริยา อาเสวนปจฺเจโย น
ลภฺนฺติ ลพฺภมานวเสน ปน กิริยาพฺยาगतฺตฺนฺติ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา
ชวณกิริยาเวตฺถ คหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ

กมฺมปจฺเจเย กุสลาकुสเลสฺ อเอกฺกขณิกโ กมฺมปจฺเจโย
เวทิตพฺโพ ตถา กิริยาพฺยาเกตฺ ฯ วิปากาพฺยาเกตฺ ปน
นानากฺกขณิกปี ตถา ปฏฺิสนฺธิกฺกขณฺ มหาภูตानํ ฯ จิตฺต-
สมฺภูจฺจานานํ ปน อเอกฺกขณิกโว ฯ กฏฺตฺตารูปานํ นานาก-
กฺกขณิกโว ตถา อสฺลยฺสตฺตารูปานํ ฯ กฏฺตฺตารูปํ ปนตฺถ
ชีวิตินฺทุริยํ ฯ เสสํ น อเอกฺกขณิกโ ตกมฺมสมฺภูจฺจานตฺตธา
อุปาหารูปนฺติ วุตฺตํ ฯ เอวํ สนฺเตปี อิทฺท กมฺมสมฺภูจฺจานเมว
อธิปฺเปตํ ฯ

วิปากปจฺเจเย กุสลาकुสลํ กิริยญฺจ น ลพฺภตฺตีติ
อพฺยาगतวเสนว วิสฺสชฺชนํ กตํ ฯ จิตฺตสมฺภูจฺจานนฺติ วิปากจิตฺต-
สมฺภูจฺจานเมว ฯ กฏฺตฺตารูปนฺติ ยถาลาภวเสน อื่นทุริยรูปญฺจ
วตฺตารูปญฺจ ฯ อุปาหารูปนฺติ ตทวเสสํ ตสฺมี สมนฺเย วิชฺชมานกํ
อุปาหารูปํ ฯ

อาหารปจฺเจเย สพฺเพสํ กุสลาทีนํ ขนฺธานํ จิตฺต-
สมฺภูจฺจานรูปสฺส จ อรูปสฺส จ (๑) อรูปาหารวเสน อธิปฺเปตฺติ
เวทิตพฺพา ตถา ปฏฺิสนฺธิกฺกขณฺ มหาภูตानํ ฯ จิตฺต-
๑. ม. อรูปสฺส จาติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปฏิจวารสฺสอตฺถวณณา หน้า 661

สมฺภูจฺจานนฺติ ภวํคาทิจิตฺตสมฺภูจฺจานํ ฯ อาหารสมฺภูจฺจานนฺติ
กพฺพิงฺการาหารสมฺภูจฺจานํ ฯ จิตฺตสมฺภูจฺจานนฺติ กุสลากุสลจิตฺต-
สมฺภูจฺจานเมว ฯ ปัจจยวิภงฺกวารเ ออาหารปฏฺธิปาฏฺฐิยา ปจฺม
กพฺพิงฺการาหาโร ทสฺสีโต อธิ ปน กุสลํ ฌมฺมนฺติ ปุจฺฉา-
วเสน ปจฺม อรูปาหารา ทสฺสีตาติ เวทิตพฺพา ฯ

อินฺทุริยปัจจเยปี (๑) ปัจจยวิภงฺเก อินฺทุริยปฏฺธิปาฏฺฐิยา ปจฺม
จกฺขุณฺทุริยาทีนํ ทสฺสีตานํ อธิ ปน กุสลาทีปุจฺฉาวเสน
ปจฺม อรูปินฺทุริยานํ ปัจจยตา ทสฺสีตา ฯ ตตฺถ กุสลาทีสุ
ยถาลาภวเสน อรูปินฺทุริยา กเหตุพฺพา ฯ อสณฺณสฺสคฺคานํ
ภูตฺรฺเปสฺสุปี ชีวิตินฺทุริยนฺติ ฯ

ฉานมกคฺคปัจจเยสุ เหตุปัจจยสฺสทิสเมว วิสฺสชฺชนํ
เตเนเวตฺถ เหตุปัจจยสฺสทิสนฺติ วุคฺคํ ฯ

สมฺปยุตฺตปัจจเย วิสฺสชฺชนํ อารมฺมณปัจจยคคิํ
เตเนเวตฺถ อารมฺมณปัจจยสฺสทิสนฺติ วุคฺคํ ฯ

วิปฺปยุตฺตปัจจเย วตฺถุํ วิปฺปยุตฺตปัจจยาติ วตฺถุํ ปฏฺฐิจ
วิปฺปยุตฺตปัจจยา วตฺถุณา วิปฺปยุตฺตปัจจยตฺมํ สาเชนฺเตน
อุปฺปชฺชนฺตฺติ อตฺถโธ ฯ ขนฺธเ วิปฺปยุตฺตปัจจยาติ ขนฺธเ ปฏฺฐิจ
วิปฺปยุตฺตปัจจยา ขนฺธเหิ วิปฺปยุตฺตปัจจยตฺมํ สาเชนฺเตหิ
อุปฺปชฺชนฺตฺติ อตฺถโธ ฯ ขนฺธา วตฺถุํ วิปฺปยุตฺตปัจจยาติ วตฺถุํ
๑. ม. อินฺทุริยปัจจเย ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจนาปฺปกรณวณฺณา หน้า 662

ปฏฺจ ขนฺธา วิปฺยตฺตปจฺยา วตฺถนา วิปฺยตฺตปจฺยตํ
สาเรณฺเตน อฺปฺปชฺชนฺตฺติ อตฺโถ ฯ จิตฺตสมฺภูจฺจนา รฺูป ขนฺธ
วิปฺยตฺตปจฺยาติ ขนฺธ ปฏฺจ วิปฺยตฺตปจฺยา จิตฺตสมฺภูจฺจนา
รฺูป ขนฺธหิ วิปฺยตฺตปจฺยตํ สาเรณฺเตหิ อฺปฺปชฺชนฺตฺติ อตฺโถ ฯ
เสสวีสฺสชฺชนฺสฺปิ วตฺถํ วิปฺยตฺตปจฺยาติอาทิสฺปิ วตฺตเนยเนว
อตฺโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ วิปกาพฺยาเกต เจตฺต วตฺถคฺคหณฺน
จกฺขวาทีนฺติ สงฺกณฺหิตพฺพานิ ฯ เอกํ มหาภูตฺตนาทฺติ รฺูปา-
พฺยาเกตสฺส ปจฺยภาวํ ทสฺเสตฺถํ วตฺตํ ฯ จิตฺตสมฺภูจฺจนา นฺติ
อพฺยาเกตจิตฺตสมฺภูจฺจนา มฺปิ กุสลา กุสลจิตฺตสมฺภูจฺจนา มฺปิ ฯ
อตฺถิปจฺจเย สพฺพิ สหชาตปจฺจยคฺคิกํ ฯ เตเนเวตฺถ
สหชาตปจฺจยสทิสฺนฺติ วตฺตํ ฯ

นตฺถิวิตฺตา อารมฺมณปจฺจยคฺคิกา อวิกตํ สหชาต-
คฺคิกํ ฯ เตเนเวตฺถ [๑] สหชาตปจฺจยสทิสฺนฺติ วตฺตํ ฯ อิม
เตวีสฺติ ปจฺจยาติ สงฺขิปิตฺวา ทสฺสิตานํ วเสเนตํ วตฺตํ ฯ
วิตฺถาเรตพฺพาติ ยา ปุจฺจนา วิสฺสชฺชนํ ลภฺนฺติ ตาสํ วเสน
วิตฺถาเรตพฺพา ฯ อยฺย เหนฺตฺตปจฺจยํ อาทฺติ กตฺวา เอกมฺมูลเก
ปจฺจยานุโลเม ปฏฺจจวารสฺส กุสลคฺคติกสฺส วิสฺสชฺชน(๒) อตฺถ-
วณฺณา ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร อารมฺมณปจฺจยสทิสฺนฺติ ทิสฺสตี ฯ

๒. ม. กุสลคฺคติกวิสฺสชฺชน ฯ

ปจยยานุโลมวณณา

อิทานิ เย เหตุถ เหตุปจยยาทีสุ เอเกกสมิ ปจยเย
วิสุสชชนวารา ลทฐา เต คณนวเสน ทสเสตุ เหตุยา
นวาติอาทิ อารทฐิ ๑ ตตถ เหตุยา นวาติ เหตุปจยเย นว
ปจญาวิสุสชชนวารา โหนติ ๑ เสยยถิทำกุสเลน กุสลํ กุสเลน
อพยัคคํ กุสเลน กุสลาพยัคคํ อกุสเลน อกุสลํ อกุสเลน
อพยัคคํ อกุสเลน อกุสลาพยัคคํ อพยัคเคน อพยัคคํ
กุสลาพยัคเคน อพยัคคํ อกุสลาพยัคเคน อพยัคคณติ ๑

อารมมณเ ตีณิถิ กุสเลน กุสลํ อกุสเลน อกุสลํ
อพยัคเคน อพยัคคํ ๑ อธิปติยา นวาติ เหตุยา วุตต-
สทิสาว ๑ ทวาทสสุ หิ ปจยเยสุ นว นวาติ วุตตํ ๑
สพเพสุปี ปจญาวิสุสชชนานิ เหตุปจยยสทิสานาว ๑ วิงเก ปน
อตุถิ วิเสโส ๑[๑] อณณมณณปจยยสมิณหิ อพยัคคปทสสุ
วิสุสชชนเ รูปมปี ลพทติ ตถา ปุเรชาตปจยเย ๑ อาเสวน-
ปจยเย วิปากานิ เจว วิถิจิตฺตานิ จ น ลพทณติ ๑ วิปาเก
เอกณฺติ อพยัคเคน อพยัคคเมว ๑ เอวเมตถ สงฺเขปโต นว
ตีณิ เอกณฺติ ติวโรว วารปริจเโท ๑ วิตุถารโต ทวาทส
นวกา ทส ติกา เอกํ เอกกณฺติ สพเพสุปี เตวิสติยา ปจยเยสุ
๑. ม. เหตุถนุตเร ทสสุ ปจยเยสุ ตีณิ ตีณิถิ วุตตํ สพเพสุปี
ปจญาวิสุสชชนานิ อารมมณสทิสานาว ๑ วิงเก ปน อตุถิ
วิเสโสติ ทิสสติ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฏฺจกรรมวณฺณา หน้า 664

เอฏฺณจตฺตทาฬีสาทิกํ วารสํ โหติ เอฏฺณจตฺตทาฬีสาทิกญจ
ปฏฺจาสํ ๑ เอฏฺณจตฺตทาฬีสาทิกํ ปฏฺจนาวิสุสฺซชฺชนสตนฺตปิ ตสฺเสว(๑)
นามิ ๑

เอวิ เหตุปฏฺจยาทิกเก เอกมฺลเก คณฺนํ ทสฺเสตฺวา อิโต
ปเรสุ ทุมฺลกาทีสุ วิตฺถารเทสนํ สงฺขิปิตฺวา เอกมฺลเก ทสฺสิตาย
เทสฺนายน ลพฺภมานคณฺนญฺเวย อาทาย วารปฏฺจิจฺเจทํ ทสฺเสตฺ
ทุมฺลเก ตาว เหตุปฏฺจยา อารมฺมเณ ตีณฺนิตฺวาทิมาน ๑ ตตฺถริทํ
ลกฺขณํ พหุคณฺ โนปิ ปฏฺจโย อพหุคณฺเนน สทฺธิ ยุตฺโต
เตน สมานคณฺ โน โหติ ๑ เตน วุตฺตํ เหตุปฏฺจยา อารมฺมเณ
ตีณฺนิตฺ ๑ เหนตารมฺมณฺทุกเก อารมฺมเณ วุตฺตานิ ตีเณว วิสุสฺซชฺชนานิ
ลพฺภนฺตฺติ อตฺถโ ๑ สมานคณฺ โน ปน สมานคณฺเนน สทฺธิ
ยุตฺโต อปฺปริหีนคณฺ โน ว(๒) โหติ ๑ เตน วุตฺตํ เหตุปฏฺจยา อธิปตฺติยา
นวาติ ๑ เหนตาทิปตฺติทุกเก นเวว วิสุสฺซชฺชนานิ ลพฺภนฺตฺติ อตฺถโ ๑
วิปาเก เอกนฺตฺติ เหนตฺวิปากทุกเก วิปาเก วุตฺตํ เอกเมว วิสุสฺซชฺชนํ
ลพฺภตฺติ เอวิ ตาว ทุมฺลเก วารปฏฺจิจฺเจท วิทิตฺพุโป ๑

ติมฺลกาทีสุปี อิทเมว ลกฺขณํ ๑ เตนเวว เหตุปฏฺจยา
อารมฺมณฺปฏฺจยา อธิปตฺติยา ตีณฺนิตฺ ๑ เหนตารมฺมณฺธาธิปตฺติคฺติเก
อารมฺมเณ วุตฺตานิ ตีเณว วิสุสฺซชฺชนานิ ลพฺภนฺตฺติ อตฺถโ ๑

๑. ม. ตสฺเสวาติ ปทํ เอฏฺณจตฺตทาฬีสาทิกํ วารสตนฺติ

๒. ม. อปฺริหีนคณฺ โน ๑

*เล่มที 48 ปฏิจจวารสฺสอศฺตวณฺณา หน้า 665

เอวํ สพฺพคฺคต นโย เนตพฺโพ ฯ

ทฺวาทสมฺมุตเท ปน วิปากปจฺจโย น ลพฺภตฺติ ตสฺมา
อาเสวนปจฺจยา กมฺเม ตีณฺตี วุตฺวา วิปากํ อปรามสฺสิตฺวา ว
อาหารเ ตีณฺตีอาที (๑) วุตฺตํ ฯ เตรสฺมุตถาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ
เต ปน สงฺขิปิตฺวา เตวีสฺติมฺมุตถโกเวตฺถ ทสฺสตีโต ฯ โส ทฺวโร
โหตี สาเสวโน วา สวีปาโก วา ฯ ตตฺถ ปจฺจมฺ สาสฺวโน
ทสฺสตีโต ฯ โส ตีณฺเนว วิสฺสชฺชนานี ลภตฺติ ฯ เตน วุตฺตํ
อาเสวนปจฺจยา อวิกเต ตีณฺตี ฯ สวีปาโก ปน อาเสวนํ น
ลภตฺติ ตสฺมา ตํ ปหาย วิปากวเสน กณฺณาย ทสฺสสนตฺถํ
อนนฺตฺราเยว เหตุปจฺจยา ฯเปฯ วิปากปจฺจยา อาหารเ เอกนฺตฺติ
เอกํ นยํ ทสฺสเสตฺวา ปจฺจยา เตวีสฺติมฺมุตถาทิสฺสุตา ฯ (๒) เอเตสฺ
ปน ทฺวโร เตวีสฺติมฺมุตถเกสฺส กิณฺจาปี เอกสฺมี วิปากปจฺจโย นตฺถิ
เอกสฺมี อาเสวนปจฺจโย ปจฺจญาชาตปจฺจโย ปน อุกฺขคฺคตาปี ฯ
รฺพฺพิสฺสทฺเทน ปเนเต เตวีสฺติมฺมุตถาทฺเวว เวทิตพฺพา ฯ เตสฺ
สาเสวเน อาเสวนสฺส วเสน [๓] ตีณฺเนว วิสฺสชฺชนานี สวีปาเก
วิปากปจฺจยสฺส วเสน เอกเมวาทิ อยํ เหตุปจฺจยํ อาที กตฺวา
เอกมฺมุตถาทิสฺสุ คณฺณา ฯ

ยมฺปนเตํ เหตุมฺมุตถานนฺตฺริ อารมฺมณฺเจ จิตฺเตน สพฺพคฺคต
๑. ม. อาทิสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. เตวีสฺติมฺมุตถโกว ทสฺสตีโต ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร สพฺพคฺคตาตี ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 666

ตีเณว ปญฺหาตี วุตฺตํ ตํ อารมฺมณฺ (๑) อาที กตฺวา เอกมฺลเกปี
ทุมฺลกาทีสุปี สพฺพตฺถ อารมฺมณปเท เจว อารมฺมณเณ สทฺฐี
เสสฺสัจฺจโยชนาสุ จ ยตฺถ นวหี ภาวิตพฺพํ ตตฺถ ตโยว
ปญฺหา โหนตีตี ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ วิปากปเท ปน วิปากปเทน
สทฺฐีเสสฺสัจฺจโยชนาสุ จ เอโกว ปโยห โหตี ๑ (๒) อิติ ยํ
เหฏฺฐา [๓] พหุคณโนปี ปัจจโย อพหุคณเนน สทฺฐี ยุตฺโต
เตน สมานคณโน โหตีตี วุตฺตํ (๔) ตํ สุวุตฺตเมวาทิ ๑ (๕)

อิทานิ เย อารมฺมณาทีนํ ปัจจยานํ วเสน เอกมฺลกาทโย
ทสฺเสตพฺพา เตสุ เอกมฺลโก ตาว เหตุเอกมฺลเกเนว สทีโสตี
เอกสมิมปี ปัจจเณ ทสฺสโต ๑ อารมฺมณปฺจยวเสน ปน
ทุมฺลเก คณนํ ทสฺเสตฺ อารมฺมณปฺจยยา เหตุยา ตีณิ อธิปติยา
ตีณิ ๑เปฯ อวิกเต ตีณิตี วุตฺตํ ๑ เอตฺถ จ อารมฺมณปฺจยยา
อธิปติยา ตีณิ ๑เปฯ อวิกเต ตีณิตี วตฺตพฺเพ ये เหตุปฺจยยาทโย
ปฺจยยา พหุคณา เตสํ อุนตรคณเนหิ สมานคณเนหิ จ
สทฺฐี สํสนฺทเน ยา คณนา ลพฺภนฺติ ตา (๖) ทสฺเสตฺ อารมฺมณ-
ปฺจยยสฺส ปฺริมภาเก จิตฺมปี เหตุปฺจยํ ปฺจจิมภาเก จเปตฺวา
อารมฺมณปฺจยยา เหตุยา ตีณิตี วุตฺตํ ๑ เตเนตํ อาวิกโรตี
อารมฺมณปฺจโย เณ เณ พหุตรคณเนน วา สมานคณเนน
๑. ม. อารมฺมณปฺจยํ ๑ ๒. ม. โหตีตี ๑ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
อโวจฺมหาตี ทิสฺสตี ๑ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑
๕. ม. อิติสฺทโท นตฺถิ ๑ ๖. ม. ลพฺภนฺติ ตํ ๑

*เล่มที่ 48 ปฏิจจวารสฺสอตฺถวณณา หน้า 667

วา ปัจจเยน สทฺธิ์ ทฺถกฺกาทิเกทฺ คจฺจติ สพฺพตฺถ ตีเณว
ปญฺหาวิสุสฺซชฺชนานิ เวทิตพฺพานิ ฯ วิปากปจฺจเยน ปน สทฺธิ์
ลัสนฺทเน เอกเมว ลพฺภติ ตํ วิปากปจฺจยาทิกาย คณนํ
อาวีภวิสุสฺสตีติ อธิ น ทสฺสตีตํ ฯ ยา เจสา ทุมฺลเก คณนา
ทสฺสิตา ติมฺลกาทีสุปี เอสาว คณนาติ อารมฺมณปจฺจยวเสน
ติมฺลกาทโย น วิตุถาริตา ฯ

อิทานิ อธิปติปจฺจยาทิวเสน ทุมฺลกาทีสุ คณนํ ทสฺสเสตฺถุ
อธิปติปจฺจยา เหตุยา นวาทิอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถาปี วุตฺตนเยเนว
ปจฺจยนิทฺเทโส (๑) เวทิตพฺโพ ฯ ยถา จ อธิปติปจฺจยา เหตุยา
นว เอวํ เสเสสุปี เหตุยา สมานคณนาสุ นเวว ฯ อิติ โย (๒)
ปจฺจโย อาทิมฺหิ ติมฺลจฺติ เตน สทฺธิ์ สมานคณนํ ลัสนฺทเน
อาทิมฺหิ จิตฺตสฺส วเสน คณนา โหติ เตน ปน สทฺธิ์ อุนตร-
คณนํ ลัสนฺทเน อุนตรคณนํเยว วเสน คณนา โหตีติ
เวทิตพฺโพ ฯ ยถา จ อารมฺมณปจฺจยวเสน เอวํ อธิปติปจฺจย-
วเสนาปี ตโต ปเรลลํ อนนฺตราทินํ วเสนาปี ติมฺลกาทโย
น วิตุถาริตา ฯ ตสฺมา ทุมฺลเก ทสฺสิตคณनावเสนว สพฺพตฺถ
สาเรตพฺพา ฯ เตนเนว วุตฺตํ เอเกกํ ปจฺจยํ มฺลํ (๓) กาทฺถน
สชฺฌายมคฺเคน คณตพฺพาติ ฯ

ปจฺจยานุโลมวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ปจฺจยสนฺนิเวโส ฯ ๒. ม. โย โย ฯ

๓. ม. มฺลํ ฯ

ปจยปจยนิยวณณา

ปจยปจยนิย ปน ยสฺมา กุสลปเท น ลพฺภติ กุสล-
ธมฺมสฺส เหตุปจฺเจน วินา อนุปฺตฺติโต ตสฺมา อกุสลํ ธรรมํ
ปฏฺิจฺจาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ นเหตุปจฺจยาติ เหตุปจฺจย-
ปฏฺิกฺเขโป เหตุปจฺจยํ วินา อญฺเณน ปจฺเจน อุปฺปชฺชตีติ
อตุโถ ฯ วิจิจฺจมาสทฺทโต อุตฺตจฺจสทฺทโต โมโหติ อยญฺหิ
สมฺปยุตฺตธมฺมานญฺเจว จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส จ สยํ เหตุปจฺจโย
โหติ อญฺเณสฺส ปน สมฺปยุตฺตเหตุโน อภาวา น เหตุปจฺจยา
อุปฺปชฺชตีติ จเปตฺวา เหตุปจฺจยํ เสเสหิ อตฺตโน อนุรูป-
ปจฺเจหิ อุปฺปชฺชติ ฯ อิมินา นเยน สพฺพตฺถ ปฏฺิกฺเขเปสฺส (๑) อตุโถ
เวทิตฺตโพ ฯ อเหตุกํ วิปាកาพฺยาทคฺคฺนติ อิทํ รูปสมฺภูจฺจูปก-
วเสเนว เวทิตฺตพฺพํ ฯ อญฺเณสฺสปี เอวรฺูเปสฺส เอเสว นโย ฯ

นาริปฺติปจฺเจ กามํ อธิปฺติปี อตฺตนา สทฺธํ ทฺุคฺยสฺส
อธิปฺติโน อภาวา อธิปฺติปจฺจยํ น ลภฺติ ยถา ปน
วิจิจฺจอุตฺตจฺจสทฺทโต โมโห อเหตุโก น ตถา อธิปฺติเยว (๒)
นาริปฺติ ฯ จนนฺทาทิสฺส ปน อญฺเณตฺรํ อธิปฺตี อคฺตฺวา
กุสลาทีนํ อุปฺตฺติกาเล สพฺเพปี กุสลาทโย นาริปฺติโน ฯ
ตสฺมา โมหํ วย วิสฺสุ อธิปฺติมตฺตเมว อนุทฺตริตฺวา สพฺพ-
สงฺคาหิกวเสเนเวสา เอกํ ขนฺธํ ปฏฺิจฺจ ตโย ขนฺธาติอาทิกา
๑. ม. สพฺพปจฺจยปฏฺิกฺเขเปสฺส ฯ ๒. ม. อธิปฺตโย เอว ฯ

*เล่มที่ 48 ปฏิจจวารสฺสอตฺถวณณา หน้า 669

เทศนา กตาคี เวทิตพฺพา ฯ

นารมฺมตรนสมนฺนตเรสุ นารมฺมณ เวยฺ รุปเมว ปัจจยฺ-
ปฺนํ ฯ เตน วุตฺตํ นารมฺมณปัจจยสทิสฺสนฺติ ฯ สหชาตปจฺจโย
ปริหีนโน ฯ ยถา เจส ตถา นิสฺสยอตุตฺถิอวิคตปจฺจยาปี ฯ
กัการณา เอเตหิ วินา กสฺสจฺจ อนุปฺปตฺติโต ฯ
สหชาตนิสฺสยอตุตฺถิอวิคตปจฺจเย หิ ปจฺจกฺขาย เอโกปี รุปา
รูปธมฺโม นุปฺปชฺชติ ตสฺมาเต ปริหีนนา ฯ

นอลฺลวมลฺลปจฺจยวิภงฺเก ปฏฺฐิสฺนธิกฺขณเ วิปากาพฺยาเกต
ขณฺเ ปฏฺฐิจ กฏฺตตารูปนฺติ หทยวตฺถวชฺช เวทิตพฺพํ ฯ

นอุปฺนิสฺสยปจฺจยวิภงฺเก รุปเมว ปัจจยฺปฺนํ ฯ ตลฺยหิ
อุปฺนิสฺสยปจฺจยํ น ลกฺติ ฯ อรูปํ ปน กิณฺจาปี อารมฺมณฺ-
นิสฺสยปกตฺตูปนิสฺสเย น ลเกยฺย อนนฺตรูปนิสฺสยมุตฺตํ ปน
นตฺถิ ฯ เตน วุตฺตํ นอารมฺมณปจฺจยสทิสฺสนฺติ ฯ

นปฺุเรชาเต จิตฺตสมฺภูจฺจานํ รูปนฺติ ปลฺลจโวการวเสน
วุตฺตํ ฯ

นปจฺจจาชาตปจฺจยาติ เอกฺถ สหชาตปฺุเรชาตปจฺจยา สงฺคหํ
คจฺจนฺติ ฯ ตสฺมา สหชาตปจฺจยสทิสฺสา เอกฺถ ปาลี สา
ปน (๑) นาริปฺติปจฺจเย วิคฺถาริตาติ อธิ สงฺขิตฺตา ฯ (๒) นาสฺวณ-
ปจฺจโย กุสฺลากุสฺลปจฺจยวเสน เวทิตพฺพโ (๒) ตถา กิริยา-
๑. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. นาสฺวณปจฺจเย กุสฺลากุสฺลา
ปจฺจยวเสน เวทิตพฺพา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺฐานปฏฺกรณวณณา หน้า 670

พฺยาคตํ ๑ ปาลี ปน อิธาปี นาธิปติปจฺเจ วิตุถาริตวเสเนว
เวทิตพฺพา ๑ เตเนวห นปจฺจชาตปจฺจยมฺปี นาสฺวณปจฺจยมฺปี
นาธิปติปจฺจยสทิสฺนฺติ ๑

นภมฺมปจฺเจ วิปากเจตนา นานากุณฺณิกภมฺมปจฺจยํ ลภตฺตีติ
น คหิตา ๑

นาหารปจฺเจ เอกจฺจํ รูปเมว ปจฺจยฺยุปฺปนฺนํ ตถา
นอินฺทฺริยปจฺเจ ๑

นฉานปจฺเจ ปจฺจวิญฺญาณธมฺมา จ เอกจฺจจฺจํ รูปํ
ปจฺจยฺยุปฺปนฺนํ ๑ ปจฺจวิญฺญาณสฺมิณฺหิ เวทนา จ จิตฺเตกคฺคตา
จ ทพฺพลคฺคตา อุปนิชฺฉานลภฺณํ น ปาปฺณนฺตีติ ฉานปจฺเจ
เต (๑) น คหิตา ๑

นภคฺคปจฺเจ อเหตุกวิปากกิริยญฺเจว เอกจฺจจฺจํ รูปํ
ปจฺจยฺยุปฺปนฺนํ ๑ นสมฺปยุตฺตโนนฺตฺติโนวิกเตสฺ รูปเมว ปจฺจ-
ยฺยุปฺปนฺนํ ๑ เตน วุตฺตํ นารมฺมณปจฺจยสทิสฺนฺติ ๑

นเหตุยา เทวติ เอกมฺลคคณฺนาย ขธาปาลีเมว นียฺยาติ ๑

ทมฺมฺลเก นเหตุปจฺจยา นารมฺมณฺ เอกนฺติ เหตุถ กิณฺจาปี
พหุคณฺเนน สทฺธิ อฺนฺตรคณฺนสฺส สฺสฺนฺทเน อฺนฺตรคณฺนानํ
วเสน นเหตุยา วิย ทฺวีหิ ภวิตพฺพํ นารมฺมณฺวเสน ปน
อรุปรมฺมานํ ปรีหีนฺตฺตา อพฺยาคตํ ปฏฺิจฺจํ รูปาพฺยาคตสฺส
๑. ม. อัย ปาโจ นฺตฺติ ๑

*เล่มที่ 48 ปฏิจฺจวารสฺสอศฺตวณฺณา หน้า 671

อุปฺปตฺตี สฺนฺชาย เอกนฺติ วุคฺคํ ฯ สพฺเพสฺส เอกเกสฺสปี เอเสว
นโย ฯ เทวติ วุคฺคตฺถฺจ
เวทิตพฺพํ ฯ

ติมฺมฺลกาทีสุ ปน สพฺเพสฺส นารมฺมณปจฺจยสฺส อปริหีนตฺตา
เอกเมว วิสฺสชฺชนนฺติ อัยฺ ปจฺจนีเย นเหตุปจฺจยํ อาทิ กตฺวา
เอกมฺมฺลกาทีสุ คณฺนา ฯ

นารมฺมณปจฺจยาทโย ปน เอกมฺมฺลเก ตาว ปฺริเมน
สทิสฺสตฺตา อีธาปี น ทสฺสิตฺตาเยว ฯ นารมฺมณปจฺจยวเสน ทมฺมฺลเก
นารมฺมณปจฺจยา นเหตุยา เอกนฺติ นเหตุทมฺมฺลเก วุคฺคตฺเมว ฯ
นาธิปฺติยา ปณฺจจาติ นารมฺมณปจฺจเย ลทฺทวเสน เวทิตพฺพาทิ
เอวํ สพฺพสฺสํสฺนฺทเนสฺส อุนฺตรคณฺนสฺสเสว ปจฺจยสฺส วเสน คณฺนา
เวทิตพฺพาทฺ ฯ ยตฺถ ยตฺถ จ นารมฺมณปจฺจโย ปวิสฺติ ตตฺถ
ตตฺถ รูปเมว ปจฺจยูปฺปนํ ฯ นานนฺตรนสมนฺตรนอลฺยณฺณ-
นอุปฺนิสฺสยนาหารนอินฺทฺริยนสมฺปยุคฺตโนนคฺคิโนวิกตปจฺจยानํ
ปวิญฺจ
ปจฺจยา สพฺพตฺถ สทิสฺสวีสฺสชฺชนา ฯ นสหฺชาตาทิจตฺถกํ อีธาปี
ปฺริหีนเมวาทิ อิทฺเมตฺถ ลกฺขณํ ฯ อิมินา ปน ลกฺขณเณ
สพฺเพสฺส ทมฺมฺลกาทีสุ อัยฺ ปจฺจโย มฺลํ อยฺยเจตฺถ (๑) ทมฺมฺลโก
อัยฺ ติมฺมฺลโก อัยฺ สพฺพมฺมฺลโกติ ตํ (๒) สลฺลทฺถเขตฺวา อุนฺตรคณฺนสฺส
๑. ม. อยฺยเจตฺถ ฯ ๒. ม. อัยฺ ปาโจ นคฺคิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 672

ปจฺจยสฺส วเสน คณฺนา เวทิตพฺพาติ ฯ

ปจฺจยปจฺจนียวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺจยानุโลมปจฺจนียวณฺณา

อิทานิ อนุโลมปจฺจนีเย คณฺนํ ทสฺสเสตฺถํ เหตุปจฺจยา

นารมฺมณฺเ ปณฺจชาติอาทิ อารทฺธิ ฯ ตตฺถ ฯ เหาติปติมคฺคปจฺจเยสฺส

อนุโลมโต จิตฺเตสฺส สหชาตาทโยว จตฺตารโ สพฺพภูฏานิกปจฺจยา

อาหารินุทฺริยฆานนคฺคปจฺจยา จตฺตารโติ อิมํ อฏฺฐ ปจฺจนียโต

น ลพฺภนฺติ ฯ เหตุปจฺจยาทิวเสน หิ อุปฺปชฺชมานโน ฆมฺโม

อิมํ อฏฺฐ ปจฺจเย อลภฺนฺโต นาม นตฺถิ ฯ อารมฺมฆานนตฺร-

สมนฺนตฺรฺปนฺนิสฺสยสมฺปยุตฺตตฺตวิคตปจฺจเยสฺส ปน อนุโลมโต จิตฺเตสฺส

อรฺุฏฺฐานิกา ปจฺจนิกโต น ลพฺภนฺติ ฯ น หิ อารมฺมณ-

ปจฺจยาทีหิ อุปฺปชฺชมานา อนนฺตฺรปจฺจยาทโย น ลพฺภนฺติ ฯ (๑)

สหชาตอลฺภณณฺณนิสฺสยฆมาหารินุทฺริยอตฺถิวิคตปจฺจเยสฺส ปน

อนุโลมโต จิตฺเตสฺส จตฺตารโ สพฺพภูฏานิกาเยว ปจฺจนิกโต น

ลพฺภนฺติ ฯ เอเตสฺสหิ ปจฺจยानํ วเสน อุปฺปชฺชมานโน

สพฺพภูฏานิกํ อลภฺนฺโต นาม นตฺถิ ฯ ปจฺจนาชาตปจฺจยสฺส

อนุโลมโต จานํ นาม นตฺถิ ฯ เอวํ เสเสสฺส อนุโลมโต จิตฺเตสฺส

เย จ ลพฺภนฺติ เย จ น ลพฺภนฺติ เต สลฺลภฺเตตฺวา

๑. ม. อนนฺตฺรสมนฺตฺรปจฺจยาทโย น ลภฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปฏิจฺจวารสฺสอตฺถวณฺณา หน้า 673

สพฺเพสุปี ทฺมุลกาทิสฺส นเยสุ เตสํ เตสํ ปจฺจยानํ สํสนฺทเน
อุนฺตรคณฺณานํเยว วเสน คณฺณา เวทิตพฺพาติ ฯ

ปจฺจยानุโลมปจฺจนียวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺจยปจฺจนียานุโลมวณฺณา

อิทานิ ปจฺจนียานุโลเม คณฺณํ ทสฺเสตฺถํ นเหตุปจฺจยา
อารมฺมณฺเฑ เทวฺติอาทิ อารทฺธิ ฯ ตตฺถ เหตุมฺหิ ปจฺจนีกโต
จิตฺเต จเปตฺวา อธิปฺตี อวเสสา อนุโลมโต ลพฺภนฺติ ฯ ปจฺจญาชาโต
ปนฺน อนุโลมโต สพฺพตฺถเวว น ลพฺภติ เย นว ปจฺจยา
อรุปานณฺเวยวาทิ วุตฺตา เตสุ ปุเรชาตณฺจ อาเสวนณฺจ จเปตฺวา
อวเสเสสุ สตฺตสฺส ปจฺจนีกโต จิตฺเตสุ เสสา อรูปญฺ्ञานิกา
อนุโลมโต น ลพฺภนฺติ ฯ โย หิ อารมฺมณฺาทีหิ นุปฺปชฺชติ
น โส อนนฺตราทโย ลภติ ฯ ปฏฺฐิสฺสนฺธิวิปาโก ปนฺน ปุเรชาตโต
สพฺพวิปาโก จ สทฺธิ กิริยามโนชาตฺถยา อาเสวนโต
อนุปฺปชฺชมานปี อนนฺตราทโย ลภติ ตสฺมา ปุเรชาตณฺจ
อาเสวนณฺจ จเปตฺวาติ วุตฺตํ ฯ

ปุเรชาตปจฺจญาชาตาเสวนวิปากวิปฺยุตฺเตสุ ปจฺจนีกโต จิตฺเตสุ
อวิกตํ (๑) จเปตฺวา อวเสสา อนุโลมโต ลพฺภนฺติ ฯ กมฺมปจฺจเย
ปจฺจนีกโต จิตฺเต จเปตฺวา วิปากปจฺจยํ อวเสสา อนุโลมโต
๑. ม. เอกิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 674

ลพฺภนฺตฺติ ฯ อหฺารินฺทฺริเยสุ ปฺจจฺนิกฺโต จิตฺเตสุ จเปตฺวา
สพฺพฺภฺจฺจฺนิกฺเก เจว อณฺุณมณฺุณกมฺมาหฺารินฺทฺริยปฺจฺเจยฺ จ อวเสสา
อนฺุโลมฺโต น ลพฺภนฺตฺติ อิตฺเร ยฺช
ณฺานปฺจฺเจยฺ ปฺจจฺนิกฺโต จิตฺเต หฺต
อนฺุโลมฺโต น ลพฺภนฺตฺติ มคฺคปฺจฺเจยฺ ปฺจจฺนิกฺโต จิตฺเต หฺตฺตฺตฺต
ปฺติปฺจฺเจยฺ อนฺุโลมฺโต น ลพฺภนฺตฺติ ฯ วิปฺปยุตฺตปฺจฺเจยฺ ปฺจจฺนิกฺโต
จิตฺเต ปฺเรชาตปฺจฺเจยฺ จเปตฺวา อวเสสา อนฺุโลมฺโต ลพฺภนฺตฺติ ฯ
เอวณฺเตสุ เตสุ ปฺจเจยฺสุ ปฺจจฺนิกฺโต จิตฺเตสุ เย เย อนฺุโลมฺโต
น ลพฺภนฺตฺติ เต เต ฉตฺวา เตสํ เตสํ ปฺจเจยฺนํ สํสนฺทเน
อนฺตรกณฺณานํ วเสน กณฺณา เวทิตพฺพา ฯ

ทฺมุลกาทิสฺสู นเยสุ ยํ ยํ อาทิ (๑) กตฺวา เย เย ทฺกาทโย
ทฺสฺสิตฺตา เต เต ลพฺภมานาลพฺภมานปฺจเจยวเสน ยถา ยถา
ทฺสฺสิตฺตา ตถา ตถา สาธุกํ สลฺลกฺเขตพฺพา ฯ ตตฺถ ยํ นหฺตฺ-
วเสน ทฺมุลกาทโย นเย ทฺสฺเสนฺเตน นหฺตฺปฺจเจยฺ นารมฺมณ-
ปฺจเจยฺ ฯเปฯ นาสฺวณปฺจเจยฺติ วตฺวา ยาว อาสฺวณา สพฺพํ
สทิสฺสนฺติ วุตฺตํ ฯ ตสฺส นอณฺุณมณฺุณปฺจเจยฺ สหฺชาเต เอกนฺติ-
อาทิสฺสิตฺตา เวทิตพฺพา ฯ ยณฺจ นกมฺเม คณฺิเต ปณฺจ
คณฺหาตีตี (๒) สึหฺลภาสาย ลิจิตํ ตสฺสตุโถ นหฺตฺปฺจเจยมาทิสฺสู กตฺวา
นกมฺมปฺจเจยฺติ เอวํ นกมฺมปฺจเจยเณ ฆณฺิเต สหฺชาเต เอกนฺติ

- # ๑. ม. ทฺมุลกาทิสฺสู จ นเยสุ ยํ ยํ ปฺจเจยํ อาทิสฺสู ฯ
- # ๒. สึ. ปณฺหาตีตี ฯ

*เล่มที่ 48 ปฏิจจวารสอตุถวณณา หน้า 675

เอวํ ทสฺสีตา ปญฺเจว ปจฺจยา อนุโลมโต ลพฺภนฺติ น
อญฺเณติ ฯ เอวํ อญฺเณสุปี เอวรฺูเปสุ จาเนสุ พุยฺชนํ
อนาทียิตฺวา อธิปฺเตตฺตฺโตเยว คเหตุพฺุโพ ฯ เอวรฺูปญฺหิ พุยฺชนํ
อตุตฺโน สลฺยณานิพฺนฺชนตฺถํ โปราณหิ สกฺกาสาย (๑) ลิจิตํ ฯ

อปิจ อิมสฺมี ปจฺจนียานุโลเม ปจฺจยฺุปฺนฺนชฺมเมสุปี อตุติ-
ชฺมโม กมฺมปจฺจยํ ลภฺติ น อินฺทฺริยปจฺจยํ โส อสลฺยเณสุ เจว
ปญฺจโวการภเว(๒) ปวตฺเตจ รฺูปชีวิตินฺทฺริยวเสน เวทิตฺพฺุโพ ฯ
อตุติชฺมโม มคฺคปจฺจยํ ลภฺติ น เหตุปจฺจยํ โส วิจิจฺ-
จฺุทฺทจฺจสทฺคตโมหวเสน (๓) เวทิตฺพฺุโพ อตุติชฺมโม ฉานปจฺจยํ
ลภฺติ น มคฺคปจฺจยํ โส มโนธาตฺวอเหตุกมฺโนวิญฺญาณธาตฺวเสน
เวทิตฺพฺุโพ ฯ ยตฺถ กฏฺุตตารฺูปานิ นานากฺขณิกกมฺมวเสน
กมฺมปจฺจยํ ลภฺนฺติ ตตฺถ รฺูปชฺมมาเหตุาธิปฺตีวิปาकिनฺทฺริ
ยฉานมคฺคปจฺจเย น ลภฺนฺติ สพฺุพฺุจฺจานิกา ปจฺจนียา น
โหนติ ฯ อเหตุเก อธิปฺตีปจฺจโย นตฺถิตฺติ อิมสมฺปิ ปกิณฺณกานํ
วเสนตฺถ คณฺนวาโร อสมฺโมหโต เวทิตฺพฺุโพ ฯ

ตฺตรายํ นโย นเหตุปจฺจยา อารมฺมเณ เทวติ เอตฺถ
ตาว อเหตุกโมโห เจว อเหตุกวิปากิรียา จ ปจฺจยฺุปฺนฺนา (๔)
ตสฺมา อกฺุสเลนากฺุสลํ อพฺุยาทเตนาพฺุยาทตํ สนฺชาย เอตฺถ

๑. ม. สกสกาสาเย ฯ ๒. ม. ปญจโวการเ ฯ

๓. ม. ...สททตโมหวเสน ฯ ๔. ม. ปจฺจยฺุปฺนฺนํ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 676

เทวติ วุตฺตํ ฯ เสเสสุปี เอสเว นโย ฯ อาเสวเน ปน วิปากํ
น ลพฺภติ ตถา กิริยามโนธาคฺ ฯ ตสฺมา กิริยาเหตุกมโน-
วิญญาณธาคฺวุเสเนตฺถ อพฺยาคเตนาพฺยาคตฺนฺติ (๑) เวทิตพฺพํ ฯ
วิปากเ เอกนฺติ อพฺยาคเตนาพฺยาคตเมว ฯ มกุเ เอกนฺติ
อกุสเลนากุสลเมว ฯ

นารมฺมณมฺลเก เหตุยา ปญฺจาติ รุปรเมว สฺนุชาย
วุตฺตํ ตณฺหิ กุสลํ อกุสลํ อพฺยาคตํ กุสลาพฺยาคตํ
อกุสลาพฺยาคตญฺจาติ ปัจจ โกฏฺฐาเส ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฯ
สพฺพปัจจเกสุปี เอสเว นโย ฯ อณฺณมณฺเ เอกนฺติ ภูตฺรูปานิ
เจว วตฺถุญฺจ สฺนุชาย วุตฺตํ ฯ ตานิ หิ นารมฺมณปฺจฺจยา
อณฺณมณฺเปจฺจยา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ติมฺลเกปี เอสเว นโย ฯ

นาธิปติมฺลเก เหตุยา นวาติ อนุโลเม เหตุมฺหิ วุตฺตानเว ฯ
ตีณฺตีอาทินิปี เหฏฺฐา อนุโลเม วุตฺตสทิสานเว ฯ ติมฺลเก เทวติ
เหฏฺฐา นเหตุปฺจฺจยา อารมฺมณเ วุตฺตสทิสานเว ฯ

นปฺุเรชาตมฺลเก เหตุยา สตฺตาคติ เหฏฺฐา อารุปฺเป กุสลํ
เอกํ ขนฺธํ ปฏฺิจฺจาคติอาทินา นเยน นปฺุเรชาเต (๒) ทสฺสิตานเว ฯ
สพฺพสตฺตเกสุปี เอสเว นโย ฯ นกมฺมมฺลเก เหตุยา ตีณฺตีอาทิสู
เจตนาเว ปฺจฺจยฺุปฺปนฺนา ตสฺมา กุสลํ อกุสลํ อพฺยาคตญฺจ
ปฏฺิจฺจ อุปฺปตฺตํ สฺนุชาย ตีณฺตี วุตฺตํ ฯ อิมินา นเยน เอกํ
๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปฺุเรชาเต ฯ

*เล่มที่ 48 สหชาตวารวณณา หน้า 677

เทว ตีณิ ปญจ สตุต นวาทิ อากตภูจนาเสสุ คณนา
เวทิตพพาฯ จตุตาริ ฉ อฏฐาติ อีมา ปน ติสฺโส คณนา
นคฺเถวาทิ ฯ

ปจฺจยปจฺจนียานุโลมวณณา นิฏฐิตา ฯ
นิฏฐิตา จ ปฏิจฺจวารสฺส อตฺถวณณา ฯ

สหชาตวารวณณา

สหชาตวเร กุสลํ ฆมฺมํ สหชาโตติ กุสลํ ฆมฺมํ ปฏิจฺจ
เตน สหชาโต หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ เสสเมตฺถ ปฏิจฺจวเร
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อวसाने ปนสฺส ปฏิจฺจจตุตฺถิ (๑) นาม
สหชาตจตุตฺถิ(๒) สหชาตจตุตฺถิ นาม ปฏิจฺจจตุตฺถินฺนิตฺติ อุกฺกนิมฺมปิ
เอเตสํ วารานํ อตฺถโต นินฺนนานากรรมภาวทสฺสนคฺคํ วุตฺตํ ฯ
อตฺถโต หิ เอเต เทวปี นินฺนนานากรรมา ฯ เอวํ สนฺเตปี
อณฺณมณฺณสฺส อตฺถนियมนคฺคํ วุตฺตา ฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รุเป
จาทิอาทิสฺสุ หิ อสหชาตมฺปิ ปฏิจฺจ อฺปฺปชฺชตีติ วุจฺจติ ฯ
สหชาตมฺปิ จ อฺปาหารูปํ ภูตฺรูปสฺส ปจฺจโย น โหติ ฯ
อิตฺติ ปฏิจฺจวเรณ สหชาตปจฺจยภาวํ สหชาตวเรณ จ ปฏิจฺจจาทิ
วุตฺตสฺส สหชาตภาวํ นียเมตฺถ อฺโกเปเต วุตฺตา ฯ อปีจ ตถา
๑. สี. ปฏิจฺจจตุตฺถิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ม. ปฏิจฺจจตุตฺถิ ฯ
๒. ม. สหชาตจตุตฺถิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 678

พฺชณณกานํ อชฺฌาสนวเสน เทสนาวีลาเสน นินฺรุตฺติปฏฺฐิสมฺภิทาป-
ปเกทธานนวเสน จาปี เอเต อุโภปี วุตฺตาคี ฯ

สหชาตวารวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺจยวารวณณา

ปจฺจยวारे กุสลํ ฌมฺมํ ปจฺจยาคี กุสลฌมฺเม ปตฺติฏฺฐิตํ
หุตฺวา กุสลํ ฌมฺมํ นิสฺสยญฺเฐน ปจฺจยํ กตฺวาตี อตฺโถ ฯ
กุสลํ เอกํ ขนฺธํ ปจฺจยาคี กุสลํ เอกํ ขนฺธํ นิสฺสยํ (๑) กตฺวา
ตโย ขนฺธา อุปฺปชฺชนฺติ เหตุปจฺจยาคี วุตฺตํ โหตี ฯ อิมินา ว
อุปาเยน สพฺพปเทสุ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ วตฺถุํ ปจฺจยา
วิปากาพฺยากตา กิริยาพฺยากตา ขนฺธาตี อิทํ ปญฺจโวการเ
ปวตฺติวเสน วุตฺตํ ฯ ปญฺจโวการเ ปวตฺตियณฺหิ ขนฺธานํ ปุเรชาตํ
วตฺถุํ นิสฺสยปจฺจโย โหตี ฯ ปฏฺฐิจฺจตฺถสฺส ปน สหชาตตฺถตฺตา
ปฏฺฐิจฺจวारे เอส นโย น ลพฺภตฺตีติ ปฏฺฐิสนฺธิยํ สหชาตเมว
วตฺถุํ สนฺธาย วตฺถุํ ปฏฺฐิจฺจ ขนฺธาตี วุตฺตํ ฯ กุสลํ เอกํ
ขนฺธญฺจ วตฺถุญฺจ ปจฺจยา ตโย ขนฺธาตีอาทิสฺสปี อิมินา ว
นเยน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

อพฺยากตํ ฌมฺมํ ปจฺจยา กุสโล จ อพฺยากโต จาคี
กุสลาพฺยากตานํ เหตุปจฺจยวเสน เอกโต อุปฺปตฺตี สนฺธาย
๑. ม. นิสฺสยปจฺจยํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจยวาระวณณนา หน้า 679

วุดตัม ๑ กุสลูปปตติกขณสมิณฺหิ วุดถุํ นิสฺสาย กุสลา ขนฺธา
จิตฺตสมฺภูจฺจเน จ มหาภูเต นิสฺสาย จิตฺตสมฺภูจฺจัน อฺปาทา-
รูปํ เหตุปจฺจยวเสน เอกโต อฺปฺปชฺชติ ๑ อิติ ปจฺจยภูตสฺส
อพฺยาคตสฺส นานตฺเตปี ปจฺจยฺปฺปนฺนํ เหตุปจฺจยวเสน เอกโต
อฺปฺปตฺตี สนฺธาเยตํ วุดตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ๑ อณฺเณสุปี เอวรฺูเปสุ
จฺจเนสุ เอเสว นโย ๑

เอวํ อิมสฺมี เหตุปจฺจเย สหชาตลฺลจ ปฺเรชาตลฺลจ
นิสฺสยภูจฺจเน ปจฺจยํ กตฺวา สตฺตรส ปฺลหา วิสฺสชฺชิตา ๑
ตตฺถ ขนฺธา เจว ภูตา จ สหชาตวเสน วุดถุํ สหชาต-
ปฺเรชาตวเสน กหิตํ ๑ ปฺฏิจฺจวเร ปน สหชาตวเสน ปจฺจโย
ลพฺภติ ตสฺมา ตตฺถ นเวว ปฺลหา วิสฺสชฺชิตา ๑ เย ปเนเต
เอตฺถ สตฺตรส ปฺลหา วิสฺสชฺชิตา เตสุ เอกาทิเก เอกาวसान
วิสฺสชฺชเน กุสลาทีสุ เอกปจฺจยโต เอโก ปจฺจยฺปฺปนฺโน ๑
เอกาทิเก ทฺวาวसान เอกปจฺจยโต นานापจฺจยฺปฺปนฺโน ๑
ทฺวาทิเก เอกาวसान นานापจฺจยโต เอโก ปจฺจยฺปฺปนฺโน ๑
ทฺวาทิเก ทฺวาวसान นานापจฺจยโต นานापจฺจยฺปฺปนฺโน ๑

อารมฺมณปจฺจยาทีสุปี อิมินาว อฺปาเยน ปฺลหา-
วิสฺสชฺชนปฺเปโกโท เวทิตพฺโพ ๑ ยมฺปนฺเต อารมฺมณ (๑) วุดถุํ
ปจฺจยา ขนฺธาติ วุดตัม ตํ ปฺฏิสนฺธิกฺขณ เวปํกกฺขนฺเชเยว
๑. ม. อารมฺมณปจฺจเย ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจนาปฺปกรณวณฺณนา หน้า 680

สนฺธาย วุตฺตํ ฯ จกฺขุวิญญาณาทีนํ อพฺยากตํ นิสฺสาย อารมฺมณ-
ปจฺจเยน อุปฺปชฺชนฺตานิ ปภทฺทสฺสณฺตํ วุตฺตานิ ฯ ปฺน วตฺถุ
ปจฺจยาตี ปวตฺเต วิปากกิริยาพฺยากตานิ อุปฺปตฺติทสฺสณฺตํ
วุตฺตํ ฯ เสถํ ปฺริมนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ อิมสฺมี อารมฺมณ-
ปจฺจเย สหชาตญฺจ ปฺเรชาตญฺจ ปจฺจยํ กตฺวา สตฺต ปญฺหา
วิสฺสชฺชิตา ฯ ตตฺถ ขนฺธา สหชาตวเสน วตฺถุ สหชาตปฺเรชาต-
วเสน จกฺขุวายนฺตานิ ปฺเรชาตวเสน(๑) กหิตานิ ฯ ปฏฺิจฺจวเร
ปฺน สหชาตวเสนเนว ปจฺจโย ลพฺภติ ตสฺมา ตตฺถ ตโย ว
ปญฺหา วิสฺสชฺชิตา ฯ

อธิปติปจฺจเย วิปากาพฺยากตํ โลกุตฺตรเมว เวทิตพฺพํ ฯ
อนนฺตรสมนฺนตรา รฺูปาภาเวน อารมฺมณสทิสฺสา ฯ ปฺรโต
อาเสวนนฺตฺติวิกเตสุปี เอเสวน โย ฯ

สหชาตปจฺจเย กฏฺฏตารูปี อุปาถารูปนฺติ อุปาถารูป-
สฺงขาตํ กฏฺฏตารูปี ฯ อิทํ อสฺลยสฺตฺตทานญฺเฬว รฺูปี สนฺธาย
วุตฺตํ ฯ จกฺขุวายนฺตานิ ปฺนจโวการวเสน วุตฺตานิ ฯ

อญฺณมญฺญปจฺจเย จ ยถา อารมฺมณปจฺจยา เอวนฺติ
วิสฺสชฺชนสมตํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปจฺจยฺอุปฺนเนสุ ปฺน นานตฺตํ
อตฺถิ ฯ

อุปฺนนิสฺสยปจฺจเย อารมฺมณปจฺจยสทิสฺสนฺติ รฺูปาภาวโตปี
๑. ม. ปฺเรชาตวเสนเนว ฯ

*เล่มที่ 48 ปจฺจยวารวณณา หน้า 681

วิสฺสชฺชนสมตายปี วุตฺตํ ฯ

วตฺถุํ ปุเรชาตปจฺจยาตีอาทีนํ ปฏิจฺจวาระ วุตฺตนเยเนว
อตุโถ คเหตุพฺโพ ฯ

กมฺมปจฺจเย ตีณฺนิตฺติ (๑)กุสลํ ปจฺจยา กุสลโถ กุสลํ ปจฺจยา
อพฺยาโกโต กุสลํ ปจฺจยา กุสลโถ จ อพฺยาโกโต จาติ(๑)เอวํ
ตีณฺนิตฺติ เวทิตพฺพานิ ฯ อกุสเลปี เอเสว นโย ฯ

วิปฺปยุตฺตปจฺจเย ขนฺธะ วิปฺปยุตฺตปจฺจยาตี ขนฺธะ นิสฺสาย
วิปฺปยุตฺตปจฺจยา อุปฺปชฺชนฺตฺติ อตุโถ ฯ ขนฺธะ วตฺถุํ วิปฺปยุตฺต-
ปจฺจยาตี ขนฺธะ วตฺถุํ นิสฺสาย วิปฺปยุตฺตปจฺจยา อุปฺปชฺชนฺตฺติ
อตุโถ ฯ เสถิ์ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ์ ฯ

อิทานิ ยถาลทฺธานิ วิสฺสชฺชนานิ คณฺนวเสน ทสฺเสตฺถุํ
เหตุยา สตฺตฺรสาตีอาทีมาห ฯ ตตฺถ เหตุยา สตฺตฺรสาตี กุสฺเลน
กุสลํ กุสฺเลนาพฺยาโกตํ กุสฺเลน กุสฺลาพฺยาโกตฺนฺติ เอวํ กุสฺลวเสน
เอกาทิกานิ เอกาวसानานิ เทว พุทฺทาวसानเมกนฺติ ตีณฺนิตฺติ วุตฺตานิ
โหนฺติ ตถา อกุสฺลวเสน ฯ อพฺยาโกเตนาพฺยาโกตํ เตเนว กุสลํ
อกุสลํ กุสฺลาพฺยาโกตํ อกุสฺลาพฺยาโกตญจ กุสฺลาพฺยาโกเตหิ กุสลํ
อพฺยาโกตํ กุสฺลาพฺยาโกตํ อกุสฺลาพฺยาโกเตหิ อกุสลํ อพฺยาโกตํ
อกุสฺลาพฺยาโกตฺนฺติ เอวํ สตฺตฺรส วารานิ(๒) เวทิตพฺพานิ ฯ

อารมฺมณฺเ สตฺตฺตาตี กุสฺเลน กุสลํ อกุสฺเลนากุสลํ

๑. ม. กุสลํ ปจฺจยา กุสลโถ อพฺยาโกโต กุสฺลาอพฺยาโกโต จาติ ฯ

๒. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 682

อพฺยากเตนาพฺยากตํ (๑) อพฺยากเตน กุสลํ อพฺยากเตน อกุสลํ(๑)

กุสลาพฺยากเตน กุสลํ อกุสลาพฺยากเตนากุสลาสนฺติ เอวํ สตฺต ฯ

วิปาเก เอกตฺติ อพฺยากเตน อพฺยากตเมว ฯ เอวเมตฺถ
สตฺตรส สตฺต เอกนฺติ ตโย วารปริจฺเจทา โหนฺติ ฯ เตสุ
ทฺวาทส สตฺตรสกา เอกาทส (๒) สตฺตกา เอกํ เอกนฺติ เต
สพฺเพ สาธุกํ สลฺลภฺเขตฺวา ปรโต ทฺกตีกาทิวเสน ปจฺจย-
ตํสนฺทเน อุนฺตรคณฺนสฺส วเสน คณฺนา เวทิตพฺพา ฯ สกฺกา
หิ อิมาย คณฺนาย ทฺกมฺลกาทีสุ วารปริจฺเจทํ (๑) ชานิตฺนฺติ
ปฺน กุสลํ ฌมฺมํ ปจฺจยา กุสโล ฌมฺโมติ อนามลิตฺวา
คณฺนวเสนเนว วารปริจฺเจทํ ทสฺเสตฺถ เหตุปจฺจยา อารมฺมณ
สตฺตาทิตฺวาหิมารทฺธํ ฯ

ตตฺถ กุสลํ ฌมฺมํ ปจฺจยา กุสโล ฌมฺโม อฺปฺปชฺชติ
เหตุปจฺจยา อารมฺมณปจฺจยา ฯ กุสลํ เอกํ ขนฺธํ ปจฺจยา
ตโย ขนฺธาติ อิมินา นเยน อารมฺมณ ลทฺธวิสฺสชฺชนานิ
วิตฺถาเรตพฺพานิ ฯ อยฺนฺตาว อนฺโถเม นโย ฯ

ปจฺจนีเย ปน กุสลํ น ลพฺภตฺติ อกุสลํ ฌมฺมํ ปจฺจยาติ
อกุสลาเมวาทิ กตฺวา วิสฺสชฺชนํ อารทฺธํ ฯ ตํ ยถาปาลีเมว
นียฺยาติ ฯ ยถฺยเหตุตฺถ วตฺตพฺพํ สียา ตํ ปฏฺิจฺจวารสฺส ปจฺจนีเย
วตฺตเมว ฯ

๑. ม. กุสลํ อกุสลํ ฯ ๒. ม. ทส ฯ ๓. ม. วารปริจฺเจเท ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจยวาวณณา หน้า 683

ยมฺปนํ ปัจจนีเย ลทฺฐวิสสชฺชนปริจฺเฌทํ คณนโต ทสฺเสตฺถ
นเหตุยา จตฺตาริตฺติอาทึ วุคฺคํ ตตฺถ จตฺตาริ สตฺตรส สตฺต
ปฺลจ ตีณิ เอกนฺติ น ปริจฺเฌทาฯ เตสํ วเสน ทฺกตฺติกาทิสฺสุ
ปฺลจยสํสฺนทฺเน คณนาเวทิตพฺพาฯ โน(๑) หิ ปฺลจโย สตฺตรส
วิสสชฺชนานิ ลกฺติ เตน สทฺธิ สทิสสํสฺนทฺเน สตฺตรส
อฺนตรสํสฺนทฺเน เสสา ฉาปี ปริจฺเฌทา ลพฺภนฺติฯ เอวํ เสเสสุปี
อธิกปฺปริจฺเฌทํ จเปตฺวา สมสฺมา อฺนตรา จ ลพฺภนฺติฯ (๒)

เอตฺถ จ อธิกตรา น ลพฺภนฺตฺติ อยเมตฺถ นียโม
สมสฺมา ปน อฺนตรา จ อตฺถา วิโรเช สติ ลพฺภนฺติฯ
เตเนเวตฺถ นเหตุปฺลจยา นารมฺมเณ เอกนฺติอาทึ วุคฺคํฯ เอตฺถ
หิ นเหตุยา จตฺนํ นารมฺมเณ ปฺลจจฺนํ อากตฺตฺตา นเหตุวเสน
จตฺตาริตฺติ วตฺตพฺพิ สียา นารมฺมเณน สทฺธิ ฌฏฺฐิตฺตฺตา ปน
สาร์มฺมณชฺมโม (๓) วิรุชฺฌตฺติ อกฺุสลํ ชฺมมํ ปฺลจยา อกฺุสโล ชฺมโม
อพฺยาคํ ชฺมมํ ปฺลจยา อกฺุสโล อกฺุสลณฺจ อพฺยาคณฺจ
ชฺมมํ ปฺลจยา อกฺุสโลติ ตีณิ วิสสชฺชนานิ ปรีหีนานิฯ
อพฺยาคํ ชฺมมํ ปฺลจยา อพฺยาคโตติ รุปวเสน เอกเมว
วุคฺคํฯ เอวํ สพฺพตฺถ วิรุทฺธาวิรุทฺธิ ฌตฺวา ลพฺภมานปริจฺเฌโท
เวทิตพฺโพฯ อปีเจตฺถ อิทํ นยมตฺตทสฺสนํฯ นาริปตฺติยา จตฺตาริตฺติ
นเหตุยา ลทฺฐาเนวฯ เสสจตฺถเกสุปี เอเสว นโยฯ
๑. ม. โยฯ ๒. ม. ลพฺภนฺตฺติฯ ๓. ม. อารมฺมณชฺมโมฯ

*เล่มที่ 48 มหาปัญญาปกรณ์ปกรณวณณา หน้า 684

นानนุตเร เอกนติ อเหตุกจิตตสมุฏฐานสุส เจว เสสรูปสุส
จ วเสน อพฺยาคเตนาพฺยาคตํ ๑ เอวํ สพฺเพสุ เอกเกสุ
ยฺชชฺชมานกรูปี ฆานิตพฺพํ ๑ นปุเรชาเต เทวติ อธิปปี นเหตุ-
วเสน จตฺตาริตฺติ วตฺตพฺพํ สฺยิยา นปุเรชาเตน สทฺธิ ฆมฺมิตฺตฺตา
ปน อพฺยาคตํ ฆมฺมํ ปจฺจยา อกฺขโล อกฺขลลฺยจ อพฺยาคตลฺยจ
ฆมฺมํ ปจฺจยา อกฺขลโลติ วตฺตปุเรชาตวเสน เทว วิสฺสชฺชนานี
ปริหีนานี ๑ อารูปเป ปน อเหตุกโมหสุส อเหตุกกริยาย (๑) จ
วเสน เทว วุตฺตานี ๑ นวิปฺปยุตฺเต เทวติ อารูปเป อเหตุกา-
กฺขลกริยาวเสน เทว ๑ โนนตฺถิโนวิกเตสุ เอกนติ สพฺพสุส
รูปสุส วเสน อพฺยาคเตนาพฺยาคตํ ทฺฐจพฺพํ ๑ ติกาทิสฺ
อปฺพพฺพํ นตฺถิ ๑

นารมฺมณฺมูลเก ปน นาทิปตฺติยา ปญฺจาติ นารมฺมณ
ลทฺฐาเนว ๑ นกมฺเม เอกนติ เอตฺถ จิตฺตสมุฏฐานลฺยจ
กฏตฺตารูปลฺยจ อกฺกเหตุวา เสสรูปวเสน อพฺยาคเตนาพฺยาคตํ
เวทิตพฺพํ ๑

นาริปตฺติมูลเก นปุเรชาเต สตฺตฺตาติ นปุเรชาเต ลทฺฐาเนว ๑
นปจฺจจาชาเต สตฺตฺตรสาติ อิมานีปี ตตฺถ ลทฺฐานี สตฺตฺตรเสว ๑
นानนฺตรนสมนฺตรนอลฺยณมฺลณนอุปฺนิสฺสยนสมปฺยุตฺตโนนตฺถิโน-
วิกตมฺลگانี นารมฺมณฺมูลกสทิสฺสาเนว ๑ อิมินาว นยมตฺต-
๑. ม. อเหตุกกริยสุส ๑

*เล่มที 48 นิสฺสขวารวณฺณา หน้า 685

ทสฺสเนน สพฺพตฺถ อากตฺตานาคคฺติ ลพฺภมานาลพฺภมานญจ
เวทิตพฺพนฺติ ฯ

ปจฺจนีเย นิสฺสขิตฺตา ฯ

อิมินาเยว ปน ลกฺขณฺเนน อนฺุโลมํ ปฺรโต กตฺวา อนฺุโลม-
ปจฺจนีเย ปจฺจนีเย ปฺรโต กตฺวา ปจฺจนียานฺุโลเม จ คณฺน-
ปริจฺเจโท อากตฺตานาคคฺติ ลพฺภมานาลพฺภมานญจ เวทิตพฺพนฺติ ฯ

ปจฺจยวารวณฺณา นิสฺสขิตฺตา ฯ

นิสฺสขวารวณฺณา

นิสฺสขวารเ กุสลํ ฆมฺมํ นิสฺสขายาติ กุสลํ ฆมฺมํ
ปจฺจยตฺถเณ (๑) นิสฺสขํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ เสสเมตฺถ ปจฺจยวาร
วตฺตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อวสานเ ปนสฺส ปจฺจยตฺถนฺนาม
นิสฺสขตฺถํ นิสฺสขตฺถํ นาม ปจฺจยตฺถนฺติ อิทํ อฺภินฺนํปิ เอเตสํ
วารานํ อตฺถโต นินฺนํนํนํกรณภาวทสฺสนตฺถํ วตฺตํ ฯ อตฺถโต
หิ เอเตปี ปฺฏิจฺจ สหขาทา วิย นินฺนํนํนํกรณา ฯ เอว
สนฺเตปี อณฺณมณฺณสฺส อตฺถนियมนตฺถํ วตฺตา ฯ อวิชฺชาปจฺจยา
สขฺวาราทิอาทีสุ หิ อนิสฺสขาย วตฺตมํนํ นํนํนํกฺขณิกมฺปิ
ปจฺจยา อฺปฺปชฺชนฺตีติ(๒) วตฺตํ ฯ อณฺณมณฺณํ อลฺลียิตฺวา จิตกฺกุจฺจาทีสุ
๑. ม. ปตฺติจฺจฺจฺเจน ฯ ๒. ม. อฺปฺปชฺชนฺตีติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 686

จ เอกํ เอกสฺส นิสฺสยปจฺจโย น โหติ ตถา อุปาทา रूपํ
มหาภูตสฺส นิสฺสยปจฺจโย น โหติเยว ๑ อิติ ปจฺจยวาเรน
นิสฺสยปจฺจยภาวํ นิสฺสยวาเรน จ ปจฺจยชาติ วุตฺตสฺส สหชาติ-
ปฺปเรชาติภาวํ นิยมมตฺตํ อุโภเปเต วุตฺตา ๑ อปิ จ ตถา พุชฺฌนกาณํ
อชฺฌาสยวเสน เทสนาวีลาเสน นิสฺสยปจฺจยปฏิสมฺภิตาปฺปเภทชานน-
วเสน จาปี เอเต อุโภปี วุตฺตาติ เวทิตพฺพาติ ๑ (๑)

นิสฺสยวารวณณา นิฏฺฐิตา ๑

สํสญฺจวารวณณา

สํสญฺจวารเร กุสลํ ฌมฺมํ สํสญฺจโจติ กุสลํ ฌมฺมํ
เอกุปฺปาทาทิลกขณฺเณ สมฺปโยคญฺเณ ปจฺจยํ กตฺวาติ อตฺถโถ ๑
กุสลํ เอกํ ขนฺธํ สํสญฺจโจติ กุสลํ เอกํ ขนฺธํ สมฺปยุตฺตปจฺจยํ
กตฺวา ตโย ขนฺธา อุปฺปชฺชนฺติ เหตุปจฺจยชาติ วุตฺตํ โหติ ๑
อิมินา อุปาเยน สพฺพปเทสุ อตฺถโถ เวทิตพฺโพ ๑ อิมสฺมิญฺจ
ปน เหตุปจฺจเย อรูปฌมฺมสฺเสว สมฺปโยคญฺเณ ปจฺจยํ กตฺวา
ตโย ปญฺหา วิสฺสชฺชิตา ๑ ยถา จ เหตุปจฺจเย ตถา อารมฺมณ-
ปจฺจยชาติสุปี เกวลํ วิปากปจฺจเย เอกเมว วิสฺสชฺชนํ ๑

อิทานิ ยถาลทฺธานิ วิสฺสชฺชนานิ คณฺนวเสน ทสฺเสตฺถ
เหตุยา ตีณฺตีอาทิ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ สพฺพตฺตฺติเกสุ กุสเลน กุสลํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 สัฏฐวารวณณา หน้า 687

อกุสเลน อกุสลั อพฺยากเตน อพฺยากตฺนฺติ อยเมว นียโม
กโธ ฯ (๑) เอกเก ปน อพฺยากเตน อพฺยากตฺเมว ลพฺภติ ฯ (๒) เอวเมตฺถ
พาวิสตฺยา ปจฺจยฺเสสุ ตีณิ วิปาเก เอกนฺติ เทว ปฺริจฺเฌทา ฯ
ปจฺจชาธาเต อนฺุโลมํ นตฺถิ ฯ ตฺสฺมา ตีณิ เอกนฺติ อิมสฺสญฺเฆว
วเสน ทฺกตฺทิกาทิสฺส ปจฺจยสัสนฺุทเน ยตฺถ วิปากปจฺจโย ปวิสติ
ตตฺถ เอกํ เสสฺสสุ ตีณิตฺติ เอวํ คณฺนา เวทิตพฺพาติ ฯ เสสเมตฺถ
อนฺุโลเม อุตฺตานตฺถเมว ฯ

ปจฺจนีเย ปน กุสลํ น ลพฺภติ ตีติ อกุสลเมว อาทิ กตฺวา
วิสฺสชฺชนํ กตฺติ ตํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

ยมฺปเนตฺติ (๓) ปจฺจนีเย วิสฺสชฺชนปฺริจฺเฌทํ คณฺนาโต ทสฺเสตฺถ
นเหตุยา เทวตฺทิกาทิ วุตฺตํ ตตฺถ เทว ตีณิ เอกนฺติ ตโย
ปฺริจฺเฌทา เตสํ วเสน ทฺกตฺทิกาทิสฺส ปจฺจยสัสนฺุทเน คณฺนา
เวทิตพฺพา ฯ อธิราปี อธิกตฺรคณฺนํ อุนตฺรคณฺเนน สทฺฐี
สัสนฺุทเน อุนตฺรคณฺนเมว ลพฺภติ สมคณฺเนน สทฺฐี
สมคณฺนํ ฯ ยสฺมา เจตฺถ อรูปชฺรมาเยว ปจฺจยฺปฺปฺนฺนา ตฺสฺมา
นเหตุนาธิปฺตินปฺุเรชาตฺนปจฺจชาตฺนาเสว นนคมฺมณวิปากนณฺนํ
มคฺคนวิปฺยุตฺตวเสน ทเสว ปจฺจยา ปจฺจนีกโธ ทสฺสิตา ฯ
เสสา จุทฺทส น ลพฺภนฺติ ฯ เยปี ลพฺภนฺติ เตสุปี วิปาเก
ปจฺจยฺปฺปฺนฺเน นคมฺมณวิปากา น ลพฺภนฺติ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ลพฺภติ ตีติ ฯ

๓. ม. ยมฺปเนตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 688

นเหตุปจฺจยา นาริปตฺติยา เทวตฺติ นเหตุยา ลทฺฐิ
 ทวยเมว ฯ เสสทฺวเยสุปี เอเสว นโย ฯ นกมฺเม เอกนฺตฺติ
 อเหตุกกิริยาเจตฺนํ ปจฺจยฺยุปฺปนํ กตฺวา อพฺยาคเตน อพฺยาคตํ ฯ
 นวิปาเก เทวตฺติ อเหตุกโมหกิริยาเวสเน เทว ฯ นฉานเ เอกนฺตฺติ
 อเหตุกปจฺจวิญญาณเวสเน อพฺยาคตวิสุตฺตชนํ เวทิตพฺพํ ฯ
 นมกฺเค เอกนฺตฺติ อเหตุกวิปากกิริยาเวสเน อพฺยาคตวิสุตฺตชนํ ฯ
 อิมินา อุปาเยน สพฺพสํสฺนทเนสุ อตฺโถ เวทิตพฺพโผตฺติ ฯ
 ปจฺจนียํ นิฏฺฐิตํ(๑) ฯ

อนฺุโลมปจฺจนีเย เหฏฺฐจา วุตฺตนา นเหตุอาทโย ทเสว
 ปจฺจนียโต ลพฺพนฺตฺติ น เสสา ฯ เยปี ลพฺพนฺตฺติ เตสุปี
 เหตุมฺหิ อนฺุโลมโต จิตฺเตสุ (๒) ฉานมกฺกา ปจฺจนียโต น
 ลพฺพนฺตฺติ ฯ สพฺพํ เหฏฺฐจา วุตฺตนาํ เวสเนว (๓) เวทิตพฺพนฺตฺติ ฯ
 อนฺุโลมปจฺจนียํ นิฏฺฐิตํ ฯ

ปจฺจนียานฺุโลเม นเหตุปจฺจยฺยุปฺปนเนสุ อเหตุกโมโห ว
 ฉานมกฺคปจฺจยํ ลกฺติ เสสา น ลพฺพนฺตฺติ ฯ นฉานปจฺจเย
 อฏฺฐจาเหตุกจิตฺตานีปี ฯ (๔)นกมฺมนเหตุนาริปตฺตินปฺุเรชาตปจฺจยา
 เวทิตพฺพา ฯ อารมฺมณเ เอกนฺตฺติ(๕) อารุปฺเป อเหตุกกิริย-
 # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. จิตฺเต ฯ ๓. ม. วุตฺตนเยเนว ฯ
 # ๔. ม. นกมฺมปจฺจยา นเหตุปจฺจยา นาริปตฺติปจฺจยา นปฺุเรชาตปจฺจยา
 # อารมฺมณเ เอกนฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 สมပ္ยุตตวาวณณา หน้า 689

เจตนาเวเสน อพฺยาคเตน อพฺยาคตํ ฯ อิมินา อูปาเยน ยํ
ลพฺภติ(๑) ยถา น ลพฺภติ ตสฺส วเสน สพฺพตฺถ คณฺหา
เวทิตพฺพาติ ฯ

สํสญฺจวาวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมပ္ยุตตวาวณณา

สมပ္ยุตตวาวเร กุสลํ ฅมฺมํ สมပ္ยุตฺโตติ กุสลํ ฅมฺมํ
สมပ္ยุตตปจฺจยํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ เสสเมตฺถ สํสญฺจวาวเร
วุตฺตเนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อวसाने ปนสฺส สํสญฺจตฺถนฺนาม
สมပ္ยุตตตฺถํ สมပ္ยุตตตฺถํ นาม สํสญฺจตฺถนฺติ อิทํ อุกฺกนฺนํปิ
เอเตสํ วารานํ อตฺถโต นินฺนนานากรรมภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ
อตฺถโต หิ เอเตปิ ปฏฺิจฺจ สหชาตา วีย ปจฺจยนิสฺสยา วีย
จ นินฺนนานากรรมา ฯ เอวํ สนฺเตปิ อณฺณมณฺณสฺส อตฺถนियมนตฺถํ
วุตฺตา ฯ สํสญฺจา โยชิตา หยาติ(๒)อาทิสฺส อสมပ္ยุตตมฺปิ
สํสญฺจนฺติ วุจฺจติ ฯ ยา สา วิมฺสา โกสชฺชสทคฺคา โกสชฺช-
สมပ္ยุตตาคิ(๓)อาทิสฺส อสํสญฺจํ (๔) โวกิณฺณมฺปิ สมပ္ยุตตนฺติ อากตฺ ฯ (๕)
อิตฺติ สํสญฺจวาวเรน เอกุปฺปาทาทีลกฺขณสฺส (๖) สมပ္ยุตตสฺส สํสญฺจ-
ภาวํ สมပ္ยุตตวาวเรน จ สํสญฺจสฺส เอกุปฺปาทาทีลกฺขณสฺส

- # ๑. ม. ลภนฺติ ฯ ๒. พุ. ชา. ๒๘/๔๒๐/๑๖๐ ฯ
- # ๓. สํ. มหา. ๑๕/๑๕๘/๓๖๐ ฯ ๔. สํ. อัย สมပ္ยุตตมฺปิ นาม
- # อสํสญฺจํ ฯ ๕. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๖. ม. เอกุปฺปาทาทีลกฺขณสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจันปฏกรณวณณา หน้า 690

สมปยุตฤททาว นียาเมตฺ อโภเปเต วุตตาฯ อปีจ ตถา พุชณน-
กานํ อชฺฆาตยวเสน เทสนาวีลาเสน นีรุตฺตปฏฐิสมฺภีทาปฏเกท-
ชานนวเสน จาปี เอเต อโภปี วุตตาติ เวทิตพุพาติ ฯ (๑)

สมปยุตฤทวารวณณา นิฏฐิตา ฯ

เอเตสุ ปน ฉสุ วาเรสุ อตฺถิ โกจฺจิ ปจฺจโย เอกนฺตํ
อนฺุโลมโต น ติฏฺฐติ ปจฺจนิโกโตว ติฏฺฐติ อตฺถิ เอกนฺตํ
ปจฺจนิโกโต น ติฏฺฐติ อนฺุโลมโตว ติฏฺฐติ อตฺถิ อเนกนฺตํ
อนฺุโลมโต เจว ติฏฺฐติ ปจฺจนิโกโต จาติ อิทํ ปกัณณกํ
เวทิตพุทฺธิ ฯ ตตฺถ ปจฺจโม ปโยห ปจฺจชาตสฺส ทฺติโย ปโยห
จตุกฺกสฺส(๒) ตติโย ยฺยชฺชมานกานํ เสสานํ วเสน เวทิตพุโพ ฯ (๓)

ปณฺหาวารวิภงฺกวณณา

ปณฺหาวาเร สียา กุสลโล ฌมฺโม กุสลสฺส ฌมฺมสฺส
เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติอาทินํ (๔) กุสลตฺตติเก อุตฺตริตพุพฺพจฺฉานํ
ลพฺภมานวเสน วิสฺสชฺชนํ ทสฺเสตฺถุ กุสลโล ฌมฺโม กุสลสฺส
ฌมฺมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโยติอาทิ วุตฺตํ ฯ กุสลโล จ นามส
สยํ อูปฺพชฺชนโต จเปตฺวา ปจฺจชาตญจ วิปากญจ เสเสหิ
๑. ม. เวทิตพุพาตีติ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ทฺติโย มหาจตุกฺกสฺส ฯ
๓. ม. เวทิตพุโพติ ฯ ๔. ม. ...อาทินา ฯ

*เล่มที่ 48 ปญหาวารวิงควณณา หน้า 691

พาวิสตติยา ปจฺเจยหิ อูปฺปชฺชติ กุสลสฺส ปจฺจโย โหนฺโต
จเปตฺวา ปุเรชาตปจฺจชาตวิปากวิปฺยุตฺเต เสเสหิ วิสตติยา
ปจฺเจยหิ ปจฺจโย โหติ ฯ ตสฺมา เยหิ ปจฺเจยหิ กุสลโถ กุสลสฺส
ปจฺจโย โหติ เต ปจฺเจย ปฏิปาฏิยา ทสฺเสตฺถ เหตุปจฺเจยนาติ-
อาทิมารุทฺธฺ ฯ

ตตฺถ ยา เอสา ปจฺเจยวิงควาเร วีย เหตุสมฺปยุตฺตกาณํ
ธมฺมานนฺติ อกตฺวา เหตุ สมฺปยุตฺตกาณํ ขนฺธานนฺติ เทสฺนา
กตา ตสฺสา เอวํ กรณเ อิทํ ปโยชนํ ตตฺถ หิ สฺวณฺณจฺ
ทีเปตฺถ ธมฺมานนฺติ วุตฺตํ อิธ ปจฺเจยโต อูปฺปชฺชมานา ธมฺมา-
ราสีโต อูปฺปชฺชนฺติ น เอกกโตติ ราสฺสจฺ ทีเปตฺถ ขนฺธานนฺติ
วุตฺตํ ฯ ปฏิจฺจวาราทีสุ วา ขนฺธวเสน ปจฺเจยูปฺปนฺนเทสฺนา
อารุพฺหาติ เตเนวานุกฺกเมน อิธาปี อารุพฺหา ฯ (๑) กสฺมา ปเนเตสุ
เอวมารุพฺหาติ อสงฺกรโต วิภาคทสฺสนตฺถํ ฯ เอกํ ธมฺมํ
ปฺปฺปจฺจ เสสา ธมฺมาติ หิ อาทินา นเยน วุจฺจมานเ อสุก-
ธมฺมํ นาม นิสฺสาช อสุกธมฺมาติ น สกฺกา อสงฺกรโต ปจฺเจย
จ ปจฺเจยูปฺปนฺเน จ ชานิตฺถุ เอวํ สนฺเต อุตฺเทสนิทฺเทสฺสา
นิพฺพิเสสา สิญฺญ ฯ ตสฺมา อสงฺกรโต วิภาคทสฺสนตฺถํ เอวํ
อารุพฺหาติ เวทิตพฺพา ฯ จิตฺตสมฺภูจานานนฺติ อิทํ ยสฺส
อพฺยาคตสฺส [๒] กุสลโถ เหตุปจฺเจยเน ปจฺจโย โหติ ตเมว ทสฺเสตฺถ
๑. ม. อารุพฺหาติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กุสลโถติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณนา หน้า 692

วฺตุตฺตํ ๑ ปจฺจยวិภงฺเก ปน กุสลาทิวเสน วิภาคํ อกตฺวา
สามณฺยโต สพฺเพสํ เหตุํ วเสน อุปฺปนฺนรูปทสฺสนคฺคํ
จิตฺตสมฺภูจฺจานานนฺติ อวตฺวา ตํสมฺภูจฺจานานนฺติ วฺตุตฺตํ ๑ ตสฺมา
ตตฺถ อพฺยาคตเหตุสมฺภูจฺจานรูปํ โอกกนฺตีกุขณฺเ กฏฺตตารูปมปี
สงฺคหิตํ ๑ (๑) อิมินา อุปาเยน เสเสสุปี เอรูเปสุ วิสฺสชฺชเนสุ
อตุโถ เวทิตพฺโพ ๑

ทานํ ทตฺวาติ เทยฺยธมฺมํ จชิตฺวา ๑ ยาย วา เจตนา
โส ทียฺยติ สา เจตนา ทานํ ๑ ทตฺวาติ ตํ เจตน์ ปริโยทา-
เปตฺวา วิสฺสุทฺธํ กตฺวา ๑ สิลํ สมาทียิตฺวาติ ปณฺจงฺกทสงฺคาทิวเสน (๒)
นิจฺจสิลํ คณฺหิตฺวา ๑ อิมินา สมาทานวิริตฺติเยว ทสฺสิตา ๑
สมปฺตฺตวิริตฺติสมฺจฺเจทวิริตฺติโย ปน โลกํ สีนฺนฺติ อปากฏฺตฺตา
น วฺตุตฺตา ๑ กิลฺยาปี น วฺตุตฺตา อารมฺมณฺปจฺจยา ปน
โหนฺนฺติเยว ๑ ตตฺถ สมฺจฺเจทวิริตฺติ เสกฺขานํเยว กุสลสฺส อารมฺมณฺ
โหติ น อิตฺเรสํ ๑ อุโปสถกมฺมํ กตฺวาติ ปาณํ น หเน
น จาทินฺนมาทฺติเยติ (๓) เอรุ วฺตุตฺตํ อุโปสถทิวเสสุ อฏฺจจฺจคุโปสถ-
กิริยํ กตฺวา ๑ ตํ ปจฺจเวกฺขตฺติ ตํ กุสลํ เสกฺโขปี ปุณฺนชฺชโนปี
ปจฺจเวกฺขติ อรหาปี ปจฺจเวกฺขเตว ๑ อรหโตปี หิ ปุพฺเพ
กตํ กุสลํ กุสลเมว เยน ปน จิตฺเตน ปจฺจเวกฺขติ ตํ
กิริยาจิตฺตํ นาม โหติ ๑ ตสฺมา เอตํ กุสโล ฐมฺโม กุสลสฺส
๑. ม. สงฺคหํ คตํ ๑ ๒. ม. ปณฺจงฺกาทิวเสน ๑
๓. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๑๐/๒๗๖ ๑

*เล่มที่ 48 ปณหาวารวิงควณณนา หน้า 693

ธมมสุสาติ อิมสมี อธิกาเร น ลพุกติฯ ปุพเพ สัจฉินณานีติ
ทตฺวา สมาทียิตฺวา กตฺวาติ หิ อาสนนฺกตานิ วุตฺตานี
อิมานี น อาสนนฺกตานิ (๑) เวทิตพฺพานีฯ ทานาทีหิ วา เสสานี
กามาวจรกุสลานิ ทสฺเสตฺถ อิทํ วุตฺตํฯ ฉานา วุจฺจหิตฺวาติ
ฉานา วุจฺจหิตฺวาฯ อยเมว วา ปาลีฯ เสกฺขา โคตฺรภฺนุติ
โสตาปนฺนํ สนฺชาย วุตฺตํฯ โส หิ โคตฺรภฺน ปจฺจเวกฺขติฯ
โวทานนฺติ อิทํ ปน สกทาคามิอนาคามีโน สนฺชาย วุตฺตํฯ
เตสญฺหิ ตํ จิตฺตํ โวทานํ นาม โหติฯ เสกฺขาติ โสตาปนฺน-
สกทาคามิอนาคามีโนฯ มคฺคา วุจฺจหิตฺวาติ มคฺคผลภวํกฺกา-
ติกฺกมวเสน อตฺตนา ปฏฺิลทฺธา มคฺคา วุจฺจหิตฺวา สฺทฺธ-
มคฺคโตยฺว ปน วุจฺจาย ปจฺจเวกฺขณฺณาม นตฺถิฯ

กุสลํ อนิจฺจโตติ เอตฺถ วิปฺสฺสนฺนูปกํ เตญฺมิกกุสลเมว
เวทิตพฺพํ วิปฺสฺสนากุสลมฺปน กามาวจรเมวฯ เจโตปริยฉา-
ณฺนาติ รูปาจรกุสลํ ทสฺเสติฯ อากาसानญายตฺนนฺติอาทีหิ
อรูปาจรกุสลาธมฺมวเสน อฺปฺปชฺชมานํ อรูปาจรกุสลเมวฯ
กุสลา ขนฺธา อิทฺธิวิธวณฺณสุสาติอาทีหิ ปุคฺคํ อนามสฺติตฺวา
ธมฺมวเสนว (๒) ทสฺเสติฯ เตเนเวตฺถ เหญฺจจ กหิตฺมฺปิ เจโต-
ปริยฉาณํ ปฺน วุตฺตํฯ

อสฺสาเทตฺติ โสมนสุสสฺสทคฺตโลกสมฺปยุตฺตจิตฺเตหิ อนุภวติ

๑. ม. น อาสนนเน กตานิติฯ ๒. ม. ธมฺมวเสนฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 694

เจว รชชติ จ ๑ อภินนุทตฺติ สปฺปตีคคณฺหาวเสน นนุทติ
หฏฺฐปฺปหฏฺฐโ ्हติ ทิฏฺฐาภินนุทนาย วา อภินนุทติ ๑ ราโค
อุปฺปชชตฺติ อสฺสาเทนฺตสฺส ราโค อุปฺปชชติ นาม ๑ อิทํ
อฏฺฐปี โลกสทคตานิ คเหตุวา วุตฺตํ ๑ ทิฏฺฐิ อุปฺปชชตฺติ
อภินนุทตฺส อตฺตา อตฺตนิยฺนติอาทิวเสน จคฺคหิปี จิตฺเตหิ
สมฺปยุตฺตา ทิฏฺฐิ อุปฺปชชติ ๑ อสนฺนิฏฺฐานคตฺส ปเนตถ
วิจิจฺจณา อุปฺปชชติ ๑ วิกฺเขปคตฺส อุทฺทจฺจํ อกตํ วต เม
กฺลฺยาณนฺติ วิปฺปฏิสาริโน โทมนสฺสํ ๑ ตํ อารพฺภาติ ตานิ
ปฺพุเพ (๑) สฺสจฺฉณานิ อารมฺมณํ กตฺวาติ อตฺโถ ๑ พหฺวจนฺตฺส
เฮส เอกวณฺนาเทโส ชาตฺิวเสน วา เอกวณฺนเมเวตฺถ ๑

อรหา มคฺคา วุฏฺฐหิตฺวาติ มคฺควิธึยฺย ฝลฺลानนฺตรสฺส
ภวํคสฺส อติภกฺมนวเสน วุฏฺฐหิตฺวา ๑ ปจฺจเวกฺขณจิตฺตานิ
ปนฺตฺส กิริยาพฺยาगतานิ ๑ เอวํ กิริยาพฺยาगतฺสฺส อารมฺมณ-
ปจฺจยฺย ทสฺเสตฺวา ปฺน วิปากาพฺยาगतฺสฺส ทสฺเสตฺถุ เสกฺขา วาติ-
อาทิมหา ๑ กุสเล นิรุทฺเตติ วิปฺสฺสนาชวณวิธียา ปจฺฉินฺนนาย ๑
วิปาโกติ กามาวจรวิปาโก ๑ ตทารมฺมณตฺติ ตทารมฺมณตฺตย
ตํ กุสลชวณฺตฺส อารมฺมณญฺตํ วิปฺสฺสิตฺตกุสฺลํ อารมฺมณํ กตฺวา
อุปฺปชชตฺติ อตฺโถ ๑ น เกวลญจ ตทารมฺมณวเสนว ปฺปฏิสนฺธิ-
ภวํคจฺจตฺตวเสนาปี ๑ วิปาโก หิ กมฺมํ อารมฺมณํ กตฺวา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 696

จกฺขุ อนิจฺจโตติ วิปัสสนานุกฺกเมณ ทส (๑) โอปาริกายตนาณิ
วตฺตฺรฺรูปฺยจาทิ เอกาทส รฺูปานิ ปากฺกฺตฺตฺตา คหิตานิ ฯ ปฺน
รฺูปายตนาทีนิจกฺขุวิญญาณาทีนิจ อารมฺมณฺตฺตฺตา คหิตานิ ฯ
ยสฺมา ปเนสา วิญญาณกายวเสน เทสฺนา กตา น ชาติ-
วเสน ตสฺมา มโนชาติ น คหิตา ฯ เอวํ สพฺพตฺตฺถ คหิตา-
คหิตํ เวทิตพฺพํ ฯ

ผลํ ปจฺจเวกฺขนฺติ นิพฺพานํ ปจฺจเวกฺขนฺตีติ ปจฺจเวกฺขณ-
กฺุสฺสสฺส อารมฺมณฺตฺตฺสนฺตฺถํ วุตฺตํ ฯ

อารมฺมณฺชาธิปตฺตินิทฺเทเส เสกฺขปฺปฺถุชฺชนานํ วเสน จตฺตฺกฺมิกํ
กฺุสฺสํ ทสฺสีตํ ตถา สหชาติปตฺตินิทฺเทเส ฯ อรหโต อุตฺตม-
ชฺมมํ อธิคตฺตฺตา โลกียกฺุสฺสเสสุ ครฺุกาโร นตฺถิติ อคฺคฺมคฺโค ว
ทสฺสีโต ฯ

อนนฺตรปจฺจเย ปฺริมา ปฺริมาติ เอกกฺุมิกาปี นานา-
กฺุมิกาปี กฺุสฺลา เอกโต กตฺวา วุตฺตา ฯ อนฺุโลมํ โคตฺรฺกฺุสฺส
อนฺุโลมํ โวทานสฺสาติ นานารมฺมณฺวเสน ฯ โคตฺรฺกฺุ มคฺคฺสฺส
โวทานํ มคฺคฺสฺสาติ นานากฺุมิวเสน ฯ กฺุสฺสํ วุฏฺจฺจานสฺสาติ
เอตฺถ ปน กฺุสฺสนฺติ เตกฺุมิกฺุสฺสํ ฯ วุฏฺจฺจานนฺติ เตกฺุมิกฺุวิปากํ ฯ
เตหิ กฺุสฺสชวณฺวิธิตฺถ วุฏฺจฺจนฺติ ตสฺมา วุฏฺจฺจานนฺติ วุจฺจติ ฯ
ตํ ทฺุวิธํ โหติ ตทารมฺมณฺณํ กวญฺคณฺจ ฯ ตตฺถ กามาจฺจ-
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารวิงควณณา หน้า 697

กุสลสุต อุกขมปิ ฐฎจัน โหติ มหคคตสุต ฆวงคเมว ๑ มคโค
ผลสุตติ อิท ยสุมา โลกุตตรวิปากัง ชวนวีถิปริยาปนุนตดา
ฐฎจันนนาม น โหติ ตสุมา วิสุ วุตตี ๑ อนุโลมม์ เสกขานัน
อนุโลมนนติ(๑) อเสกขาย กุสลัน อนนตฺร น โหติ ตสุมา วิภาค
กโรติ ๑ ผลสมาปตฺติยาติ โสตาปตฺติผลสกทาคามิผลอนาคามิ-
ผลสมาปตฺติยาปี ๑ ผลสมาปตฺติยาติ อนาคามิผลสมาปตฺติยา ๑
อกุสเล ทฺวิชมปิ ฐฎจัน ลพฺภติ ๑ วิปากาพฺยากตา กิริยา-
พฺยากตาติ เอตฺถ วิปากาพฺยากตา วิปากาพฺยากตานันเยว
กิริยาพฺยากตา กิริยาพฺยากตานันเยว เวทิตพฺพา ๑ ฆวงค
อวชฺชนายาติอาทิ โวมิสฺสกวเสน วุตตี ๑ ตตฺถ กิริยาติ
กามาจรกิริยา ๑ สาทฺ ทฺวิชฺสตาปี(๒) ฐฎจันสุต อนนตฺรปจฺจโย โหติ
มหคคตา ฆวงคสุเสว ๑ อิติ เย เหฎฐจาทฺ ปจฺจยวิงกนินฺทเทเส
ปฺริมา ปฺริมา กุสลา ฐมฺมา ปจฺจนิมานัน ปจฺจนิมานัน กุสลานัน
ฐมฺมานัน อนนตฺรปจฺจเยน ปจฺจโยติ อารภิตฺวา กุสลัน กุสลสุต
กุสลัน อพฺยากตฺสุต อกุสลัน อกุสลสุต อกุสลัน อพฺยากตฺสุต
อพฺยากตฺ อพฺยากตฺสุต อพฺยากตฺ กุสลสุต อพฺยากตฺ
อกุสลสุตติ สตฺต วารา ทฺสุตฺตา เตสํ วเสน อธิ สงฺเขปโต
อนนตฺรปจฺจโย วิภตฺโต ๑

วิตถารโต ปเนตฺถ

๑. ม. อนุโลมม์ เสกขายาติ ๑ ๒. ม. สาทฺ ทฺวิชฺสตาปี ๑

*เล่มที่ 48 ปณหาวารวิภังควณณา หน้า 699

อรุปาวจรกุสลํ กามาวจรกุสลวิปากสุส รุปาวจรารุปาวจร-
โลกุตตรวิปากสุส โลกุตตรกุสลํ โลกุตตรวิปากสุสาติ กุสลํ
วิปากสุส ทฺวาทสฺวิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ อกุสลํ อกุสลสุส
อกุสลวิปากสุส เตภูมิกวิปากสุสาติ (๑) ปณจวิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ

กามาวจรกุสลวิปากํ กามาวจรกุสลวิปากสุส อกุสล-
วิปากสุส รุปาวจรวิปากสุส อรุปาวจรวิปากสุสาติ กามาวจร-
กุสลวิปากํ วิปากสุส จตฺตพฺพิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ รุปาวจร-
วิปากํ เตภูมิกกุสลวิปากสุสาติ ติวิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ
อรุปาวจรวิปากํ อรุปาวจรวิปากสุส กามาวจรกุสลวิปากสุสาติ
ทฺวาทสฺวิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ โลกุตตรวิปากํ จตฺตภูมิกกุสล-
วิปากสุสาติ จตฺตพฺพิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ เอวํ กุสลวิปากํ
วิปากสุส เตสสา (๒) อนนฺตรปจฺจโย ฯ อกุสลวิปากํ อกุสล-
วิปากสุส กามาวจรกุสลวิปากสุสาติ ทฺวาทสฺวิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ
เอวํ สพฺพตฺถาปี (๓) วิปากํ วิปากสุส ปณจทสฺวิเชน อนนฺตร-
ปจฺจโย ฯ กามาวจรกุสลวิปากมฺปน กามาวจรกิริยสุส ตถา
อกุสลวิปากํ ตถา รุปาวจรวิปากํ ตถา อรุปาวจรวิปากญฺจาติ
วิปากํ กิริยสุสาปี (๔) จตฺตพฺพิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ

กามาวจรกิริยํ เตภูมิกกิริยานํ (๕) รุปาวจรารุปาวจรกิริยํ

๑. ม. เตภูมิกกุสลวิปากสุสาติ ฯ ๒. ม. เตสสาปี ฯ

๓. ม. สพฺพตฺถาปี ฯ ๔. ม. กิริยสุส จ ฯ ๕. ม. เตภูมิกกิริยสุส ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 700

สกกิริยานณฺเววาทิ (๑) กิริยํ กิริยสฺส ปณฺจวิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ
กามาวจรกิริยํ อกุสลวิปากสฺส เจว จตุฏฺหมิกกุสลวิปากสฺส จ
รูปาวจรกิริยํ กามาวจรกุสลวิปากรูปาวจรวิปากานํ อรูปาวจร-
กิริยํ จตุฏฺหมิกกุสลวิปากสฺสปีติ กิริยํ วิปากสฺส เอกาทส-
วิเชน อนนฺตรปจฺจโย ฯ กามาวจรกิริยมฺปน กามาวจรกุสลสฺส
อกุสลสฺสชาติ กุสลากุสลาณํ ทูวิเชน อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ เอวํ
สมสฺสญฺจิวินาปี นิตฺเตทํ ลภติ ฯ

น เกวลณฺจ สมสฺสญฺจิวินาปี (๒) พหุวิเชนาปี ลภเตว ฯ
กถํ กามาวจรปจฺจมหากุสลจิตฺตุนฺดาว อตฺตโน จ จตฺนุนฺณจ
รูปาวจรกุสลาณํ ปาทกโยเคน โสพสนฺนํ โสมนสฺสโลกุตฺตรานนฺติ
เอกวีสตียา จ กุสลาณํ ชวนปริโยसानเ ตทารมฺมณภวฺจ-
วเสน อุปฺปชฺชมานานํ เอกาทสนฺนํ กามาวจรวิปากานํ ภวฺจ-
วเสนเนว ปวตฺตานํ รูปาวจรารูปาวจรวิปากานํ ผลสมาปตฺติวเสน
ปวตฺตานํ ทฺวาทสนฺนํ โลกุตฺตรวิปากานนฺติ เอวํ เอกวีสตียา
กุสลาณํ ทฺวตฺตีสาย วิปากานนฺติ เตปฺปณฺญาสาย จิตฺตानํ
อนนฺตรปจฺจโย โหติ ฯ ตถา ทฺุตฺติยํ กุสลจิตฺตํ ฯ ตตฺติยจตุตฺถานิ
ปน จเปตฺวา อุปฺปฏฺหมิกกุสลาณิ เจว(๓) โลกุตฺตรวิปากานิ จ
เสสาณํ เอกวีสตีจิตฺตानํ ฯ ปณฺจมจฺจญฺจานิ อตฺตโน จ นวฺนุนฺณจ
อุปฺปฏฺหมิกอุเปกฺขากุสลาณํ เตวีสตียา จ วิปากานนฺติ เตตฺตีสาย ฯ

๑. ม. รูปาวจรารูปาวจรานณฺเววาทิ ฯ

๒. ม. สมสฺสญฺจิวินาปี ๓. ม. จ ฯ

*เล่มที่ 48 ปญหาวารวิงฺควณณา หน้า 701

สตตมภูจฺมานิ เอกวีสติยาฯ

ปญฺจปี (๑) รูปาวจรกุสฺถานิ อตฺตโน อตฺตโน ปจฺฉิมานํ
รูปาวจรกุสฺถานํ จตฺตุนนฺมปี ฌาณสมฺปยุตฺตมหาวิปាកานํ
ปญฺจนฺนํ รูปาวจรวิปាកานญฺจาทิ ทสฺนุนํ ฯ เอเตเนว นเยน
อรูปาวจรกุสฺเลสุ ปจฺฉมํ อตฺตโน วิปាកเน สทฺธิ อเอกาทสฺนุนํ
ทฺธิยํ ทฺวาทสฺนุนํ ตฺธิยํ เตรสฺนุนํ จตฺตตํ จุทฺทสฺนุนํ ผลสมมา-
ปตฺติยา จาติ ปณฺณรสฺนุนํ ฯ โลกุตฺตรกุสฺลํ อตฺตโน อตฺตโน
วิปាកสุเสว ฯ อญฺจสุ โลกสฺสหคเตสุ เอเกกํ อกุสฺลํ อเอกาทสฺนุนํ
กามาวจรวิปាកมโนวิญฺญาณชาตฺตุนํ นวฺนุนํ มหคฺคตวิปាកานํ
อตฺตโน อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ เอกวีสติยาฯ เทว โสมนสฺส-
สหคตานิ อฺเปกฺขาสหคตานิ ฉนฺนํ กามาวจรวิปាកมโน-
วิญฺญาณชาตฺตุนํ อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ สตฺตุนฺนํ ฯ วิจิ-
กิจฺจุทฺธจฺจสหคตทฺวํ โสมนสฺสสหคตาเหตุกวิปាកเน สทฺธิ
อเอกาทสฺนุนํ กามาวจรวิปាកมโนวิญฺญาณชาตฺตุนํ นวฺนุนํ รูปา-
วจรรูปาวจรวิปាកานํ อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ เอกวีสติยาฯ

กุสฺลวิปាកา ปญฺจวิญฺญาณา กุสฺลวิปាកมโนธาตฺตยา
มโนธาตฺต ทฺวินฺนํ วิปាកมโนวิญฺญาณชาตฺตุนํ ฯ ตาสฺ ทฺวีสุ
โสมนสฺสสหคตา ทสฺนุนํ วิปាកมโนวิญฺญาณชาตฺตุนํ ภาวฺงค-
ภูตานิ ตทารมฺมณกาลे อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส โวญฺจพฺพนกิริยสฺส
๑. ม. ปญฺจ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 702

จาติ ทฺวาทสนฺนํ ๑ อุเปกฺขาสหคตาเหตุกมโนวิญญาณชาตุ ปน
อวชฺชนมโนชาตุยา ทฺวิญฺจานิกาย อวชฺชนมโนวิญญาณชาตุยา
ทสนฺนญจ วิปากมโนวิญญาณชาตุนฺนติ ทฺวาทสนฺนเมวาติ ๑ (๑)
ติเหตุกมฺหาวิปากา โสมนสฺสสนฺตีรณวชฺชานํ (๒) ทสนฺนมฺปี
กามาจรวิปากมโนวิญญาณชาตุนฺนํ รูปาจรารูปาจรวิปากานํ
อวชฺชนทฺวยสฺส จาติ เอกวีสตียา ทฺเหตุกวิปากา จเปตฺวา
มหลฺลคตฺวิปากเ เสสานํ ทฺวาทสนฺนํ ๑ ปณจ รูปาจรวิปากา
เตฏฺหมิกกฺุสลวิปากสเหตุกปฏฺิสนฺธิจิตฺตานํ สตฺตฺรสนฺนํ อวชฺชน-
ทฺวยสฺส จาติ เอกฺวนวีสตียา ๑ อรูปาจรวิปากเสุ ปจฺมํ กามา-
วจรกฺุสลวิปากติเหตุกปฏฺิสนฺธิจิตฺตานํ จตฺตุนฺนํ อรูปาจรวิปาก-
จิตฺตานํ จตฺตุนฺนํ มโนทฺวาราวชฺชนสฺส จาติ นวฺนํ ๑ ทฺุติยํ
เหฏฺุจิมวิปากํ วชฺเชตฺวา อฏฺุจนฺนํ ตติยํ เทว เหฏฺุจิมานิ
วชฺเชตฺวา สตฺตฺตุนฺนํ จตฺตฺถํ ติณฺนิ เหฏฺุจิมานิ วชฺเชตฺวา
ณฺนํ จตฺตฺตาริ โลกุตฺตฺรวิปากานิ ติเหตุกวิปากานํ เทรสนฺนํ
อตฺตโน อตฺตโน ปจฺจิมสฺส จาติ จุทฺทสนฺนํ ๑

อกฺุสลวิปากา ปณจวิญญาณา อกฺุสลวิปากมโนชาตุยา ๑
มโนชาตุ อกฺุสลวิปากาเหตุกมโนวิญญาณชาตุยา ๑ สฺวา ตทา-
รम्मณกาเล อตฺตโน ปจฺจิมสฺส จุตฺติกาเล ปฏฺิสนฺธิวเสน
ภวฺจฺควเสน จ ปวตฺตฺตานํ อิตเรสมฺปี นวฺนญจ(๓) กามาจรวิปากานํ
๑. ม. ทฺวาทสนฺนเมว ๑ ๒. ม. โสมนสฺสสหคตาเหตุกวชฺชานํ ๑
๓. ม. อิตเรสมฺปี นวฺนํ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 704

กิริยาย จตฺตุนํ อรูปาวจรกิริยานํ อรหตฺตผลสมาปตฺติยา
อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ อคฺคหิตคฺคหณฺน จตฺตวิสฺตียา ฯ ทฺเหตฺตฺก-
อุเปกฺขาสหตฺตกิริยาทฺวยํ เตสฺสญฺเวย เตรสฺสนุนํ ภาวฺกานํ จนนํ
ตฺทารมฺมณานํ อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ อคฺคหิตคฺคหณฺน
อภฺจฺจาสฺสนุนํ ฯ รูปาวจรกิริยาสุ เอเกกา (๑) นวฺนุนํ ปญฺจวโถกาเร
ติเหตฺตฺกภาวฺกานํ อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ ทฺสนุนํ ฯ อรูปาวจร-
กิริยาสุ ปจฺจมา (๒) ปญฺจวโถกาเร นวฺนุนํ ภาวฺกานํ จตฺตวโถกาเร
เอกสฺส อตฺตโน ปจฺฉิมสฺส จาติ เอกาทสฺสนุนํ ฯ ทฺตฺติยา (๓)
จตฺตวโถกาเร เทว ภาวฺกานํ ลภฺติ ฯ ตฺตฺติยา (๔) ตีณิ จตฺตตฺถา (๕)
จตฺตตฺตาริ ผลสมาปตฺติยฺจจาติ ตาสฺส เอเกกา (๖) ยถาปฏฺธิปาฏฺธิยา
เอกาทสฺสนุนํ ทฺวาทสฺสนุนํ เตรสฺสนุนํ ปญฺจทสฺสนุนญจ อนนฺตร-
ปจฺจโย โหติ ฯ เอวํ พหฺวิเชนาปี นินฺทฺเทสฺส ลภฺติ ฯ เตน วุตฺตํ

ทสฺสา สตฺตฺตรสฺสา สมสฺสญฺจิวิเชน จ
พหฺุรฺาปี จ นินฺทฺเทสฺส สาทฺรฺกํ อุปลกฺขเยติ ฯ

สมนฺนฺตรปจฺจยาทโย อุตฺตทานตฺถาเยว ฯ

อุปฺนิตฺสยปจฺจเย (๗) สทฺธํ อุปฺนิตฺสสาธาติ กมฺมกมฺมผลอิธโลก-
ปรโลกาทิสฺส สทฺธํ อุปฺนิตฺสยํ กตฺวา ฯ ยถา หิ ปฺริโส ฺเหฏฺฐา
ปจฺจวิยํ อุทกํ อตฺถิถิติ สทฺทฺทฺทฺทฺวา ปจฺจวี ขนฺติ เอวํ สทฺธโร

๑. ม. เอเกกํ ฯ ๒. ม. ปจฺฉิมํ ฯ ๓. ม. ทฺตฺติยํ ฯ ๔. ม. ตฺตฺติยํ ฯ

๕. ม. จตฺตตฺถํ ฯ ๖. ม. เตสฺส เอเกกํ ฯ ๗. ม. อุปฺนิตฺสยํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารวิงควณณา หน้า 705

กุลปฺตโต ทานาทินิ ผลณจ อานิสฺสยจ สทฺทหิตฺวา ทานาทินิ
ปวตฺเตติ ฯ ตสฺมา สทฺธึ อุปนิสฺสายาติ วุตฺตํ ฯ

สีลํ อุปนิสฺสายาติอาทีสุปี อิมํ สีลาทโย ฐมฺเม อุปนิสฺสยํ
กตฺวาติ อตฺโต ฯ สีลฺวา หิ สีลานุภาเวสุ สีลานิสฺเสสุ จ กุสโล
สีลํ อุปนิสฺสายํ สีลวนฺตานํ ทานํ เทติ อุปฺฐปริ สีลํ สมายิตฺติ
ปริสฺทุทฺธํ อกฺขณฺทํ จาตฺตทฺทสีอาทีสุ ปกฺขทิวเสสุ อุโปสถกมฺมํ
กโรติ สีลสมฺปทํ นิสฺสาย ฌานาทินิ อุปฺปาเทติ ฯ พหุสฺสุโตปี
ทานาทิปฺญณฺทกิริยายตฺตา สทฺพสมฺปตฺติโย ทานาทินณฺจ สงฺกิเลส-
โวทานาทิเกทํ สุตฺมยาย ปณฺณาย ปฏฺวิชฺฌิตฺวา จิตฺ สุตฺ
อุปนิสฺสาย ทานาทินิ ปวตฺเตติ ฯ จาคฺวาปี จาคาธมฺมุตฺโต
อตฺตโน จาคสมฺปทํ อุปนิสฺสาย ทานํ เทติ สีลฺวตา (๑) หุตฺวา
ทินฺนํ มหฺปผลนฺติ สีลํ สมายิตฺติ อุโปสถกมฺมํ กโรติ ตาย
ปฏฺิปรตฺติยา ปริสฺทุทฺธจิตฺโต ฌานาทินิ อุปฺปาเทติ ฯ ปณฺณวาปี
อิธ โลกปร โลกहितฺตณฺเจว โลกสมตฺติกมฺนุปายณฺจ อุปฺปริกฺขนฺโต
สทฺกกา อิมาย ปฏฺิปรตฺติยา อิธ โลกहितมฺปิ ปร โลกहितมฺปิ โลก-
สมตฺติกมฺนุปายมฺปิ(๒) สมฺปาเทตฺตุนฺติ ปณฺณํ อุปนิสฺสาย ทานาทินิ
ปวตฺเตติ ฯ ยสฺมา ปน น เกวลํ สทฺธาทโย ทานาทินณฺจ
อุปนิสฺสยา อตฺตโน อปรภาเค อุปฺปชฺชมานานํ สทฺธาทีนมฺปิ
อุปนิสฺสยาเยว ตสฺมา สทฺธา สีลํ สุตฺ จาโค ปณฺณวา สทฺธาย
๑. ม. สีลวนฺโต ฯ ๒. ม. ...มฺนุปายณฺจ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 706

สึลสฺส จาคสฺส ปณฺญาชาติ วุตฺตํ ฯ

ปริกมฺมนฺติ อนนฺตรํ อคฺคเหตุวา ปุพฺพภากปริกมฺมํ
คเหตุพฺพํ ฯ ยถากมฺมุปลกณาสฺส อนาคตฺสณฺณาสฺสชาติ อิมํ
ทฺวินฺนํ ทิพฺพจกฺขุปริกมฺมเมว ปริกมฺมํ วิสฺสุ นตฺถิ ฯ ทิพฺพจกฺขุสฺเสว
ปริกณฺทณณานิ เอตานิ ตสฺมี อิชฺฌมาเน อิชฺฌนฺติ ฯ เอวํ
สนฺเตปี ตทชฺมิตฺตตตาย สหิตํ ทิพฺพจกฺขุปริกมฺมํ เตสํ ปริกมฺมนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ น หิ เอตานิ สพฺเพสํ ทิพฺพจกฺขุگانํ สมคติกานิ
โหนฺติ ฯ ตสฺมา ภวิตพฺพเมตฺถ ปริกมฺมวิเสสฺเสนาติ ฯ ทิพฺพจกฺขุ
ทิพฺพาย โสตธาตฺยาติ ทูเร รุปานิ ทิสฺวา เตสํ สทฺทํ
โสตฺถกามสฺส ทิพฺพจกฺขุ โสตธาตฺวิสุทฺธิยา อุปนิสฺสโย โหติ ฯ
เตสํ ปน สทฺทํ สุตฺวา ตตฺถ คนฺตฺถกามตาทิวเสน ทิพฺพโสต-
ธาตฺ อิทฺธิวิธณณาสฺส อุปนิสฺสโย โหติ ฯ เอวํ สพฺพตฺถ ตสฺส
ตสฺส อุปการกภาวเสน อุปนิสฺสยปฺจยฺจตาเวทิตพฺพา ฯ

มคฺคํ อุปนิสฺสาย อนฺุปฺปนฺนํ สฺมาปฺตฺตินฺติ เตน เตน
มคฺเคน สึลลึกตปาริปนฺนถกฺตฺตา (๑) ปหีนปาริปนฺนถกฺตฺตา จ ตํ ตํ
สฺมาปฺตฺตี อุปฺปาเทนฺตีติ เตสํ มคฺโค สฺมาปฺตฺติยา อุปนิสฺสโย
โหติ ฯ วิปฺสฺสนฺตีติ อุปฺรูปริมคฺคตฺถาย วิปฺสฺสนฺติ ฯ อตฺถ-
ปฏฺฐิสฺมภิทายาติอาทิ ปฏฺฐิสฺมภิทานํ มคฺคปฏฺฐิลาภเนว อิชฺฌนฺโต
วุตฺตํ ฯ เอวํอิทฺธานญจ ปเนตาสํ ปจฺจลา เตสฺ เตสฺ อารมฺมณฺเส
๑. สึ. ...ปาริปนฺนถกฺตฺตา ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารวิงฺควณณา หน้า 707

ปวตฺตียา มคฺโคว อุปนิสฺสโย นาม โหติ ฯ

สทฺธฺ อุปนิสฺสาย มานํ ชปฺเปตฺติ อหฺมสฺมิ สทฺธฺโ
ปสนฺโนติ มานํ ปวตฺเตติ ฯ ทิฏฺฐี คณฺหาตฺติ ตสฺมี ตสฺมี
วจนฺ สทฺธฺราวเสเนว คนฺตฺวา ปณฺณาย อตฺถํ อนุปฺปริกฺขนฺโต
อตฺถิ ปุคฺคโลติอาทิวเสน ทิฏฺฐี คณฺหาติ ฯ ลีลํ สุตํ จาคํ
ปณฺณนฺติ อหฺมสฺมิ ลีลฺวา สุตฺวา จาคี ปณฺณาสมฺปนฺโนติ
มานํ ชปฺเปติ ฯ ลีลฺสูตฺจจากปณฺณาสฺ ปนฺ มานมฺลณฺนํ วिय
ทิฏฺฐิมฺลณฺนํ อุปฺปาเทนฺโต ทิฏฺฐี คณฺหาติ ฯ รากฺสฺสาติอาทิสฺ
สทฺธาทิสฺมฺปทํ อุปนิสฺสาย อตฺตฺกํกฺสนกาเล เตสฺส เอเกโก ฆมฺโฆ
รากฺสฺส ปรวมฺกนกาเล โทสฺสฺส อุกฺเขน สมฺปยุตฺตสฺส โฆสฺส
วุตฺตปฺปการานํ มานทิฏฺฐินํ สทฺธาทิสฺมฺปทํ อุปนิสฺสาย ภาวโกค-
สมฺปตฺติปฺตฺถนาย อุปนิสฺสโย โหติ ฯ เอวเมตฺถ โลกียกฺุสฺสณฺเวย
ทสฺสิตํ โลกฺุตฺตรมฺปนฺ สนฺตํ ปณฺนิตํ อุตฺตมํ อุกฺุสฺสวิทฺธฺสนํ ฯ
ตสฺมา จนฺโท วिय อนุชการตฺมานํ น อุกฺุสฺสสฺส อุปนิสฺสโย
โหตฺติ น คหิตํ ฯ

อาตฺตาเปตฺติอาทิ กายิกทฺุขฺวเสน อพฺุยาถตฺตรมฺมทสฺสนคฺถํ
วุตฺตํ ฯ สทฺธฺ โหติ สทฺธฺ อุปนิสฺสาย อตฺถีตํ อตฺถิณฺหํ(๑)
อนฺโสนฺกฺกิตฺวา นานปฺปการานิ นวกมฺมเวยฺยาวจฺจาทีนํ กโรนฺโต
อตฺตานํ อาตฺตาเปติ ปริตฺตาเปติ โภคํ อุปฺปาเทตฺวา ปุณฺณานิ
๑. ม. อตฺถิณฺหนฺติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 708

กริสฺสามิตี ปฺริเยญฺจิมฺลทํ ทุกุขํ ปจฺจนุโกติ ฯ สีตวาปี สีตานุ-
 รกฺขนตฺถํ อพฺุโลกาสิกตฺตาทิวเสน อตฺตทานํ อาตทาเปติ ปฺริตทาเปติ
 ปิณฺฑทจาริกตฺตาทิวเสน ปฺริเยญฺจิมฺลทํ ทุกุขํ ปจฺจนุโกติ ฯ
 สุตฺตวาปี พาหุสจฺจานุรูปํ ปฏฺธิปตฺตี ปฏฺธิปชฺชิสฺสามิตี วุตฺตนเยเนว
 ปฏฺธิปชฺชนฺโต อตฺตทานํ อาตทาเปติ ปฺริตทาเปติ ปฺริเยญฺจิมฺลทํ ทุกุขํ
 ปจฺจนุโกติ ฯ จาคฺวาปี จาคาธิมุตฺตตตาย อตฺตโน ยาปนมตฺเตปี
 ปจฺจเย อนวเสเสตฺวา ปฺริจฺจชนฺโต องฺกาทีปฺริจฺจาคํ วา ปน
 กโรนฺโต อตฺตทานํ อาตทาเปติ ปฺริตทาเปติ ปฺริจฺจชิตฺตพฺพสฺส
 วตฺตสฺส (๑) อุปฺปาทนตฺถํ ปฺริเยญฺจิมฺลทํ ทุกุขํ ปจฺจนุโกติ ฯ
 ปณฺณวาปี อุปรูปฺริ ปณฺณํ วทฺเทสฺสามิตี สปฺปณฺณตฺถํ นิสฺสาย
 สีตฺตุนฺหาทีนํ อคฺเณตฺวา สชฺฌายมนสิกาเรสุ โยคํ กโรนฺโต
 อตฺตทานํ อาตทาเปติ ปฺริตทาเปติ มิจฺฉาชีเว อาทิณฺวํ สมนฺมาชีเว
 จ อานิสฺสํ ทิสฺวา มิจฺฉาชีวํ ปหาย ปฺริสุทฺเธน อาทิเวณ
 ชีวิตฺตวตฺตี ปฺริเยสนฺโต ปฺริเยญฺจิมฺลทํ ทุกุขํ ปจฺจนุโกติ ฯ

กายิกสฺส สุขสฺสชาติ สทฺธาทีสมฺปตฺตี อุปฺนิสฺสาย
 อุปฺปนฺนานิ สุโขปกรณานิ ปฺริญฺญชนฺกาลเ สทฺธาทีสมฺมุจฺจาน-
 ปณฺธิตรูปฺมุจฺจกายสฺส(๒) จ เตสํ วเสน อวิปฺปฏิสาร์มฺมลกปาโมชฺช-
 ปิตฺติสมฺมุจฺจานรูปฺมุจฺจกายสฺส จ สุขุปฺปตฺติกาเล เตสํ กตฺตตฺตา (๑)
 อุปฺปนฺนวิปากสุชฺคาเล จ กายิกสฺส สุขสฺส วุตฺตนเยเนว
 # ๑. ม. วตฺตโน ฯ ๒. ม. ...รูปฺมุจฺจกายสฺส ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
 # ๓. ม. กณฺตฺตฺตา ฯ

*เล่มที่ 48 ปณฺหาวารวิภังควณฺณา หน้า 709

ทฺถุขุปฺปตฺติกาเล สทฺธาทิกุณฺสมปฺตฺตี อสฺหมานะหิ ปฺยตฺตวธ-
พฺนุชานิกาละ(๑) จ กายิกสฺส ทฺถุขสฺส สทฺธาทโย อุปฺนิสฺสาย
ปวตฺติตฺตผลสฺมาปฺตฺติกาเล ปน ผลสฺมาปฺตฺติยา เอเตสุ เอเกโก
อุปฺนิสฺสยปฺจฺเจเนน ปฺจฺจโย โหตีติ เวทิตฺตพฺโพฯ กุสลํ กมฺมมฺนฺติ
กุสลเจตนา อตฺตโน วิปากสฺส อุปฺนิสฺสยปฺจฺจโย สทา ปน
พลวเจตนา ว พุทฺธา น ทฺถุพฺพลาฯ ตตฺตริทํ วตฺถุ

เอกา กิร อิตฺถิ อุพฺพนุชิตฺตูกามา รุกฺเข รชฺชํ ลกฺเขตฺตวา
ลํวิธิตฺตพฺพิ ลํวิทฺตติฯ อเอโก โจโร รตฺตติกาเล ตํ เกหํ
อุปฺสงฺกมิตฺตวา อิมาย รชฺชยา กิณฺจิทฺตเวท พนฺชิตฺตวา หริสฺสสามิตฺติ
สฺตฺถเณน ฉินฺทิตฺตํ อุปคฺโตฯ อถ สทา รชฺช อาสีวิโส หุตฺตวา
สฺสฺสฺสฺส อกาสิฯ โจโร ภีโต อปสฺกฺกิฯ อิตฺถิ อนฺโต (๒) นิเวสนา
นิภฺยมิตฺตวา รชฺชูปาสะ คีวํ ปฏฺมิมฺญจิตฺตวา อุพฺพนุชานิกาลมกาสิฯ
เอวํ พลวเจตนา อนฺตฺตรายะ นิวาระตฺตวา อตฺตโน วิปากสฺส
อุปฺนิสฺสโย โหตีฯ น ปเนตํ เอกนฺตฺโต คฺเขตฺตพฺพิฯ กโตกา-
สฺสฺสฺสฺส กมฺมํ เอวํ (๓) วิปากสฺส อนฺตฺตรายํ ปฏฺมิมฺญจิตฺตวา วิปฺจฺจติ
วิปากชนกมฺปน กมฺมํ วิปากสฺส อุปฺนิสฺสโย(๔) น โหตีติ น
วตฺตพฺพิฯ กมฺมมฺนฺติ เอตฺถ จตฺตมฺมิกมฺปิ เวทิตฺตพฺพิฯ ยํ ปน
ปรโต มคฺโค ผลสฺมาปฺตฺติยาติ วุตฺตํ ตํ อเจตนาเวสนะฯ
เตเนตํ ทีเปติ โย โภจิ วิปากชนโก ชมฺโม โส อตฺตโน

๑. ม. ...พณฺชานิกาละฯ ๒. ม. อตฺตโนฯ

๓. ม. กมฺมํ เอวฯ ๔. ม. อุปฺนิสฺสยปฺจฺจโยฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 710

วิปากสฺส อุปนิสฺสยปจฺจโย โหตีติ ฯ

ราคํ อุปนิสฺสาย ปาณํ หนตีติ ตสฺมี วตฺตสฺมี สารตฺโต
โหติ ตสฺมี วา วิรุทฺธํ ตสฺส วา อตฺถาย ปาณํ หนติ ฯ
อทินฺนาทานาทีสุปี เอเตเนวฺปาเยน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ สนฺธิ
ฉินฺทตีติอาที(๑) อทินฺนาทานวเสน วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สนฺธินฺติ
เคหสนฺธิ ฯ นิลโลปี ھرตีติ นีลียิตฺวา ھرติ ฯ เอกาคาริกํ กโรตีติ
พฺพฺหิ สทฺธิ เอกเมว เคหํ ปริวารตฺวา วิลุมฺปติ ฯ ปริปนฺนเถ
ติฏฺฐตีติ ปนฺนทฺทหนกมฺมํ กโรติ ฯ โทสํ อุปนิสฺสายาติอาทีสุ
อนตฺถํ เม อจฺริตีอาทิวเสน อุปฺปนฺนํ โทสํ อุปนิสฺสยํ กตฺวา ฯ
โมหํ อุปนิสฺสายาติ ปาณาติปาตาทีสุ อาทีนวปฏิจฺฉาทกโมหํ
อุปนิสฺสยํ กตฺวา ฯ มานํ อุปนิสฺสายาติ อหํ ก็ หนิตฺตํ น
สกุโกมิ อาทาตฺตํ น สกุโกมิตฺติ มานํ อุปนิสฺสยํ กตฺวา ฯ
เคนจิ วา ปน อวณฺณาโต โหติ ปริภูโต หีพิโต ตํ โอมานํ
อุปนิสฺสยํ กตฺวาติปี อตฺโถ ฯ ทิฏฺฐี อุปนิสฺสายาติ ยณฺณาทีสุ
พฺรหฺมณฺณาทโย วिय ปาทสีกमितฺตฺทาทโย(๒) วिय จ ทิฏฺฐี
อุปนิสฺสยํ กตฺวา ฯ ปตฺถนํ อุปนิสฺสายาติ สเจ เม อิทฺนฺนาม
อิชฺฉิสฺสตี เอวรूपํ เต พลิกมฺมํ กริสฺสामीติ เอวํ เทวตา
ยาจนสงฺฆาตํ วา อสฺสกนฺนาม เม อาเนตฺวา (๓) เทหิ (๔) อสฺสกสฺส
นาม สนฺตกํ ھر (๕) เอหิ วา เม เอตานิ กมฺมานิ กโรนฺตสฺส
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปาทสีกमितฺตฺทาทโย ฯ
๓. ม. ฆาเตตฺวา ฯ ๔. ม. อสฺสกสฺส สนฺตกํ อหาร ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 712

เอกสมฺมึ ภเว หนฺตฺวา อปรสมฺมึปฺปี หนฺนวเสณ วา เอกสมฺมิญฺญเฬว
ภเว คจฺจน เม มาตฺรึ หนฺนาหิตี ปุณฺปุณฺนี อาณาปนวเสณ
วา ทฺวีหิ ปหาเรหิ นียตมรณาย ทฺตฺติยปหารทานวเสณ วา
มาตฺตฺมาตฺกมฺมํ มาตฺตฺมาตฺกมฺมสฺส อุปฺนิสฺสโย โหติ ฯ เสสานิปฺปี
ยถาโยคํ อิมินาว นเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ ยสฺมา ปน
พลฺวํ อกฺุสลํ ทฺพฺพลากฺุสลสฺส อุปฺนิสฺสโย น โหติ ตสฺมา
กมฺมปถานนฺตฺริยกมฺมวเสเนว เทสฺนา กตฺตาติ วทฺนฺติ ฯ ตํ น
เอกนฺตฺโต กเหตุพฺพํ ฯ ปาณาติปาตาทีนํ หิ กตฺวา กสฺมา
เอวมากาสีติ โจทฺติยมาโน โภปมตฺตกมฺปิ กโรติ ฯ วิปฺปฏิสํวารีปฺปี
โหติ ฯ อปฺปมตฺตเกปฺปี จ กิเลสํ อุปฺปนฺเน ตํ วทฺเตตฺวา
วิตฺติกมฺมํ กโรติ ฯ ตสฺมา พลฺวํ ทฺพฺพพลสฺส ทฺพฺพพลญฺจ พลวสฺสาปฺปี
อุปฺนิสฺสโย โหติเยว ฯ ยมฺปน ปจฺจยวิภงฺกสฺส อุทฺเทสวณฺณนํ
วฺตุตฺตํ พลวการณญฺเจเน อุปฺนิสฺสโย โหตีติ ตํ การณภาวสฺเสว
พลวตฺตาย วฺตุตฺตํ น อุปฺนิสฺสยปจฺจยธมฺมานํ ฯ กมฺมกิลเสา
หิ พลวนฺตฺโตปฺปี ทฺพฺพพลาปฺปี พลวการณํ โหนฺติเยว ฯ

ราคํ อุปฺนิสฺสาย ทานํ เทตฺตีอาทิสฺส อโห วตฺตาหํ
จาคฺคฺมมหาราชิกานํ ทewanํ สหพฺยตฺตํ อุปฺปชฺเชยฺยนฺติ อุปฺปตฺติภเว
วา โภเคสฺส วา รากํ อุปฺนิสฺสาย ทานํ เทติ ฯ สีสฺสมา-
ทานุโปสถกมฺเมสฺสุปฺปี เอเสว นโย ฯ ฌานมฺปน ราควิกฺขมฺภ-
นตฺถาย วิปฺสฺสนํ ราคสฺส ปหานตฺถาย มคฺคํ สมฺจุเจทนตฺถาย

*เล่มที่ 48 ปณหาวารวิงควณณา หน้า 713

อุปปาเทนุโต ราก์ อุปนิสฺสาย อุปฺปาเทติ นาม ฯ วิตราก-
ภาวตฺถาย ปน อภิณฺณํ สฺมาปคฺตติญจ อุปฺปาเทนุโต ราก์
อุปนิสฺสาย อุปฺปาเทติ นาม ฯ เอตฺตาวตา หิ วิตรากฺโค นาม
โหติ ฯ

สทฺธาธาติ ทานาทิวเสน ปวตฺตสทฺธา ฯ สีลาทีสุปี
เอเสว นโย ฯ ยถา หิ ทานาทิวเสน สทฺธาทโย อุปฺปาเทนุโต
ราก์ อุปนิสฺสาย อุปฺปาเทติ นาม เอวํ รากาทโยปี สทฺธาทีนํ
อุปนิสฺสยปจฺจยา นาม โหนฺตึติ เวทิตพฺพา ฯ ตสฺส ปฏฺิ-
ฆาตตฺถายาติ ตสฺส ปฏฺิพาหนตฺถาย วิปาโกกาสฺส อนฺุปฺปทา-
นตฺถายาติ อตฺโถ ฯ สปฺปฏฺิฆาเตสุ ตาว เอวํ โหตุ ยานิ ปน
อปฺปฏฺิฆาตานิ อนนฺุตฺตริยกมฺมานิ เตสุ ตสฺส ปฏฺิฆาตตฺถายาติ
กสฺมา วุตฺตฺตฺตํ ตสฺส อชฺชมาสยวเสน ฯ ตปฺปฏฺิฆาตตฺถาย
ปวตฺตามีติ(๑) หิสฺส อชฺชมาสโย ตํ คเหตุวา เอวํ วุตฺตํ ฯ

ราก์ อุปนิสฺสาย อตฺตํ อตาเปตีติ ยตฺถ รตฺโต
ตสฺส ทุกฺกเรน ปตฺตี สมนฺุสฺสนฺุโต เอวํ กโรตีติ สพฺพิ
ปฺุริมฺนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ กายิกสฺส สุขฺสฺสาติ รากาทิสฺมตฺติกฺกม-
วเสน กุสลํ กตฺวา ปฏฺิลทฺทฺทฺสฺส วา รากาทิวเสน อนาทีนว-
ทฺทฺสาวิโน กามे ปฺริญฺญชฺนวเสน อุปฺปนฺนสุขฺสฺส วา ฯ
ทุกฺกฺสฺสาติ อตาปนาทิวเสน อุปฺปนฺนทุกฺกฺสฺส (๒) วา รากาทิ-
๑. ม. ปวตฺตเตมีติ ฯ ๒. ม. อุปฺปนฺนสุขฺสฺส ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏิจจานุปกัณณวณณนา หน้า 714

เหตุ ปวตฺตวชนฺนทิวเสณ อุปฺปนฺนทฺกฺขสฺส วา ฯ ผล-
สมาปตฺตติยาติ รากาทโย สมฺมจฺฉินฺนทิตฺวา วา อุปฺปาติตาย เตหิ
วา อฏฺฐิยาแมนฺน สมาปฺนฺนํ ฯ

กายิกํ สฺวณฺตืออาทิสฺส สฺวเข อุปฺปนฺเน ตํ อสฺสาเทตฺวา
ปฺนฺปฺนฺนํ ตถารูปเหว ปจฺจเยหิ ตํ อุปฺปาเทนฺตสฺส ปฺริมํ
ปจฺฉิมสฺส อุปฺนิสฺสโย โหติ ฯ สิตาทิสฺส ปนฺ อคฺคิสฺนฺตนาปนาทินิ
อติเสวณฺตสฺส ปุพฺพภาเค สฺขํ อปรภาเค ทฺกฺขสฺส สฺวโฆวต
อิมิสฺสา(๑) ปรีพฺพชิกาย ตฺรณาย โลมสาย (๒) พาหาย สมฺผลฺโสติ
วา กามสฺส ปาตพฺยตํ อापฺชชนฺตสฺส อิทฺ กายิกํ สฺขํ เนรยิกสฺส
กายิกทฺกฺขสฺส อโรคฺภาเวน ปนฺ สฺวชิโน ผลสมาปตฺตี สมา-
ปฺชชนฺตสฺส กายิกํ สฺขํ ผลสมาปตฺติยา อุปฺนิสฺสโย โหติ ฯ
ทฺกฺขปฏฺิจฺจาทาย ปนฺ สฺขํ เสวณฺตสฺส ทฺกฺขปฏฺิจฺจาทาย จ ภควโต
วिय อพาธํ วิกฺขมฺภตฺวา ผลสมาปตฺตี สมาปฺชชนฺตสฺส กายิกํ
ทฺกฺขํ กายิกสฺวสฺส เจว ผลสมาปตฺติยา จ อุปฺนิสฺสยปจฺจโย
โหติ ฯ อุตฺตสฺปฺปาโย สฺวสฺส เจว ผลสมาปตฺติยา จ อสฺปฺปาโย
ทฺกฺขสฺส ฯ อุตฺตอสฺปฺปายํ วา อภิภวิตฺวา สมาปตฺติสมฺมจฺฉิตฺรฺูปวเสณ
อุปฺปนฺนํ สฺขํ อนฺภวิตฺกามสฺส อสฺปฺปาโยปิ อุตฺต ผลสมาปตฺติยา
ปจฺจโยว ฯ โภชนเสนาสเนสฺสปิ เอสฺว นโย ฯ ปฺนฺ กายิกํ
สฺวณฺตืออาทินิ เกวลํ เอกโต ทสฺสิตานิ ฯ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
๑. ม. วตฺติมิสฺสา ฯ ๒. โลมํ อิมิสฺสํ อตฺถิติ โลมสาคิ โยชนา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 716

อิมสฺมี ปน อุปนีสฺสยภาชนีเย กุสลโล กุสลสฺส ติวินฺนาปี
อุปนีสฺสยปจฺเจยน ปจฺจโย (๑) อกุสลสฺส ทฺพพิเชน อพฺยาคตสฺส
ติวินฺน ๑ อกุสลโลปี อกุสลสฺส ติวินฺน กุสลสฺส เอกวิเชน
อพฺยาคตสฺส ทฺพพิเชน อพฺยาคโตปี อพฺยาคตสฺส ติวินฺน
ตถา กุสลสฺส ตถา อกุสลสฺสชาติ เอวํ กุสลโล อญฺจวิเชน อกุสลโล
ฉพฺพิเชน อพฺยาคโต นววิเชนาติ เตวีสติวินฺน อุปนีสฺสโย
ภาชีโตติ เวทิตพฺโพ ๑

ปุเรชาเต จกฺขวายนฺนาทีนปี (๒) โอปาริกวเสน วุตฺตานี
อาโปธาคฺคาทีนปี ปน ปุเรชาตารมฺมณานิ โหนฺติเยว ๑ วตฺถุ-
ปุเรชาติ จกฺขวายนฺนตฺถิอาทียํ วตฺถุ หุตฺวา ปุเรชาติ โหติ
ตํ ทสฺเสตฺถํ วตฺถุ ๑ วตฺถุ วิปากาพฺยาคตานนฺตฺถิ ปวตฺถุติยํ ปุเรชาต-
ปจฺจยํ สนฺธาย วตฺถุ ๑

ปจฺจชาชาเต อิมสฺส กายสฺสชาติ จตฺตุมหาญฺจติกายสฺส ๑
ปจฺจชาชาตปจฺเจยน ปจฺจโยติ อุปตฺถมภนฺนวเสน ปจฺจชาชาโต
หุตฺวา ปจฺจโย ๑ อุปตฺถมภกฺกญฺเจน ปจฺจยตฺถคาเยว เหน
ปจฺจชาชาตปจฺจโยติ อิมสฺมี ปณฺหาวาเร อนฺุโลมโต อากโต ๑

อาเสวนปจฺจเย อนฺุโลมํ โคตฺรกุสลฺสชาติอาทีนํ วิสฺสุ กหณฺ
เหญฺจา วุตฺตนเยเนว การณํ เวทิตพฺพ์ ๑

กมฺมปจฺจเย กุสลา เจตนา สมฺปยุตฺตกานนฺตฺถิ เอตฺถ

๑. ม. อุปนีสฺสโย ๑ ๒. ม. จกฺขาทีนปี ๑

*เล่มที่ 48 ปญหาวารสสมญเอนุโลมคณวณณา หน้า 717

สหชาตนาภาขณิกวิภาคสุสาภาวโต สหชาตาทิ น วุตตา ฯ
อพฺยาคตวิสุสชฺชเน ปน โส วิภาโค อตฺถิ ตสฺมา ตตฺถ วุตตา ฯ
ปฏฺิสนฺธิคฺคหณฺ์ กภูตฺตารูปานํ วเสน กตฺ์ เจตนา
วตฺตฺสฺสาติ กิจฺจาปี ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺ เวตฺตฺปฺปติภูจฺติตา อรุปรชฺมมา
วตฺตฺปฺจฺยา วตฺตฺนฺติ เจตนาปี วตฺตฺสฺส ปจฺจโยติ ทสฺเสตฺถ
วุตฺตํ ฯ

วิปากปจฺจเยปี (๑) ปฏฺิสนฺธิวาเร อิมินาว นเยน อตฺถโถ
เวทิตฺตฺโพ ฯ

อาหารปจฺจเย อิมสฺส กายสฺสาติ อิมสฺมี จตฺตฺสนฺตฺติวเสน
ปวตฺเต จตฺตฺมหาภูตฺติกายเ อาหารสมฺภูจฺจานสฺส ชนกวเสน
เสสสฺส อฺปตฺตฺมกฺกวเสน อาหารปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ อินฺทฺริย-
ปจฺจยาทีสุปี ปฏฺิสนฺธิวาโร วตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตฺโพ ฯ เสถ
สพฺพตฺถ อตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

ปญฺหาวารวิภฺงฺควณณา นิภูจฺติตา ฯ

ปญฺหาวารสสมญเอนุโลมคณณา

อิทานิ เอตฺถ ยถาลทฺธานิ วิสุสชฺชนานิ คณฺนาวเสน
ทสฺเสตฺถฺเหตฺยา สตฺตฺตาติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สตฺตฺตาติ กุสฺสเลน
กุสฺสํ อพฺยาคตํ กุสฺสลาพฺยาคตฺนฺติ ตีณิ ตถา อกุสฺสเลน
๑. ม. ปิสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฐานปฏกรณวณณา หน้า 718

อพฺยอกเตนาพฺยอกตเมวาทิ เอวํ สตฺต ๑ อารมฺมณฺเ นวาทิ
เอกมฺลเกกาวสานานิ นว ๑ อธิปฺติยา ทสชาติ กุสลํ กุสลสฺส
สหชาติโต เจว อารมฺมณฺโต จ อกุสลสฺส อารมฺมณฺโต ว
อพฺยอกตสฺส สหชาติโต เจว อารมฺมณฺโต จ กุสลาพฺยอกตสฺส
สหชาติโตวาทิ กุสลมฺลกานิ จตฺตาริ ๑ อกุสลํ อกุสลสฺส
สหชาติโต เจว อารมฺมณฺโต จ อพฺยอกตสฺส สหชาติโต ว
ตถา อกุสลาพฺยอกตสฺสชาติ อกุสลมฺลกานิ ตีณิ ๑ อพฺยอกโต
อพฺยอกตสฺส สหชาติโต เจว อารมฺมณฺโต จ กุสลสฺส
อารมฺมณฺโตว ตถา อกุสลสฺสชาติ อพฺยอกตมฺลกานิ ตีณิตี เอวํ
ทส ๑ เอตฺถ ปน อารมฺมณฺชาธิปฺติปี สตฺตธา สหชาติาธิปฺติปี
สตฺตธาว ลพฺภติ ๑

อนนฺตเร สตฺตชาติ กุสลมฺลกานิ เทว ตถา อกุสล-
มฺลกานิ อพฺยอกตมฺลกานิ ตีณิตี เอวํ สตฺต ๑ สมนฺนตเรปี
เอตานิ ๑ สหชาติ นวาทิ กุสลมฺลกานิ ตีณิ อกุสลมฺลกานิ
ตีณิ อพฺยอกตมฺลกํ เอกํ ตถา กุสลาพฺยอกตมฺลกํ อกุสลา-
พฺยอกตมฺลกญฺจาทิ เอวํ นว ๑ อญฺญมญฺญเอ ตีณิตี กุสเลน
กุสลํ อกุสเลน อกุสลํ อพฺยอกเตน อพฺยอกตฺนฺติ เอวํ ตีณิ ๑
นิสฺสเย เทรสชาติ สหชาติโตว กุสลมฺลกานิ ตีณิ ตถา
อกุสลมฺลกานิ ตถา อพฺยอกตมฺลกานิ ๑ เอตฺถ ปน ปุเร-
ชาติมฺปิ ลพฺภติ ๑ อพฺยอกตญฺหิ อพฺยอกตสฺส สหชาติมฺปิ โหติ

*เล่มที่ 48 ปญหาวารสขมภูเนอนุโลมคณนวณณา หน้า 719

ปุเรชาตมปี กุสลสุต ปุเรชาตเมว ตถา อกุสลสุต ปูน
กุสลาพฺยาโกโต สหชาตปุเรชาตโต กุสลสุต สหชาตโต ว
อพฺยาगतสุต ตถา อกุสลาพฺยาโกโตติ เอวํ เตรส ๗ อุปนิสฺสเย
นวาติ เอกมฺลเกกาวसानา นว ๗ เตสํ วิภงฺเก เตวีตติ เกทา
ทสฺสีตา ๗ เตสุ อารมฺมณฺูปนิสฺสเย สตฺต อนนฺตรูปนิสฺสเย
สตฺต ปกฺตูปนิสฺสเย นว โหนฺติ ๗ ปุเรชาเต ตีณฺติ อพฺยาโกโต
อพฺยาगतสุต กุสลสุต อกุสลสุตาสติ เอวํ ตีณฺติ ๗

ปจฺจชาเต ตีณฺติ กุสโล อพฺยาगतสุต อกุสโล
อพฺยาगतสุต อพฺยาโกโต อพฺยาगतสุตาสติ เอวํ ตีณฺติ ๗ อาเสวเน
ตีณฺติ อณฺวมณฺุสทิสานี ๗ กมฺเม สตฺตาสติ(๑) เหตุสทิสานี ๗
ตตฺถ ทวีสุ วิสฺสขฺเขเนสุ นานากุขณิกกมฺมมฺปี อากตํ ปญฺจสุ
สหชาตเมว ๗ วิปาเก เอกํ อพฺยาเกตฺน อพฺยาगतํ ๗
อาหารินุทฺริยฆานมกุเคสุ สตฺต เหตุสทิสานเว ๗ อินุทฺริยมฺปนตฺถ
สหชาตปุเรชาตวเสน อากตํ ๗ สมฺปยุตฺเต ตีณฺติ อณฺวมณฺุส-
ทิสานี ๗ วิปฺปยุตฺเต ปญฺจาติ สหชาตปจฺจชาตโต กุสเลน
อพฺยาगतํ อกุสเลน อพฺยาगतํ สหชาตปุเรชาตปจฺจชาตโต
อพฺยาเกตฺน อพฺยาगतํ วตฺตปุเรชาตโต อพฺยาเกตฺน กุสลํ ตถา
อกุสสนฺติ เอกํ กุสลมฺลํ เอกํ อกุสลมฺลํ ตีณฺติ อพฺยาगतมฺูลานีติ
เอวํ ปญฺจ ๗

๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ๗

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 720

อตุถียา เทรสาติ สหชาตโต กุสเลน กุสลํ สหชาต-
ปจฺจชาตโต กุสเลน อพฺยาคํ สหชาตโตว กุสเลน กุสลา-
พฺยาคนฺตฺติ กุสลมฺมฺลานํ ตีณิ ตถา อกุสลมฺมฺลานํ สหชาต-
ปฺรชาตปจฺจชาตาทารินฺทฺริยโต ปน อพฺยาคเตน อพฺยาคํ
วตฺถารมฺมณปฺรชาตโต อพฺยาคเตน กุสลํ ตถา อกุสลํ
สหชาตปฺรชาตโต กุสโล จ อพฺยาคโต จ อกุสลสฺส เสว
อพฺยาคตสฺส สหชาตปจฺจชาตาทารินฺทฺริยโต สหชาตปฺรชาตโต
จ กุสโล จ อพฺยาคโต จ กุสลสฺส เสว อพฺยาคตสฺส
สหชาตปจฺจชาตาทารินฺทฺริยโตติ เอวํ เทรส ๑ นคฺติวิกเตสุ
สตุต อนนฺตรสมนฺนฺตรสทิสานิ ๑ (๑) อวิกเต เทรส อตฺถิสทิสานีติ
เอวเมตฺถ สตุต คณนปฺริจฺเจทา เอกํ ตีณิ ปญจ สตุต นว
ทส เทรสาติ ๑ เตสุ วิปากวเสน เอกเมว เอกํ อณฺณมณฺณ-
ปฺรชาตปจฺจชาตาทาเสวนสมฺปยุตฺตวเสน ปญจ ติกา วิปฺยุตฺต-
วเสน เอกเมว ปญจํ เหตุานนฺตรสมนฺนฺตรกมฺมาทารินฺทฺริย-
ณานมคฺคนคฺติวิกตวเสน ทส สตุตกา อารมฺมณสหชาตฺต-
นินฺสขวเสน ตโย นวกา อธิปฺติวเสน เอกํ ทสกํ นินฺสข-
อตุถิวิกตวเสน ตโย เทรสกาติ เอวํ ตสฺมี ตสฺมี ปจฺจเย
นินฺทฺธิภูจวเร คณนวเสน สาธุกํ สลฺลภฺเขตฺวาเตสํ วเสน
ทุกฺติกาทีสุ ปจฺจยสฺสํนฺทเน คณนา เวทิตพฺพา ๑
๑. ม. อนนฺตรสทิสานิ ๑

*เล่มที่ 48 ปญหาวารสฺสขณฺเอนุโลมคณฺนวณฺณา หน้า 721

เย ปน ปัจจยา เยสิ ปัจจยาณํ วิสภาคา วา วิรุทฺธา
วา โหนฺติ เต เตหิ สทฺธี น โยเชตพฺพาฯ เสยฺยถิทํ
เหตุปจฺจยสฺส ตาว อารมฺมณานนฺตรสมนฺนตฺรูปนิสฺสยปฺุเรชาติ-
ปจฺจชาติกมฺมาเสวนาหารณานนฺตฺวิคตาริปติปจฺจเย จ ฐเปตฺวา
วิมฺสํ เสสาริปติโน วิสภาคา สหชาติทโย ตสฺส (๑) สภาคาฯ
กสฺมา ตถาภาวาทโต(๒)ฯ เหตุปจฺจโย หิ เยสิ เหตุปจฺจโย
โหติ เตสิ สหชาติทโยปจฺจโยปิ โหติ อารมฺมณาทิปจฺจโย ปน
น โหตีติ อารมฺมณาทโย ตสฺส วิสภาคา นามฯ ตสฺมา
โส เตหิ เต วา เตน สทฺธี น โยเชตพฺพาฯ ปฺุเรชาติ-
ปจฺจชาติกมฺมปฺยตฺตวิปฺยตฺตอตฺถินคฺติวิคตาวิกตาริ อณฺณมณฺณํ
วิรุทฺธา เตปิ อณฺณมณฺณํ น โยเชตพฺพาฯ ตตฺถ อโยชนิเย
วชฺเชตฺวา โยชนิเยหิ โยเค เย วารา ลพฺภนฺติ เต สงฺเขปโต
ทสฺเสตฺถ เหตุปจฺจยา อธิปติยา จตฺตาริตีอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ กิณฺจาปี เหตุปจฺจยสฺส อธิปติยา สํสนฺทเน อุนฺตร-
คณฺนวเสน สตฺตหิ วาเรหิ ภวิตพฺพํ ยสฺมา ปน อธิปตีสฺสุ
วิมฺสาว เหตุปจฺจโย โหติ น อิตเร ตสฺมา วิสภาคา วชฺเชตฺวา
สภาควเสน จตฺตาริตี วุตฺตํ ฯ ตานิ เอว เวทิตพฺพานิ กุสโล
ชฺโม กุสลสฺส ชฺมมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย อธิปติปจฺจเยน
ปจฺจโย กุสลา วิมฺสา สมปฺยตฺตกาณํ ขนฺธานํ กุสโล ชฺโม
๑. ม. อัย ปาโจ นคฺติ ฯ ๒. ม. ตถา ภาวาทโต ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 722

อพฺยาคตสฺส ฃมฺมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย อธิปฺติปจฺจเยน
ปจฺจโย กุสลา วิมฺสา จิตฺตสมฺภูจจานานํ รูปานํ กุสโล ฃมฺโม
กุสลสฺส จ อพฺยาคตสฺส จ ฃมฺมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย
อธิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย กุสลา วิมฺสา สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺธานํ
จิตฺตสมฺภูจจานานนฺจ รูปานํ อพฺยาคโต ฃมฺโม อพฺยาคตสฺส
ฃมฺมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย อธิปฺติปจฺจเยน ปจฺจโย วิปากา-
พฺยาคตา กิริยาพฺยาคตา วิมฺสา สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺธานํ
จิตฺตสมฺภูจจานานนฺจ รูปานนฺติ ฯ เอตฺถ จ วิปากาพฺยาคตา
โลกุตฺตรโถว กเหตุพฺพา ฯ อารมฺมณปจฺจยอนนฺตรปจฺจยาทโย
ปน วิสภาคคฺตา น โยจิตา ฯ อิมินาว อุปฺาเยน สพฺพคฺต
ลพฺภมานาลพฺภมานนฺจ(๑) ฉตฺวา ลพฺภมานวเสน วารา
อุทฺทริตพฺพา ฯ

สหาเต สคฺคตาติ เหตุยา ลทฺธาเนว ฯ อลฺลณฺณนฺเ
ตีณฺตี สุตฺทิกอลฺลณฺณนฺเ ลทฺธาเนว ฯ นิสฺสเย สคฺคตาติ เหตุยา
ลทฺธาเนว ฯ วิปาเก เอกนฺติ สุตฺทิกวิปาเก ลทฺธเมว ฯ อินฺทฺริย-
มคฺเคสุ จคฺคตารีติ เหฏฺฐา วุคฺคตฺนยาเนว ฯ สมฺปยุตฺเต ตีณฺตี
สุตฺทิกสมฺปยุตฺเต ลทฺธาเนว ฯ วิปฺยุตฺเต ตีณฺตี กุสลาทีจิตฺต-
สมฺภูจจานํ (๒) รูปํ ปจฺจยุปฺปนํ กคฺวา เวทิตพฺพานิ ฯ อตฺถิ-
อวิกเตสุ สคฺคตาติ เหตุยา ลทฺธาเนว ฯ

๑. ม. ลพฺภมานนฺจ อลพฺภมานนฺจ ฯ

๒. สී. ม. กุสลาทีนํ จิตฺตสมฺภูจจานํ ฯ

*เล่มที 48 ปณฺหาวารสฺสขณฺเอนุโลมคณฺนวณฺณา หน้า 723

เอวฺ เยหิ อธิปฺติปฺจฺยาทีหิ เอกาทสฺหิ ปฺจฺเยหิ สทฺฐี
 เหตุปฺจฺโย โยชนํ ลภฺติ เตสํ วเสน ทุมฺลคณฺเย คณฺนํ
 ทสฺเสตฺวา อิทานิ ติมฺลกาทีสุ ตสฺส ทสฺสนตฺถํ ลภฺขณฺ
 จเปฺนฺโต เหตุสฺสหาตนิสฺสยอตฺถิอวิคตฺนตฺติ สตฺตฺตาติอาทิมาห ๑
 โปตฺถเกสฺ ปน นิสฺสอฺปนินิสฺสอฺธิปฺติ เอวฺ ปฺริหีนกฺขรานิ
 ปฺจฺยณามานิ ลินฺขณฺติ ตํ สณฺณวกรณฺมตฺตวเสน ลินฺขิตํ ตสฺมา
 ตาทิสฺส จาเนสฺ ปฺริปฺณณฺา ปาลี กาทพฺพา ๑ ยํ ปนฺนํ
 ลภฺขณฺ จปิตํ เตน อิทํ ทีเปติ อຍฺ เหตุปฺจฺโย สหฺชาตาทีหิ
 จตฺฐหิ สทฺฐี สํสนฺทเน อตฺตโน วิภงฺเก ลทฺธานิ สตฺเตว
 วิสฺสชฺชนานิ ลภฺติ ๑ สเจ ปเนตฺถ อณฺณมณฺณปฺจฺโย ปวิสฺติ
 อณฺณมณฺณเว ลทฺธานิ ตีณฺิ ลภฺติ ๑ สเจ สมฺปยุตฺตปฺจฺโย ปวิสฺติ
 ตาเนว ตีณฺิ ลภฺติ ๑ สเจ วิปฺยุตฺตปฺจฺโย ปวิสฺติ เหตุ-
 วิปฺยุตฺตทฺเเก ลทฺธานิ ตีณฺิ ลภฺติ ๑ สเจ วิปากปฺจฺโย ปวิสฺติ
 สพฺเพหิ วิปากสฺภาเคหิ สทฺฐี สํสนฺทเน เอกเมว วิสฺสชฺชนํ
 ลภฺติ ๑ สเจ ปเนตฺถ อินฺทฺริยมคฺคปฺจฺยา ปวิสฺนฺติ เตหิ สทฺฐี
 ทุมฺลเก ลทฺธานิ จตฺตาริเยว ลภฺติ ๑ สเจ เตหิ สทฺฐี อณฺณ-
 มณฺณปฺจฺโย ปวิสฺติ เหตุธิปฺติทฺเเก ทสฺสีเตสฺ จตฺฐสฺ วิสฺสชฺชนเณสฺ
 กุสลโ ฐมฺโ ๑ อพฺยาคตฺสฺส กุสลโ ฐมฺโ ๑ กุสลสฺส จ อพฺยาคตฺสฺส
 จาติ เทว อปเนตฺวา เสสฺยานิ เทว ลภฺติ ๑ สเจปี ตตฺถ
 สมฺปยุตฺตปฺจฺโย ปวิสฺติ ตาเนว เทว ลภฺติ ๑ สเจ ปน

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 724

วิปฺยุตฺตปฺจโย ปวิสฺติ อิตฺรานิ เทว ลภฺติ ฯ สเจ ปน เตสุ
วิปากปฺจโย ปวิสฺติ สพฺพตฺถกเมว ลภฺติ ฯ อธิปฺตินา ปน
สทฺฐี เหนฺตฺธิปฺติทฺกโต อุนฺตรคณฺเนสุ อปฺวิสฺนฺเตสุ จตฺตาริเยว
ลภฺติ ฯ อุนฺตรคณฺเนสุ ปวิสฺนฺเตสุ เตสํ วเสน เทว เอกนฺติ
ลภฺติ ฯ เอวฺนฺเตสํ เตสํ ปฺจยฺยานํ สฺมาโยเค ลพฺกมาณคณฺนํ
วิทิตฺวา ติมฺมลกาทิสฺส คณฺนา อุทฺธริตพฺพาติ ฯ

เอเตสุ ปน ฆณฺเณสุ สพฺพปฺจmani จตฺตาริ ฆณฺณานิ
สามลฺยโต นวณฺนํปปี เหนฺนํ วเสน วุตฺตานิ อวิปากาเนว ฯ (๑)

อพฺยอกเตนาพฺยอกตวิสุสฺซเน ปเนตฺถ วิปากเหตุปี ลพฺกติ ฯ

ตโต ปฺรานิ ปฺลจ ฆณฺณานิ วิปากเหตุวเสน วุตฺตานิ ฯ
ตตฺถ สพฺเพ สหฺชาตวิปากา เจว วิปากสหฺชาตฺรูปา จ ฯ
เตสุ ปฺจมฆณฺเณ วิปากา เจว ตํสมฺมฏฺจจฺจานรูปา จ ลพฺกนฺติ
ทฺติเย วิปากา เจว ปฺกฺกิสฺนฺธิยลฺยจ วตฺตฺรูปํ ฯ ตติเย อรูป-
ธมฺมาว ฯ จตฺตฺถ วิปากจิตฺตสมฺมฏฺจจฺจานรูปเมว ฯ ปฺลจเม
วตฺตฺรูปเมว ลพฺกติ ฯ

ตโต ปฺรานิ ปฺลจทส ฆณฺณานิ อินฺทฺริยยุตฺตานิ (๒) อโหม-
เหตุวเสน วุตฺตานิ ฯ ตตฺถ ปฺจmani นว นีราธิปฺตีนิ ปฺจจฺจmani
จ สาทิปฺตีนิ ฯ นีราธิปฺติเกสุปี ปฺจmani จตฺตาริ สามลฺยโต
สพฺพตฺถ อโหมวเสน วุตฺตานิ ปฺจจฺจmani ปฺลจ วิปากาโหม-
๑. ม. อวิปากานิ ฯ ๒. ม. อินฺทฺริยมคฺคยุตฺตานิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารสขณเอนุโลมคณวณณา หน้า 725

วเสนฯ ตตฺถ นีราธิปติเกสุ ปจเม จตฺตารีติ เหฏฺฐา เหาธิปติ-
ทฺเก ทสฺสีตานิเวฯ ทฺติเย จิตฺตสมฺภูจจันรูปฺ ปรีหยาติฯ ตติเย
วตฺถุรูปฺ ปรีหยาติฯ จตฺตเถ กุสโล ฌมฺโม จิตฺตสมฺภูจจันนํ
อพฺยาโกติ ตํสมฺภูจจันรูปเมว (๑) ลพฺภติฯ ตโต ปราณิ วิปาก-
ยฺจฺจตฺตานิ ปณจ เหฏฺฐา วตฺตณยานเวฯ สาทิปติเกสุ ปจมานิ
ตีณิ ฆณฺณานิ สามณฺณโต วิปากาวิปากเหตุวเสน วตฺตตานิฯ
เตสุ ปจเม จตฺตาริ วตฺตณยานเวฯ ทฺติเย รูปฺ ปรีหยาติ
ตติเย อรูปฺ ปรีหยาติฯ ตโต ปราณิ ตีณิ วิปากเหตุวเสน
วตฺตตานิฯ เตสุ ปจเม รูปารูปฺ ลพฺภติ ทฺติเย อรูปเมว
ตติเย รูปเมวาคิฯ เอวมฺปิ เตสํ เตสํ ปจฺจยानํ สมายิเค
ลพฺภมานคณนํ วิทิตฺวา ติมฺลกาทีสุ คณนา อุทฺทริตพฺพาติฯ

เหตุมูลกํ นิฏฺฐิตํฯ

อารมฺมณฺมูลเกปิ อธิปติปจฺจยาทโย สตฺต อารมฺมณฺน
สภาคา เสสา โสฬส วิสภาคาติ เต อโยเชตฺวา สตฺเตว
โยจิตฺตาฯ เตสุ อธิปติยา สตฺตาติ กุสโล ฌมฺโม กุสลสฺส
ฌมฺมสฺส อกุสลสฺส ฌมฺมสฺส อพฺยากตฺสฺสาติ เอวํ กุสลมฺูลานิ
ตีณิ อกุสลมฺูลํ เอกํ อพฺยากตฺมฺูลานิ ตีณิตี สตฺตฯ นิสฺสเย
ตีณิตี วตฺถวเสน อพฺยากตฺมฺูลานเวฯ อุปฺนิสฺสเย สตฺตาติ(๒)

๑. ม. ตํสมฺภูจจันนนฺติ รูปเมวฯ ๒.ม. สตฺตฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 726

เหตุจฺจฺมาเนว ฯ ปุเรชาเต ตีณฺตี วตฺถารมฺมณวเสน อพฺยาคต-
มฺลानิ ฯ วิปฺปยุตฺเต ตีณฺตี วตฺถวเสนเนว ฯ อตฺถอิวิกเตสุ ตีณฺตี
วตฺถารมฺมณวเสน ฯ ยถา ปน เหตุมฺลเก ลกฺขณทสฺสนตฺถํ
จฺญานานิ จปีตานิ ตถา อารมฺมณมฺลกาทีสุปี ฯ

ตตฺถ ยานิ ตาว อิมสฺมี อารมฺมณมฺลเก ปลาย จฺญานานิ
จปีตานิ ฯ ตตฺถ ปจฺมํ อารมฺมณาธิปตีวเสน สาทิปตฺถิํ ฯ ตตฺถ
สตฺตาติ อารมฺมณาธิปตีทฺเถ ลทฺทวิสฺสชฺชานเนว ฯ ทฺถิยํ
นिरาธิปตฺถิํ ฯ ตตฺถ ตีณฺตี วตฺถารมฺมณวเสน อารมฺมณวเสนเนว
วา อพฺยาคตมฺลानิ ฯ ตฺถิยํ นิสฺสเย(๑) ยุตฺถํ ฯ ตตฺถ ตีณฺตี
วตฺถวเสน อพฺยาคตมฺลानิ ฯ จตฺตฺถปลายจฺมานิ สาทิปตฺถิกานิ ฯ
เตสุ จตฺตฺถเอ เอกนฺติ วตฺถารมฺมณวเสน อารมฺมณวเสน วา
อพฺยาคตมฺลํ อกฺุสลํ ฯ ปลายจเม เอกนฺติ นิสฺสยโต อพฺยาคต-
มฺลํ อกฺุสลํ ฯ เอวมิธาปี ลพฺทมานวเสน ติมฺลกาทีสุ (๒) คณฺนา
เวทิตพฺพา ฯ ตถา อธิปตฺติมฺลกาทีสุปี ฯ อารมฺมณินฺทฺริยวิปาก-
วเสน วิตฺถารโยชนํ ปน อวตฺวา ตตฺถ ตตฺถ วตฺตพฺพยุตฺตก-
มตฺตเมว (๓) วทามาติ ฯ

อธิปตฺติมฺลเก สหชาเต สตฺตาติ สหชาตาธิปตีวเสน กุสล-
มฺลानิ ตีณฺตี อกฺุสลมฺลानิ ตีณฺตี อพฺยาคตมฺลเมกํ ฯ สหชาเตน
ปน สทฺธี อารมฺมณาธิปติ อารมฺมณาธิปตินา จ สทฺธี

๑. ม. นิสฺสเยน ฯ ๒. ม. ติกาทิสฺสุ ฯ ๓. ม. วตฺตพฺพยุตฺตกเมว ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารสขณเอนุโลมคณนวณณา หน้า 727

สหชาติ น ลพฺกติ ฯ อณฺณมณฺเณ ตีณฺตี สหชาติธาธิปติ-
วเสนว ฯ นิสฺสเย อฏฺฐาติ กุสลมฺูลานิ ตีณฺ อกุสลมฺูลานิ
ตีณฺ อพฺยาคตมฺูลานิ เทว ฯ อพฺยาคโต หิ อธิปติ อพฺยาคตสฺส
สหชาติโต เจว อารมฺมณโตจ นิสฺสโย โหติ อกุสลสฺส
อารมฺมณโตว ฯ กุสลสฺส ปน อุกฺขยาปี น โหตีติ อพฺยาคต-
มฺูลานิ เทวเยวติ เอว อฏฺฐ ฯ อุนิสฺสเย สตฺต อารมฺมณ-
สทิสานว ฯ ปุเรชาติ เอกนฺติ อพฺยาคธาธิปติ อารมฺมณวเสน
อกุสลสฺส ฯ วิปาเก เอกํ อพฺยาคเตน อพฺยาคตํ โลกุตฺตรํ ฯ
อาหาราทีสุ สตฺต เหฏฺฐา เอกมฺูลเก ลทฺฐาเนว(๑) ฯ วิปฺปยุตฺเต
จตฺตาริตี กุสเลน อพฺยาคตํ ตถา อกุสเลน อพฺยาคเตน
อพฺยาคตญจ กุสลญจ ฯ อตฺถิอวิกเตสุ อฏฺฐ นิสฺสยสทิสานว ฯ

 ฃณฺณานิ ปเนตฺถ ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา อารมฺมณาทิหิ อโยเชตฺวา
ปจฺมํ อตฺถิอวิกเตหิ โยชิตานิ ฯ กิการณาติ อุกฺขยาธิ-
ปติมิสฺสกตฺตา ฯ ตตฺถ ปจฺเม ฃณฺเณ อารมฺมณธาธิปติวเสน
วตฺถารมฺมณํ ลพฺกติ ทฺุติเย นิสฺสยวเสน กรุํ กตฺวา อสฺสา-
เทนตสฺส วตฺถุเมว ตติเย สหชาติธาธิปติวเสน กุสลาทโย
รูปานํ อารมฺมณธาธิปติวเสน วตฺถุ อกุสลสฺส ฯ ตโต ปรานิ
ตีณฺ ฃณฺณานิ อารมฺมณธาธิปติวเสน วตฺถานิ ฯ ตตฺถ ปจฺเม
สตฺตธาติ เหฏฺฐา วตฺถานว ฯ ทฺุติเย เอกนฺติ ปุเรชาติานิ

๑. ม. ลทฺฐาเนว ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารสฺสขมฺมฺเณอนุโลมคณนวณณา หน้า 729

พหุวารปฏฺฐิปาฏฺฐิยา ยุคฺตานิ ฯ (๑)

สหชาตอณฺณมณฺณนิสฺสยมฺมฺลเกสฺส เย เย ทุกมฺมฺลเก ปจฺจยา
 วุคฺตฺตา เต เตเยว อาทิโต จิตฺเตน สภาคา ฯ ตสฺมา ทุกมฺมฺลเก
 คณฺน์ ฌตฺวา เย อุปริ ปจฺจยา ฌมฺมิตฺตา เตสฺส อุนฺตร-
 คณฺนสฺส วเสน สพฺพตฺถ ฌมฺมฺเนสฺส (๒) คณฺนา เวทิตฺตพฺพา ฯ
 ตตฺถ สหชาตมฺมฺลกาณิ (๓) ทส ฌมฺมฺนาณิ ฯ เตสฺส ปณฺจ อวิปากาณิ
 ปณฺจ สวิปากาณิ ฯ ตตฺถ อวิปาเกสฺส ตาว ปจฺจเม กุสฺโล
 กุสฺลสฺส อพฺยากตฺสฺส กุสฺลาพฺยากตฺสฺส กุสฺลาพฺยากโต อพฺยา-
 กตฺสฺสชาติ จตฺตารี ตถา อกุสฺโล อพฺยากโต อพฺยากตฺสฺเสวาติ
 เอวํ นว ฯ ตตฺถ กุสฺลากุสฺลาทิกเกสฺส อภฺจสฺส วิสฺสชฺชเนสฺส
 อรูปฺญเจว จิตฺตสมฺมฺมฺจฺจานรูปฺญจ ลพฺภติ ฯ อพฺยากเต วตฺถุ-
 รูปฺมฺปิ ฯ ทฺตฺติเย ฌมฺมฺเน อพฺยากตฺวิสฺสชฺชเน รุเปสฺส วตฺถุรูปฺเมว (๔)
 ลพฺภติ ตตฺติเย ตีสุปฺปิ อรูปฺเมว จตฺตเถ จิตฺตสมฺมฺมฺจฺจาน-
 รูปฺเมว ปณฺจเม ปฏฺฐิสนฺธิยํ วตฺถุณา สทฺธิ อรูปฺชมฺมา ฯ
 สวิปาเกสฺส ปจฺจเม วิปากา เจว วิปากจิตฺตสมฺมฺมฺจฺจานรูปฺญจ
 ทฺตฺติเย วิปากา เจว วตฺถุรูปฺญจ ตตฺติเย วิปากเมว จตฺตเถ
 วิปากจิตฺตสมฺมฺมฺจฺจานรูปฺเมว (๕) ปณฺจเม วตฺถุรูปฺเมว ลพฺภติ ฯ

- อณฺณมณฺณมฺมฺลเก ฌ ฌมฺมฺนาณิ ฯ เตสฺส ปจฺจมานิ ตีณิ
 # ๑. ม. พหุตรปฏฺฐิปาฏฺฐิยา วุคฺตานิ ฯ ๒. ม. สพฺพฌมฺมฺเนสฺส ฯ
 # ๓. ม. สหชาตมฺมฺลเก ฯ ๔. ม. วตฺถุเมว ฯ
 # ๕. ม. วิปากจิตฺตสมฺมฺมฺจฺจานเมว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 730

อวิปากานิ ปจฺฉิมานิ ตีณิ สวิปากานิ ฯ เตสุ คณนา

ปากฺกฺยาเยว ฯ

นิสฺสยมูลเก นิสฺสยปจฺจยา อารมฺมเณ ตีณิตฺติ วตฺตุมารมฺมณฺเณ กตฺวา ปวตฺตกฺกุสลาทิวเสน เวทิตพฺพานิ ฯ อุปนินิสฺสเย เอกนฺตฺติ วตฺตุมารมฺมณฺณูปนินิสฺสยํ กตฺวา อุปฺปนฺนากุสลํ ฯ เสถํ ทุมูลเก เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

อิมสฺมี ปน นิสฺสยปจฺจเย วิสฺติ ฆฏฺฐานานิ ฯ เตสุ ปุริมาณิ ฆ ฆฏฺฐานานิ ปุเรชาตสหาตวเสน วุตฺตานิ ตโต จตฺตารี ปุเรชาตวเสนเนว ตโต ทส สหาตวเสนเนว ฯ ตตฺถ ปจฺจเม ฆฏฺฐเณ เตรสฺสาคฺติ นิสฺสยปจฺจยวิภงฺเก วุตฺตानเนว ฯ ทฺติเย อฏฺฐาคฺติ สหาตาริชาตฺติวเสน สตฺต วตฺถุํ ฆริํ กตฺวา อกฺุสลญฺจาติ อฏฺฐจฺจ ฯ ตติเย สตฺต อิบฺทฺริเย(๑) ลทฺธานเนว ฯ จตฺตฺเถ ปญฺจาติ วิปฺปยุตฺเต ลทฺธานเนว ฯ (๒) ปญฺจเม จตฺตารีติ กุสลาทีนํ จิตฺตสมฺภูจฺจานานํ วตฺถุ จ อกฺุสลสฺส ฯ ฆฏฺฐเณ ตีณิตฺติ กุสลาทีนํ จิตฺตสมฺภูจฺจานสฺส ฯ ปุเรชาตวเสน จตฺตฺส ปจฺจเม ตีณิตฺติ วตฺถุ กุสลาทีนํ จกฺขฺวาทีนํ จ อพฺยาทสฺส ฯ ทฺติเย วตฺถุเมว กุสลาทีนํ ฯ ตติเย เอกนฺตฺติ วตฺถุ อกฺุสลสฺส ฯ จตฺตฺเถ จกฺขฺวาทีนํ วิญฺญาณปญฺจกสฺส ฯ สหาตวเสน ทส สวิปากาวิปากวเสน ทฺวิธา ภินฺทิตฺวา สหาตมฺมูลเก วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ
๑. ม. สตฺต อิบฺทฺริยปจฺจเย ฯ ๒. ม. จตฺตฺเถ ปญฺจ
วิปฺปยุตฺเต ลทฺธานิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารสขมณเอนุโลมคณนวณณา หน้า 731

อุปนิสขยมูลเก อารมมณ สตุตาคี อารมมณูปนิสขเย
ลทุชานเว ฯ อธิปติยา สตุตาคี ตาเนว ฯ อนนตรสมนนตเรสุ
อนนตรูปนิสขเย ลทุชานเว ฯ นิสขเย เอกนติ วตุถุ อกุสลสฺส ฯ
ปุเรชานเต เอกนติ ตสฺเสว วตุถุ วา อารมมณั วา ฯ
อาเสวเน ตีณิ อนนตรูปนิสขยวเสน ฯ กมเม เทว ปกตูป-
นิสขยวเสน ฯ โลกุตตรกุสลเจตนา ปน อนนตรูปนิสขโยปี
โหติ ฯ วิปฺปยุตเต เอกิ อารมมณูปนิสขยวเสน ตถา
อตุถิวิกเตสุ ฯ นตฺถิวิกเตสุ สตุต อนนตรสมาเนว ฯ

อุปนิสขยมูลกานิ ปน สตุต ฆณฺณานิ โหนติ ฯ
ตตุถ ปริมาณิ ตีณิ อารมมณูปนิสขยวเสน วุตฺตานิ ฯ ตตุถ
ปจฺจเม สตุตาคี กุสลโล กุสลาทีนั ตถา อพฺยาคโต อกุสลโล
อกุสลสฺเสวาคี เอว สตุต ฯ ทฺติเย เอกนติ จกฺขฺวาทิอพฺยาคตํ
อกุสลสฺส ฯ ตฺติเย วตุถุ อกุสลสฺส ฯ ตโต ปริณิ เทว
อนนตรูปนิสขยวเสน วุตฺตานิ ฯ เตสุ กณฺณา ปากฺกฺขฺยาเยว ฯ
ตโต เทว อนนตรูปนิสขยวเสน วุตฺตานิ ฯ ตตุถ ปจฺจเม
โลกิยกุสลากุสลเจตนา ปจฺจยภาวโต กเหตุพฺพา ทฺติเย
โลกุตตรกุสลา ฯ

ปุเรชานมุลเก อารมมณ ตีณิติ อพฺยาคโต กุสลาทีนั ฯ
อธิปติยา เอกนติ อพฺยาคโต อกุสลสฺส ฯ เสเสสุปี เอเสว
นโย ฯ เอตถ ปน สตุต ฆณฺณานิ ฯ เตสุ ปจฺจมี วตุถุอารมมณวเสน

*เล่มที่ 48 มหาปฏิจจานุปกณวณณา หน้า 732

วุดดี ทุดิยั วตุถวเสน ตติยั อารมมณวเสน จตุตถั วตุถสุส
อารมมณกาลวเสน ปญจัม อารมมณาธิปติวเสน ฉฎฐั
วตุถโน อารมมณาธิปติกาลวเสน สตุตมัม จกขุวาทิวเสน ฯ

ปจจนาชาตมูลเก วีสติ ปจจยา น ยุชชุนติ ตโย ว
โยชนั ลกนติ ฯ เอกเมเวตถ ฉฎฐัน ตั กายสุส กุสลาทีนั
วเสน เวทิตพัพพิ ฯ อาเสวนมูลเกปี เอกเมว ฉฎฐัน ฯ

กมมมูลเก อนนตเร เอกนติ มกุกเจตนาวเสน วุดดี ฯ
อลญมณญเเว ตีณิติ เอตถ ปฎิสนธิยั วตุถุมปี กเหตุพัพพิ ฯ
อุปนีสสุเย เทวติ อนนตรปกคูปนีสสุยวเสน เหฎฐา วุดตนาเนว ฯ
เอวั เสสานิปี เหฎฐา วุดตนาเนเนว เวทิตพพานิ ฯ เอตถ ปน
เอกาทส ฉฎฐานานิ ฯ ตตุถ ปจมานิ เทว ปกคูปนีสสุยานนตรูป-
นีสสุยวิภาคโต นานากุขณิกกมมวเสน วุดตานิ ฯ ตโต ปรานิ
จตุตทาริ วิปากาวิปากโต เอกกุขณิกกมมวเสน วุดตานิ ฯ ตตุถ
ปจเม อรูปเนน สทฐี จิตตสมฎฎจจันรูปั ลพุกติ ทุดิเย อรูปเนน
สทฐี วตุถ ตติเย อรูปเมว จตุตเถ จิตตสมฎฎจจันรูปเมว ฯ
ปฎิสนธิยั ปน กฎตุตจจันรูปั (๑) ลพุกติ ฯ ตโต ปรานิ ปญจ
สวิปากานิ ตานิ เหฎฐา วุดตนาเนเนว ฯ วิปากมูลเก ปญจ
ฉฎฐานานิ อุตตานตุถาเนว ฯ

อาหารมูลเก สตุตาทิอาทีนั วุดตนาเนเนว ฯ ฉฎฐานานิ

๑. ม. กฏตุตจจันรูปั ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารสขณเอนุโลมคณวณณา หน้า 733

ปเนตถ จตฺตศีล ๙ เตสุ ปจมานิ ปณจ วิปากาวิปากสามณฺณโต
วุตฺตานิ ๙ ตตฺถ ปจเม จตฺตารอปี อหารา ลพฺภนฺติ ทฺติเย ตโย
อรุปาหาราว ๙ ตติเย วตฺตุมปี ปจฺจยฺอุปฺปนฺนํ โหติ
จตฺตเถ ตํ ปรีหายติ ๙ ปณฺจเม รูปเมว ปจฺจยฺอุปฺปนฺนํ ๙ ตโต
ปรานี ปณฺจ ฆณฺณานิ (๑) ตานี เหฏฺฐา วุตฺตนยาเนว ๙ ตโต ปรานี
นว ฆณฺณานิ เจตนาหารวเสนว วุตฺตานิ ๙ ตโต ปรานี
นว นีราธิปตีวิญฺญาณาหารวเสน ๙ ตโต ปรานี สาทิปตี-
วิญฺญาณาหารวเสน ๘ ฆณฺณานิ วุตฺตานิ ๙ ตตฺถ ตีณิ
วิปากาวิปากสามณฺณวเสน วุตฺตานิ ตีณิ วิปากวเสนว ๙
ตตฺถ โลกียวิปากานํ อภาวโต วตฺตฺว ปรีหายติ ๙

อินฺทฺริยมูลเก ปฺเรชาเต เอกนฺติ จกฺขุณฺทฺริยาทีนํ วเสน
อพฺยากเตน อพฺยากตํ ๙ เสสํ ทุมฺลกํ เหฏฺฐา วุตฺตนยาเนว
เวทิตพฺพํ ๙ ฆณฺณานิ ปเนตฺถ นสตฺตติ ๙ ตตฺถ ปจเม สพฺพานิปี
อินฺทฺริยานิ ปจฺจยฺตฺเถน (๒) ลพฺภนฺติ ๙ ทฺติเย รูปีชีวิตินฺทฺริยํ
ปรีหายติ ๙ (๓) น หิ ตมฺปิ นิสฺสโย โหติ ๙ ตติเย อรูปินฺทฺริยานิ
รูปานํ ๙ จตฺตเถ จกฺขุวาทีนํ จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ ๙ ตโต ปรานี
นว ฆณฺณานิ สหชาตารูปินฺทฺริยวเสน วุตฺตานิ ตโต นว
มคฺคกฺกฺตานํ อินฺทฺริยานํ วเสน ตโต นว ฆานนฺกคฺคกฺตานํ
ตโต นว ฆานนฺมคฺคกฺกฺตานํ ตโต นว มนินฺทฺริยวเสนว

๑. ม. สวิปากฆณฺณานิ ๙ ๒. ม. ปจฺจยฺตฺเถน ๙

๓. ม. หายติ ๙ เอวมฺปรีปี ๙

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณนา หน้า 734

ตโต สาธิปตีนิ ฉ ตโต วิริยวิมฺสาธิปตีวเสน มคฺคยุตฺตานิ (๑)

ฉ ตโต อโหมเหตุวเสน นีราธิปตีนิ นว สาธิปตีนิ ฉ ฯ

เตสุ สพฺเพสุ วิปากปฺจเยน อุตฺตานิ จ ยุตฺตานิ จ เหฏฺฐา

วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ

ฉานมฺมูลเกปิ ทุมฺลํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ

ฉญฺณานิ ปเนตฺถ ฉตฺตีส ฯ เตสุ ปจฺมานิ นว อินฺทฺริย-

มคฺคภาวํ อนามสิตฺวา สาธารณฉานงฺควเสน วุตฺตานิ ฯ

ตโต ปฺรานิ นว อินฺทฺริยภูตฉานงฺควเสน ตโต ปฺรานิ

นว มคฺคภูตฉานงฺควเสน ตโต ปฺรานิ นว อินฺทฺริยมคฺค-

ภูตฉานงฺควเสน ฯ จตฺตฺสปี เจเตสุ นวเกสุ อาทิโต จตฺตารี

จตฺตารี วิปากาวิปากสาธาณานิ ฯ อวसाने ปฺลจ ปฺลจ

วิปากาเนว ตานิ เหฏฺฐา วุตฺตนยาเนว ฯ

มคฺคมฺมูลเกปิ ทุมฺลํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ ฉญฺณานิ

ปเนตฺถ สตฺตปฺลยฺवास ฯ เตสุ ปจฺมานิ นว อินฺทฺริยฉานภาวํ

อนามสิตฺวา สุตฺตมคฺคงฺควเสน (๒) วุตฺตานิ ฯ ตโต นว อินฺทฺริย-

ภูตมคฺควเสน ตโต นว ฉานภูตมคฺควเสน ตโต นว

อินฺทฺริยฉานภูตมคฺควเสน ตโต ฉ อธิปตีภูตมคฺควเสน ตโต

นว นีราธิปตีมคฺคเหตุวเสน ตโต ฉ สาธิปตีมคฺคเหตุวเสน

ตตฺถ นวเกสุ ปฺลจ ปฺลจ ฉเกสุ ตีณิ ตีณิ สวิปากานิ ฯ (๓)

๑. ม. วิริยวเสน มคฺคสมฺปยุตฺตานิ ฯ ๒. ม. สุตฺตมคฺควเสน ฯ

๓. ม. วิปากานิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณหาวารสขณเอนุโลมคณวณณา หน้า 735

เสธานี สาธารณานิ ตานิ เหฏฐา วุตตนยานเว ฯ

สมบุยุตตมูลเก ทุมลกั อุตตทานเมว ฯ เอตถ ปน เทวเยว
ฆณฺณานิ ฯ ตตถ เอกั สาธารณวเสน เอกั วิปากวเสน วุตตั ฯ

วิบุยุตตมูลเกปี ทุมลกั อุตตทานเมว ฯ ฆณฺณานิ ปเนตถ
เตรส ฯ ตตถ ปจเม ปญจาติ กุสลโ อพฺยากตฺส ตถา
อกุสลโ อพฺยากโต ปน (๑) ตินฺณนฺนฺมปี ฯ เอตถ จ อิม
วิบุยุตตาทโย สหชาตปิ โหนฺติ ปจฺจชาตปุเรชาตปิ ฯ
ทฺติเย ปุเรชาตสหชาตาว ตติเย เตเยว อธิปติวเสน ฯ ตตถ
กุสลโ อพฺยากตฺส ตถา อกุสลโ อพฺยากโต ปน อพฺยากตฺส
จ อารมฺมณฺธิปติวเสน อกุสลตฺส จาติ เอวั จตฺตารี ฯ
จตฺตเถ ตินฺนิติ กุสลาทีนฺ อพฺยากตฺส ฯ อินฺทฺริยานิ ปเนตถ
รูปานิปิ อรูปานิปิ ฯ ปญจเม ปจฺจยา อรูปาว ฆญฺเจ
วตฺถวเสน รูปาว สตฺตเม กุสลาพฺยากตฺนั วิปฺสฺสนา-
วเสน อกุสลตฺส อสฺสาทนวเสน หทฺยวตฺถูเมว ฯ (๒) อญฺจเม
ตเทวากุสลตฺส นวเม จกฺขฺวาทีนฺ อพฺยากตฺส ทสเม
กุสลาทโย จิตฺตสมฺภูจจานานั เอกาทสเม ปฏฺิสนฺธิยั วตฺถ
ขนฺธานัน ทฺวาทสเม ปฏฺิสนฺธิยั ขนฺธา กญฺจตฺตารูปานัน
เตรสเม ปฏฺิสนฺธิยั ขนฺธา วตฺถุสฺส ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. วตฺถูเมว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 736

อตุถิปจฺยมฺลเก อุปนิสฺสเย เอกนฺติ อารมฺมณฺูปนิสฺสยวเสน
อพฺยาคํ อกฺุสฺลสฺส ฯ เสํ ทุมฺลเก อตุตฺตานเมว ฯ ฆณฺณานี
ปเนตฺถ เอกฺนคฺคีสฺส ฯ เตสุ ปจฺเม อรูปวตฺถารมฺมณฺมหา-
ภูตฺนฺทฺริยอาหารานํ วเสน สหชาตปฺเรชาตปจฺจาชาตปจฺจยา
ลพฺภนฺติ ฯ ทฺติเย ปจฺจาชาตกพฺพิการาหารรูปชีวิตฺนฺทฺริยานี
ลพฺภนฺติ ฯ (๑) ปจฺมทฺติยฆณฺณาเนว อธิปตฺตินา สทฺธิ อฺุปริ ตติย-
จตุตฺถานี กตฺตานิ ฯ ปฺน ปจฺมเมว จตุหิ ออาหาริ สทฺธิ
ปญฺจํ รูปชีวิตฺนฺทฺริเยหิ(๒) สทฺธิ ฉนฺจํ รูปารูปินฺทฺริเยหิ สทฺธิ
สตุตฺมํ กตฺตํ ฯ ทฺติยเมว วา ปน อินฺทฺริเยหิ สทฺธิ สตุตฺมํ
กตฺตํ ฯ ปจฺมทฺติยานเนว วิปฺปยุตฺเตน (๓) สทฺธิ อฏฺฐมฺนวมานี ฯ เตสุ
นวมํ อธิปตฺตินา สทฺธิ ทสฺมํ กตฺตํ ฯ ตโต เอกาทสเม ปจฺจย-
วเสน วตฺถุ ปริหายติ ฯ ทฺวาทสเม อรูปชฺรมาเยว ปจฺจยา ฯ
เตรสเม วตฺถารมฺมณา จุทฺทสเม วตฺถุเมว ปณฺณรสเม
อารมฺมณฺเมว โสฬสเม วตฺถุเมว อารมฺมณฺ สตุตฺตรสเมว
ตเทว อารมฺมณฺธิปตฺติภาเวน อฏฺฐารสเมปี ตเทวารมฺมณฺูป-
นิสฺสยวเสน เอกฺนวิสฺติเม จกฺขวาทโยว ปจฺจยา ฯ อิมานี
เอกฺนวิสฺติ ปกฺิณฺณกฆณฺณานี นาม สหชาตํ อคฺคเหตุวา
วตฺถุตาณิ ฯ ตโต ปฺรานี ทสฺ สหชาตวเสน วตฺถุตาณิ ฯ
๑. ม. ปจฺจาชาตกพฺพิการาหาราน ลพฺภนฺติ ฯ
๒. ม. รูปินฺทฺริเยหิ ฯ ๓. ม. วิปฺปยุตฺตปจฺจเยน ฯ

*เล่มที่ 48 ปญหาวารสฺสขณฺเอนุโลมคณฺวณณา หน้า 737

นตฺถิวิคตมฺลเกสุ อนนฺตรสมนฺตรมฺลเกสุ วย อฺปนีสฺสยา-
เสวนกมฺวเสน ตีเณว ฆณฺณานิ อวิคตมฺลกํ อตฺถิมฺลก-
สทิสเมวาทิ ฯ

ยานิ ปเนตานิ อิมสฺมี ปญฺหาวาเร ฆณฺณานิ วุตฺตานิ
ตานิ สพฺพานิปี ทฺวิธานิเยว ปกิณฺณกโต สหชาตโต จ ฯ
ตตฺถ สพฺเพสฺมปี อารมฺมณมฺลกาทีนํ อาทีโต สหชาตํ
อกฺกเหตุวา วุตฺตานิ ปกิณฺณกาณิ นาม ฯ ตานิ อารมฺมณ-
มฺลเกปี ปญฺจ อธิปฺติมฺลเก ฆ อนนฺตรมฺลเก ตีณิปี ตถา
สมนฺตรมฺลเก นิสฺสยมฺลเก ทส อฺปนีสฺสยมฺลเก สตฺต ปฺเรชาต-
มฺลเก สตฺต ปจฺจชาตมฺลเก เอกเมว ตถา อาเสวนมฺลเก
กมฺมมฺลเก เทว อาหารมฺลเก เอกํ อินฺทฺริยมฺลเก จตฺตาริ
วิปฺปยุตฺตมฺลเก นว อตฺถิมฺลเก เอกฺกนวิสตี นตฺถิมฺลเก ตีณิ
ตถา วิคตมฺลเกปี ฯ อวิคตมฺลเก เอกฺกนวิสตีติ สพฺพานิปี สตฺถเจว
ตีณิ จ โหนฺติ ฯ สหชาตนิยมาภาเวน (๑) ปเนตานิ ปกิณฺณกาณิ
วุตฺตานิ ฯ

ยานิ ปน สหชาตํ ลภฺนฺติ ตานิ สหชาตฆณฺณานิ
นามาติ วุจฺจนฺติ ฯ ตานิ อารมฺมณมฺลเก อนนฺตรสมนฺตรูป-
นีสฺสยปฺเรชาตปจฺจชาตาเสวนนตฺถิวิคตมฺลเกสุ น ลพฺภนฺติ ฯ
น หิ เต ปจฺจยา สหชาตานิ ปจฺจยา โหนฺติ ฯ ยถา จ เต (๒)
๑. ม. สหชาตนิสฺสยภาเวน ฯ ๒. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 738

สหชาตานิ น โหนติ ตถา เหตุสหชาตอญฺญมญฺญวิปากฆาน-
มกฺกสมฺปยุตฺตปจฺจยา (๑) น(๒) อสหชาตานิ เหตุมูลเก สพฺพานิ
จตุวิสติปิ ฆญฺญานานิ สหชาตฆญฺญานาเนว ฯ ตถา อธิปติมูลเก
จตุวิสติ สหชาตมูลเก ทสฺปิ อญฺญมญฺญมูลเก ฌปี นิสฺสย-
มูลเก ทสฺปิ กมฺมมูลเก นวปี วิปากมูลเก ปญฺจปี
อาหารมูลเก เตตฺถีสติปิ (๓) อินฺทริยมูลเก ทฺวาสตุตฺติปิ ฆาน-
มูลเก ฌตฺถีสติปิ (๔) มกฺกมูลเก สตุตฺตปญฺญาสมฺปิ สมฺปยุตฺตมูลเก
เทวปี วิปฺปยุตฺตมูลเก จตุตาริปี อตฺถิมูลเก ทสฺปิ อวิกตมูลเก
ทสฺปีติ (๕) สพฺพานิ ตีณิ สตานิ ทฺวาทส จ โหนติ ฯ อิติ
ปริมาณิ สติ ตีณิ จ อิมานิ จ ทฺวาทสตุตฺตรานิ ตีณิ สตานิติ
สพฺพานิปี ปญฺจทสาธิกานิ จตุตาริ ฆญฺญสตานิ ปญฺหาวาเร
อากตานิ ฯ เตสุ เย เย ปจฺจยชฺชมา นามวเสน น ปากฺกฺกา
หุตฺวา ปญฺญาขนฺติ เตปี เหตุมูลกาทินํ นยานํ อาทิโต วิปากา-
วิปากสามญฺญโต วุคฺเตสุ ฆญฺญเนสุ ทสฺเสตฺตพฺพา ฯ ทฺวาทเสว
หิ เหตุ ฌ อารมฺมณา จตุตาริ อธิปตโย จตุตาริ อาหารา
วิสตินฺทริยานิ สตุต ฆานงฺกานิ ทฺวาทส มกฺกงฺกานีติ เอเต
ปจฺจยชฺชมา นาม ฯ เตสุ เย เย ชฺชมา เอกนฺเตน กุสลา
เอกนฺเตเนวากุสลา เอกนฺเตน กุสลาวิปากา เอกนฺเตเนวากุสลา-
๑. สี่ ...ปจฺจจัน ฯ ๒. ม. น สทฺโท น ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. เตตฺถีส ฯ ๔. ม. ฌตฺถีส ฯ ๕. ม. ทสฺธาติ ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจนียุทธารวณณา หน้า 739

วิปากา เอกนฺเตเนว วิปากา เอกนฺเตเนววิปากา เต เต
สาธุกํ สลฺลทฺตฺวา เย ตตฺถ วิปากา เตปี วิปากกฺกฺกฺเนสฺ
เย อวิปากา เต อวิปากกฺกฺกฺเนสฺ ยถาโยคํ โยเชตพฺพชาติ ฯ
ปฺลฺหาวารสฺส กฺกฺกฺเน อนฺุโลมกณฺนา นิฏฺฐิตา ฯ

ปัจจนียุทธารวณณา

อิทานิ ปัจจนียํ โหติ ฯ ตตฺถ ยถา ปฏฺิจฺจวาราทีสุ
อกุสฺลํ ฆมฺมํ ปฏฺิจฺจ อกุสฺโล ฆมฺโม อฺุปฺปชฺชติ นเหตุ-
ปฺจฺจยาติอาทินา นเยน ลพฺกฺกฺมานา ปฺลฺหา ลพฺกฺกฺมานานํ
ปฺจฺจยานํ วเสน สรฺูปโตว วิตฺถาริตา เอวํ อวิตฺถาเรตฺวา
เอเกน ลกฺกฺกฺกฺเนน สงฺเขปโต ปัจจนียํ ทสฺเสตฺถ ฆมฺมสงฺกฺกฺกฺกฺเกหิ
กุสฺโล ฆมฺโม กุสฺลสฺส ฆมฺมสฺส อารมฺมณปฺจฺจเยน ปฺจฺจโยติ-
อาทินา นเยน อนฺุโลมโต กุสฺลาทีนํ ปฺจฺจยา อฺุทฺธฺวา ฯ
เต จ โข ปฺจฺจยา สมฺภูวเสน โน เอกกปฺจฺจยวเสน ตสฺมา
เย ตตฺถ สมฺภูโต ทสฺสิตา เต วิภชิตฺวา เวทิตพฺพตา ฯ
สพฺเพปี หิ อิมे จตฺตวิสฺติ ปฺจฺจยา อฏฺฺจสฺส ปฺจฺจเยสฺ สงฺกฺกํ
คจฺจนฺติ ฯ กตฺเรสฺส อฏฺฺจสฺส อารมฺมณ สหชาเต อฺุปฺนิสฺสเย
ปฺุเรชาเต ปฺจฺจชาเต กมฺเม อหฺาเร อินฺุทฺริเยติ ฯ กถํ ฯ
จเปตฺวา หิ อิมे อฏฺฺจ ปฺจฺจเย เสเสสฺส โสพฺสสฺส เหตุปฺจฺจโย
อณฺุณมณฺณวิปากกานมคฺคสมฺปยุตฺตปฺจฺจโยติ อิมे จ ปฺจฺจยา

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจฺยานปฺปกรณวณฺณา หน้า 740

เอกนฺเตน สหชาตา หุตฺวา สหชาตानญฺเวย ปจฺจยภาวโต
สหชาตปจฺจเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ อนนฺตรปจฺจโย สมนฺตฺรา-
เสวนนตฺถิวิคตปจฺจโยติ อิมे ปน ปญฺจ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺธา
อตฺตโน อนนฺตรํ อุปฺปชฺชमानานญฺเวย ปจฺจยภาวโต อนนฺตรูป-
นิสฺสยลกฺขณเณ อุปฺนิสฺสเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ นิสฺสยปจฺจโย
สหชาตปุเรชาตเภทโต ทฺวฬฺปิโร ฯ ตตฺถ สหชาตนิสฺสโย สห-
ชาตानญฺเวย นิสฺสยภาวโต(๑) สหชาตปจฺจเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ
ปุเรชาตนิสฺสโย ปุเรชาตปจฺจเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ

อธิปฺติปจฺจโยปี สหชาตาธิปฺติอารมฺมฉาธิปฺติวเสน
ทฺวฬฺปิโร ฯ ตตฺถ สหชาตาธิปฺติ สหชาตानญฺเวย อธิปฺติ-
ปจฺจยภาวโต สหชาตปจฺจเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ อารมฺมฉาธิปฺติ
อารมฺมฉูปฺนิสฺสโย โหติเยวาทิ อารมฺมฉูปฺนิสฺสยลกฺขณเณ
อุปฺนิสฺสเย (๒) สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ วิปฺปยุตฺตปจฺจโย สหชาตปุเรชาต-
ปจฺจยชาตเภทโต ติวฬฺปิโร ฯ ตตฺถ สหชาตวิปฺปยุตฺโต สหชาตา-
นญฺเวย วิปฺปยุตฺตปจฺจยภาวโต สหชาตปจฺจเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ
ปุเรชาตวิปฺปยุตฺโต ปุเร อุปฺปชฺชิตฺวา ปจฺฉา อุปฺปชฺชमानัน
ปจฺจยภาวโต ปุเรชาเต สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ (๓) ปจฺฉาชาตวิปฺปยุตฺโต
ปจฺฉา อุปฺปชฺชิตฺวา ปุเร อุปฺปนฺนํ อุปฺตถมฺภนฺวเสน ปจฺจย-
ภาวโต ปจฺฉาชาตปจฺจเย สงฺคหํ กจฺฉนฺติ ฯ

๑. ม. นิสฺสยปจฺจยภาวโต ฯ ๒. ม. อุปฺนิสฺสยปจฺจเย ฯ

๓. ม. สงฺคหิตโต ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจนียุทธารวณณา หน้า 741

อตุลิจัจจยวีกตปัจจยยา สหชาตปุเรชาตปัจจยชาตอาหารินุ-
ทริยานญเจว อตุลิวีกเตสุ จ เอเกกสุส วเสน ฉหิ ฉหิ
เกเทหิ จิตา ฯ ตตถ สหชาตอตุลิวีกตา สหชาตานุญเวย
อตุลิวีกตปัจจยภาวโต สหชาตปัจจยเย สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ
ปุเรชาตา ปุเร อุปฺปชฺชิตฺวา ปจฺจยา อุปฺปชฺชมานานํ ปจฺจย-
ภาวโต ปุเรชาตปัจจยเย สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ ปจฺจยชาตา ปจฺจยา
อุปฺปชฺชิตฺวา ปุเร อุปฺปนฺนํ อุปฺตมฺภนฺวเสน ปจฺจยภาวโต
ปจฺจยชาตปัจจยเย สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ อาหารภูตา กพฺพิงฺการาหาร-
ปัจจยเย สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ อินฺทฺริยภูตา รูปรชีวิตินฺทฺริยปัจจยเย
สงฺกหํ กจฺจนฺตีติ เอวํ อิมํ โสภสฺสปัจจยยา อิมํสุ อญฺจสุ ปจฺจยเยสุ
สงฺกหํ กจฺจนฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ

อิมสมฺปิ ปน อญฺจนฺนํ ปจฺจยानํ อญฺณมฺมญฺญปัจจย-
สงฺกโห (๑) อตุลียเวย ฯ อาทิตโต นินฺทิตฺวา จ หิ อารมฺมณฺสฺสปัจจโย
อริปฺตออนริปฺตภิเกเทน ทฺวิโร ฯ ตตถ อริปฺตฺวิโร อารมฺมณฺสฺส-
นินฺทิตฺวา อญฺณมฺมญฺญปัจจยเย สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ อนริปฺตฺวิโร
สุทฺถารมฺมณฺสฺสปัจจโยว โหติ ฯ

กมฺมปัจจโยปี สหชาตนาณากุขณิกวเสน ทฺวิโร ฯ ตตถ
สหชาตกมฺมํ อตฺตนา สหชาตานุญเวยว กมฺมปัจจยภาวโต
สหชาเตเวว สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ นานากุขณิกกมฺมํ พฺลวทฺทพฺพลวเสน
๑. ม. อญฺณมฺมญฺญ สงฺกโห ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 742

ทฺวิธํ ๑ ตตฺถ พฺลวกมฺมํ วิปាកธมฺมานํ อฺปนีสฺสโย หุตฺวา ปจฺจโย
โหตีติ อฺปนีสฺสเย สงฺคหํ กจฺจติ ๑ พฺลวมฺปิ ปน รฺูปานํ
ทฺพฺพลญฺจ อฺรฺูปานํ นานากุขณิกกมฺมปจฺจเยเนว ปจฺจโย ๑

อาหารปจฺจโยปี รฺูปารฺูปโต ทฺวิธํ ๑ ตตฺถ อฺรฺูปาหาโร
อตฺตนา สหชาตानญฺเวย ปจฺจโย โหตีติ สหชาตปจฺจเย สงฺคหํ
กจฺจติ ๑ รฺูปาหาโร สหชาตปุเรชาตปจฺจจาชาตानํ ปจฺจโย น
โหติ ๑ อตฺตโน ปน อฺปฺปาทกุขณํ อตฺติกุมิตฺวา จิตฺิปฺปโต อาหาร-
ปจฺจยตี สาเรตีติ อาหารปจฺจโยว โหติ ๑

อินฺทฺริยปจฺจโยปี รฺูปารฺูปโต ทฺวิธํ ๑ ตตฺถ อฺรฺูปินฺทฺริย-
ปจฺจโย อตฺตนา สหชาตानญฺเวย อินฺทฺริยปจฺจยตี สาเรตีติ
สหชาตปจฺจเย (๑) สงฺคหํ กจฺจติ ๑ รฺูปินฺทฺริยปจฺจโย ปน อชฺฌตฺต-
พหิทฺธาเกทโต ทฺวิธํ ๑ ตตฺถ อชฺฌตฺตํ อินฺทฺริยปจฺจโย ปฺเร
อฺปฺปชฺชิตฺวา ปจฺจจา อฺปฺปชฺชมานานํ สสมฺปยุตฺตธมฺมานํ จกฺขุ-
วิญฺญาณาทินํ อินฺทฺริยปจฺจโย โหตีติ ปฺเรชาเตเยว สงฺคหํ
กจฺจติ ๑ พาหิโร อินฺทฺริยปจฺจโย นาม รฺูปชีวีตินฺทฺริยํ ตํ
สหชาตानํ ปจฺจโย โหนตฺมปิ อนฺุपालนมตฺตวเสเนว โหติ น
ชนกฺวเสนาติ อินฺทฺริยปจฺจโยว โหติ ๑ เอวํ อิมํ อญฺฺจ ปจฺจยา
อญฺญมญฺญมฺปิ สงฺคหํ กจฺจนฺตีติ เวทิตฺพฺพา ๑ อยนฺตาว อญฺฺจสุ
ปจฺจเยสุ อวเสสานํ โสพสนฺนญฺเวย เตสญฺเวย จ อญฺฺจนฺนํ

๑. ม. สหชาเตเยว ๑

*เล่มที่ 48 ปัจจนียุทธารวณณา หน้า 743

อณฺณมณฺณวเสณ สงฺกหนโย ฯ

อิทานิ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ ปัจจยानํ เอเกกสฺมี จตุวีเสตียาปิ
 ปัจจเยสุ เยเย สงฺกหํ กจฺจนฺติ เต เต เวทิตพฺพา ฯ

ตตฺถ อฏฺฐนฺนํ ตาว สพฺพปจฺเจ อารมฺมณปจฺเจ อารมฺมณ-
 ปจฺจโยว สงฺกหํ กจฺจนฺติ น เสสา เตวีเสตี ฯ ทฺตียะ สหชาต-
 ปจฺจเย เหตุปจฺจโย สหชาตาริพฺตีปจฺจโย สหชาตปจฺจโย
 อณฺณมณฺณปจฺจโย สหชาตนิสฺสยปจฺจโย สหชาตกมฺมปจฺจโย
 วิปากปจฺจโย สหชาตอาหารปจฺจโย สหชาตินฺทฺริยปจฺจโย ฉาน-
 ปจฺจโย มคฺคปจฺจโย สมฺปยุตฺตปจฺจโย สหชาตวิปฺปยุตฺตปจฺจโย
 สหชาตตฺถิปจฺจโย สหชาตาวิกตปจฺจโยติ อิมะ ปณฺณรส ปัจจยา
 สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ ตตฺตียะ อุปนินิสฺสยปจฺจเย อธิปฺตีญฺโถ อารมฺมณ-
 ปจฺจโย อารมฺมณญฺโถ อธิปฺตีปจฺจโย อนนฺตรสมนฺนตรูปินิสฺสยา-
 เสวนปจฺจยา นานากุขณิโก พลวกมฺมปจฺจโย นตฺถิวิกตปจฺจยาตี (๑)

อิมะ นว ปัจจยา สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ จตฺตเถ ปุเรชาตปจฺจเย
 ปุเรชาตนิสฺสยปจฺจโย ปุเรชาตปจฺจโย ปุเรชาตินฺทฺริยปจฺจโย
 ปุเรชาตวิปฺปยุตฺตปจฺจโย ปุเรชาตตฺถิปจฺจโย ปุเรชาตาวิกต-
 ปจฺจโยติ อิมะ ฉ ปัจจยา สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ ปณฺณเม
 ปจฺจนาชาตปจฺจเย ปจฺจนาชาตปจฺจโย ปจฺจนาชาตวิปฺปยุตฺตปจฺจโย
 ปจฺจนาชาตตฺถิปจฺจโย ปจฺจนาชาตาวิกตปจฺจโยติ อิมะ จตฺตาโร
 # ๑. ม. นตฺถิปจฺจโย วิกตปจฺจโยติ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณวณณา หน้า 744

ปจฺจยา สงฺคหํ กจฺจนฺติ ฯ ฌฏฺฐเ จ มมปจฺจเย นานากุขณิกกมฺม-
ปจฺจโยว สงฺคหิตฺโต ฯ สตฺตเม อาหารปจฺจเย กพฺพิงฺการาหาร-
วเสเนว อาหารปจฺจโย อาหารตฺถิปจฺจโย อาหาราวิกตปจฺจโยติ
อิมเ ตโย ปจฺจยา สงฺคหิตา ฯ อฏฺฐเม อินฺทฺริยปจฺจเย รูป-
ชีวิตินฺทฺริยปจฺจโย อินฺทฺริยตฺถิปจฺจโย อินฺทฺริยาวิกตปจฺจโยติ อิมเ
ตโย ปจฺจยา สงฺคหํ กจฺจนฺติ ฯ เอวํ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ ปจฺจยานํ
เอเกกสมํ อิมเ จิมเ จ ปจฺจยา สงฺคหํ คตาติ ฌตฺวา เย
ยตฺถ สงฺคหํ คตา เต ตสฺส คณฺเนน คหิตาว โหนฺตฺติ
เวทิตพฺพา ฯ

เอวํ สพฺพปจฺจยสงฺคาหกานํ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ ปจฺจยานํ
วเสน เอกฺกนปญฺจาสาย ปญฺเหสุ อิมสฺมํ ปจฺจนีเย กุสโล
ธมฺโม กุสลสฺส ธมฺมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโยติอาทโย
อิมเ ปณฺณรส ปญฺหา อุทฺธริตฺวา วิสฺสชฺชิตา ฯ ตตฺถ
กุสโล กุสลสฺส กุสโล อกุสลสฺส กุสโล อพฺยากตสฺส กุสโล
กุสลาพฺยากตสฺสาติ กุสลาทิกา จตฺตาโร ปญฺหา ตถา
อกุสลาทิกา อพฺยากโต ปน อพฺยากตสฺส อพฺยากโต กุสลสฺส
อพฺยากโต อกุสลสฺสาติ อพฺยากตาทิกา ตโย กุสโล จ
อพฺยากโต จ กุสลสฺส ตถา อพฺยากตสฺส อกุสโล จ
อพฺยากโต จ อกุสลสฺส ตถา อพฺยากตสฺสาติ ทุมฺลเกกา-
วसानา จตฺตาโร โหนฺติ ฯ เตสุ ปจฺจเม ปญฺเห เยหิ ปจฺจเยหิ(๑)
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 ปณจนียุทธารวณณา หน้า 745

ภวิตพพิ เต สพเพ สงกเหตุวา ตโย ปจจยา วุตตาฯ
ทุตติเย เทวฯ ตติเย ปณจฯ จตุตเถ เอโกวฯ ปณจเม
ตโยฯ ฉฏฐเท เทวฯ สตตเม ปณจฯ อฏฐเม เอโก วฯ
นวเม สตตฯ ทสเม ตโย เอกาทสเม ตโยฯ ทวาทสเม
เทวฯ เตรสเม จตุตาโรฯ จุททสเม เทวฯ ปณณรสมปี
จตุตาโรวฯ เต สหชาติปจจเยนาติ อวตุวา สหชาติ
ปจจนาชานนติ วุตตาฯ ตตถ การณิ ปรโต วณณยิสสามฯ (๑)

สมาสโต ปเนตถ เอโก เทว ตโย จตุตาโร ปณจ
สตุตติ นเพว ปจจยปริจเจทา โหนนติฯ อัย ปณหาวารส
ปจจนิเย อุกกฏจวเสน ปณหาปริจเจโท เจว เต เต ปจจเย
สงกเหตุวา ทสสิตปจจยปริจเจโท จฯ นเหตุปจจยาติ(๒)อาทิสู หิ
จตุวิสตติยาปี ปจจยปจจนิเยสุ เอกปจจนิเยปี อิต อุตฺ
ปณหาวารปจจยา (๓) น ลพภนฺติ เหฏฐา ปน ลพภนฺติฯ ตสฺมา
เยสุ ปณฺหสุ กุสลโล ฐมฺโม กุสลสฺส จ อพฺยากตสฺส จ
ฐมฺมสฺส สหชาติปจจเยน ปจจโยติ เอวฺ เอโกว ปจจโย
อากโต ตสฺมี ปจจเย ปฏิกฺขิตฺเต เต ปณหา ปริหายนฺติฯ
ยสฺมี ปน ปณฺห กุสลโล ฐมฺโม อกุสลสฺส ฐมฺมสฺส อารมฺมณ-
ปจจเยน ปจจโย อุนิสฺสยปจจเยน ปจจโยติ เอวฺ เทว
ปจจยา อากตา ตตถ นารมฺมณปจจยาติ เอวฺ เอกสฺมี
ปจจเย ปฏิกฺขิตฺเตปี อิตฺรสฺส ปจจยสฺส วเสน โส ปโยห
๑. ม. วกขามฯ ๒. ม. น เหตุปจจโย...ฯ
๓. ม. ปณหา วา ปจจยา วาฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 746

ลพฺภเตวฯ เตสุ ปน ทฺวีสุปี ปจฺจเยสุ ปฏฺกฺกฺกิตฺเตสุ โส วาโร
ปจฺจิชฺชติฯ เอวเมว เยสุ ปญฺเฬสุ ตโย จตฺตาวโร ปณฺจ สตฺต
วา ลพฺภนฺติ เตสุ จเปตฺวา ปฏฺกฺกฺกิตฺเต ปจฺจเย อวเสสํ วเสน
เต ปญฺหา ลพฺภนฺติเยวฯ สพฺเพสุ ปน ปจฺจเยสุ ปฏฺกฺกฺกิตฺเตสุ
สพฺเพปี เต วารา ปจฺจิชฺชนฺตฺติ อิทฺมเวตฺถ ลกฺขณํฯ
อิมินา ลกฺขณเณ อาทิโต ปฏฺจาย เตสุ เตสุ ปญฺเฬสุ สงฺขิปิตฺวา
วุตฺตปจฺจยํ ปญฺเฬโ จ ตสฺมี ตสฺมี ปจฺจเย (๑) เตตฺ เตตฺ
ปญฺหานํ ปรีหานาปรีหานิ (๒) จ เวทิตฺพพาฯ

ตตฺตฺรายํ วิตฺถารกถา ปจฺมปญฺเฬห ตาว ตีหิ ปจฺจเยหิ
เอญฺนวิสติ ปจฺจยา ทสฺสิตาฯ กถิ กุสโล หิ กุสลสฺส
ปฺเรชาตปจฺจยชาติวิปากวิปฺปยุตฺเตหฺว ปจฺจโย น โหติ เสเสหิ
วิสติยา โหติฯ เตสุ อารมฺมณปจฺจโย เอโกว สหชาเต
ปน สพฺพสงฺคาหิกวเสน ปณฺณรส ปจฺจยา สงฺคหํ คจฺจนฺตฺติ
วุตฺตาฯ เต (๓) เหตุปจฺจเย ปฏฺกฺกฺกิตฺเต จุทฺทส โหณฺติฯ กุสโล
ปน กุสลสฺส เนว วิปากปจฺจโย น วิปฺปยุตฺตปจฺจโยติ เต เทว
อปเนตฺวา เสเส ทฺวาทส สนฺธาย สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ
วุตฺตํฯ อุปนิสฺสยปจฺจเยปี สพฺพสงฺคาหิกวเสน นว ปจฺจยา
สงฺคหํ คจฺจนฺตฺติ วุตฺตาฯ เตสุ อธิปฺติญฺโต อารมฺมณ-
ปจฺจโย อารมฺมณญฺโต จ อธิปฺติปจฺจโย อารมฺมณฺนุปนิสฺสยวเสน
๑. ม. ปจฺจนีเยฯ ๒. ม. ปรีหานิฯ ๓. ม. เตสุฯ

*เล่มที่ 48 ปณจนียุทธารวณณา หน้า 747

อุปนีสุสยเมว อนุปริวิญฺโโจ ฯ กุสโล ปน กุสลสุส นานากุขณิก-
กมฺมปจฺจโย น โหตีติ ตํ อปนฺตฺวา เสเส จ สนฺธาย
อุปนีสุสยปจฺจเยน ปจฺจโยติ วุคฺคํ ฯ เอวํ ปจฺเม ปญฺเห ตีหิ
ปจฺจเยหิ เอถฺนวิสฺติ ปจฺจยา ทสฺสีตาติ เวทิตพฺพา ฯ เตสุ
อิมสฺมिํ เหตุปจฺจนีเย กุสโล ฆมฺโม กุสลสุส ฆมฺมสุส นเหตุ-
ปจฺจเยน ปจฺจโยติ ทานํ ทตฺวา สีลํ สมาทียิตฺวา อุโปสถ-
กมฺมํ กตฺวา ตํ ปจฺจเวกฺขติ ปุพฺเพ สฺวจินฺณานิ ปจฺจเวกฺขตีติ
เอวมาทินา อารมฺมณปจฺจยาทีสุ วุคฺคตฺนเยเนว อุทฺทริตฺวา ปาลี
ทสฺเสตพฺพา ฯ

อารมฺมณปจฺจเย ปน ปฏิกฺขิตฺเต ตสฺส วิตุถาริ อปนฺตฺวา
เหตุปจฺจยวิตุถาริ ปกฺขิปิตฺวา สาเยว ปาลี ทสฺเสตพฺพา ฯ
เสสฺสปจฺจยปฏิกฺเขเปสุปี เอสฺว นโย ฯ ตสฺมिํ ปน ปจฺจเย
ปฏิกฺขิตฺเต เย วารา ปริหายนฺติ เต ปรโต วณฺณยิสฺสาม ฯ (๑)

ทฺถียปญฺเห ปน ทฺวีหิ ปจฺจเยหิ ตโย ปจฺจยา ทสฺสีตา ฯ
กถิ กุสโล หิ อกุสลสุส อนนฺตราทิวเสน ปจฺจโย น
โหติ ตสฺมา เต อปนฺตฺวา อารมฺมณฺูปนีสฺสยวเสน สงฺกหิตํ
อารมฺมณฺธิปตฺถิเยว ปกฺคฺอุปนีสฺสยญจ สนฺธาย อุปนีสฺสย-
ปจฺจเยน ปจฺจโยติ วุคฺคํ ฯ ตสฺมา สฺสุทฺโธ อารมฺมณปจฺจโย
อารมฺมณฺธิปตฺถิวเสน อธิปตฺถิปจฺจโย อุปนีสฺสยปจฺจโยติ ทฺถียปญฺเห
๑. ม. วกฺขาม ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกฺรณวณฺณนา หน้า 748

ทฺวีหิ ปจฺจเยหิ อิม เตโย ปจฺจยา ทสฺสีตาติ เวทิตพฺพา ฯ

ตติยปฺเญห ปน ปณฺจหิ ปจฺจเยหิ อฏฺฐารส ปจฺจยา
ทสฺสีตา ฯ กถิ กุสลโ อพฺยาคตสฺส อณฺณมณฺณปฺเรชาตา-
เสวนวิปากสมฺปยุตฺเตหิเยว ปจฺจโย น โหติ เสเสหิ เอณฺน-
วีสติยา โหติ ฯ เตสุ อารมฺมณปจฺจโย เอโก ฯ ยสฺมา ปน
กุสลโ อพฺยาคตสฺส อณฺณมณฺณวิปากสมฺปยุตฺตวเสน ปจฺจโย น
โหติ เหตุปจฺจโย ปฏฺิกุจิตฺโต กมฺมปจฺจโย วิตุํ คหิตฺโต ตสฺมา
อิม ปณฺจ อปเนตฺวา สหชาเตน ทส ปจฺจยา ทสฺสีตา ฯ
อุปฺนิสฺสเยน เหฏฺฐา วุตฺเตสุ ฆสฺสุ จเปตฺวา อาเสวนํ เสสา
ปณฺจ ฯ ปจฺจมาชาโต เอโกว ตถา สหชาตนาเนาุขณฺิกกมฺม-
วเสน (๑) ทพฺพิโรปี กมฺมปจฺจโยติ เอวํ ตติยปฺเญห ปณฺจหิ
ปจฺจเยหิ อิม อฏฺฐารส ปจฺจยา ทสฺสีตาติ เวทิตพฺพา ฯ

จตุตฺถปฺเญห ปน เอเกน ปจฺจเยน ทเสว ฯ กถิ กุสลโ
หิ กุสลาพฺยาคตสฺส สหชาเต วุตฺเตสุ ปณฺณรสฺสุ อณฺณมณฺณ-
วิปากสมฺปยุตฺตวิปฺยุตฺเตหิ ปจฺจโย น โหติ เหตุปจฺจโย
ปฏฺิกุจิตฺโต ฯ อิม ปณฺจ อปเนตฺวา เสสา ทส ปจฺจยา
เอตฺถ เอเกน ปจฺจเยน ทสฺสีตาติ เวทิตพฺพา ฯ

ยถา จ อิมสฺสุ กุสลาทิกสฺสุ จตุสฺสุ ตถา อกุสลาทิก-
เกสฺสปี จตุสฺสุ ปณฺเญหสฺสุ เตหิ เตหิ ปจฺจเยหิ เต เตเยว ปจฺจยา

๑. ม. สหชาตนาเนาุขณฺิกวเสน ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจนียุทธารวณณา หน้า 749

ทสฺสีตาดิ เวทิตพฺพา ฯ

ตโต ปรานํ อพฺยาคตาทีนํ ตินฺนํ ปญฺหานํ ปจฺมปญฺเห
สคฺคตฺทิ ปจฺจเยหิ เตวีสตี ปจฺจยา ทสฺสีตา ฯ กถํ อพฺยาคโต
หิ อพฺยาคตสฺส จตุวีสตียาปิ ปจฺจเยหิ ปจฺจโย โหตี เหตุปจฺจเย
ปน ปฏิกฺขิตฺเต เตวีสตี โหนฺตี ฯ เตสุ อารมฺมณปจฺจโย
เอโกว ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ อสฺหชาตानมฺปิ สงฺกหตฺถํ(๑) ออาหารินฺทฺริย-
ปจฺจยา วิสฺสุ กฺหิตา ตสฺมา อิม เตโย อปเนตฺวา สหชาเตน
ทฺวาทส ปจฺจยา ทสฺสีตา อุปนิสฺสเยน เหฏฺฐา วุตฺตา ฉ
ปุเรชาโต เอโกว ตถา ปจฺจมาชาตอาหารินฺทฺริยปจฺจยาติ
เอวเมตฺถ สคฺคตฺทิ ปจฺจเยหิ อิม เตวีสตี ปจฺจยา ทสฺสีตาดิ
เวทิตพฺพา ฯ ทฺติเยปิ ตีหิ ปจฺจเยหิ ทฺวาทส ทสฺสีตา ฯ กถํ
อารมฺมณปจฺจโย เอโก อุปนิสฺสเยน ปน อารมฺมณฺญปนิสฺสย-
วเสน อารมฺมณฺชิปฺติอนนฺตรสมนฺนตฺรณตฺถิวิกตฺตอฺปนนิสฺสยาติ ฉ
ปจฺจยา ทสฺสีตา (๒) ปุเรชาเตน ปุเรชาตนิสฺสยวิปฺปยุตฺตอฺตฺถิ-
อวิกตฺตปจฺจยาติ(๓) เอวเมตฺถ ตีหิ ปจฺจเยหิ อิม ทฺวาทส ปจฺจยา
ทสฺสีตาดิ เวทิตพฺพา ฯ ตติเยปิ เอเสว นโย ฯ

ตโต ปรานํ ทฺกมฺลกาณํ จคฺนฺนํ ปญฺหานํ ปจฺม-
ปญฺเห สหชาตปจฺจเยน ปุเรชาตปจฺจเยนาติ อวตฺวา สหชาตํ
๑. ม. สงฺกหตฺถํ ฯ ๒. ม. ...อุปนิสฺสยปจฺจโยติ ฉ ทสฺสีตา ฯ
๓. ม. ...อตฺถิอวิกตฺตاپญฺจาติ ฯ

*เล่มที 48 กุสลตฺตีกปฏฺจานสฺสอฏฺถวณฺณา หน้า 751

กฏฺฏตารุปานํ อตฺถิอวิคตปจฺจเยเนว ปจฺจโย ฯ อิติ อิมํ จตฺธา
ปจฺจยภาวํ สนฺชย สหชาตํ ปจฺจชาตํ อาหารํ อินฺทฺริยนฺติ
อิทํ วุตฺตํ ฯ ปจฺจชาตาทารินฺทฺริยา(๑) ปเนตฺถ น ลพฺภนฺติเยว ฯ
ปรโต อกุสลมิสฺสกปญฺหาทวเยปี เอสฺว นโยติ ฯ เอวเมตฺถ เตสฺ
เตสฺ ปญฺเฬสฺ สจฺจิปิตฺวา วุตฺตปจฺจยानํ ปภโต เวทิตพฺโพ ฯ
ตสฺมี ตสฺมี ปน ปจฺจเย เตสฺ เตสฺ ปญฺหานํ ปฺริหานาปฺริหานี
ปรโต อวิกฺริสฺสามาติ ฯ

ปจฺจนียฺพุทธารสฺส อฏฺถวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

กุสลตฺตีกปฏฺจานสฺสอฏฺถวณฺณา(๒)

อิทานิ เอเต กุสลโล ฆมฺโม กุสลสฺส ฆมฺมสฺสาติอาทโย
อนฺุโลมวเสน ปณฺณรส วารา ทสฺสิตา ฯ ยสฺมา ปจฺจนีเยปี
เอเตเยว น อิตฺ อุกฺกัรฺ เหนฺจฺจา ปน โหนฺติ ตสฺมา ยสฺ
ยสฺส ปจฺจยสฺส ปจฺจนีเย เย เย วารา ลพฺภนฺติ เต เต
อาทิตฺ ปฏฺจาย คณฺนวเสน ทสฺเสตฺถุ นเหตฺยา ปณฺณรสาติอาทิ
อารทฺธํ ฯ

ตตฺถ นเหตฺยา สพฺเพสฺมปี ยถาทสฺสิตานํ ปจฺจยानํ
วเสน ปณฺณรส ลพฺภนฺติ ฯ นารมฺมณฺ สหชาเต เหตฺปจฺจโย
ปวิสฺติ ฯ ตสฺมี ตสฺมี วาเร สฺสุทฺโธ อารมฺมณฺปจฺจโย ปฺริหายติ ฯ

๑. ม. ปจฺจชาตาทารินฺทฺริยปจฺจยา ฯ

๒. ม. ปจฺจนียคณฺนวณฺณา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกรรมวณฺณา หน้า 752

เสสฺสปรจฺยวเสน เต วารา วิสฺสชฺชนํ ลภฺนฺติ ฯ ยถา จ
นารมฺมณฺเ เอวํ เสเสสฺสปี ฯ สหชาเต เหตุปรจฺโย ปวิสฺติ ฯ
ตสฺมี ตสฺมิณฺจ วาเร นอฺปนิสฺสเย นอนฺนตเรติ เอวํ ปจฺจนียโต
จิตฺตา ปจฺจยา ปรีหาณฺติ อวเสสฺสปรจฺยวเสน เต เต วารา
วิสฺสชฺชนํ ลภฺนฺติ ฯ นสหชาเต ปน กุสฺโล ฌมฺโม กุสฺลสฺส จ
อพฺยาคตสฺส จ อกุสฺโล ฌมฺโม อกุสฺลสฺส จ อพฺยาคตสฺส จ
กุสฺโล จ อพฺยาคโต จ ฌมฺมา กุสฺลสฺส อกุสฺโล จ อพฺยาคโต
จ ฌมฺมา อกุสฺลสฺสชาติ อิมํ จตฺตาริ วารา ปรีหาณฺติ ฯ
เอเตสฺสเหติ จตฺตุนํ ปรีเมสฺส ทฺวิสฺส สหชาตปรจฺเยน ปจฺจโยติ
เอกาทสนฺนํ ปจฺจยานํ วเสน เอโก ปจฺจยสงฺคโห วุตฺโต ฯ
เต ตสฺมี ปฏฺิกฺขิตฺเต อญฺเณนาการเณ วิสฺสชฺชนํ น ลภฺนฺติ ฯ
ปจฺจิเมสฺส ทฺวิสฺส นิสฺสยอตุตฺถิอวิกตปรจฺเย สนฺธาย สหชาตํ
ปุเรชาตณฺติ วุตฺตํ ฯ เต สหชาเต ปฏฺิกฺขิตฺเต อวเสสฺสานํ
เหตุอาทินํ ปุเรชาตानญฺเจว นิสฺสยอตุตฺถิอวิกตानญฺจ วเสน
วิสฺสชฺชนํ น ลภฺนฺติ ตสฺมา อิมํ จตฺตาริปี วารา
ปรีหาณฺติ อวเสสฺสานํ วเสน เอกาทสฺสชาติ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ สฺยิยา ยถา เหตุมฺหิ ปฏฺิกฺขิตฺเต เสสฺสานํ อธิปฺตีอาทินํ
วเสน เต วารา ลทฺธา เอวํ สหชาเต ปฏฺิกฺขิตฺเต อวเสสฺสานํ
เหตุอาทินํ วเสน กสฺมา น ลพฺภฺนฺตีติ (๑) นิปฺปเทสฺสตา ฯ
เหตุอาทโย หิ สหชาตानํ เอกเทสฺมตฺตโต สปฺปเทสฺสา ตสฺมา
๑. ม. ลภฺนฺตีติ ฯ

*เล่มที่ 48 กุสลตติกปฏจานสสอตุถวณณา หน้า 753

เตสุ ปฏิกขิตเตสุ อญเณสั วเสน เต วารา ลพฺภนฺติ ฯ
สหชาโต ปน นิปฺปเทโส สพฺเพปี เหตุอาทโย คณฺหาติ ตสฺมา
ตสฺมี ปฏิกขิตเต สพฺเพปี เต ปฏิกขิตฺตา โหนฺติ ฯ น หิ
อสหชาตา เหตุปจฺจยาทโย นาม อตุถิ ฯ อิติ สหชาตสฺส
นิปฺปเทตฺตา ตสฺมี ปฏิกขิตเต สพฺเพปี เต อุโภปี วารา น
ลพฺภนฺติ ฯ สหชาตํ ปุเรชาตฺนฺติ วิสฺสชฺชิตฺวาเรสุ ปน กิณฺจาปี
สหชาตปจฺจโยเยว นตุถิ ยสฺมา ปเนตฺถ สหชาตาว อรูปก-
ขนฺธา นิสฺสยอตุถิวิกตวเสน ปจฺจยา สหชาเต จ ปฏิกขิตเต
เอกนฺเตน สหชาตนิสฺสยอตุถิวิกตา ปฏิกขิตฺตา โหนฺติ ตสฺมา
ตสฺส ปฏิกขิตตฺตา เตปี วารา น ลพฺภนฺตีติ เอวํ สพฺเพธา-
เปตฺถ อิมे จตฺตาโร วารา ปรีหายนฺติ ฯ อวเสสานญฺเวย
วเสน เอกาทสชาติ วุตฺตํ ฯ

นอญฺฉมญฺฉนนิสฺสยสนสมฺปยุตฺเตสุปี เตเยว วารา
ปรีหายนฺติ ฯ กสฺมา สหชาตคตฺติกตฺตา ฯ ยเถว หิ อรูปขมฺม-
ภูโต สหชาตปจฺจโย นิปฺปเทเสน จตฺตาโร อรูปกขนฺธเค คณฺหาติ
ตถา อญฺฉมญฺฉนนิสฺสยสนสมฺปยุตฺตาปีติ สหชาตคตฺติกตฺตาเอเตสุปี
ปฏิกขิตเตสุ เต วารา น ลพฺภนฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ เตน
วุตฺตํ นอญฺฉมญฺฉน เอกาทส นนิสฺสเย เอกาทส นสมฺปยุตเต
เอกาทสชาติ ฯ

ตตุถ สียา กิณฺจาปี อิมे อวิเสเสน กุสลาทีเกทานํ
จตุณฺนํ ขนฺธานํ สงฺกาหกตฺตา สหชาตคตฺติกา กุสโล ปน

*เล่มที่ 48 มหาปฏจกถา ปณจปรกณวณณา หน้า 754

กุสลาพุกตสฺส จเปตฺวา สหชาตปจฺจยํ อณฺณถา ปจฺจโย ว
น โหติ ตสฺมา ตสฺมี ปฏิกุขิตฺเต โส วาโร ปรีหายตุ
กุสโล ปน กุสลาพุกตานิ เนว อณฺณมณฺณปจฺจโย โหติ
ตสฺมี ปฏิกุขิตฺเต โส วาโร กุสโล ปน กสฺมา ปรีหายตีติ อณฺณมณฺณ-
ปจฺจยชฺมมวเสน ปวตฺตีสพฺภาวโตฯ ยถเว หิ กุสลาพุกตา
กุสลสฺส สหชาตปจฺจยว น โหนฺติ สหชาตชฺมมวเสน ปน
นีสฺสยปจฺจยาทีหิ ปวตฺตีสพฺภาวโต ตสฺมี ปฏิกุขิตฺเต โส วาโร
ปรีหายตีเอวมีธาปี อณฺณมณฺณปจฺจยชฺมมวเสน สหชาตาทีหิ
ปวตฺตีสพฺภาวโต ตสฺมี ปฏิกุขิตฺเต โสปี วาโร ปรีหายตีฯ
นอณฺณมณฺณปจฺจเยน ปจฺจโยติ ปทสฺส หิ อยมตฺโตเย ชฺมมา
อณฺณมณฺณปจฺจยสงฺขยํ (๑) คตา น เตหิ ปจฺจโยฯ กุสโล ปน (๒)
กุสลาพุกตานิ สหชาตาทิวเสน ปจฺจโย โหนฺโต อณฺณมณฺณ-
ปจฺจยชฺมเมหเว ปจฺจโย น (๓) โหติ ตสฺมา ตสฺมี ปฏิกุขิตฺเต
โส วาโร ปรีหายตีฯ ยถา จ โส วาโร ตถาเสสาปี
ตโยติ จตฺตาโรปี เต วารา ปรีหายนฺติฯ

นนิสฺสเย เอกาทสชาติ เอตถาปี ยสฺมา เตสํ วารานํ
เอกนฺเตน สหชาตปจฺจยชฺมมาว นีสฺสยภูตา ตสฺมา นีสฺสเย
ปฏิกุขิตฺเต เต (๔) ปรีหายนฺติฯ นปุเรชาเต เตรสชาติ สหชาตํ
๑. ม. อณฺณมณฺณปจฺจยสงฺกหํฯ ๒. ม. กุสโล จฯ
๓. ม. อัย สทฺโท นตฺถิฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ

*เล่มที่ 48 กุสลตติกปฏฺจานสฺสอตุถวณฺณา หน้า 755

ปุเรชาตฺตฺนุติ วุตฺตวิสุสฺสชฺเชน ทฺวิมฺลเก เทว อปฺเนตฺวา เตรส ฯ
ยถา หิ เต สหชาเต ปฏฺกฺกฺขิตฺเต ปุเรชาตฺตฺนุญฺเฒว นิสฺสย-
อตุถิวิกิตฺตํ วเสน วิสุสฺสชฺชนํ น ลภฺนฺติ ตถา ปุเรชาเตปี
ปฏฺกฺกฺขิตฺเต สหชาตฺตฺนุญฺเฒว นิสฺสยอตุถิวิกิตฺตํ วเสน วิสุสฺสชฺชนํ
น ลภฺนฺติ ตสฺมา เต อปฺเนตฺวา เตรสฺสํติ เวทิตฺตฺพพา ฯ

นปจฺจชาเต ปณฺณทสฺสํติ เอตฺถ ปจฺจชาตปจฺจเยน
ปจฺจโยติ วา สหชาตํ ปุเรชาตํ(๑) อหฺาริ อินฺทฺริยฺนฺติ วา
อากตฺตฺจฺจเนสฺสุ จเปตฺวา ปจฺจชาตํ อวเสสํนํ วเสนปี เต
ปญฺหา ลพฺภฺนฺติ ตสฺมา ปณฺณรเสว วุตฺตํ ฯ นกมฺเมติ-
อาทิสฺสุ ยสฺมา กมฺมวิปากอหฺารอินฺทฺริยฺมฺนํมคฺคาปี กุสลาที-
เกทํนํ จตฺตฺนํ ขนฺธํนํ เอกเทโสว ตสฺมา จเปตฺวา เต
ธมฺเม อวเสสธมฺมวเสน สหชาตธมฺมา ปจฺจยา โหนฺตฺติติ เอกมฺปี
ปญฺหาวิสุสฺสชฺชนํ น ปริหิณํ ฯ

นสมฺปยุตฺเต เอกาทสฺสํติ ยสฺมา เตสฺสุ จตฺตฺสฺ วาเรสฺสุ
สมฺปยุตฺตธมฺมา สหชาตาทิปจฺจยธมฺมวเสน (๒) ปจฺจยา โหนฺตฺติ
ตสฺมา สมฺปยุตฺตปจฺจยปฏฺกฺกฺเขปน เตยฺเว วารา ปริหาณฺตฺติติ
เวทิตฺตฺพพา ฯ นวิปฺปยุตฺเต นวาทิ ทุมฺลเกกาวสํนา จตฺตฺวาโร
เอกมฺลททุมฺลเกกาวสํนา (๓) เทว จาติ อิมํ จ วารา เอกนฺเตน
วิปฺปยุตฺตปจฺจยธมฺเมหิ ยุตฺตา เตหิ สหชาตาทิวเสน ปจฺจยา

๑. ม. ปุเรชาตํ ฯ ๒. ม. สหชาตาทิปจฺจเยน ฯ

๓. ม. เอกมฺลททุมฺลเกกาวสํนา ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 756

โหนติ ตสฺมา วิปฺปยุตฺเต ปฏฺกฺกขิตฺเต สพฺเพปี เต วารา(๑)
ปริหาณนฺตฺติ นเวว ลพฺภนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ นวิปฺปยุตฺเต
นวาติ ฯ โนอตุถิโนอวิกเตสุปี เตเยว เวทิตพฺพา ฯ เอกนฺเตน
หิ เต วารา อตุถิอวิกตปจฺจยธมฺมยุตฺตา ตสฺมา เต เตสํ
ปฏฺกฺกเขเปน (๒) ปริหาณนฺติ ฯ เยปี ลพฺภนฺติ เตสุ อารมฺมณ-
วเสน วา อนนฺตราทิวเสน วา วิสฺสชฺชนานิ กาดพฺพานิ ฯ
สหชาติปุเรชาติปจฺจชาติอาหารอินฺทฺริยเภทโต ปญฺจนํ อตุถิ-
อวิกตานิ วิปฺปยุตฺตธมฺมานิ วา วเสน น กาดพฺพานีติ ฯ

เอวํ ปจฺจนีเย ลทฺฐวาเร คณนโต ทสฺเสตฺวา อิทานิ
ทมูลกาทิวเสน ปจฺจยคณนํ ทสฺเสตฺถุ นเหตุปจฺจยา นารมฺมณ
ปณฺณรสาตีอาทิ อารทฺธิ ฯ ตตฺถ นเหตุมูลกทฺถุเกสุ อติเรกคณโน
อุนตรคณเนน สทฺธิ โยจฺโติ อุนตรคณโนว โหติ ฯ

ติมูลเก นอุปฺนิสฺสเย เตรสาตี กุสลโ อกุสลสฺส อกุสล
กุสลสฺสาตี เทว วารา ปริหาณนฺติ ฯ กสฺมา นารมฺมณ
สทฺธิ นอุปฺนิสฺสยสฺส ฆฏิตตฺตา ฯ อารมฺมณวเสน หิ อุปฺนิสฺสย-
วเสน จ อิมํสํ ปวตฺติ ฯ ตถจ อุกฺขํ ปฏฺกฺกขิตฺตํ ฯ อารมฺมณาริ-
ปติอารมฺมณูปฺนิสฺสยคณเนน (๓) คหิโต โหติเยว ฯ

ณมูลเกปี นอุปฺนิสฺสเย เตรสาตี เตเยว เทรส ฯ สตฺตมูลเก
ปน นอุปฺนิสฺสเย สตฺตาคี นสหชาเตน สทฺธิ ฆฏิตตฺตา ตตฺถ

๑. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ฯ ๒. ม. ปฏฺกฺกเขเป ฯ

๓. ม. อารมฺมณูปฺนิสฺสยคฺคหณเนน ฯ

*เล่มที่ 48 กุสลตติกปฏจานสสอตถวณณา หน้า 757

ปริหีนี จตุหิ สหุธี กุสโล กุสลสฺส กุสโล อกุสลสฺส อกุสโล
อกุสลสฺส อกุสโล กุสลสฺสชาติ อิม อนนตฺรูปนีสฺสยปกตฺตูปนีสฺสย-
วเสน ปวตฺตมานา จตฺตารโธ อฏฺฐ ปริหายนฺติ
ตสฺมา อวเสสานํ วเสน สตฺตชาติ วุตฺตํ ๑ นปุเรชาเต เอกาทสชาติ
นสหชาเตน สหุธี ฆฏิตตฺตา เอกาทส ๑ นปจฺจชาเต นวาทิ
เอเตสุ เอกาทสสุ สหชาติ ปจฺจชาตํ อาหาริ อินฺทฺริยนฺติ
ลทฺทวิสุสฺซชเน (๑) ทุมฺลเก อพฺยาคตฺนเต เทว วาเร อปเนตฺวา ๑
เต หิ สหชาเต ปฏิกฺขิตฺเตปี ปจฺจชาตวเสน น ปริหีนา ๑ (๒)
สหชาเตน ปน สหุธี ปจฺจชาเต ปฏิกฺขิตฺเต ปริหายนฺตีติ
เสสานํ วเสน นวาทิ วุตฺตํ ๑ อฏฺฐมฺลเก นนีสฺสเย เอกาทสชาติ
สพฺพิ เหฏฺฐา วุตฺตสทิสเมว ๑ นวมฺลเก นนีสฺสเย ปญฺจชาติ
กุสลตฺติกาทโย (๓) อพฺยาคตฺนตา ตโย ทุมฺลกา อพฺยาคตฺนตา เทว
จาทิ ปญฺจ ๑ เตสุ นานากุขณิกกมฺมกพฺพิงการาหารรูปชีวิตินฺทฺริย-
ปจฺจชาตธมฺมวเสน วิสุสฺซชนํ เวทิตพฺพิ ๑

ทสมฺลเก นปุเรชาเต ปญฺจชาติอาทิสฺสปี เตเยว ๑ นปจฺจชา-
ชาเต ตีณิตี ปจฺจชาตวเสน ลพฺกมานเ ทุมฺลเก อพฺยาคตฺนเต
เทว อปเนตฺวา อวเสสา ๑ นวิปฺปยุตฺเตปี เตเยว ตโย ๑
โนอตฺถิยา เทวติ นานากุขณิกกมฺมวเสน กุสลญฺจ อกุสลญฺจ
กฏฺตารูปสฺส ๑ วิปากํ ปเนตฺถ นนีสฺสเยน สหุธี ฆฏิตตฺตา
๑. ม. ลทฺทวิสุสฺซชเนสุ ๑ ๒. ม. อปริหีนา ๑
๓. ม. กุสลาทโย ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 758

น ลพฺภติ ฯ เอกาทสมฺลเก เหฏฺฐา วุคฺตสทิสาว คณฺนา ฯ
ทฺวาทสมฺลเก นกมฺเม เอกนฺติ อพฺยากเตน อพฺยาคํ ฯ ตตฺถ
จ อหฺารินฺทฺริยวเสน วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ เตรสมฺลกาทีสุปี
สพฺพตฺถ เอกนฺติ อากตฺฐจฺจเน อิทเมว คเหตุพฺพํ ฯ นหฺาหาร
ปนฺน อินฺทฺริยวเสน วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ นอินฺทฺริเย อหฺาร-
วเสน ฯ วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ จุทฺทสมฺลกาทีสุ นกมฺเมน สทฺธิ
มฺภูตตฺตา โนอตฺถิโนอวิกตา น ลพฺภนฺตีติ น วุคฺตา ฯ
นหฺาหารปจฺจยา นณฺนปจฺจยาติ นอินฺทฺริยํ อปนฺเนตฺวา วุคฺตํ
ตสฺมา ตตฺถ อินฺทฺริยวเสน เอกํ เวทิตพฺพํ ฯ นวิปากปจฺจยา
นอินฺทฺริยปจฺจยาติ นหฺาหารํ อปนฺเนตฺวา วุคฺตํ ตสฺมา ตตฺถ
อหฺารวเสน เอกํ เวทิตพฺพํ ฯ อิมสฺส ปนฺน ทฺวิสุ ปจฺจนียโต
จิตฺตสฺส คณฺนา นาม นตฺถิ ตสฺมา เอกโต น ทสฺสิตาติ ฯ

นเหตุมฺลทํ นิฏฺฐจิตฺติ ฯ

นารมฺมณมฺลกาทีสุปี ปณฺณรส เตรส เอกาทส นวติ
สพฺพทฺถเกสฺส จตฺตาโรว มฺลคณฺนปฺริจฺเจทา ฯ ติมฺลกาทีสุ ปนฺน
พฺหุปจฺจยสฺมาโยเค อิตฺธานิปี สตฺต ปณฺจ ตีณิ เทว เอกนฺติ
ปฺริจฺจินฺนคณฺนานิ วิสฺสชฺชนานิ ลพฺภนฺติเยว ฯ เตสฺส เยสํ
ปจฺจยानํ สฺมาโยเค ยํ ยํ ลพฺภติ ตํ ตํ เหฏฺฐา วุคฺตฺนเยเนว (๑)
๑. ม. ติกาทีสุ ฯ

*เล่มที่ 48 กุสลตติกปฏิจานสสอตุถวณณา หน้า 759

สาธุกั สลลกุเขตฺวา อุทฺทริตพฺพํ ฯ สพฺเพสุ เจเตสุ นารมฺมณ-
มุลกาทีสุ นารมฺมณาทีนิ ปทานิ อติกฺกนฺเตน เหตุปฺเทน
สทฺธิํ ปจฺมํ สมฺพนฺธิตฺวา(๑) ว จกฺกานิ กตานิ ฯ ยสฺมา ปน
ตานิ นเหตุมูลเก วุตฺตสทิสานเว โหนฺติ ตสฺมา วิตุถาเรนปี
อทฺสเสตฺวา สงฺเขปํ กตฺวา ทสฺสีตานิ ฯ ตตฺถ ยถา นเหตุมูลเก
นารมฺมณนอุปฺนิสฺสยา(๒) วิตุํ วิตุํ ปณฺณรส วาเร ลกฺขนตาปี
สมาโยเค เตรส ลกฺกีสฺส เอวํ สพฺพตฺถ เตรสฺเสว ลกฺกนฺติ ฯ ยถา
จ นารมฺมณนสทฺธาเตหิ สทฺธิํ นอุปฺนิสฺสเย สตฺถ วารา โหนฺติ
เอวํ นอุปฺนิสฺสยนารมฺมณเหิ สทฺธิํ นสทฺธาเตปี สตฺถ ฯ

นนิสฺสยปจฺจยา นอุปฺนิสฺสยปจฺจยา นปจฺจนาชาเต ตีณฺติ
กุสลาทีนิ อพฺยากคณฺตานิ ฯ เตสุ กญฺจตารูปญจ อาหาร-
สมฺภูจฺจานญจ ปจฺจยฺปฺปนํ ฯ

นาหารนอินฺทฺริยมฺมูลเกสุ จตฺกฺเกสุ นกมฺเมน สทฺธิํ
อภฺมฺมิตฺตฺตา นเหตุมูลเก วิย เอกนฺเตน ลพฺกนฺติ ฯ นอินฺทฺริย-
มฺมูลเก นอุปฺนิสฺสเย จ นปฺเรชาเต จ จเปตฺวา นาหารเ ตีณฺติ
กาตพฺพนฺติ นอินฺทฺริยปจฺจยโต ปญฺจาย อิเม เทว ปจฺจเย
จญฺเฏตฺวา นอินฺทฺริยปจฺจยา ฯเปฯ นอุปฺนิสฺสยปจฺจยา นาหาร
ตีณฺติ ฯ นอินฺทฺริยปจฺจยา ฯเปฯ นปฺเรชาตปจฺจยา นาหารเ ตีณฺติ
เอวํ อิเมหิ ทฺวีหิ(๓) ปจฺจเยหิ สทฺธิํ นาหารปจฺจเย คณฺนา

๑. ม. พนฺธิตฺวา ว ฯ ๒. ม. ...อุปฺนิสฺสยา ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 760

กาดพฺพาทิ อตุโล ฯ ตตฺถ ตีณฺตี กุสลาทีเนว อพฺยาคตฺสฺส ฯ
ตตฺถ กุสลากุสลา กญฺจตฺตารูปานํ ปุเรชาตฺสฺส จ กายตฺส
ปจฺจชาตปจฺจเยน ปจฺจโย (๑) อพฺยาคตา ปน จิตฺตเจตฺติกา
ปจฺจชาตปจฺจเยเนวาทิ อิมํสํ วเสน ตีณฺตี วิสฺสชฺชนานิ
กาดพฺพานิ ฯ ปรโต ปน นปจฺจชาตาเตน สทฺธิ ฃญฺจิตฺตฺตา
นาหารเ เทวติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ กญฺจตฺตารูปวเสน กุสลํ อพฺยา-
กตฺสฺส ตถา อกุสลนฺติ เอตฺตกเมว ลพฺภติ ฯ อาหารตฺส ปน
ปฏฺกฺขิตฺตตฺตฺตา กพฺพิงฺการาหาโร อตฺถิอวิคตวเสนานิ ปจฺจยภาวํ
น ลภติ ฯ

นวิปฺยตฺตมฺลทฺสฺส จตฺมฺลเก นอฺปนีสฺสเย ปณฺจาทิ กุสโล
สหาตฺตกุสลตฺส กุสโล กญฺจตฺตารูปสงฺขาตฺสฺส อพฺยาคตฺสฺส
อกุสโล สหาตฺตกุสลตฺส ตถา กญฺจตฺตารูปสงฺขาตฺสฺส อพฺยา-
กตฺสฺส อพฺยาคโต สหาตฺตอพฺยาคตฺสฺสชาติ เอวํ ปณฺจ ฯ น-
วิปฺยตฺตปจฺจยา ฯเปฯ นอฺปนีสฺสเย ตีณฺตี เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
กุสลาทโย ตโย อพฺยาคตฺสฺส ฯ

โนอตฺถิปจฺจยา นเหตุยา นวาทิ นเหตุปจฺจยา โนอตฺถิยา
วุตฺตา นเวว ฯ สพฺเพปี หิ เต เอกมฺลเกกาวसानา อนนฺตร-
ปกตฺตฺปนีสฺสขวเสน ลพฺภนฺติ ฯ อารมฺมเณ นวาทิปิ เตเยว
นารมฺมเณ จตฺวา นอฺปนีสฺสเย เทว กาดพฺพา ฯ ยาว
๑. ม. อัย ปาโจ น ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 48 กุสลตฺติกปฏฺจานสฺสอตุถวณณา หน้า 761

นิสฺสยมฺปีติ โนอตุถิมฺลเก นเย โนอตุถิปจฺจยา นเหตุปจฺจยา
นารมฺมณปจฺจยาตี เอวํ จกฺกพฺนุชคฺมเนน นารมฺมณปจฺจเย
จตุวา อิมฺเห วิ ตีหิ อีโต ปเรสุ นาทิปติอาทิสฺส อณฺณตเรณ (๑)
วา สทฺธิ ยาว นิสฺสยปจฺจยํ ปาปฺณาติ ตาว คนฺตุวา (๒)
นอฺปนินิสฺสเย เทว วิสฺสชฺชนานิ กาทพฺพานีติ อตุโถ ๑

เอวํ ลกฺขณํ จเปตฺวา ปฺน นารมฺมณโต ปฏฺจาย ยาว
นนิสฺสยา (๓) สตุต ปจฺจเย กเหตุวา นอฺปนินิสฺสเย เทวติ อาห ๑
ตตุถ โนอตุถิปจฺจยา นเหตุปจฺจยา นารมฺมณปจฺจยา นอฺปนินิสฺสเย
เทว โนอตุถิปจฺจยา นเหตุนารมฺมณนทิปติปจฺจยา นอฺปนินิสฺสเย
เทวติ เอวํ นารมฺมณโต ปฺริมปจฺจิมฺเห นนิสฺสยปริโยसानฺเห(๔)
สพฺพเทหิ สทฺธิ โยชฺนา กาทพฺพา ๑ เทวติ ปเนตฺถ กุสโล
อพฺยาคตสฺส อกุสโล อพฺยาคตสฺสาติ นานากฺขณิกกมฺมวเสน
กฏฺฏตารุปฺสส ปจฺจยวเสน เวทิตพฺพานิ ๑ นอฺปนินิสฺสยปแทน
สทฺธิ นปฺเรชาตาทิสฺส สพฺพตฺถ เทว ๑ กมฺมปจฺจโย ปเนตฺถ
น คหิโต ๑ ตสฺมิณฺหิ คหิตฺเต เตปี เทว วารา นิชฺชนฺติ
วิสฺสชฺชนเมว น ลพฺภติ ๑ เอวํ เยน เยน สทฺธิ ยสฺส
ยสฺส สันนุทเน ยํ ลพฺภติ ยญฺจ ปรีหายติ ตํ สพฺพํ สารุํ
สตุลลฺกเขตฺวา สพฺพปจฺจนีเยสุ คณฺนา อุทฺทริตพฺพาติ ๑

กุสลตฺติกปฏฺจานสฺสอตุถวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. อณฺณตเรณ ๑ ๒. สี. จตุวา ๑

๓. ม. นิสฺสยา ๑ ๔. ม. นิสฺสยปริโยसानฺเห ๑

อนฺุโลมปจฺจนียวณฺณา

อนฺุโลมปจฺจนีเย เหตุยา สตฺต อารมฺมเณ นวาติ เอวํ
 อนฺุโลเม นเหตุยา ปณฺณรส นารมฺมเณ ปณฺณรสาติ เอวํ
 ปจฺจนีเย จ ลทฺทคณฺเนสุ ปจฺจเยสุ โย โย ปจฺจโย อนฺุโลมโต
 จิโต ตสฺส ตสฺส อนฺุโลเม ลทฺทวารเหติ สทฺธิ เอ ปจฺจนีโยโต
 จิตฺตสฺส ปจฺจนีเย ลทฺทวารेषฺสุ สทิสวารา เตลฺลํ วเสน คณฺณา
 เวทิตพฺพาฯ อนฺุโลมสมฺมิตฺติ เหตุปจฺจเย เหตุยา สตฺตทาติ สตฺต วารา
 ลทฺธา ปจฺจนีเย นารมฺมณปจฺจเย นารมฺมเณ ปณฺณรสาติ
 ปณฺณรส ลทฺธาฯ เตสุ เอ เหตุยา สตฺต วุคฺตา เตหิ สทฺธิ
 นารมฺมเณ วุคฺเตสุ ปณฺณรสสุ กุสลโล กุสลสฺส อพฺยาगतฺสส
 กุสลาพฺยาगतฺสส อกุสลโล อกุสลสฺส อพฺยาगतฺสส อกุสลาพฺยา-
 กตฺสส อพฺยาगतโต อพฺยาगतฺสสาติ อิมํ สตฺต สทิสวา เต
 สนฺุชาเย เหตุปจฺจยา นารมฺมเณ สตฺตทาติ วุคฺตํฯ นาธิปตฺติยา
 สตฺตทาติอาทิสฺสปี เอเสว นโยฯ

นสหชาตสฺส ปน เหตุปจฺจยสฺส อภาวา นสหชาเต
 เอโกปี น ลพฺภติ ตสฺมา เตน สทฺธิ โยชนา น กตาติฯ (๑)
 นอณฺวมณฺเณ กุสลาทโย ตโย รุปาพฺยาगतฺสส ลพฺภนฺติ เต
 สนฺุชาเย ตีณฺิตี วุคฺตํฯ ตถา นสมฺปยุตฺเตฯ นวิปฺยุตฺเต ปน
 กุสลโล (๒) กุสลสฺส อกุสลโล (๓) อกุสลสฺส อพฺยาगतโต (๔) อพฺยาगतฺสสาติ
 อรูปรมฺมวเสน ตีณฺิ เวทิตพฺพานิฯ นนฺิสฺสยโนอตุถิโนอวิกตา

๑. ม. น กตาฯ ๒. ม. กุสลํฯ ๓. ม. อกุสลํฯ

๔. ม. อพฺยากตํฯ

*เล่มที่ 48 อนุโลมปจณีนียวณณา หน้า 763

นสหาโต วีย น ลพุกนุติเยวติ เตหิปี สทฐี โยชนา
น กตาฯ เอวมตถ สตต ตีณิตี เทวเยว ปริจเจทา (๑) เตลั วเสน
อุนตรคณเนน สทฐี อติเรกคณนสสาปี คณนั ปริหาเปตวา
ปจจยฆญเนสุ คณนา เวทิตพพา ฯ

ตตถ เหตุสหชาตนิสสยอตุถิวิกตนุติ นารมมณเ สตตาคี
กุสโล รมโม กุสลสส รมมสส เหตุปจเจเนน ปจจโย สหชาต-
นิสสยอตุถิวิกตปจเจเนน ปจจโย นารมมณปจเจเนน ปจจโย ฯ
กุสโล เหตุ (๒) สมပ္ยุตตกานัน จนุชานัน เหตุปจเจเนน ปจจโย
สหชาตนิสสยอตุถิวิกตปจเจเนน ปจจโย นารมมณปจเจเนน
ปจจโยติ อิมินา นเยน สตต วารา อุทฐริตพพาฯ นาริปติยา
สตตาคีอาทิสูปีเอเสว นโยฯ ทุคิยฆญเน อญญมณญสส
ปวิญจตุตา จเปตวา นสมပ္ยุตตัม เสเสสุ ตีณิตี วุตตัม ฯ
นสมပ္ยุตเต ปน อญญมณญวิปป์ยุตตัม ปฏิสนุชานามรูป สนุชาย
เอกนุติ วุตตัม ฯ อญญมณญปจจโย เจตถ อนุโลมฆญเน
ปวิญจตุตา ปจจณียโต น ลพุกติ ตสฺมา นอญญมณญเถติ
น วุตตัม ฯ ยถา เจตถ เอว เสสฆญเนสุปี ปวิญจปจจยา
ปจจณียโต น ลพุกนุตีติ น วุตตยาฯ ตติยฆญเน สมပ္ยุตตสส
ปวิญจตุตา สพพตถ ตีณิเยว ฯ จตฺตถฆญเน วิปป์ยุตตสส
ปวิญจตุตาตีณิ กุสลาทีนิจิตตสมุญจानรูปสส ฯ ปณจเม
วิปากสส ปวิญจตุตา สพพตถ เอกัง อพฺยาเกเตน อพฺยาเกตัม ฯ
๑. ม. คณนปริจเจทาฯ ๒. ม. กุสลาเหตุ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจันปปรกณวณณา หน้า 764

อิโต ปรเสสุปี วิปากสมปยุตเตสุ เอเสว นโย ฯ

เหตุสหชาตนิสสุยอินุทริยมคคอตถิอวิคตุนติ นารมมณ
จตุตาริตี กุสโล กุสลสุส กุสโล อพฺยาคตสุส กุสโล
กุสลาพฺยาคตสุส อพฺยาคโต อพฺยาคตสุสชาติ อิมสํ วเสน
เวทิตพฺพานิ ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ นอลฺลณมณฺเณ เทวติ
กุสโล กุสลาพฺยาคตสุส อพฺยาคโต อพฺยาคตสุส ฯ (๑) ปรโต ทวีสุปี
เอเสว นโย ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพมณฺเณสุ ลพฺพมานวเสน
คณฺนา เวทิตพฺพา ฯ

สพฺพานิปี เจตานิ อิมสฺมี อนุโลมปจฺจนีเย สหชาตวเสน
เจว ปกิณฺณกวเสน จ ปณฺณรสาธิกานิ จตุตาริ มณฺเณสทานิ
วุตฺตานิ ฯ เตสุ ตสฺมี ตสฺมี มณฺเณเย อนุโลมโต จิตา
ปจฺจยา เตสํ เอโกปี ปจฺจนียโต น ลพฺกติ ฯ เหตุมูลเก
เจตถ ปรมมณฺเณ อนุโลมโต ปณฺจณฺนํ ปจฺจยानํ จิตตฺตา
ปจฺจนียโต เอกฺนวิสตี ปจฺจยา อากตา เอวํ เสเสสุปี อนุโลมโต
จิตาวเสสา ปจฺจนียโต อากตา ฯ อนุโลมโต เจตถ พหุสุปี
ปจฺจเยสุ (๒) ปจฺจนียโต เอกโกว อากโตติ เวทิตพฺโพ ฯ ยถา
จ เหตุมูลเก เอวํ อารมมณาติมฺลเกสุปี สพฺพเมตํ วิชานํ
ยถานูรูปโต เวทิตพฺพนฺติ ฯ

อนุโลมปจฺจนียวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. กุสโล อพฺยาคตสุส ตถา อพฺยาคโต ฯ

๒. ม. จิตเตสุ ฯ

ปจฺจนียานุโลมวณฺณา

ปจฺจนียานุโลเมปี เหตุยา สตุต อารมฺมณ นวาทิ เอวํ
อนุโลเม นเหตุยา ปณฺณรส นารมฺมณ ปณฺณรสาติ เอวํ
ปจฺจนีเย จ ลทฺทคณเนสุ ปจฺจเยสุ โย ปจฺจโย (๑) ปจฺจนีโยโต
จิตฺต สสุส ปจฺจนีโยโต ลทฺทวารesu ye อนุโลมโต จิตฺต
อนุโลมโต ลทฺทวารเอหิ สทิสสา วารา เตลฺล วเสน คณนา
เวทิตพฺพาฯ ปจฺจนีเยสมิณฺหิ นเหตุปจฺจเย นเหตุยา ปณฺณรสาติ
ปณฺณรส วารา ลทฺธา อนุโลเม อารมฺมณปจฺจเย อารมฺมณ
นวาทิ นว วาราลทฺธาฯ ตตุตฺถ ye นเหตุยา ปณฺณรส วุตฺตา
เตสุ ye นว(๒) วารา อารมฺมณ วุตฺเตหิ นวหิ สทิสสา เตลฺล
วเสน คณนา เวทิตพฺพาฯ ตตุตฺถ ye อารมฺมณ นว วุตฺตา
เต นเหตุยา วุตฺเตสุ ปณฺณรสสุ กุสลโล กุสลากุสลาพฺยาगतานํ
อกุสลโล อกุสลากุสลาพฺยาगतานํ อพฺยาโกโต อพฺยาगतกุสลา-
กุสลาณนฺตฺติ อิมฺเหหิ นวหิ สทิสาว เต สนฺธาย นเหตุยา
อารมฺมณ นวาทิ วุตฺตํฯ อธิปตฺติยา ทสาติอาทิสฺสปี เอเสว
นโยฯ อารมฺมณาทินฺนฺตฺติ อนุโลมคณนาย ye วารา
วุตฺตา นเหตุปจฺจเยน สทฺธี ลัสนฺทเนปี เต สพฺเพปี ลพฺภนฺตฺติ
เวทิตพฺพาฯ กุสลโล ฌมฺโม กุสลสฺส ฌมฺมสฺส นเหตุปจฺจเยน
ปจฺจโย อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย ทานํ ทตฺวา ลีลํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ ๒. ม. อัย ปาโจ น ทิสฺสตีฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฏฺจกรณวณณา หน้า 766

สมาธิยิตฺวา อุโปสถกมมํ กตฺวา ตํ ปฏฺจเวกฺขติ ปุพฺเพ
สุจฺฉินฺยานิ ปฏฺจเวกฺขตีติ อิมินา ปน (๑) อุปาเยน เตสํ
ปาติทฺฐาโร(๒) เวทิตฺวา โฟ ๑

นเหตุปฏฺจยา อธิปตฺติยา ทสชาติ เอตฺถ จเปตฺวา วิมฺสาธิปตี
เสสาธิปตฺติวเสน อนฺุโลมวิภฺงฺเก อากตฺวารา อุทฺทริตฺตฺวา ๑
เอวเมตฺถ นว ทส สตฺต ตีณิ เตรสฺส เอกนฺติ ๓ คณนปริจฺเจทา
เตสํ วเสน อุนฺตรคณเนน สทฺธี อติเรกคณนสฺสาปี คณนํ
ปริหาเปตฺวา นเหตุมฺูลกาทีนํ นยานํ ติมฺูลกาทีสุ สพฺพสํสนฺทเนสุ
คณนา เวทิตฺวา ๑ อิทนฺุตา ว สาธารณลฺกฺขณํ ๑ น ปเนตํ
สพฺพสํสนฺทเนสุ กจฺจติ เยหิ ปน ปฏฺจเยหิ สทฺธี เยสํ ปฏฺจยानํ
สํสนฺทเน เย วารา วิรุชฺชนฺติ เต อปเนตฺวา อวเสสานํ
วเสนเปตฺถ คณนา เวทิตฺวา ๑

นเหตุปฏฺจยา นารมฺมณปฏฺจยา อธิปตฺติยา สตฺตชาติ เอตฺถ
หิ กุสโล อกุสลสฺส อพฺยากโต กุสลสฺส อพฺยากโต
อกุสลสฺสชาติ อิมเ อารมฺมณาธิปตฺติวเสน ลพฺภมานา ตโย
วารา วิรุชฺชนฺติ ๑ กสฺมา นารมฺมณปฏฺจยาติ วุตฺตตฺตา ๑
ตสฺมา เต อปเนตฺวา สหชาติปตฺตินเยเนเวตฺถ กุสโล กุสลสฺส
อพฺยากตฺสส กุสลาพฺยากตฺสส อกุสโล อกุสลสฺส อพฺยากตฺสส
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ปาติยา อุทฺฐาโร ปาติทฺฐาโรติ
โยชนา ๑ ม. ปาฬิ อุทฺทริตฺตฺวา ๑

*เล่มที่ 48 ปัจจนียานุโลมวณณา หน้า 767

อกุสลาพฺยาทตฺตส อพฺยาทโต อพฺยาทตฺตสชาติ สุตต วารา
เวทิตพฺพา ฯ เตปี นเหตุปฺจยชาติ วจนโต จเปตฺวา วิมฺสาธิปตี
เสสาธิปตีนํ วเสน ฯ เอวํ สพฺพตฺถ อุนฺตรคณนปฺจยวเสน
จ อวิรุชฺฌมานคณนวเสน จ คณนาเวทิตพฺพา ฯ

เยสุ จ ปฺจยเยสุ ปฺจจนีโย จิตฺเตสุ เย อนฺุโลมโต
น ติญฺจนฺติ เตปี เวทิตพฺพา ฯ เสยฺยถิทํ อนนฺตเร ปฺจจนีโย
จิตฺเต สมนนฺตราเสวนนตฺถิวิตฺตา อนฺุโลมโต น ติญฺจนฺติ สหชาเต
ปฺจจนีโย จิตฺเต เหตุอณฺุณมณฺุณวิปាកณฺณมกฺกสมฺปยุตฺตา
อนฺุโลมโต น ติญฺจนฺติ นิสฺสเย ปฺจจนีโย จิตฺเต วตฺถุปรุเรชาโต
อนฺุโลมโต น ติญฺจติ ฯ อหฺาเร วา อินฺุทฺริเย วา ปฺจจนีโย
จิตฺเต เหตุอณฺุณมณฺุณวิปាកณฺณมกฺกสมฺปยุตฺตา อนฺุโลมโต น
ติญฺจนฺติ ฯ อารมฺมณฺเ ปน ปฺจจนีโย จิตฺเต อธิปฺติอุปนฺิสฺสยา
อนฺุโลมโต น ติญฺจนฺติ อารมฺมณฺาธิปฺติอารมฺมณฺุปนฺิสฺสยา ปน
น ลพฺภติ ฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพตฺถ ยํ ลพฺภติ ยลฺลจ น
ลพฺภติ ตํ ชานิตฺวา ลพฺภมานวเสน วารา อุทฺทริตพฺพา ฯ

ตตฺถ สพฺเพสุปี ติมฺลกาทีสุ อนนฺตเร สุตฺตาคิอาทโย
ทุมฺลเก ลทฺทวาราเยว ฯ สุตฺตมฺลกาทีสุ ปน นสหชาตปฺจยยา
นฺิสฺสเย ตีณฺิตี ปฺเรชาตวเสน วตฺถุณฺิสฺสเย ตีณฺิ ฯ กมฺเม เทว
นํานากุชณฺิกวเสน ฯ (๑) อหฺาเร เอกํ กพฺพิงฺการาหารวเสน ฯ อินฺุทฺริเย
๑. ม. นํานากุชณฺิกวเสนว ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณนา หน้ 768

เอกํ รูปชรีวดีนุทฺริยวเสน ๑ (๑) กเมน คนฺตุวา วิปฺปยุตฺเต ตีณฺตี
กุสลาทีนํ (๒) อพฺยาคตนฺตานิ ปจฺจชาตวเสน ๑ อตฺถิอวิคเตสุ
ปณฺจชาติ ตานิ เจว ตีณฺตี กุสลาพฺยาคตา อพฺยาคตฺตสฺส อกุสลา-
พฺยาคตา อพฺยาคตฺตสฺสชาติ อิมานํ จ เทว ปจฺจชาตินุทฺริย-
วเสน ๑ (๓) ปจฺจชาตปจฺจยสฺส ปจฺจนีกภาวโต ปฏฺจาย ปน อตฺถิ-
อวิคเตสุ เอกนฺตํ อพฺยาคโต อพฺยาคตฺตสฺส อหารินุทฺริยวเสน ๑
นาหารเร คหิตเต นอินุทฺริยปจฺจยชาติ น คเหตุพฺพว ๑ (๔) ตถา
นอินุทฺริเย คหิตเต นาหารปจฺจยชาติ ๑ กสฺมา ทวีสุ เอกโต คหิตเตสุ
คณฺตพฺพวารสฺส อภาวโต ๑ ฆานมคฺคาทีสุปี ปจฺจนีกโต จิตฺเต
อาหารโต วา อินุทฺริยโต วา เอกํ อนฺโลมํ อกตฺวาว อวसान
อินุทฺริเย เอกํ อตฺถิยา เอกํ อวิคเต เอกํ อหารเร เอกํ อตฺถิยา
เอกํ อวิคเต เอกนฺตํ วุตฺตํ ๑ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ๑

นเหตุมูลกํ นิฏฺจิจิตฺ ๑

นารมฺมณฺมูลกาทีสุ นอณฺณมณฺณมูลเก นอณฺณมณฺณปจฺจยา
เหตุยา ตีณฺตี กุสลาทีนํ จิตฺตสมุฏฺจานานํ ๑ อธิปตฺติยา อฏฺจชาติ
อธิปตฺติยา วุตฺเตสุ ทสฺสุ (๕) กุสโล กุสลสฺส อกุสโล อกุสลสฺสชาติ (๕)
๑. สี่. นรูปินุทฺริยวเสน ๑ ม. นรูปินุทฺริยวเสน ๑
๒. ม. กุสลาทีนํ ๑ ๓. ม. ปจฺจชาตอาหารินุทฺริยวเสนชาติ ๑
๔. สี่. ม. คเหตุพฺพ ๑ ๕. ม. กุสโล กุสลาพฺยาคตฺตสฺส อกุสโล
อกุสลาพฺยาคตฺตสฺสชาติ ๑

*เล่มที่ 48 ปัจจนียานุโลมวณณา หน้า 769

เทว อปนตฺวาเสธานี อฏฺฐ ๗ สหชาเต ปญฺจาติ เหตุยา
วุตฺเตหิ ตีหิ สทฺฐี กุสโล จ อพฺยาโกโต จ อพฺยาโกตฺส
อกุสโล อพฺยาโกโต จ อพฺยาโกตฺสชาติ อิม เทว ๗ นิสฺสเย
สตุตฺตาติ เตหิ ปัจจหิ สทฺฐี อพฺยาโกโต กุสลฺสฺส อพฺยาโกโต
อกุสลฺสฺสชาติ อิม เทว วตฺถวเสน ๗ กมฺเม ตีณฺติ เหตุยา
วุตฺตฺตานเว ๗ เสสตุตฺติเกสุปี เอเสว นโย ๗ อธิปตฺติยา ตีณฺติ
เหฏฺฐา วุตฺตฺตานเว ๗

นาหารมฺลเก อณฺณมณฺเณ ตีณฺติ จเปตฺวา อาหาร
เสสเจตฺตีกวเสน เวทิตพฺพานิ ๗ ยถา จ เหฏฺฐา(๑) ตถา อิธาปี
นาหารนอินฺทฺริเยสุ เอเกกเมว คหิตํ น เทว เอกโต ๗

นสมฺปยุตฺตปจฺจยา เหตุยา ตีณฺติ เหฏฺฐา นอณฺณ-
มณฺเณ วุตฺตฺตานเว ๗ อธิปตฺติยา อฏฺฐชาติ เหฏฺฐา วุตฺตฺตานเว ๗
นวิปฺยุตฺตมฺลเก กมฺเม ปญฺจาติ กุสลาทิจเจตนา สหชาต-
กุสลาทีนํ นานาภุจณิกา กุสลากุสลเจตนา วิปากานํ (๒) กมฺม-
สมฺภูจฺจานรูปฺสฺสชาติ เอวํ ปัจจ ๗ อาหารินฺทฺริเยสุ ตีณฺติ
สหชาตสทิสฺสานิ ๗ ฉานมคฺคาทีสุ ตีณฺติ เหตุสทิสฺสานิ ๗

โนอตุถิมฺลเก ยสฺมา เหตุ โนอตุถิ นาม น โหติ นิชฺมโต
อตุถิเยว ตสฺมา ตํ อคฺคเหตุวา นารมฺมณฺเณ นวาติ วุตฺตํ ๗
ยถา จ เหตุ ตถา อณฺเณปี อตุถิปจฺจยลภฺขณฺณยุตฺตา เอตฺถ
๑. ม. อัย ปาโจ น ทิสฺสติ ๗ ๒. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ๗

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 770

อนฺุโลมโต น ตฺิฏฺจนฺุติ ฯ กมฺเม เทวติ อิทํ ปน นานากุขณิก-
กมฺวเสน วุตฺตํ ฯ ปจฺจนียโต สพฺเพ ลพฺกนฺุติ ฯ ยมฺปน
อนฺุโลมโต ลพฺกมานมฺปิ อกฺคเหตุว(๑) ตโต ปรี วารา (๑) ปจฺจนียโต
คยฺหนฺุติ โส ปจฺจนา โยชนํ ลภฺติ ฯ เตเนเวตฺถ โนอตฺถิปจฺจยา
นเหตุปจฺจยา ฯเปฯ โนอวิกตปจฺจยา กมฺเม เทวติ วุตฺตํ ฯ
กสฺมา ปเนส สกฺกฺจฺจเนยว น คหิโตติ ยสฺมา อวเสเสสฺ
สพฺเพสฺปิ (๒) ปจฺจนียโต จิตฺสฺ เอโกว อนฺุโลมโต ลพฺกนฺุติ ฯ (๓) อิทฺมฺหิ
อิมฺสฺมี ปจฺจนียานฺุโลเม(๔) ลกฺขณํ โย สพฺเพสฺ ปจฺจนียโต จิตฺสฺ
เอโกว อนฺุโลมโต ลพฺกนฺุติ โส ปจฺจนา วุจฺจตีติ ฯ โนอตฺถิ-
ปจฺจยา นเหตุปจฺจยา ฯเปฯ โนอวิกตปจฺจยา อฺปนฺิสฺสเย นวาติ
เอตฺถาปี เอสฺว นโย ฯ อิทฺมฺปน ปกฺตฺปนฺิสฺสยวเสน วุตฺตํ ฯ
อิมิณา นเยน (๕) สพฺพตฺถ ลพฺกมานาลพฺกมานํ ปฺเรวตฺตํ ปจฺจนา-
วตฺตตฺถจ เวทิตพฺพนฺุติ ฯ

ปฺลฺหาวารสฺส ปจฺจนียานฺุโลมวณฺณา นิฏฺจิตา ฯ

กฺสฺลตฺตติกปฏฺจานสฺส วณฺณา จ นิฏฺจิตา ฯ

๑. ม. ตโต ปฺเรตรา ปจฺจยา ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ตสฺมา เอสฺ สกฺกฺจฺจเน น คหิโตติ อิมานิ โยเชตพฺพานีติ

โยชนา ฯ ๔. ม. ปจฺจยานฺุโลเม ฯ ๕. ม. อฺปาเยน ฯ

เวทนาตติกปฏิฐานสุตตถวณณา

เวทนาตติเก ติสฺโส เวทนา รูปํ นิพพานนฺติ อิมํ ชมฺมา
น ลพฺภนฺติ ตสฺมา เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ เทว ขนฺธาติอาทิ
วฺตุตฺตํ ๑ ปฏิสนฺธิกฺขณฺเ สุขาเย เวทนายาติ สเหตุกปฏิสนฺธิวเสน
วฺตุตฺตํ ๑ ทุกฺขเวทนา ปน (๑) ปฏิสนฺธิยํ น ลพฺภตีติ ทุตติยวเร
ปฏิสนฺธิกฺกหณฺ น กตฺ ๑ ตติยวเร ปฏิสนฺธิกฺขณฺเติ สเหตุก-
ปฏิสนฺธิวเสน วฺตุตฺตํ ๑ เสสเมตถ อโธ ปเรสุ จ ปจฺจเยสุ
ยถาปาภิเมว นียยาติ ๑ สพฺพตถ ตโย (๒) วารา วฺตุตา ๑ เตน
วฺตุตฺตํ เหตุยา ตีณิ ๑เป ๑ อวิกเต ตีณิตี ๑

ปจฺจยสฺสํนฺทเน ปน สเหตุกาย วิปากทุกฺขเวทนาย
อภาวโต เหตุมฺลกนเย วิปาเก เทวติ วฺตุตฺตํ ๑ อธิปติอาทิหิ สทฺธิ
สฺสํนฺทเน (๓) วิปาเก เทวเยว ๑ กสฺมา วิปากทุกฺขเวทนาย อธิปติ-
ณฺณามกฺกานํ อภาวโต ๑ เยหิ จ สทฺธิ สฺสํนฺทเน วิปาเก เทว
วารา ลพฺภนฺติ วิปาเกน สทฺธิ สฺสํนฺทเน เตสุปี เทวเยว ๑

ปจฺจนีเย นปุเรชาเต อารุเปเป จ ปฏิสนฺธิยญฺจ ทุกฺข-
เวทนาย อภาวโต เทว วารา อากตา ๑ นวิปฺปยุตฺเตปี
อารุเปเป ทุกฺขาภาวโต เทวเยว ๑ สพฺพารุปรหมฺมปริคฺคาหกา
ปน สหชาตาทโย ปจฺจยา อิมสฺมี ปจฺจนียวเร ปริหายนฺติ ๑
กสฺมา เวทนาย สมฺปยุตฺตสุส ฐมฺมสุส เวทนาสมฺปยุตฺตํ ฐมฺมํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. ตโย ตโย ๑

๓. ม. สฺสํนฺทเนสุปี ๑

*เล่มที่ 48 เวทนาตติกฏฐานสุตตถวณณา หน้า 773

วุตโต สหชาตวาราทีสุปี อยเมว วณณนานโย ฯ

ปณหาวาเร ปน สมฺปยุตฺตกาณํ ขนฺธานนฺติ เตน สทฺธิ
สมฺปยุตฺตกาณํ ขนฺธานํ เตหิเยว วา เหตุหิ สุขเวทนาทีหิ วา ฯ

วิปฺปฏิสํริสฺสาติ ทานาทีสุ ตาว กสฺมา มยา อิทํ
กตํ ทุฏฺฐ เม กตํ อกตํ เสยฺโย สียาติ เอวํ วิปฺปฏิ-
สํริสฺส ฯ ฌานปริหานิยมฺปน ปรีหิณํ เม ฌานํ มหาชานิโย
วตมฺหิตี เอวํ วิปฺปฏิสํริสฺส ฯ โมโห อุปฺปชฺชตีติ โทสสมฺปยุตฺต-
โมโหว ฯ ตถา โมหํ อารพฺภาติ โทสสมฺปยุตฺตโมหเมว ฯ

สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ ภาวํกํ อทุกขมสุขาย เวทนาย
สมฺปยุตฺตสฺส ภาวํกสฺสาติ ตทารมฺมณสงฺขาตํ ปิฏฺฐิจิภาวํกํ
มูลภาวํกสฺส ฯ วุฏฺฐานสฺสาติ ตทารมฺมณสฺส วา ภาวํกสฺส
วา ฯ อุกฺขมฺปิ เหตุํ กุสลากุสลชวณโต วุฏฺฐิตตฺตา วุฏฺฐานนฺติ
วุจฺจตี ฯ กิริยํ วุฏฺฐานสฺสาติ เอตฺถาปี เอเสว นโย ฯ ผลํ
วุฏฺฐานสฺสาติ ผลจิตฺตํ ภาวํกสฺส ฯ ภาวํเคน หิ ผลโต วุฏฺฐิโต
นาม โหตี ฯ ปฺรโต วุฏฺฐานนฺติ อากตฺตญฺจานสฺสปี เอเสว
นโย ฯ

ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ขนฺธชาติ โทมนสฺสสมฺปยุตฺตา
อกุสลา ขนฺธา ฯ อทุกขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตสฺส
วุฏฺฐานสฺสาติ ตทารมฺมณสงฺขาตสฺส อากนฺตูกภาวํกสฺส วา

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปปกรณ์วณณา หน้า 774

อุเปกฺขาสมฺปยุตฺตมฺลภวํกฺสฺส วา ๑ สเจ ปน โสมนสฺสสหคฺคํ
มฺลภวํกํ โหติ ตทารมฺมณสฺส จ อุปฺปตฺติการณํ น โหติ
ชวณสฺส อารมฺมณโต อณฺณสฺมี อารมฺมณ อทฺกขมฺสุขเวทนี
อกุสลวิปากํ อุปฺปชฺชเวท ๑ ตมฺปิ หิ ชวณโต วุจฺจิตฺตตา
วุจฺจานนฺติ วุจฺจติ ๑ สหชาตปจฺจยาทีนิตฺเตสา อุตฺตानตฺถาเยว ๑
น เหตุถ กิณฺจि อตฺถิ ยํ น สกฺกา สียา เหฏฺฐา วุตฺตนเยน
เวเทตฺถํ ตสฺมา สาธุกํ อุปฺลภฺเขตฺตพฺพิ ๑

อิทานิ ยสฺมี ยสฺมี ปจฺจเย เย เย วารา ลทฺธา
เต สพฺเพ สงฺขิปิตฺวา คณฺนาย ทสฺเสตฺถํ เหตุยา ตีณฺตีอาทิ
วุตฺตํ ๑ ตตฺถ สพฺพานิ ตีณฺตี สฺวธาณํ ตินฺณํ ปทานํ วเสน
เวทิตฺตพฺพานิ ๑ อารมฺมณ นว เอกมฺลเกกาวसानานิ ๑ อธิปฺติยา
ปณฺจ สหชาตาทิปฺติวเสน อสมฺมิสฺสกาณิ (๑) ตีณฺตี อารมฺมณาธิปฺติ-
วเสน จ สุขาย สมฺปยุตฺโต สุขาย สมฺปยุตฺตสฺส อทฺกขมฺสุขาย
สมฺปยุตฺโต อทฺกขมฺสุขาย สมฺปยุตฺตสฺสาคิ เทว ตานิ น
คณฺตพฺพานิ ๑ สุขาย ปน สมฺปยุตฺโต อทฺกขมฺสุขาย อทฺกขม-
สุขาย สมฺปยุตฺโต สุขายาคิ อิมานิ เทว คณฺตพฺพานีตีเอว
ปณฺจ ๑ อนนฺตรสมนฺนตฺเรสุ สตฺตาคิ สุขา ทฺวินฺนํ ตถา
ทฺกฺขา อทฺกขมฺสุขา ตินฺณมฺปฺติ เอว สตฺต ๑ อุปฺนิสฺสเย
นวาติ สุขสมฺปยุตฺโต สุขสมฺปยุตฺตสฺส ตีหิปี อุปฺนิสฺสเยหิ
๑. ม. อมิตฺตานิ ๑

*เล่มที่ 48 เวทนาตติกปฏิฐานสุตตถวณณา หน้า 775

ทุกขสมปยุตตสฺส ปกตฺวปนิสฺสเยเนว อูเปกฺขาสมปยุตตสฺส ตีหิปี
ทุกขสมปยุตฺโต ทุกขสมปยุตตสฺส อนนฺตรปกตฺวปนิสฺสเยหิ
สฺขสมปยุตตสฺส ปกตฺวปนิสฺสเยเน อทุกฺขมสฺขสมปยุตตสฺส ทฺวิธาปี
อทุกฺขมสฺขสมปยุตฺโต อทุกฺขมสฺขสมปยุตตสฺส ตีธาปี ตถา
สฺขสมปยุตตสฺส ทุกขสมปยุตตสฺส อนนฺตรปกตฺวปนิสฺสเยหิตี เอวํ
นว ๑ ปจฺจยเกทฺโต ปเนตฺถ ปกตฺวปนิสฺสยา นว อนนฺตรูปนิสฺสยา
สत्ตต อารมฺมณฺูปนิสฺสยา จตฺตารโธติ วิสฺสติ อูปนิสฺสยา ๑
ปุเรชาตปจฺจฉาชาตา ปเนตฺถ นิชฺชนฺติ ๑ น หิ ปุเรชาต-
ปจฺจฉาชาตา วา อรูปชฺรมา อรูปชฺรमानํ ปจฺจยา โหนฺติ ๑

กมฺเม อญฺจาติ สฺขสมปยุตฺโต สฺขสมปยุตตสฺส ทฺวิธาปี
ทุกขสมปยุตตสฺส นานากฺขณิกโตว ตถา อิตฺรสฺส ๑ ทุกฺข-
สมปยุตฺโต ทุกขสมปยุตตสฺส ทฺวิธาปี สฺขสมปยุตตสฺส นตฺถิ
อิตฺรสฺส นานากฺขณิกโตว อทุกฺขมสฺขสมปยุตฺโต อทุกฺขมสฺข-
สมปยุตตสฺส ทฺวิธาปี อิตฺเรสํ นานากฺขณิกโตติ เอวํ อญฺจ ๑
ปจฺจยเกทฺโต ปเนตฺถ นานากฺขณิกา อญฺจ สหชาตา ตีณฺนิตี
เอกาทสฺส กมฺมปจฺจยา ๑ ยถา จ ปุเรชาตปจฺจฉาชาตา เอวํ
วิปฺปยุตฺโตเปตฺถ(๑) นิชฺชติ ๑ อรูปชฺรมา หิ อรูปชฺรमानํ
วิปฺปยุตฺตปจฺจยา น โหนฺติ ๑ นตฺถิวิคเตสฺส สत्ตต อนนฺตร-
สมนฺนตฺรสฺสทิสาว ๑ (๒) เอวเมตฺถ ตีณฺนิตี ปณจ สत्ตต อญฺจ นวาติ
๑. ม. วิปฺปยุตฺตปจฺจโยเปตฺถ ๑ ๒. ม. อนนฺตรสฺสทิสาว ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปรกณฺวณฺณา หน้า 776

ปณฺจ คณฺนปริจฺเจทาฯ เตสํ วเสน ปณฺจยสฺสํนุทเน

อุณฺตรคณฺเนน สทฺธิ สฺสํนุทเนสุ อติเรกณฺจ อลพฺภมานณฺจ

อปเนตฺวา คณฺนา เวทิตพฺพาฯ

เหตุยา สทฺธิ อารมฺมณฺ น ลพฺภติ ตถา

อนนฺตราทโยฯ อธิปฺติยา เทวติ ทฺกฺขปทํ จเปตฺวา เสธานี

เทวฯ ทฺกฺขสมฺปยุตฺโต ทิ เหตุ อธิปฺติ นาม นตฺถิ ตสฺมา

โส น ลพฺภตฺติ อปฺนีโตฯ เสสทฺวเยสุปี เอเสว นโยฯ อิติ

เหตุมฺลเก เทว ตีณฺนิติ เทวเยว คณฺนปริจฺเจทา(๑) เตสํ วเสน

น ฆณฺณานิ วุตฺตานิฯ เตสุ ปจฺมํ อวิปากฏฺตานํ ฅาณ-

วิปฺยุตฺตนิราธิปฺติธมฺมานํ วเสน วุตฺตํ ทฺติยํ เตสญฺเวย

วิปากฏฺตานํ ตติยจตุตฺตานิ เตสญฺเวย ฅาณสมฺปยุตฺตานํ ปณฺจํ

อวิปากฏฺตสาธิปฺติอโมหเวสํ นฏฺฐํ วิปากฏฺตสาธิปฺติอโมหเวสํฯ

ปจฺมํ วา สพฺพเหตุวเสน ทฺติยํ สพฺพวิปากเหตุวเสน ตติยํ

สพฺพวาโมหเหตุวเสน จตุตฺถํ สพฺพวิปากวาโมหเหตุวเสนฯ ปณฺจํ

สพฺพสาธิปฺติอโมหเวสํ นฏฺฐํ สพฺพสาธิปฺติวิปากวาโมหเวสํฯ

อารมฺมณฺมฺลเก อธิปฺติยา จตุตฺตาริตี อารมฺมณฺธาธิปฺติวเสน

สุขํ สุขสฺส อทุกฺขมสุขสฺส อทุกฺขมสุขํ อทุกฺขมสุขสฺส สุขสฺสชาติ

เอวํ จตุตฺตาริฯ อุปนึสฺสเยปี อารมฺมณฺปนึสฺสยวเสน จตุตฺตาริ ว

วุตฺตาฯ ฆณฺฺน (๒) ปเนตฺถ เอกเมวฯ อธิปฺติมฺลกาทีสุปี เหฏฺฐา

๑. ม. อิติ เหตุมฺลเก เทวเยว คณฺนปริจฺเจทาฯ

๒. ม. ฆณฺณานิฯ

*เล่มที่ 48 เวทนาตฺตีกปฏฺจานสฺสอตฺถวณฺณา หน้า 777

วฺตุตฺตนเยเนว ยํ ลพฺภติ ยถจ น ลพฺภติ ตํ สพฺพิ สาธุกํ

สฺลลฺกฺเขตฺวา สํสฺนฺทนจฺญานคณฺนา เวทิตพฺพา ฯ

ปจฺจนียนมฺหิ กุสฺลตฺตฺติเก วฺตุตฺตนเยเนว อนุโลมโต ปจฺจเย

อุทฺทริตฺวา ตตฺถ ลทฺธานํ วารานํ วเสน ปจฺจนีโยโต คณฺนวเสน

นเหตุยา นวาทิ สพฺพปจฺจเยสุ นว วารา ทสฺสิตา ฯ เต

เอกมฺูลเกกาวसानานํ นวณฺฺนํ วิสฺสชฺชนานํ วเสน สุขาย

เวทนาย สมฺปยุตฺโต ฌมฺโฆ สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตสฺส

ฌมฺมสฺส นเหตุปจฺจเยน ปจฺจโย สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺเตน

จิตฺเตน ทานํ ทตฺวาตฺถิอาทินา นเยน ปาลี อุทฺทริตฺวา

ทสฺเสตฺตพฺพา ฯ ปจฺจยสํสฺนฺทนํ ปเนตฺถ นเหตุปจฺจยา ฯเป ฯ

นอุปฺนิสฺสเย อฏฺฐาติ นานากุขณิกกมฺมปจฺจยวเสน เวทิตพฺพา ฯ

ทพฺพผลกมฺมมฺหิ อุปฺนิสฺสยปจฺจโย(๑) น โหติ ฯ เกวลํ ปน

นานากุขณิกกมฺมปจฺจเยเนว ปจฺจโย โหติ ฯ เสตฺเมตฺถ อนุโลม-

ปจฺจนียปจฺจนียานุโลเมสุ จ เตสํ เตสํ ปจฺจยानํ โยเค

ลทฺทวารวเสน สกฺกา เหฏฺฐา วฺตุตฺตนเยเนว คณฺเฑํ ตฺสฺมา

น วิตฺถาริตฺนฺติ ฯ

เวทนาตฺตีกวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. วิปากสฺส น อุปฺนิสฺสโย โหติ ฯ

วิปากคตติกปฏิฐานสสอตถวณณา

วิปากคตติเก วิปากัง ฌมมัม ปฏิจฺจ วิปาโก ฌมโม อุปฺปชฺชติ
เหตุปจฺจยาติ เย เหตุปจฺจเย เตรส วารา วุตฺตา เต
สงฺขิปิตฺวา คณนาย ทสฺเสตฺถุ เหตุยา เตรสติ วุตฺตํ ฯ อารมฺมณ
ปฺลจฺจาติอาทิสฺสปี เอสฺว นโย ฯ เอวเมตฺถ เตรส ปฺลจฺจ นว
สฺสฺต ตีณิ เทวติ จ คณนปริจฺเจทา เตสํ วเสน ปจฺจย-
สํสนฺทเน เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว คณนา เวทิตพฺพา ฯ

ปจฺจนีเย หิ (๑) วิปากัง ฌมมัม ปฏิจฺจ วิปาโก ฌมโม
อุปฺปชฺชติ นเหตุปจฺจยาติ เย นเหตุปจฺจเย ทส วารา วุตฺตา
เต สงฺขิปิตฺวา คณนาย ทสฺเสตฺถุ นเหตุยา ทสฺสติ วุตฺตํ ฯ
นอารมฺมณ ปฺลจฺจาติอาทิสฺสปี เอสฺว นโย ฯ เอวเมตฺถ ทส
ปฺลจฺจ เตรส ทฺวาทส เทว เอกํ นว ตีณิ อฏฺฐ คณน-
ปริจฺเจทา เตสํ วเสน ปจฺจยสํสนฺทเน เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
วิตถารโต คณนา เวทิตพฺพา ฯ ปาลี ปน สงฺขิตฺตา เอเตสญฺเณว
ปน ลทฺฐคณนปริจฺเจทานํ วเสน สํสนฺทเตวา (๒) อนุโลมปจฺจนีย
ปจฺจนียานุโลมญฺจ เวทิตพฺพํ ฯ

สหชาตวาโร อิมินา เอกคตโกว ฯ ปจฺจยนิสฺสยสํสฏฺฐ-
สมฺปยุตฺตวารา ยถาปาลีเมว นียฺยนฺติ ฯ

ปญฺหาวาเร กุสฺลาคุสฺเล นินฺรุทฺเชติ เอตสฺมี วิปสฺสนาวเสน
ปวตฺเต กุสฺเล สารชฺชนาทิวเสน ปวตฺเต อกุสฺเล จ นินฺรุทฺเช ฯ

๑. ม. ปจฺจนีเยปี ฯ ๒. ม. วารานํ วเสน สํสนฺทิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 48 วิปากคตติกปฏจานสสอตุถวณณา หน้า 779

วิปาโก ตทารมมณตา อุปฺปชฺชตีติ กามาวจรวิปาโก ตทา-
รณมณตา (๑) อุปฺปชฺชตีฯ เย ปน วิสฺสุตนาชวณานํ วิจิกฺข-
ณฺทฺชฺชจฺจณญฺจ ปรีโยสานเ ตทารมมณํ นคฺคิตฺติ วทนฺติ เต
อิมาย ตนฺตียา ปฏฺฐิเสเชตพฺพาฯ อากาसानญฺจายตฺนกุสลํ วิญญา-
ณญฺจายตฺนกรียสฺส อารมมณปฺจฺเจน ปฺจฺจโยติ อรหตฺตํ ปตฺวา
อสมานฺนปฺพพฺพา สฺมาปคฺคิตฺติโย ปฏฺฐิโสมโต สฺมาปชฺชนตฺสส
วเสนตํ วุตฺตํฯ อิมินา อุปาเยน สพฺพวิสฺสชฺชเนสุ สาธุกํ
ปาลี อุปฺปริกฺขิตฺวา อตฺถโถ เวทิตพฺโพฯ

เหตุยา สคฺค อารมมณเ นว อธิปตฺติยา ทสาคิอาทีสุปี
สทฺชาตาทิปตฺติวเสน อารมมณาทิปตฺติวเสน สทฺชาตนิสฺสยวเสน
ปฺเรชาตนิสฺสยวเสน อนนฺตรูปนิสฺสยวเสน อารมมณฺูปนิสฺสย-
วเสน ปกตฺตูปนิสฺสยวเสน สทฺชาตวิปฺปยุตฺตวเสน ปฺเรชาต-
วิปฺปยุตฺตวเสนาคี (๒) ยตฺถ ยตฺถ ยถา ยถา ยตฺตกานี
วิสฺสชฺชชานี ลพฺพนฺติ ตตฺถ ตตฺถ ตถา ตถา ตานี สพฺพทานี
สทฺลลกฺเขตพฺพานีฯ ตถา ปฺจฺจนียาทิสฺสุ อนฺุโลมวเสน วารุทฺชรณฺ
อนฺุโลมโต ลทฺฐวารานํ ปฺจฺจนียโต คณฺนา ปฺจฺจยสฺสนทฺนํ
อนฺุโลมปฺจฺจนีย ปฺจฺจนียานฺุโลเม จ สฺพุทฺธิเกสุ เจว สฺสนทฺน-
วเสน จ ปวตฺเตสุ (๓) เหตุมฺลกาทีสุ ลพฺกมานวาทคณฺนानํ
ลพฺกมานตา อลพฺกมานานํ อลพฺกมานตาคี (๓) สพฺพํ เหฏฺฐา
๑. ม. ตทารมมณตตายฯ ๒. ม. ปฺเรชาตปฺจฺจนาชวตวิปฺปยุตฺตวเสนาคีฯ
๓. ม. เหตุมฺลกาทีสุ ลพฺกมานวาทคณฺนา อลพฺกมานานํ
อลพฺกมานตาคีฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 780

วฺตุตฺตนยวเสณ (๑) เวทิตพฺพิ ฯ

ยถา เจตฺถ เอวํ อีโธ ปเรสุปี ติกทฺุเกสุ ฯ ปฏฺจา-
นปฺปกรณณฺหิ ปาลีโธว อนนฺตมปฺปริมาณํ ตสฺส ปทปฏฺฐิปาฏฺฐิยา
อตุถํ วณฺณยิตฺตํมิตฺติ ปฏฺฐิพนฺนสฺส อตฺถิทฺถายุกสฺสาปี อายู
นปฺปโหติ ฯ น จสฺส เอกเทสํ วณฺณตฺตวาทา เสสมฺหิ นยโธ
ทสฺสียมานเณ น สกฺกา อตุโธ ชานิตฺตํ ตสฺมา อีโธ ปรี
เอตฺตกมฺปิ อวตฺวา เสเสสุ ติกทฺุเกสุ เหฏฺฐา อวฺตุตฺตปฺปการตฺตา
ยํ ยํ อวสฺสํ วตฺตพฺพิ ตํ ตทว วกฺขาม ฯ ยมฺปน อวตฺวา
กมิตฺตํ ตํ ปาลีเนยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

วิปากตฺตติกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ธมฺมานุโลเมตฺติกปฏฺจานวณฺณา(๒)

อุปาทินฺนุปาทานิยตฺตติกสฺส ปญฺหาวาเร วตฺตุ อุปาทินฺนุ-
ปาทานิยานํ(๓) ขนฺธานํ ปุเรชาตปฺจยเณ ปฺจโยติ ปวตฺตี
สฺนุชาย วตฺตํ ฯ ปฏฺฐิสฺนุชียมฺปน ตํ ปุเรชาตํ น โหติ ฯ

อุปาทินฺนุปาทานิโย กพฺพิงฺการาหาโร(๔) อุปาทินฺนุปาทานิยสฺส
กายสฺส ออาหารปฺจยเณ ปฺจโยติ เอตฺถ อุปาทินฺนุปาทานิโย
กพฺพิงฺการาหาโร นาม กมฺมสมฺภูจฺจานานํ รูปานํ อพฺกนฺตเร

๑. ม. วฺตุตฺตนยวเสณ ฯ ๒. ม. อุปาทินฺนตฺตติกวณฺณนา ฯ

๓. ม. อุปาทานิยานํ ฯ ๔. ม. กพฺพิงฺการาโรอาหาโร ฯ

*เล่มที่ 48 ฐมมานุโลเมตีกปฏฐานวณณา หน้า 781

คตา โอชาฯ อุปาทีนุปาทานิสฺส กายสฺสชาติ ตสฺเสว กम्म-
สมุฏฐานรูปกายสฺส อาหารปจฺจเยน ปจฺจโยฯ รูปชีวิตฺนุทฺริย
วีย กฏตฺตารูปานํ อนุปาลนอุปตฺถมกฺกนวเสน ปจฺจโย น
ชนกฺวเสนฯ ยมฺปน มณฺฑุกาทโย คิลิตฺวา จิตานํ อหิอาทีนํ
กายสฺส ชีวฺมานมณฺฑุกาทิสฺสเร(๑) โอชา อาหารปจฺจเยน ปจฺจโยติ
วทฺนฺติ ตํ น คเหตุพฺพิฯ น หิ ชีวฺมานกสฺสเร โอชา อณฺณสฺส
สฺสเรสฺส อาหารปจฺจยตํ สาเรติฯ อนุปาทีนุปาทานิสฺส
กายสฺสชาติ เอตฺถ ปน ชนกฺวเสนาปี ลพฺภติฯ อุปาทีนุ-
ปาทานิสฺส จ อนุปาทีนุปาทานิสฺส จาติ เอตฺถ เอกสฺส
อุปตฺถมกฺกนวเสน เอกสฺส ชนกฺวเสน อุกฺกนฺนํปิ วา อุปตฺถมก-
กนวเสนว วุตฺโตฯ เทว ปน อาหารา เอกโต ปจฺจยา โหนฺตา
อุปตฺถมกฺกนว โหนฺติ น ชนกาฯ เสสเมตฺถ ปาลีเมว
สาธุกํ โอโลเกตฺวา เวทิตพฺพิฯ

สงฺกิลิฏฺฐสงฺกิลีสฺสคฺคฺติเก(๒) สพฺพิ กุสฺลคฺคฺติเก วุตฺตฺนยานุ-
สारेเนว เวทิตพฺพิฯ

วิตกฺกคฺคฺติเก ยถากมฺมูปคณฺณสฺส ปริกมฺมนฺติ ทิพฺพ-
จกฺขุปริกมฺมเมว ตสฺส อุปฺปาทนฺตฺถาย ปริกมฺมํฯ อุปฺปนฺนสฺส
ปน วพฺพชนกาเล ปริกมฺมํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ เสสเมตฺถ
ยถาปาลีเมว นียฺยาติฯ

๑. ม. ชีวฺมานกมณฺฑุกาทิสฺสเรฯ ๒. ม. สงฺกิลิฏฺฐสงฺกิลีสฺสคฺคฺติเกฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจันปปรกณวณณา หน้า 782

ปีตติคเก สุขสหคตํ ภวํคํ อุเปกขาสหคตสฺส ภวํคสฺส
อนนฺตรปจฺเจนาติ ตทารมฺมณภวํคมฺมภวํคานํ วเสน วุตฺตํ ฯ
เสสเมตฺถ สพฺพํ ปาลีวเสนว เวทิตพฺพํ ฯ

ทสฺสเนน ปหาตพฺโพ ราโค อุปฺปชฺชตีติ-
อาทิสฺส ทสฺสเนน ปหาตพฺโพ ปุณฺณชฺชนสฺส อุปฺปชฺชติ ภาวนาย
ปหาตพฺโพ โสตาปนฺนสฺสาปีติ เอวํ อุปฺริมสฺส อุปฺริมสฺส เภฏจิม
เภฏจิม นุปฺปชฺชนตีติ เวทิตพฺพา ฯ ทสฺสเนน ปหาตพฺโพ ชมฺโม
ภาวนาย ปหาตพฺพสฺส ชมฺมสฺส เอเกนปี ปจฺเจน (๑) ปจฺจโย น โหติ ฯ
เสสเมตฺถ ปาลี อนุกนฺตฺวา กุสลคฺคิเก วุตฺตลกฺขณวเสนว เวทิตพฺพํ ฯ

ทสฺสเนนปหาตพฺพเหตุคฺคิเก ทสฺสเนนปหาตพฺพเหตุ-
กาทินิ วิภาโค อฏฺฐกถากณฺเฑ วุตฺตเนนเวเนว เวทิตพฺโพ ฯ
วิจิกิจฺจุทฺทจฺจสหคโต โมโห อเหตุกตฺตาตติยราสี (๒) ปวิฏฺโฐ ฯ
เอวเมตฺถ เยสํ ทสฺสเนนภาวนาหิ ปหาตพฺโพ เหตุ อตฺถิ เต
ปหาตพฺพเหตุกา ฯ เยสํ โส นตฺถิ เต เนวทสฺสเนนภาวนาย-
ปหาตพฺพเหตุกาติ อิมิ ปหาตพฺพเหตุกนปหาตพฺพเหตุกวิภาคิ (๓)
ณตฺวา เสสํ ทสฺสเนนปหาตพฺพคฺคิเก เจว กุสลคฺคิเก จ
ทสฺสิตลกฺขณานุสारेเนว เวทิตพฺพํ ฯ

อาจยคามิตฺติเก ปฏฺิจฺจวารสํสฏฺฐวาเรสุ อนฺนโลมํ กุสลคฺคิก-

๑. ม. ปจฺเจน ปจฺจโย ฯ ๒. ม. ตติยปเท ฯ

๓. ม. ปหาตพฺพเหตุกวิภาคิ ฯ

*เล่มที่ 48 ฐมมานุโลเมตีกปฏฐานวณณา หน้ 783

สทิสเมว ๆ เสถ วิสฺสชฺชนโต คณนโต จ ยถาปาลีเมว

นียยาติ ๆ

เสกฺขตฺติเก อเสกฺโข ฐมโม เสกฺขสฺส ฐมมสฺส น เกนจิ
ปจฺจเยน ปจฺจโย เสกฺโข อเสกฺขสฺส อนนฺตรปคฺตฺตฺตฺตฺตฺตโย ปน
โหติ ๆ เสสเมตฺถ ยถาปาลีเมว นียยาติ ตถา ปรีตฺตตฺติเก ๆ

ปรีตฺตตฺต
โคตฺรภูเจตนา ปจฺจเวกฺขณเจตนาตีปี วตฺตํ ฐฏฐติ ๆ วิปាកานํ
ปรีตฺตตฺต
จกฺขุวิญญานาทิวเสน ฐปาทิอารมฺมณํ ตทารมฺมณวเสน ชวเนน
คหิตปรีตฺตตฺต
โคตฺรภูจิตฺเตน นตฺถิ ปฏฐนฐีติ วทนฺติ เต อิมินา สุตฺเตน
ปฏฐเสเชตฺตพฺพา ๆ เสสเมตฺถ ปาลีเนเนว เวทิตพฺพํ ๆ หีนตฺติโก
สงฺกิลิฏฐตฺติกสทิสฺโส ๆ

มิจฺจตฺตตฺติเก มิจฺจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ว มิจฺจตฺต
มิจฺจตฺต
นตฺถิ ๆ สมฺมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นตฺถิ ๆ สมฺมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นียเต สียา อารมฺมณปฺเรชาติ ๆ อนียตํ จิตฺตํ อารพฺภ นียตา
มิจฺจาทิฏฺฐิ อฺปฺปชฺเชยฺย ๆ เสถ (๑) นียตํ อารพฺภ นียตํ นฺปฺปชฺชติ
๑. ม. สหชาติปรีทรีทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๓. ม. เสธา ๆ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 784

มิจฺจตฺตนิยตฺ คํรุ กตฺวา น โกจิ ฐมฺโม อุปฺปชฺชติ ฯ กุสโล
มิจฺจตฺตสฺส อุปฺนิสฺสยปฺจโย น โหติ ฯ เสสเมตฺถ ปาลียํ
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

มคฺการมฺมตฺตติเก ปฏฺิจฺจวารสฺส อนฺุโลเม วิปากปฺจโย
นตฺถิ ฯ กมฺมปฺจเยปี อิมสฺมี ติเก นานากุญฺฉิกํ น ลพฺภติ ฯ
ตถา อุปฺปนฺนตฺตติเกอตฺตติเกสฺสุ ฯ ปฺจณฺีเย อเหตุกํ มคฺคา-
รณมฺมณฺฺติ อเหตุกํ มคฺการมฺมณฺฺ อวชฺชนํ สนฺฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ
เสสเมตฺถ ปาลีอนฺุสฺสारेเนว เวทิตพฺพํ ฯ

อุปฺปนฺนตฺตติเก จ อตฺตติเก จ ปฏฺิจฺจวาราทโย นตฺถิ
ปฺลฺหาวารมตฺตเมว ลพฺภติ ฯ กสฺมา ปฏฺิจฺจวาราทโย หิ
สหชาตปฺุเรชาตानญฺเวยว โหณฺฺติ อิมे จ ติกา อตฺตานาคต-
มิสฺสกา ฯ อุปฺปนฺนตฺตติเก เจตฺถ อนนฺฺตรภากิยาปี ปฺจยยา น
ลพฺภณฺฺติ ฯ กสฺมา อุปฺปนฺนตฺตติเก อตฺตสฺส อภาวโต ฯ อุปฺปนฺโน
จ อนฺุปฺปนฺโน จาติ อิมे เจตฺถ เทว ฐมฺมา อุปฺปนฺนสฺส
จ อนฺุปฺปนฺนสฺส จาติ อิมสฺํ ทุวิณฺฺนํ น เกนจิ ปฺจยเยน
ปฺจโย ฯ อนฺุปฺปนฺโน จ อุปฺปาที จาติ อิมे ปน เทว
อุปฺปนฺนสฺส อารมฺมณฺฺปนฺนิสฺสยวเสน ทุวิหิ ปฺจยเยหิ ปฺจยยา ฯ (๑)
เสสเมตฺถ ปาลียํ อากตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

อตฺตติเก ปฺจฺจูปฺปนฺนํ อตฺตานาคตสฺส อตฺตานาคตํ วา (๒)

๑. ม. ปฺจโย ฯ ๒. ม. อตฺตานาคตญฺจ ฯ

*เล่มที 48 ทุกปฏฺจณวณฺณา หน้า 785

อตีตนาคตสฺส น เกนจि เกนจि ปจฺจโย ๑ นิพฺพานมฺปน
ทฺวิสุปี อิมสฺส ติเกสฺส เนว ปจฺจยโต น ปจฺจยฺอุปฺปนฺนโต
ลพฺภติ ๑ เสสฺมิธปิ ปาลียิ อากตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ๑

อชฺฉตฺตตฺติเก อชฺฉตฺตพหิทฺธาปํทํ น คหิตํ ๑ อชฺฉตฺต-
พหิทฺธาสงฺฆาตา หิ อฺโภ ราสโย เนว เอกโต ปจฺจยา
โหนติ น ปจฺจยฺอุปฺปนฺนา ตสฺมา หตฺถตฺเต จปีตสาสปฺสฺส
วณฺโณปี หตฺถตฺตวณฺเณน สทฺธิ เอกโต อารมฺมณํ น โหตีติ
เวทิตพฺโพ ๑ ยถา จ อชฺฉตฺตพหิทฺธาปํทํ เอวเมตฺถ อชฺฉตฺตา-
รามฺมณตฺติเกปี อชฺฉตฺตพหิทฺธารมฺมณปํทํ น ลพฺภติ ๑ เสสํ
ยถาปาลีเมว นียฺยาติ ๑

สนิทฺตฺสนตฺติเกปี ปาลีวเสเนว อตฺโถ คเหตุพฺโพ ๑ คณฺนา
เจตฺถ (๑) ปาลียิ อากตฺวาเรปี สงฺขิปิตฺวา เหฏฺฐา วุตฺตฺนเยเนว
สํสนฺทเนสฺส สํสนฺทิตฺวา เวทิตพฺพาติ ๑

ธมฺมานุโลเม ติกปฏฺจณวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

ทุกปฏฺจณวณฺณา

ทุกปฏฺจณเนปี สพฺพทฺเกสฺส ปญฺหาวิสฺสชฺชนานิ เจว คณฺนา
จ ปาลียิ อากตฺนเยเนว เวทิตพฺพา ๑ อปีเจตฺถ สเหตุกเหตุ-
สมฺปยุตฺตทูกานํ วิสฺสชฺชนํ เหตุทูกวิสฺสชฺชนสทิสํ ๑ ตถา เหตุ
๑. ม. คณฺนาเปตฺถ ๑

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 786

เจว สเหตุกเหตุ จ เหตุสมฺปยุตฺตทูกานํ ฯ ตถา สปฺปจฺจย-
สขฺยตทูกานํ ฯ อิทํ ทุกํ ยถา สปฺปจฺจยทูกํ เอวํ กาทพฺพนฺติ
อิทํ ยสฺมา สปฺปจฺจโย วีย อปฺปจฺจเยน สขฺยโตปิ อสขฺยเตน
สทฺฐี โยชนํ น ลพฺภติ ตสฺมา วุตฺตํ ฯ สารมฺมณจิตฺต-
สมฺปยุตฺตตฺสํสฺสทูกาปี สทิสฺวิสุสขฺชนาเยว ฯ ตถา อาสวโอม-
โยคโคจฺจกา ฯ เอเตปี (๑) หิ ตโย อณฺณมณฺณสทิสฺวิสุสขฺชนาเยว ฯ
อปิจ โลกียสาสวสฺสโยชนียคณฺณนียนึวณฺณียปรามญฺจสงฺกิลฺลิก-
ทูกา อาสววิปฺยุตฺตสาสวสฺสโยชนวิปฺยุตฺตสฺสโยชนียคณฺณ-
วิปฺยุตฺตคณฺณนียนึวณฺณวิปฺยุตฺตนิวณฺณียปรามาสววิปฺยุตฺตปรามญฺจ-
กิลฺลวิปฺยุตฺตสงฺกิลฺลิกปริยาปริยาปนฺนสอฺตุตฺตรทูกาติ อิมेषี ทูกา
สมานา ฯ

กิลฺลทูกํ สสฺโยชนทูกสทิสํ ฯ สงฺกิลฺลญฺจกิลฺลสมฺปยุตฺต-
นึวณฺณสมฺปยุตฺตทสฺสเนนปหาดพฺพสรณทูกาปี สมานา ฯ ตถา
กิลฺลสา เจว สงฺกิลฺลญฺจนึวณฺณา เจว นึวณฺณสมฺปยุตฺตกิลฺลสา เจว
กิลฺลสมฺปยุตฺตทูกา ฯ อิมินา นเยน สพฺเพสํ อตฺถโต สทิสานํ
ทูกานํ วิสุสขฺชนานิ สทิสานเว โหนตฺตีติ เวทิตพฺพานิ ฯ
สพฺพสฺมิมฺปิ ปน ปฏฺจาเน เกณจิวินฺนเยยฺยทูกํ น ลพฺภติ ฯ
อาสวา เจว อาสวสมฺปยุตฺตา จ สสฺโยชนา เจว สสฺโยชน-
สมฺปยุตฺตา จ คณฺณา เจว คณฺณสมฺปยุตฺตา จ นึวณฺณา

๑. ม. เอเต ฯ

*เล่มที่ 48 ทุกติกปฏิจานวณณา หน้า 787

เจว นีวรรณสมฺปยุตฺตา จ กิเลสฺสา เจว สงฺกิลิฏฺฐา จาติ
 เอวรุเปสฺสุ ทฺวเกสฺสุ วิปากปจฺจโย เจว นานากฺขณิกกมฺมปจฺจโย
 จ น ลพฺภติ ฯ นเหตุสเหตุกนเหตุกอเหตุกทฺวเกสฺสุ (๑) เหตุปจฺจโย
 นตฺถิ ฯ เหตุ เจว เหตุสมฺปยุตฺตา จ อาสวาเจว อาสว-
 สมฺปยุตฺตา จ คนฺถา เจว คนฺถสมฺปยุตฺตา จาติ อิมฺเสสฺสุ ทฺวเกสฺสุ
 นเหตุนณานนํมกฺคา น ลพฺภนฺติ สลฺยโลชนา เจว สลฺยโลชน-
 สมฺปยุตฺตา จ นีวรรณา เจว นีวรรณสมฺปยุตฺตา จ กิเลสฺสา เจว กิเลส
 สมฺปยุตฺตา จ กิเลสฺสา เจว สงฺกิลิฏฺฐา จาติ อิมฺเสสฺสุ
 ปน วิจิจฺจุทฺทจฺจสทฺทสฺส โมหสฺส วเสน นเหตุปจฺจโย ลพฺภติ
 นณานนํมกฺกปจฺจยา น ลพฺภนฺตีติ เอวํ สพฺพทฺวเกสฺสุ ลพฺภ-
 มานาลพฺภมานํ อุปฺปริกฺขิตฺวา ปาลิวเสเนว วารคณนา
 เวทิตพฺพาติ ฯ

ทุกปฏิจานวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทุกติกปฏิจานวณณา

ทุกติกปฏิจานเน เหตุํ กุสฺลํ ฐมฺมํ ปฏิจฺจ เหตุํ กุสฺโล
 ฐมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยาติ เอวํ ปณฺหามตฺตทฺวารวเสนว
 สงฺเขปโต เทสนา กตา ฯ กุสฺลํ อโลภํ ปฏิจฺจ อโทโส
 อโมโหติอาทินา ปน นเยน วิตุถาโร วตฺตพฺโพ สียา โส เหฏฺฐา
 # ๑. ม. ...อเหตุเกสฺสุ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏจานปฏกรณวณณา หน้า 788

ทสฺสิตนเขเนว สกกา อวฺตุโตปี ชานิตฺตุนฺติ เอกปเทปี เอกปจฺจโย
วา น วฺตุโตฯ ยา ปเนสา สงฺเขปโต เทสนา กตา सा
เอวํ กตาดิ वेत्तिपुपाฯ हेतुगुणेन हि सत्थि कुसलपत्तिं โยเชตฺวา
ปฏิจ्जวारे अनुโลमसฺस जेव पจ्जनियसฺस ज वसेन सपुपे
लपुग्मानกपज्जया तสฺसिता अनुโลमपจ्जनियपจ्जनियानुโลมนया
जेव सहชาตवारาทโย ज न तसฺसिता केवलं पฏิจ्जवारसฺस
सत्तिस्सैव विदुत्तारेत्तपुपुत्ति वฺตุत्तिं पणฺหวारे पणฺห
อวิสฺสชฺเชตฺวา केवलं ปจฺจยฺตุชฺชาวมตฺตํ (๑) กตฺวา अनुโลมปจฺจเนีย-
วเสนว लपुग्मानपज्जया तसฺसिताฯ यथा ज कुसलपत्तिं เอव
อกุสลาपुยาकตปทานिปี हेतुगुणेन सत्थिं โยเชตฺวา हेतुकุสลทุกตिका
นितุत्तिसิตपुपुत्ति वฺตุत्तिं ฯ

ตโต ปรี हेतु सुขाय เวทนาย สมฺปยุตฺตํ ฐมฺมนฺตืออาทินา
นเขน हेतुवेทนาทุกตिकात्तिनि เอกวิสติ ทุกตिकात्ति तสฺसิตานि ฯ
ยสุมา ปน हेतु नाम สนิทฺสฺสนสฺสปฏิจฺจो อนิทฺสฺสนสฺสปฏิจฺจो
วา นคฺคิ ตสุมา हेตูปเทन सत्थिं สนิทฺสฺสนสฺสปฏิจ्ज-
อนิทฺสฺสนสฺสปฏิจ्जปทานि न โยचितานि ฯ เอวํ हेतुगुणेन सत्थि
लपुग्मानवसेन तुवाวิस्ति तिगे โยเชตฺวา पुन ते सहकुत्तिकात्ति
स्रन्तुत्तपรีयोसानेहि सपुपुगेहि सत्थिं โยचितानि ฯ तत्तु य
यि पत्तिं येन येन पत्तेन सत्थिं โยचन्ति न कज्जत्तिं
๑. म. पणฺहुत्तारमตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 48 ดิกทุกปฏจนวณณา หน้า 789

ตัม ปาลีเยว น ลพทิตติ วุตตัม ฯ เอวเมตถ เอเกน ทูเกน
สทฐี พาวีสติ ติกเก โยเชตฺวา ปุณ อปเรน พาวีสติ อปเรน
พาวีสตีติ ปฏิปาฎิยา ทุสเสถ ลพทมานทุกปเทหิ สทฐี พาวีสติ
ติกา โยชิตาติ พาวีสติ ติกเก คเหตุวา ทุสเสถ ปกฺขิปิตฺวา
ทุกติกปฏจนัน นาม เทลิตัม ฯ ตตถ เยสุ เยสุ จานเนสฺ นยฺ
ทสฺเสตฺวา ปาลียา สงฺเขโป กโต เตสุ เตสุ จานเอสฺ
ทสฺสิตนยานุรูปเณ ตสฺสา วิตุถาโร เวทิตพฺโพติ ฯ
ทุกติกปฏจนวณณา นิฏฺจิตา ฯ

ดิกทุกปฏจนวณณา

ดิกทุกปฏจนเปี กุสลํ เหตุ ฌมมํ ปฏิจฺจ กุสลโ
เหตุ ฌมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยาติ ปณฺหามคตฺตทฺธารวเสเนว
เทสนา กตา ฯ ตตถ ยถา เหฏฺฐา เหตุทูเกน สทฐี กุสลปทํ
โยเชตฺวา สพฺพปจฺจยวเสน สพฺพวาเรสุ สงฺเขปโต เทสนา กตา
เอวมิธ กุสลคฺคิเกน สทฐี เหตุปทํ โยเชตฺวา สพฺพปจฺจยวเสน
สพฺพวาเรสุ สงฺเขปโต เทสนา กตา ฯ ยถา จ เหตุปทํ
เอวํ นเหตุปทมฺปิ กุสลคฺคิเกน สทฐี โยเชตฺวา กุสลคฺคิกเหตุทุกํ
นิฏฺจาปีตัม ฯ ตโต ปรี สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ เหตุ
ฌมฺมนฺตืออาทินา นเยน เวทนาคฺคิกเหตุทุกาทินิ เอกวีสติ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณณา หน้า 790

เอวํ พาวีสตฺยิยา ตฺเกหิ สทฺธิ เหตุทกฺกํ โยเชตฺวา ปฺน
เตหิเยว สทฺธิ สเหตุทกฺกาทโย สรณทกฺกปฺริโยसानา ลพฺภมาน-
วเสน สพฺพทกฺกา โยชิตาฯ อิทาปี ยํ ยํ ปทํ โยชนํ น
กจฺจติ ตํ ตเทว (๑) ปาลีเยว ปฏฺกฺขิตฺตํฯ เอวํ ทกฺสत्ตํ กเหตุวา
ทฺวาวิสตฺยิยา ตฺเกสุ ปกฺขิปิตฺวา ติกทกฺกปฏฺจานํ นาม เทลิตํฯ
ตตฺราราปี เยน เยน นเยน ปาลี สงฺขิตฺตา โส โส นโย
วิตถารโต เวทิตพฺโพติฯ

ติกทกฺกปฏฺจานวณณา นิฏฺจิตาฯ

ติกติกปฏฺจานวณณา

ติกติกปฏฺจานเนปี กุสลํ สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ ฌมฺมํ
ปฏฺจิจฺจ กุสลโล สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต ฌมฺโม อุปฺปชฺชติ
เหตุปจฺจยาติ ปณฺหุทฺธารวเสนเนว สงฺเขปโต เทสนา กตาฯ
เอตฺถ จ กุสลตฺตํ เวทนาตฺติกาทิหิ เวทนาตฺติกาทโย จ
กุสลตฺติกเณนาติ เอวํ ตฺเกสุเยว ติกาท ปกฺขิตฺตาฯ เยน เยน
จ ปเทน สทฺธิ ยํ ยํ ปทํ โยชนํ น กจฺจติ ตํ ตํ
หาเปตฺวา ลพฺภมานวเสนเนว สพฺพปจฺจเยสุ วารา จ กณฺน-
นยา จ ทสฺสิตา ตสฺมา เต สาธุกํ ปาลี อุปฺปริกฺขิตฺวา
เวทิตพฺพาฯ ยถา จ กุสลตฺตํ เวทนาตฺติกาทิหิ เวทนาตฺติ-
๑. ม. ตํฯ

*เล่มที่ 48 ทุกทุกปฏจนวณณา หน้า 791

กาทโย จ เตน สทฐี โยเชตฺวา เวทิตพฺพา ตถา เอเกกั
ติกั เสเสหิ เสสา จ เตหิ สทฐี โยเชตฺวา เวทิตพฺพาทิ ฯ
ติกติกปฏจนวณณา นิฏฐิตา ฯ

ทุกทุกปฏจนวณณา

ทุกทุกปฏจนเนปี เหตุสเหตุกั ฌมมึ ปฏิจจ เหตุสเหตุโก
ฌมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยาติ ปณฺหุทฺธารวเสนว สงฺเขปโต
เทสนา กตา ฯ ตตฺถ เหตุทุกั สเหตุกทุกาทินิ สเหตุกทุกาทโย (๑)
จ เตน สทฐี โยชิตา ฯ (๒) เอเกกั ปน ทุกั เสเสหิ เสสา
จ เตหิ สทฐี ปฏิปาฏียา โยเชตพฺพา ฯ อิถนฺหิ ทุกทุก-
ปฏจนัน นาม ทฺเกสุยว ทฺเก ปกฺขิปิตฺวา เทสิตํ ฯ เตนตฺถ
สพฺพทฺเกหิ สทฐี สพฺพทฺกานัน โยชนา เวทิตพฺพา ฯ ปาลิ
ปน สงฺขิตฺตา ฯ เยน เยน จ ปเทน สทฐี ยั ยั ปทํ
โยชนัน น คจฺจติ ตั ตั หาเปตฺวาว เทสนา กตาติ ฯ

ทุกทุกปฏจนวณณา นิฏฐิตา ฯ

๑. ม. สเหตุกทุกาทินิ ฯ ๒. ม. โยชิตานิ ฯ

อนฺุโลมปฏฺจณวณฺณนา

เอตฺตาวตฺตา

ตฺกฺกญฺจ ปฏฺจณวณฺณวํ ทุคฺคตฺตมํ

ทุคฺคํ ตฺกฺกญฺเจว ตฺกฺกทุคฺคญฺจ(๑)

ตฺกฺกํ ตฺกฺกญฺเจว ทุคฺคทุคฺคญฺจ(๒)

ฉ อนฺุโลมมฺหิ นยา สฺกมฺภีราติ

อภฺจกถายํ วุคฺคคถายํ ทีปิตา ฐมฺมานฺุโลมปฏฺจณเน ฉ นยา
นินฺุทฺทิกฺกฐา(๓) โหนฺุติ ฯ ปจฺจยวเสน ปเนตฺถ เอเกกสฺมี ปฏฺจณเน
อนฺุโลมาทโย จตฺตารो จตฺตารो นยาติ เอเกน ปรียาเยน
จตฺตวีสตฺนยปฏฺมณฺุทิตํ อนฺุโลมปฏฺจณนฺุเยว เวทิตพฺพนฺุติ ฯ (๔)

อนฺุโลมปฏฺจณวณฺณนา นินฺุจฺจิตา ฯ

ปจฺจนฺุเยปฏฺจณวณฺณนา

อิทานิ กุสลาทินิ ปทานิ ปฏฺกฺกฺเขปวเสน ฐมฺมปจฺจนฺุเยตฺตาย
ลทฺฐนํ ปจฺจนฺุเยปฏฺจณนํ ทสฺเสตฺตํ นกุสลํ ฐมฺมํ ปฏฺกฺกฺจ
นกุสโล ฐมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยชาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ
นกุสลํ ฐมฺมํ ปฏฺกฺกฺจชาติ กุสลสฺส ปจฺจยภาวํ วาเรติ ฯ นกุสโล
ฐมฺโม อุปฺปชฺชตีติ กุสลสฺส อุปฺปตฺตี วาเรติ ตสฺมา อกุสลา-
๑. ม. ทุคฺคํตฺกฺกญฺเจว ตฺกฺกํ ทุคฺคญฺจ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๒. ม. ตฺกฺกํ ตฺกฺกญฺเจว ทุคฺคํ ทุคฺคญฺจ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๓. ม. นินฺุทฺทิกฺกฐา ฯ ๔. ม. เวทิตพฺพํ ฯ

*เล่มที่ 48 ปัจจนียปฏฺจานวณณา หน้า 793

พฺยาคคํ เอกํ ขนฺธํ ปฏฺิจฺจ อกฺุสลาพฺยาคตา ตโย ขนฺธา
จิตฺตสมฺภูจฺจานนฺจ รุปนฺติ เอวมาทึนา นเยเนตฺถ ปญฺหา-
วิสุตฺตชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ (๑) ตสฺมี ตสฺมี ปัจฺเจย ลทฺุชคณฺนา ปน
ปาถึยํ วุตฺตาเยว ฯ ยेषึ วารา สทิสวิสุตฺตชฺชนา เตปึ ตตฺถ
ทสฺสีตา ฯ ตสฺมา สพฺพเมตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนยานุสारेเนว ปาถึ
อุปฺปรึกขิตฺวา เวทิตพฺพํ ฯ ยถา เจตฺถ เอวึ ทฺุคปฏฺจฺจाने
ทฺุคตึคปฏฺจฺจाने ตึคทฺุคปฏฺจฺจाने ตึคตึคปฏฺจฺจाने ทฺุคทฺุค-
ปฏฺจฺจाने จ ฯ

เอตฺตาวตา

ตึคณฺจ ปฏฺจฺจานวริ ทฺุคตฺตมึ

ทฺุคํ ตึคณฺเจว ตึคํ ทฺุคณฺจ

ตึคํ ตึคณฺเจว ทฺุคํ ทฺุคณฺจ

จ ปัจจนึยมฺหึ นยา สฺกมฺภึราติ

อภฺจกถายึ วุตฺตคาถายึ ทึปิตา ชมฺมปัจจนึยปฏฺจฺจานเน จ นยา
นึทฺุทฏฺฐา โหนฺติ ฯ ปัจจยวเสน ปเนตฺถ เอเกกสฺมี ปฏฺจฺจาน
อนฺุโลมาทโย จตฺตาโร จตฺตาโร นยาติ เอเกน ปรียาเยน
จตฺุวิสตึนยปฏฺิมณฺฑิตึ ปัจจนึยปฏฺจฺจานนฺเจว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

ปัจจนึยปฏฺจฺจานวณณา นึฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ปญฺหึ วิสุตฺตชฺชิตพฺพํ ฯ

อนุโลมปจณียปฏจานวณณา

อิทานิ กุสลาทีสุ ฌมเมสุ ปจยฌมมํ อปปฏิกขิปิตวา
ปจยูปปนุสนุส กุสลาทีภาวปฏิกขेषวเสน ฌมมานํ อนุโลม-
ปจณียตาย ลทุชฌนํ อนุโลมปจณียปฏจานํ ทสเสตุ กุสลํ
ฌมมํ ปฏิจจ นกุสโล ฌมโม อูปชชติ เหตุปจยชาติอาทิ
อารทุช ๑ คตถ กุสลํ ฌมมํ ปฏิจจติ กุสลสส ปจยภาวํ
อนุชานาติ นกุสโล ฌมโม อูปชชตติ กุสลสส อูปตตี
วาเรติ ๑ คสฺมา กุสเล ชนุเช ปฏิจจ จิตตสมุฏจานํ รูปนติ-
อาทินา นเยน วิสสชชนํ ทสสิตํ ตํ สพพํ ปาลี โอลเกตวา
สาธุกํ สลลกเขตพพํ ๑ ยณฺหิ (๑) เยน สทิสํ ยณจ ยตถ
ลพทติ โย จ เยสํ วิสสชชชานํ เยสุ ปจยเยสุ กณนปริจเโท
โส สพโพ ปาลิชํ ทสสิโต คสฺมา ปาลีเยเวตถ อตุโธ ๑ ยถา
เจตถ เอวํ ทุกปฏจานาทีสุปีติ ๑

เอตตาวตา

ติกณจ ปฏจานวริ ทุกตมํ

ทุกํ ติกณเจว ติกํ ทุกณจ

ติกํ ติกณเจว ทุกํ ทุกณจ

จ อนุโลมปจณียมฺหิ นยา สุกมภีราติ

อฏจกถาย วุตตคากาย ทีปิตา ฌมมานุโลมปจณียปฏจาน

๑. ม. ยมปี ๑

*เล่มที่ 48 ปจฺจนียานุโลมปฏฺจฺจานวณฺณา หน้า 795

จ นยา นินฺทิตฺตฺวา โหณฺติ ฯ ปจฺจยวเสน ปเนตฺถ เอเกกสฺมี
ปฏฺจฺจานเ อฺนุโลมาทโย จตฺตารโ จตฺตารโ นยาติ เอเกน
ปริยาเยน จตฺตวิสตินยปฏฺจฺจณฺฑิตํ อฺนุโลมปจฺจนียปฏฺจฺจานนฺเ
เวทิตพฺพนฺติ ฯ

อฺนุโลมปจฺจนียปฏฺจฺจานวณฺณา นิกฺคิตฺตา ฯ

ปจฺจนียานุโลมปฏฺจฺจานวณฺณา

อิทานิ กุสลาทีสุ ฌมฺเมสุ ปจฺจยฌมฺมํ ปฏฺจฺจิจิปีตฺวา

ปจฺจยฺอุปฺนฺนสฺส อกุสลาทีภาวํ อปฺปฏฺจฺจเขปวเสน(๑) ฌมฺมานํ ปจฺจนียา-
นุโลมตฺยา ลทฺธนํ ปจฺจนียานุโลมปฏฺจฺจจํ ทสฺเสตฺถ นกุสลํ
ฌมฺมํ ปฏฺจฺจ อกุสโล ฌมฺโม อฺปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยาติอาทิ
อารทฺธํ ฯ ตตฺถ นกุสลํ ฌมฺมํ ปฏฺจฺจจาติ กุสลสฺส ปจฺจย-
ภาวํ วาเรติ อกุสโล ฌมฺโม อฺปฺปชฺชตีติ อกุสลสฺส อฺปฺปตฺตี
อฺนุชานาติ ฯ นกุสลนฺหิ อกุสลํ อพฺยาคตํ วา ตลฺลจ สหชาต-
ปจฺจยํ กตฺวา อฺปฺปชฺชมาโน กุสโล นาม นตฺถิ ตสฺมา
อกุสลาพฺยาคตวเสน เทสฺนา กตฺวา ฯ ตตฺถ อกุสลํ เอกํ ฌนฺธํ
ปฏฺจฺจ ตโย ฌนฺธา(๒) (๓) จิตฺตสมฺภูจฺจานนฺจ รฺูปนฺติ(๓) เอวํ นกุสลํ
ฌมฺมํ ปฏฺจฺจ วิสฺสชฺชนํ เวทิตพฺพํ ฯ อพฺยาคโต ฌมฺโม อฺปฺปชฺชติ
เหตุปจฺจยาติ อยมฺปน ปโยห วิปากาพฺยาคตํ กิริยาพฺยาคตํ

๑. ม. กุสลาทีภาวํ อปฺปฏฺจฺจเขปวเสน ฯ

๒. ม. ฌนฺธาติ ฯ ๓. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจนาปฺปกรณวณฺณา หน้า 796

เอกํ ขนฺธํ ปฏฺิจจ ตโย ขนฺธา จิตฺตสมฺภูจฺจนาณฺจ รูปนฺติ
วิสุตฺตชฺชิตฺตํ ๑ อิติ สพฺพปฺลเยหฺสุ อวิสุตฺตชฺชิตฺตํ อตฺถานูรูปํ
วิสุตฺตชฺชนํ (๑) วิสุตฺตชฺชิตฺตํ จ ปาถิอาคตเมว วิสุตฺตชฺชนํ ๑
เอเกกสมฺมิลฺลจ ติกทฺเท วารปฺปเกทปจฺจยคณฺนาวิธานํ สพฺพํ
เหตุจฺจ วุตฺตณฺยานุสारेเนว เวทิตพฺพํ ๑

เอตฺตาวตฺตา จ

ติกณฺจ ปฏฺจนาวาริ ทฺถคฺคตมํ

ทฺถกํ ติกณฺจเวจฺว ติกํ ทฺถคฺคจ

ติกํ ติกณฺจเวจฺว ทฺถกํ ทฺถคฺคจ

จ ปจฺจนียานุโลมมฺหิ นยา สฺสคฺคมฺภีราติ

อภฺจกถายํ วุตฺตคฺคาถาย ทิปิตา ฐมฺมปจฺจนียานุโลมปฏฺจนาเน จ
นยา นิตฺททฺทฺจนา โหนฺติ ๑ ปจฺจยวเสน ปเนตฺถ เอเกกสมฺมึ
ปฏฺจนาเน อนฺุโลมาทโย จตฺตาโร จตฺตาโร นยาติ เอเกน
ปริยาเยน จตฺตวิสตินยปฏฺมณฺจทิตํ ปจฺจนียานุโลมปฏฺจนาณฺเวย
เวทิตพฺพนฺติ ๑

ปจฺจนียานุโลมปฏฺจนาณฺเวย นินฺุจฺจิตา ๑

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

ปรีโยสานวณฺณา

เอวํ ฐมนานุโลมาทิวเสณ จตุสฺส ปญฺจानะสฺ (๑) เอเกกสฺมี
จตุวีสตียา(๒) จตุวีสตียา นยานํ วเสณ ฉนฺนวุติ นยา โหนฺติ ฯ ตตฺถ
ปจฺจยเนย อคฺคเหตฺวา เอเกกสฺมี ปญฺจानะ ติกทฺทาทินฺนเยว
ฉนฺนํ ฉนฺนํ นยานํ วเสเนตฺถ จตุวีสตีนิยปฏิมณฺฑิตํ สมฺนต-
ปญฺจानมฺหาปกรณํ เวทิตพฺพํ ฯ เกจิจ ปน กุสลาธมฺมโณ ฐมฺโหม
อกุสลาธมฺมโณ ฐมฺโหมติอาทินา นเยน อารมฺมณฺมาตักฺกํ นาม
จเปตฺวา กุสลาธมฺมโณ ฐมฺโหม กุสลาธมฺมณฺสฺส ฐมฺมณฺสฺส
เหตฺุปจฺจยเนน ปจฺจโยติอาทินา นเยน อารมฺมณฺปญฺจานํ นาม
ทสฺเสตฺวา อปรมฺปิ ผสฺสาทินํ วเสณปิ ผสฺสปญฺจานํ นาม
อุทฺทริตฺวา ทสฺเสนฺตฺติ ตมฺปน (๓) เนว ปาลียํ น อญฺจกถาสฺ
สนฺทิสฺสตีตี อีธ น วิจาริตฺติ ฯ สงฺกิตฺติอารุพฺหปาลีวเสเนว
ปนเนตฺถ วณฺณา กตาคี เวทิตพฺพา ฯ

เอตฺตาวตฺตา จ

สมฺมุพฺพหา ยตฺถ ปชา ตนฺตาทฺถาทิกาวมาปฺนฺนา(๔)
เนกวิธทฺถกฺขคฺคหณฺํ สํสารํ นาทิวตฺตฺนฺติ ฯ
ปจฺจยเกทฺทกุสโล (๕) โลกครุตมฺปิ ปจฺจยการํ
อตีนิปฺปฺณคฺมฺภีรํ ชวนพฺภุมิ พุทฺธธฺมาณฺสฺส ฯ

๑. ม. วาเรสฺส ฯ ๒. ม. จตุวีสตียา จตุวีสตียา ฯ

๓. ม. ตํ ฯ ๔. ม. ตนฺตาทฺถาทิกาวมาปฺนฺนา ฯ

๕. ม. ปจฺจยเกทฺท กุสโล ฯ

*เล่มที่ 48 มหาปฏฺจานปฺปกรณวณฺณา หน้า 798

กุสลาภิธรรมเภทิ	นิสฺสาย นเยหิ วิวิคคณฺเณหิ
วิตุฏฺฐาเรนฺโต สตุตฺตม-	มภิธรรมปฺปกรณํ สตุฏฺฐา ฯ
สฺวहितสนฺนิฏฺฐาโน	ปฏฺจानํ นาม ยํ ปกาเสสิ
สทฺฐาเยสา (๑) สมารทฺฐา	ยา อฏฺฐกถา มยา ตฺสฺส ฯ
อาจริยานํ วาทมฺปิ (๒)	อวิहाย วิภชฺชวาทีสีหานํ (๓)
อติพฺหุวิชนฺตฺราเย	โลกมฺหิ อนนฺตฺราเยน ฯ
สา เอสา อชฺช ยถา (๔)	จฺจทฺทสมตฺเตหิ ภาณฺวาเรหิ
อตุถํ ปกาสนฺตํ	ปฏฺจानวรสฺส สกฺลสฺส ฯ
สนฺนิฏฺฐานํ ปตฺตา	ยถเว นิฏฺฐํ ตถา พฺหุชนฺสฺส
สมปฺปาปฺณนฺตฺ สีนํ	กถฺยาณา สพฺพสงฺกปฺปา ฯ

เอตฺตาวตา

สตุตฺตปฺปกรณํ นาโถ	อภิธรรมมเทศยิ
เทวาตีเทโว เทวานํ	เทวโลกมฺหิ ยํ ปฺเร ฯ
ตฺสฺส อฏฺฐกถา เอสา	สกฺลสฺสาปี นิฏฺฐจิตฺตา
จิรฺภูจิตฺตํ ธรรมสฺส	นิฏฺฐเปนฺเตน ตํ มยา ฯ
ยํ ปตฺตํ กุสลํ ตฺสฺส	อานุภาเวน ปาณินอ
สพฺเพ สทฺฐมฺมราชสฺส	ถตฺวา ธรรมํ สุขาวหํ ฯ

๑. ม. สทฺฐาย ฯ ๒. ม. วาที ฯ ๓. ม. วิภชฺชวาทีสีสุสานํ ฯ

๔. ม. สา เอโว อชฺช กถา ฯ

อภิธรรมภูจกถา ปญจปกรณวณณา (ปรมตถทีปนี) - หน้าที่ 799
*เล่มที่ 48 ปรีโยสานวณณา หน้า 799

ปาปณนุต วิสุทฺธาย สุขาย ปฏิปตฺติยา
อโสกมนุปายาสี นิพพานสุขมุตฺตมံ ฯ
จิริ ตีฏฺฐตฺตฺ สทฺธมฺโม ฌมฺเม โหนฺตฺตฺ สคารวา
สพฺเพปี สตฺตฺตา กาเลน สมฺมา เทโว ปวสฺสตฺตฺ ฯ
ยถา รกฺขีสุ โปราณา สุรราชาโน ตเถวิม
ราชา รกฺขตฺตฺ ฌมฺเมน อตฺตโนว ปชฺ ปรชนฺติ ฯ
 ปฏฺจานปฺปกรณภูจกถา นิฏฺฐิตา ฯ
 นิฏฺฐิตา จ ธาตฺตฺกถาทีปญฺจปกรณภูจกถา ฯ

นิกมนกถา

ปรมวิสทฺชสุทฺธาพุทฺธิวิริยปฏิมณฺฑิตฺเตน สีลาจารชฺชวมทฺท-
วาทิกุณฺสมุทฺยสมุทฺธิเตน สกสมยสมยนฺตรคหฺนชฺโฆคาหณสมตฺเตน
ปณฺญาเวยฺยตฺติยสมนฺนาคเตน ติปิฎกปริยตฺติปปเกเท สาธุจกเถ
สตฺถุสสาเสเน อปฺปฏิหตฺตวณฺปปภาเวเน มหาเวยฺยากรณฺเนน
กรณสมฺปตฺติชฺฉนิตฺตฺสขวินิคฺคตมชฺฐโรทารวจนฺตาวณฺณยฺตฺเตน ยฺตฺต-
มุตฺตวาทินา วาทิวเรเน มหากวินา ปภินฺนปฏฺิสมภิทาปรีวาเร
ฉพฺภิกฺขณฺยาปฏฺิสมภิทาตีปฺปเกท(๑)คฺคณฺปฏิมณฺฑิตฺเต อุตฺตริมนุสฺสชฺชมเม
สุปฺปติฎฺฐิจิตฺตพุทฺธินํ เถรวสฺสปฺปทีปํ เถรานํ มหาวิหารวาสินํ
วํสาตฺถการญฺเตน สุวิปฺล(๒)วิสฺสทฺชพุทฺธินา พุทฺธโฆสฺสตี ครุทฺธิ
คหิตนามเชยฺเยเน เถเรเน กตฺตา อัย สกตฺตฺสสาปี อภิธมฺมปิฎกสฺส
อฎฺฐกถา นิฎฺฐิตา ฯ

ตาว ติฎฺฐิตฺตฺตฺถุ โลกสฺมี	โลกนิตฺตฺถเรณฺณินํ
ทสฺเสนฺตฺติ กุลปฺตฺตฺตํ	นยํ ปณฺญาวิสฺสทฺธิยา ฯ
ยาว พุทฺธโรตฺติ นามมฺปิ	สุทฺธจิตฺตสฺส ตาทิโน
โลกมฺหิ โลกเชฎฺฐสฺส	ปวตฺตติ มहेสิโนติ ฯ

ปรมตฺถทีปนี นาม ธาตฺถกถาตีปณฺจปฺปกรณฎฺฐกถา

สมตฺตฺตา ฯ

อภิธมฺมปิฎกฎฺฐกถา นิฎฺฐิตา ฯ

๑. ม. ฉพฺภิกฺขณฺยาตีปฺปเกท... ฯ ๒. ม. วิปฺล... ฯ